Monumenta antiquae Hungariae. Edidit Ladislaus Lukács.
Lukács, Ladislaus. comp.
Romae, Institutum historicum S.I., 1969-

http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187

HathiTrust

www.hathitrust.org

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives

http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

This work is protected by copyright law (which includes certain exceptions to the rights of the copyright holder that users may make, such as fair use where applicable under U.S. law), but made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives license. You must attribute this work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work). Only verbatim copies of this work may be made, distributed, displayed, and performed, not derivative works based upon it. Copies that are made may only be used for non-commercial purposes. Please check the terms of the specific Creative Commons license as indicated at the item level. For details, see the full license deed at http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0.

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

C 550,714

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU

Vol. 121

MONUMENTA ANTIQUAE HUNGARIAE

III
(1587-1592)

Edidit
Ladislaus Lukács S.I.

ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM S.I.
VIA DEI PENITENZIERI 20
1981

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU
A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA
VOLUMEN 121

MONUMENTA ANTIQUAE HUNGARIAE

III
(1587-1592)

Digitized by Google
82 1301AA5 2013 1 XL 2384
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU
A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA
VOLUMEN 121

MONUMENTA ANTIQUAE HUNGARIAE

III
(1587-1592)

ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM S.I.
VIA DEI PENITENZIERI 20
1981

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MONUMENTA ANTIQUAE HUNGARIAE

III
(1587-1592)

Edidit
Ladislaus Lukács S.I.

ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM S.I.
VIA DEI PENITENZIERI 20
1981

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

© Institutum Historicum S.I. - Roma 1981
ISBN 88-7041-121-4

a.c. grafiche, 06012 Città di Castello (PG) - Tel. 850.32.32

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9L
SARGENT
LIBRARY
9.22.81
T60 103251

INDEX GENERALIS

Index operum impressorum . . . . . Pag. XXIV
Notae compendiariae . . . . . » XXVIII

INTRODUCTIO GENERALIS

Caput I — Epitome historiae Societatis Iesu in Transylvania (1587-1592) . . . . . » 1*
1. Periculum expulsionis. - 2. Decretum expulsionis 3. Tentamina ut Societas in Transylvaniam revocetur
Caput II — Vicissitudines collegii in Hungaria erigendi » 10*
1. Causae diuturnae dilationis in collegio aperiendo. - 2. Consultationes de praepositura thurociensi: num commutanda, resignanda aut in arendam danda sit.
Caput III — Descriptio codicum . . . . . » 19*

DOCUMENTA

1587

1. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 10 ian . . . . . Pag. 1
2. P.Ge. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 ian. . . . . » 2
3. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vilna 31 ian. . . . . » 3
4. P.M. Laterna S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Grodna 6 febr. . . . . » 5
5. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I.N. Donio S.I., Roma 7 febr. . . . . » 9
6. P.M. Strus S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 12 febr. . . . . » 10
7. P.M. Thomány S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Fogaras 15 febr. . . . . » 14

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vilna 6 mart. . . . . » 17
9. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 3 apr. . . . . » 18
10. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vilna 15 maii . . . . . » 19
11. P.P. Villalba S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Medina 18 maii . . . . . » 20
12. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga 21 maii . . . . . » 22
13. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.I.P. Campana S.I. prov., Alba Iulia 24 maii . . . . . » 23
14. P.M. Pitačić S.I. - P.G. Bader S.I. prov., Varadino 10 iun. . . . . » 25
15. Catalogus personarum S.I. in Transylvania degentium » 29
16. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 7 iul. . . . . » 39
17. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Possevino S.I., Roma 9 iul. . . . . » 41
18. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Iaroslavia 15 iul. . . . . » 42
19. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 24 iul. . . . . » 44
20. Proponenda P. Generali nomine congregationis prov. Poloniae S.I., Iaroslavia mense iulio . . . . . » 45
21. P.A. Possevino S.I. - P.P.A. Spinelli S.I., Venetiis 1 aug . . . . . » 50
22. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 8 aug. . . . . » 54
23. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 19 aug. . . . . » 55
24. Sixtus papa V - Sigismundo Báthory principi Transylvaniae, Roma 22 aug. . . . . » 56
25. A. de Puteo nunt. - A. Peretti card. secr., Praga 25 aug. . . . . » 57
26. Historia domorum S.I. in Transylvania, mense aug. » 58
27. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 13 sept. . . . . » 63
28. P.M. Undó S.I. - P.I.P. Campana S.I. prov., Széplak 20 sept. . . . . » 64

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

29. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Iaroslavia 21 sept. . . . . » 67
30. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Iaroslavia 4 oct. . . . . » 70
31. P.T. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 11 oct. . . . . » 73
32. P.S. Szántó S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 13 oct. . . . . » 78
33. P.L. Rubenus S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 14 oct. . . . . » 87
34. F. Forgách - P.C. Acquaviva S.I. gen., Posonio 15 nov. . . . . » 89
35. S. Báthory princ. Transylv. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 19 nov. . . . . » 91
36. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 20 nov. . . . . » 93
37. P.M. Thomány S.I. - P.I. Wujek S.I. v. prov., Varadino 24 nov. . . . . » 95
38. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 8 dec. . . . . » 97

1588

39. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 16 ian. . . . . » 106
40. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 4 febr. . . . . » 108
41. P.H. Ferricelli S.I. - P.A. Possevino S.I., Alba Iulia 20 febr. . . . . » 110
42. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.A. Possevino S.I., Claudiopoli 20 febr. . . . . » 112
43. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 12 mart. . . . . » 117
44. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 31 mart. . . . . » 122
45. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Wujek S.I. v.prov., Roma 1 apr. . . . . » 125
46. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 9 apr. . . . . » 126
47. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 21 apr. . . . . » 127

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

48. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 6 maii . . . . . » 129
49. P.B. Hostovinus S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Varallia 15 maii . . . . . » 130
50. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 17 maii . . . . . » 135
51. P.N. Martonius S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 21 maii . . . . . » 141
52. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Wujek S.I. v.prov., Roma 4 iun. . . . . » 147
53. P.A. Possevino S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Venetiis 7 maii . . . . . » 148
54. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga 20 iun. . . . . » 150
55. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 22 iun. . . . . » 151
56. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Hostovino S.I., Roma 23 iun. . . . . » 153
57. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Scherer S.I., Roma 23 iun. . . . . » 154
58. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.N. Martonio S.I., Roma 23 iun. . . . . » 155
59. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 25 iun. . . . . » 156
59/A P. Hoffaeus S.I. ass. Germ. - Rationes reliquendae praepos. thuroc. . . . . » 158
60. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga 5 iul. . . . . » 159
61. S. Báthory princ. Transylv. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia 12 iul. . . . . » 160
62. P.M. Pitačić S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Varadino 18 iul. . . . . » 162
63. M. Undó - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 20 iul. . . . . » 166
64. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 31 iul. . . . . » 168
65. P.I.N. Donius S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., mense iul. . . . . » 169
66. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 2 aug. . . . . .

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

67. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I.N. Donio S.I., Roma 3 aug. . . . . » 172
68. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Wujek S.I. v. prov., Roma 20 aug. . . . . » 173
69. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 21 aug. . . . . » 174
70. P.M. Ignatius S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Varallia 22 aug. . . . . » 176
71. P.C. Acquaviva S.I. gen. - Litt. pat. aggregat. congr. mar. Albae Iuliae, Roma 27 aug. . . . . » 178
72. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.N. Martonio S.I., Roma 1 sept. . . . . » 181
73. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Posnania 25 sept. . . . . » 182
74. P.H. Pérez S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 26 sept. . . . . » 183
75. Consultorum coll. vien. informatio de praep. thuroc., mense sept. . . . . » 185
76. P.G. Bader S.I. prov. - De retinenda praep. thuroc. cous., mense sept. . . . . » 196
77. P.I. Victoria S.I. - De praep. thuroc. informatio, mense sept. . . . . » 215
78. P.N. Martonius S.I. - De praep. thuroc. informatio, mense sept. . . . . » 219
79. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 5 oct. . . . . » 226
80. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 8 oct. . . . . » 229
81. Protestatio S.I. in comitiis gen. Transylv., Enyedini 4 nov. . . . . » 232
82. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 25 nov. . . . . » 238
83. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 25 nov. . . . . » 242
84. P.L. Rubenus S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 26 nov. . . . . » 246
85. P.L. Rubenus S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 26 nov. . . . . » 249
86. Supplex libellus a S.I. Gubernatori Transylv. oblatus, 28 nov. . . . . » 252

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

87. A. Báthory card. - H. Aldobrandini card. leg., Miechovia 13 dec. . . . . » 254
88. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Braunsberga 15 dec. . . . . » 255
89. P.L. Classovitius S.I. - P.I. Reynel S.I., Sellia 17 dec. » 257
89/A. S. Szuhai can. strig. - P.I. Reynel S.I., Sellia 17 dec. » 259
90. Protestatio S.I. in comitiis Transylv., Meggyesini 21 et 25 dec. . . . . » 262
91. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 23 dec. . . . . » 267
92. Decreta comitiorum Transylv. contra S.I., Meggyesini 26 dec. . . . . » 269
93. S. Báthory princ. Transylv. - Instructio de expediendis iesuitis, Alba Iulia 27 dec. . . . . » 274
94. P.L. Rubenus S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 30 dec. . . . . » 276
95. Ex Litteris Annuis Prov. Austr., anni 1588 . . . . » 277
96. P.L. Rubenus S.I. - Acta in comitiis Transylv. contra S.I., mense dec. . . . . » 281
97. P.I. Wujek S.I. - Brevis hist. eiectionis S.I. ex Transylv., 19 ian. 1589 . . . . . » 292
98. Relatio brevis eiectionis S.I. e Transylv., mense apr. 1589 . . . . . » 305
P.I.P. Campana S.I. -
99. P.S. Szántó S.I. - Historia expulsionis S.I. ex Transylv. » 315

1589

100. S. Báthory princ. Transylv. - Litt. testim. de probitate iesuit., 3 ian. . . . . » 373
101. Patrum S.I. valedictio Principi Transylvaniae, Albae Iuliae 13 ian. . . . . » 374
102. S. Báthory Transylv. - P.I. Leleszi, Somlyó 14 ian. » 377
103. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 18 ian. . . . . » 378
104. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 21 ian. . . . . » 382
105. S. Báthory iun. - Sixto papae V, Somlyó 26 ian. . » 383
106. Protestatio iesuitarum in Lelesz, 29 ian. . . . . » 385
107. A. Peretti card. secr. - H. Aldobrandini leg. pont., Roma 31 ian. . . . . » 387

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

108. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 1 febr. . . . . » 388
108/A. Capita ex litteris P.is Szántó Ioanni Kutassy episc. datis . . . . . » 389
109. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 4 febr. . . . . » 390
110. P.A. Possevino S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Lucca 11 febr. . . . . » 394
111. A. de Puteo nunt. - H. Aldobrandini card. leg., Praga 22 febr. . . . . » 396
112. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga 23 febr. . . . . » 397
113. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 1 mart. . . . . » 399
114. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 4 mart. . . . . » 401
115. P.L. Lucari S.I. - P.A. Possevino S.I., Varallia 4 mart. . . . . » 403
116. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Lublino 7 mart. . . . . » 415
117. H. Matteucci nunt. - A. Peretti card. secr., Venetiis 11 mart. . . . . » 418
118. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 17 mart. . . . . » 420
119. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.H. Ferricelli S.I., Roma 17 mart. . . . . » 421
120. A. Peretti card. secr. - H. Matteucci nunt., Roma 22 mart. . . . . » 422
121. A. Peretti card. secr. - Hannibal di Capua nunt., Roma 22 mart. . . . . » 423
122. A. Peretti card. secr. - St. Báthory iun., Roma 22 mart. . . . . » 424
123. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Lublino 23 mart. . . . . » 426
124. H. di Capua nunt. - A. Peretti card. secr., Varsovia 13 apr. . . . . » 429
125. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 13 apr. . . . . » 430
126. M. Minucci - Guilielmo V duci Bavariae, Roma 22 apr. . . . . » 431
127. M. Minucci - P.O. Eisenreich S.I., Roma 22 apr. » 433

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

128. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Varsovia 24 apr. . . . . » 434
129. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 apr. . . . . » 437
130. S. Báthory princ. Transylv. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia 28 apr. . . . . » 438
131. H. di Capua nunt. - A. Peretti card. secr., 1 maii . . » 441
132. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 13 maii . . . . . » 443
133. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.E. Forsler S.I., Roma 14 maii . . . . . » 444
134. S. Báthory princ. Transylv. - Sixto papae V, Alba Iulia 15 maii . . . . . » 447
135. S. Báthory princ. Transylv. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 15 maii . . . . . » 448
136. P.I. Leleszi S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Kövár 25 maii . . . . . » 450
137. P.S. Szántó S.I. - Memoriale de collegio hungarico et germanico, mense maio . . . . . » 452
138. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Niesvitio 20 iun. . . . . » 454
139. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Bader S.I. prov., Roma 23 iun. . . . . » 456
140. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.F. Beller S.I., Roma 23 iun. . . . . » 457
141. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 6 iun. . . . . » 458
142. A. Báthory card. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Mechovia 16 iul. . . . . » 460
143. P.C. Acquaviva S.I. gen. - N. Pálffy comiti, Roma 18 iul. . . . . » 464
144. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I.N. Donio S.I., Roma 20 iul. . . . . » 465
145. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 29 iul. . . . . » 467
146. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vilna 31 iul. . . . . » 469
147. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 5 aug. . . . . » 475
148. P.G. Bader S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 11 aug. . . . . » 476

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

149. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.L. Gagliardi v. prov., Roma 12 aug. . . . . » 477
150. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.S. Szántó S.I., Roma 17 aug. . . . . » 480
151. P.I. Wujek S.I. v. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 19 aug. . . . . » 482
152. Sixtus papa V. - S. Báthory princ. Transylv., Roma 19 aug. . . . . » 485
153. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 19 aug. . . . . » 488
154. A. Báthory card. - Sixto papae V, Nagysajó 23 aug. » 489
155. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 26 aug. . . . . » 490
156. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.S. Szántó S.I., Roma 1 sept. . . . . » 491
157. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P. Szegedy episc., Roma 1 sept. . . . . » 493
158. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 2 sept. . . . . » 494
159. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 16 sept. . . . . » 495
160. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 21 sept. . . . . » 497
161. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 26 sept. . . . . » 498
162. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 14 oct. . . . . » 499
163. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.S. Szántó S.I., Roma 16 oct. . . . . » 500
164. A. Peretti card. secr. - A. Báthory card., Roma 30 oct. . . . . » 501
165. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 3 nov. . . . . » 502
166. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 4 nov. . . . . » 506
167. C. Keresztúry - P.A. Possevino S.I., Kövár 6 nov. » 507
168. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Leleszi S.I., Roma 10 nov. . . . . » 509
169. P.C. Acquaviva S.I. gen. - C. Keresztúry, Roma 10 nov. . . . . » 511

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

170. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 11 nov. . . . . » 512
171. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 18 nov. . . . . » 514
172. P.I. Leleszi S.I. - C. Keresztúry, Vinna 5 dec. . . . » 515
173. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 7 dec. . . . . » 517
174. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Polotia 13 dec. . . . . » 518
175. Ex Litteris Annuis Prov. Austr. S.I., anni 1589 . . » 519

1590

176. P.L. Lucari S.I. - P.A. Possevino S.I., Varallia ineunte anno . . . . . » 522
177. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Lublino 7 mart. . . . . » 528
178. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Leleszi S.I., Roma 17 mart. . . . . » 529
179. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.O. Eisenreich S.I., Roma 17 mart. . . . . » 530
180. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 30 apr. . . . . » 531
181. P.C. Acquaviva S.I. gen. - F.I. Pace S.I., Roma 5 maii . . . . . » 533
182. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 17 maii . . . . . » 534
183. S. Báthory princ. Transylv. - Sixto papae V, Alba Iulia 18 maii . . . . . » 536
184. St. Jósika - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 18 maii . . . . . » 537
185. M. Undó - P.C. Acquaviva S.I., Alba Iulia 22 maii » 538
186. P.V. Ladó S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Fogaras 27 maii . . . . . » 541
187. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 24 iun. . . . . » 543
188. Catalogi triennales collegii S.I. in Hungaria . . . . » 544
189. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 27 oct. . . . . » 548
190. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.L. Classovitio S.I., Roma 27 oct. . . . . » 550

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

191. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 18 nov. . . . . » 551
192. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Leleszi S.I., Roma 18 nov. . . . . » 552
193. P.I. Reynel S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 24 nov. . . . . » 553
194. S. Báthory princ. Transylv. - P.I. Wujek S.I., Claudiopoli 28 nov. . . . . » 554
195. P.I. Leleszi S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 8 dec. . . . . » 556
196. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Leleszi S.I., Roma 22 dec. . . . . » 558
197. Ex Litteris Annuis Prov. Austr., anni 1590 . . . . » 559
198. Peregrinatio novitiorum Prov. Austr., anno 1590 . » 565

1591

199. Catalogus personarum et officiorum collegii varaliensis . . . . . » 569
200. P.C. Acquaviva S.I. gen. - M. Undó, Roma 19 ian. » 571
201. P.C. Acquaviva S.I. gen. - St. Bodoni, Roma 19 ian. » 572
202. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 19 ian. . . . . » 573
203. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Varsovia 19 ian. . . . . » 577
204. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 26 ian. . . . . » 578
205. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 26 ian. . . . . » 580
206. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 26 ian. . . . . » 581
207. P.C. Acquaviva S.I. gen. - St. Bodoni, Roma 26 ian. . . . . » 583
208. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 1 febr. . . . . » 584
209. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 19 febr. . . . . » 585
210. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 16 febr. . . . . » 586
211. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 22 febr. . . . . » 589

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

212. P.V. Ladó S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 28 mart. . . . . » 594
213. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 28 mart. . . . . » 597
214. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 30 mart. . . . . » 598
215. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Calissio 6 apr. . . . . » 599
216. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 8 apr. . . . . » 601
217. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 24 apr. . . . . » 602
218. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 29 apr. . . . . » 603
219. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 10 maii . . . . . » 605
220. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 11 maii . . . . . » 606
221. P.A. Carrillo S.I. - P.I.P. Campana S.I. prov., Alba Iulia 17 maii . . . . . » 616
222. Chr. Francken - Oratio occasione abiurationis haeresum, Albae 6 apr. . . . . » 622
223. St. Bodoni - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 30 maii . . . . . » 627
224. S. Báthory princ. Transylv. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 5 iun. . . . . » 628
225. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 13 iun. . . . . » 630
226. Chr. Keresztúry - P.C. Acquaviva S.I. gen., Kövár 16 iun. . . . . » 632
227. S. Báthory princ. Transylv. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia 25 iun. . . . . » 634
228. S. Jósika - P.C Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 25 iun. » 637
229. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga 26 iun. . . . . » 638
230. A. Báthory card. - Gregorio papae XIV, Mechovia primo iul. . . . . » 640
231. P.I.P. Campana S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Iaroslavia 3 iul. . . . . » 643
232. P.S. Szántó S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 27 iul. . . . . » 645

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

233. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia, mense iul. . . . . » 654
234. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Leleszi S.I., Roma 10 aug. . . . . » 656
235. P.C. Acquaviva S.I. gen. - S. Báthory princ. Transylv., Roma 18 aug. . . . . » 657
236. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 18 aug. . . . . » 658
237. P.C. Acquaviva S.I. gen. - St. Bodoni, Roma 18 aug. . . . . » 660
238. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 18 aug. . . . . » 661
239. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 28 aug. . . . . » 662
240. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 31 aug. . . . . » 668
241. P.C. Sfondrato card. secr. - A. Báthory card., Roma primo sept. . . . . » 670
242. P.C. Sfondrato card. secr. - S. Báthory princ. Transylv., Roma 1 sept. . . . . » 671
243. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 7 sept. . . . . » 672
244. Chr. Keresztúry - P.C. Acquaviva S.I. gen., Szinérváralja 13 sept. . . . . » 673
245. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 14 sept. . . . . » 675
246. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.S. Szántó S.I., Roma 14 sept. . . . . » 676
247. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 5 oct. . . . . » 678
248. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 19 oct. . . . . » 679
249. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 26 oct. . . . . » 680
250. P.C. Acquaviva S.I. gen. - A. Báthory card., Roma 26 oct. . . . . » 682
251. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 9 nov. . . . . » 683
252. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.S. Cassovio S.I., Roma 9 nov. . . . . » 684

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

253. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 24 nov. . . . . « 685
254. S. Báthory princ. Transylv. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 26 nov. . . . . » 686
255. St. Bodoni - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 30 nov. . . . . » 687
256. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 30 nov. . . . . » 689
257. P.A. Carrillo S.I. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia 30 nov. . . . . » 694
258. P.A. Carrillo S.I. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia primo dec. . . . . » 699
259. P.A. Carrillo S.I. - P.B. Viller S.I. prov., Alba Iulia primo dec. . . . . » 701
260. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 2 dec. . . . . » 706
261. P.S. Szántó S.I. - P.A. Acquaviva S.I. gen., Vienna 4 dec. . . . . » 707
262. Chr. Keresztúry - P.C. Acquaviva S.I. gen., Kövár 9 dec. . . . . » 714
263. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 14 dec. . . . . » 716
264. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 21 dec. . . . . » 718
265. P.I. Leleszi S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 27 dec. . . . . » 719
266. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 dec. . . . . » 722
267. St. Jósika - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 dec. » 725
268. Ex Litteris Annuis Prov. Austr., anni 1591 . . . . . » 726
269. Peregrinatio novitiorum provinciae Austriae S.I., anno 1591 . . . . . » 731

1592

270. Catalogus personarum et officiorum collegii varaliensis . . . . . » 736
271. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 4 ian. . . . . » 737
272. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 10 ian. . . . . » 740

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

273. P.C. Acquaviva S.I. gen. - St. Jósika, Roma 16 ian. » 741
274. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 18 ian. . . . . » 742
275. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.I. Leleszi S.I., Roma 18 ian. . . . . » 744
276. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 18 ian. . . . . « 745
277. P.C. Acquaviva S.I. gen. - St. Bodoni, Roma 18 ian. . . . . » 747
278. P.C. Acquaviva S.I. gen. - Chr. Keresztúry, Roma 18 ian. . . . . » 749
279. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 23 ian. . . . . » 750
280. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 24 ian. . . . . » 752
281. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Posonio 25 ian. . . . . » 755
282. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Vienna primo febr. . . . . » 757
283. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 15 febr. . . . . » 758
284. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Crumlovia 27 febr. . . . . » 759
285. P.C. Acquaviva S.I. gen. - St. Bodoni, Roma primo mart. . . . . » 761
286. P.C. Acquaviva S.I. gen. - S. Báthory princ. Transylv., Roma primo mart. . . . . » 762
287. Clemens papa VIII - S. Báthory princ. Transylv., Roma 2 mart. . . . . » 763
288. Clemens papa VIII - A. Báthory card., Roma 2 mart. . . . . » 765
289. Clemens papa VIII - St. et B. Báthory, Roma 2 mart. . . . . » 766
290. P.C. Acquaviva S.I. gen. - A. Báthory card., Roma 3 mart. . . . . » 768
291. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 3 mart. . . . . » 769
292. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 9 mart. . . . . » 770
293. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Scherer S.I., Roma 9 mart. . . . . » 771

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

294. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.E. Forsler S.I., Roma 14 mart. . . . . » 772
295. P.V. Ladó S.I. - P.A. Carrillo S.I., Fogaras 14 mart. » 773
296. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 16-25 mart. . . . . » 775
297. P.A. Carrillo S.I. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia 16-25 mart. . . . . » 780
298. Clemens papa VIII - Facultates iuridicae iesuitis in Transylv. concessae, Roma 21 mart. . . . . » 784
299. P.G. Vásárhelyi S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 25 mart. . . . . » 789
300. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 15 apr. . . . . » 791
301. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Kolozsmonostor 17 maii . . . . . » 796
302. P.B. Viller S.I. prov. - P.I. Leleszi S.I., Praga 23 maii . . . . . » 798
303. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.A. Carrillo S.I., Roma 31 maii . . . . . » 800
304. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Vásárhelyi S.I., Roma 31 maii . . . . . » 802
305. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 26 iun. . . . . » 803
306. P.C. Acquaviva S.I. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 27 iun. . . . . » 805
307. P.C. Acquaviva S.I. - P.A. Carrillo S.I., Roma 27 iun. . . . . » 806
308/A-B. A. Amalteo leg. pont. - Proposita Principi Transylv. facta, m. iul. . . . . » 807
309. P.A. Carrillo S.I. - Memoriale de facultatibus pro Transylv. petendis, Alba Iulia, m. iul. . . . . » 812
310. S. Báthory princ. Transylv. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 9 iul. . . . . » 816
311. P.G. Vásárhelyi S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 10 iul. . . . . » 817
312. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 13 iul. . . . . » 818
313. Chr. Keresztúry - P.C. Acquaviva S.I. gen., Sámson 20 iul. . . . . » 818
314. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma primo aug. . . . . » 820

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

315. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 3 aug. . . . . » 821
316. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 4 aug. . . . . » 823
317. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 22 aug. . . . . » 825
318. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga primo sept. . . . . « 827
319. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Praga 8 sept. . . . . » 829
320. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 19 sept. . . . . » 830
321. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 27 sept. . . . . » 832
322. P.A. Carrillo S.I. - P.I. Leleszi S.I., Alba Iulia m. sept. . . . . » 834
323. P.I. Jiménez S.I. ex comm. - P.B. Viller S.I. prov., Roma 12 oct. . . . . » 836
324. P.C. Acquaviva S.I. gen. - P.G. Vásárhelyi S.I., Roma 12 oct. . . . . » 837
325 P.I. Jiménez S.I. ex comm. - P.A. Carrillo S.I., Roma 12 oct. . . . . » 838
326. V. Kabos - F.S. Kabos S.I., 28 oct. . . . . » 840
327. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 4 nov. . . . . » 842
328. P.A. Carrillo S I. - P.B. Viller S.I. prov., Claudiopoli 7 nov. . . . . » 845
329. P.B. Viller S.I. prov. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 8 dec. . . . . » 851
330. P.A. Carrillo S.I. - P.C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 13 dec. . . . . » 852
331. P.A. Carrillo S.I. - P.I. Leleszi S.I., Claudiopoli 13 dec. . . . . » 854
332. Ex Litteris Annuis prov. Austr., anni 1592 . . . . . » 857

Supplementum ad MAH II - G. Bader praep. prov. Austr. S.I.: Informatio de praepositura thurociensi, mense novembri 1586 . . . . . » 873
Appendix - Elenchus sociorum qui, ex regnis olim corona hungarica unitis oriundi, annis 1587-92, in Societatem Iesu ingressi sunt . . . . . » 880
Index personarum, rerum et locorum . . . . . » 883

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

INDEX OPERUM IMPRESSORUM

Allgemeine Deutsche Biographie I-LVI. Leipzig 1875-1912.

ASTRAIN, Antonio, S.I., *Historia de la Compañía de Jesús en la Asistencia de España* I-VII. Madrid 1902-1925.

BASCAPÉ, Giacomo, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI.* Roma 1931.

BÉL, Matthias., *Notitia Hungariae novae historico-geographica* I-II. Viennae 1735-1736.

BIAUDET, Henry, *Les nunciatures apostoliques permanentes jusqu-en 1648.* Helsinki 1910.

Biographie National de Belgique I-XXVIII. Bruxelles 1866-1938.

BOD, Petrus, *Historia hungarorum ecclesiastica* . . . Lugduni Batavorum 1888.

BRAUNSBERGER, Otto, S.I., *Beati Petri Canisii S.I. epistulae et acta* VIII. Friburgi Brisgoviae 1923.

Bullarium Romanum = Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum taurinensis editio locupletatior facta . . . VIII-IX. Augustae Taurinorum 1863-1865.

Cat. Prov. Austr. = Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I. I (1551-1600). Romae 1978 (= MHSI).

COEMANS, Augustus, S.I., *Breves notitiae de instituto, historia, bibliographia Societatis.* Bruxellis 1937.

Constitutiones Societatis Iesu v. *Monumenta Historica S.I.*

CZUBEK, I., *Stanislai Rescii Diarium 1583-89.* In: Archivum do dziejow literatury i oswiaty w polsce. Krakow 1915.

DELATTRE, P., S.I., *Les établissements des Jésuites en France depuis quadre siècles* I-V. Enghien 1949-1957.

DELPLACE, Ludovicus, S.I., *Synopsis actorum in causa Societatis Iesu 1540-1605.* Florentiae 1887.

Dizionario biografico degli italiani I-XX. Roma 1960-1977.

Dizionario Enciclopedico Italiano I-XII. Roma 1955-1961.

Documenta Indica I-XIII. Romae 1948-1975 (= MHSI).

DUHR, Bernhard, S.I., *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge* I. Freiburg im Breisgau 1907.

— *Jesuiten-Fabeln.* Freiburg im Breisgau 1904.

Enciclopedia Cattolica I-XII. Romae 1948-1954.

Étienne Batory, roi de Pologne, prince de Transylvanie. Cracovie 1935.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

FOUQUERAY, Henri, S.I., *Histoire de la Compagnie de Jésus en France* I-V. Paris 1910-1925.

FRAKNÓI Vilmos, *Magyar országgyülési emlékek* (Monumenta comitiorum regni Hungariae) VII. Budapest 1881 (= Monumenta Hungariae Historica).

GERL, Herbert, S.I., *Catalogus generalis provinciae Germaniae Superioris et Bavariae Societatis Iesu 1556-1773*. Monachii 1968.

GRISAR, Hartmann, S.I., *Luther* I-III. Freiburg im Breisgau 1911-12.

GULIK, Guilelmus van - EUBEL, Conradus, *Hierarchia catholica medii aevi* III. Monasterii 1910.

HERMANN Egyed, *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig* (Historia ecclesiae catholicae in Hungaria usque ad annum 1914). München 1973.

HURTER, Hugo, S.I., *Nomenclator literarius recentioris theologiae catholicae* I-IV. Oeniponte 1892-1899.

Institutum Societatis Iesu I-III. Florentiae 1892-1893.

ISTHVANFI, Nicolaus., *Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV*. Viennae 1758.

IUVENCIUS, Iosephus, S.I., *Historiae Societatis Iesu pars quinta*. Romae 1710.

KOSÁRY Domokos., *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* (Introductio in fontes et bibliographiam historiae Hungariae) I. Budapest 1951.

KROESS, Alois, S.I., *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu* I. Wien 1910.

KUNTZE, E. - NANKE, C., *Epistolae et acta Bolognetti* I-III. Cracoviae 1923-1950.

LECLER, Joseph, S.I., *Histoire de la tolérance au siecle de la réforme* I-II. Paris 1955.

LÜHR, Georg., *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578-1798*. Königsberg 1925-26.

MILLER, Iacobus Ferdinandus, *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Széchényiano-Regnicolaris* I-III. Sopronii 1814-1815.

Monumenta Antiquae Hungariae (MAH) I-II. Romae 1969-1976 (= MHSI).

MI *Const.* = *Monumenta Ignatiana. Constitutiones Societatis Iesu* III. Romae 1938.

Monumenta Paedagogica Societatis Iesu I-III. Romae 1965 1974 (= MHSI).

NAGY Iván, *Magyarország családai* (Familiae Hungariae nobilitate donatae) I-XIII. Pest 1857-1868.

PASTOR, Ludwig von., *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* I-XVI. Freiburg im Breisgau 1891-1931.

POKOLY József, *Az erdélyi református egyház története* (Historia ecclesiae reformatae in Transylvania) I. Budapest 1904.

Régi Magyarországi Nyomtatványok (Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum) I (1473-1600). Budapest 1971.

Révai Nagy Lexikona I-XXI. Budapest 1911-1935.

RODRIGUES, Francisco, S.I., *História da Companhia de Jesus na Assistencia de Portugal* I-IV. Porto 1931-1950.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

RUPP Jakab, *Magyarország helyrajzi története* (Historia topographica Hungariae) I-III. Pest-Budapest 1870-1876.

SACCHINUS, Franciscus, S.I., *Historia Societatis Iesu pars quinta sive Claudius*. Romae 1661.

SCADUTO, Mario, S.I., *Catalogo dei gesuiti d'Italia 1540-1565*. Roma 1968 (= Subsidia ad historiam S.I. n. 7).

SCHRÖTELER, Joseph, S.I., *Die Erziehung in den Jesuiteninternaten des 16 Jahrhunderts*. Freiburg im Breisgau 1940.

ŠMURLO, Eugenius, *Rossija i Italia* I-IV. Sanktpetersburg 1907-1927.

SOCHER, Antonius, S.I., *Historia provinciae Austriae Societatis Iesu* I. Viennae 1740.

SOMMERVOGEL, Carlos, S.I., *Bibliothéque de la Compagnie de Jésus* I-X. Paris 1890-1909.

STEINHUBER, Andreas, *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungaricum in Rom* I-II. Freiburg im Breisgau 1906.

STREIT, Robertus, O.M.I., *Bibliotheca Missionum* IV. Aachen 1928.

Synopsis historiae Societatis Iesu. Lovanii 1950.

SZCZUCKI, Lech, *Chrystian Francken*. In: Odrodzenie i Reformacja w Polsce VIII (1963).

SZILÁGYI Sándor, *Erdélyi országgyülési emlékek* (Monumenta comitialia regni Transylvaniae) III. Budapest 1877.

SZILAS László, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen 1591-1599*. Romae 1966 (= Bibliotheca Instituti Historici S.I. - n. 26).

TACCHI VENTURI, Pietro, S.I., *Storia della Compagnia di Gesù in Italia* I-II. Roma 1910-1951.

TEUTSCH, Fridrich, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen* I-II. Nagyszeben 1921-1922.

THEINER, Augustinus, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* I-IV. Romae 1860-1864.

VERESS, Andreas, *Annuae Litterae Societatis Iesu de rebus transylvanicis temporibus principum Báthory (1579-1613)*. Budapest 1921 (= Fontes rerum transylvanicarum 5).

— *Carrillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai* (Epistulae et acta Patris A.C. S.I.) I-II. Budapest 1906-1943 (= Monumenta Hungariae Historica 32 41).

— *Epistolae et acta iesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory* I-II. Kolozsvár-Budapest 1911-1913 (= Fontes rerum transylvanicarum 1-2).

— *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII Kelemen idejéből 1592-1600* (Relationes nunciorum apostolicorum in Transylvaniam missorum 1592-1600). Budapest 1909 (= Monumenta Vaticana Hungariae II/III).

— *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai* (Matricula alumnorum Coll. Germ. et Hung.). Budapest 1917.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

— *Rationes Curiae Stephani Báthory regis Poloniae historiam Hungariae et Transylvaniae illustrantes 1576-1586.* Budapest 1918 (= Fontes rerum hungaricarum III).

VESZELY Károly, *Erdélyi egyháztörténeti adatok* (Fontes rerum ecclesiasticarum Transylvaniae). Kolozsvár 1860.

VILLOSLADA, Riccardo, S.I., *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressione della Compagnia di Gesú (1773).* Roma 1954.

WOLNY, G., *Kirchliche Topographie von Mähren* . . . I-IX. Brün 1855-66.

WARSZAWSKI, Josephus, S.I., *Polonica z rzymskiego kodeksu nowicjuszy Towarzystwa Jezusowego 1565-1585.* Rzym 1955.

ZOVÁNYI Jenö, *A magyarországi protestantizmus 1565-töl 1600-ig* (Historia protestantium in Hungaria). Budapest 1977.

— *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon* (Lexicon historico-ecclesiasticum protestantium hungarorum). Budapest 1977.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

NOTAE COMPENDIARIAE

a. = annus, anni etc.
add. = addit, additum etc.
adnot. = adnotatio
ARSI = Archivum Romanum S.I.
c., cc. = caput, capita etc.
cf. = confer etc.
cod. = codex
corr. = correxit, correctum ex
del. = delevit, deletum etc.
doc. = documentum
ed. = edidit, editum etc.
e. gr. = exempli gratia
ex comm. = ex commissione
f., ff. = folium, folia etc.
fasc. = fasciculus
ib. = ibidem
id. = idem
i. e. = id est
in marg. = in margine
l. dub. = lectio dubia
lin. subd. = linea subducta
MAH = Monumenta Antiquae Hungariae
MHSI = Monumenta Historica S.I.
ms. = manuscriptum
n. = numerus
ob. = obiit
om. = omisit, omissum etc.
p., pp. = pagina, pars etc.
P., PP. = Pater, Patres etc.
p. corr. = post correctionem
prius = ante correctionem
R. = Reverendus
r = recto
rep. = repetit, repetitum etc.
rest. = restituit, restitutum etc.
S. = Sanctus
sq., sqq. = sequens, sequentes etc.
sup. = supra lineam
t1, t2 = textus primus, secundus etc.
v. = vide, verso
vol. = volumen
[ ] = Claudunt ea quae nos ipsi introduximus in textum.
] = lectio varians.

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

INTRODUCTIO GENERALIS

CAPUT I

EPITOME HISTORIAE SOCIETATIS IESU IN TRANSYLVANIA ANNIS 1587-1592

1. *Periculum expulsionis*

Sex annorum, quos volumen nostrum amplectitur, eventus praecipuus, ad iesuitas in Transylvania quod spectat, fuit eorum exeunte anno 1588, vi decreti regni et Principis, e regno expulsio. De hoc pro catholicis Transylvaniae tristissimo eventu non solum a contemporaneis, sed etiam a historiographis multa scripta sunt; saepe tamen non debita animi serenitate neque amore solum veritatis, sed factiose. Ego imparem me censeo ut hanc arduam causam diiudicem. Diligenter enim investigandi, enucleandique essent etiam non catholicorum fontes historici. Meum ergo erit solum eventa breviter ita recensere prout documenta nostra ea tradunt. Editione autem ipsa haud parum me contulisse confido, ut veritas etiam in hac adeo controversa quaestione exactius tandem attingatur.

Tragaedia iesuitarum in Transylvania minime inopinate accidit, sed dudum sociis periculum expulsionis imminebat. Quando Societas anno 1579 a Stephano Báthory, rege Poloniae, et eius fratre Christophoro, principe in Transylvaniam introducta est, catholici inter tot arianos, lutheranos et calvinistas numero perpauci, episcopo et sacerdotibus a multis annis orbati, solum a familia Báthory (potentissima ea quidem) protectionem sperare poterant. Christophoro principe anno 1581 defuncto, electus est eius filius, Sigismundus qui decimum aetatis annum nondum attingebat. Eius loco regnum moderabatur gubernator a Stephano rege constitutus. Qui, licet ferventissimus innovatae religionis fautor, dum Stephanus rex inter vivos fuerat, aperte contra iesuitas agere non est ausus; una tamen cum ceteris proceribus (omnibus item innovatae religionis asseclis) opportunitatem opperiebatur ut propositum eos eiiciendi in rem deduceret.

Quae occasio eo anno demum venit, quando Societas in Transylvania solidissimas iam radices egisse videbatur. Anno enim scholastico

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1585-86 in claudiopolitano collegio praeter humaniores litteras etiam cursus philosophiae et lectio theologica inchoata est (mon. 26). Ita tandem impletum est quod Stephanus rex adeo ab annis urgebat, ut academia seu universitas studiorum aperiretur a Societate in Transylvania. Negotium quoque collegiorum instituendorum Albae Iuliae et Varadini bene procedebat. Rex enim diversis donationibus solidum eorum fundamentum oeconomicum iecerat; Pater autem Generalis ex parte Societatis has fundationes adprobavit (MAH II 11*-12*).

Sed duo eventa anni 1586 spem ulterioris progressus fere extinxerunt, pestis scilicet et mors improvisa Stephani regis. Mensibus iulio et augusto pestis ex 45 sociis, tria domicilia incolentibus, 24 e vivis eripuit (MAH II 1018-20). P. Generalis, incitatus etiam litteris Stephani regis et Patris Possevino, sollicite petiit a provinciis ut ad reparanda damna in Transylvania ei auxilio venirent. Praesertim ex Hispania et Italia haud pauci socii se obtulerunt ad hanc missionem. In Hispania sex socii iam iter aggressi erant, cum inquisitio hispanica inopinate decreto nostris severe inhibuit ne Hispaniam relinquerent. Timebant enim ne, in Transylvania haeresibus infecti, aliquando in patriam reversi, gentem suam quoque infecturi essent. P. Generalis contra excessivum inquisitionis zelum valide protestatus est (mon. 11).

Catalogus sociorum, mense iunio anni 1587 conscriptus, permittit exacte nosse statum personarum in domiciliis transylvanicis restauratum (mon. 15). Ex 21 sociis, qui periculum pestis effugerant, 19 in Transylvania manserant. In eorum auxilio 11 novi venerunt; quos paulo postea 5 alii secuti sunt. Demum P. Provincialis Poloniae in secunda anni 1587 parte 7 operarios misit; inter eos etiam Patrem Wujek, olim collegii claudiopolitani rectorem, cui nunc munus viceprovincialis impositum est cum ampla iurisdictionis potestate (mon. 29-31 et 38). Vita et labor apostolicus sociorum adeo feliciter reflorescere incepit ut patres congregationis provinciae Poloniae, anno 1587 habitae, Patri Generali proposuerint constitutionem viceprovinciae transylvanicae a Polonia dependentis (mon. 20). Spes sociorum imprimis in seminario pontificio et regio residebat, ubi ad centum alumni sustentabantur, et in litteris ac spiritu solide informabantur, ut aliquando fideles et validi animarum pastores evaderent. Haud pauci eorum petierunt ut in Societatem admitterentur. P. Wujek anno 1588 novem eorum Cracoviam, in domum probationis misit; inter quos etiam Petrum Pázmány, futuram restaurationis catholicae in Hungaria columnam (mon. 79).

Ut autem haec semina sparsa prodire ac crescere possent, tempore quieto indigebant. Quo tamen nostri post Stephani regis obitum frui non potuerunt. Adversarii enim intellexerunt, advenisse tempus ut re-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

staurationi catholicae finem imponerent. Eorum impetus nostri serio timuerunt. Attamen tardius quam putabatur, hi ad effectum sunt deducti. P. Leleszi ineunte anno 1587 scribit: « Res transylvanicae habentur adhuc sat bene, et speramus fore, si non in meliori, saltem non in deteriori statu. Quos maxime reformidabamus, illi se fautores christianae catholicae religionis futuros declarant » (mon. 3); et P. Campana, praepositus provinciae Poloniae: « Faeliciter omnia cedunt ibi, si faeliciter evadant comitia ista prima post obitum Regis, et ver non aliquid infectionis adducat... Certant officiis demereri sibi Societatem nostram proceres inter se aversi, et nunquam nostris amiciores se praebuerunt » (mon. 10). Quam tamen haec amicitia insincera et ad tempus esset, eventus demonstrarunt. Eodem tempore P. Strus et P. Thomány iam denuntiant adversarios nostrorum expulsionem serio moliri (mon. 6 et 7). Quod et aperte postularunt in comitiis, mense aprili anni 1587, post mortem Stephani regis primum celebratis: « In comitiis nunc primum habitis, urgentibus plurimum haeresiarchis, haec nomine totius regni facta est postulatio ut tum ex Transylvania tum e Hungaria Societas pelleretur. Ad hanc vero postulationem respondit Princeps iureiurando sese astrinxisse dum inauguraretur, triplicis fidei homines se in hoc regno servaturum: lutheranos, calvinistas et catholicos. Desinerent itaque frustra id ab eo contendere quod facturus esset nunquam » (mon. 14). Ita « ad proxima comitia relata res est, an retinendi vel expellendi sint iesuitae » (mon. 29). Nostri tamen facile percipere potuerunt, periculum esse gravissimum. Ut hoc averteret, P. Campana litteras dedit ad diversos magnae auctoritatis viros; imprimis ad Sigismundum principem, qui prompte declaravit se Societatem etiam in futuro viriliter defensurum. Quod repetit etiam ad P. Generalem scribens. Summus Pontifex quoque exhortatus est Principem ut in bono proposito fortiter persisteret (mon. 24). P. Generalis autem nostros in Transylvania degentes ad futura certamina praeparat, ut sint « parat si ita ferret occasio, vel sanguine profuso suam Deo catholicoque gregi fidem probare » (SOCHER I 380).

Adversarii putarunt nostros iam in proximis comitiis, mense novembri anni 1587 celebrandis, e Transylvania profligari posse; sed spes eos iterum fefellit. Nam, ut P. Wujek scribit: « Licet haeretici more suo multa machinati sint contra nos, omnia tamen in nihilum reciderunt, nisi quod spes illis facta est, futuris generalibus comitiis de religione tractandum esse » (mon. 42). Die dominico, qui comitia sequebatur, P. Szántó in praesentia Principis et procerum sermonem fecit, quo ostendit esse contra Dei legem et omnia iura et rationem innocentes sine ulla causa exilio damnare et bonis omnibus privare.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quibus verbis Princeps motus, iterum publice declaravit se in negotio religionis hoc tempore nihil innovare velle. « Hanc ob causam Demetrius, antistes arrianorum, sequenti dominica publice in sua contione invectus est contra Principem, impium illum et idololatram appellans et exterminandum una cum iesuvitis e regno » (mon. 38 adn. 4*).

Res male gestae in comitiis non fregerunt animos adversariorum, sed decreverunt anno 1588 adhuc acrius contra iesuitas agere. Etiam nostri pro certo habebant, anno proximo in negotio iesuitarum ad supremum proelium perventum iri. Quod P. Campana ita concepit: « Se la vinciamo, siamo a cavallo » (mon. 46). Proceres, ut finem propositum securius obtinerent, voluerunt iesuitas interim a curia Principis amovere, ut ille consiliariis suis privatus, facilius eorum voluntati cederet; et eorum loco Michaelem Brutum italum, arianum, in historiographia Hungariae bene notum substituere, qui historiam docendo Principem, etiam haeresum semina in animo iuvenis insereret. Quibus autem Princeps restitit fortiter, prout ex ipsius epistola ad P. Leleszi data intelligi potest (mon. 42 61 69).

Interea diffusa est notitia, Gubernatorem graviter aegrotare. Quare consiliarii tempus advenisse iudicarunt ut Sigismundus e tutela egressus et sui iuris declaratus regni gubernaculum susciperet (mon. 69). Quae res adhuc magis impulit adversarios ut negotium iesuitarum ad finem quamprimum perducerent. Nam a Principe sui iuris expulsionem nunquam obtenturos, sed omnes innovatas religiones oppressum iri pro certo habebant. De intentione adversariorum P. Wujek fideliter certiorem fecit P. Generalem: « Iam instant comitia in quibus proculdubio Societas et religio catholica ab adversariis oppugnabitur. Totis viribus Demetrius arianorum superintendens pro contione publica populum concitat contra nos. Eius tamen conatibus quantum possumus, imus obviam . . . Nam si in sequentibus comitiis ad S. Georgii quando Princeps speratur regnaturus, caussam obtinuerimus, confirmabitur Societas in his regionibus in perpetuum, nec audebunt deinceps quicquam moliri ut spero et opto » (mon. 79). Scribebat etiam ad P. Campana ut sollicite in Transylvaniam descenderet, ut praesens in comitiis socios defendere posset. Is tamen propter pestem non potuit Poloniam relinquere (mon. 73). Cardinalis Báthory quoque desiderabat in Transylvaniam proficisci ut Principi et catholicis auxilio esset; sed ob brevitatem temporis id fieri non potuit (mon. 87).

2. *Decretum expulsionis*

Comitia partialia, ineunte mense novembri celebrata, tumultuosissima fuerunt. De eis P. Wujek haec quae sequuntur, refert: « Per

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

totos sex dies magnis clamoribus ursit nobilitas Principem ut Societatem tanquam idololatriae causam praecipuam mox regno pelleret; alioquin se tributum solitum prius non daturos quam id fieret. Fuit haec conspiratio novi et pessimi exempli in Transsylvania a consiliariis quibusdam Principis, quos bene novimus, excitata, connivente fortasse Gubernatore. Denique perstiterunt obstinati in sententia eo quod se veluti iuramento obstrinxerant; et tributo non reddito conventus est solutus ». Princeps eo quod declarasset causam religionis tanti momenti solum in comitiis generalibus tractari posse, differre potuit negotium, sed debuit concedere ut haec comitia non anno futuro, sed brevi, id est mense decembri proxime sequenti celebrarentur (mon. 83). Quod catholicis perquam incommode accidit; nam ob angustiam temporis non potuerunt se debito modo ad defensionem praeparare.

Quae in comitiis evenerunt, copiose a iesuitis posteritati relicta sunt. Praeter litteras ea de re datas, nonnulli amplam conscripserunt etiam historiam vicissitudinum expulsionis; imprimis P. Rubenus, germanus, collegii claudiopolitani rector (mon. 96); tum P. Wujek, polonus, viceprovincialis in Transylvania (mon. 97). Ex eorum et aliorum scriptis P. Campana, italus, praepositus provinciae Poloniae concinnavit relationem pro P. Generali (mon. 98); in qua, ne alios offenderent, nonnulla omisit aut mitioribus verbis concepit. Historia denique a P. Szántó conscripta (mon. 99) tardius quidem inserta est in eius opus « Historia collegiorum » inscriptum; sed prima eius forma certe statim post expulsionem ab auctore facta est.

Ut tragaedia iesuitarum in Transylvania brevissimo tempore et cum adversariorum pleno successu consummaretur, ne quidem adversarii exspectabant. Quid enim illi obtinere sperarent, Patris Rubeni verba quae sequuntur, revelant: « Consilia eorum quo vergant futuris comitiis, observavimus. Primo tentabunt, an possint se liberare ab hoc collegio. Si non, ut possit transferri ex civitate in Monostor. Quod si nec id, ut liberentur ab aula nostri, ne aut concionatorem aut confessarium agant Principis. Si nec id, ut saltem maneant apud Suam Celsitudinem inquilini, scilicet ungari » (mon. 85). Multae circumstantiae, adversariis admodum favorabiles, concurrerunt ut maximum obtinere possent.

Mira imprimis astutia statuerunt regnum Principi omnem regendi potestatem ea solum conditione esse concessurum, si in iesuitarum expulsionem consentiret. Timebant enim ne Sigismundus, a tutela Gubernatoris liberatus, iesuitis permitteret ut ad modum inquisitionis hispanicae omnes innovationis religiosae radices exstirparent. Deinde resistentiam Gubernatoris, Cancellarii, consiliariorum (qui initio nostros

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

defenderunt) promissionibus, minis et donis paulatim demoliti sunt. Restabat consensum Principis extorquere. Ad hoc Stephanus Jósika, iuvenis, Principis a secretis, se offerebat. Qui quaestionem ita ei proponebat: cum principatum una cum vita et iesuitas simul conservare non posset, melius est renuntiandum, saltem ad tempus, iesuitis. Timore ergo maioris mali victus, iuvenis Princeps decreto expulsionis subscripsit.

Fatendum deinde est, etiam iesuitas non parum contulisse ut adversarii decretum adeo desideratum facilius quam sperare potuissent, acciperent. Imprimis defectus apti et dexteri superioris multum nocuit causae nostrorum. Praesentia hominum in aula Principis, prout P. Leleszi, fortasse periculum avertere potuisset. Ille enim dum sanus in aula commorabatur, fuit « fundamentum, initium et columna totius fidei » catholicae in Transylvania (MAH II 816). P. Wujek autem, qui ut rector quoque collegii claudiopolitani parum satisfecerat, quomodo potuisset tot insidias inimicorum effugere? Clare vidit P. Campana Societatem in Transylvania indigere viro qui « masculo pectore esset »; Patrem autem Wujek esse « timidiusculum » (mon. 30). Eiusdem sententiae est et P. Rubenus, rector collegii claudiopolitani: « Videtur quandoque timidior in his difficultatibus, et pusillanimis » et « Non habet perfricatam frontem qua vere opus est » (mon. 33 et 85).

Non profuerunt nostris, ab externis iam adeo tribulatis, dissidia in collegio claudiopolitano eo tempore oborta, ubi nonnulli socii graviter errarunt circa subordinationem rectori debitam (mon. 46 50 et 64); nam inter externos res divulgata est. Caput huius oppositionis fuit P. Vega lusitanus, qui etiam inter alumnos seminarii indiscreto zelo fovebat vocationes in Societatem. In defectu autem prudentiae illum multo superavit P. Szántó, quem P. Campana iam anno 1587 alio mittendum censebat, ne graviter offendens adversarios in contionibus, nostrorum expulsionem causaret (mon. 29). Qui, licet severe monitus, etiam anno 1588 « pergit conflare invidiam contra Societatem Iesu » (mon. 69 et 85). Notissimus fuit casus, cum duos Cancellarii filios, quod illum in contionando turbarent, e templo expulit. Haec et similia eius gesta effecerunt ut a magnae auctoritatis viribus praecipua causa cladis transylvanicae denuntiaretur (mon. 108). Etiam post annos apud P. Generalem ab huiusmodi accusatione se purgare coactus est, et declarare: « Me certe conscientia nullius criminis accusat hac in re »; et in litteris posterioribus quoque: « Me ea in re nihil peccasse novit Dominus, cuius honorem zelatus sum » (mon. 232 et 261). Veras autem expulsionis causas omnino alibi quaerendas esse dicit; quas Gubernator ipsi antequam ad comitia se conferrent, enumerabat: « Quod regnum

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tot peregrinas nationes iuxta Principem ferre non posset; nunc poloni, nunc germani, nunc itali, nunc hispani perpetuo lateri Principis adhaererent. Propter illos nulli dominorum accessum patere ad Principem; illos in curru Principis vehi quocumque iret; omnes dominos prae illis contemni a Principe; illis tantum favere Principem, quos illi commendarent; Principem a iesuitis regi prout illi vellent. Imo fuerunt quidam ex illis qui hoc consilium Principi darent ut, postquam iuramentum regno deposuisset, celebraret vesperas siculorum, occisis haereticis, catholicos solos exaltaret. Intellexit hoc nobilitas et dixit: « Nos illos e regno exturbemus, priusquam illi arment contra nos Principem » (mon. 232).

Consideratione dignum est etiam Patris Campana, praepositi provinciae Poloniae iudicium gravissimum de modo agendi nostrorum in Transylvania: « Nihil inopinatum accidit ibi, sed haec omnia praevisa deberi peccatis nostris ad horam praevidimus multi ac praediximus non prophetae. Parcat nobis Dominus qui nedum martyres, sed nec confessores fieri digni fuimus. Sed non licet scribere plura. Qui noluerunt huc venire, sed in Austriam concesserunt, mea sententia nec expedit ut ad nos revertantur. Sunt hi P. Emanuel, P. Gonzalez, P. Ferricelli, Lucari. Collocet illos alibi R.P.V. pro consolatione ipsorum et quiete aliorum. Coelum enim hoc ferre vix possent, et ita ipsi iudicarunt, et ideo se abstraxerunt. Utinam audire omnia posset. Intelligeret abyssum Dei iudiciorum » (mon. 116). Nec P. Possevino, interrogatus a P. Generali, est indulgentior in recensendis erroribus a nostris in Transylvania commissis (mon. 110).

Notitia expulsionis iesuitarum e Transylvania brevi tempore pervasit universum orbem christianum; et non solum in ipsa Societate Iesu, sed etiam ab externis magno stupore excepta est. Quod nostri praeviderunt et tempore comitiorum in libello quodam supplici Gubernatori dato illum admonuerunt: « Quae in comitiis partialibus Engiedini a quibusdam regnicolis per summam iniustitiam contra nostram Societatem, contra religionem catholicam et contra Illustrissimum Principem dicta et facta sint, Magnificentiam Tuam nosse arbitramur. Quae sane ut in hoc regno nova et inaudita et pessimo exemplo facta fuerunt, ita non parum et Illustrissimi Principis et Magnificentiae Tuae apud exteros minuent authoritatem » (mon. 86). In hunc sensum scribebat etiam Rex Poloniae Sigismundo principi (mon. 124). Huiusmodi incommodum nec eos quidem potuit latere qui auctores tragaediae iesuitarum exstiterunt. Imprimis apud S. Pontificem oportebat tempestive intercedere, ut pericula anteverterentur. Nomine eorum Stephanus Báthory iunior dedit litteras, quas nobilis quidam, nomine

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Melchior Micheli portavit Venetias et dedit nuntio apostolico. Auctor litterarum declarat decretum latum fuisse non contra religionem catholicam, sed « per particolar cagione » (mon. 105). Quid haec verba significent, nobilis vir Nuntio verbis explicabat: iesuitas expelli oportuit, quia crimine conspirationis maculati sunt; secrete enim in illud adlaborarunt ut Transylvania sub potestatem domus Habsburgorum constitueretur (mon. 117). Haec inaudita calumnia dici non potest quam profunde conscientias catholicorum turbarit. Dolorem iesuitarum insuper in immensum auxit quod etiam a Pontifice tanquam vera admissa est. Quam altas in eius animo radices ea egerit, ostendunt eius verba quae in privato quodam colloquio, cum Stanislao Rescio habito, proferebat: « Ivi ad hortum Pontificis. Ibi habui gratissimam audientiam. Egi de facta pace, de conditionibus, de bello Moscico, de transilvanicis iesuitis; ubi mihi Pontifex dixit: « Nescio, quam proditionem detectam esse — et multis verbis in S.I. invectus est » (mon. 126).

Nuntius apostolicus in Polonia inter primos hanc detestabilem calumniam destruere conatus est apud Pontificem. Scribebat enim: si iesuitae crimen hoc gravissimum proditionis perpetrassent, eorum adversarii fuissent primi qui in comitiis eos hac ratione accusassent. Quod autem minime evenit. Imo Princeps in litteris patentibus, quas abeuntibus sociis dedit, aperte attestatur eos unice propter religionem, quam profitentur, egredi debuisse (mon. 124 et 131). Nostri aegerrime tulerunt quod Romae eiusmodi calumniae fides tributa esset. P. Campana Patri Generali secrete etiam revelavit, auctorem huius calumniae fuisse cardinalem Báthory, qui hac ratione voluit Sigismundi principis et Transylvaniae causam coram mundo defendere (mon. 146). Defensionem Societatis apud Pontificem susceperunt etiam Ferdinandus archidux Austriae et Guilelmus dux Bavariae; qui hac occasione Societatem summis laudibus cumularunt. Pontifex autem in responsis datis repetit accusationes contra nostros allatas (mon. 126-27 133).

3. *Tentamina ut Societas in Transylvaniam revocetur*

Sermo de nostrorum in Transylvaniam reditu citius quam credi potuisset, susceptus est. P. Campana iam mense martio anni 1589 Patri Generali delineat rationem redeundi (mon. 123). Etiam P. Leleszi, qui in proximitate Transylvaniae, in arce Kövár, hospes Christophori Keresztury, capitanei, relictus erat, ut opportunitates observaret, non omnem spem deposuerat: « Si forte benignus Dominus, miseratus orbitatem regni, pristinis agris suos cultores restituat » (mon. 136). Cum

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

autem P. Leleszi paulo postea Viennam transferri debuerit, ne eius vicinitas adversarios irritaret, haec spes pene extincta esse videbatur (mon. 147). At renovata est iterum litteris Martini Undó, olim de Societate, postea autem canonici agriensis, qui vocatus apud Principem concionatoris et confessarii munus obibat (mon. 185).

Stephanus Bodoni, missus a Principe Romam, Viennae quoque constitit ut cum P. Leleszi de futuro Principis matrimonio ageret. P. Generalis rogatus scripsit Graetium et Monachium ut nostri rem considerarent, ac eis quibus videretur, negotium proponerent (mon. 178 et 179). Fieri non potuit, quominus in colloquiis viennensibus etiam de nostrorum reditu in Transylvaniam sermo recurreret. P. Leleszi necessarium ducebat ut aliquis de Societate, vir prudens et maturus, eo mitteretur qui Principem in spiritualibus iuvaret (mon. 195). Quoniam etiam Patris Possevino nomen in considerationem venierat, P. Generalis respondit, illum in Septentrionem iam mitti non posse propter vetitum imperialium, quibus erat persona ingrata (mon. 201). Cumque propositum missionis non esset derelictum, electus est P. Carrillo, hispanus, qui plures iam annos Parisiis et Viennae laudabiliter theologiam profitebatur (mon. 196 202 et 205). Placuit illum mitti ab Archiepiscopo Strigoniensi, et non more iesuitico indutum, sed in veste canonicorum, ut apud Principem munus doctoris theologiae ageret. Qui modus larvatus a nonnullis nostrorum reprobatus est. Pater autem Generalis illum ratum habuit (mon. 215 et 231).

P. Carrillo mense martio anni 1591 in Transylvaniam pervenit, unde amplas relationes P. Generali de rerum statu misit (mon. 220 et 221). Magna exspectatio praecessit comitia in autumno celebranda. Princeps enim sibi proponebat abrogationem decreti expulsionis iesuitarum a regno petere (mon. 223 et 227). P. Carrillo rogavit ut non solum P. Generalis, sed etiam S. Pontifex Principem modis omnibus fulcirent. Litterae itaque datae sunt nomine Pontificis non solum Sigismundo, sed etiam ad alia familiae Báthoreorum membra (mon. 220 235 241-42). Si magna fuit exspectatio ante comitia, magna et tristitia ob finem in eis non obtentum. Sigismundus enim iterum solus derelictus est a consanguineis, a quibus maximum sperabat adiutorium. P. Carrillo excusat Principem, qui « modis quibus potuit omnibus procurabat plene religionem catholicam in pristinum statum restituere »; et rogat P. Generalem ut non obstantibus iis quae successerunt, missio non relinquatur (mon. 256). P. Leleszi autem dubius haeret utrum missio retinenda, an deserenda sit. De consanguineis Principis et de Stephano Jósika, recenter Romam misso, gravissima refert: « Bathorei, cognati

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Principis, et potissimum Cardinalis, sunt hostes Societatis, et Cardinalis acerrimus » (mon. 265).

Stephanus Jósika Romae obtinuit ut legatus pontificius mitteretur in Transylvaniam qui pacem inter membra familiae Bathoreorum restitueret. Adversarii enim semina dissidiae inter eos sparserant, et momento opportuno rumorem divulgarunt quod Balthasar Báthory, dux supremus exercitus, magna militum copia Claudiopolim appropinquaret ut Principem deponeret et ipse rerum potiretur. Nuntius apostolicus et P. Carrillo in extremis potuerunt ostendere, rumorem esse falsissimum et solum ab adversariis subdole inventum. Patris Carrillo auctoritas, quod a gravissimo periculo regnum liberaret, non parum aucta est (mon. 315 et 317).

Rebus ita stantibus, adversariis non restabat, nisi contra Principem conspiratio. Quae tamen tempestive cognita et oppressa est, et duces capite damnati (mon. 326). Inter causas quae adversarios ad hunc desperatum actum moverunt, potuit esse notitia quod Sigismundus secrete unionem Transylvaniae cum Hungaria sub potestate Habsburgorum moliretur. Quod propositum Stephanus Jósika videtur Patri Leleszi Viennae revelasse (mon. 272); annis autem qui secuti sunt, a Principe iterum iterumque tentatum, novas et crudeliores tragaedias produxit.

Caput II

VICISSITUDINES COLLEGII IN HUNGARIA ERIGENDI

1. *Causae diuturnae dilationis in collegio aperiendo*

In hoc volumine inter documenta quae Transylvaniam respiciunt, multa inseruntur Hungariae partem spectantia sub ditione regis Hungariae positam (v. Tab. geogr. Hung. — MAH I 38*). Quamobrem de collegio quoque in hac parte erigendo plura nobis dicenda sunt quam in antecedente (v. MAH II 12*-13*).

In ea parte Hungariae Societas prius quam in Transylvania collegium habuit. Quod tamen anno 1561 inchoatum, varias ob difficultates post sex annos iam claudi debuit (MAH I 12*-21*). Brevi autem novi alicuius collegii erigendi propositum ad Societatem pervenit. Promotor huius praecipuus et nunquam satis laudandus exstitit Ioannes Franci-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scus Bonomi, nuntius ap. Imperatorem. In quo negotio eventus maioris momenti dicendus est, quod Georgius Draskovics, archiepiscopus colocensis, novellus cardinalis, anno 1586 postulavit ab Imperatore hanc sibi primam in cardinalatu gratiam praestari ut praepositura thurocziensis Societati ad fundandum in Hungaria collegium donaretur (MAH II 893). Cuius petitioni Imperator libenter consensit (MAH II 918-20). Patres viennenses sollicite certiorem fecerunt P. Generalem de hac pro Hungaria catholica tanti momenti donatione, et petierunt ut collegium sine procrastinatione acceptaret; nam periculum erat ne perseveranter obsecrantibus praelatis hungaricis (qui praeposituram adeo pinguem avide inhiabant) Imperator donationem revocaret. P. Generalis fundationem acceptavit, sed ex responso iam intelligi potest, rem non tam cito in exsecutionem deductum iri. Etenim gravem operariorum hungarorum penuriam adducens, commonefecit nostros « nullo modo fieri posse ut hoc tempore id collegium actu erigatur, sed post aliquod tempus » (MAH II 915). Quod « aliquod tempus » deinde ad plures annos se extendit.

Negari non potest, hanc dolendam dilationem causas reales habuisse; sed similiter fatendum est, supremos Societatis moderatores, imprimis Patrem Bader, praepositum provinciae Austriae, sed etiam Patrem Acquaviva, praepositum generalem noluisse ut hoc collegium excitaretur; et solum, ne Imperatoris voluntati resistere viderentur, hoc aperte non declarasse. Cum enim iam difficile esset pro Societate operarios numero sufficientes pro domiciliis transylvanicis mittere, intelligi potest, superiores ab hoc novo onere suscipiendo abhorruisse. Bene intelligitur etiam, superiores, alius nationis homines, vicissitudines Hungariae, prorsus peculiares, non potuisse penitus percipere, neque eiusdem necessitatibus spiritualibus adeo affici, atque eiusdem nationis socios. Considerandum demum est in universa Societate a viginti fere annis eam procedendi rationem praevaluisse: potius collegia iam admissa aptis personis roborandi, quam nova admittendi. Si enim nova collegia facile, ne dicam inconsiderate admissa fuissent, magnum exinde damnum passa esset Societas, cum enim collegia male provisa fini suo non possint bene respondere; Societas ad hoc vitandum iuvenes socios praemature ex domibus formationis educere et in collegia mittere cogeretur. Ideo congregationis generalis II (1565) decreto quodam se munivit Societas contra collegiorum multiplicationem, a congregatione generali III (1573) renovato (*Mon. Paed.* III 8-9; *Institutum S.I.* III 222). Itaque P. Acquaviva vi etiam huius decreti tam caute in novis collegiis acceptandis procedebat. Haec ante oculos tenenda sunt, ut de collegio in Hungaria erigendo recte iudicemus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. *Consultationes de praepositura thurociensi: num commutanda, resignanda, aut in arendam danda sit*

Cardinalis Draskovics, cognita intentione Societatis in negotio hungarico non properandi, non omisit rectorem collegii viennensis de periculis monere: « Multi magnam summam pro praepositura turoczense offerunt. Dominationes autem vestrae tardant se resolvere et voluntatem suam Caesareae Maiestati perscribere. Nos timemus ne duo incommoda hac ipsorum procrastinatione oriantur: alterum, ne Camera hoc anno proventus percipiat; alterum vero, ne in perpetuum illa bona ab Ecclesia abalienentur. Itaque Dominationes vestrae videant quod facere velint. Mature facto opus esset ne haec dilatio aliquid detrimenti afferat » (MAH II 910). Ineunte octobri eiusdem anni P. Bader accepit decretum archiducis Ernesti, gubernatoris Hungariae, quo Societati iniungitur « ut de loco et modo collegii quam primum se resolvat » (MAH II 997). Quare P. Bader paulo post in Hungariam profectus est ad praeposituram visitandam. De qua ampla eius relatio exstat (Suppl.).

Praeposituram peramplam esse dicit. Habet duo oppida praecipua: Sellye et Váralja, quibus annexi sunt 18 pagi. Monasterii solum fundamenta restant, templum autem est integrum. Habentur parochiae septem, quibus Societas deberet sacerdotes providere. Tres sunt parochi, omnes uxorati, unus manifeste haereticus. Praeter curam pastoralem, patroni incumbit etiam onus iurisdictionis temporalis, quam per iudices pagorum exercet in subditos. Redditus maxima ex parte in agrorum fructibus constant. Multum percipitur etiam ex educillatione, seu venditione vini.

Diligenter recenset P. Bader etiam difficultates. Quarum praecipua est: invenire locum aptum pro futuro collegio. Diversi enim interrogati diversa loca proponunt; alii Posonium, alii Tyrnaviam, alii Cassoviam. Non desunt qui suadent (quibus etiam P. Bader assentit) ut, saltem ad tempus, fiat in proprio fundo, Varalliae; ibi enim « brevi et exiguo sumptu, fructu vero non parvo fieri poterit. Nam et templum est integrum et fundamenta summa sunt iacta, et superaedificandi commoda plurima propter ligna et lapides etc. Et quamvis locus absolute loquendo obscurus et vilis videatur et non admodum magnus, tamen hac ipsa ratione magno subditorum temporali et spirituali emolumento illustrior, amplior et ditior evadet. Quod si res optatos successus scholarum non sit habitura, et alibi maior offeratur opportunitas, non carebunt suo usu facta aedificia, cum verisimile sit, atque adeo res postulare videatur ut semper aliqui cum propter bona temporalia, tum pro

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

honore et reverentia fundationis ne malevolis sermones dentur, ex nostris ibidem sint habituri » (Suppl.). Quod autem propositum P. Generalis non adprobavit, sed collegium alibi inchoandum esse decrevit (mon. 16).

Non minor est difficultas inveniendi socios aptos, quibus missio aliqua fieri possit. Nam omnes amici hoc suadent. Deinde ut curae pastorali subditorum satisfiat, quaerendi sunt parochi honesti. Quos tamen invenire, est summopere arduum. Deinde iurisdictio temporalis videtur simplicitati Societatis adversari, et pro nostris qui eam exercere tenentur, periculosa. Fidelem autem officialem saecularem quis inveniat? Etiam educillatio, seu venditio vini videtur speciem negotiationis prae se ferre, quae a nostris Constitutionibus interdicitur.

In hoc Patris Bader scripto fere omnes difficultates exhibentur, quae postea iterum iterumque ab eo repetentur, ut solutionem negotii collegii hungarici procrastinet.

Ineunte anno 1587 P. Provincialis, fere a circumstantiis coactus, parvam missionem faciendam constituit; nam « omnino necessarium visum est, non nostris tantum, sed etiam episcopis et aliis patronis, ut aliqui e nostris incipiant residere in nostris bonis ante proxima comitia, in quibus etiam optimi amici nobis magnos clamores minantur, etiam contra ipsum Caesarem » (mon. 2). Brevi missi sunt Franciscus Beller, belga et Stephanus Cassovius, hungarus; qui e medio theologiae studio eripi debuit ut tempore Quadragesimae in praepositura fructificare posset (mon. 2). Socii tamen inter se convenire non potuerunt; quare revocati (mon. 19), et in eorum locum missi sunt Ioannes Aschermann, moravus (qui annis 1563-65 Tyrnaviae munus ministri et concionatoris obibat), Martinus Ignatius, item moravus, ac Nicolaus Martonius, hungarus. Cum autem P. Aschermann graviter aegrotare coepisset, eius loco substitutus est celeber iesuita bohemus Balthasar Hostovinus (mon. 36).

Interim integer annus transierat et circa collegium futurum adhuc omnia incerta et incognita remanebant. Pericula quae inde oriri possent, non sunt ignota Patri Bader: « Negotium hungaricum magnas nobis parit difficultates. Adversarii nihil non movent, nihil non tentant. Queruntur nihil nos facere, pecunias ex regno avertere in alios usus. Querelis addunt minas. Amici omnino urgent ut aliquid fiat ante proximam diaetam, quo improborum ora obstruamus. Et quidem qui videri quam esse malunt amici, hoc est ecclesiastici, vellent nos in ultimas Hungariae partes reiici. Quibus sudes in oculis sumus » (mon. 12). P. Generalis legens omnes has circa negotium hungaricum querimonias, mense iunio anni 1587 proponit P. Provinciali, ut praepositura commu-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tetur: « Circa collegium hungaricum hoc etiam nobis in mentem venerat, si fieri possit, expediens omnino fore ut ea bona ita distracta locis, ita etiam negociosa propter iurisdictionem quae utique nobis non convenit, commutentur in alia et loco et conditione commodiora » (mon. 16). Quae idea commutationis in posterum variis in formis revertitur (mon. 23).

Tempore autumni eiusdem anni 1587 P. Bader iterum in Hungariam proficisci cogitur ob rumores contra iesuitas: « In his comitiis dicuntur status hungarici, praesertim qui Christo videntur esse proximi, laboraturi ut praepositura nobis eripiatur. Quare eo proficisci cogor ut videam an clamores sint contra Caesarem, quod eam contra iura regni, ut dicunt, nobis tradiderit; an vero contra nos quod hactenus scholas et collegium non habuerimus; ut causam nostram possim tueri. Nam Caesar suam facile tuebitur etiam sine nobis, nos sine illo non item » (mon. 36). De comitiis autem absolutis ita scribit: « Unanimi consensu proceres utriusque status Serenissimum urserunt ut erepta nobis praepositura alicui bene merito incolae tradatur et conventus restituatur. Nobis vero prospiciatur aliunde » (mon. 39). Quae Patris Bader verba in animo Patris Generalis gravissimum consilium maturarunt: « Nos quidem collegium illud tam multis difficultatibus plenum fore praevidemus ut si Dominus istum prioratum nobis eripi pateretur, non valde dolendum esse iudicaremus. Quare cum id quod dixi, Caesareae Maiestati proponetur, fortasse non ab re esset hoc etiam indicare quod nos fugimus ut collegium illud accipiamus; facere tantum ob Dei obsequium atque ipius etiam Maiestatis. Quod si eius Maiestas melius iudicet postulatis eorum concedere qui istum prioratum nobis auferri cupiunt, nos quidem permittere eius prudentiae ac voluntati. Etsi hoc, ut dixi, proponendum, non urgendum esse, idque ipsum R.V. perpendet ex rebus praesentibus » (mon. 40).

Interim et P. Bader praepositurae quaestionem consultoribus proposuit: num retinenda, permutanda, an tota dimittenda esset; addiditque rationes pro quavis parte. Quaesivit praeterea quid de loco collegii sentirent. Suam autem sententiam ita concipiebat: « Scelliam cum suis pagis retinendam, Varaliam vero cum suis, si qua ratione fieri possit, cum aliis bonis esse permutandam; quae vel Sceliae vel certe futuro collegio ita sint vicina ut ab uno eodemque procuratore administrare possint. Varalia enim est quae praecipuas nobis facessit molestias propter parochias multas, propter arcem, propter nomen praepositurae, cuius appendix quaedam est Scelia. Neque vero in eo offendi poterit vel Caesar vel alius quispiam, neque defuturam puto commoditatem permutandi. Nec rationes consultorum contra hoc vim habent.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Cum collegium non tollatur, nec bona dimittantur, sed permutentur; nec teneamur cum tam manifesto periculo Societatis et impedimentis plurimis maiorum bonorum vel recipere, vel recepta retinere. Quod si vel status vel ipse Caesar nollent bona dividi, tentanda esset omnium simul permutatio. Si nec hoc possemus, potius omnino dimittendam, quam ea retenta in has nos coniicere angustias. Possumusque pie credere, iusto Dei licet occulto iudicio, nondum esse maturum ut per Societatis operam huic regno succurratur » (mon. 43).

P. Generalis fere eiusdem fuit sententiae: « Re bene perpensa et consultata, hoc nobis denique iudicatum est: Curandum esse omni ope quod alias etiam scripsimus, ut bona illa permutentur... Si hoc non possit, minus malum ducimus relinquere praeposituram propter tam magnas distractiones quas locorum illorum numerus et qualitas affert, ut valde dubitandum sit ne cum exiguo Hungariae fructu Societas magnum damnum faciat » (mon. 44).

His praepositorum provinciae Austriae et Societatis verbis videbatur collegium nondum natum ad mortem damnatum. Unicum lumen spei affulget ex his Patris Generalis verbis: proponatur, scilicet Imperatori « ut quoquomodo Hungariae consulatur, ut ex ea praepositura aliqua pensio applicetur seminario hungarorum fundando Viennae. Nam id saltem aliquod adiumentum afferret afflictae religioni in illo, si Societatem habere non posset ». Quae solutio negotii fortasse optima fuisset, consideratis gravissimis Ecclesiae necessitatibus ac statu fere desperato rerum publicarum Hungariae.

Ad quaestiones a P. Provinciali propositas habemus solum responsa Patris Hostovini et Patris Martonii; qui concordant in eo quod praepositura nullo modo resignetur Imperatori. Pater Martonius non solum solvit difficultates a P. Bader allatas, sed severe illum arguit. Cum enim ex Hungaria Viennam se contulit ut P. Provincialem de praepositura informaret, invenit « illius animum ita constitutum ut cum de aliis loquentem aequo animo audivisset, de hoc posteriori ne verbo quidem ut mentionem facerem permisit... Intellexi statim rem non esse in bono statu et Patris Provincialis ab his bonis animum esse alienatum; et vehementer, ut merito debui, dolui tam nullius momenti rationibus Patrem moveri. Ad quas cum respondere inciperem, severe ut tacerem praecepit, affirmans R.dae P.tis V. voluntate et mandato bona haec esse a nobis relinquenda, adiisse se etiam principem Ernestum et R. P.tis mentem illi significasse; esse satis hoc negocium cum consultoribus iam antea a se tractatum, non esse rem tractatam et definitam rursus in quaestionem vocandam. Ex quo responso maximum sane animi moerorem et dolorem concepi, praesertim cum viderem partim rationes

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ab ipso allatas esse vel falsas, vèl nullius roboris, et mihi in re tanta, ex qua infinitarum animarum salus dependet, impositum silentium; partim difficultates quae hactenus extiterunt, unius P. Provincialis culpa fuisse exortas et unius hominis vitio tantam Societati de Ecclesia Christi benemerendi occasionem et tam multorum millium animarum pro quibus pretiosus Filii Dei sanguis effusus est, salutem impediri » (mon. 51).

Consultorum relationibus acceptis, P. Generalis expedire iudicavit ut in provincia novae consultationes fierent de negotio hungarico. Proposuit scriptum, in quo difficultates recensentur, de quibus eorum sententiam cognoscere volebat (mon. 59). Illud receperunt PP. Hostovinus, Ignatius, Martonius, Forsler, olim praepositus prov. Austr., Reynel, rect. coll. vienn. et eius consultores, et P. Victoria, procurator collegii viennensis (mon. 66). Maxima consideratione dignum est scriptum commune patrum consultorum. Fuerunt enim P. Scherer, concionator, P. Nicolaus Donius, paulo antea rector collegii viennensis, P. Numicius et P. Carrillo professores in universitate viennensi, et P. Ernhofer, concionator. Ad omnes undecim rationes quae in hoc negotio obiici possent, abunde, sincere et acute respondent. Non solum retinendam censent praeposituram, verum etiam his verbis concludunt scriptum: « Ad extremum, Reverende Pater, visum est nobis omnibus infrascriptis rogare Paternitatem Tuam ut ad maturandum collegium velit adiicere animum, propter pericula quae quanta ex hac dilatione possint emergere, melius ipsa iudicabit. Rogamus etiam Paternitatem Tuam, dignetur nobis vel verbulum ad consolationem nostram quam primum fieri potest, respondere » (mon. 75). Quam profunda dissensio et diffidentia inter P. Provincialem et patres interrogatos creata esset, demonstrant verba Patris Bader quae sequuntur: « Ad rationes de praepositura hungarica frustra exspectavi viennensium iudicia. Iam enim a rectore intelligo ipsos recta ad R.P.V. suam sententiam misisse. Forte veriti sunt ne rector et ego, quos nuper quidam eorum a peculiari quopiam daemone contra Hungariam impelli videri dicebat, contrarium in quibusdam sentientes, ipsos impediremus. Verum mihi rem longe gratissimam fecerunt ut qui ad examinandis eorum rationibus sim liber » (mon. 80).

Romae consultationum scripta diligenter examinata sunt, et tandem aequa, Societati digna solutio inventa est: « Omnibus bene perpensis decretum est, nobis non esse deserendam hanc occasionem adiuvandae tantae provinciae; et in Domino sperandum, ob cuius obsequium quoniam labores isti suscipiuntur, confidendum est, eundem etiam daturum gratiam qua perferri possint sine nostro detrimento. Quod non ratione solum cognoscimus, sed ipso facto et in Indiis et in

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

eiusmodi locis saepe experti sumus et hoc ipso tempore experimur. Denique saltem periculum faciendum visum est, quoniam si deinde non succedat, semper in tempore erimus ad relinquendum, nosque res ipsa tum apud Deum, tum apud homines facilius excusabit » (mon. 82).

Decreto Patris Generalis accepto, P. Provincialis in Hungariam se contulit ut quid in negotio fieri posset, videret. Deinde re cum consultoribus discussa « visum omnibus est nostris ut collegium vel certe initium aliquod collegii quam primum fiat. Hoc enim est quod tota Hungaria clamat. Alii quidem bono, alii vero, ut credibile est, iniquo zelo. Tempus vero oportunum videbatur proximus autumnus. Sed ita ut circa Pascha catalogus lectionum impressus divulgetur, et interea temporis cum classes tum reliquae habitationes et necessaria suppelex pro nostris et alumnis asportetur » (mon. 109). Advenit autumnus, sed scholae non sunt apertae. Quod nec anno qui secutus est, evenit. Nunc praelati et proceres in causa fuerunt, ne scholae aperirentur. P. Viller, qui a mense iulio anni 1589 Patri Bader in munere praepositi provinciae successerat, rem cito perspexit et ad P. Generalem retulit: « Omnes autem praelati fere, aliquibus tamen exceptis, conantur nobis illa bona extorquere. Atque ideo suadent per ambages Caesari et Ernesto, ut nobis alia bona attribuantur. Sic fit ut Caesar procrastinet et differat quominus possimus ludum aperire. Praelati nollent inciperemus in nostris bonis, quoniam sic omnis occasio habendi nostra bona illis eriperetur. Unde illi urgent ut quamprimum in alio loco doceamus. Prudentiores et nobis faventes politici viri suadent ut quamprimum incipiamus in nostris bonis, ut sic et praelatis eripiamus occasionem cogitandi amplius de illis bonis, tum etiam ut haeretici malevoli cessent male de nobis loqui. Quamobrem sollicitavi per amicos magnos ut Caesar faceret potestatem aperiendi scholas. Quod spero facturum » (mon. 159). Sed decretum desideratum et necessarium ab Imperatore non advenit; et P. Viller conqueritur: « Unde paulo securior iudicio consultorum incumbo in negotium hungaricum, quia in periculo non mediocri versatur quod Imperator hucusque non se resolvit, etiamsi ab Ernesto et Maximiliano, a Regina Galliae magnisque viris urgeatur ut scholas nobis aperire permittat. Imo ab ipso Arach seniori audivi omnes intimos consiliarios fuisse in hac sententia ut inciperemus docere. Imperator habet occultas rationes quare non permittat » (mon. 165).

Paulo post P. Viller Posonium se contulit ut cum consiliariis ibi congregatis de negotio hungarico ageret. Reversus declarat, errorem gravem a nostris commissum fuisse quod per duos annos scholas inchoare omisissent: « Summam invenio difficultatem, quam nos ipsi nobis intrivimus. Sine ulla plane difficultate rebus omnibus et collegio

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

potiremur modo, si sine disputatione inter domesticos res inchoata fuisset. Cum non inceptae sint lectiones ante duos annos, iam retardamur ad multos, vel certe ad nullos annos » (mon. 170). Mensis ianuarius anni 1591 exspectandus fuit ut P. Viller nuntiare posset: « Tandem habemus decretum quo licet nobis aperire scholas in nostris bonis » (mon. 204). Quod et cito factum est; ita ut post paucos menses in scholis « iam ad centum studiosi numerabuntur vel circiter » (mon. 216).

Sed tragaedia collegii in Hungaria nondum est finita. Nova difficultas oritur ex parte praepositurae. Externi nullo modo acquiescunt ut haec bona temporalia iesuitae exterarum nationum possideant: « Negotium ad restim venit: vel debemus habere superiorem hungarum qui possit tamquam pars regni obtinere praeposituram et facere ut illa incorporetur regno; vel debemus illa bona dare, velimus nolimus, ad arendam. Et ad hoc volunt nos etiam catholici urgere. Hodie intellexi quod cras me vocabit Princeps Ernestus ut demus illa bona ad arendam. Quod etiam amici boni et magnates in principio suaserunt. Quid iam debeam respondere? Consilium non invenio, quia patres omnes quos adhibere possum ad consilium, non conveniunt. Unus sic alter sic consulit. Non invenio aliud quam remittam me ad V.R.P., a qua expecto resolutionem. Si V.R.P. dicat, scribas mihi consilium consultorum, respondeo quod non est consentiens. Si dicat, quid tu dicis, respondeo me haerere quia video nostros ista bona non scire gubernare. Deinde si dabuntur ad arendam, periculosum esse ne plane illa amittamus. Quod si non amittemus, timeo ne pecuniae arendae plane non reddantur » (mon. 204).

Pericula quae ex arenda timebantur, evitari posse putabant, si daretur praepositura alicui bono catholico nobili et amico Societatis. Se offerebat Nicolaus Pálffy, iam praeteritis annis eximius promotor collegii in Hungaria erigendi (mon. 210). Post multas haesitationes et timores P. Viller scribere potuit: « Omnes patres descendimus ad V.R.P. sententiam ut bona illa nostra demus in arendam Domino Pálffy, qui erit potens noster defensor » (mon. 238). Pálffy tamen rebus bellicis nimis occupatus, curam bonorum praepositurae brevi « dederat suo affini, Domino Illésházy, homini versato et haeretico, qui iam introducebat haereticos concionatores et abducebat nostros subditos ad concionatores haereticos. Deus benignus, qui nos ubique protegit, fecit ut bona illa eriperentur ex manibus illius. Et iam bona ex parte illi erepta sunt, quamquam de aliqua parte adhuc conamur. Quod speramus brevi nos superaturos. Spero tandem ex tam multis laqueis nos evasuros. Accepi V.R.P. facultatem de arendandis illis bonis; quod ut spero, bonum et commodum erit nobis. Nam alioquin perimus » (mon. 248).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Adversarii iesuitarum insinuarunt Imperatori « ut, quandoquidem Societas nollet gubernare bona praepositurae, nec vellet habere Dominus Palfius ad arendam, iuberet S. Maiestas Camerae suae ut acciperet illa bona ad arendam et daret pecunias Societati ». Pálffy autem aliam viam sequendam suggerebat: bona praepositurae commutentur cum bonis quibusdam, quae sunt circa civitatem Szakolcza, et sunt archiepiscopatus strigoniensis; quae tamen Imperator nunc pro finibus regni tuendis utitur. In ipsa civitate posset inchoari collegium (mon. 263). Omnibus his discussionibus etiam hac vice P. Generalis finem imposuit, cum die 18 ianuarii 1592 decerneret ut praepositura retineretur: « Post longam et accuratam consultationem de praepositura nostra hungarica, tandem in Domino iudicavimus magis expedire, ut illam retineamus quacunque ratione possumus, conemurque omnes potius difficultates tolerare, quam ut illam vel abalienemus vel in arendam iterum demus, cum praesenti et prope certo periculo animarum, quas in fidem et curam nostram suscepimus. Nam etsi video quas passi sumus molestias, et quae futurae sint in posterum, tamen hae leviores nobis esse debent quam ut sinamus miserae illius gentis salutem in discrimen adduci » (mon. 274).

Caput III

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

I — Codices servati in Archivo Romano S.I. (ARSI)

1. — *Austr. 1* II; v. MAH II (Doc. 1 5 9 16 23 40 44 48 56-59 67 72 82 104 113 118-19 132-33 139 140 143-44 150 156-58 161-63 168-69 171 173 178 181 189-92 196 205-09 213-14 219-20 234-37 245-46 249-52 273-78 283 285-86 290-94 303-04 306-07 314 320 323-25).

2. — *Austr. 20*; v. MAH II (Doc. 100 106 108 130 135 142 146/ App.).

3. — *Austr. 24*; v. MAH II (Doc. 188).

4. — *Austr. 25*; v. MAH I.

5. — *Austr. 123*; v. MAH I (Doc. 199 270).

6. — *Austr. 132*; v. MAH I (Doc. 197-98 269 332).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. — *Austr. 224*; v. MAH I (Doc. 309).

8. — *Austr. 226*; v. MAH I (Doc. 26).

9. — *Austr. 228*; v. MAH II (Doc. 86 99).

10. — *Congr. 43* (Congregationes provinciales — 1585-1588); 437 ff.; 330 x 225 mm.; comp. (Doc. 20).

11. — *Epp. Ext. 20*; v. MAH II (Doc. 35 223-24 227 254-55 310 322 326).

12. — *Germ. 165*; v. MAH II (Doc. 2).

13. — *Germ. 167* (Epistolae Germaniae — 1587); 372 ff.; 340 x 225 mm.; comp. (3-4 6-8 10 12 18-19 22 29).

14. — *Germ. 168*; v. MAH II (Doc. 28 30-34 36 38 65 98 108/A 109 112 114 125 129 141 145 147-48 151 153 155 159-60 165-66 170 176 187 193 195 200 201).

15. — *Germ. 169* (Epistolae Germaniae — 1591); 408 ff.; 340 x 225 mm.; comp. (Doc. 202-04 210-12 215-18 220-22 225-26 228-29 231-33 238-40 243-44 247-48 253 256-60 262-67).

16. — *Germ. 170* (Epistolae Germaniae — 1592); 360 ff.; 340 x 230 mm.; comp. (Doc. 271-72 279-82 284 295-97 299 300-02 305 311-13 315-19 321 327-31).

17. — *Germ. Sup. 2* (Germania Superioris — Epistolae Generalium 1587-1600); 215 ff.; 290 x 208 mm.; comp. (Doc. 179).

18. — *Hisp. 133* (Epistolae Hispaniae — 1587); 297 ff.; 325 x 225 mm.; comp. (Doc. 11).

19. — *Hist. Soc. 61*; v. MAH II (Doc. 71).

20. — *Lith. 38* (Lithuania — Historia 1589-1649); 332 x 226 mm.; 463 ff.; comp. (Doc. 115).

21. — *Opp. NN 326* (Possevino — De seminariis pontificiis); 408 ff.; 345 x 232 mm.; comp. (Doc. 21 42).

22. — *Opp. NN 332* (Possevino-Epistolae); folia nondum compacta in theca reposita (Doc. 41 53 110 167).

23. — *Pol.* 7 I-II (Polonia-Lithuania — Catalogi 1564-1603); v. MAH II (Doc. 1 5).

24. — *Pol. 50*; v. MAH II (Doc. 194).

25. — *Rom. 157* II (Romana - Historia Collegii Germanici I); f. 231-464; 300 x 230 mm.; comp. (Doc. 137).

26. — *Ven. 3* I-II (Veneta - Epistolae PP. Gen. - 1589-1593); 1-250 et 251-553 ff.; 295 x 220 mm., comp. (Doc. 17 149).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Fondo Gesuitico (F. Ges.) olim Romae « al Gesù », nunc in ARSI

1. — *F. Ges.* 145 (Alienationes ab a. 1584); (Doc. 45 52 68).

2 — *F. Ges.* 644; v. MAH I (Doc. 27 39 43 47 54 60 61 66 80 91 102).

3. — *F. Ges.* 645; v. MAH II (Doc. 46 55 64 73 88 116 123 128 138 146 174 177 182).

4. — *F. Ges.* 646 (Epistolae selectae); fasc. 127 (L. Classovitius — 1588). (Doc. 89 89/A).

5. — *F. Ges.* 648; v. MAH I (Doc. 49 70 186).

6. — *F. Ges.* 649 (Epistolae selectae); fasc. 380 (N. Martonius — 1588). (Doc. 51).

7. *F. Ges.* 650/*A* (Epistolae selectae); fasc. 437 (Hurtadus Pérez — 1588). (Doc. 74 84 85 94).

8. — *F. Ges.* 650/*B*; v. MAH II (Doc. 37 50 62 63 69 79 83 90 103 180 185).

9. — *F. Ges.* 652; v. MAH II (Doc. 261).

II — Codices ad Archivum Romanum S.I. non pertinentes

AUSTRIA

Viennae (Wien). — Österreichisches Staatsarchiv, Ungarn, fasc. 121 (1588). (Doc. 96).

Viennae (Wien). — Archivum Provinciae Austriae S.I. - Cod. « Annuae Litterae provinciae Austriae - 1589-1599 ». (Doc. 175 197 268 332).

HUNGARIA

Budapestini. — Magyar Országos Levéltár (MOL), Acta Iesuitica Cameralia, cod. E 150. (Doc. 172).

Pannonhalma. — Bibliotheca Archiabbatiae OSB, cod. 118 G 13. (Doc. 95).

ITALIA

Mediolani (Milano). — Bibliotheca Ambrosiana, cod. R 113 sup. (Doc. 14).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ROMAE. — I - *Archivum Secretum Vaticanum* (ASV).

1. — *Arm. 44* vv. 29 et 36 (Registra brevium). (Doc. 152 287-89).

2. - *Fondo Borghese* II vv. 494 et 494/A; III v. 72/A. (Doc. 87 111 164 241 242).

3. *Nunz. di Germ. 108* (Registro delle lettere scritte al Card. Montalto nell'anno 1587 libro primo). (Doc. 25).

4. — *Nunz. di Pol. 23* (Lettere del Nunzio di Polonia dal 1586 al 1592). (Doc. 121 122).

5. — *Nunz. di Pol. 26* (Sign. Arcivesc. di Napoli - 1587). (Doc. 124).

6. — *Nunz. di Pol. 30* (Cifre decifrate delli Nunzii in Polonia - 1587-1592). (Doc. 131).

7. — *Nunz. di Pol. 31* (Diversorum dal 1587 al 1592). (Doc. 105 134 154 230).

8. — *Nunz. di Pol. 33* (Varia - 1587-1591). (Doc. 98 101).

9. — *Nunz. di Ven. 26* (Lett. orig. del Nunzio alla Segreteria dal 24 dic. 1587 al 30 dic. 1589); 828 ff.; 290 x 200 mm. (Doc. 117).

10. — *Principi 1* (1515-1693); 489 ff. (Doc. 183).

11. — *Principi 151* (Registrum litterarum scriptarum legatis sub Sixto V - 1588-90). (Doc. 107 120).

12. — *Secr. Brev. 189* (1592); 401 ff. (Doc. 298).

II. — BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA (BAV)

1. — *Ottob. lat.* 2416; codex chart. in fol. exaratus; 115 pp. (Doc. 308/B).

2. — *Ottob. lat.* 2419; codex chart. in fol. exaratus; 998 pp. (Doc. 308/A).

III. — BIBLIOTHECA NAZIONALE VITT. EM. II - *Manoscritti Gesuitici* 1353 (3482); fasc. 28. (Doc. 97).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. [1]
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. [2]

ROMA 10 IANUARII 1587 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 316; regestum.

SUMMARIUM: 1. *De negotio collegii in Hungaria instituendi brevi mittet deliberationem.* — 2. *A. Polosticzay non est iterum admittendus in S.I.*

... 1. Quod ad ea vero pertinet quae 15 novembris a R.V. scripta fuerunt [3], primo loco dicimus, per valetudinem nobis adhuc non licuisse iudicium nostrum [a] de rebus hungaricis quod R.V. postulat, transmittere. Quod brevi tamen facturos nos confidimus, habita de re tota deliberatione ...

2. Ut Pater ille Andreas hungarus [4] e Societate dimissus iterum recipiatur, nullo modo probari nobis potest, vel ob eam ipsam causam, si aliae non essent, quam nostri suae inclinationis [b] ostendunt; quod scilicet foris male vivat ac perditum eat. Qua in re iuvandus potius est [c] a Societate, ut ceteri proximi, hortatione, exemplo, sacramentorum frequentia, inductione etiam, si opus fuerit, ad alterius religionis ingressum. Quae tutiora nobis sunt media eum iuvandi quam ut Societas iterum eiusmodi homine oneretur. Quare mirati sumus nostrorum patrum in eam rem propensionem, Vestraeque R. iudicium laudamus quo id [d] improbaverit ...

---

[a] nostrum *sup.* || [b] inclinationis *del.* allegunt; *sup.* ostendunt || [c] est *del.* ex [?]; *sup.* a || [d] id *del.* ipsum.

---

[1] G. Bader S.I. (1540*c*-1612) praep. prov. Austr. a die 28 nov. 1585; cf. MAH II 891 et passim; dein *Cat. Prov. Austr.* I 624.

[2] Cl. Acquaviva S.I. (1543-1615) ab anno 1581 praep. gen. S.I.; cf. MAH II 5*-6* et passim.

[3] Epistolam Patris Provincialis diei 15 nov. datam v. in MAH II 999-1000.

[4] A. Polosticzay, paulo antea a Societate dimissus, petiit denuo admitti; cf. MAH II 1000.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 28 IANUARII 1587 — ROMAM

Epistula inserta est documentis anni 1586 quia P. Bader perperam in conclusione eius scripserat: 1586. Eam vero re vera anno 1587, mense ianuario scriptam fuisse, commendatur iam eo quod P. Piatti Romae summarium eius fol. 236*v* exarans 87 scripserat. Idque certissimum fit eo quod P. Bader in ipsa epistula cardinalem Draskovics recenter obiisse refert. Quod vero die 11 ian. 1587 accidisse haud dubie constat.

TEXTUS: *Germ. 165* 235*r*-6*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Decretum Imperatoris de loco collegii in Hungaria futuri, et de nonnullis hungaris ex reditibus praepositurae thuroc. in collegio viennensi alendis.*

Duo sunt hisce diebus facti sacerdotes: P. Ioannes Victoria viennensis[1] et P. Stephanus Cassovius hungarus[2], quem propter Hungariam coactus sum e medio theologiae studio eripere.

Absente me missum est caesareum decretum quo S.M.[2*] significat de loco futuri collegii tractaturum se cum Viennam venerit[3]. Deinde mandat ut ex reditibus praepositurae aliquot hungari alantur in convictu viennensi donec collegium in Hungaria constituatur[4]. Cui mandato ut fiat satis, videbatur patribus pro initio sufficere duos. Dabimus etiam Scelliae[5] aliquot pauperibus scholasticis[a] aliquam eleemosynam ad redimendam vexationem et querelas quae a nostris aemulis excitari possent. Nunc eo magis quod fidelissimum patronum, Ill.mum

---

[1] I. Victoria S.I.; de quo cf. *Cat. Prov. Austr.* I.

[2] St. Cassovius S.I. anno 1587 Viennae studiis theologiae operam navabat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 643.

[2*] Rudolphus II imperator (1576-1612); cf. MAH II passim.

[3] De loco futuri collegii in Hungaria eligendo v. MAH II 996-97.

[4] In litteris donationis praepositurae thuroc. pro collegio in Hungaria futuro Imperator statuit ut certus numerus iuvenum ad sacerdotium promovendorum ex eius redditibus alantur; cf. MAH II 920.

[5] Sellia (Sal'a nad Váhom - Vágsellye), unum ex oppidis praepositurae; de quo plura in MAH II 946-47.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Cardinalem amiserimus [6]. Cuius anima requiescat in pace. Eandem ob caussam omnino necessarium visum est, non nostris tantum sed etiam episcopis et aliis patronis, ut aliqui e nostris incipiant residere in nostris bonis ante proxima comitia, in quibus etiam optimi amici nobis magnos clamores minantur, etiam contra ipsum Caesarem. Itaque mittam dictum P. Stephanum Scelliam cum socio ut per Quadragesimam fructificet, cum ultra annum parochum non habuerint et plaerique sint haeretici [7] . . .

---

[a] scholasticis *in marg.*

3

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VILNA 31 IANUARII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 55*r*-57*v*; autographum. Primum huius epistolae folium reperitur in *Germ. 168* 79*rv*.

SUMMARIUM: 1. *Res Societatis in Transylvania, post Stephani regis obitum, adhuc sat bene habentur.* — 2. *P. Boxa ab officio socii liberandus et forsitan rector claudiopolitanus renuntiandus.*

---

[6] G. Draskovics cardinalis, princeps collegii in Hungaria instituendi promotor, diem supremum obiit die 11 ian. 1587; cf. GULIK-EUBEL III 56.

[7] En responsum Patris Generalis, dici 5 martii 1587: « De alumnis hungaris iussu Imperatoris alendis R.V. videbit in re praesenti quid maxime expediat. Mihi tantum occurrebat, cogitandum esse diligenter ac mature, ubinam collegium illud hungaricum collocari oporteat: Ternavii-ne, an Possonii, an alibi. In quo cum aliquorum amicorum sententiam requiri expediet, tum etiam D. Maximiliani [archiducis] cum quo hic Romae sermonem de hoc habuimus. Qui etiam ad Caes. Maiestatem referre poterit quae opus erit; et in toto hoc negocio, ad quod ille se optime animatum ostendit, ut bonus et fidelis interpres adhiberi. Quod si illuc etiam, ut scribebat, miserit P. Stephanum, adiungat ei idoneum socium et instructionem quomodo se gerere debeat . . . » *Austr.* 1 II 347.

[1] I. P.Campana S.I. praep. prov. Poloniae ab anno 1581, de S.I. in Transylvania optime meritus; cf. MAH II 6* 110 et passim; dein D. CACCAMO, *Giovanni Paulo Campana.* In: *Dizionario Biografico degli italiani.* XVII (Roma 1974) 346-49.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... [55*v*] 1. P. Lelesius[2] sic ad me in brevissimis literis scribit: Res transylvanicae habentur adhuc sat bene, et speramus fore, si non in meliori, saltem non in deteriori statu[3]. Quos maxime reformidabamus, illi se fautores christianae catholicae religionis futuros declarant. Claudiopoli iam pestis cessavit[4], Albae Iuliae non omnino. Datum in Szatmar[a] 5 ianuarii 87. Haec pauca plurimum me recrearunt quod audirem non deteriore loco res esse post mortem, quod metuebam maxime, quam ante. Alias quoque postea literas accepi a claudiopolitanis, in quibus multos converti scribunt, impleri templum quotidie, nihil deesse aliud quam scholas aperire. Laus Deo. Haec autem, etsi solida non sunt, nam paucis octo diebus quibus scita erat Regis mors, non potuerat aliquid machinari tam cito, potuerant autem astute dissimulare, tamen malo sperare de Domino in bonitate ... [56*r*]

2. Socius meus P. Boxa[5] bene quidem valet, sed nescio an volet illum liberare R.P.V. (vel me potius) cum iam triennium me sequatur ... Videbo interim[b] quis possit idoneus esse, et monebo R.P.V. ut confirmet[c]. Oportet autem talem esse polonum et linguas alias habere, saltem germanicam et ruthenicam pro Livonia, Prussia et Russia, quas iste pater habet cum lotavica seu lituanica, italica. Sed maxime oportet esse securum et aedificativum ubique: domi et foris. Iste autem pater cuiuscumque collegii (Vilna excepta) potest esse rector insignis. Ac si relinqueretur mihi liberum seligere, cogitassem facere illum claudiopolitanum rectorem[6] (quando alius aptior non mitteretur), iam enim fere scit hungarice et primo anno disceret totam linguam, uti ad haec talentum habet[d] et zelum habet et cognoscit; et notus est ibi ac magna sibi iam praxim acquisivit circuitionibus istis iteratis provinciae nostrae. Quod si non ibi, si iam alius magis idoneus destinatus est eo (nisi[e] iudicaretur novus qui mittetur, magis idoneus pro collegio novo albano quod erit sub oculis aulae et Principis, non tamen tantum vi-

---

[2] I. Leleszi S.I. praeceptor et concionator Sigismundi Báthory principis Transylvaniae, « fundamentum, initium et columna totius fidei » in Transylvania; cf. MAH II 619 1022 et passim; *Cat. Prov. Austr.* I 719.

[3] Graves enim tumultus reformidabantur in Transylvania post Stephani Báthory regis Poloniae mortem, qui die 12 dec. 1586 vita functus est; cf. MAH II 1007-12.

[4] De peste anno 1586 in Transylvania grassante plures habentur relationes in MAH II; vide pp. 7* 966-72 980-81 985-93 994-96 997 1012-13.

[5] Paulus Boxa S.I. (1553-1627) roxolanus; cf. MAH II 860.

[6] Iam anno 1583 propositus est ut rector fieret Claudiopoli; cf. MAH II 488.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rum requirit quantum academia, tot seminaria, tot villas et oppidum sub se habens regendum) [e] saltem putabam posse in aliquo alio collegio collocari ubi rector videretur tali circuitione egere ad acquirendam praxim, et ne uno in loco veterascant rectores [f]. Significet mihi R.P.V. animum suum et quaeso respondere dignetur ad petitionem quam alias feci [g] de illo P. Boxa [h] ad professionem promovendo, si fieri potest, ante congregationem [56v] vel in ipsa in iulio [i] futura [7]. Multo enim ipse magis idoneus est quam P. Rubenus [8] vel Busaeus [9], licet odiosae sint comparationes . . .

P. Georgius Torres in Hungaria defunctus 8 in octobri 86 [10] . . .

---

[a] Ratmar [?] *ms.* || [b] interim *sup.* || [c] confirmet *del. 4 vel 5 verba* || [d] totam . . . habet *sup.* || [e] nisi . . . regendum *in marg.* || [f] rectores *sup.* || [g] quam alias feci *sup.* || [h] P. Boxa *inf.* || [i] ipsa in iulio *sup.*

4

P. MARTINUS LATERNA S.I. [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRODNA 6 FEBRUARII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 60r-61v; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Mortem Stephani regis deplorat.* — 2. *Proceres electionem novi regis praeparant.* — 3. *Rex demortuus etiam in testamento catholicum, pium et prudentem se exhibuit.* — 4. *Regnum quietius quam putabatur futurum.*

---

[7] Promotus est ad professionem 4 votorum die 22 ian. 1589; cf. *Pol.* 7 135r.

[8] Leonardus Rubenus S.I. collegii rigensis rector (v. MAH II 635, et *Pol. 6* 130v) germanus, votum solemnem S.I. emisit anno 1584; v. *Pol. 6* 100v.

[9] Thomas Busaeus S.I. rector collegii derpatensis in Livonia, qui ad professionem admissus est die 9 dec. 1586; v. *Pol. 6* 135r.

[10] G. Törös S.I. hungarus diem supremum obiit in Szentbenedek die 28 oct. 1586; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 799.

[1] M. Laterna S.I. (1552-1598; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 717) Stephani Báthory, regis Poloniae a concionibus; cf. MAH II 161 et SZILAS, *Der Hofprediger Laterna, Possevino und der polnische Königshof. Eine Instruktion aus dem Jahre* 1583. AHSI 40 (1971) 391-422.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Praeter opinionem meam, hodie sub noctem, certos mihi tabellarios (si tamen tabellarii vocandi sunt nobilissimi isti iuvenes) sapientissimus et clementissimus Deus dedit qui Romam recta proficiscuntur. Sed quoniam ii statim ingressuri sunt iter, brevior esse cogor quam opto, et quam fortassis R.P.V. desiderat.

1. Quid autem R.dae P.V. in hac temporis brevitate et publico omnium nostrum luctu scribam? Felicemne me dicam, an infortunatum qui ad aulam ex semiparadyso charissimae Italiae et nunquam satis laudatae Romae reversus [2] ad aulicos labores, dum vix manum operi admovi, cum [3] cum toto regno amisi cuius gratia hi exigui labores maxime erant suscipiendi? Fortunatus sum qui illum, omnibus pene naturae donis instructum ac inprimis solidis virtutibus ornatum, vidi, salutavi, cum eoque aliquoties diutius variis de rebus collocutus sum, multaque ex illo pleno olim sapientia et pietate pectore hausi. At satis infelix qui vix aliquot dierum spacio hac consolatione animum delinivi, interim autem eas oras ad quas hic ex animo toties suspiro, quasque toties variis orno laudibus, reliqui, quas revisere iucundum esset, in quibus mori tutum et salutare mihi videretur. Sed haec omnia illi committenda sunt, in cuius manibus tempora nostra sunt, quique ut principum, ita et superiorum nostrorum corda eisdem manibus tenet compraehensa et conclusa. Me interim sciat R.da P.V. iussu R.di P. Provincialis aulam nondum reliquisse. Causae mansionis huius ut variae sunt, ita ab illo quoque accuratius forsan R.dae P.V. perscriptae. Meum erit audire quid loquatur in me et ad me Dominus Deus [4]. Scio enim illum locuturum pacem quicquid tandem mihi praecipiat.

2. Genus morbi religiosissimi illius Regis, tempus item, locum et rationem demigrationis eius in decembre R.dae P.V. perscripsi [5]. Nolo crambem recoquere. [60*v*] Nunc comitiorum loco generalis conventus procerum, quem convocationem nostrates vocant, agitur Varsaviae. Succedet electio regis. Eligendum autem esse catholicum illum Ser.mi Regis Succiae filius, multi coniectura augurantur [6]. Prodiere varia, ce-

---

[2] De eius commoratione romana v. MAH II 975 980 1001.

[3] Alludit ad obitum Stephani Báthory regis; v. supra, doc. 3 adn. 3; cf. etiam ea quae Sixtus papa V, die 7 ian. 1587 in consistorio de obitu Stephani regis dixerit. PASTOR X 391.

[4] Ps. 84 9.

[5] Vide eius epistolam, diei 15 dec. 1586, ad P. Generalem datam, in MAH II 1008-10.

[6] Sigismundus III rex Poloniae (1587-1632).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

latis taciturnitate suppressisque authoribus, scripta, quibus id tanquam utile et necessarium regno persuadetur. Non desunt qui austriacae nobilissimae familiae in hoc negocio faveant [7]. Alii Duci Parmensi [8] qui tamen forsitan in vivis esse desiit. Alii cuipiam ex nostratibus [9].

3. Regius corpus honorifice Grodnae asservatur. Nocte dieque canitur psalterium, aguntur excubiae, sacra fiunt quotidie. Aula frequens adhuc est hic. Locum sepulturae credunt fore Cracoviam, tempus humationis initium aestatis [10]. Testamentum regium et vetus extat, conscriptum Niepolomiciis [11], et novum, scriptum Grodnae 7.a decembris anni 1586, initio aegrotationis, Deo quasi tacite impellente Regem ad id faciendum [12]. Prius est et absolutum et sigillo munitum; posterius et conclusione et sigillo caret. Maturiore tamen deliberatione scriptum est, plusque senatoribus lituanis placuit. Prospici iussit in isto omnibus

---

[7] Praesertim potentissima familia Zborowski; cf. PASTOR X 394-95.

[8] Octavius Farnese dux Parmae et Placentiae (1547-1586); cui anno 1586 successit filius, Alexander; cf. *Diz. Encicl. Ital.* IV 632.

[9] De vicissitudinibus electionis regis Poloniae cf. PASTOR X 394 et ss.

[10] Funera solemnia celebrata sunt Cracoviae die 23 maii 1588; cf. A. KNOT, *La cour, la vie privée et la mort d'Étienne Batory* 422. In: *Étienne Batory* . . .

[11] Conscriptum die 12 maii 1586; cf. *ib.* 422-23.

[12] Textus testamenti typis mandatus in *Fontes Rerum Polonicarum* XI 292-93. Eam testamenti partem quae Societatem in Transylvania et Sigismundum principem spectat, nostri miserunt Romam; quam hic exscribere iuvat: « Ad te redeo, Charissime Nepos, Princeps Transylvaniae, Sigismundus Bathory; tibique imprimis collegium claudiopolitanum et albense lego et committo. Quae collegia pater tuus et ego fundavimus propriis ex facultatibus nostris, sine cuiusque iniuria. Quos ita tuearis et defendas quatenus animae tuae patriaeque cui praees, salus tibi chara est. Non deerunt puto arriani, atque imprimis colosvarienses qui eos eversos velint; favebunt his senatores tui, omnes aut calvinistae aut lutherani; nec deerunt opportunitati iuvenes aut aulici personae tuae pariter haeretici qui tibi adulantes procaciter in eos invehentes, animum tuum transversum rapiant. Sed si vir es, facile omnibus simul resistes sola constantia et fervore zeloque pietatis, magis magisque Deo hominibusque contestata. O utinam potuissem vel in hoc solum meae erga Te pietati satisfacere ut si non omnes, saltem paucos tibi intimos consiliarios et cubicularios catholicos et pios dare potuissem, tibi ornamento, mihi securitati fuissent. Sed ea est ibi temporis et morum perversitas ut omnes declinaverint variisque haeresibus imbuti atheismum plerique spirent; quo difficilior igitur tibi concertatio, eo maior tibi restabit laus et praemium sempiternum ». *Austr. 224* 53*rv*, typis expressum in *Annuis Litteris S.I.* 1586-87 192-93; SACCHINUS, *Hist. S.I.* P. V l. 6 n. 41 p. 287 et l. 8 n. 42 p. 374; VERESS, *Ann. Litt.* 15-16.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a se erectis Societatis collegiis, templum grodnense perfici, cognatis certam pecuniae summam, aliis vero varia dona et praemia distribui. Obtestatur mirifice senatores ad diligentem et exactam testamenti sui observationem. Modos simul praescribit perfruendarum earum rerum quas iniunxit, seu in testamento designavit; eosque non speculativos, sed practicos. Ad summam, catholicum, pium et prudentem se fuisse Regem in hoc quoque testamento declaravit. Utinam tamen spes vitae, medicorumque dissimulationes et alia de quibus R.dae P.V. antea scripsi, non illi persuasissent procrastinationem illam ex parte sacramentorum [13]. Certum tamen est, bis illum ante ipsam pene demigrationem declarasse, velle se die crastino, hoc est 13 decembris (nam 12 eiusdem mortuus est) ecclesiasticis et divinis refici sacramentis. Quod vox illa hungarica « holnap » bis diversis temporibus uno die repetita declaravit. Praeterquam quod in illa ipsa quinque dierum aegrotatione in eas saepius voces prorupit quae ferventis pietatis et contriti cordis indicia erant certissima. Primum inter has locum habet illud: Dicere cum [61*r*] Tertulliano possum: Quinquaginta quatuor annis me vixisse. Quales fuerint praeteriti, scio; quales sint futuri sequentes, nescio. Huc et illud spectat: O aeterne Deus, quales fuimus antea, et quales modo sumus? Et rursus illud: O sempiterne (vel omnipotens) Deus, miserere mei. Et illud ex Davide eodem: Ne derelinquas me Domine Deus meus etc. [14]. Ex abundantia enim cordis saepius ille in tales voces sanus etiam prorumpebat. In summa: vixit in Domino, obdormisse illum credo in Domino, regnare denique vel regnaturum esse non dubito in Domino. Interim viginti quinque sacra R.dus P. Provincialis pro illo fieri iussit a singulis in sua provincia [15]. Epitaphium pheretro eius affigendum, cuius author creditur regni Cancellarius [16], mitto R.dae P. Vestrae [17]. Aliud sepulchro superponetur.

4. Porro quietius habemus regnum quam putabamus futurum. Rigenses et silent et metuere dicuntur. Idem de moschis fertur, sueci patris et filii studia sociata metuentibus. A Turca et Tartaro nihil nunc patimur. Nec desunt qui offerant et mutuo et dono pecuniam regno in subsidium contra hostes, ut speciatim M.us D. Palatinus Kiiovien-

---

[13] Qua de re scripsit die 15 dec. 1586; cf. MAH II 1009.

[14] Ps. 37 22.

[15] P. Generalis ineunte anno 1587 ordinavit ut in universa Societate singuli sacerdotes sex missas offerent pro anima regis defuncti; cf. MAH II 1007.

[16] Ioannes Zamoyski (1542-1605); cf. *Enciel. Catt.* XII 1773-74.

[17] Textum epitaphii Romae invenire non potuimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sis[18] ducenta millia florenorum mutuo dat reipublicae, 2000 peditum, totidem equitum contra tartaros expedire paratum se dicit, et quidem sine ulla compensationis spe. In Transylvania quoque quieta sunt omnia[19]. Relictus suo loco et gradu nepos Regis mortui. De polocensibus varia est sententia. Exsurget Dominus facietque ut non praevaleat homo[20]. Idem admodum R.dam P.V. diu nobis servet incolumem; cuius ut singulis diebus coram Domino, saepius autem coram nostris externisque suaviter recordor et memini, ita ab eadem eidem Domino cupio petoque aliquando commendari. Grodnae 6.a februarii 1587, quem R.dae P.V. cupio esse fortunatissimum.

Admodum R.dae P.V. filius et servus in Christo inutilis

Martinus Laterna.

Inscriptio: [61*v*] Admodum R.do in Christo Patri Nostro, P. Claudio Aquaviva Societatis Iesu praeposito generali. — Romae.

5

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IOANNI NICOLAO DONIO RECT. COLL. VIEN. S.I.[1]

ROMA 7 FEBRUARII 1587 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* 333; regestum.

SUMMARIUM: *Patrem Lauretanum, Coll. Germ. rect., hungaros aeque ac germanos diligere attestatur Nicolao Paczot.*

... Ad alias quae 19 novembris scriptae erant de concertatione quam habuit V.R. cum Nicolao Pausotz[2] hungaro coram Ill.mo Car-

[18] Constantinus Wassil Ostrogski palatinus kyoviensis (1559-1608); cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* VII (1962) 1293.

[19] Idem retulit P. Prov. paulo ante P. Generali; cf. supra, doc. 3 adn. 1.

[20] Cf. Ps. 9 20 et 2 Par. 14 11.

[1] I. N.Donius S.I. (1538-1594) rector collegii viennensis; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 656-57; MAH II 75 et passim.

[2] De N. Paczot, quem anno 1580 Stephanus Báthory rex commendavit ut inter convictores collegii braunsbergensis assumeretur, cf. MAH II 90-91. De eiusdem familia nobili cf. NAGY IX 6-8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dinali Drascovitio[3] de P. Michaele Lauretano[4] et hungaris qui in Collegio hoc Germanico sunt, non occurrit aliud respondendum quam placere nobis diligentiam V.R.tiae qua ita ei satisfecit ut una etiam[a] Ill.mo Cardinali satisfecisse videatur[5]. Quod ad veniam vero pertinet quam a nobis adeo Nicolaus petit, facile concedimus, nec ulla erit ei[b] difficultas habendae pacis cum nostris, modo secum ipse habeat et quieti studeat; cui turbandae P. Michael nullam ei unquam occasionem dedit. Diligit enim hungaros aeque ac germanos, nec ullum est ei discrimen personarum, cum omnes in Domino et propter Dominum tantum diligat. Quia tamen id[c] petitur ut nos ei[d] hungaros[e] speciatim commendemus, faciemus id[f] quidem libenter, quamquam[g] non necessario, nec ulla alia in[h] re illis deerimus quibus prodesse possumus . . .

---

[a] etiam *sup.* ‖ [b] ei *sup.* ‖ [c] id *sup.* ‖ [d] ei *sup.* ‖ [e] hungaros *del.* ei; *sup.* speciatim ‖ [f] id *sup.* ‖ [g] quamquam *del.* non, *et sup.* minus; *sup.* non ‖ [h] in *sup.*

6

P. MATTHAEUS STRUS S.I.[1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 12 FEBRUARII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 58*r*-59*v*; autographum.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 204-08.

SUMMARIUM: 1. *Socios anno praeterito in collegio claudiopolitano peste defunctos recenset.* — 2. *Adversarii, post mortem Stephani regis, expulsionem Societatis meditantur.* — 3. *Scholae apertae et numerus discipulorum crescit.*

---

[3] De cardinali Draskovics cf. supra, doc. 2 adn. 8.

[4] Michales Lauretano S.I. (1537-1587) Collegii Germanici rector (1573-1587); cf. MAH II 418 et *Mon. Paed.* II 857 et passim.

[5] P. Lauretano imprimis a P. Szántó inculpabatur ob suppressionem Collegii Hungarici in Urbe et ob eiusdem cum Collegio Germanico unionem; quomodo is se defenderit, videre est in MAH II 629.

[1] M. Strus S.I. (1553*c*-1616; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 791) polonus, minister et procurator collegii claudiopolitani; cf. MAH II 848 875 1018.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax et gratia Christi.

1. Ut primum a morbo pestis liberatus eram [2], serio cogitavi R.ae V.ae de statu nostro aliquid perscribere [3]. Verum temporum suspecta ratio tabellariorumque quam rara occasio me impedivit. Ante mensem iulium anni 1586 erant personae in collegio hoc triginta. Ex quarum numero viginti desiderantur: decem [et] octo intra spatium duorum mensium peste, uno phthisico excepto, absumptae; reliquae duae, quarum altera in octobri, eaque paralysi confecta, altera in ianuario ex reliquiis pestis decumbens mortuae sunt. Horum modum et tempus mortis, licet non dubitem R.am V.am iam ex aliis intellexisse, tamen quia partim active [a], partim passive hisce rebus interfui, praetermittere minime volui quin catalogum omnium mortuorum [4] R.ae V.ae mitterem. Mortuus itaque est

1. Georgius Alman 17 iulii hora quasi tertia post meridiem, peste sub axilla et petechis. — 2. Paulus Kiniscovic lituanus, cursus philosophici auditor, 19 iulii circa vesperum, peste in inguine et petechis. — 3. Albertus Volucki polonus, professor syntaxeos, 20 iulii circa horam 10 noctis, peste in inguine et petechis. — 4. Albertus Brantmaier prutenus, cursus philosophici auditor, 28 iulii hora nona matutina, peste in inguine et petechis. — 5. Ioannes Burman prutenus, professor superioris grammaticae, 29 iulii in aurora, peste in inguine. — 6. Urbanus Schipper prutenus, arcularius, 29 iulii hora 6 pomeridiana, peste in inguine. — 7. P. Ioannes Ardulphus germanus, novitiorum praefectus etc., 31 iulii circa meridiem, peste in inguine. — 8. P. Ferdinandus Capecius italus, collegii rector, 31 iulii hora quinta pomeridiana, peste in inguine, duobus carbunculis in dextra tibia et nigris petechis. — 9. Michael [Villerius] prutenus, arcularius prima augusti circa vesperum, peste in inguine. — 10. Ioannes Elbingus prutenus, cursus philosophici auditor, praefecti seminarii in oeconomicis adiutor, 3 augusti in aurora, carbunculo in pectore et petechis. — 11. Ionas [Credik] prutenus, humanitatis professor, 4 augusti hora 10 noctis, carbunculo in inguine, brachio, pede. — 12. Adam [Tensier] prutenus, arcularius, 5 augusti hora 4 pomeridiana [a], peste in inguine. — 13. Ioannes Psarski polonus,

---

[2] Mense augusto anni 1586 Claudiopoli re vera peste decubuit et putabatur vita defecisse; cf. MAH II 967 972 987 1015.

[3] Relationes de strage pestis in Transylvania miserunt Romam P. Busau, P. Zabielski et M. Milanesi; cf. MAH II 965-72 980-81 985-96.

[4] Catalogum sociorum in Transylvania hac occasione peste defunctorum, Romae mense decembri 1586 concinnatum, videsis MAH II 1016-18.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sartor, 6 augusti hora 7 pomeridiana, peste in inguine, carbunculo sub genu; cui supervenit calculus et prae dolore in emittenda urina mortuus est. — 14. Matthias Zaleski polonus [b], grammaticae inferioris professor, 7 augusti hora 7 pomeridiana, peste in inguine et petechis. — 15. Casimirus polonus coadiutor, 8 augusti hora 6 matutina, carbunculis in inguine, collo, tibiis et vehementi fluxu sanguinis ex naso. — 16. Michael Ripinensis polonus, seminarii praefectus et cantus rhetoricaeque professor, 14 augusti circa horam 7 pomeridianam, peste in inguine. — 17. P. Hieronymus [Fanfoni] italus, cursus philosophici professor, 17 augusti in aurora, peste in inguine. — 18. P. Petrus Silvanus ungarus, 18 iulii circa mediam noctem, phtisi. — 19. P. Georgius Torres [Törös] 28 octobris paralisi. — 20. Laurentius [Horsochow] polonus coadiutor, circa horam noctis 11.a 22 ianuarii. Is fere menses sex integros infirmitate ex peste in augusto contracta correptus misere decubuit. Nam apostemata et carbunculi, quibus in utroque [c] [58*v*] pede oneratus erat, non bene purgatis, tota materia in pedem dextrum defluxit, quae postea tanti et tam diuturni doloris causa fuit. Purgationem autem apostemmatum et carbunculorum sufficientem non negligentia chirurgi quae fuit maxima, licet haeretici [5], sed forte materiae repentinus defluxus impedivit. Licet tamen postea et carbunculi ultro aperirentur, nihilominus tamen materia illa intus haerebat. Accesserunt praeterea praeter illum intollerabilem pedis dolorem, quod a continua cubatione, aliter enim fieri minime potuit, caro ipsa in multis locis vulnerata putrescebat et ipso adhuc vivente illa mortua fuit. Fuit voluntas et praeordinatio divinae cum hoc idem ipse dum esset extra Societatem a Domino Deo obnixe peteret, ut in hac vita pro peccatis suis pateretur et satisfaceret. Vere passus est bonus frater et volens illud quod sibi optabat, esse meritorium, patientissime cum domesticorum admiratione tantis doloribus tanto tempore pressus usque ad extremum vitae tulit. Ex hoc numero mansimus 10: Duo periculum pestis experti, octo autem fere in vigilia mortis in puriorem auram missi conservati. Mortui sunt praeterea eodem tempore poloni tres: Simon, Valentinus, Stanislaus ante unum annum Societati nostrae ascripti, non tamen intra septa collegii admissi.

2. Vix respiravimus, ecce alia sequuntur: mors nimirum Stephani regis Poloniae, patroni nostri [6]. Qua adversarii audita, nihil aliud cogi-

---

[5] Georgius Blandrata medicus Principis; de quo plura in MAH II.

[6] De obitu Stephani Báthory regis Poloniae cf. epistolas P. Campana prov. et P. Laterna; MAH II 1007-10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tabant atque consultabant quam iesuitas ex Transilvania pellere. Sed contra Deum nullum est consilium [7]. P. enim Ioannes Lelesius [8] qui in aula Principis est assiduus et superior a P. Provinciali post decessum nostrorum totius Transilvaniae constitutus, 7 februarii ex aula ad nos advolavit et spem bonam conservandae in principatu hoc fidei catholicae dedit, simulque animum Principis more maiorum suorum in tuenda Ecclesia et perficiendis a rege Stephano incaeptis nobis patefecit. Attestat hunc animum boni Principis auctoritas illius inter adversarios nostros qui iam neque mutire quidquam audent, imo magis quam ante observant. Expectamus tamen certiorem huius rei exitum ex comitiis generalibus proxime futuris. Quidquid autem statuetur, Deo gratias, Deo laus.

3. Nunc in collegio sumus duodecim. Duo enim ex albensi residentia accesserunt. Patres tres, fratres 9 [9]. Omnes Deo auxiliante sani, excepto superiore nostro, qui licet aliquantulum ex consueto suo morbo, podagra nuncupato, liber sit, innixus tamen lectulo, perpetuo decumbit. Iuvat non parum praesentia sua collegium hoc orbatum, in quo nihil (personis tamen sufficientibus exceptis) desideratur tum ad domesticam seminariique disciplinam, atque scholarum quae 26 ianuarii oratiuncula brevi praemissa apertae sunt. Studiosi classium nostrarum non excedunt quidem quadragesimum numerum, sed accrescentibus operariis, quorum adventum ex Polonia brevi speramus, accrescet etiam studentium numerus.

Haec breviter silentio praeterire nolo: charitatem catholicorum nostrorum quam nobis peste decumbentibus exhibuerunt. Maior pars nostrorum erat in Monostor, bonis collegii, quarta parte milliarum a collegio distantibus. Eo boni catholici, videntes iam omnes, uno excepto, esse prostratos et inservientibus destitutos, turmatim haud raro excurrebant, necessaria infirmis secum ferentes, quae tamen non admittebantur. Quod reliquum est, me sanctissimis sacrificiis et orationibus R.V. cum omnibus aliis commendo diligenter.

---

[7] Cf. Prov. 21 30.

[8] Cf. supra, doc. 3 § 1.

[9] Tres patres: M. Strus, A. Busau, V. Ladó; fratres vero scholastici et coadiutores: N. Kurtics, St. Radzinski, I. Krakowienski; S. Rasz, S. Pultoviensis, I. Olaus, C. Dósa; duo qui Alba Claudiopolim venerunt: P. Leleszi et I. Mostowski; cf. MAH II 1018-20 et catalogum personarum collegii claudiopolitani (1 iun. 1587); infra, doc. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Claudiopoli 12 februarii anno 1587.
Reverentiae Vestrae filius et servus in Christo indignus
Matthaeus Strus.

Inscriptio: [59*v*] Admodum R.do in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae Societatis Iesu praeposito generali. — Romae.

---

[a] passive *ms.* || [b] polonus *sup.* || [c] utroque *rep.*

7

P. MATTHIAS THOMÁNY S.I. [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

FOGARAS 15 FEBRUARII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 74*r*-75*v*; autographum. Excerpta ex his litteris Romae facta reperiuntur in eodem codice (f. 72*r*-73*v*).

SUMMARIUM: 1. *De statu maestissimo Societatis Iesu in Transylvania ob tot socios peste sublatos, ac mortem regis Stephani adeo inopinatam.* — 2. *Unicum solatium in Sigismundo principe adolescente.* — 3. *Gubernator benevolus erga nostros, sed adversarii nostrorum expulsionem moliuntur.* — 4. *De nonnullis sociis variis locis haerentibus.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Postquam maiorem partem charissimorum sociorum nostrorum in hac transylvanica provincia atrox pestis [a] absumpsit [2], pauci uti reliquiae variis in locis maesti et afflictissimi haeremus potius quam residemus. Non solum quia adeo insignes adiutores et operarios cum tanta christianae religionis iactura in tanta paucitate, necessitate, messis amplitudine, amisimus, sed quoniam et qui supervivunt [b], gravissimis mor-

---

[1] M. Thomány S.I. (1548*c*-1589; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 797) hungarus, ab anno 1585 superior residentiae albensis; v. MAH II 1020.

[2] Elenchum sociorum in Transylvania peste extinctorum videsis supra, doc. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bis exulcerati et afflicti necdum omnes extra periculum sunt. Accessit his tantis malis nostris eius qui nos in hisce calamitatibus constitutos solabatur et spem post Deum pollicebatur, Serenissimi Patroni nostri et Parentis Stephani Regis Poloniae mors [3].

2. Unicum adhuc nobis restat solacium Illustrissimi Principis nostri incolumitas et singularis eius in Christi religione zelus, qui mortuo Serenissimo suo Patruo, nihil vel in litterarum studio vel in morum integritate vel in pietatis exercitio negligit, quin egregiam navat operam ut se non solum catholicum principem probet, sed catholici etiam principis filium ac nepotem catholicissimi regis omnibus verbis factisque declaret [4]. Praeceptori suo [4*] ita obsecundatur, ut toto die nihil praeter arbitrium illius faciat. Nostros omnes in tantum complectitur ut sine illis esse vel uno die molestum illi videatur. Ad campos ut se recreat nisi prius obtenta licentia a nobis, nunquam egreditur. Cum his diebus [c] facultatem a confessario suo impetrasset ut propter conservandam valetudinem aliquot illi diebus in septimana hoc tempore [74*v*] quadragesimali carnibus vesci liceret, volebant domini ut illis saltem diebus quibus Principi carnes dantur, coquerentur etiam pro aliis carnes, eo quod in his locis ubi hoc tempore sua Celsitudo moratur, non ita facile [d] pisces haberi possint. Quibus, licet specie aliqua necessitatis suam petitionem vestirent, nulla ratione assensit, quin et mihi ut acerrime resisterem mandavit; se enim reliquorum catholicorum rationem habere potius ut illi suum cibum tempori convenientem habeant quam illorum. Quare nihil impetrarunt. Illustrissimus cum vescitur carne, duo tantum fercula illi apponuntur, alterum assum, alterum vero elixum; reliqua sunt omnia pro ieiunantibus. Hoc quod hodie factum est, tanquam recens suae in Deum amoris et pietatis argumentum, R.T.P. scribere volui. Nam reliqua quae ab illo vel fiunt vel dicuntur, scribere nimis prolixum esset.

3. Gubernator regni [5] et magister curiae [6] illustrissimi se fautores et protectores nostros omniumque catholicorum fore obtulerunt. Et

---

[3] Cf. supra, doc. 6 § 2 et adn. 6.

[4] Sigismundus Báthory princeps etiam a P. Strus laudibus extollitur; cf. *ib*. § 2.

[4*] I. Leleszi S.I.; cf. supra, doc. 3 adn. 2.

[5] Ioannes Géczi (Ghiczy) a die 1 maii 1585 gubernator Transylvaniae; cf. MAH II 3* et 535. Obiit die 6 ian. 1589; cf. infra, doc. 103 § 2. De eius familia cf. NAGY IV 386-89.

[6] Ioannes Gálffy; cf. MAH II 201 350 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

certe, licet religione a nobis dissenciant, non obscuris tamen argumentis ostendunt quam erga nos sint benevoli. Principem volunt omnino in catholica religione educari. Nobis fidunt et longe maiori quam Rege vivo nos benevolentia complectuntur. Comicia futura sunt, ubi adversarios multos habebimus qui ut nos hinc ablegent, enitentur. Sed Deus erit pro nobis, Illustrissimi Principis authoritas et favor non paucorum.

4. Duo ex nostris sacerdotibus: P. Marcus Scisciensis [7] et P. Stanislaus Zabielski [e 8] Albae Iuliae in residentia sunt. P. Lelessius nuper ex pago quodam saxonico, ubi tota fere hyeme [75r] podagra decubuit, manibus et pedibus pene amissis, Claudiopolim vectus est ut fratres in eo collegio existentes consolaretur, et illius collegii negotia procuraret [9]. Ego cum Iacobo Calissiensi [10] sum in arce Fogaras cum Illustrissimo Principe. Reverentiae Vestrae erit nos afflictissimos filios tandem aliquando consolari, et Deo Domino nostro in suis sanctis sacrificiis commendare.

Datae ex regno Transylvaniae in arce Fogaras 15 februarii anno 1587.

Reverendae Tuae Paternitati indignus filius

Mathias Thomany.

Inscriptio: [95v] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae Societatis Iesu praeposito generali — Romae.

---

[a] atrox pestis *sup.* || [b] *prius* supersunt || [c] diebus *del.* dominus || [d] facile *del.* carnes, *sup.* pisces || [e] Zabeilsski ms.

---

[7] M. Pitacic S.I. (1548*c*-1608; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 753) croata; tempore pestis Albae curam catholicorum gerebat; cf. MAH II 991.

[8] S. Zabielski S.I. (1551*c*-1624; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 823) polonus, minister residentiae albensis; cf. MAH II 1020. Primus qui de strage pestis epistolam dedit; quam videsis in MAH II 980-81.

[9] Cf. ep. Patris Strus; supra, doc. 6 § 2.

[10] I. Korytowski S.I. (1561*c*-1630; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 709) polonus, praeceptor iuvenum in aula Principis Albae Iuliae; cf. MAH II 1020.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VILNA 6 MARTII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 98*r*-99*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Misit in Transylvaniam patrem Wujek, v. provincialem; unde bonae notitiae perveniunt etiam post Stephani regis obitum.* — 2. *De modo dimittendi patrem Undó.*

... 1. P. Iacobum[1] viceprovincialem misi in Hungariam cum quatuor sociis[2]. Iam sine dubio ibi est. Habet a me plenissimam de minutissimis agendis instructionem, cum pleniore adhuc potestate etiam recedendi ab instructione et faciendum quaecumque pro re nata iudicaverit secundum facultates omnes provincialis. Bona mihi scribuntur, licet obiter et pauca, de illis terris etiam post intellectam Serenissimi mortem[3]. Expectantur inde[a] legati in horas venturi ad condolendum et visitandum corpus defuncti[4]. Per illos spero certiora me intellecturum. Qui venturi sunt Roma pro illis terris[b], satis, opinor, in tempore venient si adsint hic inter Pascha et Pentecosten. De P. Possevino[5]

---

[1] I. Wujek S.I. (1541*c*-1597; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 822) polonus, qui annis 1580-84 praefuit collegio claudiopolitano; cf. MAH II 6 et passim.

[2] Vide catalogum sociorum in Transylvania degentium, die 1 iun. 1587 concinnatum; infra, doc. 15.

[3] Cf. supra, doc. 3 § 1.

[4] Defuncti regis Stephani Báthory; cf. supra, doc. 4 § 3.

[5] A. Possevino S.I. (1533-1611) italus, optime de Hungaria et Transylvania meritus (cf. MAH II 13*-17* et passim) qui, licet in Italiam a P. Generali revocatus, regionum septentrionalium vicissitudines maxima cum cura prosequebatur; uti testificant eius verba quae post obitum Stephani Báthory regis Cardinali Secretario Romam scribebat: «La quarta è che S.B.ne si degnasse pensare alle cose di Transilvania, accioché il tutto non cada come molto dubito. Il che con dar quell'autorità al S.or Nuncio che haveva se fosse vissuto il Re; et con raccomandarla o all'Imperatore o a chi convenisse, che per molti rispetti che hora taccio; forsa gioverà alquanto ...» Ex ep. diei 10 ian. 1587.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

adhuc nihil scio ab ultimis eius literis 20 decembris Venetiis datis . . . [99*r*] . . .

2. De Martino Undone [6] iam etiam misi illi eleemosynam pro miseris parentibus eius, disponensque illum ad abitum vel ut sit cum provinciali Austriae. Videoque quod P.V. dixit, ita esse, sed tantum expecto ne hungarorum nostrorum paucissimorum animos, maxime P. Lelesii exacerbemus, qui non capiunt in tanta necessitate pro re tali talem virum amittere [7]. Habet a me facultatem, si possit habere, canonicatum Agriae [8] [99*v*] ubi multi sunt mortui, etiam Drenoczius [9] noster quondam moscus, accipiat [10], et tunc me moneat ut absolvam a votis. Tunc enim ab illo profectum abitum intelligerent nostri, neque succensebunt nobis . . .

---

[a] inde *sup.* || [b] Roma . . . terris *sup.*

9

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 3 APRILIS 1587 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* 358-59; regestum.

SUMMARIUM: *De numero alumnorum hungarorum ex redditibus praeposituraе alendorum, necnon de ratione eos instituendi constituat ac Romam referat.*

---

[6] M. Undó hungarus (cf. *Cat. Prov. Austr.* I 803); de cuius dimissione ab anno 1585 agebatur (cf. MAH II 810 et passim), anno 1586 missus est in patriam ad sublevandos parentes, in summa egestate constitutos; cf. *ib.* 962 et 1005.

[7] Videsis hac de re epistolam Patris Leleszi, diei 10 apr. 1586; et Patris Capeci, rect. coll. claudiop., diei 20 maii 1586; MAH II 889-90 et 922.

[8] De cuius rei possibilitate cf. MAH II 1005.

[9] Stephanus Drenoczy croata, qui anno 1573 Societatem ingressus, anno 1584 ab ea dimissus est; cf. MAH II 1023.

[10] Quod et evenit prout inferius videbimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... De alumnis[a] hungaris, quod multa quaerit, illud consultius iudicavimus ut R.V. istic[b] ex mensura reddituum [359] abbatiae illius constituat de numero eorum qui ali poterunt. Deinde etiam videat et consultet qua aetate, quibusve obligationibus admittendi, qua ratione sustentandi[c] videantur; et denique quicquid ad hanc materiam[d] spectabit. Idque deinde nobis significet ut decernamus[1]. Nos[e] quidem in praesenti eo tantum inclinabamus[f] ut, quod de natione quaerebat, germani excluderentur. De eruditione autem non essemus soliciti, siquidem regiones illae tam parum excultae sunt ut credamus vix inventum iri[g] qui aliquid in litteris profecerit. Addo etiam illud quod caput meo iudicio esse debet, esse in hoc consulendum voluntati Caes. Maiestatis, quam R.V. vel coniectabit vel explorabit. Placet tamen quod scribit ut negocium a nobis antea digestum et praecogitatum illi proponatur ...

---

[a] alumnis *del.* Bohemis; *sup.* Hungaris || [b] istic *del.* stabiliat || [c] sustentandi *del.* videre est || [d] materiam *del.* pert || [e] *prius* Nobis || [f] inclinabamus *del.* ut ut || [g] *prius* inveniri posse.

10

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VILNA 15 MAII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 192*r*-93*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Exspectat quid proceres in comitiis Transylvaniae de S.I. constituant; qui inter se certant de S.I. demereri.*

... 1. Spero propediem adventuros transylvanos nostros ex Urbe[1]. In Transylvaniam misi iam operarios bis[2]. Faeliciter omnia ce-

---

[1] De alumnis ex redditibus praeposituraе alendis cf. ep. Patris Provincialis, diei 28 ian. 1587; supra, doc. 2.

[1] Vide catalogum eorum qui anno 1587 Roma pro Transylvania missi sunt; infra, doc. 15.

[2] Cf. supra, doc. 8 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dunt ibi [3] si faeliciter evadant comitia ista prima post obitum Regis [4], et ver non aliquid infectionis adducat. Propter quod mittendos non tam subito mittam, donec quid utrumque hoc tulerit, scrivero. Certant officiis demereri sibi Societatem nostram proceres inter se aversi, et nunquam nostris amiciores se praebuerunt. Deo sit laus. Salutem ex inimicis [5] ... [193*r*] Defuncti sunt in provincia hac ... F. Laurentius Rzessoviensis Claudiopoli 22 ianuarii 87 ...

11

P. PETRUS VILLALBA PRAEP. PROV. CASTELL. [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

MEDINA 18 MAII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Hisp. 133* 60*r*-62*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Designati pro Transylvania mitti non possunt quia inquisitores inhibuerunt ne ullus de Societate extra Hispaniam mitteretur.*

... Después de concluyda la congregación [2] que duró once días, comencé a tratar y despedir a los rectores para sus collegios. Y estando al cabo desto, y no poco cansado del travajo pasado, recebí esa carta [60*v*] de aquellos señores de Valladolid, en que me mandavan, como consta por ella, que, dentro de un día natural, me presentase en aquel santo officio. Yo lo cunplí a la letra y, entrando en audiencia, se me leyó un mandato en que se me ordenava con graves penas que no dexase salir destos reynos, hasta que otra cosa se ordenase, a ninguno de la Compañía sin dar noticia a aquel santo officio; y que sabiendo que ay algunos fuera de mi provincia, o que ayan ydo para salir fuera de

---

[3] Cf. supra, doc. 3 § 1 et doc. 8 § 1.

[4] Comitia partialia celebrata sunt Albae Iuliae diebus 24-29 aprilis anni 1587; Cf. SZILÁGYI III 224.

[5] Lc. 1 71.

[1] P. Villalba praep. prov. Castiliae S.I.; v. *Synopsis hist. S.I.* 656.

[2] De hac congregatione provinciae valde tempestosa cf. ASTRAIN, *Historia* III 435-47.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

los reynos, los llamase y hiziese bolver luego a esta provincia. Yo obedecí y acepté el mandato, y luego pregunté si el P.e Santander [3], que yva por procurador a Roma, se comprehendía en ese mandato. Dixéronme que diese petición por escrito sobre ello. Hízelo y respondiéronme que lo mirarían y darían respuesta con brevedad; y aun queriendo embiar al dicho P.e a Madrid para que se viese con el P.e Deça [4], se me respondió que lo verían, aviéndome hecho dar otra petición en escrito sobre esto. Y acabado esto, me tomaron el dicho muy a la larga sobre los embiados a la Transilvania [5]: quántos eran, con qué orden yvan y si estarían en Barcelona o avrían pasado. Dixe todo a la letra lo que en esto avia, y mandáronmelo firmar de mi mano, y luego despaché para Madrid diciendo al P.e Porres [6] lo que pasava, y que embiase unas cartas que yo remetía a Barcelona para que los hermanos que ivan a la Transilvania, se detuviessen y no pasasen. Y hecho esto, me bolví aquí a Medina . . . [7].

---

[3] Ludovicus Santander S.I. electus prov. Castiliae procurator; cf. *ib.* 441.

[4] Alfonsus Deça S.I. procurator prov. toletanae; cf. *Hisp. 147* 84*r*.

[5] P. Generalis die 1 dec. 1586 ita scribebat ad P. Villalba: « En Transilvania nos llevó Dios, por medio de una peste, hasta treinta sujetos, siendo en aquella parte tan necessarios y fructuosos com en la que más. Será necessario que suplan con otra gente de la que Dios da de la falta que hacen los que Su Mag.d nos ha quitado ». *Cast. 5* 49*r*.

[6] P. Franciscus de Porres v. praep. prov. toletanae S.I. (cf. *Synopsis hist. S.I.* 658) qui etiam vocatus fuerat ab Inquisitione toletana ob eandem rationem. Vide eius relationem de hoc negotio in cod. *Hisp. 147* 84*r*-85*v*. Catalogum sociorum, anno 1587 Roma in Transylvaniam missorum, vide infra, doc. 15. De gravi autem perturbatione quae sociorum in Hispania vitam agitabat, cf. ASTRAIN, *Historia* III 357-434.

[7] En responsum Patris Generalis, diei 13 iulii 1587, hac de negotio Patri Villalba datum: « Cinco de V.R. he recevido con este ordinario, escritas a 18 27 y 30 de mayo. En las quales me avisa de lo que siente para remedio de los trabajos que se pasan, ansí de parte de los de fuera, como de los de dentro. Y respondiendo en primer lugar a lo de fuera, crea V.R. que yo de mi parte deseo dar gusto a estos señores en lo que pudiere, y entender en particular en qué reparan y qué quieren de nosotros; que, hablándonos claro, podremos darles satisfactión en lo que fuere hacedero. Y para este effecto, por mi orden se ha hecho oficio con el Rey y con el Cardenal; pero ninguna cosa se saca en limpio sino quejarse de todo. La mission dé Trasilvania sea V.R. cierto que nunca pensé que allá se sintieran de que, para una tal necessidad y tan digna de ser socorrida, nos ayudáramos de los sujetos de España; y con todo eso, de toda ella no sacábamos más que seis o siete; siendo verdad que acá de sola la provincia de Ná-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

12

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 21 MAII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 199*r*-203*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Qua ratione intendit solvere difficultates quae negotio collegii hungarici obstant.*

... 1. Negocium hungaricum[1] magnas nobis parit difficultates. Adversarii nihil non movent, nihil non tentant. Queruntur nihil nos facere, pecunias ex regno avertere in alios usus. Querelis addunt minas. Amici omnino urgent ut aliquid fiat ante proximam diaetam, quo improborum ora obstruamus. Et quidem qui videri quam esse malunt amici, hoc est ecclesiastici, vellent nos in ultimas Hungariae partes reiici. Quibus sudes in oculis sumus. Veri autem amici varia proponunt loca. Utrorumque consilio illud obstat quod nullibi invenietur locus nostris ministeriis tam cito accommodabilis, nisi monasterium aliquod esset occupandum. Quod novam querelarum et turbationum materiam et segetem pareret.

Quare in eo adhuc maneo (mecum sentit R.mus Hungariae Cancellarius)[2] ut Varalliae, ubi monasterium fuit, aliquid fiat. Non ut ibi collegium perpetuo maneat, sed ut bonis ac malis satisfiat. Sic enim et celeritati, quae omnino est necessaria, consulemus, et nostris rationi-

---

poles sacamos seis para el mesmo effecto; demás de otros que se embiaron. Y digo que si pensara que se havían de sentir, no sacara ninguno de España; aunque cierto donde Dios [da] los sujetos en tanta abundancia, devían gustar y tener por punto de honrra que de ay fuesen proveídas otras provincias. Del mandato, creo que le harían esos señores con algún particular respecto, y que le revocarán luego o havrán ya revocado, pues cosa tan nueva y no vista jamás ellos verán que no conviene, ni suena bien que aya salido de sus Consejos». *Cast. 5* 70*v*.

[1] Negotium collegii in Hungaria aperiendi, postquam anno 1586 ab Imperatore praepositura thurociensis ad hunc finem tradita fuerat; cf. MAH II 12*-13* et supra, doc. 2.

[2] Petrus Heresincius († 1590) ab anno 1585 episc. zagrabiensis; cf. GULIK-EUBEL III 232 333 359, et FRAKNÓI, *Magyar Országgyülési Emlékek* VII 224.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bus commodabimus. Si enim bonis nostris consultum volumus, omnino necesse erit ut aliqui nostri ibidem resideant. Quibus aliquando erit aedificandum. In aedibus enim quae nunc sunt, familia cum iumentis habitat. Eadem porro, et quidem facili impensa, pro quatuor et pro decem vel etiam pluribus aedificabitur, iis accedentibus commodis, de quibus iam dudum scripsi.

Posset idem fieri in altero oppido, Scelliae. Et hac ratione etiam subditis nostris quoad spiritualia consultum esset, qui vel omnino pastoribus destituuntur, vel certe pro pastoribus habent semilupos. Hoc autem modo manere possemus, donec Deus meliorem aliquam commoditatem offerat. Qua de re, cum nuper adesset, Serenissimum Ernestum [3] adii, rogavique ut, quandoquidem brevi sit consiliarios Hungariae Viennam evocaturus, rogaret Caesaream Maiestatem ut, non obstante priore decreto quo volebat consultationem de futuro collegio in suum adventum Viennam reiici [4], liceret sibi cum iisdem consiliariis ea de re consilium capere, ac deinde Suam Maiestatem reddere certiorem. Quod et facturum se promisit [5]. Interea P. Stephanus [6] laborat strenue et magno fructu . . .

13

P. IACOBUS WUJEK S.I.
P. IOANNI PAULO CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I.

ALBA IULIA 24 MAII 1587

Introductio

Huius epistolae solum extractum ad nos usque pervenit; quod Nuntius ap. in Polonia Romam misit. In ipso textu asseritur auctorem epistolae esse rectorem collegii S.I. Albae Iuliae. D. Veress putat auctorem fuisse Patrem Leleszi;

---

[3] Ernestus archidux Austriae (1553-1595), gubernator Hungariae; cf. MAH II 25 et passim.

[4] De decreto Imperatoris cf. supra, doc. 2.

[5] De loco collegii erigendi vide responsum Patris Generalis; infra, doc. 16 § 1.

[6] St. Cassovius S.I.; cf. supra, doc. 2 adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qui post stragem pestis anni 1586 factus est superior omnium sociorum superstitum. At cum P. Wujek tempore verno anni 1587 missus fuerit in Transylvaniam ut officium superioris maioris sociorum assumeret (cf. supra, doc. 8), P. autem Leleszi ineunte februario « ex pago quodam saxonico, ubi tota fere hyeme podagra decubuit, manibus et pedibus pene amissis, Claudiopolim vectus est ut fratres in eo collegio existentes consolaretur, et illius collegii negotia promoveret » (v. supra, doc. 7), auctorem epistolae fuisse putamus potius Patrem Wujek, qui Patrem Campana praep. prov. Pol. de rebus transylvanicis certiorem reddidit. Qui epistolam dein ostendit etiam Nuntio. Annus non apparet in extracto; at ex iis quae continet, nil dubium quin sit 1587.

TEXTUS: Romae, BAV, *Archivio Chigi 1682* (*prius* M II 43), f. 240; extractum coaevum Romam missum.

EDITIO: VERESS II 210.

SUMMARIUM: *Mittuntur notitiae quae ex Transylvania pervenerunt.*

Scrive da Transilvania il Padre Rettore del collegio de Jesuiti in Alba Giulia per lettere di 24 di maggio che alcuni giorni prima era giunto là un chiaus del Turco persuadendo il Principe di Transilvania a procurare il regno di Polonia. Alla quale esso l'havrebbe aiutato come haveva fatto intendere alli signori polacchi molto prima che dovessero eligere un nipote del Re di Polonia morto [1]. Onde quello Principe di Transilvania mandava suoi ambasciatori: il suo Grancancelliere, detto Kovachiocio [2], un suo consigliere Bornomissae [3], cameriere maggiore che ha nome Paolo Giuliano [4]. Afferma questo padre che quello Principe di Transilvania restava costante nella fede [5], ma che nell'ultima dieta fatta là si era proposto di cacciare li jesuiti da quello regno per pratica delli heretici ariani se bene non havevano esseguito altro etc. [6].

---

[1] De electione regis Poloniae post mortem Stephani Báthory, cf. supra, doc. 4.

[2] De Wolfgango Kovacsóczy cf. MAH II 45 et RMNy I 495-96 n. 545.

[3] Ioannes Bornemissza († 1594); cf. NAGY II 177.

[4] P. Gyulai († 1592); cf. MAH II 790 adn. 2; NAGY IV 485-86 et RMNy I 455-56 n. 491.

[5] Cf. supra, doc. 6 § 2 et doc. 7 § 1.

[6] Comitia partialia, prima post Regis Poloniae obitum, habita sunt Albae Iuliae diebus 24-29 aprilis 1587. Petitio autem ordinum de iesuitarum expulsione non fuit exaudita; nam in articulis a Principe ratum habitis eiusmodi non invenitur. Cf. SZILÁGYI III 224-28; et. infra, doc. 14 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

14

P. MARCUS PITAČIĆ S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

VARADINO 10 IUNII 1587 — VIENNAM

Introductio

P. Pitacic, post instantes et repetitas petitiones Patris Campana praep. prov. Pol., missus est ex provincia Austriae in Transylvaniam exeunte anno 1585 (cf. MAH II 847 et passim). Hac epistola certiorem reddit praepositum provinciae et socios de statu rerum transylvanicarum. Exemplum huius missum est Vienna, forte a Nuntio ap., Mediolanum. Annus non adscribitur a P. Pitacic; at procul dubio anno 1587 fuit exarata epistola.

TEXTUS: Mediolani, Bibl. Ambrosiana, cod. *R 113 sup.*, f. 52*r*-53*v*; apographum coaevum.

SUMMARIUM: 1. *In comitiis Albae Iuliae celebratis invanum postulant ordines a Principe ut iesuitae e Transylvania expellantur.* — 2. *Varadinenses haeretici ferociter irruunt in catholicos, Christi crucifixi imaginem circumferentes.* — 3. *Regio varadinensis Indiae et Japoniae loco habenda est.*

Reverende in Christo Pater.

1. Status Societatis ac profectus in ista provincia quis sit, posteaquam inde discessi[1], nihil certi accepi. Noster vero in Transylvania et Hungaria Regis obitu[2] inclinari coepit. Nam haeretici, per quos omnia hic administrantur, qui nihil contra nos palam moliri Rege vivente audebant, eo nunc vita functo tantos sumpsere spiritus ut Societatem nostram ex hoc regno proscribere velle videantur. Itaque terrorum ac minarum plus satis experimur. Claudiopolitani summi Societatis osores, arrianorum e contra receptores nihil intentatum reliquere quo Societatem ex hac civitate deturbarent. In comitiis[3] ingentia obtulere munera[a] sex aureorum millibus comparata ac Prin-

---

[1] Cf. supra, introd. doc.

[2] Stephanus Báthory rex Poloniae, qui die 12 dec. 1586 vita functus est. Cf. supra, doc. 3 § 1.

[3] Comitia partialia habita sunt diebus 24-29 apr. 1587 Albae Iuliae; cf. supra, doc. 13 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cipi pro impensis in collegii fabricam factis quadraginta millia obtulerunt ut inde nostros amoveret. Sed Deo nostram causam agente omnes adversariorum conatus frustrati sunt. In comitiis nunc primum habitis, urgentibus plurimum haeresiarchis, haec [b] nomine totius regni facta est postulatio ut tum ex Transylvania tum e Hungaria Societas pelleretur. Ad hanc vero postulationem respondit Princeps iureiurando sese astrinxisse dum inauguraretur, triplicis fidei homines se in hoc regno servaturum, lutheranos, calvinistas et catholicos. Desinerent itaque frustra id ab eo contendere quod facturus esset nunquam [4].

2. Sed quam turbulentus et ad factiones promptus sit calvinistarum spiritus, non ita nuper experti sumus. Varadinum civitas est in Hungaria non ignobilis, in qua nostri cum fructu et catholicorum consolatione versantur. Accidit hic ipsa hebdomada sancta concionatores calvinistas irritasse militem praesidiarium ac omnes pene cives ne paterentur idolum execrandum (hoc enim nomine belli illi evangelici Christi crucifixi imaginem appellare non horrent) ipsa Paschae solemnitate per campos pro antiqua laudatissimaque olim consuetudine circumferri. His buccinatoribus excitata tota concurrit civitas et conspirat ut si prodeant [52*v*] eo mane catholici, in eos seviatur atque in templum irruatur et vastetur. Percrebuerat is rumor apud catholicos. Passim consultatum est quid facto opus. Tandem conclusum, imperterrito animo celebrem resurgentis et triumphantis Christi memoriam celebrandam potius quam machinationibus impiis haereticorum cedendum. Absoluto itaque matutino ipsa nocte Resurrectionis, egrediuntur civitatem catholici cum imagine Christi crucifixi. Sed cum paululum progressi essent, ecce ex insidiis armati equites peditesque calvinistae in nostros cum impetu irruunt eosque ex omni parte includunt veluti circulo. Hac subita adversariorum irruptione perterriti catholici complures fuga salutem quaesiere. Alii comprehensi crudelitatem calvinistis familiarem experti sunt. Atque deinde [c] ab iis in [d] imaginem Crucifixi saevitum est crudelissime. Primo enim lancea petita est, ac deinde capite obtruncatur. Sed neque hic crudelitatis [e] finis. Nam ab imagine ad homines catholicos redeunt. Quos prius spoliatos fustibus immaniter excipiunt ac detractis etiam indusiis dimiserunt. Fuerunt autem partim studiosi, partim alii iuvenes ac cives plebei varadinenses qui hanc pro Christi honore infamiam sustinuerunt. Nam nobiliores catholici periculo ante intellecto domi sese continuerunt. Eorum nonnulli gemebundi aedes nostras illucescente iam die nudi plane ingrediuntur, verecundiam ipsis [f]

---

[4] In articulis a Principe approbatis haec postulatio non reperitur; cf. *ib.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

verberibus ac nuditatem gravius ferentes. Quos ut potuimus, consolati sumus et vestivimus. Miseranda sane tum temporis facies videbatur rerum. Nam videre erant iuvenes ac adolescentes ipso die festo eleganter vestitos repente caesos ac prorsus nudos ex campo domum properare. Sic laetitia haereticis, nostris vero trepidatio et gemitus fuit.

Victores isti gloriosi reversi in civitatem ampla spolia cum triumphis referunt. Imaginem rursus Servatoris adoriuntur, in flumen proiiciunt, atque inde iterum velut ex naufragio ereptam rotae admovent, eique brachia pedesque comminuunt et verbis admodum blasphemis [53*r*] in Deum utuntur: Latro, inquiunt, fuisti, non Deus; latronis praemia tibi ferenda sunt. Ecce Deus papistarum. Seipsum salvare nequit. Ac similibus impiis usi vocibus quibus ipsi iudaei cum Christum in crucem agerent.

Dux horum erat Albertus Kiraly. Is detracta casula imagini, eam induisse dicitur et choreas domi suae in illa duxisse.

Trepidi maestique eam diem transegimus. Secunda feria Paschae conveniunt primarii haereticorum ac duces de templo evertendo deliberant et iesuitis trucidandis. Satellites qui rem exequantur a portis eo evocantur. Ea res a catholicis cognita, ad nos refertur. Itaque cum P. Stephano [5] certissimam mortem iam-iam expectabamus, ambo prompti et bene animati ad quidvis pro fide catholica perferendum. Catholici plerique iam interfectos lamentis ac suspiriis nos prosequebantur. Sed Deus rebus nostris afflictissimis adfuit ac dissipavit consilia adversariorum, ut nihil illa die mali perpessi sumus, neque deinceps. Durante tamen illorum insani furore nos quoque Pascha simili trepidatione atque olim apostoli transegimus ut ad noctem opus fuerit aliunde accersere adiutores qui impetum improborum ab aedibus nostris propulsarent. Atque in hac trepidatione permansimus quoad nuntium tam nos quam caeteri catholici in Transylvaniam expedivimus ad Principem qui itinere quatuor dierum aberat.

Princeps decimum quintum annum agit [6] et nec dum cum potestate plena imperat, sed Gubernator [7] qui calvinista est, omnia administrat. Ut autem Princeps hunc plane iudaicum furorem intellexit, aegerrime tulit; quin et ipse Gubernator. Binis nos literis consolatus est. Literasque minis et terroribus refertas ad vicecapitaneum varadinen-

---

[5] St. Szántó S.I. superior residentiae varadinensis; cf. MAH II 620 et passim.
[6] Sigismundus Báthory natus est anno 1572; cf. *É. Batory* . . . 12-13.
[7] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sem [8] misit ne patiatur ullam nobis de caetero iniuriam fieri. Ac de illata iure se acturum est pollicitus. Nunc Deo propitio secure degimus.

Adversarii rapinas et crucifixi ornamenta ultro [53*v*] restituerunt et magnopere [g] sunt soliciti ne gravius in illos animadvertatur. Relatum ad nos est, unum ex iis qui hanc Christi imaginem ita impie confregerunt, secunda die Paschatis concioni calviniarum sanum interfuisse; ac secundo die inde horrendum in modum rugientem infelicem animam exhalasse. Ducem quoque illorum sicariorum, Albertum Kiraly caedibus novis his diebus patratis, hinc clam profugisse et a civitate proscriptum fuisse. Sic Deus se de suis adversariis vindicare consuevit [9].

3. Sed reliqua prosequi non vacat. Regio haec Indiae et Japoniae loco merito habenda est. Nec minus hic laboris ac emolumenti si operarii adessent, perciperetur. Sacerdotes catholici hic inveniuntur pene nulli. Catholicorum vero circumquaque qui tantum a parentibus edocti retinent fidem catholicam, ingens numerus. Quos si sacerdos catholicus accederet, quovis tempore, messem romani anni iubilaei similem referet [10]. Sed iam R.V. nostri memoriam habeat ad Deum in suis precibus et sanctis sacrificiis. Varadini 31 maii iuxta vetus [11].

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Marcus [h] Sisciensis

---

[a] munera *del.* accessorum, *sup.* sex aureorum / [b] haec *del.* nie, *sup.* nomine / [c] deinde *del.* aliis / [d] in *sup.* / [e] *prius* crudelitas / [f] ipsis *del.* verberi[bus] / [g] magnopere *del.* sumpto / [h] Marcus *del.* Siscensis.

---

[8] Georgius Király; cf. MAH II 930.

[9] De hac violenta haereticorum aggressione Varadini contra catholicos fuse refert P. Szántó in *Historia Collegiorum* (*Austr. 228* 31*v*-34*v*).

[10] De Varadino cf. relationes nostrorum in MAH II 679 735-36 742-48 781 883-84; et infra, doc. 32 § 2.

[11] De novo, gregoriano calendario in Transylvaniam inducendo cf. MAH II 649 et passim. Quod demum anno 1590 admissum fuit. Cf. infra, doc. 194 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

15

CATALOGUS PERSONARUM S.I. IN TRANSYLVANIA DEGENTIUM [1]

MENSE IUNIO ANNI 1587

Introductio

Catalogus informationum seu triennalis, appropinquante sexta congregatione procuratorum, Romae 16-19 nov. 1587 celebrata (cf. COEMANS, *Breves notitiae* . . . 7) conscriptus est, et per procuratorem provinciae Poloniae (P. Wujek) in Urbem allatus, prout in « *Formula scribendi* » anni 1579 praescriptum est. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I Introductio gen. c. III.

TEXTUS: 1. *Pol.* 7 II 86*r*-89*v*; originale eiusdem manus quae et ceterorum provinciae Poloniae domiciliorum catalogos exaravit. — 2. *Pol. 6* 125*r*-26*v* (*prius* 30-31); exemplum coaevum, sed alia manu confectum, et solum catalogum primum continens.

EDITIONES: 1. VERESS, *Epistolae* II 210-14 (exceptis catalogis secundis). — 2. *Cat. Prov. Austr.* I 461-65 (sine catalogis secundis).

I - 1

CATALOGUS PRIMUS COLLEGII CLAUDIOPOLITANI SOCIETATIS IESU CONFECTUS IN IUNIO ANNO 1587

1. P. Matheus Strusius [2] polonus, annorum 34, sanus et fortis. Ingressus Societatem Braunsbergae anno 1574. Studuit aliquantum a puero, susceptus syntaxin audivit. Procurator collegii iaroslaviensis annis duobus fuit. Pultoviae uno anno cum medio eodem munere functus est. Jaroslaviam iterum missus curam ministri et pagi annis fere tribus habuit. Claudiopoli utroque officio iam uno et medio anno functus est.

---

[1] Vide catalogum triennalem sociorum in Transylvania commorantium, anno 1584 concinnatum, in MAH II 614-20.

[2] Videsis eius epistolam, diei 12 febr. 1587, ad P. Generalem datam; supra, doc. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. P. Andreas Busau prutenus [3], annos 33 natus, mediocriter sanus et fortis. Ingressus est Societatem Braunsbergae anno 1575. Studuit extra Societatem humanioribus. Post ingressum cursum philosophicum tribus annis et theologiam duobus Vilnae audivit. Uno anno ministri officio fungebatur. Praefectus seminarii braunsbergensis, casuumque explicator circa duos annos fuit. Claudiopoli studiosorum et templi nostri [a] praefectus, sacrarum lectionum lector, concionator ordinarius germanicus ultra unum annum.

3. P. Balthasar [b] Geroki silesius [4], annos natus plus minus 26, sanus et fortis. Ingressus Societatem Pultoviae anno 1571, studuit a puero in patria, susceptus humanioribus operam dedit. In omnibus classibus ad rhetoricam docuit. Philosophiam Vilnae duobus annis et medio audivit. Praeceptor puerorum Transilvaniae Principis tribus annis et medio fuit. Theologiam Vilnae uno anno audivit. Claudiopoli humanitatis praeceptor et templi nostri cantorum praefectus.

4. P. Ioannes Cracowienski mazovius [5], annos natus 26, sanus et fortis. Ingressus Societatem anno 1579. Cracoviae, studuit extra Societatem annis duobus humanioribus; susceptus rhetoricam Posnaniae annis duobus audivit, logicam autem Claudiopoli annum unum. Socius praefecti seminarii uno anno fuit. Nunc seminarii e domus SS.ae Trinitatis vicepraefectus rhetoricaeque praeceptor.

5. P. Valentinus Lado siculus [6], annorum circiter 36, sanus et fortis, Ingressus est [c] anno 1580. Studuit extra Societatem humanioribus a puero. Semper versatus est in concionando Claudiopoli, Albae, Varadini et in missionibus proximos iuvando et convertendo usque ad hoc tempus.

6. Sebastianus Sadecus polonus [7], annos natus 30, sanus et fortis. Ingressus est Societatem Romae anno 1575. Studuit a puero humanioribus. Susceptus Romae rhetoricam duobus annis et cursum philosophicum tribus annis audivit. Laureti in grammatica docuit, postea Romam evocatus theologiam duobus annis audivit. Claudiopoli nunc syntaxin docet.

---

[3] Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 639; et eius relationem de strage pestis anni 1586 in Transylvania; MAH II 966-72.

[4] Cf. MAH II 619 et *Cat. Prov. Austr.* I 674.

[5] Cf. MAH II 617 et *Cat. Prov. Austr.* I 650.

[6] Cf. MAH II 616 et *Cat. Prov. Austr.* I 713-14.

[7] Cf. MAH II 999 et *Cat. Prov. Austr.* I 771.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. Ludovicus Lucari dalmata [8], annos natus 25, sanus et fortis. Ingressus est Societatem Romae anno 82. Studuit a puero humanioribus. Post ingressum Societatem Laureti rhetoricam audivit; ibidem uno anno casus conscientiae, Romae autem annis tribus. Claudiopoli nunc grammaticae praeceptor.

8. Jacobus Mostowski mazovita [9], annos natus 26, sanus et fortis. Ingressus Societatem anno 79 Braunsbergae. Studuit a puero extra Societatem, susceptus syntaxin ad rhetoricam usque audivit. Albae Juliae sintaxis praeceptor fuit. Claudiopoli seminarii oeconomus, graecam et dialecticam in rhetorica legit.

9. Gregorius Vascharelinus ungarus [10] et novitius, annos natus 27, sanus et fortis. Ingressus est [d] Societatem Vilnae 84. Studuit extra Societatem a pueritia. Intermiserat tamen per aliquot annos studia, quibus iterum repetitis ad rhetoricam usque pervenerat. In Societate autem logicam et nonnihil ex casibus conscientiae et controversiis audivit. Docet in infima et versatur in missionibus pagorum collegii et aliorum adiacentium.

10. Martinus Ostiensis polonus [11], novitius, annos natus 22, sanus et fortis. Ingressus Societatem Jaroslaviae 85. Studuit extra Societatem humanitati [e]. Susceptus rhetoricae medio anno peste intercedente. Praeceptor classis infimae.

11. Ioannes Brzozoviensis polonus [12], novitius, annos natus plus minus 19, mediocriter sanus et fortis. Ingressus Societatem Jaroslaviae anno 85. Studuit extra Societatem a pueritia ad syntaxin usque, susceptus in humanitate fuit. [86*v*]

12. Simon Raz prutenus [13], annos natus 40 [f], sanus et fortis. Ingressus Societatem anno 66 Braunsbergae. Nescit legere ne scribere. Omnia fere munera [g] coadiutorum obiit in variis provinciis et collegiis. Nunc Claudiopoli cocus, dispensator, hortulanus et in peste omnium fere servitor et sepultor. Coadiutor formatus.

13. Simon Pultoviensis [Domoslawski] mazovius [14], annos natus 34, sanus et fortis. Ingressus Societatem anno [h] 70. Studuit extra Socie-

---

[8] Cf. MAH II 999 et *Cat. Prov. Austr.* I 723.
[9] Cf. MAH II 617 et *Cat. Prov. Austr.* I 736.
[10] Cf. MAH II 662 et *Cat. Prov. Austr.* I 807.
[11] Obiit Varsoviae 22 ian 1614; *Hist. Soc. 43* 212*v*.
[12] Defunctus Calissii die 9 aug. 1622; *Hist. Soc. 42* 114*v*.
[13] Cf. MAH II 618 et *Cat. Prov. Austr.* I 761.
[14] Cf. MAH II 620 et *Cat. Prov. Austr.* I 656.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tatem a pueritia parum. Scit legere et scribere. In Societate emptor, ianitor, sacristanus, dispensator fuit. Claudiopoli ianitoris et caelarii officium habet.

14. Ioannes Pax lucensis italus[15], annos natus 36, sanus et fortis. Romae ingressus anno 70, Romae emptor, cocus, infirmarius fuit. Scit legere sed non scribere. Claudiopoli infirmarius et coci adiutor.

15. Bartholomeus Tembor mazovita[16], novitius, annos natus plus minus 27, sanus et fortis. Ingressus est Societatem Pultoviae anno 84. Scit legere sed non scribere. Claudiopoli sartor et sacristanus.

1 - 2

Catalogus secundus collegii claudiopolitani Societatis Iesu [17]

1 *t*. Ingenio iudicio et prudentia mediocri; experientiam aliquam habet in oeconomicis. In literis nihil scit. Est cholericus. Aptus ad ministerium utcumque. Ad oeconomica valet *t*.

2. Mediocri ingenio; pollet iudicio et prudentia. Profecit mediocriter in studiis. Est cholericus. Valet ad concionandum, confessiones audiendas, ad legendum sacras lectiones et forte philosophiam. Est praeterea cantor et organista.

3. Mediocri ingenio et prudencia, nec magnam habet experientiam. Non multum profecit in philosophia. Est cholericus, sed statim sedatur. Non est affectus ad audiendas confessiones. Nunquam est concionatus. Valet ad docendum in humanitate. Didicit ungarice et est cantor.

4. Ingenio plus quam mediocri, pollet iudicio et prudentia et in dies maiorem acquirit experientiam rerum. Est nonnihil cholericus. Profecit satis in literis humanioribus. Erit idoneus ad gubernandum, audiendas confessiones, ad conciones et exhortationes. Didicit ungarice.

5. Non magno ingenio, valet tamen iudicio et prudentia et experientia rerum in Ungaria. Parum profecit in studiis. Est temperatae et bonae complexionis. Valet ad concionadum, confessiones audiendas, ad conversationem et conversionem simplicium hominum.

---

[15] Cf MAH II 999 et *Cat. Prov. Austr.* I 744.

[16] B. Tybur (Tibur); cf. *Cat. Prov. Austr.* I 802.

[17] De catalogis secundis seu secretis cf. *Cat. Prov. Austr.* I *Introd. gen.* c. III.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. Mediocri ingenio, iudicio et prudentia, et in studiis profectu, bona complexione. Poterit docere in classibus inferioribus et forte in humanitate et rhetorica.

7. Non magno ingenio, iudicio et prudentia. Non multum in literis profecisse videtur. Ad melancholiam praeterea videtur esse propensus. Poterit docere in classibus inferioribus.

8. Non malo ingenio, nondum valet iudicio, prudentia et experientia rerum. Profecit sic satis in humanioribus et rhetorica. Habet animum ad philosophiam. Complexionis cholericae. Poterit docere in humanitate et rhetorica.

9. Non malo ingenio et prudentia. Profecit utcunque in humanioribus. Complexionis cholericae. Valebit ad concionandum, ad tradendam doctrinam christianam per pagos. Posset docere in classibus inferioribus si per capitis debilitatem liceret.

10. Parvo ingenio, iudicio et prudentia, parum profecit in literis, complexionis melancholicae. Valet ad docendum in infima, et habet animum ad tradendam doctrinam christianam lingua hungarica, in qua non parum profecit.

11. Parvo ingenio, iudicio et prudentia. Parum profecit in studiis. Complexionis melancholicae. Est in probatione. Scribit non inelegan-ter. [88*v*]

12. Complexionis cholericae. Valet ad omnia ministeria domestica.

13. Complexionis cholericae. Valet ad coadiutorum ministeria praeterquam culinae.

14. Complexionis cholericae aliquantulum. Valeret ad coadiutorum officia si linguas alias teneret.

15. Complexionis cholericae, bonus sartor et iuvat in aliis etiam coadiutorum ministeriis.

II - 1

CATALOGUS PRIMUS RESIDENTIAE ALBANAE SOCIETATIS JESU CONFECTUS IN IUNIO ANNO DOMINI 1587

1. P. Iacobus Vagrovicius [Wujek][18] ex Polonia maiori, annos natus 46, sanus sed non fortis. Ingressus Societatem Romae anno 1565.

[18] De P. Wujek, superiore missionis transylvanicae S.I. cf. supra, doc. 8 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Studuit extra Societatem a puero humanioribus litteris in patria, in Silesia et Cracovia, et Viennae audivit apud nostros philosophiam; post ingressum audivit theologiam scholasticam Romae non toto biennio. Legit *Spheram* Romae[j] et grammaticam graecam; Pultoviae docuit in rhetorica per triennium, ubi et concionator fuit et lector sacrarum lectionum. Posnaniae fuit rector et concionator per septennium, Vilnae rector per unum annum, Claudiopoli per 4 annos cum dimidio; et postremo viceprovincialis per biennium fere. Est baccalaureus factus Cracoviae, magister Viennae, doctor theologiae Pultoviae. Professus 4 votorum factus anno 71.

2. P. Ioannes Lelesius ungarus[19], annos natus circiter 38, aeger ex arthetica et podagra a sexennio, sed iam multo gravius. Ingressus est Societatem anno 64 Tirnaviae. Studuit humanioribus literis ante ingressum, in Societate autem philosophiam et theologiam audivit. Docuit Monachii rhetoricam et dialecticam triennio, Viennae metaphysicam et sacras lectiones uno et amplius anno. Fuit concionator et praeceptor Principis Transilvaniae per 8 annos. Professus 4 votorum anno 1585[k].

3. P. Stephanus Arator ungarus[20], annorum 47, sanus et fortis. Ingressus anno 61 Romae. Studuit extra Societatem humanioribus litteris a puero. In Societate absolvit philosophiae et theologiae cursum. Legit Viennae duos cursus philosophiae et antea in schola syntaxeos, grammatices et humanitatis per duos circiter annos. Romae fuit in Poenitentiaria quinquennium. Contionatus est Claudiopoli 4 annos, Varadini tres annos et amplius; nunc Albam vocatus ad idem officium. Promotus Romae in magistrum philosophiae.

4. P. Stanislaus Zabielski masovius[21], annos natus 36, sanus et fortis. Ingressus est anno 70. Studuit extra Societatem humanioribus a puero, et in Societate rhetoricae et philosophiae per triennium. Docuit ab infima usque ad humanitatem inclusive circiter 10 annos. Habuit officium ministri Albae Iuliae annum fere cum medio. Scholasticus approbatus.

5. P. Iacobus Koritowski polonus[22], annos natus 25, sanus sed non fortis. Ingressus anno 80. Studuit ante ingressum humanioribus a puero,

---

[19] Cf. supra, doc. 3 adn. 2.
[20] Cf. MAH II 620 et *Cat. Prov. Austr.* I 621.
[21] Cf. supra, doc. 7 adn. 8.
[22] Cf. supra, doc. 7 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

demptis 4 annis quibus intermiserat studia. In Societate audivit rhetoricam et caeperat audire philosophiam. Docuit ab infima usque ad humanitatem exclusive per biennium et amplius et pueros Principis et ipsum interdum Principem per unum annum et amplius. Scholasticus approbatus anno 1575.

6. P. Nicolaus Kurticz slavus [23], annorum circiter 28, sanus et fortis. Ingressus Posnaniae anno 82. Parum studuit ante ingressum et in Societate parum. Docuit in infima per biennium fere. Docuit catechismum in pagis et aliquando contionatus est in necessitate Claudiopoli. Factus est sacerdos anno 87.

7. Ioannes Ilzensis polonus [24], annorum 24, sanus et fortis. Ingressus anno 81. Studuit a puero humanioribus ante ingressum et in Societate in humanitate, et rhetoricam caeperat audire. Docuit Albae in classe infima triennio. Scholasticus approbatus.

8. Stanislaus Radzimski polonus [25], annos circiter 21, sanus sed non fortis. Ingressus anno 81. Studuit ante ingressum a puero humanioribus, in Societate parum. Docuit in schola grammatices aliquamdiu et nunc docet in infima.

9. Maximus de Milanesiis italus [26], annorum 59, sanus sed iam non fortis. Ingressus anno 69. Studuit a puero linguae latinae parum. Fuit infirmarius et hortulanus, credentiarius aliquando, dispensator, subminister et fabricae praefectus.

10. Georgius Kark prutenus [27], annorum 27, sanus et fortis. Ingressus anno 82. Fuit pistor triennio [87*v*] et in aliis ministeriis iuvit; et nunc socius seu infirmarius P. Lelesii infirmi. Nescit legere nec scribere.

11. Olaus suecus [28], annorum circiter 20, sanus et fortis. Ingressus anno 82. Fuit subcocus et iuvit in aliis ministeriis. Nescit legere nec scribere.

12. Ioannes Szoldai ungarus [29], novitius, annorum 32, non est modo sanus neque fortis. Ingressus est anno 86. Fuit cocus et subcocus, et nunc credentiarius et ianitor. Nescit legere neque scribere.

---

[23] Cf. MAH II 618 et *Cat. Prov. Austr.* I 712.
[24] Cf. MAH II 617 et *Cat. Prov. Austr.* I 697.
[25] Cf. MAH II 1015 et 1019; necnon *Cat Prov. Austr.* I 761.
[26] Cf. MAH II 304 et *Cat. Prov. Austr.* I 731.
[27] Cf. MAH II 1020 et *Cat. Prov. Austr.* I 704.
[28] Cf. MAH II 618 et *Cat. Prov. Austr.* I 700.
[29] Cf. MAH II 1025.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

II - 2

Catalogus secundus residentiae albanae

1 [l]. Bono ingenio et iudicio praeditus est. Prudens est. Non parvam habet experientiam rerum tum Societatis tum saeculi. In philosophiae et theologiae mediocriter est versatus. In humanioribus, graecis, haebraicis, Scriptura ac patribus melius. Complexionis phlegmaticae. Est aptus ad gubernandum, audiendas confessiones et scribendum vulgari lingua in qua est faelix [l].

2. Valet ingenio, iudicio, prudentia et experientia rerum. Unde magnam sibi in aula conciliavit autoritatem; ita ut ab eius consilio plerique dependeant. Bene profecit in literis et efficaciter agit contra haereticos. Est cholericus et vehementer interdum. Haberet talentum ad concionandum, audiendas confessiones, ad conversandum et ad legendum, et ad gubernandum [m] si esset sanus.

3. Ingenio mediocri, non multum valet iudicio, prudentia et experientia rerum, unde etiam facile decipitur. Profecit satis in philosophia et theologia. Complexione videtur temperata, magis tamen inclinat ad melancholicam. Habet talentum ad concionandum, nisi quod invectivis et verbis asperioribus deterret et alienat auditores. Valet etiam ad confessiones audiendas, sed conversationis non habet gratiam.

4. Ingenio mediocri, non magno iudicio, neque prudentia aut experientia rerum. Non multum profecit in philosophia. Complexione bona. Valet ad docendum in scholis et ad confessiones audiendas.

5. Valet ingenio, iudicio et prudentia. Non ita experientia rerum. Est melancholicus. Valet ad docendum in scholis usque ad rhetoricam. Forte et ad conciones et confessiones audiendas erit aptus suo tempore.

6. Non valet ingenio, nec magno iudicio atque prudentia et experientia est praeditus. Parum profecit in literis. Videtur esse melancholicus. Potest docere doctrinam christianam et concionari in necessitate, et confessiones audire ungarice; et ad practica videtur aptior.

7. Non magno ingenio, bono tamen iudicio et prudentia praeditus. Non multum adhuc profecit in literis. Videtur sanguineus. Potest docere in classibus inferioribus usque ad humanitatem exclusive.

9. Bono ingenio, iudicio, prudentia et experientia rerum. Loquitur latine non satis congrue. Est cholericus. Est bonus infirmarius et fere medicus, et architecturae non ignarus.

10. Non est ingeniosus, nec magno iudicio et prudentia praeditus. Est phlegmaticus. Valet ad coadiutorum ministeria.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

11. Est simplex et complexionis temperatae. Valet ad varia coadiutorum ministeria.

12. Est simpliciter complexionis phlegmaticae, pigrior aliquantum. Valeret ad culinam et alia ministeria.

III - 1

CATALOGUS PRIMUS RESIDENTIAE VARADINENSIS SOCIETATIS IESU

1. P. Mathias Thomanius ungarus [30], annos natus 36, debilis complexionis. Ingressus Societatem anno 69. Studuit humanioribus, rhetoricae, philosophiae et theologiae uno anno. Docuit syntaxin et humanitatem. Fuit minister Claudiopoli et procurator, postea superior Albae Juliae anno et medio, nunc vero ante paucas hebdomadas est superior waradinensis.

2. P. Marcus Siciensis dalmata [31], annos natus circiter 40, sanus sed non valde fortis. Viennae multos annos inter convictores vicepraefectus vixit. Docuit in inferioribus usque ad rhetoricam. Ingressus Societatem ante 20 annos. Nunc circa animas versatur concionibus et confessionibus vacans.

3. Gaspar Albensis [32], annos natus circiter 30, sanus et fortis, arte ferrarius, ingressus Societatem ante tres annos.

III - 2

VARADINENSIS [n] RESIDENTIA

1. Ingenio, iudicio et prudentia mediocri. Habet etiam aliquam experientiam in administratione temporalium. In literis parum est versatus. Complexionis phlegmaticae et cholericae. Est aptus mediocriter ad concionandum, ad audiendas confessiones et conversandum bene, ad gubernandum mediocriter. Est infirmus.

2. Omnia naturae habere mediocria. Experientiam parvam omnium habet quia semper in scholis fuit. Graecas, hebraicas et huma-

---

[30] Cf. supra, doc. 7 adn. 1.
[31] Cf. supra, doc. 7 adn. 7.
[32] Cf. MAH II 1025 et *Cat. Prov. Austr.* I 617.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

niores literas habet. Phlegmaticus est. Aptus est ad scholas et lucra animarum.

3. Parum habet iudicii et ingenii, sed robustus est et aptus ad omnia coadiutorum officia [n].

APPENDIX

Catalogus eorum qui anno 1587 Roma in Transylvaniam missi sunt

Catalogus primus eorum qui nuper in iunio ex Urbe pro Transylvania a R. P. Nostro missi sunt et alibi non sunt scripti

1. P. Ioannes Houletus patria est Ruth Candia in Anglia, annorum 40 circiter, virium [o] bonarum. Ingressus est [p] Societatem anno 1571 5 maii. Extra Societatem in litteris humanioribus usque ad magisterium et philosophicis [versatus est]. Audivit theologiam Duaci per unum [q] annum. In Societate studuit theologiae per biennium. Docuit in Societate annos 10: in classe infima biennium ad linguam gallicam addiscendam; in humanitate triennium, in rhetorica tres annos, casus conscientiae anno medio domi, in scholis medio anno; item mathematicam tres annos, ethicam uno anno, graecas litteras duos annos, hebraicas privatim nostros docuit mensibus aliquot. Fuit [r] praefectus scholarum per annum; item praefectus [s] templi [et] infirmorum, et confessarius ordinarius externorum scholasticorum et catechista per triennium gallice. Est scholasticus approbatus et magister artium.

2. P. Ioannes Gonzáles patria est Aragoniae in Hispania. Agit annum 28. Vires habet sufficientes. Ingressus est [143r] anno 1579 2 aprilis [t]. Extra Societatem studuit humanioribus et philosophiae aliquantulum; in Societate audivit humaniores litteras per annum, philosophiam annos 2, theologiam 4 annos. Fuit in Collegio Germanico philosophiae repetitor per annum. Est factus baccalaureus artium Valentiae in Hispania. Est scholasticus approbatus.

3. P. Hieronymus Ferricellus lupiensis [Lecce] in regno neapolitano, ingressus Societatem anno 1579 7 septembris [u]. Studuit uno fere anno humanioribus in Societate, ad biennium humaniora docuit. Audivit tres annos philosophiam in Societate et unum theologiam; exa-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

minator et praefectus scholarum inferiorum, socius praefecti in congregatione neapolitana.

4. P. Franciscus Petrosa, patria Litium [Lecce] in regno neapolitano, annorum circiter 29, vires habet bonas. Ingressus est Societatem 1584. Ante ingressum litteris humanioribus [studuit] et logicam per annum apud nostros audivit. Deinde dedit operam iuri civili per annum circiter. In Societate audivit casus conscientiae per annum cum medio. Fuit praefectus infirmorum per duos menses, audivit confessiones per annum. Est scholasticus approbatus. Gradum nullum habet.

5. Michael Salpa patria est Martiena [Martina Franca] in regno neapolitano, 25 annorum, vires habet satis bonas. Ingressus est in Societatem anno 1583 decembris 8. Audivit litteras humaniores et totam philosophiam extra Societatem. Docuit in Societate grammaticam per duos et amplius annos. Nihil studuit in Societate. Nullum gradum habet. Est scholasticus approbatus.

---

[a] nostri *om. t1* || [b] Barthasar *t1* || [c] est *om. t2* || [d] est *om. t2* || [e] in humanitate *t1* || [f] 4 *t2* || [g] munia *t1* || [h] anno *om. t1* || [i] 1. . . . valet *m. P. Campana* || [j] Romae *sup. alia m.* || [k] 1575 *ms.* || [l] 1. . . . faelix *m. P. Campana* || [m] et ad gubernandum *m. Wujek* || [n] Varadienensis . . . officia *m. Campana* || [o] vires habet bonas *t2* || [p] est] in *t1* || [q] anno uno *t1* || [r] Fuit *om. t1* || [s] praefectus *om. t1* || [t] mense aprili die 2.a *t2* || [u] die 1 mensis septembris *t2*.

16

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 7 IULII 1587 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* 376 et 380; regestum.

SUMMARIUM: 1. *Non Varalliae sed alibi collegium hungaricum erit inchoandum.* — 2. *Bona praepositurae cum aliis commodioribus commutari expediret.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. De collegio hungarico primum quidem Varallia, quam R.V. proponit [1], hoc habet incommodi quod, ut ipsamet ostendit, cum collegium dein alio transferendum fuerit, oportebit tamen ibi aliquam manere nostrorum residentiam. Quod quidem [a], ut R.V. intelligit, valde damnosum esse solet disciplinae et spiritui nostrorum conservando si ita dispergantur ac dividantur. Quare nobis potius videbatur esse bene deliberandum de loco meliori et opportuniori, agendumque cum Ser.mo Ernesto [2] et cum ipso Caes. Maiestati ut cum ipsorum etiam satisfactione eligatur. Nec inutile, quin potius opportunum erit, etiam D. Dietristani [3] super hac re consilium. Hoc autem etiam eo proderit quod si in proxima dieta quod R.V. timet [b], aliqui nos criminentur quod nihil agamus, iam eius Caes. Maiestas causam cognoverit. Nam si obiiciant quod pecuniam ex iis [c] redditibus collectam [d] extra Hungariam efferimus [e], facilis erit responsio, eam ibi totam retineri ad futuras expensas in aedificando collegio; atque etiam, si opus erit, poterit offerri nos illam alicui fido et amico daturos deposito quo planius constet nihil exportari ... [380] ... Addenda ...

2. Circa collegium hungaricum hoc etiam nobis in mentem venerat, si fieri possit, expediens omnino fore ut ea bona ita distracta locis, ita et etiam negociosa propter iurisdictionem quae utique nobis non convenit, commutentur in alia et loco et conditione commodiora [4]. Ad quod illud etiam nos invitabat quod non dubitabamus quin facile futurum esset invenire nobiles qui perlibenter eiusmodi iurisdictione fruerentur, eiusque nobis uberem compensationem vel permutatione vel emptione redderent. Quare hoc R.V. considerabit, et cum suis atque etiam cum amicis quibus videbitur externis [f] consultabit, deinde nos monebit quid sibi et illis visum fuerit, ut deinde Caesareae Maiestati [g] res proponatur, sine cuius placito ne hoc quidem agendum erit ...

---

[a] quidem *del.* valde || [b] quod ... timet *sup.* || [c] iis *sup.* || [d] collectam *sup.* || [e] efferimus *del.* doce || [f] externis *del.* communicabit || [g] Maiestati *del.* repraesentetur.

---

[1] Vide supra, doc. 12 § 2.

[2] Cf. *ib.* adn. 3.

[3] Adam de Dietrichstein (1527-1590) Rudolphi imp. II maiordomus; cf. *Allgemeine Deutsche Biographie* V 197-98 et KROESS, *Geschichte* ... I 626.

[4] De permutatione aut locatione, necnon resignatione praeposituraе in posterum sermo iterum iterumque recurret; vide e. gr. infra, doc. 23 40 49.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

17

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ANTONIO POSSEVINO S.I. [1]

ROMA 9 IULII 1587 — PATAVIUM

TEXTUS: *Ven. 3* 541*r*; conceptus a Patre H. Piatti scriptus.

SUMMARIUM: *Librum eius « Transilvania » inscriptum non expedit hoc tempore in lucem prodere.*

... Quanto alla sua Transilvania [2] saprà che già è qualche tempo che fu finita da vedere da questi padri [3]. Ma [a] del publicarla, il nostro parere [b] dopo qualche consideratione in ciò fatta [c], è stato che sia più ispediente il differir per hora [d] et aspettar miglior occasione, poiché nel vero i tempi che hora corrono, non ci lasciano assecurare che [e] alcune cose che vi son dentro, non fossero per cagionare in varii varie ombre [f] et forse anco [f] offensioni [g]. Il che tanto maggiormente [h] dobbiamo temere, quanto che alla giornata andiamo provando la delicatezza di molti, et facilita a pigliar in sinistra parte molti officii che dalla Compagnia nostra si fanno con animo simplice et pur desideroso del servitio di Dio. Siché come ho detto, ci risolviamo che [i] sia più sicuro aspettare miglior opportunità de tempi. I quali forse da se stessi matureranno il negotio in modo che tolta ogni causa di sospetto, lasci luogo al frutto che V.R. con la gratia di N. Signore n'aspetta [4] ...

---

[a] Ma *del.* qua / [b] parere *del.* è che / [c] fatta *del.* non / [d] per hora *sup.* / [e] che *del.* molte / [f] ombre ... anco *sup.* / [g] offensioni *del.* Onde esse et / [h] maggiormente *del.* andi[amo] ‖ [i] che *del.* meglio.

---

[1] De A. Possevino S.I. cf. supra, doc. 8 adn. 5.

[2] De proposito Patris Possevino conscribendi Commentarium de Transylvania vide MAH II 558-59 et 652-54.

[3] Anno 1584 mense aprili misit opus Romam (cf. MAH II 654). Censurae romanae videri possunt *ib.* 953-58; iudicium autem Patris Generalis de eodem, *ib.* 697.

[4] Opus, licet auctor admodum desiderasset ut typis mandaretur, solum anno 1913 primum in lucem prolatum est; cf. MAH II 953-54.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

18

P. IOANNES PAULUS CAMPANA S.I. PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

IAROSLAVIA 15 IULII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 282*r*-83*r*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Congregatio provincialis Poloniae petit ut Transylvania fiat viceprovincia.* — 2. *Patri Leleszi omnino concedendum ut ob sanitatem in Italiam se conferat.* — 3. *Exspectatur novus rector pro Claudiopoli.*

... 1. Inchoavimus congregationem nostram 13 huius [1]. Heri elegimus procuratorem P. Varsevicium [2] vel loco illius P. Grodicium [3]. A prandio ventilatae sunt duae illae quaestiones a me propositae de Transylvania dividenda a Polonia [4], quamdiu illa per se subsistere possit. Et visum est omnibus omnino dividendam, et statuendum pro ea suum viceprovincialem qui pendeat a Polonia tantisper donec coniuncto illo collegio novo quod a Caesare nunc erigitur [5], et istis nostris melius stabilitis in unam per se provinciam erigatur. Hoc quidem, ut scripsi alias Paternitati Vestrae [6], et feci ego [a] ineunte hoc anno misso illuc P. Vangrovicio cum titulo viceprovincialis ac visitatoris et Principis institutoris. Quem et Princeps et proceres amplexi sunt hilari animo; et in locum P. Lelesii suffectus est, caepitque rhetoricam praelegere Principi, ut ipse hic in congregatione praesens mihi narrat. [282*v*] Caeterum congregationi visum est ut hoc suo nomine petatur a P.V.

---

[1] Anno 1587 Romae celebranda erat congregatio procuratorum (cf. supra, doc. 15 introd.); ad horum electionem habitae sunt in provinciis congregationes.

[2] Stanislaus Varsevitius S.I. (1530c-1591; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 806) polonus, rector collegii lublinensis; cf. *Pol.* 7 II 69*r*.

[3] Stanislaus Groditius (1542c-1613) polonus, prof. theol. Vilnae; cf. *Pol.* 7 II 49*r*; WARSZAWSKI, *Polonica* 108-10 et passim.

[4] Postulatum congregationis de separanda Transylvania a prov. Poloniae, videas infra, doc. 20.

[5] De collegio in Hungaria erigendo cf. MAH II 12*-13* et supra, doc. 2.

[6] Vide supra, doc. 8 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut id ratum habere velit, quemadmodum suis literis non ita pridem mandaverat P.V. [7] ut id in congregatione examinaretur . . .

2. Sumus [b] in congregatione 23. Defuere tamen quatuor professi . . . P. Lelesius qui omnino petit ire Patavium [8] quando iam P. Vangrovicius [283r] illum liberavit a Principe, et omnino, ni permittatur, desperat de se deque amore in eum nostro. Cum sumptu Principis sit venturus.

3. Deerat, et quod maxime doluimus, rector claudiopolitanus P. Leonardus [9] a S. Angelo, quem nescio quis flatus absumpsit et abstulit a nobis. Certe sunt quidem hic quinque ex his qui missi sunt [10], sed si rector suus insignis aliquis pater non veniat, vix audebo eos mittere, ne despondeant animum. Rogo non tardet qui venturus est, venire. Quae agantur in Transylvania quaeque acta sint, credo, a P. Iacobo viceprovinciali esse perscripta [11]. Historiam Varadinensem mitto [12]. Iam P. Arator translatus est Albam Iuliam [13] et Varadini positus est alter [14]. Saeviunt haeretici. Tuetur nos Deus ab haereticis per haereticos . . .

---

[a] feci ego *sup.* || [b] *prius* Summus.

---

[7] Quae tamen desiderantur, quandoquidem regesta epistolarum Patris Generalis ad socios provinciae Poloniae datarum perierunt; cf. MAH I 620.

[8] P. Leleszi ab annis graviter decumbens iam anno 1585 voluntatem se in Italiam conferendi manifestavit; v. MAH II 816-17 § 10.

[9] L. Rubenus S.I. designatus rector collegii claudiopolitani; cf. supra, doc. 3 adn. 8.

[10] Catalogum quinque sociorum, Roma pro Transylvania missorum, vide supra, doc. 15.

[11] Exstat solum extractum epistolae Patris Wujek ad P. Provincialem; v. supra, doc. 13.

[12] Historiam domorum S.I. in Transylvania, anno 1587 scriptam, v. infra, doc. 26.

[13] Historiam huius transmigrationis coactae ipse P. Szántó enarrat in epistola, diei 12 oct. 1587, ad P. Generalem scribens; v. infra, doc. 32; cf. etiam supra, doc. 15 II n. 3.

[14] P. Thomány; cf. supra, doc. 15 III n. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

19

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 24 IULII 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 289*r*-90*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Visitavit praeposituram in Hungaria.* — 2. *Quid de duobus sociis, ibi commorantibus sentiat.* — 3. *De parocho ibi constituendo.*

... 1. Bruna (ut nuper me facturum scripsi) in Hungariam sum profectus, partim ut nostros inviserem, partim etiam ut negocia quaedam subditorum componerem. Et quidem ad subditos quod attinet, omnia, ut puto, satis feliciter evenerunt, uno excepto quod subditis nostris cum quodam nobili, et quidem haeretico, a multis iam annis intercedit[1]. Quod quidem satis difficile et periculosum est, nec[a] nisi mandatum et auctoritas Serenissimi Ernesti[2] accedat, dirimi poterit.

2. Nostros vero duos sacerdotes qui ibi erant, non ita inveni constitutos ut par erat. Qui enim ex praescripto praeesse debuerat, P. Franciscus Bellerus[3], et sibi diffidens, et alterius victus audacia, omnem etiam sui curam deposuerat. Interim tamen non mediocriter affligebatur. Alter[4] vero, cui rectoris consultorum et meo iudicio multis nominibus obsequendi partes incumbebant, suae nimium nixus prudentiae et nescio qui hominum vano applausui, superioris partes et re et nomine sibi sumpserat, non in iis tantum quae ad missionem proprie spectabat, sed in iis quoque quae officialium ordinariorum erant. Quod tamen utrique expresse fuerat prohibitum. Et quamvis non multo ante uterque ad me scripserat, alter superioritatem deprecando, alter sibi eam satis audacter arrogando, egoque utrumque ad officium iuxta instructionem prius datam, modeste hortatus fueram; nihil tamen me

---

[1] Stephanus Illésházy (1541-1609; cf. ZOVÁNYI, *Prot. Lex.* 274) comes qui anno 1586 voluit bona praepositurae pecunia emere; cf. MAH II 917.

[2] Ernestus archidux Austriae; cf. supra, doc. 12 adn. 3.

[3] F. Bellerus S.I., belga; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 628.

[4] St. Cassovius S.I.; cf. supra, doc. 2 adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

profecisse, cum eo veni, reipsa sum expertus. Iamque eo ventum erat ut alter potius deserere Societatem quam alteri parere, mihi disetis verbis dixerit [5]. Multa particularia praeterea fecit et dixit, citra tamen manifestum scandalum momenti alicuius, a quibus referendis consulto supersedeo. Itaque utrumque de consilio patrum revocari, nec remittere cogito donec melior occurrat occasio.

3. Cum quodam canonico nunc ago qui operam suam in administranda parochia obtulit ea conditione ut 100 daleri ad ordinarios annuos proventus adiiciantur. Quod multo nobis erit tolerabilius quam nostros hac ratione ibidem relinquere. Omnino tamen Turotzium aliqui erunt mittendi, nisi et Caesarem et omnes status contra nos velimus concitare . . .

---

[a] nec *del.* di.

20

PROPONENDA PATRI GENERALI PER PROCURATOREM NOMINE CONGREGATIONIS POLONIAE S.I.

IAROSLAVIAE MENSE IULIO ANNI 1587 [1]

TEXTUS: *Congr. 43* 81*r*-84*v*; autographum P. Stanislai Grodicii [2] congregationis secretarii; et *ib.* 94*r*, originale. Regestum postulati et responsi Patris Generalis habetur in cod. *Congr. 94* I 148*v*.

SUMMARIUM: 1. *Num Transylvaniae collegia a provincia Poloniae seiungenda sint.* — 2. *Rector aliquis insignis petitur pro Claudiopoli.*

A

Admodum Reverendo Patri Nostro Generali nomine congregationis provincialis Poloniae Societatis Iesu, anno Domini 1587 Iaroslaviae habitae, proponenda per procuratorem.

---

[5] Anno 1594 e Societate dimissus est; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 643.

[1] De congregatione provinciali recoli possunt quae a P. Campana scripta sunt ad P. Generalem; v. supra, doc. 18 § 1.

[2] Cf. *ib.* adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Et necessitas ipsa et literae R.di Patris nostri Generalis ad P. Provincialem hac de re datae [3] exigebant ut primum in consultationem veniret an provincia ista tam ampla dividenda et quonam modo partienda esset [4]. Et primum quidem omnium iudicio conclusum fuit, petendum esse a R.P. Nostro ut Transilvania et proprium viceprovincialem haberet eadem omnino ratione ut olim Polonia quando Austriae subiecta erat [5]; et tamen cum per se necdum subsistere posset, alicui provinciae adiungeretur. Verum maiorem difficultatem habuit, cuinam ex duobus provinciis adnectenda esset: an Austriae an vero Poloniae. Et rationibus (seorsim mittendis) [6] utrinque diligenter ponderatis omnes fere in eam sententiam venere filiam tamdiu matri adhaerere debere donec adolescat (quod brevi futurum speramus, praesertim si cassoviense collegium accedat) [7] hac tamen spe quod potissima subsidia personarum si forte aliquibus in posterum egeret, ex Italia, Hispania Germaniaque obtinebit [8], cum provincia ista Poloniae et tales qui illic requirerentur, paucos habeat, et iam non parum missis illi aliquoties subsidiis sit enervata [9] . . .

2. Rector aliquis insignis petitur pro Claudiopoli [10] qui et v. provincialem ibi agere possit, cum P. Iacobus [11] utilius futurus sit in Polonia. Interim positus est ibi P. Leonardus Rubenus [12] rector rigensis.

---

[3] Quae desiderantur; cf. *ib.* adn. 7.

[4] De divisione provinciae nimis amplae agebatur iam anno 1583; cf. MAH II 475.

[5] Provincia Poloniae anno 1568 constituta est v. prov. dependens ab Austria; anno autem 1575 prov. independens; cf. *Pol.* 7 I 5*r* et *Synopsis hist. S.I.* 78.

[6] Quas videsis inferius, pars B huius documenti.

[7] De collegio S.I. in Hungaria erigendo cf. supra, doc. 2.

[8] Videas catalogum sociorum qui anno 1587 Roma pro Transylvania missi sunt; supra, doc. 15 app.

[9] Responsum Patris Generalis ad postulatum: « Probamus iudicium congregationis ne separetur Transylvania, sed statuatur ibi viceprovincialis quem P. Provincialis iudicaverit; eique facultatem ampliorem concedat, v. gr. dimittendi in casibus urgentibus, mutandi ex uno collegio in aliud; in casibus autem in foro conscientiae, omnem; admittendi saltem ad certum numerum. Nisi tamen provinciali haec moderanda videbuntur. Cui si videbitur, poterit etiam alia concedere ». *Congr.* 43 100*r*.

[10] De rectore Claudiopoli constituendo cf. supra, doc. 3 § 2.

[11] P. Wujek qui ante aliquot menses iterum in Transylvaniam missus est; cf. supra, doc. 8 § 1.

[12] Cf. supra, doc. 18 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Expectatur autem qui P. Capecio [13] non sit absimilis zelo, pietate, eruditione. Neque enim parvi momenti provincia illa putanda est, a qua per Societatem videtur velle Deus exterminare arianismum, et miseris illis christianis qui sub Machometi iugo circumquaque praemuntur, et lucem et solatium adportare [14].

B
RATIONES PROPONENDORUM PER PROCURATOREM PROVINCIAE S.I. PATRI GENERALI

IAROSLAVIAE MENSE IULIO 1587

TEXTUS: *Congr. 43* 87*r*-93*v*; originale. Regestum postulati et responsi Patris Generalis habetur in cod. *Congr. 94* I 148*v*.

SUMMARIUM: *Rationes a congregatione provinciae Poloniae allatae ut collegia Transylvaniae provinciae Austriae an Poloniae subordinanda sint.*

Rationes eorum quae in congregatione provinciali Poloniae Iaroslaviae celebrata mense iulio 1587 agitata sunt et ad Reverendum admodum P. Nostrum transmissa, eius Paternitati, si illi placuerint, ostendendae.

Primum, in deliberatione de Transylvania, an ea ita dividenda esset a Polonia sicut olim provincia Poloniae ab Austria divisa fuit sub proprio viceprovinciali [a 15], dependente quidem a provinciali, sed tamen cum plena potestate in Transylvania. Cum id omnino necessarium esse omnes iudicassent quod unus provincialis et solus utrique nulla ratione satisfacere posset, secundo quaesitum est an provinciae Poloniae an vero potius Austriae subordinanda videretur.

Pro Austria hae potissimum allatae sunt rationes:

1° Quia ab Austria originem caepisse videntur transsylvanica collegia, cum constet a provincia Austriae primum petitos esse nostros [16];

---

[13] F. Capeci S.I. (1545c-1586; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 642) neapolitanus, annis 1583-86 rector collegii claudiopolitani; cf. MAH II 615 971 et passim.

[14] Responsum Patris Generalis: « Iam responsum est, non posse hinc mitti; quare istic providendum esse » *Congr. 43* 101*r*.

[15] De divisione provinciae Poloniae ab austriaca cf. supra, adn. 5.

[16] Re vera interminabiles tractationes Stephani Báthory annis 1574-76 cum P. Laurentio Maggio praep. prov. Austr., qui nihil praetermisit ut missio transylvanica in rem non deduceretur; et post harum insuccessum facta est missio ex Polonia; cf. MAH II 26*-28*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ex accidenti porro factum esse quod Poloniae accesserint electo Ser.mo Rege Stephano ex Transylvania.

2º Quia Hungaria reliqua sub provincia Austriae est. Eiusdem autem gentis sunt et transylvani.

3º Quia collegium aliud hungaricum iam et acceptatum et fundatum dicitur quod Cassoviae futurum putatur. Nec dubium quod sub Austria [17].

4º Operarii in Transylvania necessarii vel hungari sunt vel germani. Eos facilius habebit provincia Austriae partim ex Germania constans partim ex Hungaria. Contra Polonia nec hungaros habet et suis germanis ipsa eget. [87*v*]

5º Si maneat cum Polonia, paulatim exhauriretur operariis, potissimum germanis quibus ipsa eget. Et tamen necessario aliquando dividenda erit. Satius ergo nunc adiungenda Austriae ut cum suis necessariis maneat Polonia.

6º Si rex non eligatur ex familia Batoriorum, periculosus transitus ex Polonia fore videtur in Transylvaniam qui hactenus ideo tutior fuit quia rex inde fuerat electus.

Contra pro Polonia variae itidem rationes allatae:

1º Quia ex provincia Poloniae nata et hactenus educata fuit Transylvania.

2º Iam post mortem Regis necdum pacata sunt omnia in Transylvania quin periclitentur nostri omnes quotquot sunt illic ne ab haereticis exire iubeantur [18]. Maius esset periculum si iam etiam gubernationis tanta fieret mutatio.

3º Cum austriacis alioqui inveteratum est odium Transylvaniae primoribus [19].

---

[17] Cf. supra, adn. 7.

[18] De periculo expulsionis sociorum e Transylvania cf. supra, doc. 13 adn. 6.

[19] Causae dissensionis inter domum austriacam et familiam Báthoreorum — ut alias omittam — fuerunt: electio Stephani Báthory in regem Poloniae (cf. MAH I 27*) et negotium de arce Szatmár; cf. MAH II 15*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4º Sed et Princeps iuvenis asuetus est nostris quos secum habet et superioribus ex hac provincia. Mutatis autem superioribus facile fit ut Princeps etiam animo mutetur; quod experientia passim docuit.

5º Nec Austria abundat personis ut aliis multos suppeditare possit quin ipsa eget.

6º Denique accedente collegio cassoviensi in Hungaria ubi res pacatae fuerint, brevi sperandum provinciam hungaricam seorsim sibi sufficere posse universitate et noviciatu positis Claudiopoli, adiunctisque collegiis iam inchoatis varadinensi et Albae Iuliae et novo isthoc cassoviensi. Tam frequentes autem fieri mutationes non expedit.

Omnibus utrinque auditis secundis sententiis communiter iudicatum satius esse ut maneat adhuc aliquantisper [b] sub Polonia, sed subsidia personarum etiam aliunde quaerantur . . .

C
PROPONENDA PATRI GENERALI PER PROCURATOREM [20] NOMINE CONGREGATIONIS PROVINCIALIS AUSTRIAE S.I.

VIENNAE MENSE AUGUSTO 1587

TEXTUS: *Congr. 43* 110*r*-11*v*; originale, autographum P. Christiani Numicii congregationis secretarii. Regestum postulati et responsi Patris Generalis habentur in cod. *Congr. 94* I 148*v*.

SUMMARIUM: *Collegia S.I. in Transylvania ne coniungantur provinciae Austriae.*

Quae Reverendo Patri Nostro Generali nomine congregationis provincialis Austriae proponenda sunt . . . [111*r*] . . .

Nono petitur: Cum intellectum sit probabili ratione de coniungendis collegiis Transylvaniae cum hac nostra provincia, eaque res videatur provinciae gravis futura propter itineris pericula et locorum distantiam et difficultatem; et quia inter utriusque loci principes non satis convenit [21];

---

[20] Procurator electus est P. Emericus Forsler S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 668.

[21] Cf. supra, adn. 19.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

spes etiam est provinciam hanc intra suos limites ita auctum iri aliis collegiis ut merito tam remotis collegiis supra vires gravari posse videatur, dignetur non gravare provinciam hanc coniunctione illorum collegiorum [22] . . .

---

[a] vide *sup.* / [b] adhuc aliquantisper *in marg. alia m.*

21

P. ANTONIUS POSSEVINO S.I. [1]
P. PETRO ANTONIO SPINELLI S.I. [2] RECT. COLL. GERM.

VENETIIS 1 AUGUSTI 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Opp. NN 326* 384*r*-85*v*; exemplum transumptum. In angulo superiore sinistro folii 384*r*: « Copia ».

SUMMARIUM: 1. *De bulla Gregorii XIII de nova Collegii Germanici fundatione.* — 2. *De colloquio circa Coll. Germ. instituendo.* — 3. *Non expedit ut rector nunc scriabt ad episcopos Hungariae de iuvenibus ad Coll. mittendis; potius nostri in Germ. sunt interpellandi.* — 4. *De indole difficili alumnorum hungarorum.* — 5. *Quomodo sua scripta posteritati relinquere intendit.*

Al R.P. Pietro Antonio Spinelli rettore del Collegio Germanico etc.
Molto Reverendo in Christo Padre. Pax Christi.

Ho ricevuto la lettera di V.R. delli 25 del passato [3] in questa città, dove io venni al principio di questa settimana, et onde coll'aiuto divino penso la seguente ritornar a Padova . . .

---

[22] Responsum Patris Generalis: « Nihil adhuc de ista re apud nos actum est » *Congr. 43* 112*r*.

[1] De A. Possevino S.I. cf. supra, doc. 8 adn. 5.

[2] P. A. Spinelli S.I. (1555-1615; *Rom. 53* 71*r* et *Hist. Soc. 43* 6*r*), neapolitanus, rector Collegii Germanici annis 1587-89; cf. STEINHUBER I 195.

[3] Quae desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Della lunga bolla fatta [A.] D. 1584 da Gregorio XIII di santa memoria [4], della quale V.R. mi scrive et dice che io mi meravigliarei se la vedessi, già quasi mi meraviglio non l'havendo veduta quando venni a Roma ultimamente, massime trattando io di seminarii [5] et potendomi all'hora haver communicato tutto ciò il P. Michele [6] di buona memoria, se o le sue occupationi, o le mie imperfettioni l'havessero permesso. Ma poiché ad praeterita et ad ignota non est consilium, non debbo dir altro.

2. Circa il discorso che desidera V.R. far meco a bocca circa le cose di cotesto Collegio, io l'attribuisco veramente alla bontà et humiltà che Dio N.S. li concede. Ma se sarà qualche cosa onde desideri alcun lume delle cose che io ho alcuni anni veduto, può con ogni suo commodo scriverne i capi, et io risponderò (ancorché absente) una et più volte quanto si degnerà la divina bontà suggerirmi. Et forse basterà. Però faccia Dio N.S. quel che è meglio . . .

3. Circa lo scriver a vescovi di Ungheria nel modo che mi ha mandato, dimandandomi parere, io (poiché V.R. così vuole) dirò quel che mi occorre. Dubito prima se V.R. dee per hora scriver ad alcuni di loro, percioché V.R. si obliga quasi a non ricusar qualunque manderanno, et turpius eiicitur quam non admittitur hospes [7]. Et se ad un tempo scrive a tutti et tutti propongono alcuni, né costì vi è luogo se non per tre [8], sì come V.R. significa; né essa potrà antiporre l'uno all'altro senza offesa di alcuno. Oltre che, sendosi data dall'Imperatore una prepositura a nostri accioché di essa si formi in Ungheria un collegio et un seminario de ungheri [9], et essendo le rendite assai grosse

---

[4] Agitur de bulla « Ex Collegio Germanico . . . », diei 1 apr. 1584, dicta etiam « Bulla Constitutionum » quia continet regulas auctoritate pontificia confirmatas; cf. STEINHUBER I 155-64.

[5] L. LUKÁCS S.I., *Die nordischen päpstlichen Seminarien und P. Possevino 1577-1587*. AHSI 27 (1955) 33-94.

[6] M. Lauretano S.I., italus, rector Collegii Germanici annis 1573-1587; cf. supra, doc. 5 adn. 4.

[7] OVIDIUS, *De tristibus* 5 6 13.

[8] Vi bullae unionis Collegii Hungarici in Urbe cum Collegio Germanico (1580) in hoc duodecim alumni ex Hungaria missi ali oportebat in posterum ex redditibus collegii uniti; cf. MAH II 53-54 et STEINHUBER I 160.

[9] De nonnullis alumnis ex redditibus praeposituraе thurociensis in collegio Hungariae sustentandis cf. supra, doc. 2 et MAH II 12*-13* 919-20.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

già in mano de' nostri, non veggo necessità alcuna che costà si chiamino ungheri. Ma che prima si provino da nostri dell'Austria, et se per tener con buona conscienza l'ordine di Gregorio XIII in essere per conto dell'intrate di S. Stefano Rotondo, N.P. giudica che si eleggano tre ungheri più atti a studii, penserei che fosse molto più spediente lo scrivere a nostri che sciegliessero alcuni migliori et costà che di obligarsi in certo modo a vescovi, come si farebbe pigliandoli da loro. La qual cosa se non si fusse fatta dal P. Michele Lauretano, il quale non essendo mai stato in Germania, né in Ungheria, penso con trattar con arcivescovi et vescovi più che con nostri di far qualche gran bene, il negotio sarebbe forse riuscito con più frutto, né quella cosa speciosa di ricever lettere spesso da prelati settentrionali, i quali fra tanto si scaricavano a spese del papa, gli havrebbe ingombrato il giuditio o tolta la libertà di formar huomini con maggior humiltà [385*r*] in quanto (dependenti dal patrocinio della Compagnia, né venendo con favore o con fasto da prelati) sarebbono poi stati attuati con più simplicità et humiltà, et divenuti più tosto et più fruttuosamente curati et mastri di schuola che canonici ociosi et detrattori della Compagnia, come realmente la maggior parte si prova essere. Et credami, Padre mio Carissimo, che dico il vero per prova et vista di molti anni [10].

Differirei dunque lo scriver a detti vescovi ungheri (et così a qual si voglia altro, se non in casi di necessità) insino che V.R. havesse conferita questa mia resposta con N.P., et solo a parte lasciando per hora di trattar anco costì di questo con quei di simile natione. Et da poi parendo a N.P. che si aspettassero o i procuratori o altra chiarezza, o sopravenendo nuovo pensiero a V.R., et volendone da me altra risposta, commettendomi che io la rescrivessi, spererei che Dio N. S.re si degnerebbe porger il suo santo lume a così benedetta intentione, quanta ha dato alla R.V.

Et quanto a medesimi vescovi di Ungheria, sappia che hora che l'Ungheria è desolatissima, essi non sono di tal portata come forsi costì si pensa. Et converra più a nostri di Austria sgrossar [a] gli alunni ungheri nel seminario della detta prepositura [11] delle rendite di detto seminario allevandone alcuni (sinché sia formato) in Vienna et in Olmuzzo, che gravar con incerta riuscita cotesto Collegio Germa-

---

[10] Vide ea quae a P. Widmanstadt asseruntur de alumnis Collegii Germanici ; *Mon. Paed.* II 862 § 1.

[11] Cf. supra, adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nico [12]. Il quale è buon pezzo che con maggior frutto et numero haverebbe potuto sostenere alunni se il buon P. Michele seguendo i suoi sentimenti con buona intentione non havesse voluto tanto credere alla sua idea.

Che se con tutto ciò V.R. giudicherà di scriver a detti vescovi ungheri, potrà mandar le lettere a nostri di Austria a Vienna, et non porvi quel tibi o tu, ma V.D.R.ma. Et questo è quanto appartiene a quel che mi dimanda.

4. Della natura poi degli ungheri, della quale mi accenna, non so che sappia, Padre mio, che sono occultissimi et pochi riescono. Et anco l'altre nationi settentrionali sono communemente suspettose et, come timide et melancoliche, stanno tanto apprensive [385*v*] interiormente che è molto difficile il fidarsi che siano per riuscire quali si desiderano, salvo dove la gratia divina non vince la natura; overo dove la povertà et la dipendenza dalla Compagnia et dalla Santa Sede Apostolica non gli rende più docili; et poi la disciplina et l'attuarli altretanto nell'opre di pietà quanto nei studii dia loro interior gusto di procurar la salute dell'anime et di andar lungi o almeno fuori delle loro patrie per alcun tempo . . .

5. Prego la R.V. che si contenti rimandarmi la copia di questa; la qual copia non ho tempo di fare per esser il tempo di spedir le lettere, et essendo un pezzo che tengo raccolte in tre diversi libri: In uno tutte le lettere de nostri padri generali che sono communi et alcune altre; nell'altro i modi usati dalla Compagnia di aiutar ogni sorte di prossimi et nationi; nel terzo l'instruttioni migliori per diverse provincie. Vorrei anco tener memoria di questa et dell'altre cose. Un giorno forse le manderò i capi accioché il [b] nostro Dio sene [c] usi di migliori instrumenti di me a sua gloria.

---

[a] sgrossar *del.* le. || [b] al *ms.* || [c] s'non *ms.*

---

[12] Hanc ideam proposuit P. Possevino anno 1578 Cardinali Secretario in quodam documento de erectione duorum domorum pauperum studiosorum in Septentrione sumptibus Summi Pontificis sustentandorum; cf. commentarium supra in adn. 5 signatum (p. 39-42).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

22

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 8 AUGUSTI 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 294*r*-95*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Num Martinum Undó, provinciae Austriae oblatum, accipiat.* — 2. *Cohibeatur procuratorum, Romae convenientium, libertas loquendi inter se de defectibus sociorum suae provinciae.*

... 1. Scripsit ad me Provincialis Poloniae [1], esse quemdam P. Martinum Undonem hungarum cui permiserit ire ad thermas hungaricas, ac deinde ad tempus concionari extra Societatem ad suorum sublevandam inopiam [2]. Valde hominem commendat, seque libenter illum habiturum affirmat si in aliquo Poloniae collegio eius opera uti posset. Ipsum vero magis propendere ad hanc provinciam, in qua aliquando fuit. Suadet itaque ut illum a V.R.P. petam; se enim dare non posse quod dimittendi eum mandatum habuerit, potius propter falsos de eo sparsos rumores quam ob aliam caussam. Ego quid petam, nescio. V.R.P. det quod nobis necessarium esse intelligit et utile fore sperat. Certe hungaris maxime indigemus. Agit ille nunc Agriae et cum fructu concionatur ac aedificatione [3] ...

2. Intelligo procuratores qui Romam veniunt [4], varia solere non solum cum capite, quod aequum, iustum et necessarium est, sed etiam inter se tractare de defectibus personarum suae provinciae, v.g. de supradicto Undone. Quod quantas turbationes generare possit, V.R.P. facile assequetur. Atque ideo etiam pro sua paterna cura et solicitudine conveniens adhibebit remedium [5] ...

---

[1] Quae litterae desiderantur.

[2] Cf. de hoc casu epistolam Patris Campana praep. prov. Poloniae, diei 6 martii 1587; supra, doc. 8 § 2.

[3] Vide responsum Patris Generalis; infra, doc. 23 § 4.

[4] Ad celebrandam congregationem procuratorum; cf. supra, doc. 20.

[5] Responsum Patris Generalis ad hoc quod in secunda paragrapho continetur: « Quod petit de procuratoribus, fortasse fuit aliquando alicuius particularis incuria; cui quidem, ut aliis eiusmodi rebus, occurri non potest. Sed si plurium

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

23

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 19 AUGUSTI 1587 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 388 et 391; regestum.

SUMMARIUM: 1. *De parocho quodam constituendo in praepositura de Thurocz.* — 2. *De sede eligenda pro futuro collegio in Hungaria.* — 3. *Non esse deponenda idea permutandi praeposituram.* — 4. *Martinus Undó non est iterum recipiendus.*

... 1. Porro[a] quod scribit de visitato prioratu nostro hungarico et de[b] utroque nostro revocato, probavimus[c]. Nec minus probavimus quod ageretur de parocho ibi collocando. Nam etiamsi ibi nostri quoque aliqui futuri sint, interest tamen[d] num ex caritate suaque sponte ministeria nostra obeant, an[e] animarum cura tota in eos incumbat[1].

2. De sede autem eligenda collegio[2], si R.V. eos[f] timet de quibus scribit, consulat prius amicos et peritos, priusquam omnino[g] statuat, nec rem nisi confectam ad Caesarem deferat. Quamquam si non omnino inveniretur in praesenti quod placeret, probarem illud ut locus quidem[h] aliquis designaretur, sed cum conditione ut si postea commodior occurret, transferri liceat.

3. De permutatione[3] autem, licet nunc forte[i] non succedat ut volumus, tamen non iudicamus deponendam eius cogitationem, sed attendi omnem occasionem eius perficiendi. In quo etiam si aliqua iactura subeunda sit[j], facile videtur compensari tot molestiis quas effugimus. Quare R.V. intenta sit, ut dixi, et cum aliquid incidet, nos admoneat ... [391] ... Addenda ...

---

fuit, non aliud esse potuit quam hoc quod aliquando contingat personas aliquas unius provinciae a procuratore alterius provinciae peti; de quibus nos ipsi inter sese colloqui eos iubemus. Ex quo fortasse veniat ut aliquid tale eis innotescat, occasione tamen, ut intelligit, iusta et necessaria. Verum quicquid sit, dabimus operam ut hac quoque in parte provideamus quod oportebit» *Austr. 1* II 391.

[1] Cf. epistolam Patris Bader, dici 24 iulii 1587; supra, doc. 19.

[2] De loco eligendo pro futuro collegio in Hungaria cf. supra, doc. 16 § 1.

[3] De permutatione praepositurae cf. supra, doc. 16 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. De Martino Undo [4] ne laboret R.V. quia, ut ipsamet prudenter scribit, nescit quid petat [5]. Itaque relinquat eum esse ubi est, eoque magis, si quidpiam [k] boni facit. Et si aliquid negocii nostris cum eo occurrat [l], curet tantum ne quid alienationis ostendatur. Ceterum sciat eum melius domi suae quam nostrae futurum . . .

---

[a] Porro *del.* de ‖ [b] de *del.* duob ‖ [c] probavimus *del.* item ‖ [d] tamen *del.* ut; *sup.* nunc ‖ [e] an *del.* ex ‖ [f] eos *sup.* ‖ [g] priusquam omnino *sup.* ‖ [h] quidem *del.* stat ‖ [i] forte *del.* non ita ‖ [j] sit *del.* non ‖ [k] *prius* aliquid ‖ [l] occurrat *del.* meminerit quidem.

24

SIXTUS PAPA V
SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ROMAE 22 AUGUSTI 1587

TEXTUS: Romae, Arch. S. Vat., Arm. 44 vol. 47 f. 271*r*-72*v* (*prius* 242); conceptus. In f. 272*v* adnotatio: « 22 augusti 1587 — Anno 3º — Hortatorium Principi Transylvaniae ut procuret ut sacerdotes et alii religiosi Societatis Iesu persistere valeant in sua ditione. — Cardinalis Carafa ». « Minuta » huius brevi habetur in *Austr. 20* 316*r*.

EDITIONES: 1. VESZELY I 217-18. — 2. VERESS, *Epistolae* II 215.

Dilecto Filio, nobili viro, Sigismundo Battorio, Transylvaniae Principi
Sixtus papa V

Intelleximus nuper et quidem non sine gravi animi nostri dolore, quosdam tuae ditionis homines, iniquitatis filios sectarios ac veritati catholicae adversantes, temerario praecipitique ausu conari ut sacerdotes caeterique religiosi Societatis Iesu in maximam christianae religionis contumeliam ac non mediocrem Dei omnipotentis offensam ex istis regionibus amandentur atque eiiciantur [1].

---

[4] De M. Undó provinciae Austriae incorporando cf. supra, doc. 22 § 2.
[5] Cf. Mc. 10 38.
[1] Cf. supra, doc. 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quare certo nobis persuadentes haec te penitus insciente attentari, ad Nobilitatem Tuam statim scribendum duximus, ab eaque enixe et maiori quo possumus cordis nostri affectu etiam atque etiam petimus et requirimus ut pro tua eximia in Deum eiusque sanctam et catholicam Ecclesiam pietate perpetuoque cultu omnibus viribus incumbas, ut tam impium tamque nefarium facinus impediatur. Id autem erit si quamprimum mandabimus, tuaque auctoritate et iussu efficies ut magistratus caeterique ministri tui eosdem sacerdotes et religiosos adversus huiusmodi perditorum hominum [271*v*] improbitatem et audaciam defendant ac tueantur; procurantes insuper ut quemadmodum a clarae memoriae Stephano rege Poloniae, patruo tuo ad orthodoxae fidei munia exercenda in istas Transsylvaniae partes introducti fuerunt, ita sub te tanto Rege digno nepote in eorum institutis ad omnipotentis Dei gloriam et religionis augmentum persistere valeant. Hac de re pluribus tecum ageremus, nisi Nobilitatem Tuam ad bene de republica christiana merendum adeo animatam esse cognovissemus, ut in eo quod ad catholicae religionis defensionem et huius Sanctae Sedis[a] exaltationem magnopere pertinet, abs te neque nostris neque cuiusquam alterius monitis aut exhortationibus locus relinquatur.

Datum Romae apud Sanctum Marcum etc. die 22 augusti 1587. Anno tertio[2].

[a] Sedis *del.* splendorem, *sup.* exaltationem ‖ [b] *prius* pertinet magnopere.

25

ANTONIUS DE PUTEO NUNT. AP. IMP.[1] ALEXANDRO PERETTI CARD. SECR.[2]

PRAGA 25 AUGUSTI 1587 — ROMAM

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Germ. 108* 44*r-v*; originale.

[2] Sequitur adnotatio: «Cardinalis Carafa retulit Sanctissimum Dominum Nostrum mandasse expediri supradictum breve quod postea a me eidem Sanctissimo ostensum fuit ac lectum. — Tho. Thom.s Gualtentius».

[1] A. de Puteo († 1592) archiep. barensis, nunt. ap. Imp. (1587-89); cf. GULIK-EUBEL III 144 et BIAUDET, *Nunciatures* 151.

[2] A. Peretti de Montalto (1572-1623), card. secr. 1587-90; cf. PASTOR X 49-52 et passim et GULIK-EUBEL III 56.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Episcopi Hungariae conqueruntur ob monasterium S. Stephani Rotundi eorum nationi sublatum.*

... Non lasciarò anco di dirle che da medesimi vescovi in più rationamenti mi è stato significato che la natione ungara sente tuttavia dispiacere de la unione di Santo Stefano Rotondo [3]; dicendo che un tal monasterio nele mani sue era di grandissimo sollevamento ai poveri pellegrini che andavano a Roma; et che in ogni caso si potevano in esso nutrire et insegnare i giovani ungari. A che havendo risposto io che per non bastar le entrate et per non essere il luogo accommodato a questo, fu presa risolutione di farli instituire nel Collegio Germanico; [44*v*] mi replicarono che gl'ungari convengono malissimamente con li tedeschi [4] et che però si è visto che pochi ne sono stati mandati costà et quelli anco ch'vi sono venuti, o si sono partiti o stanno per partirsi; soggiungendo che nela futura prossima dieta si doverà trattare di movere la M.tà del'Imperatore a fare officio con la S.tà Sua per quella provisione che sarà giudicata più opportuna ...

26

HISTORIA DOMORUM S.I. IN TRANSYLVANIA [1]

MENSE AUGUSTO ANNI 1587

Historia haec scripta est in virtute ordinis Patris Generalis; quem, ex eius commissione, P. Iacobus Jiménez, secretarius die 30 decembris 1586 communicavit universae Societati. Textus huius epistolae communis videre est in cod. *Rom. 163* 216; dein Monachii, Bay. Hauptstaatsarchiv, *Jes. 636*, orig.; et *ib.* Bay. Staats bibliothek, *Cod. lat.* 24.077 4*v*-5*r*; apographum. Auctor huius historiae domorum nostro iudicio P. Iacobus Wujek est habendus.

TEXTUS: *Austr. 226* 109*r*-10*v*; originale Romam missum.

---

[3] Episcopi Hungariae iam annis praeteritis conquerebantur ob monasterium S. Stephani Rotundi in Urbe sublatum; cf. MAH II 266 274-75 et 719.

[4] P. Lauretano, rector Collegii Germanici (cf. supra, doc. 5 adn. 5) anno 1584 declaravit hungaros optime cum germanis in Collegio Germanico convenire; cf. MAH II 629.

[1] Epitome historiae S.I. in Transylvania (1579-86) videre est in MAH I 26*-29* et MAH II 5*-12*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Historia seu succincta narratio de origine ac fundatione collegii claudiopolitani et albanae ac varadinensis residentiae S.I. in Transylvania ad augustum usque 1587 anni.

Quod pridem optarat et missis aliquoties Viennam nunciis tentarat Stephanus Battoreus rex Poloniae, cum adhuc esset princeps Transylvaniae, ut collegium Societati ibidem extrueret [2], id tandem anno Domini 1579 consecutus fuit hac occasione [3].

Praecesserat eodem anno in Transylvaniam P. Ioannes Lelesius [4] ungarus ad Christophorum Battoreum Regis germanum fratrem, Transylvaniae principem, ibique concionando et aliis ministeriis Societatis nostrae exercendis strenuam navarat operam. Interea Franciscus Davidis haeresiarcha Christi divinitatis hostis omnium ministrorum iudicio condemnatus capitur et in vincula coniicitur [5]. Qua re cum haeretici non mediocriter perturbati essent, accersuntur nostri a Christophoro et satagente Rege (cum in ipso procinctu esset ad bellum moschoviticum) in Transylvaniam mittuntur. Deducti autem sunt eo a P. Provinciali P. Francisco Sunyerio [6] P. Iacobus Wangrovicius, P. Ludovicus Odeschalcus et decem alii partim magistri partim coadiutores. Et initio quidem pro fundatione futuri collegii attributa est a Rege et Principe fratre abbatia colosmonostoriensis Claudiopoli pene suburbana (olim ordinis S. Benedicti quae cum episcopatu transylvanico iam pridem publico regni consensu ad fiscum translata fuerat) cum tribus pagis Monostor, Bacz et Jegenic, quorum redditus ad 1500 circiter taleros possent aestimari. Quibus post triennium accesserunt Regis opera redempti tres alii pagi ab eadem abbatia olim alienati: Caianto, Tiburc et Bogartelke, quorum redditus ad 500 florenos aestimari queunt [7].

Cum autem nostri locum in civitate pro scholis et habitatione nondum haberent, aperuerant interim in monostoriensi abbatia duas scholas donec monasterium quondam Minorum de observantia iam pridem desolatum [109*v*] in civitate reficeretur et templum expurgaretur et scholae nostrae e regione templi illius ubi quondam monialium habitatio fuit, pene a fundamentis extruerentur. Quibus utcumque pa-

---

[2] De introductione S.I. in Transylvaniam ex Austria tentata cf. MAH I 26*-27*.

[3] De missione sociorum ex Polonia cf. *ib.* 27*-28*.

[4] De eius in Transylvaniam descensu, insciis superioribus, vide Patris Generalis iudicium severum; MAH I 883.

[5] Vedeas relationem Patris Leleszi de hoc iudicio; MAH I 863-69.

[6] De primis sociis in Transylvaniam missis cf. MAH I 28*-29*.

[7] Litteras donationis videas in MAH I 835-36 et MAH II 61-66. De proventibus collegii claudiopolitani vide scriptum Patris Wujek; MAH II 97-101.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ratis (millenos autem taleros ad hoc opus fabricae quotannis pendendos assignaverat quae pensio ad annos duravit, hoc est usque ad obitum Regis) Anno Domini 1581 in maio tandem nostri in civitatem commigrarunt et scholas quinque usque ad rhetoricam inclusive aperuerunt [8]. Donavit idem Rex eodem tempore luculentam piscinam Zuk, uno milliari dissitam a Claudiopoli, unde pisces sufficientes collegio suppeditari possint et aliqui etiam inde proventus haberi. Fundatum est etiam instante et operante P. Possevino, eo a Rege et Pontifice misso anno 1583 in martio, seminarium cui annuos mille aureos ungaricos, id est 1200 coronatos ex censu cathedratico olim ad episcopum pertinente attribuit Rex; tantundemque Gregorius XIII ex aerario pontificio quotannis numerari iussit [9].

Deinde cum saepius urgeret Rex literis datis ad P. Campanum provincialem ea de re efficacibus ut Claudiopoli tandem universitas seu academia aperiretur [10], anno 1585 in novembri principe et aula praesente inchoatus fuit cursus philosophiae et una lectio theologiae addita, quae tamen postea ob pestem anni insequentis 86, qua etiam nostrorum pars maxima absumpta est, intermissa fuere.

Dubitari autem possit num ea fundatio quae facta est, sufficere queat alendo integro magno collegio; non quod non satis superque haberi possit ad victum necessarium, sed quod pecuniam ad vestitum suppellectilem et alia aliunde haberi non possit nisi ex vendito tritico et vino quod quidem vendi non potest, neque commode neque adeo magno pretio nisi mense maio et iunio [11]. Ante pestem tamen sustentabat praeter famulos et artifices varios, circiter 37 personas et absolutis fabricis multo plures sustentari poterunt cum ex bona oeconomia [12] indies augeri proventus possint.

Origo albensis residentiae [13]

Eiusdem Stephani regis liberalitate alterum quoque collegium Albae Iuliae (quae septem milliaribus ungaricis Claudiopoli distat) fuit

---

[8] De sociorum ex suburbio in urbem migratione cf. MAH II 128.

[9] De seminario a Stephano Báthory simulque a Gregorio papa XIII condito cf. MAH II 10* et passim.

[10] De instantia Regis Poloniae ut academia in Transylvania instituatur, cf. MAH II 566-67 770 792.

[11] De hac difficultate cf. MAH II 684 § 2.

[12] De mala bonorum temporalium administratione cf. MAH II 172 188 312 36061. Videri potest etiam scriptum Patris Thomány « *Modi bona collegii claudiopolitani amplificandi* »; MAH II 440-42.

[13] Cf. ea quae de residentia albensi referentur in MAH II 11* et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inchoatum; iamque plane fuisset absolutum (destinatis ad eam fundationem 1000 hungaricis et molis ac [110r] vineis pro pane et vino sufficientibus. Scribebantur enim literae fundationis post biduum in Hungariam mittendae) nisi mors inopinata Regem oppressisset. Nihilominus facta est quaedam temporaria fundatio ut[a] pro octo personis Societatis et uno curru cum quatuor equis alendo dentur quotannis ex aerario Principis taleri 900; et insuper panis, vinum et aromata ex cella Principis. Additus est et pagus S. Michaelis uno milliari dissitus (quem nostri tenent quidem, donationem autem illius scripto consignatam non habent) unde lignorum copia praeter alios proventus et commoda suppeditari potest[14]. Quibus redditibus alitur e nostris Principis institutor cum socio magistro[b] et coadiutore qui semper in palatio resident et Principem comitantur si aliquo eat. Vivunt autem ibidem et alii circiter decem[15], ex quibus duo sunt magistri qui duas publicas scholas habent in oppido. Concionantur ibidem nostri mane et a prandio. Docent cathechismum in templo nostro, aliaque Societatis ministeria, quin et parochialia quoque omnia exercent, cum alius non sit in eo tractu catholicus sacerdos. Antea quidem nostri manebant omnes in palatio, sed iam commodius et quietius, addo, etiam religiosius habitant iuxta templum nostris assignatum quod dominicanorum olim fuit, cum adiuncto monasterio diruto. Donatus est nostris praeterea ab eodem Rege hortus suburbanus[16] pro recreatione, qui praepositi albensis olim fuit. Sed et pii homines tum locum pro scholis tum domum unam atque alteram et vineas aliquas legaverunt nostris. De fundatione nunc nihil agi potest donec Princeps adoluerit et gubernet ipsemet regnum. Omnino autem optabile esse videtur si nostri in Transylvania esse debent, ut omnino certam et fixam sedem ibi habeant ubi Princeps communiter residet.

Varadinensis residentiae origo[17]

Varadini quoque catholici illius civitatis (qui semper fuerunt permulti et templum S. Egidii parochiale proprium habuerunt) cum pa-

---

[14] De bonis temporalibus vide litteras donationis Stephani regis, diei 23 febr. 1586; MAH II 880-81.

[15] Catalogum sociorum residentiae albanae, mense iulio anni 1587 exaratum, v. supra, doc. 15 II.

[16] Litteras donationis, diei 27 ian. 1583, v. in MAH II 373-74.

[17] De historia residentiae varadinensis cf. MAH II 11*-12* et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rochum hungarum catholicum non facile possent invenire, a Rege saepius petierunt ut vel collegium quoque nostris apud se extrueret, vel saltem sacerdotes aliquot ex nostris ibidem collocaret [18]. Accidit igitur ut cum P. Possevinus anno 8[3] Roma rediens, Patrem Georgium Torres [19] hungarum Viennae Austriae reperisset satis valentem (eo enim valetudinis recuperandae gratia illum [110v] miserat P. Provincialis) secum Cassoviam atque Cracoviam adduceret, cumque mentio varadinensis apud Regem qui tunc Cracoviae erat, incidisset, oblatus est ei P. iste Torres pro eo loco; quo cum literis regiis comitatus missus fuisset, tanquam angelus Domini a catholicis illis exceptus est. Is igitur cum aliquamdiu ibi concionatus fuisset, vox illum penitus fere defecit maleque habere caepit. Observato igitur tempore boni cives legatum et currum Claudiopolim ad P. Provincialem qui tunc ibi erat, miserunt suppliciter et cum lachrymis alterum sibi dari concionatorem poscentes [20]. Missus est ergo illuc Pater Stephanus Arator qui triennium et amplius ibi commoratus et concionibus et disputationibus publicis et privatis impetus haereticorum saepius fregit ac omnino compressit; qui tamen numquam destiterunt ab eo diffamando et insectando, donec iam mortuo Rege, impetu nocte Sancta Paschatis 8[7] in catholicos processionem resurrectionis celebrantes facto, alios sauciarunt, alios concusserunt ac spoliarunt, demumque cum Patrem Aratorem concionem parantem cum illis non reperissent, conspiratione iterum facta constituerunt illum die quadam de suggestu deturbare et perimere. Iamque sicarii in unum convenerant, sed Dominus dissipavit consilia eorum [21].

Anno igitur 1585 rex Stephanus accersito ad se P. Provinciali Niepolomitios, ibi donationis literas illi tradit, quibus pagi duo integri et sex aliorum pagorum portiones Societati donat [22] iubetque ut consensum petat a R.P. Generali de admittendo Varadini collegio. Interea vero petit ut ipse illuc iens visat bona illa simul et locum aedificando in civitate collegio notet; se enim totum in fundationem et fabricam illius collegii incubiturum. Factum est id quidem tunc, sed cum omnia peste flagrarent, nihil potuit ibi efficere P. Provincialis, nisi quod villam

---

[18] Cf. MAH II 535 633 648 679 735.

[19] De P. Törös cf. supra, doc. 3 adn. 10; de eius missione Varadinum cf. MAH II 262 346 633 648 679 741.

[20] Cf. MAH II 633.

[21] De quibus rebus cf. supra, doc. 14 § 2, et infra, doc. 32.

[22] Litteras donationis v. in MAH II 823-24.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

unam lustravit et in civitate locum ubi collegium esse posset, notavit [23]. Quae dum fiunt, ecce tibi clades maxima mortuorum nostrorum ex peste numero 26 audita est [24]; quam non ita multo post mors regia [25] consecuta totum et illius fundationis negotium disturbavit. Habent tamen ibi nostri domunculam et iam dictam ecclesiam et scholam ubi et duo sacerdotes cum uno magistro et uno coadiutore degunt [26], ministeriaque omnia parochorum et Societatis ibi exercent cum maximo fructu animarum [27], praesertim in excursionibus ad pagos etiam Turcae subiectos, quorum iam 60 cum una civitate Zeplak dicta ad catholicam religionem redacti in ea retinentur et foventur praesertim excursione nostrorum, partim collocato illic alumno Summi Pontificis sacerdote iam facto. Bona quae ibi sunt, commode collegio uni mediocri alendo possint sufficere. Tenentur autem nostri qui ibi sunt, ex illis redditibus (nisi obire ipsi omnia velint parochialia) capellanum unum et cantorem alere.

---

[a] ut *sup.* / [b] magistro *sup.*

27

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRAETIO 13 SEPTEMBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.
SUMMARIUM: *De difficultate in mittendis hungaris pro Collegio Germanico.*

---

[23] Relationem de visitatione Patris Campana praep. prov. Pol. Varadini v. in MAH II 883-85.
[24] De clade pestis v. supra, doc. 6.
[25] De morte Stephani Bathory regis Poloniae cf. supra doc. 3 adn. 3.
[26] De statu personarum residentiae anno 1587 cf. supra, doc. 15 III.
[27] Vide relationem Patris Pitacic; supra, doc. 14.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... De mittendis hungaris [1] quales optaremus et res postulat, video fore difficile. Vix enim tales inveniuntur [2], cum alii ad militia magis quam ad literas inclinent [3], alii ab ipsis praelatis videantur impediri ne alumni fiant; forte quod timeant ne animum ad religionem adiiciant. Quo factum est ut vix tandem duos habere potuerimus pro nostra praepositura turocziensi qui alumni esse vellent [4]. Dabo tamen omnem operam ut inveniam aptos [5] ...

28

MARTINUS UNDÓ [1] P. IOANNI PAULO CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I.

Ex Széplak 20 septembris 1587

Textus: *Germ. 168* 57*r-v*; autographum. Fol. 57*v* manu Patris Campana: « D. Martini Und. D. 20 7.bris 87. — Accepi 28 octobris; R. 11 feb. 88. — Lelesii accepi ».

Summarium: *In maximam desperationem incidit ob acceptum nuntium quod a Societate dimissus fuerit.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Literas frequentes quas ad V.R. hactenus dabam, mittebam eas satis tuto. Verum iam rumoribus increbescentibus de iis rebus quae

---

[1] De mittendis iuvenibus hungaris Romam in Collegium Germanicum cf. ep. Patris Possevino, diei 1 aug. 1587, ad P. Spinelli, rectorem Collegii; supra, doc. 21 § 3.

[2] De indole difficili iuvenum hungarorum cf. *ib.* § 4.

[3] Cf. opinionem Stephani Báthory regis Poloniae hac de re in litteris fundationis collegii claudiopolitani expressam; MAH II 62 § 1 et 113-14 § 1.

[4] De nonnullis iuvenibus ex reditibus praepositurae thurociensis alendis cf. supra, doc. 2 adn. 4.

[5] P. Generalis die 30 sept. hunc in modum respondit Patri Bader: « De hungaris ad Collegium Germanicum mittendis, cum R.V., quemadmodum scribit, omnem diligentiam adhibuerit, officio satisfecerit. Saltem illud constabit, per Societatem non stetisse quasi ea minus illi faveat nationi » *Austr. 1* II 397. — Veress, *Matricula* ... quatuor iuvenes recenset qui die 31 iulii anni 1588 Romam ad Collegium Germanicum venerunt.

[1] De M. Undó, qui anno 1586 a P. Provinciali Poloniae missus est in patriam, cf. supra, doc. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in Polonia aguntur[2], nullam certam aliam videor me posse habere. Si enim pax componetur, securissima erit per Cassoviam; atque adeo per magistrum tabellariorum cassoviensem qui mihi bene notus est. Interim autem per Kisvarda scilicet per Nicolaum Zokolium[3], qui lites quasdam habet in foro spirituali Agriae et ideo frequenter cogitur eo suum hominem mittere, aut ipsemet venire. Altera via potest esse per Varadinum. Nam cives Zent Margitaienses (qui coloni sunt venerabilis capituli agriensis) etiam transilvanis tributa dant, et frequentes sunt Varadini simul etiam Agriae apud dominos canonicos. Tertia via Per Leles[4], per quem locum nostri solent transire. Itaque et ego hanc viam modo elegi.

2. Ma che ho da dire ! Io sempre mai aspettava qualche consolatione dal V.R., ma lo ho trovato tutto contrario. Questi giorni io essendo in Cassovia, ho ricevuto non so che lettere dal incerto autore, perché non è sottoscritto nisuno, et gli caratteri non sono di V.R., et non so di chi siano, pur mene hanno tribulato incredibilissimamente. Tanto che da quel tempo io né posso dormire in notte, né vigilando in giorno posso esser quieto in nisuno tempo. Tanti perturbationi, tanti pensieri[a], tanto lutto, tanto dolore mi han dato ad ossa; anzi negli stessi medulli, che non so che da fare, né cogitar, né dormir, né mangiar, né ber, né viver mi piace più; tanto meno che la conversacione con gli huomini o recreatione o qualche opera anchora pia mi piacesse. Sono vicino, vicinissimo accostato alla desperatione. Dal quale desperation (si saranno vero quelli che sono scritte) non so che farò. Una cosa mi da la consolatione, cioè[b] perché non è nisuno sottoscritto. Et io penso che gli signori capitulares de Agria burlano con esso meco, come mi spesse volte ricontano che facevano col P. Drinozio[5]. Pur nondimeno sono inquietissimo et con grandissima afflicione del animo. Et però ho voluto adesso scrivere a V.R. che mi come suo figliolo ingratissimo consolasse quanto primo, perché per certo certissimo sappia la V.R. che non posso far nisuna opera buona, né predicar, né sentir la confessione, né visitar gli malati, né niente sin qua sarò con questa afflicione, voglio dir che commencio[c] esser o andar alla desperatione.

---

[2] Tumultus varii ob electionem novi regis Poloniae post Stephani Báthory regis obitum; cf. supra, doc. 4 § 2.

[3] De N. Szokoly et eius familia cf. NAGY X 786-90 et KOSÁRY III 73.

[4] Cf. MAH II 622.

[5] Stephanus Drenoczy qui anno 1583 a Societate dimissus et factus canonicus Agriae, anno 1586 ibi peste obiit; cf. MAH II 1023.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sono in quelle lettere scritte che io sono già sententiato per esser for della Compagnia [6]; et sono date in Iaroslavia a 11 di agosto. Non so che da scrivere pel grandissimo dolore. Una cosa dico: Impossibile a me che io possa viver for della Compagnia mass[ime] permanendo catholico, così patisco dolore grandissimo. Et però io prego la V.R. come il mio padre dilettissimo, con queste lagrime che mi adesso cascano dalli occhi, et per sangue del nostro Signore, il qual ha patuto per i peccatori, che V.R. faccia ogni modo che ancor si fosse sententiato et scancellato come grandissimo peccatore, nondimeno sia già di novo ricevuto come penitente. Io me sottometto ala s. obedienza ad ogni penitenza sia a mi dato luogo pella penitenza dove la s. obedienza vuole. Non po manchar il tempo per far la penitenza finché huomo vive né mancho il luogo.

Gli mei parenti, per amor dei quali io son venuto a questa bande [7] (etsi pater iam dextri brachii nullum usum habeat, et itidem fere etiam pedum qui post gravissimos et diuturnos morbos [quos passus est ante meum reditum] [d] ex Polonia, iam pedum morbos patitur qui prius intumuerant, postea variis locis erumperunt humores mali et nunc vix incedit) non mi movono nyente perché il parente essendo novanta sei annorum, già penso che non viverà troppo, et si vivesse, forsi presto haverò il modo da lassar esso col buon modo. Et se non posso lassar col modo conveniente, faccia i Dio con esso secondo la sua buona volontà. Io non voglio esser privato della communione della Compagnia per amor di loro; perché a mi non piace niente fuor della Compagnia. Et però ogni hora che mi chiamarà V.R. et a che luogo mi mandarà da andar o da restar con qual si voglia modo, con qual si voglia regola, io me sottometto ala s. obedienza.

Deus op. max. conservat V.R. una cum toto corpore Societatis diutissime incolumem. Seplacii [8] 20 septembris 1587.

Vestrae Reverentiae filius indignus et peccator

Martinus Undo

Literas quas mittet Agriam, mittat V.R. sive per Kisvarda sive Varadinum.

---

[6] De eius dimissione agebatur iam ab anno 1585; cf. MAH II 810-11 830-31 et 1022.

[7] Cf. MAH II 962-63.

[8] Széplak (Krásna nad Hornádom); cuius abbatia OSB anno 1561 data est collegio tyrnaviensi; cf. MAH I 68-69.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [57*v*] Admodum Reverendo in Christo P. Ioanni Paulo Campano provinciali collegiorum Societatis Iesu per regnum Poloniae et Transylvaniae.

---

[a] pienseri *ms.* / [b] choè *ms.* / [c] commencho *ms.* || [d] *lectio valde dubiosa.*

29

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

IAROSLAVIA 21 SEPTEMBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 167* 359*r*-64*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Septem socios misit in Transylvaniam.* — 2. *P. Ferricelli interim ob necessitates alibi adhibetur.* — 3. *Ne P. Szántó imprudentia sua periculi quid nostris in Transylvania creet, Viennam esset evocandus.* — 4. *Quid sentiat de Patris Possevino revocatione in Italiam.* — 5. *P. Vega moderatione indiget.* — 6. *Collegium hungaricum Cassoviae institui et collegiis Transylvaniae adiungi suggerit.*

... 1. Dolui vero vehementer audiens non posse eum qui destinatus fuerat, venire rectorem pro Claudiopoli [1]. Talis enim locus certe postulabat virum aliquem non absimilem P. Capecio [2], et quia cum P. Vangrovicio viceprovinciali eo misso (venerat enim ad congregationem) paulo ante miseram P. Leonardum Rubenum [3] ut interim ageret vicerectorem, postea convictorum et seminarii praefectum; simulque cum illis sex alios operarios: Patrem Gonzales, Michaelem

---

[1] Responsum Patris Generalis ad postulatum de rectore insigni Claudiopolim mittendo v. supra, doc. 20 adn. 14.

[2] De P. Capeci rectore collegii claudiopolitano cf. *ib.* adn. 13.

[3] De P. Rubeno cf. supra, doc. 18 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Salpam [4], scholasticum hungarum [5] et tres coadiutores. Propterea non est visum nunc aliud mutare donec vel videam, si forte R.P.V. alium posset dare, aut quomodo illic iste suc-[359*v*]cedet. Nunc etiam paro illi loco alios. Ex quibus P. Vega [6] iam Vilna huc appulit (quam missionem flexis genibus flagitavit cum mortes illas audisset), in cuius locum pro lectionibus misi P. Savicium [7].

2. De P. Hieronymo Ferricello [8] (quem sacerdotem fieri curavimus) adhuc pendeo animi. Nam indigeo professore rhetoricae Pultoviae, quo illum me missurum insinuavi. Nisi aliquis ex venturis hispanis (quod vix spero) illud possit obire. Video equidem omnes missos in Transylvaniam propendere; sed necessitas alio illos nos cogit avertere . . .

3. Ut video, res multo meliore sunt loco in Transylvania quam putabamus. Nisi quod timere nos fecit unus e nostris impotentia sua, de quo litteras Maximi nostri [9] mitto ut P.V. rem intelligat et periculum nostrorum. Ibi enim qui alteri maledicit, potest, quicunque sit, pertrahi in iudicium et ex lege damnari. Paena autem minima est amputatio linguae vel etiam capitalis. Periculosus omnino homo est ille P. Arator [10], cuius etiam ingenium ut melius pateat superiori suo, bonum est ut legat ad me proxime datas litteras [11] de venditione unius villae vel portionis villae a Rege datae; cuius donationem cum reliquis non

---

[4] De PP. Salpa et Gonzales recenter Roma missis cf. supra, doc. 15 app.

[5] Franciscus Sartorius S.I., de quo in catalogo domus probationis anni 1587 haec reperiuntur: « Franciscus Sertorius siculus, 21 citra vel ultra annorum, virium bonarum. Ingressus Societatem 22 aprilis 1586. Humanioribus litteris studuit in nostris scholis Claudiopoli in Transylvania usque ad rhetoricam. Postea Societati nomen dedit et hactenus in novitiatu mansit » *Pol. 6* 139*r*. Cf. de eo etiam *Cat. Prov. Austr.* I 774.

[6] Emanuel Vega S.I. (1550c-1640) lusitanus, qui annis 1584-87 Vilnae professorem controversiarum et theologiae agebat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 807.

[7] Gasparus Sawicki S.I. (1552c-1620), vilnensis, ingressus S.I. anno 1576 Romae; cf. WARSZAWSKI, *Polonica* 131; *Pol.* 7 127*r*; *Hist. Soc. 43* 208*r*.

[8] H. Ferricelli S.I. (1559c-1614; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 666) qui brevi mittetur in Transylvaniam; cf. infra, doc. 30 § 2.

[9] Maximus Milanesi S.I. (1529-1588; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 731) italus florentinus; cuius tamen litteras non invenimus.

[10] Vixdum P. Szántó anno 1581 Roma missus contionari inceperit, superiores conqueri oportebat quod suis invectivis in haereticos offenderet multos; cf. MAH II 157.

[11] Quae litterae desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

illi, ut scribit [12], sed Societati fecit, litteris donationis, ut eo ferrem, traditis mihi [13]. Sed mire simplex est homo ille, mireque fervidus, ideoque periculosus ne et sibi et aliis periculum creet. Utinam [360r] vocari Viennam posset ut in collegio manens hungaros caesareos iuvaret. Est enim alioquin laboriosus, sed indiget vivere ubi disciplina servetur. Pene occidebatur Varadini. Iam impegit Albae. Turbat Claudiopoli. Attamen bonus est concionator et haereticomastrix, quem plus omnibus timent. Estque valde necessarius. Sed cum iam de summa rei agatur et ad proxima comitia relata res sit, an retinendi vel expellendi sint iesuitae ex illo regno [14], nimis incommode accidit hoc factum illius hoc tempore. Rogo R.P.V. det suo de illo consilium et auxilium. In alio loco nihil nocere potest; in illo plurimum. Attamen dubito an tam necessario operario satius sit carere, an talem pati. Nisi quod pati utique possemus, si non causae publicae incommodaret. Apponat quaeso R.P.V. manum suam auxiliarem et dirigat nos, quid facere debeamus ... [360v] ...

4. De P. Possevino ex parte doleo et ex parte laetor [15]. Doleo quia amittamus multorum bonorum authorem et effectorem, licet parum cognitum hic a nostris. Gaudeo quod is est qui ubique reperiet bene faciendi materiam et alios ad id promovendi. Uti iam audio caepisse Patavii [361r] et Venetiis. Ubi si diu manserit, multis opinor proderit, notas multis faciendo vias vitae [16]. Imo novas et [a] incognitas aperiendo vias per Adriaticum illud ad communicanda multa bona orbi. Quod si Romae fuerit, spero etiam multum profuturum ad res nostras, scilicet Societatis, promovendas quas et perspectas habet et in corde gestat. Bonum esset si R.P. illum urgeret ad illud opus de instituto quod moliebatur ...

5. Acquiescit P. Vega [17] de non [b] scribendo contra Calvinum [18]. Iam factus est doctor, cum mitti in Transylvaniam debuit [c], ex facultate

---

[12] Idem asserit P. Szántó in litteris, diei 13 oct. 1587, ad P. Generalem datis; v. infra, doc. 32 § 4.

[13] Litteras donationis regis v. in MAH II 823-24.

[14] De haereticorum conamine expellendi iesuitas cf. supra, doc. 13 et doc. 14 § 1.

[15] De revocatione Patris Possevino in Italiam cf. supra, doc. 8 adn. 5.

[16] Cf. Ps. 15 11.

[17] De quo cf. supra, adn. 6.

[18] Eius opera in lucem prolata recensentur ap. SOMMERVOGEL VIII 525-27; quorum ultimum inscribitur: « *Quaestiones selectae de libertate Dei et hominis : de praedestinatione* » (Romae 1639).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P.V.R. nuper missa. Utinam moderationis plusculum haberet, ut est operarius frugi. Duorum seminariorum author fuit Vilnae, et novitiatum solet implere . . . [361*v*] . . .

6. Suggesserunt aliqui insinunandum R.P.V. ut dispiciat, num collegium cassoviense in Hungaria commodius uniretur aliis collegiis Transylvaniae[19]; tum quia sperantur operarii paulatim hungari, tum ut transylvanica provincia in se roboretur magis, ut postea per se subsistere queat; tum quia Cassovia distat Vienna 54 milliaribus periculosis ut ferunt a turcarum [362*r*] excursionibus. At distat Iaroslavia et Cracovia 26 tantum milliaribus ac totidem forte Claudiopoli et Varadino; estque in medio itineris, facilitareturque communicatio transylvanorum cum Polonia ob mercatores cassovienses tum Claudiopolim tum Cracoviam ventitantes. Aliqui tamen germani aliunde vocandi essent pro illo loco. Sed quia oneri esset etiam huic provinciae, non tam petitur hoc, quam pro bono communi proponitur R.P.V. ut dispiciat, quid conveniat . . .

---

[a] et *del.* ing ‖ [b] non *sup.* ‖ [c] debuit *sup.*

30

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

IAROSLAVIA 4 OCTOBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 1*r*-2*r*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Ad nostrorum causam in Transylvania iuvandam litteras dedit ad diversas magnae auctoritatis personas.* — 2. *Insuper novos socios Roma missos eo amandavit.* — 3. *Indigent adhuc bono rectore Claudiopoli.* — 4. *Quid de provincia in Transylvania constituenda sentiat.*

---

[19] De quo proposito cf. postulatum congregationis provincialis Poloniae; supra, doc. 20.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. Ad alteras quae erant de P. Vangrovecii timoribus istuc scriptis [1], est quidem ille pater natura timidiusculus, sed neque tamen deerant occasiones cum scripsit. Postea vero communivimus nos divinis et humanis praesidiis quantum potuimus. Ac primum quidem copiosam instructionem dederam P. Vangrovicio prout tunc res docebat; deinde literis Principem et proceres et docuimus de bono ipsorum et regni illius, et ad resistendum impiis arianorum conatibus incitavimus. A Principe habui responsum sua manu, legi plane dignum [2]; sed iam habet R.mus Archiepiscopus Leopoliensis [3] vicinus hic noster. A senatoribus etiam, e quibus Cancellarium [4] huc ablegatum ad electionem nosque in transitu visentem multa commonui, non mala sperare debemus ut qui vident et gratam esse Principi Societatem et ornamento esse illi regno et emolumento non parvo. Postea etiam scripsi et Ill.mo Cardinali Batoreo [5] et Ill.mo Legato Apostolico [6] et Ill.mo D. Cancellario regni [7], a quo iam officiose quicquid petebam obtinui, hoc est et literas efficaces ad Principem, quarum exemplum etiam mihi misit, et partem testamenti regii, ubi est ad Principem illum apostrophe [8]. Ab aliis etiam, maxime a Pontifice Maximo per R.mum Archiepiscopum Neapolitanum [9], per quem literas eiusdem Principis ad S. Sanctitatem misi, expecto responsum [9*].

2. Ad haec ante sex dies hinc ablegavi quatuor theologos et duos fratres et externum hungarum sacerdotem hic ordinatum ex seminario pontificio. [1*v*] Erant inter illos P. Emanuel Vega [10], P. Hieronymus

---

[1] Timores ob expulsionem sociorum e Transylvania; cf. supra, doc. 13.

[2] Responsum Principis invenies ap. VERESS, *Annuae Litterae* ... 14-15.

[3] Ioannes Demetrius Solikowski, archiep. leopol. (1582-1604); cf. GULIK-EUBEL III 240 et IV 220.

[4] Volfgangus Kovacsóczy; de quo et de legatione senatorum cf. supra, doc. 13.

[5] Andreas Báthory († 1599) nepos Stephani regis Poloniae, anno 1584 creatus cardinalis; cf. MAH II 707 et passim.

[6] Hippolytus Aldobrandini (1536-1606) cardinalis, dein papa Clemente VIII, missus a Sixto V in Poloniam ob negotium successionis; cf. PASTOR X 399-402 et supra, doc. 4 § 2.

[7] Ioannes Zamoysky; cf. supra, doc. 4 adn. 16.

[8] Cuius textum v. supra, doc. 4 adn. 12.

[9] Hannibal de Capua archiep. neapol. (1578-1595), nuntius ap. in Polonia (1586-1591); cf. GULIK-EUBEL III 722 et BIAUDET, *Les nunciatures* ... 142.

[9*] Breve S. Pontificis ad Principem v. supra, doc. 24.

[10] Cf. supra, doc. 29 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ferricellus [11], nuper factus sacerdos, aut cum Principe futurus aut docturus rhetoricam Claudiopoli; deinde duo ex hispanis [12] qui commodum venerant ad nos cum P. Christophoro Stosnak [13], postridie quam discesserant alii in Hungariam, et cum itinere tantum diei distarent, hoc est apud Magnificam Premislensem Castellanam [14], fundatricem Lublinensem [15], statim cursorem per noctem misso, feci ut subsisterent ac alios expectarent equosque interim providerent. Quod ita factum est. Et retento P. Christophoro pro Brunsperga et Ferdinando de Vera [16] pro Pultovia, ubi rhetoricae deerat professor [17], duos alios Hortizios [18] in Hungariam misi, ut unus legat humaniora Claudiopoli, alter primam scholam vel supremam Albae Iuliae. Qui omnes animatissimi profecti sunt, maximeque incitati facultate illa quam in literis ad P. Vangrovicium (quarum exemplum misi) datis, facit illis R.P.V. [a 19] et si res ferat subeundi martyrii potius quam ut [b] Principem bonum et animas illas Christo iam acquisitas et sedes illas nobis legitime attributas deserant. Iam spero illi provinciae sic satis prospectum fore. Nam et nuper cum P. Viceprovinciali P. Leonardum [20] rectorem rigensem olim, pro [c] vicerectore interim claudiopolitano [c], donec [d] aptior mittatur a R.P.V. qui certe pernecessarius est, videbimus tamen quid cum isto erit [d], et P. Ioannem Gonzales [21] pro philosophiae curriculo, et Michaelem Salpam [21] pro aliqua schola, et scholasticum hungaricum unum cum tribus coadiutoribus miseram.

---

[11] De quo cf. supra, doc. 29 adn. 8.

[12] Quorum alter est Michael Ortiz (1560c-1638) hispanus, ingressus S.I. a. 1577, absolvit cursum philosophiae et studuit theologiae unum annum; alter vero Iacobus Ortiz (1564-1625) ingressus a. 1583 et praeter cursum philosophiae quatuor annis theologiae studio operam dedit; cf. *Hisp. 143* 123*v* et SOMMERVOGEL V 1963 et 1965.

[13] Christophorus Stosnak (1560c-1590) saxo; cf. *Pol.* 7 94*v* et *Hist. Soc. 42* 112*v*.

[14] Catharina Wapowska vidua Andreae castellani premisliensis; cf. E. KUNTZE-C. NANKE, *Epistolae et acta Bolognetti* ... I-II 540 et passim.

[15] Cf. ZALESKI IV/ I 327-37.

[16] F. a Vera S.I. hispanus, ortus Abulae a. 1563c, ingressus S.I. a. 1581; cf. *Hisp. 143* 123*v* et *Pol.* 7 II 96*v*.

[17] Cf. supra, doc. 29 § 2.

[18] De quibus cf. supra, adn. 12.

[19] Quae epistola Patris Generalis desideratur.

[20] L. Rubenus S.I.; cf. supra, doc. 18 adn. 9.

[21] De PP. Gonzales et Salpa recenter Roma missis cf. supra, doc. 15 app.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Solum iam rectorem inclamant omnes [22], pro quo valde supplico R.P.V.ae si qua ratione potest. Nescio quid mihi magni de P. Rubeno polliceri debeam in illis terris, bonae quidem voluntatis hominem, sed iam assueti ibi sunt homini magnae sanctitatis cum pari eruditione ac zelo, qui si aliunde veniret, plus authoritatis et opinionis adferret, ut omittam quod illa et talenta [e] in maiori [2r] gradu haberet. Ergo ne et hoc uno nos deserat R.P.V. si potest, sine gravi aliorum locorum incommodo. Non enim urgeo proterve et nunc aliquantulum expectare possumus, dum ille ibi agit vicerectorem. Forsan interim Dominus Iesus aliquem ostendet R.P.V. quem sibi delegit ad nomen suum (quod ibi blasphematur) glorificandum [23].

4. De illa provincia Transylvaniae separanda, uti petit congregatio provincialis [24], ego sane quid dicam, nescio. Nam valde operae pretium id fore videretur si et per se subsistere posset, et non perpetuo auxilio indigeret ex Polonia. Itemque si inveniretur idoneus aliquis pro illo loco et officio. Nam de P. Vangrovicio et ipse anhelat [f] in Poloniam, ubi concionari possit et nostri illum libenter viderent potius hic, et aegre alius [g] potest provincialis vel viceprovincialis pro illo loco sperari in hac provincia. Forsan sufficeret unus et idem qui rector esset claudiopolitanus et viceprovincialis si masculo pectore esset. Hunc autem requisimus a R.P.V. si fieri potest, quia hic talis nullus est . . .

---

[a] R.P.V. *sup.* / [b] ut *sup.* / [c] pro . . . claudiopolitano *sup.* / [d] donec . . . erit *in marg.* / [e] talenta *sup.* / [f] anchellat *ms.* / [g] alius *sup.*

31

P. IACOBUS WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 11 OCTOBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 12*r*-13*v*; autographum.
EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 216-19. — SYGANSKI, *Korespondencya* 66-70.

---

[22] De rectore claudiopolitano Roma mittendo cf. responsum Patris Generalis; supra, doc. 20 adn. 14.
[23] Cf. Act. 1 24.
[24] Vide iudicium congregationis provincialis Poloniae de separatione; supra, doc. 20.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Quos socios ex Polonia secum duxerat in Transylvaniam.* — 2. *Magna operariorum, praesertim hungarorum inopia laborant.* — 3. *P. Leleszi post Pascham in Italiam se conferre vult.* — 4. *Difficultas in recipiendis pensionibus pro seminario.* — 5. *Multi sperant nostros e Transylvania eiectum iri.* — 6. *Societas pergit in Principis institutione.* — 7. *Onera sibi imposita portare nequit.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi. etc.

1. Ultimas ad R.P.V. dederam prima augusti [1] ex congregatione nostra iaroslaviensi. Unde in Transsylvaniam sub eiusdem mensis finem redii, adducto mecum P. Leonardo Rubeno, rectore rigensi ut esset vicerector claudiopolitani collegii donec a R.P.V. aliquid certi de rectore claudiopolitano sciamus [2]. Nam quod vehementer admirati sumus cum iam non pauci et Neapoli et ex Urbe venissent missi pro Transsylvania a R.P.V., nullas tamen literas R.P.V. vidimus, ex quibus de rectore claudiopolitano aliquid intelligeremus, vel de iis qui missi erant, disponendis et ordinandis. Itaque cum viaticorum persolvendorum magnitudinem timeremus, solum P. Gonzalem et Michaelem Salpam [3] in Transsylvaniam duximus, quibus et Hieronymum Fericellum [4], cum primum sacerdos fieret, adiungendum curavimus. (Nam paulo ante alios tres P. Possevinus secum adduxerat qui iam sunt in Transsylvania: Sebastianum Schadecum [5], Ludovicum Lucari [6] et Ioannem Pacem [7]). P. Petrosa [8] missus est Bransbergam, P. Houletus [9] Vilnam, pro quo P. Emanuel Vega [10] assignatus est pro Transsylvania. Sed haec R.da P.V. existimo ex R.di P. Provincialis literis abunde iampridem cognovisse [11].

2. Quod igitur ad transsylvanica attinet, laboramus sane magna operariorum, ungarorum praesertim inopia. Nam cum P. Stephanus

---

[1] Quae autem desiderantur.

[2] Responsum Patris Generalis de rectore claudiopolitano Roma mittendo v. supra, doc. 20 adn. 14.

[3] De quibus cf. supra, doc. 15 app.

[4] De P. Ferricelli S.I. cf. supra, doc. 29 adn. 8.

[5] De P. Szadek S.I. cf. supra, doc. 15 I n. 6.

[6] De L. Lucari S.I. cf. supra, doc. 15 n. 7.

[7] De I. Pace S.I. cf. *ib.* n. 14.

[8] De F. Petrosa S.I. cf. supra, doc. 15 app.

[9] De I. Houleto S.I. cf. *ib.* n. 1.

[10] De E. Vega S.I. cf. supra, doc. 29 adn. 6.

[11] Videsis supra, doc. 29 et 30.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Arator [12] Varadini diutius non posset consistere, eo quod milites ab ipso vel contra ipsum valde exacerbati mortem illi intentarent, vocavi eum Albam ut esset contionator Principis; et eius loco Varadinum Patrem Matthiam Tomanium [13] et P. Marcum Sisciensem [14] misi cum uno coadiutore [15]. Sed mox uterque ibidem in morbum incidit, quibus paulo post et tertius ille coadiutor adiunctus est. Et P. Matthiae quidem valetudo valde afflicta est ut vix iam sit usui futurus. Pater autem Marcus cum [a] febri conflictatus est. Unde coactus fui P. Nicolaum Kurticz [16] illis in auxilium una cum Magistro Michaele Salpa [17] submittere. Et quia volunt ibidem quoque scholas aperire, mittam illis brevi et alterum magistrum infimae, Franciscum ungarum [18]. Caeterum Albae solus est P. Stephanus contionator ungaricus qui etiam aegre ibi manet et Varadinum denuo aspirat. Verum non expedit eum illo redire propter multa. Itaque hoc inprimis est valde incommodum quod neque Albae neque Varadini superiorem habemus idoneum. Mihi R.dus Pater Provincialis et viceprovincialis onus et superioris albensis [12*v*] et institutionem Principis demandavit. Quibus omnibus officiis nullomodo par esse queo, cum ego praesertim in aula necessario cum socio manere debeam, caeteri vero nostri penes templum in collegiolo. Huc accedit quod neque ministrum habeo idoneum; et Pater Iacobus Calissiensis [19] qui meus erat in Principis institutione socius, iam 18 diem decumbit ex febri gravissima, ex qua parum abfuit quin moreretur, nam extremam unctionem iam susceperat. Itaque solus cum Principe quotidie decem integras horas consumere debeo: tres in studiis mane, totidem a prandio; duas in prandio et in recreatione post prandium et totidem in caena et post caenam. Claudiopoli res nostrae paulo melius succedunt postquam advenit Vicerector qui, si rector alius a R.da P.V. assignatus venerit, erit vel praefectus seminarii claudiopolitani, vel superior Albae aut Varadino.

3. P. Lelesius ubi intellexit mihi datam esse a R.da P.V. facultatem ut [b] eum mittam in Italiam valetudinis confirmandae gratia [20],

---

[12] De S. Szántó S.I. cf. supra, doc. 29 § 3.
[13] De M. Thomány S.I. cf. supra, doc. 7 et infra, doc. 37.
[14] De M. Pitaćić S.I. cf. supra, doc. 14.
[15] Gaspar Dósa (Fejérvári) S.I.; cf. supra, doc. 15 III n. 3.
[16] De N. Kurtić S.I. cf. supra, doc. 15 II n. 6.
[17] De M. Salpa S.I. cf. supra, doc. 15 app.
[18] F. Sartorius S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 5.
[19] I. Koritowski S.I.; cf. supra, doc. 7 adn. 10.
[20] Cf. supra, doc. 7 § 4 et doc. 18 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

voluit hoc ipso anno abire. Sed retentus est a Gubernatore [21] qui ut alii proceres multum illi tribuit [e] ob prudentiam, doctrinam, dexteritatem et experientiam rerum. Itaque abitum distulit ad sequentem annum et cogitat post Pascha anni sequentis discedere. Tantum petit literas patentes a R.da P.e V. ut in collegiis recipiatur et in aliquo collegio Italiae ut manere aliquamdiu possit. Habet iam viaticum datum a Gubernatore 370 aureos ungaricos, currum item et equos facile inveniet. Esset quidem is pater hic in Transsylvania utilissimus, etiamsi in lecto decumberet, propter autoritatem quam sibi comparavit. Sed quia cum doloribus podagrae affligitur, maxime tentatur impatientia ut de inferenda sibi morte non semel cogitarit. Idcirco existimat in locis calidis se minus passurum et levius saltem habiturum et suae infirmitati convenientia facilius inventurum [d]. Et quia multum hic laboravit bonus pater et laborando valetudinem amisit, semperque se fidelem Societati exhibuit, dignus est ut illius petitioni condescendat R.da P.V.

4. Debita seminarii [22] anni praeteriti et anni 84 quae tamdiu fuerunt retenta, vix tandem extorsi a Gubernatore et alio quodam consiliario qui ea solvere deberet. Iam tamen brevi spero me reliqua accepturum. Hodie accepi 1000 taleros. Promittuntur brevi alii 872. Claudiopoli [e] iam sunt soluti 528 et ita solventur 1600 anni praeteriti et 800 anni 84. Quos nescio quare P. Capecius [23] piae memoriae non exegerat. Huius autem anni 1600 ad festum S. Martini solvendi erunt. Et quia viaticum istorum qui ex Italia venerunt, solvere collegium non potest, mens autem fuit Ser.mi Regis piae memoriae ut ex seminarii pecunia solverentur pro illis mensibus qui vacaverunt tempore pestis; ideo petimus ut R.da P.V. circa id dispenset cum collegio ut pensio trium aut quatuor mensium [f] ex parte Regis tantum possit pro viaticis accipi. Id quod et R.do Patri Provinciali placuit si approbaverit R.a V.a. Nam a Gubernatore obtinendi viatici spes nulla est: aquam e pumice citius extorseris. [13r] Collegium autem est nimis oneratum sumptibus eo quod illi ablati sunt annui fl. 1000 qui ad mortem Regis usque dabantur annis singulis pro aedificiis.

5. Multi quidem mussitant ut nostros ex Transsylvania eiiciant [24]. Nunc tamen in futuris comitiis (quia particularia sunt futura) nihil

---

[21] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 14 adn. 7.

[22] De seminario pontificio et regio Claudiopoli a P. Possevino a. 1583 erecto cf. supra, doc. 26 adn. 9.

[23] De P. Capeci rectore collegii claudiopolitani cf. supra, doc. 20 adn. 13.

[24] De periculo expulsionis sociorum ex Transylvania cf. supra, doc. 29 § 3 et adn. 14.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

videtur fore periculi. In posterum etiam Deus providebit adiuvantibus R.dae P.V. et aliorum nostrorum orationibus.

6. Princeps a nobis instituitur adhuc et quamvis Rex piae memoriae me unum designaverat successorem P. Lelesio[25], ego tamen video me non ita gratum esse Principi[g] quia natura non sum disertus, nec talis qui eius curiositati satisfaciam in omnibus. Idcirco consultavimus cum R.do P.e Provinciali ut P. Fericellum[26] in meum locum paulatim substituamus, quem una cum P. Emanuele venturum in principio huius mensis certo expectabamus.

7. Pestis dicitur grassari in Siculia, ubi anno praeterito non fuit[27]. Dominus nos conservet ne iterum dissipemur. Ego interim collegium hoc claudiopolitanum et residentias has albanam et varadinensem (quarum in hac iam sunt sacerdotes 3, magistri duo et coadiutor unus; in illa vero praesente Principe sacerdotes 5, magistri 2, coadiutores 3 et quandoque plures) iuvabo quantum potero. Verum ad tantum onus viceprovincialis vires in me sufficientes minime sentio, maxime si Transsylvania esset a Polonia separanda[28]. Quod quomodo fieri possit, non video. Quamobrem quod iam non semel petii a R.P.V. idem etiam atque etiam peto ut me liberet ab hoc officio, in quo nec mihi nec aliis satisfacere queam. Si enim gubernando uni collegio claudiopolitano par esse non potui[29], quanto minus curam totius Societatis in Transsylvania, praesertim una cum institutione Principis et superioritate residentiae albanae sustinere potero, maxime in tanta operariorum inopia? Et quidem alias molestias minus curarem nisi me illa unica angeret cura animarum. Quae omnia charitati et sapientiae R.dae P.V. commendo. Quam Dominus Iesus nobis diu florentem conservet ad nominis sui laudem et gloriam. Amen. Albae Iuliae 11 octobris anno Domini 1587.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

---

[25] De Stephani Báthory regis voluntate cf. MAH II 828 840 1003.

[26] De P. Ferricelli cf. supra, doc. 29 adn. 8.

[27] De strage pestis in Transylvania anno 1586 cf. supra, doc. 6.

[28] Sententiam congregationis provincialis Poloniae de separatione v. supra, doc. 20.

[29] Praefuit collegio claudiopolitano annis 1579-84; cf. MAH II 6*-8*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [13*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri N.P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] cum *sup.* / [b] ut *del.* eat; *sup.* eum mittam / *prius* tribuunt / [d] facilius *del.* habiturum; *sup.* inventurum / [e] Claudiopoli *del.* forte / [f] mensium *del.* pro via[ticis]; *sup.* seminarii / [g] Principi *del.* tum quod.

32

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I.[1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 13 OCTOBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 18*r*-21*v*; autographum.
EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 219-26.

SUMMARIUM: 1. *Cur a quatuor annis nullam epistolam P. Generali dederat.* — 2. *Fructus spirituales Varadini collecti.* — 3. *Ibidem gravi morbo decubuit.* — 4. *Quomodo res temporales residentiae auxit.* — 5. *Cum haereticis acriter disputavit.* — 6. *Catholicos Christi resurrectionem sub divo celebrantes haeretici aggrediuntur.* — 7. *De muneribus quae Albae Iuliae obit.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Quartus fere iam agitur annus ex quo nullas ad Tuam R. litteras [dedi][2], nec a T.R. accepi. Toto autem hoc tempore varadiensi residentiae praefui. Ubi quae acta sunt, diligenter perscripsi singulis mensibus ad rectorem claudiopolitanum et ad provincialem. Qui, non dubito, quin de his et Tuam R. certiorem fecerint. Et haec fuit praecipua causa cur tanto tempore nihil ad Tuam R. litterarum dederim: ne eandem rem plures saepius repetere videremur. Nunc autem quo-

---

[1] De St. Szántó S.I. cf. supra, doc. 29 § 3.

[2] Memoria illum fefellit; nam habemus eius litteras die 5 ian. 1585 Varadino ad P. Generalem datas; v. MAH II 738-40.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

niam locum mutavi et e Varadino Albam Iuliam accersitus sum, non ingratum fore Tuae R. existimavi si quae ibi per nos quatuor annos gesta sunt, et quid item officii hic habeamus, summatim perscripsero.

2. Veni Varadinum 1584 9 februarii [3] ubi dici non potest quanto gaudio me catholici exceperint. Qui quanti me facerent et quantum diligerent, abunde variis munusculis quae multis mensibus misitare non cessabant, declaraverunt. Intra illud tempus quo ibi contionatus sum, mille fere haeretici Ecclesiae catholicae reconciliati sunt, et ultra tria millia hominum qui partim nutabant, partim in fide dubitabant, assiduis exhortationibus vehementer confirmati sunt. Accurebant autem homines ad contiones et paenitentiae sacramentum non solum ex vicinis locis, sed etiam a 50 et 60 milliaribus italicis. Saepe etiam adducebantur ad nos morbo caduco laborantes et emergumeni, qui variis modis a daemonibus illusi et vexati erant, qui Dei bonitate et virtute curati praemissa confessione reversi sunt [4].

Primo anno adiutorem habui quemdam saecularem sacerdotem dalmatam, qui in parochialibus ministeriis me nonnihil sublevabat. Secundo anno postquam senem capellanum sepelivissem [5], miserat mihi in auxilium [rector claudiopolitanus] Patrem Valentinum ungarum [6]. Sed tanta erat importunitas diversorum oppidanorum et pagorum ut vix eum uno mense mecum manere paterentur. Itaque dimisi eum ad oppida et pagos praedicatum. Qui adeo strenue se in officio gessit ut ne in India quidem plus fructus facere potuisset. Convertit enim oppidum Zeplak et ultra 50 pagos partim convertit, partim in fide confirmavit. Contingebat saepe ut eodem die cursitando ex uno loco in alium in quinque aut sex diversis villis contionaretur et varia sacramenta administraret. Cuius virtus maxime tempore pestis et famis enituit. In fame, siti et cum periculo vitae omnibus magna charitate inserviens [7].

Nos quoque in civitate non eramus ociosi. Nam [a] omnia officia parochi subire cogebar, contionari praeterea bis festis diebus debebam; et curam habere pagorum qui plus mihi molestiae quam caetera omnia adferant [b] propter varias lites quas advehere possessiones in Ungaria solent. Pro scholis et choro regendo externum magistrum alui [8], sol-

---

[3] De eius missione Varadinum cf. MAH II 661 et 679.
[4] Cf. *ib.* 739 § 2.
[5] Cf. *ib.* 741.
[6] V. Ladó S.I.; cf. supra, doc. 15 I n. 6.
[7] Cf. MAH II 741.
[8] Cf. *ib.* 725 742.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vens illi 60 florenos et liberam mensam. Capellano quoque tantumdem fere solvebam.

3. Pater Capetius veritus ne sub tanto onere succumberem, miserat mihi unum polonum [9] et unum coadiutorem in auxilium [10]. Sed vix ambo uno mense me iuvarunt: ambo peste infecti sunt et sepelivi eos. Iterum solus mansi toto tempore et pestis quae biennio fere duravit. Habebam tamen famulos quatuor qui me in temporalibus iuvabant. Tandem et ego fractus magnis laboribus incidi in gravissimam infirmitatem. 1587 [initio] martii et toto mense gravissime [profligatus] sum febri, cathoarro et p . . . Bibebam medicinam et comedebam tantum [18*v*] panem, sed ita nihil videbantur prodesse ac si vim omnem amisissent. Ego vero non tam de mea infirmitate dolebam, quam quod non habebam quem ad infirmos, ad confessiones audiendas et ad praedicandum mitterem. Nam et Pater Valentinus ex pagis revocatus erat, ubi defunctis patribus et fratribus collegio praeesset et contionaretur [c]. Sed qui in villis securus in medio infectorum incedebat, ibi infectus repente fuit et vix convaluit. Itaque donec convalescerem, coactus sum unum ex studiosis nostris loco meo ad baptisandum et contionandum substituere, ne populus ad haereticos dilaberetur qui contra me tres ministros conduxerant et alebant magnis expensis. Multi ex catholicis opinabantur venenum mihi ab haereticis propinatum fuisse. Et valde verisimile est. Nunquam enim similem febrim ego expertus fui. Sed divina bonitate tandem et precibus catholicorum convalui. Et caepi rursus solita officia cum ea diligentia qua potui exercere.

4. Cum venissem Varadinum, aere alieno domum ab antecessore meo oneratam inveni. Quod intra paucos menses solvi totum. Templum harae potius quam ecclesiae similius erat. Ruinam intus et foris minabatur. Quod prius auxilio regis Stephani pavimento stravi. Deinde ruinas intus et foris refeci et dealbari curavi, et altare accommodavi in meliorem formam. Indumenta varia sacerdotalia quae fere a vermibus corrosa erant, reficienda curavi, et aliquot novas casulas et antipendia fieri curavi. Similiter et calices atque ampullas argenteas deauratas ex elemosyna bonorum virorum confeci. Cum templa varadiensia haeretici depraedarentur, multos libros et tapetia templorum in quandam capellam in arce convexerant. Rogavi Regem ut nostrae ecclesiae illa donaret. Donavit et exportavi antiphonaria et gradualia 9 maxima, quibus similia nunquam vidi, aureis litteris in multis litteris scripta.

---

[9] Petrus Szydlowski S.I.; cf. MAH II 616 n. 1 et passim.
[10] Valentinus Sardensis S.I.; cf. MAH II 1020.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Unum illorum 600 aureis constitisse scribitur. Exportavimus et tapecia 15, tria maxima quae cingunt sanctuarium. Item candelabra aerea maxima ad 33 et duo plaustra onusta variis libris [11], invidentibus et frendentibus haereticis. Libris igitur et tapetibus ornavimus et ditavimus templum et domum.

Restabat ut proventus augerentur. Non habebat domus illa parochialis nisi unicum pagum. Accidit ut tunc quidam magnificus Telegdi Nicolaus moreretur [11*]. Cuius bona ob defectum seminis ad Regem devoluta sunt. Habebat autem ille prope Varadinum iuxta thermas calidas insignem pagum pulcherrimo loco situm. Rogavi Regem ut mihi donaret illum. Rescripsit subito: Nag Ker (hoc enim nomen est pagi) iuxta vestra postulata donavi vobis. Vix duae aut tres hebdomadae praeterierunt, sponte pius Rex misit ad me litteras donatorias sex aliorum pagorum qui erant supradicti magnifici [12]. Qui multo plura, si vixisset, constituerat dare et collegium cum templo magnificum in media civitate extruere. Nunc autem spes collegii cecidit donec Princeps adolescat. Interim tamen ex bonis quae acquisivi, possunt aedificari aliqua [d] cubicula et ali 20 aut 25 patres si sint viri industrii qui sciant bona administrare.

Cessante fame et peste caepi praedia in villis excitare et in uno pago vocato Giapiu in summa planicie Ungariae infra paucos dies trecentas oves, vaccas faetas 15 et 40 boves collocavi. In eodem pago per colonos et per famulos mercenarios centum iugera tritici curavi seminari, duodecim iugera hordei, totidem avenae, millii 6, lentis similiter sex, et praeterea aliquot pisorum, canabae et lini iugera. In aliis villis fere tantum-[19r]dem ex omni genere seminavimus. Nec magni nobis illa pecora constiterunt. Nam partim nobis donata fuerunt, partim vili precio empta. Tempore enim pestis vendebatur bos optimus duobus florenis, vacca una cum vitulo floreno uno, oves 10 aut 12 pro scuto uno. Ex quibus tantum casei et butyri inferebatur ut quid cum illis agerem, ignorarem. In alio pago alvearia 50 apum constitui. Ex [quibus] plus quam duae urnae mellis colliguntur. In eodem pago est promontorium vinearum. Ex quibus quintam partem musti nobis

---

[11] Quae constituerunt bibliothecam antiquam varadinensem; cf. MAH II 863 § 2.

[11*] De N. Telegdi cf. MAH II 824.

[12] Vide litteras donationis horum pagorum in MAH II 823-24. Item cf. a quae P. Campana scribit de modo se gerendi Patris Szántó circa hoc negotium; supra, doc. 29 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

solvunt, et colliguntur aliquando urnae 500, aliquando 400. Urna autem varadiensis fere valet vel etiam superat vestrum barillum italicum. Accesserunt praeterea in promontorio varadiensi vineae quatuor optimae testamento ligatae, et hortus unus vineis consitus prope civitatem.

5. Bellum autem mihi fuit continuum Varadini cum calvinistis ministris qui gloriabantur antequam ego eo venirem quod nullus ex catholicis sacerdotibus inveniretur qui cum ipsis congredi auderet. Itaque scriptitabant assidue contra eos, asinos, baldos et truncos eos palam appellabant. Et illi miseri tacebant, conscii suae ignorantiae non audebant se illis opponere nec scriptis nec disputatione.

Cum ego Varadinum venissem, coeperunt et me simili modo provocare et conviciis lacessere, scripta conviciosa graece et latine ad me mittere et pro contionibus, Deus bone, quae non convicia in papam, cardinales et in totam nostram Societatem evomere, suitas et esauitas nos publice appellando. Ego quoque tantarum iniuriarum impatiens coepi contra illos stringere calamum et convicia in caput illorum refundere et mendacia eorum contra papam et cardinales publice in scriptionibus confutare. His tam exacerbati sunt ministri ut fere prae dolore plorarent et maesti capitaneo arcis [13] conquererentur se propter me non posse quietem habere. Capitaneus respondit: Quis diabolus iussit ut vos priores eum provocaretis; quod patimini, vestra culpa patimini. Ego super illum potestatem non habeo, sed super vos. Cum ergo viderent quod a capitaneo haeretico iuvari non possent et multo minus a Rege et Principe, synodum promulgarunt et publicam disputationem contra iesuvitas varadienses, cum non esset alius praeter me cum Patre Georgio infirmo tunc ex nobis Varadini [14]. Ad illam synodum convenerunt ex tota Ungaria et Transylvania trecenti et tres calvinistae et aliqui lutherani ministri qui tunc adiunxerant calvinistis contra nos. Miserunt ad nos suas theses pestiferas et invitaverunt. Tempus autem certum disputationis non indicaverunt quo me magis imparatum invenirent. Et eo in christianissimo festo Pentecostes anni 1584 consederunt in sua synodo ministri Sathanae hora 10 antemeridiem et proclamaverant ut si aliqui adessent ex iesuvitis, daretur illis locus ad disputandum. Hoc audientes catholici, accesserunt ad me, tum autem (postquam sacrum cantassem, baptisassem [e] et contionem ultra horam cum dimidia

---

[13] Ioannes Géczi qui brevi gubernator Transylvania renuntiatus est a Stephano Báthory rege. De Géczi cf. supra, doc. 7 adn. 5.

[14] Diffusam relationem Patris Szántó de hac disputatione v. in MAH II 741-48.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

protraxissem) fessus e templo redieram. Interim alii nuntii venerunt dicentes calvinistas expectare nostrum adventum. Non erat hic tempus et locus consultationis, an ire deberemus. Agebatur enim de honore totius Societatis et totius Ecclesiae catholicae. Itaque in Domino confisi, magno animo cum infirmo socio, Patre Georgio idem sentientes processimus. [19*v*]

Et quia erat solenne festum, innumera hominum multitudo fuit congregata tam ex civitate, quam ex vicinis locis, venimus ad synagogam illorum. Episcupus illorum in cathedra stabat, quatuor doctiores sub illo respondentis officio fungebantur; caeteri omnes cum multis studiosis circumcirca onusti libris consederant. Hoc autem vehementer mirabantur quod nullum ego librum praeter theses ipsorum haberem. Erant autem theses 30 et contra singulas singula argumenta proposui. Sed vix primum argumentum prosequi potui intra tres dies. Erat autem illud huiusmodi: prima verba thesis ultimae contradicit. Ergo altera illarum est falsa. Antecedens probavi quia prima dicitis cum D. Paulo antichristum esse unum hominem qui elevatur supra omne quod dicitur Deus; et in ultima: quod antichristus est integrum regnum papae. Atqui unus homo non facit unum regnum, nec contra[f] regnum constat ex uno homine. Hic coeperunt mutuo sese respicere. Primus dixit: in prima hominem sumi collective. Sed huius ignorantiam repressi ex grammatica. Nullus enim grammaticorum dixit aliquando hominem esse nomen collectivum. Quare hunc ab eo tempore vocarunt catholici hominem collectivum. Alter volens evitare Scyllam, incidit in Charibdim. Dixit: in prima assertione hominem accipi pro specie. Tum ego intuli, ergo omnis homo erit antichristus et consequenter vos ipsi estis antichristi cum species de omnibus hominibus praedicetur. Tertius videns socios confusos et volens avertere a proposito, dixit: Homo currit, Domine Stephane, quae, qualis, quanta dixit. Vade tu indocte asine ad scholas et disce ibi captiunculas et non turbes istis ludicris quaestiunculis serias disputationes. Tum sermonem latinum verterunt in ungaricum ne coram populo viderentur confusi et coeperunt argumenta mea et solutiones ipsorum ungarice declarare. Et similiter ego ungarice confutabam ubi falsi aliquid admiscebant. Sed cum nullo modo eos ad propositum reducere possem ut ad formam argumenti responderent, sed veluti lubrici serpentes semper in alias materias digrediebantur, itaque novis argumentis fortissimis ex Daniele et Apocalipsi probavi papam non posse esse antichristum, tum quod in hierosolymitano templo sessurus esset[g]; ibi Helias et Enoch opponerent se illi et ab illo interficerentur in civitate ubi et illorum dominus crucifixus est; tum quod ex iudaeorum gente oriretur, tum quod tribus tantum annis

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum dimidio regnaret etc. Et pro singulis membris argumenti Scripturas produxi et probavi nullum pontificum romanorum sedisse Hierosolymis, nullum ex gente iudaeorum ortum esse nisi D. Petrum, quem si vellent antichristum facere, viderint ipsi; et non tribus annis et sex mensibus romanos pontifices regnasse, sed annis 1586 post Christum.

Longum esset hic absurdas et ineptas ipsorum responsiones referri. Illo ergo die sex continuis horis clamavimus. Sequenti die novem horis continuis, tertio die iterum sex aut septem horis. Et durassent ex parte nostra ad quadraginta dies, ita incalueramus, nisi litterae [20*r*] Principis diremissent, prohibentes ne ulterius protraherentur. Primo die cum viderent se victos calvinistae et se Scripturis nihil lucrari posse, ad fabulas conversi sunt et ex decretis et Gratiano et ex antiquis bullis pontificum et veteribus hortulis coeperunt contra nos pugnare: Ecce hic vester liber, vestrae bullae dicunt papam esse terrestrem Deum, omnipotentem; vester precatorius liber ita habet: Adoro te B. Virgo, adoro omnia membra tua. Ergo vere papam, imagines et sanctos adoratis. Adorationem ego illis duplicem distinguebam, sicut theologi distinguunt, et petebam ut per Scripturas responderent sicut ego ex Scripturis illis argumenta proposueram. Sed impii clamoribus perstrepebant et responsiones meas nec ipsi audire volebant, nec alios permittebant audire. Imo episcopus ipsorum dederat signum ut quando ego loquerer, omnes clamarent, quando ipse, tacerent. Nihilominus hic proventus consecutus est ex ea disputatione ut catholici in fide confirmarentur et aliquot etiam ex ministris conversi fuerint, ut mihi monachi qui in Ungaria eorum confessiones audierunt, retulerunt. Ab eo tempore nunquam ausi fuerunt me provocare ad disputationem, nec synodum Varadini congregare cum tamen ante singulis annis ibi celebrarent synodos et ordinarent suos novos ministros. Post meum discessum audivi iterum eos ibi facere conventus et provocasse P. Mathiam et P. Marcum [15] quos meo loco reliqui. Sed prohibuimus ne congrederentur [h] cum illis, sed huc Albam eos coram Principe relegarent.

Principalis et doctior inter istos calvinistas erat Petrus Berekzazi [16] qui hoc anno mortuus est. Ante mortem, dum cruciaretur, frequenter haec verba repetiit: O Stephane Arator, quam bene tu sentiebas et docebas. Non oportuerat me tibi contradicere. Audivit haec vetula quae illum ungebat et retulit. Igitur donec rex Stephanus vixit, vehe-

---

[15] M. Thomány S.I. et M. Pitačić S.I.; de quibus cf. supra, doc. 15 III.
[16] De P. Beregszászi cf. MAH II 536 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

menter a me sibi et milites et ministri timuerunt, nec ausi sunt quicquam contra me tentare. Mortuo Rege coeperunt variis modis insidiari vitae meae, et ter aut quatuor venerunt ad me quidam familiares et etiam aliqui ex haereticis qui me diligebant, rogantes ut mihi caverem quod certo certius coniurassent contra vitam ‹ meam. Verum ego nihil omnino mihi metuere sciebam, ita securus eram ut antea, nihil omnino de officio meo remittens.

6. Hoc praesenti anno die Veneris sancto minister illorum dixit se nunquam illis contionaturum si in die Pascatis crucifixum catholicis non eripuerint et confregerint. Itaque armaverunt se ut milites et posuerunt se in insidiis ubi nostri cum cruce solebant transire. Postquam ergo matutinas preces et laudes media [20*v*] nocte absolvissemus et Christum more patriae e sepulchro excitassemus, sacramentum quidem in custodia reposuimus, crucem autem dedimus catholicis ut egressi more antiquo in campos laudes concinerent et annuntiarent Christi resurrectionem. Qui postquam in insidias haereticorum inciderunt, spoliati sunt vestibus et crucem in multas partes confregerunt. His non contenti sequenti die consilium fecerunt ut templum et domum nostram invaderent, everterent, omnia diriperent et nos interficerent. Et hoc adeo certum erat ut lutherani et calvinistae studiosi circa domum et templum versarentur expectantes ut aliquid capere possent. Et nos laeti cum P. Marco [17] mortem expectabamus. Sed imbelles milites non ausi sunt venire. Et haec fuit praecipua causa cum Albam a Principe et superioribus vocarer, timentes ne ab haereticis occiderer. Ego autem nihil magis ex animo desiderabam. Sed non fui adhuc dignus martyrio.

7. Hic Albae principalis minister calvinista [18] insurrexit statim contra me, scripsit quaedam contra purgatorium. Rescripsi subito et nihil amplius ausus est rescribere et nuper impius defunctus est. Nunc ergo Albae Iuliae contionator Principis et catholicorum catechista et ordinarius parochus' consultor Patris Viceprovincialis, exhortator fratrum et confessarius [sum][19]. Et non habeo decimam partem occupationis quas habebam Varadini. Quare concedat Tua Reverentia facultatem ut Ger-

[17] M. Pitačić S.I.; cuius relationem de haereticorum atrocitate contra catholicos v. supra, doc. 14 § 2.

[18] P. Szántó in *Historia Collegiorum* illum appellat Petrum Laskay et quem Albae mense septembri anni 1587 obiisse asserit (cf. *Austr.* 228 35*r*); de quo cf. ZOVÁNYI, *Prot. Lex.* 363-64; *Régi Mo-i Nyomtatványok* I 450-51; MAH II 120.

[19] Cf. catalogum personarum residentiae albensis anno 1587 conscriptum; supra, doc. 15 II n. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sonem [20] ungarice vertere possim et Granatae [21] opuscula. Cogito etiam homilias pro toto anno super evangelia ungarice scribere [22]. Quia nulli sunt libri catholici et haeretici plures libris quam contionibus seducunt. Quaeso cito de hac re mihi respondeat Tua Reverentia antequam Spiritus me rapiat et in alias civitates ad maiores labores praedicatum mittat. Magnus enim campus aperitur in Moldaviam et Transalpinam evangelizandi Verbum Dei [23], et duae civitates in finibus Ungariae et Transylvaniae dudum expetierunt ut ad se veniremus: Lugos et Karansebes, quas paucis contionibus facile esset convertere et iuvare [24]. Haec sunt quae modo scribenda habui. Vale. Datum Albae Iuliae, 1587 12 octobris.

Tuae Reverentiae indignus in Christo filius

Stephanus Arator.

Inscriptio: [21*v*] Admodum R.do in Christo Patri Claudio Aquaevivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] Nam *sup.* / [b] adferant *sup.* / [c] contioncretur *ms.* / [d] aliquod *ms.* / [e] baptisassem *sup.* / [f] contra *del.* unum / [g] esset *del.* ubi et dominus ill[orum] / [h] *prius* congregerentur / [i] vitam *corr. ex* vestram.

---

[20] Agitur de libello qui inscribitur: *De imitatione Christi* et qui Ioanni Gerson universitatis parisiensis cancellario attribuebatur; cf. *Mon Paed* II 851.

[21] Ludovicus de Granada O.Pr. (1504-1588) qui a. 1555 edidit celebre opusculum: *Guía de pecadores*; cf. *Encicl. Catt.* VII 1640.

[22] P. Szántó anno 1582 petiit licentiam scribendi libellum precum et catechismum in lingua hungarica; cf. MAH II 241.

[23] Anno 1588 incepit missio provinciae Poloniae S.I. in Moldavia; de qua cf. SACCHINUS, *Historia S.I.* P. V l. VIII n. 70-74 p. 384-85; et ZALESKI I 564-86.

[24] De missione S.I. in his duabus civitatibus instituendis cf. MAH II 677-78 936-37 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

33

P. LEONARDUS RUBENUS V. RECT. COLL. CLAUDIOP. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 14 OCTOBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168, 22r-v*; autographum.
EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 227-28.

SUMMARIUM: 1. *Gratias agit quod a cura collegii rigensis liberatus sit.* — 2. *De P. Leleszi aegroto et sociis ex Polonia missis.* — 3. *Animus Patris Wujek erigendus est.* — 4. *De divisione domorum Transylvaniae a prov. Poloniae.* — 5. *De comitiis regni proxime celebrandis.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Dedi his duobus pene mensibus dum hic sum, binas ad V.R.P.: unas 23 septembris, alias quatuor huius[1] per certos nuncios qui Viennam iverunt. Accepi interea litteras a R.P. Provinciali quibus scribit in litteris 13 iulii ad eum datis[2] me omnino a collegio[a] rigensi per Tuam R.P. liberatum[3]. Et vere liberatum dico qui numquam tot animi molestias pertuli quam istic in tot distractionibus et difficilibus initiis[4]. Pro misericordia itaque animae meae exhibita gratias V.R.P. ago ex animo maximas. Et utinam bonitatis divinae infinitus thesaurus absorbeat omnia peccata et propria et aliena ibidem contracta. Spero, quicunque mihi tandem succedet, eum eas difficultates non passurum, cum bona omnia recuperata, privilegia similiter omnia et praedia bene constituta inveniet, poteritque magis advigilare domesticae disciplinae. Ubi rector huius collegii advenerit[5], erit quod iterum mihi gratuler.

---

[1] Quarum utraque desiderantur.
[2] Etiam hae ad nos non pervenisse videntur.
[3] Fuit rector collegii rigensis annis 1585-87; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 769.
[4] De vicissitudinibus quae Societas Iesu Rigae ab haereticis passa est cf. SACCHINUS, *Historia* P. V l. 2 n. 87; l. 5 n. 81; l. 6 n. 28; l. 7 n. 40; deinde ZALESKI IV 245-58.
[5] De rectore collegii claudiopolitani Roma mittendo cf. supra, doc. 30 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Domi, Deo laus, et foris omnia quieta. Bene valent nostri, dempto P. Ioanne Lelesio [6] qui Alba ad nos venit 6 huius et post octo dies decumbere coepit. Venit enim nonnihil infirmus. Habetur eius singularis ratio. 13 huius venerunt ad nos salvi et incolumes ex Lithuania P. Emanuel Vega [7], ex Italia P. Hieronymus [8] iam consecratus sacerdos, M. Michael et M. Iacobus [9] cum duobus aliis ex Polonia [b]. Venit etiam quidam sacerdos ungarus ex seminario hoc missus in Poloniam ut consecraretur, primus huius seminarii sacerdos. Gratissimus omnibus fuit eorum adventus, mihique imprimis. Scio enim quantus sit operarius P. Emanuel, neque de aliis despero. Ubi iis obviam ivi, ut R.P. Provincialis mandaverat, percrebuit fama me cum meis iam fugere. Ubi vero duos alios currus induxi [c] nostrorum in civitatem, obstupuerunt [d] omnes haeretici, catholici vero erexerunt animum, nonnullis etiam flentibus. Ego pro concione nonnulla dixi de fide [e] nostrorum superiorum in iis locis conservandis quae semel administrandi suscepit. A studiosis nostris in templo nostro *Te Deum laudamus* decantatum est musico et organorum concentu [f]. Iudicem civitatis conor confirmare in amicitia [10]. Iam 3° et 4° nostrorum eguit opera; quam facile concessi. Is vicissim quae ab eo petimus, praestat.

3. De statu totius nostrae Ungariae fusius ex R.do P. Viceprovinciali intelliget [11], cuius animus erigendus erit [12]. Videtur enim quandoque timidior in his difficultatibus et pusillanimis. Iam tamen non ita quam cum huc venimus. Nec mirum est.

4. Quod si [g] V.R. constituat aliquid hoc tempore quo P. Procurator istic est, de divisione Transylvaniae [13], meminerit velimus omnes huius deserti loci. Cum enim haec fuerit membrum Poloniae et communicationem et onera contributionis novitiatus cracoviensis habuerit ut omnia loca Poloniae, aut in communicandis huius loco ex Cracovia aut dividendis novitiis cum Ungaria servetur epikeia ut pro his initiis

---

[6] De P. Leleszi graviter aegroto cf. supra, doc. 31 § 3.

[7] De P. Vega cf. supra, doc. 29 adn. 6.

[8] H. Ferricelli S.I.; cf. *ib.* adn. 7.

[9] De Michaeli et Iacobo Ortiz S.I. cf. supra, doc. 30 adn. 12.

[10] Fortasse Albertus Huet (1537-1607) qui anno 1577 factus consiliarius civitatis, deinde causarum magister fuit; cf. *Révai Lex.* X 347; TEUTSCH, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen* I 34.

[11] Epistolam Patris Wujek videas supra, doc. 31.

[12] De pusillaminitate Patris Wujek cf. supra, doc. 30 § 1.

[13] De separanda Transylvania cf. supra, doc. 20.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bona pars nobis optimorum operariorum cedat ut sint qui suffici possint si, rursus tanta clades ingruerit, in aliorum locum.

5. Iam omnia praeparantur ad futura comitia provincialia [14]. Nam generalia suspensa sunt propter pestem quae in Siculia ut mihi scribitur Alba, grassari incipit. Abest tamen a nostris octo dierum itinere, nec ibi praeterito anno grassata fuerat. Quodsi istic est quis procurator ex Rheno [15], eum salutatum velim ut et nostrum P. Varsavitium [16] cum R.dis Patribus Assistentibus. Raptim haec scribo properante nuncio, de quo iam prius intelligo. V.R. Paternitati me humillime commendo. Datum Claudiopoli 14 octobris anno 1587.

Vestrae Reverentiae servus in Christo et filius

Leonardus Rubenus

Inscriptio: [22*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. [h] Claudio Aquaevivae Societatis Iesu praeposito generali — Claudiopoli Romam.

---

[a] collegii *ms.* / [b] ex Polonia *sup.* / [c] induxi *del.* in / [d] obstuperunt *ms.* / [e] fide *del.* Socie[tatis] / [f] concentu *del.* Mu / [g] si *del.* congr / [h] P. *del.* Andr[eae].

34

FRANCISCUS FORGÁCH [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

POSONIO 15 NOVEMBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 46*r-v*; autographum.

SUMMARIUM: *Petit absolutionem voti ingrediendi Societatem quia pater haereticus obstat.*

---

[14] Quae celebrata sunt initio mensis novembris; videsis relationem Patris Wujek; infra, doc. 38.

[15] P. Rubenus oriundus fuit ex Essen, ingressusque in provinciam Rheni; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 769.

[16] St. Varsevitius S.I. electus provinciae Poloniae procurator profectus est Romam ut congregationi adesset; cf. supra, doc. 18 adn. 2.

[1] De F. Forgách anno 1584 Romae converso et sacerdos facto cf. MAH II 656 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Reverendissime in Christo Pater.

Ut has literas ad P.V. scriberem, praeter observantiam meam singularem erga R.P.V. et totam Societatem, etiam ipsa suasit discriminis in quo constitutus sum, necessitas[a], in quo mihi ad unicam P.V. dispositionem et consilium recurrendum fuit.

Novit enim P.V.[b] mihi religionem Societatis ingrediendi propositum et voluntatem[c] efficacissimam fuisse nisi Regiae Maiestatis Poloniae imperio[d] fuissem prohibitus[2]. Sed cum is decessisset, non videbar amplius iri impeditus. Quare eandem retinens voluntatem, in patriam, solius matris[3] catholicae miseratus redii ac, ut tali meae dispositioni inviolabiliter satisfacerem, amore religionis accensus et ne in divinis inspirationibus maxime adamatis inconstantem me exhiberem, vovi Loreti religionis ingressum, si non essem prohibitus. Sed quia patrem[4] habeo ab omni catholico sensu alienum, extreme me video[e] in hac deliberatione laborare. Nam nec eo inscio discedere possum cum nihil habeam prae manibus, et ipsum de hac re pertentare frustra est; contra nec dicere audeo nec quicquam exequi possum. Praeterea[f] a suscepto statim a me spirituali statu nunquam procurare destitit dignitatem; quam etiam prope expedivit, ut ego quidem ex multorum literis qui ad eum de hac re scribunt, cognovi[5].

Quare res his in[g] terminis est constituta: dignitas mihi procuratur, ego voto teneor. Viderit P.V. in . . .[h] arbitratu positum, quid de me statuat. Hoc unum peto ut me fideli consilio suo non destituat, et quandoquidem nullam evadendi occasionem video, absolvat. Hoc certe sibi persuadeat me usque adeo semper totius religionis futurum observatissimum ut nolim unquam meam amorem et reverentiam erga illam desiderari. Datae Posonii in comitiis regni 15 novembris anno 1587.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae obsequentissimus filius

Franciscus F[orgacius][h]

---

[a] necessitas *del sup.* et / [b] V. *del.* quomodo / [c] voluntatem *del.* diuturnam / [d] imperio *del.* non / [e] video *del.* detineri / [f] Praeterea *del.* huc / [g] in *sup.* / [h] *charta abscissa.*

---

[2] Vide litteras Stephani Báthory regis Poloniae quibus anno 1585 apud P. Generalem intercedit ne F. Forgách in S.I. admitteretur; MAH II 757 et 765.

[3] Ursula Pemflinger; cf. NAGY IV 203 et IX 206.

[4] Simon Forgách; de quo cf. MAH II 656 et 702.

[5] Die 22 dec. 1587 factus est episcopus vesprimiensis; cf. GULIK-EUBEL III 352.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

35

SIGISMUNDI BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 19 NOVEMBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Epp. Ext. 29* 53*r*-54*v*; autographum.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 228-32, una cum imagine epistolae luce depicta.

SUMMARIUM: *Dolorem ob socios peste abreptos exprimens gratias agit pro egregiis novis missis; et promittit se fidelem fore religionis catholicae filium, sociosque viriliter defensurum.*

Reverende in Christo Pater.

Etsi maximum animi dolorem mestitiamque senserimus ex repentina et insperata lue pestifera anni praeteriti, quae non tantum multos huius regni nobiles et ignobiles ex huius vitae curriculo exemptos absumpsit, verum etiam patribus ipsis parcere nolens multos ex hac valle miseriarum ad aeterna illa domicilia supremorum civium migrare coegit [2]; ita ut illa corpora vi mortis extincta multis lachrymas excusserint. Sed nimirum illos Deus tanquam exemplar conditionis humanae nobis ob oculos proposuit ut cogitaremus quid nobis faciendum esset, qui terrenis et saecularibus negociis implicamur, si tales homines vitae innocentia praediti, morum integritate excellentes, in religionis catholicae defensione et propagatione fortissimi vi mortis extinguerentur. Sed quid mirum, cum Deus quos diligit, castiget.

Verumenimvero cum sciremus nullum dolorem esse quem non longinquitas temporis minuat atque molliat, melius esse duximus ut a nobismetipsis caperemus remedium, quam a temporis diuturnitate solatium. Sed multo maximam animi consolationem nos accepisse, R.V. non dubitet, ex R.V. benevolentia ac paterna in nos charitatis propen-

---

[1] De S. Báthory principe cf. ea quae P. Thomány de eo retulit; supra, doc. 7 § 2.

[2] De strage pestis quae maximam sociorum partem e vivis abstulit, cf. supra, doc. 6 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sione et providentia in submittendis novis verbi Dei praedicatoribus ex tam diversis et tam dissitis regionibus huc evocatis[3]. Pro quibus et aliis longe maioribus in nos meritis R.V. iure ingratitudinis argueremus, si tantis gratiis gratias pares non referremus. Maxime cum in operariis a R.V. submissis magnam vim sapientiae, [53*v*] eloquentiaeque cognoverimus in tantum ut mirari ac stupere merito possemus. Audivimus, Reverende Pater, ipsorum eruditas disputationes; interfuimus doctis piisque concionibus latinis[4]; laudamus eorum pietatem, extollimus constantiam; miramur religionem; et hanc tam difficilem provinciam, in adolescentum ad omnem humanitatem et pietatem institutione suspicimus.

Quod igitur superest, Reverende Pater, petimus R.V. ut nos quoque in album amicorum suorum asscribere non recuset, et eundem animum erga nos nostrumque regnum retinere perpetuo velit quem et antea et nunc praecipue experti sumus. Nos vero vicissim pollicemur R.V.ae nunquam ab avita religione discessuros, nec a vestigiis patris patruique nostri aberraturos; collegia vero Societatis vestrae quae pater patruusque noster[5] ad huius regni ornamentum et religionis catholicae propagationem atque augmentum constituere, non tantum retinebimus atque tuebimur, verum etiam quantum in nobis erit promovebimus, augebimus et ornabimus; patresque Societatis eo quo par erit loco semper habebimus, omnesque nostras actiones cum ad honorem Dei tum ad religionis catholicae ornamentum referemus[6]. Quod ut facilius praestare possimus, adiuvet nos quaeso R.V. suis et suorum piis ad Deum precibus. Quam bene in Christo valere optamus.

Datae Claudiopoli 19 novembris, anno Domini 1587.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius in Christo

Sigismundus Báthory
de Somlyo mpr.

Inscriptio: Reverendo admodum in Christo Patri Claudio Acquavivae praeposito generali Societatis Iehsu etc. Nobis honorando.

---

[3] Novus personarum status domiciliorum S.I. in Transylvania videre est supra, doc. 15.

[4] Sigismundus princeps interfuit solemnitati academicae quam nostri Claudiopoli in eius honorem instituebant tempore comitiorum regni; cf. infra, doc. 38 § 1.

[5] Christophorum et Stephanus Báthory; de quibus cf. MAH I 21*-28* et II 2*-4*.

[6] P. Campana praep. prov. Pol. litteris Principem exhortabatur ut socios contra haereticorum machinationes pro virili parte tueretur; cf. supra, doc. 30 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

36

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 20 NOVEMBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 48*r*-49*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Varalliae Patri Aschermann P. Hostovinum substituere coactus est.* — 2. *De parochis in pagis praepositurae constituendis.* — 3. *Ad causam praepositurae tuendam in Hungariam proficiscetur.*

... Hungaria repente me avocat quae uno eodemque tempore triplicem mihi peperit difficultatem.

1. Prima difficultas est: Vix qui nuper Turotzium missi erant [1], fructificare caeperant, cum P. Aschermanno qui missionis caput erat, ex casu quodam novum vulnus [a] ad antiquam rupturam accessit, seu potius antiqua est renovata. Itaque me non praemonito huc rediit, reliquis sine pastore relictis. Itaque cogor P. Balthasarem Hostovinum [2]

---

[1] Primi socii qui missi fuerant: PP. Beller et Cassovius; quos tamen brevi revocare coactus est P. Provincialis (cf. supra, doc. 19 § 2). At iam die 8 sept. de necessitate mittendi alios scribit ad P. Generalem: « Quoniam ad initium novembris comitia futura sunt in Hungaria, omnino faciendum videbatur ut aliquot e nostris prius eo mitterentur; etiam eo nomine quod sunt aliquot parochiae nostrae quae nullum prorsus, aliae vel manifestum haereticum vel alias depravatae vitae parochum habent. Re ergo cum aliquot patribus tractata, visum est inter alios etiam P. Aschermannum mittere, quem multis de causis, etiam nostrorum iudicio, cum ab universitate tum a concionandi et confessiones audiendi munere in hac civitate amoveri expedit » (*Germ. 167* 331*v*). Ex eiusdem Patris Bader ep., diei 15 oct., intelligimus missos fuisse P. Ascherman una cum duobus aliis sacerdotibus: « Die Lunae, propitio Christo, in Hungariam ibit P. Ascherman cum duobus aliis sacerdotibus » (*Germ. 168* 25*r*). Duo alii fuerunt P. Martonius et P. Ignatius. De P. Ascherman, moravo cf. MAH I 198 et passim; necnon *Cat. Prov. Austr.* I 622. De Nicolao Martonio S.I., hungaro cf. MAH II 1023 et passim; deinde *Cat. Pro. Austr.* I 727. De Martino Ignatio S.I., moravo cf. *Cat. Prov. Austr.* I 696.

[2] De B. Hostovino S.I. (1535c-1600) bohemo cf. MAH I et II passim; et *Cat. Prov. Austr.* I 695.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Olomutio avocatum [3] ei substituere, et Hostovino Aschermannum Olomutii; quod tamen Aschermanno non placet qui quaerit omnes modos ut hic maneat. Quod minime expedit.

2. a: In altero oppido nostro principali [4] a medio fere anno nec parochus nec nostrum fuit quisquam, cum satis celebre et haereticis non solum circumdatum, sed refertum. Nec ullum habere parochum possum [5], licet centum daleros praeter ordinarios reditus non contemnendos de nostro offeram. Putabam quidem iam me habere quendam qui non ita pridem ex Urbe venit [6]. Sed cum illum ab uno vinculo quo erat innexus, libero ut nobis quod optabat, possit servire, iam alteri se implicatum asserit, videlicet capitulo strigoniensi. Ex omnibus quae hactenus observare potui, illud manifeste deprehendo, eos quos minime decebat, omnibus modis laborare ne homines habeamus quo liberius nos accusent. Itaque cogor unum ex iis qui Turotzii sunt, hungarum revocare ut alterius oppidi curam habeat parochialem donec vel alium habeamus vel V.R.P. aliud statuat. Idem facere cogor Turotzii ubi quatuor habemus parochias et duos tantum parochos; utrumque uxoratum, idiotam, haereticum [7]. Ac proinde cogor [b] alium illis adiungere sacerdotem per commutationem hic et Brunae factam. Quae etiam minus probatur iis qui sua tantum videntur curare collegia.

---

[3] De causa eius avocationis Olomutio haec scribit P. Provincialis die 19 dec. ad P. Generalem: « P. Balthasar Hostovinus saepius me rogavit ut alio mitteretur quod Olomutii pene esset otiosus. Idem ursit multo magis et saepius rector. Cumque obiicerem Reverendissimum aegre laturum, responderunt ambo, id minime timendum. Adiecit rector et Rev.mo et aulicis gratum fore. Neque tamen victus sum donec P. Ascherman ex Hungaria rediit. Tunc tamen cum alium eius linguae peritum non haberem commodum, eo misi. Et tamen ne Episcopus conqueri posset, eidem Balthasari substitui Aschermannum quem hic diutius manere non expediebat, licet ipse summopere desideraret. Nunc autem scribit rector Rev.mum Episcopum aegre ferre missionem Balthasaris, nec dubitare quin ad V.R.P. sit scripturus. Quam spero ei ita satisfacturam ut in me fabam non cudat » *Germ. 168* 72*v*.

[4] Sellia; v. infra, App. § 1.

[5] De iurisdictione spirituali in pagis praepositurae thuroc. cf. *ib.* § 2.

[6] Cf. supra, doc. 19 § 3.

[7] En responsum Patris Generalis, die 2 ian. 1588 datum: « De prioratu Hungariae quod scribit non invenire parochos, certe eiusmodi res est ut conscientiae nostrae minus satisfiat, nisi subditis eam spiritualem curam impertiamur quam debemus. Quare omnino quaerendus erit aliquis etiam aucta mercede; aut si omnino non possit, potius renunciandum erit praepositurae » *Austr. 1* II 407.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3.a: Quod in his comitiis dicantur status hungarici, praesertim qui Christo videntur esse proximi, laboraturi ut praepositura nobis eripiatur [8]. Quare eo proficisci cogor ut videam an clamores sint contra Caesarem quod eam contra iura regni, ut dicunt [c], nobis tradiderit; an vero contra nos quod hactenus scholas et collegium non habuerimus; ut caussam nostram possim tueri. Nam Caesar suam facile tuebitur etiam sine nobis, nos sine illo non item [9] ...

---

[a] vulnus *del.* ex / [b] cogor *del.* aliis / [c] *post* dicunt *rep.* eam.

37

P. MATTHIAS THOMÁNY SUP. RESID. VARAD. S.I. P. IACOBO WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA

VARADINO 24 NOVEMBRIS 1587 — [ALBAM IULIAM]

TETUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 545; autographum unius folii quod P. Wujek Romam misit hac nota in folii facie versa adscripta: «Exemplum literarum P. Matthiae ad Viceprovincialem de Andahaza».

SUMMARIUM: *Quid de possessione Andaháza cum D. Király egerit.*

Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Quod tardius Claudiopolim redeo, in causa sunt varadinensis domus necessitates. Nec puto me posse hinc recedere ante dominicam

---

[8] Cf. supra, doc. 12 § 1.

[9] Ad causam Societatis in comitiis tuendam Posonium profectus est P. Scherer concionator Ernesti archiducis: «P. Scherer, volente Ser.mo Ernesto, non redit Crembsium; ibit tamen in Hungariam ad proximam diaetam cum Sua Ser.te. In qua cum multi male de nobis ominentur, plaerique male velint, ne quid patiamur, periculum est. Sed si Deus pro nobis, quis contra nos?» *Germ. 168* 25*r*. De G. Scherer S.I. (1540-1605) austriaco cf. *Cat. Prov. Austr.* I 776.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tertiam Adventus iuxta novum calendarium [1]. Interim autem expediam hic omnia. Nisi enim omnia etiam minuta quae ego scire possum in registro notata relinquo, Pater Marcus [2] non facile se ex tricis rusticanis, utpote novus procurator, expediet. Hodie fui apud Dominum vicecapitaneum Georgium Kiral [3] quo cum multa de Andahaza [4] contuli iuxta formam literarum R.V. et instructionem mihi datam. Multa de illa possessione sciscitatus sum quantum possederit Nicolaus Telegdi [5], quot fuerint coloni quando Pater Stephanus vendidit [6]. Iuratus notarius huius comitatus bihariensis, qui praecipuus est inter capitulares, sicuti est Dominus Martinus [7] Claudiopoli, quique statutioni interfuit, certo affirmat, unicum solum colonum eam partem possessionis quae nos concernebat, inhabitasse tempore statutionis. Alii dicunt quod quando Pater Stephanus vendidit, tota possessio fuit vacua. De multis illius terrae incommodis praesens agam apud V.R. Dominus Kiral offert adhuc se daturum, praeter iam assignatam pecuniam iuxta conventionem cum P. Stephano, fr. 25 et uti ego dixeram unam fornacem calcis quae constabit circiter flor. 35. Adhuc tamen plura ab amicis de illa misera partiuncula percunctabor et R.V. referam. M.[a] Michael [8] nondum ex febri convaluit. Scholas tamen ordinavimus ut potuimus. Ego properabo redire, ita tamen ne mea festinatio incommodet residentiae varadinensi. R.V. praecibus et s. sacrificiis nos omnes commendamus. Datae Varadini 24 novembris anno 1587.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Mathias Thomanius

---

[a] M. *del.* Nicolaus, *sup.* Michael.

---

[1] Dominica tertia Adventus anno 1587 celebrabatur die 13 decembris.

[2] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 15 III n. 2.

[3] De G. Király cf. MAH II 930.

[4] Andaháza possessio donata anno 1585 a Stephano Báthory collegio S.I. Varadini futuro; cf. MAH II 830.

[5] De N. Telegdi cf. supra; doc. 32 § 4 et adn. 11*.

[6] De venditione possessionis Andaháza cf. infra, doc. 38 § 6.

[7] M. Literatus; cf. MAH II 223 249 808.

[8] M. Salpa S.I.; cf. supra, doc. 29 § 1 et adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

38

P. IACOBUS WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 8 DECEMBRIS 1587 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 66*r*-67*v*; autographum. Cuius excerpta quaedam exstant in ASV, *Nunz. di Pol. 33*, f. 287*r*.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 232-37.

SUMMARIUM: 1. *De comitiis Claudiopoli celebratis.* — 2. *De novis sociis Roma missis.* — 3. *De statu personali domorum Societatis in Transylvania.* — 4. *De seminario claudiopolitano.* — 5. *Patri Leleszi detur facultas eundi in Italiam.* — 6. *De venditione portionis pagi Andaháza.* — 7. *De epistola Principis ad P. Generalem et Summi Pontificis ad Principem.* — 8. *Insignis quidam socius mittatur pro rectore claudiopolitano.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Accepi exemplum literarum R.P.V. ad me datarum a R.do P. Provinciali, in quibus continebatur[a] quidnam nobis esset faciendum in periculo pulsionis ex Transsylvania[1]. Nam originales literae R.P.V.

[1] Cum libri in quibus epistolae Patris Generalis ad provinciam Poloniae datae transumptae fuerant, perierint, huius epistolae habetur solum forma summaria ab historiographis posteritati relicta; quae est huiusmodi: «Primum omnium connitentur nostri, suum ut Societati integrum perstaret ius. Namque ab Stephano rege, ab principe Christophoro admissam, ab iisdem ex aequo et bono facultatibus donatam, non posse absque summa iniuria violari; nec rescindi fas esse quae illi principes legitima usi potestate decreverint. Haudquaquam ferendum Sigismundo ut ea macula patrui patrisque nomen obscuraretur; non ipsi populo patiendum iuxta perniciosum ac improbabile ad posteros exemplum quae vivi principes constituissent, ab eorundem excessu irrita faciendi. Quod si, ut ab occupatis invidia atque odio animis nihil nec iuri nec rationi detur, eo incumberent socii ut tolerabili quavis accepta conditione, modo ne gymnasium et praedicatio catholica tollerentur, consistere in provincia liceret. Porro si etiam id negaretur, nec urbibus duntaxat oppidisque, sed etiam pagis suis eiectam hostes vellent Societatem, tum vero inducerent animum, Deo freti, coeptum opus urgere; nec pusillum gregem iam Christo quaesitum plane deserere, sed in Poloniam, Austriamque remissis quos videretur, Vangrovitius, ceterique divisi et in latebras abditi, ut item fieret in Anglia Scotiaque, subsisterent, parati, si ita ferret occasio, vel sanguine profuso, suam Deo catholicoque gregi fidem probare» SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VII n. 43 p. 321-22; SOCHER, *Historia* I 380. De periculo expulsionis quod post obitum Stephani Báthory regis Societati in Transylvania iugiter imminebat, cf. supra, doc. 30 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ad me non pervenerunt. Sicuti nec breve Summi Pontificis ad nostrum Principem [b2] cuius R.P.V. facit mentionem. Iam quid hic nobiscum sit actum, R.da P.V. breviter accipiat.

1. In principio mensis novembris celebrata sunt comitia Claudiopoli. Quo tempore praemissa [c] quadraginta horarum oratione et aliis poenitentiis [c] facta est a nostris studiorum renovatio. Itaque exceptus est Princeps orationibus et carminibus tum in collegio a nostris tum in seminario tum in congregatione Beatae Virginis. Audivit comaediam De Sancto rege Stephano primo. Interfuit nostrorum disputationibus philosophicis et rhetoricis [3]. Nam theologicas De Christi divinitate quas habuimus paratas, Gubernator [4] non permisit veritus aliquem tumultum adversariorum. Contionati etiam sunt nostri non solum ungarice, sed etiam latine in gratiam Principis. Et probarunt non esse idololatriam sanctos venerari et invocare et eorum imagines et reliquias honorare etc. Hisce actionibus nostrorum ita commoti sunt animi etiam adversariorum ut suos nobis filios certatim commendarent. Quidam haereticissimus paene iudaeus filium suum in seminarium nostrum commendavit ut aliquando fungi legatione apud exteros possit. Sed interea in comitiis omnem lapidem movebant Christi adversarii ut nos e Transsylvania pellerentur [4*]. Itaque suadebant modis omnibus idololatriam

---

[2] Quod videas supra, doc. 24.

[3] Vide eius ad P. Generalem datas litteras, in quibus harum exercitationum litterariarum mentio fit; supra, doc. 35.

[4] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 14 adn. 7.

[4*] De comitiis anni 1587 habitis P. Szántó in « *Historia Collegiorum* » haec quae sequuntur, refert: « Tertia novembris praesentis anni 1587 celebrata sunt comicia generalia Claudiopoli, civitate arriana. Toto triduo ordine perorabant ministri arrianorum et calvinistarum, nihil aliud clamantes quam ut iesuvitae ex regno expellerentur. Sequenti dominica contionem habuit Arator coram Principe et proceribus regni; in qua ostendit iniustum esse illorum clamorem, contra Dei legem et contra omnia iura et rationem, innocentes sine ulla causa exilio damnare et bonis omnibus privare. Simile fuisse clamorem iudaeorum contra Christum: Tolle, tolle, crucifige eum, nulla allata mortis causa. Et iudaeos quidem tanto meliores arrianis et calvinitis fuisse quod nolebant quemquem sine causa iudicare. Qui ut possint Christum accusare et comprehendere, falsos testes contra illum statuerunt. Haeretici autem nec falsis nec veris testibus volunt uti contra iesuvitas, sed clamoribus tantum implent aures nobilium, [36r] eiiciantur, eiiciantur e regno iesuvitae, nulla causa allata ob quam iure possint exilio damnari; sed tantum quia sic ipsi volunt, sic iubent, sit pro ratione voluntas. Iudaei cum essent congregati in suo conciliabulo, miserunt ministros qui comprehenderent

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

e regno esse tollendam (intelligunt autem per idololatriam nostram catholicam fidem) nec aliud quidquam in comitiis agendum esse priusquam de religione constitueretur. Supplicaruntque Principi totius regni nomine ut nos tolleremur. Quod ubi non sunt consecuti (imposito eis a senatu Principis nomine silentio) rursus tumultuari caeperunt, conten-

---

Iesum. Qui cum Christi audissent sermonem, non ausi sunt manus in illum extendere. Interrogati cur non adduxissent, dixerunt, nunquam sic locutus est homo sicut hic homo. Responderunt pharisaei, numquid et vos seducti estis? Numquid ex principibus aliqui crediderunt in illum, aut ex pharisaeis? Sed turba haec quae non novit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad illos: Numquid lex nostra iudicat hominem nisi prius audierit ab ipso et cognoverit quid faciat (Ioa. 7 45-51).

Accusent ergo et haeretici si quid habent contra vitam et mores iesuvitarum vel contra illorum doctrinam. Probent legitimis testibus si aliquem illorum in aliquo flagicio deprehenderint. Ostendant quis articulus doctrinae illorum adversetur veritati et verbo Dei. Congregentur omnium sectarum ministri, convincant eos disputando coram toto regno de falsa aliqua doctrina; et sic convictos eiiciant. Sed temulenti ministri scientes 303 illorum a solo Aratore fuisse convictos, diffidentes suae fidei et suae doctrinae, nullam admittere voluerunt disputationem.

Addebat Arator, clamorem eorum et petitionem non solum esse contra Dei legem et rationem, sed etiam contra statuta regni Transylvaniae. Nam anno Domini 1558 in generali conventu regnicolarum Tordae, oppido arriano, ad dominicam *Iudica* indicto communi consensu et principe Ioanne regulo consentiente, tale condiderunt decretum: Quemadmodum antea quoque Maiestates Suae benigne concesserant ut quilibet eam quam vellet, papisticam scilicet aut lutheranam religionem profiteretur; ita nunc quoque liberam dedit facultatem omnibus alterutram harum sequi. Rixas tamen et iniurias inter [36*v*] utrasque sublatas vult et prohibet. Sacramentariorum quoque sectam arcere et pro iudicio ecclesiae vitembergensis, proxime sub chirographo Philippi Melanchtonis adducto, tolli censet.

Eodem anno in comitiis partialibus Albae Iuliae in festo S. Trinitatis celebratis, idem decretum fuit his verbis confirmatum: In articulo religionis placet Suae Maiestati id ipsum quod in superioribus comiciis fuit deliberatum. Datur libertas amplectendi vel antiquam religionem cum caeremoniis et ritibus antiquis, vel lutheranam fidem iuxta ecclesiae vitembergensis institutionem. Censet etiam S.M. novas sectas et religiones evitandas ob id praesertim ut fontes et seminaria tumultuum evitentur.

Idem confirmatum est anno Domini 1560 in conventu partiali in festo S. Martini episcopi Colosvarii sive Claudiopoli. Item anno Domini 1563 in comiciis publicis in festo S. Trinitatis sic fuit statutum: Quia inter dominos zeculos utriusque religionis variae contentiones obortae sunt, unde et mala plurima contingere possunt, visum est ergo regnicolis ut ordo utriusque partis secundum ar-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dentes ut unus saltem ex nostris Principi adesset; caeterum ut nostri neque scholas nec templum haberent. Sed neque hoc obtinere potuerunt, Deo pugnante pro nobis per senatum et nobis tacentibus. Nam etsi Gubernator et totus senatus sit calvinianus et plerique eorum cuperent nostros hinc abesse et Principem optarent esse suae sectae, tamen

---

ticulos et constitutiones superiores serio observetur; ita ut quisque eam quam velit religionem et fidem amplecti et contionatores suae fidei et religionis libere alere possit; quorum dum alter contionem inceperit, ne ille impediatur, sed expectet donec perficiat. Perfecta contione alter suam contionem incipiat; et in ea utrimque libere procedere, sacramenta quoque ecclesiastica administrare possint, turbatores vero evocentur in praesentiam Suae Maiestatis Regiae per hos quibus iniuria illata fuerit, et iuris ordine paena debita puniantur.

Idem confirmatum est in comitiis Segesvari habitis anno Domini 1564 hisce verbis: Iuxta constitutiones dominorum in conventu generali factis, quilibet religionem quam voluerit teneat, et neutra parcium alteram impediat, neve iniurias alteri inferat. Iterum idem confirmatum est in comitiis Tordae habitis in festo Epiphaniae Domini anno Domini 1568; et in festo purificationis B. Mariae 1569. [37*r*]

Ex his manifestum est quod arriana et calviniana fides fuerunt prohibitae in Transylvania usque fere ad annum 1570, et sola catholica et lutherana permissa, quam saxones ex Germania introduxerant. Qua fronte ergo arriani et calvinistae audent clamare ut iesuvitae qui catholicam praedicant fidem, expellantur? Quanto iustiori ratione catholici possent et deberent clamare ut arriani et calvinistae expellantur qui occulte contra decreta regni, tanquam lupi rapaces irrepserunt? His et aliis rationibus probavit Arator clamores arrianorum et calvinistarum contra patres Societatis Iesu esse iniustos et vanos. Quibus confirmatus Princeps respondit ad petitionem haereticorum, se nihil velle in negocio religionis hoc tempore innovare. Hanc ob causam Demetrius, antistes arrianorum, sequenti dominica publice in sua contione invectus est contra Principem, impium illum et idololatram appellans et exterminandum una cum iesuvitis e regno. Cuius blasphemias confutavit Arator dominica 26 in contione sua, habita coram Principe de zizaniis. Quod sicut zizania tolerantur in agris propter triticum, non e contra, ne si illa evellerentur, simul periret triticum; ita Deus malos in hoc mundo tolerat propter bonos; et saepe propter paucos bonos totum regnum, totam civitatem et totam familiam solet conservare. Deinde non esse aequum ostendit ut extirpato bono tritico, sola lolia relinquerentur in agro; ita non esse iustum ut relictis omnibus sectis in Transylvania: valachis, cingaris, iudaeis, sabbathariis, arrianis, calvinistis et lutheranis, soli catholici deberent exulare; quorum fides et religio prima ante omnes sectas fuit in Transylvania. Et multa alia in hanc sententiam peroravit. Eadem dominica princeps Sigismundus, ut magis suum amorem erga patres Societatis Iesu declararet, voluit cum illis in Kolosmonostor cum tota aula sua prandere, ut maiorem haereticis moveret bilem. Ubi post epulas variis poematibus et dialogis exceptus est» *Austr. 228* 35*v*-37*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

propter politicas quasdam rationes, maxime ob regis Poloniae Stephani piae memoriae et principis Christophori voluntatem etiam testamento expressam [5] et ob manifestam utilitatem et honorem quem vident per Societatem invectum in Transsylvaniam, etiam inviti coguntur Societatem defendere. Itaque iam pacem habebimus usque ad comitia generalia vel ad illud tempus quo Princeps ipse per se guberna-[66v]re incipiet. Interea parabimus Apologiam latine et ungarice, qua demonstrabimus non esse idololatriam Christum et Deum adorare, sanctos [d] invocare et illorum reliquias et imagines venerari, Christum in sacramento vere praesentem adorare [6]. Et rursus rationes evulgabimus alicuius patriae amantis nomine: Cur Societas in Transsylvania retinenda sit. Tantummodo adiuvet nos R.da P.V. suis et Societatis nostrae sanctis sacrificiis et orationibus.

2. Habemus iam operarios qui Roma venerunt [7]: primo tres cum P. Possevino, deinde alios tres qui mecum venerunt ex congregatione; et postremo duos hispanos quorum viatica ex urbe Roma in Poloniam usque cum ad 400 taleros pervenissent (quamvis non computentur viatica hispanorum ex Hispania Romam usque, quia nesciebantur quanta essent) nec collegium claudiopolitanum posset illa dissolvere; soluta sunt ex seminario ex parte Regis [e] ex tribus mensibus qui in peste vacarunt. Ita enim Rex ordinaverat [8]. Quod ut R.da P.V. ratum et gratum habeat, petimus; et ut eadem ratione solvantur reliqua quae adhuc debebuntur hispanis concessu R.dae P.V. Nam totos sex menses seminarium fuit dispersum et nihilominus a Principis ministris exegimus pecuniam etiam antea retentam pro medio anno 84. Nec dubitamus quemcumque visitatorem seminariorum Summi Pontificis si huc venerit, rem approbaturum, maxime cum ex pecunia Summi Pontificis nihil attingamus et Rex ita ordinaverit ut ex mensibus illis ob pestem vacantibus, solveretur viaticum pro venturis cum sine magistris seminarium nullo modo possit subsistere.

---

[5] De voluntate Christophori Báthory principis et Stephani Báthory regis ut educatio Sigismundi prorsus S.I. spectet, cf. MAH II 125 142-43 155-56 190 347 § 1. Eam testamenti Stephani regis partem quae Sigismundum respicit, v. supra, doc. 4 adn. 12.

[6] Huiusmodi Apologiam conscripsit P. Szántó exeunte anno 1588, tempore comitiorum; quam transumpsit in opus «Historia Collegiorum»; et quam v. infra, doc. 99.

[7] De sociis anno 1587 in Transylvaniam missis v. supra, doc. 29 30 et 31.

[8] De difficultate in percipiendis pensionibus pro seminario cf. eiusdem Patris litteras; supra, doc. 31 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. P. Leonardus Rubenus est vicerector claudiopolitanus [9], quandoquidem ille non venit quem designaverat R.P.V. P. Emanuel Vega [10] est professor controversiarum, praefectus novitiorum et rerum spiritualium et congregationis B. Virginis. Hispanus alter Michael Ortiz[f] docet rhetoricam Claudiopoli; alter Iacobus Ortiz[g] Albae Iuliae est praeceptor scholae superioris [11]. P. Ioannes Gonzales [12] Claudiopoli aggressus est cursum philosophiae. P. Hieronymus Fericellus [13] adiuvabit me in Principis institutione loco P. Iacobi Calissiensis [14] quem ob phtysis periculum remisimus in Poloniam. Michael Salpa [15] missus est Varadinum ad excitandas scholas catholicas; ubi paulo post in febrim incidit, ex qua nondum convaluit. Ludovicus Lucari [16] quia spuebat sanguinem, liberatus est a scholis et factus subminister. Sebastianus Schadecus [17] docet in syntaxi. Ioannes Pax [18] coadiutor manet Albae Iuliae. Caeterum neque Varadini neque Albae Iuliae superiorem habemus idoneum. Ego solus iussus sum et viceprovincialis onus et superioris albani et institutoris Principis retinere. Quibus certe par esse non possum nisi ministrum saltem Albae habeam idoneum, praesertim cum tota hieme fortasse mihi cum Principe obambulandum sit et P. Fericellus nondum habeat aulae noticiam. Sed hac de re scripsi alias R.V. [19] Quamobrem nihil addam amplius.

4. Seminarium nostrum et schola augentur vehementer. In seminario et convictu sunt iam ultra septuaginta. Ex quibus tres iam facti sunt sacerdotes et septem promiserunt sacerdotium. Pro quibus ut R.da P.V. obtineat a Summo Pontifice dispensationem ut 22 vel saltem 23 aetatis anno sacros ordines [67r] etiam presbyteratus possint suscipere qui ad eos videbuntur idonei, in tanta sacerdotum in his regionibus penuria valde optamus. Habemus iam unum sacerdotem seu parochum in pago nostro, et alterum brevi habebimus quem ultra

---

[9] Cf. litteras Patris Rubeni, diei 14 oct. 1587, ad P. Generalem datas; supra, doc. 33.

[10] De P. Vega cf. supra, doc. 29 adn. 6.

[11] De M. et I. Ortiz cf. supra, doc. 30 adn. 12.

[12] De P. Gonzales cf. supra, doc. 29 adn. 4.

[13] De P. Ferricelli cf. *ib.* adn. 8.

[14] De I. Calissiensi (Korytowski) cf. supra, doc. 7 adn. 10.

[15] De M. Salpa cf. supra, doc. 37 adn. 8.

[16] De L. Lucari cf. supra, doc. 31 adn. 6.

[17] De S. Szadek cf. *ib.* adn. 5.

[18] De I. Pace cf. *ib.* adn. 7.

[19] Vide *ib.* § 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Varadinum miseramus. Si tertius accesserit, provisum erit pagis nostris de parochis. Interea tamen a nostris visitantur singulis fere dominicis diebus.

5. P. Ioannes Lelesius qui hic perpetuo decumbit[20], licet non semper sentiat dolores podagrae, cogitat primo vere Viennam et inde in Italiam se conferre iuxta permissionem R.dae P.V. Quamquam et illud caput literarum R.P.V. in postremis literis illi legerim in quo R.P.V. significabat satius esse si hic remaneret. Verum existimat bonus Pater dolores illos acerrimos quibus affligitur, relevari posse partim regione calidiore, partim medicamentis quae alibi facillime, hic autem nullo modo haberi possunt. Expectat tantum patentes a R.da P.V. quibus eum commendet rectori viennensi et patavino aut alteri alicui ad quem venire poterit. Quod ut ne illi denegetur pro sua consolatione, vehementer peto a R.P.V. Mallemus quidem et nos ut hic maneat. Nam et in lecto decumbens multum nos posset iuvare, cum magnam habeat et experientiam et authoritatem in hac regione. Sed quia, ut dixi, habet suas rationes, propter ipsius consolationem, non existimarem hoc illi denegandum. Habet iam viaticum 371 aureorum ungaricorum, currum, lectum et alia ad iter necessaria; equos facile inveniet. Habet et Gubernatoris concessionem et socium ex nostris[21] qui illi ministret et cibos paret ut non sit futurus magno oneri cuicunque collegio.

6. De venditione cuiusdam portionis pagi dicti Andahaza facta a P. Stephano Aratore domino Georgio Kiral vicecapitaneo varadinensi qui alteram eiusdem pagi partem possidebat, puto scriptum fuisse R.P. a R.P.e Provinciali. Nam ea venditio facta fuit ante adventum meum in Transsylvaniam. Cum autem possessionem legitimam illius portionis dictus Georgius Kiral cum literis Principis capere vellet, contradixit illi possessioni P. Matthias Tomani qui Patri Stephano in varadinensi residentia successit[22]. Iam vero Georgius Kiral per literas a me petiit ut contradictionem illam relaxarem eumque pacifice illa parte a se bona fide empta pro 250 taleris et a P. Stephano vendita qui se dixisset ad eam vendendam habere facultatem, frui permitterem accepta illa pecunia. Ego re consultata respondi P. Stephanum nullam a R.P.V. facultatem vendendi habuisse. Itaque ius nullum dominum Georgium

---

[20] De P. Leleszi graviter aegroto cf. *ib.* § 3.

[21] Ioannes Pace S.I.; cf. supra, adn. 18.

[22] Cf. ea quae de hoc negotio P. Thomány referebat Patri Wujek; supra, doc. 37.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

habere ad illam pagi portionem. Nos tamen scripturos ad R.dam P.V. ut tolerabili saltem precio illa portio Georgio vendi possit (vel ut totidem alii coloni illorum loco dentur nostris prope Varadinum); pro quo etiam intecessit dominus Gubernator qui hic est Principis loco. Commisi autem P. Matthiae ut valorem illius portionis diligenter intelligeret. Nam pagum audio esse distantem Varadino quinque magnis milliaribus ungaricis, turcis obnoxium, ex quo nostri vix aliquid utilitatis possent percipere. Accedit quod nobis cum homine potente esset litigandum de eo quod unus ex nostris ex mera simplicitate vendidit inconsulta R.da P.V., deceptus ab homine callido et haeretico. Quamobrem faciat nos quaeso R.P.V. quamprimum certiores quid hic facere debeamus et si valor illius portionis pagi non pervenit ad alios 200 florenos ultra id pro quo est venditus, ut possimus hominibus istis haereticis et qui nobis multum nocere possent, gratificari ne etiam invitis nobis iure vel iniuria id obtineant ad quod iam ius a nostris videtur acquisivisse, concedat id nobis R.da P.V.[23] [67*v*] Valorem illius portionis pagi nondum intellexi. Scribam de eo sequentibus literis si quid certius cognovero.

7. Mitto R.P.V. literas nostri Principis a se compositas et sua manu scriptas[24]. Respondeat ei R.P.V. et munusculum aliquod romanum mittat[25]. Multum enim excitatur eiusmodi rebus. Hactenus partim in itinere partim in collegio ista scripsi. Quamobrem ignoscat R.P.V. quod ita confuse et inornate scripserim.

Dum autem occasionem mittendarum harum literarum expecto, accepi tandem literas R.P.V. (21 augusti datas una cum brevi apostolico ad nostrum Principem) 3 decembris[26]. Sed commode accidit quod earundem literarum exemplum a R.do P. Provinciali multo ante acceperam. Breve Summi Pontificis hesterno die reddidi Principi praesente

---

[23] Vide decretum Patris Generalis, dici 1 aprilis 1588, quo venditio possessionis confirmata est; infra, doc. 45.

[24] Quas videsis supra, doc. 35.

[25] De dono aliquo Principi dando P. Generalis die 29 martii 1588 haec scribebat Patri Possevino: « La croce che havevo disegnato mandare a S. Principe di Transilvania, venne occasione di mandarla al Giapone al Re Francesco che sapevo che molto la desiderava; et così gli la mandai. Ma non per questo voglio mancare di mandare qualche altra cosa al Principe, che cosa sarà più a proposito, et la farò accomodare » *Ven. 3* 199*v*.

[26] Litterae Patris Generalis desiderantur. Breve autem pontificium ad Principem v. supra, doc. 24.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cancellario [27] et aulae marschalco [28] qui omnes legerent illud. Continebat autem seriam admonitionem ad Principem ne nostros e Transsylvania discedere permittat ullo modo. Curabo ut ad eas litteras Princeps respondeat; vel potius a proceribus suis responderi faciat, a quibus maius est periculum.

Catalogum seminarii et convictorum misimus ante unum mensem ad R.dum P. Provincialem ut inde mitteretur ad R.dam P.V. [29].

8. P. Leonardus Rubenus est hic vicerector ad tempus donec alius mittatur a R.P.V. Et certe optamus vehementer ut R.P.V. mittat aliquem insignem virum qui et rectoris et viceprovincialis vel certe institutoris Principis munere recte fungi posset [30]. Qui sit vir maturus et probatus et bene doctus in philosophia et theologia et in controversiis ac linguis versatus; addo et eloquens ac disertus et bonus humanista et historicus. Haec enim omnia requirerentur in aula ad Principem recte informandum; maxime si Princeps ipse, uti brevi futurum speratur, regni gubernacula assumpserit. Sed de his plura alias. Tempus enim est ut finem aliquando faciam, commendans me s. sacrificiis et orationibus R.P.V.; quam bene in Domino valere cupio. Claudiopoli 8 decembris 1587.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

---

[a] in quibus continebatur *sup.* / [b] ad nostrum Principem *sup.* / [c] praemissa . . . poenitentiis *sup.* / [d] sanctos *del.* ven[erari]; *sup.* invocare / [e] ex parte Regis *sup.* / [f] Michael Ortiz *sup.* / [g] Iacobus Ortiz *sup.* / [h] vel . . . Varadinum *in marg.* / [i] portionis *sup.*

---

[27] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 30 adn. 4.

[28] Ioannes Gálffy; cf. supra, doc. 7 adn. 6.

[29] Quem catalogum ad hodiernum diem reperire non valuimus.

[30] P. Generalis, multis sociorum sollicitationibus motus, quaesivit et invenit quemdam italum pro munere rectoris collegii claudiopolitani. Die enim 7 maii anni 1588 ita scribebat Patri Possevino: «Ho ricevute le lettere di V.R. et mi sono consolato in Domino leggendo in Frascati le buone nuove; et stiamo animati con la gratia del Signore a promuovere il servitio di Dio in quei paesi. Et già andiamo pensando di fare scelta di rettore per Claudiopoli che sia molto a proposito per quel collegio; et speriamo che se la sanità non impedisca, sarà attissimo per quel carico uno che andiamo disegnando d'Italia» *Ven. 3* 206*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

39

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 16 IANUARII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Quam primum aedificandae sunt habitatio et schola Thurotii.* — 2. *De haereticorum filiis in scholis nostris tolerandis.*

... 1. Comitia hungarica sunt absoluta[1]. Pro quorum felici conclusione, ut P. Scherer[2] refert, unanimi consensu proceres utriusque status Serenissimum urserunt ut erepta nobis praepositura alicui bene merito incolae tradatur et conventus restituatur[3]. Nobis vero prospiciatur aliunde. Et ita urserunt ut tandem quod responderet, non haberet aliud quam S.C.M. de hac re melius deliberaturam[4]. Etsi autem non dubito quin importunitas haec ex paucorum consilio, et quidem eorum quos minime decebat[5], profecta, mentem Caesaris non sit permotura, non tamen caret periculis et difficultatibus aliis quae suo tempore nobis possint incommodare. Mihi sane et aliis patribus videtur ut de consensu Caesaris quam primum aliquod inicium fiat Turotii aedificatis aliquot habitationibus et scholis; quae aedificatio ad unum aut alterum annum extrahi sine cuiusquam offensione facile poterit. Interim possent scholae Turotii et Scelliae per externos maiori quam hactenus diligentia a nostris dirigi ut variae cessent querelae. Ante omnia

---

[1] De comitiis, in quibus status hungarici laboraturi praevidebantur ut praepositura thuroc. nostris eriperetur, cf. supra, doc. 36 § 3.

[2] De P. Scherer cf. *ib.* adn. 7.

[3] Supplicationem regnicolarum ut praepositura thuroc. non iesuitis, sed « benemeritis ungaris » conferatur, videsis ap. FRAKNÓI VII 253.

[4] Decretum Imperatoris, dici 8 ian. 1588, quo omnes articulos comitiorum, demptis duobus, ratos habuit et confirmavit, v. *ib.* 379-81. Unus eorum fuit « de praepositura thurocziensi quae per nos pro fundatione collegii, instituendoque in Hungaria gymnasio et seminario spiritualium hungaricarum personarum iesuitis est collata ». *Ibidem.*

[5] Hoc est, episcopi Hungariae; cf. supra, doc. 12 § 1 et doc. 36 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

autem oportebit Ser.mum Ernestum [6] audire quid ipse suadeat. Nam ut cum aliis denuo capiatur consilium, vix videtur consultum, cum de praecipuorum voluntate ex hactenus dictis et factis constet eos aliud non desiderare quam ut ab ipsis simus remotissime seiuncti. Verendum etiam est ne de industria suadeant quae causae nostrae cum primis obesse possint.

2. Superiori anno inveni in scholis nostris Viennae haereticos non paucos cum alios tum praecipue hungaros, de quibus ex consilio patrum ita fuerat ordinatum ut maiores natu si quieti et sine cuiusque offensione esse, catechismum in scholis et concionem in templo velint audire, et spes aliqua conversionis affulgeat, in quavis schola ad sex usque menses tolerari possint; minores vero et qui metu parentum a religione retrahuntur, etiam ad plures; interim tamen ab aliquo privatim instruantur. Sed neutrum est servatum. Nam et eorum nonnulli scandalo fuerunt aliis, et nostrum nemo eorum curam gessit ad hunc bene usque mensem. Quo brevi tempore aliqui sunt conversi. Unus tamen est ex praecipua familia Hungariae, parente orbatus, maturus et ingeniosus, philosophus qui et alios nuper conversos retrahere conatur et petulantem linguam in religionem nostram non cohibet, et de religione nostra vix quidquam ut audiat, adduci potest [7]. Contuli cum patribus, quorum sententia est, tolerandum illum esse ad finem usque cursus; curandum tamen ut sit modestior. Rationes eorum hae sunt: quia periculum est ne et qui iam sunt conversi et de quibus bona spes est, secum a scholis nostris, forte etiam a religione abstrahat, et ne alii deinceps ex Hungaria ad nos mittantur, efficiat; et denique, ne res nostras in Hungaria, cum sit magnae auctoritatis, turbet, atque ita multis ad salutem aditus praecludatur. Quae rationes, ut momentum non exiguum habeant, non tamen ita moverunt quin statuerem (done V.R.P. vel hoc ipsum confirmet vel decernat aliud) ipsum si praedictas conditiones velit servare, tolerari posse ad unum mensem. Interim agatur cum illo cum omni patientia et humanitate etc. de his quae ad salutem eius pertinent. Ad hoc me moverunt primum auctoritas V.R.P. et P.N. Borgiae bo. me. a quibus olim petente me Augustae et Herbipoli in simili casu, responsum est, in nostris scholis non esse tolerandos nisi praedictis conditionibus servatis [8]. Quam sententiam non

---

[6] De Ernesto archiduce cf. supra, doc. 12 adn. 3 et passim.

[7] Quisnam nobilis hic hungarus fuerit, nobis nondum constat.

[8] De haereticorum filiis in scholis S.I. sub certis conditionibus admittendis cf. *Mon. Paed.* III 40 117-18 173 et 408.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

videtur mutare sed potius confirmare loci circumstantia. Dein quod non sunt facienda mala ut eveniant bona [9], praesertim tam incerta; nec videntur toleranda mala ut vitentur minora vel etiam paria qualia a nostris timentur. Praeterea haec ipsa diuturna tolerantia et aliis scandalosa atque perniciosa est, et ipsis ansam praebet sese ubi a nobis discesserint, iactandi quod tanto tempore sub nostra disciplina vixerint et tamen vel nihil cum illis actum vel nihil effectum sit. Quorum alterum summam nostram negligentiam aut timorem, alterum eorum peritiam nostramque inscitiam arguit. Postremo eiusmodi tolerare in superioribus praesertim classibus rhetoricae, philosophiae et theologia nihil aliud est quam armis eos contra nos et Ecclesiam Dei instruere. V.R.P. dignabitur quid in hac re sit faciendum, quam primum indicare [10]...

40

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 4 FEBRUARII 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 415 417-18; conceptus manu Patris Hier. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *De haeretico discipulo hungaro in scholis viennensibus S.I. tolerando.* — 2. *Ob numerosas difficultates administrandi praeposituram turociensem propendet ut Imperatori resignetur.*

... 1. Quod quaerit de illo haeretico discipulo nostro [1], praeterita quidem dissimulari atque ignosci possent. Sed si in posterum [a] perseveraret ita loqui atque alios etiam seducere, nullo modo tolerandus erit. Neque id iudicamus salva conscientia nobis licere. Nam si [b] materialia arma haereticis subministrare [c] nefas est, quanto magis spiritualia [d], eosque doctrinae telis [e] contra Ecclesiam instruere [f]. Quidquid autem sit deinde quod nobis in Hungaria facere possit, multo hoc maius

---

[9] Cf. Rom. 3 8.

[10] Responsum Patris Generalis v. inferius, doc. 40 § 1.

[1] Cf. supra, doc. 39 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

est quod [g] postea faciet et quod nunc etiam in scholis seducendo alios. Et debemus in Domino confidere cum faciemus quod ratio et Domini lex dictat... [417]...

2. Quod attinet ad negocium hungaricum [2], nostrum quidem iudicium est neque Turozii neque Scelliae expensas fieri debere in scholis aedificandis, si non ibi sedes figenda est, ibique deinceps manendum. Quare hoc potius videbatur ut, quemadmodum alias scripsimus [h3], re cum amicis consultata [i] locus [j] aliquis aptus eligatur isque [j] Caesareae etiam Maiestati [k] proponeretur ut ipsius [l] consensus accederet. Cum enim eius Maiestas videret serio agi de collegio [m] constituendo, non praeberet aurem iniquorum criminationibus; maxime si illud etiam offerretur quod alias monuimus de pecunia ibi deponenda [4]. Quamquam [n] [418] re tota bene perpensa [o], nos [p] quidem collegium illud tam multis difficultatibus [q] plenum fore praevidemus ut si Dominus [r] istum prioratum nobis eripi pateretur, non valde dolendum esse iudicaremus. Quare cum id quod dixi, Caesareae Maiestati proponetur, fortasse non ab re esset hoc etiam indicare quod nos fugimus ut collegium illud accipiamus [5]; facere tantum ob Dei obsequium atque ipsius etiam Maiestatis. Quod si eius Maiestas melius iudicet [s] postulatis [t] eorum concedere [u] qui istum prioratum nobis auferri cupiunt, nos quidem permittere eius prudentiae ac voluntati [v]. Etsi hoc, ut dixi, proponendum, non urgendum esse, idque ipsum R.V. [x] perpendet ex rebus praesentibus...

---

[a] posterum *del.* pert / [b] si *del.* arma / [c] subministrare *del.* verendum, *sup.* nefas / [d] spiritualia *del.* id est doctrinae / [e] telis *del.* armare / [f] instruere *del.* Nam / [g] quod *del.* est / [h] scripsimus *del.* ut prius cum / [i] consultata *del.* ad / [j] locus... isque *sup.* [k] Maiestati (*prius* Maiestatem) *del.* adiretur / [l] ipsius *del.* concessio / [m] collegio *del.* aedificando / [n] Quamquam *del.* veniebat mihi / [o] perpensa *del.* haec / [p] *prius* nobis / [q] difficultatibus *del.* fore / [r] Dominus *del.* ita disponeret ut non succede / [s] iudicet (*prius* iudicaret) *del.* cedere / [t] postulatis *del.* eorum adversariorum / [u] concedere *sup.* / [v] voluntati *del.* Qu[od] / [x] R.V. *del.* exist.

---

[2] Cf. *ib.* § 1.

[3] Videsis supra, doc. 23 § 2.

[4] Videas supra, doc. 16 § 1.

[5] De aversione non communi Patris Acquaviva praep. gen. S.I. acceptandi nova collegia, praesertim in regionibus septentrionalibus cf. commenta Patris Campana praep. prov. Poloniae; MAH II 789; deinde nostrum commentarium *De origine collegiorum externorum*...; AHSI 30 (1961) 23-28.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

41

P. HIERONYMUS FERRICELLI S.I.[1] P. ANTONIO POSSEVINO S.I.

ALBA IULIA 20 FEBRUARII 1588 — VENETIAS

TEXTUS: 1. *Opp. NN 332* 15*r*-16*v*; autographum. Ad calcem epistolae Sigismundus, princ. Transylvaniae (cuius P. Ferricelli instructor exstitit) nonnulla verba sua manu adiunxit. — 2. Romae, ASV, *Nunz. di Pol.*, Add. II; apographum recentioris temporis.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 237-38 (ex textu secundo).

SUMMARIUM: 1. *Dolet quod Patrem Possevino convenire non potuit.* — 2. *De Gubernatore Transylvaniae haeretico qui a missa catholicorum summopere abhorret.* — 3. *De Sigismundi principis studiis et pietate.* — 4. *De haereticis.* — 5. *Notitiae ex Polonia.*

Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Quod maxime optaveram Vestram aliquando Reverentiam de facie cognoscere, ad hanc usque horam assequi non potui. Et cum sperarem alicubi in Polonia, ecce tibi eodem die V. R.a Olmucio discessit quo nos pervenimus[2]. Quare plus doloris ex V.R.ae discessu, quam voluptatis ex nostro in collegium adventu suscepi. Sed quorsum haec? Ut intelligat me maxima laetitia esse privatum cum V.R.am non offenderim in via, sed tamen literis compensandis id quod coram non potuimus.

2. Ill.mo gratissimae fuerunt imagines[3] tum quia pulchrae, tum quia V.R.ae. Eas ego coram domino Gubernatore reddidi, legique

---

[1] De Hieronymo Ferricelli S.I. cf. supra, doc. 38 § 3.

[2] P. Possevino epistola, diei 6 apr. 1587, Cardinalis Secretarii certior factus est de voluntate Summi Pontificis ut ex Polonia in Italiam se conferret (cf. ASV, *Nunz. di Pol. 23* 70*r*). Qui die 13 maii Braunsberga, die autem 29 maii Vratislavia dedit litteras Cardinali Secretario (cf. *Opp. NN 331* 239*r* et 243*r*). Itaque verisimillime Olomutii commorabatur ineunte mense iunio.

[3] Cf. epistolam Patris Wujek ad P. Generalem, a quo praeter litteras etiam munusculum quoddam romanum Principi donandum petiit; supra, doc. 3 § 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

literas [4]. Cum ad regnum sinarum pervenimus, ubi scribit factam iam esse a rege potestatem evangelium promulgandi [5], statim Gubernator coniecit: Ergo non celebrandi. A missa enim ipse summopere abhorret. Sed docendus fuit nullam in celebratione fuisse difficultatem. Videat quaeso quam diligenter perpendant nostra verba, quo pro sua causa aliquomodo facere videantur.

3. Nos cum Ill.mo paulo ante rediimus Albam, cum diu partim Claudiopoli, partim in aliis pagis peregrinati essemus. Ubi mihi alternis diebus festis cum P. Viceprovinciali erat concionandum latine, nec italico more, sed admiscendo controversias, quod italis non facillimum.

Nunc Ill.mus partim logicus, partim orator est. Si diligentia ingenio responderet, omnia perfecte assequeretur. Sed neque est negligens, praesertim in tam ampla fortuna constitutus. Imo diligentissimus si cum aliis comparetur. In pietate erga Deum ac in catholicae religionis constantia cum aetate crescit [a]. Confitetur enim 15 quoque die, communicat festis diebus praecipuis. Inservit sacro et iam incipit meditari aliquid de vita Christi. Omnino videtur esse novitius Societatis. Deus illum conservet. Spero eius opera hic religionem catholicam [15*v*] auctum iri.

4. De externis haereticis et praecipue dominis nulla spes. In die obstinatiores fiunt, ac omnino vellent nostros ex his partibus exterminatos [6]. Aliquid spei afferunt scholae quas non pauci nobiles frequentant.

5. Ex Polonia haec audiuntur: Maximilianum [7] esse in carcere. Sed haec fortasse nota. Illud novum Balthassarem Bathoreum [8] esse donatum multis arcibus. Cardinali [9] autem cracoviensem episcopatum promiserunt. Ac nunc altius fixa videtur esse memoria Stephani quam cum viveret.

---

[4] Litterae Patris Possevino ad Sigismundum principem desiderantur.

[5] De ingressu S.I. in Sinam et de vicissitudinibus primorum annorum cf. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. 4 nn. 168-236 p. 206-23.

[6] De studiis haereticorum in comitiis ut expulsionem S.I. e Transylvania obtineant v. supra, doc. 38 § 1.

[7] De Maximiliano archiduce cf. supra, doc. 4 adn. 7.

[8] B. Báthory († 1594), filius Andreae B., fratris Stephani B. regis; cf. *É. Batory* . . . 12-13.

[9] De Andrea B. cardinali cf. supra, doc. 30 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad extremum rogo V.R.am ut has Romam [b] dirigat. Ac si quid inde ad me mittetur, alicui claudiopolitano det perferendum; vel si discedet, id P. Ministro vel alicui committat ex collegio. Ego hinc ita mea omnia studia V.R.ae recipio ut nil mihi antiquius sit quam in aliqua re V.R.ae inservire. Vale mi Pater meque Deo precibus et sanctis sacrificiis commenda. Albae Iuliae 20 februarii 1588.

Vestrae Reverentiae servus in Domino

Hieronymus Ferricellus.

V.R.a [c] mi mandi uno stuccio napolitano [10] perché il P.e Girolamo qualque volta non mi vol imprestar il suo. Così è avaro.

Filius

Sigismundus Báthoreus de Somlyo mp. [c]

Il Prencipe vuol giocare et perché già ha guasto il mio, procura un'altro il P.e Francesco Stanganella [11]; per mezzo del quale io conosco V.R. mentre ch'era seculare. Potrà provederlo in un cenno.

Inscriptio: [16*v*] Admodum Reverendo in Christo P., P. Antonio Possevino Societatis Iesu — Venetiis.

---

[a] cum aetate crescit *sup.* / [b] *prius* Neapolim, *sup.* Romam / [c] V.R.a mi manda ... Báthoreus de Somljo mp. *manu Principis exarata.*

42

P. IACOBUS WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA P. ANTONIO POSSEVINO S.I.

CLAUDIOPOLI 20 FEBRUARII 1588 — VENETIAS

TEXTUS: *Opp. NN 326* 356*r*-57*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De litteris et libris acceptis.* — 2. *Haeretici in comitiis nil contra S.I. agere potuerunt.* — 3. *De sollemni disputatione habita et de seminario.* — 4.

---

[10] Videntur esse chartae ad ludendum.

[11] F. Stranganella S.I. neapolitanus, utriusque legis doctor, ingressus est S.I. anno 1578; anno 1587 Neapoli munere praesidis congregationis B.V. fungebatur; v. *Neap. 80* 4*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Constructiones Claudiopoli et Albae factae. — 5. *Excursiones Principis in varios locos.* — 6. *De instructione quam Principi impertit. Tentamina nonnullorum ut nostros ab aula Principis amoveant.* — 7. *De medico catholico pro Principe quaerendo.* — 8. *Ob res publicas Poloniae anxius est.* — 9. *De pensione pontificia pro seminario claudiopolitano solvenda.*

Reverendo in Christo Pater. Pax Christi.

1. Literas R.V. 9 novembris Venetiis datas [1] ego 14 februarii Claudiopoli accepi. Priores autem illas per Poloniam missas nondum accepi. Quas vero R.V. ad Ill.um Principem dedit una cum sericeis imaginibus [2], misi illico Albam ad Hieronymum Fericellum qui P. Iacobo Calissiensi [3] in iuvando me circa institutionem Principis successit. Nam P. Iacobum propter adversam valetudinem et periculum phtysis in Poloniam remisimus. Hortatus autem sum Principem ut R.V. responderet quamprimum et literas ipsius in horas expecto. Pro libris autem missis *De regno Sinarum* [4], Martyrologio [5] et Modo discendi [6] etc. magnas R.V. ago gratias.

2. Nos cum Principe tota pene hyeme per Transylvaniam discurrimus. Nam Claudiopoli mansit per totum novembrem, quo tempore fuerunt comitia; in quibus licet haeretici more suo multa machinati sunt contra nos, omnia tamen in nihilum reciderunt, nisi quod spes illis facta est, futuris generalibus comitiis de religione tractandum esse [7].

3. Ante illud tempus venit huc P. Emanuel cum aliquot sociis hispanis qui disputationibus phylosophicis (nam theologicae a Gubernatore tempore comitiorum non sunt permissae ne qui motus conci-

---

[1] Quae litterae desiderantur.

[2] De hoc dono cf. supra, doc. 41 § 2.

[3] I. Korytowski S.I.; cf. supra, doc. 31 adn. 19.

[4] Agitur de opusculo GONÇALEZ DE MENDOÇA O.E.S.A., *Historia de las cosas mas notables, ritos y constumbres del gran reyno de la China* . . . (Romae 1585); cuius versio italica typis mandata est anno 1586 Venetiis; latina vero a. 1589 Francofurti; cf. STREIT, *Bibliotheca Missionum* IV 531-33.

[5] *Martyrologium Romanum* iussu Gregorii papae XIII revisum editum est exeunte anno 1586; cf. *Enciel. Catt.* VIII 254-55.

[6] Huius generis libellos varii auctores illius temporis conscripserunt. Cf. in *Ouvrages pédagogique* . . . BUDAEUS (p. 96), CHYTRAEUS (p. 155), ERASMUS (p. 240), ERYTHRAEUS (p. 256), VIVES (p. 675).

[7] De haereticorum conatibus in comitiis cf. supra, doc. 38 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

taretur) contionibusque latinis, ut comaediam et varias orationes taceam, multum commendationis collegio attulerunt [8]. Itaque et seminarium [9] mox impletum est, ita ut iam in eo sint ad 50; et convictus instauratus, in quo numerantur 30, uti videbit R.V. ex catalogo quem ordinavi ut mittat ad R.V.am P. Vicerector [10]. Pecunia seminarii retenta pro medio anno 84 et pro toto anno 86, et 500 fl. pro fabrica claudiopolitana retenti ab anno 86 non sine labore est recuperata a Gubernatore. Nunc reliquos 800 florenos pro anno praeterito usque ad martium huius anni exigimus [11].

4. Scholarum partem orientalem pro seminario hoc anno elevabimus ad altitudinem alterius partis ut non sit opus alio aedificio pro seminario, quamquam et modo non incommode habitant. Similiter collegii partem orientalem hoc anno perficiemus si Domino placuerit. Albae Iuliae et vetus refectorium monachorum et quinque alia hypocausta extruximus. Hoc anno scholas quoque ex muro aptare conabimur. Varadini sunt duo patres: P. Marcus [12] et P. Nicolaus [13] cum duobus magistris [14] et uno coadiutore.

5. In decembri Princeps excurrit in Kolos ad aliquot dies et rursus Claudiopoli paucos dies commoratus, in Eggeress, ubi et festa Natalicia celebravimus. Inde rursus per Gialu et Claudiopolim in Uywar, in Saio et sub medium februarii Albam [15]. Toto hoc itinere contionatus sum latine Principi et aulae, adiuvante me interdum Patre Fericello ut et ipse paulatim exerceretur. Oblata fuit Principi candela Claudiopoli a P. Vicerectore tempore comitiorum et Princeps exceptus est in Mono-[356*v*]stor a nostris prandio. Summus Pontifex Sixtus miserat breve ad Principem quo illum serio hortabatur ne nostros e Transylvania moveri sineret, sed modis omnibus retineret [16].

---

[8] De exercitationibus scholasticis cf. *ib.*

[9] De seminario cf. *ib.* § 4.

[10] Leonardus Rubenus S.I.; cf. supra, doc. 3 adn. 8 et passim. Catalogus autem alumnorum desideratur; cf. supra, doc. 38 adn. 29.

[11] De difficultate in recipiendis pensionibus pro seminario cf. supra, doc. 31 § 4.

[12] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 14.

[13] N. Kurtić S.I.; cf. supra, doc. 31 § 2 adn. 16.

[14] Unus magistrorum fuit Michael Salpa S.I.; cf. *ib.* et adn. 17.

[15] De his excursionibus cf. supra, doc. 41 § 2.

[16] Breve pontificium v. supra, doc. 24.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. Princeps communicavit ad Natalem Domini cum decem ex suis aulicis et confitetur fere singulis hebdomadis. Iam audivit rhetoricam et dialecticam et compendium controversiarum audit a me singulis dominicis et festis, et feriis sextis praeter historiam et Ciceronem et styli exercitationem [17]. Sed ecce ante paucos dies intelleximus Vienna [b] ex literis D. Appollonii Menabeni [18] magnificos dominos transsylvanos sedulo quaerere aliquem qui Ill.m Principem legendo et recitando historias tota die doceat et oblectat [19]. Quod puto factum consilio Domini Cancellarii [20] qui est noster hostis, et Galfii [21] quoque. Qua de re scripsi ad R.P. Generalem et P. Provincialem ut sciamus quid nobis in tali casu esset faciendum.

7. Post discessum D. Appollonii acceptus est pro medico Principis Paulus Coronensis [22] qui nunc curat D. Gubernatorem [23] ex ictericia iampridem laborantem, et adhibetur iam mensae Principis. Ille quoque non est amicus nostrorum, licet id [c] dissimulet, sicut et Cancellarius et alii. Commendavit mihi P. Rector viennensis [24] quendam medicum catholicum qui hactenus mansit Cassoviae apud Comitem Nogarolam; et domini Pestallocii [25] alterum commendant. Verum isti magnificis vel hoc nomine non placebunt quia catholici. Audio autem quod Marcellum Squarcialupum [26] revocaverint, et Marcello Nagy [26*] transylvano catholico dantur 200 aurei annui ut Florentiae in hospitali addiscat praxim medicinae; qui mense ianuario ivit in Italiam. D. Quadrius [27] amisit usum manuum ab aliquot mensibus nec adhuc convaluit.

---

[17] De studiis Principis cf. supra, doc. 41 § 3.

[18] De A. Menabei, medico catholico cf. MAH II 710.

[19] De tentamine procerum v. infra, doc. 61 et doc. 64 § 2.

[20] V. Kovacsóczy; de quo cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.

[21] Ioannes Gálffy; cf. supra, doc. 7 adn. 6 et passim.

[22] De quo hodiedum nil invenire potui.

[23] I. Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5 et passim.

[24] Ioannes Reynel S.I. (1547c-1607) bohemus, collegii viennensis rector (1587-89); cf. *Cat. Prov. Austr.* I 764.

[25] Fratres Pestalozzi, itali mercatores, catholici qui Viennae residebant; cf. *Mon. Pol. Vat.* VI/ II 351 et passim.

[26] De M. Squarcialupi, italo, medico Principis ariano cf. MAH II 129 et passim.

[26*] De M. Nagy cf. VERESS, *Matricula et acta Padova* 90 237.

[27] Petrus M. Quadrio, italus, medicus catholicus qui anno 1583 fuit in Transylvania; cf. MAH II 576-78. De medico catholico Principi procurando cf. *ib.* 710 § 3 et adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. De rebus polonicis et capto Maximiliano non est quod scribam [28]. Nam haec citius eo perferuntur. Faxit Deus ut misera Polonia post tot tumultus sane periculosos sub uno rege tandem conquiescat. D. Balthassar Bathory [29] donatus est civitate in Polonia et aliquot arcibus in Livonia. Cardinalis autem Bathoreus [30] accipiet episcopatum optimum quodcumque primo vacaverit excepto archiepiscopatu.

Nostri omnes salutant R.V. et nominatim tres fratres quos R.V. secum adduxit [31], quorum duo sunt Claudiopoli, tertius Pax coadiutor Albae Iuliae. Cupio R.T. bene in Domino valere, cui me et totam Transylvaniam cum collegio et residentiis nostris similiter commendo. Adiuvet nos R.V. suis s. sacrificiis et orationibus.

Claudiopoli 20 februarii 1588.

Reverentiae Vestrae servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

9. Pensio pontificia solvitur quidem seminario, sed scutis aureis in scutos monetae commutatis. Praeterea nullas habemus literas pontificias de ea pensione, nec scimus an perpetua sit futura. R.V. significet nobis quid illi in Domino videatur, et nos instruat quid facto sit opus.

---

[a] uti . . . R.V. *in marg.* ‖ [b] Vienna *sup.* / [c] id *sup.* / [d] tandem *sup.*

---

[28] De rebus polonicis cf. supra, doc. 41 § 5.
[29] De B. Báthory cf. *ib.* adn. 8.
[30] De A. Báthory cf. *ib.* adn. 9.
[31] S. Szadek, polonum; L. Lucari, dalmatam; I. Pacem, italum; cf. supra, doc. 31 § 1 et adn. 5-7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

43

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 12 MARTII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum, ex parte lectu difficillimum ob chartam olim aqua pluviali madefactam, quae scripturam passim delevit.

SUMMARIUM: 1. *Utrum praepositura thuroc. in Hungaria retinenda sit.* — 2. *Ubinam collegium hungaricum instituatur.*

Tempus postulat ut quae de negocio hungarico V.R.P. humiliter et simpliciter repraesentem, ut ipse tandem quid facto sit opus, ex parte sua definiat[1] . . .

Contuli ego cum utroque rectore, antiquo et novo[2], et cum consultoribus[3]. Et quidem priorem quaestionem hoc modo proposui: An praepositura ut nunc est, retinenda sit vel non, sed tota dimittenda; an vero pars eius quae difficilis est, sit permutanda, altera retenta. Adieci rationes pro utraque parte, non speculativas, sed practicas.

Quod non sit retinenda, sunt hae quae Societati et eius ministeriis sunt admodum onerosae: 1. Perpetuum odium et invidia tam ecclesiasticorum quam saecularium, quorum utrique bona ex parte bonis inhiant; qui proinde nobis hactenus nihil intentatum relinquerunt[4] . . . [1*v*] In quibus omnibus quae ab Imperatore sperare possimus, vix video, cum in aliis etiam gravioribus multa dissimulare cogatur.

2. Praepositura haec magnum habet nomen[5] et nescio quid prae se fert. Habet arcem natura loci munitissimam, in qua novem praesi-

---

[1] P. Generalis de negocio hungarico mentem suam manifestavit in responsis diei 4 febr. et 31 martii 1588; v. supra, doc. 40 § 2, et infra, doc. 44 § 1.

[2] Ioannes N. Donius (1581-87) et Ioannes Reynelius (1587-89) rectores collegii viennensis; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 656-57 et 764.

[3] Consultores provinciae Austriae exeunte anno 1588 fuerunt: P. Reynel et P. Scherer; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 467-68.

[4] Cf. supra, doc. 36 § 3.

[5] De celebritate praepositurae cf. ea quae P. Donius die 20 apr. 1586 referebat Patri Generali; MAH II 893.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

diarii milites perpetuo aluntur; duo oppida et alios subditos multos [6]; sex vel septem thalerorum milia, ut plurimi iactitant, cum vix partem vel medietatem posse habere; quamvis si externus quispiam eam possideret, plus haberet. Solent enim externi aliter subditos premere quam nos deceat; et alia infinita commoda habent quae nos non possumus, nec sane deceret.

3. Veteri consuetudine qui iter faciunt Varaliae ecclesiastici, nobiles, ad nos divertunt [7], voluntque cum omni familia more solito tractari, iumentis subditorum nostrorum ad multa miliaria uti. Quam cupiditatem auget divitiarum opinio.

4. Annexae sunt quinque vel sex parochiae, in quibus vel nulli sunt parochi vel sunt haeretici vel certe uxorati; parochiani partim nostri, partim nobilium haereticorum subditi, pene omnes haeretici; et vix alium admittent parochum. Et si admitterent, non possunt haberi [8]. Adde quod nobiles cum et ipsi aliquid iuris in parochias praetendant, nobis nostrum ius patronatus liberum non permittunt. Episcopi, archidiaconi vel non curant, vel non audent propter nobiles.

5. Literae, registrae a quodam capitulo asservantur, nec hactenus extorqueri potuerunt quidquid mandaverit Caesar et Ernestus, et vix spes est posse aliquando [9].

6. Legum, iurium, consuetudinum in his quae ad temporalia pertinent, summa severitas cum summa iniquitate coniuncta, ut ipsimet fatentur hungari; adeo ut in certis et non admodum gravibus casibus sub poena amissionis omnium bonorum citati in iudicium possint non superiores modo, sed et collegium, imo et provincia ut dicunt. Et in huiusmodi iudiciis et nostra et subditorum causa frequenter versari oportet.

7. Bona reddituum pars consistit in negociatione saeculari manifesta... Emitur enim vinum nostra pecunia et nomine, ac deinde partim subditis obtruditur ut certo a nobis constituto praetio illud more cauponarum vendatur; partim in nostris aedibus eodem modo

---

[6] De his omnibus abunde refert idem P. Donius qui praeposituram nomine S.I. acceptavit; cf. *ib.* 945-51.

[7] Vide infra, doc. 89; in quo sermo recurrit de visitatione Stephani Szuhai canonici strigoniensis Selliae.

[8] De difficultate in parochis inveniendis cf. supra, doc. 36 § 2.

[9] De litteris et privilegiis praepositurae legi possunt ea quae P. Donius scribebat anno 1586; MAH II 949. Vide etiam RUPP I/2 678-79.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

venditur[10]. Cerevisia etiam coquitur Varaliae in nostra domo vendenda eodemque modo vendenda subditis traditur. Et vix videtur modus nos ab hac negotiatione liberandi, nisi hoc ius alicui nobili vendatur, aut in arendam datur cum subditorum et nostro damno, nisi usus omnino omittatur cum summa rei familiaris imminutione.

8. Administratio bonorum admodum difficilis et distractiva: 1. Propter subditorum fraudes, malitias, qui sine crudelitate aliqua vix videntur posse in officio contineri. 2. Propter vicinorum quorundam violentam iniquitatem[11], praesertim vero bonis inhiantium cupiditatem qui nullum non movebunt lapidem ut litibus et iudiciis, a quibus nos abhorrere scient, nos et subditos divexent. 3. Propter administratorum, quibus omnino carere non possumus, perfidiam, qua et nos praedant et hinc sua augent, et subditos nostro nomine iniuriis et contumeliis onerant et bona perire sinunt. 4° et ultimo: Propter ipsorum bonorum inter se distantiam. Varalia enim abest Vienna itinere quinque dierum vel amplius, et habet adiunctos 14 pagos et vicos ultra ad sex miliaria distantes[12]. Scellia est fere in medio posita inter Varalliam et Viennam, habetque tres pagos adiunctos. Omnia ista oppida et pagi consistunt in quinque vel sex comitatibus, qui omnes habent sua peculiaria tribunalia. Et quidem si rebus nostris consultum volumus atque etiam subditis, utrobique Varaliae et Scelliae homines nostros residere oportebit; in altero quidem hungaros, in altero bohemos et germanos, quum praesertim pro huiusmodi ministeriis magna est penuria. Quid fiet si extra haec duo loca in tertio aliquo collegium constituatur?

At vero contrarium, hoc est praeposituram retinendam, haec suadent: 1. Extrema istius regni necessitas spiritualis, quam vel ipsa impedimenta quae diaboli instinctu sese offerunt, satis indicant.

2. Multum laborarunt cum Ill. Cardinalis piae memoriae[13] et alii multi[14], tum ipsi Ser.mi Principes[15], tum denique etiam nostri ut

---

[10] Qui usus seu consuetudo etiam Claudiopoli nostrorum conscientias turbavit; cf. MAH II 258-59 § 5.

[11] Vide casum de irruptione colonorum vicini nobilis in subditos oppidi praepositurae Pered; infra, doc. 89 § 1.

[12] Elenchum oppidorum et pagorum ad praepositurum pertinentium vide in MAH II 950-51.

[13] Georgius Draskovics; cuius rogatu Imperator praeposituram S.I. donavit; cf. MAH II 891-94.

[14] Inter eos nominandus est imprimis Ioannes F. Bonomi, nuntius ap. Imp.; cf. MAH II 12*-13* et passim.

[15] Ernestus et Maximilianus; cf. MAH II 997.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ea nobis traderetur. Multo vero plus postea laboratum est in dieta [2*r*] ut ea contra ordinum voluntatem nobis maneret salva[16]; Caesarique denuo a Ser.mo Ernesto supplicatum est hoc nomine[17]. Quorum omnium conatus irriti essent, forte non sine aliqua nota vel certe offensione.

3. Caesar denuo dicitur confirmasse, qui et ipse offendi posset.

4. et ultima: Diu multumque nobis et aliis multis in optatis fuit ut in eo regno possemus pedem ponere. Quod si nunc cedamus, vix spes est amplius redeundi, cum ex regni decreto externis nationibus (Turca credo et haereticis exceptis) aditus ad habitandum in regno praecludatur. Adde quod nescio quorum diligentia praematura iam in Historiam Surii sit relatum iesuitas a statibus regni esse receptos[18]. Quare sine nota non possemus recedere.

His positis, quae sit duorum meorum et trium rectoris consultorum[19] sententia et rationes, videbit V.R.P. in aliis litteris quas ipsi mittunt. Cum autem quaestionis propositae tria sint membra: duo extrema, tertium medium, illi extremum arripiunt, rector mecum tenet medium. Itaque sententia nostra est: 1. Sceliam cum suis pagis retinendam; Varaliam vero cum suis, si qua ratione fieri possit, cum aliis bonis esse permutandam; quae vel Sceliae vel certe futuro collegio ita sint vicina ut ab uno eodemque procuratore administrare possint. Varalia enim est quae praecipuas nobis facessit molestias propter parochias multas, propter arcem, propter nomen praepositurae, cuius appendix quaedam est Scelia. Neque vero in eo offendi poterit vel Caesar vel alius quispiam, neque defuturam puto commoditatem permutandi. Nec rationes consultorum contra hoc vim habent. Cum collegium non tollatur, nec bona dimittantur, sed permutentur; nec teneamur cum tam manifesto periculo Societatis et impedimentis plurimis maiorum bonorum vel recipere, vel recepta retinere. Quod si vel status vel ipse Caesar nollent bona dividi, tentanda esset omnium simul permutatio. Si nec hoc possemus, potius omnino dimittendam[20], quam ea retenta

---

[16] Cf. supra, doc. 36 § 3.

[17] Cf. supra, doc. 39 § 1.

[18] Laurentius SURIUS O. Carth. (1523-1578), *Commentarius brevis rerum in Orbe gestarum*; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* IX 1193-94.

[19] Rectori collegii viennensis anno 1588 assignantur in catalogo provinciae consultores qui sequuntur: Martinus Bastius, minister; Georgius Scherer, concionator; Alfonsus Carrillo prof. theol.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 468.

[20] Ad huiusmodi solutionem inclinavit etiam P. Generalis; cf. supra, doc. 40 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in has nos coniicere angustias. Possumusque pie credere, iusto Dei licet occulto iudicio nondum esse maturum ut per Societatis operam huic regno succurratur.

2. Posterior quaestio de loco collegii tria habet momenta pro triplici locorum genere quae collegio erigendo occurrunt. Et ut dixi, quodlibet genus habet fautores. Primo, sunt civitates regiae; secundo, civitates et oppida baronum; tertio, nostra duo oppida. Omnes consultores mecum in ea sunt sententia ut nullo modo fiat collegium in aliqua civitate vel oppido baronis alicuius. Caussae satis sunt manifestae.

In Varaliam vero inclinant nonnulli mecum. Scilicet locus et ratione victualium et habitationum sit commodus. Ibi enim essemus tutiores et quietiores et liberiores quam alibi. Fieret accessio nostris reditibus et subditi augerentur numero et opibus. Verum praeter illa incommoda quae superius posui (quamvis illa non moveant consultores) est et illud quod et victus ratio sit difficilior et habitationes minus commodae et locus per se obscurior et lingua pessima. Quare omnes magis inclinamus in civitatem aliquam regiam. In specie vero occurrebant duae. Altera quae oppidum potius quam civitas dici debet, cum moenia non habeat, est metropolis insulae maximae in Danubio sitae et vocatus S. Maria [21], tribus miliaribus a Posonio, totidem a Scellia. Quae tota insula mirum in modum celebratur ab agri fertilitate, amoenitate, hominum frequentia et omnium rerum ad vitae usum necessariarum copia. Oppidum ipsum regis est, constatque partim germanis, partim hungaris, sed est arci posoniensi incorporatum; cuius vicecomes est quidam Palphi [22] bonus catholicus et amicus noster singularis, qui omnem suam operam nobis pollicetur. Itaque etsi oppidum regium sit, est tamen semper in administratione Vicecomitis.

Altera est Cassovia [23] quae sedes erat olim Proregis. In hanc plerique cum nostri cum externi inclinant; quidam quidem propter invidiam, alii propter alias causas. Est in ea monasterium desolatum, sed a militibus occupatum. Est vicina abbatia vacans cum qua forte permutatio fieri posset. Ego hactenus ab ea civitate fui alienus tum propter distantiam, tum propter perpetuum militum praesidium, quod

---

[21] Etiam Samaria latine; Somorja hungarice, Sumarein germanice, Schomorin slavice; sed rectius S. Maria vocandum, nam diplomata Fanum S. Mariae dicunt ob sacram aedem eius nomine isthic primitus dedicatam; cf. BÉL, *Notitia Hungariae* II 228-30.

[22] De Nicolao Pálffy cf. MAH II 705 et passim.

[23] De Cassovia sermo saepe occurrit in MAH I et II.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

studiosis parum convenire videbatur. Iam vero potius in eo inclino cum propter communem sententiam, tum propter multas commoditates quae distantiam compensant. Praesidium autem militum non magis impediat quam hic Viennae, tum denique propter difficultatem commodioris loci.

Haec volui V.R. insinuare in insipientia mea. Ipsa dignabitur indicare suam mentem et quo secure inclinare et nostra consilia dirigere possimus. Quamdiu enim pure petimus consilium ab externis, sine ulla inclinatione in hunc vel illum locum particularem, certi nihil habere poterimus. Tunc simul possunt rationes inquiri quibus cogitata perficiantur.

Precibus et sacris sacrificiis V.R.P. me plurimum commendo. Viennae 12 martii 1588.

Vestrae Reverendae Paternitatis filius in Christo Iesu indignissimus

Georgius Baderus

Martinus Undo[24] ab omnibus habetur tamquam unus ex Societate; nec ipse aliter se gerit. De eo multa bona scribuntur et dicuntur. Maxime vero praedicatur eius honestas, zelus animarum. Forte si collegium fieret Cassoviae, gratiae misericordiae locus esse posset.

44

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 31 MARTII 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 426-27; conceptus autographus Patris Piatti.

SUMMARIUM: 1. *Praeposituram thurociensem commutandam aut deserendam declarat.* — 2. *Martinus Undó non est iterum in Societatem recipiendus.* — 3. *Hungarus iuvenis haereticus tolerari in scholis permittit.* — 4. *Scholastici hungari provinciae Austriae desiderantur pro Transylvania iuvanda.*

---

[24] De M. Undó, olim de S.I., cf. supra, doc. 8 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. Venio nunc ad[a] ultimas litteras datas 15 martii[1], pene totas de praepositura hungarica. In quo negocio certe, ut R.V. vidit et scripsit, valde ancipiti ac dubio ob multas rationes in utramque partem concurrentes, re bene perpensa et consultata, hoc nobis denique iudicatum est: Curandum esse omni ope quod alias etiam scripsimus[2], ut bona illa permutentur. Quod fortasse non erit admodum difficile, quoniam aliqui externi invenientur qui libenter habeant ea quae[b] nobis pro nostra disciplina et instituto sint gravissima. Si hoc non possit, minus malum ducimus relinquere praeposituram propter tam magnas distractiones quas locorum illorum numerus et qualitas affert, ut valde dubitandum sit ne cum exiguo Hungariae fructu[c] Societas magnum damnum faciat[d].

Itaque resignanda erit[e], huiusque nostri facti ratio reddenda et Caesari et Ernesto et aliis quibus conveniet. Simulque illud agi poterit ut quoquomodo Hungariae consulatur, ut[f] ex ea praepositura[g] aliqua pensio applicetur seminario hungarorum[h] fundando Viennae[3]. Nam id saltem aliquod adiumentum afferret[i] afflictae religioni in illo regno, si Societatem habere non posset.

Quod si permutatio succedat et de loco agatur ubi instituendum sit collegium[4], primum quidem nec baronum oppida, neque vero[j] ipsius praepositurae satis idonea videntur propter multas causas. Cassovia est nimis distans quo nec commeatus tuto transferri, nec nostri, nec alii externi discipuli satis tuto esse poterunt propter periculum turcarum. Tirnavia quidem vel Possonium non displiceret si vel Caesaris auctoritate interposita vel nostro rogatu ob[k] istius regni auxilium[k] impetrari [427] posset a capitulo ut ibi patiantur esse collegium. Denique cum circa redditus omnia bene constituta essent, nec alius locus commodior haberi posset[l], non displiceret etiam insula B. Mariae. Sed haec deliberatio communicanda esset cum Ser.mo Ernesto[m] et aliis eiusmodi personis, eorumque consilium sequendum. Atque haec nobis in praesenti occurrebant de isto negocio. Quod si Deus ita disposuerit ut Hungaria collegio careat, nobis quidem displicebit[n] pro eo quod illam regionem spirituali ope indigere videmus, sed erit acquiescendum in Dei providentia et voluntate, in cuius manu sunt momenta

---

[1] Quas videsis supra, doc. 43; quae tamen datae sunt die 12 martii.
[2] Vide supra, doc. 40 § 2.
[3] Idea fundandi seminarium pro hungaris Viennae, est prorsus nova.
[4] Vide supra, doc. 43 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

temporum, et qui novit quando ostium nobis fortasse commodius aperturum sit. Quod nunc penitus occlusum putavimus.

2. De Martino autem Undo[5] placet nobis quod bene se gerat. Quo minus etiam cogitandum iudicamus de gratia quam R.V. illi petit, cum id foris[o] faciat quod in Societate non faciebat. Et sane aliqui sunt qui leviori onere ferendo vires habebunt. Si autem maius imponatur, non possunt ferre et totum abiiciunt.

3. De hungaro autem illo haeretico quandoquidem iam adeo sub finem est studiorum et propter alios quorum mansio ex illo pendere dicitur[p], iam antea scripsimus[6] posse tolerari, modo tamen quietus sit et alios non[q] seducat. In universum tamen de similibus, modo non detrimentum aliis afferant[r], videntur posse tolerari, ea tamen conditione addita ut moraliter sit aliqua spes conversionis eorum. Quin etiam praeceptores ipsos convenirent aliqua interdum vel accersita occasione intermisceri quae ad catholicam doctrinam auditoribus commendandam conferrent; ut sic vel inviti eam audire cogerentur. Atque haec mihi ad eius literas occurrebant.

4. Praeterea vero occurrebat quod audivi esse in[s] ista provincia aliquos hungaros qui etsi adhuc iuvenes et nondum sacerdotes, tamen valde necessarii sunt Transylvaniae, ubi[t] et in praesenti scholas promovere possent, et deinde alia ministeria Societatis obire. Quare vellem ut R.V. nos informaret quot sint et quales et quantum damnum isti provinciae[u] esset si eo mitterentur[7] . . .

---

[a] ad *del.* ex / [b] quae *del.* nostro / [c] fructu *del.* nos, *sup.* Societas / [d] *prius* faciamus / [e] erit *del.* et / [f] ut *del.* Caes. / [g] ex ea praepositura *sup.* / [h] hungarorum *sup.* / [i] afferret *del.* pro misero illo, *sup.* afflictae religioni in / [j] vero *del.* prae / [k] ob . . . auxilium *sup.* / l posset *del.* non esset / [m] Ernesto *del.* eius [?] / [n] displicebit *del.* propter eo / [o] foris *del.* consequutus sit, *sup.* faciat / [p] dicitur *del.* praeterea / [q] non *sup.* / [r] afferant *del.* poterunt / [s] in *sup.* / [t] ubi *del.* nunc / [u] provincia *del.* affer[ret].

---

[5] De M. Undó cf. ea quae a P. Bader relata sunt ad calcem eius epistolae; supra, doc. 43.

[6] Vide supra, doc. 40 § 1.

[7] Responsum Patris Bader v. infra, doc. 47 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

45

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IACOBO WUJEK VICEPROV. S.I. IN TRANSYLV.

ROMAE 1 APRILIS 1588

TEXTUS: 1. Romae, ARSI, *Fondo Gesuitico 145* p. 65; regestum. — 2. Romania, Sibiu (Nagyszeben), Brukenthal-Museum, Collectio G. Schmidt, v. 3 p. 756.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 238-39.

SUMMARIUM: *Confirmatur venditio possessionis Andaháza residentiae varadinensis.*

Claudius etc. Carissimo fratri in Christo Iacobo Vangrovitio eiusdem Societatis in Transylvania Viceprovinciali salutem etc.

Cum, sicut nobis significasti, dominus Georgius Kiral vicecapitaneus varadinensis possessionem quandam in Andahaza prope Varadinum, Societati nostrae donatam, a carissimo nostro Stephano Aratore eiusdem Societatis sacerdote emerit[1]; eiusque venditionis, ut asseris, causa fuerit quod ipsa possessio sit colonis prorsus vacua et deserta atque incursionibus turcarum exposita, et propterea venditionis huiusmodi a nobis confirmationem petas; Nos auctoritate a Sancta Sede Apostolica nobis concessa venditionem eandem ratam et gratam habemus, confirmamus et approbamus.

Volumus autem ac conscientiam tuam in eo oneramus ut pecuniam pretii possessionis huiusmodi nisi forsan in sustentandis varadinensis missionis Societatis nostrae operariis iam insumpta fuerit, penes te vel alium in depositum custodias donec in bonis aliis stabilibus collocetur quae vel futuro Societatis in civitate varadinensi collegio vel certae alicui ecclesiae, hospitali vel alii pio loco in eadem civitate subserviat. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas sigillo Societatis nostrae munitas dedimus. Romae calendis aprilis, anno Domini 1588.

Iacobus Ximenes[2] secretarius

Claudius

---

[1] De venditione possessionis Andaháza cf. supra, doc. 38 § 6.

[2] De I. Jiménez S.I. (1530-c-1596) hispano, secretario S.I. cf. MAH I 316 et *Synopsis hist. S.I.* 638.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

46

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CRACOVIA 9 APRILIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *P. Szántó monitus nunc bene se gerit.* — 2. *Non expedit ut P. Laterna in Transylvaniam mittatur.* — 3. *De avocatione PP. Vega et Gonzales e Transylvania.*

... 1. De P. Aratore iam ita monitus fuit et mortificatus et desierunt aut superata sunt illa pericula et Principi iam ac omnibus satisfacit suis concionibus. Ideo necesse non erit mutatione illius aliqua[1] ... [3*r*] ...

2. P. Laterna[2] supplet iam vices Sanctae Barbarae[3] pro P. Scarga[4]. Ideo non est possibile illum amovere et iam P. Vangrovicio et P. Hieronymo Ferricello satis provisum est Principi illi; nec est in P. Laterna tanta efficacia quanta ibi opus est. Et ille melius habet in domo nostra et in ordine Societatis post tot aulae annos, quam semper in aula, licet bonus sit et semper bene se gesserit ... [3*v*] ...

3. In Transylvania motus aliqui sunt facti domi ex quo cesserunt foris. Et li nostri nuovi s'hanno un poco fatto sentire. Ma penso se gli sarà rimediato. Io ho scritto al Portuense[5] che mi insegni in che modo buono, senza nota alcuna sua o della Compagnia, io potria levarlo di li. Et il simile mi scrivi di Gonzale[6] (capi d'ogni cosa) o valerano per minaccie o per effetto. Perché è parer di tutti che se non lievi quei dui, non s'aquietarà il mare[7]. La cosa non hebbe bella specie.

---

[1] De periculo quod P. Szántó imprudentia sua in concionando causabat cf. supra, doc. 29 § 3.

[2] De M. Laterna S.I., olim Stephani Báthory regis concionatore cf. supra, doc. 4.

[3] Ecclesiae nostrorum Cracoviae; cf. ZALESKI IV cap. 5 § 38.

[4] P. Scarga S.I. (1536c-1612) polonus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 785.

[5] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 6 et passim.

[6] De I. Gonzáles S.I. cf. *ib.* adn. 4.

[7] Cf. infra, doc. 50 § 4 et doc. 55 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ma è passata, et non oso di metterle in charta. Del resto si va bene la et sperano bene finita una dieta che ha da farsi. Se la vinciamo, stiamo a cavallo . . .

47

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 21 APRILIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Hungari urgent ut Imperator restituat ipsis praeposituram thuroc. iesuitis donatam.* — 2. *De discipulis haereticis in nostris scholis tolerandis.* — 3. *Perpauci provinciae Austriae socii hungari ne mittantur alio.*

. . . 1. De Hungaria forte etiam invitis nobis actum erit. Status nolunt comitiorum decreta accipere nisi duo articuli quos urgent, concedantur; quorum alter est ut praepositura restituatur[1]. Quo nomine nuper Viennam vocati sunt consiliarii regni qui uno ore conclusisse dicuntur ut Caesar annuat. Et tamen nostri in sententia manent, nec volebant, saltem aliqui, me id Ser.mo Ernesto insinuare quod R.P.V. nuper scribebat, nos non aegre cessuros si [a] S.C.M. probaretur[2]. Quorum tamen sententiae non acquievi. Ernestus ipse haeret. Sed de hac re plura cum ex Hungaria rediero . . .

2. De discipulis haereticis tolerandis placet mihi resolutio[3]. Sed dubium mihi movent consultores. Hic enim praeceptores eiusmodi cogunt interesse cum aliis sacro; quod quidam licere negant cum tamen fructum aliquem inde colligi non dubitent. Itaque dispensationem petendam putant ut quod cum fructu fit, etiam licite fiat[4]. . .

---

[1] Cf. supra, doc. 39 adn. 4.

[2] Vide supra, doc. 40 § 2.

[3] Quam videsis supra, doc. 44 § 3.

[4] Videas responsum Patris Nadal, anno 1566 Viennae datum; *Mon. Paed.* III 117-18; et supra, doc. 39 adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Hungari in hac provincia sunt pauci qui linguam hungaricam norint; omnino quinque: duo sacerdotes, alter in missione scelliensi [5], alter qui superiori anno in eadem missione fuit, iam docet cursum Graecii [6]; reliqui tres sunt iuvenes: unus audit cursum [7], duo sunt novitii [8]. Praeter hos sunt alii duo nati in Hungaria; sed alterius materna lingua est slavonica quam ipsam ignorat [9]; alterius germanica [10]. Ego certe etiam natura magistra quod mihi praestari velim, libenter praestabo aliis; sed video hanc provinciam, etsi nullum fiat in Hungaria collegium, opus haber hungaris in diversis collegiis, in quibus frequens est commercium cum ipsis, non studiosis tantum, sed etiam aliis. Doluimus sane hoc sacro tempore frustra [a] quosdam qui tota hac urbe suae linguae confessarios invenire non potuerint. Cavendum quoque videtur ne quae alte mentibus eorum infixa est opinio, magis confirmetur, si illi pauculi alio ablegentur, scl. hungaros a germanis contemni. Quare R.P.V. obnixe rogo ut istos nobis relinquat quos speramus bene suam operam collocaturos [11] . . .

---

[a] fruste *ms.*

---

[5] Nicolaus Martonius S.I.; Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 470 et supra, doc. 36 adn. 1.

[6] Stephanus Cassovius S.I., professor philosophiae Graetii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 473 et supra, doc. 19 § 2.

[7] Balthasar Czandó S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 474 et MAH II 1024.

[8] Martinus Káldi S.I. et Balthasar Gombay S.I.; uterque rhetoricis studentes; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 472.

[9] Leonardus Classovitius qui exeunte anno 1588 Selliae studet linguae hungaricae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 470.

[10] Thomas Scholtz (Flascher) qui Graetii philosophiae operam navavit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 474.

[11] « De ungaris nostris non habeo quid dicam aliud, nisi quod gratum mihi erit ut R.a V. videat num si non omnes, saltem aliquos suppeditare possit Transylvaniae, computata suae provinciae et illius loci necessitate, et maiore Dei obsequio aestimato. Quia etiam illud iudicamus, non esse eos occupandos in docendo, sed quam celerrime formandos ut possint esse operarii » *Austr. 1* II 434.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

48

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 6 MAII 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1 II* 431; conceptus a Patre Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Nostri in oppidis praeposituraе thurocienſis non nisi in casu necessitatis exerceant munia parochialia.*

... De licentia quam [a] petit [b] exercendi parochi officium in matrimoniis [1], ea quidem res multo minus nostris convenit quam baptizare. Atque haec etiam [c] causa [d] praeter alias movere nos debet ut quod iam antea scripsimus [2], conandum nobis sit ut illa praepositura exoneremur. Quod si retinenda fuerit iuxta ea quae alias mandavimus, quaeratur quam diligentissime parochus [3], nec parcatur ulli sumptui, nec permittantur nostri diutius in isto munere parochiali versari. Interim tamen, dum inveniatur, concedimus [e] ubi fuerit necessitas ...

---

[a] quam *del.* litt[eris] / [b] petit *del.* circa / [c] etiam *del.* est / [d] causa *del.* cur eam / [e] concedimus *del.* si, *sup.* ubi.

---

[1] Quam licentiam petiit P. Provincialis in ep. diei 8 apr. his verbis: «In posterioribus quod scribitur de licentia baptizandi, servabitur diligenter; sicut etiam hactenus in utroque loco servatum est. Verum si recte memini, scripseram ego iam de matrimoniis, in quibus pene eadem, licet rarior, est necessitas, cum morae omnis sint impatientes, nec se alio ablegari sinant, nisi forte ad proximos haereticos. Varalliae paulo post opus non erit, quia iam habemus bonum parochum qui a Paschate eo proficiscetur» ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47.

[2] Vide supra, doc. 44 § 1.

[3] Videsis supra, doc. 36 adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

49

P. BALTHASAR HOSTOVINUS S.I. [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VARALLIA 15 MAII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 648*, fasc. 319; autographum, quatuor foliis (295 × 205 mm.) constans.

SUMMARIUM: *Relatio de praepositura thurociensi in Hungaria, quam nullo pacto deserendam censet.*

Molto Reverendo Padre Nostro etc. Pax Christi etc.

Perché penso sarà cosa grata alla Paternità Vostra d'intender qualche particolarità di questa missione, ho volsuto dar per questa qualche raguaglio di queste parti. Et benché già hebbi dato al P. Provinciale il mio disegno del tutto, non dimeno come nelle altre missioni l'ho fatto con gl'altri R.P. Generali nostri [2], così anche lo desidero fare con la R.P.V. in questa missione.

Arrivai dunque mandato dalla santa ubidienza in questo luogo alli 13 di decembre 1587. Il quale è un castello sotto una roccha che si chiama Znio et pertiene a questi beni; guardata [a] da otto soldati col capitaneo et essendo spesati delli medesimi beni. La spesa potrà arrivar a 200 fl. perché sono vasalli et fanno qualche lavori in quella guadagnando sempre qualche quatrino. Non dimeno sta in libertà del patrone delli beni di mantenerli o no. Ma la conditione del paese, pare, lo ricerchi che si mantengino per amor dei foghi, passaggi de soldati, ladri etc.

Per intender poi meglio la conditione del luogo, è da saper che tutta Ungheria si divideva quasi in cento comitati, nelli quali erano et sono duoi principali personaggi. L'uno che si chiama conte, si crea dal re, ha cura delle arme et dura a vita. L'altro si chiama viceconte. Si crea dalla nobiltà. Ha cura della iustitia nel comitato, et dura ad un anno. Di questi comitati re-[1*v*]stano anchora in circa 33 et [b] sono tutti nelle

---

[1] De B. Hostovino S.I. cf. supra, doc. 36 adn. 2.

[2] De eiusdem patris opera apostolica in variis missionibus bohemicis cf. KROESS I 230 618-21 et 677-78.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

montagne [b]. Gl'altri ha occupato il Turcho. Sono migliori et in piano. Fra li comitati salvi, è l'uno che si chiama Turoz et sta in mezo di sette comitati. Et in questo stanno i nostri beni sotto la roccha Znio. Et sono in quello cinque castelli, fra li quali il nostro adesso è il secondo, perché prima d'esser stado rovinato il monastero avanti 40 et tanti anni, era il primo, dove era la sedia delli giudicii. Ma da quel tempo l'fu transferito il Conte in una sua terra, duoi leghe di qui. Benché la nobiltà desidera che torni qui alla prepositura come sarà fondato il collegio.

Li beni di questa praepositura sono divisi in sei parti, o sono posti in sei comitati. Ma la miglior parte sta qui et tutti sono denominati da qui. Questo fa qualche difficultà allo governo. Non dimeno per la qualità del paese pare [c] sia bono per amor delle incursioni e altri danni, perché guastandosi una parte, resta l'altra intiera. L'entrate non si puono saper certe, perché sono andate per diverse mani di patroni et capitani. Non dimeno quanto ho potuto veder in questo mezo anno, giudicando alla grossa, penso che con fedel economia potranno passar sette mila fiorini [3]. Il viver è assai bono perché [d] la libra della carne si vende per duoi marchette. Il bever comune è la cervosa perché in queste montagne per amor del freddo non parono esser vigne. L'aedificii communemente sono di legno, anchor che qui si ritruovi bonissima calcina, sabbia, pietra et anche il topho.

Il popolo è propenso alla pietà, perché non sono molti anni che dai luterani buccinatori sono sviati, et si ridurrebbono facilmente se fossero fedeli operarii come l'habbiamo [provato] [e] nelli nostri vassalli; dalli quali circa mille questa [2r] Pascha sono confessati et communicati, non havendo altro rispetto se non che no gl'abandonamo. Et come habbiamo inteso, tutto il contorno per molte leghe sta aspettando qualche aiuto. Et i predicatori che cominciano a temer [f], cominciano [g] etiam [h] dir male di noi. Et mi disse un gentilhomo che havendo [i] di loro una congregatione circa 24 piovani, lo dimandorno se per sempre la S. Maestà haveva donato alla Compagnia nostra la prepositura. Come lo intesero che sì, disse un maggior di loro: Fratelli compriamoci case, di viver politicamente perché chi vuole disputar contra tanta theologia et philosophia etc. Et veramente è cosa degna di compassione che essendo in Ungheria anchora tanti reverendissimi et havendo bone intrate, che lascino perire tante, tante anime per mera apochagine, non aiutando anche quelli che vorebbono aiutare et esser aiutati; per-

[3] Quae summa autem a P. Provinciali in dubium vocata est; supra, doc. 43 § 1 nº 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ché se si facessero le visite, molte bone cose si potrebbono fare. Questo regno per gratia del Signore, facilmente può esser aiutato con boni operarii; i quali si fanno di boni scholari et bene allevati. Sarebbe santa cosa che la Santa Sedia risguardasse un puocho queste misere anime e svegliasse un puocho i pastori etc.

La lingua in questi comitadi è tutta slavona, la medema con la bohema et morava, come anche nelli costumi sono molto simili; benché in qualche loco si ritrovi[j] anche la lingua tedescha et ungara.

In tutti i nostri beni habbiamo iuris nostri sei parochie, di modo che in quelle possiamo piantar la fede catholica. Qui appresso Znio sono tre et altrove anche tre. [2*v*]

Vengo adesso al dubio, il quale fu proposto dal R.P. Provinciale: Se questi beni s'hanno ricever o no, poiché pare che portino seco alcune difficultà. Il mio parere ho già dato al detto R.P. Provinciale. Non dimeno brevemente lo scriverò anche alla R.P.V. Et fu pro parte affirmativa che sì. Et sono le raggioni seguenti:

Prima, se la Compagnia nostra desidera agiutar Ungheria, o desiderarà già mai, non potrà esser senza alcune difficultà, poiché in altri paesi bisognava haverle et superarle. Quod si aliquando, quare modo non? Perché il regno non muterà le sue constitutioni, et noi in qualche modo pur secondo le nostre constitutioni[k] potremo[l] accomodarci a loro. 2.a Se lasciamo questa occasione, non so se la troveremo un altra volta; poiché questa par mirabil mezo si è trovata et fra li reverendissimi non si trova per adesso qui non ipse potius[m] provosto di Turoz vorrebbe esser che aiutarne. 3.a Sua Maestà non sempre sarà disposta a far simil opera. Guardar anche i promotori di questo negocio aciò non si offendino insieme con Sua Maestà et non si possi conseguir poi[n] simil gracia. 4.a Il frutto, la necessità delle anime, la dispositione divina che pare aposta habbia ordinato che questo luogo sia in mezo quasi di tutti comitati, et più sicuro delli altri, perché sette comitati con i suoi terreni sono congionti con questo, et hanno il suo guardo verso questo[o] per amor del antiquo convento unde petebant executionem iustitiae suae. Perché qui i spirituali promulgant sententiam iuris non criminalis. Ma di questo noi siamo ben securi. Il frutto s'intende della dispositione detta nel principio. [3*r*] La 5.a di non abandonare già il frutto fatto et continuare il cominciato, perché io spero che fra un anno con gratia del Signore haveremo più che tre mila anime catholiche. Et si lasciamo l'impresa, tutto andarà in rovina, et fient posteriora peiora prioribus[4], ripigliando l'anime li predicatori haeretici

[4] Cf. Mt. 12 45.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et riparandosi per il futuro et chiudendo ogni ocasione a noi per non intrar pel avenire. La 6.a che l'instituto et vocatione nostra lo ricercha da noi che anchor che niuna commodità havessimo, per la salute delle anime doveressimo cercar la dalli re et principi il favore et aiuto etc. come in Giapone, et Dio nostro Signor lo facia che una volta l'habbiamo in Sassonia etc.

Già dirò delle difficultà[5]. La prima del governo, il quale sempre porta con se mille disaggi. Sed istis utentibus, sumus subiecti dum vivimus. De necessitatibus meis libera me Domine[6]. O Dio quando sarà questo? Della divisione delli beni già ho detto che pare che sia per il meglio per non[p] guastarsi tutti in una volta et per poter seminar la christiana fede più distesamente che è l'intento nostro. Perché havendo il principe da nostra banda, niun'altro ci può prohibire.

La seconda delli giudicii è assai grande. Specialmente in diversi tribunali. Ma la facilita che non è obligatione di comparir personalmente, ma se può sustituir un procuratore plenipotente.

La terza delli soldati nella roccha Znio, ma non del Papa[7], è in nostra volontà, come l'ho detto, di mantener quelli[q] nove soldati o non. Quelli però cinque ch'ogni uno [3v] chi tiene beni immobili, secondo la quantità è obligato mantenere nelli confini di turchi, bisogna che portiamo il peso con la provincia.

La quarta che molti desideran haver questi beni. Ci basta la volontà del principe et ecce vivimus[8].

La quinta è del luogo del collegio, dove si debba fare, perché questo castelletto non havendo se non settanta case et due ville quasi congionte di cinquanta case in circa, non pare sia sufficiente per un collegio. In questa difficultà assai m'ho lambichato il cervello, et non ho potuto trovar uscita che mi piacesse. Non dimeno penso che gl'altri la potranno trovare, né per questa quinta haverà lasciar l'intrata o li beni, anchor che sia qualche incommodità. Dirò pur quel che mi ocorre per dar almancho ocasione ad altri di pensar lo meglio.

Dico adunque prima che il collegio non si possa fondare in qualche terra d conte o barone, anchor che siano christiani, perché facilmente

---

[5] Videas difficultates a P. Provinciali recensitas; supra, doc. 43.

[6] Cf. Ps. 24 17.

[7] Alludit ad castellum in proximitate Romae positum quod vocatur Rocca di Papa. P. Hostovinus annis 1555-63 Romae studiis dabat operam; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 695.

[8] Cf. 2 Cor. 6 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mutano o vendono i suoi stati; et se per sorte tal terra capitasse in mano d'un haeretico, facil cosa è d'intender che non staressimo bene. Dipoi non so come lo pigliarebbe S. Maestà che più presto voressimo farlo nella terra d'un barone che in una terra sua.

Dico 2° che il collegio s'ha a fare o in terra di S. Maestà o vero qui nel nostro castello, il quale non è molto minore di Pultovia [9]. Le terre della Sua Maestà sono queste: Cremenicia [10] tre leghe di qui dove è la cecha di S. Maestà ma è piena [4*r*] metallifossoribus. La seconda in montanis est quinque miliaribus hinc[r], Bystrica aut Novosolium [11], sed plena est metallifossoribus, et patet incursionibus turcicis. In Sepusio est Levocium [12] 14 miliaribus hinc; Pressovia [13] fere viginti miliaribus, Cassovia viginti quatuor miliaribus. Sed Cassovia, quia in finibus turcicis est, plena est milite et inquieta ad studia [14]. Pressovia est paululum extra montes et prope vineas, et habet monasterium vacuum, et praeter linguam slavonicam est et usus linguae hungaricae et germanicae. Ma questo pare impedisca che sia lontana. Patienza. Levocium est inter montes et non si parla ivi ungaresco ma slavo et tedesco, et da Cracovia è forsi lontana da quindici leghe.

Se questi luoghi non piacerebbono, si potrebbe provar qui in nostro luogo per alcuni anni, specialmente se si accrescerebbe di case. Perché mi disse il governatore e capitano delli nostri beni che se si darebbe il sito, in puochi anni si fabricarebbono cento case nove. Et così nella nostra terra saressimo più liberi. Et se poi piacerebbe mutar il collegio, sempre senza difficoltà niuna si potrebbe fare. Et bastarebbe far un collegio fino alla rhetorica inclusive con casi et controversie. Et se voressimo far misericordia a questa gente, si potrebbono qui sostentar con mille fiorini cento poveri [15], et sei mila restarebono per noi et così haveressimo scholari constanti prima delli nostri vasalli, poi anchora delli altri comitati. Et in puochi anni si farebbe gran frutto. Et il bon odor della Compagnia nostra andarebbe in largo et forsi incitarebbe [4*v*] anche qualche reverendissimo etc.

---

[9] Pultovia (Pultusk) in Polonia, ubi ab anno 1567 exstitit parvum quoddam S.I. collegium; cf. ZALESKI IV/1 1-38; et *Cat. Prov. Austr.* I 233 et passim.

[10] Cremnicium (Kremnica-Kremnitz-Körmöcbánya).

[11] Neosolium (Banská Bystrica-Neusohl-Besztercebánya).

[12] Leutschovia (Levoča-Leutschau-Löcse); cf. MAH II 894.

[13] Prešov-Eperjes.

[14] Cf. iudicium Patris Provincialis de Cassovia; supra, doc. 43 § 2.

[15] Vide exemplum domus pauperum studiosorum Claudiopoli a P. Campana praep. prov. Poloniae anno 1584 institutae; MAH II 684 871 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Brevemente parlando, mi pare non lasciar il bocchone dalle mani, ma incominciar far qualche cosa. Perché dipoi starà sempre nelle mani nostre di lasciarlo quando ci piacerà et il luogo trovarà bene patrone. Questo luogo è lontano da Holomutio 16 leghe, da Bruna 18 leghe, da Vienna 36, da Pressovia 20 leghe, et di li fin a Transilvania sono [s] circa 24 leghe.

Questo mi occorreva di scriver adesso. Et prego la P.V. pigli in bene la mia semplicità perché desidero questo puocho di tempo che mi resta, spenderlo in serviggio di Dio. Et con questo mi raccommando alli suoi santi sacrificii et orationi et domando humilmente la sua benedittione. Di Varallia sotto Znio alli 15 di maggio 1588.

De Vostra Paternità servo nel Signore

Balthasar Hostovinus [16]

Inscriptio: [4*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri Nostro, P. Claudio Acquaviva Societatis Iesu praeposito generali — Romae.

---

[a] guardata *del.* / [b] et . . . montagne *in marg.* / [c] pare *sup.* / [d] perché *del.* libr[a] / [e] *charta excisa* / [f] temer *del.* et / [g] cominciano *in marg.* / [h] etiam *sup.* / [i] havendo *del.* una, *sup.* di / [j] *prius* ritrova / [k] *p.* Constitutioni *rep.* nostre / [l] potremo *s. p.* / [m] potius *sup.* / [n] poi *sup.* / [o] questo *sup.* / [p] non *sup.* / [q] quelli *del.* nuove / [r] 5 mil. hinc *sup.* / [s] sono *sup.*

50

P. IACOBUS WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 17 MAII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 566; autographum duobus foliis constans; ex parte lectu difficile ob chartam aqua pluviali olim madefactam.

---

[16] Responsum Patris Generalis videre est infra, doc. 56.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: J. POPLATEK, *Obecny stan badań nad zyciem Jakuba Wujka T.J. i program dalszej pracy*. In: Polonia Sacra III (1950) 83-85.

SUMMARIUM: 1. *Paratum se declarat ferre onus muneris fretus divino adiutorio.* — 2. *Proximus in spiritualibus iuvant quantum ob operariorum penuria licet.* — 3. *Ubi et quo munere fungantur patres hungari.* — 4. *De patribus Rubeno et Vega.* — 5. *In futuris comitiis regni adversarii modis omnibus conentur Societatem expellere.* — 6. *P. Leleszi Claudiopoli in morbum recidit.* — 7. *Rectori claudiopolitano commendabit templi mundiciem.* — 8. *De M. Milanesi et Georgii Blandrata obitu.* — 9. *P. Vega disputavit cum superintendente arianorum.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Quas R.P.V. dedit ad me 19 martii, eas ego 8 maii accepi. Reddidi et Ill.mo Principi R.P.V. literas quibus non parum fuit delectatus et confirmatus[1].

1. Quod ad me attinet R.de Pater, quandoquidem iam satis, ni fallor, R.dae P.T. me ipsum et ineptitudinem meam manifestavi et iam conscientiae meae satisfeci, non ero amplius R.P.V. molestus, sed onus impositum debilibus humeris meis, quando ita Domino placuit qui nos gubernat per superiores nostros, feram patienter et alacriter quantum cum illius gratia et adiutorio potero donec aliter ipse prospexerit et ordinaverit[2]. Qua in re ut me etiam R.P.V. suis ad Deum precibus adiuvet, humiliter peto.

2. Quod ad proximos iuvandos attinet, dedimus quidem operam ut nihil omitteretur eorum quae a nostris in tanta operariorum, praesertim ungarorum, paucitate praestari poterant. Pagis nostris assidue visitandis fuit destinatus P. Matthias Tomanius[3] ungarus qui omnium confessiones excepit ante Pascha. Nunc autem quia designatus est praefectus rerum spiritualium in locum P. Emanuelis[4], ita ordinante R.do P. Provinciali et necessitate ipsa postulante, non tam frequenter eos visitare poterit. Visitant tamen seminaristae nostri qui in pagis nostris singulis fere dominicis et festis diebus contionantur, uno aliquo patre

---

[1] Epistolae Patris Generalis ad Patrem Wujek et ad Principem datae desiderantur.

[2] P. Wujek in ep., diei 11 oct. 1587, petiit ut muneri v. provincialis sublevetur, quia ad tot onera ferenda se imparem sentiret; cf. supra, doc. 31 § 7.

[3] Vide eius epistolam, diei 24 nov. 1587, ad P. Wujek; supra, doc. 37.

[4] E. Vega S.I. qui ex Transylvania evocari debuit; cf. supra, doc. 46 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sacrum ibidem faciente. Ad alias excursiones, praesertim in Siculiam hoc anno non misimus quia et pestis in illis locis grassans impediit et nemo esset e sacerdotibus ungaris quem mittere possemus.

5. Nam Varadini est P. Marcus[5] et P. Nicolaus[6] ambo ungari imperfecti et ibidem plus satis occupati. Albae solus est P. Stephanus[7] contionator Principis qui si in morbum incidat, alium non habet qui possit succedere. Claudiopoli solus est P. Valentinus[8] nec ille satis doctus qui tamen in missionibus magnum fructum facere solet. Nec habemus alium nisi M. Gregorium Vasarhelinum[9] (qui tamen in scholis et in seminario plus satis occupatur) qui illum adiuvet. Nam P. Thomanius ita est imbecilli valetudine ut contionari non possit nisi in pagis idque aegre satis. Volebant quidem novi isti patres, hispani praesertim[10], ut possent excurrere ad nobiles ad fructificandum interdum. Verum et nobiles Transsylvaniae sunt latinae linguae imperiti, et nostri nondum noverunt horum ingenia, ut verendum sit ne plus damni quam emolumenti referrent. [1v] Scio quidem fervorem P. Capetii[11] piae memoriae verum et plures operarii ungari tunc fuerunt qui peste sublati sunt; et omnium consultorum est sententia ut prius illis ad quae ex fundationibus obligamur, satisfaciamus, nec paucissimos hos patres ungaros vel nimiis laboribus conficiamus vel periculis exponamus. Quae caussa est ut nec giulianis sub Turca oppressis opem quam petierant spiritualem ferre[a] possimus[12]. Non enim censent consultores, ungari praesertim, ut hoc tempore illuc quempiam mittamus, quia turcis, etiam habitis literis patentibus, minime fidendum est.

4. De P. Leonardo[13] quem iam rectorem nominavi, ex sententia R.P. Provincialis sicut ante scripsi R.P.V. et P. Emanuele quid egerim post Pascha, intelliget R.P.V. vel iam intellexit ex meis quas dedi 2

---

[5] M. Pitaćić S.I., croata; cf. supra, doc. 31 § 2.
[6] N. Kurtić S.I., croata; cf. *ib.* adn. 16.
[7] St. Szántó S.I.; cf. supra, doc. 46 § 1.
[8] V. Ladó S.I.; cf. supra, doc. 15 I n. 6.
[9] G. Vásárhelyi S.I.; cf. *ib.* n. 9.
[10] PP. Gonzales et Vega; cf. supra, doc. 46 § 2.
[11] F. Capeci S.I. qui annis 1584–86 collegio claudiopolitano praefuit. Vide eius epistolas fervore apostolico plenas; MAH II doc. 253 261 287 292 301 315 333 337 352.
[12] De qua petitione cf. epistolam Patris Pitaćić, diei 18 iulii 1588; infra, doc. 62 § 2.
[13] L. Rubenus S.I.; v. eius epistolam, diei 14 oct. 1587; supra, doc. 33.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

maii [14]. Iam videntur quieta omnia. Si quid tamen opus fuerit, scripsi iam R.P. Provinciali de revocando P. Emanuele sicut et ipse instituerat [15]. Et iam fere factum fuisset nisi ipse a me petiisset ut remaneret potius ut notam contractam eodem in loco potius deleret quam in alio. P. Leonardo non desunt monitiones, siquidem est illarum capax, nisi quod est in loquendo liberior et parum cautus interdum et nimis apertus, tametsi et in his se emendat. Quamobrem cogitationem illam de insigni aliquo rectore mittendo qui et in philosophia et theologia et controversiis sit bene versatus quaeso ne omittat R.da P.V. [16] Nam et P. Leonardus esset utilis ad alia multa.

5. Comitia Enyedini celebrata sunt 8 maii [17] ad quae et P. Rectorem claudiopolitanum cum P. Emanuele et P. Stephanum Aratorem

---

[14] Quae Patris Wujek litterae desiderantur.

[15] De hac revocatione cf. supra, doc. 46 § 3.

[16] De insigni rectore pro Claudiopoli mittendo et de Patris Generalis proposito cf. supra, doc. 38 § 8 et adn. 30.

[17] De his comitiis P. Szántó in *Historia Collegiorum* haec posteritati reliquit: « Hoc anno nona die maii comicia celebrata sunt in Engied, oppido Transylvaniae. Eo profecti fuerunt ex patribus quoque [38*r*] praecipui: ex Claudiopoli P. Leonardus Rubenus et P. Emanuel [Vega]; Ex Alba Iulia vero P. Iacobus Vengrovicius et P. Stephanus Arator, expectantes si aliqua disputatio concederetur cum arrianis et calvinistis. Sed nulla est concessa. Privatum tamen colloquium habuit Emanuel cum Demetrio, arrianorum antesignano coram Principe et Gubernatore. Quaesivit Demetrius: Num Christus esset filius Dei. Concessit alter. Iterum quaesivit: Num esset filius Mariae. Id quoque admisit. Intulit Arrianus: Ergo sunt duo filii. Negavit alter consecutionem. Quia cum unum sit suppositum in Christo non potest esse nisi unus Christus et unus filius. Emanuel vicissim quaesivit a Demetrio: Utrum Deus cognosceret et an eius cogitatio esset substantia vel accidens. Arrianus admisit Deum cognoscere et eius cognitionem esse substantiam. Intulit alter: Ergo verbum Dei eiusdem est substantiae cum Patre; et cum intelligens et intellectio differant, sequitur quod alia sit persona Patris et alia Filii. Demetrius ignorans quid responderet, abeundi a Gubernatore petiit facultatem, uxoris praetendens infirmitatem. Idem Demetrius primus in comitiis contra nos peroravit rogans regnicolas ut primum omnium negocium religionis tractaretur, quo faelicius caetera temporalia succederent, et aliquid certi de eiectione iesuvitarum statueretur. Responsum est nomine Principis, non esse nunc tempus de ea re tractandi. Secunda et tertia die idem magnis clamoribus urserunt dicentes, se nolle respondere Principi ad suos articulos nisi prius ipse regni postulatis assentiretur et assignaret certum diem quo ge-[38*v*]neralia comitia celebrantur, in quibus primum de pellendis e regno iesuvitis ageretur. Missus est Cancellarius a Principe qui diceret, modo nihil de religione statui posse.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

evocaveram. Nobilitas excitata a superintendente suo ariano [18] contendit a Principe aliquoties ut de religione iam tunc ante omnia ageretur. Quod cum obtinere non posset, id urgebat ut saltem in proximis comitiis sine ulteriore dilatione religionis negocium transigeretur, idest ut Societas e regno pelleretur. Itaque futura comitia futura sunt generalia, si nihil impedimenti acciderit et in illis iam Princeps rerum potietur. Ac tum quidem modis omnibus conabuntur adversarii Principem expugnare. Verum is tam iustas et tam honestas pro se caussas habet ut facile se tueri possit si modo constans esse voluerit. Quod quidem ipse saepe pollicetur [19]. Adiuvandus est tamen piorum precibus.

6. P. Lelesius [20] iam quidem valedixit Principi, sed hic adhuc haeret quia in morbum recidit et omnes illi suadent ne se committat tam longo itineri in tanta corporis imbecillitate.

7. Templum [b] autem claudiopolitanum de quo scribit R.T. initio quidem post pestem sordibus non caruit [21], sed mox est ita adornatum ut vix aliquid in eo desiderari queat, exceptis paucis aliquot fenestris minoris momenti ad meridiem. Nam aliae maiores omnes ad orientem, occidentem et septentrionem partim me rectore, partim a P. Ferdinando [22] piae memoriae confectae fuerunt. Illae autem ad meridiem propter tecta sacristiae et monasterii tantum in summitate sunt brevissimae. Curabimus tamen et illas refici quantum per collegii proventus licebit. Nam post mortem Stephani regis non solvuntur amplius

---

Primo quod nondum rex Stephanus sepultus esset, qui simul etiam erat princeps Transylvaniae et ante eius sepulturam nihil posse in religione innovari. Secundo quod multorum conscientiae in religione iesuvitarum conquievissent et illas non esset aequum turbare. Tertio quod multi ex magnificis abessent et illis iniuria fieret si ipsis absentibus aliquid de religione statueretur. Generalia autem comitia ita sunt promissa si aliquod impedimentum non occurrerit, famis, pestis, belli etc. » *Austr. 228* 37*v*-38*v*.

[18] Demetrius Hunyadi († 1592); de quo cf. MAH II 120 et passim; dein ZOVÁNYI, *Prot. Lex.* 269; VERESS, *Matricula et acta Padova* 73 78.

[19] Vide epilogum eius epistolae, diei 19 nov. 1587, ad P. Generalem; supra, doc. 35; et fragmentum eius epistolae ad P. Provincialem, ap. VERESS, *Annuae Litterae* 14-15.

[20] Cf. supra, doc. 31 § 3 et doc. 38 § 5.

[21] Maior cura rerum ad templum et cultum divinum pertinentium commendata est Patri Wujek, rectori collegii claudiopolitani anno 1582 a P. Visitatore; cf. MAH II 247.

[22] F. Capeci S.I., successor Patris Wujek in regimine collegii; v. supra, adn. 11.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1000 illi floreni ad aedificia[23]. [2r] Collegium est satis gravatum. Commendabo tamen semel atque iterum P. Rectori templi mundiciem. P. Ferdinandus piae memoriae orsus est altare quoddam magnae molis, quod multis sumptibus perfici non poterit, nec vero pictorem qui illud inauret, invenire possumus.

8. Maximus Milanesius[24] frater noster iam prope sexagenarius febri acutissima correptus 8.a maii ad meliorem vitam ut speramus commigravit. Eum secutus est Georgius Blandrata[25], senex inveteratus dierum malorum[26] prope centenarius, 16.a maii cum pridie bene valuisset, noctu repente extinctus. Is haeresim servetianam contra adorandam Trinitatem in Transsylvania plurimum sparsit.

Cras varadinenses nostros visitatum ibo. Literas patentes R.P.V. de alienatione illa varadinensi cupide expecto[27].

9. P. Emanuele[28] disputavit cum Demetrio[29] episcopo arriano Enyedini coram Principe et Gubernatore[30] (qui tamen latine nescit)

---

[23] De hac pensione annua pro fabrica collegii cf. MAH II 105 382 827.

[24] De M. Milanesi S.I. cf. supra, doc. 29 adn. 9.

[25] De G. Blandrata (1516-1588) italo, medico haeretico cf. MAH II 117 et passim; deinde *Dizion. Biogr. d. ital.* X 257-64; Zoványi, *Prot. Lex.* 81-82. De cuius obitu in *Historia Collegiorum* Patris Szántó haec reperiuntur: «Hoc eodem anno [1588] 14 maii, sabbatho circa mediam noctem caepit gemere impius Georgius Blandrata Albae Iuliae et paulo post exclamare: Vae, vae, vae! Et his dictis animam efflavit. Fertur nepos eius accelerasse mortem illius, sacco arenae tamdium tundendo pectus eius, donec expirasset, quo citius thesauro eius potiretur. Nam testamento nihil voluit ei legare nisi fieret arrianus. Quod moleste ferens ille, post mortem eius sublatis aliquot millibus aureorum, fugere voluit in Italiam. Sed comprehensus est a transylvanis et spoliatus pecunia dimissus est. Per hunc infaelicem Blandratam haeresis arriana in Transylvaniam primum introducta fuit. Qua ante alios infectus fuit Franciscus Davidis. Postea per hunc praecipui proceres regni: Gasparus Bekes, Christophorus Hagmasi, Ioannes Gerendi, Georgius Vas; et per hos deinde magna pars Transylvaniae fuit infecta. Fuit autem Blandrata natione pedemontanus [39r], professione medicus, occulte haereticus, qui timens manus inquisitorum, profugit in Transylvaniam et factus est Principis medicus. Ubi palam caepit virus suum evomere et pro pharmaco arrianam labem dominis infirmis propinare». *Austr. 228* 38v-39r.

[26] Cf. Dan. 13 52.

[27] Quas videsis supra, doc. 45.

[28] E. Vega S.I.; vide supra, adn. 4.

[29] D. Hunyadi; vide supra, adn. 18.

[30] Ioannes Géczi.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

uno et altero teste, me quoque praesente; parvae quidem operae precio quia arianus domum properabat, ita tamen ut adversarium non haberet unde merito triumphare queat.

Cupio R.P.V. bene ac diu in Domino valere. Cuius s. precibus et sacrificiis me et totam hanc provinciam atque imprimis Principem illustrissimum valde commendo. Albae Iuliae 17 maii anno Domini 1588.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri N. P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] ferre *del.* non / [b] Templum *del.* quidem; *sup.* autem.

51

P. NICOLAUS MARTONIUS S.I.[1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 21 MAII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 649*, fasc. 380; autographum duorum foliorum (328 × 214 mm.). Nonnulla lectu sunt difficilia ob chartam humiditate corruptam.

SUMMARIUM: 1. *De difficultatibus quas P. Provincialis movet circa administrationem praepositurae turociensis.* — 2. *Idem P. Provincialis odiosam reddidit ibidem Societatem.* — 3. *Respondit breviter ad difficultates a P. Provinciali allatas.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Cum ad diem vigesimum secundum mensis aprilis ex missione ungarica Viennam me contulissem ut P. Provincialem de turociensis

---

[1] De N. Martonio S.I. cf. supra, doc. 36 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

officialis negligencia et infidelitate ac de faciliori meliorique praeposituraе administratione informarem, reperi illius animum ita constitutum ut, cum de aliis loquentem aequo animo audivisset, de hoc posteriori ne verbo quidem ut mentionem facerem permisit, propterea quod affirmaret sibi iam satis constare bonorum istorum administrationem non modo esse Societati difficilem, sed fere impossibilem. Causas tantae difficultatis breviter has attulit[2]:

Primum, quod bona sint admodum dissita, et ut recte gubernatio instituatur, praeter collegium duas residentias requirant: unam in oppido selliensi, alteram Varalliae.

Deinde quod fidelem officialem non facile sit invenire; solere illos sua commoda potissimum quaerere per fas et nefas et, si quid imprudenter faciant aut crudeliter in subditos animadvertant, id totum in nostrum nomen redundare.

3° Subditos esse valde rebelles et durae cervicis qui tyrannicam fere severitatem in gubernando Societatis instituto repugnantem, exigere videantur.

4° Quod lites et controversiae cum vicinis nobilibus propter terminos saepe oriantur. In Ungaria vero vis et arma dominentur potius quam leges et iustitiae administratio.

Quas rationes cum audivissem, intellexi statim rem non esse in bono statu et Patris Provincialis ab his bonis animum esse alienatum; et vehementer, ut merito debui, dolui tam nullius momenti rationibus Patrem moveri. Ad quas cum respondere inciperem, severe ut tacerem praecepit, affirmans R.dae P.tis V.ae voluntate et mandato bona haec esse a nobis relinquenda, adiisse se etiam principem Ernestum et R. P.tis mentem illi significasse[3]; esse satis hoc negocium cum consultoribus iam antea a se tractatum, non esse rem tractatam et definitam rursus in quaestionem vocandam. Ex quo responso maximum sane animi moerorem et dolorem concepi, praesertim cum viderem partim rationes ab ipso allatas esse vel falsas, vel nullius roboris, et mihi in re tanta, ex qua infinitarum animarum salus dependet, impositum silentium; partim[a] difficultates quae hactenus extiterunt, unius P. Provincialis culpa fuisse exortas et unius hominis vitio tantam Societati de Ecclesia Christi benemerendi occasionem et tam multorum millium

---

[2] Quae difficultates recensentur a P. Provinciali in eius epistola, diei 12 martii 1588, ad P. Generalem; cf. supra, doc. 43 § 1 n° 8.

[3] Mentem suam P. Generalis de praepositura manifestavit in epistola, diei 31 martii 1588, ad P. Provincialem; cf. supra, doc. 44 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

animarum pro quibus pretiosus Filii Dei sanguis effusus est, salutem impediri.

2. Vere enim, Admodum Reverende Pater, in conspectu divinae Maiestatis P.ti V.ae fateor P. Provincialem malum nomen Societati in Ungaria comparasse et eam infamem fecisse. Ego vero gravissimis et creberrimis conscientiae stimulis sum adductus ut si Societatis bonum nomen, si patriae salutem amarem, ad P.tem V.am ipse quod scirem, perscriberem. Nam Societas in Ungaria propter P. Provincialem crudelitate et avaritia audit pessime. Cuius causam primum referam, deinde de rationibus Patris Provincialis [b] initio allatis V.am R. P.tem certius informabo.

Est regni Ungariae consuetudo ut quando subditus in dominum suum peccat, ut vel mulctam aliquam pecuniariam gravem, id est ad minimum duodecim florenorum vel gravem aliquam corporalem poenam promereat, nobiles aliqui vicini ab officiali vel domino convocentur, et ab illis in subditum feratur sententia. Nam si ipse illos suo arbitrio mulctaret, suum commodum potius quam ius et aequitatem spectare videretur nomenque de avaritia et tyrannide apud subditos et alios redderet infame. Nuper vero cum in Ungariam P. Provincialis venisset, non modo saecularibus causis se immiscuit, sed etiam iudicem earum se constituit.

Primum, in quodam negotio testamenti. Subditus selliensis testamentum condiderat et cum legitimo haerede careret, duos affines suos sibi in filios adoptaverat iam antea. Et quae proprio labore et industria quaesiverat, illis legavit ea conditione ut fierent nostri subditi sellienses nec iis alio commigrare liceret. Confirmatio testamenti petita est a P. Provinciali. Et is P. Aschermanno [4] commisit ut [c] Provincialis nomine illud confirmaret interrogatis primum duobus aut tribus subditis nostris prudentibus [1v] num testamentum esset iuxta patriae consuetudinem factum. Patri Aschermanno tres subditi interrogati responderunt se putare esse legitimum, nec scire contrarium. Quare is statim testamentum confirmavit et litteras confirmationis manus propriae subscriptione et sigillo Societatis munivit. Post aliquot septimanas Provincialis cognoscit in testamento factum errorem et in confirmatione et secundum iura ungarica subditum illum non nisi de medietate bonorum propria industria acquisitorum testamentum condere potuisse; medietatem vero [d] dominum terrestrem concernere si omnino cedere suo iuri non velit.

---

[4] De I. Ascherman S.I., superiore residentiae thuroc. cf. supra, doc. 36 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Postquam ergo in Ungariam venit, subditos ad se convocavit, ignorantiam eorum qui testamentum legitimum esse affirmarunt, repraehendit, confirmationem revocavit et invalidavit, sententiam postea tulit ut omnium rerum medietas illi detur, atque officiali et tunc et postea per litteras aliquoties ut exequeretur, commisit. Quare pauperes illos valde maestos et solicitos a se dimisit.

Videat P.tas V. num hoc decuerit Provincialem. Parum est illis relictum, hoc ipsum Provincialis voluit tollere. Causae enim tales officialibus essent committendae; iudicium vero personis ecclesiasticis capitularibus quorum est iudicare sitne testamentum et confirmatio legitima an non. Oravi Provincialem ne pauperes exiguis bonis spoliaret, studeret potius illis augere numerum subditorum. Respondit se quod iura nobis ascribunt per lites et iudicia exacturum. Suasi ne faceret, partim quod risui nos exponeremus si intelligeretur nos ad cognoscenda iura ad subditos confugisse rusticos et illorum usos consilio, partim quod calumniae magnam occasionem daremus de avaritia, inconstantia, crudelitate; debere nos potius illos pecunia emere, non spoliare et si pauperes sint, iuvare. Iura ista aliqua ex parte in divites facilius et melius nos posse exercere. Respondit se haec videre, sed desistere ab incepto et dissimulare turpe esse. Quae responsio quam sit conveniens, V.P.tas iudicet.

2. Alius subditus noster homo dives ea conditione ab antecessoribus nostris oves in prato selliensi alere permissus fuerat ut annis singulis penderet 50 florenos domino; nulli vero alteri, ne domino quidem oves isthic alere liceret. Nobis quando bona sunt data, et nos oves 200 vel 300 alere cepimus et R.P. Provincialis etiam tertio cuidam ut aleret permisit. Nihilominus Pater 50 florenos exigere voluit a subdito. Is petivit ut nobiles iuxta consuetudinem patriae iudicarent num esset debitor nec ne violato pacto. Causa examinatur a nobilibus, hic liber a solutione redditur. Venit Provincialis postea in Ungariam et contra sententiam nobilium contra se latam nihilominus 50 florenos duris verbis et minis voluit exigere. Quo recusante impotenti cholera provincialis commotus de mensa cui assidebat exiliens iussit ut ille suas oves alio inde auferret, se non passurum ut isthic ab illo oves posthac alantur. Se vero eo numero oves aliturum ut 50 illi floreni per annum ex earum fructu non semel neque bis sed saepius redeant.

Eodem die cum iudicem ex vicino pago accersiri iussisset, quod duabus horis moratus fuisset et non quamprimum venire properasset, statim ad carcerem deduci iussit, recusato munere quod attulerat.

Alius fuit subditus homo pauper a quo cum officialis equum ad usum Provincialis emere voluisset, quod is se excusaret et equo carere

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

se non posse affirmaret, ob inhumanitatem mulctatus est florenis 12 Venit pauper ad Provincialem supplicatum ut mulctam ob tam levem causam sibi impositam condonaret, sed exorare non potuit[e], quinque florenos Provinciali dare coactus est. Reliquum illi ad importunam meam intercessionem condonatum est. Adhuc tria sunt aut plura talia et graviora multo quae alias perscribam [quia deest tempus][f]. His nobiles quidam intellectis, in publico comitatus posoniensi conventu nobilium graviter de iesuitarum crudelitate sunt conquesti. His omnibus, Reverende Pater, interfui, Provincialis interpretem egi. Sed cum non omnia P. Provinciali ad votum successissent, animo valde perturbato dixit mihi, gentem hanc esse durae cervicis, non posse tales subditos a nostris regi, non expedire cum tam difficili gubernatione subditorum collegium erigi in Ungaria; scripturum se informationem ad Generalem, quem certe sciret praecepturum ut bonis his quam primum cederemus.

Haec est, Reverende Pater, causa cur difficilis gubernatio videatur? Et sane si Societas talem gubernationem instituat, est ea vere non modo difficillima, sed etiam subditis ipsis dura et iniqua et Societati ignominiosa. Absit ut in superiorem temere quid dicam, sed vehementer timeo ne cholera informationem illam quam P. Provincialis V.ae Paternitati misit[5], ab ipso extorserit. [2r]

3. Sed breviter ad ipsas rationes initio allatas respondebo, et P.tem V.am in conspectu divinae Maiestatis vere de omnibus informabo.

Prima ratio, quod bona dissita etc. V.a R.da P.tas mihi bona haec omnia lustranti et in illis iam per septem menses degenti credat bona esse adeo vicina ut viciniora esse non possint, tam ampla ut duo collegia erigi commode possint. Oppidum selliense ad quod tres pagi pertinent, a Vienna distat itinere sesquialterius diei. Pagi ad oppidum tam sunt vicini ut intra sesquialteram horam omnes lustrare quis possit. Proventus habet tam amplos ut tria millia florenorum aut quattuor etiam annis singulis ex illis habere possimus mediocri adhibita diligentia. Aleret commodum unum collegium 40 aut 50 personas quod ibidem commode posset erigi. Sed de hac re plura alias si R.dae P.ti V.ae videatur. A Sellia distat oppidum Varallia itinere duorum dierum. Ad hoc oppidum pertinent 13 ni fallor pagi. Decem tam sunt vicini ut citius quam uno die possint omnes perambulari. Unus tantum distat spatio quinque milliarum. Proventus ex hoc oppido et pagis sunt

---

[5] Informationem Patris Provincialis de praepositura vide supra, doc. 43.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tam magni atque ex selliensi oppido. Ibidem commode potest fieri collegium vel prope.

Secunda ratio: Quod officialis fidelis non facile invenitur. Ex uno homine, scilicet moderno officiali haeretico non sunt alii iudicandi. Procuratoris est officium attendere ad officialem et fraudibus occurrere. Novi ego multos viros probos, maturos, catholicos huic officio idoneos. Et tempus semper magis docebit.

Tertia: Subditorum rebellio etc. Haec ratio quo fundamento nitatur, V.P. ex factis prolatis quae retuli, facile intelligit. Ego quidem inter illos fui, non nisi maximam obedientiam adverti et plura praestiterint quam fuerunt iussi.

Quarta: Controversia cum nobilibus. Una est controversia cum uno nobili, cui bona quae possidet non sunt haereditaria, sed ad vitam suam a rege concessa. Si vel unum mandatum quod facile fiet, a principe obtineamus, tota controversia cessabit, et iam cessasset, sed infidelitas officialis mandatum a principe illi nobili missum [g] suppressit et amicum sibi coniunctissimum illi mandatum exhibendo offendere noluit. Id quod P. Provincialis ignorat. Leges et iura vigent in Ungaria, et P. Provincialis facit apertam huic regno iniuriam.

Denique fructus hactenus in Ungaria hoc brevi tempore extitit maxima. Intra medium annum ad unam speciem ab utraque revocati sunt plures quam octingenti. Luterani in haeresi nati et educati Selliae conversi sunt 65 vel 66. Spes [h] maxima fructuum amplissimorum. Plura scriberem, sed temporis brevitate impedior.

Rogo R.dam P.V.m per Iesu Christi sanguinem et per salutem Ungariae ut P.tas V.a bona haec non dimittat [i] quia nullam video huius rei causam instare, sed intelligat de toto bonorum ex aliis melius, et P. Visitatori quem valde desideramus, negocium committat. Provincialis nondum bona illa resignavit [6], ideo hactenus in mora non fuit periculum. Valeat R.da P.tas V.a et me in suis precibus et sacrificiis Deo commendet. Ego sanguinem meum paratus sum effundere pro patriae salute. Respiciat P.tas V.a et meos gemitus et lacrymas et multorum aliorum.

Viennae raptim, die 21 maii 1588.

Expecto gratum responsum a P.te V.a. Vestrae Reverendae P.tis in Christo servus indignus et filius

Nicolaus Martonius

---

[6] Interim P. Provincialis Ernesto archiduci iam insinuavit restitutionem praeposituraе; cf. supra, doc. 47 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo Patri in Christo, Patri Claudio Aquavivae Societatis Iesu Praeposito Generali — Romae.

[a] partim *del.* quod / [b] Provincialis *del.* supra / [c] ut *del.* suo / [d] vero *del.* ad / [e] potuit *del.* sed / [f] *lectio dubia ob chartam humiditate corruptam* / [g] missum *del.* est / [h] Spes *del.* amplis[sima] / [i] dimittat *del.* sed.

52

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IACOBO WUJEK VICEPROV. S.I. IN TRANSYLVANIA

ROMAE 4 IUNII 1588

TEXTUS: 1. Budapest, MOL (Magyar Országos Levéltár [Archivum regni Hungariae]), Erdélyi fisc. lvt., Arm. XXII, fasc. 95, Lit. C; apographum posterioris actatis. — 2. Romae, ARSI, *Fondo Gesuitico 145* p. 69.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 239-40.

SUMMARIUM: *Permittitur vendere domunculam Albae Iuliae.*

Claudius etc. Carissimo fratri in Christo Iacobo Vangrovitio eiusdem Societatis in provintia Transylvaniae Viceprovinciali salutem etc.

Cum, sicut nobis exposuisti, in evidentem domus civitatis Albae Iuliae Societatis nostrae utilitatem futurum sit, si domuncula quaedam, valoris circiter florenorum centum, testamento ei relicta quam in eiusdem civitatis suburbio prope coemeterium catholicorum possidet[1], cum alia domo viciniore et commodiore commutaretur aut venderetur et pretium illius in aliis bonis utilioribus collocaretur, et ad id licentiam a nobis petieris: Nos auctoritate a Sancta Sede Apostolica nobis concessa tibi, de cuius prudentia et in rebus gerendis dexteritate plurimum in Domino confidimus, plenam ac liberam ad id facultatem damus. Quam permutationem seu venditionem nos ex nunc pro eo tempore quo facta fuerit, confirmamus, approbamus et ratificamus, conscientiam tuam onerantes ne pecuniam pretii huiusmodi in alios

[1] De qua domuncula cf. ea quae apud VERESS, *Epistolae* II 239 referuntur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

usus distrahas, sed in depositum penes te conserves, donec eam ut supra, in aliis bonis utilioribus colloces. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas et sigillo Societatis nostrae munitas dedimus.

Romae die 4 iunii, anno Domini 1588.

Iacobus Ximenes[2] secretarius

Claudius Aquaviva

53

P. ANTONIUS POSSEVINO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VENETIIS 7 MAII 1588 — ROMAM

TEXTUS: *Opp. NN 332* 23*r-v*; autographum.

SUMMARIUM: *Commendatur Ioannes Bapt. Riccio qui se offert pro missione transylvanica.*

Molto Reverendo in Christo Padre Nostro! Pax Christi etc.

Poiché la P.V. coll'ultime sue brevi, che hieri mi furono rese, si contenta di scrivermi che era intorno per leggere le lettere scrittemi di Polonia et di Transilvania[1], ho pensato, mentre sarà meno divertita la memoria da bisogni che havrà veduto di Transilvania, di dirle che ultimamente il P. V.Provinciale[2] di questa provincia chiamò un giovane bergamasco fratello della Compagnia, dell'età di 30 anni o circa, accioché oltre il P. Hippolito Ariosto[3] gli servisse di compagno. Ma incidentemente havendomi alcune volte detto, il detto giovane

---

[2] De I. Jiménez S.I. cf. supra, doc. 45 adn. 2.

[1] Ex Transylvania datae sunt Patri Possevino litterae a PP. Wujek et Ferricelli; quas videsis supra, doc. 41 et 42.

[2] Ludovicus Gagliardi S.I. (1543-1600) italus patavinus; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . 61.

[3] H. Ariosto S.I. (1559c-1631) italus ferrariensis, ingressus S.I. a. 1579; cf. *Ven. 37* 33*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che si chiama Gioan Battista Riccio [4] che haveva inclinationi all'Ungheria et a quelle parti settentrionali, sapendo la lingua unghera et todesca, per essere stato in quelle parti a posta alcuni anni per apprenderla; et oltre ciò sendo arrivato nei studi di retorica et poesia a qualche buon termine, et mostrando che per timore non haveva mai ardito di scrivere alla P.V.; ma che però gli pareva che perdeva l'età et d'uso di quei pochi talenti che haveva, ho stimato, coll'occasioni della necessità di ungheri, che si scrive nelle lettere che mandai a V.P., che non sarebbe ingrato alla P.V. se io la ponessi in consideratione il detto fratello; poiché quanto al copiare italiano o latino, non sarà difficile che il P. V.Provinciale si provegga di altro. Per questo mando due sue dettature in lingua ungarica [5] et tedesca. Et pare che il P. Facio [6] havesse qualche consideratione di proporlo per simili paesi (salvo il vero). Esso però desidera che il P. V.Provinciale non sappia questo ufficio mio. Ma io che so che se il P. V.Provinciale sapesse intrinsecamente le necessità della Transilvania, l'offerirebbe volentieri, ho voluto con solo intuito [23*v*] del servitio di Dio scriverne a V.P. . . . [7]

---

[4] I. B. Riccio S.I., bergomensis, natus 1559c, ingressus S.I. a. 1579; *Ven. 37* 41*v*.

[5] Scriptum linguae hungaricae est versio particulae ex S. Scriptura sumptae; quod reconditum est in cod. *Opp. NN 332* 24.

[6] Iulius Fazio S.I. (1534-1596) italus neapolitanus, annis 1583-87 praepositus provinciae venetae; cf. SCADUTO, *Catalogi* 54-55.

[7] P. Generalis die 4 iun. 1588 petiit informationem de I. B. Ricco a P. Lud. Gagliardi, v. prov.: « È grande la necessità che hanno di aiuto li nostri in Transilvania et in Hungaria; si per la molta messe che vi è, si anco per la carestia che habbiano di persone che sappino la lingua. Et perché intendiamo che il fratello Giovan Battista Ricci sa et scrive non solo quella, ma anco la tedesca, desideriamo intender il giuditio di V.R. se sarebbe a proposito per tale impresa, perché egli, facendolo sacerdote, havendo già studiato due anni di casi, come si vede nel catalogo, potrebbe insegnar lettere humane et sentir confessioni » *Ven. 3* 210. — Die 27 aug. iterum mentionem fecit huius propositi: « Li padri di Polonia non ci fanno per ancora alcuna istanza per havere il F. Giovan Battista Ricci. Quando ne saremo richiesti, gli responderemo quel che si occorrerà in Domino. Mi è piaciuto haverne la informatione et parere di V.R. » *Ven. 3* 226*v*. — Annis sequentibus I.B. Riccio non solum non fuit missus in Transylvaniam, sed nec ad sacerdotium promotus. P. Generalis enim die 6 apr. 1591 ad P. Provincialem ita scribebat: « Che Giovan Battista Ricci già che si giudica non esser atto per altri studii et inhabile per il poco giuditio al sacerdotio, che o si mandi suavemente a casa sua, o si vuole restar in officio di coadiutore, si noti in un libro de sua mano; perché potrebbe essere che mancando il fervore o la bona volontà, gli ritornassero li medesimi tentationi; et in tal caso apparirebbe come con raggione non si può lamentare » *Ven. 3* 384*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

54

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 20 IUNII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De sociis hungaris Transylvaniae suppeditandis.* — 2. *Rector coll. vien. reversus est rebus infectis ex visitatione praeposituraе in Hungaria.* — 3. *Henricus Docodinus succus brevi iturus in Transylvaniam.*

... 1. De ungaris Transylvaniae suppeditandis suadet caritas et V.R.P. propensio[1], sed obviat vicinorum necessitas quae et caritatem, ut spero, placabit, et R.P. voluntatem inclinabit. Collegium vix effugiemus. Caesar ut R.mus Cancellarius[2] et Secretarius[3] putant, non mutabit sententiam. Porro ex quinque nostris quos habemus[4], unus est iam operarius necessitatis potius quam voluntatis et iudicii; alius docet philosophiam, qui cum superiore anno esset et ipse operarius, pene fuit amissus, ut scripsi; tertius cursum audit pene puer; reliqui duo sunt novitii vix rhetores futuri sequenti anno ...

2. Rector viennensis[5] ex Hungaria re infecta redire est coactus. Scribit magnam se cum praefecto nostro habuisse difficultatem in extorquendis rationibus[6] pro quibus examinandis reliquit ibidem procuratorem[7]. Caesar, ut dixi, putatur de sententia non discessurus, cum quo nihil adhuc egi. Quamvis dubitem quid agere debeam, cum quia ignoro

---

[1] Haec est responsio Patris Provincialis ad ea quae P. Generalis hac de re in epistola, diei 26 maii, scripsit; quae videre est supra, doc. 47 adn. 11.

[2] Petrus Heresincius, episcopus zagrab.; cf. supra, doc. 12 adn. 2.

[3] Tiburtius Himmelreich; cf. MAH II 910 920.

[4] Nomina quinque hungarorum qui anno 1588 in prov. Austriae exstiterunt, v. supra, doc. 47 § 3.

[5] Ioannes Reynel S.I.; cf. supra, doc. 43 adn. 2.

[6] Ut infidelitatem officialis praeposituraе denuntiaret, venit Nicolaus Martonius S.I. mense aprili Viennam; cf. supra, doc. 51.

[7] Procurator collegii viennensis fuit Ioannes Victoria S.I. (1559-1597) viennensis; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 468 et 808.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

an R.P.V. in suis[a] ad ipsum literis[8] aliquam faciat mentionem, tum etiam quia quidam consultor per omnia sacra me obtestatur ne de dimittenda Hungaria cogitem[9] . . .

3. Henricus ille suecus[10] urget Transylvaniam. Provincialis est contentus. Ego non detrecto. Ergo confecta res est et brevi ibit . . .

---

[a] in suis *in marg.*

55

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CRACOVIA 22 IUNII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De turbis hispanorum in collegio claudiopolitano suscitatis contra rectorem.* — 2. *De fundatione collegii albensis.* — 3. *P. Leleszi forte non ibit in Italiam.*

1. Claudiopoli quid acciderit, credo perscriptum R.P.V. quomodo hispani cum P. Emanuele[1] nolebant superiorem P. Leonardum Rubenum et quomodo oportuit et currere illuc P. V.Provincialem et mittere ad me unum fratrem[2]. Sed iam promulgato illo pro superiore

---

[8] De litteris ad Imperatorem dandis cf. infra, doc. 60 adn. 1.

[9] De voluntate Patris Generalis et Provincialis restituendi praeposituram Imperatori cf. supra, doc. 40 43 44. Consultor a P. Provinciali memoratus, est P. Scherer; cf. infra, doc. 57.

[10] H. Docodinus S.I. succus, ingressus Societatem anno 1581; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 655.

[1] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 6 et passim.

[2] De motibus internis in collegio claudiopolitano cf. supra, doc. 46 § 3 et doc. 50 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et insuper mandato ut mitterentur huc authores [3r] factionis illius, omnia sopita remanserunt aperientes oculos et confitentes alias esse cogitationes superiorum quam suas. Putabant enim se ob theologiam et philosophiam ita esse necessarios ibi ut dominari possent. Sed ut dixi omnes iam per litteras deprecati sunt et fatentur summam esse quietem. Nunc nescio unde audiam mitti rectorem pro Claudiopoli [3]. Veniat in nomine Domini. Opportune veniet. Utinam esset P. Spinellus [4] qui se obtulerat et per literas offert. Sed ille melius me liberare posset.

2. Nunc ago de fundatione collegii albani quam in testamento suo quod nunc nactus sum, legavit Rex Principi [5]. Mitto illam insertam vel inserendam, si videbitur, in annuis literis [6]. Habet enim aedificationem saltem usque ad illud: « O utinam etc. ». Et fragmentum literarum Principis [7] ideo inserendum iudicavi quia ipse habebit tamquam obligationem perpetuam et impressam suae pollicitationis. Non enim absque metu sum de illo puero ubi adoleverit . . . [4r]

Cur tandiu hic haeream facit quod nusquam utilius aut magis necessario hoc tempore esse potuerim. Hic enim communicatio hebdomadaria est cum tota provincia . . . Hic transylvanica expedio cum Cardinali [8], cum Cancellario [9], cum legatis huc missis ad funus [10] . . .

3. P. Lelesius forte non ibit [11], licet iam paratus erat. Tota salus nostra in Transylvania est in comitiis futuris generalibus proximo octobri vel aprili futuris posita. Si enim tunc vincimus, perpetuo victores erimus . . .

---

[3] De rectore ex Italia Claudiopolim mittendo cf. supra, doc. 21, adn. 2.

[4] De P.A. Spinelli S.I., rectore Collegii Germanici, cf. supra, doc. 21 adn. 2.

[5] Testamenti partem quae Sigismundum principem et S.I. in Transylvania spectat, vide supra, doc. 4 adn. 12.

[6] Quod re vera factum est; v. *Annuae Litterae S.I.* 1586-1587 192-93.

[7] De fragmento epistolae Principis v. supra, doc. 30 adn. 2.

[8] Andreas Báthory, cardinalis; cf. supra, doc. 30 adn. 5.

[9] Ioannes Zamoyski, Regis Poloniae cancellarius; cf. *ib.* adn. 7.

[10] De legatis ex Transylvania ad funus Stephani regis missis cf. supra, doc. 13 adn. 2-4.

[11] De proposito Patris Leleszi in Italiam se conferendi recuperandae salutis causa, cf. supra, doc. 50 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

56

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BALTHASARI HOSTOVINO S.I.

ROMAE 23 IUNII 1588

TEXTUS: *Austr. 1* II 438; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *De praepositura turociensi ulteriores informationes mittendae.*

Libenter vidi informationem quam R.a V. ad me misit de statu prioratus hungarici[1]. Et quidem quod ad fructum attinet qui factus sit, laetamur in Domino eique gratias agimus. Quod vero ad eum prioratum retinendum, in primis illud[a] sane non dubitamus, quin si animarum illarum utilitatem respiciamus, sine dubio[b] aliqua ex nostrorum praesentia et opera extitura sit. Sed nos maiorem semper utilitatem[c] attendere debemus quae consistit in conservanda disciplina Societatis nostrae, praesertim cum sine hac ne fructus quidem in proximos stabilis esse possit. Credo autem R.am V. videre quantis distractionibus nostri[d] in tali loco ob multas easque graves causas[e] futuri sint expositi[f]; quae causae si remedium aliquod inveniri posset quomodo tollerentur, nobis quoque nihil gratius esset quam haec occasio et aditus ad Hungariam iuvandam.

Quare hoc nobis iudicatum est ut ad P. Provincialem capita quaedam mitteremus[2] quae nobis difficultatem in hoc negocio semper attulerunt, ut ipse iis[g] collatis cum consultoribus et cum[h] aliis patribus qui huius rei statum noverunt, respondeat nobis et illos respondere iubeat, quomodo difficultatibus illis occurratur. Sic enim spero cum Dei gratia nos aliquid solidi[i] constituturos quod sit ex illius voluntate, ne fluctuemus omni vento[3]. Quare R.a V. nos quoque suis orationibus

---

[1] Informationem Patris Hostovini de praepositura thuroc. videsis supra, doc. 49.

[2] Quae videri possunt infra, doc. 59/A.

[3] Cf. Eph. 4 14.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

iuvabit et in hac re et in omnibus ut nos quoque illi vicissim uberem gratiam et benedictionem precamur. Romae 23 iunii 1588.

---

[a] illud *del.* quidem / [b] sine dubio *sup.* / [c] utilitatem *del.* resp[icere] / [d] nostri *sup.* / causas *del.* exp[ositi] / [f] expositi *del.* Nobis enim nihil gratius / [g] iis *del.* consultatis, *sup.* collatis / [h] cum *sup.*

57

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. GEORGIO SCHERER S.I.[1]

ROMA 23 IUNII 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 437; conceptus a P. H. Piatti exaratus.
SUMMARIUM: *De praepositura turociensi nova consultatio fiet.*

Vidi quae R.a V. 21 maii scripsit[2]; ac de ceteris quidem non magna est difficultas et facile P. Provincialis admonitus omnia ordinare poterit. In eo nobis est difficultas et certe maxima quod et Hungariam iuvare vellemus, neque tamen in Societatem id onus inducere quod eius disciplinam non solum laxaret, sed temporis progressu omnino perderet[a]. Nam quod R.a V. scribit aliqua ex istis incommodis evenisse ex modo procedendi P. Provincialis[3], cogitandum nobis est si ipsi, cum[b] ea prudentia et iudicio sit, aliqua eiusmodi exciderint, multo maius periculum[c] fore aliis nostris in[d] exercenda illa iurisdictione; quam ad rem nostri omnino rudes sunt et saepe eis errare continget.

Quare[e] hoc nobis visum est ut et hoc caput et alia quaedam similia quae nobis difficultatem faciunt, ad P. Provincialem mitteremus[4] ut[f] re cum consultoribus collata tum ipse responderet, tum illos etiam

---

[1] De G. Scherer S.I., consultore Patris Provincialis, cf. supra, doc. 43 adn. 3.
[2] Quae litterae desiderantur.
[3] Quod et P. Martonius aperte asserit; cf. supra, doc. 51.
[4] Quae capita videri possunt infra, doc. 59/A.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

iuberet respondere. Sic enim speramus nos maiorem huius negocii notitiam habituros. Quod quia magni momenti duximus, ita et ex eo magnum damnum in Societatem invehi posset, idcirco iudicamus non esse ulterius progrediendum sine memorata deliberatione. In quo ut in ceteris cupio R.m V. uberem nobis a Domino gratiam implorare, ut nos etiam illi vicissim omnia vera bona ex animo precamur. Romae 23 iunii 1588.

---

[a] perderet *del.* Nam si P. Provincialis. Hoc / [b] cum *sup.* / [c] periculum *del.* esse / [d] in *sup.* / [e] quare *del.* et de / [f] ut *del.* ipse.

58

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. NICOLAO MARTONIO S.I.

ROMA 23 IUNII 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 437; conceptus a Patre H. Piatti exaratus.
SUMMARIUM: *De praepositura turociensi novas informationes petiit.*

Binas accepi Reverentiae Vestrae litteras[a] circa praeposituram hungaricam[1]. In quo negocio placuit mihi quod R.V. quicquid ei occurrebat[b], copiose[c] exposuerit. Quia quo maiorem lucem de rebus habeamus, eo facilius videmur posse assequi id quod ex[d] Domini mente ac beneplacito est. Ac nos quidem valde libenter tum omnes populos, tum vero nominatim Hungariam iuvare parati sumus, modo id fiat sine detrimento nostro. Quod[e] alioqui si nos periclitemur, non poterimus alios sublevare. Sic enim qui alios ex aquis eripere volunt, ne mergantur, se ipsos in tuto ponere debent, ne utrique mergantur.

Quare cum magnae nobis adhuc restent difficultates in gubernanda ea praepositura, ad quas non videmus quomodo ex R.ae V. litteris et

---

[1] Nobis eae solum innotuerunt quae datae sunt die 21 maii 1588; quas vide supra, doc. 51.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

informatione respondere possit, summam fecimus totius rei [2] eamque ad P. Provincialem misimus ut eam cum consultoribus atque aliis etiam locorum illorum peritis communicet, ac deinde tum ipse tum illi [f] ad nos suam scribant sententiam [3], ut tandem aliquid decernere possimus dum adhuc res integra est. Oportet enim haec omnia metiri non solum ex obsequio Domini, sed etiam ex maiori obsequio, et licet aliquid se offerat quod fortasse utile esset, tamen ex altera [g] quoque parte consideranda sunt incommoda et ante omnia [h] disciplinae et synceritati instituti nostri consulendum. Interim R.a V. Dominum oret ut in re hac quam certe magni momenti in utramque partem iudicamus, sua nobis gratia suoque lumine adsit ut id fiat quod ipsi placet. Romae 23 iunii 1588.

---

[a] litteras *del.* de negocio [?] / [b] occurrebat *del.* syn[cere] / [c] copiose *del.* nobi[s] / [d] ex *sup.* / [e] *prius* Quoniam / [f] illi *del.* etiam / [g] altera *del.* etiam / [h] omnia *del.* consulendum.

59

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 25 IUNII 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 438 439; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *De praepositura thurociensi novae consultationes in provincia instituendae.*

Moniti sumus istinc [a] quosdam in provincia non iudicare dimittendam esse praeposituram hungaricam [1] propter magnum fructum qui

---

[2] Quam summam difficultatum videsis infra, doc. 59/A.

[3] Responsiones Patris Martonii ad difficultates de praepositura propositas videri possunt infra, doc. 78.

[1] Vide supra, doc. 49 51 et 57.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in gente illa sperari potest, maxime cum Dominus hanc nobis commoditatem miserit. Ad difficultates autem quae contra obiiciuntur, respondent aliquo modo ut possunt. Quas responsiones R.ae V. mittimus separatim ut suum iudicium de iis mittat.

De toto autem negocio ut res cum maiori luce atque etiam cum satisfactione nostrorum agatur, hoc nobis visum est mittere R.ae V. capita eorum incommodorum quae in hac re videntur [2], ferme ea ipsa quae R.V. nobis scripsit, ut iis singillatim vel [b] coram vel per litteras [b] collatis cum suis consultoribus et cum aliis etiam patribus qui de hoc iudicium dare possunt, ut P. Hostovinus et P. Nicolaus [3], intelligat quid ii respondeant; quin etiam si R.V. aliqua alia nova difficultas occurrerit, eam addere poterit. Cum autem bene consultarit, tum nobis singillatim iudicium suum et illorum patrum [c] indicabit, et illos etiam nomine nostro [d] monebit ut si velint, ipsi [e] quoque separatim scribant. Hoc enim modo, etiamsi non fiat quo illi iudicent, tamen multo magis eis satisfieri oportebit, cum videant quanta sit adhibita diligentia et informatio. Neque erat aliud de hoc negotio scribendum in praesenti ...[439]...

Addendum P. Badero — In praepositura hungarica audivi R.am V. visam esse nimis severam in exigendis quibusdam mulctis pecuniariis [4], praesertim ab egentibus ac pene mendicis hominibus. Quare etiamsi ille mos esset aliorum dominorum, nostrae professioni conveniat mitius agere, ne non modo severitatis et inclementiae, sed etiam avaritiae notam subeamus. Quam ob causam tum in porterum servare curabit hanc moderationem, tum de praesenti mulcta si quid adhuc supererit exigendum, R.a V. iubebit condonari, ac exacta quoque faciet ut in illos pauperes elemosinae nomine distribuatur [f] ut, quod exacta fuerit, videatur iustitiae fuisse, quod nunc erogetur, liberalitatis [5].

---

[a] istinc *del.* esse / [b] vel ... literas *sup.* / [c] patrum *del.* scribet / [d] nomine nostro *sup.* / [e] ipsi *del.* etiam, *sup.* quoque / [f] distribuatur *del.* ut hoc.

---

[2] Quae capita difficultatum videas infra, doc. 59/A.

[3] Vide eorum epistolas hac de re ad P. Generalem datas; supra, doc. 49 et 51.

[4] Cf. ea quae a P. Martonio ad P. Generalem relata sunt; supra, doc. 51.

[5] Quomodo P. Provincialis se excusaverit, vide supra, doc. 66 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

59/A

P. PAULUS HOFFAEUS ASSISTENS GERMANIAE S.I. RATIONES RELINQUENDAE PRAEPOSITURAE THUROCIENSIS

ROMAE MENSE IUNIO 1588

Introductio

Scripturam hanc P. Hoffaeus, assistens Germaniae exaravit; qui puncta ex epistolis Patris Bader, praep. prov. Austr., Patris Hostovini et Patris Martonii sumpsit (quorum epistolas vide supra, doc. 43 49 et 51). Scriptum missum est Viennam Patri Provinciali ut hac de re ibi consultationes fierent, responsa vero in Urbem mitterentur; cf. ep. diei 25 iun. Patris Generalis; supra, doc. 59.

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 8; autographum P. Hoffaei; unius folii (280 × 210 mm.). In angulo superiore sinistro idem P. Hoffaeus adnotavit: « Soli Provinciali ».

TEMPUS: Cum P. Hostovini et P. Martonii epistolae de praepositura thurociensi datae sint diebus 15 et 21 maii (v. supra, doc. 49 et 51), epistola autem Patris Generalis, in qua huius scripti fit mentio, die 25 iunii, nostrum documentum mense iunio a P. Hoffaeo conscriptum fuisse, solide praesumitur.

Quorumdam responsiones ad rationes de relinquenda praepositura turozensi in Ungaria

1. Quod bona sint admodum dissita et quod propter bonam[a] gubernationem praeter collegium duas residentias requirant: unam in oppido selliensi, alteram Varalliae[1]. Ad hoc aliqui respondent: Oppidum selliense habere tres pagos tam vicinos sibi ut intra sesquialteram horam omnes adiri possint. A Sellia distare Varalliam itinere duorum dierum. Ad Varalliam pertinere forte 13 pagos quorum decem sint vicini adeo ut uno die omnes possint perambulari; unum tantum distare spacio quinque miliariorum. Praeterea melius videri quod haec

---

[1] Haec et quae sequuntur rationes, inveniuntur in epistola Patris Bader, diei 15 martii, ad P. Generalem data (v. supra, doc. 43); responsiones autem in epistolis PP. Hostovini et Martonii, quae item exstant supra, doc. 49 et 51.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

loca nonnihil dissita inter se sint tum ne ob turcicas excursiones omnia simul vastentur, tum ut latius religio propagari possit.

2. Quod fidelem officialem non sit facile invenire quodque eius indiscretio et crudelitas imputetur Societati. Responsio: Ex uno moderno officiali haeretico et crudeli non esse iudicandos alios. Procuratoris esse officium attendere ad officialem et fraudibus etc. eius occurrere. Posse multos probos et idoneos inveniri.

3. Quod subditi sint rebelles et durae cervicis qui tyrannicam fere severitatem in gubernatione, Societatis instituto repugnantem, exigere videantur. Responsio: Quamdiu nostri inter illos fuerunt, non nisi maximam obedientiam [b] animadverterunt et plura praestare solebant quam iussi fuerant.

4. Quod lites et controversiae cum vicinis nobilibus propter terminos saepe oriantur. In Ungaria vero vim et arma dominari potius quam leges et iustitiae administrationem. Responsio: Una sola est controversia cum uno nobili. Sed si vel unum mandatum, quod facile est, a Principe obtineamus, tota controversia cessabit. Leges et iura vigent in Ungaria.

5. Difficultas quae oritur ex iudiciis et tribunalibus, magna est. Responsio: At non est obligatio tanta coram tribunalibus comparendi; quae non facile declinari possit, substituto in locum superioris procuratore plenipotente.

6. Necesse est perpetuo alere [c] novem milites in arce Znio. Responsio: In nostra voluntate positum est tenere hos milites vel non tenere. Verum quidem est quod illi qui possident bona in confinibus turcarum, tenentur secundum quantitatem possessionum plures vel pauciores milites alere. Et hoc est onus commune [d] in Ungaria.

---

[a] bonam *del.* residentiam / [b] obedientiam *del.* adv / [c] alere *del.* militem / [d] commune *del.* provintiae, *sup.* in.

60

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 5 IULII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.
SUMMARIUM: *Cancellarius regius inhiat praeposituraе thuroc.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... Hesterna die tradidi Caesari literas R.P.V. [1] quas nuper accepi, quamvis nulla prorsus de iis fieret mentio. Citius propter Caesaris absentiam et occupationes tradere non potui. Obiter etiam proposui quid tandem de Hungaria futurum propter adversariorum studia [2]. Respondit breviter (non enim delectatur longis colloquiis) me omnia ex Cancellario [3] intellecturum. Atque is ipse est qui cum nostris studiosissimus videri velit, prae aliis tamen huic praeposituraе inhiat. Et quidem multa nobis dat consilia negativa, hoc est suadet ut Hungariam non deseramus, reditus nostros a Camera non recipiamus, praeposituram in arendam non tradamus et similia multa, licet interdum mutet sententiam; sed nihil affirmat, hoc est non suadet hoc aut illud faciendum. Cognoscam propedium quid a Caesare acceperit. Interea nostri viennenses valde urgent ne meo tempore hanc occasionem nobis eripi patiar [4]. Affirmantque etiam externis improbari consilia nostra de deserenda praepositura. Sed hac de re plura cum procurator redierit [5]; qui, ut audio, non exiguas experitur difficultates ...

61

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE [P. IOANNI LELESZI S.I.] [1]

ALBAE IULIAE 12 IULII 1588

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 51; apographum coaevum, unius folii (277 × 210 mm.) a P. Wujek Romam pro P. Generali missum (cf. infra, doc. 69 § 1). Textus in pessimo statu ad nos pervenit; ita ut ob chartam humiditate corruptam lectu partim difficilis, partim autem prorsus impossibilis sit et

---

[1] Quas tamen Patris Generalis litteras ad Imperatorem non inveni.

[2] Hoc est, ut propter clamores adversariorum scholae tandem in Hungaria aperiantur; cf. supra, doc. 39 § 1.

[3] Petrus Heresincius, episcopus iaurinensis, cancellarius regius; cf. supra, doc. 12 adn. 2.

[4] Patrum viennensium de praepositura iudicium videas infra, doc. 75.

[5] Ioannes Victoria S.I. (v. supra, doc. 2 adn. 1), quem P. Scherer ad examinandas rationes praepositurae reliquit Varalliae; cf. supra, doc. 54 § 2.

[1] Cf. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VIII n. 45–46 p. 375.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vix sensus eius erui possit ex ea forma quam exhibere cogimur. Quare utiliter legi potest epistolae summarium quod Pater Sacchini, historiographus S.I. in suo opere typis expressit.

SCRIPTORES: 1. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VIII n. 45-46 p. 375. — 2. SOCHER, *Historia* I 386-87 n. 219-20.

SUMMARIUM: *Quomodo primoribus regni restiterit ut Michael Brutus, historiographus haereticus sibi magister constitueretur.*

Reverende Pater !

Decima iulii cun mane ex templo rediissemus, tres nos invaserunt: dominus Gubernator [2], Ioannes Gálfi qui marsalcus [3] et dominus Volfgangus regni cancellarius [4]. Qui quemdam Michaelem Brutum [5], haereticum et apostatam ad docendam historiam nobis obtrudere volebant [6]. Et primo ab eius laudibus et in historia multiplici eruditione [7] exorditi sunt. Quam quidem, cum videremus quorsum tenderent, non approbavimus. Sed ... si illum ad nostram ... admitteremus ut saltem aliquando ab ipso antiquorum res gestas tanquam a fonte hauriremus. Statim respondimus [nec in praesenti] nec unquam defuisse nobis fontes e quibus haec [hauriamus] ... et solidam etiam doctrinam ... Ac cum se viderent exclusos ... propter ... ne offenderentur patres ... addiderunt nullam futuram contentionem inter et patres et [illum] ... primus nos etiam ad [nutum] patrum referre. Sed si nos possemus haereticum in nostram conversationem admittere, scientiam quam ipse profitetur maxima ex parte ... non teneremus; nec ita difficilis est ut magno explicatore indigere videatur. Saltem, inquiunt, semel in hebdomada audiatur ne omnino eloquentia caremus. Quos facile refutavimus: Malle nos id temporis gravioribus studiis et philosophicis in quibus patres se versant, quam in illis rebus impendere quas et scimus et non magni facimus. Hic finis nostrae contentionis.

---

[2] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5 et passim.

[3] Ioannes Gálffy; cf. supra, doc. 7 adn. 6 et passim.

[4] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2.

[5] Ioannes Michael Bruto (1517-1592) venetus; cf. MAH II 464-65 558 et 652-53; et *Dizion. biograf. d. italiani* XIV 730-34.

[6] De conatu primorum haereticorum cf. supra, doc. 42 § 6; et infra, doc. 64 § 2.

[7] Stephanus Báthory, rex Poloniae commisit M. Bruto ut historiam Hungariae conscriberet (cf. MAH II 464-65 § 4); eius opus inscribitur: « *Rerum Hungaricarum libri XX (1490-1552)* »; cf. KOSÁRY, *Bevezetés* I 226-27.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Iam facile potest coniicere qui simus futuri in religione catholica defendenda et propaganda, cum tam fortiter [f. *v*] et constanter (licet nobis aliquid, mi Pater, de nobis praedicare) restiterimus eorum conatibus. Optime valeat. Datae Albae Iuliae, 12 iulii anno 1588.

Reverentiae Vestrae in Christo filius

Sigismundus Bathory de Somlyo mp.

62

P. MARCUS PITACIC S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VARADINO 18 IULII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, Fondo Ges. *650/B*, fasc. 541; autographum constans duobus foliis, quos tamen aqua pluvialis olim adeo laesit ut nonnulla verba vix aut neutiquam legere queant.

SCRIPTORES: 1. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VIII n. 40-41 p. 373-74. — 2. SOCHER, *Historia* I 382-84.

SUMMARIUM: 1. *Relatio de excursione apostolica in Hungaria meridionali, sub ditione Turcae posita.* — 2. *In civitate Makó possent nonnulli nostri missionarii residere et maximo cum fructu laborare.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Sumus in hac residentia varadinensi nunc numero quinque: patres duo[1], magistri totidem[2], coadiutor unus[3]. Omnes sani Dei gratia et quisque suis muneribus attendere studet.

1. Cum hoc anno mense aprili christiani qui Giulae[4] et aliis locis in Turcia degunt, legatos misissent ad nos sacerdotem sibi catholicum

---

[1] Praeter eum Varadini commorabatur P. Kurtič; cf. supra, doc. 50 § 3.

[2] Michael Salpa S.I. et Franciscus Sartorius S.I.; cf. supra, doc. 31 adn. 17 et 18.

[3] Gasparus Dósa (Fejérvári); cf. *ib.* adn. 15.

[4] De petitione christianorum qui sub ditione Turcae vivebant, cf. supra doc. 50 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

magnis obsecrationibus a nobis postulantes, et nos partim formidantes Turciam, partim quod nemo esset qui mitteretur, respondimus a nobis in Turciam neminem prius mittendum quam salvum conductum a suo praeside turco nobis afferant. Itaque illi redeunt ad suos et non multis post diebus rursus Varadinum ad nos reversi literas securitatis sui Principis nobis exhibent. Tum ego ne illi consternarentur animis et ne tanti labores in cassum irent si quod periculum ei itineri subesset, ipsemet potius adirem quam alium exponerem, iter ingressus sum cum illis in Turciam.

Postero die attigimus Giulam primam turcam civitatem quae Varadino abest octo milliaribus. Catholici non secus me[a] ac angelum Dei ingenti cum gaudio excepere et Beco eius regionis significant se pastorem sibi Varadino adduxisse. Itaque sistor coram eo. Is ubi de nostra fide catholica cognovisset, approbavit; rem omnem nostram placere sibi indicat; secure me in tota sua ditione degere docereque quae nostrae essent fidei, absque cuiusque iniuria, permittit; catholicisque semel ac iterum mandat ut me honorifice tractent et omnia quae opus sint suppeditent.

Tum ego posito pavore intrepidus perambulare regionem, concionari frequenter, celebrare, baptizare aliaque sacramenta exercere [coepi]. Magno gaudio afficiebantur et admiratione illae catholicorum reliquiae, sumebantque animos et erigebantur contra haereses, et hianti ore quae a me dicebantur excipiebant. Accedebant et haeretici, probabant doctrinam catholicam, se nunquam talia audivisse. Ubi semel ac iterum de confessione eos instruxissem (iuventus autem fere omnes, adulti etiam grandaevi ignorant quid sit missa, confessio et praesertim sacra communio) tam prompti erant ut vehementer gravarer multitudine. Fidem catholicam a maioribus acceperunt, retinent complures ieiunia ea distinguentes ab haeresibus. Permulti sunt anni quod haec regio destituta est pastoribus orthodoxis. Fratres de observantia qui adhuc in Turcia quaedam sua monasteria occupant, interdum eo accesserant effeceruntque ne penitus religio eo loco extingueretur. Nullum itaque ad sexdecim milliaria ungarica quae pertransii sacerdotem catholicum reperi. Calvinistae porro et arriani concionatores passim extant qui nudatam eam plagam suis pastoribus lupina rabie divexant, depravant impuneque ubique grassantur.

2. Est civitas praecipua in eo tractu vocabulo Makoum (appellatur autem hic Ungariae tractus id quod inter Crisium et Marusium flumina interiacet) eo cum accessissem, cognovi eam habere duos parochos, alterum calvinistam, arrianum alterum, qui crebro inter se de religionibus suis falsis disceptant, seseque perstringunt, alter ab uno latere,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

alter ab altero eiusdem templi concionando. Eius oppidi fere quarta pars est catholica, sed absque ullo sacerdote. Sectarios autem utramque (ut turcicam taceam) suos buccinatores et scholas frequentes habere, ad quas etiam catholici suos filios inopia compulsi literis erudiendos, sed verius haeresi imbuendos tradunt. Makoenses igitur catholici insperato meo adventu exhilariti sunt. Pagus quidam fere coniungitur ei civitati in quo est templum catholicorum. In eo ego ter concionatus sum; praecipui illorum, cum quis essem eis exposuissem, nec posse me sine facultate apud eos diutius permanere, serio mecum agebant de modo nostratibus eo accersendis scholaque catholica excitanda. Quos ego ut poteram, solabar et in fide catholica retinenda firmabam, utque ea de re cum superiori nostro agerent, consulebam. Est illud oppidum magnum et rebus necessariis abundans nisi magnis tributis a Turca fatigaretur. Ad quod praeterea ex omni parte ab octo milliaribus salutis causa concurrerent. Adire a nostratibus possent facile si ibi residentia Societatis conderetur, nec quicquam posset desiderari nec in meliore loco poni. Ego non dubito intra paucos annos hunc opimum tractum propemodum reductum iri ad gremium Ecclesiae si nostrates ibi commorentur. Metus Turcae nullus est, imo urget Turca catholicos ut sacerdotes sibi antiquae fidei provideant. Videt enim facilius permansuros in patria sua ungaros si eis adsint sacerdotes et quod multi famem verbi Dei non ferentes, relictis patriis sedibus, ubi sacerdotes catholici sunt, concedant. Ne: ego existimo nunc primum nobis portam reclusam in Turciam ad fidem christianam revocandam, sed antea etiam aeque patuisse ut patuit sodalibus de observantia et ipsismet omnis foecis haereticis etiamnum patet ad seducendos. Id magis demiror a nobis non fuisse hactenus tritam hanc viam planam et uberrimi fructus. Missionibus res est prius agenda donec Societas innotescat incolis et mox modus residentiae figendae quaerendus. Ignota fuit prorsus Societas iis incolis. Nunc primum eam a limine vixdum salutarunt. Ratio vivendi nostrorum in [1*v*] Turcia diversa esset fortasse a fundationibus in terris liberis usitata. Ignoro enim an possit esse census aliquis certus, sed more Societatis professae ex eleemosynis et contributione catholicorum sufficienter nobis necessaria tribuerentur [5].

---

[5] Fortasse haec etiam epistola movere potuerit Patrem Acquaviva ut hanc rationem iuvandi proximos non solum approbaret, sed etiam litteris encyclicis (a. 1593) Societati universae commendaret. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I, Introd. gen. cap. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Mansi ego inibi ultro citroque eundo fere hebdomadis quatuor. Et quantum laetitiae attulerat eis praesentia mea, tantundem fere [b] doloris abeunti me caeperunt. Tanta est ignorantia rerum spiritualium apud plerosque ut tantum non sylvescant. Grandaevi iam senes ignorant orationem dominicam et symbolum fidei; nec in quo sita sit salus aut a quo petenda, quisne finis hominum sit, quae et quot personae in divinis, de incarnatione filii Dei eiusque morte multi ne audierunt quidem. Crucifixi imaginem monstravi cuidam christiano (est autem fere quadragenarius qui inter turcas vitam egerat manens tamen christianus) quaerens an nosset quem designaret imago illa. Ille respondit se penitus nescire, deque Christo Domino sibi nihil constare, nullam se orationem nosse, nec didicisse unquam. Magnus est numerus talium qui cum orationem dominicam inculcarem, se senem iam non posse discere aiebat. Summo desiderio sacerdotum catholicorum flagrant et sitiunt audire evangelium, missam etc. quae maiores illorum commendarunt; magnisque precibus a me efflagitarunt omnes per quos transibam ut rursus ad se redirem et aliquid spiritualis solatii eis afferrem, se multo aequius servitutem hostilem degustata caelesti dulcedine laturos. Dictum est mihi a catholicis, eam esse haereticorum malignitatem ut cum ad eos catholici accedunt aliqua necessitate adducti, verbi causa ut coniuges copulentur, eos recusare ante quod petunt facere quam fidem catholicam eiurent. Haec mihi nunc scribenda occurrere, ex quibus R.V. facile perspiciet hic nobis Indias non deesse [6], nec perditum iri divinam sementem quae huic deserto solo mandabitur, sed centuplum augendam. V.R. sanctis sacrificiis et orationibus nos commendamus. Varadini 1588 18 iulii.

Vestrae Reverendae Paternitati indignus in Christo filius

Marcus Sisciensis

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] me *sup.* / [b] fere *sup.*

---

[6] Cf. eius epistolam, diei 10 iunii 1587, ad P. Provincialem Austriae datam; supra, doc. 14 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

63

MARTINUS UNDÓ CANONICUS CAPITULI AGRIENSIS P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 20 IULII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 558; autographum.
SUMMARIUM: *Petit instanter ut iterum in Societatem admittatur.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Cum plurimis et assiduis meis literis R.P. Provincialem, Ioannem Campanum ab hoc biennio fatigassem [1], nec tamen ullas consolatorias literas ab eodem (licet perplures ab eodem receperim) accepissem, imo in dies [a] et mihi iniucundiores accipiebam, et tandem ad extremum etiam tales cum patentibus quae me potius desperabundum efficerent; tandem statui V.R.P. hasce dirigere, ex quibus veras certasque informationes de me V.R. P. habere posset.

Saepe enim cupiebam ego ore ad os loqui cum R.P. Provinciali, petiique per literas ut me certum redderet quo tempore in Transylvaniam venturus esset, et ubi eum convenire possem. Egressusque eram ex Agria Lelesium (qua iter est patribus ex Polonia vel in Poloniam euntibus) [2] ubi duabus hebdomadibus praestolabar sed frustra. Nunc igitur a venerabili capitulo agriensi [3] publicus legatus missus ad Principem Transylvaniae libenter hoc onus assumpsi partim ut conferrem cum P. Viceprovinciali de meis rebus, partim ut explorarem affectum regnicolarum erga me. Itaque a P. Viceprovinciali non potui intelligere ullam ex causis cur mihi patentes missi sint; et dum consolationem quaererem, desperationem reperi ex his nempe ipsius verbis: Talia (inquit) fiunt cum magna consultatione; quare revocari non possunt. Significaveram enim ego me omnem moturum lapidem ut in locum meum restituar quod et facturus sum.

---

[1] Vide eius epistolam, diei 20 sept. 1587, ad P. Provincialem Poloniae datam; supra, doc. 28.

[2] Cf. *ib.* § 1 et adn. 4.

[3] Cf. supra, doc. 8 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Causa autem principalis quam ego coniectabar, erat haec: Quoniam existimaret V.R.P. quod scandalo potius et ruinae esset mea praesentia in hoc regno quam utilitati, ideoque praestat me extra septa collegiorum esse quam intra, si Societas opera mea uti non posset in hoc regno; nempe ubi maxime me operario indigeret, maxime in hac penuria operariorum. Si fuit haec ratio principalis cur excluderer, annihilant hanc ista quae sequuntur.

Ego enim ingressus in hoc regnum, reperi omnium ordinum affectus singulares erga me. Quippe tam Claudiopoli quam Albae Iuliae omnium ordinum homines ad me catervatim confluentes summam animi laetitiam ostendebant gestiebantque animo et tanquam de caelo me eis divinitus demissum gratulabantur, referebantque quomodo patribus orbi essent, quomodo eo devenerint ut in hisce duobus locis Albae et Claudiopoli duo soli essent: P. Arator et P. Valentinus [4]. Lamentabantur suas miserias, et altera parte laudabant Deum quod eorum Deus memor fuisset meque eis restituisset (neque enim adhuc noverant me iterum Agriam remeaturum). Gubernatori [5] tamen et Principi (me certe invito) P. Viceprovincialis meum statum declaravit illico. Unde illi intelligentes statum meum, cum scirent me non remansurum, cogebant tamen ambo ut saltem una hebdomada immorarer; et uterque et maxime Gubernator (qui iam ab antiquo erat mihi affectiosissimus, similiter et Princeps) omnino impellebat ut saltem diem dominicum expectarem et saltem unam concionem facerem. Mirus erat in cogendo praesente P. Viceprovinciali. Astu tamen parsuasimus id P. Stephanum [6] non permissurum ut cathedra eius occuparer, cuius naturam iam nosset Gubernator etiam. Causatusque est P. Viceprovincialis etiam incommoditatem morae cum habeam mecum tres famulos et quatuor equos pabuloque (uti illis notum est) carere. [1v] Ita conquietavimus eos. Obtuli tamen meam operam tam Principi quam regno eius omni tempore et statim quam primum mihi P. Provincialis vel unica scheda id demandaret. Quod Princeps gratissimo accepit animo. Itidem etiam aliis qui mirabantur iterum meum reditum Agriam et lamentabantur me postea non rediturum. Respondi brevi me affore. Et quemadmodum externi sic certe et patres et fratres miro videbantur animo recreati esse et maxime ungari, imo conceptis verbis orabant: Pater (inquiunt) Martine amore Dei propter Deum redi, redi ad nos.

---

[4] V. Ladó S.I.; cf. supra, doc. 15 I n. 6 et passim.
[5] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5 et passim.
[6] St. Szántó S.I.; cf. supra, doc. 15 II n. 3 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Simulque indigentiam enumerabant. Quibus omnibus declaravi quo animo sim.

Quamobrem oro V.R.P. misereatur mei peccatoris. Placetur iam tandem iramque a me paenitente removeat. Aspiciat V.R.P. cor meum contritum [b]. Recipiat me in gratiam pristinam. Imo exaudiat clamores pauperum orphanorum transylvanorum, ungarorum. Moveant V.R.P. desideria, suspiria et gemitus cum mei tum externorum. Prospiciat V.R.P. quid facturum esset si vel alteri horum, scilicet vel P. Valentino Claudiopoli, vel P. Aratori Albae aliqua infirmitas contingeret. Ego Agriae paratus subiectusque sanctae obedientiae patienter consolationem V.R.P. expectabo. Deus opt. max. V.R.P. conservet diutissime incolumem. Albae Iuliae 20 iulii 1588.

Vestrae Reverendae Paternitatis abortibus

Martinus Undo

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo P. Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] dies *del.* maestiores / [b] contritum *del.* restituat.

64

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CRACOVIA 31 IULII 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De revocando e Transylvania P. Vega.* — 2. *De proposito Martini Undó redeundi in S.I., et de externo quodam magistro Principi Transylvaniae dando.*

... 1. De amovendo illo quem Vilna miseram Claudiopolim [1], iam forte rescivit ex me R.P.V. me auditis illis motibus cum aliis tam-

---

[1] Emanuel Vega S.I.; de eius revocatione e Transylvania cf. supra, doc. 46 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quam aliud praetendendo puta periculum paralisis, cum ipso autem clare processisse me illum velle avocare propter ea quae illic committebat, et plenam de ea re potestatem fecisse P.V. Provinciali qui, cum ad exequutionem venisset currumque ac omnia parasset ad mittendum unum illum, id tamquam inexpectatum et quod impossibile putabat, ita sensisse ut in lachrimas tandem effusus veniam petierit ab eo, a rectore suo et a me per literas, enixeque rogaverit ut ibi manere posset, se quietissime posthac futurum. Fatebantur ceteri quibus aliqua sua communicarat consilia, se mirari prudentiam Dei in regendis consiliis superiorum, cum aliter omnino ipsis persuasum fuisset, nimirum ad eam indigentiam venisse superiores ut ipsis carere in illo loco nulla ratione possent, tamquam primariis professoribus in scholis et altero pene totum faciente in collegio. Sicque sedata fuerunt postea omnia ut nihil amplius turbam audierim. Quamquam (ut dicam in genere) licet putem me prospexisse quam commodissime potui illi collegio tali rectore; puto tamen et putavi semper alium ibi habere, et illum patrem nobis propiorem esse ac forsan etiam sub obedientia aliquandiu. Quod si R.V.P. alium, ut sperare me facit, miserit, valde illi loco commodaverit. Sed omnino prudenti viro et zeloso, docto et forti ac securo opus est ibi [2].

2. De Undo cum iam sit factus canonicus agriensis, spero quod paulatim remittet illa cogitatio redeundi [3] . . . [4*v*] . . . Evanuit illa cogitatio de externo magistro Principi Transylvaniae quaerendo [4] . . .

65

P. IOANNES NICOLAUS DONIUS RECT. COLL. VIEN. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

MENSE IULIO ANNI 1588

TEXTUS: *Germ. 168* 91*r-v*; autographum. Fol. 91*v* manu P. Provincialis: «P. Io. Nicolai sententia de praepositura hungarica.

---

[2] De rectore pro collegio claudiopolitano mittendo cf. supra, doc. 50 § 4 et adn. 16.

[3] Vide epistolam M. Undó, diei 20 iulii 1588, ad P. Generalem datam; supra, doc. 63.

[4] Vide epistolam Principis, diei 12 iulii 1588, ad P. Leleszi; supra, doc. 61*i*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEMPUS: Cum P. Generalis in epistola, diei 3 aug. 1588, ad P. Donium data, gratias obtulerit propter sententiam de praepositura expressam (cf. infra, doc. 67), facile concedi potest nostrum documentum mense iulio anni 1588 concinnatum fuisse.

SUMMARIUM: *Sententiam de praepositura di Thurocz profert.*

Quantum ad praeposituram attinet, sum huius sententiae ut illam servemus nec Maiestati Caesareae resignemus nisi certissime constet per Magnificum Rumpf[1] aut alios suam Maiestatem in ea nos defensurum[a] non esse, aut propter ungaros non posse. Et quia in hoc negocio aeque de honore S. Maiestatis agitur atque de nostro, certe S. Maiestas pugnabit pro suo honore.

2° Fortasse non esset abs re si Pater Magius[2] scriberet archiduci Ernesto et D. Rumpf quid in hac re Societas nostra deberet facere. Et non est opus properare multum quia non tam cito celebrabuntur comitia; et interea temporis multa poterimus intelligere.

3° Circa tempus comitiorum poterunt peti literae a Pontifice, ab archiduce Carolo, ab Imperatrice ad statum ecclesiasticum in commendationem Societatis[3].

66

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

OLOMUTIO 2 AUGUSTI 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.

---

[1] Volfgangus Sigismundus Rumpf († 1606) Rudolphi II imperatoris a consiliis et maiordomus; cf. *Allgemeine Deutsche Biographie* XXIX 668-69; VERESS, *Carrillo* II 142.

[2] Laurentius Maggio S.I., italus, annis 1566-78 praepositus provinciae Austriae S.I.; ab anno autem 1581 Romae assistens Italiae; cf. MAH I passim, et *Cat. Prov. Austr.* I 724.

[3] Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 67.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Quibus iniunxit ut sententiam de praepositura thuroc. scripto mandent.* — 2. *De pecuniariis mulctis a subditis nostrae praepositurae exactis.*

... 1. Binas R.P.V. literas accepi, 25 iunii [1] et 8 iulii datas quibus nunc breviter respondebo. Et quidem in prioribus quod de difficultatibus praepositurae scribitur, iam eas ad diversos misi ut eas perpendant ac suum ad me quin etiam ad R.P.V. scribant. Scripsi autem ad P. Balthasarem [2] et Ignatium Martinum eius socium [3], ad P. Nicolaum Martonium [4], ad P. Emericum [5], ad rectorem viennensem [6] et eius consultores [7], ad P. Ioannem Victoriam procuratorem viennen sem [8] ...

2. Tertium est de pecuniariis mulctis a subditis nostris hungaricis et quidem pene mendicis per me exactis [9]. Qua de re illud vere affirmare possum me nullam hactenus mulctam pecuniariam vel per me vel per alium cuique imposuisse, sed officialem id fecisse me inscio. Caussa tamen iustissima et gravissima. Deinde subditos illos esse ex ditioribus quos habemus, exceptis forte uno aut altero in tota communitate. Tertio ex mulcta illa me cum offensione officialis et aliorum admiratione plus quam quinque sextas remisisse et sextae parti dissolvendae annum cum dimidio praefixisse, neque tamen adhuc quicquam esse solutum. Ex quo facile intelliget R.P.V. quam fideliter fuerit informata. Doleo quidem ego et erubesco tam prolixum et accuratum esse me in caussa quae mea videtur, quae tamen mea si esset, non dicerem verbum, sed admissa culpa, simpliciter paenitentiam peterem. Sed prolixior sum ut R.P.V. quo modo res ipsa se habeat, intelligat plenius [10] ...

---

[1] Quas videsis supra, doc. 59.

[2] B. Hostovinus S.I.; vide eius epistolam de praepositura thuroc.; supra, doc. 49.

[3] Cuius sententiam habes inferius; doc. 70.

[4] Vide eius epistolam supra, doc. 51.

[5] E. Forsler S.I., rect. collegii graecensis (1578-85); cf. *Cat. Prov. Austr.* I 668.

[6] Ioannes Reynel S.I.; cf. supra, doc. 42 adn. 24.

[7] Consultores rectoris collegii viennensis recensentur supra, doc. 43 adn. 19, et infra, doc. 75.

[8] Patris Victoria iudicium habetur inferius, doc. 77.

[9] Huius vitii accusatus est a P. Martonio; cf. supra, doc. 51 § 2.

[10] P. Martonius ob hanc temerariam accusationem severe arguebatur a P. Generali; cf. infra, doc. 72.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

67

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IOANNI NICOLAO DONIO S.I. [1]

ROMA 3 AUGUSTI 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 442; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *De praepositura thurociensi consultationes fient in provincia.*

... De praepositura autem hungarica [a] recte fecit R.V. quod quae sibi videbantur, exposuit [2]. Nam nos quoque ad P. Provincialem scripsimus ut iuberet consultores [b] et alios qui de [c] illo negocio instructi essent, sententiam quam de certis quibusdam capitibus indicare [3]. Quo facto aliquid cum Dei gratia statuemus. Interim tamen sciat R.a V. quod et ad alios quosdam istuc scripsi [4], non omnia quae speciem aliquam utilitatis aut etiam quae aliquam veram utilitatem ostendunt, esse a nobis suscipienda. Sed potius considerandum quam conveniant instituto nostro [d] et disciplinae. Quia si vel illi repugnent vel hanc dissolvant, multo maius [e] erit detrimentum quam emolumentum. Hoc autem nobis diligenter providendum est, ne ea damna in Societatem inferamus quae deinde ita illi noceant ut cum spiritum extinxerint ne proximis quidem prodesse possint...

---

[a] hungarica *del.* expe[divit] / [b] consultores *del.* suos sententiam suam / [c] de *del.* hoc / [e] maius *del.* est hoc.

---

[1] P. Donius iuxta catalogum provinciae Austriae exeunte anno 1588 exaratum, est superior missionis hungaricae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 470.

[2] Vide eius sententiam hac de re; supra, doc. 65.

[3] Epistolam Patris Generalis videas supra, doc. 59.

[4] Vide supra, doc. 56-58.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

68

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IACOBO WUJEK VICEPROV. S.I. IN TRANSYLVANIA

ROMAE 20 AUGUSTI 1588

TEXTUS: 1. Budapest, MOL (Magyar Országos Levéltár [Archivum regni Hungariae]), Acta Iesuitica Cameralia, Residentia Varadinensis, v. 72, fasc. 2, nº 20; originale. — 2. Romae, ARSI, *Fondo Gesuitico 145* p. 72; regestum.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 240.

SUMMARIUM: *Datur licentia permutandi vineam varadinensem.*

Claudius Aquaviva Societatis Iesu Praepositus Generalis.

Carissimo fratri in Christo Iacobo Vangrovitio eiusdem Societatis per Transylvaniam viceprovinciali. Salutem in eo qui est vera salus.

Cum, sicut nobis exposuisti, in evidentem collegii varadinensis Societatis nostrae [1] utilitatem futurum sit, si vinea quaedam quam idem collegium possidet, nec potest commode illam excolere, cum alia vinea commodiori et cultiori commutaretur aut venderetur, et pretium illius in aliis bonis stabilibus utilioribus collocaretur [2] et ad id licentiam a nobis petieris: Nos auctoritate a Sancta Sede Apostolica nobis concessa, tibi de cuius prudentia et in rebus gerendis dexteritate plurimum in Domino confidimus, plenam, et liberam ad id facultatem damus. Quam permutationem seu venditionem nos ex nunc pro eo tempore qua facta fuerit, confirmamus, approbamus et ratificamus, conscientiam tuam onerantes ne pecuniam pretii huiusmodi si praedicta vinea venda[e] tur, in alios usus distrahas, sed in depositum penes te custodias donec illam in aliis bonis ut supra, utilioribus colloces. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas sigillo Societatis nostrae muniri fecimus.

Datum Romae die 20 mensis augusti, anno Domino 1588.

Iacobus Ximenes [3] secretarius mpr.

Claudius Aquaviva mpr.

---

[1] De fundatione collegii varadinensis cf. supra, doc. 55 § 2.

[2] Cf. litteras eiusdem Patris Generalis, diei 1 aprilis 1588, quibus venditionem possessionis de Andaháza, futuro collegio varadinensi a Stephano Báthory rege donatae ratam habuit; supra, doc. 45.

[3] De I. Jiménez secretario S.I. cf. *ib.* adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

69

P. IACOBUS WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 21 AUGUSTI 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 566; autographum.
EDITIO: POPLATEK 86-87.

SUMMARIUM: 1. *Consiliarii M. Brutum historicum Principi obtrudere volunt.* — 2. *De patentibus super venditiones varadinensem et albensem.* — 3. *Reddidit epistolam Patris Generalis Patri Szántó; qui tamen pergit conflare invidiam Societati.* — 4. *P. Leleszi, qui ob infirmitatem manebit Albae, petit infirmarium medicum.* — 5. *Gubernator graviter aegrotat; quare speratur Principem brevi gubernaculum regni susceptum.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Literas R.P.V. datas 24 maii accepi ego 2 augusti.

1. Quod ad historicum attinet de quo scripseram [1], quem domini consiliarii Ill.mo Principi obtrudere voluerunt, puto illum fuisse Michaelem Brutum [2] quem advocacere voluerunt eo quidem consilio ut praeferebant ut historiam ungaricam absolveret [3]; sed revera ut Principem a nobis paulatim abductum illi depravandum committerent. Idque non ita pridem Principi clare proposuerunt. Verum Princeps restitit fortiter uti ex literis P. Fericelli [4] et ipsius Principis scheda missa ad R.P.V. [5] fusius intelliget. Et Brutus quidem nondum venit, nec scio an sit venturus. Illud autem facile mihi persuadeo Principem nullos alios magistros novos praeter nostros admissurum. Non enim tam libenter studiis dat operam et brevi futurum speramus ut studia prorsus omittat et regni gubernacula suscipiat.

---

[1] Vide supra, doc. 42 § 6; cf. etiam doc. 64 § 2.
[2] De quo cf. supra, doc. 61 adn. 3.
[3] De hoc opere v. *ib.* adn. 5.
[4] Litterae Patris Fericelli desiderantur.
[5] Principis schedam v. supra, doc. 61.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. De venditione varadinensi nondum accepi patentes R.P.V. [6] Miseram ego quidem literas P. Marci [7] quibus venditionem istam dissuadebat, sed satis postea et novissime in visitatione varadiensi intellexi P. Marcum nullis certis testimoniis, sed coniecturis tantum nixum fuisse, nec fieri iam aliter posse quam ut ille contractus approbetur a R.P.V. Nam bona illa sunt turcis subiecta, ex quibus nos nullam fere utilitatem possemus percipere. Ad haec, ille qui emit [8], iam est capitaneus varadinensis qui rem valde urget, eique iam dixi R.dam P.V. literas daturam quibus venditionem illam ratam habeat. Quare peto ut alterum exemplar illarum patentium R.P.V. mitti ad me quamprimum curet. Patentes pro vendenda vel commutanda domo albana accepi [9], verum iam in ea colonum constituimus qui nobis serviat iuxta consuetudinem harum regionum. Si tamen erit necessarium, utemur facultate R.P.V.

3. Literas ad P. Stephanum [10] retinueram quidem ad aliquot dies iuxta monita R.P. Provincialis, sed postea illius animo praeparato reddideram illi. Factus quidem ille est moderatior, sed tamen non raro impingit et maiorem in dies Societati conflat invidiam. Dominus sit nobiscum. Paucos habemus contionatores ungaros eosque imperfectos.

4. P. Ioannes Lelesius erat quidem discessurus in Italiam [11], iamque valedixerat Ill.mo [1v] Principi et ab eo viaticum acceperat, sed partim consiliis[a] D. Gubernatoris [12] et consiliariorum Principis deterritus, partim etiam morbo et imbecillitate virium deterritus mansit hucusque Albae Iuliae perpetuo in lecto decumbens, manebitque in posterum quia interdum prae vi morbi nec se movere potest. Unde petit et obsecrat R.P.V. ut illi inde infirmarium unum ex nostris mittat qui sit etiam medicinae utcunque peritus qualis fuit Maximus noster piae memoriae [13]. Viaticum libenter solvemus. Imo vero duos tales petimus a R.P.V. unum pro Claudiopoli, alterum pro Alba, si tertium pro Vara-

---

[6] Litteras patentes de venditione possessionis de Andaháza v. supra, doc. 45.

[7] M. Pitačić S.I.; quae litterae desiderantur.

[8] Georgius Király; cf. supra, doc. 14 adn. 8.

[9] Vide supra, doc. 52.

[10] P. Provincialis epistola, diei 9 apr. 1588, nuntiavit Patri Generali, Patrem Szántó monitum melius se gerere; cf. supra, doc. 46 § 1.

[11] Cf. supra, doc. 55 § 3.

[12] Ioannes Géczi.

[13] M. Milanesi S.I., qui obiit 8 maii 1588; v. supra, doc. 50 § 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dino habere non possumus. Est enim hic mira penuria medicorum et medicinarum. Itaque idem sit oportet medicus, apotecarius et infirmarius.

5. D. Gubernator noster ab tribus hebdomadis male valet, nec speratur pristinam valetudinem recuperaturus. Unde tanto citius speramus Principem regni gubernacula suscepturum. Sed antequam illud fiat, in comitiis omnibus viribus oppugnabunt nos adversarii nostri. Unde tanto magis et Princeps et nos omnes egemus s. sacrificiis et orationibus tum R.P.V. tum Societatis universae, quas et superioribus literis meis petii [14]. Cupio R.P.V. bene in Domino valere, cuius s. sacrificiis et orationibus me humiliter commendo. Albae 21 [b] augusti anno Domini 1588.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri P.N. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] *prius* consiliariis / [b] 21 *del.* Sep.

70

P. MARTINUS IGNATIUS S.I. [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VARALLIA 22 AUGUSTI 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 648*, fasc. 325; autographum unius folii (315 × 210 mm.); cuius in facie versa P. Hoffaci, ass. Germ. adnotatio: «De praepositura Turozensi».

SUMMARIUM: ***Relatio de praepositura thurociensi deserenda vel non.***

---

[14] Vide supra, doc. 50.

[1] De M. Ignatio S.I. cf. supra, doc. 36 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi et amor etc.

Etsi longe minor quam coniicere valeam, sit ingenii mei facultas quam ut de turociensis praeposituraе negotio R.P.V. aliquid suadere possim, tamen cum obedientiae et R.P.V. voluntas est[2], aliorum his de rebus audire[a] sententias, breviter quod in Domino mihi videtur apponam.

Prae caeteris huius provinciae collegiis omnium maximam difficultatem habitura videtur Societas in Hungaria. Idque ob rationes a R.P.V. propositas[3], iis quod contradicere posset, non inveni. Pauca quae magis augent et terrent, adieci, quae omnia R.P. Provinciali ad R.P.V. mittenda conscripsi.

Quamobrem si ad[b] Dei opt. max. et christianae religionis utilitatem mansura est in Hungaria Societas, haec pro maiori illius conservatione via mihi facilior videretur ut haec omnia bona alicui alteri per Imperatorem traderentur qui deinde certos proventus et sustentationes collegio penderet. Non tamen tali ratione quam nostri olomucenses difficillime ferunt, sed potius ut graecense collegium fundatum est. Quod si ita fuerit factum, illud mihi 1° commodi Societas accepisse videbitur quod omni id genus molestiarum onere[c] sublevabitur de quibus a R.P.V. proposita est quaestio. 2° Salvae manebunt constitutiones et privilegia Societatis nostrae. 3° Nemini opulentia bonorumque copia nos exosos faciet, minusque odii conciliabit. 4° Denique facilius Societatis personae suo et aliorum profectui vacabunt. Alias plus negotii et solicitudinis in gubernandis, defendendis, promovendisque rebus erit. Ego interim, si nihil aliud ad agendum esset, sufficerent, credo, pro bona mortificatione saltem, lites et causas iudiciarias examinare quas ter et quater interdum in die audire cogor. Quam id sancte sit et quidem tum concionatori tum confessario, vellem alios iudicare. Ipsimet vicepraefecti, quorum ad R.P. Provincialis adventum opera utimur, prae stupore dicere coguntur, ex quo sumus, aiunt, Turocii, nusquam se huiusmodi tot rixas officialibus obtulerant atque iam dum reverentiae vestrae praeesse istis bonis ceperunt. Stultos se ad extremum ideo forte arbitrarunt. Et tamen nescio quam probitatem omnium subditorum coram R.P.V. praedicari audio. Quapropter, Admodum Reverende Pater, cum viva sint exempla, quot et quales per huiusmodi

---

[2] P. Bader, praepositus provinciae P. Ignatio quoque imposuit ut de praepositura thurociensi opinionem suam proferret; cf. supra, doc. 66 § 1.

[3] Quae legi possunt supra; doc. 59/A.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a proposito deficiunt, videant in Domino quid in tali statu nunc et deinceps agendum, quive vivendum sit. De reliquo me R.V.P. una cum sociis sanctis sacrificiis et orationibus commendo. Valeant in Domino.

Turocii, Varalliae sub sub arce Znyow 22 augusti anni 1588.

Vestrae Admodum Reverendae Paternitatis in Christo servus indignus et filius

Martinus Ignatius

Inscriptio: [1*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae generali praeposito Societatis Iesu — Romam.

---

[a] audire *sup.* / [b] ad *sup.* / [c] *prius* genere.

71

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. LITTERAE PATENTES AGGREGATIONIS CONGREGATIONIS MARIANAE ALBAE IULIAE ERECTAE

ROMAE 27 AUGUSTI 1588

TEXTUS: *Hist. Soc. 61* 103*r* 103*v*; regestum.
EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 242 (ex parte).

SCRIPTOR: ZERICH Tivadar, *Történelmi vázlatok a Mária-társulatok Erdélyben keletkezte viszontagságai s jelen állapotáról* [Summaria historia sodalitatum marianarum in Transylvania]. In: Családi Lapok VI (Pest 1857) 64–67.

Claudius etc. Universis etc. Salutem in eo qui est vera salus.

Non solum ratio, sed usus etiam atque experientia semper ostendit piorum hominum sodalitates, praesertim sub B.mae Virginis Mariae tutela institutas magnam habere vim ad pietatem augendam, tum ob peculiare ac certum ipsius Dei Matris patrocinium, tum etiam ob proprias quae in iis esse solent virtutis ac religionis exercitationes, tum

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

denique ob mutuum exemplum quod quidem valde efficax esse solet ad hominum animos in omnem partem facile ac suaviter impellendos. Hanc ob causam, cum Societas nostra omnibus quae suo instituto convenirent, rationibus proximorum salutem ac perfectionem in spiritu iuvare ac promovere cum Dei ope studeret, ne hanc quidem cuius efficaciam experta est, omittendam putavit.

Quare cum Gregorio fel. rec. papae XIII expositum per nos esset Romae in collegio nostrae Societatis institutam iam pridem esse sodalitatem scholasticorum titulo Virginis Annunciatae [1], cuius deinceps exemplum sequuta iuventus quae in variis collegiorum nostrorum scholis erudiebatur, eandem formam easdemque pietatis exercitationes magno suo bono arripuisset; ac proinde operae pretium videri ut quo tam pium opus quotidie magis promoveretur, pontificia auctoritate non solum confirmaretur, sed etiam spiritualibus beneficiis ornaretur, placuit eidem Gregorio ut erat animo ad divinum honorem omni ex parte amplificandum promptissimo, in hac quoque re pro ipsius Dei gloria postulatis nostris annuere; idque literis apostolicis quarto nonas decembris anni 1584 datis contestari [2].

Primum igitur in collegio ipso nostro romano primariam congregationem ex scholasticis nostris sive etiam ex aliis simul fidelibus sub titulo Annunciationis Beatissimae Virginis Mariae apostolica auctoritate erexit et instituit [3], eique varias indulgentias ac privilegia ex Ecclesiae thesauris liberaliter impertiit. Deinde nobis ac praeposito vel vicario generali quemcunque pro tempore esse contigerit, potestatem concessit ut in quibuscunque aliis Societatis nostrae collegiis alias eiusmodi sodalitates ex ipsis scholarum discipulis sive etiam simul ex aliis quos ad id pietatis studium permovisset, sub eodem titulo Annunciationis B. Virginis sine ullo tamen collegiorum vel ecclesiarum quae ad ea pertinent, praeiudicio erigere, easque huic romanae ut primariae tanquam membra capiti aggregari liceat, ita ut iisdem gratiis, indulgentiis, peccatorum remissionibus ac reliquis omnibus privilegiis fruantur, quibus et ipsa primaria.

---

[1] De origine congregationis marianae in Collegio Romano S.I. cf. *Mon. Paed.* II 630-32 et III 355-56 398.

[2] Bullam « Omnipotentis Dei » (5 dec. 1584) Gregorii papae XIII vide in *Institutum S.I.* I 103-07.

[3] Historiam congregationis primariae v. ap. VILLARET, *Les congrégations mariales* 42; et MULLAN, *History of the Prima primaria sodality* (St. Louis 1917).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quarum quidem congregationum tam primariae quam earum quae ei annexae ac subordinatae sunt, idem Gregorius Societatis nostrae curam ita commisit ut ad praepositum vel vicarium generalem spectet per seipsam vel per alium quemvis e Societate ab eo delectum eas visitare et ad rectam earum administrationem quaecunque decreta condere, et quae iam condita sint expendere et approbare, quin etiam deinceps pro rerum ac temporum conditione ut in Domino iudicaverint, immutare, corrigere ac reformare.

Sed et postea S.D.N. Sixtus V Pont. Max. ipse quoque praecipuo zelo divini cultus augendi et pro sua pastorali solicitudine totius gregis dominici sibi crediti spiritualis salutis comparandae studio accensus nostris supplicationibus benigne annuens facultatem et literas supradictas Gregorii pontificis sui praedecessoris ita extendit concessitque et indulsit ut similiter nos et praepositus seu vicarius generalis nostrae Societatis pro tempore existens non solum unam sed etiam plures sodalitates sive scholasticorum tantum, sive aliorum fidelium duntaxat sive utrorumque simul, tam sub B. Mariae Virginis Annunciatae, quam alia quacunque invocatione vel titulo in singulis Societatis nostrae locis, ecclesiis, domibus vel collegiis necnon et in seminariis quae Societatis curae commissa sunt, auctoritate apostolica erigere et instituere illasque sic pro tempore erectas et institutas primariae sodalitatis praedictae aggregare, eisdemque sodalitatibus sic pro tempore erectis et aggregatis omnes et singulas plenarias vel alias indulgentias et peccatorum remissiones vel relaxationes, necnon exemptiones, immunitates ceterasque facultates, indulta et privilegia spiritualia et temporalia dicta primariae aut aliis sodalitatibus sic aggregatis vel aggregandis earumque sodalibus scholasticis vel aliis concessa et concedenda perpetuo communicare, illasque et illa ad easdem omnes congregationes earumque sodales etiam non scholares indifferenter et aeque principaliter extendere ac etiam illis concedere et elargiri possimus, prout in diversis litteris apostolicis eiusdem Sixti pontificis latius explicatur [4].

Quamobrem, cum Ill.mus D. Sigismundus Transylvaniae princeps pro insigni eius in Deum pietate ac in Virginem sacrosanctam devotione suo ac praefecti et assistentium nomine, necnon et reliquorum sodalium congregationis B. Mariae Annunciatae quae Albae Iuliae in collegio Societatis nostrae est [5], petierit ut iuxta hanc facultatem nobis a Sede

---

[4] Vide bullas Sixti papae V de extensione facultatis erigendi congregationes datas (5 ian. et 29 sept. 1587) in *Institutum S.I.* I 108-18.

[5] Prima congregatio mariana erecta est in Transylvania anno 1582 Claudiopoli; de qua cf. MAH II 262 306 346 860.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Apostolica tributam in collegio congregationem unam sub titulo Annunciationis B.mae Virginis erigere eamque praedictae primariae congregationi aggregare velimus; Nos eiusmodi pietatem non solum complectentes, sed etiam magnopere laudantes, auctoritate nobis ut supra diximus, concessa in praedicto collegio congregationem unam sub titulo Annunciationis B. Virginis erigimus eamque ipsi primariae sodalitati romanae coniungimus et aggregamus; ac omnia privilegia, indulgentias etiam plenarias, necnon et gratias alias praedictae primariae vel aliis illi ut superius dictum est aggregatis congregationibus hactenus concessas et in posterum concedendas eodem prorsus modo quo ipsi primariae et aliis congregationibus concessae fuerint communicamus et elargimur, in nomine S.mae Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Cuius divinam Maiestatem supplices oramus ut concessionem hanc de coelo ratam ac firmam habere velit et sodales ipsos assiduis coelestium donorum accessionibus auctos sibi in dies magis reddat acceptos; ac denique etiam aeternae gloriae compotes suo et B.mae Virginis cui pie ac religiose servierint, perpetuo dignetur aspectu. In quorum fidem praesentes literas manu nostra subscriptas sigillo Societatis nostrae munire iussimus. Datum Romae 27 augusti 1588.

72

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. NICOLAO MARTONIO S.I.

ROMA 1 SEPTEMBRIS 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 444; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *De mulcta a P. Provinciali coloni nostro in praepositura thurociensi imposita.*

Cum diebus praeteritis R.a V. nobis scripsisset de mulcta quadam a P. Provinciali imposita pago cuidam nostro in Hungaria[1] visa est nobis quoque ea[a] res paulo severius gesta. Eamque ob causam P. Provincialem admonuimus ut et mulctam hanc remitteret et in posterum

---

[1] Epistolam Patris Marton videsis supra, doc. 51.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aedificationi consuleret. Illa autem respondit nobis, primum, se nullam adhuc mulctam imposuisse vel per se vel per alium, sed officialem id fecisse se inscio; causa tamen iustissima et gravissima. Deinde se ex mulcta illa cum offensione officialis et admiratione aliorum plus quam quinque sextas remisisse, et sextae parti dissolvendae annum cum dimidio praefixisse, neque adhuc quicquam esse solutum. Cum tamen R.V. scriberet dimidium tantum remissum eiusque bonam partem statim importune exactam, reliquae diem praefixit intra annum. Quare monere hunc volui R.am V. ut sciret qua moderatione usus esset P. Provincialis, atque etiam ut deinceps in informationibus dandis conaretur semper rem totam quam maxime perspectam habere, nec facile aliorum sermonibus moveretur. Quare quoniam aliud non occurrit, commendo me R.ae V. precibus, egoque ei vicissim omnem gratiam precor. Romae primo septembris 1588.

---

[a] ea *sup.*

73

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL.. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

POSNANIA 25 SEPTEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Ob pestem in Polonia grassantem non potest in Transylvaniam se coferre, licet instanter vocetur a nostris.* — 2. *Franciscus Wesselényi petit sacerdotem pro ecclesia quam habet in suo baronatu.*

... 1. Vocabar quidem in Transylvaniam ad novembrem proximum ob comitia ultimum ictum nostris datura. Sed cum in provincia haec pericula[2] videam, statui illam non deserere. Itaque ad loca non

---

[1] De periculo quod in comitiis proximis Transylvaniae Societati imminebat, cf. supra, doc. 50 § 5.

[2] Ob periculum pestis, prout patet ex praecedenti paragrapho eiusdem epistolae.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

visitata diu tendo ut vel in hoc consumam cursum meum vel officium expleam . . . [5*v*] . . .

2. Supremus cubicularius Serenissimi Stephani piae memoriae, D. Franciscus Vesselini[3], hungarus baro valde optat sibi mitti e Collegio Germanico aliquem hungarum sacerdotem pro ecclesia quam in suo baronatu habet. Offert honestissimam sustentationem illi et occasionem fructificandi. Est enim zelosissimus catholicus . . .

74

P. HURTADUS PÉREZ S.I.[1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

OLOMUTIO 26 SEPTEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650*, fasc. 437; autographum duorum foliorum (325 × 215 mm.). Primi folii deesse videntur, quia in capite eorum qui exstant, non habetur consueta intitulatio.

SUMMARIUM: *Ne praepositura thurociensis in Hungaria nec monasterium collegii viennensis a Societate resignetur ob difficultates administrationis, supplicat.*

Audivi nuper R.P.V. iussisse ut praepositura turocensis in Hungaria et monasterium S. Bernardi in Austria resignarentur[2], ad informationes procul dubio existimantium sic oportere. Quae executio si iam facta esset, frustra mox me interponerem. Sed cum nondum facta sit, ut puto, et existimem perniciosam sententiam esse quae id suadeat, volo hic rogare ut si adhuc P.V.R. in animo habet ut omnino resignentur, dignetur rem differre et patiatur exhibitis rationibus illius sententiae responderi et omnino rem examinari ut maturius habita deliberatione, appareat utrum magis Societati expediat resignare an servare. Mihi enim videtur quod si resignatio fiat, continget nobis quod Aesopi ca-

---

[3] De F. Wesselényi cf. MAH II 1008-09; et NAGY XII 160-61.

[1] H. Pérez S.I., hispanus, annis 1562-66 collegii tyrnaviensis fuit rector; cf. MAH I 41 et passim; dein *Cat. Prov. Austr.* I 748.

[2] Vide epistolam Patris Generalis, diei 31 martii; supra, doc. 44.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ni gestanti carnem; et quod in collegio pragensi cum bonis oybiensibus[3], de quibus dolemus, sed emendare non possumus.

Duo gravia mala resignatio ista fert secum. Primum, intolerabile damnum temporale Societati, relictis duabus talibus possessionibus quibus duo collegia sustententur; quibus semel amissis, frustra quaeremus vel eadem vel similia. Praesertim cum habita sint sine ulla prorsus iniustitia. Cum S. Bernardus vacuus fuisset et iam in manibus saecularibus, et turocensis a pluribus annis et vacua et in manibus praelatorum, qui quantam habuerint curam animarum, Deus scit. A nostris haeretici inventi sunt concionatores vel ecclesiae vacuae, quibus ergo de causis deserendi sunt? Quis urget? Suntne difficultates? At nulla cura illis caret. Malumus census habere. Sed iam plus satis experti sumus praestare bona stabilia habere quam census. Est autem S. Bernardus commodissimus locus collegio viennensi praeter utilitatem redituum ad refugia tempore pestis, ubi si locus aliquantum reparetur, totum collegium potest inhabitare.

In praepositura turocensi peculiare aliquid mihi videtur cur non debeat resignari; quod non soli Societati ius acquisitum est, verum etiam alumnis et ecclesiis quibus de alumnis providendi sunt sacerdotes, quum ad petitionem cardinalis Draskovitii[4] Telegdinus episcopus resignavit[5] et Imperator Cardinale petente Societati pro collegio et alumnis dedit. Quomodo ergo istud alienum ius possimus cum iustitia resignare, non video.

Est etiam aliud in utroque quod exponemus nos ridendos toti populo et ipsis principibus quod ita inconstanter agamus. Paulo ante petivimus et iam resignemus? Oportebit aut illos qui petiverunt errasse, aut nos qui resignamus aut utrosque. Quam fidem habeamus apud principes in posterum, facile iudicare est; videlicet nullam. Quomodo petitionibus nostris seu consiliis acquiescant qui inconstantes nos ante noverunt? Poterunt semper dicere, nescitis quid petatis aut dicatis. Mi Reverende Pater, prorsus iudico abstinendum ab istis consiliis resignationis, et quae data sunt et accepta bono iure et bono fine, retinenda, et laborandum potius ut confirmentur. Et si difficultates

---

[3] De qua re legi possunt ap. KROESS, *Geschichte* I 16-55.

[4] Cf. MAH II 891.

[5] Non ob resignationem Nicolai Telegdi, ep. quinqueecclesiensis; sed post obitum Stephani Radéczi, ep. agriensis petiit card. Draskovics ut praepositura ab Imperatore conferretur Societati ad collegium in Hungaria erigendum; cf. MAH II 893.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sunt in praxi, tollendae quae tolli possunt et minuendae quae minui possunt. De caetero sicut alii faciunt, sustinendo, oportet nos quoque sustinere si volumus habere. Solidius est habere bona [1*v*] quam census. Cur ergo quae in manibus habemus, abiiciamus?

Sed pro turocensi occurrit mihi expedire ut ibidem sine maiori dilatione instituantur aliquae scholae humaniores [6] et accipiantur aliquot alumni iuxta mentem fundationis et instituantur pro sacerdotibus. Hoc facto, credo, impugnatoribus obturabitur os, praesertim si cito aliqui ordinandi exhiberentur, cum tanta necessitas illic sit. Dicebat enim cardinalis, habemus ultra 200 ecclesias vacuas. Nec est in hoc habenda difficultas sumptuum, etiam si cito esset alibi aedificandum collegium, cum praepositura sit dives et habeat illic omnem materiam. Interim si Dominus vult iuvare Hungariam, apparebit utrum alibi et ubi debeat collegium aedificari. Et tamdiu poterit manere in proprio fundo sicut manent in India nostrae residentiae. Et videtur factum Sicurae in Hispania translato collegio ad Caravancam [7]. Neque enim minor est necessitas in Hungaria, quam Iaponiae vel in montanis Sicurae. Hoc consilium ante annum dedi P. Provinciali [8] ...

75

CONSULTORES COLLEGII VIENNENSIS S.I. [1] INFORMATIO DE PRAEPOSITURA THUROCIENSI IN HUNGARIA

MENSE SEPTEMBRI ANNI 1588

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1368*, fasc. 8, doc. 2; originale, manu — ut videtur — Patris Numicii exaratum. Constat sex foliis (325 × 210 mm.), quorum ultimum scriptura vacat.

---

[6] Eiusdem sententiae fuit et P. Bader, praepositus provinciae; cf. supra, doc. 39 § 1.

[7] De collegiis in Segura et Caravanca erectis cf. ASTRAIN, *Historia* II 239-40.

[8] P. Generalis ipse proposuit ut P. Pérez in negotio praeposituae interrogeretur; cf. MAH II 916 938 et 996. — En responsum Patris Generalis, diei 24 nov. 1588: « Binas ab R. V. accepi literas simul datas. Alterae erant de praepositura hungarica et de monasterio Porthumer non reiiciendo. De quo utroque scripsimus ad P. Provincialem quid a nobis in Domino iudicatum sit. Nam antea etiam praesertim de praepositura multorum e nostris ac potius omnium qui de hoc iudicare poterant, sententiam cognoveramus; qui nostro iussu scripserant » *Austr. 1* II 454.

[1] Nomina consultorum videsis infra ad calcem documenti.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEMPUS: Consideratis epistolis Patris Provincialis, diei 2 aug. (v. supra, doc. 66), et diei 8 oct. (v. infra, doc. 80), concludi licet, scriptum consultorum viennensium mense augusto vel septembri ortum habuisse.

Viennensium informatio

Cum a R.P. Provinciali moniti essemus ut ex praescripto Paternitatis Tuae rationes deserendae praeposituraе denuo videremus [2], rogavimus illum ut informationes illorum patrum qui in illa degunt [3] communicaret; nos enim de re ignota iudicare non posse. Id ille fecit libenter. Itaque illis lectis, ex communi sententia haec iudicavimus ad R.P. Tuam informationis causa esse scribenda, ea conscientia qua coram Deo putavimus nos scribere posse. Singulorum autem nomina subscripta sunt.

Ad primam rationem [4]

Odium tam ecclesiasticorum quam saecularium [a] movere nos non debet (si tamen odium decet nos vocare) quia hoc est Societati familiare ut in collegiis fundandis multorum invidiam sustinere cogatur. Nos hic Viennae multa toleravimus et toleramus etiamnum, et ex bonis S. Annae et S. Bernardi [5] multorum sermonibus et oblocutionibus appetimur. Monachii quid non ferunt propter collegium quod illis Bavariae Dux magnificum erigit? Quid non Graecii passi sumus? Et Romae audimus non esse Societatem ab oblocutionibus liberam propter abbatiam [6]. In his omnibus nos erigit multorum et quidem praecipuorum benevolentia qui eiusmodi donationem non modo aequo animo ferunt, sed et hortantur ut haec quae videntur incommoda, Societatis more dissimulemus, atqui id spectemus unum quomodo rem maturemus et collegium aliquando erigamus, facile futurum ut quiescant animi illorum qui non optime de nobis sentire videbantur.

---

[2] Cf. epistolam Patris Provincialis, diei 2 aug.; supra, doc. 66.

[3] Nomina sociorum qui exeunte anno 1588 in missione hungarica commorabantur, videas in *Cat. Prov. Austr.* I 470.

[4] Rationes a P. Provinciali propositae de praepositura thuroc. legi possunt supra, doc. 43, et infra, doc. 76.

[5] De querimoniis quae ex bonis ecclesiasticis ad collegia in Germania fundanda datis orta sunt, cf. DUHR I 372-95.

[6] Abbatia Claraevallis O. Cist. Camerini in Italia; cf. DELPLACE, *Acta in causa S.I.* 114; et VILLOSLADA, *Storia* . . . 142.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2º Odium illorum qui vehementiores visi sunt, iam ita remisit ut concidisse videatur. Quos et pudet consilii sui et a viris gravibus hungaris hoc nomine non raro arguuntur quod in suos aliquando praeceptores minus se quam beneficiorum memores deceat, grates exhibeant. Scimus hoc accidisse R.do D. Praeposito Posoniensi [7] qui contra nos [b] fere praecipuus fuisse dicitur. Nunc amat et optima benevolentiae signa demonstrat. Experti sumus hac aestate.

3º Odii istius causa praecipua videtur (uti nobis diserte dixit Magnificus D. a Dietrichstein [8], Tuae Paternitati bene notus) quod ecclesiastici quidam ferre non possint Societatis mores et vivendi normam, ab illorum vita tam valde diversam. Quod si verum est, ut certe verissimum est, eo etiam magis niti debemus ad collegium acceptandum ut depravati multorum mores religiosorum vita et moribus corrigantur. Neque tamen omnes eiusmodi sunt. Noti nobis sunt viri ecclesiastici in Hungaria, neque illi infimae conditionis, qui institutionis nostrae memores [1*v*] et vita et doctrina strenue promovent negocium religionis.

4º Adde his literas Imperatoris sub finem augusti ad comitatum nitriensem datas quibus Societatem ita commendat ut merito iudices ab optimo Imperatore, imo parente profectas esse [9]. Commemorat quanta ubique utilitas a Societate in christianam religionem manarit, quanta adhuc in Hungaria expectanda sit; experturos dominos ungaros quam ipse paterno in illos animo hoc consilium susceperit ut Societatem in illorum regnum inferret. Quae literae cum essent lectae, nemo fuit omnium qui contradiceret. Id tantum quaerebant ubi ergo sunt, cur non instituunt collegium? Conferamus hoc testimonium publicum cum odiis privatorum et facile videbimus plures nobis in Hungaria amicos quam inimicos futuros.

5º Denique nonnulla causa fuit odii falsa de nostris persuasio; et haec duplex: una, quod pro externis nos habuerint [c] in quos regni bona iure transferri non possint. Sed vident se cum ungaris agere et cum domesticis. Et hi quidem si nunc pauci sunt, vident plures futuros uti postea docebimus. Altera, quod suspicarentur illa bona in Austriam desertari et nos illam regni partem exhaurire. Sed quando rationes

---

[7] Andreas Monoszlóy (1552-1601), praepositus posoniensis ab anno 1584; cf. RUPP I/1 64; *Révai Lex.* XIII 869; *Régi Mo-i Nyomt.* I 551 et passim; MAH II 946.

[8] De A. von Dietrichstein, maiordomo Imperatoris cf. supra, doc. 16 adn. 3.

[9] De litteris Imperatoris cf. SOCHER, *Historia* I 378.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

omnes constant, animadvertunt se suspicione peccasse et pro invidia amare incipiunt et laudare integritatem nostram et innocentiam. Haec videlicet ratio optima est conciliandi animos inimicorum, de qua nos monent Constitutiones parte 10[10] et 17 regula missionum[11]. Neque deerunt aliae non minus efficaces ut haec difficultas quae nunc timetur, in rem facilimam sit abitura.

Quapropter, Reverende Pater, ne quaeso velimus esse prophetae aut si omnino volumus, in meliori causa velimus, ne inquam, velimus perpetuum odium appellare et invidiam, uti haec prima ratio appellat. Sunt duodecim horae diei ut afflictis aliquando rebus liceat meliora sperare. Sacra C.M. omnibus difficultatibus superior erit, de qua quod nobis amplissime polliceamur, facit tam pia et tam constans in Societatem voluntas, et nunc, ut diximus[12], reipsa declaravit quanti hanc causam faciat et quanta authoritate defendat. [2*r*]

Ad secundam

Haec ratio si verum fateri volumus, quid sibi velit, non satis assequimur. Habet speciem animi diffidentis. Habet praepositura magnum nomen. Quid tum? Faxit Deus, ut ad ipsius laudem et religionis in hoc regno incrementum Societatis opera maius adhuc habeat quam habuit nomen. Illud vero quid est[d] « et nescio quid praesefert »? Meminimus cum in illa gravi et molesta parisiensium contra Societatem actione[13] quidam negasset quidem admittendam esse Societatem, addidisset tamen, habet Societas nescio quid, responsum ei fuisse: Id quod vos dicitis, nescio quid, est spiritus Societatis. Nunc idem usurpatur ad hoc turbandum negocium, tam pie susceptum, ex quo pendet salus tanti regni. Nos tamen Pater Reverende, illud « nescio quid » ita interpretamur ut vocemus conversionem haereticorum, confirmationem catholicorum, restitutionem ecclesiasticae disciplinae, salutem regni.

2º Arcis nomen, uti hic describitur, magnificum est. Sed ut alii referunt qui viderunt, specula est quae in latitudine passus habet 6, in longitudine 9. Potuit fuisse aliquando, sed non est munita, nec speciem habet arcis, nisi et tuguriolum in vasto monte positum arx sit

---

[10] *Constit.* P. X § 11 et B; MI *Const.* III 277.

[11] Quae habetur in *Institutum S.I.* III 20-21.

[12] Vide supra, adn. 9.

[13] De actione universitatis parisiensis contra Societatem cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 388-412.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vocanda, natura loci munitissima. Sed ex militibus et capitaneo rem hanc Tua Paternitas melius cognoscet. Milites habet novem, quorum stipendium est annum in singulos[e] octo fl. Nonus qui reliquorum capitaneus est, sexdecim habet florenos. Non est haec forma militiae vel arcis contra turcas defendendae, sed non aluntur contra turcas qui hoc in loco non timentur; sed ex causis quas alii patres commemorant qui ad R.P. Tuam scripserunt[14]. Et si ita videatur, erit in nostra potestate unicum alere militem[f] qui si nihil agat aliud vel signum det incendii si quod alicubi exoriatur. Sic nobis retulit Mag.cus D. Nicolaus Dersfy[15], homo catholicus et amicus Societatis, vicinus nostrorum.

3. De redditibus necdum certo constare potest. Sed accipiamus nunc id quod in hac secunda ratione poni videtur, esse videlicet 3000 dalerorum quae Societas possit sine ulla iniustitiae aut crudelitatis suspicione perfacile obtinere. Hi sane redditus sufficerent haud dubie ad collegium sustinendum, cum spectata annonae ratione pluris hic aestimare liceat [2*v*] quam Romae 4000 coronatorum. Referunt etiam cum patres nostri qui rationes subduxerunt, tum vero amici et domini magnifici quibus tamen expositae fuerunt Societatis negociationes, nos commode et citra subditorum gravamina et iacturam legum et consuetudinum nostrarum 5000 si non amplius habituros. Sed ut dictum est, habeamus minus. Sane praestat vel pauciori numero Societatis collegium retinere, quam rem[g] totam tanquam desperatam deserere. Quin hoc ipsum ad Societatis rationes multo esse faciliores quam fuerint aliorum. Quod ipsum nobis Viennae non mediocrem bonis nostris[i] conciliat nomen.

Ad tertiam

Referunt patres nostri qui illic commorati sunt, et adhuc commorantur, id non accidisse[16] quamdiu adhuc nostri Varalliae[j] sunt[k] nec[l] fieri facile posse quod ab recto itinere declinare oporteat. Semel aiunt accidisse cum Episcopo Varadiensi[17]. Sed nec a nostris invitatus est, sed amice, ut fit accessit, sine gravamine, quod aestimari debeat.

---

[14] Vide epistolam P. Hostovini et P. Martonii responsionem; supra, doc. 49 et infra, doc. 76.

[15] De N. Dersffy cf. MAH II 575 593 704.

[16] Quod declaratur in tertia ratione deserendae praepositurae: «Qui iter faciunt Varalliae ecclesiastici, nobiles, ad nos divertunt»; v. supra, doc. 43, et infra, doc. 76.

[17] Martinus Pethe de Hetes; cf. GULIK-EUBEL III 347; et MAH II 945.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Creditur officialis noster qui tum erat, illum invitasse. Sed quid nos veremur ubi nihil est timendum? Quod hoc toto tempore docuit experientia, id multo certius sperare debemus eventum cum nostra erunt bona. Nam huius consuetudinis quae hic timetur, nulla est lex [m]. Poterit ergo Societas pro suo more agere quod ex Constitutionibus [n] licebit [o]. Praesertim cum illa si quae fuit, consuetudo inde profecta fuit quod viri magni, idest locumtenentes et cancellarii regni bona ista possederint, quibus cum proceribus regni illa necessitudo intercedit, ut in alienis fere bonis quisque dum peregre proficiscitur, ut in suis versetur. Idemque illis accidit si in horum perveniant. Hoc videlicet est dominorum. Quid haec ad nos? Quibus licebit ex Societatis forma vivere. Et experti sumus eadem in Austria, Viennae praesertim, ut ad nostra bona vix quisquam divertat, cum vetus constuetudo fuerit non raro id facere. Quod vero dicitur id omne proficisci ex opinione divitiarum. Si haec ex illorum [3r] animis opinio eximetur, ut intelligant, non tam amplas esse divitias, ne tentabunt quidem ad nos divertere. Quanquam si recte iudicamus, non tam opinione divitiarum adduci solent quam allici facilitate eorum ad quos divertunt. Quos si deprae-hendent religiosius vivere quam illorum ferant mores, non erit metuen-dum ne frequentes veniant. Illud opotandum potius ut cum opus erit, invitati aliquando veniant.

Ad quartam

Reverende Pater! Ista ratio [18] tam desperate proponitur ut nobis vi-deatur vocem velle intercludere. Sed quid desperamus? Nondum ad san-guinem restitimus [19]. Experiamur non consiliis, sed factis, quam non sit abbreviata manus Domini. Difficultas est magna. Fatemur, primo, secun-do, tertio anno nihil efficies. Esto. Quid si quarto det Deus rorem benedic-tionis suae? [20] Iam ante respondimus quando ad P. Tuam rationes [p] retinendi in Hungaria collegii scripsimus [21], nihil gravari conscientias nostras, si haec admittamus bona. Gravari potius si negligamus. Sed in hac ratione dicitur non posse haberi parochos. At propterea insti-

---

[18] « Annexae sunt quinque vel sex parochiae »; v. supra, doc. 43, et infra, doc. 76.

[19] Hebr. 12 4.

[20] Cf. Gen. 27 28.

[21] P. Provincialis in epistolae, diei 12 martii 1588, asserit se contulisse etiam cum consultoribus viennensibus de retinenda vel dimittenda praepositura (cf. supra, doc. 43); sed scriptum consultorum ea occasione confectum non reperitur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tuendum seminarium ex quo tandem prodeant. Et si habere potest capitulum strigoniense quos substituat ex alumnis suis parochos et ludimagistros et concionatores, quidni et nos habituri simus? Haereticorum nos non moveat error, quando nec tam pertinaces sunt quin persuaderi possint et quidem in hoc regno magis quam forte in Austria, cum habeant legem regni in haereticos expresse latam [22]. Sed sint tamen contrarii haeretici. Sane decet Societatem nostram in haereticos susceptus labor. Ecclesiastici minus officium suum fecerunt hactenus et faciunt adhuc nonnulli. Non mirum. Hominem non habent qui ascendat ex adverso et se opponat murum pro domo Israel [23]. Confidimus in Domino, hunc laborem esse Societati reservatum a Deo ut eius opera audeant aliquando episcopi quod nunc destituti praesidiis non audent. Et hoc argumentum nobis amici magnifici hungari eadem forma dissolverunt, et mirantur nos tantas praetexere difficultates. [3v]

Ad quintam

Durius illud sonat « nec hactenus extorqueri potuerunt quicquid mandaverit Caesar et Ernestus » [24] ut pleraque alia in hisce rationibus. Nos nihil dubitamus si bona habuerimus, et literas habituros, quia accessorium sequetur causam principalem. Res ita habet. Petitae semel sunt literae ante comitia. Caesar mandavit Camerae. Haec respondit se non habere, sed praepositum posoniensem [25]. Petimus ab illo nos, non Caesare mandante. Respondit se non posse nisi in pleno capitulo. Haec videlicet erat ratio differendi rem usque ad comitia, in quibus ille sperabat se effecturum ut haec nobis bona per Caesarem auferantur. Rursum ab Ernesto petimus. Respondit se cum ad comitia venerit, mandaturum. Interim oboritur illa contra nos tempestas ut ne nunc quidem mandari possit. Sed ubi regnum in haec bona Societati tradenda consenserit, non videmus ullum de literis periculum ut multo minus res desperata videri debeat. Forte etiam ille Praepositus offensus fuit verbis P. Provincialis (duriuscule enim utrimque actum fuit) cum indignanti similis diceret: Posthac no te dignabor hoc honore ut a te petam, sed extorquebo per mandatum Imperatoris.

---

[22] Anno 1525 lata est lex: « Lutherani omnes de regno extirpentur ... et comburantur »; cf. HERMANN 205.

[23] Cf. Ezech. 13 5.

[24] Vide supra, doc. 43, et infra, doc. 76.

[25] Andreas Monoszlóy; cf. supra, adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad sextam

In hac ratione duo nos animadvertimus quae cupimus melioris informationis causa Tuam Paternitatem expendere. Unum est: « Legum, iurium, consuetudinum in hoc regno summam esse severitatem cum summa iniquitate coniunctam ». Reverende Pater, non sic videmur satis modeste loqui posse; neque expedire regnum scire hoc nostrorum de se iudicium. Et P. Nostro Ignatio tales superlativi non probabantur, ut in odiosis maxime rebus probandi non sunt. Qui porro illi hungari sint, qui hoc dicuntur fateri, nos ignoramus. Scimus autem aliquando plurale numerum poni pro singulari. Forte etiam ab his aliquando acceptae sunt informationes qui vel ut eriperent nobis bona, vel certe in arendam ad se vel suos transferrent, exaggerarunt difficultates ut desperatione victi, sponte cederemus. Habent quidem huius regni leges si cum Imperatoris conferantur, severum aliquid et in speciem crudele. Sed eae tamen sunt ut secundum [4*r*] eas citra iniustitiam ius dici possit et solet. Sunt in Transylvania similes, sunt in Bohemia et Moravia et in tota Polonia in plerisque fortasse inhumaniores. Neque in his tamen locis Societatis collegia aut gravata sunt aliquando aut ne inique graventur, reformidant.

Alterum est: « In huiusmodi iudiciis nos et nostra et subditorum causa frequenter versari oportere ». Certe quamdiu nos hoc biennio in bonis sumus, nunquam fuit necesse, sed neque auditum est totum capitulum et monasterium aliquod integrum in iudiciis comparere debuisse. Adde et hoc id effici hac ratione non modo ut haec bona deseramus, sed ne ulla unquam admittamus et omnino ne in regno simus. Nam hae regni leges nos urgebunt quaecunque tandem habeamus bona. Hoc etiam Tua Paternitas intelligat: Ne quis facile hac legum severitate abuti possit ad alicuius innocentiam vexandam, est in hoc regno constitutum ut si quis hac iudiciorum forma citet aliquem et crimen non probet, teneatur pendere centum daleros tanquam iustam temeritatis paenam. Ex his nobis visa est illa sexta ratio amplificata vehementius et ad informationem accipiendam minus idonea. Sed hoc esto T. Paternitatis iudicium.

Ad septimam

Referimus nos ad informationem P. Balthasaris et P. Nicolai[26] qui haec tractant quotidie. Viderunt nostrum aliqui quae sit forma

---

[26] Patrum Hostovini et Martonii iudicia videas inferius, doc. 76 (septima ratio).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

huius negociationis. Nos quia subditorum domini sumus, tenemur eorum necessitati providere. Emimus vina et in cellario oppidi seiliensis distrahuntur nostro quidem nomine et pecunia, sed non a nostris. Et haec cella vinaria abest ab habitatione nostrorum longitudine collegii viennensis vel maiore. Hinc lucri aliquid accedit dominis qui sic divendunt. Hoc ius quod praeter dominum usurpare potest nemo, si in alterum vel in communitatem transferre volumus, magno illos beneficio afficiemus. Et diligenti cura nostrorum neque tamen superstitiosa provideri potest ne qua fraus fiat subditis vel in precio vel vini qualitate proponenda. Neque tamen tanta fiet reddituum diminutio ut propterea deserenda sint bona. Nam si antecessores ecclesiastici vel gravarunt plus aequo subditos vel sibi licitis rationibus negociati sunt et reddituum perceperunt septem vel octo milia, nos si quinque vel sex referamus, erit et unde vivamus honeste et quo Societatis nomen tueamur. De quo diximus ad secundam rationem. [4*v*]

Ad octavam

Miramur certe omnes tam difficilem videri administrationem, cum praesertim videamus illa eadem quae hic commemorantur, esse aliis provinciis collegiisque communia. Illud visum est pro mansuetudine Societatis dictum factumque acerbius quod in hisce rationibus omnes huius regni ordines perstringantur. In prima refertur perpetuum odium et invidia tam ecclesiasticorum quam saecularium. Imperatoris ita meminit tanquam ab eo nihil auxilii possit sperari. In quarta rursus episcopi et archidiaconi negligentiae arguuntur. In quinta denuo Imperator et Ernestus tanquam sine authoritate sint, proponuntur. In sexta regni leges, iura et consuetudines severissimae iudicantur et cum summa iniquitate coniunctae. Nunc in octava accusantur subditi fraudum, malitiae etc., vicini domini arguuntur molestiae, iniquitatis et cupiditatis alieni boni. Officiales damnuntur perfidiae et fraudis et negligentiae et in subditos tyrannidis. In undecima denique nemo invenitur ex Societate qui rem familiarem administrare possit. In harum rerum, personarum et legum confusione quid liceat sperare? Sed relinquamus haec et singula videamus.

Primum quidem subditorum fraudes etc. prudenter antevertent nostri qui praesunt negociis. Quod vero additur, non posse illos sine crudelitate in officio contineri, duobus iam annis contrarium docuit experientia ut aliorum patrum qui sunt oculati testes, iudicium docet.

2º Vicinorum lites nullas experti sumus novas quas nostra causa suscepissent. Quare ergo timemus? Et cur ex hoc timore de vicinis tam sinistre suspicamur?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3º Officialem unum experti sumus non optima fide nobiscum egisse et dolemus hunc ipsum virum non mox ut ad nos venerunt bona, amotum fuisse, et ex nostris aliquem uti iam fit, procurasse omnia. Sed hic fefellit nos. Erit alius in toto regno qui sit fidelis. Et nunc Seilia habet virum catholicum, pium, industrium, amantissimum Societatis nostrae, qui sine fraude res administrat nostras, neque ulla quidem specie crudelitatis ne dicamus tyrannidis.

4º Locorum distantia nobis hic Viennae visa est mira quando in nostris bonis maior est. Varalia dicitur Vienna abesse itinere quinque dierum, tamen constat P. Provincialem illud confecisse diebus tribus in februario et quidem per Seiliam, longiore scilicet via. Sed distet etiam longius. Ad rem parum facere videtur. In hac provincia Praga et Graecium distant Vienna itinere dierum quatuor nisi valde properes. Praga Graecio octo dierum spacio [q]. In Polonia quam ingens spacium !

Quod de iudiciis pagorum dicitur et distinctis tribunalibus, nihil praeiudicat rebus nostris. Ut aliqui nostrorum utrobique resideant et Varaliae et Seiliae, non tam grave incommodum videtur quam inde et temporalis et spiritualis utilitas spectatur. Sed si ne id quidem volumus, administrent officiales. Procurator noster excurrat cum censebit opus esse. [5*r*]

Ad nonam

Tota difficultas est de loco erigendi collegii. Sed haec ratio videtur multorum admirationem paritura, iesuitas non posse in toto regno locum reperire. 2º nisi plane deseramus regnum Ungariae, semper eadem recurrit difficultas quo loco consistere debeamus. Sive ergo haec retineamus bona, sive alia spectemus, more hospitum qui locorum ignari sunt, semper errabimus. Sunt fere omnia loca humiliora in Hungaria quam sint collegiorum huius provinciae. Sed si regno satisfacimus et vero animarum saluti providemus, quid splendorem loci cogitamus? Nec Dilinga in Germania habuit nomen, nisi collegii accessisset nomen [27]. De augensi [r] et biliomensi ac moriacensi [s] collegiis in Gallia [28] similia nobis referuntur. In Polonia quales tandem civitates sunt? 3º Mag.cus D. a Dietrichstein [29] consilium dedit, petere ab Imperatore

---

[27] De collegio S.I. anno 1563 Dilingae inchoato cf. DUHR I 194-200.

[28] De his collegiis in Gallia cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 175-94 319-22 II 47-50; et DELATTRE, *Établissements* I 701-08 II 411-29 III 145-96.

[29] De quo cf. supra, adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut ipsemet ab hungaris dominis petat designari ipsorum iudicio locum [t] collegio futuro idoneum. Sincerius videlicet cum sua Maiestate quam nobiscum agent.

Ad decimam

Praeter ea quae ad quartam diximus, nihil praeterea videtur annotandum quam ut patienter et ex charitate faciamus quod nobis Constitutiones in necessitate facere permittunt, et existimemus esse Indiae partem aliquam quae destituta ab omnibus nostram imploret opem. Experimur, Reverende Pater, a quo tempore caepimus haec bona possidere, valde crescere iuventutem ungaricam in scholis nostris, et scimus in ea esse plures iuvenes qui animum ad Societatem adiecerunt. Non sumus prophetae, tametsi in tam pia causa liceret esse, sed quae videmus et audimus, loquimur [30]. Nos certe in spem erigimur, meliora omnia futura quam quidam augurantur, etiamsi cum patientia, sicut et illi qui centuplum accipiunt in hac vita cum persecutionibus [31]. Iuvandi vero nulla est spes si deserantur bona. Illud nos valde consolatur hoc praeterito Paschate [u] 800 subditorum nostrorum ritu catholico communicasse qui omnes secundum hanc decimam rationem in desperatis erant ponendi, et hi tamen ab hominum memoria catho-[5v]lice non communicarant. Simus nunc, Reverende Pater, prophetae: cuius rei Deus tam brevi tempore tam praeclarum initium dedit, speramus eum pro sua misericordia rem illam ad felicem finem [v] velle promovere.

Ad undecimam [32]

Iterum superlativi. Timendum sane est ne sit affectata difficultas. Unus procurator potest sufficere utrique loco, multo etiam facilius quam Viennae. Hic unus si reperiri non potest, certe pauperes sumus. Nulla ergo habeamus bona in Hungaria. Semper enim procuratore opus erit quem illi negant haberi posse. Eadem est in omnibus collegiis difficultas. Tamen inveniuntur semper qui utiliter praesint negociis atque [x] uno decedente est qui substituatur. Sed desiderium quietis multas saepe imaginatur difficultates. Ut si duo inter se contendant rusticis

---

[30] Cf. Ioan. 3 11.

[31] Cf. Mt. 19 29.

[32] De incommodo inveniendi procuratores idoneos, cf. infra, doc. 76 (undecima ratio).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et alter alteri intendat litem, iam homines vocari debent rixosi, intractabiles etc., et iudicantur non superesse modum quo in officio teneantur.

Ad extremum, Reverende Pater, visum est nobis omnibus infrascriptis rogare Paternitatem Tuam ut ad maturandum collegium velit adiicere animum, propter pericula quae quanta ex hac dilatione possint emergere, melius ipsa iudicabit. Rogamus etiam Paternitatem Tuam dignetur nobis vel verbulum ad consolationem nostram quam primum fieri potest, respondere.

Georgius Scherer [33] Ioannes Nicolaus [34].
Christianus Numicius [35] Alfonsus Carrillius [36].
Sigismundus Aernhoffer [37].

---

[a] quam saecularium *in marg.* / [b] contra nos *sup.* / [c] habuerint *p. corr.* / [d] est *del.* (et habet nescio) / [e] in singulos *sup.* / [f] militem *sup.* / [g] rem *del.* tant[am] / [h] nos *sup.* / [i] bonis nostris *in marg.* / [j] Varalliae *del.* commo[rati] / [k] sunt *del.* praeterquam una vice / [l] nec . . . accidisse *in marg.* / [m] lex *del.* Licebit, *sup.* Poterit / [n] Constitutionibus *del.* poterit, *sup.* licebit / [o] licebit *del.* Deinde / [p] rationes *del.* retinen[di] / [q] Praga . . . spacio *in marg.* / [r] Augensi . . . Moriacensi *in marg.* / [s] Augensi *rep. in marg.* / [t] locum *del.* rectum / [u] Paschate *del.* ritu / [v] finem *sup.* / [x] atque *del.* illo, *sup.* uno.

76

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. QUAESTIO RETINENDAE PRAEP. THUROC. IN HUNG. PROPOSITA QUATUOR PATRIBUS

MENSE SEPTEMBRI ANNI 1588

Ad historiam documenti cognoscendam legantur ea quae in praecedenti documento dicta sunt.

---

[33] De G. Scherer S.I. cf. supra, doc. 36 adn. 8.

[34] De Ioannes Nicolao Donio cf. supra, doc. 5 adn. 1.

[35] Christianus Numicius S.I. (1543c-1599), professor S. Scripturae in universitate viennensi et regens convictorum; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 469 741.

[36] A. Carrillius S.I. (1553c-1618), hispanus, professor theologiae in universitate viennensi; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 468 et 642.

[37] S. Ernhoffer S.I. (1547c-1597), bavarus, concionator Viennae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 433 et 662.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEXTUS: 1. ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 3 et 4; originale, sex foliis (322 × 215 mm.) constans, quorum ultimum scriptura vacat.

2. Budapest, Magyar Országos Levéltár (Archivum Regni Hungariae), Kamarai Levéltár, Acta Iesuitica Tyrnaviensia, fasc. 3, nº 24 p. 12-27; apographum saec. XVII; in quo tamen prima solum nostri documenti pars transsumpta est.

Rationes aliquot quae difficultatem afferunt in retinenda praepositura hungarica, et potius suadere videntur ut non retineatur; adiectis ad singulas responsionibus quatuor patrum, videlicet P. Balthazaris Hostovini, superioris Varalliae [1], P. Nicolai Martonii qui nunc est superior et procurator Scelliae [2], P. Stephani Cassovii olim superioris ibidem [3], et P. Ignatii procuratoris Varalliae [4]; qui P. Balthasaris responsiones oppugnat et rationes confirmat.

Prima ratio

Perpetuum odium et invidia tam ecclesiasticorum quam saecularium quorum utrique bona ex parte bonis inhiant; qui proinde hactenus nihil intentatum relinquerunt. Quod si voti compotes non sint, sequentur infinitae molestiae, lites, in quibus omnibus quid ab Imperatore sperare debeamus, vix video, cum in aliis etiam gravioribus multa dissimulare cogatur [5].

Ad primam responsio Patris Balthasaris: Meo iudicio primae difficultati remedium adferre videntur Constitutiones, parte 10, littera B, et missionum regula 17 [6]. Nec hoc videtur novum Societati, quandoquidem ubique fere collegia id sustinere debeant. Adeo ut etiam in nonnullis capitulis inter iuratos articulos ante electionem episcoporum et is ponatur ut nullus electus curet vocari Societatem, sed potius ut resistat. Et nihilominus exisitimo quod, si Sua Maiestas Ratisbonae vel

---

[1] De quo cf. supra, doc. 36 adn. 2.

[2] Cf. *ib.* adn. 1.

[3] Cf. supra, doc. 2 adn. 2 et passim. Anno scholastico 1588/89 Graetii philosophiam profitebatur; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 473.

[4] Cf. supra, doc. 36 adn. 1.

[5] P. Provincialis exarando has rationes, repetit ea quae prius in epistola die 12 martii 1588 ad P. Generalem data retulerat; cf. supra, doc. 43.

[6] Vide supra, doc. 75 adn. 10 et 11.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Passaviae aut Salisburgi aliqua bona Societati donaret, quod nihil eorum invidiam curaret sed bona susciperet. Quare ad mitigandum animos talium videtur accelerandum ut aliquid fiat. Audio enim iam obiici nobis nos ultra biennium bona habere et tamen nihil fieri.

Responsio Patris Martonii: Commune est hoc omnium fere collegiorum Societatis initium ut ab odio et invidia hominum praesertim vero ecclesiasticorum interdum etiam religiosorum plurimum patiantur. Quod si odia hominum essent causa sufficiens non acceptandorum collegiorum quam plurima collegia non essent, ex quibus modo uberrimi in rempublicam christianam promanant fructus. Nec vero timendum est odium et invidiam adversariorum fore perpetuam, cum sint homines mortales et hi affectus una cum illis sint aliquando morituri. Imo vero sperandum est quod Societas sua sancta conversatione quae hungaris hactenus est ignota, et laboribus quos in iuventute docenda et in concionibus suscipiet, amorem omnium regnicolarum sibi conciliabit ut sperem brevi plures in Hungaria Societati fore amicos quam habeant collegia tum Italiae tum Germaniae quam plurima. Quia enim unum erit, certe illud gratissimum erit, et de facto incipimus amicis abundare.

Responsio Patris Stephani: Partim et amicos habemus, eosque optimos et prudentissimos inter omnes; partim haec patienter ferre debemus; partim etiam vincemus. Ad quam victoriam consequendam magni referet ut qui initio saltem ex exteris nationibus eo proficiscentur, non videantur nescio qua occasione et suae commoditatis causa eo commigrasse, sed zelo, honoris et gloriae Christi et ipsorum salutis studio. Hoc, inquam, est magni momenti ad finem nostrum consequendum. Nam cum persuasum sit illis extra propriam patriam neminem quaerere beneficium ecclesiasticum qui illud domi adipisci possit, posse autem quemcunque qui vere idoneus; horrent omnes qui ex exteris beneficium aliquod in Ungaria obtinent. Hoc ergo si evitetur, facile obstruemus ora invidorum. Cum in mensa Proregis seu Locumtenentis [7] de hac re aliquando tractaretur me praesente, nemo fuit qui non diceret eos insanire qui nobis adversarentur.

P. Martini Ignatii contra l. Patris Balthasaris: Nulla mihi spes status melioris affulget. Qui vero amplissimam inter externos ostendunt, eiusmodi sunt homines ut opiparis nostris ferculis et foecundis poculis se tractari patiantur. Fraudes vero et astutiae eorum tantae sunt

---

[7] Stephanus Fejérkövy OSB († 1596), episcopus nitriensis; cf. GULIK-EUBEL III 277 323; *Révai Lex.* IX 728.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut praecedens officialis affirmavit, a nullo facile nostrum eas cognosci et deprahendi posse.

Secunda ratio

Praepositura haec magnum habet nomen et nescio quid praesefert. Habet arcem natura loci munitissimam, in qua novem praesidiarii milites perpetuo aluntur; duo oppida et alios subditos multos; sex vel septem dalerorum millia [1*v*] ut plurimi iactitant, cum vix putem nos medietatem habere posse. Quamvis si externus quispiam eam possideret, plus haberet. Solent enim illi aliter subditos premere quam nos deceat. Et alia infinita commoda habent quae nos non possumus nec sane deceret.

Responsio Patris Balthasaris: Habet quidem praepositura magnum nomen quod illam semper magnae personae habuerint. Quamvis autem tria millia dalerorum honeste et religiose redderet, sufficeret pro collegio alendo. Quod si eam resignaverimus, iterum subditi fient haeretici et tradentur in manus affligentium.

Responsio Patris Martonii: Habet magnum nomen quia est antiquissima; 2º quia olim praepositus solebat esse supremus comes turociensis; 3º quia hactenus viri magni illam possederunt. Ab arce non potest magnum nomen habere cum nec vestigium arcis appareat. Est tantum una spelunca latitudinis quinque vel ad summum sex passuum, longitudinis octo vel ad summum novem ut refectorium viennense tertia parte sit maius quam illa specula. In hac specula aluntur novem subditi nostri non contra turcas aut pro defensione Hungariae, sed quia est in editissima rupe extructa, ex qua uno fere aspectu pagi nostri omnes et etiam alii videri possunt. Aluntur passim ut sicubi incendium oriatur, bombarda dent unum vel alterum signum; partim ut fluviolos nostros, piscinas, sylvas, limites agrorum etc. circumeant et custodiant ne damnum aliquod in illis patiamur; partim ut rationibus agrorum nostrorum et messi praesint ut haec fiant a subditis diligenter et fideliter; partim ut nostros in locis periculosis iter facientes comitentur; partim ut quoties literae aliquo sunt mittendae, illi ad manum habeantur; partim propter alias commoditates. Sumptu exiguo aluntur: 140 vel 150 fl. ad summum. Quod si specula non placet, destruatur. Sed causam non video. Subditos autem semper tales habere oportebit qui revera speculatores, pagorum custodes, tabellarii, iter agentium comites et ductores potius dicendi quam milites, nisi forte hoc titulo illis blandiri velimus.

Responsio P. Stephani ad secundam et septimam: Quae nobis iniusta videbuntur, abrogari poterunt. Nam si res bene examinetur,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

huiusmodi ex abusu aliquo irrepserunt, nec sunt legitima in Ungaria. Quod si parum restabit nobis, iuste et secundum Deum gubernantibus, id omnibus aedificationi erit, et eo nomine subditi gratiam nobis habebunt. Paulo post etiam non iactabunt nos plura habere quam compererint. Non deerunt enim qui nobis insciis rationem subducent proventuum nostrorum. Idque vel ex quadam levitate atque loquendi libertate divulgabunt. Eas tantum lectiones profitebimur quae ab iis hominibus doceri possunt qui ex nostris sumptibus ali poterunt. Plane tamen videtur quantumcunque nobis supersit, ordinariam aliquam portionem proventuum in studiosos externos expendi debere.

P. Martinus Ignatius: Nulla speratur inter praesidiarios milites pax et animorum concordia, quorum antiquis odiis vix sopitis, nova semper repullulascant. Fraudibus et dolis non solum se invicem, sed etiam dominos suos decipere solent, licet ipsis iuramento se obstrinxerint. Praeterea proventus vix 377 fl. et 97 dalerorum summam excedunt. Reliqua ex sordida mercatura et agricultura aliisque iniquis corrasionibus colliguntur.

Tertia ratio

Veteri consuetudine qui Varalliam iter faciunt ecclesiastici, nobiles etc., ad nos divertunt, voluntque cum omni familia more solito tractari, iumentis subditorum nostrorum ad multa milliaria uti etc. Quam cupiditatem auget divitiarum opinio etc.

Responsio Patris Balthasaris: Per novem menses quibus ego hic moror, tantum semel ex comitiis redeundo Reverendissimus Varadiensis [8] hospitatus est in alodio nostro, invitatus ut suspicor a nostro officiali. Nam et famulum cum literis praemiserat qui significaret adventum eius. Postea nullus nisi aliquis vocatus amicus, cum eum alodium nemo inhabitet, nullus eo divertit.

Responsio P. Martonii: Mensibus 11 versor in hac praepositura, nec unicus talis hospes mihi toto hoc tempore occurrit. Quod officialis in rationibus saepe habeat (expensa vini etc. in hospites occurrentes) facit ea in re nobis fraudem, saepe a me certo deprehensam. Nec potest argumentum sumi a praedecessoribus nostris. Nam quod sub Locumtenente tales hospites crebro fuerint solemniter excepti et subditorum[a] iumentis aliquando adiuti, factum est ex ipsius [2r] mandato, qui cum esset Ungariae prorex et summus regni iudex, ex sua dignitate et exi-

---

[8] Martinus Pethe; cf. supra, doc. 75 adn. 17.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stimatione iudicabat esse si nobiles per sua bona transeuntes honorifice tractarentur. Atque ut id facerent officiales sui, per literas illis praecipiebat. Sed modo longe alia est rerum facies.

Responsio P. Cassovii ad tertiam rationem nulla habetur praeter dictas.

P. Martinus Ignatius: Subditi non tam famuli, quam verius mancipia dominorum suorum sunt. Unde eos parere oportet etiam ad nutum dominorum qui eos propriis sedibus pellere et omnibus facultatibus et opibus exuere quandoque solent.

Quarta ratio

Annexae sunt quinque vel sex parochiae in quibus vel nulli sunt parochi, vel sunt haeretici, vel certe uxorati; parochiani partim nostri, partim nobilium haereticorum subditi, pene omnes haeretici qui vix alium admittent parochum. Et si admitteretur, non possent haberi. Adde quod nobiles cum et ipsi aliquid iuris in parochias praetendant, nobis nostrum ius patronatus liberum non permittent. Episcopi, archidiaconi etc. vel non curant, vel non audent propter nobiles.

Responsio P. Balthasaris: Haec postulat charitatem Societatis et cum ingenti fructu poterunt educari operarii et parochi ordinarii. Et P. Procurator viennensis[9] retulit mihi iam quatuor adolescentes in collegio viennensi ali. Si praeterea aliis parochiis providere solet Societas aliquando cum periculo et odio, multo facilius providebit suis ubi nullus poterit resistere. Nam etsi nobiles aliqui haeretici in unica parochia B.M. Virginis aliquod ius praetendant, sed nullum ostentendere possunt nisi forte ratione filialium ecclesiarum. Sed illae possunt illis relinqui quamvis nullum adhuc pugnacem expertus sim, sed agunt omnia cum magna observantia.

Responsio P. N. Martonii: Quod pauci sint operarii in hac tam afflicta patria qui esurientibus Christi parvulis panem frangant[10], dignum est commiseratione et lachrymis. Sed haec ipsa tanta operariorum penuria necessariam Societatis operam flagitat. Atque cum ex plurimis scholarum nostrarum commodis et fructibus hic praecipuus existat quod ex iis docti, pii ac bonis moribus imbuti iuvenes prodeant, qui idonei sint salutis animarum cooperatores et eversores haeresium, hunc etiam fructum polliceri nobis ex ungarico collegio merito debemus.

---

[9] Ioannes Victoria S.I.; cf. supra, doc. 2.

[10] Cf. Thre. 4 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Cum vero aliorum etiam parochiis prospicere nos posse suo tempore non sit dubium, certe minore cum labore nobis in primis providere poterimus. Et hactenus ex scholis Societatis canonicorum capitula sunt valde promota, ut modo doctis viris et piis abundent, qui antea pene fuerant collapsa. Hoc et ipsi ungari fateri coguntur. Quod ad subditos attinet, magna ex parte hoc brevi tempore sunt conversi, et etiam reliqui non dubiam spem suae conversionis nobis pollicentur. Controversia de parochia una est cum uno nobili, qui suos subditos ad illam ire non permittit [11]. Sed ad tempus habeamus patientiam. Deus omnia bene disponet suo tempore.

P. Stephanus Cassovius ad quartam et decimam: Negocium religionis nobis feliciter successit apud subditos. Locumtenens defunctus [12] qui antea ea bona habuit, licet passim pluris fieret, quam ipsemet Imperator, aegre tamen potuit prohibire quin ungaricum oppidum inveheret haereticum concionatorem. Post mortem illius plane id factum fuisset omnium iudicio nisi nos supervenissemus. Denique haec bona a Societate deseri est certissimo haeresis periculo ea exponi. Si autem retineantur, certa spes est rem se melius habituram. Id quod hactenus non parum experti sumus.

P. Martinus Ignatius: De parochiis et ecclesiis sempiternae lites quae se non tam facile sopiri patientur. Ob quam causam nullus catholicus parochus in sua parochia vult aut potest perseverare.

Quinta ratio

Literae, registra etc. a quodam capitulo asservantur, nec hactenus extorqueri potuerunt, quicquid mandaverit Caesar et Ernestus. Et vix spes est posse aliquando habere.

P. Balthasar: De literis et registris nihil certi cognoscere potui, an sint apud Dominum Rewagi [13]. Aliqui enim suspitione tantum ducuntur et existimant illum una cum protocollo et sigillo comitatus ex monasterio destruendo etiam literas monasterii accepisse. Sed nihil sciunt. Et probabilius mihi videtur illum nihil habere cum illa non simul servarentur. Sed opinor ultimum praepositum cum de ruina monasterii

---

[11] De parochiis praepositurae v. amplam Patris Provincialis relationem, exeunte anno 1586 datam; infra, Supplementum cap. 2.

[12] Stephanus Radéczy, episc. agriensis et regis Hungariae locumtenens, obiit die 4 febr. 1586; cf. MAH II 919.

[13] Petrus vel Franciscus Révay; cf. RUPP I/2 678; et NAGY IX 696; necnon supra, doc. 43 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

intellexisset, illas cum coeteris clenodiis ad arcem [2v] Pametitz [14] transtulisse, ut proinde parum spei ponendum sit in illis literis acquirendis. Sed nec videntur multum necessariae cum a Sua Maiestate nova fieri debeat fundatio, in qua omnes limites, pagi privilegia exprimantur. Inter quae et illud ponendum esset ut ratione subditorum et limitum non teneamur respondere, sed Suae Maiestatis procurator. Quod et facile ut spero obtineri posset. Et cum fundatione non videtur procrastinandum ne idem quod tyrnaviensi collegio [15], nobis quoque contingat. Collegium certe pragense aut olomucense nullas sane literas antiquas habent.

P. Nicolaus Martonius: Quod ad mandatum Ernesti literas illas fundationis habere non potuerimus, causa est illa quod praepositus illius capituli [16], praecipuus contra nos actor, existimaverit ad suas et aliorum querelas in comitiis regni Imperatorem donationem suam certo revocaturum. Sed postquam illum spes fefellit, adeo illum sui facti pudet, cum praesertim a gravibus viris ob suam temeritatem et ingratum animum sit aliquando repraehensus, ut ubique neget se unquam contendisse ut bona haec nobis adimerentur. Quod si post comitia aliquod mandatum fuisset illi missum, iam literas illas certo haberemus. Id quod modo etiam fieri potest sine difficultate.

P. Stephanus: Timent illi suae cuticulae. Nam si has literas habuerimus, apparebit plus quam dimidiam partem (ut non incerto rumore fertur) illius praepositurae esse distributam absque legitima potestate. Sunt autem multi modi in Ungaria quibus ecclesiastici praesertim, cum iniuste obtinent aliena bona, constringantur. Unde plane mihi persuadeo quod si viderint nos ibi habitare et rem serio agi, maturrime cedant et bono aliquo modo componi poterunt.

P. Martinus Ignatius: Hanc quotidiana et ipsis usitata probat rebellio. Hinc de iesuitis rumorem hunc in vulgus sparserunt eos ultra festum S. Michaelis in Hungaria non perseveraturos aut permansuros.

Sexta ratio

Legum, iurium, consuetudinum, in iis quae ad temporalia pertinent, summa severitas cum summa iniquitate coniuncta ut ipsimet fatentur ungari. Adeo ut in certis et non admodum gravibus casibus sub paena

---

[14] Pametitz in Bohemia.

[15] De collegio tyrnaviensi S.I., anno 1561 inchoato et anno 1567 suppresso, cf. MAH I 12*-21*.

[16] Andreas Monoszlóy; cf. supra, doc. 75 adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

amissionis omnium bonorum citari in iudicium possint non superiores modo, sed totum collegium, imo provincia ut dicunt. Et in huiusmodi iudiciis et nostra et subditorum causa frequenter nos versari oportet.

P. Balthasar: Magis vigent leges in Hungaria quam in Polonia. Et nihilominus in Polonia nostri habent bona terrestria quae etiam non sunt spiritualia, sed a saecularibus empta. Hic praeterea saepius sunt iudicia, et una aut altera die expediuntur. Et si quando a nostris subditis facta fuerit alicui iniuria, modeste hactenus a nobis iustitiam quaesiverunt, sed nunquam ad sedem vocaverunt, et facile sunt omnia composita. Iniuriae autem potissimae sunt quando damnum sit vel in pratis vel segetibus demetendis vel depascendis. Et tunc primum ad tribunal vocantur quando dominus pro subdito non vult administrare iustitiam. In quinque autem casibus tantum personaliter citatus comparare debet: Propter voluntarium homicidium, propter invasionem domus nobilis, proter verberationem nobilis aut eiusdem incarcerationem, propter violationem officialium regni. Et sperandum Societatem in nullum casuram et pro subditis satisfacturam. Haec a nostro procuratore et aliis nobilibus habeo.

P. Martonius: Nunquam erit timendum quod totum collegium aut provincia tota aliquando in ungarico tribunali comparere cogatur. Quid enim magis ridiculum esse potest quam aliis a tua nacionibus leges et iura dictare et eos in quos nullus ius habeas, in tuum regnum ad tribunal vocare? Quid habet commune Praga cum Ungaria, quid Olomutium, quid Graetium, Viennae? 2º Inauditum est capitulum aliquod canonicorum vel monasterium integrum religiosorum in aliquo iudicio comitatus personaliter comparere debuisse. 3º Cum haec bona ultra biennium possideamus, quoties dico non totum collegium, sed quicunque ex nostris non modo sub poena amissionis omnium bonorum vel sub amissione unius obuli in iudiciis comparere coactus est? Certe nunquam et tamen tanto tempore (cum initia soleant esse duriora) si tam iniquo sunt erga nos animo tum ecclesiastici tum seculares, ob illorum odium et invidiam hanc legum severitatem et iniquitatem experiri debuissemus. 4º Ut magis appareat vis huius difficultatis, sciendum est in quinque tantum casibus (qui appellantur actus maioris poenae) nobilem aliquem citatum personaliter comparere oportere, si inter partes antea compositio non fiat: videlicet, si nobilem interficiat, si vulneret, si verberet, [3r] si incarceret, si domum eius invadat. Extra hos casus nullus tenetur personaliter comparere[17]. Haec cum ex regni

[17] Cf. WERBÖCZY, *Opus tripartitum*. P. II tit. 20: De personali citatione; p. 67.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

decretis legis, tum ex viris nobilibus, tum ex uno iudice regni ordinario habeo. In hos casus ut incidamus, non est metuendum, neque enim arma gerimus.

P. Stephanus nihil contratrium habet.

P. Martinus Ignatius: Magna est temulentia et furor rusticorum quae aliorum famae et vitae difficulter parcere solent. Frequenter inter eos vigent odia et de agrorum limitibus seu finibus dissensiones. Ita ut varallienses aliquando iure et armis instructi eos defendere debuerint. Id autem hac in re parit praecipuam difficultatem quod literae desint, quas amotus officialis et eius praedecessores partim capitularibus, partim camerae regni cum multis aliis scriptis tradiderunt.

Septima ratio

Bona pars reddituum consistit in negociatione saeculari manifesta, usitatissima tamen etiam apud ecclesiasticos. Emitur enim vinum nostra pecunia et nomine, ac deinde partim subditis obtruditur ut certo a nobis constituto pretio more cauponarum vendant; partim in nostris aedibus eodem modo venditur. Cerevisia etiam coquitur Varalliae in nostra domo ac deinde eodem modo vendenda subditis traditur. Et vix videtur modus se ab hac negociatione liberandi, nisi hoc ius alicui nobili vendatur vel in arendam detur, cum subditorum et nostro damno, vel eius usus omnino omittatur cum summa rei familiaris imminutione.

P. Balthasar: Non existimo quod per negociationem intelligatur venditio frumenti, vini, boum, ovium etc. quae ex praediis et vineis nostris habentur et collegiis necessaria non sunt; quia propter hoc et multa alia bona dimitti deberent ex quibus tamen collegia vivunt. Quod si de emptione vini et venditione ac propinatione intelligatur, nemo nos cogit ut id faciamus, etiamsi de redditibus et lucro aliquid decedat. Sed neque illa propinatio aliquid indecentiae [b] secum adferre videtur, quandoquidem et monachi statim ab initio in hoc loco id factitarunt, et omnes ecclesiastici adhuc faciunt. Et in Germania multa capitula honestissima et monasteria publicas cellas habeant ut sibi et aliis prospiciatur. Et cum de hac re contulissem cum nonnullis an expediret istam propinationem civibus committere, dissuaserunt tum quod ebrietati daretur occasio. In domo enim nostra non audent id facere, nec tantum vini illis datur; tum quod multi etiam bona sua in potu absumerent et plurimi ad paupertatem redigerentur, et bona sua abligurirent dum ad creditum biberent. Deinde quod saepe vinum in oppido vel omnino non esset vel non bonum, et sic multi nobiles qui circum circa sunt vel propter senectutem vel propter infirmitatem ex

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nostro collegio vinum peterent. Et tunc cum honeste negare non possemus vel gratis dare vel pro pecunia vendere cogeremur cum magna nostra distractione et maiori dedecore.

P. Martonius: Quae manifestam habent negociationem secularem vel omittantur vel mutentur in melius. Inprimis hordeum ex quo cerevisia coquitur, vendatur potius pecunia. Atque ita damnum non patiemur, omittendo cerevisiae coctionem. Detur vero facultas communitati coquendi cerevisiam. Quod subditis erit utile et gratum, nobis vero nullo damno. Quod ad schelliense cellarium attinet, permittatur ius cellarii ipsi oppido et loco maximi beneficii[c] acceptabunt; et fundetur super illud census annuus ordinarius. Dabunt libenter 800 aut 1000 fl. cum possint ipsi habere annis singulis 200 florenorum in lucro. Ecce et hic cessabit negociatio, et tamen nullo nostro damno. Sic enim census annuus faciet 1200 aut 1300 daleros et cum accedat telonii proventus et naulum a pontonibus, paratam pecuniam habebimus per annum ex solis bonis schelliensibus 1400 fl. et amplius. Varalliensis census addatur qui per annum facit 377 daleros. Profecto paratae pecuniae ex his bonis non parvam summam habebimus. Quamvis etiam aliter haec ordinari poterunt cum nostra et subditorum utilitate atque aedificatione.

P. Stephanus nihil ab his diversum sentit.

P. Martinus: Usitatas esse ecclesiasticis concedo, sed quam sancte id coram Deo excusari possit, ipsi viderint. Inceperunt quoque nostri bobus macella frequentare ubi nomine nostro carnes publice venduntur.

Octava ratio

Administratio bonorum admodum difficilis et distractiva: primo propter subditorum fraudes et malitiam qui[d] sine crudelitate aliqua vix videntur in officio contineri posse; 2° propter vicinorum quorundam molestiam et iniquitatem, praesertim vero bonis inhiantium cupiditatem qui nullum non movebunt lapidem ut litibus et iudiciis, a quibus nos abhorrere scient, nos et subditos divexent; 3° proter administrorum quibus omnino [3v] carere non possumus, perfidiam qua et nos fraudant et rem suam augent et subditos nostro nomine iniuriis et contumeliis onerant et bona perire sinunt; 4° et ultimo propter bonorum ipsorum inter se distantiam. Varallia enim abest Vienna itinere quinque dierum vel amplius et habet adiunctos 14 pagos et vicos, aliquos ad sex miliaria distantes. Schellia est fere in medio posita inter Varalliam et Viennam. Habet tres pagos adiunctos. Omnia ista oppida et pagi consistunt in quinque vel sex comitatibus qui omnes habent sua peculiaria tribunalia. Et quidem si rebus nostris consultum volumus

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

atque etiam subditis, utrobique, Varalliae scilicet et Schelliae, homines nostros perpetuo residere oportebit. In altero quidem hungaros, in altero bohemos et germanos. Quorum omnium praesertim pro huiusmodi ministeriis magna est penuria. Quid fiet si extra haec duo loca in tertio collegium erigatur et constituatur?

P. Balthasar: Infidelitatis neminem accusare volo, prudentiam tamen requiro cum in nostris tum in aliis. Si quae tamen acciderunt, communi hominum conditioni tribuenda sunt. Nam melius fuisset factum si statim ab initio traditae possessionis bonorum aliquis nostrum in illis mansisset, et multa, ut videtur, non contigissent. Velle autem omnes simul telo infidelitatis, crudelitatis, fraudis et malitiae configere, id mihi videtur valde crudele et tyrannicum. Alia enim expertus sum ab eo tempore quo hic dego. Profecto ille qui tale iudicium tulit vel seipsum non novit vel extra mortales agere cogitavit. Mihi quidem misero peccatori vel in hoc satisfecerunt quod cum de communione sub una ageretur, nil aliud responderint nisi hoc: Domine (sic enim verba eorum referre debeo) tantum hoc timemus ne si incipiamus, postea nos deseratis et iterum cogamur cum ignominia ad eorum ritum redire. Cumque promisissemus nos illos non deserturos, ad unum omnes annuerunt. Possem exaggerare, sed V.R. puto intelligere.

2º De litibus iam dictum est. 3º De ministris in manu nostra erit illos praeficere vel uni ex nostris committere qui totum gubernet et duos scribas habeat a se dependentes. 4º Distantia a Vienna parum ad rem. Speramus enim aliquando aliam provinciam futuram in Hungaria. Sed nec distantia bonorum prohibet quin retineri possint. De linguis dum est sollicitudo, cum in Polonia collegia susciperentur, unicus polonus in Societate fuit, et iam aliis succurrere possunt.

P. Nicolaus Martonius: Respondeo ad primum: Ego undecim mensibus quibus inter subditos dego, nullam fraudem aut malitiam in illis adverti nec crudelitate sed mansuetudine et humanitate illos in officio contineri posse iudicavi. De illorum vero candore simplicitate, obedientia, non nisi bonum testimonium dare possum. Ad secundum: quamdiu bona haec habemus, nullam scio litem novam nobis intentam. Nam lis illa de telonio varalliensi excitata est cum adhuc bona illa ad Imperatoris rationem administrarentur. Altera vero controversia cum quodam nobili de[e] prato quodam est antiquissima[18]. Has et alias lites si quae essent, modernus officialis schelliensis vir prudens et vere pius

[18] Agitur de lite cum Stephano Illésházy; cf. supra, doc. 19 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ac catholicus et nostri amantissimus, promittit se intra paucos menses pacifice sine nostra molestia compositurum. Addo etiam ex quo Schelliae sum, me non nisi magnam benevolentiam et amorem et optimam ac pacificam vicinitatem nobilium vicinorum fuisse expertum. Ad tertium: Si fuisset de quatuor aut quinque officialibus sumpta experientia, adhuc non essent reliqui omnes infidelitatis damnandi. Multo minus modo ex uno infami homine sunt caeteri negligentiae, crudelitatis et infidelitatis arguendi. Et (Deo laus) nunc de facto diligentem et fidelem habemus Selliae officialem, et pro Varallia scio alium pium et prudentem et catholicum virum idoneum. Sed qualescunque tandem officiales sint futuri, opus est uno procuratore prudente, providente et oculato qui attendat ad officialem et eius fraudibus occurrat, ut fuit antea responsum. Ad quartum: Distantia loci non est sumenda a Vienna. Alias remotius distat Praga, [4*r*] Graetium etc. Satis est si sint vicina collegio erigendo. Quod pagi sint in quinque comitatibus, nihil obest, cum illis sint vicini comitatus, ut aliqui spatio trium horarum, aliqui medio diei adiri possint, et rarissima sit necessitas in illis comparendi. Neque vero ut vel nobis vel subditis consulatur, necessaria est sive Selliae sive Varalliae nostrorum residentia, imo nec iudico plane expedire, ubi fuerit collegium extructum, satisfaciet procurator unus e nostris et subditis visitando bona singulis annis quater vel quinquies vel quoties opus esse videbitur.

P. Stephanus reliquis consentit.

P. Martinus Ignatius: Quotidiana experientia hoc docet. Ipsi quoque praefecti et viceprocuratores quorum opera utimur, audent nobis obiicere, se toto illo tempore ex quo Varalliae fuerunt, non tot odia atque dissensiones expertos fuisse.

Nona ratio

Denique non convenit inter nostros et amicos quo in loco tandem sit instituendum collegium. Cassoviae nolemus ut ante isthuc perscripsimus. In oppidis baronum ut fiat, omnes dissuadent. In oppidis caesareis non ferent nos capitula canonicorum. Varallia praeter alia incommoda est victus ratio difficilis et habitatio minus commoda, locus per se obscurus et lingua pessima. Ut Schelliae fiat, nullus hactenus suadet.

P. Balthasar: Locus mihi collegio idoneus videtur Levocium[19]. Distat quatuordecim milia, ubi est unum monasterium novum. Sed non

---

[19] Vide supra, doc. 49 adn. 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

potui intelligere cuius ordinis. Ubi etiam cives magnam aedificant scholam; vel Pressovia [20], distat duodeviginti milliaribus hinc, ubi magis viget lingua hungarica, et habet tria templa et magnam scholam; quem locum videtur etiam approbare D. Locumtenens [21]. Dabo operam ut eum videam et postea plenius scribam. Si tamen neuter placet, possit interim hic aliquid fieri Varalliae, propter vicinos comitatus, saltem ad aliquot annos. Locus est salubris et amoenus, abundat pane, carne, cerevisia, nec pisces desunt, reliqua industria suppeditaret.

P. Nicolaus Martonius: Ut de loco collegii ab externorum hominum licet amicorum iudicio pendeamus, non videtur convenire; partim quod suis interdum affectibus serviunt, et proprium commodum spectare videantur; partim quod ignorent quae in loco deligendo Societas maxime spectare soleat. Sciscitari tamen ab illis tum commoda tum incommoda aliqua ab illis merito possumus et debemus. Ut vero neque Cassoviae nec in ullo baronum oppido neque in caesareis oppidis, in quibus sunt canonicorum capitula (quae duo tantum sunt: Tyrnavia et Possonium) collegium erigatur, certe cum plurima alia sint Caesaris oppida in quibus nulla sunt canonicorum capitula, ex eorum numero incredibile est unum commodum pro collegio inveniri non posse. Schelliae vicina oppida sunt Szakolcza, Samaria [Somorja], Ovarium, Moson; Turocio similiter propinqua sunt Perissovia, Trinchinum, Lanchovia; sunt alia plura Caesaris oppida, in quorum aliquot potest commode collegium erigi.

P. Stephanus: Mihi semper placuit consilium Episcopi Nitriensis [22] defuncti ut collegium Varalliae construeretur. Nam nusquam commodius et quietius degemus. Ibi enim a nemine dependebimus, nisi immediate ab Imperatore. Et fortasse his temporibus nusquam utilius et securius vitam agemus. Quod ad loci squalorem attinet, ego eum quidem non vidi, sed non credo esse adeo horridum ut dicunt. Tum quia Locumtenens qui ante nos proxime haec bona habuit [23], ibi vitam degere saepius exoptasse memoratur. Tum etiam quia praepositus ille et monachi qui ibi olim multis annis vixerunt, locum nimis horridum vix sibi deligerunt, cum alias monasteria et praelatorum habitationes in amoenissimis locis sitae esse consueverint in Ungaria. Quod si tamen

---

[20] Vide *ib.* adn. 13.

[21] Stephanus Fejérkövy; cf. supra, adn. 7.

[22] Zacharias Mossóczy († 1586), episc. nitriensis (1583-1586); GULIK-EUBEL III 277.

[23] Stephanus Radéczi, episc. agriensis; cf. supra, adn. 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aerem illum nonnulli primo adversum sibi sentirent, Schellia amoeno satis loco et salubri sita est, quo excurrere infirmis licebit. Ad reliquas difficultates ab aliis satis respondetur in sex illis solutionibus quae ego omnes amplector. [4v]

P. Martinus Ignatius: De collegio erigendo aliorum magis peritorum sit iudicium. Quo minus Varalliae erigatur, loci obscuritas et difficillima victus ratio prohibet; Schelliae frequentes hostium excursiones; Bressoviae capituli sepusiensis vicinitas.

Decima ratio

Huc accedit quod in altero loco nec potuerimus hactenus habere, nec nunc quidem habere possimus parochum aliquem catholicum etiam qualemcunque, sed nostri omnia parochialia officia obire coguntur. In altero vero ubi plures sunt parochiae, partim manifestos haereticos, partim concubinarios tolerare cogimur propter defectum aliorum. Et tamen satis diu parochialia obire coacti sunt nostri[24] et ne iterum cogantur, semper in periculo sunt.

P. Balthasar: In quarta de parochiis et parochis dictum est. Paulatim removeri possunt et catholici substitui. Profecto si bona deserantur, minus animae iuvari et fides propagari poterit.

P. Nicolaus: Si idonei et sufficientes operarii essent in hac vineae Christi parte, Societatis opera non esset hic necessaria. Sed ideo Societas in Hungaria debet versari ut collapsum ecclesiasticorum hominum statum erigat, et haec Domini vinea cultoribus posthac abundet. Nisi enim hunc sibi fructum Societas praesertim in his partibus haeresi infectis polliceatur, frustra tam multa collegia eriguntur.

P. Stephanus: respondit in quarta ratione.

P. Martinus Ignatius: Nulli, qui sit alicuius ingenii et iudicii, parocho apud hungaros vivendi ratio placere poterit.

Undecima ratio

Ad extremum illud gravissimum incommodum est quod cum externis procuratoribus rerum temporalium necessario nostros adiungere, imo praeficere cogamur, eiusmodi tamen homines nobis idoneos non suppetere, ipsa docet experientia.

---

[24] Ut munia parochialia raro a nostris exerceantur, ordinat P. Generalis ep. diei 6 maii 1588; v. supra, doc. 48.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. Balthasar: De procuratore externo dixi in octava non esse necessarium si tamen aliter videretur, certe non auderem omnes pro infidelibus condemnare. Possumus etiam uti libertinis rusticis, sicuti nunc facimus et Deo laus hactenus bene successit.

P. Martonius: Haec ratio administrandi collegiorum bona neque nova est neque inusitata in Societate. Mirum vero esset in tota provincia unum procuratorem idoneum non posse inveniri. Sed neque experientia ulla sumpta unquam fuit de quoquam. Nam primum ante duos menses sunt duo procuratores constituti.

P. Stephanus ut supra.

P. Martinus Ignatius: Nulli qui substituantur idonei, reperiri poterunt. Nam si pii et devoti mundoque mortui fuerint, bonorum temporalium administratio et cura negligetur; si indevoti et prudentes secundum saeculum fuerint, apertum salutis et vocationis imminebit periculum.

Quorundam responsiones de relinquenda praepositura turocensi in Ungaria; quae tamen responsiones non ad omnes supra positas rationes pertinent, sed potissimum ad octavam et eius membra

1. Quod bona sint admodum dissita et propter bonam gubernationem praeter collegium duas residentias requirant: Unam in oppido selliensi, alteram Varalliae. Ad hoc aliqui respondent oppidum sellense habere tres pagos tam vicinos sibi ut intra sesquialteram horam omnes adiri possint. A Sellia distare Varalliam itinere duorum dierum. Ad Varalliam pertinere forte tredecim pagos, quorum 10 sint vicini adeo ut uno die omnes possint perambulari. Unum tantum distare spacio quinque miliariorum. Praeterea melius videri quod haec loca nonnihil dissita inter se sint, tum ne ob turcicas excursiones omnia simul vastentur, tum ut latius religio propagari possit.

P. Balthazar: Hoc tantum addo quod quamvis bona varalliensia in circuitu cum sylvis et montibus ad 30 mill. passuum habeant, tamen oppidum in plano situm prope pagos habere novem, unum statim oppido adiunctum, alterum uno stadio distantem. Tertium ad mille passus, alios ad duo vel ut summum ad tria millia passuum ita ut in circuitu per 4 horas visitari possint. Hi pagi possunt etiam vendi vel cum aliis vicinis commutari quod facile fieri potest in Slenz [25] ubi sunt

[25] Tri Sliače; cf. MAH II 951.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tres pagi simul, quinque mill. Varallia distant, Sylnize[26] septem mill. et Salcha[27] duo mill. Et hi pagi quia paratam solvunt pecuniam, non habent difficilem administrationem. Et si voluerimus, possumus etiam illos locare. A quo ipsi abhorrent. Aliae duae rationes de excursione turcarum et religionis propagatione mihi placent.

P. Martinus Ignatius: Non est exigua locorum distantia. Nam licet 10 pagi sint utcunque vicini, 11 tamen duobus sat magnis miliaribus abest, 12 plus minus quinque, 14 unius diei abest itinere. Quid quod per loca periculis plena eundum est.

2. Quod fidelem officialem non sit facile invenire, quodque eius indiscretio et crudelitas imputetur Societati. Respondetur: ex uno moderno officiali haeretico et crudeli non esse iudicandos alios. Procuratoris esse officium attendere ad officialem et fraudibus etc. eius occurrere; posse multos probos et idoneos inveniri.

P. Balthasar: secunda bene habetur. Puto enim quod multi probi officiales inveniri possint. Possumus nihilominus sine illis esse.

P. Martinus Ignatius: Probat hoc et confirmat, tum praecedentis officialis (qui se et confessione et sacra communione catholicum ostendit) tyrannis; tum aliorum dicta et facta. Dominus Dersfi[28] vir nobilis et catholicus nobis suasit ut nulli nobili officii administrationem concrederemus quod nobiles sint nimis severi, elati atque superbi, sed uni potius ex subditis nostris.

3. Quod subditi sint rebelles et durae cervicis qui tyrannicam fere severitatem in gubernatione Societatis instituto repugnantem exigere videantur. Respondetur: Quamdiu nostri inter illos fuerunt, non nisi maximam obedientiam adverterunt et plura praestare solebant quam iussi fuerant.

P. Balthasar: Nulla adhuc communitas rebellavit. Imo videntur omnes intuitum severum pertimescere. Ego quando illis minatus sum quod propter inobedientiam illorum vellem illos alicui domino locare, expansis manibus ne id facerem, depraecabantur, se ad nutum omnia facturos. Quod autem aliquando in particulari aliquis discolus inveniatur, id nemini mirum videri debet. In mundo sumus et cum hominibus conversamur.

P. Martinus: Subditi in praesentia officialis metu et timore paenae boni et obedientes sunt, non virtutis amore. Illorum enim improbita-

---

[26] Sielnica; cf. *ib.*
[27] Zalka; cf. *ib.*
[28] De Nicolao Dersffy cf. supra, doc. 75 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tem satis indicat duodecim fl. mulcta qua eos R.P. Provincialis mulctavit[29]; nec minor paena a nobis Varalliae illis inflicta. [5v]

4. Quod lites et controversiae cum vicinis nobilibus propter terminos saepe oriantur. In Ungaria vero vim et arma dominari potius quam leges et iustitiae administrationem. Respondetur: una sola est controversia cum uno nobili, sed si vel unum mandatum quod facile est, a Principe obtineamus, tota controversia cessabit. Leges et iura vigent in Ungaria.

P. Balthasar: Ex supra dictis patet quod scilicet controversiae facile componi possunt.

P. Martinus: Sunt longa itinera per quae dum incolae mittuntur, defatigantur. Deinde sciunt subditi iesuitas sine honore et existimatione passim homines reputari. Antiquam vero praepositurae magnificentiam iam pene sepultam esse. Quare magna temeritate et audacia illis repugnant et contradicere audent.

5. Difficultas quae oritur ex iudiciis et tribunalibus magna est. Respondetur: At non est obligatio tanta coram tribunalibus comparendi; quae non facile declinari possit, substituto in locum superioris procuratore plenipotente.

P. Balthasar: Ex superioribus melius intelligi potest qua ratione teneatur quis in iudiciis comparere.

P. Martinus: Rusticorum furor et temulentia ad id non facile impellere et permovere potest, rationes vero ob quas personaliter quis in iudiciis comparere debeat, ex aliorum scriptis patent.

6. Necesse est semper novem milites alere in arce Znio. Respondetur: in nostra voluntate positum est tenere hos milites vel non tenere, secundum quantitatem possessionum plures vel pauciores milites alere. Et hoc est onus commune in Ungaria.

P. Balthasar: Haec responsio magis declaranda est. Sciendum igitur: Znio potius esse turrim seu speculam destructae arcis quae olim fuit munitissima. In hac manent octo milites cum nono capitaneo. Horum officium est ex altiori loco omnia bona circumspicere et sicubi viderint ignem in alieno pago, explodunt unam bombardam; si in nostro, duas; si in oppido, tres. Debent praeterea circuire limites bonorum, custodire sylvas, fluvios ne videlicet limites moveantur, ligna secentur, pisces capiantur. Solent mitti cum literis et mandatis ad rusticos. Solent comitari nostris in locis periculosis. Solent praeesse labo-

---

[29] De hac mulcta cf. supra, doc. 51 § 2, doc. 66 § 2 et doc. 72.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rantibus sive in aratione sive in messe. Et ut breviter dicam in pluribus rebus eorum est usus. Duo tamen semper debent manere in arce. Hos possumus dimittere, sed pro illis debebimus alios custodes sylvarum, fluminum et limitum conducere qui nescio an tam fideles futuri sint. Hi enim iuramentum habent et capitaneo semper rationem reddere debent. Computavit noster Leonardus [30] sumptum eorum, et dicit non excedere 130 talerorum etiam cum victu. Nam ex pecunia uni non dantur per annum nisi octo fl. et capitaneo sexdecim; et duobus ex illis solvunt pagi nostri, reor propter custodiam ignis. Tribus husaronibus pro finibus tuendis subditi nostri conferunt et solvunt, sicut et subditi aliorum dominorum et domini nihil.

P. Martinus: Dico nos hisce arcis praesidiariis carere non posse propter vicinorum turcarum unius diei itinere a nobis distantium timorem et periculum, vel etiam ob metum martolosorum qui duobus tantum absunt miliaribus. Praeterea ipsi cives turocienses haec praesidia auferri nunquam patientur quod sint antiquum ipsorum ornamentum et propugnaculum a quo nonnulli nobiles suas immunitates et honoris titulos a temporibus regis Bellae [31] sortiti sunt. Postremo, si desererentur, ea martolosi forte occuparent. Ex quo deinde non parvum toti comitatui impenderet periculum.

His addi potest, si voluntas Dei esset ut in Hungaria collegium erigeretur, melius esse alteri alicui domino bona nostra locare qui Societati more graecensis collegii in parata pecunia annuos census penderet. Sic enim foret maior pax et animorum tranquillitas [32].

---

[30] L. Püchler S.I. exeunte anno 1588 in missione Varalliae emptoris officio fungebatur; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 470.

[31] Adalbertus (Béla) IV, rex Hungariae (1235-70), qui anno 1252 praeposituram thuroc. O. Praem. fundavit; cf. RUPP I/2 673.

[32] Ad hoc propositum quod attinet cf. ea quae P. Pérez refert; supra, doc. 74.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

77

P. IOANNES VICTORIA PROC. COLL. VIENN. S.I.[1] INFORMATIO DE BONIS PRAEPOSITURAE THUROC. IN HUNGARIA

MENSE SEPTEMBRI ANNI 1588

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 10; originale manu nobis ignota exaratum. Constat duobus foliis (315 × 200 mm.). In fol. 2*v* manu Patris Victoria adnotatio: «Informatio de bonis Hungariae procuratoris viennensis».

Ad primam[2] — Nullum collegiorum Societatis sine difficultate initia sumpsisse vel etiam progressum in augmentis bonorum habuisse videmus. Praeter aliorum patrum in Urbe circa abbatiam difficultatem aliquando toleratam[3] et nunc monachiensium propter collegii renovationem et templi erectionem tolerantes sufficiat insinuasse. Neque mirum si simile quippiam contigeret in locis haereticis et ab haeresum propugnatoribus cum inter catholicos vel a catholicis talia nostri subeant. Sopitae sunt tamen et Romae et alibi eiusmodi molestiae, et in his partibus Deo dante suo tempore sopientur, spes duntaxat adversariis tollatur excessus nostri e regno collegii cuiusdam erectione. Non desunt quoque viri tam ecclesiastici quam saeculares autoritate fere praecipui quorum instinctu, precibus, auxiliis ad Hungariam iuvandam potius inclinari quam nonnullorum fraudulentis persuasionibus qui bonis praepositurae inhiant, deterreri debeamus. Fuit unus in principio re, alter minis onerosus, uterque vicinus, potens[4], sed ambo multum remiserunt, atque in tantum ut nunc pacifice et quiete nostri vivant. Quod autem ab illis haec attentata prius et nonnihil continuata fuerint, officia-

---

[1] De I. Victoria S.I. cf. supra, doc. 2 adn. 1.

[2] Undecim rationes de non retinenda praepositura thuroc. in Hungaria, a P. Provinciali nonnullis provinciae Austriae sociis propositae (cf. supra, doc. 66 § 1), ad quas respondit P. Victoria in nostro documento, videri possunt supra, doc. 76.

[3] Cf. supra, doc. 75 adn. 6.

[4] Stephanus Illésházy et Petrus vel Franciscus Révay; cf. supra, doc. 19 adn. 1. et doc. 76 adn. 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lem defunctum, nostri inimicissimum, magnam causam dicerem. Atque dum video in Hungaria capitula, ecclesiasticos, religiosas virgines se suaque tueri, ibidem vivere auxilioque non destitui Imperatoris, in spem erigor eundem et in posterum Societatis commodo non defuturum[a] qui hactenus eidem bona tam ampla consignavit publicisque regni comitiis omnibus proceribus contradicentibus in sententia perseveravit, et in fine augusti ad comitatum nitriensem (qui praecipuus est Hungariae, et a quo reliqui in hoc negotio dependent) literis datis[5] quibus peramanter et benevole hortabatur ut nostros susciperent, brevi experturos se fructum quem alia regna iam dudum experiuntur, effecit ut ex 500 et ultra nobilibus nullus tam sanctae petitioni contradiceret, sed varii continuo locum collegii quaererent, causam morae investigarent etc. Hic illorum animi mihi indices esse videntur quid facto nobis sit opus et quam propere pergendum ne (quod avertat Deus) similem exitum habeant initia futuri collegii, quem tirnaviense defuncto Ferdinando[6]. Ad extremum haec difficultas id quodammodo praesefert ut neque in hac praepositura neque in tota Hungaria quibuscunque in bonis collegium erigatur quia passim similes expectandae et sustinendae molestiae, idem defectus auxilii etc. Hoc autem num faciendum, penes illos sit iudicium quorum interest animas Christi sanguine redemptas pascere subsidiumque spirituale petentibus subministrare secundum vocationem.

2. Nominis celebritatem praepositurae huius semper audivi, arcem vero dum ibi essem, nunquam vidi, sed potius ex ruinis dirutae arcis speculam quandam super saxa eminentiori loco sitam et vix domui honestae comparandae si excipias situm et naturam loci, cum habitationem novem praesidiariis militibus tantum necessariam eamque tenuem admodum praebeat; caeteris vero nullum praeter unum hypocaustulum, plenum mediocribus tormentis, offerat. Eos porro novem qui dicuntur praesidiarii milites in aliis muneribus et officiis plerosque occupari constat, ita ut non tam defendendi loci quam laboris diversi subeundi causa sustententur. Mea opinione ex tanta frequentia agrorum propriae culturae, duobus praediis, septem mediocribus piscinis, censu ordinario et sufficienter optimo collegio de rebus necessariis prospici poterit sine subditorum oppressione quae nos non decet.

3. Toto tempore quo ibi fui, hospes comparuit nullus apud nostros; imo et rogati quidam (cum locus extra viam sit regiam in Tran-

---

[5] Cf. supra, doc. 75 adn. 9.
[6] Cf. supra, doc. 76 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sylvaniam, Cassoviam etc. medio miliari) magis commoda via prosequuti sunt iter. Quod autem huiusmodi contigere ante nostros expensae, non mirum cum omnes possessores praepositurae huius semper vel cancellarii supremi Hungariae vel locumtenentes sive proreges Hungariae fuerint, ad quos divertere negotiorum ratio postulabat. Vel ipsis etiam alibi degentibus illac profecturis dominis locum, victum et similia officia pro more magnificentiae talium personarum sponte obtulerunt.

4. Tot quidem parrochiae tales quoque parrochi et parrochiani sunt ad minus tamen nostri subditi et cum iis pedetentim aliorum nobilium ad gremium Ecclesiae catholicae revocari poterunt. Penuriam parrochorum catholicorum praestat tertio, quarto, sexto aut decimo potius anno supplere evocatis quibusdam Praga ex domo pauperum aut ex ipso territorio turotziensi ad studia Olomutium vel Pragam missis ad hoc munus aliquando idoneis futuris, quam sub alio quopiam saecularium aut etiam ecclesiasticorum nunquam catholicos videre neque sperare (quemadmodum hactenus factum est cum nulla cura rei ecclesiasticae et spiritualis habita sit ab ipsismet spiritualibus aut ecclesiasticis dominis) et tam multa sinceras ac bene affectas erga pietatem, animas in quarum salutem maximum studium Societatis impendere convenit, deserere. [1v]

5. Regesta et immunitates horum bonorum a R.do P. Provinciali fuerunt semel petita tempore comitiorum regni, a Serenissimo Ernesto mandato obtento, quemadmodum intelligo. Verum cum ad cameram illud directum esset, responderetque sibi non esse, quamprimum tamen essent redditurum se patrem contentum. Quod Caesari hac de re fuerit supplicatum, plane ignoro. Illud mihi tamen persuadeo eadem et minore facilitate obtenturum [b] Suam Maiestatem Caesaream regesta et immunitates sive privilegia a capitulo sive etiam camera sua, quae dicitur iam prae manibus habere, qua eis restitit super negotio nostro in publicis regni comitiis et in privatis comitatus nitriensis iudiciis, ut nostros acceptarent, obtinuit [7]. Ad quem partem [c] sub finem primi capitis. Res haec maturatione indiget. Tandem ut ferrum, dum calet, cudatur.

6. Quae quam iustae vel iniquae sint, meum non est decidere neque diiudicare. Similia tamen a me non facile dicta velim, nec audita a quopiam hungarorum. Cum regnum christianum sit, a sanctis regibus Stephano, Ladislao, Emerico etc. constitutae leges. Ut personaliter quis

---

[7] Cf. supra, adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

comparere in iudiciis cogatur, si bene memini, me legisse sparsim in constitutionibus legum Hungariae, sunt homicidium, percussio nobilis, invasio bonorum eiusdem et incarceratio [8]. Ad quae Deo propitio nullus unquam hominum Societatis perveniet, quemadmodum nec biennio toto quo nostri ibidem commorantur, quicquam horum contigit. Hoc porro caput meo iudicio non minus quam primum intendere videtur ut nullum omnino collegium in Hungaria constituatur, ut ut sit, circa legum iniquitatem et severitatem. Manent tamen patres nostri in Transylvania diversis in locis multo tempore iisdem legibus Hungariae subiecti, et casum horum aliquem nedum passi sunt. Non absimiles his multo, quin potius severiores regni Poloniae censentur, et tamen nostros non impediunt.

7. Quantum observo, tota huius capitis difficultas in vino et cervisia maxime versatur. Verum eidem hoc modo occurritur si ius vini vendendi non cuivis nobili aut hominum sed ipsis oppidanis in arendam ut vocant, relinquitur. Similiter et cervisiae coquendae, quam commodissimam rationem et neque nobis neque subditis onerosam iudico. Circa cervisiam tamen quae Varalliae dumtaxat coquitur et venditur, illam non per mensuras sed per dolia vendi.

8. Ingenue fateor ex iis quae animadverti, intellexi et expertus sum, reperi multos magis obsequentes et sinceros quam nostros subditos viennenses, qui unico bono verbo tum ad labores obeundos, tum ad pietatem ad quam non parum inclinantur, deducuntur. Ad secundum huius capitis membrum in primo satisfactum arbitror. De tertio dico ut officialis constituatur tam Selliae quam Varalliae quemadmodum feci iussu R.di P. Provincialis nostri qui omnibus in rebus a collegii procuratore dependeat, resque odiosas magis et sacculares administret quae nostros non decent; ita tamen ut absque iussu et scitu ipsius nihil decernat. Quoad quartum, constat Pragam et Graetium tanto distare Vienna atque Turotium sive Varalliam, et quidem si directe pergatur eodem, relicta Sellia, aliquot miliaria in compendium haberi. Quantum intellexi et vidi, ex illis 14 pagis unus 6, alter 5, tertius 2 abest miliaribus; reliqui 11 omnes intra unius miliaris ambitum continentur; adeo ut spatio duarum vel trium horarum omnes iudices et subditi, si sit necesse, ex his evocentur; quod meo tempore bis terve factum est. In diversis quidem comitatibus comparendum subinde est officiali; non tamen diversae sunt consuetudines et iudicia. Utrobique locorum

---

[8] Cf. supra, doc. 76 adn. 17.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

residentia hominum Societatis non est necessaria, si parrochi in his constituantur et officiales duo qui a nostro procuratore dependeant.

9. Posito quod collegium institui in baronum aut Caesaris oppidis nequeat, erit tamen locus et quidem commodissimus in propriis bonis. Atque sic evitabuntur positae querelae. Et licet Varallia minus nominis habeat quam Tirnavia, Nitria, non multo tamen minore splendore et commoditate quam illae gaudet. Et Varalliae quidem eam ob causam potius quam alibi iudicarem, quia in propriis bonis, nullo repugnante aut molestante institueretur; iuvarentur subditi, locus ipse celebrior redderetur. Ad extremum, quod Varallia sit locus confinis Moraviae, Silesiae, Poloniae in ipsa Hungaria, ubi slavonice et germanice loquuntur. Habitis carnibus bubalis, agnis, suillis, caponibus, gallinis, piscibus, butiro, caseo, pane, holeribus, leguminibus, lignis, fructibus ex amplissimis pomariis, nescio quid desideretur ad collegii sustentationem praeter pannum, telam, condimenta ciborum, vinum, quae tamen omnia facile quoque haberi possunt. Aedificium porro non laboriose accommodari et ampliari potest cum habeantur omnia necessaria ad illud et gratis; praesertim templo bono, fundamentis pro toto collegio.

Decimum et undecimum. — Ad decimum responsum est in quarto. Ad undecimum adhuc reperientur qui et animum ad hoc munus habeant et linguae periti.

Ioannes Victoria

---

[a] *prius* defuncturum || [b] obterum *ms.* || [c] Ac quem patem *ms.*

78

P. NICOLAUS MARTONIUS S.I.[1] INFORMATIO DE PRAEPOSITURA THUROC. RETINENDA

MENSE SEPTEMBRI ANNI 1588

Ut historia documenti nostri intelligatur, legantur ea quae superius de documentis 75-77 dicta sunt.

---

[1] De N. Martonio S.I. cf. supra, doc. 36 adn. 1 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1368*, fasc. 8, doc. 1; autographum, tribus foliis (320 × 215 mm.) constans. In capite manu Patris Reynel, rect. coll. vienn. hic titulus est exaratus: « Informatio P. Nicolai Martonii procuratoris seiliensis de praepositura turociensi retinenda ». In fol. 3*v* autem manu Patris Jiménez, secretarii Societatis: « 1588 — Austria — Informatio P. Procuratoris Seiliensis de praepositura turociensi retinenda ».

Responsiones ad difficultates de praepositura turociensi retinenda

Ad primam [2] — Quod tantum odium et invidiam, cum ecclesiasticorum tum saecularium Societas in Ungaria experiatur, non est praepositura turociensis praecipua causa. Nam etiamsi ex aere tantum viveremus, non pauciores tamen adversarios in Ungaria haberemus, quam modo experimur. Verissima autem odii causa est in saecularibus quidem religionis diversitas, in ecclesiasticis vero morum et vitae dissimulitudo. Illi quia paucis exceptis per totum regnum sunt haeretici, suis sectis suisque concionatoribus timent; isti (ut ante annum praepositum quendam Ungariae, virum pium de hac re loquentem audivi) odio habent lucem ne appareant opera illorum. Timent enim vehementer ne si Societas in Ungaria pedem figat, illorum imminuatur existimatio et honesta ac religiosa Societatis conversatione ipsorum nimia in vita et moribus licentia ab aliis deinceps magis notetur.

Sed utcunque se res habeat, commune hoc est omnium fere collegiorum initium ut gravissima odia ab omnibus ordinibus initio patiantur. Quae si essent causa sufficiens non acceptandorum collegiorum, quamplurima collegia non essent, ex quibus modo uberrimi in rempublicam christianam fructus promanant. Illae vero particulae « perpetuum odium », item « sequentur infinitae molestiae » rem nimium exaggerant suntque indicia animi pusilli; et hoc timore nimis angustam videmur facere Dei erga suos servos providentiam. Certe vel hoc brevi tempore quo aliqui e nostris in Ungaria versantur, Deus multorum adversariorum nostrorum animos Societati conciliavit.

Comitatus nitriensis quo in Ungaria neque maior est neque dignior, a quo nimirum reliqui omnes fere comitatus dependent, cum

---

[2] Undecim rationes seu difficultates de retinenda praepositura thuroc., a P. Provinciali Austriae nonnullis patribus propositae, videri possunt supra, doc. 76.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

antea Imperatori contributionem in comitiis regni promissam, negasset, nisi Societati praeposituram turociensem adimeret, adeo amantissimis Imperatoris literis in fine augusti exhibitis et lectis commotus est ut et donationi Suae Maiestatis consentiret, nemine omnino vel verbo contradicente, licet 500 vel 600 nobiles convenissent, et contributionem se daturum promitterent [3]. Soluto vero [a] conventu, aliquoties nobilium caterva officialis noster circumdatus est et interrogatus quando tandem et ubi collegium erigeretur, et magno collegii erigendi desiderio se teneri ostenderunt, moramque hactenus factam sibi molestam esse indicarunt.

Quod ad Imperatorem attinet, cum tam insignis ille patronus Societatis hucusque extiterit, nescio quare modo tam parum illi fidatur? Certe si in praepositurae donatione contra tot vociferationes et contradictiones multorum tam constantem se gessit, verisimile non est, illum in [b] rebus minoris momenti ut [b] in controversiis et difficultatibus quibusdam si quae posthac emergerent, suum patrocinium nobis negaturum. [1v]

Ad secundam — Habet magnum nomen, primum quia est antiquissima, deinde quia praepositus olim solebat esse supremus comes turociensis, demum quia hactenus illam viri maximi possederunt. Ab arce certe quae nulla est, nullum habet nomen. Fuit quidem aliquando arx, sed eius modo vix vel vestigium aliquod apparet. Aedicula tantum una vel potius specula est relicta tam angusta, ut in latitudine sex passus, in longitudine octo vel novem vix contineat ut refectorium viennense tertia parte maius sit illa specula. In hac quia est in aeditissima rupe extructa (quae rupes in medio pagorum nostrorum sita est, ex qua uno fere aspectu non modo nostri pagi, sed alii circumiacentes etiam videri possunt) aluntur novem subditi nostri, partim ut fluviolos nostros et piscinas, sylvas et limites agrorum etc. circumeant et custodiant ne aliquod in illis damnum patiamur; partim ut sicubi incendium oriatur, bombarda detur unum vel alterum signum; partim ut arationibus agrorum nostrorum et messi praesint ut haec a subditis diligenter fiant et fideliter; partim ut nostros in locis periculosis iter facientes comitentur; partim ut quoties literae aliquo sunt mittendae, semper illi ad manum habeantur. Denique propter alias commoditates aluntur sumptu exiguo: 140 fl. plus minus. Quod si specula illa non placet, destruatur, sed causam destructionis non video. Subditorum autem in praedictis rebus opera semper erit nobis necessaria.

---

[3] Cf. supra, doc. 75 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quod ad proventus attinet, multa sunt collegia quae vix habent in annuis redditibus 2000 dalerorum, et tamen ex iis vivunt commode. Si nos in Ungaria ubi facilius vivitur quam alibi, habeamus 3000 fl., satis numerosum collegium poterit inde ali. Quantum vero hactenus bona ista aliquoties perlustrando et proventus omnes diligenter perpendendo coniicere potui, faciliter quatuor milia ut minimum dicam, haec praepositura annis singulis dare potest sine ullo subditorum gravamine, modo sit aliquis diligens et intelligens procurator.

Ad tertiam — Undecim mensibus versor in hac praepositura, nec unicus hospes talis toto hoc tempore occurrit. Quod vero sub locumtenente praedecessore nostro [4] tales hospites crebro fuerint solenniter excepti et subditorum iumentis aliquando adiuti, factum est ipsius mandato qui, cum esset Ungariae prorex et summus regni iudex, ex sua dignitate et existimatione iudicabat esse si nobiles per sua bona transeuntes honorifice tractarentur. Atque ut id facerent officiales, per literas illis praecipiebat. Sed modo longe est alia rerum facies.

Ad quartam — Paucos esse operarios in hac tam afflicta patria qui esurientibus Christi parvulis panem frangant [5], dignum est commiseratione et lacrymis. Sed haec ipsa operariorum tanta penuria necessariam Societatis operam et auxilium flagitat. Cum autem ex multis scholarum nostrarum commodis et fructibus hic praecipuus existat quod ex iis docti et pii iuvenes prodeant qui idonei sint salutis animarum cooperatores et haeresum eversores, hunc etiam fructum polliceri [2*r*] nobis ex ungarico collegio merito debemus. Nec dubito fore ut intra paucos annos [c] non modo nostris parochiis, sed etiam aliorum prospicere possimus.

Ad quintam — Quod ad mandatum Ernesti literas illas fundationis habere non potuimus, causa est ista quod praepositus illius capituli praecipuus contra nos actor [6], existimaverit ad suas et aliorum querelas et vociferationes in comitiis regni Imperatorem donationem suam certo revocaturum. Sed postquam spes illum fefellit, adeo illum sui facti pudet, praesertim cum a gravibus viris ob suam temeritatem et ingratum animum sit aliquando reprehensus ut ubique neget se unquam contendisse ut bona haec nobis adimerentur. Quod si post comitia aliquod mandatum fuisset illi datum, iam literas illas haberemus. Id quod etiam posthac fieri potest sine difficultate.

---

[4] Stephanus Radéczi, episc. agriensis; cf. supra, doc. 76 adn. 12.
[5] Cf. Thre. 4 4.
[6] Andreas Monoszlóy; cf. supra, doc. 75 adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad sextam — Nunquam erit timendum quod totum collegium aliquando comparere in ungarico tribunali cogatur. Inauditum enim est capitulum totum canonicorum vel monasterium integrum religiosorum in aliquo iudicio comitatus aliquando personaliter comparere debuisse. 2º Cum hac bona ultra biennium possideamus, quoties non dico totum collegium, sed quisquam ex nostris non modo sub poena amissionis omnium bonorum, sed vel sub amissione unius oboli comparere in iudiciis coactus est? Certe nunquam. Et tamen tanto tempore (cum initia soleant esse duriora) si tam iniquo sunt erga nos animo tum ecclesiastici tum saeculares ob illorum odium et invidiam hanc legum severitatem et summam iniquitatem (quanquam hanc phrasim ab ungaris nollem audiri) experiri debuissemus. 3º Ut magis appareat vis huius difficultatis, sciendum est in quinque tantum casibus (qui vocantur actus maioris potentiae) nobilem aliquem citatum personaliter comparere oportere, si inter partes antea compositio non fiat. Videlicet, si nobilem interficiat, si vulneret, si verberet, si incarceret, si domum ipsius invadat [7]. Extra hos casus nullus tenetur personaliter comparere. Haec cum ex regni decretis legi, tum ex viris nobilibus tum ex uno iudice regni ordinario habeo. In hos casus ut incidamus, non est periculum. Neque enim arma gerimus.

Ad septimam — Quae manifestam habent negotiationem saecularem, omittantur vel in melius mutentur. Imprimis hordeum, ex quo cervisia coquitur, vendatur potius pecunia etiamsi aliquanto minus lucri inde habeamus, quam ex cerevisiae coctione, et detur facultas ipsi communitati coquendi cerevisiam. Deinde quod ad selliense cellarium attinet, permittatur ius cellarii ipsi oppido, quod loco magni beneficii cives acceptabunt, et fundetur super illud census annuus ordinarius. Dabunt libenter 800 aut 1000 florenos, cum possint ipsi habere annis singulis 2000 florenorum in lucro. Atque hac ratione cessabit negotiatio ex nostra parte cum magno nostro commodo. Sic enim census annuus faciet 1200 aut 1300 daleros. Si varalliensis census addatur, qui per annum facit 377 daleros, paratae pecuniae ex solo censu per annum habebimus fl. 1600 et amplius, ut taceam de pecunia quae ex duobus teloniis et ex naulo selliensi provenit, quae etiam facit per annum fl. 150 vel 200. In nostris autem aedibus quas nostri inhabitant, vinum non venditur vel cerevisia. Sed Varalliae vinum venditur in domo praedii, Selliae vero commune est cellarium in foro. [2*v*]

---

[7] Cf. supra, doc. 76 adn. 17.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad octavam — In genere primum respondeo: Etiamsi subditos omnes ad nutum habeas, providentiam tamen, solicitudinem et distractiones sua natura ipsa administratio secum affert. Nunc ad singula capita in specie respondeo: Ad primum: Ego 11 mensibus quibus inter subditos dego, nullas fraudes aut malitiam in illis adverti, nec crudelitate, sed mansuetudine et humanitate illos in officio contineri posse iudicavi. Nescio vero quae possit esse maior simplicitas, candor, et innocentia, quam sit in illis, quamvis fieri nunquam potest quin aliquando difficilis aliquis existat et molestus ut interdum severitate aliqua sit utendum. Ad secundum: Fit hac in re non parva vicinis nobilibus iniuria, qui cum iniquitatis nomine immerito notantur, tum plane sine fundamento tam acres et iniqui adversarii futuri finguntur. Ego sane ex quo sum Selliae, non nisi magnam benevolentiam, amorem et optimam ac pacificam vicinitatem illorum sum expertus. Neque ab illis ulla nova lis hactenus fuit nobis intenta. Nam lis illa de telonio varalliensi excitata est cum adhuc bona ista ad Imperatoris rationem administrarentur. Altera vero controversia cum nobili quodam de prato est [d] multorum annorum [8]. Has tamen lites et alias si quae essent, modernus officialis selliensis, vir prudens, pius, catholicus, nostri amantissimus, promittit se intra paucos menses pacifice sine ullo nostro damno et molestia compositurum. Ad tertium: Si fuisset de quatuor aut quinque officialibus sumpta experientia, adhuc non essent reliqui omnes infidelitatis damnandi. Multo minus ex uno infami homine sunt reliqui omnes negligentiae, crudelitatis, infidelitatis arguendi. Certe hos titulos modernus officialis selliensis, vir catholicus, diligens et fidelis non meretur. Sed qualescunque tandem officiales sint futuri, opus est uno procuratore prudente qui ad illos attendat et fraudibus illorum occurrat, ut antea etiam fuit responsum. Ad quartum: Distantia loci non est sumenda a Vienna. Alias remotius distat Praga etc. Satis est si bona sint vicina collegio erigendo.

Quod pagi sint in tot comitatibus, nihil nobis obest [e] praesertim cum sint illis vicini comitatus, et rarissima sit non modo ipsi officiali pro nobis, sed etiam ipsis subditis pro se necessitas in illis comparendi. Neque ut vel nobis vel subditis consulatur, necessaria est sive Selliae sive Varalliae nostrorum residentia. Imo plane non iudico expedire aliquam nostrorum in his bonis residentiam postquam collegium fuerit constitutum. Satisfaciet enim procurator unus et nostris et subditis visitando bona annis singulis quater vel quinquies vel quoties opus esse videbitur.

---

[8] Cf. *ib.* adn. 18.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad nonam — Ut neque Cassoviae nec in ullo baronum oppido, neque in caesareis oppidis in quibus sunt canonicorum capitula (quae duo tantum sunt commoda, Tirnavia et Posonium) collegium erigatur. Sunt tamen plura alia Caesaris oppida, in quibus nulla sunt canonicorum capitula, ex quorum numero incredibile est unum commodum pro collegio non posse inveniri. Vicina sunt Selliae oppida Szakolcza, Samaria [Somorja], Ovarinum. Turocio propinqua sunt Perissovia, Trinchinum. Sunt alia etiam Caesaris oppida, in quorum aliquo commode potest collegium erigi.

Sed properandum esset cum collegio propter varias causas. Primum quia nulla est maior querela unga-[3r]rorum nobilium et ecclesiasticorum neque crebrior quam quod cum biennio bona haec possideamus, nullum tamen appareat collegii initium, et multorum suspicionem confirmare videmur quod huius praepositurae proventus in alia collegia efferamus. 2º Ex hac ipsa causa adversariis nostris occasionem damus in comitiis quae brevi putantur indicanda, nobis obloquendi et novis calumniis nos onerandi. 3º Quia utendum est optimo Imperatore quamdiu possumus. Quare curandum esset ut S. Maiestas et locum collegio futuro quamprimum designaret et[f] fundationem perficeret.

Ad decimam — Huic difficultati responsum est in quarta ratione. Solum hoc addam: Parochum idoneum pro Sellia non difficulter posse inveniri. Curaboque ut brevi habeamus. Quod nostri parochialia officia isthic hactenus exercuerunt, factum est iussu P. Provincialis. Alias potuissent in his uti sellienses opera parochi valde vicini in Deaki, quemadmodum usi sunt cum ante me P. Stephanus Cassovius [9] in hac selliensi missione versaretur, cui P. Provincialis omnia exercitia parochialia interdixerat.

Ad undecimam — Haec ratio administrandi collegiorum bona neque nova est neque inusitata in Societate. Mirum vero esset in tota provincia unum procuratorem idoneum non posse inveniri.

Nicolaus Martonius

---

[a] vero *del.* nobilium / [b] in . . . ut *in marg.* / [c] annos *sup.* / [d] est *del.* antiquissima / [e] obest *del.* cum si[nt]. / [f] et *del.* perfect.

---

[9] Cf. *ib.* adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

79

P. IACOBUS WUJEK. V. PROV. S.I. IN TRANSYLV. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 5 OCTOBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 566; autographum duobus foliis constans; ex parte lectu dificillimum ob chartam olim aqua pluviali madefactam.

SUMMARIUM: 1. *Mittit novem alumnos seminarii claudiop. in domum probationis: quinque (inter quos Petrus Pázmány) Romam, reliquos Cracoviam.* — 2. *P. Vega non convenit cum rectore.* — 3. *P. Szántó graviter offendit nobiles.* — 4. *In seminario claudiop. iam centum alunni aluntur.* — 5. *In comitiis Societas ab adversariis vehementer oppugnabitur.* — 6. *P. Campana continuet officio praepositi provinciae fungi.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Mittimus ad R.P.V.[a] quinque insignes adolescentes ungaros in nostris scholis a pueris educatos et in seminario cum laude versatos et iam hic examinatos atque ab omnibus consultoribus iuxta bullam Sixti V[1] approbatos et a me admissos ad probationem, ut isthic Romae in domo probationis iaciant firmissima pietatis et religionis fundamenta. Omnes sunt nobiles, quorum tres Franciscus Keoreosy, Stephanus Kabos et Petrus Pasmani unum annum philosophiae studuerunt; quartus et quintus est rhetor, sed non minus illis ingeniosus, est Georgius Forro et Stephanus Salhaj[2]. Quos isthuc demandamus partim quia id expe-

---

[1] Non est bulla Sixti papae V, sed Gregorii XIII, diei 1 febr. 1583, « Quanto fructuosius . . . » qua S.I. institutum iterum confirmatur; v. *Institutum S.I.* I 87-90.

[2] De quinque iuvenibus hungaris vide infra, Appendix . . . Ex illis Körösy et Szalay Romam pervenerunt; alii tres Cracoviae domum probationis S.I. ingressi sunt.

Hoc revelat P. Generalis epistola, diei 25 febr. 1589, ad P. Possevino data: « Giunsero qua da noi a salvamento li due transilvani. Si sono molto consolati, et noi ancora ne restiamo sinqua molto sodisfatti. Se bene ne aspettavamo cinque o sei. Ma alcuni sono restati nella provincia di Polonia. Speriamo nella divina bontà che ancora con questo poco sene si sia per fruttificare molto in quei loro paesi, quando sarà servita la divina providenza di levare l'impedimenti presenti et aprire la porta a rimettervi la santa fede » *Rom. 13* II 282*v*.

2* De initiis moldavicae missionis cf. supra, doc. 32 adn. 23.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tierunt, partim quia equos et viatica habuerunt, partim melius isthic in pietate et religione perficirentur, partim ut remotiores a parentibus haereticis saltem minus sibi et nobis crearent molestiae, a quibus facultatem obtinuerunt eundi in Italiam studiorum caussa. Eos igitur Tuae Paternitati quam possum maxime commendo. Alios tres seniores Cracoviam misimus. Imo et quartum iam sacerdotem hic instituimus ut tanto citius eius opera vel in Moldavia vicina, ubi iam sunt aliquot ex nostris, vel alibi, ubi possimus. Mittimus etiam in Siculiam et in Moldaviam unum patrem ex nostris ungarum cum socio. Et alterum patrem cum socio in Ungariam turcis subiectam. O utinam plures operarios ungaros haberem. Crescant interim isti ad Dei gloriam.

2. Nostri varadinenses et albani non male procedunt per Christi gratiam. Claudiopoli non ita. Nam P. Rector cum Patre Emanuele nunquam potuerunt convenire[3] et erumpebant in nostros et externos gravia scandala. Unde sum coactus Patrem Emanuelem Claudiopoli amovere et Albae potius mecum detinere, donec alius submittatur a R.P. Provinciali in locum ipsius. Neque enim videbatur statim in Poloniam remittendus ut experiamur cum alio rectore, si forte alium mitteret V.P.R.[4], quomodo succederet. Esset enim P. Emanuel hic utilissimus si non impedirent imperfectiones illae de quibus antea scripsi et omnes defectus obedientiae erga superiores.

3. De Patre Stephano Aratore scripsi nuper R.P.V. quod graviter offenderit iam ter in contionibus nobilitatem et catholicos[5]. Unde puto illos in comitiis serio acturos ut si non omnes iesuitae, saltem P. Stephanus amoveretur vel ex tota Transylvania vel saltem ne sit concionator Principis. Peto ergo a R.P.V. ut alium concionatorem ungarum, virum prudentem et doctum[b] maturum ex Austria nobis mitti iubeat qui possit esse concionator Principis. Nos autem Patrem Stephanum remitteremus qui in aliis multis esset utilis illi provinciae. Vere enim nullum ungarum habemus pro Principe qui sit alicuius conditionis. Plurimum autem interesset et ad conservandum Principem et aulam ipsius in religione catholica et ad existimationem Societatis talem concionatorem hic habere[1v] qualis fuit Lelesius. Qui iam non

---

[3] De necessitate revocandi Patrem Vega ex Transylvania cf. supra, doc. 64 § 1.

[4] De rectore Claudiopoli constituendo cf. *ib.*

[5] De hoc Patris Szántó defectu cf. supra, doc. 69 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

poterit neque in Italiam, neque Viennam ire, sed Albae Iuliae vult vitam finire [6].

4. Adolescentes isti pene omnes qui mittuntur sunt fructus seminarii nostri. Ex quo etiam ordinati sunt tres sacerdotes nuper et multi alii promiserunt se fore sacerdotes. Nec pauci alii aspirant ad Societatem praeter istos novem quos iam iam admisi. Aedificata est hoc anno cella vinaria perampla in seminario et supra scholas altera pars erecta pro seminario; et in collegio absoluta pars orientalis. Albae quoque duae scholae ex muro sunt perfectae, praeter alia multa aptata. Sed et Varadini aedificata sunt multa [7].

5. Iam instant comitiae in quibus proculdubio Societas et religio catholica ab adversariis oppugnabitur [8]. Totis viribus Demetrius [9] arianorum superintendens pro contione publica populum concitat contra nos. Eius tamen conatibus quantum possumus, imus obviam. Commendet nos quaeso et hunc Principem et rem catholicam R.P.V. omnium precibus et sacrificiis. Nam si in sequentibus comitiis ad Sancti Georgii quando Princeps speratur regnaturus, caussam obtinuerimus, confirmabitur Societas in his regionibus in perpetuum nec audebunt deinceps quicquam moliri ut spero et opto. Conteret Dominus sathanam sub pedibus nostris [10].

Accepi iam epistolam approbatae venditionis Andahazae [11] R.P.V. Dominus Iesus R.P. Vestram nobis diu servet incolumem ad maiorem nominis sui laudem et gloriam.

6. Conqueritur R.P. Provincialis quod a R.P.V. nullas fere literas accipiat, cum ego tamen non raras acciperem; quia forte illae Viennae intercipiuntur. Idem etiam nescio quam spem habet se liberandum ab officio et alium successurum [12]. Nos vero a R.P.V. petimus vehementer ut de mutatione ista si fieri potest, non cogitet. Nam non facile R.P.V. alterum talem provincialem inveniet. Et antequam alter ille

---

[6] Eiusdem opinionis fuit et P. Campana praep. prov.; cf. supra, doc. 55 § 3.

[7] De seminario et constructionibus cf. ea quae idem P. Wujek scribebat ad P. Possevino; supra, doc. 42 § 3 et 4.

[8] Cf. supra, doc. 50 § 5.

[9] Demetrius Hunyadi; cf. supra, doc. 50 § 5 et adn. 18.

[10] Cf. Judith 14 5.

[11] Quam videsis supra, doc. 45.

[12] Liberabitur a munere praepositi provinciae solum anno 1591; cf. *Synopsis historiae S.I.* 682.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cognoscat omnes nostros et externos in tam ampla provincia, multa ruere possunt. Sed haec melius R.P.V. videt pro sua prudentia. Quam iterum atque iterum bene ac diu valere opto meque suis s. sacrificiis et orationibus humiliter commendo. Claudiopoli 5 octobris anno Domini 1588.

Reverendae Paternitatis Tuae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri N.P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] V. *del.* quatuor, *sup.* quinque / [b] et doctum *sup.*

80

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRAETIO 8 OCTOBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Quid P. Reynel de praepositura thuroc. sentiat.* — 2. *Mittit scripta etiam quatuor patrum eadem de re.* — 3. *Demum, quid ipse sentiat, breviter exponit.*

... 1. Ad rationes de praepositura hungarica[1] frustra exspectavi viennensium iudicia. Iam enim a rectore intelligo ipsos recta ad R.P.V. suam sententiam misisse[2]. Forte veriti sunt ne rector[3] et ego, quos nuper quidam eorum a peculiari quoppiam daemone contra Hungariam impelli videri dicebat, contrarium in quibusdam sentientes, ipsos impediremus. Verum mihi rem longe gratissimam fecerunt ut qui ab

---

[1] Agitur de undecim rationibus circa praeposituram thuroc. non retinendam, quas P. Provincialis, iussu Patris Generalis, nonnullis patribus diiudicandas proposuit; quas videsis supra, doc. 76.

[2] Viennensium consultorum iudicia habentur supra, doc. 75.

[3] Ioannes Reynel S.I.; cf. supra, doc. 42 adn. 24.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

examinandis eorum rationibus sim liber. Rectoris porro sententia ad me perscripta, ad verbum haec est: Ego, inquit, uno verbo sententiam meam explico: Praepositurae huius administrationem vehementer avocare a spiritualibus; ideoque secundum Constitutiones teneri non posse; praesertim quia homines ad talem administrationem idoneos non habemus; aut, si qui forte essent, debeant a maioribus et utilioribus officiis in haec temporalia detrudi et in illis pene suffocari, ut satis patet hoc brevi tempore quo bona haec administrare caepimus. Placet fortassis quibusdam ex nostris ista dominatio et libertas ac commoditas vivendi, sed nec illis nec nobis in communi expedit. Nisi ergo mutatio aliqua bonorum istorum commodior aut tuta locatio fiat, non video quomodo cum honore Societatis possimus retinere istam praeposituram. — Haec ille.

2. Mitto nunc quae hic eadem de re a quatuor patribus accepi [4]: P. Balthasare [5], superiore varalliensi, P. Nicolao Martonio, superiore et procuratore Scelliae, P. Stephano Cassovio qui ante ipsum ibidem praefuit, et P. Martonio Ignatio procuratore varalliensi. De quibus paucula pro informatione subiiciam. Primus agnoscit se ad hoc munus ineptum estque nostris satis gravis [6]. Procuratorem in nulla re iuvat ne consilio quidem. Et tamen multas expensas non necessarias facit contra instructionem quam habet. Curat mactari boves et carnes in macello vendi nostro nomine. Superiori Quadragesima curavit multos pisces salsos Olomutio advehi et postea subditis ut venderent, invitis obtrusit. Quae omnia cum primum intellexi, prohibui. Secundus videtur quidem aliquid intelligere de rerum temporalium administratione, sed nimis vagus et satis imperiosus et dominatione videtur delectari. Dum hic esset in studio theologico, exiguam habebat laudem, quia nimis vagus. Melius tamen videtur modo habere, haberetque si esset sub potestate constitutus alterius praesentis. Tertius quomodo se habuerit superiori anno, iam intellexit V.R.P.; nec nunc multo melius quoad id quod praecipuum est, hoc est vocationem et animi submissionem, ut minime

---

[4] Eorum scriptum videas supra, doc. 75.

[5] B. Hostovinus S.I., superior missionis Varalliae; cf. supra, doc. 36 adn. 2.

[6] Brevi revocabitur, et eius loco constituetur superior P. I.N. Donius; prout revelat responsum Patris Generalis, diei 6 ian. 1589, ad Patrem Provincialem datum: « Porro in alteris litteris quod scribebat de P. Hostovino ex Hungaria revocato, et misso P. Ioanne Nicolao, nihil habeo quod dicam; nisi quod et huic quoque suae instructiones dandae erunt ut in negociis illis difficilibus et periculosis teneat eam viam quam oportet, et mature illa forma introducatur quae deinde servanda sit » *Austr.* 1 II 461.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tutum existimem curam aliquam ipsi committere [7]. Quartus iuvenis est, exiguam [a] habens experientiam qui facile iudicat, loquitur et scribit liberius, spem facile abiicit [8]. Et tamen alios qui linguam noverint, non invenio magis aptos nisi collegium aliquod esset spoliandum personis necessariis. Horum ergo quatuor sententiam mitto cui etiam meam de singulis rationibus subieci breviter [9].

3. Ut autem uno pene verbo dicam quid sentiam, existimo neque totam praeposituram ut nunc est, retinendam propter rationes ad quas non satis respondetur et eas quas rector viennensis tangit, neque totam relinquendam; sed alterum oppidum cum pagis ad illud spectantibus et quidem Varalliam, quamvis enim opulentior sit et in tutiori loco quam Scellia, est tamen multo laboriosior propter plures pagos inter se longe distantes. Habet quinque parochias annexas, solum minus fertile et obscurum, nomen magnum. Posset autem ita relinqui ut vel [b] cum aliis bonis permutetur si inveniantur, vel certe ut [b] Caesar vel illi nobili catholico [10] (qui pecuniam offert pro redimenda abbatia ut in rationibus dicitur) tradat pro certa summa pecuniae in arendam [c] ex qua collegium aedificetur, aut etiam abbatia redimatur. Idque tamdiu donec pecuniam suam ex annuis proventibus recipiat. Simulque alat certum alumnorum numerum. Nam ab alumnis magnas timeo molestias si a nobis ali debeant. Quilibet enim suos volet obtrudere. Quod si non recipiantur, subeunda erit invidia multorum. Vel si videatur, posset illi et haeredibus perpetuo tradi ita ut postquam suam pecuniam recuperavit, Societati quotannis certam summam pendat. Collegium autem omnino vel Cassoviae vel Pressoviae faciendum putarem. Sed R.P.V. audita etiam aliorum sententia, facilius in Domino statuet quod expedire iudicabit [11] . . .

---

[a] exhiguam *ms.* / [b] vel . . . ut *in marg.* / [c] in arendam *in marg.*

---

[7] Anno 1594 a Societate dimitti debuit; cf. supra, doc. 19 adn. 5.

[8] Vide epistolam P. Ignatii de praepositura; supra, doc. 70.

[9] Vide supra, doc. 76.

[10] N. Pálffy; cf. supra, doc. 43 adn. 22.

[11] Responsum Patris Generalis, diei 28 oct., est huiusmodi: « De collegio hungarico et de superioris constitutione, cuius utriusque informationem accepimus, respondebimus alias. Opus enim est accurata consideratione; ac prasertum in negocio hungarico, in quo nihil in alterutram partem constitui posse videtur quod non incidat in maximas difficultates. Sed ut dixi, cum Dei gratia aliquid decernemus brevi. Iam enim una cum patribus assistentibus caepimus rationes in utramque partem expendere » *Austr.* 1 II 449.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

81

PROTESTATIO FACTA A SOCIETATE IESU IN COMITIIS TRANSYLVANIAE

ENYEDINI 4 NOVEMBRIS 1588

Introductio

Ad historiam comitiorum et protestationis S.I. illustrandam, exscribimus ea quae P. Szántó in « *Historia Collegiorum* » posteritati reliquit: « Hoc eodem anno 1588 30 octobris celebrata sunt comitia partialia in oppido Engied. Ministri arrianorum et calvinistarum non cessabant nobilium animos ad eiectionem iesuvitarum incitare exemplo Petri Petrovit qui canonicos et monachos eiecerat e regno. In senatu inferiori nobilium tota hebdomada clamatum est contra patres Societatis Iesu ut qui contrarium sentirent, egrederentur. Tunc surrexit Martinus Literatus, optimus catholicus dicens se nobilem esse et publicam personam et proinde a nemine posse expelli; dictum est illi ut sederet. Capita et intentores seditionum fuerunt cancellarius Volfgangus Covacioci, Ioannes Galfi, Paulus Julanus et Ioannes Gyci gubernator; qui multa et preciosa munera ab haereticis acceperunt ut in expulsionem patrum consentirent. [40*v*] Duo ex patribus P. Iacobus Vengrovich et P. Leonardus Rubenus in superiori senatu coram Principe et eius consiliaribus perorarunt et protestati sunt se nolle cedere clamoribus adversariorum quod iniusta esset eorum querela, et quod nihil possent obiicere nec contra mores et vitam nec contra doctrinam patrum; et se paratos esse omnibus calumniis istorum respondere si locus et tempus daretur. Princeps respondit patribus per Alexandrum Kendi, iubens eos bono esse animo. Clam monuit Galfi ut ab incaepto cessaret; Batorios eius esse animi quod suam religionem non essent mutaturi propter quorumdam clamores vel modicos census; nosse pro benefactis mercedem reddere et de ingratis debitas suo tempore poenas exigere.

Interim in senatu inferiori non cessabant ministri incitare nobiles ut vociferarentur, tollantur, tollantur iesuvitae e regno. Princeps respondit se nondum esse sui iuris; ob id nihil posse concedere vel statuere. Illi contra clamabant, proditorem regni fore qui tributum Principi solveret donec iesuvitas eiiceret. Tandem generalia comitia promissa sunt illis (ad sedandum clamorem eorum) ad dominicam primam post festum S. Luciae in Meggies, civitate saxonica, ubi discuteretur haec causa iesuvitarum. Et sic conquieverunt, solutaque sunt comitia.

Ministri diligentissime se ad illud tempus praeparabant dolis, fraudibus et mendatiis, ungentes senatorum manus muneribus et privatim unumquemque qui vota in senatu habebant, adeuntes et impellentes donis et precibus ad consentiendum in expulsionem patrum. Interea patres divinis meditationibus vacabant et assiduis precibus Dei opem implorabant.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Privatim Gubernator dixit Aratori, regnicolas propterea non posse ferre Societatem quod curam Principis non ungaris, sed exteris nationibus commisissent: germanis, polonis, italis, qui peregrinis moribus eum umbuissent et nimis elatum reddidissent, et consilium dedissent ei ut una nocte Vesperas Siculorum celebraret cum haereticis. Arator respondit, facile amoveri potuisse exteras nationes a latere Principis et ungaris tribui, si indicassetis nobis illud displicuisse. Gubernator dixit iam sero esse mutare duas aut tres personas postquam regnum inflammatum est et conspiravit in eiectionem omnium; cuius furor sedari non potest nisi exilio omnium vestrum. [41*r*]

In his partialibus comitiis, priusquam dissolverentur, protestati sunt patres Societatis Iesu coram Principe, Gubernatore et iudicibus regni se nullo modo velle suo iuri cedere propter falsas quorundam ministrorum calumnias; et protestationem hanc verbis factam etiam in scriptis dederunt senatoribus legendam in haec verba: . . . [vide textum documenti!]. *Austr. 228* 40*r*–41*r*.

TEXTUS: 1. ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 5/a; apographum coaevum Romam missum, quatuor foliis (200 × 155 mm.) constans. In f. 4*v* adnotatio: « Protestatio patrum transylvanorum pro R.P.N. Generali ».

2. Budapest, Bibliotheca Universitatis, *Litterae et epistolae originales* nº 158; apographum saeculi XVII.

3. Budapest, Bibliotheca Nationalis « Széchényi »; cf. MILLER, *Catalogus manuscriptorum* . . . 409.

4. *Austr. 228* (ARATOR, *Historia Collegiorum S.I. in Transylvania*) 41*r*–43*r*; apographum manu Patris Aratoris in hoc opus transumptum.

EDITIONES: 1. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VIII n. 48 p. 376–78. — 2. SOCHER, *Historia* I 387–89 n. 221–32. — 3. LAMPE, *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania* 314–18. — 4. VERESS, *Epistolae* II 242–46. — 5. VESZELY I 195–99 (translatio hungarica).

Libellus supplex oblatus Ill.mo Principi et magnificis dominis senatoribus regni tempore comitiorum[a] et a patribus Societatis Iesu lectus anno 1588 4º novembris

Illustrissime Princeps et Domine Domine Clementissime

Etsi mansione hac nostra in Transylvania non quaerimus quae nostra sunt, sed quae Domini nostri Iesu Christi[1] et quae ad salutem, honorem et utilitatem tum Celsitudinis Tuae, tum regni huius maxime faciunt. Nam si hic non essemus, maiore forsitan cum fructu ac commoditate et minore cum labore ac molestia, valetudinisque ac vitae

[1] Cf. Phil. 2 21.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nostrorum dispendio alibi versari possemus; cum praeter alia loca in Polonia plurima, etiam in Ungaria collegium nostris paretur amplissimum [2]; tamen quia Societas nostra sicut non temere admittit et suscipit collegia, ita semel suscepta facile non deserit; et quia huc legitime vocati et missi fuimus, ideo stationem nobis a Deo per supremos magistratus commendatam deserere neque volumus neque possumus nisi vel a R.do Patre nostro Praeposito Generali revocati vel legitime et iuste dimissi aut cedere coacti.

Primum enim constat Societatem nostram anno Domini 1579 a parente Celsitudinis Tuae Ill.mo Principe Christophoro sanctae memoriae huc evocatam et a Serenissimo Rege Poloniae Stephano faelicis recordationis in hoc regnum missam fuisse [3], ac deinde ab universo regno in comitiis generalibus anno 1581 admissam et receptam esse [4], et possessionem Monostor et adiunctorum pagorum, monasteriique et scholarum in civitate fundationis loco legitime et nullo prorsus contradicente accepisse; atque ita in locum et redditus nobis a Regia Maiestate donatos ius acquisivisse. Nam de Rege et Principe [1v] quin dare illa bona Societati potuerint, nemo ambigit. Unde iniquum est ut eo quod legitime nobis a legitimo Rege ac Principe donatum atque attributum est, despoliemur, praesertim nulla culpa nostra aut crimine quod ne inimici quidem vere obiicere possunt.

Nam si religionem obiiciant, id quidem locum habere non potest. Sciebant enim omnes cum nos primum in regnum admitterent, catholicam religionem profiteri et nihilominus nos admiserunt. Cum igitur tandem nunc quoque profiteamur nec ullam faciamus religionis innovationem [5], non possunt nos iuste religionis causa reiicere.

Deinde cum tot diversae sectae lutheranorum, calvinistarum, anabaptistarum, arrianorum, samosatenicorum, sive ebionitarum atque adeo novorum iudaeorum (addo et rascianorum seu valachorum qui et missas celebrant et sanctos invocant et imagines ipsorum retinent ac venerantur sicut et nos) in regno tolerentur, cogitet quaeso Celsitudo Tua, an aequum sit non habere ibi locum religionem catholicam su-

---

[2] De collegio in Hungaria erigendo cf. MAH II 12*-13*, et supra, passim.

[3] De historia fundationis missionis S.I. in Transylvania cf. MAH I 26*-28*.

[4] Textum articuli comitiorum anni 1581 de religione catholica et de S.I. vide in MAH II 207.

[5] In comitiis Transylvaniae anno 1558 admissa est libertas profitendi religionem catholicam et lutheranam; prohibitaque omnis in causa religionis innovatio; v. supra, doc. 38 adn. 4*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

perioribus omnibus comitiis approbatam, quam totis sexcentis annis iam inde a S. Stephano rege primo ungari cum toto reliquo orbe christiano amplexi sunt et constantissime coluerunt. Si enim in Transylvania aequa est omnibus libertas religionis, quare catholicis quoque non eadem esset libertas? Aut si cuicunque nobili licitum est tenere suae religionis ministros, quid causae est cur idem Celsitudini Tuae non liceat? Et certe iniquissimum videtur cum et apud turcas libera et pacifica relinquatur catholicis suae fidei professio [6], quod apud infideles et infensissimos christini nominis hostes licet (fidem, inquam, suam cuique libere profiteri) id inter christianos christianis et catholicis non licere.

Quod si Celsitudo Tua debet unumquenque tueri ac defendere in suis [2*r*] privilegiis et in sua religione, multo certe magis suos praeceptores et concionatores quibus post parentes plus quam caeteris debet. Huc accedit quod Celsitudini Tuae convenit inprimis patris patruique sui honorem et placita defendere. Cum igitur sciat Celsitudo Tua quam illis cordi fuerit nostrorum in Transylvaniam introductio et quanta voluntate atque constantia eos ibi semper aluerint, defenderint atque promoverint; quale denique testamentum fecerint et qualem paulo antequam moreretur Ser.mus Rex obtestationem Celsitudini Tuae reliquerit [7], debes profecto Ill.me Princeps (nisi impius et esse et haberi velis) tam constantem ipsorum voluntatem tueri atque promovere. Iam vero ne ipsi quidem Celsitudini expedit ut quae ab uno Principe decreta et constituta sunt, eo mortuo statim rescindantur. Quia si haec licentia inducatur, praesertim in re tanta et tam firma atque fundata, multo magis et reliqua omnia mutabunt. Denique si violari incipiant privilegia nostra tam rata et solida, apertum erit ostium ad violanda etiam quoruncumque aliorum privilegia. Caveant igitur illi qui hoc urgent, ne et ipsi incidant in fovcam quam faciunt.

Quod vero ad Societatem nostram attinet, ita se illa gessit per Dei gratiam per novem iam annos in hoc regno, ut cum neminem laeserit, tum omnibus prodesse studuerit. Nam et Celsitudinem Tuam ab ineunte aetate tum in pietate et timore Dei tum in honestis artibus pro sua virili instituit, et iuventutem transylvanicam ad omnem humanitatem informare conata est et catholicorum reliquiis consolandis ac verbo Dei instituendis et sacramentorum administratione praesto semper fuit,

---

[6] Cf. epistolam Patris Pitačić, diei 18 iulii anni 1588; supra, doc. 62.

[7] Partem testamenti Regis quae spectat Sigismundum Principem, v. supra, doc. 4 adn. 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et redditibus sibi legitime donatis non ad luxum abusa, sed ad sustentationem doctorum virorum et ad aedificationem templorum et scholarum usa est.

Denique nulla afferri potest iusta causa cur Societas hinc amovenda et suis iuribus ac privilegiis spolianda sit. [2*v*] Quod si quid causae habent adversarii nostri, id afferant et nobis vicissim detur locus defendendi nos et respondendi ad obiecta ne contra ius et fas in dicta causa condemnati aut per tyrannidem eiecti esse videamur. Nam quod nos quidam atque adeo catholicos omnes falso accusant idololatriae, parati sumus sive concionibus sive disputationibus sive scriptis editis demonstrare omnibus non nos idololatras sed adversarum partium ministros haereticos, impios et atheos esse [8].

Praeterea consideret quaeso Ill.mus Princeps pro sua prudentia quanto ornamento et utilitati sit Societas huic regno ad nomen tum Celsitudinis suae, tum patriae suae apud Summum Pontificem et alios Europae principes (imo apud aethiopas et indos et ipsos antipodas) illustrandum, quanta sit Transylvaniae propter Societatem cum aliis regnis communicatio, quanta tollatur ab hoc regno barbaries, recta iuventutis institutione, quam prope sit ut novus iudaismus sive ebionismus per Societatem hinc deppellatur; quem plerique omnes huius regni proceres merito oderunt, cum profecto verendum sit ne tot tamque horrendae in Sanctissimam Trinitatem et Dominum nostrum Iesum Christum blasphemiae extremam huic regno afferant perniciem.

Sed et illud non omittendum, cum tanti iam sumptus facti sint in aedificia tam nostra quam templorum et scholarum, in libros, vestes et reliquam suppellectilem tam sacram quam domesticam, in viatica quoque sociorum nostrorum ex Hispania, Italia, Germania et Polonia huc adductorum ut academia (qualis nunquam fuit in regno Ungariae) hic constitueretur, et post acceptam nuper ex peste cladem, denuo instauraretur [9], videndum plane est ne et sapientissimo patriaeque suae amantissimo Regi Stephano atque adeo toti regno fiat iniuria si tot tantique conatus et sumptus [3*r*] frustra impensi fuisse videantur. Nos quidem et nostro officio et fundatoris optimi voluntati deesse nolumus. Ad haec remota Societate, seminarium quoque perire necesse est, quod a Ser.mo Rege et Summo Pontifice fundatum et magnis redditibus auctum est, quodque Deo facente luculentissimum erit et huic regno non

---

[8] Vide demonstrationem in *Apologia* Patris Szántó; infra, doc. 99.
[9] Vide epistolam Principis ad P. Generalem; supra, doc. 35.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

modo honorificum, verum etiam inprimis salutare [10]. Alentur enim in eo sumptibus Summi Pontificis et Ill.mi Principis nobiles huius regni minus divites et alii bonae spei adolescentes in perpetuum et informabuntur ad omnem humanitatem liberalibus disciplinis. Quod quanti faciendum sit, illi iudicent qui filios suos magnis impensis magnaque bonorum suorum iactura hactenus ad exteras nationes studiorum causa mittere solebant, unde fere peiores redibant.

Denique si Societas hinc cedere cogeretur, ipsi quidem nihil periret ut quae non bona ista temporalia, sed utilitatem proximorum et animarum salutem consectatur. Verum Celsitudo Tua et Transylvania universa apud christianos principes (qui et pietatem regis Stephani et Societatem habent penitus perspectam) ut lenissime dicam, non bene audiet et impietatis, inconstantiae, crudelitatis, extremaque barbariei notam non aufugiet.

Ad extremum solemniter protestamur coram Celsitudine Tua, magnificis dominis consiliariis regnoque universo nos Celsitudinem Tuam nobis a parente sanctae memoriae Principe Christophoro et a patruo Serenissimo olim Poloniae Rege etiam in extremo suae vita actu unice commendatam [11] in hac praesertim lubrica aetate nullo modo velle deserere, sed eius potius salutem, honorem et dignitatem modis omnibus quibus possumus paratos esse defendere, nec vero ex Transylvania ullo modo discedere stat sententia, nisi vel caedamur pro Christo et fide catholica ut nostri in Anglia [12], vel nisi ostendantur legitimae pulsionis causae, ne quid per tyrannidem fiat; ne et ipsi videamur Celsitudinem Tuam ad vim et tyrannidem instituisse.

Illustrissimae Vestrae Celsitudinis servi in Christo

Patres Societatis Iesu

---

[10] De seminario pontificio et regio cf. supra, doc. 79 § 4 et passim.

[11] Vide supra, adn. 7.

[12] De sociis qui in Anglia martyrium subierunt cf. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. I n. 192 p. 31 et ss., dein lib. II n. 117 p. 84 et ss.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

82

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 25 NOVEMBRIS 1588 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 455-57; conceptus a P. H. Piatti exaratus.
SCRIPTOR: SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VIII n. 75.
SUMMARIUM: *Praepositura thurociensis in Hungaria non esse resignanda.*

Scribam hic separatim quae nobis de praepositura hungarica post multam deliberationem et consultationem denique in Domino iudicata sunt[a] [1]. Visa enim est semper nobis res haec gravis admodum si quae alia, cum ex una parte ageretur de totius Hungariae salute ut[b] quidem per nos iuvari potest[b], cuius si qua spes erat, ea ex hoc uno semine pendere videbatur. Ex altera autem hoc illius regionis commodum cum tanto nostro incommodo coniunctum esset ut cum illo etiam metu de quo alias scripsi [2], ne nostrorum spiritum subiugaret ut deinde ne aliis quidem utiles esse possemus.

Sed tamen omnibus bene perpensis decretum est nobis non esse deserendam hanc occasionem adiuvandae tantae provinciae, et in Domino sperandum[c] ob cuius[d] obsequium quoniam labores isti suscipiuntur, confidendum est eundem etiam daturum[e] gratiam qua perferri possint sine nostro detrimento[f]. Quod non ratione solum cognoscimus[g] sed[h] ipso facto et in Indiis et in eiusmodi locis saepe[i] experti sumus et hoc ipso tempore experimur. Denique saltem periculum faciendum visum est, quoniam si deinde non succedat, semper in tempore erimus ad relinquendum, nosque res ipsa tum apud Deum, tum apud homines facilius excusabit.

Itaque animum etiam applicuimus ad illas[j] difficultates quae[k] nos[l] hactenus suspensos dubiosque tenuerant, quoad eius fieri possit, tollendas vel certe mitigandas. In quibus singulis his quos nunc expo-

---

[1] P. Generalis in responso, diei 28 oct., Patri Provinciali Austriae dato promisit se de praepositura retinenda vel resignanda brevi aliquid decernere; cf. supra, doc. 80 adn. 10.

[2] Cf. epistolam Patris Generalis, diei 31 martii 1588; supra, doc. 44 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nam modi occurrerunt[3]. Primum enim quod dicitur de odio ex invidia ecclesiasticorum, sperandum est eam paulatim bona vita nostrorum bonisque operibus superatam iri. Quod fere ubique[l] Societati contegisse videmus, ut[m] quemcumque in locum ingrediatur, multos habeat adversarios ac renitentes. Qui deinde tum patientia et humilitate[n] [456] nostra, tum ipso quem vident fructu placati conciliantur.

Ad secundam difficultatem de arce et praesidio militum, [primum][o] videndum erit cum aliquibus amicis nobilibus quae incommoda esse possint, non quidem[p] in demolienda arce (hoc enim non iudicamus faciendum), sed in praesidio dimittendo. Quod si hoc non possit, curetur ut milites illi sint ex subditis nostris, et quam maxime quieti et boni viri; et hi[q] ad pietatem et sacramentorum frequentationem erudiantur. Atque etiam qui se melius gesserint, liberalius tractentur.

Ad tertiam de nobilibus qui ad nos divertunt, facile mutato rerum statu hoc quoque in desuetudinem abibit. Illud quidem omnino faciendum erit ut si quis divertat, non permittatur[r] subditorum iumentis uti sine debita mercede. Idque aperte dicatur non posse nostros gravari inopes illos.

Quarta de tot parochiis administrandis est sine dubio magna, sed eo quoque aliquo modo occurri posse videtur si seminarium quamprimum incipiatur. Idque ita instituatur ut[s] brevi utiles esse possint. Nempe instruendo illos in[t] catechismo et casibus[u] et aliis rebus quae parocho sunt necessariae. Atque ut ad hoc opus libenter applicentur, iuvabit si pauperes admittantur et ex subditis. Atque hi ipsi iureiurando promittant se fieri ecclesiasticos ut fit hic in Collegio Germanico[4]. Interim autem quaerantur aliqui parochi[v] etiamsi salaria sint augenda; et si tam multi non inveniuntur, commendentur uni plures parochiae, et nostri ipsi ex caritate adiuvent. Denique omnino eiiciantur statim omnes parochi haeretici si qui sint[x]. In quo si qui nobiles, quod tamen non credimus, obstiterint[y], eiusmodi est hoc genus litium ut refugiendum non sit, quia honestum est et ad Dei gloriam, ideoque omnibus modis id tueri debemus.

Ad quintum[z] de litteris et instrumentis, non negligenda est occasio ea recuperandi, et sperandum ea recuperatum iri, cum viderint nos etiam sine illis in[a] possessione iam[b] esse. Nunc quidem satis esse

---

[3] Difficultates ad quas P. Generalis infra respondet, propositae sunt a P. Provinciali etiam nonnullis provinciae Austriae patribus ut de illis quid sentirent, proferrent; v. supra, doc. 75-79.

[4] Formulam promissionis alumnorum Collegii Germanici, quam in ingressu proferre tenebantur, videsis in *Mon. Paed.* I 122.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

videtur ut Imperator illa bona et iura et privilegia publico instrumento confirmet.

Ad sextum de nostris ad tribunalia citandis, sperare debemus cum hactenus in his initiis, quae semper odiosiora sunt, non evenerint, minus etiam eventurum deinceps. Si tamen contingeret, et[c] indignius nostri tractarentur, tunc nos admonebunt ut decerniamus quid in futurum faciendum sit. Illud tamen censerem ad avertendas hasce citationes ut nostri prudenter se gerant in litibus et correctionibus subditorum. Quam ob causam operae pretium erit ut eius praesertim initiis[d] adsit aliquis pater peritus et maturo iudicio, cuius consensu et consilio exerceantur istae lites et correctiones.

Ad septimum de negociatione seculari cum[e] nulla alia negociatio hic esse videatur quam vini et cervisiae vendendae, id ius quodcunque est[f], vendi vel locari poterit alicui externo etiamsi minuendi sint redditus aliqua ex parte. Id etiam dici poterit nobilibus istis ut rationem intelligant cur eam negociationem tanquam parum religiosis convenientem et distractionibus plenam reliquerimus. Ideoque[g] non mirentur si pauciores alumnos alamus.

Ad octavum[h] quo tam multae difficultates circa administrationem temporalium bonorum contineantur, sunt [457] eae quidem, nec negari potest, sed aliquo modo superari possunt, si habeatur bonus officialis externus. In quo conducendo non erit parcendum sumptui, et sit praeterea procurator ex nostris peritus et diligens cum socio idoneo, qui aliquando ea loca visitet. Deinde sperandum est etiam temporis progressu nascituras occasiones commutandi bona remotiora cum vicinioribus vel venditione vel permutatione et omnino dies et experientia[i] semper haec negocia faciliora reddet.

Ad nonum de loco collegii, nos quidem omnibus consideratis[j] potius inclinaremus ut Varalliae qui locus est quietus et securus, et, quod caput est, nostro dominio subiectus ut nemo nos impediri possit. Quod si obscuior in praesenti videatur, fortasse ut in aliis provinciis experti sumus, ipsa scholarum nostrarum frequentia celebrior et civilior fiet, atque etiam auctior. Sed tamen quia R.a V. in sua informatione hoc etiam dicit, praeter alia incommoda rationem victus illic esse difficilem[5], vellemus scire primum[k] quae sint illa alia incommoda, deinde quomodo ibi victus sit difficilis, cum alii[l] affirment locum esse salubrem, et abundare pane, carne, cervisia. Itaque[m] si R.a V. cum

---

[5] Cf. supra, doc. 43 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

suis aliquam in hoc difficultatem habebunt, dabit nobis paulo maiorem et clariorem informationem circa illa deinde.

Denique ad reliquas duas difficultates alteram de parochis, alteram de procuratoribus iam antea satis dictum videtur, quomodo eis occurri posse putamus. Unum restat circa alumnos qui in seminario tenendi erunt. Quo ea impensa et labor suo fructu non frustretur, agendum esse cum Imperatore ut sine ullo impedimento ecclesiasticorum et nobilium liceat illos certis conditionibus admittere, et nonnisi illos qui velint esse ecclesiastici, quique veri hungari sint et subditi vel Imperatori vel Turcae. Deinde [n] iudicamus [o] habitum debere esse [p] clericalem. Tertio ut plures ali possint, tractandos quidem honeste, sed moderate nec carnes quotidie dandas, nec vinum sed cervisiam. Denique etiam studia graviora non esse eis permittenda, sed quae parocho futuro sufficiant [q].

Neque iam aliud occurrebant in hoc negocio nisi quod omnino videbatur [r] informandus Ernestus de [s] inclinatione nostra circa locum collegii eligendum [s] partim ut conscius esset, partim etiam ut eius consilium ac iudicium habeamus. Quod quomodo et a quo faciendum sit, R.a V. decernat. Commendo . . . 25 novembris 88.

---

[a] *prius* iudicatum est / [b] ut . . . potest *in marg.* / [c] sperandum *del.* qui, *sup.* ob / [d] cuius *del.* in gratiam (*sup. del.* amore) / [e] *prius* daturus sit / [f] detrimento *del.* quemadmodum, *sup.* quod / [g] cognoscimus *sup.* / [h] sed *del.* ipsa experientia, *sup.* ipso facto / [i] saepe *del.* alias, *sup.* experti sumus / [j] illas *del.* incommoda, *sup.* difficultates / [k] quae *del.* vere sunt / [l] ubique *del.* nobis, *sup.* Societati / [m] ut *del.* cum alicubi / [n] humilitate *del.* tum / [o] *ob chartam hac in parte excissam* / [p] quidem *del.* si arx de / [q] hi *sup.* / [r] permittatur *del.* nostr[orum] / [s] ut *del.* cito / [t] in *sup.* / [u] et casibus *sup.* / [v] parochi *del.* nec par[ceatur] / [x] sint *del.* Quod autem hoc loco dicitur de / [y] obstiterint *del.* non debemus / [z] *prius* Quantum.

[a] in *sup.* / [b] iam *sup.* / [c] et *del.* acerbius, *sup.* indignius / [d] eis praesertim initiis *sup.* / [e] cum *del.* omnis haec, *sup.* nulla alia / [f] est *del.* vel / [g] ideoque *del.* [?] / [h] octavum *del.* de / [i] experientia *del.* viam nobis deinceps aperiet quae ut / [j] consideratis *del.* in Varalli[am] / [k] primum *sup.* / [l] *prius* aliqui / [m] Itaque *del.* cogitabit / [n] *prius* Deinde etiam habitus sit clericalis / [o] iudicamus *sup.* / [p] debere esse *sup.* / [q] sufficiant *del.* Haec / [r] videbatur *del.* de his rebus / [s] de . . . eligendum *in marg.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

83

P. IACOBUS WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 25 NOVEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 566; autographum duobus foliis constans.

EDITIO: POPLATEK 88-90.

SUMMARIUM: 1. *Comitia regni tumultuosissima fuerunt propter causam expulsionis Societatis.* — 2. *Negocium hoc dilatum est ad comitia generalia quae brevi, die* 18 *dec. celebrabuntur.* — 3. *Turbae contra Societatem excitatae.* — 4. *Patrem Vega misit cum novitiis in Poloniam; quorum tamen sortem timet ob pestem ibi grassantem.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Ad calendas novembris comitia sunt celebrata Enyedini quae praeter multorum opinionem tumultuosissima fuere[1]. Nam per totos sex dies magnis clamoribus ursit nobilitas Principem ut Societatem tanquam idololatriae causam praecipuam mox regno pelleret; alioquin se tributum solitum prius non daturos quam id fieret. Fuit haec conspiratio novi et pessimi exempli in Transylvania a consiliariis quibusdam Principis quos bene novimus, excitata, connivente fortasse Gubernatore[2]. Denique perstiterunt obstinati in sententia eo quod se veluti iuramento obstrinxerant; et tributo non reddito conventus est solutus. Nos viso periculo imprimis supplicationem ad Principem dedimus ut crimina nobis ab adversariis obiecta nobis in scripto exhiberentur ut nos defendere possimus. Deinde insequenti die cum nihil responsi datum esset, ego cum P. Rectore claudiopolitano[a] in conspectum Principis et senatus progressi defensionem mihi scripto consignatam legimus et scriptam Principi tradidimus. Cuius exemplum mitti curabo R.P.V. a P. Rectore claudiopolitano[3]. Quo in scripto adductis multis rationibus cur ex Transsylvania cedere non possimus neque debeamus; ad extremum solemniter coram Principe et senatu protestati

---

[1] Vide relationem de comitiis supra, doc. 81 (Introductio).

[2] Ioannes Géczi.

[3] Protestationem nomine S.I. factam v. supra, doc. 81.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sumus nos Ill.m Principem nobis tantopere a patre et patruo etiam in ultimo vitae suae actu commendatum minime deserturos nec ex Transsylvania aliter discessuros nisi vel caedamur pro fide catholica vel nisi legitime revocemur aut dimittamur. In eo certamine Ill.mus Princeps gessit se sane egregie et magna constantis magni et excelsi animi praebuit documenta, confirmaturque in dies magis ac magis in sententia ut Societatem modis omnibus retineat. Denique maluit tributum sibi debitum ad tempus sive differre sive negligere quam tam impiae suorum postulationi acquiescere.

2. Iam utrumque religionis scilicet et tributi negocium dilatum est ad generalia comitia quae ad diem 18 decembris indicta sunt, in qui-[1*v*]bus speratur iam Princeps iuraturus et suscepturus regni gubernacula. Ad ea se praeparant catholici diligenter et inter hos praecipui domini Bathorei Stephanus [4] et Balthasar [5] qui pollicentur se prius omnia extrema passuros quam permissuros ut Societas hinc expellatur. Sed et ex haereticis consiliariis magnificus D. Alexander Kendy [6], vir eruditus et praecipuae in senatu auctoritatis, et D. Sombory [7] et D. Gesty [8], et forte aliqui alii non obscure favent causae Principis et nostrae, fatenturque nullo iure Societatem hinc posse moveri. Speratur et Ill.mus cardinalis Bathoreus ad haec comitia esse venturus. Ego unum ex nostris fratribus in Poloniam ad R.P. Provincialem statim cum literis expedivi ut et ille si posset, quamprimum huc advolaret. Eum tamen ad comitia generalia non puto venturum. Forte enim iam est in Prussia vel in Lituania. Cracoviae autem, Posnaviae, Pultoviae, Iaroslaviae et Brusbergae pestis iam grassatur [9] quae etiam ex nostris Cracoviae et Posnaviae aliquot absumpsit. Sed et in Moldavia [10] (ubi iam sunt nostri duo patres ab aliquot mensibus: P. Schonovianus [11] et P.

---

[4] Stephanus Báthory († 1601), Stephani B. regis ex fratre Andrea nepos, et frater Andreae B. cardinalis, necnon Balthasaris B.; cf. MAH II 367 et passim.

[5] De Balthasar Báthory cf. supra, doc. 41 adn. 8.

[6] De A. Kendy cf. MAH II 117 et passim; NAGY X 277 280; *Révai Lex.* XVII 18.

[7] De Ladislao Sombory cf. supra, doc. 33 adn. 10.

[8] Franciscus Geszthy († 1595), capitaneus arcis Déva; cf. NAGY IV 385-86; *Révai Lex.* VIII 511.

[9] Cf. supra, doc. 73 § 1.

[10] Cf. supra, doc. 79 § 1.

[11] Ioannes Schonovianus S.I. (1540-1624), hollandus; v. eius epistolam, diei 30 sept. 1588, ex Moldavia scriptam; ARSI, Fondo Ges. 650/B, fasc. 513; ed. SMURLO, *Rossija i Italia* II/2 442-46.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Iustus [12]) eadem pestis saeviebat, imo et inter saxones in Transsylvania Coronae et Segesvari.

3. Claudiopolitani nostri tam fratres quam studiosi et externi his persecutionibus magnopere sunt excitati ad catholicam fidem non solum retinendam sed etiam pro virili defendendam; et plane existimo divina providentia id factum fuisse ut adversariorum conatus detegerentur ante generalia comitia ut interea Princeps et qui cum eo sunt, melius se munire queat. Videt proculdubio sathanas et invidet Christo non mediocrem fructum quem Societas in Transsylvania paulatim ex scholis et seminario colligit. Videt altas radices agere catholicam fidem multorum cordibus et sibi impendens exilium timet; idque aperte confitetur per ministros suos, et ideo nunc tantas turbas ciet. Verum spes nostra in Domino Deo est, adiuvantibus R.P.V. et totius Societatis nostrae precibus et s. sacrificiis. Nos interea nihil omittimus quod ad adversariorum conatus infringendos facere possimus. Miseram P. Rectorem claudiopolitanum ad D. Alexandrum Kendy [13], ad D. Sombory [14] et ad D. Stephanum Bathoreum [15] consilii capiendi gratia quid nobis censeant faciendum et ex ipsorum et nostrorum sententia agemus serio cum D. Gubernatore ut Principis loco causam nostram defendat diligenter. Quam etiam alii tanto libentius tuebuntur quia cum causa Principis et universae familiae Bathoreae coniuncta est. Speramus igitur tantarum turbarum faelicem exitum. Quicquid autem in generalibus comitiis actum fuerit, id mox significabo R.P.V. Interea adiuvet nos obsecro R.P.V. suis et totius Societatis ad Deum precibus et s. sacrificiis.

Accepi literas R.P.V. datas prima septembris [16] ad quas nihil est quod respondeam nisi me iam litem illam varadinensem [17] finiisse et composuisse et literas [2*r*] R.P.V. ad D. Martinum Undonem [18] Agriam

---

[12] I. Rabbus S.I. (1545c-1612), polonus; cf. MAH II 304 et passim; *Cat. Prov. Austr.* I 760.

[13] De quo cf. supra, adn. 6.

[14] Vide supra, adn. 7.

[15] De quo cf. supra, adn. 4.

[16] Quae desiderantur.

[17] Cf. supra, doc. 69 § 2.

[18] Etiam litterae Patris Generalis ad M. Undó perierunt. Eas vero quas Undó scripserat P. Generali, vide supra, doc. 63.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

misisse. Liber autem P. Aratoris [19] nescio quando finietur; et de eo fiet quod praescribit R.P.V.

4. P. Emanuelem [20] sexta octobris miseram cum octo novitiis ut eos deduceret, si omnino aliter fieri non posset, Cracoviam usque [21]; quo tempore nihil adhuc de peste in Polonia grassante sciebamus. Is nondum rediit nisi quod visus est a quodam prope Cracoviam. Utinam novitii illi conserventur et quinque ex illis praecipui qui in Italiam destinati erant, salvi perveniant. Speramus tamen P. Emanuelem brevi rediturum. Sic enim ordinaveram ut omnino rediret. De quo deinde R.P. Provincialis constituet quod videbitur in Domino. Nam ut video cum hoc rectore claudiopolitano nunquam conveniet [22]. Et tamen interea (quod R.am P.V. scire oportet) istae turbae contra Societatem maxime idcirco dicuntur a nobilitate excitatae quia [b] suspectos habent hispanos et italos nostros ne inquisitionem hispanicam paulatim inducant [23], vel inducant Principem ad puniendos haereticos [c]. Ungaros autem, polonos et germanos minus habent suspectos. Cupio R.P.V. bene ac diu in Domino valere. Cuius s. sacrificiis et orationibus me et causam hanc nostram iterum atque iterum commendo. Albae Iuliae [d] 25 novembris anno Domini 1588.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Vagrovicius

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri N.P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] claudiopolitano *del.* in sen[atum] / [b] quia *del.* timent, *sup.* suspectos habent / [c] haereticos *del.* Nam / [d] Iuliae *del.* 18.

---

[19] P. Szántó anno superiore petiit a P. Generali facultatem ut «homilias pro toto anno super evangelia ungarice scribere» posset; cf. supra doc. 32.

[20] E. Vega S.I.

[21] Cf. supra, doc. 78 § 1.

[22] Cf. *ib.* § 2.

[23] Cf. infra, doc. 99 (obiectio nona).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

84

P. LEONARDUS RUBENUS RECT. COLL. CLAUDIOP. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 26 NOVEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/A*, fasc. 492; autographum. In f. 2*v* eadem manu: «Lectae a P. Rectore vien.[1] aut R.P. Provinciali[2], claudantur et cum protestatione[2*] aliis adiungantur pro Urbe».

SUMMARIUM: *De furore haereticorum in comitiis et constantia nostrorum et catholicorum.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Literas V.R.P. datas 18 augusti[3] accepi 22 septembris. Circa quod tempus ternos V.R. fasciculos litterarum ex Urbe acceptos misi Albam ad R.P. Viceprovincialem. Sciat itaque eos huc pervenisse.

Status rerum nostrarum[a] est plane evangelicus. Nam praeter centuplum in vita hac[b] quod accepimus, patemus et patuimus totius pene regni persequutionibus. Restat nobis tertium quod spero dabitur in futuro, vita scilicet aeterna.

Nunquam Illustrissimus Princeps, nunquam Societas eas miserias hic[c] vidit. Nunquam vero utraque pars visa, Dei gratia, quam hoc tempore, constantior. Imminet tempus ut Illustrissimus rerum potiatur. Timent adversarii, timet diabolus. Indicuntur comitia provincialia ad diem Omnium Sanctorum Engedini quo Princeps et senatores pene omnes conveniant. Vocor et ego a Reverendo P. V. Provinciali. Integris diebus octo nihil aliud clamatur quotidie ab octavo ad undecimam horam, et aliquando ad primam pomeridianam a regnicolis in illorum conventu quam pellendos nostros ea lege ut si quis non consenserit, privetur honore, dignitate, nobilitate. Catholici concilio excedere coacti.

---

[1] Ioannes Reynel S.I.; cf. supra, doc. 42 adn. 24.

[2] G. Bader S.I.

[2*] Protestationem nostrorum mense novembri anni 1588 in comitiis Transylvaniae factam, vide supra, doc. 81.

[3] Quae desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

At unus omnibus constantior: D. Martinus Litteratus [4] qui ius olim habuit ut in nostro templo sepeliretur. Eum itaque nunc ut confessorem libenter habebimus: in publicum prodiit palam coram omnibus regnicolis. Protestatus est se esse catholicum et catholice moriturum [d]. Princeps unicus constantissime respondit et se iureiurando obstrixit se vel moriturum nobiscum vel nobiscum hinc discessurum. Interim adiuro R.P. Viceprovincialem ut nos non quidem ad regnicolos, sed ad Illustrissimum Principem et proceres regni pergamus, qui [e] iam nobis in senatu audientiam dedissent. Uterque ivimus et adiunctam protestationem [5] et legimus et dedimus senatoribus quinque novembris. Qua tamen re multum consternati animi adversariorum, maxime cum audirent nos nullo modo velle cedere. Interim noluerunt dare tributum Principi his comitiis quoad de religione statuat. De qua nihil statuere voluit ante comitia generalia quae indicta sunt ad ultimam dominicam Adventus Domini [6]. Utinam tunc adesset R.P. Provincialis [7] qui scio quantum in his negotiis tractandis valeat. Auctores huius mali non latent et vellent revocare gradum. At nimis se inseruerunt. Utinam convertat eos Deus.

Domi, spe facultatis V.R., applico ex duobus sacris quae ad intentionem V.R.P. fiunt, unum. Id cupio ut ratum sit ad finem comitiorum. Quotidie datur a certis adhuc una hora orationis cui divisi in templo [f] intersunt seminaristae, convictores, externi studiosi et cives catholici. A die quinto Martini [7*] incepimus post concionem festis et dominicis diebus publicam supplicationem cui omnes catholici intersunt. Adduntur et quotidianae flagellationes et alia id genus magna cum alacritate. In Domino confidimus. Dum dormirent catholici proceres, haec tentata sunt ab haereticis. At iam evigilant. Suasu etiam R. Patris Viceprovincialis spatio octo dierum pene quinquaginta miliaria confeci ungarica. Duabus noctibus integris nullo nisi divino lumine ductus fui. Affui praecipuis proceribus tam nostrae quam adversae fidei [8]. Pericula proposui, media quae nostro instituto conveniebant ostendi, et nos nunquam suscepisse aut suscipere potuisse inquisitionem hispanicam,

---

[4] De M. Litterato cf. MAH II 808 adn. 7.

[5] Vide supra, doc. 81.

[6] Die 22 decembris iuxta stilum novum; et die 18 dec. iuxta antiquum.

[7] Vocatus fuerat, sed non potuit in Transylvaniam proficisci; cf. supra, doc. 73 § 1, et doc. 83 § 2.

[7*] Die 15 nov.; hoc est, die quinto octavae S. Martini.

[8] Vide supra, doc. 83 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quam vehementer timent [9]. Ita vero orationibus piorum consternati sunt animi multorum et catholicorum erecti ut spero neque iure neque armis aliquid posse contra nos adversarios.

Domi, Deo laus, omnia bene. P. Emanuel [10] dicitur ivisse Cracoviam. Quod miror maxime cum ibi pestis grassetur. Interim multis in octobri et novembri data exercitia, quibus aliquot haereticos quibuscum per annum et amplius egeramus ut converterentur, adiuvimus. Sed et iam [1*v*] aliquos adolescentes sese mutuo obstrinxisse ut si subeundum esset martyrium, nullus ab altero secederet, sed sese simul tormentis obiicerent. Id quod sacra communione confirmarunt octo. In seminario hodie initium datum congregationi corporis Christi [11] quod quasi seminarium est aspirantium ad Societatem. Quos puto nobis non defuturos. Peto nomine omnium ut V.R. id pium et sanctum opus sua benedictione prosequatur. Neque scio an unquam hic tantum gaudii spiritualis senserim, quantum in istius congregationis primo omnium in has partes inductione. Qua scio nos plurimos in Rheno Deo, Ecclesiae et religioni lucratos fuisse. Seminarii fructus in dies uberior. Quidam illorum nondum sacris initiatus publice apertissimorum mendaciorum arguit concionatorem quem adversarii ut doctissimum adduxerant ad comitia, ita ut se subducere clam debuerit. Id non putabam dissimulandum, clamasse quosdam in comitiis, solum Illustrissimum solvere seminario pensum annuum, Pontificem minime. At statim convicti sunt, dum ostendimus mercatorem qui hactenus semper persolvit. Cuperemus tamen in hoc negotio D. Lazarum [12] per suos diligentiorem. Nam nobis ad hoc tempus debebat pro octo mensibus. Hodie vero quatuor tantum persoluti sunt. Hic semper anticipant medium annum, romani tardant. Quod tamen nollem scire nostros. Reliqua ex adiunctis litteris intelliget [13]. Bene faeliciterque valeat. Datum Claudiopoli anno 1588 26 novembris.

Reverendae Paternitatis filius in Christo

Leonardus Rubenus

---

[9] Cf. *ib.* § 4.

[10] E. Vega S.I.; cf. *ib.*

[11] De huiusmodi congregationibus cf. *Encicl. Catt.* IV 262-64; et TACCHI-VENTURI I 217-26.

[12] L. Visconti, italus, seminariorum pontificiorum procurator; cf. MAH II 448-49.

[13] Vide infra, doc. 85.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae Societatis Iesu praeposito generali.

---

[a] nostrarum *sup.* / [b] hac *sup.* / [c] hic *sup.* / [d] moriturum *del.* ut vi / [e] *prius* quis / [f] templo *del.* ads[unt].

85

P. LEONARDUS RUBENUS V. RECT. COLL. CLAUDIOP. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 26 NOVEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/A*, fasc. 492; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Post discessum Patris Vega omnia quieta in collegio.* — 2. *De obiectionibus haereticorum et nostrorum responsis.* — 3. *P. Wujek v. prov. non est ita animosus ut oporteret.*

Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Praeter adiunctas ad V.R.P. [1], quas cupivi legi a viennensibus, non enim vacabat illis scribere ob celerem mercatoris discessum, has adiungo.

1. Status collegii, per Dei gratiam, quietus est. P.E. [2] cur absit, credo id intellecturum ex literis [a] R.P. Viceprovincialis [3]. Ego quoad me paratus suam vivere ubique cum illo. Cum illo vero gubernare difficillimum et mihi et illis quos habeo domi et in scholis et seminario [b] officiorum praefectos, fuit; ita parum se ad institutum nostrum accommodabat. Dicuntque omnes et vident omnia quieta. An autem omnibus semina alieni animi quae superseminaverat, exemerit, nescio. Quantum possum, contineo eos amanter.

---

[1] Videsis eas supra, doc. 84.
[2] Emanuel Vega S.I.
[3] Cf. supra, doc. 83 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. In comitiis [4] tacuerunt lutherani saxones et eorum episcopi qui per unum suorum concionatorum mihi scribunt se nunquam consensurum ut eiiciamur; videri enim id impossibile, et malle se fieri nostrae religionis quam aliorum. 2° Calvinistarum episcopus [5] primus peroravit in comitiis. Duos eiiciendos censuit: arrianos et nos ut idololatras. At de disputatione conticuit, sicut et lutherani qui omnino tacuerunt de nobis. 3° peroravit Demetrius [6] arrianorum episcopus valde seditiose in nos, neque aliud egit quam ut ostenderet nos idololatras ex cap. 6 Ezechielis; neque aliud, neque id alio medio probavit. O theologicamenta. Tandem dantur libelli supplices: Primo a calvinistis qui inter caetera P. Stephanum Aratorem accusarunt de concionibus quas in eos evomuerat (vere omnes dicunt, eius insuetum Societati zelum parum prodesse nostrae caussae) [7]. 2° ab arrianis qui inter caetera non petiverunt disputationem, sed solum disputationis fecerunt mentionem ea lege ut si velimus, illi sint parati disputare, his tamen legibus: 1° ut non fiat more academico. Nam illum nullus pene illorum scit praeter Demetrium. Idque eorum [c] disputationes prius [d] habitae ostendunt, ubi nihil fere forma syllogistica conficitur, sed tantum dicitur: ita dixit Blandrata [8], Demetrius etc. 2° ut lingua etiam ungarica aut latine sed per interpretem ungaricum. 3° ne utatur auctoritate sanctorum patrum.

Ego iam theses de vera et falsa idolatria edidi et misimus exemplar, sed quaedam corrigenda sunt. Nos consilium V.R. iudicavimus optimum: ne irritemus illos, nos tamen paratos ostendamus. Nos eas conditiones volumus plene contrarias: 1° fiant more academico; 2° latine; 3° sint iurati notarii qui singulorum argumenta notent et solutiones; 4° ut valeat auctoritas sanctorum patrum; 4° [!] si non alii, sint praesides illustrissimi duo eius fratres catholici; et si alios velint, illi addant; 5° ut nos nostris thesibus defendamus [e] nos non esse idololatrae et illi oppugnent; 6° ut illi arriani, si enim soli huius mentionem fecerunt, suas assertiones proponant quibus ostendant Christum non esse Deum; nos vero oppugnemus; et ad oppugnandum sint parati ut iam a me

---

[4] De comitiis ineunte novembri anni 1588 habitis cf. supra, doc. 81 (Introductio).

[5] Matthaeus Toronyai († 1599); cf. POKOLY J., *Az erdélyi református egyház története* I 283-84; ZOVÁNYI, *A magyarországi protestantizmus története 1565-1600* 89 et 99.

[6] D. Hunyadi; cf. supra, doc. 50 adn. 18.

[7] Cf. supra, doc. 79 § 3.

[8] De Georgio Blandrata, arianorum in Transylvania columna, cf. supra, doc. 50 § 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

moniti sunt nomine R.di P. Viceprovincialis: P. Andreas Bussau [9], P. Gonzales [10], P. Michael Ortisius [11], P. Marcus [12], P. Stephanus [13] et ego. Credo et sudabunt et Deus erit nobiscum quia revera meo iudicio nihil sciunt. Cum ante semper in blasphemias erumpebat Demetrius, praeterita dominica cum intellexerat me apud praecipuos magnificos fuisse [14], modestior factus dixit per concionem: Nescio quid sit futurum de nobis, nam et iam iesuitae eunt ad magnificos.

3. Reverende Pater, dico cum subiectione, sed pro informatione: R.P. Viceprovincialis vir est bonus et obediens, at in his rebus non videtur habere illam experientiam et perfrictam frontem qua vere opus est [15]. Non dico ad laudem, iis apud quos fui, explicavi institutum nostrum, ut vidi saepe facientem R.P. Provincialem nostrum. Quod si pater noster faceret, ut illi dixi, credo eos aliter sentire posse de instituto quod reipsa comperi, et innotesceret Societas.

P. Mathias Thoman [16] in Siculiam est missus ad tempus, ibique et optime valet et magno cum fructu versatur et animat catholicos.

Consilia eorum quo vergant futuris comitiis, observavimus. Primo tentabunt, an possint se liberare ab hoc collegio. Si non, ut possit transferri ex civitate in Monostor. Quod si nec id, ut liberentur ab aula nostri ne aut concionatorem aut confessarium agant Principis. Si nec id, ut saltem maneant apud S.C. inquilini, scilicet ungari [17]. Et illis responsum a nostris: nihil aliud eos displicere nisi summam nostrorum diligentiam. Spero per Dei gratiam eos sensim intellecturos nostrum institutum. V.R.P. nos suis sanctis sacrificiis et precibus commendatum habeat et maxime hunc locum toto tempore comitiorum a dominica ultima Adventus ad finem pene ianuarii. R.P. Assistentes plurimum saluto. Datum Claudiopoli anno 1588 26 novembris.

Praeter unicas quas dedit ante comitia R.dus P. Viceprovincialis [18], non accepi hac via alias ad V.R.P. mittendas. Ad R.P. Provincialem

---

[9] De P. Busau cf. supra, doc. 3 adn. 9.

[10] De P. Gonzales cf. supra, doc. 29 adn. 4.

[11] De M. Ortiz S.I. cf. supra, doc. 30 adn. 12.

[12] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 7 adn. 7.

[13] St. Arator (Szántó) S.I.

[14] Cf. supra, doc. 83 § 3.

[15] Patri etiam Campana praep. prov. Poloniae notum fuit Patrem Wujek natura esse «timidiusculum»; cf. supra, doc. 30 § 1.

[16] De quo cf. supra, doc. 50 § 2.

[17] Cf. supra, doc. 81 (Introductio).

[18] Vide supra, doc. 79.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in die 5 S. Martini[19] expedivimus propriam postam; rogamusque ut veniat.

Vestrae Reverendae Paternitatis servus in Christo

Leonardus Rubenus

Inscriptio: [1*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu. — Romam.

---

[a] literis *del.* huius colle[gii] / [b] Seminario *del.* colleg[io] / [c] eorum *del.* ante / [d] prius *sup.* / [e] defendamus *del.* de.

86

SUPPLEX LIBELLUS A PATRIBUS S.I. IOANNI GÉCZI GUBERNATORI OBLATUS

28 NOVEMBRIS 1588

TEXTUS: *Austr. 228* (ARATOR, *Historia collegiorum* . . .) 43*v*–44*r*; apographum a P. Szántó ad annum 1599 in opus suum transumptum.

SUMMARIUM: *Admonetur Gubernator sui officii et iuramenti ut cuiuscunque status homines in suis iuribus, libertatibus et religionibus conservet.*

Quae in comitiis partialibus Engiedini a quibusdam regnicolis per summam iniustitiam contra nostram Societatem, contra religionem catholicam et contra Illustrissimum Principem dicta et facta sint, Magnificentiam Tuam nosse arbitramur[1]. Quae sane ut in hoc regno nova et inaudita et pessimo exemplo facta fuerunt, ita non parum et Illustrissimi Principis et Magnificentiae Tuae apud exteros minuent authoritatem.

---

[19] Die 15 novembris; hoc est, quinto die octavae S. Martini.

[1] De comitiis ineunte mense novembri anni 1588 celebratis cf. supra, doc. 81 (introductio).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Cum autem nos hic praeter Illustrissimum Principem post Deum neminem habeamus qui ab iniuriis adversariorum possit defendere, et ipse Illustrissimus Princeps nondum sit sui iuris, sed sub Magnificentiae Tuae potestate constitutus, existimavimus nobis ad Magnificentiam Tuam esse confugiendum, cui et Illustrissimi Principis salus, honor, dignitas et existimatio et peculiariter nostrae Societatis et catholicae fidei defensio a Serenissimo Rege Stephano, piae memoriae commissa et concredita est, et quam promisisse iureiurando scimus, cuiuscumque status homines in suis iuribus, libertatibus et religionibus conservaturum, nec sine iuridico processu quemquam impediturum vel impediri permissurum [2]. Quod quidem sicut hactenus Magnificentia Tua fideliter praestitit, ita et in posterum speramus Magnificentiam Tuam praestituram atque servaturam.

Quamobrem petimus submisse a Magnificentia Tua ut nos, iura ac libertates nostras religionemque nostram quae modo contra omnia iura regni et articulos superiorum comitiorum et nominatim anni 1581 [3], temere oppugnatur, pro suo et Illustrissimi Principis honore defendat et importunos seditiorum hominum clamores compescat. Deinde ut ea quae adversarii contra nos Principi obtulerunt, nobis iubeat exhiberi ut ad obiecta respondere valeamus. [44*r*] Postremo ut nobis Tua Magnificentia det consilium quid in futuris generalibus comitiis censeat nobis faciendum, num ire debeamus nec ne in medium nobilium, et ibi nos defendere. Nos enim sicut coram Illustrissimo Principe, coram Magnificentia Tua et coram omnibus consiliariis protestati sumus [4], nihil eorum volumus omittere, quae ad iurium nostrorum et catholicae religionis defensionem quoquo modo pertinere videbuntur.

Confidimus autem Magnificentiam Tuam pro sua prudentia atque aequitate et pro eo loco quem obtinet, Illustrissimo Principi et nobis aliisque catholicis in hoc negocio consilio, opera atque auxilio minime defuturam. Quo potissimum facto Magnificentia Tua et suo officio et conscientiae satisfaciet [5], et iustitiae, sapientiae, fortitudinisque laudem apud omnes nationes consequetur et nos ubique terrarum coram regibus et principibus suarum virtutum praecones efficiet.

---

[2] Iuramenti textum vide infra, doc. 99 (f. 80*r*-*v*).

[3] Textum articuli comitiorum anni 1581 de religione et S.I. vide in MAH II 207.

[4] Protestationis textum vide supra, doc. 81.

[5] Ob iuramenti violationem Gubernator etiam in articulo mortis morsibus conscientiae vehementer cruciabatur; cf. infra, doc. 99 (f. 80*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

87

ANDREAS BÁTHORY CARDINALIS HIPPOLYTO ALDOBRANDINI CARD. LEG. IN POL.[1]

MIECHOVIA 13 DECEMBRIS 1588

TEXTUS: Romae, ASV, *Fondo Borghese* III v. 72/A 327*r*; originale.

SUMMARIUM: *Petit ub ab Imperatore litteras salvi conductus in Transylvaniam obtineat.*

... Est et aliud quod pro singulari Ill. D. Vestrae humanitate et in me studio impetrare cupiam. Haeretici in Transilvania summa vi et contentione nituntur adversus patres iesuitas eosque ut expellere e regno possint, nullum non movent lapidem[2]. Partes meas esse puto quamprimum auxiliante Deo eis succurrere ac re cum Ill.mo Principe fratre communicata religionis catholicae patrocinium suscipere.

Id tantum mihi deest ut a Maiestate Caesarea literas salvi conductus opera et intercessione D.V. Ill.mae obtineam. Nam cum per eius fines mihi sit iter faciendum, cogor D.V. Ill.am rogare si rogari se patitur, intercedat apud Maiestatem suam, ac authoritate sua qua apud omnes multum valet, efficiat ut eiusmodi literas copiose ac cum rebus omnibus circumstantiis descriptas obtinere possim ut cum rebus omnibus meis sive per viam Muncaciensem sive per Bartfam proficisci eius licentia queam; idque mature ut sine cunctatione et mora ad religionis causam tuendam meipsum procingere valeam[3] ...

---

[1] De H. Aldobrandini cf. supra, doc. 30 adn. 6.

[2] De qua re cf. supra, doc. 81 (Introductio).

[3] Cardinalis Báthory non nisi comitiis iam conclusis in Transylvaniam pervenit; cf. infra, doc. 124.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

88

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

BRAUNSBERGA 15 DECEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: *De expulsionis periculo quod imminet nostris in Transylvania.*

... Transylvani qui putabantur quoque peste vexati, sani sunt ab illa, sed ariani et caeterae haereticorum pestes oppugnarunt illos in comitiis particularibus initio novembris summa vi ut eiicerentur[1]. Et quamvis cum sua obstinatia qua contributio[a] ob id Principi denegata est[b], discesserunt re infecta, tamen in comitiis generalibus ad hunc proximum Natalem indictis non parum verentur boni quod summam vim efficiant non quiescentibus ministris perfidis regnum suum sathanicum labescere animadvertentibus si Societas illic maneat.

Nostri publicam scripto fecere protestationem se non derelicturos sedes illas legitime nobis attributas, nisi caedantur[2]. Nos quoque per veredarium missum eidem addidimus et nostram subscriptionem, nos quoque eam protestationem a nostris factam ratam habere, neque unquam nos vel fidem sanctam catholicam (quam illi per summam contumeliam idololatriam vocant) vel sacras functiones nostras ad quas legitime vocati sumus, vel sedes a dominis principibus nobis legitime attributas, vel catholicos nostrae curationi contraditos per ullam vim aut contumeliam nobis illatam derelicturos nisi vel iure convicti de legitimis causis pulsionis, vel per tirannidem in frusta concisi.

Hanc enim parem gratiam videri nobis debere Ill.mo Principi qui et ipse vicissim literis suis ad me datis scripserat se et religionem catholicam et Societatem etiam cum dispendio regni terreni[c] et vitae propriae tuiturum[3]. Illud etiam addebam si 20 et amplius e nostris ante trien-

---

[1] Vide relationes de comitiis supra, doc. 81 (Introductio) et doc. 83-86.

[2] Textum protestationis nostrorum vide supra, doc. 81.

[3] Fragmentum epistolae Principis ad P. Provincialem videas ap. VERESS, *Annuae Litterae* ... 14-15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nium mortem spontaneam subiere ne aegros catholicos lue pereuntes desererent, certo sibi persuadeant nunc multi maxime paratos fore mortem oppetere ubi de sola accersimur idolomania quia Christum Dominum Deum verum et sempiternum adoramus et sanctos [1*v*] Dei electos veneramur. Quin vero intelligant si vel minima specula aut suspitio pro Christo sanguinem effundendi illucescat, tot currus nostrorum istuc accursuros et hinc et ex remotissimis partibus, quot ob similem spem nostrorum naves in Angliam innatarunt [4]. Haec et similia ad Principem et plerosque proceres scripsimus superiore hebdomada [5]. Non enim prius de hoc aliquid audieramus. Addidimus et varias persuasiones et rationes a propria illorum et regni utilitate et honestate depromptas.

Ego si plus temporis quam has duas hebdomadas habuissem ante futura comitia, licet viae sint passim a peste conclusae, proculdubio illuc excurrissem. Sed cum non possem illuc pertingere nisi multo post peracta comitia, scripsi me accessurum propius, Lublinum nempe, quo iussi statim post comitia veredarium mitti cum omnium successuum nuntiatione. Quod si res [d] bene cesserint, in Livoniam iam pridem non visam iter arripiam, si secus, ad illos cum illis staturus vel casurus advolabo.

Haec de Transylvania, in qua valebant bene. Sed P. Emanuel [6] cum aliquot candidatis Societatis inde discesserat, et verebantur illum vel Viennam usque vel Romam etiam profecturum, licet P. Viceprovincialis scribat se non nisi Cracoviam usque facultatem concessisse, innuitque adhuc cogitandum esse de bono aliquo capite pro Claudiopoli [7]. Ego istam illius patris profectionem non intelligo quia literas ipse de illa portabat, et ego non accepi, nec illum vidi . . .

---

[a] *prius* contributione / [b] est *sup.* / [c] terreni *sup.* / [d] res *sup.*

---

[4] De persecutione catholicorum in Anglia cf. supra, doc. 81 adn. 12.

[5] Quae tamen litterae ad nos pervenisse non videntur.

[6] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 83 § 4.

[7] De rectore pro collegio claudiopolitano mittendo cf. supra, doc. 79 § 2 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

89

P. LEONARDUS CLASSOVITIUS S.I.[1] P. IOANNI REYNEL S.I. RECT. COLL. VIENN.[2]

SELLIA 17 DECEMBRIS 1588 — [VIENNAM]

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 646*, fasc. 127; apographum coaevum, quod P. Bader praep. prov. Austr. fieri curavit et Romam misit una cum exemplari epistolae Stephani Szuhai, canonici strigoniensis. Constat duobus foliis (325 × 205 mm.). In f. 2*v* adnotatio Patris Bader: «Exemplum literarum P. Leonhardi et Stephani Suhaj ad Rectorem Viennens. de negocio subditorum nostrorum». Nonnulla verba lectu sunt difficilia ob chartam humiditate pessumdatam.

SUMMARIUM: 1. *De irruptione colonorum vicini nobilis in subditos oppidi nostri Pered.* — 2. *De visitatione Selliae Stephani Szuhai.*

Pax Christi etc. Reverende in Christo Pater.

1. Scripsi proximis literis de profectione P. Nicolai[3]; cuius itineris causas puto iam V.R. ex ipsomet cognovisse. Nunc breviter referam quae hac septimana tertia Adventus Domini contigerunt. R.P. Nicolaus Viennam profectus est 12 die decembris inter quartam et quintam horam matutinam adiutus lumine lunari. Post discessum duabus horis elapsis aut tribus dum celebro, audio tympanum Seliae. Post sacrum finitum causam intelligo. Cives concurrere ad defensionem perediensium subditorum nostrorum quibus vis inferebatur id temporis ab illyeschansianis[a 4]. Sed selienses non potuerunt esse tam celeres ut eos in pago depraehenderent, quod illyeschasini audito tympano seliensium in aliquot domibus facta violentia effractis aut concisis portis, ablata re domestica, abactis pecoribus, vulneratis aliquot hominibus profugissent. Vulnerati vero quos ego postea vidi Peredii, sunt tres. Unus globo bombardae circa faemur vel in faemore. Idem pessime contusus in fronte et cervice. Alter gravissime contusus in dorso multis ictibus

---

[1] De L. Classovitio cf. supra, doc. 47 adn. 9.

[2] De P. Reynel cf. supra, doc. 42 adn. 24.

[3] Nicolaus Martonius S.I. Vide eius epistolam, diei 21 maii 1588, supra, doc. 51. Epistola autem P. Classovitii desideratur.

[4] A colonis Stephani Illésházy; de quo cf. supra, doc. 19 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ex quibus putabat plane se moriturum. Et certe cum mecum loqueretur, incidentibus pectori doloribus ex concussione interiorum, saepe interrumpere coactus est vocem. Tertius in tergo hasta fossus, sed non transfossus, satis tamen vulneratus et laesus est. Hos tres diversis in domibus iacentes vidi. Primus loqui non potuit. Iam tamen audio etiam illum loqui. Sed tamen aegre putatur supervicturus. De secundo sperant quidem vitam, sed tota vita miserum futurum putant ob interiorum dorsique maxime convulsionem. Tertius bene sperat, sed in doloribus ac proinde confiteri noluit, quod speraret se in templo suo tempore id facturum. Duo reliqui confessi sunt. Unus signis potius quam oratione. Alter etiam verbis. Praeter hos dicitur quidam Sebastianus etiam subditus male contusus ab illyeschasianis abductus et alius quidam. Tres erant ablati. Sed tertius remissus est ut dixi. Abacta praeda boum primo rumore dicebatur maxima. Sed postea, facta ratione per iudicem pagi, 33 boves hac violentia ablati fuisse deprehensi sunt. (Praeter hos boves etiam ante aliquot dies abstulerunt perediensibus 860 oves). Caeteros enim sua sponte quos abstulerant, remiserunt, cum illo homine quem secundo loco posui, Janchi Ambras nomine. Is enim cum sequi non posset, neque agitationem ferre, petivit a suis hostibus ut sibi caput auferent, se vivere non posse tot verberibus debilitatum et confectum. Putat autem se bene centum ictus pertulisse et a pluribus hominibus se unum percussum esse. Is post confessionem factam parocho perediensi, quem tunc nobiscum adduxeramus, petivit veniam ab omnibus de omnibus offensis, inimicis etiam ignovit quoad suam personam attinet. Deinde nos appellans sub contestatione suae salutis dicebat ea quae ab illyeschasianis audisset quae in litteris ad P. Nicolaum perscripsi. Nempe illyeschasianos si in perediensi re male cessisset, alios centum in quodam alio loco paratos fuisse qui Seliam invaderent, incenderent et Michaelem Cheri officialem nostrum extractum domo capite truncarent. Et eosdem dixisse nisi quieverit Michael Cheri, Seliam se incensuros et Cherium mactaturos etc. Sed puto ab ipsis hostibus haec dicere iussum fuisse ut nobis terrorem incuterent.

Sequenti statim die officialis Nitriam profectus est ut apud comitatum querimoniam deponeret. Nobiles viri censent agendum de vi esse, nostros habere optimam causam et occasionem comprimendi hominis qui tanta audacia in inva-[1*v*]dendis bonis utatur etc. Quid nos deceat, V.R. videre potest.

Die 24 excitatum est incendium Seliae in officina fabri ferrarii hora fere octava vesperi, sed statim restinctum est, licet maximus esset ventus. Unde etiam periculum maius timebatur. Sed tantum caminus aliquid modicum passus est.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Die 25 venit ad nos R.D. Suhai canonicus strigoniensis [5] cum quodam iuvene Lypai nomine [6], secretario Locumtenentis [7] et famulo quodam. Excepimus eos ut potuimus, caena et hospitio. Dormierunt in domo teloniaria. Sequenti die in aurora nescio quo profecti curru ultra Danubium ut praeseferebant. In reditu Peredium eodem die visitarunt, damna illata viderunt et notarunt. Homines quoque laesos etc. Caenam Seliae sumpserunt apud officialem, ad quam ego etiam a nostra collatiuncula, cum primam bucellam sumpsissem, abductus sum. Sed ibi praeter modicum panis, ut fit in iciunio et unum haustum, nihil praeterea comedi. Locutus varia sum et audivi loquentes. Quaedam mihi iniiciebant suspicionem, nescio cuius animi, sed affirmare nihil audeo. Certe in paupertatem Societatis paulo vehementius Lypai invectus est cui etiam respondi. Ultima responsio fuit in discessu, post petitam utrinque, ut fieri solet, veniam: Si nobis invideret paupertatem nostram, efficeretur socius et divitias nostras quas tantas esse putat, experiretur. Adduxi illud S. Bernardi ex sermone Super Missus est, de Filio Dei qui, cum sua divinitas et ab angelo et ab homine appetita fuisset et utrique perirent, talis esse voluit factus homo ut quicunque aemularetur, salvum fieret etc. Sententiam dixi, non verba. Ursit etiam idem: Quid tribus iam annis fecissemus, quis tantas pecunias consumpsisset? Ad primum respondi: Turocii plures mille confessos esse; Seliae aliquot iam, licet paucos esse conversos [b]. Deinde quid ii qui ante nos [c] multis annis ea bona possederunt, fecissent, quaesivi. Et subieci: Nos invenire quod populus sit corruptus erroribus etc. Multa et alia dicta sunt de fine Societatis, quod nihil aliud quaerat quam gloriam Dei et salutem proximorum etc. Ad secundum dixi collegio aedificando adhuc sumptus non sufficere. Deinde locum adhuc ab Imperatore non esse designatum etc. Nihil quidem dixissem, sed nimis importune urgebat. Dixi etiam de Societatis labore et industria per totum orbem etc.

Eodem die vesperi venit ad nos Turocio Leonardus frater noster [8] qui Viennam proficiscitur. Dum apud nos caenaret Suhai, multa hinc inde quaesivit, quibus mentem nostram de facto Illyeschasii expiscari conatus est. Sed ego quod verum est respondi: Me hic non esse rerum auc-

---

[5] Stephanus Szuhai annis 1594-1600 episcopus vaciensis; cf. GULIK-EUBEL III 345.

[6] Ioannes Lippay; cf. infra, doc. 89/A adn. 4.

[7] Stephanus Fejérkövy, episcopus nitriensis, locumtenens regis Hungariae; cf. supra, doc. 76 adn. 7.

[8] L. Püchler S.I., coadiutor temporalis in residentia varalliensi; cf. supra, doc. 76 adn. 30.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

torem, sed tantum ut discam hungarice et pro mutua consolatione sociorum. Saepe dicebat Societatem debere agere de violentia illata cum Illyeschasio, non de iure possessionum etc. Quaesivi ego etiam ex homine: Quid si ageremus de violentia? Respondit: Amitteret bona et caput. Gravis res — dixi. Quaesivi iterum: Quid si omittamus? Respondit: Societas amittet existimationem et quod suos non defendat subditos, periuri, inquit — appellabimini si [d] non agamus contra [d]. Molesta res — dixi. Quidquid sit, eo res videbatur ab ipso duci oratione ut exploraret quae nobis esset mens quam cum nos non agamus rem istam ut alienam conati sumus reiicere. Varius est et ut pridie in caena apud nos multa loqui pro nobis visus est, sic apud officialem in caena diei 16 nonnulla insinuare videbatur quae nos terrerent a possessione turociensi. Ut sunt: Praepositum esse debere infulatum. Respondi ut iure humano fuit infulatus praepositus, ita iure humano potest esse sine infula. Deinde: Ut non obfuit non religiosos sive conventuales ante nos fuisse praepositos, licet pro religiosis aut conventualibus sit instituta praepositura, sic non oberit nostros [2*r*] non infulatos iisdem bonis uti etc. Item: praepositum debere in sua persona proficisci ad bellum etc. Dixi: Non dubito nostros, si quando fuerit opus, ituros; sed pro gladio linguam, orationem et crucem laturos; imo cum signo crucis, si ita opus erit, praeituros. Item debere mittere milites ad bellum. Videbitur consuetudo, inquam, et legibus quae Constitutionibus nostris non repugnent, forte satis fiet. Ut etiam Viennae ratione bonorum S. Annae miles unus, cum opus est, mittitur. Datum Selliae 17 decembris anni 1588.

Reverentiae Vestrae in Christo filius

Leonardus Classovitius

---

[a] Illyeschasianis *del.* quod Illyeschasiani / [b] *prius* confessos / [c] nos *sup.* / [d] *lectio dubia.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

89/A

STEPHANUS SZUHAI CANONICUS STRIGONIENSIS [1] P. IOANNI REYNEL S.I. RECT. COLL. VIENN.

SELLIA 17 DECEMBRIS 1588 — [VIENNAM]

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 646*, fasc. 127, apographum coaevum, a P. Bader, praep. prov. Austr. Romam missum una cum relatione P. Leonardi Classovitii eadem de re.

SUMMARIUM: *Suadet ut ob irruptionem in colonos oppidi Pered Societas iudicialiter procedat.*

Admodum Reverende in Christo Pater, Domine

observandissime. Salutem et orationum mearum commendationem.

Heri cum in commissione quadam Suae Serenitatis [2] iter faceremus per Pered ad instantiam Domini Michaelis Cheri [3], ego et Dominus Ioannes Lippai [4] regius ex curia regia missus, retulerunt nobis coloni Vestrarum Reverentiarum quantam immanitatem et tyrannidem pertulerint nudius quartus exercitus colonorum ex Szeli. Ubi quosdam graviter ad mortem caesos, aliorum domos perfractas, vastatas et spoliatas, aliorum ianuas miris modis discissas, unum globo bombardae traiectum extremum spiritum agentem, alterum lancea perfossum, tertium securibus gravissime contusum ad instar ditionis semiusti vidimus [5]. Audivimus querelam eorum de bobus selectissimis ablatis 41. Quae res cum prorsus inaudita sit in Hungaria et similima rebellionis alicuius et corruptelae publicae pacis, Vestrae Reverentiae eam animo leni et miti caveant transigere. Instandum potius est ut Sua Serenitas quam primum hanc rem per certos commissarios discuti et dirimi faciat ne tanti ausus ulterius serpere possint. Alioqui metuendum est ne quod

---

[1] De Stephano Szuhai et eius visitatione Selliae cf. supra, doc. 89 § 2.

[2] Ernestus archidux Austriae; cf. supra, doc. 12 adn. 3 et passim.

[3] Michael Kéri, officialis praepositurae; cf. supra, doc. 89 § 2.

[4] Ioannes Lippay († 1616), pater Georgii L., futuri archiepiscopi strigoniensis. Cf. NAGY VII 127-29.

[5] De atrocitatibus in colonos commessis plura refert etiam P. Classovitius; vide supra, doc. 89 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nunc colonis nostris accidit, paulo post nobis ipsis eveniat. In mora autem periculum est. Ideo suadeo ut nullis laboribus parcant. Haec breviter et celerrime, sed tamen sub rosa Vestris Reverentiis significandum duxi. Felicissime valeant. Ex Chellye 17 decembris anni 1588.

Stephanus Szwhai

90

PROTESTATIONES FACTAE A A SOCIETATE IESU IN COMITIIS TRANSYLVANIAE [1*]

MEGGYESINI 21 ET 25 DECEMBRIS 1588

TEXTUS: 1. ARSI. *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 554; originale a P. Wujek v. prov. in Transylv. Romam missum; quatuor foliis (210 × 140 mm.) constans. In angulo superiore dextro folii primi eadem manu: « Die 21 decembris »; et in angulo superiore dextro folii 2*v*: « Die Natalis Domini »; dein in fol. 4*v* manu Patris Wujek: « Protestationes factae a Societate Iesu in comitiis generalibus Meggessini, anno 89 ineunte ».

2. ASV, *Nunz. di Pol. 33* 190*r*-93*v* (*prius* 365-72); apographum coaevum. — 3. *Austr. 228* 45*v*-46*v* et 72*r*-*v*; apographum.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 247-51.

Illustrissime Princeps et domine, domine clementissime.

Etsi in proximis praeteritis comitiis Enyedini luculenter nostram innocentiam Tuae Celsitudini coram magnificis dominis senatoribus exposuerimus [1] contra importunos et tumultuosos clamores quorundam nostrorum adversariorum, qui nos contra omnia iura humana et divina iniuste e nostris bonis conati sunt et adhuc per fas et nefas conantur totis viribus exturbare et exutos omnibus bonis sine causa in exilium eiicere; tamen quia necdum iniquum eorum in nos odium conquievisse sed maioribus etiam invidiae facibus exarsisse videtur, cogimur rursus Tuae Celsitudini molestiam nostram importuna interpel-

---

[1*] De protestationibus patrum in comitiis conferri possunt ea quae a P. Szántó traduntur; cf. infra, doc. 99 (f. 45*v*).

[1] Vide protestationem mense novembri habitam; supra, doc. 81.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

latione exhibere, protestationem nuper factam in memoriam revocare et obtestari ne nos per tyrannidem iniuste opprimi, privilegia nostra violari et sacrosancta fidei nostrae mysteria conculcari patiatur.

Neque enim nobis conscii sumus ullius criminis aut flagitii pro quo spoliationem bonorum et exilium mereamur. Nisi forte illud crimen est quod indefesso studio, assiduis laboribus et multorum sociorum nostrorum valetudinis et vitae iactura et iuventutem transylvanicam ad omnem pietatem et humanitatem instituimus et Celsitudinem Tuam hactenus sancte et pie educavimus et christianos antiquae religionis verbo Dei et sacramentis pavimus et nostrae vocationis muneribus semper intenti pacifice per annos iam novem in hoc regno viximus. Nec solum nemini iniuriam intulimus, sed multa etiam gravia et indigna ab adversariis Varadini [2] et Claudiopoli pertulimus. Quod si nunc eos quos maiores Tuae Celsitudinis cum honore et bonorum omnium congratulatione introduxerunt, et per quos nomen Bathoreorum et omnium transylvanorum celebre factum est per mundum apud omnes reges et principes christianos, cum dedecore et sine causa eiici patietur, cogitan-[1*v*]dum Tuae Celsitudini relinquimus quanta hinc ignominiae nota in Tuam Celsitudinem, in maiores Celsitudinis atque in universam Bathoreorum familiam redundabit. Sed nec regnum ipsum transylvanicum inconstantiae nomen et infamiam poterit ulla ratione evitare si quos antea probavit et in regnum admittendos sapienter iudicavit, nunc eosdem propter falsas quorundam calumnias damnet et sine causa eiiciendos iudicet. Turpius enim (ut in proverbio est) eiicitur quam non admittitur hospes [3]. Deinde si Tua Celsitudo quemlibet in sua libertate suisque privilegiis tenetur defendere et conservare, numquid nos deteriores sumus arianis, novis iudaeis, lutheranis, calvinianis, graecis, rascianis, valachis, addo etiam aegyptiis sive ciganis ut illis liceat pacifice in regno vivere, nobis autem non liceat quorum fides et religio ab apostolis derivata, prima in hoc regnum per sanctissimos reges Hungariae introducta et usque ad haec tempora per annos sexcentos conservata fuit.

Hanc igitur fidem cum et nunc profiteamur et constanter teneamus, nec ullam religionis innovationem invehamus aut admittamus, protestamur primo coram Celsitudine Tua et magnificis dominis senatoribus nos nullam his tumultibus qui modo contra nos excitati sunt, causam praebuisse. Deinde protestamur iterum atque iterum nos iure nostro

[2] Cf. supra, doc. 32 § 6.
[3] OVIDIUS 5 Trist. 6 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cedere nolle nec ex Transylvania velle discedere nisi legitime convincamur criminis tam atrocis cui tam crudele et infame exilium debeatur. Nam quod ad calumnias adversariorum attinet, quibus carpunt vitam, mores, scholas, doctrinam et religionem nostram, parati sumus nos purgare sive coram Celsitudine Tua et magnificis senatoribus sive coram regno, si placuerit.

Tuae Celsitudinis servi indigni

Patres Societatis Iesu

Apostrophe ad Gubernatorem [4]

A Te vero Magnifice domine Gubernator vehementer petimus, Teque obtestamur ut Magnificentia Tua memor esse velit tum officii tum iuramenti tum vero potestatis suae. Officii quidem quia Tuae Magnificentiae salus, honor, dignitas et existimatio Ill.mi Principis commendata est; et nominatim nostrae Societatis et religionis catholicae defensio a Serenissimo Rege Stephano piae memoriae Tuae Magnificentiae commissa et concredita est. Iuramenti autem quia Magnificentia Tua sancte promisit cuiuscumque status homines in suis iuribus, libertatibus et religionibus conservaturum nec sine iuridico processu quemquam impediturum aut imperdiri permissurum [5]. Potestatis vero quia Magnificentia Tua facile posset istorum importunis postulationibus satisfacere si dixerit suam potestatem certis limitibus definitam esse; cum enim non possit Magnificentia Tua cuiquam ultra 33 colonos conferre, multo minus posset tanta bona nobis invitis auferre. Quamobrem rogamus etiam atque etiam ut sicut hactenus Magnificentia Tua nostra iura defendit, ita et in posterum facere non desinat. [2v]

[Secunda protestatio S.I.]

Illustrissime Princeps et domine, domine clementissime.

Intelleximus hesterna die ex Magnifico domino Cancellario [6] et Domino Zombory [7] Tuam Celsitudinem in ea esse cogitatione vehe-

---

[4] Ioannes Géczi. Vide supplicationem patrum die 28 nov. ei oblatam; supra, doc. 86.

[5] De iuramento cf. supra, doc. 86 adn. 2.

[6] Volfgangus Kovacsóczy.

[7] De Ladislao Sombory cf. supra, doc. 83 adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

menter occupatam quo pacto et honorem suum maiorumque suorum conservet et nostra privilegia tueatur, et quomodo inter nos atque adeversarios nostros compositio et concordia aliqua inveniri possit [8]. Quod sane pium et sanctum propositum Tuae Celsitudinis plurimum nobis probatur. Neque enim nobis quidquam magis cordi est quam pax et concordia. Sed quomodo ea confici possit salva nostra conscientia nostrisque privilegiis, non videmus. Nam si nobis ea conditio proponeretur ne contionaremur, ne iuventutem institueremus, nec Ill.mo Principi inserviremus in iis quae ad religionem catholicam pertinent, donec illi de aliis sacerdotibus catholicis sufficienter prospectum videamus, vel ne alia ministeria ecclesiastica exerceremus, eam nullo modo salva nostra conscientia nostroque instituto admittere possemus. Aperte enim id instituto et vocationi nostrae adversatur et saluti catholicorum, atque in primis Tuae Celsitudinis cuius praecipue causa huc missi et vocati legitime sumus.

Deinde bonis etiam quae nobis ad hunc eundem finem Claudiopoli, Albae et Varadini collata sunt et donata iure perpetuo, cedere nullo modo nos convenit. Primo quia optimo iure illa possidemus donata a maioribus Tuae Celsitudinis et confirmata a Celsitudine Tua et secundum iura regni in illa nemine contradicente introducti sumus. Secundo quia si iura et privilegia nostra in aliqua parte pateremur violari, eadem opera omnia perderemus et authoritati ac piae voluntati maiorum Tuae Celsitudinis derogaremus atque adeo pessimum exemplum caeteris ad violanda similia privilegia praeberemus. [3*r*] Tertio quia si iura et privilegia nostra infringi pateremur, cederet id in magnam ignominiam Tuae Celsitudinis et piorum principum felicis recordationis Stephani regis et Christiophori principis maiorum Tuae Celsitudinis; quasi illi vel tam iniqui principes fuissent qui ea donarent quae non possent, vel tam ignari iuris cum suis consiliariis ut nescierent quid aut cui iuste donare possent ut proinde oportuerit eorum decreta tanquam invalida et falsa rescindere eorumque donationes revocare. Quarto quia id cederet in nostram etiam ignominiam quasi illa bona hactenus iniuste et non bono titulo possedissemus aut tale aliquod crimen commisissemus pro quo spoliationem bonorum aut exilium mereremur. Postremo quia si nos sponte bonis nostris cederemus, multorum hinc conscientiae laederentur et scandalum atque offensionem paterentur existimantes nos conscios alicuius flagitii fuisse et ob id cessisse.

---

[8] De tentata concordia cf. infra, doc. 99 (f. 71*v*-72*v*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quare protestamur sicuti et ante protestati sumus nos iure, bonis ac privilegiis nostris cedere nolle. Quae si per vim nobis fuerint adempta, iterum atque iterum protestamur nos in illa ius habere. Nam quod nobis obiiciunt de comitiis tempore Reginae celebratis quod per illa bona ecclesiastica in fiscum fuerint redacta et cautum ne ad pristinos dominos reverterentur [9]; imprimis dici posset comitia illa non fuisse legitime congregata, quia nec Princeps, nec Regina [10], nec Petrovit [11] qui tutor Principis fuit, iuramentum regno praestiterant nec regnum illis. Fuit ergo tunc regnum quasi sine capite. Quare et decreta illorum comitiorum invalida sunt. Deinde etiamsi valida fuissent, tamen postea decreto comitiorum generalium anni 81 ab ipsismet regnicolis fuerunt abrogata quando [3*v*] Societatem in regnum et in possessionem bonorum admiserunt [12]. Tertio quia cum in illis bonis iuridice et legitime statueremur, nec regnum nec aliquis nomine regni tunc contradixit. Quarto quia praescriptionem iam habemus qui per tot annos pacifice illa possedimus. Quare quantumvis iam contradicant, id nihil iuri nostro obstare potest, quia tempus contradictionis dudum elapsum est. Quamobrem ut rem in pauca conferamus, si haec duo nobis salva relinquantur ut ministeria nostra secundum instituti nostri rationem libere exerceamus et in nostris bonis ac locis in quibus iam pridem collocati sumus, pacifice vivamus. In reliquis omnibus parati sumus inire concordiam et quasvis honestas conditiones suscipere. A calumniis autem quas nobis adversarii obiiciunt, facile nos coram Celsitudine Tua et Magnificis dominis senatoribus purgabimus si nobis tempus et locus detur. Nunquam enim probare poterunt, nos in aliqua regione seditionem movisse. Et de inquisitione [13] ne per nos in regnum inducatur admittimus ut poena capitis proponatur illi qui id tentare aut persuadere Principi ausus fuerit. Verum ad has et ad omnes alias calumnias, si Tuae Celsitudini videbitur, seorsim copiosius respondebimus [14].

Tuae Celsitudinis afflicti famuli

Patres Societatis Iesu

---

[9] Decretum comitiorum anni 1556 de bonis ecclesiasticis videsis ap. SZILÁGYI II 64.

[10] De Ioannes Sigismundo et Isabella, regina, matre vidua cf. MAH I 5*-6*.

[11] Petrus Petrovics († 1557); cf. ZOVÁNYI, *Prot. Lex.* 474; *Révai Lex.* XV 407.

[12] Cf. supra, doc. 81 adn. 4.

[13] De timore haereticorum ne inquisitio hispanica ope iesuitarum in Transylvaniam introducatur, cf. supra, doc. 83 § 4 adn. 23.

[14] Vide *Apologiam* a P. Szántó conscriptam (infra, doc. 99); quae tamen in comitiis publice a nostris proferri non potuit.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

91

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 23 DECEMBRIS 1588 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 47; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De casu tragico in praepositura thuroc. ob controversiam cum aliquo barone vicino ortam.* — 2. *Brevi visitabit Hungariam ut locum aptum pro collegio quaerat.*

... 1. In Hungaria quam enormis quamque periculosus casus nostris subditis acciderit, R.P.V. cognoscet ex litteris cuiusdam patris nostri Leonardi [1] qui nunc Scelliae residet, et [cuiusdam] canonici strigoniensis [2] ad rectorem viennensem [3] datis, quorum exemplum litteris adiunxi. Origo porro et processus totius tragaediae usque ad illum casum breviter hic est. Controversia nobis est cum barone quodam vicino [4], homine turbulento et factioso de pratis, dumetis et aquis piscosis quae ante multos annos inter eundem et Locumtenentem [5], praepositurae possessorem agitata ac tandem, ut subditis nostri affirmant, composita fuit. Ipse vero et verbis et factis negat, quia nullae scripturae exstant. Itaque illa ipsa loca per iustitiae ministrum nobis ac subditis nostris interdixit more patriae. Nostri ne ipso facto caussam amitterent silentio, eadem loca ipsi quoque et subditis eodem modo ac more interdixerunt. Ipse contra iura interdictum violavit et piscatus est. Nostri cum idem tentarent, ablata sunt illis retia. Nostri usum patriae seu potius abusum [a] forte nimis rigide et plus quam vellem secuti abigerunt aliquot boves et unum hominem in iisdem locis dispersos. Ille tantumdem nostris fecit, adiecitque litteras minacissimas ad officialem nostrum. Nec his contentus, armata pedestri et equestri manu in nostrum pagum

---

[1] L. Classovitius S.I.; cuius epistolam videsis supra, doc. 89.

[2] Stephanus Szuhay. Ipsius quoque litterae de hoc casu legi possunt supra, doc. 89/A.

[3] Ioannes Reynel S.I.; cf. supra, doc. 89 adn. 2.

[4] Stephanus Illésházy; cf. supra, doc. 19 adn. 1.

[5] Stephanus Radéczy; cf. supra, doc. 76 adn. 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inopinato irruit et stragem quae in litteris explicatur [6], dedit; et eodem tempore Ser.mo Ernesto supplicat conquerens de iniuria et [damna] sibi a nobis illata. Cuius tamen supplicationi admonitus anteverti et decretum impetravi quo utrique parti, sed prius ipsi, restitutio imperatur. Quid secutum sit, nondum intellexi, nisi quod ille qui globo traiectus, scribitur mortuus... Idem baro alium subditum nostrum superiori anno in ipsis... Hungaria... qualis nostris est illata [b], iudicatur homicidium et capitalis [7]... [2*r*]

His ergo expositis, haeremus et quasi lupum auribus tenemus. Etsi enim nobis proprie illatam iniuriam remittere [c] vel certe arbitrorum iudicio permittere vellemus, non tamen sine infidelitatis nota, ut dicunt, subditorum caussam deserere possumus, quae in iudicio, nisi nobis actoribus, ut puto, non admittitur persequi autorem cum sit caussa sanguinis, et omnium bonorum, durum non immerito videbitur. Et sunt tales casus non infrequentes.

Curavi iam inquiri quid nos in tali casi omnino facere teneamur. Indicatur mihi una via quae facilis esset et nobis satis tolerabilis. Videlicet ut Caesar per suum [Fiscum] suo et nostro nomine actionem instituat et prosequatur. Verum an [conveniat nec ne, non] satis mihi hactenus constare potuit. Tentabimus omnia et si omnino recedere non possimus, curabimus ut saltem quam minime [involvemur]. Imo, si ulla ratione fieri potest, rem differemus, donec a R.P.V. responsum habeamus [8]...

2. Suadent patres ut priusquam de commodis et incommodis Varalliae pro futuro collegio ad R.P.V. scribam, ipsum locum melius perlustrem; atque etiam alia loca, ut Cassoviam et Pressoviam quae quidam e nostris ut valde oportuna studiis urgent instanter. Itaque sequenti septimana eo conferam, Deo volente, assumpto uno ex his consultoribus; nam socius meus [9] simplicior pro similibus rebus iudicatur...

---

[a] seu potius abusum *in marg.* / [b] qualis nostris est illata *in marg.* / [c] remittere *del.* vellemus.

---

[6] Videsis litteras P. Classovitii; supra, doc. 89.

[7] Cf. WERBÖCZY, *Corpus Iuris Hungarici*... (Tyrnaviae 1751) 395 art. 44 decr. VIII anni 1545.

[8] Responsum Patris Generalis videas infra, doc. 104.

[9] Exeunte anno 1588 socius Patris Provincialis fuit Theodorus Busaeus S.I. (1543*c*-1609); v. *Cat. Prov. Austr.* I 475 et 639.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

92

ARTICULI COMITIORUM GENERALIUM REGNI TRANSYLVANIAE

In Meggyes 26 decembris 1588

Introductio

Ad historiam articulorum quod attinet, legi possunt ea quae a P. Szántó traduntur; infra, doc. 99 (f. 74*r*-77*r*).

Textus: 1. *Austr. 228* (Szántó, *Historia Collegiorum* . . .) 75*r*-76*v*; textus ab ipso P. Szántó in opus suum transumptum.

2. ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 5; originale, manu nobis ignota exaratum; manu Patris Wujek v. prov. inscriptum: « Articuli comitiorum generalium meggessinensium contra Societatem nostram », et ab eodem Romam Patri Generali missum. Constat quatuor foliis (210 × 142 mm.).

3. ASV, *Nunz. di Pol. 33* 199*r*-200*v* (*prius* 111-12); apographum coaevum a Nuntio ap. in Polonia Romam missum.

4. *Opp. NN 332* 94*r*-97*v*; apographum coaevum quod P. Possevino accepit.

5. *Austr. 20* 304*r*-05*v*; apographum coaevum. Textum praecedit titulus: « Articuli qui in comitiis generalibus in Meghies contra Societatem lati sunt anno 88 mense decembri; aliorum qui ad nos non spectant, summa hic; sed qui ad nos spectant, ad verbum ex ungarica lingua redditi sunt ».

6. Bibl. Ap. Vat., *Ottob. 2419* 189*r*-90*r* (*prius* 212-13); apographum coaevum ita inscriptum: « Ex articulis Megiesini octava die mensis decembris celebratis anno Domini 1588 ». Ibidem (191*r*-92*v*) habetur etiam textus hungaricus. Translatio autem latina non respondet omnino textui latino a Patre Wujek Romam misso. Quare putamus hanc translationem facta fuisse Romae a quodam iesuita hungaro qui eo tempore Romae studiis dabat operam.

7. Budapest, Orsz. Széchényi Könyvtár (Biblioteca Nationalis Hungariae), cod. 496/Quart. lat.

Editio: Szilágyi III 238-40. Edidit textum originalem hungaricum; quem Dionysius Szittyay transtulit in latinum; et typis edidit Veress, *Annuae Litterae* 231-33.

Nos Sigismundus Batori, princeps Transylvaniae[a] memoriae commendamus tenore praesentium quod nomine regni in comitiis in Meggies celebratis exhibuerunt nobis quosdam articulos rogantes ut confirmaremus. Quorum tenor est huiusmodi[b]:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Art. 1. Gratias agimus Deo quod non externum, sed naturalem nobis principem concesserit, et quod in locum praecedentis principis filium eius suffecerit, quodque [c] iam proprium eius imperium experiri concesserit.

2. Decrevimus ut Tua Celsitudo secundum ritum et consuetudinem [75v] aliorum principum iuret quod nos integre conservabit in nostra libertate, in iuribus nostris ab antiquis regibus datis; et in his quae modo decernemus, ut posthac Tua Celsitudo cum eadem potentia et authoritate praesit qua praedecessores principes praefuerunt.

3. Et quia praecedentibus [d] diebus Tuae Celsitudinis et regni habuit curam Gubernator, videntes diuturnam eius infirmitatem [1], et quod Tuam Celsitudinem Deus aetate et prudentia auxisset, dominum Gubernatorem [e] a gubernationis officio liberavimus et ut posthac iuxta Tuam Celsitudinem supremus sit consiliarius, ordinavimus [f]. Et praeterea ut [g] generalis sit regni capitaneus, qua tamen potestate communi consensu et periculosis tantum [h] temporibus utatur.

4. Penes Tuam autem Celsitudinem necessarium iudicamus ut sint assidue praecipui nobiles et consiliarii qui tempore praecendentium principum regni negocia sciverunt et gubernarunt; quorum bona et recta consilia sequatur in illis quae in primis ad Dei honorem, deinde ad communem patriae utilitatem et ad iusticiae administrationem pertinebunt; iuxta laudabilem principum consuetudinem qui etiam adulti et maturi hoc observaverunt quicunque sapienter et suorum cum commodo praefuerunt imperiis.

5. Intelleximus, naturalis noster Princeps et Domine Clementissime, in praesentibus generalibus comitiis quae ad nostram instantiam Tua Celsitudo curavit celebrari, et ad nos missis propositionibus, quantam de nobis et patria nostra curam haberet [i]. Gratias agimus Deo quod illius nostri consilii quando Tuam Celsitudinem elegimus, fructum modo degustamus. De quo quantum gaudeamus, ore et lingua exprimere non possumus [j]. [76r]

6. Rogamus Deum misericordiae ut Tuam Celsitudinem in dies in bono proposito augeat et usque in finem in hac erga nos et patriam nostram benevolentia et charitate conservet. Idem Deus nos quoque dirigat ut nunquam ingrati erga Tuam Celsitudinem inveniamur; quin potius omni fidelitate et obedientia Tuae Celsitudini possimus servire

---

[1] De gravi morbo Ioannis Géczi, gubernatoris cf. supra, doc. 69 § 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

usque ad mortem; et propter patriae conservationem nec nobis ipsis nec vitae nec possessionibus parcamus.

7. Quamvis autem propositiones quas ad nos Tua Celsitudo misit, sint tales quae patriae utilitatem concernunt; tamen quia maiores nostri omnia comitia a divinis rebus orsi [k] sunt, nos quoque laudabile ipsorum exemplum sequentes communi regni consensu iudicamus illas debere esse primas de quibus simul cum Tua Celsitudine decerneremus.

Occurrit autem primo institutum iesuvitarum propter quos Tuam Celsitudinem instantissimis precibus debuimus molestare. Nam praeter innumeras rationes quas Tuae Celsitudini proposuimus [2], haec etiam accedit quod iste ordo tendit in patriae nostrae ruinam et posterorum perditionem; extat laudabile maiorum nostrorum decretum et factum quo tempore Isabellae reginae pontificia religio cum omnibus suis professoribus et ordinibus communibus omnium votis paribusque suffragiis tam ex nostra patria quam ex partibus Ungariae [l] principi Transylvaniae subiectis expulsa fuit. Quin sequentibus temporibus post reginae ingressum in generalibus comitiis 1556, sicut articulus huius anni ostendit, omnis via redeundi illis aut illos reducendi interclusa fuit; hac praesertim ratione quia bona omnia illorum confiscata sunt et sub gravi interdicto a talibus hominibus in perpetuum ablata [3]. Quod ergo nos in tam iusta petitione Tua Celsitudo exaudierit et secundum nostrum desiderium clemens responsum dederit, maximas Tuae Celsitudini agimus gratias. [76*v*]

8. Decrevimus ergo communi regni consensu et trium nationum una cum fratribus nostris partes Ungariae incolentibus ut a data praesentium computando intra 25 dies isti iesuvitae ex omni ditione Tuae Celsitudinis omnes excedant et ut nunquam iste ordo (quandoquidem adhuc florente pontificia religione in regno Transylvaniae [m] nec fama eius fuit audita) amplius in regnum nostrum introducatur. Quin potius et aliis romanae religionis religiosis templa, caenobia, collegia in communibus locis non permittantur. Neque contra antiquam regni consuetudinem huiusmodi religiosi, neque aliae ecclesiasticae personae inter nos titulo donationis quaesito sub colore bona nobilitatis et haereditates possidere possint.

---

[2] Rationes ob quas petierunt sociorum e Transylvania expulsionem, enumerantur in *Apologia* Patris Szántó; in qua etiam earum confutationes inveniuntur; v. infra, doc. 99.

[3] De decreto comitiorum anni 1556 cf. supra, doc. 90 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. Quia vero huiusmodi religiosi ut praemittitur, ex omnibus locis expulsi sunt, sub amissione bonorum proprie ipsum concernentium huiusmodi religiosos iesuvitas nemo in domo vel possessione sua teneat. Si quis autem temeritate ductus contra hoc fecerit, citatus per directorem causarum convincatur iuridice et puniatur.

10. Ut autem tam Celsitudinis Tuae conscientia, quam aliorum praecipuorum dominorum qui romanam sequuntur religionem, fratrum nostrorum conscientiae conquietentur et contententur, Tuae Celsitudini, Domino nostro permittitur [n] ad propriam necessitatem ex natione ungarica probum contionatorem sacerdotem vel monachum tenere, cui ex suo fisco solvat. Similiter et alii domini et nobiles fratres nostri eiusdem fidei [o] doctores tenere possunt sibi ipsis, si voluerint, in domo sua, sed unum tantum et non plures; ita tamen ut nec miserorum subditorum, nec cuiusquam alterius conscientiam per vim agant [p]; ut hac ratione in recepta re-[77a*r*]ligione secundum observationem antiquorum articulorum libertas religionis conservetur [4].

11. Decrevimus praeterea ut secta iesuvitarum quae modo reprobata est, nullo tempore unquam in patriam nostram admittatur quin potius etiamsi vocati ausi fuerint in regnum contra nostrum decretum ingredi, omnibus liberum sit eos persequi et bona illorum confiscare et diripere.

12. Simili modo et aliae religiones praeter hanc, sicut supra scriptum est [5], si ingressae fuerint, simili paenae subiaceant.

13. Bona autem et possessiones quae contra nostram libertatem [6] et constitutionem datae fuerunt, tam in Transylvania quam in Ungaria Varadini [q], de illis cum universo regno sic decrevimus ut eas Tua Celsitudo iuxta continentiam antiquorum articulorum ad fiscum occupet, et iesuvitae eas nec pecunia nec alia quacunque sub conditione quovis modo vendere vel alienare possint a fisco. Si aliqui autem emerint vel emerunt, perdant pecuniam et bona omnia ad fiscum occupentur.

14. Templum S. Aegidii Varadini cum omnibus pertinentiis quibus fuit occupatum, restituatur [7] ut sicut olim, ita posthac ad rationem

---

[4] De libertate religiosa et de non innovanda religione in Transylvania cf. supra, doc. 81 et adn. 5.

[5] Vide supra, § 8.

[6] Anno 1581 in comitiis generalibus S.I. ab universo regno recepta est; cf. supra, doc. 81 et adn. 4.

[7] Vide responsum Patris Szántó ad obiectionem quod nostri Varadini vi templum S. Aegidii haereticis ademissent; infra, doc. 99 (f. 67*v*-68*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

civitatis possit ibi teneri contionator; sed non romanae religionis. Si quid autem iesuvitae aedificarunt, vel emerunt, detur fisco.

15. De rebus vero religionis decrevimus communi regni consensu ut duae religiones [8], praeter augustanam, sicut hactenus conservatae sunt, ita et deinceps iuxta antiquos articulos observentur [9] et nemo in illis molestetur. [76a*v*] Innovatio autem non permittatur sub paena antea edita*r*. Simili modo antiquae constitutiones de sacerdotibus et episcopis valachorum suum locum et vigorem obtineant [10], ut episcopi graeci in nullius possessionem invito patrono audeant ire visitatum.

In reliquis articulis agitur de colonis fugitivis reducendis; de non mittendo ad portam Imperatoris turcarum nisi ungaros; de mensuris quibus uti debeant in comitatibus; de mercatoribus externis ut sit licitum illis regnum intrare; de iudiciis administrandis ne cui fiat iniuria.

Ut autem possit facilius Tua Celsitudo de nobis curam gerere, secundum portas 99 denarios ad festum Fabiani et Sebastiani solvere et iterum denarios 50 ad festum Petri cathedrati promittimus. Idem promittunt zeculi et saxones. Domini autem qui partes*s* Ungariae incolant extra Transylvaniam*s*, ad dictum diem florenum unum et denarios 50.

Quia autem Tua Celsitudo fide mediante se regno obligavit, decernimus*t* ut omnes servi qui antea iurati fuerunt principi, Tuae Celsitudini iurent. Idque subito hoc loco inchoetur a ducibus, capitaneis et aliis obligatis servis.

Nos igitur praemissa supplicatione regnicolarum trium nationum et partium regni Ungariae nobis subiectarum faventer exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eis contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos ad praemissa benevole in omnibus punctis, clausulis et articulis quod tam nos ipsi observabimus quam per alios quosvis quorum interest, seu interierit, observari faciemus. Immo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vi-

---

[8] Arinana scilicet, et calniniana.

[9] De tolerantia religiosa in Transylvania cf. ea quae a P. Szántó referuntur; supra, doc. 38 adn. 4; deinde I. LECLER, *Histoire de la tolérance au siécle de la réforme* I-II (Paris 1955).

[10] Cf. HERMANN, *A kath. Egyház története* ... 225.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Meggies 26 die decembris anno 1588.

Sigismundus Batori de Somlio propria

---

[a] princeps Transylvaniae *om. t2-7* || [b] talis est *t2-7* || [c] quemque *t2-7* || [d] praeteritis *t2-7* || [e] *p.* Gubernatorem *sequ. t2-7* secundum desiderium eius || [f] ordinavimus *om. t2-7* || [g] ut *om. t2-7* || [h] tantum *om. t2-7* || [i] habeat *t2-7* || [j] De . . . possumus *om. t2-7* || [k] orditi *t1* || [l] ex Hungaria *t2-7* || [m] Hungariae *t2-7* || [n] permittitur *om. t2-7* || [o] ordinis *t2-7* || [p] cogant *t2-7* || [q] Varadini *om. t2-7* || [r] dicta *t2-7* || [s] Hungariam incolunt *t2-7* || [t] decrevimus *t2-7*.

93

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE INSTRUCTIO DE EXPEDIENDIS IESUITIS EX TRANSYLVANIA

ALBAE IULIAE 27 DECEMBRIS 1588

TEXTUS: Albae Iuliae, Arch. Capit. Albens., Ms. 900.
EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 251-52.
RATIO EDITIONIS: Sequimur textum a D. Veress editum.

1. Miért hogy ez ország 25 napot hagyott nékik kimenetelekre[1], az articulust ö Nagysága observáltatja, kire nékik is idején gondjok legyen.

2. Hogy penig útakra való szükségeket inkább megszerezhessék, noha ez ország minden marhájokot ö Nagyságának adiudicalta, mindazáltal ö Nagysága ex benignitate et liberalitate sua, mindennémü res mobilist, valamelyek itt Fejérváratt, Kolosváratt, Monostoron és Váradon az ö kezeknél vadnak, nékik condonálta és engedte, hogy azokot valamint és valakinek akarják, libere el adhassák. De igy, hogy az meg nevezett helyeken minden féle épületeket épen helyén hadjanak, azokban semmi pusztitás ne legyen, söt ha mi lött volna eddig is, he-

---

[1] Vide articulum octavum comitiorum; supra, doc. 92.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lyére állattassanak és aképpen integre az ö Nagysága emberének resignaltassanak.

3. Minden féle leveleket, melyeket az fejedelmek az felyül megirt jószágokról nékik adtanak volt, fogyatkozás nélkül kézben adjanak, kiknek ha mi heát mondanak, hogy ez országból ki küldték volna, arról vagy hogy scripto cavealjanak, hogy mennél hamarébb lehet in specie megküldik öket, vagy penig ugyan most megmondjanak róla, hogy az mint jelentik még ez elött kivitték öket, és most itt nálok nincsenek [2].

4. Az mely könyveket, egyház marháját, és egyebet effélét mind innen Fejérvárról s mind Váradról számon nékik adtanak volt, azon módon s azon számon ök is mindeneket resignaljanak, ugyan azon felyül megmondott helyekre, kiben mindazonáltal, ha valami alávaló és aprólék marhák szörin meg nem találtatnának, azokkal nem kell gondolni.

5. Késéröket rendel ö Nagysága melléjek, udvarából Sennyey Pungráczot [3], és tasnádi tiszttartóját, Havaseli Balást [4], kik minden útjokban való dolgokra és securitásokra szorgalmatosan gondot viselnek.

6. Pater Ioannes [5] Tasnádra menjen és kikeletig ott legyen, holott minden szükségére az ott való tiszttartónak gondviselése lészen.

7. Elegedendö salvus conductusokat mindenfelé, a hová kivántatik és commendatitiákat is adott ö Nagysága nékik.

8. Ö Nagysága viaticum nélkül sem hadja öket, hanem ád nékik [6].

---

[2] Solum P. Pitačić tradidit litteras donationis possessionum varadinensium Capitanco arcis; litteras autem claudiopolitani et albensis collegii socii secum in Poloniam portarunt; cf. infra, doc. 99 (f. 81*r*).

[3] De Pancratio Sennyei cf. MAH II 407.

[4] De Blasio Havaseli cf. VERESS, *Rationes* . . . 72 etc.

[5] I. Leleszi S.I.; de quo cf. ea quae P. Szántó tradit; infra, doc. 99 (f. 74*v*).

[6] Dati sunt sociis a Principe 500 floreni pro viatico; cf. infra, doc. 103 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

94

P. LEONARDUS RUBENUS V. RECTOR COLL. CLAUD. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 30 DECEMBRIS 1588 — [ROMAM]

TEXTUS: 1. ARSI, *Fondo Ges. 650/A*, fasc. 492; autographum. — 2. Cracoviae, Collectio Academiae Litterariae, Nº 964. Apographum Stanislai Rescii [1].

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 252-53.

SUMMARIUM: *De nostrorum expulsione ex Transylvania sub poena capitis.*

Reverende admodum in Christo Pater. Pax Christi etc.

Venimus in Megges, civitatem saxonicam, 17 huius ubi inchoata generalia comitia 21 eiusdem, et graviter contra nos invecti arriani et calvinistici pseudoepiscopi [2]. 22 P. Viceprovincialis [3] mecum et cum duobus aliis regnum adiit protestatusque est nos non esse caussam tumultuum; offert defensionem fidei disputando, bonorum vero rationem cupit ut iuris processu tueantur. 23 protestati sumus coram Illustrissimo Principe et dominis senatoribus [4] et singulariter coram domino Gubernatore [5]. Interim ipso die Nativitatis Domini omnibus ubique locorum in Transylvania bonis exuti, nulla disputatione admissa, nullo iuris processu concesso [a] cedere coacti sumus intra dies 25 magno catholicorum luctu et multis protestationibus tum a nobis tum a catholicis praemissis. Ego statim amandatus sum a P. Viceprovinciali ut omnes hic colligam et deducam in Poloniam. Addo nos in hospitio captos fuisse, omnem aditum ad Principem prohibitum. Sacra omnia ablata eidem, cum a solis calvinistis gubernari magno Principis fletu. Et haec omnia a Gubernatore contra datam Regi Stephano et regno fidem acta fuere [6].

---

[1] De St. Rescio (Reszka) abbati cf. MAH II 270 et passim.

[2] Historias comitiorum a patribus Rubeno, Wujek, Campana et Szántó conscriptas vide infra, doc. 96-99.

[3] I. Wujek S.I.

[4] Textum protestationis vide supra, doc. 90.

[5] Textum Ioanni Géczi, gubernatori traditum vide supra, doc. 86.

[6] De periurio et proditione Gubernatoris cf. infra, doc. 99 (f. 80*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Vestra Reverentia his paucis contenta, nam statim discedit nuntius. Brevi totam historiam transmittam [7]. Interim quoad illam [b] misero, quam per postam mittam, nihil huc esset scribendum quoad a fundamento caussam intelligat et simul tum ubi hos fines excessero, quid mihi consilii occurrat et quid aliis, perscribam.

Me si in Austria aut Rheno iterum esse voluerit, libenter pergam. Adire Poloniam forte erit difficile propter pestem. Interim dabo operam ut nostri in itinere non otientur. Misi hodie Cassoviam ad D. Generalem [8] pro impetrando passu per Ungariam Imperatoris. R.P. Viceprovincialis per Moldaviam perget. Relinquemus tamen in terminis tres vel quatuor [9] qui aliquando excurrant; nam [c] sub paena capitis prohibitum ne quis maneat [c].

Me V.R. [d] in summis hic tumultibus ubi affligunt cor meum catholici clamoribus et lacrymis, commendo. Datum Claudiopoli in violato collegio claudiopolitano, anno 1588 30 decembris.

Vestrae Reverendae Paternitatis servus in Christo

Leonardus Rubenus essendiensis

Inscriptio: [1*v*] Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquaevivae Societatis Iesu praeposito generali. — Cito.

---

[a] concessu *t1* / [b] illam *del.* mittam, *sup.* misero / [c] nam ... maneat *in marg.*, *om. t2* / [d] R *del.* Paterni[tati].

95

LITTERAE ANNUAE PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNI 1588

TEXTUS: In S. Monte Pannoniae (Pannonhalma in Hungaria), Bibliotheca Archiabbatialis OSB, cod. 118 G 13 (Annuae litt. prov. Austr.), p. 108-16 et 133-56; apographum.

---

[7] Vide infra, doc. 96.

[8] Rudolphus Ferdinandus Nogarola, supremus capitaneus in Hungaria superiore; cf. MAH II 407 adn. 4 et passim.

[9] In Kisvárda manserunt PP. Szántó et Thomány una cum Casparo Albensi coadiutore; cf. infra, doc. 99 (f. 84*v*-85*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: *Annuae Litterae S.I. 1588* (Romae 1600) 135-38.
SCRIPTOR: SOCHER I 376-78.
RATIO EDITIONIS: Typis mandantur quae missionem varalliensem atque elliensem in Hungaria respiciunt.
s

... [140] ... *Missio varalliensis in Ungaria*[1] — Cum primum Societas Varalliam venit, vix vestigia reperit catholicae religionis. Senum quorundam decrepitorum audiebat memoriam qui referrent nonnulla exercitia fidei ut vocabant, antiquae; quales videlicet olim instituissent supplicationes per praeruptos etiam montes, quas imagines praetulissent, quas diveris in locis stationes habuissent. Illud praeterea quales in hoc ipso oppido congregatio fuerit Corporis Christi[2], cuius sodales et certis diebus sacro adesse et singulis septimanis processioni venerabilis Sacramenti quae per caemiterium fieret, interesse. Denique quoties ad aegrotos deferretur, et comitari et luminaria praeferre debebant. Sed haec omnia haereticorum perfidia esse obliterata et extincta.

Curatum quoque est inprimis ut intelligerent subditi nostri nihil nobis aeque atque ipsorum salutem cordi esse. Tum templa quae erant prophanata, reconciliata sunt, sacra qua fieri illis locis potuit, solennitate celebrata; interdicta parocho Eucharistiae sub utraque specie administratio, et haeretica audiendi confessiones consuetudo. Etsi enim esset legitime ordinatus sacerdos, externa tamen caeremonia nihil videbatur ab haeretico differre; magna sane simplicium hominum offensione.

Itaque nostrorum concionibus hic effectum est ut superiorum parochorum conciones detestati nostras ita efferrent ut se dicerent paucissimis diebus plura a nobis de divinis rebus cognovisse quam ab aliis multorum annorum decursu. Accedebat seniorum authoritas qui omnia nostrorum monita sic acciperent ut quae eadem essent cum his quae ipsi pueri didicissent. Hinc caepit nos amare populus sua natura non malus. Haeretici concionatores cum multa frustra tentassent, ad extremum hortantur se mutuo ut quisque sibi rebusque suis consulat. Non esse eiusmodi iesuitas quorum ipsi eruditioni sufficiant. Subditi vero gratulantur sibi restitutam aliquando veritatis lucem; et nunc oppidum cum pagis tribus veram recepit fidem. Itaque Paschae feriis ex horum numero mille confessi sunt et sub una specie communicarunt. Quod eo

---

[1] Vide relationem P. I.N. Donii, rectoris collegii viennensis de accepta possessione praeposituraе thurociensis; MAH II 945-51.

[2] De confraternitatibus SS. Eucharistiae Sacramenti cf. TACCHI VENTURI, *Storia* I/I 217-28; *Encicl. Catt.* IV 257-64.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mirabilius visum est quod praecipui illorum nulla procerum authoritate flecti ante potuerint.

Fuit inter hos sacerdos annorum 60 nec ille quidem indoctus, qui quod ad avitam religionem redierit, mirum quantum in se haereticorum odium concitaverit. Verentur non sine causa ne eius authoritate plures deficiant.

Restituta sunt propria religionis exercitia. Diebus Rogationum ad supplicationem magna confluxit hominum ex remotioribus locis multitudo. Annua templi dedicatio concione et novi sacerdotis primitiis decorata est, ea omnium gratulatione ut palam dicerent si Societas hisce initiis insistat, totum comitatum facile in religionem catholicam concessurum. Atque ut metuebant ne necdum confirmata Societas ipsos aliquando desereret, intellecta R.P.N. voluntate qua haec tandem bona reciperet [3], mirum dictu quam sibi de tanta felicitate congratulati sunt. Populus ad pietatem propensus est ab antiqua maiorum institutione. Id ex hoc discere licet: accessuri ad communionem viri graves, publice in templo ab omnibus si quos offendissent, veniam rogant.

Expectantur scholae [4]; ab his plura speranda sunt.

Excurrit unus e nostris sub Epiphaniae festum in oppidum comitis cuiusdam qui olim in convictu viennensi pietate ac literis institutus est, et adhuc est fidei acerrimus propugnator. Habeat uxorem necdum satis in fide confirmatam ut quae certis diebus prohibitis vesceretur cibis. Eadem carebat liberis. Sacerdos noster accepta colloquendi occasione suadere ei caepit ut ad impetrandam prolem diebus sabbati (quibus antea carne vescebatur) in honorem B. Virginis ieiunet, et speret illam piis votis non defuturam. [142] Paruit Domina et vovit et circa festum D. Martini uno foelici partu filium et filiam enixa est magna sua et mariti laetitia. Qui ut pro tanto munere gratiam aliquam Deo, Beataeque V. referret, auream casulam et calicem una cum elaborato strophiolo templo nostro quod est Beatae Virgini sacrum, devoti obtulerunt, et Societati plurimum se debere testantur.

Missio scheliensis in Ungaria — Nostrorum labor qui in hac missione versantur, in eo fuit inprimis ut linguam ungaricam, cuius peritos admodum paucos habemus, cognoscerent [5]. Nec illud infeliciter cessit quando brevi tempore sic profecerunt ut vel publice pro concione

---

[3] Epistolam Patris Generalis, diei 25 nov. 1588, qua certiorem fecit P. Provincialem de praepositura thuroc. Imperatori non resignanda, vide supra, doc. 82.

[4] De scholis in Hungaria a S.I. aperiendis cf. supra, doc. 39.

[5] Hic fuit casus e. gr. Leonardi Classovitii S.I.; cf. supra, doc. 89.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

opulo satisfaciant. Est hic scheliensis populus aliquanto in fide corruptior et ad resipiscendum difficilior. Ad conciones tamen confluit populus solito maior et iam execrantur haereticos; ad quorum antea conciones avidissime accurrebant.

Matrona nobilis senio confecta et in haeresi educata nullis filii iam catholici precibus adduci potuit ut vel ad concionem nostram veniret. Victa tandem filii precibus accessit. Accidit tum ut de invocatione sanctorum diceret concionator, in quo fere omnes articulo inhaerere solent. Credidit mulier iis quae dicebantur, et se quoque ad alios articulos accipiendos paratam obtulit. Confitetur et catholico ritu communicat.

Alia matrona prope octoginta annorum cum gravissime decumberet, conversa est ab haeresi admodum diuturna ut gratias ageret ingentes quod extremo vitae suae tempore Dei beneficio veritatis luce esset illustrata.

Quidam senex catholicus cum sacerdotem ex nostris non haberet eius linguae peritum, per interpretem confiteri maluit quam sine confessione discedere. Reliqui tametsi in haeresi instituti et multis in ea annis confirmati, divina tamen bonitate et nostrorum labore ad religionem catholicam multo nunc magis propendent. Sexaginta iam confessi sunt, atque ii fere qui viginti, triginta et amplius annis confessi non sunt. Haereticae cantiones ex templo ablatae sunt. Doctrina christiana fructuose docetur. Sane tam in ea reperti sunt rudes ut in uno pago nullus esset qui signum crucis efformare nosset. Ita percrebuit in hoc regno Societatis fama ut nihil avidius adhuc expectarint quam collegium Societatis. In cuius disciplinam complures barones utcunque in fide instituti sunt, suos filios tradere cogitarint.

Insignis fuit nobilium comitatus nitriensis in nos studium qui et Imperatoris literis de Societate amantissime scriptis [6] libenter annuerunt et subditos nostros a christianorum militum depraedatione ita servarunt ut nisi cessissent, paratos se dicerent vi et armis militarem insolentiam coërcere.

Accidit hoc peropportune eo tempore cum reliqui huius regni comitatus ad nitriensem comitatum sua de Societate iudicia tanquam vehementiorem et acriorem reiecissent. Et erant antea tam eorum spiritus acres et vehementes ut tributum quoque Imperatori se daturos negarent, nisi e regno Societas excessisset. Nunc Dei beneficio sic mutati sunt ut vir quidam nobilis affirmaret, tria millia esse incolarum qui omnes si in eo collegium erigeretur, suas operas liberaliter offerrent . . .

[6] De Imperatoris litteris sub finem augusti anni 1588 datis cf. SOCHER, *Historia* I 378 n. 195.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

96

P. LEONARDUS RUBENUS RECT. COLL. CLAUDIOP. S.I. ACTA IN COMITIIS TRANSYLVANIAE CONTRA S.I.

MENSE IANUARIO ANNI 1589

Introductio

Haud una historia expulsionis S.I. ex Transylvania, a nostris exarata, ad nos usque pervenit. Auctores sunt diversarum nationum filii; praeterea omnes (si Patrem Campana, praep. prov. excipias) testes fuerunt eventuum. P. Rubenus, rector collegii claudiopolitani, statim post facta, antequam socii Transylvaniam reliquissent, acta scripto mandavit. Alii, ut P. Wujek, polonus, v. provincialis, et P. Lucari, italus tardius, e Transylvania egressi, vicissitudines enarrarunt. Historia autem Patris Szántó ab auctore anno 1599 transumpta est in opus *Historia Collegiorum* inscriptum. Cum omnes historiae expulsionis pro litteris annuis haberi possint; incertumque sit quando ab auctoribus exacte concinnatae sint, ad calcem anni 1588, in proximitate eventuum) collocari visum est. Solum cum historia Patris Lucari, cum in forma epistolae, diei 4 martii 1589 data sit, exceptio facta est. Haec in universum de historiis expulsionis dicta sint. Ad scriptum autem Patris Rubeni quod pertinet ea quae sequuntur, adiungenda sunt.

TEXTUS: Viennae, Öst. Staatsarchiv, Ungarn, fasc. 121 (1588), f. 176*r*-83*v* (205 × 165 mm.); originale manu nobis ignota exaratum.

EDITIO: SZILÁGYI III 248-57.

TEMPUS ET AUCTOR: Historiam scriptam esse ante egressum sociorum e Transylvania, desumitur ex documento; cuius versus finem auctor, adhuc Claudiopoli degens, asserit ibi «frequentissimae sunt confessiones»; deinde nihil refert de iis quae post exitum circa nostros acciderunt, cum in caeteris historiis haud pauca de his quoque inveniantur. Auctorem, post difficillima et diuturna examina, P. Rubenum fuisse putamus, licet cum certitudine id asserere non audeamus. Ipse enim in epistola, diei 30 decembris 1588, ad P. Generalem data, scribit se brevi totam historiam expulsionis missurum (v. supra, doc. 94). Quod a P. Wujek factum fuisse constat; cf. infra, doc. 103 § 1.

Quae acta sunt in comitiis generalibus in Meghies Transylvaniae 19 decembris 1588 celebratis

Praecipua causa quare hoc anni tempore et quasi extraordinarie comitia generalia celebrarentur[1], fuit quoniam ante duos menses cum

[1] Generatim celebrabantur mensibus aprili vel octobri; cf. SZILÁGYI, *Mon. Comit. Transylv.* passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Engedini partialia comitia haberentur et de more vectigal Princeps peteret, negavit regnum se daturum donec e Transylvania iesuitae expellantur [b] [2]. Princeps et nonnulli arbitrabantur hos regnicolarum clamores facile senatorum et Gubernatoris authoritate sedari posse. Sed cum nullo modo acquiescerent, nec de tanta causa in partialibus comitiis statui quicquam posset, ad generalia provocarunt regnicolae. Itaque cum tunc usque ad raucedinem contra nos clamassent, re infecta omnes discesserunt. Sed postea huiusmodi clamoribus catholici excitati, cum in partialibus pauci fuissent, ad generalia frequentissimi confluxerunt. Quare non nisi id Dei providentiae adscribendum putamus ut valde alieno tempore nos eiiciendos clamarent.

Cum itaque convenissent, ut solet, a ministris [3] quaesitum est si quid vellent de religione, incipit Gelvensis minister [4] solitis calumniis [176v] nos onerans: nos scilicet esse idolatros et sanctos ut deum venerari. Quod ut saepe nobis obiicitur, ita nunquam ex Dei verbo nec sanctorum probatur authoritate. Addidit, in Eucharistia ita nos esse superstitiosos ut panem tanquam Deum flexis genibus adoremus, cum tantum nobis manducandum [c] Christus praeceperit. Ad haec cum alia vellet, iussus est perorare. Cui Demetrius [5] successit; qui diuturnis lucubrationibus vix potuit aliquot mendacia contra Pontificem et nos excogitare. Ac imprimis obiecit, papam se facere et velle haberi et a nobis ita praedicari, Deum terrenum, omnipotentem et qui ex inferno 600 animas posset liberare. Quod quidem ut novum et inauditum, ita admirabile omnibus visum est, illius potentiam tantopere a nobis extolli. Atque ita esse, ex catholicorum scriptis dixit se posse demonstrare; ac si hoc parum est, inquit [d], in mortuos potentiam exercere, in vivos etiam se omnem potestatem habere gloriatur, et se dominum dominantium, regumque [e] regem esse turpissime mentitur; immo et profitetur contra, praeter et supra omnia iura humana et divina posse dispensare. Haec primo die.

Secundo vero itum est a nostris ad nobilitatem; quod nunquam ante fecerant. Ut ventum ad regnum est, caepit latine P. Viceprovincialis [6], purgans nostros et pontificem ab illis criminibus quae conficta

---

[2] Relationem de comitiis partialibus vide supra, doc. 81 (Introductio) et doc. 83.

[3] Scilicet a ministris lutheranorum, calvinistarum et arianorum.

[4] Matthaeus Toronyai; cf. supra, doc. 85 adn. 5.

[5] D. Hunyadi, superintendens arianorum; cf. supra, doc. 85 adn. 18.

[6] Iacobus Wujek S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

falso catholicis passim a pastoribus obiiciuntur. Secutus est [177*r*] nostros quidam insignis catholicus [7], qui ex scripto satis multa pro catholicis et eorum omnium nomine dixit. Deinde regnicolis supplicationem tradidit legendam. Dum nostri apud nobilitatem orarunt, nullus fuit nobilium qui auderet mutire. Sed nostris abeuntibus, statim et Demetrius et cives claudiopolitani assurrexerunt. Ac primo Demetrius: Itane, ait, Pontificis imperium hic augeri in regno permittitis? Nec advertitis sicut contra austriacos viennense seminarium [8], contra lituanos vilnense [9], ita contra Transylvaniam claudiopolitanum erectum fuisse [10]; ex quo studiosi ita prodeunt armati ut et nobis minentur et satellites portae custodes invadant. Ad extremum si hi, inquit, in regno relinquentur, paulo post de Transylvania actum erit. Nam ut ante aliquot annos magnum hinc thesaurum romani pontifices adportabant, si catholicorum fides increbuerit, verendum ne bona ecclesiastica reputant quae iam inter nobiles divisa magno omnium detrimento et iniuria restituentur *f*.

Alius deinde, Urbanus nomine [11], surrexit qui iam diu a quodam nostrorum pro concione *g* violatus, adhuc servat sub pectore vulnus. Et ut tanti odii causam altius repetamus, hic Urbanus quamvis fortasse sobrius et ut verbi Dei *h* minister non multo [177*v*] vino deditus, aliquando tamen propter hospites et amicos et crebros dolores stomachi solet largius perpotare; ac semel cum tota nocte bibisset, mane in suggestum prodiens, cum vellet declamare, obdormivit. Paulo post excitatus, ait: Profecto Marcus Kidal [12]; scilicet imago in cartis lusoriis, quasi diceret primera pro die. Hoc ut factum erat, ita a quodam nostrorum in concione relatum fuit [12*]. Hinc ita rixae et odia cum nostro Urbano. De quo hi duo versiculi perurbane decantantur:

---

[7] Christophorus Keresztury, capitaneus arcis Kövár; cf. MAH II 381 et passim.

[8] De seminario pontificio, anno 1574 Viennae instituto cf. nostrum commentarium: *Die Gründung des Wiener päpstlichen Seminars und der Nuntius Giovanni Delfino (1573-1577)*. AHSI 23 (1954) 35-74.

[9] De pontificio seminario Vilnae anno 1583 instituto cf. J. POPLATEK S.I.; *Powstanie Seminarjum papieskiego w Wilnie (1582-1585)*. In: Ateneum Wileńskie VI (1929).

[10] De seminario pontificio Claudiopoli anno 1583 a P. Possevino erecto cf. MAH II 14* et passim.

[11] Urbanus Koppányi; v. ZOVÁNYI, *Prot. Lex.* 427.

[12] Recte: « Makkos Király », idest: « Rex glandinum ».

[12*] Stephanus Szántó S.I.; qui idem factum etiam in *Historia Collegiorum* refert; v. *Austr. 228* 35*r-v*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Diceris Urbanus, sed nominis immemor huius
Semper inurbanus cum bibis esse soles.

Claudiopolitani vero ne sibi defuisse viderentur, aliquot contra nos capita proposuerunt. Et primo se invitos et minis Regis adductos et locum pro seminario et cemeterium [13] et omnia nobis in civitate concessisse [k]; secundo, a nostris studiosis Demetrium et alios fuisse vexatos. Sed [l] maxime urserunt a nobis in suum contemptum funus per civitatem celeberrime duci, etiamsi, inquiunt [l], in aliquo civitatis angulo mendicus aliquis [m] obeat, ita ab istis circumfertur ut non ad necessitatem, sed ad pompam et totius civitatis iniuriam id facere videantur. Haec et plura alia nobis obiecerunt. Sed nihil mordacius quam quaedam verba quae a quodam nostrorum Romae coram Gregorio XIII dicta fuerunt. Nam et de scripto recitarunt et ungarice Demetrius interpretatus contra nos nobilitatem satis accensam novis facibus inflammavit. Patris verba talia erant ut viderentur [178r] innuere, ideo hic esse aedificatum seminarium a Pontifice ut tanquam omnibus haereticis opponeretur [14].

Scripta est demum supplicatio qua urgerent nostrorum expulsionem [15]. Et paulo post unus ex senatoribus, Dominus Zambori [16] ad nobilitatem delegatur et rationibus frustra eos mitigare conatus est. Aiebat primo, non iure id fieri posse ut omnium nomine supplicatio detur, cum multi ex primoribus dissentiant [n]. Deinde, ait, Principe adhuc puero et electo tantum, non iurato [o], quid posset de tantis rebus statui? Expectent propterea donec se Gubernator [17] magistratu abdicet. Tunc melius de his rebus deliberabitur. Acclamatur fere ab universis, nunc tempus esse, frustra prorogari et occasionem quaeri elabendi. Sed Dominus Zambor: Nec, inquit, Gubernator potest, cum debeat omnium iura tueri; et Princeps non iuratus nequit duorum iuratorum

---

[13] De locis pro seminario et coemeterio catholicis concessis cf. MAH II 735 § 7 et doc. 381 § 2.

[14] Agitur de oratione funebri quam P. Tucci in obitu Gregorii XIII Romae protulit (cf. SOMMERVOGEL VIII 264); verba autem oratoris ab haereticis in crimen vocata reperiuntur ap. SOCHER I 397-98.

[15] Textum supplicationis regnicolarum de expulsione iesuitarum Principi exhibitae vide ap. LAMPE, *Historia* ... 318-20; BOD, *Hist. Hung. Eccl.* I 459-63. et VESZELY, *Erd. Egyháztört. Adatok* 200-03 (textus hungaricus).

[16] Ladislaus Sombori; cf. supra, doc. 83 adn. 7.

[17] Ioannes Géczi.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

principum acta et privilegia rescindere. Multis praeterea ultro citroque [prolatis] usque ad tertiam pomeridianam in templo fuerunt.

Tertio comitiorum die cum frequentes in templum convenissent, ceperunt de supplicatione ad Principem mittenda deliberare, qua peterent ut nostri expellantur. Tandem omnes, paucis exceptis, contra nos consenserunt. Mittuntur itaque legati ad Principem, quorum caput fuit causarum director [18]. Paulo post etiam a catholicis nonnulli delegantur quorum princeps erat Sarmazaj [19] arrianus, nobis tamen aequitatis et Principis causa favet. Sed tam catholicorum legatis, quam adversariorum responsum est, non posse tam cito de his rebus deliberari; [178*v*] cras conveniant, quid facto opus, respondebitur.

Pater interim Viceprovincialis coram Illustrissimo et aliquot senatoribus nostrum supplicem libellum legit [20], officii et iuramenti admonens Gubernatorem [21]. In templo tamen ita contra nos sevitum est ut nullo modo nos vita dignos iudicarent. Appellabant hostes et animae et corporis et peiores homicidis qui tantum corpus trucidant. Nec puduit tantam calumniam in supplicationem scribere. A prandio convenerunt senatores cum Illustrissimo de nobilium supplicatione consultaturi [p].

Quarta die comitiorum D. Cancellarius [22] et D. Galphi ad regnum delegantur qui nomine Principis nobilium postulatis de scripto respondeant. Responsionis haec erat summa: Se nullo modo, praesertim in tali aetate, posse irritare illa quae a duobus principibus essent constituta; praesertim cum multi sint, inter quos etiam sui fratres [24] qui iesuitas suos pastores retinere cupiunt; et id se velle, Principi supplicarunt; et Principis cum sit omnium iura tueri, maxime illorum debet defendere quorum adventus tantopere sit ab aliis principibus expetitus et commoratio omnibus regnicolis tum saluti tum dignitati fuerit [q]. Addidit

---

[18] Gregorius Litteratus (v. SZILÁGYI III 83); qui anno 1594 una cum alii § coniurationis contra Principem membris ad mortem damnatus est. Cf. ea quae a P. Szántó in *Historia Collegiorum* de eo traduntur (*Austr. 228* 91*r*); praeterea VERESS, *Carrillo* II 120; NAGY III 260.

[19] Sigismundus Sarmasági; cf. VERESS, *Annuae Litterae* 102 et passim. De eius familia v. NAGY X 68-70.

[20] Supplicem libellum v. supra, doc. 90 I.

[21] Vide *ib.* « Apostrophe ad Gubernatorem ».

[22] Volfgangus Kovacsóczy.

[23] Ioannes Gálffy, magister supremus camerae Principis; cf. supra, doc. 7 a dn. 6.

[24] Balthasar et Stephanus Báthory; de quibus cf. supra, doc. 41 adn. 8, et doc. 83 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in regnum nostros nullius iniuria vel expensis fuisse admissos; et bona quae nunc possident, non ex publico fisco, sed ex propriis facultatibus principes assignarunt. His auditis, in templo catholicorum animi erecti sunt[r], sed adversariorum ceciderunt. Et cum nescirent quid Principi responderent, electi sunt viginti qui de responsione inter se deliberarent.

Quinta die ex nobilitate Ioannes Gerendi[25] et Ioannes Forro[s][26] [179*r*] ad Principem mittuntur qui contra nos aliquot mendacia proponerent. Inter quae haec erant quibus nos iure expelli posse arbitrabantur. Primo, nos suasores, imo et impulsores fuisse ut Rex Lusitaniae bellum susciperet contra barbaros, ibique sexdecim annos natus occubuit[27]. Deinde nobis datam esse facultatem docendi pueros, non propagandi papisticam religionem. Sed nos his finibus minime contenti, ubique in toto regno vagamur et alios vel invitos ad nostras superstitiones convertimus[28]. 3° Idem conculcarunt quod claudiopolitani: ita nos esse superstitionibus inquinatos ut in meridie dum funus ducimus, funalibus utamur, quasi sol, inquiunt, non satis esset ad viam in coelum demonstrandam. Quare tantus fumus excitatur ut fere homines excaecentur. 4° A varadiensibus in die Paschatis flores decerpi et arbores et fructus in floribus destrui. 5° Quendam ministrum a nostris male fuisse mulctatum. Eius etiam libros per summam iniuriam laceratos. Demum ad impugnandam donationem qua nostra bona possidemus, quendam articulum nunquam antea auditum a regina Isabella latum obtulerunt, quo cavebatur ne bona ecclesiasticis semel ablata, illis iterum restituerentur. Multa alia obiecerunt quae facile dilui, cum sint falsa, potuissent si iure et rationibus uti quam tyrannide et vi maluissent.

Vesperi eiusdem diei hora sexta nomine Illustrissimi ad aulam omnes vocamur. Quo cum pervenissemus, in quoddam cubiculum interius adducti sumus; quo paulo post Dominus Cancellarius et Dominus Zambor[29]. Mox [179*v*] exorsus Cancellarius: Magnae, inquit, curae tum Principis tum reliquis senatoribus res vestrae sunt, magna cum Principis dignitate coniunctae. Ac cum omnes in ancipiti deliberatione

---

[25] De I. Gerendi cf. Zoványi, *Prot. Lex.* 215; et Nagy IV 371-72.

[26] De I. Forró cf. Nagy IV 222-23.

[27] De partibus quas patres Societatis in educando principe Sebastiano, deinde in eius curia regia habebant, perplura iuveniuntur ap. Rodrigues, *História* II/2 253-392.

[28] Obiectionum refutationes legi possunt in *Apologia* a P. Szántó conscripta; v. infra, doc. 99.

[29] L. Sombori; v. supra, adn. 16.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

versemur, quomodo scilicet et regnicolis aliqua ex parte satisfacere et vos retinere possimus; et cum certo certius sit nullo modo hinc regnum discessurum nisi aliquid boni contra vos promulgetur; certum [t] item esse, vobis nullo modo posthac licere in iisdem locis consistere, in quibus antea iussu Regis fuistis, ideo vos consulimus quid statuendum sit ne uno atque eodem tempore Ill.mus Princeps vel vobis sibi charissimis vel regno nostro spolietur.

Cui P. Viceprovincialis: Nulla, inquit, causa est cur in re [u] tam certa et privilegiis firmata atque comitiorum generalium consensu roborata tantopere laboretis. Nam si rationibus agere voluerint, ut par est, nec bonis spoliari nec tam atroci exilio mulctari possumus. Ad quae Cancellarius: Hic non iure sed vi rem agi. Et vos videtis si ita, inquit Pater, est, nos arma non habemus. Defendemus quoad poterimus nostram causam in refutandis calumniis. Reliquum Deo committemus. Addidit ad extremum Cancellarius, illud urgeri ab adversariis, quorum ipse princeps est et religionis catholicae acerrimus hostis, a nobis non legitime bona possideri. Nam etsi, inquit, Rex donavit, cum anno 1556 sit articulus quidam a regina Isabella latus ne unquam bona quae semel ecclesiasticorum fuerant, ad illos devolvantur. Quare nullo iure possidebamus tot annos illa bona, cum fuerunt [180*r*] antea ecclesiasticorum [30]. Addit praeterea nos docendi, non concionandi causa fuisse vocatos et tamen vos, inquit, toties sine Principis consensu etiam ad turcas excurristis. Urgebat demum concordiam inter nos et adversarios quae cum nulla sine nostra maxima iniuria esse posset, tempus tamen deliberandi postulavimus. Quare domum revertimur et omnium nostrum una voce decretum est ut nullo modo tantae tyrannidi consentiamus, qua licet authoritate concionandi et docendi et bonis semel optimo iure possessis, sine ulla causa spoliemur, rationesque attulimus quare id potissimum et Principis dignitati et nostrae conscientiae expedire videatur. Nam inprimis tum regem tum Christophorum maximae iniustitiae, impietatis et imperitiae condemnaremus. Nam si nobis illa bona dederunt quae non poterant, profecto impii et iniusti fuerunt. Si vero nesciebant se non posse donare, imperitissimi legum et iuris Transylvaniae.

Haec et multo plura in die Natali Domini coram Illustrissimo et senatoribus P. Viceprovincialis recitavit. Demum quod etiam alias fecerat, solemni protestatione protestatus est [31] nos minime tantae im-

---

[30] De comitiorum articulo cf. supra, doc. 90 II et adn. 9.

[31] Protestationis textum v. supra, doc. 90 II.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pietati consentire, nec nostra sponte velle nostro iuri cedere. Si vi et tyrannide ipsi velint agere, non tantum bona, sed vitam etiam possunt auferre. Sed his nihil permoti paulo post [180*v*] decretum promulgarunt quo nos Alba Iulia, Varadino et claudiopolitano collegio spoliabant. Monostor tantum [v] (pagus is est) ne omnia simul auferre viderentur, dereliquerunt. Sed nec tanta calamitate odium nobilitatis exsaturatum, adhuc et illinc nos expelli debere clamarunt. Et ne putentur mitius id egisse, usque ad secundam pomeridianam comitia produxerunt. Tandem ad diem Sancti Stephani reiecti sunt, impetraturi a Principe quicquid postulassent. Nam et Princeps a nobis alienus, aliorum fortassis deceptus consiliis, videbatur. Nam uni ex nostris qui cum illo versabatur, dixit se omnia nunc dissimulare velle; ac antequam promulgaretur decretum, perorabat [w] vehementer, conquerebatur etiam [x] se fuisse ab omnibus derelictum et solum non potuisse tantis clamoribus resistere. Hic illustrissimus Princeps qui fuerat a nostris a teneris annis educatus et nobis tum a parente tum a rege Stephano unice commendatus. Ut tamen animi dolorem ob hanc nobis iniuriam illatam ostenderet, subtristis in conviviis fuit, nec muticas adhibuit. Alii ubique usque ad vesperum pro felici nostra expulsione perpotarunt. Hic finis historiae.

Interea multi ex catholicis ad nos moesti, squalidi ac semimortui confluebant, nostram calamitatem cum sua salute coniunctam ardentissimis lacrymis deplorantes. Ita nos diem Natalem celebramus flendo non canendo, nostra laetitia in luctum versa est, in salicibus suspendimus organa [181*r*] nostra, nec potuimus proferre verba cantionis [y] [32].

26 decembris etiam reliqua nostra bona nobilitati permittuntur, ediciturque ut nullibi in Transylvania nostri sine vitae periculo versari possent [33]. Et Cancellarius qui hoc edictum promulgavit, ut a nobis fortassis gratiam iniret, summis coram regno laudibus [nos] affecit. Nihil in regno, inquit, patres fecerunt propter quod et hac bonorum spoliatione et tam infami et tam atroci exilio digni sint. Nec sunt, inquit, infimae conditionis homines, in quos quicquid libitum fuerit, statuatis. Sed quoniam vestris clamoribus haud resisti potest Ill.mus Princeps, vestris tandem precibus victus et bona aufert et exilio mulctat sempiterno. Pergite itaque alacriter et posthac omnia bona tam foelici principio constituto a tanto Principe expectate.

---

[32] Cf. Ps. 136 1-3.

[33] Decretum expulsionis v. supra, doc. 92.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Paulo post latam sententiam a domino Gubernatore et domino Galfio monemur ne amplius ad aulam eamus nec Principem conveniamus nisi vocati. Itaque uno tempore omnibus bonis et Principis consuetudine quem tamen Rex moriens unice nobis commendaverat [34], et omni dignitate spoliati sumus.

Sed ne videantur contra religionem catholicam agere, cuique nobili unus sacerdos permittitur qui et ungarus sit et a iesuitarum disciplina et instituti alienus [35]. Sed haec est diaboli fraus. Nam videt nusquam ungaros sacerdotes reperiri a quibus catholici rudes ad fidei mysteria informari possint. Ex aliis vero partibus si sapiant nostro exemplo edocti, non [181*v*] se coniicient in tantam barbariem quam nos infinitis privilegiis et diuturnis vigiliis mitigare non potuimus. Sed ad rem putabamus nos tantum a consuetudine Principis, non a reliquis ministeriis Societatis arceri. Itaque cum dubitaremus, visum est Gubernatorem consulere, an nobis liceat apud Illustrissimum sacrum facere et reliqua sacerdotum ministeria exercere. Negavit omnino licere, quare quamprimum discessum cogitamus.

Quaenam autem mutatae voluntatis causa fuerit, cum semper antea Princeps *z* et patres nostros dilexerit et ubique summo amore defenderit, facile coniici potest. Nam Princeps cum natura sua sit ad imperium inflammatus et diuturnam iam tutelam *a* fastidiens, statuit omnia tentare ut rerum quam primum ipse potiretur. Gubernator etiam similibus facibus accensus, cum videret se si administrationem deponeret, in ordinem redactum iri, et in aliquod etiam *b* discrimen propter Principis pueritiam regnum coniectum *c* iri, decrevit omnino extrema quaeque tentare ut possit ut antea gubernacula retinere. Et quoniam omnibus odio erat propter summam avaritiam, videretque ad se deponendum populum esse inflammatum, occulte animos nobilium tentabat ne deponatur, aperte autem et Principi et multis aliis se magistratu abdicaturum pollicebatur. Sed nunquam, inquit, Principem alloquendo, tu magistratum inibis, ni prius iesuitas pro dote regno despondeas. Hic anceps Princeps, nec adhuc calliditatem Gubernatoris coniiciens, haesitabat. Consulit tandem suos: expellendine sint nostri propter [182*r*] regnum. Illi autem vel saltem alter illorum, quoniam cum Principe regnaturus putatur, facile authores fuerunt ut nunc consentiat, non defuturam occasionem nostros maiori cum dignitate revocandi.

---

[34] Textum testamenti Stephani regis, qui Sigismundum principem spectat, v. supra, doc. 4 adn. 12.

[35] Videas decimam paragraphum decreti expulsionis; supra, doc. 92.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Interea Princeps ne verbum quidem nobiscum de hac re ut antea, imo et alienus videbatur. Quod cum suspicaretur quidam e nostris, adiit. Ille se miratus respondit: Scio, inquit, ego quid facio. Omnia, ne dubitetis, in religionis catholicae utilitatem cederit. Agitatur postea in senatu nostrorum reiectio. Assurgit Princeps et ne consentire videretur, facite vos, inquit, ego discedo [d]. Alii venatum eunt vel magna ex parte in conviviis tempus terent. Omnes denique se et religionem catholicam produnt, suisque commodis postponunt.

Itaque Gubernator cum videret omnes fere a nobis descivisse, et iam omnia se obtinuisse quae nunquam sperare ausus esset, nomine Principis decretum dum legat, facile tamen persuadet aliquibus se tanti facinoris fuisse authorem. Quare pro tanto beneficio usque ad mortem regnare permittant; et ut aliquot ab hac re abhorrentes ad suam sententiam reduceret, ipsemet senex et semimortuus multis stipatus nobilibus descendit ad nobilitatem, quamvis, inquit, nihil tale fecerim, cur hac quam a Rege habui, authoritate priver. Cum tamen meum diuturnum morbum et senectutem videam, paratus sum [182*v*] dummodo alicui ad hoc idoneo haec cura mandetur, regnum deponere. Haec callide ab illo. Nam quosdam subornarat qui clamarent, nullo modo id regnum passurum ut homo tantae experientiae hac dignitate spolietur. Sed reliqui quibus erat exosus, clamant se non posse de his rebus ipso praesente deliberare. Abeat, tunc quid faciendum inter sese consultabunt.

Sequenti itaque die omnino in sententia perstitit nobilitas, ut scilicet Gubernator omnino deponatur. Fit tamen primus regni consiliarius et totius equitatui praefectus generalis. Princeps itaque laetus.

Secunda ianuarii ad calculum romanum in templo solemni more contra nos religionemque catholicam conceptis verbis iuravit ut mirer et fere obstupescam, tantum principem ab infantia in religione catholica educatum et optimis ortum parentibus, tam impium iuramentum non exhorruisse. Inprimis iuramento se obstrinxit, nunquam nostros hic passurum nec aliunde vocaturum, ac spatio 25 dierum omnes hinc exacturum poena constituta in nostros est spoliatio bonorum et vitae etiam si illi qui nostros invenerit, videbitur, eadem poena et illi afficientur, apud quos nostri reperientur [36].

Templum quod nos Varadini habebamus, quo solebant ad 10.000 catholicorum convenire, et quod antea catholicorum [183*r*] semper fuit, haereticis statim permisit; nec tot catholicorum lacrymis et suspiriis

---

[36] Vide *ib.* eiusdem decreti paragraphos octavam et nonam.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

est permotus quas genibus flexis dies et noctes pro hoc templo fuderunt.

Repetiit paulo post Gubernator[f] a nobis templi ornamenta, libros, calices et fundationis privilegia, additis, ni daremus, minis. Iuravit se tres tantum sectas in regno permissurum praeter valachos, confessionis augustanae, calvinistarum et arrianorum. Statim Claudiopoli seminarium dimissum est, scholae clausae; et tantus fertur luctus catholicorum ut a mane ad vesperam usque in templo non nisi ploratus et eiulatus exaudiatur[37]. Multi etiam hoc calamitosissimo tempore vel tanta iniquitate vel nostrorum tolerantia permoti ad catholicam fidem convertuntur. Sed parum permansuri putantur cum nullus hic remaneat qui eos confirmare possit. Frequentissimae sunt confessiones et nullum fere sacrum est in quo non multi communicent. Idem Albae et Varadini factum est. Et tamen Deus non videtur tantis luctibus et gemitibus permoveri. Sed quis novit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?[38]

Paulo post caepit dominus Gubernator gravius aegrotare; et tandem morbo victus infoelicissime occubuit antequam nos e finibus Transylvaniae excederemus. Et cum animam ageret [183*v*] fassus est se violasse fidem quam de religione catholica in sua libertate conservanda regi Stephano dederat[39]. Quare his verbis saepe exclamabat: Tenete me, tenete, succurrite, excrucior, magnum restat iter. Vae mihi, vae mihi quia fidem violavi. Atque his vocibus teterrimam animam exhalavit.

---

[a] Meghies *del.* in ‖ [b] expellantur *del.* Ill. ‖ [c] manducandum *del.* nobis ‖ [d] inquit *del.* ut, *sup.* in ‖ [e] regnumque *a. corr.* ‖ [f] restituentur *sup. alia m.* ‖ [g] concione *del.* vulneratus; *sup. alia m.* violatus ‖ [h] Dei *sup. alia m.* ‖ [i] concessisse *del.* Dum ‖ [j] sed *del.* illud ‖ [k] in *del.* horum; *sup.* suum ‖ [l] inquiunt *sup. alia m.* ‖ [m] aliquis *in marg.* ‖ [n] dissentiant *del.* Dum; *sup.* Deinde ‖ [o] iurato *del.* quod; *sup.* quid ‖ [p] consultatori *ms.* ‖ [q] *prius* fuit ‖ [r] sunt *del.* ita vero; *sup.* sed ‖ [s] Forra *ms.* ‖ [t] certum *del.* idem; *sup.* item ‖ [u] re *sup.* ‖ [v] tantum *del.* nostrum ne omnia simul nobis; *sup. alia m.* (pagus is est); *et in marg.* ne omnia simul auferre viderentur ‖ [w] perorabat *del.* . . . . lacrimae . . . praesertim in alienis . . .; *sup. alia m.* vehementer ‖ [x] etiam *sup.* ‖ [y] cantiones *sup. sed del. et in marg. rep.* ‖ [z] Princeps *del.* ut; *sup.* et ‖

[a] tutelam *del.* pertaesus; *sup.* fastidiens ‖ [b] etiam *sup.* ‖ [c] *prius* coniecturum; *sup.* iri ‖ [d] discedo *del.* Balthasar ‖ [e] tenent *ms.* ‖ [f] Gubernator *sup. alia m.*

---

[37] Cf. Jer. 3 21 et Mt. 2 18.

[38] Rom. 11 34 et 1 Cor. 2 16.

[39] Textum iuramenti v. infra, doc. 99 (f. 80*r-v*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

97

P. IACOBUS WUJEK V. PROVINCIALIS S.I. IN TRANSYLV. BREVIS HISTORIA EIECTIONIS S.I. EX TRANSYLVANIA

MENSE FEBRUARIO ANNI 1589

Introductio

Praeter P. Rubenum, collegii claudiopolitani rectorem, etiam P. Wujek, v. prov. suum esse duxit ut ad informandum P. Generalem historiam eiectionis S.I. e Transylvania enarraret. Quod autem posterius, in Poloniam reversus, praestitit. P. Campana die 7 martii 1589 ad P. Generalem scribens dicit: « Scio P. Vangrovicium totam historiam [eiectionis] mittere R.V.P. » (v. infra, doc. 116). Ex quibus verbis deduci licet, auctorem mense februario historiam concinnasse, mense autem martio Romam misisse.

TEXTUS: Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., Fondo Gesuitico, Ms. 1353 (3482), fasc. 28 (217 × 164 mm.), 227*r*-32*v*; autographum. In f. 232*v* manu Patris Wujek inscriptio: « Historia eiectionis Societatis Iesu ex Transylvania. — Pro R.P.N. Generali ».

Brevis historia eiectionis Societatis Iesu ex Transylvania 19 ianuarii [1] Anno Domini 1589

Saepe quidem transylvani tam dictis quam factis ostenderunt quam inviti Societatem ad se admisissent [2]. Vivente tamen rege Stephano (quem ita metuebant ut si, quod quidam dixit, in daemonem eos credere iussisset, utique fecissent) nihil aperte movere sunt ausi. Immo vero decreto comitiorum anni 1581 Societatem approbarunt [3] et ut in Monostor, Claudiopoli et Albae maneret, concesserunt. Verum post Regis [4] mortem, sublato illo metu, omnibus comitiis contenderunt tam

---

[1] Dies quo socii a regnicolis expulsi, iter exitus Claudiopoli aggressi sunt.

[2] Iam anno 1581 adversarii minabantur Societatem expellere e Transylvania; v. MAH II 140. Cf. etiam epistolam Patris Thomány anno 1585 hac de re scriptam; *ib.* 803-04.

[3] Decretum comitiorum anni 1581 ad S.I. admissione in Transylvaniam, vide in MAH II 207.

[4] Stephanus Báthory rex Poloniae obiit die 12 dec. 1586; cf. supra, doc. 3 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ministri arriani et calviani quam nobiles ab eis incitati ut idololatria (sic enim illis cultum Christi et sanctorum sacrarumque imaginum appellare libet) eiusque administri iesuitae e regno pellerentur [5]. Perfecissentque fortasse illico quod voluerunt, nisi Gubernator [6] cum consiliariis Principis totum hoc religionis negotium in aliud tempus, nempe ad generalia comitia distulisset. Verebatur enim ne si tale quid Societati concessisset, multum incommodaret rationibus Principis qui tunc inter caeteros ad regnum Poloniae aspirabat legatosque suos in Poloniam ad electionem miserat [7]. At ubi se viderunt ea spe deiectos, minus iam de retinenda Societate in Transylvania fuerunt solliciti. Imo vero varios modos et rationes quaesierunt quibus nostros et [a] Principi exosos redderent eosque tum ex aula tum ex Transylvania exturbarent. Nam et assiduis obtrectationibus de nostris Principis aures quotidie onerabant, et Michaelem Brutum [8] magno stipendio illi promisso in Transylvaniam vocabant qui Principem remotis nostris legendo et recitando hystorias totos dies detineret et oblectaret [9]. Quem tamen Princeps non admisit a nostris praemonitus, dicens se non indigere aliis praeceptoribus praeter eos qui sibi essent a rege Stephano assignati, qui et historias et artes liberales illi abunde proponerent [10].

Interea et Balthasar Bathoreus [11] castrum Fogarasd sibi a Rege testamento legatum aegre a Principe obtinet. Repugnabant enim quidam primarii veluti ne si ille nactus arcem illam Transylvaniae praecipuam, se cum Principe et Stephano fratre [12] coniungeret, aula catholicis paulatim repleretur [227*v*] atque ita illis cedendum foret, maxime iesuitis Principi quotidie assistentibus. Itaque omnem lapidem sibi movendum existimarunt ut qui dominum Balthasarem possessione arcis Fogarasd et Principis familiaritate prohibere non potuerunt, illi iesuitas a latere Principis prorsus amoverent. Alioqui catholicos cum Principe mox [b] regnaturos, se vero locum in aula minime habituros. Quare concitant nobilitatem et ministros arrianos atque calvinistas ut pro-

---

[5] De comitiis post mortem Stephani regis in Transylvania celebratis, et de tentamina adversariorum pellendi inde socios cf. supra, doc. 10 13 30 38 50 § 81 (Introd.) et 83 § 1.

[6] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 96 adn. 17.

[7] De qua re cf. supra, doc. 13.

[8] De M. Bruto cf. supra, doc. 61.

[9] Cf. supra, doc. 42 § 6.

[10] Cf. supra, doc. 61.

[11] Cf. supra, doc. 41 adn. 8.

[12] De St. Báthory iun. cf. supra, doc. 83 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ximis comitiis rem agant serio contra iesuitas. Nunc enim tempus esse quo voti fierent compotes.

Igitur in comitiis Enyedini anno Domini 1588 ad primam novembris celebratis [13] nobilitas a primoribus, ut dictum est, animata quasi iureiurando se obligavit non prius consuetum tributum Principi se concessuros quam iesuitas ex Transylvania expulerit. Capita autem accusationis vel potius calumniarum erant praecipua quod iesuitae idololatriam iam olim explosam revocarent; quod ubicunque essent, autores sint discordiarum; inquisitionis hispanicae et effusionis sanguinis; quod paulatim occuparent totam Transylvaniam et Pontifici Romano subiicerent; quod filios nobilium perversa doctrina imbuerent, eosque armare contra parentes ne illis obediant; immo docerent obsequium illos praestare Deo qui parentes suos interficerent religionis ergo. Item quod studiosi nostri spadiis appeterent ministros ipsorum. Denique quod subditos nostros nimia tyrannide opprimeremus [14].

Nostri viso periculo, primo a Principe petierunt ut crimina ab adversariis contra nos obiecta nobis in scripto traderentur ut nos purgare et defendere possemus. Sed cum nihil responsi acciperent, petita audientia ingressi ad Principem et senatum dixerunt se quidem hactenus in omnibus comitiis tacuisse eo quod experti essent Ill.mi Principes et amplissimi senatus curant pro se. De qua tametsi nunc minime dubitent, tamen cum adversarii iam nos palam et vehementer oppugnent, nostros tacere diutius non posse [c], ne sibi ipsis defuisse videantur. Itaque animum suum Ill.mo Principi et amplissimo senatui aperire velle antequam de illis aliquid statuatur.

Quibus praefatis legit P.V. Provincialis defensionem illam et protestationem primam ex scripto coram Principe et senatu quae sic incipit: « Etsi mansione hac nostra etc. » [15] eamque plectam tradidit Principi. Respondit Mag.cus D. Alexander Kendy [16], nomine Principis, intellexisse Cel.em suam ea quae vocibus et scripto proposuissemus. De his autem ubi diligentius deliberaverit, responsum nobis daturum per D. Cancellarium. Interim bono animo essemus et nos partim apud Principem partim in hospitio conti-[228r]neremus nec ullo modo in templum ad nobilitatem ingrederemur (nam et de hoc expetieramus

---

[13] De comitiis ineunte novembri 1588 Enyedini celebratis cf. scriptum Patris Szántó; supra, doc. 81 (Introd.).

[14] De adversariorum accusationibus contra S.I., et de earum refutationibus plura habentur in *Apologia* Patris Szántó; v. infra, doc. 99.

[15] Protestationem patrum seu libellum supplicem, videsis supra, doc. 81.

[16] A. Kendy, consiliarius Principis; cf. supra, doc. 83 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Principis consilium); esse enim vulgum bestiam multorum capitum, Principem ipsum acturum nostram causam diligenter. Consequentibus diebus usque ad finem comitiorum laboratum est ut postulata nobilitatis differentur ad generalia comitia, sed frustra. Nam nobilitas quoque tributum ad idem tempus distulit, novo sane et pessimo rebellionis exemplo, quale nunquam dicitur in Transylvania accidisse. Atque ita discessum est rebus infectis, promissis brevi generalibus comitiis. Creverunt interim animi adversariis [d] [ita ut] certo sibi pollicerentur se in generalibus comitiis id quod vellent facile obtenturos. Itaque famam ubique sparserunt iesuitas certo iam-iam eiiciendos. In his autem comitiis Princeps satis se constantem et animatum ostendit in tuenda Societate et religione catholica.

Finitis comitiis, mox P.V. Provincialis tribus viis literas dedit ad R.dum P. Provincialem Poloniae; quin et proprium nuncium ex fratribus ad eum misit ut si posset, ad generalia comitia advolaret opemque rebus dubiis adferret. Scripsit praeterea ad Magnificum D. Cancellarium regni polonicae [17] ut ipse Gubernatorem et senatum admoneret offitii. Quod et fecit satis tempestive. Praeterea ordinavit ut P. Rector claudiopolitanus [18] adiret praecipuos senatores, D. Alexandrum Kendy [19], D. Ladislaum Zombory [20] et D. Stephanum Bathoreum [21], et ab eis consilium, quid nobis facto opus sit, exposceret. Qui inter alia suaserunt Gubernatorem offitii et iuramenti serio esse admonendum. Id quod factum est in eam sententiam quae et scripto comprehensa est [22]. Promisit ille se iura nostra defensurum uti hactenus fecisset, quantum quidem posset. Purgavimus nos quoque apud illum de quibusdam suspitionibus quasi Principi sigillum procurassemus quo literas obsignaret, scriptas inscio Gubernatore, et quod nobis auctoribus votum fecisset ne uxorem duceret haereticam etc.

Interim tam Claudiopoli quam Albae et Varadini habita est aliquoties oratio quadraginta horarum, votorum renovatio, supplicationes, flagellationes et id genus opera pietatis, in quibus haud mediocris fervor catholicorum apparuit. Excussae sunt etiam a nostris theses de

---

[17] Ioannes Zamoyski; cf. supra, doc. 4 adn. 16.

[18] Leonardus Rubenus S.I.

[19] Cf. supra, adn. 16.

[20] De L. Sombory cf. supra, doc. 96 adn. 16.

[21] Cf. supra, adn. 12.

[22] Scriptum die 28 nov. 1588 a patribus S.I. Gubernatori oblatum, videsis supra, doc. 86.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vera et falsa idololatria ut si ad disputationem venire oporteret, parati essemus nostram religionem defendere.

Die 20 decembris caepta sunt generalia comitia in oppido saxonico Megges quibus ex nostris septem patres interfuere: P. Iacobus v. provincialis [23], P. Leonardus Rubenus rector claudiopolitanus, P. Emanuel [24], P. Hieronymus Ferricelus, P. Stephanus Arator, P. Matthias Tomanius et P. Valentinus [25]. Eo die habitae sunt in templo conciones a superintendente calvinistarum et arianorum [26] (ad quas invitati sunt a nobilitate plerique omnes senatores et consiliarii Principis); quorum ille contionem solitam cecinit, idololatriam [228*v*] esse omnino tollendam et imagines Christi et sanctorum mera esse idola, papistas praeterea panem pro Deo adorare. Hic vero contra Pontificem plenis buccis invectus dixit, illum vocari a suis terrestrem Deum et divinis honoribus adorari et in iure canonico scriptum esse Papam posse una hora mille animas ex inferno liberare [27].

Postero die visum est nostris necessarium ut etiam coram nobilitate causam suam agerent et ministrorum nugas refellerent. Sed consilio amicorum non est visum expedire ut in templum irent ubi essent unus nobilium una cum ministris, sed ad secundum senatum qui ex aliquot consiliariis Principis et praecipuis nobilibus constabat, et prope templum erat congregatus. Quo cum deducti essent a D. Christophoro [e] Kerestury [28] capitaneo kivariensi, qui insignem zelum pro fide catholica in his comitiis re ipsa ostendit, iussi sunt tantisper expectare quoad de nostro adventu nobiles qui erant in templo, fierent certiores, atque ab eis intelligerent an vellent ut in templum veniremus et ibi causam nostram ageremus. Qui cum annuissent (quamvis non defuerunt qui nos negarent esse audiendos eo quod Romae ipsorum similes statuti comburantur) introducti sumus in templum quatuor e Societate: P. V.Provincialis, P. Rector claudiopolitanus, P. Emanuele et P. Valentinus. Quo etiam secundus senatus mox advenit. Ibi P. V. Provincialis primo latine locutus est in hanc sententiam: Principio precatus est illis felicis-

---

[23] I. Wujek (Vangrovicius) S.I.

[24] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 6 et passim.

[25] V. Ladó S.I.; cf. supra, doc. 15 I 6.

[26] Matthaeus Toronyai et Demetrius Hunyadi; cf. supra, doc. 96 adn. 4 et 5.

[27] Refutationem calumniarum videsis in *Historia Collegiorum* Patris Szántó; infra, doc. 99 (f. 44*v*-48*r*).

[28] De Chr. Keresztury cf. supra, doc. 96 adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

simum successum comitiorum et consiliorum omnium ut ea cedant inprimis ad Dei opt. max. gloriam; deinde ad utilitatem publicam et tranquillitatem regni etc. Deinde commemoravit illos non latere quod Societas nostra ante novem annos in Transylvaniam venerit. Non enim seipsam per vim aut fraudem aliquam intrusit sed legitime vocata ab Ill.mo Principe Christophoro et a Seren.mo Rege Stephano missa in hoc regnum venit et muneribus suis pacifice ac sine cuiusque iniuria functa est, instituenda iuventute, concionando et administrandis sacramentis. Bona etiam sibi ad eundem finem attributa sine cuiusquam contradictione possedit, iisque ad sustentationem doctorum virorum, magistrorum et concionatorum et ad templorum, scholarum et seminarii aedificationem Societatem ad utilitatem publicam iuxta suum institutum usa est. Cum igitur Societas nostra et legitime in Transylvaniam introducta et ab ipsismet dominis regnicolis in generalibus anni 1581 comitiis peculiari decreto admissa et approbata fuerit [29], mirari nos quidnam venerit in mentem illis qui eam nunc oppugnant et contra ius et fas suis eam iuribus et possessionibus nituntur spoliare.

Nos protestari nullam hisce turbis aut tumultibus causam dedisse. Deinde petere ab universo regno ut ne patiantur iura nostra tam firma et a tribus principibus confirmata violari. Alioquin periculum esse ne et sua [229*r*] amittant. Praesertim cum nulla sit causa aut crimen quod nobis iuste obiicere queant. Nam quod hesterno die a ministris obiectum est de idololatria, id nullo negotio refutari potest. Tantum enim abest ut nostri idololatriam invehant aut promoveant, ut eam potius in Indiis et novo orbe ubique exterminent et idolis deiectis atque comminutis, Christum Dominum et Dei nostri crucem et imaginem constituant. Ceterum isti videntur ignorare inter imagines Christi et sanctorum et inter idola magnum et latum esse discrimen. Idolum enim est imago falsa quae id quod revera non est, repraesentat. Quales fuerunt statuae Iovis, Veneris, Mercurii, Baalis et Asteroth et aliorum qui cum dei non essent, pro diis tamen a stulta et caeca gentilitate colebantur. Unde in hebraeis idola dicuntur Elilem, Ananim et Schecher i.e. vanitates et mendacia quia quod nihil est vel certe deus non est, repraesentent. Et Apostolus: Scimus — inquit — quod idolum nihil est in mundo [30]. At vero Christi imagines nequaquam sunt falsae imagines. Repraesentant enim id quod vere est, i.e. Christum verum Deum et hominem. Unde nec idola dici possunt. Alioquin Christus Dominus (quae

---

[29] De decreto v. supra, adn. 3.

[30] 1 Cor. 8 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

summa est blasphemia) esset falsus deus. Ad haec praedictum fuit per prophetas, idololatriam tollendam fuisse de mundo post adventum Messiae, atque ita tollendam ut Ecclesia Christi nunquam amplius ad[f] idololatriam sicut olim synagoga esset reversura. Sic enim apud Isaiam legimus: Elevabitur Dominus solus in die illa et idola penitus conterentur [31]. Et apud Zachariam: Et erit in die illa dicit Dominus exercituum: Disperdam nomina idolorum de terra et non memorabuntur ultra [32] etc. Quis igitur audeat affirmare non modo et Stephanum et Ladislaum et reliquos ungaros christianos a 600 annis, sed totum adeo christianum orbem a 1600 et amplius annis idola coluisse, quia Christi et sanctorum imagines pie venerata est? etc.

Nec vero, ut isti calumniantur, in Eucharistia panem adoramus, sed corpus Christi Domini. Credimus enim verbo eius qui dixit: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus qui pro[g] vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Item: Panis quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita [33] etc.

Iam vero quae hic de Pontifice Romano dicta sunt hesterno die, ea cum veritate minime conveniunt. Nam ille non se appellat deum terrestrem, sed servum servorum Dei; nec vult divinis honoribus adorari qui verum Deum Patrem, Filium et S. Sanctum, sanctam et individuam Trinitatem adorat, et sanctos pie veneratur, tantum abest ut se efferat super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Immo vero si adversariis credimus, tot deos habet et credit quot sunt sancti in caelis, et imagines eorum in terris.

Illud autem mirari nos vehementer ausum fuisse quendam hoc loco affirmare quod catholici doceant posse Pontificem una hora mille animas ex inferno eripere. [229*v*] Nullus enim catholicorum id unquam docuit cum nec omnes pontifices id facere queant. Immo nec ipse Deus id faciat, quia in inferno nulla est redemptio, sed ignis aeternus qui sine ulla spe liberationis cruciaturus est homines impios.

Ad extremum paratos esse nos de his omnibus plenius et uberius agere sive disputationibus sive concionibus sive scriptis editis libris decertare. Nunc vero protestari coram universo regno nos iure nostro et bonis nolle cedere nisi legitime convincamur criminis tam atrocis cui exilium et bonorum confiscatio debeatur. Quod si per tyrannidem nos

---

[31] Is. 2 17-18.
[32] Zach. 13 2.
[33] Cf. Mt. 26 26-28; Lc. 22 18-20; Mc. 14 22-25; 1 Cor. 11 23-25.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

oppresserint et bonis ac regno cedere compulerint, ipsi viderint quid faciant. Eadem seu similia dicta sunt ibidem ungarice a P. Valentino [34]. Respondit D. Balthasar Bamfy [35], intellexisse supplicationem et protestationem nostram; deliberaturos ea de re diligentius et responsum postea daturos.

His peractis D. Christophorus Kerestury [36] catholicorum omnium nomine obtulit supplicationem ungaricam regno in eam quoque sententiam ut ne catholici in suis iuribus et religione conturbentur, sed ut h maneat illis quoque iuxta decreta regni religionis libertas, et eorum pastores ne sine causa vexentur. Eam igitur supplicationem primo perlectam tradidit in scripto D. Balthasari Bamfio praesidi caetus nobilitatis. Acclamarunt catholici siculi et alii se idem petere et sentire. Deinde discessimus educti pacifice ex templo.

Post discessum nostrum fuerunt rogatae sententiae an deberent supplicare Principi ut iesuitae pellantur. Stephanus Bathoreus negavit esse supplicandum et protestatus est se nunquam in id consensurum (quod tamen postea fecit). Idem dixit P. Somborius et aliquot alii. Nihilominus vicit contraria sententia. Miserunt ergo adversarii propriam supplicationem nomine regni qua petebant ut iesuitae pellerentur [37]. Contrariam supplicationem obtulerunt catholici per D. Sarmossagy [38] licet haereticum. Et nos quoque nostram secundam quae incipit: Etsi in proximis [39] etc. Perlectam coram Principe et senatu in scripto dedimus una cum Apostrophe ad Gubernatorem [40]. Responsum dilatum est in sequentem diem.

Die 22.a decembris respondit Princeps primo negative, non esse aequum nec sibi convenire ut iesuitas inductos a patre patruoque suo et in generalibus comitiis in regno confirmatos et approbatos absque omni illorum merito, in iuvenili praesertim aetate regno excludat. Deinde aequum esse ut complurium subditorum suorum siculorum, ungarorum, transylvanorum preces exaudiat qui catholicam religionem amplectuntur et iesuitas pastores animarum suarum agnoscunt nemini inferentes iniuriam.

---

[34] V. Ladó S.I.; cf. supra, adn. 25.
[35] De familia Bánffy cf. NAGY I 169 et XIII 66.
[36] De Chr. Keresztúry cf. supra, adn. 28.
[37] De regnicolarum supplicatione vide supra, doc. 96 adn. 15.
[38] De Sigismundo Sarmasági cf. supra, doc. 96 adn. 19.
[39] Supplicationem patrum v. supra, doc. 90.
[40] Apostrophe invenitur ibidem.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Die 23.a alteram supplicationem pleniorem obtulerunt adversarii in qua nos appellarunt hostes animarum et corporum suorum qui essemus causa seditionum, diffusionis sanguinis inter christianos. Nam nostra opera Hispaniae regis filium fuisse a proprio parente occisum religionis causa [41]. A nobis in Gallia caedes illas gravissimas [230r] fuisse excitatas [42]. Nos christianos principes inflammare ad bella et persecutiones fidelium et inducere inquisitionem hispanicam [43]. Se igitur mature prospicere velle ne tale quid accidat in Transylvania. Exaggerabant et illud ex oratione P. Tucci in funere Gregorii 13 quod scilicet sui praedecessores per bella non potuere, id Gregorius per seminaria (inter quae numerabatur et claudiopolitanum) perfecerit ut regnum suum toto terrarum orbe dilataret [44]. Bona nobis collata fuisse contra decretum comitiorum tempore Isabellae reginae celebratorum quo cavebatur ne bona ecclesiastica semel confiscata ad ecclesiasticos unquam redirent [45]. Contra hanc nostri quoque catholici supplicationem alteram Principi exhibuerunt [f].

Interea nostri nil omittebant quod ad sui defensionem facere videretur. Nam et D. Zomborium, qui vere et ex animo nostrae causae favebat, et D. Alexandrum Kendy et D. Balthasarum Bamfi et DD. Bathoreos aliquoties adierunt consilii capiendi gratia; et auditis illis multa faciebant vicissentque proculdubio si DD. Bathorei servassent in tuenda Societate et catholica religione constantiam. At ubi illi adversariorum fraudibus expugnati cesserunt, mox et Princeps et reliqui senatores timentes Gubernatorem, penes quem et aerarium et exercitus et summa rerum fuit, consenserunt ut iesuitae potius regno excederent quam illorum retinendorum causa Princeps regnum amitteret. Minabatur enim vulgus nobilium nisi Princeps illis optatum responsum daret, se ex comitiis discessuros et nec tributum daturos nec Principem pro suo principe habituros.

Die 24 noctu, hora fere sexta, accersiti sunt omnes nostri ad domum Principis. Ibi D. Cancellarius cum D. Zomborio, missi a Principe et senatu, egerunt nobiscum. Quandoquidem nobilitas animis obstinatis

---

[41] De vicissitudinibus tragediae cf. MENÉNDEZ PIDAL, *Historia de España* XIX/1 (Madrid 1958) 743-77: PASTOR, *Geschichte* VIII 309-12.

[42] De caedibus in Gallia perpetratis cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 616-46; DUHR, *Jesuitenfabeln* 836-41.

[43] Accusationum refutationem videsis ap. P. Szántó; infra, doc. 99 (f. 51*v*-55*r*).

[44] Videas supra, doc. 96 adn. 14.

[45] Videsis supra, adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

urgeret nostram expulsionem, nec Princeps eis resistere posset nisi regnum vellet amittere, nihil enim apud illos tam nostras quam illorum[j] rationes in contrarium valere; ideo cogitaremus quid nobis videretur esse faciendum. Cupere enim Principem et iura nostra defendere et illorum pertinaciae aliquid concedere. Nam ut omnia loca retineamus quae hactenus tenuimus, id fieri nullo modo posse. Decretum tempore reginae de bonis ecclesiasticis nunquam restituendis ab illis valde urgeri[46]. Ad quod vix habeat senatus quid respondeat. Respondimus nos legitime vocatos, iure nostra possidere, nec ullius criminis convictos, propter quod amissionem bonorum mereamur; conditiones aequas et honestas nos libenter admissuros, modo proponantur tales quae nostro instituto non repugnent. Denique[k] petivimus deliberandi spatium ut plenius respondere possemus. Et mox re consultata inter nos et amicos, fuit omnium ea sententia ut nullum locum desereremus. Itaque scriptum illud ultimum confectum est cuius est initium: « Intelleximus hesterno die etc. »[47]; quod postridie Principi mane offerretur. [230*v*]

Verum ipso Natalis Domini die, antequam sacra fierent et concio, intelleximus ex ipso Principe, decretum iam esse ut cedamus Varadino, Alba et Claudiopoli et maneamus tantum in Monostor. Nos nihilominus coacto senatu supplicationem illam nostram seu protestationem ultimam legimus et obtulimus. Qua tamen illi nihil permoti, decretum quod diximus, sub meridiem promulgarunt. Quo nobilitas minime contenta postulavit a Principe ut ex tota ipsius ditione cederemus. Id quod etiam illis concessum est die insequenti qui fuit Natalis S. Stephani protomartyris; quove Princeps ultimum sacrum a nostris audivit.

Eodem die decreto iam promulgato monuit nos Gubernator per nuncium ut ex hospitio nusquam prodiremus, nec ad aulam quidem nisi vocati, ne quid nobis molesti ab aliquo accideret, nisi det literas salvi conductus et currus et famulos qui nostros Albam, Claudiopolim et Varadinum reducerent. Nos vero misimus ad Principem qui ex eo quaereret num velit in posterum in sacris faciendis uti nostra opera sicuti hactenus; saltem quoad alium haberet sacerdotem. Sed responsum est a Gubernatore, sacra non esse amplius necessaria. Persuaserunt enim misero Principi non decere ut cum proscriptis a toto regno ullam haberet consuetudinem; et periculum esse ne iesuitae in ultionem sui exilii venenum illi in sacro porrigerent.

---

[46] De decreto vide supra, doc. 90 II et adn. 9.
[47] Quod scriptum videre est supra, doc. 90 II.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Die 27.a: Sacrum ex Principis domo exclusum est, et Princeps misit nobis dono casulam damascenam cum antependio et imaginibus quibus in sacris utebamur quasi illis amplius non opus haberet, excusans se quod invitus et coactus in nostram [l] eiectionem consensisset; ferturque duo sudariola eo die lacrymis madefecisse.

Eodem die discessimus ex Meghes: alii Claudiopolim, alii Albam. Qua nocte extitit ventus et turbo tam vehemens qui et tectum illius templi in quo decretum contra nos fuit promulgatum, deiecisse fertur, et caminum in domo Principis et tectum pontis albani magna ex parte evertit.

Die 30 — Scripsimus literas ad Principem quibus petebamus id quod antea etiam in Meghes a Gubernatore ut ne fuga nostra esset in hyeme [48], sed differatur ad festum S. Georgii, ut interea nos praeparare, debita dissolvere, equos, currus, viatica pro remittendis comparare [m] possemus; maxime cum in Polonia pestis adhuc saeviat, nec sciamus quo nos vertere debeamus. Secundo ut P. Ioannes Lelesii meritorum ratio habeatur qui cum nullo modo sine manifesto vitae periculo in his praesertim frigoribus loco se movere non possit, permittetur illi unus e nostris sacerdos et unus frater qui illi ministrent et mortuum sepeliant. Tertio ut detur nobis publicum testimonium nos non ob aliquod scelus aut crimen ex Transylvania cedere fuisse coactos, sed tantum religionis catholicae causa, quam subditi Principis ferre noluerunt. Misit autem Princeps famulos et mandata [231r] Claudiopolim, Albam et Varadinum ut nemo nostris esset molestus, nam et nobilitas ipsa decreto iam promulgato petiit a Principe ut cum honore dimitteremur, quemadmodum fuimus adducti. Nam et ipsi adversarii nostri mirati sunt quod praeter expectationem tam multa illis concessa fuissent quorum permulti impossibile esse existimabant ut Societas tota ex Transylvania tam cito et tam facile exturbaretur. Verum id perfecit Gubernator Galfio et Cancellario et Julano [49] strenue adiuvantibus ut nobilitatis gratiam consequeretur, quo et ipse in gubernatione confirmaretur et bona Societatis quae iam pridem spe devoraverat, obtineret. Quae tamen spes illum fefellit egregie. Nam et ipse, Galfii fraude, qui ad gubernatoris munus aspirabat, gubernationem deponere coactus est, nec pagos nostros varadienses quos a regno petere ausus [n] est, pro suo nepote obtinuit; et paucis post diebus Albae ex diuturno morbo et ex recenti animi dolore infelix occubuit illud subinde repetens biduo ante

---

[48] Cf. Mt. 24,20.

[49] Paulus Gyulay; cf. supra, doc. 13 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mortem: Vae mihi misero quia fregi fidem et iuramentum violavi [50]. Sed et Galfius quod voluit non est assecutus. Nam nobilitas, illo reiecto qui pro gubernatore et Julano qui pro institutore in historiis Principi, ab ipso Gubernatore commendabatur et obtrudebatur, Principem ipsum iurare et regnare quam diutius sub gubernatoribus agere maluit; illique D. Balthasarem Bathoreum (quem minime Galfius voluisset), Cancellarium et Galfium pro assiduis consiliariis adhibuit. Quod ita ingratum accidit Galfio et Julano, qui sibi regnum in aula pollicebantur, ut dixisse ferantur: Si talem suorum consiliorum exitum praevidissent, nunquam se laboraturos fuisse ut iesuitae (qui soli Principem in officio continebant) ab eius latere discederent.

Repetita sunt a nostris Principis nomine Claudiopoli, Albae, Varadini omnia ornamenta ecclesiastica et libri qui nostris a Christophoro Principe fuerunt donati [51], et ante omnia fundationes et privilegia. Quae Varadini quidem nostris erepta sunt, sed non Claudiopoli ubi praecipua iam ante extra regnum praemissa fuere.

Varadinenses igitur primi quarta ianuarii e templo et ex domo eiecti sunt magno catholicorum luctu et templum calvinistis est traditum. Septima ianuarii venit Princeps Albam et alio dominico sequenti voluit venire in templum nostrum ad sacrum et concionem, sed prohibitus est a consiliariis, nec vero nostro permissi sunt eum adire amplius, sed per scripta et supplicationem actum est de tota expeditione.

Obtulerunt nostri suam operam Principi etiam bonis iam spoliati, sed non sunt recepti. [231*v*] Porro in literis testimonialibus dandis diu laborarunt [52] easque quatuor aut quinquies immutarunt ut suam iniquitatem aliquo modo palliarent.

Tentati sunt ex nostris praecipui ut relicta Societate manerent in Transylvania, promittentes illis optimam provisionem, sed nihil obtinuerunt [53].

Vix tandem admissi ad Principem quatuor ex nostris valedixerunt illi [54]. Valedictio cum protestatione [55] est alibi descripta. Post valedictionem serio mandavit Princeps ut literae testimoniales tandem fini-

---

[50] Textus iuramenti legi potest ap. P. Szántó; infra, doc. 99 (f. 80*r-v*).

[51] Anno 1580; cf. MAH II 70 81 105.

[52] Litteras testimoniales, diei 3 ian. 1589, sociis a Principe datas v. infra, doc. 100.

[53] Praesertim P. Vega; cf. infra, doc. 103 § 6.

[54] Textum valedictionis sociorum v. infra, doc. 101.

[55] Textum protestationis v. supra, doc. 90.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rentur et misit viaticum 500 florenorum; et ita Alba discessimus, deducti Claudiopolim a famulo Principis.

P. Rector cum quatuor sociis abiit per Kivar ut ibi se cum aliis nostris exspectantibus coniungeret et per Satmar cum praeside caesareo in Poloniam contenderet. Eodem die missi sunt in Moldaviam cum famulo Principis et literis commendatitiis ad Principem Moldaviae P. Valentinus [56], P. Nicolaus [57], Gregorius Vaszarhelinus [58], Ioannes Mediomontanus [59] et Petrus Udvarhelinus [60].

Reliqui omnes discesserunt Claudiopoli cum P. V. Provinciali, traditis ornamentis ecclesiae, libris et litteralibus instrumentis et ipsis aedificiis cum omnibus hortis et fenestris, famulis Principis; deducente illos usque ad fines ditionis Principis D. Pancratio [61] aulico ipsius.

Somlio misimus P. Marcum [62] in Kivar ut ibi cum Ioanne Pace [63] P. Lelesium expectaret.

Kisvarda misimus Viennam P. Emanuelem [64], P. Gonsalem [65], P. Hieronymum [66], Ludovicum Lucari [67] et Henricum Dokodinum [68], duobus curribus, uno Domini Ghengae [69] et altero nostro cum sex equis. P. autem Stephanum [70] cum P. Matthia [71] et Gaspare Albensi [72] Kisvardae reliquimus ut ibi et in Jasso apud Episcopum Varadinensem [73] et in Turoc fructificent, et tandem Viennam se conferant.

---

[56] V. Ladó S.I.; cf. supra, adn. 25.

[57] N. Kurtić S.I.; cf. supra, doc. 31 adn. 16.

[58] De quo cf. supra, doc. 15 I n. 9.

[59] I. Mediomontanus S.I., transylvanus, ingressus S.I. die 23 martii 1587 Cracoviae, dimissus a. 1594; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 728.

[60] De Petro Udvarhelyi S.I. cf. MAH II 1026.

[61] P. Sennyei; cf. supra, doc. 93 adn. 3.

[62] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 15 III.

[63] Cf. supra, doc. 15 I n. 14.

[64] E. Vega S.I.; cf. supra, adn. 53.

[65] Ioannes Gonzales S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 4.

[66] H. Ferricelli S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 8.

[67] Cf. supra, doc. 15 I n. 7.

[68] H. Docodinus S.I.; svecus; cf. supra, doc. 54 adn. 8.

[69] Fabius Genga, italus, maiordomus Principis Transylvaniae; cf. I. Bascalè, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI* 173; et infra doc. 115 adn. 47. De familia Genga cf. *Diz. Encicl. Ital.* V 268.

[70] St. Szántó S.I.; cf. supra, doc. 15 II.

[71] M. Thomány S.I.; cf. *ib.* III.

[72] C. Dósa (Fejérvári-Albensis) S.I.; cf. *ib.*

[73] P. Szántó in *Historia Collegiorum* asserit se fuisse in Lelesz apud episcopum chanadiensem: Paulum Szegedi; de quo cf. Gulik-Eubel III 177.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Minabantur multi et quasi pro certo affirmabant nos in finibus Transylvaniae vel a transylvanis vel a caesareanis vel a praedonibus esse spoliandos eo quod magnos thesauros ex Transylvania nos efferre existimarent. Sed per Dei gratiam salvis omnibus rebus transivimus deducti partim a caesarianis militibus, partim a D. Blasio [74] praefecto tasnadiensi, amico nostro per loca periculosiora. Itaque pars prima februarii, pars altera die [...] mensis eiusdem Jaroslaviam ad nostros salvi et incolumes omnes pervenimus.

Laus Deo et Virgini Matri

---

[a] et *sup.* / [b] mox *sup.* / [c] posse *del.* imo / [d] adversarios *del.* ut / [e] Christophoro *sup.* / [f] ad *sup.* / [g] pro *sup.* / [h] ut *sup.* / [i] obtulerunt *del.* exhibuerunt / [j] illorum *del.* quaevis / [k] Denique *del.* perquirimus / [l] nostram *del.* expulsionem / [m] comparare *sup.* / [n] ausus *sup.*

98

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. RELATIO EIECTIONIS IESUITARUM E TRANSYLVANIA

MENSE APRILE ANNI 1589

Introductio

P. Campana cum historiam expulsionis S.I. ex Transylvania, a P. Wujek conscriptam (v. supra, doc. 97) Romam misisset, commonefecit P. Generalem «non totam cuivis ostendendam» esse (cf. infra, doc. 117). Hanc ob rationem ipse ex diversorum relationibus confecit aliam, cuius haud pauca exstant exemplaria. De qua historia ipse haec ad P. Generalem in epistola die 24 aprilis 1589 data retulit: «Scripsi historiam secundum veritatem, sed suppressis nonnullis quae in historia a P. Vangrovicio missa nocere causae poterant»; v. infra, doc. 128.

TEXTUS: 1. ASV, *Nunz. di Pol. 33* 202*r*-06*v* (*prius* 389-97); exemplum a P. Campana correctum. In f. 206*v* legitur inscriptio eiusdem Patris manu exa-

---

[74] B. Havasali; cf. supra, doc. 93 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rata: « Relatio eiectionis iesuitarum e Transylvania ». — 2. *Germ. 168* 355*r*-58*v*; exemplum coaevum. — 3. *Pol. 50* 62*r*-64*v*; exemplum coaevum. — 4. *Austr. 20* 325*r*-28*v*; exemplum coaevum. — 5. *Austr. 132* 373*r*-79*v*; exemplum coaevum. — 6. Albae Iuliae, Bibl. Batthány; cf. SZENTIVÁNYI, *Catalogus concinnus* ... (Szeged 1958) 274 nº 604. — 7. Romae, ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 555, exemplum cuius textus Romae aliquantum refectus est.

AUCTOR ET TEMPUS: Vi verborum Patris Campana quae superius exscripsimus, cumque ipse correxerit primum textum, eundemque subscriptione instruxerit, illum auctorem *Relationis* haberi posse putamus. Tempus vero scriptionis mensis aprilis esse potuit.

EDITIO: VERESS, *Epistolae* II 254-63.

RATIO EDITIONIS: Sequimur textum primum quandoquidem a P. Campana auctore revisum et correctum.

Relatio brevis eiectionis Societatis Iesu e Transylvania ex diversorum catholicorum litteris inde scriptis et Ill.mi Cardinalis Battorei relatu collecta

Cum Stephanus Battori voivoda Transylvaniae, antequam ad regnum Poloniae fuisset evectus, patres Societatis Iesu in Transylvaniam invitasset [2]; illo postea in regem Poloniae electo Christopherus Battori, germanus eius frater, Rege etiam ipso suadente, tandem patres Societatis et accersivit et attraxit in Transylvaniam, effecitque in generalibus regni comitiis ut approbaretur Societas in Transylvania [3]; unde et bonis abbatiae monasteriensis illi attributis collegium et studium universale fundavit Claudiopoli [4]; et sacerdotibus aliquot penes se Albae retentis, commendavit illis pueruli filii sui principis designati curam et institutionem, tam quo ad bonas disciplinas quam quo ad christianam pietatem; eosdem et moriens voluit esse filii sui curatores [5]. Quod et Rex patruus ita semper mordicus servavit ac tenuit [6] ut etiam in ipso suo testamento haec eadem caverit [7].

---

[1] Cf. epistolam card. Báthory, diei 16 iulii 1589, P. Generali datam de causis expulsionis S.I. ex Transylvania; infra, doc. 142.

[2] De Stephano Báthory, deque fundatione missionis S.I. in Transylvaniae cf. MAH I 21*-29*.

[3] Articulum comitiorum anni 1581 quo S.I. approbata est, v. MAH II 207.

[4] Vide diploma fundationis collegii claudiopolitani (1581); MAH II 112-18.

[5] Cf. epistolam Patris Leleszi, diei 28 maii 1581, ad Stephanum regem de Christophori principis voluntate; MAH II 125.

[6] Cf. Stephani regis epistolam, diei 10 et 12 iunii 1581, ad P. Leleszi datas de educatione Sigismundi principis; *ib.* 142-43.

[7] Pars testamenti legi potest supra, doc. 4 adn. 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Transylvani autem proceres regni, etsi ex una parte laudabant insignem in timore Domini pueri institutionem, simulque filiorum suorum in bonis litteris sub iesuitarum cura profectum, dolebant tamen quod paulatim viderent fidem suam vel potius perfidiam haereticam ruere et in nihilum redigi, quando vel ipsi pueruli sui, in scholis Societatis educati, non solum parentes et paedagogos haereticos, verum etiam saepe ministros qui aliquid scire aut esse apud illos videbantur, revincebant ac pudefaciebant [8].

Quamobrem licet vivente Stephano in omnibus ad nutum eius et voluntatem se effingebant, quippe quem ita metuebant ut (quemadmodum dixit quidam) si illos in daemonem credere iussisset, utique facturi fuissent; attamen sublato illo omnem metum tandem excusserunt, in omnibusque comitiis tam ministri ariani et calvinistae quam nobiles ipsorum sectam sequentes contenderunt ut iesuitae e regno pellerentur.

Duo autem potissimum impedimento erant quominus id consiliarii et proceres statim perficerent. Unum, quod nemo ex illis erat qui Principem adhuc impuberem pene in officio continere se posse speraret absque praeceptoribus et patribus Societatis; quos solos ut intime diligebat, ita summe reverebatur [9]. Alterum, quod verebantur ne si quid contra sanctam religionem designassent, nimium rationibus sui Principis incommodarent, [202*v*] qui ipse quoque legatis suis in Poloniam missis unus erat ex competitoribus regni [10]. Adderem et tertium, videlicet gravissimi iurisiurandi religio, quo Ioannes Getius, homo dalmata, cum a rege Stephano gubernator principatus et Principis designaretur, Grodnae se obstrinxerat de non mutanda ulla re quoad religionem [11], nisi viderem istum scrupulum nunquam eius conscientiam momordisse nisi post facinus patratum, quando paucis post diebus moriens inclamasse fertur: « Vae misero mihi qui fregi fidem et iuramentum Regi meo factum ». Verum caeteris nihilipensis, ubi spem regni polonici extinctam viderunt, iam omnes vias et rationes investigarunt, quibus iesuitas vel a Transylvania (quod impossibile ducebant) vel saltem ex aula exturbare possent, ut sic possesso Principe, et in vitia varia pertracto, possiderent et animam illius et ad religionem suam

---

[8] Cf. MAH II 774.

[9] Cf. ea quae refert P. Thomány de Principis erga praeceptorem reverentiam; supra, doc. 7 § 2.

[10] De legatione cf. supra, doc. 13.

[11] Textum iuramenti videsis infra, doc. 99 (f. 80*r-v*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pertraherent, quemadmodum et in Ioanne regulo pervertendo processerant [12].

Igitur Egnedini in comitiis sub calendis novembris celebratis anno 88 nobilitas transylvanica Ario et Calvino addicta, a duobus vel tribus primoribus regnandi ac gubernandi cupidis incitata, institit petere a Principe ut iesuitas idolomaniae authores e Transylvania exturbaret. Capita accusationis erant: Quod idololatriam iam olim e regno explosam (hoc est Christi Dei cultum et sanctorum venerationem) revocarent. Quod ubicunque essent, authores fierent inducendae inquisitionis hispanicae. Quod sua doctrina paulatim totam Transylvaniam occuparent et Summo Pontifici eam subiicerent. Quod filios nobilium perversa doctrina imbuerent [13]. Et alia huiusmodi sexcenta commenta confingebant quae putidum est commemorare. Sed haec omnia tam tecte et callide ut non liceret catholicis intelligere quae obiicerentur.

Tunc igitur iesuitae primo a Principe petierunt ut obiecta crimina sibi scripto traderentur ut respondere ad illa possent. Quod cum non fieret, ingressi ad Principem et senatum haec ferme locuti sunt. Se quidem hactenus in comitiis omnibus tacuisse quod experti essent Ill.mi Principis et amplissimi senatus curam de se singularem; de qua tametsi ne nunc quoque dubitarent, tamen cum adversarii tam aperte et vehementer nunc illos oppugnent, cogi pro se respondere, ne sibi omnino defuisse videantur. His praefatis legit iesuitarum Viceprovincialis [14] defensionem ac protestationem suam ex scripto. Quod perlectum tradidit Principi [15]. Ad finem usque comitiorum laboratum est ut postulata differentur ad generalia regni comitia, sed laboratum frustra. Siquidem nobilitas [a] ministris incitata obstinate in eo perstitit, se quoque tributum non soluturam usque ad tempus illud comitiorum; quod et fecit pessimo sane rebellionis exemplo. [203*r*]

Interim catholici ubique a iesuitis incitati saepius orationem 40 horarum habuerunt solemnem, tum Claudiopoli, tum Albae Iuliae, tum Varadini, supplicationes etiam cum flagellationibus institutae, thesesque ad disputandum propositae a iesuitis de vera et falsa idololatria [16].

---

[12] De Ioannis Sigismundi Szapolyai, principis Transylvaniae defectione a religione catholica, cf. MAH II 872 § 8 et adn. 26.

[13] De adversariorum accusationibus cf. supra, doc. 97 adn. 14.

[14] Iacobus Wujek S.I.

[15] Protestationis textum videas supra, doc. 81.

[16] P. Wujek asserit ea occasione huiusmodi theses etiam typis excusas fuisse; cf. supra, doc. 97 (f. 228*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Et cum ad mensem februarium antea indicta fuissent comitia generalia, ne quid forsan interim pro se tuendis molirentur iesuitae, et ne Ill.mus Battoreus cardinalis in tempore adesse posset[17], qui consilia illorum posset disturbare, praeter omnium opinionem subito convocata et ad diem vigesimum decembris [b] caepta sunt in oppido saxonico Megges.

Ibidem illo die habitae sunt ad seditionem accommodatissimae conciones a ministris arianis et calvinistis, ad quas invitati fuerant proceres et consiliarii Principis. In iis pro more institutoque illorum pariter in Pontificem ac iesuitas insolenter ac nimium putide debacchatum est. Iesuitae quoque cupientes causam suam agere coram nobilitate in consessu senatorum et procerum, a Christophero Keresturi[18] capitaneo kuivariensi et nagbaniensi, viro catholicissimo deducti, venerunt. Sed illi ad nobilitatem mittentes, num vellent iesuitas in templum introduci, quamvis non defuerint qui negarent admittendos esse, eo quod Romae sui excarnificati primum exuri solerent, tamen ut venirent, annuerunt; quos et ipsi senatores actutum sequuti sunt.

Ibi Viceprovincialis iesuitarum latine in hanc sententiam peroravit. Principio bene precatus illis et felicem comitiorum exitum ominatus, commemoravit ingressum et vocationem Societatis in Transylvaniam, legitimamque eius approbationem a tribus principibus et a comitiis generalibus anni 81[19]. Deinde protestatus de vi et iniuria ordini suo illata. Petiit ne paterentur tanta vi tam firma iura indicta causa violari. Nam si de idololatria agatur, quo solo nomine incusantur, se ipsorum ministris et toti regno satisfacturos vel disputationibus vel colloquiis vel quocunque alio modo qui magis placeret. Viderent porro ne tantam labem aut Transylvaniae aut battoreo nomini per se tam glorioso aspergerent. Haec cum latine dixisset Viceprovincialis, alter quoque iesuita ungarice eadem repetiit[20], subiecta brevi eorum quae pridie a ministris pro concione obiecta fuerant, refutatione. Ad haec omnia polliciti sunt se responsum daturos, sed datum est nullum.

Obtulit quoque nomine catholicorum omnium, qui non pauci erant, ille idem Cheresturi, zelator insignis catholicae religionis, supplicationem qua petebant ut iuxta decreta regni sua etiam maneret catho-

---

[17] Vide epistolam card. Báthory, diei 13 dec. 1588, ad card. Aldobrandini, legatum pont. ut salvum conductum ab Imperatore facilius impetrare possit; supra, doc. 87.

[18] De Chr. Keresztúry cf. supra, doc. 97 adn. 28 et passim.

[19] De decreto approbationis cf. supra, adn. 3.

[20] A Valentino Ladó S.I.; cf. supra, doc. 97 adn. 34.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

licae religioni libertas, neque suarum pastores animarum divexarent. [203*v*]

Egressis inde iesuitis misit nobilitas ad Principem supplicem libellum (repugnantibus licet huic rei dominis Battoreis [21] et Somborio [22] thesaurario ac aliis catholicis); quo petebatur ut idololatria et iesuitae illius propagatores pellerentur e regno. Oblata est et a catholicis altera illi opposita supplicatio. Responsum dilatum est in sequentem diem qui erat 22 decembris. Quo die nobilitati responsum a Principe est: rem minime aequam a se postulari, neque ullo modo dignitati suae convenire ut praeceptores suos et institutores iesuitas, a patre et patruo sibi relictos et unice semper commendatos et a comitiis generalibus approbatos, in dicta causa nullius criminis reos aut etiam suspectos, imo de nulla culpa praeterquam de orthodoxa religione (quam ipse quoque sequeretur) accusatos e regno eiiceret. Deinde vero aequius etiam esse ut complurium aliorum suorum vassallorum catholicorum, imo quorundam procerum alterius etiam religionis preces exaudiat qui petunt et pro animarum suarum salute et pro liberorum suorum institutione iesuitas retineri tanquam innocentes et regno utilissimos.

Sequenti die qui fuit decembris 23, supplicem alterum libellum dederunt haeretici quo quidem multas in iesuitas coniiciebant calumnias, quod essent hostes animarum et corporum fidelium persecutores, authores effusionis sanguinis inter christianos principes, et invehendae hispanicae inquisitionis, sibi igitur mature prospiciendum esse, ne quid tale accidat in Transylvania. Porro quoad bona attinet terrestria, illa fuisse — aiebant — illis collata a principibus Stephano et Christophoro contra decreta comitiorum quorundam acephalorum tempore Isabellae reginae celebratorum, quibus cautum fuerat ne ulla bona ecclesiasticorum semel confiscata ullo unquam tempore amplius Ecclesiae restituerentur [23]. Contra hanc supplicationem alteram quoque catholici obtulerunt qua et obiecta diluebant ut falsa atque mendacissima et non solum notha et illegitima fuisse illa comitia, quippe acephala, sed etiam sacrilega, cum iustitia Dei postulet unicuique reddi quod suum est.

Interea Gubernator contra iuramentum suum malorum incentor, penes quem et aerarium publicum erat et armati milites, una cum succentoribus suis concitata plebe minutae nobilitatis, minisque ac terroribus expugnatis proceribus contrarium una cum Principe sentien-

---

[21] Balthasar et Stephanus Báthory iun.; cf. supra, doc. 41 adn. 8, et doc. 83 adn. 4.

[22] Ladislaus Sombori; cf. supra, doc. 83 adn. 7.

[23] De decreto cf. supra, doc. 90 II et adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tibus, facile Principem vel invitum adegit ut impiis articulis subscriberet, alioquin ab omnibus deserendum.

Die igitur 24 in pervigilio Sancti Natalis Domini hora circiter secunda noctis accersiti sunt iesuitae in domum Principis. Eius nomine allocuti illos sunt Cancellarius cum altero senatore [24]. Quandoquidem nobilitas ita urgeret [204*r*] expulsionem ipsorum e Transylvania ut Princeps amplius ei resistere non posset, nisi regno privari vellet, cogitandum illis esse quid faciendum videretur; cupere quidem Principem patrum et praeceptorum suorum innocentiam tueri, iuraque defendere, verumtamen oportere tantae nobilitatis pertinaciae aliquid [c] etiam concedere; nec videri possibile ut omnia loca tenerent quae hactenus tenuissent; decretum illud sub regina Isabella de non reddendis unquam bonis ecclesiasticis ipsi Ecclesiae, ab adversariis valde urgeri. Ad quod vix haberet senatus quid responderet.

Responsum est a iesuitis a posterioribus comitiis legitimis sub Christophoro principe, quibus Societas in regno approbabatur [25], priora illa notha et acephala esse correcta [26]. Porro homines legitime vocatos et confirmatos non debere in regno libero exui bonis suis absque ulla culpa, neque ullius criminis convictos. Si tamen aequae conditiones proponerentur, quae ipsorum instituto minime repugnarent, facile se acquieturos publicae pacis et tranquilitatis amore. Verum nulli rationi, nulli iustitiae datus est locus. Quinimmo Princeps ipse narravit summo mane iesuitis antequam sacra facerent aut concionem, iam factum esse decretum ut cedant ex omnibus civitatibus regni; manere tamen possint in suo Monostor (quae abbatia est claudiopolitano suburbio coniuncta). Quo rescito iesuitae ultimam suam supplicationem cum protestatione dederunt [27]. Qua nil permoti authores fabulae, ipso Sancto Natalis Domini die decretum iam dictum promulgarunt. Quo audito, nobilitas minime contenta [d], sive quia tecte et clam incitaretur ab ipsis fabulae authoribus, sive audentior facta ex concessione maiori quam unquam sperasset (futura enim dicitur fuisse contenta, si modo a latere Principis amoverentur iesuitae), institit postulare ut e tota Transylvania cederent iesuitae. Quod et nullo negotio ab iis qui hanc telam orditi fuerant, concessum est statim mane sequenti qui dies Sancto Stephano protomartyri sacer erat. Quo etiam die ultimum post subscriptum de-

---

[24] V. Kovacsóczy et L. Sombori; cf. supra, doc. 97.
[25] Cf. supra, adn. 3.
[26] Vide supra, adn. 23.
[27] Supplicationem videsis supra, doc. 90 II.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cretum iesuitarum audivit sacrum Princeps, cum illo ad praesens factum accommodatissimo introitu: Principes persecuti sunt me gratis. Eodem die promulgato decreto [28] moniti sunt a Gubernatore iesuitae ne usquam exirent ab hospitio, ne ad aulam quidem, nisi vocati. Interrogatus a iesuitis Princeps num amplius vellet uti opera illorum in sacris faciendis, responsum a Gubernatore est sacra non amplius esse necessaria.

Itaque die Sancti Ioannis et sacra exclusa e domo Principis et ornamenta [204*v*] pro sacro iesuitis remissa a Principe cum excusatione quod invitus et coactus in ipsorum *e* consensisset eiectionem. Ferturque illa die duo sudariola lachrymis madefecisse; dixisseque praeter caetera mala commissa in miseros et innocentes iesuitas, ea etiam de causa dolere se non parum quod quam celebre nomen suum et apud Summum Pontificem et apud reliquos christianos principes per iesuitas factum erat, tantundem nunc maculae illi ob facinus hoc in ipsosmet insontes aspergendum esset.

Eodem die dimissi sunt Megessio iesuitae. Quo die tantus turbo, tantaque ventorum vis orta est ut feratur et tectum templi, in quo decretum illud promulgatum est, ex parte *f*, et caminum in domo Principis et pontis albani partem disiecisse. Supplicatum deinde est a iesuitis: Primo, ne cogerentur in bruma discedere, sed ut ver liceret expectare; (voluissent enim interim consulere saluti et Principis et fidelium). Secundo, ut Pater Lelesius iesuita ille qui primus institutor Principis fuerat, et in cuius servitio et sequela totus aeger et contractus factus fuerat, posset expectare Albae Iuliae mortem et sepulturam, quoniam quotidie opperiebatur; siquidem immotus iampridem iacebat in lecto. Tertio, ut publicum testimonium exituris daretur a Principe quod non ob ullum scelus aut crimen, sed solum proter religionem catholicam eiicerentur e regno. Neutrum e duobus prioribus concessum est, sed oportuit post paucos dies omnes discedere, ne infirmo quidem ipso, dolente et commiserante illi *g* Principe ac illum retinere volente, tolerato. Postremum sic concesserunt ut licet religionis tantum causa dicerent nobilitatem eos ferre non potuisse, in caeteris tamen suis muniis probe se et laudabiliter semper gessisse assererent [29].

Adeo autem non est prosperatus Dominus in facto hoc suo authores tragediae ut Gubernator praeter spem *h* privatus iam officio et nihil

---

[28] Decretum expulsionis v. supra, doc. 92.

[29] Litteras testimoniales iesuitis exeuntibus e Transylvania datis, v. infra, doc. 100.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

impetrans bonorum eorum quae sperarat, misere mortuus sit paucos post dies a dato decreto infrendens et inclamans pridie mortis: « Vae misero mihi quia periurus meo regi Stephano fui » (Iurarat enim conceptis verbis in procerum consessu regi Stephano Grodnae fidelitatem et non mutaturum [i] quicquam in religione, quando inauguratus est in gubernatorem) [30]. Alii etiam qui se absque iesuitis regnaturos putabant, nunc ita depressi et deiecti animis sunt ut et facti eos dicant paenitere et de reductione eorum cogitare, nobilitate praesertim animadvertente iacturam illatam regno, quandoquidem tam bene et gratis instituebantur liberi ipsorum, et bona pars etiam gratis in seminariis alebatur; nunc autem maximis sumptibus mittere illos in Germaniam [205*r*] vel Galliam cogantur ad id quaerendum quod domi habebant. Non defuerant e transylvanis nobilibus et proceribus qui constantiam iesuitarum pertentarent ut relicta Societate remanerent in Transylvania, optimas illis provisiones [j] pollicentes [31]; sed illos caute [k] duriores infractosque invenerant.

Auditum postea est post hanc dispersionem missos aliquot ex iesuitis eiectis in Moldaviam [32], ubi a Principe [33] illo et populis excepti sunt tanquam Christi confessores, amantissimeque habiti, et litteris patentibus [l] illis a Principe illo ipsis datis peragrare nunc provinciam illam sitibundam verbi divini et catholcae religionis; aliosque in Hungariam [m] turcicam destinatos ut christianis ibi degentibus et optantibus ac petentibus operam suam navent, ut navarunt anno superiore [34] cum maxima illorum christianorum exultatione et amantissima iesuitarum ipsorum exceptione et tantum non violenta retentione redire volentium ob insatiabilem famem divini verbi et sacramentorum.

Causae dimissionis iesuitarum licet modo ab authoribus illius variae confingantur [35] ad excusationem facti sui, tamen non aliae verae fuerant quam quas in articulis comitiorum posuerunt ordines regni [36], et Princeps ipse in litteris patentibus quas iesuitis abeuntibus dedit [37], inclusit sub sigillo suo et manu subscriptione. Nam praeterquam quod ante dimissionem ista nunquam obiecta sunt quae modo dicuntur, quam

---

[30] Textus iuramenti habetur ap. P. Szántó; v. infra, doc. 99 (80*r-v*).
[31] De quo cf. supra, doc. 97 adn. 53.
[32] De missione S.I. in Moldavia cf. supra, doc. 32 adn. 23.
[33] Petrus Schiopul, princeps Moldaviae; cf. VERESS, *Epistolae* 262.
[34] Vide relationem Patris Pitačić; supra, doc. 14.
[35] De calumniis cf. infra, doc. 147 et 152.
[36] Vide articulum 7 comitiorum anni 1588; supra, doc. 92.
[37] Litteras patentes iesuitis a Principe datis v. infra, doc. 100.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

etiam putidum est fingere iesuitae in concionibus dictitarint: Nisi, Princeps, auferas aliquot primoribus tuis capita, nunquam quietus eris in tua religione. Fingunt etiam nimis iuvenem praeceptorem a iesuitis datum Principi fuisse, cum idem ipse Viceprovincialis, quem rex ipse Stephanus ad hoc petierat, ob infirmitatem prioris praeceptoris usque ad ultimum Principem instituerit. Quod si iuniorem se habuerit hypodidascalum, attamen sacerdos erat [38], cum antea sub Stephano nunquam fuisset. Alia etiam finguntur quae absurdum est vel referri [39].

Causa vera haec primaria Gubernatoris et aliorum qui iam spe devorarent haereditatem Christi (ut postea patuit dum eam peterent, licet non obtinuerint) erat cupido occupandi sedes et bona iesuitarum fundationibus attributa. Aliorum autem arianorum et calvinistarum erat metus ne ipsorum sectae permanentibus ibi diutius iesuitis, penitus ruerent. Videbant enim pacuis his annis tantam segetem existere catholicorum in Transylvania, et partim ex seminariis, partim ex scholis plerosque adolescentum, liberorum suorum maxime nobilium, ita prodire in religione catholica instructos, et ita contra adversariorum tela [205*v*] munitos, ut iam vel ipsos ministros convincerent ac pudefacerent, ut facile coniicere possent, quid succedente tempore expectandum [n] sibi esset. Unde et ipsi haereticorum ministri, licet provocati, nec congredi disputationibus cum iesuitarum alumnis audebant, et in nullo alio iam fundamento sua praesidia collocabant quam in novis calumniis et fabulis de Pontifice maximo deque iesuitis confingendis. Quae tam putidae erant ut et ipsi populi manibus ipsas palpantes detestari eas inceperint. Atque ex his ipsismet etiam aliquot occasionem sumebant ad catholicam veritatem se convertendi. Quin vero in sola civitate Claudiopoli numerati sunt circiteri quadraginta quinque haeretici qui paucis illis diebus iesuitis ad discedendum permissis, ex ista ipsa iniqua eiectione compuncti ad catholicam fidem conversi sunt. Porro nunquam fidelium maior ad conciones concursus fuit tam festis quam profestis diebus. Poenitentium quoque ac sacramentis se munientium multitudo maxima erat, non secus atque soleat fieri in navi a fidelibus cum instat naufragium. Vix enim aliquos remansit e catholicis qui non se confessione et sacramentis expiarit tanquam postea sacerdote cariturus. Quis vero explicet singultus et lachrymas catholicorum in

---

[38] Hieronymus Ferricelli S.I.; cf. eius epistolam ad P. Possevino; supra, doc. 41.

[39] Alludit ad accusationem quo socii conspirassent ut regnum Transylvaniae domo austriacae traderetur; cf. infra, doc. 151.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ipso discessu iesuitarum fusas? Qua charitate serviebant illis, comitabantur illos et per Christi passionem obsecrabant ut cito reditum procurarent. Nunc vero etiam rediens illinc Ill.mus Cardinalis Battorius, retulit iam plerosque etiam ex authoribus pigere facti dolereque plurimum nobiles plerosque, et reductionem iesuitarum optare[40]; quod procul dubio (ut sunt virtutis amatores) defuncto praesertim Gubernatore illo facerent, si furor haereticorum ministrorum et praedicantium id permitteret; timentium ne amittant locum et fidem apud populos, si non desint qui veritatem quam ipsi celant, patefaciant, et mendacia illorum deserant, quibus miseros populos et nobiles quoque, armis potius quam litteris instructos, decipiant.

---

[a] in eo *sup. t1* || [b] ianuarii *t1* || [c] etiam *sup. t1* || [d] contenta *del. t1* quia || [e] ipsorum *corr. t1 m. Campana ex* nostram || [f] ex parte *add. t1 m. Campana* || [g] illi *sup. t1* || [h] praeter spem *sup. t1 m. Campana* || [i] mutatorum *t1* || [j] provisiones *corr. t1 m. Campana t1* || [k] caute *corr. t1 m. Campana ex* tanto || [l] patentibus *del. t1* sigillis || [m] Hungariam *sup. t1 m. Campana* || [n] spectandum *t1*.

99

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I. HISTORIA EXPULSIONIS S.I. EX TRANSYLVANIA (1588)

Introductio

Fieri vix potuit quin P. Szántó, praesens in comitiis Transylvaniae anni 1588, eorum historiam scriberet. Quam historiam, licet solum anno 1599 in opus quod inscribitur *Historia Collegiorum S.I. in Transylvania* inseruerit, attamen ex ipsa historia constat auctorem statim post eventa comitiorum scripto tradidisse quae memoria digna iudicavit. Duobus enim locis declarat se ineunte anno 1589 quatuor fere mensibus in Lelesz, apud episcopum chanadiensem commoratum esse et [a] interea scripsit libros tres de duplici persecutione transylvanica; quos

---

[40] Vide epistolam Patris Leleszi, diei 25 maii 1589, ad P. Generalem datam; infra, doc. 136 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

misit Romam ad P. Generalem, Claudium Aquavivam per Patrem Baderum provincialem Austriae, anno Domini 1589 mense maio» (cf. infra, f. 85*r* et 94*r*). Quid cum his tribus libris evenerit, nobis non constat. Dubitari potest, num Romam pervenerint. Notum solum est, superiores maiores caute procedendum cum scripto Patris Szántó duxisse, ne in manibus indiscretorum perveniret et potius nocere quam prodesse posset (cf. infra, doc. 145 § 3 et doc. 150 § 1). Patris Szántó historia de expulsione est omnibus aliorum prolixior; eo etiam ratione quod *Apologiam* quoque (quam in comitiis ipsis confecit et publice legere desiderabat) inseruit.

TEMPUS: In ipsa Apologia (f. 57*v*) P. Szántó de calumnia idololatriae agens scribit: «Non conveniebat sapientiae divinae, bonitati, providentiae, iustitiae et promissioni divinae Ecclesiam suam annis 1599 in abominabili idololatriae crimine relinquere». Quod 1599 et non 1588 vel 1589 scripserit, evidentissime demonstrat, auctorem anno 1599 *Apologiam* et ipsa quoque *Historiam* saltem revidisse.

Historia expulsionis patrum Societatis Iesu ex Transylvania

Anno Domini 1588 18 decembris ad comicia generalia in Meggies profectus est Princeps cum Gubernatore et consiliariis suis. Eo se contulerunt et patres Societatis Iesu praecipui: P. Iacobus Vengrovicius [1], P. Stephanus Arator, P. Emanuel [2], P. Leonardus Rubenus, P. Mathias Tolmanni et P. Valentinus Lado; qui pervenerunt ad locum deputatum 19 decembris. Euntibus in via plurimi occurrerunt lepores hinc inde discurrentes, praenunciantes illis futurum exilium. [44*v*]

Obiectiones inanes haereticorum primae diei

Inchoata sunt comitia 1588 20 decembris, die Martis. Primi caeperunt ministri perorare et futiles atque ridiculas aliquas causas allegare, ob quas merito iesuvitae pellendi essent e regno. Demetrius [3] antistes arrianorum dixit, iesuvitas papam pro terrestri Deo adorare; ob[a] id illos eiiciendos esse tanquam idololatras; 2. eos affirmasse papam una hora mille animas posse ex inferno liberare; 3. quod colonos gravissimis laboribus et exactionibus vexarent; 4. quod multas villas et amplissimos redditus haberent in regno; 5. quod magistri eorum di-

---

[1] De P. Wujek, viceprovinciali et de ceteris sociis qui sequentur, cf. supra, doc. 97 adn. 23-25.

[2] E. Vega S.I., hispanus.

[3] D. Hunyadi; cf. supra, doc. 50 adn. 17.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scipulos docuerint posse eos occidere parentes suos propter religionem; 6. quod Arator vehementer exagitaret ministros ipsorum contionibus et disputationibus; 7. quod iesuvitas in omnibus provinciis authores seditionis essent; 8. quod suasu illorum occidisset rex Philippus filium suum quod ad haereticos defecisset; 9. verendum esse ne per illos Inquisitio Hispanica in regnum introducatur; 10. illos exploratores esse Pontificis, cuncta illi perscribendo quae in regno contingunt; 11. quod idola ab ipsis magno labore explosa iterum reduxerint.

Obiectiones secundae diei

Sequenti die iterum convenerunt in templum et has novas obiectiones commenti sunt: Primo, articulum regni esse ut omnia bona ecclesiarum ad fiscum devolverentur et nunquam personis ecclesiasticis restituerentur; 2. in eum solum finem introductos fuisse iesuvitas ut iuventutem docerent; illi autem etiam contionari caeperunt non in uno, sed in pluribus locis; [45*r*] 3. illos fuisse mortis regis lusitanorum causam; 4. displicere Principi iesuvitarum in Transylvania praesentiam; 5. quia si iesuvitae manserint diutius iuxta Principem, ipsi regent regnum; 6. posset contra nos et turcarum Imperator irritari quod papae amicos in regno foveremus; 7. eiectis illis simul expellentur exterae nationes et tolletur metus Inquisitionis; 8. clara luce, ac si non esset lumen solis sufficiens, candelas accendunt in meridie; 9. bona illorum possunt in utiliores usus converti.

Calvinistarum varadiensium obiectiones tertia die

Tertia die varadienses calvinistae et ipsi suas attulerunt rationes cur essent exterminandi iesuvitae: 1. quod per illos templum S. Aegidii vi ipsis esset ablatum; 2. quod iesuvitae invasissent domum cuiusdam ministri et eum multis iniuriis affecissent; 3. singulis annis in nocte Resurrectionis plus quam centum florenorum damnus eos inferre arboribus fructiferis ramos decerpendo ex illis ad ornanda sua idola.

Obiectiones arrianorum claudiopolitanorum eadem die

His adiecerunt claudiopolitani arriani novas et ipsi aliquot rationes: 1. quod pro scholis suis aedes civium occupassent; 2. terram illorum pro sepultura catholicorum ademissent; 3. quod peregrina vina in civitatem invexissent contra ipsorum privilegia; 4. quod corpora defunctorum suorum cum luminaribus et cruce per mediam civitatem deferrent ad sepulchrum in ipsorum ignominiam; 5. quod mitterent suos studio-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sos ad contiones suorum ministrorum ut eorum dicta et facta observarent.

Ad has obiectiones in ipsis comitiis Arator prolixam scripsit *Apologiam*, quam voluit in senatu nobilium recitare, vel curare ut per catholicos amicos nobiles recitaretur; [45*v*] sed non est permissum a P. Iacobo Vengrovicio polono senatum ingredi; nec passus est ut *Apologia* eius recitaretur, licet a se et ab aliis patribus esset approbata. Nam si fuisset recitata, mitius fortasse nobiscum actum fuisset; et tametsi exilium vitari vel differri fortasse non potuisset, omnibus tamen iusticia et innocentia nostra apertius nota fuisset, et falsitas obiectionum adversariorum detecta extitisset; et ipsi regnicolae minus excusabiles fuissent si cognita veritate adhuc perrexissent nos iniquis calumniis opprimere et in exilium extrudere. Sed postquam a nostris nulla est facta responsio coram regno in senatu ad obiectiones haereticorum, multi putaverunt, praesertim simplices et milites, haereticos iustiorem habuisse causam quam iesuvitas. Paratus erat Arator et latine et ungarice respondere ut omnes intelligere possent, iniustas esse ministrorum calumnias; sed, ut dixi, magno pudore et damno Societatis non est permissus a Viceprovinciali; quasi nullus esset inter nos qui sciret hacreticis respondere vulgari vel latina lingua. Sibi ipsi hunc honorem reservare voluit ut ipse in propria persona responderet et iaceret aleam vel vinceret vel vinceretur. Profectus est igitur [b] cum patre Rubeno et P. Emanuele in senatum inferiorem nobilium. Admissi sunt humanissime et auditi sunt pacienter. Tunc Viceprovincialis nihil ad obiecta ministrorum respondens, hanc ad illos habuit protestationem ab Aratore compositam.

Secunda protestatio [4] patrum Societatis Iesu in Meggies coram Principe et regnicolis [5] . . .

Hac protestatione non solum animi nobilium placati non sunt, sed magis etiam irritati, videntes eos qui ad causam dicendam venerant, exteras esse nationes quas ferre in regno non poterant, et nihil ad obiectiones ministrorum respondere; et praesertim illum qui perorabat, polonum esse quem Gubernator multum aversabatur; primum quod Principem polonicis moribus imbuisset [6]; deinde quod a polonis delusus fuisset, quibus quadraginta aureorum millia miserat, et exercitu eos

---

[4] Prima protestatio facta est die 4 nov. 1588 in comitiis partialibus in Enyed; textum v. supra, doc. 81.

[5] Textum secundae protestationis v. supra, doc. 90 I.

[6] P. Wujek anno 1587 successit Patri Leleszi, gravissime decumbenti, in instituendo Principe; cf. supra, doc. 15 II nº 1; doc. 42 § 5 et 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

contra Maximilianum iuverat ut Principem Transylvaniae in [47*r*] regem Poloniae eligerent; et tamen nihil ab illis impetrare potuit [7]. Oderant et reliqui transylvani polonos eam potissimum ob causam quod regi Stephano ingrati fuissent, neminem ex eius familia eligendo in regem [8]; qui arces et civitates per Moscum ademptas ipsis restituisset. His accedit quod paucissimi ex tanta multitudine Viceprovincialem audire potuerunt, pauciores intellexerunt quid diceret. Et proinde protestatio illa pro nihilo reputata est. Dimissi sunt patres vacui sine responso, sicut venerant. Ministri autem confestim patria voce caeperunt exclamare, expellantur idololatrae, eiiciantur iesuvitae cum suis idolis; et citabant ex Moyse et prophetis testimonia contra idola gentium prolata; quae illi omnia detorquebant ad imagines sanctorum. Et non permittebat Viceprovincialis aliquem ex patribus ungaris [c] ut praesens esset et refelleret materna lingua calumnias futiles illorum. In hoc ergo graviter fuit erratum a Viceprovinciali.

Quamvis autem *Apologia* Aratoris ad calumnias ministrorum non fuerit permissa recitari in comitiis, hic tamen eius summa, ne historia esset imperfecta, subiicere visum est.

Solvuntur obiectiones primae diei

Praeceptum est, Magnifici, generosi et nobilissimi Viri, praeceptum — inquam — est principis apostolorum ut parati simus omni poscenti rationem reddere de illa quae in nobis est fide et spe; sed cum modestia et timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt nobis, confundantur qui calumniantur [47*v*] nostram bonam in Christo conversationem (1 Petr. 3 15-16). Et sapientissimus Salomon monet ut curam habeamus de bono nomine. Hoc enim — inquit — magis permanebit tibi quam multi thesauri preciosi et magni. Bonae vitae numerus dierum; bonum autem nomen permanebit in aevum (Eccli. 41 15-16). Et in alio loco: Lux oculorum laetificat animam, fama bona inpinguat ossa (Prov. 15 30). Et iterum alibi: Melius est — ait — nomen bonum, quam divitiae multae; super aurum at argentum gratia bona (Prov. 22 1). Cum autem fama nostra atque adeo bona totius Societatis nostrae existimatio graviter aliquoties a quibusdam aemulis nostris coram toto regno fuerit laesa et falsis criminibus iniuste traducta, nostri esse officii existimavimus [d] coram vobis, viris lectissimis,

---

[7] Cf. supra, doc. 13 et doc. 98 adn. 10.

[8] De vicissitudinibus electionis regis Poloniae cf. supra, doc. 4 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ea quae nobis obiiciuntur ab adversariis diluere et falsis criminationibus eorum respondere, ne ex nostro diuturno silentio pusilli offendantur aut in fide nutare incipiant, quasi non potuerimus futilibus illorum rationibus satisfacere. Quae dum breviter et dilucide praestare aggredimur, vestrae prudentiae et aequitatis est, Viri Generosi, ut eadem nos benevolentia et humanitate audiatis, qua adversarios nostros iniuste saepius contra nos clamitantes aequo animo sustinuistis. Sic fiet ut cognita nostra innocentia et adversariorum falsis calumniis, rectum de nobis et de illis iudicium ferre possitis.

Omnia autem quae nobis obiiciuntur, aut ad res externas, aut ad rationem vitae nostrae, aut denique ad doctrinam et fidei nostrae professionem spectant.

Solvitur prima et secunda calumnia

Principio imponunt nobis quod pontificem romanum pro terrestri deo habeamus. Fatemur omnes libenter pontificem romanum Christi in terris esse vicarium, sed illum terrestrem esse deum, nullus [48*r*] iesuvitarum somniavit.

Simile commentum est, nos dixisse papam una hora mille animas posse ex inferno liberare. Quis, quaeso, hoc iesuvitarum dixit, quo tempore, quo loco? Cur non producant autorem, cur non probant testimonio alicuius boni viri? Certum est et indubitatum iesuvitis et catholicis omnibus, in inferno nullam esse redemptionem neque liberationem. Et ita cantatur per totum mundum in exequiis defunctorum. Quomodo est ergo probabile iesuvitas dixisse papam una hora posse mille animas liberare, unde ne una quidem liberari potest?

Respondetur ad tertiam calumniam

Accusant deinde nos crudelitatis in colonos quod eos nimium laboribus et exactionibus gravaverimus [9]; hacque ratione multos ex illis e villis nostris fugaverimus [e]. Huius calumniae falsitas non alia facilius ratione deprehenditur, quam si mittantur fide digni commissarii qui lustrent singulas villas, intelligant gravamina, labores et exactiones illarum, utrum nova illis aliqua tributa praeter solita imposuerimus necne; cognoscant num auctus vel imminutus fuerit numerus colono-

---

[9] P. Szántó haud semel denuntiabat apud P. Generalem hoc Patris Wujek vitium; cf. MAH II 310-11 et 419.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rum; et a quibus fuerint mitius tractati, a nobisne vel a praecedentibus dominis suis. Intelligent profecto nunquam mitius actum esse, nec minus gravatos, nec magis auctos fuisse, quam hoc nostro tempore, ex quo in nostram venerunt potestatem.

Solvitur quarta calumnia

Simile commentum est quod quidam de census nostri magnitudine comminiscuntur. Dicunt enim nos thesauros hic colligere et in Italiam mittere. Alii fabulam augentes temere affirmare non verentur, tantam nos vim pecuniae ex paucis villis colligere ut possit sufficere pro turcico tributo persolvendo. Atqui neutrum horum veritati consentire, lippis et tonsoribus liquido constat. Quis enim ignorat non a nobis hinc pecuniam in Italiam mitti, sed illinc potius a Pontifice [48*v*] Romano mille aureos ungaricos pro seminario claudiopolitano annis singulis in usum pauperum studiosorum transylvanorum liberalissime donari?[10] Deinde si thesauros congregandi animus nobis fuisset, non religionem hanc veluti carcerem ingressi fuissemus, non omnia quae habuimus et habere potuissemus, pro Christo reliquissemus, sed in nostra libertate consistentes facultatibus et beneficiis ecclesiasticis conquirendis operam dedissemus. Ex quibus plus unus solus nostrum pecuniae corradere potuisset, quam nunc omnes simul in communi possideamus. Non ergo nos huc traxit amor pecuniarum, sed Christi charitas in primis, cui nos totos devovimus. Traxit deinde benigna invitatio piorum principum vestrorum Stephani et Christophori. Traxit nostrorum superiorum voluntas et praeceptum. Traxit catholicos qui in hoc regno erant, iuvandi ardens desiderium. Traxit denique, Magnifici, egregii et generosi Domini, vestra liberorumque vestrorum atque regni totius huius salus et emolumentum; ut vobis inter tot fluctuantes errores et haereses viam salutis ostenderemus, vestros liberos in bonis moribus, in pietate et honestis disciplinis, quantum in nobis est, diligenter excoleremus ut, expulsa omni barbarie et inscitia, vobis honori, patriae vero ornamento et utilitati aliquando esse possint.

Quantum autem ad alteram partem attinet calumniae, illa multo minus quam praecedens habet veritatis. Cum enim tributum turcicum ex omnibus civitatibus, oppidis et pagis Transylvaniae colligatur, qui fieri potest ut sex villarum census illud possit persolvere? Deinde co-

[10] Videas diploma fundationis seminarii claudiopolitani (5 febr. 1583); MAH II 386-90.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

loni nostri, non minus quam aliorum nobilium, solvunt censum regium; nec amplius quicquam solvere tenentur secundum iura regni, quam alii coloni aliorum nobilium. Sed illorum coloni non sufficiunt turcicum tributum solvere, ergo nec nostri possunt solvere. Vel si nos ob eam causam debemus privari colonis, pari ratione quilibet nobilis debebit privari [49*r*] ut ex solius illius bonis tributum persolvatur. Quod cum nullus vestrum concedat, signum est quod qui primus hanc calumniam excogitavit, motus ex nimio desiderio habendi nostra bona, veritatis limites nimium excesserit. Sed numquid propterea habebit? Certe hac arte non consequetur, nisi meliorem excogitaverit. Verumenimvero ut prudentes viri intelligant, quam moderati sint nostri census, non gravabor pauca quaedam obiter de nostro instituto attingere.

Cum nostra Societas[f] pro externis ministeriis (sive ecclesiastica illa sint, ut sacramentorum administratio et verbi Dei annunciatio, sive scholastica, ut institutio iuvenum) nihil precii exigere soleat, quo labor noster remunerari videatur[11] (Non enim laboris nostri mercedem ab hominibus expectamus, sed a Deo, pro cuius amore laboramus); hinc illud consequi videtur, non posse nos officia nostra iuxta vocationem nostram exercere, nisi victum et vestitum aliunde habeamus. Quomodo enim contionator posset contionibus vacare, aut magistri toto die in scholis docere, si quotidie deberent cibum hostiatim quaerere. Quod ergo iuris naturae est, hoc petimus tantum, ut scilicet victum et amictum habeamus, sicut Apostolus monet. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti sumus (1 Tim. 6 7-8). Et in alio loco: Qui bene — inquit — praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non infrenabis os bovi tritulanti; et dignus est operarius mercede sua. (1 Tim. 7 17; Deut. 25 4; Lc. 10 7). Et iterum Apostolus clamat. Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam et de fructu eius non edit? Quis pascit gregem et de gregis lacte non manducat? [49*v*] Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus? Nescitis quod qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt, et qui altari[g] deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis qui evangelium annunciant, de evangelio vivere (1 Cor. 9 7, 11 13-14). Ministris ergo verbi Dei legitime missis iure divino victus et vestitus debetur. Quamobrem

[11] De gratuitate ministeriorum quae iuxta institutum suum a nostris praestantur cf. *Mon. Paed.* I 156 384 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

serenissimus atque invictissimus rex Poloniae et simul princeps Transylvaniae, Stephanus Batori cum fundaret collegium claudiopolitanum et albense, sapienter constituerat ut centum floreni annui pro singulis personis (quae in illis locis alerentur ex nostra Societate) computarentur [12]. Ea tamèn summa nunquam hactenus numerum adaequavit personarum. Considerabat enim Rex prudentissimus non solum victus et vestitus habendam esse rationem (quibus nos non admodum utimur preciosis aut superfluis), sed etiam variorum librorum; quorum non vulgaris copia exigitur in collegiis et scholis nostris pro doctoribus et magistris nostris. Rationem praeterea habendam viatici pro praeceptorum et doctorum ex diversis distantissimis provinciis in Transylvaniam deductione. Quare etiamsi ex victu atque vestitu aliquid pecuniae superesset, facile illa in libros et viatica consumentur; ut interim taceam alia supellectilia domus et varias collegiorum necessitates; et nihil de ornatu templorum, nihil de fabrica collegii et scholarum attingam, quae frequenter renovatione et instauratione indigent. Quid multis? Qui volunt curiose nostros census collegiorum *h* cognoscere, adeant rectores illorum locorum, et ostendetur illis non solum catalogus omnium censuum, sed etiam in quem usum minimus quisque nummus fuerit expensus, quali panno patres et fratres vestiantur, quantum vini, cervisiae, panis, carnis, caeparum, allii, betarum, lactucarum, raparum, caulium, lardi, pisorum et fructuum [50*r*] et aliarum rerum ad vitae sustentationem necessariarum annis singulis in collegiis consumatur.

Miror adversarios nostros, cur nobis pauca nostra bona invideant et sapientissimo Regi succenseant quod ex 32 oppidis et pagis quae olim ad monostoriensem ecclesiam pertinebant, sex miseros pagos eidem ecclesiae restituerit? [13] Quod si in malos usus bona collegii prodegissemus, aut si dissipassemus in lusus et choreas, in convivia et compotationes, in luxum aut scorta, in delicatos cibos et preciosa vina, in ornatum superfluum et statum nostrum excedentem, ac demum in servorum inutilem turbam, haberent forte aemuli nostri aliquem suae querelae praetextum. Sed cnm nihil horum de nobis possint probare, ostendunt se mero odio et invidia frustra contra nos torqueri et nobilium corda *i* sine causa falsis calumniis contra nos incitare atque solicitare.

---

[12] Cf. petitionem Patris Sunyer, praep. prov. Pol. anno 1580 factam, et responsum Stephani regis Poloniae datum; MAH II 2.

[13] Tres possessiones datae sunt collegio litteris fundationis Stephani regis (18 maii 1580); quibus postea adiunctae sunt tres aliae; cf. MAH II 64-65 139.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Si rigidi isti censores paululum ad suos ministros oculos deflecterent, facile procul dubio cognoscerent, multos inter illos inveniri qui pro sua sola persona plus redditus possident quam 15 aut 20 ex nostris patribus. Immo amplius eos in uxoribus et filiabus suis ornandis pecuniae insumere quam nos in alendis 10 aut 12 magistris. Et tamen egregii nostri censores non clamitant contra eos, licere illis omnia putant, libenter illis omnia concedunt, sive iusta sive iniusta sint. In nos solos nostrosque census oculos coniectos habent. Cuperent nos nihil alimenti habere, quo fame enecti citius e conspectu illorum excederemus. Sed si aliqua in illis scintilla aequitatis et charitatis fraternae residet, eant et computent personas et census omnium suorum ministrorum et conferant cum nostris censibus et personis, et tunc iustius de nobis iudicium ferre poterunt, utrum nos habeamus census superfluos, an ministri illorum. Quorum quidam nuper cum nimis magnam copiam tritici haberet et emptorem non inveniret, plenos ingentes saccos purissimi tritici piscibus in amnem Marosium effudit. [50*v*] Nos certe hactenus non usque adeo frugibus abundavimus ut cogeremur piscibus in medio fluvio seminare.

Respondetur ad quintam calumniam

Sed tempus est iam ut ad quintam veniamus calumniam, qua nostras scholas nostrumque institutum carpere[j] conantur. Aiunt docuisse nostros magistros licere liberis parentes causa religionis occidere. O incredibilem fingendi licentiam! O temerariam mentiendi libidinem, o tempora iniqua, o mores hominum depravatos. Quis, obsecro, quo tempore, quo loco, qua de causa aut quem ex discipulis nostris tam atrox facinus perpetrare docuit? Quid frequentius in nostris scholis pueris inculcatur, quam oratio dominica, symbolum apostolorum et decalogi praecepta. Et cum quartum praeceptum aperte praecipiat parentes honorare, quis tam alienus a ratione et sacra religione esse potest qui suadeat parentes occidere? Nedum igitur docere, sed ne cogitare quidem magistri nostri tam grave facinus potuerunt. Ac proinde mendacium sine probatione prolatum una cum authore suo per se[k] facile concidit.

Respondetur ad sextam calumniam

Sexto[l] queruntur aliqui contra Aratorem quod nimium ministros evangelicos exagitet contionibus, scriptis et disputationibus, apellando eos pseudoapostolos, pseudoprophetas, lupos rapaces, canes mutos non

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

valentes latrare[14], seductores, malos operarios. Quasi vero non multo antea sacrae literae his epithetis pseudoprophetas et haereticos ornaverint. Arator sane a conviciis natura semper fuit alienissimus[15], sed si quid asperius his turbulentissimis temporibus ab illo contra ministros dictum est, si quid in hac dicendi arte profecit, huius certe rei fructum in primis maximum ministri evangelici suo quodam modo iure ab ipso repetere debent, ipsis totum hoc [51*r*] acceptum referendum est. Ipsi enim suasores et impulsores fuerunt.

Nam si considerentur evangelicorum horrenda in nos nostramque Ecclesiam convicia, laudes respectu eorum ea quae ab Aratore dicta sunt, videbuntur. Quis enim ministrorum suggestum aliquando ascendit, qui non gravissime contra papam, contra cardinales, contra monachos et iesuvitas debacchetur? Huius rei testes non alios adhibeo quam ipsorum auditores, horum conscientias appello. Ipsi dicant, an audierint aliquam ab illis contionem sine convitiis. Roma non alio nomine vocatur ab illis quam babylonica meretrix; romanus autem pontifex his titulis ornatur ab illis: draco, serpens, antichristus; cardinales, episcopi et caeteri praelati, legati et senatores antichristi dicuntur; monachi ignavi fuci et indocti asini. Nos vero, Deus bone, quam impuris epithetis faedant! Nunc iebuzitas, nunc esauitas, nun suitas, lupos, canes, pseudoapostolos, pseudoprophetas, seductores et hostes Iesu, papae satellites, per summam calumniam passim vocitantes. Quid igitur mirum si et nostri patres interdum in contionibus contra novos arrianos et calvinistas etiam inviti cogantur aliquando[m] digredi et clavum clavo pellere, maloque nodo malum cuneum quaerere ut luporum et falsorum prophetarum nomen a se repellerent. Id etiam ratio officii ab illis requirit ut veram Ecclesiam a falsa, bonum pastorem a lupo et mercenario distinguant, et ex propriis notis, vestibus, effectis et fructibus doceant cognoscere, ne oves Christi a veritatis via aberrantes lupum pro pastore eligant et sequantur. [51*v*] Itaque domini novatores sibi imputent si quid asperius a nostris contionatoribus dictum est; ipsi eos impulerunt, ipsi primi contra illos nostramque Ecclesiam horrendis blasphemiis, inauditis conviciis per summam contumeliam sunt debacchati. Nostri nihil aliud egerunt quam ut errores et vicia nobis et romanae Ecclesiae imposita veris rationibus confutarent. Et iure naturali licitum est vim vi repellere.

---

[14] Is. 56 14.

[15] Patris Szántó modus asper loquendi contra haereticos improbatur a P. Wujek; cf. MAH II 157.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quod si nobis quispiam obiiciat, evangelium Christi diversum docere: non reddendum malum pro malo, sed vicendum in bono malum; et bene precandum iis qui nobis mala imprecantur[16], dicimus verba sancti evangelii de privatis iniuriis accipienda esse quas perfectus christianus aequo animo debet tolerare et perferre pro Christo. Sed cum tota Ecclesia vel omnium ordinum doctissimi et sanctissimi viri contumeliis afficiuntur, id iam pastor catholicus nullo modo silentio debet involvere, sed pro gloria Dei et honore sanctorum atque Ecclesiae catholicae veritate viriliter se opponere debet, eamque a falsis calumniis haereticorum strenue defendere, ne ex eius pernicioso silentio fides detrimentum paciatur, aut conficta de catholicis per adversarios vicia vera esse illis qui eorum ignorant innocentiam, videantur; ob idque a nobis et a catholica religione animi hominum alienentur et in via salutis periclitentur. Ratio etiam aequitatis non patitur ut adversariis quicquid libet, liceat in nos temere efutire, nobis autem etiam respondendi et purgandi facultas pernegetur. Quamobrem cessent viri evangelici pontificis, cardinalium, praelatorum, monachorum, monialium [52*r*] et nostri ordinis famam confictis criminibus et calumniis denignare, et nobis facile erit stylum et modum dicendi temperare.

Solvitur septima calumnia: Quod haeretici sint seditiosi, non iesuvitae

Sequitur alia longe perniciosior calumnia qua seditionis accusamur. Clamant antagonistae, nostri ordinis homines in omnibus provinciis et urbibus in quas penetraverint, turbas et seditiones excitare, pacem et quietem rerum publicarum perturbare. Grave sane crimen, auditores, nobis adversarii imponunt, quod severissime olim Deus in populo suo castigavit. Nam Core, Dathan et Abyron quod seditionem contra Aaron et Moysen excitassent, vivi cum familiis suis a terra absorpti sunt. Et sequenti die cum iterum quidam impii novam excitassent seditionem, divina contra illos ira effervescente, quatuordecimmillia et septingenti incendio ex illis perierunt (Num. 16). Impius etiam Alcimus qui seditionem contra Iudam Machabeum et suam gentem excitaverat, misere periit in terra aliena (2 Mac. 14). Apostolus vero Paulus cum aliquoties falso seditionis accusatus fuisset, prolixe coram omnibus se ab hoc vicio purgavit, non ignorans quantum mali rebus publicis ex seditione soleret provenire (Act. 19 20 25); exemplo suo docens idem et nobis simili in causa faciendum esse. Qui ergo nos temere seditiosos audent appellare, ostendant quis ex nobis, in qua provincia et civitate,

[16] Rom. 12 14 17 21.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quo oppido, quo pago, qua villa, in qua domo, quo tempore, quo anno, quo mense, qua die, inter quos seditionem moverit; quomodo et per quem seditiosus ille punitus fuerit et seditio extincta. Proferant testes et tabulas. Si enim nostri patres seditiosi in aliquo regno fuerunt, historici procul dubio non tacuerunt. Proferant ergo aliquem historicum fide dignum qui dicat, patres Societatis Iesu hoc anno vel hoc mense, in hac vel illa urbe seditionem excitasse. Quod cum [52*v*] ipsi probare de nobis non possint, nos facile demonstrabimus, non nos, sed antagonistas et patres ipsorum discordiarum autores fuisse; non catholicam religionem, sed schismata et haereses fomenta semper seditionibus praebuisse.

Principio, quis est tam ignarus historiarum qui nesciat arrianam haeresim in oriente et occidente plurimas easque crudelissimas caedes et seditiones excitasse, ita ut uno solo anno trecentesimo trigesimo nono trecenti episcopi catholici in Aegypto et Lybia ab arrianis in exilium pellerentur (MASSEUS in *Chron.* anni 339) [17], multi praeterea alii catholici exquisitissimis suppliciis necarentur. Anno Domini 1524 orta est perniciosa coniuratio nobilium quorumdam Germaniae [18] authore Francisco de Sicking; quem ad res novandas impellebant excullati monachi Bucerus et Oecolampadius, ut sub praetextu defendendi evangelium et purum putum verbum Dei, ecclesiasticorum bona possent diripere et occupare. Indixit ergo bellum treverensi episcopo [19]; sed ita ut statim ipse post literas cum exercitu sequeretur, qui protinus unum ex oppidis eius caepit, deinde obsedit Treviros, sed paulo post cum dedecore solvit obsidionem. Deinde Episcopus treverensis adiutus aliorum principum auxilio egregie iniuriam sibi illatam ultus est, exuens bonis omnibus Hartmannum a Kroneberg [20], capta eius arce et civitate, quod auxilio suo coniuratos et seditiosos nobiles iuvisset contra se (COCHLAEUS, *De actis Lutheri*) [21]. Erat is lutheranae sectae.

---

[17] Christianus MASSAEUS (1469-1546), belga: *Chronicorum multiplicis histoe riae utriusque testamenti libri viginti* (Amberes 1540); cf. *Biographie de Belgiqu*- XIII 933-35.

[18] De coniuratione nobilium cf. E. ISERLOH, *Die protestantische Reformation* 115-18 (Handbuch de Kirchengeschichte IV — Freiburg i. Br. 1967).

[19] Richardus von Greiffenklau, episc. trevir. (1512-1531); GULIK-EUBEL III 337.

[20] Hartmuth von Kronberg († 1549); v. *Allgemeine deutsche Biographie* XVII 189-90.

[21] Ioannes Cochlaeus (Dobeneck - 1479-1552), germanus, theologus; scripsit *Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri* (Mainz 1549); cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* II (1958) 1243-44.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Hoc eodem anno 1524 Ludovicus rex Ungariae auxilium contra turcas petiit a principibus Germaniae, sed nihil obtinuit (SURIUS in historia anni 1524[22]; COCHLAEUS, *De actis Lutheri*). Iam enim Lutherus docuerat art. 34 bellare contra turcas esse Deo repugnare, visitanti iniquitates nostras per illos[23]. Item nihil esse contribuendum contra turcas, quod sint decies meliores principibus Germaniae. Item anno 1529 librum edidit Lutherus[24], in quo ait bellare contra turcas esse contra doctrinam Christi qui dixit christianos non debere [53r] malo resistere. Et in art. 34: Qui habet aures — inquit — audiat et a bello contra turcas abstineat, donec papae nomen sub coelo manet. Hinc facile videre est, quis sit seditiosus et cuius doctrina aut evangelium seminet inter christianos discordiam. Pergamus ulterius.

Anno 1525 excitata est in Germania gravissima seditio inter nobiles et rusticos Germaniae[25], autore Thoma Muncero, viro evangelico, discipulo Lutheri; et ceciderunt in eo praelio 150 millia hominum. Anno Domini 1531 Zuinglius sacramentarius autor fuit seditionis et belli inter tigurienses et cantonicos; quo in bello et ipse cecidit paenasque iustas perniciosae seditionis luit impius sacramentarius[26]. Anno Domini 1534 mense ianuario anabaptistae Monasterium, Wesphaliae metropolim vi occuparunt, magistratum loco moverunt et tam catholicos quam lutheranos qui consentire in eorum perfidiam nollent, exutos bonis omnibus urbe eiecerunt, ethnicos eos appellantes, regem sibi sarctorem quemdam elegerunt, quem secundum David appellarunt; qui cum more pecudum voluptatibus et libidini vacarent, misere paulo post trucidati sunt[27]. Item anno Domini 1535, 1559 puritani in Anglia magnas seditiones excitarunt et inaudita crudelitate in catholicos sevierunt[28]. Rursus anno Domini 1560 nefandissimum fertur « initum consilium de Francisco rege Franciae, regina uxore, regina matre et eius proceribus et magistratibus ad certum diem per insidias trucidandis[29]. Atque huius atrocissimae conspirationis Bezam principem,

---

[22] Laurentius SURIUS (1523-1578) O. Carth.; v. supra, doc. 43 adn. 18.

[23] Vide DENZINGER, *Enchiridion* (1973) 361 nº 34.

[24] Opusculum Lutheri inscribitur: *Vom Kriege wider die Türken*; cf. COCHLAEUS, *De actis et scriptis* . . . (Coloniae 1568) 219 ss.; et GRISAR, *Luther* II 64-70.

[25] De bello rusticorum cf. GRISAR, *Luther* I 483-510.

[26] De H. Zwingli (1484-1531) et innovatione religiosa in Helvetia cf. ISERLOH, *Die protestantische Reformation* 157-80.

[27] De vicissitudinibus anabaptistarum monasteriensium cf. *ib.* 191-92.

[28] Cf. *ib.* 341-54; PASTOR, *Geschichte* V 678-86 et VII 454-60.

[29] Cf. PASTOR VII 395-97.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Calvinum authorem, Ottomannum subsignatorem, Spifamium suasorem, omnes Galliae praedones et lusistas conscios fuisse» historiae tradunt. Vide Geneb. 2 Chron., Surium in hist. 1560[30]. Item anno Domini 1562 seditiosi calvinistae crudelius omnibus barbaris variis tormentis catholicos excruciarunt et plurimos peremerunt, sacramenta omnia profanarunt, templa spoliarunt, imagines et sanctorum ossa combusserunt, Eucharistiamque conculcarunt[31]. [53*v*] Similia fecerunt illi idem quinti evangelii praecones in Flandria, Holandia, Zelandia et Frisia anno 1566 10 augusti[32]. Eodem anno in Scotia novi evangelici coniurarunt contra regem et reginam; et regem quidem dolo peremerunt, regina autem fugit in Angliam. Simili barbarica crudelitate grassati sunt 1572 in catholicos Gorconi ubi duos cives et undecim franciscanos suspendio necaverunt; qui tamen statim miraculis clarere caeperunt[33]. Nostrates tamen ungari calvinistae sub Ioanne regulo mitius quidem se gesserunt cum catholicis monachis et sacerdotibus Varadini[34], non interficiendo eos, quam furiosi galli; sed in templa maiori crudelitate quam galli sevierunt, non solum spoliando ea, sed etiam funditus evertendo.

Sed quid externa et antiqua exempla recensemus[n], cum habeamus recentia et domestica, ex quibus liceat facile cuivis cognoscere, utrum nostra, an vero novatorum doctrina sit seditiosa.

Nam [Varadini] anno[o] Domini 1587 in die Resurrectionis Domini cum egrederentur catholici cum Christi effigie ad campos post mediam noctem, secundum veterem consuetudinem, calvinistae ex insidiis armati consurrexerunt contra eos, effigiem Christi confregerunt et catholicos vestibus spoliarunt et fustibus gravissime ceciderunt[35]. Item anno 1588 30 octobris, in comitiis in Engied celebratis, quis vobis, Viri Nobilissimi, suasit, quis impulit ut Principi vestro tributum et obedientiam negaretis?[36] Hoc autem apertum signum est rebellionis et seditionis. Causam in nos reiicere non potestis qui inter vos praesentes non fuimus, ut omnes nostis. Autores igitur eius rebellionis et seditionis

---

[30] SURIUS, *Commentarius* ... (Coloniae 1574) 568.

[31] Cf. *ib.* 571-74.

[32] De motibus in Flandria cf. *ib.* 679 ss.

[33] Cf. *ib.* 814-15.

[34] Qua de re legi possunt ea quae P. Szántó tradit in *Brevis et succincta descriptio quo tempore et qua occasione haereses in Transylvaniam fuerint invectae* ...; VERESS, *Annuae Litterae* ... 200.

[35] Vide relationem Patris Pitačić; supra, doc. 14 § 2.

[36] Vide supra, doc. 83 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fuerunt ministri quinti evangelii qui, dum liberius in nos debacchantur et per fas nefasque exturbare e regno contendunt, faciliorem modum quo suum consequerentur intentum, non invenerunt quam si vos generosos viros contra nos excitarent et persuaderent, ne debitum principi vestro censum solveretis, priusquam nos e regno expelleret; [54*r*] nulla eiectionis adducta causa vel culpa nostra, sed tantum quia sic illis videtur. Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Talia autem non Christi, sed diaboli suadet evangelium. Dei enim verbum ait: Reddite quae sunt caesaris caesari, et quae sunt Dei Deo (Mt. 22 21). Et Apostolus praeclare in hanc formam scribit romanis: Omnis — inquit — anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt (Rom. 13 1-2). Et paulo post: Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem (*ib.*, 7). Idem apostolus vult orationes fieri pro regibus et principibus ut quietam et pacificam vitam agamus (1 Tim. 2 1). In eadem sententiam scribit et D. Petrus: Et Salvator noster licet non deberet, solvit tamen censum, ne quempiam scandalizaret (cf. 1 Pet. 2 22-23; Mt. 17 24-26). At evangelici non solum scandala non vitant, sed procurant ut quamplurima fiant. Ex his facile per vos ipsos, Viri Prudentes, diiudicare poteritis, utrum nos simus seditiosi, an vero novatores. Audiamus calumniam aliam.

Solvitur octava calumnia

Ferunt Philippum Hispaniarum regem nostro suasu atque consilio filio suo, quod ad evangelicos defecisset, necem intulisse[37]. Quid ad hoc commentum sit respondendum, facile ex his quae ad praecedentem et secundam calumniam diximus, colligi potest; in quibus locis probavimus non esse nos seditiosos, nec magistros docuisse, licere filiis parentes causa religionis occidere. Non minus igitur improbabile et ridiculum est regem Hispaniae nostro suasu filium occidisse. Non sunt nostri patres illius regis nec consiliarii nec confessarii[38], ut nostrorum suasu velit aliquid facere. Et sicut liberis nefas est parentes necare, ita et parentibus non licet filiis manus violentas inferre, nisi ubi expressum

[37] De tragedia familiae regiae hispanicae cf. supra, doc. 97 adn. 41.

[38] Regis Hispaniae a confessionibus fuit Didacus de Chaves O.P.; cf. ASTRAIN, *Historia* III 399; *Diz. Biogr. It.* I 168.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Dei praeceptum cogeret vel commune [54*v*] bonum reipublicae; sicut olim Deus mandaverat interfici filium, filiam, fratrem, uxorem et amicum ad vitandam idololatriam (Deut. 13).

Adde quod leges iuris canonici vetant ne quisquam sacerdos aut clericus auxilium ullum aut consilium in causa sanguinis praestet. Alioquin arcetur a sacris ordinibus[39]. Quod si quispiam in illis iam fuerit constitutus, prohibetur functiones et actus illorum ordinum exercere. Postremo, summa post regem apud hispanos dignitas est Inquisitorum haereticae pravitatis. Inter quos praecipuus et principalis est archiepiscopus, primas regni. Ad hos igitur deferuntur omnes quaestiones dubiae de fide et haeresibus. Apud hos suspecti de haeresi accusantur, hos illi capiunt, in vincula coniiciunt, examinant et ad rogum damnant, si rei inventi fuerint. Horum sententiam rex approbat et magistratus saecularis exequi tenetur. Si ergo Rex ob suspitionem haereseos filium occidit, id facere non potuit nisi iudicio et consensu Inquisitorum. Hi autem semper sunt doctissimi sacerdotes saeculares, nec quisquam hactenus inter illos inventus est iesuita, nec deinceps, ut spero, invenietur. Vehementer enim illud officium nostro instituto adversatur. Quare facile iam non tantum praesens haec calumnia, sed etiam sequens quae persimilis est huic, suapte natura concidit.

Solvitur nona calumnia

Sunt enim quidam meticulosi, leporibus timidiores qui verentur (male forte si conscii) ne per nos Inquisitio Hispanica in regnum introducatur. Sed ego libero eos ab hoc metu et secure in utramque aurem dormire iubeo; tum quod maxime ab hoc officio nostra Societas abhorreat, tum etiam quod ne dum nos, sed nec ipse Princeps invito regno eam introducere posset. Habeat quilibet bonam, sinceram et veram fidem et nihil sibi metuat talis ab Inquisitoribus [55*r*] etiamsi in media esset Hispania. Sed qui malae fidei est, merito sibi non tam ab inquisitoribus, quam a iusto iudice Christo metuere debet, qui de omni verbo ocioso et de omnibus peccatis contra fidem et charitatem commissis strictissimam exacturus est rationem in die iudicii.

Solvitur decima calumnia

Verum, his non contenti adversarii, criminantur nos exploratores esse. Qui si intelligerent quid sibi nomen exploratoris velit, non tam fa-

[39] Vide *Codex Iuris Canonici* 985 § 4 et 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cile tam atrox crimen de proximo suo falso pronunciassent. Dicuntur enim exploratores qui in eum finem terram alienam lustrant, munitiones eius et populum diligenter considerant, ut si terra bona et pinguis fuerit et habitatores inermes et effeminati, superatis illis et eiectis regionem illorum sibi usurpent. Sicut fecerunt iudaei in terra promissionis, ex qua deletis gentibus in locum illorum successerunt et sorte eam sibi Dei iussu diviserunt[40]. Sic et maiores nostri cum Pannonia egerunt, ex qua *p* deletis et eiectis sclavis, eam sibi in perpetuam habitationem elegerunt. Quis autem non videt nullis nos uti armis, nullam provinciam vi et armis occupasse. Iniuste ergo et sine causa nomine proditoris vel exploratoris (auditores) calumniamur. Arma enim nostra spiritualia sunt, non corporalia: fides, spes, charitas et verbum Dei, quod penetrabilius est omni gladio ancipiti[41]. His armis muniti apostoli daemones fugarunt, barbaros converterunt, expugnarunt haereticos et mundum Christo subiecerunt. Omnia enim vincit veritas. Sic et nos verbo Dei et salutaribus exhortationibus studemus homines ab erroribus et viciis revocare ad viam iusticiae; nolentes autem suscipere salutaria monita non cogimus. Postremo, cum nos omnia pro Christo reliquerimus, parentes, patriam, [55*v*] opes, honores et quaecumque mundus magnifacit, ea reputaverimus tamquam purgamenta terrae ut Christum lucrifaceremus et expeditius eum sequeremur; quomodo probabile erit nos ea de causa per mundum cursitare ut provincias, urbes, civitates et oppida exploremus, easque in nostram potestatem redigamus? Quomodo quae semel reliquimus, sprevimus et contempsimus, rursus eadem expeteremus? Quomodo fidem Deo semel datam violaremus? Abeat igitur cum ista putida calumnia qui eam excogitavit *προος τους κόρακας*. Nos vero ad aliam calumniam, longe gravissimam, diluendam accedamus.

Diluitur undecima calumnia

Clamant adversarii nostri, nos idololatras esse, et idola ab ipsis magno labore e regno eiecta nos iterum introduxisse, eaque in templis populo adoranda proposuisse; ac proinde dignos esse qui e regno pellamur una cum idolis nostris. Primum omnium negamus nos idola habuisse, habere vel introduxisse. A temporibus enim apostolorum ex quo catholici ad fidem sunt conversi, apud eos nec idola nec idololatrae

---

[40] Vide librum Iosue.
[41] Hebr. 4 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fuerunt. Quod multo ante prophetae praedixerunt quod Messias adventu suo omnium gentium idola contereret et oraculis daemonum finem imponeret. Hinc Isaias ait: Elevabitur Dominus solus in die illa et idola penitus conterentur (Is. 2 17-18). Idem propheta in alio loco: Ecce — inquit — Dominus ascendet super nubem levem et ingredietur Aegyptum et commovebuntur simulachra Aegypti a facie eius, et cor Aegypti tabescet in medio eius (Is. 19 1). Hoc autem impletum est cum Christus in ulnis B. Mariae introductus est in Aegyptum fugiens Herodem. Quae levi et candidae nubi comparatur quia pura fuit sine ullo pondere peccati. Zacharias quoque idem testatur dicens: Disperdam — ait Dominus — nomina idolorum de terra et non memorabuntur ultra (Zach. 13 2). Et Sophonias: Praevalebit — inquit — Dominus super eos et exterminabit omnes deos terrae, et adorabunt eum unusquisque de loco suo omnes insulae gentium (Soph. 2 11). [56*r*] Similes aliae prophetae habent (Ezech. 6 et 30, Ose. 10, Mich. 1). Si autem imagines catholicorum idola essent, non Christus contra illa praevaluisset, sed idola contra Christum, cum multo plures sint imagines catholicorum quam fuerunt idola gentium.

Secundum argumentum: Quid sit idolum — Deinde qui nobis crimen idololatriae obiiciunt, videntur ignorare quid sit idolum et quid idololatria. Si enim intelligerent, se potius vicio illo contaminatos deprehenderent quam catholicos. Est autem idolum proprie dei falsi et alieni simulachrum. Idololatria vero quando verus Dei cultus, qui latria a graecis dicitur, falso deo vel simulachro eius tribuitur tanquam vero deo. Quae definitio colligitur ex verbis illis Habacuc prophetae: Quid prodest sculptile quia finxit illud fictor suus conflatile et imaginem falsam? (Hab. 2 18). Idolum ergo imago falsa est, quia repraesentat id quod non est. Quare recte Apostolus dixit: Scimus quia idolum nihil est in mundo (1 Cor. 8 4); id enim repraesentat quod non est, rem falsam et inanem. Simile est huic quod in Hester legimus: Ne tradas Domine sceptrum iis qui non sunt (Est. 14 11); id est idolis; de illis enim superius loquebatur. Ex his iam tale formatur argumentum: Illi sunt idololatrae qui falsum et alienum deum vel eius simulachrum cultu latriae colunt. Catholici non colunt falsum et alienum deum nec eius simulachrum, sed colunt verum Deum patrem et filium eius cum Spiritu Sancto. Sanctos autem et eorum imagines, etsi venerantur, non tamen eis cultum divinum exhibent. Catholici igitur idololatrae non sunt. Qui autem in Deo negant sapientiam, cognitionem, verbum, potentiam, virtutem et amorem, hi profecto idolum a se excogitatum et fabricatum falsumque deum pro vero adorant, suntque veri idololatrae. Hoc autem faciunt qui negant Filium [56*v*] Dei et Spiritum Sanc-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tum verum esse Deum. Isti ergo sunt veri idololatrae. Idem evenit illis qui purum panem pro vero corpore Christi adorant.

Tandem, idololatriam in lege veteri severe prohibet Deus dum ait: Non habebis deos alienos coram me; non facies tibi sculptile (utique falsi dei), neque omnem similitudinem quae est in caelo desuper et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra; non adorabis ea neque coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus etc. (Ex. 20 4-5). Ubi manifeste ostendit, falsorum deorum adorationem esse prohibitam, non autem veri Dei. Item falsorum deorum imagines illicitas esse fieri, non autem veri Dei. Rursus creaturarum similitudines prohibitas esse fieri, non absolute, sed in eum finem ut adorentur pro diis. In alium ergo bonum finem licitum est pingere creaturarum imagines. Quare non peccavit Moyses in tabernaculo Domini collocando Cherubin et Seraphin imagines ex praecepto Domini. Nec Salomon praeter eorundem angelorum imagines etiam boum, leonum et malogranatarum similitudines in templo Domini depingi curando (3 Reg. 6). Quia non in eum finem ista in templo proponebantur ut a populo pro vero Deo adorarentur, sed tantum ad ornatum templi. Sic nec catholici peccant Christi et sanctorum imaginibus ornando suas ecclesias, cum istae non sint falsorum deorum vel sanctorum simulachra, nec pro diis adorentur more paganorum. Sicut ergo falsorum deorum et creaturarum Dei praecepto prohibitae sunt imagines fieri in eum finem ut adorentur, ita eiusdem Dei mandato angelorum [57r] et creaturarum imagines in templo Dei sunt collocatae pro ornatu templi. Et quemadmodum in veteri lege ab ipso Deo imagines originem habuerunt, ita in novo a Christo Domino. Ipse enim suam imaginem in tela impressam Abagaro toparchae edessenorum dono misit ut testatur Damascenus lib. 4 *De fide orthodoxa*, cap. 16 [42]; et Euseb. lib. 2 [43]. A sancto quoque Luca evangelista Christi effigiem B. Mariae Virginis et apostolorum Petri et Pauli depictam fuisse testatur Metaphrastes in vita S. Lucae [44] et *Tripart. Hist.* lib. 9 c. 9, Theodorus Lector [45] *Collect.*

---

[42] Vide MIGNE, PG 94 1174.

[43] EUSEBIUS CAESARIENSIS, *Historia Ecclesiastica* l. I c. XIII; MIGNE, PG 20 119-30.

[44] Symeon Logothetes, cognomento Metaphrastes (c. saec. X); cf. *Dict. Theol. Cath.* XIV/2 2959-71; *Lex. f. Theol. u. Kirche* IX (1964) 1214-15. Textum Commentarii in divum Lucam v. ap. MIGNE, PG 115 1129-39.

[45] De Theodoro Lectore (saec. VI), eiusque operibus: *Tripartita Historia* et *Collectanaea Historiae ecclesiasticae* cf. *Dict. Theol. Cath.* XV/1 232-33; MIGNE, PG 86 157-64.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lib. 1. Praeterea imaginem Christi crucifixi factam fuisse a Nicodemo illo qui noctu solitus fuerat venire ad Iesum, affirmat Athanasius in sermone de imagine Salvatoris [46].

Tertium argumentum — Ex his tale iam argumentum conficitur: Si esset peccatum et idololatria Dei et sanctorum imagines in templis collocare, sequeretur Moysen et Salomonem fuisse idololatras collocando in tabernaculo imagines angelorum in tabernaculo et in templo Dei. Immo Deum etiam peccasse praecipiendo eas fieri. Item in nova lege Sanctum Lucam et Nicodemum idololatriam commisisse depingendo Christi, Mariae et apostolorum imagines. Christum etiam peccasse mittendo suam imaginem Abagaro qua ille curatus est a morbo quo laborabat et in magna eam veneratione habuit. Omnes denique christiani imperatores, reges, principes, duces, martyres, confessores, virgines et reliqui christiani qui venerati sunt imagines Christi et sanctorum, fuissent idololatrae et damnati. Nullus enim idololatra salvatur. Et soli iconoclastae, iudaei et sarraceni salvati. Quo quid potest dici absurdius et magis impium contra Christum et eius sanctos? [57*v*]

Quartum argumentum: a providentia, sapientia et promissione Dei — His accedit quod non conveniebat sapientiae, bonitati, providentiae, iusticiae et promissioni divinae Ecclesiam suam annis 1599 in abominabili idololatriae crimine relinquere. Quomodo enim illae promissiones divinae fuissent impletae: Rogavi pro te Petre ut non deficiat fides tua (Luc. 22 32). Quomodo non defecisset si totus mundus idola coluisset? Quomodo et illa promissio Christi fuisset impleta: Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; et portae inferi non praevalebunt adversus eam (Mt. 16 18). Item illa alia: Rogabo patrem et alium paracletum dabit vobis qui maneat vobiscum in aeternum (Ioan. 14 16). Et illa alia: Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis (Ioan. 14 26). Si ergo imagines Christi et sanctorum fuissent idola et more paganorum a christianis fuissent pro diis adorata, quomodo Spiritus Sanctus Ecclesiam docuisset omnem veritatem; quomodo Christus cum Spiritu Sancto mansisset cum illa usque in aeternum? Quomodo fides Petri tanto tempore non defecisset? Quomodo portae inferi, id est haereses et idololatria adversus Ecclesiam non praevaluissent? Quod si impium est talia dicere et sentire de benignissimo Salvatore nostro, impium etiam et scelus gravissimum est Christi et sanctorum imagines idolis gentium comparare, et eos qui eas venerantur, idololatras appellare.

---

[46] Vide MIGNE, PG 28 818.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quintum argumentum — Praeterea in eum finem venit Filius Dei in mundum ut opera diaboli quae sunt idola, dissolveret, et verum Dei cultum doceret homines, et ab errore idololatriae avocaret ut ab omnibus gentibus ipse solus cum Patre et Sancto Spiritu[s] per totum mundum verus Deus agnosceretur et coleretur. Hinc ipsemet Dominus ait: Haec est vita aeterna ut cognoscant te verum Deum et quem misisti Iesum Christum (Ioan. 17 3). [58*r*] Hic scopus omnibus prophetis et apostolis fuit praefixum, avocare gentes a falsorum deorum et simulachrorum cultu et a vana superstitione et idololatria ad verum Dei cultum et veram religionem. Sed si christiani imagines divorum pro diis veris adorassent, nihil illis adventus Christi, nihil eius passio, nihil eius praedicatio, nihil baptismus, nihil sacramenta, nihil denique evangelica lex profuisset. Oleum et operam apostoli in convertendis gentibus ad fidem perdidissent.

Sextum argumentum — Item priusquam nos intraremus in Transylvaniam, iam antea erant imagines Christi et sanctorum in templis saxonum in septem civitatibus. Erant et in templis zeculorum, et in ecclesiis valachorum, in quibus locis adhuc usque in hodiernum diem conservantur. Vel ergo illas nostri adversarii arriani et calvinistae viderunt apud catholicos, lutheranos et valachos vel non. Si non viderunt, oportuit cos talpis esse caeciores qui non potuerunt imagines nec ad lumen solis, nec ad lumen candelae in alto positas intueri. Si autem viderunt et tacuerunt pacienter sustinendo illa idola, ostendunt se ex mera malicia pugnare contra nos, illos propter easdem imagines quas communes nobiscum habent et venerantur, non appellando idololatras, nec imagines illorum idola, nec propter illas iudicando eos e regno eiiciendos esse. Numquid alterius Christi vel aliorum apostolorum, martyrum et sanctorum imagines nos habemus quam illi ut nostrae sint idola et non illorum? Num ob alium finem nos tenemus quam illi, ut nos idololatrae simus et non illi? O perversum humanum iudicium, o livor, o invidia, o diabolicum odium quo transversos agis homines, quantis tenebris involvis mentes eorum ut clarissimam veritatem videre non possint, sed caecutiant in meridie. [58*v*]

Septimum argumentum — Verumenimvero tentemus adhuc eos uno atque altero argumento excitare si forte velint ex laetargico somno expergefieri et veritatem agnoscere. Quaeramus ab illis: Primus rex noster, Sanctus Stephanus, qui nostram gentem ungaricam ad catholicam fidem convertit, vel veram fidem in mentibus maiorum nostrorum[t] plantavit vel falsam. Si veram et catholicam, illa non fuit sine usu imaginum ut testantur templa ab ipso sancto Rege in Ungaria et in Dalmatia extructa, quorum parietes relucent Christi et sanctorum

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

imaginibus; testantur altaria onusta Christi et sanctorum statuis; testantur omnes nummi ungarici aurei et argentei usque ad minimum obellum, quos omnes imagine B. Mariae insigniri voluit cum hac inscriptione: Patrona Ungariae[47]. Cuius exemplum secuti sunt alii reges Ungariae, ex quibus nullus hactenus haereticus fuit qui imagines Christi et sanctorum non extirparunt e templis, sed auxerunt. Idola autem Martis et Mercurii et aliorum falsorum deorum quos pagani ungari adoraverunt, confregerunt et vulcano tradiderunt. Non ergo putaverunt idola esse sanctorum imagines, nec qui eas venerarentur, idololatras. Alioqui paganos quos converterunt ad catholicam fidem, non fecissent christianos, sed ex una idololatria in aliam maiorem induxissent quod non fuisset paganos convertere, sed decipere. Si autem malam et erroneam fidem plantavit sanctus Rex noster in Pannonia, utpote cui admixta fuisset idololatria, imaginum usus et sanctorum invocatio, sequetur inde nondum ungaros conversos esse ad veram Christi religionem, sed ex una idololatria in aliam maiorem transiisse. Sequetur praeterea ungaros illos qui putant imagines catholicorum esse idola, non esse ex christianis, sed ex gentibus et idololatris parentibus ortos. Maiores enim ipsorum Christi et sanctorum iconas habuerunt [59*r*] easque venerati sunt. Sequeretur tertio omnes ungaros qui fuerunt in Pannonia a tempore sancti Stephani regis per annos 600, damnatos esse, et nunc primum per novos iconomachos caeptum esse ungaris verum Christi evangelium praedicari; solos illos salvandos qui errores et deliramenta novorum iconoclastarum sequerentur. Quo quid potest esse magis a recta ratione alienum? quid contra Deum et sanctos atque in universam gentem ungaricam magis contumeliosum? Certe non posset quisquam aliquem ex ungaris maiori iniuria afficere quam si diceret illum et maiores eius idololatras fuisse. Haec autem contumelia magnifici, generosi et nobiles viri, etiam in vos, maiores vestros et in totam nationem nostram redundabit, si patiamini ab impostoribus quibusdam vobis persuaderi, imagines Christi et sanctorum esse vel fuisse idola. Quis enim est ex vobis quorum parentes ante 40 vel 50 annos non fuerint sacris imaginibus usi, qui eas non habuerint in magna veneratione? Ergone omnes idololatrae fuerunt? Ergone omnes damnati sunt? Absit, absit auditores ab animis vestris de sanctissimis antecessoribus nostris tam sinistra et impia opinio, tam perversum et iniquum iudicium. Qui potius credamus eos sanctam, veram et sinceram

---

[47] De titulo quo B.M.V. ab antiquo ab hungaris veneratur cf. MAH I 392.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fidem a divo Stephano apostolo et rege nostro accepisse, eamque illibatam conservasse et ad posteros transmisisse, nihilque in ea idololatriae, nihil falsi admixtum esse. Quare securi eam teneamus et sequamur. Si illi in hac fide salvati sunt, et nos salvabimur. Sed est adhuc et alia ratio, qua hanc nostram sententiam confirmemus.

Octavum argumentum — Quicunque idola demoliuntur, evertunt et comburunt, illi idololatrae dici non possunt. Sed in omnibus regnis mundi et in omnibus gentibus idola soli catholici destruxerunt et destruunt. [59*v*] Catholici igitur idololatrae dici non possunt. Nemo enim destruit id quod amat, nemo conculcat id quod honore aliquo dignum iudicat, nemo comburit id quod adorat, sed quod odit et execratur. Quod autem catholici ubique terrarum contriverint idola gentium, aperte historiae ecclesiasticae testantur. Qui enim graecos, italos, hispanos, lusitanos, gallos, flandros, germanos, ungaros, polonos et alias barbaras nationes converterunt ad verbum Dei cultum et idola illorum contriverunt, omnes catholici fuerunt. Nunquam enim haeretici ad infideles convertendos proficiscuntur, sed catholicos iam conversos in errores et haereses inducere student. His quoque nostris temporibus patres nostri in India multorum paganorum idola confregerunt et in locum illorum crucem Christi substituerunt et in dies adhuc idola gentium evertunt. Hanc ob causam in Salsetana provincia ante paucos annos quinque ex nostris sociis a paganis diversis suppliciis necati sunt, Rodulphus Aquaviva, Alfonsus Pacecus, Antonius Franciscus, Petrus Berni et Franciscus Aranius; quos et ipsi barbari in literis ad Proregem datis testati sunt, se non ob aliud occidisse quam quod simulachra suorum deorum destruxissent et christianam fidem ipsis persuadere voluissent. Extat de horum martyrio epistola Alexandri Valignani provinciae Indiae orientalis Pragae impressa[48]. Multi praeterea alii patres e nostro ordine per annos 50, ex quo in Indias penetrarunt, hanc eandem ob causam a paganis occisi sunt, multasque barbaras gentes ad Christum converterunt et adhuc convertunt. Cum his patribus idem nobis propositum, idem institutum, idem studium, eadem [60*r*] fides et religio est. Si ergo idololatria nobis probaretur, si idola placerent, non profecto tam prolixum, tam laboriosum tamque periculosum terra marique iter susciperemus ut transmisso oceano ad extremos indos navigaremus ut barbaris illis idola sua eriperemus et cum vitae periculo confringeremus

---

[48] De epistola, diei 8 dec. 1583, Goae data cf. SOMMERVOGEL VIII 403-04; STREIT, *Bibliotheca Missionum* IV 1021. Textum autem epistolae v. in *Doc. Ind.* XII 918-32.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut a falsorum deorum cultu eos avocaremus et ad cultum unius veri Dei traduceremus. Ex quo manifestum est, nos cum universis catholicis maiori odio idola detestari quam illi qui nobis crimen idololatriae conantur inurere.

Nonum argumentum — Postremo unum adhuc eos interrogemus, utrum bonum esse iudicent, an malum, meminisse Christi annuntiationis, nativitatis, praesentationis, passionis, resurrectionis, ascensionis et aliorum mysteriorum et operum stupendorum quae pro salute nostra gessit. Si dixerint bonum esse, utique bonum erit etiam praedictorum operum imagines habere, in quibus tanquam in speculis uno quasi intuitu possumus omnia praedicta intueri et ad amandum Salvatorem nostrum excitari. Si autem responderint malum esse horum recordari, comburantur etiam evangelia, quia in illis nihil aliud continetur quam vita, miracula, passio et resurrectio Christi. Quod si nolunt adversarii evangelia comburere [u], quid insaniunt contra imagines quae nihil aliud continent quam evangelia. Quod enim doctis sunt libri et evangelia, hoc idiotis praestant imagines; et quae longa lectione ex libris eruditi hauriunt, hoc uno intuitu simplices in imaginibus intuentur. Quare recte a D. Gregorio imagines appellantur libri laicorum. Eadem et de [60v] sanctis, eorumque gestis quaestio fieri potest. Nam et de his iucundum et utile est meminisse qui fuerint, quid in vita gesserint. Quae omnia facile nobis in memoriam revocant imagines ipsorum, et tacita quodam modo voce nos hortantur ut quorum facta miramur et laudamus triumphos, imitemur exempla.

Possemus plures alias rationes adducere ad confirmandam hanc nostram catholicam sententiam ostendendo quod nec in adoratione sacrosanctae Trinitatis (ut arriani calumniantur) nec in adoratione Christi in Eucharistia (ut calvinistae mentiuntur), nec in sanctorum invocatione, nec denique in imaginum veneratione ulla a nobis idololatria committatur. Sed quia de his extant doctissimorum hominum praeclara volumina, ad illa legenda auditores remittimus. Quod autem ad obiectiones et argumenta pertinet, quibus probare conantur [v], nos esse idololatras, uno verbo possumus respondere quod testimonia illa sive sumantur lege Moysi, sive ex prophetis, sive ex psalmis, intelliguntur omnia de idolis gentium, non de Christi et sanctorum imaginibus. Damnant falsos deos et eorum simulachra, quae et nos damnamus, non autem [w] Christum verum Deum, nec eius apostolos et sanctos, neque eorum imagines.

Epilogus — Audivistis, Magnifici, generosi et nobiles Viri, ea de quibus nos adversarii calumniantur, nullum in veritate fundamentum habere, sed mera esse figmenta. Nam neque colonos nimium a nobis fuisse gravatos vel oppressos, possunt probare; nec illud quod commi-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

niscuntur de census [61r] nostri magnitudine; nec quae temere asserunt de prava iuventutis institutione; nec denique quod nos aliquando seditiosi, exploratores, vel idololatrae fuerimus. Quare amice monemus eos ut deinceps linguas suas a detractione et a calumniis cohibeant. Meminerint scriptum esse: Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum (Lev. 19 13). Item: Non eris calumniator nec sussuro in populo (Lev. 19 16). Et lex naturae hortatur: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne aliquando alteri feceris. Et quaecunque — inquit Dominus — vultis ut faciant vobis homines, haec et vos facite illis (Mat. 7 12).

Deinde rogamus etiam vos magnifici, generosi et nobiles domini, ne praecipites sitis in condemnandis innocentibus, priusquam eos audiveritis et causam illorum diligenter cognoveritis, in rebus praesertim fidei et religionis, quarum discussio et iudicium non ad saecularem, sed ad ecclesiasticam potestatem pertinet. Turpe enim est sine causa, more iudaico contra aliquem clamitare: Tolle, tolle, eiice, eiice, crucifige, crucifige, contra quem nihil exilio, nihil morte dignum probatum est, et cui nullum tempus, nullus locus respondendi et defendendi se concessus est. Longe vero turpius est contra legitimum principem seditionem movere, tributum ei et obsequium sine legitima causa negare. Quare in omni iudicio, si errare non vultis, aequitatis et iusticiae memores semper estote. Scriptum est enim: Ne sequeris turbam ad faciendum malum, neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiae ut a vero devies. Pauperis quoque non misereberis in iudicio (Ex. 23 2-3). Non facies quod iniquum est, neque iniuste iudicabis (Lev. 19 15). Quod iustum est, iudicate sive [61v] civis ille sit sive peregrinus, nulla erit distantia personarum, ita parvum audies ut magnum (Deut. 1 16-17). Maledictus qui pervertit iudicium advenae, pupilli et viduae, et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui accipit munera contra[x] animam sanguinis innocentis, et dicet omnis populus: Amen (Deut. 27 19 25). Non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, et quodcunque iudicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Dei vobiscum, et cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas nec personarum acceptio, nec munerum cupiditas (2 Paral. 19 6-7).

Postremo, hortor, oro et obtestor omnes tamquam charissimam gentem meam et dilectos in Christo fratres ut omnes paci, quieti et concordiae studeamus. Quos si in religione convenire per omnia non possumus, non propterea perpetuas inimicitias foveamus. Maneat quilibet in sua secta quam elegit, quietus. Non turbet alium, non excitet rixas et seditiones, non scindat charitatem, non turbet pacem et con-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cordiam in regno; non cogat quemquem vi ad suam sectam amplectendam. Recordemur eiusdem nos esse nationis et ob id mutuo nos iuvare potius oportere quam invicem persequi. Satis multos ex nobis pestis et turcae devorarunt et quotidie devorant. Quod si nos ipsi quoque in nos mutuo insurrexerimus, facile et brevi gentem nostram extinguere poterimus, sed nihil inde lucri, verum sempiternam ignominiam apud exteras nationes consequemur. Satius ergo est ut contra turcas fortiter dimicando cum laude occumbamus, quam turpiter et cum ignominia nos ipsos consumamus. [62*r*] Revocamus quaeso in memoriam quam multa mala discordia operata est, quam multa regna, provincias et civitates turbaverit, concusserit et funditus everterit. Quid enim Iudaeam exterminavit? Nonne discordia? Quid florentissimam Graeciam in manus turcarum tradidit? Discordia. Quid Flandriam, Galliam, Britanniam et Germaniam turbavit? nisi discordia in religione. Quid opulentissimum regnum nostrum labefactavit? Inimica pacis discordia. Notum vobis est vulgatum illud proverbium: Longum consilium, discordia principum destruxit ungarorum imperium. Omne enim regnum (ut Salvator noster ait) in se divisum desolabitur et domus supra domum cadet (Luc. 11 17). Procul igitur, procul — dilectissimi fratres — haec perniciosa pestis a nobis absit et a nostro regno. Satis superque multum damni nobis intulit, pacem omnes diligamus et concordiam sectemur. Nam ut sapienter dixit Salustius: Concordia res parvae crescunt, discordia etiam maximae dilabuntur [49]. Ad hanc sanctam et Deo gratam pacem, concordiam et charitatem saepe nos sacrae literae hortantur. Diliges — inquit Salvator noster — proximum tuum, sicut te ipsum (Mt. 22 39). Addit Apostolus: Qui diligit proximum, legem implevit (Rom. 13 8). Et iterum Dominus ait: Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur (Mt. 5 9). Ergo turbatores pacis non Dei, sed sathanae filii et famuli sunt appellandi. In proximo est dies redemptionis nostrae, appropinquat sacratissima dies Nativitatis Domini nostri, qui pacis tempore nasci voluit, ut nos ad pacem et concordiam invitaret et Patri reconciliaret. Pacem angeli hominibus bonae voluntatis annunciaverunt et gloriam in altissimis Deo decantarunt ut intelligeremus, quantum [62*v*] Deo et angelis eius pax et concordia grata esset; pro qua resarcienda necessarium fuerit filium Dei in mundum venire, et in carne nostra ex Virgine nasci, et authorem temporis in tempore hominem fieri. Caveamus igitur ne nostra discordia et contentione tam sanctum diem contaminemus, et authorem pacis contra nos irritemus. Quin

[49] Jugurtha 10 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

potius demus operam charitati, paci et concordiae, ut qui pro nobis nostra in carne nasci dignatus est, amplam sibi ℊ in nobis inveniat mansionem, sua mentes nostras gratia illuminet et in omnem ducat veritatem ut digne sua festa celebrare valeamus et unanimes uno ore laudemus et glorificemus eundem Dominum nostrum Iesum Christum qui cum Patre et Vivifico Spiritu vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen. 1588 18 decembris.

Hanc *Apologiam* si permisisset Viceprovincialis Aratori recitare, sicut ille cupiebat, sive latine sive ungarice in senatu nobilium praesentibus ministris omnium sectarum, procul dubio non exulassent patres ex Transylvania. Nam non solum catholici omnes nobis acclamassent, sed et lutherani libentius se nobis quam arrianis et calvinistis adiunxissent, et aliarum quoque sectarum nobiles, videntes aequitatem nostrae causae, pro nobis decertassent. Nam inter arrianos non erat maioris nominis quisquam quam magnificus dominus Sarmasagi [50], sive spectemus generis familiam, sive in arte militari periciam et fortitudinem. Et tamen iste, stupentibus omnibus haereticis, nostrum suscepit patrocinium et coram Principe et eius consiliariis pro nobis peroravit. Sed cum viderent nobiles, nostros patres nihil ad obiecta haereticorum ministrorum respondere, sed solum protestari, putaverunt ministros meliorem habere causam, et illis potius adhaeserunt quam nobis. [63r] Hactenus ad obiectiones primae diei respondimus. Sequitur ut et sequentis diei calumnias diluamus solita brevitate.

Solvuntur obiectiones secundae diei

Solvitur prima calumnia secundae diei — Praeter illas calumnias quas diluimus in praecedenti *Apologia*, obiecerunt haeretici sequenti die patribus Societatis Iesu in Meggies, in comitiis publicis quasdam alias satis inanes et frivolas. Quarum prima est contra bona temporalia a rege Stephano et principe Christophoro donata. Articulus — inquiunt — regni est tempore Reginae constitutus de bonis ecclesiarum ad fiscum revolutis ne amplius illa ecclesiasticis personis restituerentur [51]. Non ergo licitum est iesuvitis possessiones et pagos habere in hoc regno. Primum posset dici quod comitia illa non fuerunt legitima quia fuerunt sine capite. Nam nec princeps Ioannes regno iuraverat, nec regnum illi, nec gubernator eius Petrovit [52] qui contra omnia iura divina et humana

---

[50] De S. Sarmasági cf. supra, doc. 96 adn. 19.
[51] De decreto comitiorum anni 1556 cf. supra, doc. 90 adn. 9.
[52] Petrus Petrovics; cf. *ib.* adn. 11.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

iniuste per tyrannidem eiecit canonicos et monachos e regno et bona ecclesiarum fisco applicavit. Secundo, dato quod fuissent legitima comitia, in illis hoc tantum prohibetur ne bona ecclesiastica iisdem dominis a quibus sunt ablata, restituantur. Non autem vetatur ne aliis catholicis authoritate principis possint donari. Tertio, sicut aliis nobilibus nova donatione principis multa bona ecclesiastica sunt collata, quid prohibet quin simili donatione etiam iesuvitis quaedam ex illis bonis ecclesiasticis possit conferri. Quarto, illis prioribus comitiis per posteriora anni 1581 [z] fuit derogatum [53]; in quibus consensu regni fuit Societas recepta [63*v*] nec quisquam tunc cum in possessionibus a Principe donatis patres legitime secundum iura regni statuerentur, contradixit. Vana ergo est post tot annos contradictio; praesertim cum et tempus praescriptionis sit dudum transactum. Hanc praecedentem calumniam et obiectionem cancellarius Kovacioci excogitavit et putabat esse insolubilem. Sed nos ostendimus non uno, sed quatuor modis posse solvi.

Solvitur secunda calumnia — Secunda calumnia eiusdem Cancellarii non minus vana et frivola est qua asserit: Iesuvitas in eum tantum finem fuisse ingressos et admissos in Transylvaniam ut iuventutem instituerent. Ipsos autem hic non substitisse, sed contionibus etiam caepisse suam religionem propagare. Loca propterea certa illis fuisse assignata: Claudiopolim, Monostor et Albam Iuliam. Qui tamen in his locis se non continuerunt, sed profecti sunt ad Zeculos, Varadinum et turcas Giulam. In primis falsum est quod patres Societatis Iesu docendae tantum iuventutis causa fuerint in Transylvaniam accersiti; quin potius ut populum variis erroribus et haeresibus irretitum suis contionibus ad veritatis tramitem revocarent, et administratione sacramentorum catholicos in fide confirmarent [54]. Deinde non minus pertinet ad rationem instituti ipsorum contionari et sacramenta administrare, quam adolescentes in literis et bonis moribus instituere [55]. Ergo unum sine altero admittere nec debuerunt nec potuerunt. Immo prius in aula principis Christophori contionari caeperunt quam scholas aperirent. Magisque

---

[53] Decretum comitiorum anni 1581, quo S.I. in Transylvaniam admissa est, v. in MAH II 207.

[54] Societatem non solum ad docendam in scholis iuventutem fuisse vocatam, demonstratur evidentissime litteris Stephani Báthory principis, diei 14 dec. 1571, ad P. Maggio, praep. prov. Austr. datis; v. in MAH I 396.

[55] Vide primam S.I. Instituti summam, anno 1539 a S. Pontifice approbatam; MI *Const.* I 16 n. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pius Princeps (cum careret contionatore) de contionibus quam de scholis sollicitus erat. Nec tamen ei tunc quisquam hac in re contradixit. [64*r*]

Quod autem etiam ad alia loca contionatum patres iverint, id non temere ab illis factum est, sed consensu regis Stephani et Principis, invitati a maiori parte oppidi vel pagi iuxta decreta comitiorum anni 1581 [z 56]. At vero lupi rapaces haeretici a nemine invitati, nec missi, sponte currunt ad omnia loca, et invitis etiam hominibus intrudunt se; et tamen nemo eos reprehendit, sed laudat quia nimirum lupus lupum non mordet. Si examinarent domini nobiles quomodo lutherani, calvinistae et trinitarii intraverint in Transylvaniam, invenirent profecto a nemine legitime vocatos esse, sed seipsos ingessisse. Principio cum admitti in regnum peterent, dicebant se nullos velle habere redditus ecclesiasticos, sed contentos esse more mendicorum frusto panis et vestimento valoris unius floreni. Sed postquam fuissent admissi, persuaserunt primo suas haereses senatoribus et praecipuis dominis, deinde ut eiicerent canonicos et monachos, quo illorum bona possint occupare, et non iam uno frusto panis sunt contenti, sed quotidie laute volunt convivari, nec unus florenus illis pro veste sufficit, sed necessarii sunt plura millia aureorum, quibus ornent se et suas uxores et provideant in futurum liberis suis. Tales fraudulentes lupi deberent eiici in exilium, non vero pastores qui legitime missi et vocati sunt.

Quod postremo addunt de profectione nostrorum patrum ad turcas et apud illos Giulae praedicasse verbum Dei, fatemur verum esse. Sed vehementer miramur quomodo id nobis vicio vertant evangelici, cum Dominus praecipiat praedicari evangelium omni creaturae (Mt. 28 18-20; Mc. 10 5); nec ullo articuli regni sit prohibitum. Et tamen nec illuc nostri profecti sunt nisi invitati et multis precibus rogati. Cum enim Arator resideret Varadini, christiani qui sub turcis Tömösvari et [64*v*] Giulae habitant, miserunt ad eum nuncios rogantes ut ipsis aliquem sacerdotem catholicum concederet, asserentes se omnes sub Basa tömösvariensi in quadraginta villis et in civitate in catholica religione constantes permansisse. Similiter Giulae rascianos, dalmatas et ungaros christianos esse, sed carere pastore. Horum catholicorum nuntios cum Arator prima vice reiecisset propterea quod metueret ne a turcis sacerdos catholicus aliquid mali pateretur, redierunt secundo cum literis Basae tömösvariensis, in quibus omnimodam securitatem promittebat catholicis sacerdotibus qui ad suos colonos erudiendos in suam ditionem ingredi vellent. Tunc Arator ad consolandos catholicos illos

---

[56] Vide supra, adn. 53.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sub turcis existentes misit P. Marcum [57] dalmatam natione, sed ungaricae quoque linguae peritum, qui non solum a christianis dalmatis et ungaris summo gaudio et honore fuit exceptus, sed etiam a Basa tömösvariensi, qui literas ei turcica lingua scriptas dedit ut per totam ditionem turcarum libere in Ungaria praedicaret evangelium Christi. Moratus est P. Marcus vix duobus mensibus apud illos, iterum reversus est Varadinum ad Aratorem. Tandem curavit Arator [a] illis catholicis adolescentem quendam catholicum ad sacros ordines promoveri, qui apud illos maneret iugiter. Quid hic iure carpere possint adversarii, non video. Nam et turcas et christianos iuvare ad salutem opus charitatis est, praesertim cum ab utrisque invitatus catholicus sacerdos fuerit. Invidere autem alicui salutem, opus plene diabolicum est.

Solvitur tertia calumnia — Tertio calumniantur iesuvitas regem Lusitaniae, Sebastianum ut mauris bellum inferret, instigasse; et in causa fuisse ut ab ipsis turpiter victus miserabiliter periret [58]. Coronatum mendacium est, hortatu patrum nostrorum regem ad bellum profectum esse. Immo patres Societatis Iesu et rex Philippus et seniores eius consiliarii vehementer [65*r*] Regi profectionem illam dissuaserunt. Sed Rex iuvenili aetate excitatus, maluit iuvenum consilia sequi, et sponte se in discrimen coniecit cum exigua manu confligendo cum [b] magno maurorum exercitu. Vide historias lusitanicas Osorii [59].

Diluitur quarta calumnia — Sed nondum invidia ministros quiescere sinit. Aiunt praesentiam iesuitarum in regno displicere consiliariis Principis, et proinde exigendos eos esse e regno. Quod displiceant patres haereticis consiliariis, in causa sunt ministri evangelici qui manus illorum muneribus ungunt et solicitant ad eiiciendum. Deinde fortius argumentum retorqueri potest in ipsos adversarios. Nam Principi catholico displicet praesentia arrianorum, calvinistarum et lutheranorum; ergo illi exterminandi sunt e regno. Tertio, non propterea quod [c] veritas catholicae religionis displicet haereticis, veritas abiicienda est et falsitas amplectenda. Nam et iusticia displicet furibus, adulteris, praedonibus, latronibus et homicidis. Non tamen ob id deserenda est iusticia et iniquitas sequenda. Sed potius iniqui sunt exterminandi cum sua iniusticia, et iusticia conservanda. Postremo, vivente Stephano rege et principe

---

[57] M. Pitačić S.I.; de missione in ditionem Turcae v. supra, adn. 35.

[58] De Sebastiani regis Lusitaniae tragedia cf. supra, doc. 96 adn. 27.

[59] Hieronymus Osorio (1506–1580), lusitanus, episc. de Silves, historiographus (*Encicl. Catt.* IX 411-12). De Sebastiani regis bello contra mahometanos cf. eius *Opera omnia* I 1126-27 et 1135.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Christophoro, omnibus placuit Societas Iesu, quia illis consentientibus et nemine contradicente est in regnum introducta [60]. Ergo quod semel placuit, displicere illis amplius non potest, si boni et constantes viri haberi cupiunt.

Diluitur quinta calumnia — Quinto clamitabant alii: metuendum esse ne si iesuvitae iuxta Principem diutius haerere permitterentur, non tam Princeps quam illi regnum administrarent et solos papistas extollerent ad dignitates, caeteros autem cuiuscumque sectae dominos deprimerent, et calvinistas atque arrianos brevi exterminarent vel ad suam religionem traducerent. Sicut videmus iam oculis plurimos ex nobis ad illos defecisse et in dies deficere. Immo iuramento confirmabat Ioannes Gerendi [61], semiarrianus et semiiudaeus, nullam memoriam fore lutheranorum, calvinistarum et arrianorum [65v] in Transylvania intra decem annos, si modo eiecti non fuerint; et nunc esse aptum tempus liberandi se ab hoc metu. Ostendunt adversarii his verbis se malam causam, malam fidem, falsam religionem habere. Ob id timent venire ad lucem disputationis ne a veritate arguantur. Sic Mahometes videns suam legem mendaciis et fabulis plenam esse, prohibuit ne de illa quisquam disputare auderet cum christianis. Sciebat enim quod per doctos viros facile falsitas suae legis detegeretur et ab hominibus contemneretur. Sic metuunt evangelici suae doctrinae a iesuvitis ne falsitas eius detegatur et contemnatur. Quanto rectius miseri facerent si saluti suae consulerent et veritatem inquirerent et cognoscerent, et cognita sequerentur, quam errores suos et tenebras amando et lucem persequendo mitterentur in tenebras exteriores. Fides autem catholica vera et sancta nullum timet adversarium, non veretur in certamen descendere cum paganis, iudaeis, mahometanis et haereticis, et de omnibus triumphat, quia fortior est omnibus erroribus et mendaciis veritas. Non frustra ergo suae doctrinae metuunt haeretici a iesuvitis, qui ex officio tenentur haereses confutare et homines ab erroribus revocare. Sed quod metuunt, ne ipsi regnum gubernent et non Princeps, ab hoc metu ego libero eos. Regnum illorum non est de hoc mundo [62]; non immiscent se in gubernationes provinciarum. Nec est auditum eos alicubi gubernatores vel administratores regnorum fuisse.

Diluitur sexta calumnia — Addunt alium non minus ridiculam calumniam. Dicunt, notum esse turcis iesuvitas pendere a Pontifice

[60] Vide supra, adn. 53.
[61] De Ioanne Gerendi cf. supra, doc. 96 adn. 25.
[62] Cf. Ioan. 18 36.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Romano et eius imperium propagare et defendere. Quare turcarum quoque ira in transylvanos ex-[66*r*]ardescet, si iesuvitas e regno non eiecerint. Decimus agitur iam annus ex quo Societas Iesu in Transylvaniam intravit; idque satis turcis fuit perspectum. Nunquam tamen verbis aut literis significarunt, sibi id displicuisse. Immo patrem Marcum [63] apud se retinere voluerunt, et literas dederunt ut possit subditis suis per totam Ungariam praedicare verbum Dei iuxta antiquam religionem. Qui hac in parte longe meliores sunt calvinitis et arrianis quibus magis placet iudaismus et mahometismus quam romana religio. Praeterea consentiente Imperatore turcarum locus fuit concessus patribus Societatis Iesu Galatae prope Constantinopolim, adiunctis censibus cuiusdam abbatiae pro sustentatione eorum [64]. Quomodo ergo probabile est turcas aegreferre iesuvitarum in Transylvaniam ingressum.

Diluitur septima calumnia — Septimo obiiciunt utilem esse regno eiectionem iesuvitarum; primo, ad excludendas exteras nationes e regno; deinde ad vitandum metum Inquisitionis et seditionis. Respondemus, praeter iesuvitas esse multas exteras gentes in regno: graecos, armenos, valachos, aegyptios, germanos. Et tamen hos nasuti censores non censent expellendos. Ergo et iesuvitas non ob id iudicant expellendos quod sint exterarum nationum homines, sed quia fides et doctrina illorum adversatur ipsorum perfidiae et odio habent veritatem. De Inquisitione autem iam superius in *Apologia* respondi, non esse ipsorum officium introducere officium Inquisitionis in regna. Ibidem etiam probavimus non illos, sed haereticos fuisse et esse seditiosos.

Diluitur octava calumnia — Sed adhuc ogganniunt alii, dicentes, apertum signum esse idololatriae [66*v*] quod clara luce tot accendant iesuvitae candelas ut templum fumo earum repleantur et pene oculi excaecentur. Quisquis es qui talia calumniaris, tuo ore te condemnis et ostendis, te non lucis, sed tenebrarum esse filium, noctuis, talpis, bubonibus et vespertilionibus persimilem, qui odio habent lucem et lippis oculis intueri non possunt. Ostendis praeterea te non esse ex numero prudentum, sed de grege fatuarum virginum quae, extinctis lampadibus, voluerunt occurrere sponso et intrare ad nuptias, sed non sunt admissae (Mt. 25 1-13). Ostendis te non vivam, sed mortuam habere fidem. Deinde si te offendit fumus candelarum, cur intras templa catholicorum. Maneas foris, nec enim dignus es qui inter fideles numeraris cum tua mortua fide, faetida et extincta lampade.

---

[63] M. Pitačić S.I.; cf. supra, adn. 35.

[64] Anno 1583 missi sunt quinque de S.I. Constantinopolim. De vicissitudinibus missionis cf. SACCHINUS, *Historia* P. V lib. 3 n. 23; lib. 5 n. 39 et lib. 6 n. 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Postremo si luminaria accensa in templo Dei essent signa idololatriae, Moyses fuisset maximus idololatra, qui in tabernaculo, Dei iussu', collocavit oleum ad luminaria ut tota die et nocte arderent. Item candelabria ex auro purissimo; et lucernas septem ut lucerent semper ex adverso; et emunctoria quoque ubi quae emuncta sunt, extinguerentur, fecit ex auro purissimo. Et quia poterat Moyses dicere se non habere hominem qui nosset omnia ista instrumenta fabricare, respondit Deus: Ecce Bezeleel implevi prudentia et scientia in omnia arte fabrili, ut sciat omnia facere iuxta praeceptum meum; et pones in arca mensam et candelabrum cum lucernis suis et aureum altare, in quo adoletur incensum (cf. Ex. 25 26 27 30 31 et 40; Lev. 24; Num. 3).

Idololatra praeterea fuisset et Salomon qui similiter candelabra [67*r*] et lucernas in templo Dei collocavit. Immo et Deus ipse (quod horret animus dicere) qui iussit ea fieri. Sic enim scriptum est: Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini, altare aureum, mensam, super quam panes propositionis ponerentur auream, et candelabra aurea quinque, ad dexteram et ad sinistram quinque contra oraculum ex puro auro (3 Reg. 7 48–49). Deinde illud quoque praeceperat Deus per Moysen populo suo ut ignis in altari suo semper arderet (Lev. 6 12), in quo tamen non erat nisi virga Aaron, tabulae Moysis, manna et panes propositionis. Cur ergo non deberent luminaria ardere in templis catholicorum coram sacratissimo corpore Christi quod manna et panes propositionis adumbraverant? Et sicut in veteri lege in templo et tabernaculo Dei ignis et luminaria erant signa praesentiae Dei qui lux est et tenebrae in eo non sunt ullae (1 Io. 1 5); et Christus lucem mundi se appellat (cf. Io. 8 12). Est praeterea Deus ignis consumens' (Deut. 4 24 et 9 3) qui propter ignis et lucis proprietates saepe in veteri lege in igne apparuit (ut Ex. 3 13 14 19 24; Num. 9 14; Deut. 1 4 5 9 10). Sic etiam in lege evangelica luminaria sunt signa praesentiae Christi veri Dei in sacramento altaris; simul etiam admonent christianos ut deponentes opera tenebrarum, induantur armis lucis, sicut in die honeste ambulantes, fidem vivam habentes in mente et ignem amoris Dei iugiter ardentem in corde. Qui ergo non possunt ferre luminaria in ecclesiis, illi Deum conantur e templis exturbare et in eius locum introducere principem tenebrarum, cui famulantur faciendo opera tenebrarum. Omnis enim qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem ne manifestentur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem ut manifestentur opera eius, quia in Deo facta sunt (Io. 3 20–21).

Sequitur nona obiectio sive calumnia — Bona — inquiunt — iesuvitarum possunt in alios usus converti; ergo sunt eiiciendi. [67*v*] Pessima est consequentia. Nam in primis potest argumentum fortius in

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ministros calvinistas et lutheranos atque arrianos retorqueri *, quorum bona possunt in meliores usus converti, in veros pastores et ecclesiarum ornamenta. Ergo lupi illi sunt expellendi. Deinde nobilium et civium bona possunt etiam in alios usus converti. Ergo sunt bonis spoliandi et expellendi. Quod si in istis non admittitur consequentia, nec in iesuvitis est admittenda. Nam in quem obsecro usum meliorem possent pauca bona illa quae possident, converti quam illosmetipsos qui die noctuque orant pro regno, sacramenta fidelibus administrant, errantes convertunt, ignaros docent et iuventutem in honestis moribus et disciplinis instituunt. Nisi forte melius esset bona illorum expendere ad ornandas dalilas ministrorum aut aurea pepla, ad cingula gemmata, ad cunas puerorum depingendas et ad epotandos mero plenos calices.

Solvuntur aliae peculiares obiectiones varadiensium calvinistarum et claudiopolitanorum sive kolosvariensium arrianorum

Solvuntur obiectiones tertii diei — Tertia die iterum convenientes regnicolae in templum, caeperunt ministri acriter urgere expulsionem iesuvitarum, et praeter supradictas calumnias novas alias proposuerunt calvinistae varadienses et kolosvarienses trinitarii. Primo obiecerunt varadienses quod iesuvitae vi ipsis templum S. Aegidii ademissent; 2. quod profecti essent ad S. Cosmum ibique in pastoris evangelici domum irruissent, libros eius lacerassent et ipsi ministro mortem minitati fuissent; 3. Ioannes Lanio varadiensis dixit catholicos cum ad campos in die Resurrectionis Domini cum Christi effigie egrediuntur, plus quam centum florenorum damnum arboribus vinearum inferre earum flores decerpendo. [68*r*]

Solvuntur calumniae varadiensium calvinistarum — Ad primam obiectionem ita respondeo, merum esse figmentum quod catholici Varadini calvinistis templum aliquod ademissent. Templum enim S. Aegidii fuit catholicorum et a catholicis aedificatum et per vim postea ab haereticis occupatum, et per principem Christophorum redemptum et catholicis restitutum. Cum enim pius Princeps Varadini moraretur, volebat in civitate templum catholicis et sibi aedificare ubi contiones et sacrificium missae audirent. Cives autem calvinistae accedentes rogaverunt eum ne aedificaret in civitate ecclesiam pro catholicis; acciperet potius templum S. Aegidii ruinosum quod erat in fine civitatis. Acquievit Princeps et solvit pro illo eis ducentos florenos, licet non teneretur quicquam solvere quia antea etiam erat catholicorum. Falsum ergo est catholicos calvinitis eripuisse templum. Immo calvinitae bis idem templum vi catholicis eripuerunt.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quod secundo addunt, ivisse quosdam ex patribus Societatis Iesu ad S. Cosmum, verum est divertisse eos ad pastorem illius loci, sed nihil illo molestiae attulisse, nec librum ullum lacerasse, familiariter tantum de rebus ad salutem pertinentibus collocutos esse. Hoc vero nemo sanae mentis iudicaret esse malum. Et precones verbi Dei [h] hospitales debent esse si volunt boni viri et evangelici dici et haberi.

Verum illud tertium quod asserunt adversarii catholicos varadienses in die Paschatis cum egrediuntur cum suo crucifixo ad campos et agros, flores ex arboribus decerpere quibus ornent suum ligneum Deum, et centum florenorum damnum illis fructiferis arboribus inferre, coronatum mendacium est. Nam tempore Paschatis in Ungaria et multo minus in Germania nullae arbores fructiferae florent praeter steriles salices quae pro nihilo reputantur in Ungaria. Deinde non solent catholici cum Christo crucifixo per hortos et vineas in die Resurrectionis Domini vagari, sed per publicas vias de pago in pagum pacifice gradiuntur Deum collaudantes [68*v*] et dominicam resurrectionem more consueto patriae omnibus annuntiantes. Porro Lanio ille qui autor huius calumniae fuerat, eodem die quo mendacium hoc protulit in comitiis, caepit gravissime morbo herculeo vexari et spumare; ex quo incertum [i] mihi est utrum convaluerit; certum autem quod non amplius in comitiis comparuerit nec iesuvitas accusaverit.

Et hae quidem fuerunt peculiares obiectiones et calumniae calvinistarum varadiensium; qui postquam in conventu nobilium perorassent et consedissent, surrexerunt arriani sive trinitarii kolosvarienses qui, licet capitales hostes sint calvinistarum et lutheranorum, tamen hoc anno facti erant amici, sicut Herodes et Pilatus [65], et consenserunt in eo ut iesuvitae e regno pellerentur. Plus enim unaquaeque secta a catholica religione metuebat quam a quacunque alia haeretica et falsa. Vera enim fides nullam sibi falsam patitur [j] admisceri. Falsa autem et erronea cum sibi simili coalescit. Et non multum curat diabolus quam quis haeresim sequatur; modo non sit catholicus.

Igitur trinitarii kolosvarienses, postquam vidissent fratres suos spurios calvinitas in oppugnandis iesuvitis defecisse, surrexerunt in consessu nobilium ut eorum confirmarent sententiam et novas contra iesuvitas querelas proponerent.

Solvuntur peculiares calumniae claudiopolitanorum

Erat autem querela prima huiusmodi: Patres Societatis Iesu aliquot aedes civitatis occuparunt pro suis scholis et seminario; quod cedit in

[65] Cf. Lc. 23 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

magnum civium detrimentum. Eiiciendi ergo sunt ex nostra civitate. Secundo, authoritate regis Stephani coegerunt nos ut[k] locum et terram extra civitatem assignaremus pro catholicis qui sunt ipsorum fidei, sepeliendis; cuius precium nobis non solverunt. 3. Contra privilegia nostra vina peregrina in civitatem invexerunt. 4. Defunctos catholicos publice per forum cum cruce et facibus ardentibus[l] deferunt ad sepulturam in contumeliam arrianorum. [69*r*] 5. Dominicis diebus miserunt studiosos suos ad contionem nostrorum ministrorum qui eos observarent et verba eorum exciperent ut possint illos arguere mendacii et irridere.

Ad primam obiectionem, vel potius calumniam, respondeo quod domos vel potius casas stramineas pastorales quas patres pro scholis et seminario occuparunt, non sua authoritate cuiquam ademerunt, sed Regis et Principis; et precium earum solverunt consentientibus civibus et illis quorum erant [66]. Nulli ergo facta est iniuria. Illud vero quod secundo de sepultura catholicorum obiiciunt, nullam prorsus habet probabilitatem nec nostram gravat causam. Non enim nos dedimus terram civitatis catholicis pro sepultura, sed rex Stephanus [67]. Deinde catholici, qui in eadem civitate habitant vobiscum, vestri fratres et concives sunt, aequaliter sicut vos pendunt Principi tributum pro terra civitatis quam incolunt. Si ergo licuit vobis de communi terra occupare, ubi et quantum velletis pro sepultura trinitariorum, tenemini et catholicis pro sepultura ex communi terra tantumdem concedere, quantum pro vobis usurpastis, etiamsi nullum accessisset Principis aut Regis praeceptum.

Sed dicunt nos privilegia civitatis violasse invehendo in eam vina peregrina. Utrum patres invexerint aliqua vina peregrina nec ne, mihi non est compertum; sed tametsi invexissent, non propterea violassent privilegia civitatis, quia habuerunt exemptionem a Principe [68], qui est dominus civitatis et potest ab oneribus eius quem vult eximere. Nec vos tunc contradixistis privilegio patrum. Tarda ergo et vana est modo haec vestra obiectio. Quod si per vina peregrina intelligunt claudiopolitani vina nostri promontorii quod dicitur Hoya, illa sane peregrina dici non possunt, quia cives kolosvarienses [69*v*] in illo monte habent

[66] P. I. P. Campana, praep. prov. Poloniae, anno 1584 septem domunculas emit pro seminario 750 taleris; cf. MAH II 684 § 3.

[67] Vide decretum Stephani Báthory regis, diei 25 ian. 1583, de area pro sepultura catholicorum danda; MAH II 381.

[68] Documentum privilegii Principis de invehendo vino peregrino Claudiopolim v. *ib.* 84-86.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

suas vineas et dant nobis decimas. Si ergo civibus licitum est inferre in civitatem [m] novem urnas, et nobis licebit ex [n] eodem monte nostro [o] decimam invehere.

Quarto, queruntur claudiopolitani quod catholici sua funera deferant ad sepulturam cum cruce et candelis ardentibus. Quid hic displiceat illis, non video. Si aegreferunt quod catholici publice suos mortuos sepeliunt, sepeliant ipsi clam et noctu suos defunctos. Si autem displicet illis crux Christi et luminaria, ergo sunt inimici crucis Christi et lucis; ob id etiam sine cruce et sine luce suorum sociorum cadavera sepeliunt, et vellent fortasse ut etiam catholici idem facerent. Quod sane illis non persuadebunt.

Postremo loco iniuriae et contumeliae loco sibi ducunt quod studiosi patrum soleant ire ad contiones suorum ministrorum et verba eorum excipere. Vera doctrina nullius timet censuram. Mendacium autem et falsa doctrina cupit latere. Si ergo vera praedicant ministri evangelici, non debent aegreferre si aliqui eorum contionem describant, sive illi sint papistae sive iudaei, sive turcae. Veritas enim omnibus est communicanda et annuncianda. Deinde cum Arator Claudiopoli quatuor annis contionaretur, primi trinitarii miserunt studiosos suos ad eius contionem ut calamo exciperent eam. Quod ille frequenter vidit coram se scribentes, non tamen propterea in contione turbatus est, nec studiosos reprehendit, nec eos e templo eiecit. Sed hinc accepta occasione misit et ipse suos studiosos qui audirent contionem Demetrii [69], antistitis arrianorum, quid contra suam contionem et catholicam Ecclesiam debaccharetur, ut falsa crimina sibi vel catholicis imposita posset diluere. Indignum enim et iniustum fuisset si illis licuisset quicquid libuisset in catholicos effutire, et istis non fuisset concessum respondere, nec se ab obiectis calumniis purgare. [70r] Idem Arator quatuor annis Varadini et duobus Albae Iuliae contra calvinistas et lutheranos contionatus est. Miserunt illi suos studiosos qui eius exciperent contionem. Misit et ipse quosdam qui sibi referrent verba ministrorum. Nec tamen hoc quisquam vicio vertit Aratori vel ministris. Neque igitur precones trinitariorum iure contra patres conqueri possunt quod studiosi ipsorum observaverint et exceperint contiones eorum. Ipsi enim primi hanc consuetudinem introduxerunt.

Acta quartae diei in comitiis generalibus in Meggies

Quarta die iterum convenerunt nobiles transylvani cum suis ministris diversarum sectarum et consiliariis Principis ut serio aliquid de expul-

[69] D. Hunyadi; cf. supra, adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sione iesuvitarum statuerent. Et cum non haberent quid illis obiicerent, caeperunt repetere antiquas calumnias, ad quas iam superius respondimus: mittendos scilicet esse eos in exilium propter periculum seditionis et metum Inquisitionis et ad vitandum idololatriam. Et hic multa debacchati sunt precones evangelici, vel potius cacangelici contra cultum imaginum et sanctorum invocationem. Et quia maior pars regni consentiret in illorum eiectionem cum omnibus consiliariis Principis et eiusdem Gubernatore, in consultationibus autem eligendam et sequendam semper plurium vota et seniorum sententiam, ne idem ipsis contigeret quod evenit Roboamo, filio Salomonis qui relicta sententia seniorum, secutus est iuvenum consilia et amisit maiorem partem regni (3 Reg. 12). Et obtulerunt supplicem libellum Principi nomine regni, rogantes ut in hac re ipsis assentiretur [70]. Addebant et minas quod si nollet consentire, regnum cito et facile sibi principem inveniret, sed ipse non facile sibi regnum adipisceretur. [70*v*] Eodem die catholici quoque obtulerunt contrarios supplices libellos Principi, duce domino Sarmasagi [71] qui, licet esset de secta arrianorum, tamen quia cernebat iniuste opprimi patres, maluit adiungere se catholicis quam haereticis, rogans Principem ne catholici contra omnia iura sine causa suis pastoribus privarentur.

Acta quintae diei in iisdem comitiis et in eadem civitate

Quinta die expectabatur responsum a Principe ab utraque parte; qui catholicos bono adhuc iusserat esse animo; haereticis autem respondit se non posse petitioni illorum consentire. Primum, quod honori suo et aequitati non convenirent ut iesuvitas a patre suo et patruo introductos et in praediis propriis collocatos confirmatosque absque ulla causa, in flore praesertim suae aetatis expelleret et fieret mundo fabula. Iustum praeterea esse ut adversae quoque partis, id est catholicorum varadiensium, albensium, claudiopolitanorum, zeculorum, immo et fratrum suorum batoreorum preces exaudiret, eosque in sua libertate et religione conservaret, qui omnes pastores suarum animarum agnoscunt patres, eosque retinere cupiunt. Multum laborarunt haeretici ut has Principis rationes everterent, sed nunquam potuerunt. Videntes igitur se iusticia omni destitui et iniquis precibus suis nihil posse a Principe obtinere, deinceps nihil voluerunt palam contra patres agere, sed clam

[70] De supplicatione regnicolarum cf. doc. 97 adn. 37.
[71] De Sigismundo Sarmasági cf. supra, adn. 50.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dolo, fraude et minis iudicaverunt rem totam cum Gubernatore et capitibus coniuratorum esse transigendam. Itaque primum Gubernatori amplissimis nomine regni oblatis promissionibus persuaserunt ut in patrum expulsionem consentiret. Qui excaecatus ambitione et regnandi cupiditate atque avaritia ea conditione consensit ut usque ad mortem gubernatoris officium retineret; deinde ut pagos duos patrum [71*r*] (qui erant iuxta suas villas) Nagker et Monostor consequeretur. Quae omnia licet ultro et liberaliter fuissent illi a regnicolis promissa, nihil tamen perfidus homo post violatam fidem obtinuit, nisi sempiternam ignominiam et infaelicem exitum [72]. Citius enim ille raptus est ad Tartara quam patres e Transylvania egrederentur. Simili fraude similibusque promissis Balthasarem Batoreum [73] (a quo plus sibi quam a caeteris metuebant) deceperunt promittentes illi generalem ducatum totius exercitus transylvanici si regnicolis consentiret. Immo ipsum fore Principem si nollet Sigismundus princeps consentire. Et ipse igitur ambitione et cupiditate regnandi incensus consensit. Similibusque promissis in suam pertraxerunt sententiam et Stephanum Batori [74]. Hi duo Batorei protestati fuerant in senatu et coram patribus privatim se nunquam in exilium illorum consensuros. Promissionibus tamen et muneribus excaecati consenserunt et ipsi. Restabat iam solus princeps Sigismundus 16 aut 17 annorum puer quem nullis minis aut promissionibus poterat Gubernator inducere ut consentiret. Tandem subornavit Stephanum Josicam [75], versutissimum adolescentem, valachum natione qui erat Principi a cubiculis, promittens amplissimos honores et dignitates si induceret Principem ad consentiendum in exilium iesuvitarum. Ille, ut erat callidissimus natura et ambitionis mancipium, in se hanc provinciam libenter suscepit, et tota sequenti nocte Principem quiescere non est passus, assidue coram illo se in genua prosternens et fictis lachrymis obtestans illum ut regnicolis consentiret in eiectionem iesuvitarum ne principatu privaretur, si non acquiesceret eorum petitioni; si autem consentiret, et principatum retineret et iesuvitas iterum post aliquot annos revocare posset in regnum. Victus tandem tenerrimus animus Principis fraudulentissimi valachi persuasionibus consensit et ipse. Non enim videbat miser iuvenis quid faceret, quo se verteret,

---

[72] De infelici exitu Ioannis Géczi, gubernatoris, inferius plura referuntur a P. Szántó.

[73] De B. Báthory cf. supra, doc. 41 adn. 8.

[74] De St. Báthory iun. cf. supra, doc. 83 adn. 4.

[75] De St. Jósika cf. NAGY V 357-58; *Révai Lex.* XI 39; SZILAS, *A. Carrillo* 35-36 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a quo consilium peteret, inveniebat neminem. [71*v*] Iam enim patres ab illo exclusi erant ne ab eis ullum consilium aut solacium posset habere. Fuerat praeterea a suis domesticis desertus, a fratribus et cognatis non sublevatus, a propriis consiliariis venditus. Ex quibus unus solus Cancellarius [76] quadraginta millia aureorum fertur ab haereticis accepisse ut induceret Principem et Gubernatorem ad consentiendum regno contra patres. Denique a suo Gubernatore impie proditus et per suum Cubicularium venditus, optimus iuvenis nullum inveniens refugium, partim metu partim cupiditate retinendi principatum, subscripsit iniquis petitionibus haereticorum.

Haec omnia postquam in vigilia sacratissimae Nativitatis Domini secretissime impii haeretici peregissent, et omnia quae volebant in regno contra patres concludere, a Principe et Gubernatore dolo et fraude extorsissent, eadem die vesperi vocati sunt patres in aulam Principis audituri lugubre responsum ad suum supplicem libellum. Iverunt praecipui illorum P. Iacobus Vengrovich, P. Stephanus Arator, P. Emanuel [77] et P. Leonardus Rubenus. Qui postquam in atrio substitissent aliquamdiu, egressi sunt ad illos duo ex senatoribus et consiliariis Principis: cancellarius Kovacioci et Ladislaus Sombori [78]; qui dicebant se a Principe et eius consiliariis propterea missos esse ut patres monerent et hortarentur quo diligentissime considerarent quid in tanta rerum perturbatione fieri possit, et tam Principem quam eius Gubernatorem suis consiliis iuvarent. Hoc autem totum ficte impius ille dicebat. Iam enim cum Gubernatore et regno concluserat, patres e regno eiiciendos esse. [72*r*] Dicebat tamen Principem et eius senatores in id sedulo incumbere ut et honori Principis consuleretur et privilegia patrum manerent inviolata; et tamen regnicolis etiam tumultuantibus aliquid esset concedendum. Quare necessarium esse compositionem aliquam inter patres et regnicolas fieri ut et patres aliquid de iure suo remitterent et regnicolae aliquid de sua postulatione relaxarent. Id autem quomodo fieri posset, considerarent patres. Qui respondentes dixerunt se ignorare quam compositionem et concordiam et quibus conditionibus domini senatores peterent; se illos rogare ut clarius animorum suorum desideria exponerent ut visis et auditis conditionibus possint diiudicare num eas admittere vel reiicere deberent; se nihil praeter pacem et concordiam optare; paratos esse omnes pacis iustas et honestas [q] condi-

---

[76] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.
[77] E. Vega S.I ; cf. supra, adn. 2.
[78] De L. Sombory cf. supra, doc. 83 adn. 7 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tiones recipere. Tunc clarius Kovacioci virus quod in pectore latebat aperuit. Cedendum — inquit — vobis est aliquibus bonis et migrandum ex quibusdam locis. Videte num parati sitis migrare Varadino et ex Alba Iulia, et redditus illorum locorum resignare fisco, et in solo Monostor consistere, et ex bonis illius loci vivere sine scholis et contionibus ullis. Regnicolae enim maxime urgent decretum illud tempore reginae Isabellae factum communi regni consensu, ne bona ecclesiastica canonicis et monachis semel ablata amplius eisdem restituerentur [79]. Quare nec Rex nec Princeps potuit ... vobis donare. Addebat deinde Cancellarius se et dominos consiliarios ignorare quid ad hanc rationem regnicolis responderent. Verum nos ad hanc futilem rationem non unum, sed plures respondendi modos superius ostendimus. Patres Cancellario responderunt conditiones illas nimis graves esse et suo instituto adversantes, et propterea acceptare eas non posse, sed potius rogare Principem et dominos consiliarios ne secum vi et tyrannice agerent, sed iure regni et rationibus; paratos [72v] se esse rationem reddere suae vitae et doctrinae, et omnibus calumniis et obiectionibus adversariorum respondere verbo, scriptis et rationibus atque disputationibus, si tempus respondendi et locus disputandi coram regnicolis in senatu concederetur. Cancellarius dixit nunc locum et tempus rationi, iusticiae et disputationi non esse; viderent potius patres quid ad propositas conditiones responderent. Patres dixerunt se non posse eas acceptare tanquam iusticiae et suo instituto repugnantes; tamen consideraturos se rem diligentius et sequenti die mane responsum daturos. His dictis patres ad suum hospicium redire iussi sunt, ubi eam noctem totam fere insomnem duxerunt. Erat enim nox sacratissimae Nativitatis Domini. Solet enim diabolus per sua membra, paganos et haereticos in summis festis et solemnitatibus catholicos perturbare et persecutionibus exagitare ut a pietatis operibus et cultu divino abstrahantur. Patres tamen in illis persecutionibus toto comitiorum tempore nihil de solitis suis exercitiis, orationibus et sacramentorum administrationibus remiserunt. In suo hospiciolo diebus singulis sacerdotes missae sacrificium offerebant, orationibus sedulo vacabant, contiones et exhortationes ad populum habebant, confessiones catholicorum ad se venientium excipiebant et sacra Eucharistia fideles reficiebant. Innumera autem hominum multitudo singulis fere horis catholicorum et haereticorum ad eos confluebat, dolentium et lugentium iniustam illorum oppressionem. Illi autem semper laeti in Domino consolabantur eos

[79] Vide supra, adn. 51.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dicentes, non maerendum, sed gaudendum potius esse christianis cum pro fide sancta persecutiones paciuntur; se autem certos esse hanc persecutionem pro fide catholica sustinere, pro qua paratos esse etiam sanguinem fundere; quem animum merito quilibet pius christianus habere deberet. Cumque caeteris diebus singuli sacerdotes singula celebrassent sacra, ea nocte sacratissima singuli terna obtulerunt sacrificia et prolixius sacris [73*r*] meditationibus et orationibus vacarunt, summopere cupientes ut in illis comitiis pro Christo recens nato et eius Ecclesia martyrii coronam consequi mererentur. Immo Arator literas ad Gubernatorem dedit, in quibus rogabat ut quandoquidem nihil praeter religionem romanam iuste obiicere possent, iuberet eos in medium forum produci et ibi coram populo pro eadem religione capite privari. Qui respondit regnum nolle tam crudeliter agere cum patribus, contentum esse ut egrederentur pacifice ex Principis ditione. Postquam autem noctem illam sanctam in qua lux vera est orta mundo, patres in hymnis et orationibus transegissent, mane in unum convenientes consultarunt quid ad propositas a Cancellario conditiones esset respondendum; communque consensu hanc quae sequitur postremam composuerunt protestationem ad Principem:

Ultima protestatio patrum in Meggies
« Intelleximus . . . exitum optatissimum. Amen » [80] [74*r*]

Ad hanc protestationem nihil amplius Cancellarius respondit nec nomine Principis, nec nomine consiliariorum, nec nomine regnicolarum; sed decretum prout voluit ipse et Gubernator, conscripserunt contra patres plus multo concedentes regnicolis quam petierant. Nobiles enim tantum id petebant ut patres manerent quieti in illis locis in quibus a principibus collocati essent, et non se ad alia loca extenderent. Sed ministri et coniuratorum capita amplius per Cancellarium voluerunt efficere ut spoliati possessionibus, ex omnibus locis Transylvaniae eiicerentur.

Igitur 25 decembris in die Nativitatis Domini, die dominica, in principali templo meggiesiensi lectum est primum decretum contra patres Societatis Iesu (nulla audita ratione, nulla habita temporis ratione, nullo servato iuris ordine, nulla concessa facultate condemnandis purgandi et defendendi se; quod nec barbari quidem solent facere) ut nusquam alibi liceret illis in Transylvania consistere nisi in Mono-

[80] Textum videsis supra, doc. 90 II.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stor. Verum hac paena cacangelici non fuerunt contenti, sed vociferati sunt ut inde quoque pellerentur. Contra catholici clamabant iniquum esse ut omnes sectarii suos contionatores haberent et ipsi spoliarentur suis pastoribus; rogabantque regnicolas ut si illos possessionibus spoliarent, saltem paterentur manere in regno; paratos se esse eos ex propriis bonis sustentare. Magnificus dominus Franciscus Veseleni [81], cubicularius olim regis Stephani, offerebat se ad alendum quinque aut sex ex patribus in suis bonis. Balthasar Batori duos pro suo castro Fogaras petebat. Stephanus Batori promittebat se tantumdem possessionis daturum illis quantum claudiopoli habuissent, si scholas illorum in sua bona transferri paterentur. Domini Toldenses [82], zeculi, varadienses, albenses et kolosvarienses catholici [74*v*] petebant et ipsi aliquos ex patribus contionatores concedi. Verum nullum impetrare potuerunt a crudeli Gubernatore et eius coniuratoribus. Petebat Princeps ut duos aut tres sibi concederent pro suo solatio donec alterius ordinis sacerdotes invenire posset, ne cogeretur esse sine missa et contionibus festis diebus. Sed non est concessum. Flebat amare pius adolescens quod in sacratissimis festis natalitiis nec sacrificium missae nec contionem audire permitteretur, et ex suis contionatoribus et magistris ne dum retinere sibi aliquem liceret, sed nec videre quidem fas esset. Quare omni spe retinendi eos privatus, remisit illis ornamenta altaris et imagines rogans ut sibi ignoscerent quod nullam adhuc habens potestatem defendere eos non posset.

Petebant postremo patres ut magistrum et praeceptorem Principis, P. Ioannem Lelesium multorum annorum infirmitate ita gravatum et lecto affixum ut vix duo homines levare eum possent, liceret Albae Iuliae relinquere cum duobus fratribus qui ei ministrarent, donec tempora mitescerent. Non enim videbatur possibile ut vivus e Transylvania efferretur tam longo itinere et tam acri frigore. Sed ne hoc quidem tunc fuit permissum, clamantibus cacangelicis: Omnes egrediantur, nullus relinquatur; si unus manserit, tantundem est ac si mille manerent; ille enim iterum alios socios in adiutorium suum advocaret. Immo nidi quoque illorum, templa, scholae, collegia, seminaria funditus evertantur, ne spes ulla redeundi illis relinquatur. Solent enim aves in ea loca ubi semel nidificarunt, iterum reverti. Illud tamen postea permissum est Lelesio ut extra Transylvaniam in arce Principis quae dicitur

---

[81] De Fr. Wesselényi cf. supra, doc. 72 adn. 3.

[82] Stephanus et Albertus Toldi; cf. VERESS, *Annuae Litterae* 200; NAGY XI 156.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Keovar, apud dominum Christophorum Kerezturi [83], virum pium et catholicum, possit usque ad Pascha cum duobus [75r] sociis qui eius curam haberent, secure manere. Albae autem Iuliae ideo noluerunt eum diutius haerere ne Princeps ad illum more solito ventitaret et consilium vel solacium aliquod ab illo habere posset. Hac sequenti nocte quae vergit et lucescit in protomartyris festum, vidit quidam ex patribus somnium quasi cum Gubernatore prandere. Et ecce mulier cum grandi eiulatu ingressa sic compellabat Gubernatorem: Ah proditor, quid fecisti? En tradidisti Principem. Eadem enim nocte composuit Gubernator cum suis intimis consiliariis, Ioanne Galfi [84], Paulo Iulano [85] et cancellario Covacioci ultimum decretum contra patres; cuius exemplum placuit hic subiicere, cum literis confirmationis Principis.

Acta sextae diei comitiorum meggiesiensium

Vigesima sexta decembris, in festo S. Stephani protomartyris lectum est in conventu nobilium et ministrorum cacangelicorum finale decretum contra patres Societatis Iesu, et simul regnicolae iuramentum a Principe exegerunt, et illi vicissim iurarunt ei, confirmarunt in principatu ut absolutus esset princeps, et Gubernatorem deposuerunt ab officio gubernandi. Formula autem decreti est tali:

« Nos Sigismundus Batori . . .
Sigismundus Batori de Somlio propria » [86]. [77r]

Hoc impium decretum confutavit Arator anno Domini 1589 mense ianuario, februario, martio cum esset in exilio in Lelez, in libro de duplici persecutione transylvanica; quem misit Romam per patrem Baderum [87] ad Reverendum P. Generalem Claudium Aquavivam [88]. Ob id hic non repetitur confutatio; tum quod manifesta sit iniquitas

[83] De Chr. Keresztúry cf. supra, doc. 96 adn. 7.
[84] De I. Gálffy cf. supra, doc. 7 adn. 6 et passim.
[85] De P. Gyulay cf. supra, doc. 13 adn. 4.
[86] Textum decreti videas supra, doc. 92.
[87] Georgius Bader S.I., praep. prov. Austriae; cf. supra, doc. 1 adn. 2 et passim.
[88] Librum Patris Szántó *De duplici persecutione transylvanica* reperire non potuimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

decreti omnibus utentibus ratione. Postquam hoc impium decretum patribus esset praesentatum, consultabant quid facto opus esset. Et visum est illis non esse parendum iniquo decreto nisi prius causae assignarentur, propter quas privarentur possessionibus et exilio mulctarentur. Nam si crimen aliquod haberent quod obiicerent contra aliquem illorum pro quo merito morte civili mulctari et spoliari bonis digni essent, libenter se audire velle et respondere; si autem nihil aliud haberent quod obiicerent praeter romanam religionem, pro ea se non solum exilium pati, sed etiam mori paratos esse. Haec cum Principe et eius consiliariis per literas proposuissent, tale ab illis nomine totius regni suae innocentiae reportaverunt responsum et testimonium:

« Sigismundus Batori de Somlio ... anno Domini 1589 »[89].

Ex hoc testimonio apparet confictas fuisse calumnias omnes illas ab haereticis et consiliariis Principis quas antea confutavimus; quia nullam ex illis ausi sunt hic apponere vel patribus obiicere; sed solum quia non placuerunt regnicolis, id est sectariis lutheranis, calvinitis, iudaizantibus et arrianis; propter veram religionem romanam, quae nullam falsam sectam secum compatitur, sicut haereticorum synagogae, sed omnes haereses persequitur et destruit. Videbant haeretici plurimos per concionnes et scholas patrum converti ad catholicam fidem, templa et scholas suas evacuari, et totam iuventutem transylvanicam ad patrum scholas concurrere. Animadvertebant, omnes sectas et haereses prope diem perituras esse si diutius iesuvitae in Transylvania consisterent, et sola regnatura esset romana et antiqua religio. [78r] Ob id omnes haeretici tanquam contra communem hostem ipsorum coniurarunt contra patres, et solicitarunt animos nobilium precibus et muneribus ut expellerentur tanquam inimici salutis eorum et omnis posteritatis ipsorum. Satius esse iudicantes ut una illa iesuvitarum religio exularet a regno, quam ut caeterae omnes sectae haereticorum destruerentur per illam et perirent.

Habito hoc tam evidenti testimonio suae innocentiae patres a suis adversariis, laeti se pro catholica fide ad exilium composuerunt, et praeparaverunt exire de populo barbaro et e medio impiorum haereticorum; nec tam suam dolebant vicem, quam catholicorum, quos in medio luporum relinquebant. Qui ne omnino sine catholico sacerdote essent, mature aliquos studiosos ad sacros ordines curaverunt promoveri, et illis curam ecclesiarum Varadini et in pagis suis commiserunt.

---

[89] Litteras testimoniales Principis videsis infra, doc. 100.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Acta septimi diei in Meggies — De ingressu Ioannis Gychi, gubernatoris in senatum inferiorem nobilium et iniquis eius petitionibus morteque infaelici.

Die 27 decembris, qui erat divo Ioanni evangelistae sacer, Gubernator, licet vix spirare prae longa et gravi infirmitate posset, nec pedibus valeret consistere, indutus tamen preciosis vestibus collocari se curavit super equum generosum ut ab omnibus videri posset, suffultum pellibus preciosis, pileum capiti imponens, stipatus a dextris et a sinistris regni proceribus et militibus gradiebatur in medio populi non minori quam Herodes gravitate et superbia a suo hospicio usque ad templum ubi comitia celebrabantur. Quo postquam pervenisset et consedisset [78*v*] fuissetque ei ab omnibus acclamatum: Vivat, vivat Magnificus Dominus Gubernator ad multos annos — cessante deinde populi clamore et tumultu, caepit regnicolis suas petitiones proponere, existimans nihil sibi fore negandum quod ipse multo plura quam regnum petierat, contra iesuvitas concessisset. Primum autem principatum, licet ambiret, et haeretici illi promisissent pro expulsione iesuvitarum, petere tamen ausus non est, quia videbat Sigismundum principem a regno iam esse confirmatum. Sed petiit ut officium gubernatoris possit retinere usque ad mortem; ut esset, sicut fuerat antea, Sigismundi principis tutor et regni gubernator. Et huius suae petitionis aliquot adferebat causas. Primum, quod Princeps vix decimum septimum explevisset annum, et ob id regno gubernando non esset idoneus. Deinde, quod literas saepe sine suo consensu dedisset ad quosdam et accepisset, promisissetque nonnullis villas et possessiones priusquam absolutus esset princeps. Postremo, quod munus gubernandi faelicis recordationis rex Stephanus non ad tempus, sed ad vitam sibi concessisset; quare sine causa et modo a nemine se posse ab officio deponi. Atque hic confestim curavit legi literas regis, quibus illum in officio gubernandi confirmaverat. Postea petiit oppidum Monostor patrum et pagum insignem Nagker quem rex Stephanus donaverat Aratori ad eius petitionem pro residentia varadiensi [90]. Petebat haec bona Gubernator in remunerationem quod iuxta petitionem haereticorum egregie se gessit in expellendis iesuvitis.

Quis hoc loco non obstupescat ad quanta mala ambitio et avaritia homines impellat. Vix impius iste haereticus pellibus et ossibus haerebat, morbo gallico et ictiricia fere consumptus, certum responsum a

[90] Litteras donationis Stephani Báthory regis (14 aug. 1585) videas in MAH II 823-24.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

medicis habens, morbum suum non esse curabilem; qui, licet videret se in dies deficere, cibum [79*r*] potum fastidire, pedibus non posse consistere, aegre faetidum halitum trahere, adhuc tamen principatum ambiebat, regnare cupiebat et aliena bona concupiscebat, fidem violare et innocentes prodere non erubescebat nec reverebatur. Donaverat ei rex Stephanus arces, oppida et pagos plures, putans eum sibi et familiae suae atque Societati Iesu tanto fore fideliorem, quanto pluribus eum cumulasset beneficiis. Immo nec ad officium gubernationis unquam rex illum elevasset, nisi a P. Lelesio commendatus fuisset; quem cum puero Sigismundo Batori et patres Societatis unice et saepe commendabat fraudulento huic homini, ut contra omnes eos defenderet. Quod egregie quamdiu vixit Rex praestitit. Sed mortuo Rege, statim ingratus haereticus ostendit virus quod diu occultum in pectore gestaverat, se non amore veritatis et iusticiae Regi servivisse et iesuvitas defendisse, sed propter munera; quae, cum nulla posset iam sperare a Rege vel a patribus, a cacangelicis autem ministris amplissima promitterentur, contempto suo iuramento, et principem et patres Societatis prodere paratus fuit; Principi, si potuisset, eripere cupiens principatum, patres autem, sicut poterat, eiiciendo e regno, ut illorum praecipuos pagos ipse posset occupare. Sed iusto Dei iudicio factum est (in paenam proditionis et periurii) ut a regno nihil eorum posset obtinere quae petiebat et quorum gratia patres prodiderat. Nam non solum ad principatum non est evectus, ut ambiebat, sed etiam ab officio gubernationis depositus est, et de possessionibus patrum nihil omnino obtinere potuit. De Nagiker enim et Monostor responsum est illi, illos pagos et alias villas patrum ad fiscum esse revolutas, et Principis esse eas concedere vel donare cui volet. Princeps[8] autem nemini ex illis quicquam donare voluit, licet multi instantissime petiissent post promulgatum contra patres decretum; sed [79*v*] expectabat semper opportunum tempus quo patres in regnum revocaret, et bona a maioribus suis illis donata restitueret. Et in his quidem suis petitionibus sic delusus fuit miser Gubernator ab ipsismet suis sociis coniurationis, qui illi amplissimas fecerant promissiones si iesuvitas expelleret. Hoc tamen illi concessum est ut supremus vocaretur Principis consiliarius, et duodecim millia florenorum, quos ex officio gubernationis percipiebat annis singulis, quamdiu viveret, posset percipere.

Sequenti die caeperunt regnicolae disputare an aliquis alius tutor et gubernator esset circa Principem iuvenem constituendus. Ambiebant autem eam dignitatem tres praecipui consiliarii Principis: cancellarius Covacioci, Ioannes Galfi et Paulus Iulanus qui duxerat in uxorem

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

neptem Gubernatoris [91]. Et isti tres erant capita coniurationum contra patres, applaudebant illis ministri, favebant multi ex nobilibus, quos pecuniis et muneribus sibi devinxerunt ut sine iure et ratione saltem clamoribus evincerent ut ipsi constituerentur gubernatores regni et Principis tutores. Sed postquam tres isti fuissent regno propositi, confestim arriani caeperunt exclamare: Non patimur in caelo tres deos et tres mundi rectores; et quomodo in hac parva provincia tres admitteremus gubernatores. Alii similiter acclamarunt quod nec tempore regis Stephani regnum potuit diu tres gubernatores ferre, sed debuit eos rex deponere et uni soli gubernationem committere; multo minus nunc permissurum ut plures sint gubernatores.

Ventum est deinde ad unum Galfi qui multos in suam pertraxerat sententiam et corruperat muneribus ut officium gubernatoris consequeretur, et multi quidem nobilium acclamarunt illum esse benemeritum de regno et aptum ad illud officium; sed nec iste est admissus resistentibus Batoreis Stephano et Balthasare, consanguineis Principis, quod magis ipsos concerneret gubernatoris officium, si aliquis esset eligendus, quam alios. Denique reiectis omnibus qui principatum aut gubernandi ambiebant officium, ventum est ad unum Sigismundum Batori, quem communi consensu vivente adhuc patre anno Domini 1581 in principem suum elegerant. [80r] Et propterea iuste eum reiicere non poterant. Quare decreverunt eum in principatu confirmare et absolutum principem creare, et ab omni potestate tutoris et gubernatoris eximere. Illis autem qui ambiebant officium gubernatoris, permissum est ut essent circa Principem tanquam consiliarii, sicut supra dictum est in formula decreti [92].

Verum ut iterum ad Gubernatorem redeamus, infaelix ille periurus videns se nihil eorum quae speraverat et pro quibus in exilium patrum consenserat, consequi a regno potuisse, accusante eum propria conscientia caepit considerare gravitatem sui sceleris et morbis ingravescentibus gravissime torqueri, ita ut faetorem suum nec ipse, nec famuli sui ferre possent. Videns se omnibus esse exosum et abominabilem, cito se ex comitiis Albam Iuliam proripuit ubi in summis cruciatibus non ultra quindecim dies supervixit; citiusque ipse ad tartara descendit quam patres e Transylvania excederent. Qui cum vicinus morti esset, fertur advocasse ministrum calvinistam, cum ipse esset lutheranus, et licet nihil de confessione crederet, confessus tamen fuisse praedicto ministro;

---

[91] Catharina Géczi; cf. NAGY IV 389.
[92] Vide supra, doc. 92 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qui cum buccellam panis ei porrigeret dicens, se praebere illi symbolum et typum corporis Christi, ille aversatus hominem respondit se nolle accipere signum sed verum corpus Christi. Alter negabat se posse aliud dare quam signum et panem in furno pistum. Cum diu sic altercati fuissent, minister tandem faetorem eius diutius ferre non valens, intrusit buccellam panis in os eius dicens: Accipe sicut vis, et secundum fidem fiat tibi. Non multo post appropinquante vitae termino, caepit miser exclamare: Vae mihi! Ad longum iter cogor proficisci. Paulo post iterum exclamans dixit: Vae, vae, vae mihi quia fidem violavi. Et his dictis impiam et faedam animam efflavit. Hoc lucrum ambitionis et avaritiae, haec paena proditionis et periurii fuit. Iuramentum autem eius quod deplorabat se violasse, fuit huiusmodi:

Ego Ioannes Gychi, Transylvaniae Gubernator, iuro per Deum vivum et filium eius Iesum Christum, quod ego domino meo Sigismundo Batori, principi Transylvaniae, zeculorum comiti et partium Ungariae domino, fidelis ero tam ipsi quam regno, et quaeram [80*v*] utilitatem ipsius et regni conservationem, et praeterea quod omnes absque ullo respectu personarum in sua fide et religione defendam et conservabo secundum continentiam articulorum [93] editorum Kolosvari in comitiis generalibus anno Domini 1581. Item quod omnes et singulos cuiuscunque nationis sint, in suis iuribus et libertatibus antiquis conservabo, et omnibus litigantibus iustitiam administrabo sine ullo respectu personarum; neminemque contra iura et aequitatem opprimam vel permittam affligi vel opprimi. Omnia haec servabo secundum possibilitatem meam, sic me Ioannem Gychi Deus adiuvet.

Violavit primo miser ille hoc suum iuramentum quia conatus est Principem suo principatu spoliare et a fide catholica avertere. 2. Non quemlibet in sua religione absque personarum respectu conservavit, quin potius persecutus est catholicos, et exegit e regno; quos tamen Rex specialiter commendaverat ei. 3. Quia contra leges et iusticiam permisit innocentes patres opprimi, bonis spoliari et e regno eiici; immo oppressit, spoliavit, expulit. Et proinde iustam perfidiae suae mercedem accepit gehennam aeternam et ignominiam sempiternam.

De acerbissimo luctu catholicorum et spirituali gaudio patrum post promulgatum impium decretum contra eos.

Postquam 26 decembris, in festo sancti Stephani protomartyris intellexissent patres exilii sui sententiam, non diutius in comitiis haerere

[93] Articulos videas in MAH II 207.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

voluerunt, sed die sequenti, qui erat sacer D. Ioanni evangelistae, post meridiem profecti sunt: alii Albam Iuliam, alii Claudiopolim ut se itineri accingerent, certum constituentes diem quo omnes Claudiopolim convenirent ut inde simul e Transylvania, de populo barbaro, de Babylonia haereticorum egrederentur, [81*r*] partim propter maius solacium, partim etiam propter maiorem securitatem itineris; et ut interea dum tempus appropinquaret exeundi, venderentur pecora, vina, frumentum hordeum, avena et omnia suppellectilia domus quae secum efferre non possent, ut aliquid inde pecunia colligeretur, qua currus, equi et vestes contra ingentia frigora fratribus et aliae res ad iter necessariae emi possent. Infaelix enim Gubernator non plus quadringentis florenis pro viatico quinquaginta patribus et fratribus dederat, qui nec pro equis et curribus emendis sufficere poterant. Immo ex seminarii pecuniis nongentos florenos homo avarus sibi retinuit. Ex rebus ergo mobilibus venditis coacti sunt patres debita solvere et viaticum sibi procurare Ex possessionibus autem et rebus immobilibus nec ispi passi sunt, necpatres voluerunt quicquam vendere, scientes admodum variabile esse illud regnum et Euripo mutabilius et facile posse fieri ut iterum revocarentur.

Urgebant Cancellarius et Gubernator ut patres literas possessionum et fundationis collegiorum in manus ipsorum consignarent. Et P. Marcus [94] quidem pro sua simplicitate vel potius stoliditate, insciis aliis patribus, literas pag rum varadiensium tradidit haeretico capitaneo varadiensi; sed P. Iacobus Vengrovich et P. Leonardus [95] nullas illis literas collegiorum aut seminarii dare voluerunt, sed secum eas in Poloniam exportaverunt. Prohibiti sunt etiam patres vendere vel efferre res mobiles ad ornamenta ecclesiarum pertinentes, calices, casulas, antipendia et alia vasa sacra quae vel a rege Stephano vel principe Christophoro illis donata essent. Quae omnia libenter patres in manus eorum consignarunt. Porro eodem die post discessum patrum ex comitiis et sequenti nocte adeo vehemens procella orta est ut fortissima tecta domorum everteret, portas aedium e cardinibus evelleret, terrae allideret et confringeret. [81*v*] Quo indicio declarabant diaboli quantum ipsis placuisset expulsio patrum.

Postquam autem catholici albenses, varadienses et kolosvarienses cognovissent prolatam esse sententiam exilii contra patres, caeperunt

---

[94] M. Pitačić S.I., superior residentiae S.I. Varadini; cf. supra, adn. 35 et passim.

[95] L. Rubenus S.I., rector collegii claudiopolitani; cf. supra, adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inconsolabiliter flere. Non domi, non in plateis, non in templis, non die, neque noctu ab eiulatu desistebant. Si comedebant, si bibebant, si loquebantur, omnia aspergebantur lachrymis et amaritudine, ita ut summam admirationem moverent etiam plurimis haereticis ad compaciendum illis et collachrymandum. Fatebantur plerique se nunquam tantum doloris posse sentire si parentes, si liberi, si cognati omnes coram se mortui in pheretro iacerent quam super iniuriam patribus illatam; et quod privati veris pastoribus deinceps in medio luporum vivere cogerentur qui animas eorum maledictis et conviciis quotidie excruciarent. Vere tunc et in istis devotis et piis christianis impletum est illud Prophetae: Vox in Rhama audita est, ploratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari quia non sunt [96]. Sic et istae piae Racheles et catholicae faeminae nullam admittebant consolationem, videntes nullum se ex pastoribus suis posse retinere.

Illas tamen Arator non cessabat crebris contionibus et exhortationibus consolari. Materiam autem solacii copiosam et patribus et catholicis praebebant festa natalicia Domini et ea qui in sacris officiis legi solent diebus illis in catholica Ecclesia. Nam sicut olim Herodes propter Christum persequebatur et occidebat infantes innocentes, sic nunc herodiani calvinitae et arriani persequebantur patres propter Christum et fidem catholicam. Sed quemadmodum Herodes interfectis pueris Christum occidere non potuit, sic isti, licet eiecerint et morte civili occiderint patres, fidem tamen catholicam et Christum in cordibus fidelium extinguere non potuerunt. Et quemadmodum [82*r*] Christus per Ioseph et Mariam exportatus est ex Iudaea in Aegyptum, factaque est Iudaea Aegyptus et Aegyptus Iudaea, id est iudaei sine Christo excaecati sunt cum suo Herode et gentes per Christum illuminatae, sic quidam ex patribus fidem catholicam cum Christo exportaverunt ad moldavos [97] et illi illuminati sunt; transylvani autem cum suis obstinatis haereticis obcaecati sunt. Item sicut praecessit typus tyrannorum persequentium Christum et membra eius in Herode, ita praecessit in Christo et innocentibus figura persecutionis martyrum atque fidelium Christum sequentium. Sed quem finem sortitus est Herodes, eundem expectare debent et reliqui tyranni. At quae gloria est capitis, eandem [*r*] et membra possunt sibi promittere, si pro capite paciantur.

Porro in tanto luctu catholicorum fides nequaquam vacillabat, sed magis roborabatur, spes erigebatur et charitas inflammabatur. Templa

---

[96] Mt. 2 18.

[97] Cf. supra, doc. 98 adn. 32.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

namque paenitentibus et confitentibus replebantur, et qui antea pluribus annis non fuerant confessi, modo aliorum exemplo permoti expurgabant conscientias suas ab omni labe peccati. Multi etiam ex haereticis, videntes patrum et catholicorum iniustam persecutionem, abiurata omni haeresi catholicis sese adiungebant. Alii dicebant se antea non vidisse, sed audisse tantum apostolorum et iustorum persecutionem; sed nunc oculis suis cernere in servorum Dei iniusta expulsione. Atque his et similibus dictum fuisse a Salvatatore: Quicunque non receperint vos, neque audierint sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium super illas. Amen dico vobis tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrheorum in die iudicii quam civitati illi. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam (Mt. 10 14-15 23; Lc. 9). In tanto maerore catholicorum, patres quidem illorum vicem miserebantur quod relinquendi essent sine pastore inter lupos; nullus tamen illorum suam deplorabat calamitatem, nullus conquerebatur quasi indigne secum esset actum, sed spirituali gaudio pleni gaudebant quod digni habiti fuissent pro nomine Christi et fide [82*v*] catholica contumelias et exilium pati [98]; cupientes multo his maiora perferre si Domino visum fuisset. Satis autem amplam materiam laetandi illis suppeditabant officia divina praesentium temporum. Nam ea nocta per Gubernatorem et proceres regni compositum est iniquum decretum contra eos qua solet legi evangelium illud in nocte Nativitatis Domini: Exiit edictum a caesare Augusto ut describeretur universus orbis (Lc. 2 1). Quod quidem decretum ethnici caesaris multo iustius et tolerabilius fuit quam transylvanorum haereticorum. In illo enim non praecipiebantur homines bonis propriis spoliari, nec e caesaris ditione exire, sed tantum in suas proficisci civitates et sua nomina profiteri. Per istud autem iussi sunt sine causa servi Dei suis bonis spoliari et in exilium proficisci.

Item eodem die promulgatum est contra patres decretum iniquum quo in Ecclesia catholica legitur ex actibus apostolorum historia primi martyris qui pro Christo et veritatis defensione falsis testibus accusatus et lapidatus est a iudaeis [99]. Sic et patres pro Christi divinitatis defensione et veritate catholica falsis calumniis impetiti exilio condemnati sunt. Eodem die in missae introitu legitur in persona D. Stephani: Sederunt principes et adversum me loquebantur, servus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus [100]. Sic illo die sacro sederunt se-

[98] Cf. Act. 5 41.
[99] Act. 7.
[100] Ps. 118 23.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

natores regni consultantes quomodo eos spoliatos possessionibus omnibus eiicerent e regno. Patres autem occupati erant in meditanda lege Dei et historia evangelica. Et sicut sanctissimus protomartyr firmissimis rationibus purgavit se a calumniis quae sibi obiiciebantur a iudaeis, et optimis testimoniis demonstravit suam innocentiam et doctrinae suae veritatem, eam tamen iudaei excaecati audire et recipere noluerunt, sed obturantes aures impetum fecerunt uninimiter in eum et eiicientes extra civitatem lapidabant invocantem et dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum, et ne statuas illis hoc peccatum [101]. Sic et patres partim responderunt haereticorum obiectionibus, [83*r*] protestati sunt ter suam innocentiam; partim obtulerunt se paratos ad respondendum omnibus calumniis adversariorum, verbo scriptis et disputationibus; sed obturantes et isti aures suas, nec tempus respondendi et purgandi se nec locum disputandi concedere voluerunt, sed caeco furore ebrii clamabant ut conviciis lapidarentur tanquam idololatrae et extra regnum eiicerentur. Pro quibus tamen patres orabant ut illuminarentur ne in suis erroribus perirent.

Nec minus ad propositum et solacium eis erat eiusdem diei evangelium, patres quidem laeticia incredibili perfundens, adversarios autem ipsorum nimio terrore concutiens: Ecce — inquit Dominus — ego mitto ad vos prophetas et sapientes, et ex illis occidetis et flagellabitis in synagogis vestris et persequemini de civitate in civitatem ut veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariae, filii Barachiae quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient haec omnia super generationem istam. Ierusalem, Ierusalem quae occidis prophetas qui ad te missi sunt. Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas et noluisti. Et quae paena tales ingratos sequatur, subiungit: Ecce relinquetur domus vestra deserta. Amen dico vobis, non me videbitis amodo donec dicatis, benedictus qui venit in nomine Domini. Hoc impletum est ad literam in calvinistis varadiensium, summis hostibus iesuitarum; quorum civitas proxime praeterito anno tota spoliata et combusta est a turcis et incolae partim occisi, partim in captivitatem abducti. Implebitur procul dubio et in arrianis transylvanicis nisi mature resipuerint et Christum benedictum, Dei filium confessi fuerint. Qui enim non credit in Filium Dei, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum (Ioan. 3 36). [83*v*] Augebatur patrum et christifidelium consolatio ex evangeliis et historiis se-

[101] Act. 7 59-60.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quentium festorum. Nam et S. Ioannes evangelista propter Christum et veritatis confessionem missus fuit in exilium, et ab ebionitis et cerintianis qui negabant Christi divinitatem, graves sustinuit persecutiones. Contra quos coactus est scribere evangelium et Christi divinitatem exactius quam caeteri evangelistae explicare. Sic innocentes martyres lactantes ab iniquo rege occisi sunt et S. Thomas cantuariensis pro libertate Ecclesiae gladiis impiorum occubuit. His et similibus piis contemplationibus et se ipsos patres vehementer animabant ad quaevis adversa aequo animo ferenda, et catholicorum animos maerore deiectos mirifice recreabant et erigebant; et quasi quodam prophetiae spiritu praenunciabant eis fieri nequaquam posse quin Deus tot bonorum et piorum catholicorum lachrymas, vota, gemitus et preces esset exauditurus, et pastores catholicos brevi concessurus; fieri praeterea non posse quin Deus tantam adversariorum iniusticiam brevi severe esset castigaturus, et fideles suos consolaturus. Nam sicut post nubila phaebus, post tempestates sequi solet serenitas, sic post maerorem et tristiciam solet Deus immittere fidelibus suis consolationem ne abundantiori tristicia absorbeantur.

De exitu patrum ex Transylvania, de populo sylvestri et barbaro, et divisione eorum in varias provincias

Cupiebat quidem populus fidelis et catholicus patres diutius secum retinere si posset, sed quia terminus praefixus illis ad exeundum iam appropinquabat, Arator cum patribus et fratribus albensibus 15 ianuarii anni 1589 Claudiopolim venit; quo et varadienses patres expectabantur ut hinc simul egrederentur. Postquam hic aliquot diebus morati fuissent pro consolatione catholicorum, tandem iter ingressi sunt quindecim [84*r*] curribus tempore frigidissimo et vento procelloso contrario qui nivibus faciem et oculos replebat et vias tegebat ne discerni posset qua esset eundum. Demum luctando cum ventis et nivibus quatuor diebus pervenerunt in Somlio civitatulam magnifici domini Stephani Batori[102] qui eos humanissime excepit et tractavit, voluissetque libenter duos aut tres ex patribus apud se retinere si ipsi voluissent vel decreto regni non fuisset territus. Adiunctus autem fuit patribus comes itineris a Principe Pancratius Senney[103], vir catholicus qui eos secure educeret ex Transylvania propter occurrentia pericula. Perversi enim

[102] De St. Báthory iun. cf. supra, adn. 74.
[103] De P. Sennyei cf. supra, doc. 93 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

haeretici sparserant rumorem, patres immensum thesaurum congregasse in Transylvania et secum exportare; cum vix sufficiens viaticum habere potuissent nisi suppellectilia domus vendidissent. Nam quicquid pecuniae annis singulis ex redditibus pagorum colligebatur, id totum in aedificia templi, collegii et scholarum expendebatur.

Maxima autem pietas, religio et amor erga Societatem Iesu illustrissimi Ernesti[104] archiducis Austriae apparuit[v] qui, cum intellexisset patres ex Transylvania pulsos esse, dedit mandatum capitaneo cassoviensi, zakmariensi et tokaiiensi ut cum praesidio militari patribus occurrerent, et per fines Ungariae securi deducerent quocumque ire vellent. Quod illi fideliter praestiterunt. Tot igitur patres muniti amicorum praesidiis, e Somlio salvi et incolumes venerunt in Tachnad, ultimum oppidum Transylvaniae; ubi a capitaneo illius loci, Domino Blasio Havasali[105] perhumaniter excepti et laute tractati sunt. Qui etiam eos sequenti die comitatus est usque ad Kisvarda, oppidum domini Nicolai Zokoli[106], qui olim Aratoris fuerat in cursu philosophiae Viennae discipulus; a quo quanta charitate et benevolentia fuerint patres suscepti et tractati, nulla oratione potest digne explicare. Hic aliquot diebus patres ex itinere fatigati et [84*v*] frigore pene concreti conquieverunt et refocillati sunt, Nicolao illis affatim omnia quae ad victum necessaria sunt, suppeditante. Qui postquam hic sufficienter vires refecissent, divisi sunt in diversas provincias ab invicem.

P. Valentinus Lado et P. Nicolaus[107] dalmata cum tribus fratribus ungaris missi sunt in Moldaviam; primum ut facile hinc redire possent in Transylvaniam si aliqua mutatio contingeret in regno; deinde ut petitioni Vayvodae Moldaviae satisfacerent qui instanter pecierat ut aliqui ex patribus mitterentur ad se[w]. Quos ille cum advenissent, benevole excepit, loca ad habitandum assignavit, et quae ad victum et vestitum essent necessaria, mandavit suppeditari. Sed quia populus ille a patriarcha constantinopolitano pendet et graecorum sequitur errorem (qui non minori odio quam haeretici romanae fidei sacerdotes persequuntur); et praeterea provincia illa cum careat muratis civitatibus, exposita est perpetuis excursionibus et praedationibus turcarum et tartarorum. Hinc factum est ut non diu ibi patres haerere, nec fructum in populo quem desiderabant, possent efficere[108]. Post

---

[104] Vide supra, doc. 12 adn. 3.
[105] De quo v. supra, doc. 93 adn. 4.
[106] De N. Szokoly cf. NAGY X 789; *Régi Mo-i Nyomt.* I 637 n° 762.
[107] N. Kurtić S.I.; cf. supra, doc. 15 II n° 6.
[108] De missione moldavica v. supra, adn. 97.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliquot ergo menses P. Valentinus revocatus est a Principe Transylvaniae ut in eius aula contionaretur, postquam a suis haereticis consiliariis nullus sibi daretur catholicus sacerdos. Reliqui autem socii revocati sunt a Provinciali Poloniae. Quatuor alii hispani, itali et lusitani profecti sunt Viennam ut hinc conferrent se in Italiam. Reliqui patres et fratres germani et poloni redierunt in Poloniam unde venerant.

Arator cum P. Mathia Tolmanni ungaro et uno coadiutore transylvano [109] quia erant missi ex provincia Austriae, substiterunt aliquamdiu in Kisvarda expectantes aliquam mutationem in regno ut possint cito iterum irrumpere, si foret necessarium pro solatio catholicorum. Simul etiam ut familiam et colonos Domini Nicolai in fide catholica instituerent. Sed quia P. Mathias ex frigore magnum catharrum contraxerat, ex [85*r*] catharro secuta est ingens febris, qua luctatus est per unam hebdomadam. Nihil praetermisit Arator eorum quae ad curationem eius facere videbantur; et Dominus Nicolaus Zokoli abunde omnia quae ad victum erant necessaria, suppeditabat. Cum ^{z} autem sentiret morbum ingravescere, confessione sacra et communione munivit se. Cui postquam Corpus dominicum Arator porrexisset, dixit: Pater, lucrati sumus vitam aeternam. Cui ille: Quid ni fili mi lucrati essemus qui propter Christum et fidem catholicam exilium hoc patimur. Confestimque faeliciter in Domino obdormivit. Ego hunc verum esse martyrem existimo qui in itinere ex frigore morbum contraxit et in exilio pro fide mortuus est. Et quia in Kisvarda nullum erat templum catholicum, corpus eius curavit Arator vehi in Lelez, oppidum episcopi chanadiensis [110], a quo benigne susceptus est, locum pro sepultura patris in templo assignavit et exequiis cum suis sacellanis interfuit.

Apud hunc optimum praelatum Arator rogatu ipsius quatuor fere mensibus moratus est et festis omnibus diebus et contionem ad populum lelesiensem habuit; et interea scripsit libros tres de duplici persecutione transylvanica, quos misit Romam ad Patrem Generalem Claudium Aquavivam per patrem Baderum provincialem Austriae, anno Domini 1589 mense maio [111]. Deinde hinc iussu superiorum vocatus est Selliam ut residentiae loci illius praeesset; cui praefuit triennio [112]. Sed quia locumtenens sive vicerex Ungariae, nitriensis episcopus, Ste-

---

[109] Casparus Albensis (Dósa-Fejérvári) S.I.; cf. supra, doc. 15 III n° 3.

[110] Paulus Szegedy, episc. chanad. (1589-1598); GULIK-EUBEL III 177; et infra, doc. 105.

[111] De Patris Szántó scripto cf. supra, adn. 88.

[112] Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 621.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

phanus Feierkovi [113] unice eum diligebat et contionibus eius delectabatur, raro passus est eum residere, sed vel Nitriam accersebat ut ibi coram se et ovibus suis contionaretur, vel ducebat secum in vere[y] ad comitia iudicialia regni in Eperies[z] ut ibi sermones haberet ad episcopos, praelatos, iudices regni et nobilitatem ungaricam; vel Posonium in autumno ad similia iudicia regni; vel in Sanctum Martinum, ad suam archiabbatiam, in Montem Sanctum Pannoniae; quibus in locis multo plus laudis et honoris consecutus est ab eruditis viris, quam fuerat contumeliae et iniuriae perpessus ab impuris haereticis in Transylvania. Tanden 1592 vocatus est Viennam ubi quadriennio casus conscientiae legit. Postea contiones latinas feriis sextis ex doctrina christiana ad studiosos habuit et ungaricas ad ungaros Viennae existentes festis diebus. Ubi et nunc contionatur et simul varios libros scribit.

Illud[a] quoque non est hoc loco silentio praetereundum, doctiores et nobiliores adolescentes Transylvaniae spontaneum cum patribus Societatis Iesu suscepisse exilium et relictis parentibus, cognatis, amicis et possessionibus nomen Societati Iesu dedisse. Ex quibus Franciscus Suliok missus mature ab Aratore fuit Romam, alii ad noviciatum in Poloniam se contulerunt, ut Körösi, Stephanus Kabos, Alexander Dobokay, Petrus Pazman, Forró, Zalay, Rivulinus [114], qui omnes in eruditos viros evaserunt et bonos religiosos. Et soli isti sufficere possent pro Transylvania convertenda. Periissent autem cuncti si patres non fuissent in Transylvaniam ingressi. Ex communi quoque plebe ultra quinquaginta millia animarum opera patrum fuerunt conservata, ne in haeresibus perirent vel a fide deficerent. Non ergo fuit labor patrum in Transylvania inutilis etiam in maximis persecutionibus[a]. [85v]

Exilium itaque patrum Societatis Iesu hunc faelicem habuit exitum qui cum nihil proprii haberent in hoc mundo, nihil etiam amittere potuerunt, nec de amissis contristari. Et cum in omnibus fere provinciis sua habeant domicilia et collegia, quocumque proficiscantur, ubique domi sunt in suis collegiis, gratisque illis sine ipsorum solicitudine suppeditantur quae ad victum et vestitum pertinent, et his contenti sunt. Non ambiunt honores, sed fugiunt; non quaerunt divitias et opes perituras, sed gloriam Dei et salutem animarum, quam ubique gentium quaerere et desiderare possunt.

Sed quid de illorum persecutoribus? Numquid impune illis cessit tanta iniusticia et oppressio innocentium? Non diu sane iustus Deus

---

[113] De St. Fejérkövy OSB, episc. nitrien. cf. supra, doc. 76, adn. 7.
[114] Cf. supra, doc. 79 adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

passus est eos gaudere de iniuria servis suis illata, sed tali eos paena castigavit ut exemplo esse possint toti mundo, omnibus iniquis iudicibus et innocentum oppressoribus. Nam omnes qui autores exilii patrum fuerunt, intra decem annos mala morte perierunt[115]...

---

[a] od *ms.* ‖ [b] igitur *sup.* ‖ [c] ungaris *del.* qui; *sup.* ut ‖ [d] existimavibus *ms.* ‖ [e] *In margine*: Huic calumniae occasionem dedit Viceprovincialis qui voluit colonos more polonico tyrannice regere ‖ [f] Societas *del.* nihil ‖ [g] altario *ms.* ‖ [h] collegiorum *rep. sed del.* ‖ [i] corda *del.* falsis calumniis ‖ [j] carpere *ms.* ‖ [k] per se *sup.* ‖ [l] Sexto *sup.*; *prius* Quinto ‖ [m] aliquando *sup.* ‖ [n] recensemus *del.* cum habeamus, *sed. rest.* ‖ [o] anno *rep.* ‖ [p] qua *del.* ex ‖ [q] habentur *ms.* ‖ [r] Deus *sup.* ‖ [s] Spiritu *sup.* ‖ [t] nostrorum *del.* fidem ‖ [u] comburere *sup.* ‖ [v] conantur *del.* probare ‖ [w] autem *del.* non autem ‖ [x] contra *sup.* ‖ [y] sibi *sup.* ‖ [z] 1571 *ms.* ‖

[a] Arator *sup.* ‖ [b] cum *sup.* ‖ [c] quod *sup.* ‖ [d] haereticis *del.* non propterea ‖ [e] iussit *ms.* ‖ [f] consumens *del.* et ‖ [g] retorqueri *sup.* ‖ [h] Dei *sup.* ‖ [i] incertum *rep. sed del.* ‖ [j] patitur *sequ.* sibi ‖ [k] ut autho[ritate] ‖ [l] ardentibus *rep. sed del.* ‖ [m] civitatem *del.* decem, *sup.* novem ‖ [n] ex *sup.* ‖ [o] nostro *sup.* ‖ [p] loco *sup.* ‖ [q] honestas *del.* pacis ‖ [r] posse *del.* esse, *sup.* eas ‖ [s] autem *del.* nihil; *sup.* nemini ‖ [t] eandem *del.* sibi ‖ [u] tanto *del.* quidem ‖ [v] apparuit *sup.* ‖ [w] ad se *sup.* ‖ [x] Cum ... ingravescere *sup.* ‖ [y] in vere *sup.* ‖ [z] in Eperies ‖

[a] Illud ... persecutionibus *in marg.*

100

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE LITTERAE TESTIMONIALES DE PROBITATE PATRIBUS S.I. E TRANSYLVANIA EXACTIS DATAE

ALBAE IULIAE 3 IANUARII 1589

TEXTUS: 1. *Austr. 20* 306*r*; originale cum subscriptione autographa et sigillo Principis munitum. — 2. *Ibidem*, 304*r*; transumptum coaevum una cum articulis comitiorum contra iesuitas latarum exaratum. — 3. *Epp. Ext. 29* 67*r*-68*v*; apographum coaevum. — 4. Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 33* 195*r*-96*v*; apographum coaevum. — 5. Mediolani, *Bibl. Ambros., R. 100 Sup.* 334*r-v*; apographum coaevum. — 6 *Austr. 228* (SZÁNTÓ, *Hist. Coll.* 77*r-v*) transumptum. — 7. Budapest, Bibl. Nat. Széchényi; cf. MILLER, *Cat. Mss.* 548.

---

[115] Sequitur capitulum *De infelici morte eorum qui iesuitas expulserunt*; quod tamen in hoc volumine typis non excuditur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: VESZELY I 218-19.
AUCTORES: SOCHER, *Historia* I 404; SZILÁGYI, III 100.

Sigismundus Bathori de Somlio Vaivoda Transylvaniae et Siculorum comes etc. Universis et singulis ill.mis, reverendissimis, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis, nobilibus, dominis archiepiscopis, episcopis, palatinis, baronibus, comitibus, capitaneis, praefectis, provisoribus et quorumvis officialibus locorum; item prudentibus, circumspectis magistris civium, iudicibus et iuratis civibus civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam aliis quocunque officio et praefectura fungentibus, ubivis extra ditionem nostram existentibus et commorantibus, amicis nobis honorandis praesentes nostras visuris salutem et benevolam nostri commendationem.

Quod cum publico regni nostri edicto [1] ordini sacerdotum Societatis Iesu cedendum regno sit, ideo nos quoque eosdem religiosos hinc dimittimus testificantes per praesentes eos quamdiu apud nos vixerunt, probe ac diligenter, sicuti vita, studiorum religionis pietatisque eorum ratio postulavit, munere vocationeque sua functos esse; nec aliam ob causam quam quod status et ordines regni ferre noluerunt, impetrata hac a nobis missione discessisse. Quocirca Dominationes Vestras rogamus benevole ut dum et quando quidem patres Societatis Iesu in medium earundem pervenerint, eosdem una cum omnibus rebus ipsorum, ubique libere, pacifice et citra quodlibet impedimentum dimittere et dimitti facere nostri causa velint. Dominationes Vestras bene valere optamus. Praesentes autem post earum lecturam reddi ubique petimus exhibentibus.

Datum in civitate nostra Alba Iulia tertia die mensis ianuarii. Anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo nono.

Sigismundus Bathorj de Somljo mp.

101

PATRUM S.I. VALEDICTIO PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ALBAE IULIAE 13 IANUARII 1589

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 33* 197*r*-98*v* (*prius* 379-82); exemplum coaevum a Nuntio Romam missum. In f. 198*v* alia manu: « Valedictio iesuitarum coram Principe et proceribus in ipso discessu facta ».

[1] Articulos comitiorum de expulsione S.I. videsis supra, doc. 92.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: VESZELY I 220.

AUCTORES: SACCHINUS, *Historia* P. V lib. VIII n. 65 p. 383-84. — SOCHER, *Historia* I 402-03.

Valedictio Principi in discessu nostro 13 ianuarii

Quod praecati sumus a Deo opt. max., Princeps Illustrissime, eo tempore quo Celsitudinis tuae instituendae curam suscepimus, ut Celsitudinem tuam in sede maiorum suorum constitutam et regni gubernacula tractantem aliquando videremus, eius voti nos factos esse compotes magnopere gaudemus. Nihil enim potuit nobis accidere iucundius quam Celsitudinem tuam a nobis inde a pueritia atque a teneris quod graeci dicunt, unguiculis institutam et ad omnem humanitatem, ad pietatem, ad clementiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam, caeterasque heroicas et christiano principi dignas virtutes informatam eousque perduxisse ut omnium ordinum regni sui paribus votis atque suffragiis Celsitudo tua id aetatis iudicata iam sit idonea qua regnum hoc per se administraret et tam diversis populis et nationibus imperaret.

Quod quia iam divino munere effectum videmus, Celsitudini tuae gratulamur, nobis gaudemus et Deo opt. maximo quas debemus, gratias agimus. Speramus autem Celsitudinem tuam memorem praeceptorum nostrorum et incedentem vestigiis maiorum ita regnum hoc a Deo sibi commendatum administraturam ut nos laborum nostrorum quos in Celsitudine tua instituenda impendimus, minime unquam poeniteat. Habet iam Celsitudo tua campum latissimum in quo ipsius virtutes hactenus ignotae excurrant. Quocirca precamur a Domino Celsitudini tuae illud potissimum quod Salomon sapientissimus, posteaquam suscepit regni gubernacula, in primis Deo sibi concedi postulavit[1]; ut scilicet Celsitudini tuae donet cor docile ut populum sibi commissum iudicare queat et discernere inter bonum et malum. Precamur Celsitudini tuae a Domino spiritum sapientiae et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum [197*v*] scientiae et pietatis et spiritum timoris Domini[2].

Et quoniam nobis praeter omnem expectationem nostram, nescio quo nostro merito, hinc discedendum est, agimus imprimis gratias Celsitudini tuae pro omnibus beneficiis nobis et nostrae Societati praestitis a Celsitudine tua, maxime hoc biennio post mortem magni regis Ste-

---

[1] Cf. 3 Reg. 3 9.

[2] Cf. Is. 11 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

phani patrui Celsitudinis tuae. Deinde protestamur etiamnum coram Celsitudine tua nos inique et contra omnem iuris ordinem bonis nostris exutos, iuribus et privilegiis spoliatos et in exilium relegatos esse. Nam neque ullum crimen nobis legitime unquam est obiectum, nec datus locus aut tempus defendendi nos (quod tamen frequenter petivimus a Celsitudine tua) [3] sed in dicta causa condemnati cogimur excedere [a] e regno Celsitudinis tuae. Quod quamvis ita factum sit, nihilominus nos memores dominici praecepti quo iubemur diligere inimicos nostros, benefacere iis qui oderunt nos, orare pro persequentibus et calumniantibus nos [4], ignoscimus ex animo et Celsitudini tuae et nostris [b] adversariis [c] precamurque a Domino illis salutem et prosperitatem vitae praesentis et futurae.

Caeterum Celsitudinem tuam ad extremum hortamur et obtestamur per Dominum Iesum Servatorem nostrum et per salutem animae suae, memor voluntatis maiorum suorum et maxime testamenti Serenissimi Regis Stephani [5] ut si Societatem nostram et collegia ab ipso erecta, fundata et dotata sibique unice commendata Celsitudo tua contra impetus adversariorum defendere in [d] hac tenera adhuc aetate [d] non potuit, at constantiam saltem in catholica fide tuenda et conservanda teneat, de sacerdote quopiam, viro gravi et docto sibi quamprimum prospiciat [6] et catholicos tam Varadini quam Claudiopoli sine [illegible]sa afflictos consoletur, neque tam graviter opprimi patiatur, illisque [illegible]dotes catholicos permittat. Nam si Celsitudo tua, quod absit, religionem catholicam romanam quae sola vera est religio, vel ipsa mutaverit vel eam [e] in suo regno opprimi permiserit, procul dubio et ipsa peribit et regnum utrumque [198r] terrenum pariter et coeleste amittet. Sin autem quod speramus, tenuerit in ea religione constantiam, quam et maiores sui coluerunt et ipsa imbibit a puero, Deus procul dubio, in cuius manu sunt omnes principatus et omnia iura regnorum [7], Celsitudinem tuam custodiet tuebitque et properabit et in regnum perducet aeternum. Nos vero ubicumque fuerimus et pro Celsitudine tua (cuius oblivisci nunquam poterimus) assiduas ad Dominum fundemus preces et quicquid in gratiam tuae Celsitudinis prae-

---

[3] Cf. supra, doc. 81 et 90.

[4] Cf. Mt. 5 44.

[5] Videsis supra, doc. 81.

[6] Brevi descendit in Transylvaniam Martinus Undó, olim S.I., ut munere concionatoris et confessoris fungatur apud Principem; cf. infra, doc. 166 § 2.

[7] Cf. Col. 1 16; 2 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stare poterimus, libenter et ex animo faciemus. Dominus Deus Celsitudinem tuam diu nobis servet florentem et incolumem.

---

[a] *prius* discedere / [b] nostris *sup.* / [c] adversariis *del.* nostris / [d] in . . . aetate *sup. alia m.* / [e] eam *sup.*

102

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE P. IOANNI LELESZI S.I.[1]

EX SOMLYÓ 14 IANUARII 1589

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 51; originale.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 135.
SUMMARIUM: *Desiderat ut P. Leleszi una cum P. Ladó maneat in Somlyó.*

Molto Reverendo Padre et Signore carissimo.

Io ho mandato un mio servo al Reverendo Padre Provintiale acciò voglia concedermi che V.R. insieme co'l Reverendo P. Valentino[2] possino stare qui in Somlio appresso di me e per questo effetto mando a V.R. una slitta con sei cavalli, se non bella almeno commoda per questi tempi. Prego V.R. che faccia ogni opra per venir hora a finché non habbi più a mandar in Colosvar poiché da giorno in giorno aspetto l'Ill.mo Cardinale mio fratello[3], al quale bisogna ch'io vadi incontro. Oltraché la sua venuta sarà gratissima a me et all'Ill.mo mio fratello, sarà anco sommamente giovevole alla salute di questi catholici, li quali sono come senza capo[a]. Non altro, a V.R. me raccomando. Di Somlio il 14 gennaro 1589.

Figlio di Vostra Riverentia

Sigismondo Bathori di Somlio.

---

[a] capo *lectio dubia*

---

[1] P. Leleszi die 14 ian. 1589 Claudiopoli commorabatur; cf. infra, doc. 103 § 6.

[2] V. Lad[illegible] S.I.; cf. supra, doc. 15 I n. 6 et passim.

[3] Andreas Báthory cardinalis; qui mense decembri 1588 petiit ab Imperatore salvum conductum ut in Transylvaniam ad comitia generalia proficisci posset; cf. supra, doc. 87.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

103

P. IACOBUS WUJEK V. PROV. S.I. IN TRANSYLVANIA P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 18 IANUARII 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 566; autographum duobus foliis constans.

SUMMARIUM: 1. *P. Provincialis vocatus propter comitia non advenit.* — 2. *Nemini ex nostris permittitur in Transylvania remanere.* — 3. *Quae possunt nostri e Transylvania secum asportare.* — 4. *Quomodo valedixerunt Principi.* — 5. *In Moldavia nostris non est properandum cum res publicae nimis instabiles.* — 6. *De patribus Vega et Fericelli ceterisque sociis.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Ante aliquot dies scripsi R.P.T. de nostra expulsione ex Transylvania [1], et articulos comitiorum contra nos editos [2] et nostras apologias et protestationes [3] misi ad R.P.T., et totam actionem comitiorum descriptam breviter [4]. Illud omiseram, me statim post comitia eniediensia, in quibus denegatum fuit Principi tributum nisi iesuitas pelleret, misisse unum ex nostris fratrem ad R.P. Provincialem [a] qui illum de omnibus faceret certiorem et si fieri posset, ad nos ad comitia adduceret. Verum ille tunc fuit Bransbergae, nec ad nos tam cito venire potuit. Scriptis tamen ad Principem et ad omnes fere consiliarios literis [5], fratrem ad nos remisit, sed ille post finita comitia generalia et post decretum pulsionis rediit.

2. Posteaquam Princeps Albam ex comitiis rediit 7 ianuarii, voluimus certius aliquid de ipsius erga nos animo intelligere, si forte aliqui

---

[1] Quae litterae non habentur.

[2] Articulos comitiorum videas supra, doc. 92.

[3] Apologias seu protestationes sociorum videre est supra; doc. 81 et 90.

[4] Nobis videtur intelligendum esse scriptum P. Rubeni, rectoris coll. claudiop., quod inscribitur: «Quae acta sunt in comitiis generalibus in Meghies Transylvaniae 19 decembris 1588 celebratis»; quod videsis supra, doc. 96.

[5] De Patris Campana litteris cf. supra, doc. 88.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ex nostris illo annuente in Transsylvania possent [b] remanere iuxta mentem R.P.T.; sed neque in eius conspectum admissi fuimus, nec postridie in templum ad nos venit quamvis significarat se venturum. Non enim permiserunt consiliarii qui sunt nostri hostes et expulsionis huius architecti. Gubernator valde infirmus rediit ex comitiis et iam [c] est mortuus 6 [d] huius, clamans ante mortem identidem « Vae mihi quia fregi fidem et iuramentum violavi » [d6]. Cancellarius [7] etiam in ipsis comitiis ita repentino quodam morbo correptus fuit ut neque in templum venire neque decreta contra nos ab ipso confecta legere publice potuerit.

Octava igitur die ianuarii obtulimus supplicationem Principi offerentes aliquos ex nostris sacerdotes tum pro sua Celsitudine, tum pro claudiopolitanis et varadinensibus, etiam bonis iam spoliati, sed permissum non est ut ullus ex nostris maneret. Imo et P. Lelesio missi sunt equi quibus veheretur in Keowar, arcem finitimam Principis si ibi esse vellet. Quod certe omnem superat impietatem et proxime accedit ad Neronis exemplum qui suum praeceptorem Senecam occidit. Quae enim crudelitas est, si haec non est, hominem morbis iam pene confectum et ab aliquot annis lecto ita affixum ut se commovere vix possit, et a frigore maxime laedatur, in tantis frigoribus expellere quo tempore etiam sanissimi in itinere multa patiuntur, praesertim hoc anno hyeme asperrima. Ab octava ianuarii usque ad 11.am vix responsum obtinuimus ad nostras supplicationes.

3. Permissum fuit nobis ut res mobiles, suppellectilem, triticum, vinum, pecora venderemus (quae tamen vix medio pretio vendi potuerunt et multa amicis donata, multa pauperibus distributa sunt); et edictum ne ullus nostris esset molestus, sed ut honorifice dimitteremur [e8]. Iussi etiam sumus fundationes et privilegia omnia nostra relinquere et [1v] ornamenta ecclesiae, olim nobis donata a parente Principis, et libros ab eodem datos quae tamen nullius fere sunt momenti. Sed tamen privilegia praecipua, fundationis, statutorias, de erectione seminarii et de piscina, iam ante praemiseramus in Poloniam [f], quas maxime illi expetebant [9].

4. 13.a ianuarii ad Principem vix admissi sumus ut illi valediceremus. Ibi post gratulationem quod illum [g] in sedem maiorum suorum

---

[6] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 97 adn. 50, et doc. 99 (f. 80r-v).

[7] Volfgangus Kovacsóczy.

[8] Textum edicti videas supra, doc. 93.

[9] Solus P. Pitačić, superiot res. varad. tradidit litteras fundationis; cf. supra doc. 99 adn. 94.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

constitutum iam videamus, et ita institutum a nobis ut dignus imperio ea aetate videretur, et post precationem ut bene imperet exemplo Salamonis, et [h] post gratias actas pro beneficiis nostrae Societati a Principe collatis [h], protestati sumus nos sine ulla causa legitima proscriptos et bonis exutos fuisse. Nam neque ulla crimina nobis obiecta vidimus aut audivimus; cum tamen ut ea nobis exhiberetur saepius peteremus. Nec datus est nobis locus aut tempus defendendi nos, sed indicta causa, praeter ius et fas nos fuisse damnatos. Nos tamen et Ill.mo Principi et omnibus adversariis qui eius tragaediae autores fuere, ex animo [i] ignoscere et omnia bona precari etc. Postremo admonuimus ut exemplo maiorum suorum sit Princeps constans in retinenda et tuenda fide catholica, et ita illi valediximus [10]. Responsum est nomine Principis agnoscere Ill.m Principem a nobis recte ad virtutem et pietatem fuisse institutum et in literis non mediocres nostra opera progressus fecisse. Et causam nostrae eiectionis in regnicolas a Principe transtulerunt quod illis Princeps resistere minime potuerit cum habeant magnam libertatem condendi articulos pro tempore etc. Illum etiam in fide catholica permansurum etc. Et ita discessimus. Missum est autem nobis a Principe viaticum floreni 500 et mihi seorsim et secreto aureae 70 [?]. Discessimus igitur eodem die Alba deducente nos famulo Principis Claudiopolim.

5. 17 praemisimus in Poloniam cum P. Rectore unam turmam nostrorum. Et in Moldaviam duos ungaros sacerdotes et tres fratres quorum duo possunt contionari, tertius docere doctrinam christianam [11]. Venerunt etiam a R.P.T. missi ex provincia Rheni et ex Belgio tres patres germani qui P. Provincialem Lublini expectant. Sed ungari sunt ibi magis necessarii. Nec ita properandum videtur nostris in Moldavia quia et illis tribus qui ibi sunt [12], non satis provisum est de necessariis et pestis ibi grassabatur et gens dicitur esse barbara et a latina lingua prorsus abhorrens; et quod caput est, frequens ibi est principum commutatio et quod unus statuit, alter destruit. Unde nihil stabile ibi sperandum est, si quidem in Transsylvania esse non potuit, quae

---

[10] Textum valedictionis videas supra, doc. 101.

[11] Nomina sociorum ex Transylvania in Moldaviam missorum recensentur supra, doc. 97 adn. 56-60.

[12] Ioannes Schonovianus S.I. (1540-1624), hollandus; Iustus Rabb S.I. (1545c-1612), polonus; Marcus Merckler S.I. (1555c-1593), transylvanus saxo; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 729 760 779. Cf. etiam ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98 (Ep. Patris Campana, dici 10 ian. 1589); et *F.* 7 134*r-v* (Catal. trien. missionis moldavicae anno 1590).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

videbatur paulo firmior futura. Sed de ea re fusius scripsi ad R.P. Provincialem.

6. P. Emanuel [13] valde contendit ut maneret in Transsylvania etiam veste commutata et negato quod [k] sit Societatis. Sed re saepius consultata, visum est nullo modo expedire ut ipse maneret. Miserat D. Stephanus Batoreus [14] iam currum pro illo et pro P. Valentino ut secum manerent, sed neque hoc illi concessum est ex sententia omnium consultorum propter graves causas. [2*r*]

P. Hieronymus [15] palam ostendit se non cupere in Poloniam venire, imo neque in Austria cupit esse, sed in Italiam redire Neapolim. Videat R.P.T. an illi hoc sit concedendum. Videtur factus in aula nimis delicatus et quaeri magnas commoditates quae imperfectio esset ab illo auferenda non illi concedendo quaecunque vult. Sed R.P.T. faciet id quod illi videbitur in Domino. Eum igitur cum P. Emanuele et P. Gonzales [16] et Ludovico Lucari [17] et Henrico Dokodino [18] (qui nuper huc missus fuit ex Austria) Viennam mittere statui, partim ideo quod multi iam imus in Poloniam quae a peste nondum fortasse est libera, partim quia illi omnes non videntur idonei pro Polonia vel quia sunt debiles ut P. Gonzales, Ludovicus et Henricus, vel quia parum idonei ut P. Emanuel qui semper est inquietus, mirabiles tricas excitat non sine multorum offendiculo. Eos tamen ita mitto ut ibi expectent dispositionem et ordinationem R.di P. Provincialis [m] vel R.P.V. ut vel redeant in Poloniam vel maneant in Austria vel eant in Italiam.

Reliquos omnes abducam mecum in Poloniam, excepto P. Marcum [19] et Ioannem Pacem [20] quos concessi P. Lelesio ad eius consolationem cum alio fratre [21] qui illius curam habeant in Keowar vel ubicunque substiterit. Misi et in alio curru P. Stephanum Aratorem [n] cum P. Matthia Tomanio et Gasparo [22] ungaro coadiutore Viennam.

---

[13] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 79 § 2 et passim.

[14] St. Báthory iun.; cf. supra, passim.

[15] H. Ferricelli S.I., qui Albae Iuliae Patrem Wujek iuvabat in institutione Principis; cf. supra, doc. 41.

[16] Ioannes Gonzales S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 4.

[17] De L. Lucari S.I. cf. supra, doc. 31 adn. 6.

[18] De H. Docodino S.I., sveco cf. supra, doc. 54 adn. 8.

[19] M. Pitačić S.I.; cf. supra, adn. 9.

[20] De I. Pace S.I., italo cf. supra, doc. 31 adn. 7.

[21] Casparus Krzyszkowski S.I., polonus; cf. infra, doc. 151 § 3; et *Cat. Prov. Austr.* I 711.

[22] C. Dósa (Albensis-Fejérvári) S.I.; cf. doc. 31 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ita tamen ut in Ungaria ad fructificandum subsistere queant apud episcopum iassoviensem [23] in Turocz ubi sunt nostri et alibi. Cras spero nos hinc discessuros reliquos omnes. Cupio R.P.V. bene in Domino valere, cuius s. sacrificiis et orationibus me valde commendo. Ituri sumus Iaroslaviam primum si iam a peste est libera, inde Lublinum ubi erit P. Provincialis ad festum Purificationis B.V. Mariae. Claudiopoli 18 ianuarii anno Domini 1589.

19 ianuarii discessimus omnes Claudiopoli et 22 pervenimus ad fines Transsylvaniae deducti a famulo Principis [24]. Hodie vel cras progrediemur in Ungariam per ditionem Caesaris.

Servus in Christo

Iacobus Vagrovicius.

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri N.P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] ad R.P. Provincialem *sup.* / [b] possent *sup.* / [c] iam *del.* forte / [d] 6 . . . violavi *in marg.* / [e] dimitteremur *del.* Itaque / [f] in Poloniam *sup.* / [g] illum *del.* iam / [h] et . . . collatis *in marg.* / [i] animo *del.* prec[ari] / [j] et *sup.* / [k] quod *del.* non / [l] Gonzales *del.* Marcus [?] / [m] Provincialis *del.* et, *sup.* vel / [n] Aratorem *sup.*

104

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 21 IANUARII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 463; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *De lite cum Illésházy componenda.*

---

[23] Perperam pro chanadiensi; qui vocatur Ioannes Szegedy, episc. chanad. et praepositus in Lelesz; cf. supra, doc. 99 adn. 110.

[24] Pancratius Sennyey; cf. supra, doc. 97 adn. 61.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... Alterum caput litterarum R.V. erat de controversia illa hungarica quam nuper excitavit ille nobilis [1]. In qua sane displicuit nobis magnopere [a] illa eius cruenta invasio. Sed tamen quod ad causam attinet, visum est nobis quoque non esse deserendos subditos nostros, praesertim si ita est ut ipsi non admittantur nisi nos agamus. Quare illud probabamus quod R.a V. proponit ut a Caesare peteretur ut eius fiscalis suo et [c] nostrorum nomine causarium capitalem agat contra baronem illum, cum protestatione tamen solita quod nostri non intendunt omnino [d] sanguinem, sed tantum ut subditi sint domi suae tuti. Atque haec de hoc negocio ...

Bonum etiam erit in illa controversia hungarica aliquam compositionem inire cum illo barone ut non solum in praesens tollantur omnia difficilia, sed etiam in futurum ...

[a] magnopere *del.* nostros / [b] agamus *del.* Sed opor[tet] / [c] et *del.* coll[egii] / [d] omnino *del.* causa.

105

STEPHANUS BÁTHORY DE SOMLYÓ [1] SIXTO PAPAE QUINTO

EX SOMLYÓ 26 IANUARII 1589 — ROMAM

TEXTUS: 1. Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 31* 365*r-v* et 374*r-v* (*prius* 685-86 et 699-700); autographum. — 2. *Ib.*, v. *23*, f. 298*r* (*prius* 156); apographum Romae factum pro Nunt. ap. in Polonia.

SUMMARIUM: *De statu religionis catholicae post patrum S.I. expulsionem.*

Sanctissime et Beatissime Pater.

La nuova deliberatione fatta in dieta generale dal regno di Transilvania contra li padri jesuiti, come haverà apportato maraviglia a

[1] Vide epistolam Patris Provincialis, diei 23 dec. 1588; supra, doc. 91 § 1.
[1] De St. Báthory iun. cf. supra, doc. 83 adn. 4 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sua Beatitudine, così potrebbe haver parturito qualche pensiero che la cattolica fede fosse in tutto estinta in queste parti. Il che essendo al tutto lontano dal vero, ho preso consiglio con basciare li piedi a V. S.tà darli informatione, come non per odio per la cattolica religione, ma[a] per particolar cagioni s'è fatta questa deliberatione. Hora non le referisco et per non esserli di tedio, et perché a pieno saranno racconte al legato di S. S.tà in Venetia[2] dal'Ill.mo Signor Melchior Micheli[3] nobile venetiano et gran priore del'ordine di SS. Mauritio et Lazaro, come quello che per doe anni stando in questi paesi, è benissimo informato di questo negotio. Fu con tutto ciò et dal Principe et da tutta casa nostra gagliardamente tolta la loro protettione, come da quelli che in ogni tempo et occasione siano stati cattolici et difensori de la religione[4]. Ma essendo ancora il Principe al'hora sotto Governatore calvinista[5], lasciato dal Ser.mo nostro zio, re de Polonia, non potessimo fare che li padri restassero in questo regno. Determinando però che ogni sorte[b] di sacerdoti et frati cattolici possino stare publicamente [365v] et privatamente appresso ogni gentil'huomo che vuole, purché non sia jesuita[6]. Se adunque fosse riferito questo successo a V. S.tà in altra maniera, creda che non sia vero. Il che apertamente cognoscerà di capitoli che nella dieta si sono formati[7]. Con che humilmente chinandomeli bascio li santi piedi. Di Somlio alli 26 di genaro del 1589.

Di Vostra Santità humillissimo et devottissimo servitore

Stefano Bathori.

---

[a] ma *sup. tl* / [b] sorte *del. tl* da.

---

[2] Hieronymus Matteucci († 1609), nuntius ap. Venetiis (1588-90); cf. BIAUDET, *Nunciatures*... 143 et 158; et GULIK-EUBEL III 299 356. Epistolam Nuntii de relatione Micheli vide infra, doc. 117.

[3] De illustri familia Micheli cf. *Nouvelle Biographie Générale* XXXV 422-25. Vide etiam MAH I 391.

[4] Stephanus B. iun. fuit innovatae religionis; conversio eius tentata est primum a P. Possevino, ad finem autem perducta a P. Campana, praep. prov. Poloniae; cf. MAH II 483-84 et 645.

[5] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5 et passim.

[6] Cf. articulos comitiorum; supra, doc. 92.

[7] Videsis ibidem.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

106

PROTESTATIO FACTA IN LELESZ PRO IURE SOCIETATIS IESU IN TRANSYLVANIA DEFENDENDO

IN LELESZ 29 IANUARII 1589

TEXTUS: *Austr. 20* 307*r-v*; originale, unius folii (300 × 300 mm.). In facie versa folii manu Patris Wujek v. prov. Transylvaniae: « Pro Reverendo Patre Generali ».

Nos Paulus Zeghedey [1] electus episcopus chanadiensis ac consiliarius Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestatis, nec non praepositus et conventus ecclesiae sanctae Crucis de Lelez memoriae commendamus per praesentes significantes quibus expedit univeris, quod Reverendus Pater Leonardus Rubenus essendiensis, academiae et collegii Societatis Iesu claudiopolitani rector suo proprio ac Reverendi Patris Claudii Aquavivae itidem Societatis Iesu praepositi generalis, atque adeo totius ipsius Societatis Iesu nominibus et in personis nostram personaliter accedentes in praesentiam per modum gravis et solennis protestationis, inhibitionisque nobis significare curavit hoc modo quod praetactam Societatem ipsorum superioribus annis et temporibus per serenissimum quondam dominum Stephanum alias regem Poloniae ac faelicis reminiscentiae, et illustrissimum olim dominum Christophorum Bathori de Somlio, alias vaivoda Transylvaniae piae memoriae, in Transylvaniam legitime introductam et fundatam multisque donationibus et privilegiis auctam et decoratam; posteaquam a Ill.mo Domino Sigismundo filio dicti quondam Christophori Bathori moderno principe Transylvaniae litteris introductoriis et statutoriis communitam [2] ac ab omnibus Transylvaniae regnicolis in generalibus comitiis anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo primo transacto Claudiopoli habitis et celebratis, susceptam, confirmatam et approbatam [3]; contra iura et con-

[1] De P. Szegedy cf. supra, doc. 99 adn. 110.

[2] Litteras introductorias in bona temporalia collegio claudiopolitano donata v. in MAH II 219-25.

[3] Articulum approbationis v. *ib.* 207.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tenta decreti regni Transylvaniae nec non introductionem, fundationem, auctionem et privilegii vigores praefatorum quondam dominorum Regis Poloniae et Vaivodae Transylvaniae donationem ac etiam introductionem et statutionem dicti Sigismundi Bathori moderni, uti praefertur, principis approbationemque, susceptionem et confirmationem dictorum regnicolarum praetacti regni Transylvaniae (et caetera indicta causa) in generalibus comitiis proxime in Meggyes in mense decembri anno Domini recens et immediate transacto, evoluto, habitis et celebratis minus iuste et indebite eiecissent, bona et iura ipsorum immobilia dicti regnicolae tam a dictis fundatoribus quam ab aliis etiam piis hominibus collata fisco adiudicassent et varadiensibus etiam patribus eiusdem Societatis Iesu ipsa privilegia eripuissenta cum tamen iidem patres et theses theologicas coram omnibus regnicolis et fidei rationes et privilegia ipsa ad iura temporalia defendenda definite, prout protestans ipse praetenderet, obtulissent[4]; sed nullum locum defensionis dedissent. Quae omnia cum contra ius totius christianitatis acta sint, ne quid eorum quod ad causam tum Dei tum piae memoriae dictorum fundatorum tum etiam Societatis et Ecclesiae spectat, negligere videantur, pro ratione officii sui et totius Societatis praescriptae nomine solenniter protestatur super eo quod iidem omnia iura eorundem in Transylvania ipsis legitime data et collata ac per eosdem acquisita, tenta et possessa suo tempore, simul cum iure illo quod eadem Societas habet in seminario claudiopolitano sibi partim a Summo Pontifice partim vero a praefato sancto [!] Stephano rege piae memoriae publico privilegio commendato[5]. Unde facta hiusmodi protestatione idem Leonardus Rubenus protestans suo ac aliorum quorum supra similiter protestantes nominibus et in personis primum et ante omnia praefatum Dominum Sigismundum principem Transylvaniae a donatione, collatione, datione, conservatione, detentione, utensione, distractione, dissipatione et alia quaevis in genere abalienatione universorum bonorum et iurium possessionarium ipsorum praetestantium in praetacto regno Transylvaniae ubicunque existentium et habitorum, alios vero omnes et singulos cuiusvis status, gradus, conditionis, dignitatis et praeeminentiae existant homines ab impetratione, statutione statuique factione ac alia quavis usurpatione, occupatione et fundatione usuque fructuum ac quarumlibet utilitatum et pertinentiarum eorundem quo-

---

[4] De thesibus cf. supra, doc. 97 (f. 228*r*).

[5] De fundatione et vicissitudinibus seminarii pontificii et regii cf. MAH II 10* et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cunque nominis vocabulo recitatarum perceptione seu percipi factione partim vel in toto ut ut scilicet iam factis aut in posterum fiendis praehibuit contradicens et interdixit inhibens publice ac manifeste serioque et solenniter coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Datum feria quinta proxime post festum conversionis B. Pauli apostoli [6]. Anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo nono.

107

ALEXANDER PERETTI CARD. SECR. [1] HIPPOLYTO ALDOBRANDINI LEGATO PONT. IN POL. [2]

ROMAE 31 IANUARII 1589

TEXTUS: Romae, ASV, *Principi 151* 424*r-v* (*prius* 767*r-v*); regestum.
SUMMARIUM: *Omnia tentanda ut patres S.I. in Transylvaniam reverti possint.*

Ill.mo et R.mo Signor mio osservandissimo.

Con grandissimo dispiacere d'animo la S.tà di N.S.re ha inteso la violenza fatta dagli [424*v*] heretici di Transilvania a li iesuiti di quella provintia per cacciarli fuori et del possesso di quei collegii datili da la pietà del Re Stefano di gloriosa memoria et dal governo spirituale di quel giovane Principe. Et perché questa perdita le preme molto per le pessime conseguenze che ne possono succedere, vuole che V.S.Ill.ma tenti ogni via per vedere se fosse possibile di rimettere i padri nei collegii loro o almeno di conservare in qualche maniera il pristino possesso. S. B.ne si persuade che il Cardinale Batori, il Gran Cancelliere Zamoisci [3] et l'arcivescovo di Napoli, nuntio in Polonia [4] potranno

---

[6] Die 29 ian.
[1] De A. Peretti cf. supra, doc. 25 adn. 2.
[2] De H. Aldobrandini cf. supra, doc. 30 adn. 6.
[3] De Ioanne Zamoyski, cancellario regni Poloniae cf. supra, doc. 4 adn. 16.
[4] Hannibal di Capua; cf. supra, doc. 30 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aiutare in qualche parte. Però V.S.Ill.ma non mancherà communicare con loro et con altri che giudicherà essere atti ad aiutare questa causa de la religione catolica. Et occorrendo aiuto di qua, aviserà. Et le bascio humilmente le mani. Di Roma a l'ultimo di genaro 1589.

108

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 1 FEBRUARII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Austr. 20* 309*r*-10*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Quid P. Szántó ex Transylvania Ioanni Kutassy, ep. quinqueeccl. scripserit.* — 2. *Petit alumnum ex Collegio Germanico, linguae hungaricae gnarum, qui parochus sit Selliae.*

... 1. Venio nunc ad alia sed, quod dolendum est, non multo laetiora. In Hungaria fui [1] apud R.mum electum Episcopum Quinqueecclesiensem [2], qui modeste certe mihi et socio [3] narravit quid ad se a P. Stephano Aratore ex Transylvania sit scriptum; atque etiam ipsas literas legit, statimque laceravit et combussit. Praecipua capita notavit socius meus quae his inclusa accipiet [4]. Easdem literas alii duo episcopi legerunt, quorum alter affirmat, dictum patrem transylvanicae cladis praecipuam caussam fuisse. Quantum ex nostris qui illum ante noverunt, intelligo, non expediret illum in Hungariam mitti ... [310*r*] ...

2. Est in Collegio Germanico hungarus quidam, Ambrosius Pudentius [5], qui putatur libenter suscepturus parochiam nostram scellien-

---

[1] In epistola diei 23 dec. 1588 P. Provincialis nuntiavit se brevi in Hungariam petiturum ob negotium collegii hungarici; cf. supra, doc. 91 § 2.

[2] Ioannes Kutassy († 1601), episc. quinqueecclesiensis (1589-96); cf. GULIK-EUBEL III 298.

[3] Ioannes Reynel S.I., rector collegii viennensis; cf. supra, doc. 42 adn. 24; et doc. 91 § 2.

[4] Quae capita videri possunt inferius, doc. 108/A.

[5] Ambrosius Budensis (alias Ráczkövy); qui die 1 febr. 1582 venit in Collegium Germanicum; cf. VERESS, *Matricula* ... 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sem, saltem ad aliquot annos. Quaeso R.P.V. vel hunc si sit aptus, vel aliquem quempiam hungaricae linguae gnarum mittat. Nam hic invenire vix poterimus donec aliquem alumnum educemus [6] . . .

108/A

CAPITA LITTERARUM STEPHANI SZÁNTÓ S.I. AD IOANNEM KUTASSY EP. QUINQUEECCLES.

INEUNTE ANNO 1589

TEXTUS: *Germ. 168* 168*r*; summarium scriptum est Viennae manu Patris Reynel.

TEMPUS: Tempus quo data est epistola Patris Szántó, cognosci potest in epistola Patris Bader, prov., diei 1 febr. 1589 (v. supra, doc. 108 § 1) cui nostrum adiunctum fuit.

In literis P. Stephani Aratoris ad Reverendissimum Quinqueecclesiensem, administratorem in spiritualibus archiepiscopatus strigoniensis, Ioannem Kuthasi [1]

1. Continet laudationem personae valde verbosam et affectatam quae R.mo ruborem concitet, uti ipsemet R.mus mihi cum literas legeret, referebat.

2. Modus alloquendi R.mum non decens personam Societatis. Scilicet per numerum singularem et tanquam [a] pater ad filium, hac et similibus formis: Tu autem, fili mi, meliori consilio sic te geris etc.

3. Praelatos dicit esse contrarios collegio ungarico [2]; qui promovere deberent. Id quod R.mus egerrime ferre visus est.

4. Recenset mortuos aliquot episcopos et praelatos quorum unus bona omnia ecclesiastica dilapidaverit, alter turpissime cum meretricibus absumpserit, alius in singulos dies potu et crapula abligurierit.

---

[6] Responsum Patris Generalis videre est infra, doc. 113 § 1-2.

[1] De I. Kutassy cf. supra, doc. 108 adn. 2.

[2] Quod vero veritati respondet; cf. supra, doc. 43, 60 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Et his tamen, inquit, beneficia libenter datis, nobis si donentur, invidetis. Ad hoc vero R.mus respondebat admodum placide: Saltem, inquit, mortuos sineret quiescere.

5. Seipsum nimis laudat hoc modo [b]: Scis in tota Hungaria vos non habere virum mihi eruditione parum. Si ergo mei iuris essem et privatus ad vos venirem, utique libenter beneficium daretis. Cur non Societati quae multos dabit viros doctos etc.

6. Nimis extollit labores Societatis quos ubique ponit in hominum conversione in tota Germania et Hungaria, dicendo scilicet nihil esse nisi per nostros recte factum.

7. Taxat haereses et suspectas propositiones R.mi Telegdini mortui [3] quas in suis concionibus respersas habeat [4] (cum tamen conciones illae verae catholicae habeantur). Dicit se [c] alias collegisse [5] et cupere ut ipsemet R.mus typis Tyrnaviae mandare velit.

---

[a] tanquam *del.* ad / [b] modo *del.* Societas [?] / [c] se *del.* illas, *in marg.* alias.

109

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 4 FEBRUARII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 134*r*-35*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De negotio compositionis cum Illésházy.* — 2. *In Hungaria scholae aperiendae et quidem Varalliae.* — 3. *Observationes circa resolutiones Patris Generalis de difficultatibus in administranda praepositura thurociensi.* — 4. *Libenter excipientur socii ex Transylvania eiecti.*

---

[3] Nicolaus Telegdi, episc. quinqueeccl., obiit anno 1586; cf. MAH I passim et MAH II 891.

[4] De concionibus annis 1577-80 typis expressis cf. *Régi Mo-i Nyomt.* I 373-74 404-05 444-45.

[5] In epistola die 12 oct. 1587 data nuntiat Patri Generali se cogitare «homilias pro toto anno super evangelia ungarice scribere»; cf. supra, doc. 32 § 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. In negocio Baronis illius hungari[1] sunt duo extrema quorum consilium petivimus. Suadent pene omnes et urgent ut ius nostrum prosequamur, nulla admissa compositione. Sed ita tamen ut per nos aut nostro nomine nihil fiat, sed Caesaris; eo quod res et odii sit plena et quia nos in plena possessione nondum simus, facile ab adversario reiici et eludi possimus. E contra non desunt qui vel affinitate coniuncti vel muneribus ut videtur adversario[a] conglutinati, suadeant nescio quam compositionem. Et hi catholici sunt et amici haberi volunt. Itaque res plena est periculi. Si enim primum sequamur consilium, verendum ne et reiiciamur, et posteriores qui auctoritate plurimum valent, offendamus. Adde quod casus transylvanicus[2] merito a rigore iuris nos avocare debet. Et haec eadem timenda sunt, si et Caesaris et nostro nomine caussa agatur. Quod si in posterius descendamus sententiam, cogemur ad iniquas et legibus contrarias conditiones, atque adeo priores omnes offendemus et pluribus nostra facilitate ianuam contra nos et subditos aperiemus. Itaque re diu multumque apud me cogitata, veni in hanc sententiam ut in hoc peculiari casu renuntiemus totum ius nostrum Caesari, eumque rogemus ut tamquam fundator et patronus sui collegii et regni caput faciat et fieri mandet quicquid iustitiae, regni legibus et tranquillitati ac securitati magis consentaneum iudicaverit[3]. Hac quippe ratione neque prior pars, si quid forte quam vellent, levius, neque posterior si quid opinione sua severius statuatur, nobis succensere merito poterit. Consilium hoc contuli cum duobus externis qui valde probant, et cum nostris qui et ipsi probant. Quamvis duo occurrant dubia seu difficultates. Altera, ne corruptelis amore ac benevolentia potius quam iure res transigatur; altera ne quid aula[b] hac occasione iuris etiam in posterum in nos acquirat. Sed priori occurri potest, nihil ad nos hanc culpam pertinere; posteriori vero satis occurritur si ponatur in supplicatione expresse: In hac speciali caussa etc. Itaque in hanc sententiam supplicavi Caesari per Ser.mum Ernestum ita ut si Ernesto melius occurrat consilium, id libenter sim secuturus ... [134v]

2. Venio ad collegium Hungariae. Cum Dei gratia in Hungariam profectus sum[4] et mecum unus ex consultoribus viennensibus[5] duxi qui et consilio melius quam socius meus iuvare me et de re tota ad

---

[1] De controversia cum Stephano Illésházy cf. supra, doc. 91 § 1.
[2] Intelligenda est expulsio S.I. ex Transylvania.
[3] Cf. responsum Patris Generalis die 21 ian. 1589 datum; supra, doc. 104.
[4] De quo itinere cf. supra, doc. 91 § 2 et doc. 108 § 1.
[5] Ioannes Reynel S.I., collegii viennensis rector; cf. supra, doc. 108 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

consultores viennenses referre posset; ut tandem quid nobis in Domino videretur, R.P.V. perscribere possem constantius et certius.

Primum ergo visum omnibus est nostris ut collegium vel certe initium aliquod collegii quam primum fiat. Hoc enim est quod tota Hungaria clamat. Alii quidem bono, alii vero, ut credibile est, iniquo zelo. Tempus vero oportunum videbatur proximus autumnus. Sed ita ut circa Pascha[c] catalogus lectionum impressus divulgetur, et interea temporis cum classes tum reliquae habitationes et necessaria supellex pro nostris et alumnis asportetur.

Deinde locus pro collegio omnibus pene nostris idem probatus est in quem R.P.V. inclinabat [6], non obstantibus incommodis de quibus paullo post. Quamvis nonnemo fuerit qui multis rationibus (sed certe sine ratione) urgeret ut hoc eodem tempore urgeretur etiam alius locus Cassoviae vel Pressoviae, fierentque quasi duo collegia simul ex iisdem reditibus. Verum haec sententia ab omnibus aliis est reiecta. Itaque in hanc sententiam Caesari supplicatum est, adiiciendo quod si deinceps res felicem successum non habeat et alius commodior locus occurrat, non fore admodum difficilem migrationem. Omnino autem haec videntur facienda ut ora claudantur malivolis; atque etiam propter transylvanicam cladem. Qua multorum animi erecti contra nos dicuntur nisi initium aliquod videatur.

3. Iam de resolutione R.P.V. circa difficultates aliquando propositas [7] adhuc quaedam remanent R.P.V. indicanda. Et quidem circa paragraphum 4 de tot parochis haec duplex manet difficultas in praxi, quantumvis P. Ioannes Nicolaus [8] et P. Ostovinus [9] in speculatione multa polliceantur. Prior est quod tot parochos habere non possimus, imo cum quinque vel saltem quatuor (nam duo tantum parochiae coniungi possunt) habere sit necesse, vix unum habemus. Posterior quod ordinarii nimis timidi, suaviter et valde pedetentim procedamus cum haereticis eiiciendis. Itaque quorum auctoritate illi eiiciendi et catholici introducendi essent, metu perculsi in suis paroeciis multa non toleranda tolerant, et nobis ut idem faciamus ne turbas concitare velimus, suadent. Sed de hoc posteriori videbo cum R.mo Nuntio [10].

---

[6] P. Generali videbatur, omnibus consideratis, collegium inchoandum esse Varalliae; cf. supra, dcc. 82 (ad nonum).

[7] Resolutionem Patris Generalis videsis supra, doc. 82.

[8] I. N. Donius S.I.; responsum eius ad difficultatem inveniendi parochos, habetur supra, doc. 75 (ad quartum).

[9] Responsum Patris Hostovini invenies supra, doc. 76.

[10] Antonius Puteo, achiepisc. barensis; cf. supra, doc. 25 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De priori faciemus quod poterimus. Sed revera inveniri non possunt idonei.

Circa eundem § 4 et ea quae in fine de alumnis adduntur [11], haec occurrebant: 1° Plaerisque videbatur non omnes et statim in initio iuramento ad statum ecclesiasticum adstringendos, sed maturiores tantum. 2° Non solos pauperes, sed etiam ditiores admittendos si modo habeant requisitas conditiones. 3° Omnes [d] probant quod a me propositum fuit ut duo genera alantur: quidam vere more pauperum qui quotidie contenti sint pane et offa aut leguminibus. Caetera sibi procurent. Et hi satis magno numero exiguo pretio ali possent. Alii vero more alumnorum. Et hi haberent omnia necessaria: [135r] victum honestum et quotidie carnes, amictum more clericorum, habitationem etc. Et hi non nisi pauci, praesertim initio, ex priori numero selecti, iuramento ad statum ecclesiasticum adstricti etc. 4° Admittantur hi, posteriores praesertim, ex tota et sola corona Hungariae, hoc est, sive sint hungari lingua et natione, sive slavi sive germani nati in Hungaria. Omnes enim pertinent ad coronam et omnes hae linguae in usu sunt et indigent auxilio. Ex omnibus tribus admittuntur in canonicos. Et Caesar mallet omnes esse germanos. Quare nulli ex tribus his videntur excludendi. Imo nec alii si teneant unam ex his linguis et velint servare conditiones [e].

Circa 9 § de loco collegii, exceptis uno aut altero ex nostris, reliqui inclinant in Varalliam. Externi aliqui ab initio eiusdem fuerunt sententiae. Alii qui contra erant, nunc idem sentiunt quando eo ventum est ut festinatione opus sit, quod alibi fieri non potest. Nam quatuor scholae et habitatio pro nostris et alumnis exiguo sumptu tempori brevi parari possunt. Incommoda vero de quibus scriptum fuerat, partim a nostris partim ab externis haec adferuntur: 1° Loci obscuritas, linguaeque barbaries, habitationum paucitas et angustia, cum fere sint rusticanae, artificum, institorum et mercatorum; rerum ad quotidianum usum necessariarum inopia, mensae honestioris pro nobilibus et divitibus difficultas, annonae caritas, non absoluta sed respectiva, hoc est, respectu aliarum Hungariae regionum. Denique et pauperes suis carebunt commodis, cum pauci sint qui dare possint. Sed haec omnia prae aliorum locorum incommodis toleranda erunt, hoc praesertim tempore. Itaque etiam locus in supplicatione Caesaris expressus est. Hactenus de Hungaria . . .

4. Ex transylvanica clade (multi nobis similem in Hungaria ominantur) si qui ad nos veniant, grati erunt nobis. Praesertim vero si

---

[11] Vide supra, doc. 82 (ad quartum).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

veniret P. Marcus [12] hungarus, P. Leonardus [13] qui fuit rector Claudiopoli . . .

---

[a] adversario *del.* coniuncti / [b] aula *del.* in re / [c] Pascha *del.* catha[logus] / [d] omnes *del.* ind[icant] / [e] conditionibus.

110

P. ANTONIUS POSSEVINO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

LUCCA 11 FEBRUARII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Opp. NN 332* 114*r*-16*v*; autographum.

SUMMARIUM: *De nostrorum expulsione ex Transylvania observationes.*

. . . Quando la P.V. mi scrisse la sua delli 28 del passato [1], la quale hieri mi giunse, io havevo scritto il dì precedente a M. Lazaro Visconti [2] quel che le piacerà di farsi leggere nella presente inclusa [3], in caso che non le fosse mostrato. Et così potrà vedere et l'occasione che io hebbi di scriverne al detto M. Lazaro, et insieme che a pena mia resta di rappresentare altro a V.P. circa quel che mi commette intorno le cose di Transilvania.

Et non dimeno se il considerare le cagioni di quella deliberatione de transilvani circa la dimissione de nostri, può dare qualche luce o all'altre cose che costì si hanno a determinare o all'aiuto di quelle parti, posso dire con verità che come lungamente mi stette su'l core la dilatione che costì si faceva di mandare in Transilvania un rettore italiano sodo

---

[12] M. Pitačić S.I.; vide eius epistolam supra, doc. 62.

[13] L. Rubenus S.I.; de quo cf. supra, doc. 94 et passim.

[1] Quas tamen non invenimus.

[2] L. Visconti, italus, seminariorum pontificiorum procurator; cf. MAH II 389 et passim.

[3] Etiam hae litterae nos fugiunt.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et maturo, così sentii molta maraviglia che vi si fosse mandato il v. rettore di Riga [4], il quale con suo modo non solo fu discacciato di Riga, ma parimente lasciò semi perché poi fossero i nostri discacciati più vivacemente [5]. Et l'havervi poi mandato il P. Emanuele Vega [6], il quale troppo si affrettava in ragunare novitii [7], et fare troppo movimento in paese si fatto, mentre si [114*v*] potevano fare studiare in Transilvania et in Polonia sotto altro pretesto, cangiandogli nei seminari di Prussia et di Vilna. Et oltre ciò l'havere i nostri aggiunto alle ragioni che produssero per restare in Transilvania il testamento di Stefano Re [8], nel quale esso mostrava pessimo concetto di tutti quei senatori di Transilvania, mi assicuro che havrà affrettato la dimissione dei nostri. Et Dio voglia che non habbia talmente ferito il core di coloro che anco sieno essacerbatissimi contra tutta la famiglia de Batori, si che pensino a qualche novità. Oltre che vo temendo che per via del Turco non cerchino di fare discacciare anco i nostri di Moldavia [9], sotto quei colori che è facile a tali di trovare in ruina loro et della causa di Dio. A Sua D. Maestà sia a core la salute di quell'anime et di quel Principe [10]. Amen.

Il resto potrà V.P. havere trattato con Mons. Resca [11], a cui mandai et le scritture et il restante ch'io hebbi di Transilvania, per quei rispetti che gli scrissi, pregandolo però che prima si informasse dalla Segreteria se di Transilvania fossero venute a V.P. cose fresche accioché non la gravasse fuori di proposito . . .

---

[4] Leonardus Rubenus S.I.; cf. supra, doc. 3 adn. 8 et passim. Intentio Patris Generalis fuit alium in Transylvaniam mittere ut rector collegii claudiopolitani fieret; cf. supra, doc. 20 adn. 14, doc. 31 § 1, doc. 33 § 1, doc. 38 § 8.

[5] De vicissitudinibus S.I. in Livonia cf. supra, doc. 33 adn. 4.

[6] De quo cf. supra, doc. 29 adn. 6 et passim.

[7] P. Wujek epistola diei 5 oct. 1588 certiorem reddidit Patrem Generalem se quinque iuvenes, alumnos seminarii claudiopolitani Romam in domum probationis missurum; inter eos recensetur etiam Petrus Pázmány; cf. supra, doc. 79 § 1.

[8] Hanc testamenti partem videas supra, doc. 4 adn. 12.

[9] De missione moldavica S.I. vide supra, doc. 98 adn. 32.

[10] Petrus Schiopul; cf. *ib.* adn. 33.

[11] De Stanislao Reszka cf. supra, doc. 94 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

111

ANTONIUS DE PUTEO NUNT. AP. IMPER.[1] HIPPOLYTO ALDOBRANDINI LEGATO PONT. IN POLONIA

PRAGA 22 FEBRUARII 1589 — IN POLONIAM

TEXTUS: Romae, ASV, *Fondo Borghese* III v. 72/A 477*r-v* (*prius* 469 797); originale.

SUMMARIUM: *Proponit ut seminarium pontificium claudiopolitanum, post patrum S.I. expulsionem ex Transylvania, transferatur in collegium in Hungaria erigendum.*

... Il P. Provinciale de gesuiti in Germania[2] mi ha pregato di supplicare V.S.Ill.ma a favorire un desiderio commune dela Compagnia per servitio di Dio et salute dele anime. Il che non ho saputo negarli conoscendo così il buon fine dal quale egli è mosso, come la naturale dispositione di V.S.Ill.ma a procurare con ogni efficacia tutte le cose che risgoardino opere tanto pie. Per esser stati i padri giesuiti scacciati di Transilvania, è seguito in consequenza che si siano levate le schole catholiche, le quali erano partialmente frequentate da quelli che si nutrivano nel seminario di S.S.tà. Pare a padri che affatto sia da temere che quella gioventù si perda in queste turbolenze et che non si continuando a mantenere in qualche modo un seminario per li transilvani, facilmente si caderà d'ogni speranza di poter sollevare et ridurre quei popoli dagli errori a la vera religione.

Supplica però V.S.Ill.ma il P. Provinciale a voler raccomandare questa necessità a la S.tà di N.S.re si che si [477*v*] degni trasferire il seminario di Transilvania in qualche altro tenuto da la Compagnia in luogo più vicino d'Ungaria con conditione che vi si admettano solamente transilvani. A questa cura si offrivano prontamente i padri del collegio eretto da S.M.tà Cesarea in Ungaria.

Io non conosco di dovermi allungar più, sí per non essere a V.S. Ill.ma molesto in tante sue gravi occupationi, sí perché il negotio è tale che a la molta pietà et benignità sua si fa raccomandato per se stessa[3] ...

---

[1] Cf. supra, doc. 25 adn. 1.

[2] G. Bader S.I., praep. prov. Austr.; cf. infra, doc. 112 § 3.

[3] Responsum cardinalis Aldobrandini non invenimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

112

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 23 FEBRUARII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 137*r-v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De controversia cum Illésházy.* — 2. *De nostris transylvanis, eorumque supellectili.* — 3. *De pensione seminarii suggerit nonnulla.* — 4. *De P. Szántó et P. Pitačić.*

... 1. Priusquam Vienna discederem, duas Ser.mo Ernesto supplicationes obtuli, ab ipso, si probarentur, offerendae Caesari, de collegio hungarico et homicidio illato [1]. Hactenus responsum nullum est datum. Vereor ne adversarius evadendi vel certe componendi rem vias quaerat, quod nuper in quodam nobis admodum addicto, sed iam ut videbatur, corrupto, animadvertisse videor. Verum, utut res cadat, tolerabilius erit, si negocio toto in manus Caesaris resignato aliquid praeter aequitatem accidat quam si nos ipsi ageremus.

2. De carissimis nostris transylvanis qui ad nos vel iam venerunt vel adhuc expectantur, iam ad R.P.V. nominatim perscriptum intelligo. Erunt ipsi nobis non communi tantum nomine quia fratres nostri sunt, sed etiam quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati [2], gratissimi [3]. De quibus tamen nullam ab ipsorum superiore vel informationem accepi, vel mandatum quid opus sit facto, nisi quod ipsorum opera possim uti donec a R.P.V. vel a provinciali aliud praescribatur. A nostris vero cum viennensibus tum varalliensibus haec suggeruntur:

1° Ut illos maiori saltem ex parte pro hac provincia impetrare coner. Quamvis hoc de quibusdam mox aliis datis literis revocetur eo quod quaedam de illis sint intellecta quae parum afflictae huic provinciae si maneant, videantur profutura. Adeo[a] ut putantur hac occasione voluisse suam provinciam exonerare[a]. Ego qui illos non novi, quid et cui credam, ambigo, donec Viennam reversus, melius explorem.

---

[1] Cf. eius epistolam diei 4 februarii 1599; supra, doc. 109.
[2] Act. 5 41.
[3] Cf. supra, doc. 109 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2º Ut bibliothecam et sacram supellectilem a R.P.V. pro collegio varalliensi impetrem. Rationes quae in Barbara [4] non [b] concludant, afferuntur. Ego quid petam, nescio. Unum hoc V.R.P. representare volui, fortasse praedictam bibliothecam et supellectilem tolerabili pretio aestimatam posse tradi ea conditione ut si quando collegia illa quod speramus, optamus quidem certe, restituantur, hoc ipsum pretium eis refundatur. Haec in insipientia mea.

3º Ut quandoquidem sublato seminario pene omnis spes catholicae religionis in illis locis concidit, pensio illius in collegium varalliense transferatur ea lege ut vel soli transylvani vel certe illi potissimum in eo suscipiantur. Eaque [138r] ratione servetur semen aliquod ne sicut Sodoma et Gomorrha simul omnes intereant [5]. Qua de re egi cum R.mo Nuntio [6], qui etsi rem difficilem futuram putabat, scripsit tamen Ill.mo Cardinali Aldobrandino [7]. Forte R.P.V. aliquid in hoc genere efficere poterit. Quod haud dubie magno erit miseris et afflictis solatio [8].

4º Ut patrem illum de quo nuper scripsi [9], nullo modo in hac provincia recipiam vel certe retineam. Cum enim a primariis Hungariae dominis non minima huius tragaediae occasio dicatur, et alioqui vehementior natura eius et nostris et externis probe sit perspecta, fieri facile posset ut nos consilii sero paeniteret. V.R.P. omnibus consideratis facile statuet quid in Domino expediat. Addo ego unam humilem, sed tamen ardentem supplicationem: ut saltem hac occasione P. Marcus [10] nobis restituatur. Vere enim R.P. extrema id postulat necessitas, quam alias explicabo fusius. Quamvis tacere mallem. Hoc unum nunc dico, si R.P.V. consultum vult Hungariae, sicut haud dubie vult, hunc

---

[4] « Barbara » vocatur unus ex modis syllogisticis argumentandi in scholastica philosophia; cf. *Encicl. Filos.* I 573.

[5] Cf. Gen. 19 23-28.

[6] Antonius Puteo, archiepisc. barensis; cf. supra, doc. 25 adn. 1 et doc. 111.

[7] De H. Aldobrandini card. cf. supra, doc. 30 adn. 6.

[8] De supellectili sacro sociorum ex Transylvania expulsorum, et de pensione seminarii claudiopolitani P. Generalis ita statuit: « De supellectili autem et de pensione seminarii nihil agi poterit, quoniam supellex provinciae Poloniae debetur, cuius membrum erat Transylvania; et quidem ei quoque ipsi danda erit deposito. Pensio autem ex S. Pontificis voluntate pendebat, qui eam revocavit simul ac audivit non esse amplius opus in Transylvania; neque eum iudicamus ullo modo in hac materia amplius appellandum » *Austr. 1* II 482.

[9] St. Szántó S.I.; cf. supra, doc. 108 et 108/A.

[10] M. Pitačić S.I.; quem iam in epistola diei 4 febr. 1589 nominavit: cf. supra, doc. 109 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. Marcum vel certe alium similem nobis det, cui tuto possimus fidere [11] ...

---

[a] adeo ... exonerare *in marg.* / [b] non *sup.*

113

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 1 MARTII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 470-71; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *De litteris Patris Szántó imprudenter scriptis.* — 2. *De alumno hungaro Collegii Germanici futuro parocho in pagis praeposituraе turociensis.* — 3. *De negotio compositionis cum Illésházy.* — 4. *Approbatur ut collegium et seminarium quamprimum Varalliae inchoentur.* — 5. *Quid de sociis et rebus transylvanicis fiet.*

1. De litteris P. Aratoris tam imprudenter scriptis [1] sane non potuimus no dolere. Sed hoc vetus est illius infirmitas, qui certe facit ut bona eius voluntas et talenta etiam quae habet ad laborandum in vinea Domini, saepe impediantur. Quare si ille in [a] provinciam istam venerit, monebit eum simpliciter et diserte, et instruet ut prudenter se gerat, maxime cum iam experientia eum docere potuerit quantum obstet divino obsequio illa inconsideratio in loquendo ...

2. De Ambrosio ungaro qui hic est in Collegio Germanico [2], actum est iam [b] diligenter, et speramus rem ex sententia confectum iri. Visus est enim bonam voluntatem et inclinationem etiam ad opus illud prae se ferre. Itaque dabitur opera ut non multum differat.

3. De negocio baronis illius hungari [c] [3] probamus quod ab R.a V. actum est ut Caes. Maiestati omnino permitteret ...

---

[11] Responsum Patris Generalis videsis infra, doc. 113.
[1] Cf. supra, doc. 108 et 108/A.
[2] A. Budensis; cf. supra, doc. 108.
[3] Dissidium cum Stephano Illésházy; cf. supra, 111 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Restat nunc negocium hungaricum [4]. In quo placuit mihi quod R.a V. Varalliam denique omnibus aliis locis praelatam scribit, maxime cum si usus aliud tulerit, nihil obstet quominus aliud deinde consilium sequi possimus. De parochis autem priorem quidem difficultatem quam R.a V. indicat [e], aliqua diligentia adhibita superabilem fore iudicamus, praesertim cum deinde seminarium institutum fuerit, ex quo et alii fructus, et sine dubio hic etiam manabit ut quos oportuerit operarios educere possimus qui etiam, nisi fallimur, libentius nobiscum erunt quam cum aliis dominis. [471]

De posteriori difficultate probamus ut R.a V. conferat cum Nuncio. Sin tamen si iura regni hanc potestatem faciunt dominis temporalibus ut haereticos parochos [f] eiiciant si velint, nos quidem oportebit ea potestate uti, etsi alii prae nimio timore non utantur. Sin autem haec potestas non permittitur, tum temporis progressu cum, ut speramus, auctus erit in dies catholicorum numerus, non erit difficile subditis, praesertim nostris, persuadere ut ipsimet petant [g] catholicos parochos sibi dari. Idque faciet ut minor sit strepitus.

Ceterum quae R.a V. circa alumnos proponebat de astringendis iuramento maturioribus tantum, de admittendis etiam ditioribus, de duplici illa conditione in victu [h] praebendo aliis more pauperum, aliis honestiori, denique de tribus linguis ad coronam hungaricam pertinentibus, omnia probamus; sed hoc postremum ita ut maior numerus sit eorum qui lingua et natione sunt hungari. Quod autem de maturioribus dicitur, decimum octavum annum aut circiter intelligimus. Extremum illud est quod illud etiam placet ut quamprimum poterit, initium collegio detur aut saltem omnes videant nos quamprimum initium daturos ut omnium ora occludantur.

5. Ceterum quod ad reliquias transylvanicae cladis attinet [5], personas quidem quae in provinciam istam venerint, excipient [i] cum omni caritate, et [i] R.a V. retinebit iisque utetur pro suo placito ubicunque

---

[4] Cf. *ib.* § 3.

[5] Cf. supra, doc. 112 § 2. Martinus Bastius S.I., novus collegii viennensis rector mense februario certiorem reddidit Patrem Generalem (litterae desiderantur) de adventu sociorum ex Transylvania expulsorum. Cui P. Generalis hunc in modum rescribebat: « De transylvanis nostris quos R.a V. in collegium istud pervenisse scribit, non habemus aliud in praesenti quod statuamus, nisi quod eos R.V. curae ac caritati commendamus, donec Dominus Deus aliud ostenderit. De quo, et de supellectili quoque sacra quam P. I. Nicolaus Ungariae attribui volebat, respondi uberius P. Provinciali » *Austr.* 1 II 473.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

visum fuerit, donec[j] videamus rerum exitum. Supellex[k] autem et bibliotheca[k] et instrumenta[l] sacra[6] de[m] quibus ad nos scriptum est nomine P. Ioannis Nicolai, omnino pertinent ad provinciam Poloniae, cuius pars erat collegium claudiopolitanum[n]. Ac ne Poloniae quidem alio modo hoc tempore[o] tradentur quam ut depositum. Quare R.a V. iubebit haec omnia diligenter asservari[p], et P. Campanum monebit quid iis fieri[q] velit[7] . . .

---

[a] in *del.* hanc / [b] *p.* iam *rep.* est / [c] hungari *sup.* / [d] V. *del.* scribit / [e] quam R.a V. indicat *sup.* / [f] parochos *sup.* / [g] petant *del.* haereticos eiici, *sup.* catholicos . . . dari / [h] victu *del.* paupere et, *sup.* praebendo / [i] excipient . . . et *sup.* / [j] donet *del.* decernamus / [k] *prius* Supellectilem *et* bibliothecam / [l] instrumenta *del.* templi ecclesiae omnino pe[rtinent] / [m] de *sup.* / [n] claudiopolitanum *del.* quin etiam / o hoc tempore *sup.* / [p] asservari *del.* donec, *sup.* et / [q] fieri *sup.*

114

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 4 MARTII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 139*r*-40*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Res collegii hungarici lente procedunt.* — 2. *P. Szántó non est desiderabilis in provincia Austriae.* — 3. *De P. Pitačić et ceteris sociis expulsis.*

---

[6] Cf. supra, doc. 112 § 2 n. 1-2.

[7] P. Provincialis die 30 martii ita respondebat P. Generali: « Respondebo qua potero brevitate ad literas R.P.V. 1 martii ad me datas. Et quidem negocium hungaricum de Barone et loco collegii apud Caes. Maiestatem haeret. De literis vero seu instrumentis praepositurae decretum audio ex consultorum Hungariae suasu, ut non ipsae literae, sed copiae seu earum exempla nobis dentur. Sic fit, quando qui serio faveant, non sunt. Forte timent, vel potius sperant idem quod in Transylvania, etiam in Hungaria futurum » *Germ. 168* 151.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. Res nostrae hungaricae lente admodum procedunt. Ser.mus Ernestus tres meas supplicationes [1], etiam illam qua petebantur instrumenta praepositurae, misit ad consiliarios Hungariae qui studio videntur rem extrahere. Sperat tamen intra triduum se eas ad Caesarem posse mittere. Magis vero me angit quod quae per nostros in utroque loco geruntur, nec in temporalibus, nec in spiritualibus, maxime quod ad externos attinet, optatum teneant cursum. Et ni mature succurratur, peiora sunt timenda. Quod autem incommodis ex parte possit occurrere, illud unicum est ut saltem unum habeamus hungaricae linguae gnarum qui possit et velit rei domesticae ac superioritati se accomodare. Qualem praeter P. Marcum [2] video neminem.

2. Ac deinde ne ad nos veniat P. Arator ut nuper scripsi [3]. Hic enim cum primatibus admodum sit ingratus puteturque auctor fuisse tragediae transylvanicae, habet eam naturam ut nemini parcat, nulla utatur discretione, nec ulla ratione contineri possit. Haeret is cum socio valetudinario, P. Mathia [4], in itinere et per quosdam nobiles vagatur [5] quos ne offendat, timendum. [139*v*] Nisi aliud a R.P.V. praescribatur, statui illum rectam ad suum provincialem mittere, si huc veniat, ne nobis turbas excitet in Hungaria.

3. P. Marcus haeret etiam in itinere cum P. Lelesio pene desperato [6], cui utinam alius assignetur socius, cum nec solus sit relinquendus, et prae infirmitate progredi non possit, ut saltem P. Marcus nobis restituatur. Reliqui sunt quinque qui ad nos venerunt et iam R.P.V. resolutionem exspectant. De quibus quid sentiam, non facile dixerim. Optima quaeque mihi polliceor. Et tamen nescio quid de quibusdam timeam, praesertim quod quaedam partium studia et dissensiones vitentur. Henrici Sueci [7] molestia potissimum mihi molesta est qui inter illos est. Sed Deus faciet cum tentatione proventum ...

---

[1] Cf. supra, doc. 112 § 1.
[2] M. Pitačić S.I.; cf. *ib.* § 2 n. 4.
[3] Cf. *ib.*
[4] M. Thomány S.I.; cf. supra, doc. 97 adn. 70-71.
[5] Haerebat per quatuor menses in Lelesz apud Paulum Szegedy, episc. chanad.; cf. supra, doc. 99 adn. 110.
[6] In Kövár apud D. Keresztúry; cf. supra, doc. 97 adn. 62.
[7] H. Docodinus S.I.; cf. supra, doc. 54 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

115

P. LUDOVICUS LUCARI S.I. [1]
P. ANTONIO POSSEVINO S.I.

VARALLIA 4 MARTII 1589 — PATAVIUM

TEXTUS: *Lith. 38* I 1*r*-5*v* et 10*r*-*v* (*prius* 31-34); autographum.
SUMMARIUM: *Relatio de eiectione nostrorum ex Transylvania.*

Molto Reverendo in Christo Padre. Pax Christi.

Di Casovia scrissi brevemente a V.R. [2] facendola sapere il nostro partire da Transilvania, promettendo gli di più di farlo intendere ciò più fusamente. Il che (per non mancare al debito et all'osservanza et obedienza che tengo a V.R.) adesso facio scrivendo gli le cose comune; reservando le particulari a quei che a bocha le potrano dire.

V.R. sa come la Compagnia nove anni è statta in quella provincia con quanto gran frutto delle anime. L'sano tutti i catholici di questi paesi che quasi pareva ch's'appropinquasse il antiquo stato d'Ungaria. Per la qual cosa sempre ha patita invidia dalli mali heretici et particolarmente delli ministri loro. I quali vedendose già in extremis, hora fecero tutto la loro sforza di butare fuora il veneno pestifero che già molto adietro havevano bevuto.

Doi volte ogni anno si facevano le comitie particulari secondo la usanza di paese per provedere alle necessità di regno. Et perché antiquamente i episcopi et le persone ecclesiastiche havevano sempre primo luogo di propore le loro cose al regno, do poi questa priorità rimase alli ministri heretici. I quali ogni anno doi volte contra di noi peroravano innanzi al regno. Et già stufati i signori, gli prohibivano il parlare di giesuiti.

Peroché il Gobernatore [3] sino hora sempre c'ha defeso secondo il giuramento che haveva fato a Re Stefano di ciò fare [4], quest'anno

---

[1] Cf. supra, doc. 31 adn. 6.
[2] Quae litterae desiderantur.
[3] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5 et passim.
[4] Textum iuramenti vide supra, doc. 99 (f. 80*r*-*v*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non so per quale causa mosso, ci comenciò guardare stortamente denegando al Vice Provinciale [5] ogni cosa che gli domandava. L'altri della corte, come Cancellario [6], il quale per certe caggioni cercava di fare qualche despeto alli nostri, et Galfio [a 7] mariscalgo di regno. Cotesti tre accordandosi insieme di farci uscire fuor di regno, subornorno la nobiltà contra noi.

Quest'estate il detto Galfio [b] perché ha cura di Principe et aula, si partite di detta aula lasciando la cura di Principe al Vice Provinciale et se ne andò fintamente per regno, facendo l'odiosa Compagnia alli particulari nobili [c], tirandoli dalla sua parte contra noi. Il Principe ciò sepe. Et havendolo privatamente chiamato, gli [d] minazzò. Egli come quello che per la sua astutia dallo stato rusticano è vienuto a esser primo hora in regno, s'escusò falsamente.

Vienuto l'ottobre, mese delle comitie, ogni comitato mandò il [e] suo legato al lugo dove s'havevano da congregare per proporre le loro cose al Principe. La prima proposta fu da parte di tutto regno ut iesuitae eiiciantur. Il Principe, come quello che ogni anno tante volte sentè, non se curò, espettando che propongono l'altre cose. Egli per sei o sette giorni continui non repetevano l'altro che questo. Di più denegandogli il tributo. [1*v*] Il Principe vedendo la loro obstinatione, adirato si partì dalle comitie senza darli l'altra risposta se non che si facino le comitie generali, dalli quali la Compagnia fu accettata et approbata. S'intimorno dunque alle feste del Natale. Nostri maravigliandosi d'una così repentina mutatione nel regno in tempo che ci pareva aureo. Il seminario fioriva dalla nobile [f] gioventù. Le scuole se acrescevano. Il collegio nostro già era vienuto alla sua perfettione. Anzi quest'estate tutto qual che havessimo di cose mobile, l'esposero in edificio di collegio et seminario. Et credo che in tutto regno non si trova megglior habitatione.

Mentre che s'aspettavano le comitie generali, il P. Rettore [8] andò a bocarsi con li senatori di regno. Et alcuni di loro havevano i figlioli nelle scole nostre. Quali promessero che haverebbero quanto in loro era defeso la Compagnia. Solamente i nostri nemici facevano il loro conventiculi. Il Governatore fece a se venire tutti i capitanei delli sol-

---

[5] Iacobus Wujck S.I.; cf. supra, doc. 8 adn. 1 et passim.
[6] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.
[7] Ioannes Gálffy; cf. supra, doc. 7 adn. 6 et passim.
[8] Leonardus Rubenus S.I.; cf. supra, doc. 96 (f. 176*v*); et doc. 97 (f. 228*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dati et dell'arce et gli fece ocultamente giurare che sarano dalla sua parte. Il che come tutt'l'altre cose gli socessero felicemente.

Io all'hora ero mandato a Varadino per haver'd'andare in Turchia secondo ch'havevo scritto a V.R.a insieme mandando li la missione Giulana [9]. A quei poveri catholici di Turchia hora quasi un'altro sole gli era nato. I quali christiani non havendo havuti già da sesanta anni i sacerdoti catholici, stavano come desperati. E tanto più che questi diabolici ministri di Transilvania erano andati a pervertirgli. Et non sapendo che fare, volevano lasciare tutti i loro beni et andare cercare l'agiuto spirituale. Ma questo non gli era concesso da turchi. No so, come intesero che in Varadino erano sacerdoti catholici. Mandorno i loro legati alli nostri. Dalla presenza delli quali noi si rallegrassimo. Loro esporno le loro necessità spirituale con tanta instanza domandando l'agiuto che con maggior non si poteva.

Il P. Marco nostro superiore non havendo licenza di determinare cosa veruno, gli rimandò con questo patto che ottenessero le lettere di Basa, et poi tornassero. Il che senza difficultà fecero. Dopo uno mese tornorno. Il P. Marco solo se n'andò per le gran'caristia delle persone, et ivi stete uno mese con quanto frutto, V.R. ha inteso per l'altre mie littere. Dopo un mese subito fu revocato dalli superiori per Varadino. La cui partenza reco gran dolore a quei poveri christiani. Similmente non maior dolore hebbe il detto Patre. Il Basa lo fece a se chiamare et dopo alcune interrogationi, gli fece lettere patente, acciò potesse predicare in quel paesi ordinando a quella gente che lo tratino bene [g] et che non gli manchi niente.

Puocho dopo la venuta di P. Marco vienero un'altra volta i legati [2r] a Varadino supplicando alli nostri in visceribus Christi che non permettino che loro e i loro figlioli moiono senza battesimo et l'altri sacramenti. Il Vice Provinciale, come ho detto, determinò che andassimo doi: uno per l'ungari, l'altro per li sclavi e horvati [h]. Et mentre che volevamo ascendere cavalo, ecco le lettere di Governatore con le quali ci prohibiva sotto la pena della morte che non andiamo in Turchia. Il simile fece a quei che per la petitione di Principe di Moldavia havevano d'andare in Moldavia [10]. Ma quel buon Principe doi volte mandò uno suo homo al Principe di Transilvania per sapere la causa perché non lasciavan andare i nostri a lui. Il Governatore con l'altri

---

[9] Vide relationem Patris Pitačić de excursione apostolica in Gyula; supra, doc. 62.

[10] De missione moldavica cf. supra, doc. 110 adn. 9 et 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

suoi conseglieri s'erano adirati per l'editto che haveva fatto il Principe di Moldavia con la venuta[f] delli nostri. Et è che tutti i calvinisti et l'altri heretici sub pena ignis escino fuora di suo stato[11]. Prohibiti che fossimo, restassimo a Varadino aspettando qualche revolucione. Quei poveri christiani non perciò restorno di domandare di continuo agiuto. A cui poi ho inteso che è andato uno frate francescano che nuovamente era vienuto da Roma mandato da Pontifice.

Nel tempo delle comitie qui se faceva quasi continua oratione. I catholici di Varadino havevano mandato i suoi legati al Principe. Il simile fecero tutti l'altri che stavano intorno Varadino. Il numero di catholici nel circuito di Varadino secondo commune opinione erano quatro millia. Nella partenza gli lasciassimo doi sacerdoti. Non però nella città. Il Principe innanzi alle comitie prometteva di defendere i catholici. Perciò speravamo l'ultimo gaudio.

Et bene, quest'anno Baldasaro e Stefano Bathori il simile promettevano. Di più che non haverebbeno perdonato al sangue proprio per defendere noi e catholici. Postea al fatto tacquero. Basti, Iddio gli perdoni. Ben è vero che innanzi le comitie disse il Signor Stefano al P. Emanuele[12] che se il Governatore sarà contra noi, quod[f] male agetur cum catholicis; sin minus, ancora che tutto il regno fosse contra noi, non farebbero niente. Perché come sa V.R.a questa gente in particulare non è potente. Perciò depende totalmente da capo.

Non so quanti millia di persone erano andati alle comitie. Si dice che da molti anni in qua non si fecero così solenne comitie. I nostri nemici ellessero uno nobile chiamato Barnami[13], soldato buono; è giudicato però da tutti stolto. Questo elessero acciò gridi nelle comitie contra noi. Il che talmente fecę che l'altri forno sforzati a consentirgli. Havevano fatto i nobili questo bando tra loro che chi non sarà contra i giesuiti, sia traditore della patria. Di più senza alcuno timore minaciavano al Principe. Perché già il Governatore gli haveva dato l'animo.

---

[11] Vide epistolam Principis Moldaviae, diei 3 oct. 1588, ad Summum Pontificem; et P. Varsevitii, diei 7 sept. 1588, ad Nuntium ap. in Polonia; THEINER, *Vet. Mon. Pol. Vat.* III 13 et 43-44.

[12] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 29 adn. 6.

[13] Ioannes Bornemissza; qui anno 1594 ob crimen coniurationis contra Principem una cum aliis proceribus regni necatus est (cf. VERESS, *Annuae Litterae* 274); de quo P. Szántó haec memoriae reliquit: «Erat iste Bornemiza strenuus et nominatus miles; sed impius lutheranus. Hic flexis genibus rogaverat Principem et Gubernatorem ut nos e regno pellerent; et erat veluti os et lingua omnium ministrorum» *Austr. 228* 91*v*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Anzi in nome di Principe sottoscrisse alla supplica di regno la nostra espulsione. Il senato veggiendo che la nobiltà persevera alquanti giorni nel gridare contra noi, chiamò il Vice Provinciale e P. Rettore claudiopolitano [14] et l'altri padri ch'erano andati alle comitie. Domandò il consenso delli nostri per uscire fuora di regno. Insieme [2*v*] domandò i privilegi della Compagnia [15]. I nostri a nullo consentirono. Di più i nostri domandorno il luogo per defendirsi et responder alle obiettioni. Il Signor Stefano Bathori meno seco al luogo dove tutta la nobiltà era congregata [k], il Vice Provinciale, P. Rettore, P. Emanuele [16] et doi l'altri padri ungari. Uno delli quali ungari [17] fece una oratione con gran audienza di regno. La summa della quale fu questa che la Compagnia non sapeva per la quale causa era vienuta in tanto odio al regno. Do poi che la Compagnia non è vienuta nel regno contra la loro voluntà, ma chiamata dalli loro principi et dalli stessi confermata. Et se hora trovano qualche peccato in essa [l], vogliono giuridicamente giudicarla [m]. Essa è presente. Se per la fede, ecco le tesi (le quali erano all'hora stampati de idolatria) [18] siamo pronti e parati a disputare. Perciò domandamo la giustitia et publica disputatione. Loro vinti dalla verità, risposero neque volumus disputationes neque ius nisi ut exeatis. Et così nostri se retirono a casa per respondere in scriptis alle obiectioni et la nobiltà un [n] puoco più pianmente comminciò perseguitarci. Fu l'obiectione

1. Che noi crudelmente trattamo i rustici etc.

2. Che i maestri nostri insegnano i loro scolari che non obediscono alli loro parenti etc.

3. Un padre nostro nelle sue contioni gli tratta inhumanamente etc.

4. Che ogni anno tanti millia scudi mandiamo fuora di regno etc.

5. Che [o] con li buoni nostri si po piagare il tributo al Turcho.

6. Che dovunque nostri sono, caggionano la turbatione et inquietudine etc.

---

[14] L. Rubenus S.I.; v. supra, adn. 8.
[15] De litteris privilegiorum cf. supra, doc. 99 (f. 81*r*).
[16] E. Vega S.I.; cf. supra, adn. 12.
[17] Valentinus Ladó S.I.; cf. supra, doc. 97 adn. 34.
[18] De thesibus typis mandatis cf. supra, doc. 97 (f. 228*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. Che i nostri sono stati causa che il [p] Re di Spagna ha occisso il figliolo.

8 Che nostri persuadevano al Principe che introducesse l'inquisitione di Spagna [19].

Di più [q] lessero publicamente la fundatione di seminario [r] claudiopolitano; et quelle parole le quali dicono: « Erit propugnaculum fidei catholicae » explicorno che il Papa faceva la fortezza in Claudiopoli [20]. Et molte altre nuge et busie ci opponevano. Alle quali i nostri resposero in scriptis ottimamente. Ma loro non volsero ne sentirle ne legerle. Queste busie proposte dal Governatore a Principe et dandoli belle parole, gli indusse a giurare tutto quel che volevano i heretici. Giurò in medio Baldasarus et Stephanus Bathoreus che i giesuiti siano perpetuamente da tutta sua dittione banditi, et che sotto la pena della morte nessuno li possa tenere. Et tutti i loro beni vengono al fisco. Le cose mobili possono vendere sino vinti sette giorni. Dopoi subito partirsi. Insuper che per l'avenire nissuno sacerdote romano possa havere qualche privilegio; et che più d'uno sacerdote seculare ungaro non possa [3r] stare in uno luogo [21]. L'altre cose ch'han giurato, saperà V.R. megglio d'l'altri. Al Principe concessero doi sacerdoti ungari, i quali sin'hora non l'havuto. Piaca al Signore Iddio che li habbia.

Questo giurò il dì di Natale secondo il nuovo calendario et fu promulgata istesso giorno publicamente la sententia contra noi. Il Principe subito mandò i corieri per Transilvania faciendo gran bando, cioè sotto pena della morte chi facesse qualche despeto alli giesuiti. Insieme subito prohibirno alli nostri che non vadino più da Principe. Il che credo che non desiderano l'altro i nostri nemici, eccetto che non stiano in aula.

Noi in Varadino presentivamo i romori. I cittadini festigiavano. Ecco doi giorni inanzi Natale, il quale noi celebravamo secondo l'antiquo calendario, il nunzio mandato et da Principe et dai nostri, che usciamo quanto prima da regno. Subito fu nella città una revolucione come se fosse già venuto il l'ultimo [s] giudicio. I catholici gridavano con lacrime e sospiri a Iddio. I quali essendo stati una volta liberati dalli mani dell'heretici, hora più miseramente cascono nelle mani loro. I heretici si rallegravano come se havessero ottenuto una immortale vittoria. Ancora che il [t] Principe gli havesse prohibito doi giorni dopo

---

[19] Vide responsum a P. Szántó datum; supra, doc. 99.
[20] Cf. supra, doc. 96 adn. 14.
[21] Articulos comitiorum vide supra, doc. 92.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

questo nunzio che fu il dì della Incarnatione, fecero l'assalto alla chiesa nel istesso giorno o per dir meglio la notte di Natale. Noi con gran gaudio volendo celebrare la grande festività, comenciassimo a sonare in tutte le campagne innanzi mezza notte. Et se bene si [u] havevamo apparechiato per adornare la [v] chiesa quanto più bello si poteva. Io ero il prefetto della detta chiesa. I mercanti mici paisani m'havevano datto quanto volevo. Et non potevamo fare maggior dispiacere alli citadini ch'adornare la chiesa. Perché loro in luogo di giesa havevano l'altra stala delli cavalli. Non dimeno non lo adornassimo, perché ci minaciavano, anzi da tre altari disfacessimo doi. Solo rimase uno per Natale. La note dunque di Natale quando i cittadini sentirno il sono delle campane, ellesero cento soldati per dare assalto a tutti noi ch'eravamo in chiesa. Ma furno impediti da certi signori con questo patto che nel istesso giorno subito dopo la predica di P. Marco gli siano date le chiave della chiesa. Et mentre che il P. Marco predicava, i heretici comenciavano venire verso la chiesa. I catholici temendo et havendo cura maggiore dell'imagini, subito con gran pianto comenciorno a distacarle et servarle. L'onde dalli catholici et heretici in uno momento fu fatta la casa di Dio et d'oratione stabulum porcorum. Cavorno sino da fundamento il pavimento. Anzi volevano butarla a terra da fundamenti. Ma perché non havevano licenza, lasciorno [w] il tetto. [3v] Fatto questo in chiesa, vienero alle scole nostre et ivi fecero il simile. Noi ogni momento aspettavamo con allegrezza la furia di popolo che c'amazzi, imperoché non si vedeva l'huomo senza arme, e fanciulo senza bastone. I catholici perduta la chiesa et non havendo l'altro luogo per potere piangere, tutte quelle feste di Natale congregandose in casa nostra spenderno nel pianto. Noi se eravamo retirati in una camera sino che s'espediamo per uscire fuora della città nell'altre habitationi. Tutto il giorno stavano huomini, done et putti nostri scolari piangendo in simil parole quasi di desperationi pronunzievano: O il Signore Iddio perché non facesti morire un'anno innanzi acció i nostri ochi non havessero da vederne cotesta revolucione. L'altri: O Signore Iddio se sei giusto, perché ci lasci. Noi d'una parte si rallegravamo per essere stati degni exilium pati pro nomine Gesù [22]; dall'altra parte dovunque se voltavamo, non vedevamo l'altro che pianto et non sentivamo l'altro che [x] lamenti. Eravamo sforzati dolere con dolentibus et flere cum flentibus [23]. Spacio dunque di sei giorni vendute et distribuite le cose

[22] Cf. Act. 5 41.
[23] Eccli. 7 38 et Rom. 12 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mobile, le cose della chiesa usque ad minimam lasciassimo alli catholici. La maggior parte de supellettile della casa fu portato raptim, peroché era la casa nostra come una città datta a sacco, quantunque dì e notte in soldati alle porte ci custodivano.

Il settimo giorno non potendo più soportare l'afflitturie e pianto delli catholici, innanzi giorno il P. Marco con compagno andò a salutare secondo l'humanità il capitano dell'arce et iudice della città. Il giudice con tutto senato viene a compagniarci fuora della città. Il capitano dell'arce mandò tutta la cavalcaria et li pedoni che ci acumpagnino sino al Somlyio dove ci era scritto da V. Provinciale che venimo. Ecco quanto a Varadino collegio o residenza fondata per mezzo di V. R.a. Piaca alla divina Maestà d'esaudire i sospiri et lacrime di quei veterani soldati della fide catolica. Si diceva che il Signore Stefano Bathori[v] haveva d'andare per capitano a Varadino. Il che serà d'gran agiuto alli catholici; quantunque esso ha la moglie pessima heretica[24].

In Claudiopoli fu fatto in simile di collegio. La accademia, la quale non haveva pare in tutt'Ungaria, fu dispersa. I scolari mostrorno gran dolore. Alcuni di loro se n'andorno in Turchia per agiuto di quei catholici; alcuni in Polonia; alcuni in Germania et alcuni in Italia. Quei doi scolari mandati da V.R.a di Braunsberga, fecere gran profitto. Fra tutti [4r] i ministri d'heretici non si trovò l'uno chi volesse disputare con loro nelle comitie, provocandogli esse coram toto regno et etiam coram Principe. Uno di questi scolari Andrea siculo[25] pigliando 40 scolari delle nostre scole et i nostri havendo gli dato le Controversie di P. Belarmino et altri libri, andò in Siculia, la quale una piciola provincia come sa V.R.a in Transilvania, per aprire quasi l'altra accademia. Et si spera ch'esso solo defenderà quel paese dalli heretici. L'altro Giorgio[26] fu chiamato da Signore Stefano Bathori et alquanti l'altri, alli quali ha promesso di mandargli in Italia alle sue spese per studiare acciò siano preti. Quando li vedrà V.R.a, potrà giudicare del zelo che ha della fede nostra.

I claudiopolitani al quante volte supplicarno al senato acciò gli sia datta la licenza per buttare a terra la chiesa, collegio et seminario.

---

[24] Susanna Bebek de Pelsöcz; cf. MAH II 647.

[25] Andreas Siculus admissus est in Seminarium Pontificium Braunsbergense 24 apr. 1584; missus Claudipolim die 15 apr. 1587, post duos annos factus est sacerdos; cf. *Opp. NN 325* 6r; ARSI, *Fondo Ges. 1379*, fasc. 12 et 13.

[26] Georgius Georgifalvi (Györgyfalvy) transylvanus admissus in Sem. Pont. Braunsberg. die 24 apr. 1584; dein missus in Transylvaniam; cf. ARSI, *Fondo Ges.* 1379, fasc. 12-13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

O tempora o mores. Non hanno l'altro ornamento della città che quello. Non dimeno per quel pessimo odio che hanno verso i christiani, né loro memoria vorebbeno che restasse. A questo gli fu risposta che subito partiti i giesuiti, si serino le porte ponendosi il sigillo di Principe, perciò che puorché di poi il Principe haverebbe andato in Claudiopoli per habitare in quelle stanze. I pagi che si appartinevano al collegio claudiopolitano, se dice che sarano di Baldasaro Bathori. Le stanze d'Alba se diceva che le haveva d'havere Stefano Jozica [27] scolare di Collegio Romano. Il quale al mio tempo publicamente difese la filosofia, et era della congregatione di Beata Virgine in Roma. Et è talmente amato da Principe che l'ha preso per suo maggior cubiculario et di continuo sta con esso, et quasi non è in aula signore il quale stia in maggior gratia appresso il Principe di lui. Il detto Stefano sin'hora è stato buono catholico. Non so dopo la nostra partenza come la farà. Quando il regno giurò, il Principe depose il Governatore contra la sua volontà [28]; peroché pensava in absienza nostra pervertire il Principe et l'altri mali fare. Non dimeno lo fece primo consegliero et capitano di tutt'esercito di Transilvania. Et tornando d'Alba alli suoi beni, nella strada morse miseramente gridando: Povero me che ho roto il giuramento fatto a Stefano re. Con simil clamori se ne andò all'inferno. In luogo suo restò il [z] Signor Baldasaro fratello di Cardinale [29]. Il quale [a] fu favorito molto et in tuto in queste comitie dall'heretici, perché non gli si [b] mostrò molto contrario. Iddio gli dia perseveranza nella fede catholica. Baldasaro dunque hora è [c] primo dopo il Principe; il secondo consigliero datto da regno è sopra detto Galfio [e] [30], terzo Cancelliero [31], nemici della nostra fede et particolarmente della Compagnia. Levando cotesti doi, non se trovarebbe in senato chi ci persequitasse.

Il Principe [4*v*] senza il conseglio di questi tre non po fare niente. Puoco innanzi della partenza nostra d'Alba mandò il Principe al P. Stefano [32], il quale all'hora predicava in Alba, che lo aspetti alla predica. Ma i conseglieri non lo volsero mandare in chiesa nostra, né meno lo lasciavano in privato parlare con li nostri. Voleva in ogni

---

[27] De St. Jósika cf. supra, doc. 99 adn. 75.
[28] De destitutione et morte Ioannis Géczi, gubernatoris cf. *ib.* (f. 78*r*-80*r*).
[29] Andreas Báthory cardinalis.
[30] Vide supra, adn. 7.
[31] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, adn. 6.
[32] St. Szántó S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

modo havere il P. Emanuele [33] il quale all'hora era tornato da Polonia, facendogli dire che in visceribus Christi restasse con lui; che lo vedeva ben come angiello di Dio; et se non volesse per hora, si fermasse in Somlyio con Signore Stefano Bathori; et passato che sarebbe il furore, lo richiamarebbe perché gli havevano di lui dato buona speranza. Dall'altra parte i conseglieri al detto padre davano mille fioreni et l'accademia claudiopolitana acció esse la governi et metta i maestri ad libitum. Et questo gli prometteva il Cancellario in nome d'l'altri. La cosa fu consultata fra li superiori. I quali non lo volsero lasciare. Mentre che io era in Somlyio, il Signore Stefano mandò il cogio in Claudiopoli al Vice Provinciale pregandolo che gli voglia concedere il detto P. Emanuele et P. Valentino [34] predicatore ungaro et uno maestro. Gli furono denegati per certe giuste caggioni che sano i superiori. Egli ci disse all'hora che voleva mandare uno huomo suo a Roma al nostro R.P. Generale [35]. Piaca al Signore che non perda questo fervore.

Furno alcuni privati nobili che ci defesero strenuamente. Ma fra tutti uno chiamato Signor Christoforo Keresi [36] zio [e] di quello giovane che questi giorni passò per costì per andare al novitiato romano [37]. Questo Signore era molto amato da Gobernatore per antiqua servitù fatta insieme al Stefano re di Polonia. Et perché sapeva il Governatore che cotesto Signore Christoforo amava cordialmente la Compagnia, lo invitò alle comitie generali, perché non soleva mai andare a esse. In questo modo gli scrisse: Verai alle comitie acciò possia vedere la grande revolucione che sarà delli giesuiti. Il detto Signore non gli credete. Non dimeno per obedirgli andò. Et vedendo che le cose di catholici andavano malamente a tutto regno, persuadendo al Principe che a ciò in niuno modo consenta. Al Governatore opponeva il giuramento fatto a Re [38], a tutto regno la stultitia. Per la quale cosa gli fu detto in nome di tutto il regno che tacessi, altramente in pezzi lo tagliarano. A chi esso rispose che non se curava ninete di perdere la vita poiché

---

[33] E. Vega S.I.; cf. supra, adn. 12; doc. 97 adn. 53 et doc. 103 § 6.

[34] V. Ladó S.I.; cf. supra, adn. 17.

[35] Misit D. Melchiorem Micheli, patritium venetum; cf. supra, doc. 105; et infra, doc. 117.

[36] Christophorus Keresztúry; cf. supra, doc. 96 adn. 7 et passim.

[37] Franciscus Körösy S.I.; cf. supra, doc. 79 adn. 2. Uxor Christophori Keresztúry fuit Helena Körösi; cf. VERESS, *Ann. Litt.* 71 275.

[38] Textum iuramenti tradit P. Szántó; v. supra, doc. 99 (f. 80*r-v*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

perda i suoi padri. Di più prometteva al Principe et all'altri signori di fundare o per dir meglio trasferire la Compagnia alli suoi beni et fundare i collegi con la sua propria facoltà. Ma non gli concessero. L'onde veggiendo di non potere fare niente, prego il rettore di Claudiopoli che innanzi si partino da regno venga esso con tutti l'altri padri e fratelli della Compagnia alla sua arce, la quale era doi giorni di strada da Claudiopoli. [5r] I padri per consolarlo, fecero. Dove gli trattò per dieci giorni con gran carità et abondanza secondo che si conviene a uno signore, procurando ogni mezzo per consolare i nostri e se stesso. Il quale era più afflitto che noi. E tanto più si doleva quanto che niuno delli nostri poteva[f] restare con esso Lei. I nostri volendogli consolare, gli lasciorno uno sacerdote ungaro, il quale puoco innanzi della nostra partenza era datto il nome alla Compagnia. Il quale per la[g] sua gran bontà sarà di gran agiuto di quel Signore et della sua famiglia. La quale è ancora catholica. Et così abbraciando quel Signore, i nostri dandogli le cose necessarie per viaggio, gli accompagnò con li suoi soldati al quante lige. Poi piangendo se ne tornò a casa sua. Il Signore Iddio lo consoli.

Dopo la partenza di claudiopolitani, ultimamente partissimo varadiensi et albani. Il Vice Provinciale con alcuni l'altri andò a dare l'ultima vale al Principe. Et non gli fu datta l'udienza privata, ma si bene publica. Esso padre gli fece coram senatu una oratione[39]. Facilmente indusse a piangere il Principe. Peroché quasi ogni volta che vedeva o sentiva i nostri, piangeva. Il suo primo Camariero[40] in nome suo coram senatu rispose che Ill.mo Principe si doglie per la nostra partenza et ch'l'altro non possa fare. Di poi che infinite gratie alla Compagnia di Giesù renda peroché tutto quello che ha di bene, h'havuto della Compagnia. Di poi fece fare le lettere patente alli nostri[41] et esso stesso se sottoscrisse. La somma della quale è cotesta: In primis rendeva testimonio che la Compagnia sempre è vissuta in Transilvania innozentemente et religiosamente; et che non è mandata per l'altro fuori di regno eccetto che l'ordini del regno non volessero haverla. Dopoi comandava alli suoi vasagli che per viaggio ci mostrassero ogni humanità, mandando uno signore della sua corte[42] che ci accompagni sino l'ultimi confini et termini di Transilvania. Et così dando l'ultimo

---

[39] Sermonem videas supra, doc. 101.
[40] Stephanus Jósika; cf. supra, adn. 27.
[41] Litteras testimoniales sociis datas videsis supra, doc. 100.
[42] Pancratius Sennyey; cf. supra, doc. 97 adn. 61.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vale a Transilvania, uscissimo a dì 20 gienaio accompagnati dalli soldati transilvani. Et quando entrassimo nelli confini dell'Imperatore, ci furono datti i soldati germani dal Capitano generale d'Ungheria [42*]. Il quale haveva havuto l'ordine d'Imperatore che ci favorisca in ogni nostra necessità.

Il P. Lelesio per la sua grande infirmità non potete venire con noi. Non dimeno i nostri nemici che governano il Principe, non lo lasciarno stare in aula dove sempre è stato (in letto però), ma lo mandorno alla arce di sopra detto Signore Christoforo [43] acciò ivi aspettasse la comodità per uscire di regno. Per agiuto di quel padre restò il P. Marco [44] et Gian Pace [45].

Arivato che furmo in una arce in Ungaria, si fece [5*v*] la divisione delli nostri [46]. Alcuni andorno in Polonia; alcuni già erano mandati da Transilvania in Moldavia; alcuni in Austria i quali austriaci erano il P. Emanuele Vega, il P. Gonzalez, il P. Gierolamo maestro di Principe, maestro Henrico sueco et io. Et arivando in Casovia, c'accetto il Generale d'Ungaria cortesemente (ancora che fosse heretico) dandoci alcuni presenti al uso di viaggio. Il architecto di Transilvania [h], Signore Simone Genga italiano [47], singolare benefattore nostro in Transilvania, ci dette gratis uno delli suoi cogi con sei cavalli. Et di più mando il suo fratello [48] con al quanti suoi [i] servitori sino Viena. Iddio gli pagi la charità. Et andando in Viena, arivassimo in una provincia d'Hungaria chiamata Turoc, nella quale i nostri hora hanno la residenza et brevi haverà buono collegio. Et essendo questi huomini di detta provincia di natione sclavi, il superiore di detto luogo, il quale è il P. Nicolò olim rettore di Vienna [49], questo buon padre per agiuto di questa gente me retiene in detto luogo. Nel quale hora per gratia di Signore mi ritrovo pronto et apparechiato a servire al Signore et obedire quanto potrò a V.R.a. Alla quale da Signore prego ogni contento. Me racomando alle sue santi oracioni.

[42*] Supremus capitaneus Imperatoris in Hungaria superiore annis 1587-93 fuit Ferdinandus Nogarola; cf. MAH II 407 et passim; *Révai Lex.* VII 337.

[43] Chr. Keresztúry; cf. supra, adn. 36.

[44] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 103 adn. 19.

[45] Ioannes Pace S.I.; cf. *ib.* adn. 20.

[46] De sociorum expulsorum divisione vide relationem Patris Wujek; supra, doc. 97 (f. 231*v*).

[47] De S. Genga cf. BASCAPÉ, *Le relazioni* . . . 173.

[48] Fabius Genga, maiordomus Principis Transylvaniae; cf. supra, doc. 97 adn. 69.

[49] Ioannes Nicolaus Donius S.I.; cf. supra, doc. 65 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Il presente che V.R.a l'ultimamente mandò al Ill.mo Principe[50], gl'è stato dato, et per quanto ho inteso, gli fu grato. Di Varalia in Turoc primo giorno di Quadragesima 1589.

Di Vostre Riverenza servo in Christo

Lodovico Lucari.

L'inclusa V.R. si degni dar a qualche dalmata studioso, et altra mandare a Roma.

Inscriptio: [10*v*] Al molto Reverendo in Christo Padre, il P. Antonio Possevino della Compagnia di Giesù — Padua.

---

[a] Cagfio *ms.* / [b] Cafgio *ms.* / [c] nobili *del.* et / [d] gli *del.* fece / [e] il *del.* loro / [f] nobile *sup.* / [g] bene *del.* acció, *sup.* et / [h] horvarti *ms.* / [i] venuti *ms.* / [j] quod *del.* autem / [k] congrata *ms.* / [l] esso *ms.* / [m] giudarla *ms.* / [n] un *sup.* / [o] Che *del.* dalli / [p] il *del.* Rege / [q] più *sup.* / [r] Seminario *del.* Po[ntificio] / [s] l'ultimo *in marg.* / [t] i *ms.* / [u] si *sup.* / [v] la *sup.* / [w] lascorno *ms.* / [x] che *sup.* / [y] Bathori *sup.* / [z] il *sup.* ‖

[a] il quale *sup.* / [b] si *sup.* / [c] è *sup.* / [d] Cagfio *ms.* / [e] cio *ms.* / [f] poteva *del.* lasciare, *sup.* restare / [g] la *sup.* / [h] di Transilvania *sup.* / [i] suoi *sup.*

116

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

LUBLINO 7 MARTII 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum. Initium epistolae reperitur in cod. *Opp. NN 332*, ff. 120-21. Duae primae paragraphi ex hoc codice sunt desumptae.

SUMMARIUM: 1. *De hungaris sociis in Moldaviam missis.* — 2. *F. Wesselényi pergit petere sacerdotem secum habere in Transylvania.* — 3. *P. Wujek mittet Romam historiam eiectionis nostrorum e Transylvania.* — 4. *Quam expulsionem haud pauci*

---

[50] Donum aliquod Principi dandum petiit a P. Possevino P. Ferricelli; cf. supra, doc. 41.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ex nostris praevidebant. — 5. De PP. Rubeno et Wujek. — 6. Proponit ut seminarium claudiopolitanum transferatur Lublinum.

... 1. E Moldavia expecto in horas litteras recentes quibus intelligam et successum et quomodo accepti sint quinque illi hungari quos Pater Vangrovitius illuc ex dispersione transylvanica destinavit [1]. Ubi aliquid scivero, faciam R.P.V. de omnibus certiorem ... [121*r*] ...

2. Adhuc petit ille hungarus baro [2] sacerdotem hungarum secum habere in Transylvania; et nunc maxime cum pulsi sunt nostri et omnia ibi desolata sunt, et ipse ob nimium nostris exhibitum favorem multorum sibi concitavit invidiam, et qui senator Principis futurus putabatur, forte propterea non erit ... [ARSI *F. Ges. 645*, fasc. 98 - 2*r*]

3. Audio mittendos esse duos cocos vel infirmarios in Transylvaniam primo vere. Poterit iam isto et labore illorum et sumptu provinciae supersederi, nisi aliud videatur R.P.V. Iam enim transylvanis nostris quid evenerit, audivit et mecum doluit. Scio P. Vangrovicium totam historiam mittere R.V.P. [3] Dixi non totam cuivis ostendendam. Nam quae de obiectis nobis ab haereticis scribuntur, non expedit ut ab aliis haereticis audiantur, ne inde armentur alii, ut isti ex oratione P. Tuccii in funere Gregorii armati sunt [4]. Quod statim quidem notavi, sed impedire non erat meum. Simile quid aliquando impressit P. Possevinus de legatis iaponibus [5], quod poterat nocere nobis. Nostro enim candore hoc nimio contra nos armantur haeretici.

4. Nihil inopinatum accidit ibi, sed haec omnia praevisa deberi peccatis nostris ad horam praevidimus multi ac praediximus non prophetae [a]. Parcat nobis Dominus qui nedum martyres, sed nec confessores fieri digni fuimus. Sed non licet scribere plura. Qui noluerunt huc venire, sed in Austriam concesserunt, mea sententia nec expedit ut ad nos revertantur. Sunt [b] hi P. Emanuel, P. Gonzalez, P. Ferricelli, Lucari [b 6]. Collocet illos alibi R.P.V. pro consolatione ipsorum et quiete aliorum. Coelum enim hoc ferre vix possent, et ita ipsi iudicarunt, et

---

[1] Nomina quinque sociorum hungarorum, in missionem moldavicam missorum, v. supra, doc. 97 adn. 56-60.

[2] Franciscus Wesselényi; cf. supra, doc. 73 adn. 3.

[3] Historiam v. supra, doc. 97.

[4] Cf. supra, doc. 96 adn. 14.

[5] De legatione iaponica Romae cf. SACCHINUS, *Historia* P. III lib. V n. 1-18 p. 225-30.

[6] De sociis cf. supra, doc. 103 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ideo se abstraxerunt. Utinam audire omnia posset. Intelligeret abyssum Dei iudiciorum [7]. Lugebant catholici illi, miserebantur vel ipsi haeretici hostes nostri. Iam dubitant multi, imo suadent ius nostrum prosequendum per monarchas alios propter bona illa iniustissime abrepta. Ego autem sentio aliquantisper videndum quid fiet in proximis comitiis. Item placandam interim iram divinam, et postea ex re nata capiendum consilium. Ita tamen ut si quid agendum sit, non nimis tarde fiat ne inveterascat negotium.

5. P. Leonardum Rubenum misi Vilnam ad docendum controversias pro P. Emanuele [8]. Alios alibi collocavi. P. Vangrovicius adhuc hic est. Cuperet se dare scriptioni. Ego cuperem esset [2*v*] vel hic vel in S. Barbara [9] superiorem . . . [3*r*] . . .

6. De seminario claudiopolitano dolerem vehementer si intermoreretur [10]. Tantum desideratur ut sit qui Sanctitati Suae proponat ut illud permittat impleri tam hungaris (quorum decem huc sequuti sunt nostros et adhuc alimus illos) [11] quam moldavis; ut sic satisfiat et Principi [12] illi et Bruto [13], et hac charitate sua Summus Pontifex devinciat sibi Moldaviam totam non sumptu novo, ut antea petebatur, sed veteri illo quo digni non fuere transylvani. De eadem re agam hic cum Ill.mo Cardinali Legato [14] et cum Ill.mo Nuncio [15]. Posset collocari vel hic Lublini vel Iaroslaviae quae loca sunt ex nostris viciniora Moldaviae. Sed melius esset Lublini . . .

---

[a] non prophetae *sup.* / [b] Sunt . . . Lucari *in marg.*

---

[7] Cf. Ps. 35 7.

[8] E. Vega S.I.; cf. supra, doc. 103 § 6.

[9] Iuxta catalogum provinciae Poloniae P. Wujek anno 1590 fuit superior domus S.I. Cracoviae; v. *Pol.* 7 125*r*.

[10] Vide ea quae P. Bader praep. prov. Austr. de pensione seminarii proposuerat P. Generali; supra, doc. 112 § 3.

[11] Anno 1589 ingressi sunt Sem. Pont. Braunsberg. iuvenes transylvani et hungari: Ladislaus Remethey, Petrus Bistricensis, Caspar Cibiniensis, Ioannes Biscinius, Andreas et Matthias Sensoni, Thomas Dormannus, Ioannes Varadinus, Matthias Piptoviensis, Stephanus Persinszky; cf. LÜHR, *Matrikel* . . . 42-43; et supra, doc. 115 adn. 25-26.

[12] Petrus Schiopul; cf. supra, doc. 98 adn. 33.

[13] Bartholomaeus Brutus, cancellarius Principis Moldaviae; vide epistolam card. S. Severinae diei 1 apr. 1591 ad Brutum datam; BAP, *Vat. lat. 6547* 198-200.

[14] Hippolytus Aldobrandini cardinalis; cf. supra, doc. 30 adn. 6.

[15] Hannibal de Capua; cf. supra, doc. 30 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

117

HIERONYMUS MATTEUCCI NUNT. AP. VENETIIS [1] ALEXANDRO PERETTI CARD. SECR. [2]

VENETIIS 11 MARTII 1589 — ROMAM

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Ven. 26* 518*r*; autographum.

SUMMARIUM: *De colloquio quod habuit cum nobile veneto circa res religionis catholicae in Transylvania.*

Ill.mo et R.mo Signor mio Signore e Padrone singolarissimo.

Il cavaliere Michele [3] gentilomo venetiano è tornato questa settimana da Transilvania, havendo grande intrinsecheza con quel Principe o Vaivoda et tutti i suoi, e non so che grado di generale in quella militia. È stato a visitarmi e m'ha dato a nome del medesimo Vaivoda l'alligata lettera per S. S.tà [4] havendo discorso meco alcuni particulari, de quali ne mando il compendio nell'accluso foglio [5], retenendomene l'originale presso di me sottoscritto dal medesimo gentilomo in presentia mia per ogni buon fine.

Egli m'afferma che intesa ad un depresso la inclinatione di S.B.ne, detto Principe si risolverà o a mandare ambasciatore o verà il medesimo gentilomo a trattarne. Essalta assai il genio del Principe, le sue forze e propone molti beni che potrebono venire per servitio di Dio da l'acarezarlo e domesticarlo.

Io senza mettermi in alcun obligo, ho dato risposte generali; e risponderò in particulare secondo che mi serà comandato da V.S. Ill.ma. Dal suo ragionamento ho retratto che tra il Re di Polonia e detto Vaivoda non è molta intelligentia e poco spera dela liberatione di Massimiliano [6].

---

[1] H. Matteucci, nunt. ap. Venetiis; v. supra, doc. 105 adn. 2.

[2] A. Peretti card. Montalto; cf. supra, doc. 25 adn. 2.

[3] Melchior Micheli; cf. supra, doc. 105 adn. 3.

[4] Litteras Stephani Bàthory iun. ad Summum Pontificem v. supra, doc. 105.

[5] Vide infra (appendix).

[6] De vicissitudinibus electionis regis Poloniae et de captivitate Maximiliani archiducis Austriae cf. supra, doc. 4 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

E non havendo questa da servire ad altro, senza fine le bacio le mani e me raccomando nela gratia di V.S.Ill.ma. Di Vinetia li 11 di marzo 1589.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima devotissimo et obligatissimo servo

L'Arcivescovo Matteucci [7].

Appendix

COPIA DELLI CAPI TRATTATI DAL CAVALIERE MICHELI CON IL NUNTIO DI VINETIA A NOME DEL VAIVODA DI TRANSILVANIA

TEXTUS: 1. Romae, ASV, *Nunz. di Pol.* 31 366*r* (*prius* 686); apographum coaevum. — 2. *Ib.* v. 23 f. 324*r-v* (*prius* 170); apographum coaevum.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 135.

Primo, l'escusatione per la prohibitione fatta alli padri iesuiti del partirsi dal regno di Transylvania, e banditoli publicamente come spie del regno particulari, essendogli state trovate le lettere che scrivevano al Principe Hernesto; et uno d'essi andava e l'altro tornava.

---

[7] Responsum Cardinalis Secretarii, diei 18 martii: « È arrivato sano et salvo tutto il dispaccio di V.S. di 11 del presente. Il Signor Stefano Batori che scrive la lettera a N. Signore, non è vaivoda di Transilvania, ma cugino del Vaivoda, et insieme con esso et col cardinale Batori sono tutti tre nipoti di tre diversi fratelli al Re Stefano di gloriosa memoria. Sopra quella et sopra il ritratto che ha fatto V.S. del congresso del cavaliere Michele, si farà la debita consideratione; et a luogo et a tempo se le darà risposta, tenendo quel conto che si deve di quel Principe. N. Signore è tanto inclinato verso la persona di cotesto Ser.mo Principe che terrà sempre gusto di poter fare cosa che gli sia cara. Et quanto a la candela benedetta, V.S. haverà con questa una lettera a parte da poter mostrare » ASV, *Principi 151* 614; apographum. Quod repetit breviter in epistola diei 8 apr.: « Quel che ha passato V.S. col cavaliere Michele per conto del Principe di Transilvania, ha satisfatto S. B.ne. Noi di qua habbiamo già, et provederemo che il Nuntio di Polonia possa supplire il resto » *Ib.* 616.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2º Perché S. Santità non creda che ciò sia seguito per spezzamento di religione, ma forzatamente da causa di stato, comandi S. Beatitudine che ne siano recevuti d'ogni altra religione, purché non siano iesuiti, che serà provisto loro di monasterio e d'ogni altra cosa necessaria.

3º Che S. Santità si contenti ad instantia di questo Principe presente del regno di Transilvania e di quel senato, acciò possa havere nell'occorrenze et in ogn'altro bisogno loro particularmente spirituale un protettore di fargli gratia d'elettione d'un cardinale a sua nominatione, presuponendo in esso le qualità e requisiti che si ricercano, e che con la sua santa vita possa maggiormente accrescere la religione in quel regno.

4º Mandando un ambasciatore a S. Santità desidera di sapere che sorte di loco gli sarebbe dato in quella corte.

5º Si desidera la risposta della lettera che si manda.

118

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 17 MARTII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 477 478; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Socii ex Transylvania expulsi quonam mittendi.* — 2. *Nullo modo expedit ut P. Szántó in Hungaria sit.*

... 1. Ceterum quod ad reliquias transylvanicas attinet[1], ita in Domino decrevimus ut P.[a] Vegam[2] mittat ad P. Provincialem Poloniae[b], ad quem nos quoque scribimus ut illuc eat; P.[c] vero Ferricellum[3] mittat Monachium; P. Gonzalem[4] istic retineat qui utilis esse

---

[1] De sociis ex Transylvania expulsis cf. supra, doc. 113 § 5.
[2] De E. Vega S.I. cf. supra, doc. 29 adn. 6 et passim.
[3] De H. Ferricelli S.I. cf. supra, doc. 41.
[4] De P. Gonzales cf. supra, doc. 29 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

poterit ad cursum [d] docendum. Quod ad P. Marcum [5] attinet [e] si P. Lelesius adhuc superstes fuerit, isque locus in quo manserint, ad R.V. provinciam pertineat, mittet ipsa aliquem loco P. Marci qui [f] P. Lelesio assistat cum omni caritate; sin ad Poloniam pertinebit, aget cum P. Campano ut id ipse faciat. Nam nos quoque hoc ipsum ei scribimus. Reliquos autem ungaros et qui venerint, et qui deinceps venient, retinebit; etiam P. Aratorem [6]. Non enim videmus, in quo alio loco esse possit cum sit ungarus. Sed R.a V. conabitur eum iuvare et occupare ut optime poterit. Ac nos quoque si opus fuerit, eum monebimus . . . [478] . . .

2. Addita P. Badero provinciali — De P. Stephano hoc etiam nobis occurrebat, nullo modo convenire ut in Ungaria sit, ne turbas aliquas excitet suo illo zelo; sed eum Viennae aut alibi collocabit. Quod si ille ad Ungariam aspirabit, R.a V. aperte causam ei indicabit, idque se nostro monitu facere. Ac proinde si ita velit, ad nos scribat . . .

---

[a] P. *del.* Aratorem si istuc venerit, *sup.* Vegam / [b] Poloniae *del.* itaque P. Vegam / [c] P. *del.* Hie[ronymum] / [d] cursum *del.* doc[endam] philosophiam / [e] attinet *del.* et reliq[uos] / [f] qui *del.* cum / [g] ut *del.* cum eius provinciae est.

119

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. HIERONYMO FERRICELLI S.I. [1]

ROMA 17 MARTII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 477-78; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Licet expulsio S.I. ex Transylvania res dolorosissima sit, attamen spes in divina providentia non est deponenda.*

---

[5] M. Pitačić S.I. cf. supra, doc. 114 § 1 et 3.

[6] Patrem Szántó nulla ratione retinere voluit P. Bader in sua provincia; cf. supra, doc. 114 § 2.

[1] H. Ferricelli S.I., una cum nonnullis aliis sociis e Transylvania expulsis recenter pervenit Viennam; cf. supra, doc. 118 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quantus nostrorum omnium dolor fuerit ex tam funesto exitu rerum transylvanicarum, credo R.am V. facile per se existimare posse ex tam multis rationibus quae in hoc negocio ad dolorem concurrunt. Inter quas vel praecipua est ipsius Ill.mi Principis [2] respectus quem ut ex animo diligebamus [478] et ob ipsum et ob Stephani regis [3] memoriam, ita [a] non potest tantum ac tam evidens eius salutis periculum non acerbissimum nobis esse. Sed qui nos sumus qui Deo dicere possimus: Cur ita facis? — cum certi simus eius bonitatem ac sapientiam tantam esse ut non facere possit nisi quod melius est suaeque divinae gloriae aptius. Quare hoc nos consolare debemus nostrasque omnes cogitationes ac consilia illius infinitae providentiae abysso absorbere...

---

[a] ita *del.* non possumus.

120

ALEXANDER PERETTI CARD. SECR. HIERONYMO MATTEUCCI NUNT. AP. VENETIIS

ROMA 22 MARTII 1589 — VENETIAS

TEXTUS: Romae, ASV, *Principi 151* 614*v*; regestum.

SUMMARIUM: *De litteris Stephani Báthory ad Summum Pontificem circa res religionis catholicae in Transylvania.*

Ill.re et R.mo Signor come fratello.

N. S.re ha letto la lettera del Signor Stefano Bathori [1] conte Somlio in Transilvania; che non è il Principe ma fratello cugino del Prin-

---

[2] Sigismundus Báthory, cuius praeceptor fuit, praeter Patrem Wujek, P. Ferricelli; cf. eius epistolam, diei 20 febr. 1588, ad P. Possevino; supra, doc. 41.

[3] Stephanus Báthory rex Poloniae.

[1] Epistolam Stephani Báthory iun. ad S. Pontificem de statu religionis in Transylvania post S.I. expulsionem, vide supra, doc. 105.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cipe Sigismundo; et ha[a] considerato molto bene tutti li capi che passò con V.S. il Cavaliere Michele[2]; et si gli risponde come V.S. vedrà da la copia de la lettera che se le manda[3]; non perché V.S. la mostri al Cavaliere, ma perché le dica il soggetto tutto o parte con quella maggior destrezza et circonspettione che a lei parerà convenirsi. Si scrive al Legato[4] et Nuntio di Polonia[5] che attendano a questo negotio et l'aiutino quanto più possono per ritenere la semente de la religione catholica in quella provincia et natione. Et Dio la guardi sempre. Di Roma a li 22 di marzo 1589.

---

[a] ha *sup.*

121

ALEXANDER PERETTI CARD. SECR. HANNIBALI DI CAPUA NUNT. AP. IN POLONIA[1]

ROMA 22 MARTII 1589 — VARSOVIAM

TEXTUS: 1. Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 23* 322*r* (*prius* 168); originale. — 2. *Ib.*, *Principi 151* 379 (*prius* 677); regestum.

SUMMARIUM: *De litteris Stephani Báthory ad Summum Pontificem circa res religionis catholicae in Transylvania.*

Molto Ill.re et R.mo Signor come fratello.

V.S. vedrà da gl'inclusi fogli quello che il Signor Stefano Batori conte di Somlio in Transilvania et nipote già del Re Stefano glor.

---

[2] Capitula conversationis Nuntii cum M. Micheli videas supra, doc. 117 (Appendix).

[3] Vide infra, doc. 122.

[4] Hippolytus Aldobrandini card. legatus in Polonia; cf. supra, doc. 107.

[5] Vide infra, doc. 121.

[1] De H. de Capua cf. supra, doc. 30 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mem. ha scritto a N.S.re [2]; quello che ha fatto dire al Nunzio di Venetia dal Cavaliere Michele gentilhuomo venetiano [3]; et quello che per parte nostra si gli risponde [4]. Non essendo partito il legato, V.S. communicherà tutto con S.S.Ill.ma et consultaranno insieme di prendere il miglior partito che si possa per ritenere la religione catholica in quella provincia [5]. Et Dio la guardi. Di Roma a li 22 di marzo 1589.

Di Vostra Signoria come fratello

A. card. Montalto.

122

ALEXANDER PERETTI CARD. SECR. STEPHANO BÁTHORY DE SOMLYÓ

ROMA 22 MARTII 1589 — SOMLYÓ

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 23* 321r (*prius* 167); apographum Roma ad Nunt. ap. in Polonia missum.

SUMMARIUM: *Responsum Summi Pontificis ad eius litteras de statu religionis catholicae in Transylvania.*

Illustrissimo Signore.

La lettera di V.S.Ill.ma de 26 di genaio scritta da Somlio a la S.tà di N.S.re [1] è stata letta da S.B.ne non senza una dolce ricordatione de la gloriosa memoria del Re Stefano suo zio; et ancora che il dovere portasse che il Principe Sigismondo istesso havesse dato conto a S.S.tà

---

[2] Epistolam v. supra, doc. 105.

[3] Cf. supra, doc. 117.

[4] Epistolam Cardinalis Secretarii ad St. Báthory iun. vide infra, doc. 122.

[5] Cf. epistolam Cardinalis Secretarii ad card. Aldobrandini de rebus transylvanicis; supra, doc. 107.

[1] Epistolam Stephani Báthory iun. ad Summum Pontificem vide supra, doc. 105.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

d'un caso tanto segnalato come è stata l'espulsione dei iesuiti di Transilvania, tuttavia la lettera di V.S.Ill.ma è stata cara et accetta.

Duole grandemente a S.B.ne che si sia venuto ad una essecutione piena di scandalo, con poco rispetto di Dio et de la pia mente del Re Stefano che introdusse quei padri in Transilvania. Senza darne parte a lei. Il che se si fosse fatto, non haverebbe mancato S.S.tà di provedere a la sicurezza del Principe et dela patria senza strepito con buona satisfattione di tutti.

Dire hora che mandi altri religiosi [2], se le fa duro; perché può ragionevolmente temere che a questi in breve intraverrebbe il medesimo che a iesuiti. Nondimeno se parerà a V.S.Ill.ma che il legato et il nuntio apostolico, che stanno hoggi in Polonia [3], possino aiutare questa causa de la religione cattolica, potrà scrivere loro et anco far trattare a bocca dal S. Cardinale Battori suo cugino, che con essi troverà buona corrispondenza.

Se il Principe vorrà mandare ambasciatore a Roma, V.S.Ill.ma lo può certificare che sarà trattato con quell'honore et amore che si conviene, et come fu trattato il Bersovitio [4] mandato già dal buon Re Stefano al tempo che non era ancora re in Polonia.

Darà volentieri N.S.re un cardinale protettore a quel Principe et natione. Ma le sarà caro che l'istesso Principe se lo nomini a fine che si sia di maggiore sodisfattione. Et perché credo di havere sodisfatto così a la lettera di V.S.Ill.ma, come a tutti li capi proposti dal cavaliere Michele al Nuntio apostolico di Venetia [5], faccio fine et prego a V.S.Ill.ma ogni sorte di felicità et di contento.

Di Roma a li 22 di marzo 1589.

---

[2] Prout propositum est in documento de rebus tractatis cum M. Micheli; v. supra, doc. 117 § 2.

[3] Epistolam Cardinalis Secretarii ad Nuntium in Polonia v. supra, doc. 121.

[4] Martinus Berzeviczy, olim cancellarius Stephani regis Poloniae; cf. MAH II 118 et passim. De legatione romana Berzeviczy cf. MAH I 571.

[5] Capitula conversationis vide supra, doc. 117 (Appendix).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

123

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

LUBLINO 23 MARTII 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Petit ut socii transylvani qui sunt in Austria, non mittantur in Poloniam.* — 2. *Quid fiat de pecunia collegii et seminarii claudiopolitani.* — 3. *Qua ratione negotium restitutionis S.I. in Transylvania promoveri possit.*

... 1. Qui ex Transylvania missi sunt in Austriam, quaeso, aut ibi a P.V. confirmentur aut veniant in Italiam. (Sunt[a] enim: P. Emanuel[1], P. Ferricellus, P. Ioannes Gonzalez, P. Arator, P. Thomani, Ludovicus Lucari et coadiutor unus)[a]. Omnino enim inquieti hic essent ut declararunt ratione duri victus; et iam collegia sentiunt onus ex ista distributione, suntque pene omnia obaerata. [3*r*]

2. Accepi rationes a transylvanicis tam locorum Societatis quam seminarii. Et inveni superesse, post omnes sumptus viaticorum, de pecunia Societatis aliquid ultra duo millia florenorum. De pecunia autem seminariorum tam pontificii quam regii alia 2000 et aliquid ultra, praeter argentea clenodia Societatis non contemnenda, et aliquam suppellectilem tum sacram tum librariam. De his quid faciendum sit, expectabimus R.P.V. sententiam. Nostra hic ea erat ut seminarii rationes cum residuo quod partem concernit pontificiam, offeremus Suae Sanctitati proponentes ut quandoquidem et aliquot seminaristae sequuti sunt patres[2], et plures volebant et vellent venire, seminarium illud claudiopolitanum nunc si unquam Transylvaniae et Hungariae iuventuti catholicae esse volenti pernecessarium, figeretur in aliquo collegio, puta lublinensi vel iaroslaviensi; ad quod admitterentur tam moldavi quam hungari et transylvani qui ad illud convolarent ubi rescirent extare. Et sic non esset opus quod ante petebatur, novum erigere mol-

---

[1] E. Vega S.I.; de quo et de iis qui sequuntur; cf. supra, doc. 103 adn. 13 et 15-18.

[2] De decem iuvenibus hungaris et transylvanis, in seminarium pontificium ingredi volentibus, vide supra, doc. 116 § 6 et adn. 11.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

davicum seminarium. Nam si quando restituerentur nostri in Transylvania, sic daretur regressus ad utrumque regium et pontificium [b] restituendum ut prius; sin autem, iam moldavicum appellaretur ut sic Sanctitas Sua populos illos demereretur ac sibi devinceret [3].

3. Addo quod vel hoc titulo seminarii in quo tum alendo tum fabricando et emendo solo non pauca millia impendit Sanctitas Sua, posset expostulare cum Principe illo et senatu et iure quodam suo [c] reposcere restitutionem Societatis in integrum. Quod si tam ipse quam alii reges et principes faciant, opinio est multorum, reditum [d] facile impetratum iri, maxime si [3*v*] ob rem tanti momenti, quanta est restitutio catholicae religionis in illud regnum, mitteret Sua Sanctitas eo tamquam legatum de latere [4] ipsum Ill.um Cardinalem Battoreum, adiunctis illi uno vel altero prudenti capite quo solo titulo legati nihil non moveret cum suis quos, sublato nunc illo periuro Gubernatore [5] qui totum patravit, haberet in senatu Principis et in ipso regno potentissimos. Ego hic videbo quid possim per Regem [6] et Cancellarium [7] facere. Si R.P.V. istic hoc efficiet et si regis Philippi [8] etiam petitio cum admiratione facti huius, similiter et Caesaris ac aliorum accederet, fortasse non fieret nihil. Et plerique hic censent non solum non deserendam causam istam, sed nec deseri licite posse, cum nec collegium unum absque congregatione generali dissolvi queat [9]. Expectabimus quid istic R.P.V. faciet, quidque nobis faciendum mandabit. Sicut etiam de rebus et pecunia transylvanica quae deposita sunt in collegiis, ut fiat quod iusserit R.P.V. Si dissolutum legitime fuisset collegium, omnia ex Constitutionibus ibi fuissent relinquenda [10]. At cum post tanta iniquitate ius suum stet Societati (de quo et protestatio solennis facta est in Leles Hungariae [11] oppido Caesaris habente tale tribunal, ubi ista

---

[3] Quae iam proposita sunt a P. Campana in epistola diei 7 martii; v. supra, doc. 116 § 6.

[4] Idea mittendi legatum pontificium in Transylvaniam proposita fuit etiam a Principe; v. supra, doc. 117 (Appendix).

[5] Ioannes Géczi, gubernator Transylvaniae vita functus est die 6 ian. 1589; cf. supra, doc. 103 § 2. De eius infelici morte cf. supra, doc. 99 (f. 80*r-v*).

[6] Sigismundus III, rex Poloniae; cf. supra, doc. 4 adn. 6.

[7] Ioannes Zamoyski; cf. supra, doc. 4 adn. 16.

[8] Philippus II, rex Hispaniae.

[9] De collegiorum dissolutione agitur in *Const. S.I.* P. IV § 3; MI *Const.* III 105.

[10] Cf. *ib.* § 3 et litt. A; MI *Const.* III 105.

[11] Protestationem sociorum, e Transylvania expulsorum, in Lelesz factam v. supra, doc. 106.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fiunt) videntur omnia servanda ad spem restitutionis in integrum. Sed istic res melius examinabitur ex historia facti et copiis protestationis et aliis monumentis ut spero a P. Vangrovetio ad R.P.V. missis [12]. Unde et nos expectabimus quid mandet a nobis fieri. Interim tamen non desistentes consilia petere in comitiis his. [4r] Patres nostri hic putant maiori cum dignitate et efficacia fore si a Sua Sanctitate eo destinaretur cardinalis Radzivillus [13], vel archiepiscopus leopoliensis [14] legatus. Aliis videbatur utendum opera Regis Galliae [15] qui per Turcam moveret illos. Sed iam nescitur quid erit. Idem per Moldaviae Principem [16] apud Turcam tentandum putabant. Sed quae conventio tam sancti finis cum tali medio, nisi quod et Paulus Caesarem appellavit [17]. In summa, catholici omnes magni et parvi obtestati sunt nos voce et per literas ut non desistamus a causa ista. Scribo P. Possevino ut, si iudicabit id R.P., moveat istos principes ad scribendum [18] ut, sic multiplicatis intercessoribus et iniecta verecundia, aliquam restituant quod inique abstulerint. Reliqua ex P. Pallavicino . . .

---

[a] Sunt . . . unus *in marg.* / [b] Regium et Pontificium *sup.* / [c] suo *sup.* / [d] *prius* redditum.

---

[12] Vide supra, doc. 81 90 et 106.

[13] Georgius Radzivill (1556-1600), cardinalis ab anno 1583; cf. *Encicl. Catt.* X 469; GULIK-EUBEL III 52.

[14] Ioannes Demetrius Solikowski, archiepisc. leopol. ab anno 1583; cf. GULIK-EUBEL III 240.

[15] Henricus III, rex Galliae (1574-89).

[16] Petrus Schiopul, princeps Moldaviae; cf. supra, doc. 98 adn. 33 et passim.

[17] Cf. Act. 25 11.

[18] A. Peretti, card. secr. die 31 ian. 1589 scribens exhortabat H. Aldobrandini, cardinalem legatum in Polonia ut reditum iesuitarum in Transylvaniam strenue promoveret; cf. supra, doc. 107.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

124

HANNIBAL DI CAPUA NUNT. AP. IN POLONIA [1] ALEXANDRO PERETTI CARD. SECR.

VARSOVIA 13 APRILIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: 1. Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 26* 200*r*-201*v*; originale. — 2. *Ibid.*, *Principi 47* 355*r*-57*v* (*prius* 228-29); exemplum coaevum.

SUMMARIUM: *De patrum S.I. eiectione ex Transylvania.*

EDITIO: THEINER, *Vet. Pol. Mon. Vat.* III 133.

... Ho havuto particolar relatione da questi padri del Giesù di quello che è passato in Transilvania quando furono licentiati essi padri. La quale mando similmente qui allegata a V.S.Ill.ma [2]. Et per non lasciare abbandonato in tutto questo negotio che è di molta qualità per lo servitio [201*v*] della santa religione cattolica, si è procurato qui che il Ser.mo Re ne scriva a quel Principe una lettera molto calda [3], mostrando quanto poca lode gli ne resulta et quanto gran danno ne li possa succedere. Io similmente truovandomi qui ministro di S.tà Sua gli ne scriverò ancora in buona forma per gli stessi termini. Ma sopra tutto potrebbe giovare grandemente se N.S.re si degnasse scrivere un Breve particolare a quel Principe essendo stato questo atto di molto praegiuditio alla santa religione cattolica per la quale la Sede Apostolica havea fatto gran spesa così in fabriche come a mantenere un seminario di molti giovani in quelle provincie [4]. Et se la S.tà S. commanderà che questo Breve s'inviasse di qua con persona a posta, si trovarebbe alcun prelato di questi polacchi che farebbe il servitio con autorità et decoro della Santa Sede Apostolica.

Hier sera giunse qua il Signor Cardinale Battori che viene da Transilvania per andare al possesso del vescovato di Varmia, essendo morto quel vescovo come n'ho dato conto a V.S.Ill.ma con altre mie.

---

[1] De H. de Capua, archiep. neapol. cf. supra, doc. 30 adn. 9.

[2] Vide relationem de expulsione iesuitarum e Transylvania, a P. Campana, praep. prov. Poloniae conscriptam; supra, doc. 98.

[3] Auctor consilii videtur P. Campana fuisse; cf. supra, doc. 123 § 3.

[4] De seminario cf. *ib.* § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Io sono stato hoggi a visitare S.S.Ill.ma; et ho trattato seco di questo particolare di Transilvania. Del che S.S.Ill.ma si duole grandemente; né si truovò presente quando furono licentiati i padri che giunse dopoi, in tempo che non pote fare effetto alcuno [5]. Loda che N.S.re scrivesse in buona forma a quel Principe; et quando ella ritornerà in Transilvania, che dice sarà presto, per suoi negotii famigliari, promette fare ogni offitio possibile [6] ...

125

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 13 APRILIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 156*r-v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Patri Szántó iam scripsit ut in provinciam Poloniae rediret.* — 2. *Res nostrae hungaricae in difficili sunt loco.*

... 1. P. Lelesio ut mittatur socius et Marcus [1] ad nos veniat, iam scripsi Varalliam. Sed et P. [a] Aratori antequam literas R.P.V. acciperem, iam scripseram ut rediret ad suum provincialem [2]. Omnino enim iudicant etiam qui ex Transylvania venerunt, non esse consultum ut sit in hac provincia, in qua passim sunt hungari. Quod eo minus grave erit [b] Provinciali Poloniae quod potestatem mihi fecerit remittendi si essent nobis graves [b] ... [156*v*] ...

2. Res hungaricae quam difficili sint loco, forte intellexit R.P.V. Literas authenticas extorquere non possumus [3], resistentibus consiliariis

---

[5] Vide epistolam card. Báthory ad obtinendum salvum conductum ab Imperatore; supra, doc. 87.

[6] Ex aliorum testimonio constat cardinalem Báthory non fuisse Societatis amicum; cf. infra, doc. 128 § 1.

[1] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 118 § 1.

[2] In provinciam Poloniae; cf. supra, doc. 114 § 2.

[3] Paulo prius supplicavit P. Provincialis Ernesto archiduci ut litterae authenticae praepositurae thuroc. Societati traderentur; cf. supra, doc. 114 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qui forte sperant res ad transylvanicas angustias redacturum iri. Collegium contra nostram, consiliariorum et Ser.mi Ernesti sententiam differt Caesar in aliud commodius tempus. Quo consilio, novit is cui nihil est opertum. Ego vereor ne id quod exspectatur tempus, nobis nimis fiat incommodum. Negocium Baronis [4] in nos transfert Caesar, secutus suorum consilium. Quod vereor ne magnas nobis pariat molestias. Et tamen supersedere non possumus. Timeo ne quid monstri alant consiliarii, et ne ab adversario sint corrupti. Sic pauper ubique iacet. Nihil tamen horum ab ipso Ernesto aut etiam eius nomine mihi est indicatum, sed tantum privatim ab secretario cuidam e nostris est significatum. Et nunc abest. Ubi redierit, agam cum illo, et cum ipso quod potero, capiam consilium ...

126

MINUTIUS MINUCCI SECRETARIUS CURIAE ROMANAE [1] GULIELMO V DUCI BAVARIAE [2]

ROMA 22 APRILIS 1589 — MONACHIUM

TEXTUS: Augustae (Augsburg), Ordinariatsarchiv, cod. « *Litteralien - Jesuiten* » f. 332*r*-34*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Summus Pontifex parum propensus versus Societatem Iesu.*

Serenissime Princeps, Domine, Domine clementissime.

Post communicata cum R.mo P.re Societatis Iesu Generale de praesentibus turbis [3] consilia, accessi ego Sanctissimum Dominum Nostrum decima septima aprilis die; ibique longo sermone praeclara ip-

[4] Controversia cum Stephano Illésházy; cf. supra, doc. 113 § 3.

[1] Cursum vitae Minutii Minucci (1551-1604), itali invenies ap. J. HANSEN, *Der Kampf um Köln 1576-1584* (Nuntiaturberichte aus Deutschland III Abt./I B. — Berlin 1892) 737-43.

[2] De Gulielmo duci Bavariae cf. MAH II 456.

[3] De turbis a nonnullis sociis hispanis in Societate concitatis cf. ASTRAIN III 402-605.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sius Societatis merita quae in universo christiano orbe, praecipue vero in Germania et in ipsa Bavaria (de his enim me potius loqui decebat) extiterant, diligenter commemoravi. Plurima deinde argumenta attuli ob quae minima quaelibet mutatio vel etiam mutationis suspicio magna potuisset incommoda secum ferre [4], eo quod ipsi patres inde praesertim invidiam sibi in Germania et in aliis partibus conciliabant quod Sanctae Sedis apostolicae autoritatem acriter et fortiliter tuebantur ... [334*r*] ...

Et quidem apparuit opportune hanc operam esse in se petitam, cum Sua Sanctitas haud obscure voluntatem erga optimos patres minus propensam declarasset. Historiam enim recensuit recentem cum ipsi e Transilvania fuerunt pulsi. Quam ego autem longe aliter narrari audiveram. Principem enim illum eos habuisse proditionis suspectos affirmabat, reddidisseque Suae Sanctitati eius facti rationes necessarias [5]. Quem tamen casum patres diverse prorsus narrant. Quicquid sit, confido patrum innocentia et prudentia et Ser.tis Tuae aliorumque principum autoritate rem tamdium differri posse, donec magis propitia spiret aura. Eius est sententiae Madrutius [6], SS. Marcelli [7], Sanctaeque Severinae [8] cardinales ...

---

[4] De intentione Sixti papae quinti nonnulla substantialia immutandi in constitutionibus S.I. cf. PASTOR, *Geschichte* X 128-34.

[5] Quae suspicio generata est relatione Melchioris Micheli Venetiis Nuntio apost. facta; v. supra, doc. 117 (Appendix). De qua suspicione haec traduntur in *Diario* Stanislai Rescii, poloni: Die 23 apr. 1589 «ivi ad hortum Pontificis. Ibi habui gratissimam audientiam. Egi de facta pace, de conditionibus, de bello moscico, de transilvanicis iesuitis; ubi mihi Pontifex dixit: Nescio quam proditionem detectam esse. Et multis verbis in † [S.I.] invectus est». I. CZUBEK, *Stanislai Rescii Diarium 1583-89* p. 253.

[6] Ludovicus Madruzzo (1530c-1600); cf. MAH II 281 et passim.

[7] Ioannes Bapt. Castagna († 1590) cardinalis; cf. CULIK-EUBEL III 51 59 92.

[8] Iulius Santori (1532-1602); cf. MAH I 757 et passim in v. I-II.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

127

MINUTIUS MINUCCI SECRETARIUS CURIAE ROMANAE [1] P. OTTO EISENREICH RECT. COLL. MONAC. S.I. [2]

ROMA 22 APRILIS 1589 — MONACHIUM

TEXTUS: Augustae (Augsburg), Ordinariatsarchiv, cod. « *Litteralien-Jesuiten* », 328*r*-30*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Summus Pontifex, casu Principis Transylvaniae motus, insinuat Duci Bavariae ne Societati Iesu tantum tribuat.*

Admodum Reverende in Christo Pater ac Domine observandissime.

Quae in negocio sanctissimae Societatis ex Ser.mi Ducis mandato acta per me hic fuerint [3], sperarem ad R.V.ram vel a P.re Rev.mo Generale vel a P.re Hoffaeo [4] fore perscribenda . . . [329*r*] . . .

Transilvana expulsio Pontificem commovet magnopere. Cuius causam seditionem fuisse affirmat, Principisque illius literas allegat [5] cuius exemplum mandabat ut Duci nostro insinuarem et monerem ne Societati tantum tribueret ne vellet aliquando in eadem incidere pericula.

---

[1] De M. Minucci cf. supra, doc. 126 adn. 1.

[2] O. Eisenreich S.I. (1546c-1609); cf. H. GERL, *Catal. Gen.* 94; DUHR I 93 et passim.

[3] Superiores S.I. maiores, ut impedirent quominus Summus Pontifex, conatu nonnullorum perturbatorum sociorum, substantialia quaedam in Constitutionibus immutaret, intercessionem aliquarum personarum illustrium petierunt et obtinuerunt (cf. supra, doc. 126 adn. 4). Conservantur litterae Gulielmi ducis Bavariae, diei 29 martii 1589, ad S. Pontificem (ASV. *Nunz. di Polonia 29* 170-74; et eius apographum in ARSI, *Fondo Ges. 644*, fasc. 58); necnon litterae Caroli archiducis Austriae, Judenburgo die 12 martii 1589 ad Summum Pontificem (ASV, *Nunz. di Pol. 29* 104-06). Responsa vero S. Pontificis, diei 10 et 21 apr. data reperiuntur *ib.* 109-10 et Fondo Borghese II v. 495 42*v*-44*r*. Carolus archidux epistola, diei 12 aug. 1589, iterum defensionem S.I. apud S. Pontificem viriliter assumpsit (Litteras vide in *Nunz. di Pol. 29* 111-14; cf. SOCHER I 409-16 n. 275-86).

[4] Paulus Hoffaeus S.I. (1530c-1608), annis 1581-91 assistens Germaniae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 692.

[5] Litterae sunt a Stephano Báthory iun. datae; v. supra, doc. 105.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Timebam ne idem Sua quoque Sanctitas scriberet [6]. Bertinorensem [7] idcirco secretarium conveni rogavique ut responsum ad Sanctissimi Ducis pietatem et zelum accommodaret. Haec vero idcirco innuere volui ut si quid tale inseratur, R.V.ra me in suspicionem venire non sinat.

Transilvanicam historiam mittent patres [8] ut eius veritatem Suae Ser.ti patefacere queat. Qua in re fraudem et malitiam ingentem intercessisse verisimile est, et Principem illum vel coactum vel deceptum in diversam sententiam scripsisse [9]. Diluendam autem omnino hanc Societati maculam censeo, eramque eius animi ut Dux noster aliquem clam mitteret qui per cardinalem Bathoraeum et Stefanum eius fratrem rem totam indagaret certaque et autentica testimonia referret. At Pater R.mus Generalis consilium quibusdam de causis non probavit. Quaeret tamen [329*v*] alia remedia quae meo quidem iuditio ita sunt necessaria ut absque illis verendum sit ne magna sacrae Societati nota inuratur.

Pontifici nomen Iesu in Societate non placet, quod per illud quoties nominetur, et caput nudandum et genu flectendum sit. Publice igitur praesentibus cardinalibus et praelatis multis dixit mutari omnino debere [10]. Quod vix crediderim in pontificia potestate esse, cum ita inoleverit, marmoribusque insculptum et typis impressum in utroque orbe frequentissime esset...

128

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VARSOVIA 24 APRILIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

---

[6] Cf. litteras S. Pontificis ad Gulielmum ducem, die 21 apr. 1589 datas; supra, adn. 3.

[7] Ioannes Andreas Caligari (1527-1613), episcopus bertinorensis ab anno 1579, annis 1578-81 nuntius ap. in Polonia; cf. GULIK-EUBEL III 154; *Mon. Pol. Vat.* IV p. XXIV-XLI; MAH I-II passim.

[8] Textum videas supra, doc. 98.

[9] Non Princeps, sed Stephanus Báthory iun. scripsit ad S. Pontificem litteras; v. supra, doc. 105.

[10] PASTOR, *Geschichte* X 132-34.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Card. Báthory et cancellarius iuvare dicuntur nostros adversarios.* — 2. *De nostrorum eiectione ex Transylvania mittet historiam, et Nuntius misit Summo Pontifici.* — 3. *Num per Turcam curanda sit reductio nostrorum in Transylvaniam.*

... 1. De Transylvania hic tentamus quae possumus [1]. Sed a quibus plus opis atque praesidii sperabamus, plus nocumenti causae nostrae experimur: Nempe a cardinali Bathoreo [2] et Cancellario [a 3]. Iam enim alius evasit post victorias istas. Ita ut etiam iuvare dicatur [b] contra nos rigenses et iuverit in totis his comitiis haereticos, sed exiguo cum fructu. Quid hac hora accipiam a Provinciali Austriae de Transylvania et obitu P. Matthiae Thomani 23 februarii in exilio transylvanico [4], leget R.P.V. in ipsis quas mitto litteris [5]. Itemque quod alii in ipsa Transylvania, concessu Principis, adhuc haerent [6]. [1*v*]

Posthac magis dolendum nobis erit de pessimo exemplo a transylvanicis aliis haereticis dato, quam de ipsa iactura ferme Transylvaniae. Nam et hinc video audactiores factos adversarios in omnibus fundationibus Stephani evertendis. Et forsan audebunt et alibi idem maxime in tumultuante illo regno. De quibus et hic adiuntur nonnulla. Quasi sumus ubique mirabiles. Certe non possum non dolere cum audio magnos istos, a quibus praesidium sperabamus, culpam facti in nostros et libertatem nimiam illorum conferre et forsan Summo Pastori talia [c] scribi [7]. Nuncius quidem ipse apostolicus nos propugnat [8], sed multum creditus et tribuitur aliis.

2. Scripsi historiam secundum veritatem [9], sed suppressis nonnullis quae in historia a P. Vangrovicio missa [10] nocere causae poterant.

---

[1] Cf. eius epistolam praecedentem; supra, doc. 123; et epistolam Nuntii in Polonia, supra, doc. 123.

[2] Cf. declarationem Cardinalis de expulsione sociorum ex Transylvania; supra, doc. 124.

[3] Ioannes Zamoyski; cf. supra, doc. 123 § 3.

[4] De obitu Patris Thomány multa refert P. Szántó; v. supra, doc. 99 (f. 84*v*-85*r*).

[5] Epistola Patris Provincialis desideratur.

[6] P. Leleszi una cum P. Pitačić et Ioanne Pace coadiutore in Kövár, hospes Christophori Keresztúry, arcis praefecti; cf. supra, doc. 103 § 6.

[7] Vide epistolam Stephani Báthory iun. ad S. Pontificem de nostrorum expulsione; supra, doc. 105.

[8] Hannibal de Capua, nunt. ap. in Polonia; vide eius litteras de expulsione sociorum; supra, doc. 124 et infra, doc. 131.

[9] Vide historiam supra, doc. 98.

[10] «Brevis historia eiectionis S.I. ex Transylvania» a P. Wujek conscripta legi potest supra; doc. 97.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Simile exemplum misit Ill.mus Nuncius ad Sanctissimum Dominum [11] rogans S. Sanctitatem ut ablegare vel hinc velit aliquem suo nomine in Transylvaniam ad petendam suo nomine restitutionem. Cancellarius alicui dixit se si vellet, posse per turcarum Imperatorem facile facere [d]; sed forsan non sentit optabile, cum putet satius et ibi et Rigae ista facienda per simplices sacerdotes qui non se intromittant in omnia et non velint omnibus dominari uti iesuitae. Brutus [12] ille moldavus per se et suos affines bassas et per suum Principem idem offert. Quid quod istinc a primario Patre idem mihi proponitur, deliberandum? Ego vero sine oraculo obedientiae non auderem talibus mediis locum dare. Scio et Paulum ad Caesarem ethnicum appellasse [13]. Sed nescio an bonis oculis aspicerent nos illi qui tanta vi reductos nos viderent. Audiam libenter sensum R.P. V.ae.

3. Interim hinc omnia faciemus quae poterimus. Sed non multum speramus quia videmur conscii nobis de data aliqua causa [14] coram inspectore cordium [15]. Licet et illae quae ab adversariis afferuntur, non sint omnino non verae, quamvis exaggerentur. Omnino ille Pater Arator multam [2r] concionibus suis praebuit causam [16]; non minimam P. Emanuel [17] et forsan alii recens eo missi. Post quorum adventum vix unquam tumultuari cessatum est vel domi [18]. Sed misereatur nostri Dominus . . .

---

[a] *P. Prov. scripsit* Car. et Can., *sup. m. rom. adiunxit caetera* / [b] *prius* iuvat, *sup.* dicatur / [c] talia *sup.* / [d] *prius* fieri.

---

[11] Vide epistolam Nuntii supra, doc. 124.

[12] Bartholomaeus Brutus, cancellarius Principis Moldaviae.

[13] Cf. Act. 25 11.

[14] Vide eius iudicium severum de nostrorum responsabilitate in causa expulsionis; supra, doc. 116 § 4.

[15] Cf. Prov. 24 12.

[16] P. Szántó hac ratione inculpabatur etiam ab aliis; cf. supra, doc. 108 § 1, doc. 112 § 4 et doc. 114 § 2.

[17] E. Vega S.I.

[18] Cf. relationem Patris Wujek; supra, doc. 79 § 2-3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

129

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 28 APRILIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 161*r*-62*v*; autographum. Auctor, tutandi secreti gratia, nonnulla verba (potissimum nomina personarum) ficte, i.e. loco litterarum numeros et signa varia adhibens, exaravit. Romae tamen supra haec signa arcana scripta sunt solutiones.

SUMMARIUM: 1. *Res nostrae hungaricae incertae sunt.* — 2. *Duo nobiles hungari petunt ut P. Szántó pergat in cura pastorali eorum subditorum.*

... 1. De rebus nostris hungaricis quid futurus sit, ignoro et quorumdam rationes non assequor. Quaedam enim dicuntur et fiunt ab illis quae parum videntur cohaerere. Putant nobis praeposituram securam non esse et forte aliqui etiam id agunt. Interim dicunt Caesarem non mutaturum, nec posse sine nota mutare sententiam. Item suadent Caesari ut non suscipiat caussam homicidii [1], sed nos ipsi agamus tamquam veri possessores. Et tamen non desunt qui putent nos non admittendos. Ac proinde hoc ipsum suadere Caesari ut adversario gratificentur ut sic evadendi habeat occasionem. Caesar tempus et locum scholarum non probat [2], ut nuper a P. Alphonso [3] est perscriptum. Quae dilatio maius nobis odium conciliabit et exuendum nos praepositura incitabit. Transylvania non paucis stimulos admovet. Desunt a

---

[1] In causa controversiae cum Stephano Illésházy; cf. supra, doc. 112 § 1.

[2] Cf. ibidem.

[3] Alfonsus Carrillo S.I. (cf. supra, doc. 75 adn. 36). Causa quae P. Provincialem movit ut Patrem Carrillo Varalliam mitteret, revelatur infra, doc. 145 § 1. P. Carrillo de negotio hungarico et transylvanico eo tempore duas epistolas scripsit Patri Generali; quae tamen desiderantur. Habetur autem responsum ad eas, quod est huiusmodi: « Binas R.ae V. accepi litteras datas 8 et 15 aprilis; in quibus cognovi quae scribit tum de negocio hungarico, tum de transylvanico. In quo utroque non est iam quod per nos amplius fieri possit; quoniam non sunt in potestate nostra, sed tantum res est Domino Deo commendanda ut fiat in nobis eius voluntas sancta et beneplacitus. Quae sola etiam in omnibus adversitatibus consolari nos debet » *Austr. 1* II 488.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quibus fidele petamus consilium. Denique bonus quidam amicus aperte dicit, omnia esse corrupta, omnium consilia contra nos esse sive clam sive palam. Ab aula offenso Caesare nobis quid sperandum sit non video. Putatque Rector pragensis [4] nihil hoc tempore petendum. Conabimur saltem hoc impetrare ut liceat nobis in iis quae nunc sunt aedibus qualemcunque aperire ludum, ut saltem ex parte obstruatur os loquentium iniqua [5]. Quidam boni viri nescio quid mali nobis ominari videntur ex novo nuncio apostolico [6] rationibus nostris non admodum benevolo. Dominus det nobis patientiam et gratiam ut ita nos geramus ne cui etiam maledicti gratia demus occasionem. Obsecro si R.P.V. ulla ratione impedire potest ne P. Possevinus redeat in Poloniam [7], faciat. Causas non ignorat . . .

2. Adfuerunt mihi hisce diebus duo ungari nobiles in quorum vicinia P. Stephanus Arator haeret, rogantes ut, quoniam oves sunt sine fideli pastore, ipsum ibi relinquerem [8]. Verum etsi illis commodum, nostris tamen rationibus non videbatur consentaneum. Praesertim cum ibidem sint monachi et non procul etiam episcopus et canonici, quorum cum minus probet vitam, non poterit facere quin dicat et scribat quae offendant potius quam aedificent . . .

130

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINC. TRANSYLVANIAE P. IOANNI LELESZI S.I.

ALBA IULIA 28 APRILIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: 1. *Austr. 20* 311*r*-13*v*; autographum. — 2. *Ibid.*, f. 314*r*-15*v*; transsumptum a P. Hieronymo Piatti exaratum.

---

[4] Ioannes Reynel S.I. (cf. supra, doc. 42 adn. 24 et passim) rector collegii pragensis a die 4 martii 1589; cf. *Cat. Prov. Austr.* I p. 5*.

[5] Cf. Ps. 62 12.

[6] Alfonsus Visconti a die 15 apr. 1589 novus nuntius ap. Imperatorem; cf. BIAUDET, *Nunciatures* . . . 151.

[7] De revocatione Patris Possevino e Polonia in Italiam cf. supra, doc. 29 adn. 15. De rumore circa Patris Possevino nova missione in Poloniam, P. Generalis die 26 maii his verbis Patri Bader respondit: « Quod proponit ne P. Possevinus veniat in istas partes, nescimus unde hic timor natus sit. Prorsus enim nihil de eo adhuc actum est, quod nos sciamus, nec videmus hoc quidem rerum statu ut agatur » *Austr. 1* II 490.

[8] Quid P. Generalis de P. Szántó decreverit, v. supra, doc. 118 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: SZILAS, *A. Carrillo* 136-37.

SUMMARIUM: *De excommunicatione quam incurrisse dicitur consentiens in expulsionem nostrorum e Transylvania.*

Reverende Pater Charissime.

Non sine magno animi nostri dolore ex sermone quem hisce diebus cum R. Martino Undo[1] ultro citroque de nostro religionisque statu habuimus, intelleximus coacto illo et poene extra animi nostri sententiam emisso in Megigies iuramento, in excomunicationem forte incidisse[a 2]. Quae res adeo nostros conscientiae movit stimulos, praesertim cum nos non lateat severissimam hanc manere Dei vindictam, ut nisi ab hoc tam arctissimo vinculo primo quoque tempore liberemur, perpetuis conscientiae fluctibus aestuabimus. Sed in tam gravi casu libenter excusationes, si liceret, captaremus. Testor etenim Deum immortalem, tantum abesse ut tam iniquis sancitis assentirer quin potius omnibus conatibus in hoc fuerim qua ratione quibusque modis tam nefarios eorum conatus reprimere possim. Iusiurandum amicorum, propinquorum fidem, fratrum suppetias verbis et promissis imploravi. Sed cum ad rem ventum est, ab amicis derelictus, a propinquis deceptus, a fratribus fere re in extremis constituta neglectus, contra dulcissimi patrui charissimique parentis extremam voluntatem, meamque sententiam tam scelerate et nefarie decreverunt quod ego decretum profusis gemitibus et lacrimis deflevi (cui ne publice quidem iureiurando confirmando ita assensus fuerim quin aliter semper senserim [311*v*] sentiamque). Quae res si mihi adeo cognita perspectaque fuisset, me nimirum vinculis excommunicationis vinctum iri, honestius ac salutarius duxissem in discrimen omnium fortunarum ac vitae etiam ipsius venire quam a caetu fidelium segregari et a charitate Christi separari.

Turbatus est igitur iam a furore oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos[3]. Miser factus sum et curvatus sum tota die, contristatus ingrediebar. Afflictus sum et humiliatus sum. Cor meum contrubatum est et dereliquit me virtus mea at amplius non est mecum[4]. Laboravi in gemitu meo, lavi per singulas noctes lectum meum; lachrimis meis stratum meum rigavi[5]. Quid igitur? Pater mi, Pater mi,

---

[1] M. Undó, olim S.I. (cf. *Cat. Prov. Austr.* I 803) post expulsionem S.I. ex Transylvania auxilio fuit Principi in spiritualibus; cf. SOCHER I 408.

[2] Vide *Sylvestrina Summa* de excommunicatione (P. I p. 350 ss.).

[3] Ps. 6 8.

[4] Ps. 36 7 9 11.

[5] Cf. Ps. 6 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Pater mi, non sum dignus qui vocer filius tuus. Peccavi contra caelum et terram [6]. Tibi etiam soli et toti orbi christiano peccavi, ut iustificeris in sermonibus tuis, cum iudicaris, vincas [7]. Quocies mihi haec ventura praedixisti. Quae etiam serenissimus pater pie recordationis partim litteris partim testamento vaticinatus est hisce verbis: Toleranda homini ɐdversa fortuna ferendo est. Et nimium faelix saepe timenda fuit. Sed unicum illud me consolatur sortemque meam aliquantulum levat quod [312*r*] divinis traditum est voluminibus: In quacumque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius non recordabor [8]. Recogitabo ergo omnes annos meos in amaritudine vitae meae ut in meditatione mea exardescat ignis [9]. Scopis purgabo spiritum meum [10].

Nunc igitur Pater mi, si vere pater es, nunc mi Paule, verum tuum filium Timotheum lacta praeceptis et institutis talibus quibus a tam teterrimo vinculo absolvi possim. Quantum ad me attinet, nihil eorum praetermittam quae obsequentissimus discipulus charissimo ac dulcissimo praeceptori parendo tribui possint. Ego ut de Societate semper optime fui persuasus, cogitationem hanc nunquam dimittam, nec si velim, vestra in me beneficia nunquam deponere patientur. Quod ipsum ut et Societati et toti orbi christiano testatum faciam in id omnes animi vires, conatus, industriam, diligentiam, fidem conferam ut primo quoque tempore per eosdem per quos tam iniquum decretum latum fuit, aequissimum proferatur, quo parentis et patrui decus et splendorem, nostram in orbe christiano existimationem, deque religione chatolica bene merendi voluntatem non restituamus solum, sed cumulatissime ampliemus, si Deus votis caeptisque iam nostris faverit. Hanc rem iam sum aggressus et ad finem [312*v*] perducere conabor etiam cum summo patrimonii dispendio. Quod unum apud eos qui istic autoritate plurimum valent, ut bene novit, plurimum momenti nobis afferet. Satius enim duco ad eius gloriam et honorem qui nobis haec largitus est bona, non solum distribuere, sed si opus erit profundere, vitamque ipsam, qua nihil charius habeo, exponere. Dico quod sentio. Si meas rationes cultui divino propagando anteposuero, sempiternam poenam cum omni dedecore et calamitate coniunctam sustineam.

---

[6] Cf. Lc. 15 21.
[7] Cf. Ps. 50 6.
[8] Cf. Ezech. 18 22.
[9] Cf. Ps. 38 4.
[10] Cf. Ps. 76 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Vestrum erit pro ea charitate quam Ecclesia chatolica requirit pro ea observantia, amore, integritate qua in nos estis, nostris votis omni consilio et auxilio praesto esse. Neque si eo ventum fuerit ut vos mihi et me vobis restituamini, accepta iniuria moveat atque ab instituto nostro avertat, sed potius magis ac magis incitet et inflammet. Interim quantum vires nostrae passae fuerint, in id incumbemus ut per pios ecclesiarum moderatores oviculis Christi quo ad fieri poterit, provideatur. Quod reliquum [313*r*] est me votaque nostra R.V. praecibus comendo. Valeat. Datae Alba Iulia 28 aprilis anno 1589.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius indignus

Sigismundus Bathoreus mp.

Inscriptio: [313*v*] Reverendo in Christo P., Patri Ioanni Lelesio, Patri charissimo.

---

[a] *prius* inciderimus.

131

HANNIBAL DI CAPUA NUNT. AP. IN POLONIA ALEXANDRO PERETTI CARD. SECR.

DIE PRIMO MAII 1589 — ROMA

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 30* 130*r*-31*v* (*prius* 94-95); textus Romae transumptus ex originali, signis secretis exarato.

SUMMARIUM: *Patres Societatis ex Transylvania religionis causa eiectos fuisse sibi persuadit.*

... Con la lettera di V.S.Ill.ma delli 22 di marzo[1] ho ricevuto l'inclusi fogli. Per li quali ho visto che l'Ill.mo Signor Stefano Batori

---

[1] Quam epistolam videas supra, doc. 121.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

conte de Somlio in Transilvania ha scritto a Nostro Signore [2]; quello che ha riferito a Mons. Nuntio in Venetia il Signor Melchior Micheli [3] nobile venetiano priore del ordine di San Mauritio et Lazaro; et quello che V.S.Ill.ma li ha risposto [4]. Il che non ho potuto communicare con l'Ill.mo Signor Cardinale Aldobrandino legato [5], come ella ordinava, essendo partito molti giorni prima. Ma come siano stati licentiati i padri jesuiti da quella provincia di Transilvania sotto le mie de li 13 del passato ne inviai particolare relatione a V.S.Ill.ma [6]. Da la quale et da la copia delli articoli presentati nelle loro comitii [7] et approvati da questo Principe di Transilvania appare che siano stati cacciati non per altra causa che per questa della religione catholica, come si vede ancora nelle lettere testimoniali dateli dall'istesso Principe di Transilvania [8]. Di che insieme ne mandai copia a V.S.Ill.ma.

Et subito dopo [130*v*] la morte del Re Stefano s'incominciò questo trattato in Transilvania di licentiare da quella provincia li jesuiti. Et dui anni sono al tempo della elettione si procurorno lettere dal Signor Cancelliere a quel Principe di Transilvania per questa causa. Et di molti che mi hanno narrato qua il modo et le cause, come siano stati cacciati ultimamente, nessuno mi ha nominato che fossero insospettiti di spie delli principi d'Austria [9]; i quali non si sa che habbiano causa né occasione di maneggi secreti in Transilvania.

Di quello che riferisce di più il Signor Melchiore Micheli, cioè che si commanda S.S.tà che siano ricevuti religiosi di ogni altra regola fuorché jesuiti, saranno provisti di monasteri et d'ogni altra cosa, mi pare espressamente contra quello che si è stabilito nelli articoli delli comitii. Et in particolare nel articolo 8 10 et 12 [10] che si scacciano le religiosi permettendo solamente che così il Principe come l'altri [131*r*] nobili catholici possano havere appresso di se in casa un sacerdote prete o monaco et di natione ungaro et non più. Et essendo quelli senatori

---

[2] Vide supra, doc. 105.

[3] Capita relationis M. Micheli videre est supra, doc. 117/Appendix.

[4] Responsum Cardinalis Secretarii habetur supra, doc. 122.

[5] Vide epistolam Cardinalis Secretarii ad card. Aldobrandini de expulsione S.I. e Transylvania; supra, doc. 107.

[6] Relationem Nuntii videsis supra, doc. 124.

[7] Decreta comitii quae religionem respiciunt, legi possunt supra, doc. 92.

[8] Litteras testimoniales Principis sociis expulsis datas vide supra, doc. 100.

[9] Prout asseritur in relatione M. Micheli (v. supra, doc. 117/Appendix). Quae persuasio altas fecit radices etiam in animo Pontificis; cf. supra, doc. 126.

[10] De articulis comitiorum v. supra, adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quasi tutti heretici, ho dubio ancora che il Principe di Transilvania insieme con quello senato desideri un cardinale protettore in Roma, come riferisce l'istesso Melchiore. Per lo che crederei che fosse necessario havere matura deliberatione intorno al mandare altri religiosi; et vedere intanto che risponderà quel Principe. Se la S.tà di N. Signore si degnasse scriverli un Breve sopra ciò come cennai nelle istesse mie delli 13 del passato [11], et quando si mandasse quel Breve per alcuno prelato a posta di qua, egli potrebbe chiarirsi della voluntà del Principe di Transilvania, del Signor Stefano [12] et di tutti li altri di quanto veramente potrà fare. Io ne ho scritto una lettera molto calda a quel Principe [13]; et di quanto mi risponderà, ne darò subito conto a V.S.Ill.ma, alla quale ho dato aviso di questo per obedire riverentemente all'ordini che si degna darmene ...

132

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 13 MAII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 487 489; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Ob difficultates ab Imperatore contra collegium in Hungaria motas fortasse iterum de resignatione praepositurae cogitandum est.*

... De collegio hungarico miramur difficultates obiici ab iis qui antea promovebant [1]. Sed fortasse haec Dei est providentia qui per alios in hoc negotio voluntatem suam [a] implere velit, quod nos non poteramus. Itaque expectabimus successum ... [489] ...

Addenda P. Badero provinciali ... Praeterea quod attinet ad negocium hungaricum, miratus sum quod scribitur locum non placere Caesari cum nos ante scripserimus ut [b] nihil fieret de loco sine ipsius

[11] Cf. supra, doc. 124.
[12] St. Báthory iun.; v. supra, adn. 2.
[13] Quae tamen litterae desiderantur.
[1] Cf. ea quae scripserat P. Provincialis hac de re; supra, doc. 129 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

consensu et placito [2]. Nunc tamen cum eo videtur res inclinari ut [c] praepositura nobis auferatur, fortasse bonum esset [d] praevenire ac supplicationem formare qua exponatur Societatem accepisse collegium illud tamquam onus, et magnum onus, et ideo offerre eius Maiestati ut si propter aliquas causas iudicat [e] illam praeposituram [f] melius fore in aliorum manibus, eam illis tradat. Itaque hoc etiam R.aV. conferat cum suis, praesertim cum [g] comitia in quibus aliquid timere possit, non ita cito futura sint. Et deinde moneat nos quid sibi et ipsis videatur de hac propositione facienda. Hoc si R.aV. meminit, ante etiam diu a nobis cogitatum est [3], sed ea cogitatio nunc renovata est hac occasione. Nihil tamen faciant istic nobis inconsultis . . .

---

[a] suam *del.* exple[re] / [b] ut *sup.* / [c] ut *del.* abb[atia] / [d] esset *del.* ut ante / [e] iudicat *del.* melius fore / [f] praepositurum *del.* fore / [g] cum *del.* tempus.

133

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. EMERICO FORSLER S.I. [1]

ROMA 14 MAII 1589 — GRAETIUM

TEXTUS: *Austr. 1* II 479; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *De accusatione quod nostri se immisceant in negotia et aulas principum.*

Accepi R.ae V. litteras [2] et simul inclusas, quibus lectis laetatus sum quod illa persona scriberet se nunquam cogitatum esse [a] de muta-

---

[2] Cf. supra, doc. 40 § 2.
[3] Cf. ibidem.
[1] De E. Forsler S.I. cf. supra, doc. 20 adn. 20.
[2] Quas non invenimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione instituti nostri [3]. Etsi non satis intelligere potui quomodo non pertineat ad institutum vel pertineat ad aulas, agere de nomine ipso Societatis, de distributione patrimonii in pauperes, de reddenda ratione conscientiae, de obedientia caeca, de varietate graduum et aliis multis eiusmodi [4].

Quod autem dicit nostros immiscere se in negocia et aulas principum, R.aV. ipse novit quam valde in hoc vigilemus, et certe credat mihi nullum me [b] nunc in hac parte videre [c] aut scire excessum [d] in Societate. Nam quod aliqui in hoc genere aliquando loquuti sunt de P. Possevino, is iam dudum quiescit ab omni tali negocio. Et quod in Poloniam [e] postremo [f] venerit, causa fuit ipse S. Pontifex qui eum misit. Ego autem simulac audivi de morte Ser.mi Stephani [g], egi cum eius Sanctitate ut revocaretur. Quod etiam obtinui [5]. Quod [h] vero praesens Poloniae Rex confessarium habeat ex Societate [6], non puto aulicismum vocari debere [i], quia sicut aliorum animas in foro conscientiae iuvamus, ita nec reprehendi potest quod ipsum iuvemus, praesertim qui a pueritia esset a nostris in fide ac religione educatus. De rege autem Philippo certo scimus non potuisse queri de hac re, quoniam nullus plene nostrorum in hoc genere [j] cum eo versatur [k]. Nec potuit hoc esse quin quicquid Rex cum S. Sanctitate tractavit, fecit instigantibus paucis quibusdam nostris tentatis [7] qui cum eiusmodi sint, longe [l] plura obiecerunt, ut ex illorum scriptis constat [l].

Itaque gratum etiam mihi erit ut R.a V. Serenissimum roget ut dignetur hoc ipsum quaerere a Rege an in hac parte ullam de nostris querelam habeat, aut aliquid de hoc egerit cum Pontifice et quid de Societate sentiat [m]. De reliquis autem principibus nec credere possumus ut dicitur eos omnes adeo offensos esse propter hoc cum sciamus multos cum insigni commendatione pro nobis hoc ipso tempore scripsisse.

Denique hoc scire debet R.a V. hoc [n] ex eo forte fuisse exaggeratum quod apud personam hanc quidam [o] hoc tempore degunt qui alias [p]

---

[3] Agitur de responso S. Pontificis Carolo archiducis Austriae die 10 apr. 1589 dato; cf. supra, doc. 127 adn. 3.

[4] Sunt puncta praecipua circa quae « perturbatores » S.I. invocabant innovationes; cf. supra, doc. 126 adn. 3.

[5] De P. Possevino cf. supra, doc. 8 adn. 5.

[6] Iuxta catalogum provinciae Poloniae (1590) in aula Regis stabat P. Skarga S.I. una cum alio patre et coadiutore; cf. *Pol.* 7 134*r*.

[7] De actis sociorum « perturbatorum » cf. supra, doc. 126 adn. 3.

[8] Cf. supra, doc. 127 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

istic apud Serenissimum fuerunt et offensionem quam ante triennium R.a V. experta est, adhuc fortasse conservant [9]. Quo etiam pertinet illa adhortatio ad Ser.mum si R.a V. advertit circa collegium istud. Itaque si ut R.a V. scribit, Ser.mus nullum eiusmodi excessum istic [q] videt [r], certo sciat, ne alibi quidem esse.

Quod vero ad Transylvaniam attinet, fuit quidem hic aliquis rumor nostros illinc eiectos quia regnum tradere vellent principibus austriacis [10]. Sed tantum abest ut hoc vel umbram veri habuerit ut ne ipsi quidem haeretici cum omnia inquirerent quae nobis obiicerent, de hoc [s] verbum fecerint [11]; sed praeter puerilia quaedam [t], solam fidei causam obiecerint. In cuius confirmationem quandam ab eis rationem productam aiunt ab uno e nostris habitam in funere Gregorii [12]. Neque hoc dubium est cum in ipso discessu Princeps honorificum nostris diploma dederit quo testimonium ferebat de eorum virtute et integritate [13].

Haec R.ae V. respondere volui ut ipsa sciret quomodo se haberent et Ser.mum etiam informaret cum ea dexteritate ac prudentia quae convenit. Quoniam scio pro eo amore quo Societatem nostram complectitur, libenter hoc cogniturum, nullum [480] talem excessum in Societate esse. De reliquo autem humillime ei gratias nostro nomine agat pro eo quod tam audacter pro nobis tempore tam opportuno auctoritatem suam interposuerit [14]. Quod quidem speramus non parvum momentum habiturum [u]. Itaque certo sciat nos id in reliquorum beneficiorum numero vel praecipuo reponemus quo nos sibi multo magis devinxit [v]. Nec aliud iam occurrat nis quod commendo me etc. Romae 14 maii 1589.

Addita manu Nostri Patris — Pater mi, qui scripsit breve, pater noster est et pastor diligit nos et cupit humiliari. Meliora sunt haec

---

[9] De calumnia contra Patrem Forsler ad S. Pontificem delata cf. SOCHER I 302-04.

[10] Rumor ope relationis M. Micheli propagatus est; cf. supra, doc. 117/ Appendix.

[11] Calumnias haereticorum transylvanorum contra S.I. videsis supra, doc. 99 (f. 44*v*).

[12] De oratione funebri Patris Tucci cf. supra, doc. 96 adn. 14.

[13] Litteras testimoniales Principis sociis expulsis datas videsis supra, doc. 100.

[14] De litteris Caroli archiducis in defensionem S.I. ad S. Pontificem datis cf. supra, doc. 127 adn. 3 et SOCHER I 410-16.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vulnera diligentis quam si parcens nobis nos elatiores efficeret. Oremus pro illo Dominum serio [15].

---

[a] *prius* cogitasse / [b] me *sup.* / [c] videre aut scire *sup.* / [d] excessum *del.* fieri / [e] Poloniam *del.* ad haec negotia / [f] postremo *sup.* / [g] Stephani *del.* loqu[utus] / [h] Quod *p. corr.* / [i] debere *del.* quoniam non enim tractat nisi / [j] genere *del.* ac ne in alio quidem / [k] versatur *del.* quod etiam gratum nobis erit ut Ser.mus si velit ab ipso inquirat, an verum sit quod ipse hanc querelam de nobis detulerit. Quod autem ad alios principes attinet . . . [?], *sup.* nec . . . nostris / [l] longe . . . constat *in marg.* / [m] et quid . . . sentiat *in marg.* / [n] hoc *del.* totum caput ex eo pervenisse quod / [o] quidam *del.* nunc sunt / [p] alias *del.* in ista aula / [q] istic *sup.* / [r] videt *del.* in collegio / [s] hoc *del.* quidem ne / [t] praeter puerilia quaedam *in marg.* / [u] habiturum *del.* Itaque agnoscere / [v] Itaque . . . devinxit *in marg.*

134

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE SIXTO PAPAE QUINTO

ALBA IULIA 15 MAII 1589 — ROMAM

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 31* 123*r-v* et 129*r-v* (*prius* 231-32 et 239-40); autographum.

EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 138-39.

SUMMARIUM: *Dolet ob expulsionem patrum S.I. ex Transylvania et petit absolutionem a censuris ecclesiasticis.*

Beatissime Pater.

Casus lamentabilis qui in hoc nostro regno praeter nostram et sententiam et expectationem in causa patrum Societatis Iesu accidit, dici non potest quantopere nos angat et sollicitos reddat. Praesertim cum ex eo in indignationem Dei omnipotentis Sanctaeque Sedis Apostolicae in bulla *Coenae* promulgatam iudicor incidisse[1].

---

[15] Cf. SOCHER I 416.

[1] De bulla «In Coena Domini»; cf. MAH I 137; et *Encicl. Catt.* III 210.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quapropter supplex ad pedes beatos Sanctitatis Vestrae provolutus accedo, dignetur ergo Sanctitas Vestra filio poenitenti et obedientissimo indulgere veniam, largiatur potestatem confessario nostro absolvendi ut in gremium sanctae matris Ecclesiae receptus S.V. tanquam filius obsequentissimus Ecclesiaeque Christi ac Deo omnipotenti vivens servire valeam. Quomodo autem id acciderit, ex R.P. Generali Societatis Iesu S.V. uberius cognoscet [2]. Interim beatos pedes S.V. humillime prostratus exosculor. Quam D. O.M. [123*v*] ad sui sanctissimi nominis gloriam Ecclesiaeque suae sanctae utilitatem quam diutissime foelicissimeque conservet. Datum Alba Iulia 15 maii anno 1589 [3].

Sanctitatis ac Beatitudinis Vestrae humillimus indignissimusque servus

Sigismundus Bathory
princeps Transylvaniae.

Inscriptio: [129*v*] Sanctissimo Domino, Domino Sixto quinto pontifici maximo, Domino clementissimo.

135

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINC. TRANSYLVANIAE P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 15 MAII 1589 — ROMAM

TEXTUS: 1. *Austr. 20* 319*r*-20*v*; autographum. — 2. *Ibid.*, f. 317*r*-18*v*; transumptum Romae exaratum. — 3. *Epp. Ext. 29* 69*r*-70*v* (*prius* 7 et 391); apographum contemporaneum.

EDITIO: SZILAS, *A. Carrillo* 137-38.

SUMMARIUM: *Petit ut absolutionem ab excommunicatione impetret.*

---

[2] Vide epistolam Principis eodem tempore ad P. Generalem datam; infra, doc. 135.

[3] Litteras Summi Pontificis quibus facultas conceditur ut Princeps a vinculo excommunicationis absolvatur, videsis infra, doc. 152.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Reverendissime in Christo Pater.

Quid superioribus temporibus in causa religionis calamitatis acceperimus, toti, credo, iam orbi christiano palam est. Cuius ad memoriam recrudescit in animo refricaturque eventus quo hanc decoris et splendoris familiae nostrae cladem in dies excipimus. Utiṅam illud etiam cognitum omnibus perspectumque esset, nobis adhuc pueris, neque regni gubernacula tenentibus, praeter mentem, sententiam et expectationem nostram, consiliariorum nostrorum haereticorum dolo in nos et fraude id accidisse, quibus contra nostras vires quas iure iurando sibi obstrinxerant, niti difficillimum erat. Gubernatoris [1] etenim tanta fuit auctoritas ut ei universus miles fide se devinxerit, omnia castra et omnes munitiones ad eius nutum erant, et uno verbo totum regnum totusque tum privatus tum publicus tesaurus illi ad manus erat. Qui adeo in sua sententia pertinax erat ut nec iusiurandum quod scilicet Regi piae memoriae dedit [2], nec maiorum nostrorum in se beneficia, nec minae, nec preces quicquam apud eum valuerunt. Ego quantum virium in me fuit, eo contendi ut omnes status et ordines regni ad meum votum contraherem. Quorum ego fidei plurimum fidi. Quis enim tot eorum iuramentis quibus nobis omnia tum Gubernator, tum senatus, tum miles, tum nobiles omnes denique regni ordines pollicebantur, non crederet. Sed vide quae fides in infideli. Cum ad rem ventum est, ab omnibus destitutus et relictus contra nostrum votum eorumque proprium iuramentum tam inique decreverunt.

Sed cum iam Dei beneficio nos simus rerum in hoc regno absolute potiti, curandum nobis erit ut Societas, si possibile fuerit, pristino statui restituatur. Intelleximus ex eo quod in tanta temporum iniquitate huic calamitati cessimus, in indignationem praepotentis Dei Sanctaeque Sedis Apostolicae in bulla *Caenae* promulgatam iudicor incidisse [3]. Qua re ad [319*v*] gravissimos illos moerores quos plurimos hoc tempore tulimus, maior cumulus accessit.

Quapropter obsecro et obtestor R.P.V. ut nostro nomine supplex se provolvat ad beatissimos pedes Sanctitatis Suae, litterasque nostras [4] illi tradens supplicet velit indulgere omnia errata nostra in illis comitiis generalibus commissa; largiatur potestatem Sanctitas Sua confessario nostro absolvendi et in gremium Ecclesiae recipiendi. Ego autem om-

---

[1] Ioannes Géczi; cf. supra, doc. 7 adn. 5 et passim.
[2] Textum iuramenti Gubernatoris habes supra, doc. 99 (f. 80*r*).
[3] De bulla cf. supra, doc. 134 adn. 1.
[4] Litteras Principis ad S. Pontificem videsis supra, doc. 134.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nia catholicissimi principis officia ut in posterum exequar, diligentissime studebo. Optime diuque R.P.V. valeat et pro nobis Deum incessanter oret. Si quos illustrissimos cardinales nobis affectos intellexerit, officiosissime nostro salutet nomine. Datae Alba Iulia 15 maii anno 1589.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius indignus

Sigismundus Báthory
princeps Transylvaniae mp.

Inscriptio: [320*v*] Reverendissimo in Christo Patri, Praeposito Generali Societatis Iesu.

136

P. IOANNES LELESZI S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Ex Kövár 25 maii 1589 — Romam

Textus: *Germ. 168* 167*r-v* et 169*r-v*; originale manu Patris Pitačić exaratum.

Summarium: 1. *Morantur adhuc in arce Kövár expectantes rerum eventus.* — 2. *Mittit epistolam Principis Transylvaniae, ex qua constat compluribus expulsionem sociorum displicere.* — 3. *Petit nonnullas facultates absolvendi.* — 4. *Principi secrete et sine rumore respondendum propter haereticos.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Hactenus adhuc in eodem loco in quo prius moramur, parique numero sociorum benigneque et liberaliter a castrensibus Principis iussu tractamur [1]. Concio habetur festis diebus ad milites aliosque qui adsunt, et sacramenta cum si occasio offert, exercentur. Ac nos quidem in animo habuimus in Austriam hinc ad nostrates concedere. Sed nunc R.P. Provincialis hortatur nos quoad hic stare potuerimus sinemurque, hinc

[1] De commoratione Patris Leleszi una cum sociis in Kövár apud Christophorum Keresztúry, arcis praefectum cf. supra, doc. 103 § 2 et 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non movere pedem, si forte benignus Dominus, miseratus orbitatem regni, pristinis agris suos cultores restituat [2].

2. Mitto R.V.ae epistolam Principis manu sua propria ad me exaratam [3], qua quantum eum facti sui poeniteat, plagaeque spirituali eam ob rem ei inflictae quantopere pharmacum salutare adhiberi exoptet, liquido R.V. dispiciet. Iam constat compluribus ex nobilitate et proceribus hanc nostri exactionem displicere. Nec dubium quin pulsae Societatis virtutes claribus quam si immota forte stetisset, sint perspecturi cariusque aestimaturi. Vident iam neminem esse qui Principem cohibere moderarique aut saltem hortari possit. Et inter ipsos optimates invidia simultatesque satis graves excitantur. Utitur Princeps suis sacerdotibus catholicis divinaque officia in aede sacra frequentat. Arbitror Principem literas propediem ad Suam Sanctitatem et ad R.P.V. de hoc suo vinculo explicando missurum [4].

3. Petimus a R.V.a si forte necessitas postulaverit, concedat mihi sociisque meis facultatem absolvendi a reservatis Summo Pontifici in bulla *Coenae* [5], a quibus concedi potest, et etiam absolvendi eos ac dispensandi cum iis qui sine facultate absolvendo aliquem a reservatis Summo Pontifici, excommunicationem soli Pontifici reservatam incurrissent, et exercendo sacramenta sacrificandoque in tali excommunicatione irregulares facti fuissent; ac etiam in aliis irregularitatibus dispensandi, praesertim quae incurruntur ex illicita sacrorum ordinum susceptione executioneve aut sacramentorum administratione, ne simus perplexi cum quid tale contingat, possimusque proximos iuvare. Praesertim cum superiores et procul distent aut non possint aliis communicare eam potestatem [6].

Sed ecce, iam hoc scripto, mittuntur ad nos literae Principis ad V.R.P. et ad Suam Sanctitatem quas simul mittimus isthuc. V.R.P.

---

[2] De exigua spe revertendi in Transylvaniam cf. supra, doc. 141 § 2 et adn. 7.

[3] Principis litteras ad P. Leleszi videsis supra, doc. 130.

[4] Ambae litterae Principis habentur supra, doc. 134 et 135.

[5] De bulla « In Caena Domini » cf. supra, doc. 134 adn. 1.

[6] In margine inferiore folii 167*r* et in margine superiore folii eiusdem, sed facie versa, manu P. Hoffaei, assist. Germ. haec adnotatio reperitur: « Gregorius concessit transalpinis nostris ut possint rehabilitare ab omni genere irregularitate praeter eam quae per homicidium et bigamiam aut mutilationem et defectum natalium contracta sit. Idem concessit ut iidem possint absolvere quosvis a quibusvis casibus et censuris et reservatis in bulla *Coenae*, et dispensandi super irregularitatibus dictae bullae easque consequentibus sine ulla restrictione.

Pius V concessit ut nostri possint absolvere alios sacerdotes externos qui sine facultate ab haeresi absolvissent ».

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

precibus et s. sacrificiis me exulem una cum sociis meis obnixe commendo. Ex castro Kövár 25 maii 1589.

Vestrae Reverendae Paternitatis servus in Domino

Ioannes Lelesius.

4. Peto ut maturius ei V.R.P. solatio sit eumque curet expediri hoc vinculo. Idque, quoad fieri poterit, secreto potius fiat quam cum rumore propter haereticos qui hoc cognito deteriora molirentur ei. Nam et has literas nemini suorum ausus est credere scribendas, sed ipsemet occulte, ut potuit, exaravit nobisque isthuc mittendos serio commendavit.

Quaerimus nunc modum quo possimus in hoc regno maiori cum libertate et securitate permanere. Quem si Deus ostenderit, certiorem faciemus R.P.V.am.

Inscriptio: [196*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

137

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I. MEMORIALE DE COLLEGIO HUNGARICO CASSOVIAE ERIGENDO ET DE ALUMNIS HUNGARICIS ROMAE IN COLLEGIO GERMANICO

MENSE MAIO ANNI 1589

TEXTUS: *Rom. 157* II 334*r-v* (*prius* LXVIII); exemplum coaevum Romam missum. In cod. *Germ. 168* 188*r* habetur huius memorialis exemplum quoddam sed ita abbreviatum ut potius summarium nostri documentis considerari debeat.

TEMPUS: P. Szántó in « *Historia Collegiorum* » narrat se post expulsionem ex Transylvania in Kisvárda commorasse una cum graviter aegroto P. Thomány; post cuius mortem (23 febr.) se contulisse in Lelesz, ubi fere quatuor menses transegisse; dein vero se migrasse in Selliam, unde ductum fuisse a Stephano Fejérkövi, ep. nitriensi et locumtenenti Hungariae in Eperjes ad comitia iudiciaria regni (cf. *Austr. 228* 84*r*-85*r*). P. Bader praep. prov. Austr. in ep. diei 29 iulii 1589 de hoc memoriali ita refert Patri Generali: « Idem Arator artiulos

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quosdam de utroque collegio, romano seu Germanico, et nostro hungarico composuit eosque praelatis Hungariae tradidit ut in conventu trimestri, mense augusto Viennae futuro una cum aliis Hungariae proceribus de his rebus tractent» (v. infra, doc. 145). His consideratis concludi posse putamus memoriale verisimiliter mense maio scriptum fuisse.

Memoriale scriptum a P. Stephano Aratore Societatis Iesu in Epergies [1] tempore octavarum ad barones et praelatos Hungariae

Primus articulus — Ut collegium si vult Sua Maiestas pro utilitate Hungariae erigere, faciat illud Cassoviae quia non est aptior locus in Hungaria [2].

2. Bona praepositurae turocziensis commutentur cum aliis bonis prope Cassoviam [3].

3. Ut patres et magistri mittantur in illud collegium hungari, quibus solum itali possunt adiungi et non alii.

4. Romae habet natio hungarica quasdam possessiones quae olim pertinebant ad S. Rotundam. A Gregorio autem XIII Seminario Hungariae fuere donatae [4]. Quod coniunctum est cum Germanico Collegio. Deberent continue pro 1200 fl. ali [a] in hoc Collegio Germanico duodecim studiosi hungari [5]. Et nunquam [b] hactenus ibi tot studiosi hungari fuerunt, sive quod non recipiuntur, sive quod non possunt hungari cum germanis convenire [6], sive quod duram quandam conditionem nuper addiderunt ut qui velit Romae ex studiosis hungaris recipi, Viennae priusquam eo proficiscatur, fl. 50 deponat [7]. Ubi autem reperiantur tam opulenti studiosi qui tantam summam possint deponere. Quare

---

[1] Eperjes-Prešov (Slovachia).

[2] De loco collegii in Hungaria erigendo cf. sententias sociorum nonnullorum provinciae Austriae; supra, doc. 76 (Nona ratio); et doc. 82 (Ad nonum).

[3] De commutatione praepositurae thuroc. saepius agebatur inter nostros; cf. sententiam Patris Generalis; supra, doc. 44 § 1.

[4] De Collegio Hungarico Romae anno 1579 a Gregorio XIII fundato et anno 1580 cum Collegio Germanico unito cf. MAH I 29*-30* et passim; deinde supra, doc. 25.

[5] Cf. bullam unionis Collegii Hungarici cum Germanico; MAH II 53-54 § 3.

[6] Quod P. Lauretano, rector Collegii Germanici negavit; cf. supra, doc. 25 adn. 4.

[7] De decreto solvendi ab alumnis pecuniam, anno 1587 facto, cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* . . . 106-07.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scribat Regia Maiestas cum dominis praelatis Hungariae ad Summum Pontificem ut separet collegium hungaricum a germanico et augeat illius redditus. Vel auferat duram illam conditionem de 50 fl. deponendis, ne pauperibus studiosis aditus ad Urbem praecludatur; et mandet praefectis Collegii Germanici ut duodenarius numerus hungarorum in Collegio Germanico perpetuo conservetur, ne bona illorum alii abliguriant. Vel si nolunt tot alere, restituant illis bona ipsorum. [334*v*] Cum autem mediam partem vix illius pecuniae expenderint hactenus in hungaros, ex residua parte poterant hungaris viaticum dare, nec opus fuisset duram illam conditionem de 50 fl. excogitare ad absterrendum ab Urbe hungaros quo bona illorum ad germanos devolverentur. Deinde si contingat mori illum qui Viennae deposuit pecuniam, in via aut in Urbe ante tempus, pecunia illa cuius erit?

De his scribat Serenissimus Rex vel Princeps Ernestus et episcopi Hungariae ad Summum Pontificem, et si videbitur, etiam ad praepositum generalem Societatis Iesu, Claudium Aquaviva, et dirigantur literae ad Cardinalem S. Severinae [8] qui est amantissimus hungarorum. Et is omnia negocia apud Summum Pontificem expediet.

---

[a] alii *ms.* / [b] nunquam *del.* ibi.

138

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

NIESVITIO 20 IUNII 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Ne mittatur P. Szántó in Poloniam.* — 2. *Nec privetur P. Leleszi Patre Pitačić.* — 3. *P. Rubenus postulat redire in suam provinciam.* — 4. *In Moldavia res non male cedunt.*

---

[8] Iulius Antonius Santori, card. S. Severinae dictus; cf. supra, doc. 126 adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. P. etiam Matthias Thomani, ut alias scripsi [1], obiit in hungarico exilio 23 martii [a]. Solus vero cum fratre uno remansit P. Arator, quem scribit mihi P. Provincialis Austriae iussisse discedere ex Hungaria et venire in Poloniam [2]. Sed vereor ut obediat illi. Et hic quid agere debeat, ignoro. Potius esset collocandus in aliquo collegio Austriae ubi non sunt hungari [b]; vel Germaniae ubi sit usus vini, ne videamur velle enecare illum in senio hoc, vocando ad inusitatum vivendi genus [3].

2. Idem P. Provincialis dicit se vocasse P. Marcum [4] misso alio sacerdote pro P. Lelesio. Nescivit bonus Pater et Patrem Lelesium aut non obediturum aut vita privandum si P. Marco privetur. Adde quod capitale erit illi alteri patri illuc misso, et capitale etiam bono hospiti nostri amantissimo, si illum excipiat.

3. P. etiam Vegam mavult retinere quam P. Rubenum movere loco [5]. [3r] Quem, etsi non invitus illi relinquo, tamen et P. Rubenus in suam, ut scribit, provinciam Rheni mitti postulat, totus aeger Vilnae ob frigora et vini defectum, in quo necesse esse video ut illum exaudiam antequam maerore contabescat. Itaque spoliamur et non supervestimur. Nam et missi ex Germania pro Moldavia hic autem retenti tabescunt et ipsi, et reditum tantum non postulant. Haec est fundi nostri calamitas.

4. In [c] Moldavia [6] autem petunt hungaros operarios et non male res cedunt in quatuor residentiis dispersis, sed qui congregari simul octiduo possunt. Tamen si tabellarius ferret moram, a quo pecunia redemi hanc horam, plura de illis haberem quae scriberem. Sed nunc non permittor ...

---

[a] 23 martii *sup.* / [b] ubi ... hungari *sup.* / [c] In *del.* Hungaria, *sup.* Moldavia.

---

[1] Cf. supra, doc. 128 adn. 4.

[2] Eodem sensu scribebat etiam P. Provincialis Austriae ad P. Generalem de P. Szántó; cf. supra, doc. 125 § 1.

[3] P. Generalis decrevit ut in provinciam Austriae reciperetur; cf. supra, doc. 118.

[4] M. Pitačić S.I.; iussu Patris Generalis penes Patrem Leleszi relinquendum fuit; cf. infra, doc. 141 adn. 7.

[5] Cf. ea quae novus P. Provincialis Austriae scribebat ad P. Generalem de his duobus patribus; infra, doc. 160 § 2.

[6] De missione moldavica S.I. cf. supra, doc. 32 adn. 23 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

139

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GEORGIO BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 23 IUNII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 495; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *P. Nicolaus Martonius ex Hungaria revocandus et ut spiritum acquirat iuva ndus.* — 2. *P. Franciscus Beller studeat casibus conscientiae.* — 3. *P. Leleszi non relinquatur solus.*

... In patre autem Nicolao Martonio[1] minime cunctandum putamus, sed eum R.a V. revocabit quamprimum. Et deinde iuvabit iis[a] rationibus quae sunt in Societate ut se colligat et spiritum acquirat. Ex cuius defectu illa eveniunt. Eius autem loco videat ut mittat idoneum et aedificativum. Ac cum huic, tum aliis nostris qui ibi fuerint, praescribet ut potius curent aedificationem et Dei honorem, etiamsi aliquid in rebus temporalibus perdendum sit. Patri autem Ioanni Nicolao[2] committet ut frequenter nostros visitet.

2. Quo loco illud etiam monebo R.am V. Patrem[b] Franciscum Bellerum[3] indicasse mihi quod parum sit instructus literis atque etiam in ipsis casibus[c] conscientiae[d], ita ut cum magna difficultate confessiones audiat. Quare[e] hunc quoque in collegium aliquod vocandum iudicamus, ubi aliquo tempore studeat. Atque interim tamen facilius poterit operam aliquam navare in confessionibus, ubi habeat quos consulat cum dubitabit. Nam certe ita indoctum ut ille se scribit[4], id ministerium obire[f] nec propter[g] proximorum conscientiam, nec propter ipsius expedit.

---

[1] De N. Martonio cf. supra, doc. 51 et passim. Causam revocationis revelat P. Provincialis inferius; v. doc. 145 § 1.

[2] I. N. Donius S.I., novus missionis in Hungaria superior; cf. supra, doc. 80 adn. 6.

[3] De Fr. Beller S.I. cf. supra, doc. 19.

[4] Epistola Patris Beller desideratur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. De Patre autem Marco [5] scripsimus iam alias ut R.a. V. alium sacerdotem mitteret qui ipsius loco assistat P. Lelesio, quem nullo modo convenit solum relinqui. Quare si non hunc miserit, non debet mirari quod ille non venerit . . .

---

[a] iis *del.* quibus / [b] Patrem *del.* Io[annem], *sup.* Franciscum / [c] casibus *del.* controversiae / [d] conscientiae *del.* ita ut in / [e] Quare *del.* nec decet nam illi multos afferet scrupulos neque / [g] propter *sup.*

140

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. FRANCISCO BELLER S.I. [1]

ROMA 23 IUNII 1589 — SELLIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 497; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Habebit opportunitatem ut casibus conscientiae studeat.*

His [a] diebus accepi R.ae V. litteras datas 10 maii [2], quibus gratum mihi fecit quod de se indicavit quicquid ad maiorem Dei gloriam pertinere putavit ut nos sciremus. Ego autem scripsi statim Patri Provinciali ut R.am V. revocaret [3] eique tempus ac commoditatem concederet ut instructior fieri possit, ac deinde aptior esset ad fructum in proximis faciendum et ad Dei obsequium promovendum. Spero autem [b] Patrem Provincialem quamprimum commode licebit, id diligenter effecturum. Quare R.a V. quotidie magis dedat se Domino ac Creatori suo seque cum ipso coniungere per veram sui oblationem studeat. Quoniam nulla melior via esse potest ad talenta augenda et ut ea [c] fructuosa sint, quam si eius manibus exercenda committantur.

---

[5] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 118 § 1.
[1] De F. Beller S.I. cf. supra, doc. 19 adn. 3.
[2] Quae non cognoscuntur.
[3] Vide supra, doc. 139 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ac de cetero memor sit nostri in suis precibus et sanctis sacrificiis, ut nos vicissim omnem gratiam ac virtutem precamur. Romae 23 iunii 1589.

---

[a] *a.* His *del.* Vidi / [b] autem *del.* illum, *sup.* P. Provincialem / [c] ea *del.* quaeque sint.

141

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 6 IULII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 180*r*-81*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *P. Martonius ex Hungaria revocatus missus est Brunam ut tertiae probationis annum ageret.* — 2. *Desperat quod parva spes sit obtinendi Patrem Pitačić.* — 3. *P. Beller potius scrupulis quam insufficientia doctrinae laborat.*

. . . 1. P. Martonium [1] sub alio praetextu suaviter huc secum adduxit P. Ioannes Nicolaus [2] ut inter nos convenerat. Postea hic retentus est, sed admodum invitus vel potius ut ipse loquitur, tyrannice. Omnino enim redire volebat ut valediceret, ne propter aliquod crimen ut fur el latro (verba sunt eius) videretur abductus. Neque vero hic in conspectu Hungariae et hungarorum eum esse expediebat. Itaque cum antea saepius a me petiisset tertium probationis annum, obtuli illi hanc commoditatem; quam ipse non solum grato animo acceptavit, sed genibus flexis denuo petivit. Mox tamen iterum sententiam mutavit voluitque rem differre donec successor adesset [3], vel cum R.P.V. hac

---

[1] Revocationem voluit P. Generalis; cf. supra, doc. 139 § 1.

[2] I. N. Donius S.I., superior missionis in Hungaria; cf. *ib.* adn. 2.

[3] Bartholomaeus Viller S.I., novus provinciae Austriae praepositus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 4*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

de re egisset [4]; et nisi rem ut novam et aedificativam mox per collegium spargi curassem, ut honeste retrocedere non posset, non impetrassem. Postremo cum obiiceret se hoc tempore invitum ire ac proinde nullum sperare fructum, respondi [a] invito me nolle obtrudere [a] tertium probationis annum qui laeto et alacri animo suscipiendus est. Interea tamen Brunam omnino debere ire, ibique ut alii veterani, in Societatis ministeriis debere versari [b]. Itaque heri discessit, et ut spero, mutato consilio, probationem incipiet. [180*v*]

2. Pro P. Marco [5] iam dudum missus est ad P. Lelesium alius sacerdos [6]. Sed ex literis Provincialis Poloniae pene despero. Sic enim ad me scribit quinto maii: In Transylvania adhuc possessionem tenent P. Lelesius et P. Marcus; et audio etiam Principem illis provisionem aliquam assignasse 40 fl. pro quartali. Itaque dum pedem ibi habemus ad quod animo nostros, satis per se animatos, aliquid boni sperandum est. Haec ille [7]. Cum ergo quantum ille sperat, tantum ego desperem; et necessitas extrema urgeat Scelliae. Curavi vocari P. Aratorem ut P. Ioannes Nicolaus cupiebat. Audiverat enim illum iam totum esse mutatum ab illo.

3. Ad P. Francisci [8] studium casuum quod attinet, cum propter ingenium tum propter aetatem pene despero. Neque tamen tam rudis est, qui in tali necessitate aliquid possit. Querelam eius existimo partim ex scrupulis (quibus satis obnoxius est) partim ex taedio quod con-

---

[4] Ad P. Generalem autem non videtur scripsisse; nam in responso, diei 2 aug., dato legimus: «P. Martonius nihil ad nos scripsit de suo illo negocio; in quo recte fecit quod eum ex Hungaria avocarit et Brunam miserit. Nunc autem curandum est etiam ut cum fructu ibi maneat, non tamquam in carcere» *Austr. 1* II 503.

[5] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 139 § 3.

[6] Ludovicus Lucari S.I.; cf. infra, doc. 145 adn. 6.

[7] Praepositus provinciae Poloniae in eundem sensum scripsit Patri Generali de P. Marco revocando: «P. Campanus scripsit mihi P. Marcum nullo modo separare posse a P. Lelesio; esse autem aliquam spem si uterque illic manent ubi sunt. Quare, quoniam non oportet vel P. Lelesii consolationi vel huic spei deesse, melius erit ut in praesenti ibi relinquatur. In futurum etiam tempus ostendet quid sit faciendum»; et in eadem epistola aliquantum inferius: «De P. Marco iam proxime respondi, non posse deserere P. Lelesium. Quae causa satis esset, etsi nihil amplius de Transylvania sperandum esset. Sacerdos autem quem R.a V. misisse se scribit, revocandus erit» Ep. P. Generalis diei 2 aug.; *Austr. 1* II 503.

[8] F. Beller S.I.; cf. supra, doc. 139 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cepit, profectam. Cum duobus enim hactenus in Hungaria vixit, P. Stephano [9] et P. Martonio quorum neuter ut par erat erga ipsum et alios se gessit. Nunc utroque absente, si praeterea veniat P. Arator (nisi hic ad ingenium redeat) facile ab his molestiis liberabitur. Habet bona initia linguae hungaricae quae perficere facile poterit, si domesticum habeat exercitium, quo hactenus caruit. Et omnino tales plus videntur facturi quam aliqui naturales hungari qui plaerumque hungarico agendi cum externis et subditis modo delectantur, parum nostris rationibus consentaneo. Si tamen in eo consilio perseveraret Franciscus, curabo mutari . . .

---

[a] respondi *del.* [?], *in marg.* invito . . . obtrudere / [b] ire *ms.*

142

ANDREAS BÁTHORY CARDINALIS P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

MECHOVIA 16 IULII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Austr. 20* 321*r*-24*v*; binae litterae eodem die datae; priores secretae, soli Patri Generali S.I. destinatae; alterae quae etiam aliis ostendi possunt. Ambae sunt originales; secundae cum subscriptione autographa.

SUMMARIUM: *Quae fuerint causae expulsionis S.I. ex Transylvania.*

A

Reverende Domine, Frater in Christo charissime.

Quaerit a me D.V.R.ma ut illi sine fuco et involucris perscribam quid eo furoris adegerit meos transylvanos ut patres Societatis Iesu communi consensu finibus suis proscripserint et expulerint. Ego vero ut D.V.R.mae et mihi ipsi satisfaciam, ita rem nude et syncere ut ab hominibus fide dignis accepi, perscribam.

---

[9] St. Cassovius S.I.; cf. supra, doc. 2 adn. 2 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ac ut rem altius repetam, graviter semper ferebant provinciales sibi novum genus religionis (ut ipsi dicunt) a laudatissimo rege Stephano impositum. Ferebant tamen potentiam veritati. Patres interim rem divinam propagabant, teneriorem aetatem Principis et praeceptis fidei et literarum studiis imbuebant. Inde factum est ut dum moderantur aetatem, consilia eius quoque dirigerent; nihilque Princeps in arduis et maximis sine illis statuebat. Imo omnia ad illorum arbitrium reiiciebat. Hinc prima semina invidiae. Omnes clamare Principem solis sacrificulis obnoxium esse et illorum voluntate pendere et omnia prout illi vellent, statuere. Aucta est maior invidia liberiore iam rerum politicarum tractatione quam patres non omnino relinquebant. Offendebatur animus omnium, sed praecipue Cancellarii [1] qui, ut est apud [321*v*] omnes principes, illorum consiliorum conscius, ita voluntatis interpres.

Casu evenit ut Patre Aratore publice concionante filius Cancellarii fere infans nescio vagitu an clamore concionem perturbaret. Hunc Pater ex suggestu durius increpuit, ad omnes sathanas cum genitore ablegans [2]. Descendit hoc altius in animum hominis quam fortassis bonus Pater putabat. Convocat illico omnes ministros et de illata iniuria

---

[1] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.

[2] Casum P. Szántó hunc in modum tradit in *Historia Collegiorum*: « Quia uxor istius Cancellarii oraverat maritum flexis genibus, dum iret ad comitia in Meggies, ut iesuvitas e regno expelleret, propterea nec ista mansit impunita. Nam eodem anno quo patres migrarunt e Transylvania, incidit speciosa, sed haeretica mulier in adulterium et repudiata a marito, spoliata bonis omnibus tanquam in exilium eiecta, multisque erumnis excruciata misere extincta est in suo scelere. Causam autem livoris infaelix mulier contra patres inde conceperat: Habebat duos parvulos filios, quos mittebat festis diebus ad contionem Aratoris, ad quam Princeps a suis consiliaris deducebatur cum solemni pompa; ex quibus manebant qui volebant, recedebant quibus non placebat catholica contio. Pueri ergo illi instructi a matre haeretica nunc ad Principem ibant et garriebant tempore contionis cum illo, nunc ad alios dominos impedientes eos ab auditione verbi Dei. Haec cum multis festis diebus patienter sustinuisset Arator, tandem videns templo et verbo Dei fieri iniuriam, zelo Dei motus mandavit famulis Cancellarii, qui soliti erant introducere ad contionem pueros, ut eos educerent, et tempore contionis non amplius introducerent; quod et fecerunt. [87*r*] Hinc infaelix mulier quasi sibi facta esset iniuria, odio exarsit in Aratorem primum, deinde in alios patres, cupiens eos e regno exterminari. Sed non impune illi cessit. Nam ipsa cum ingenti dedecore infamiae exterminata est e mundo, privata marito, liberis et omnibus bonis, quin et liberos suos, si tamen adhuc Viennae, perpetua notavit infamiae nota » *Austr. 228* 86*v*-87*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sibi ac filio conqueritur. Ex composito ac signo dato una eademque die omnes illi praecones ex suis ambonis ad populum iniuriam Cancellarii verbis, oratione exaggerant, in immensum extollunt, ex musca elephantum faciunt. Patrum intemperantiam, rerum politicarum administrationem exagitant. Fit fremitus, conciliabula, pellendos conclamant.

Est et alius. Bonus ille rex Stephanus conqueritur in tabulis testamenti quod non potuerit, uti volebat, Principis latere applicare multos viros catholicos [3]. Patres cupientes ratam facere eius voluntatem, insinuabant in animum Principis ut Franciscum Veselinum [4] hominem catholicum et regis Stephani obsequiis assuetum, sed tamen apud omnes ordines minus gratum et invidia non parva [322*r*] laborantem in ordinem senatorum referret. Nec hoc animis iam male sanis gratum accidit. Coniiciebant enim catholicis admissis sibi exclusionem paratam.

Nuper etiam accidit quod ad priores offensas non leve momentum attulit. Impetrarunt patres, a [a] filiis quorundam nobilium aliud simulando [a], ut praecipui nobiles filios suos bonae indolis honestissimo instructos viatico in diversa gymnasia studiorum causa mitterent. Non pauci cum iam iter ingressi essent, cursu converso Cracoviam contenderunt et domum novitiorum ingressi sunt [5]. Hoc vero dici non potest quam mirabiles flammas indignationis ac irae in animis genitorum accendit. Conquerebantur aetatem teneram a patribus circumscribi et decipi. Hinc factum est ut causas alias atque alias quibus concitata multitudo multas assuebat, invenientes, communi consensu illis sub gravi animadversione denunciatum sit ut infra viginti dies solum verterent. Quorum conatibus in re perdita Princeps tenellus sub Gubernatore existens quo pacto ire obviam potuerit, erit D.V.R.mae quae de rebus incorrupte iudicat, sententiam ferre. Commendo me amori D.V.R.mae [322*v*] quam ut Deus salvet, precor.

Mechoviae 16 iulii 1589.

Haec [b] ego aliis litteris meis inserere volui ne quisquam praeter D.V.R.am quid actum sit, cognoscat. Aliae litterae servient contra poculas obtrectatorum [b].

---

[3] Textum testamenti Stephani regis Poloniae videsis supra, doc. 4 adn. 12. Noti sunt conatus etiam Patris Possevino ut inter consiliarios Principis unus alterve catholicus quoque admittatur; cf. MAH II 582.

[4] F. Wesselényi, supremus Stephani regis cubicularius; cf. supra, doc. 73 adn. 3, et doc. 99 adn. 81.

[5] De iuvenibus cf. ea quae P. Wujek refert P. Generali; supra, doc. 79 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

B

Reverende Domine, Frater in Christo charissime.

Casum hunc quem communem tam patriae meae, quam religionis instituto D.V.R.mae esse puto, graviter, ut debui, tuli. Quanquam magis me angit et excruciat quod cultus divinus, qui in illis partibus pio et sancto proposito nunquam intermoriturae gloriae serenissimi Stephani quondam regis introductus erat, paucorum quorundam nefariis consiliis, aliis ac aliis sese illis in societatem sceleris adiungentibus, pulsus et exactus atque proscriptus sit.

Societas certe R.mae D.V. nihil contraxit labis, nihil deliquit, in nulla re offendit. Accidit id quod iam pervulgatum in omnibus orbis christiani partibus summo cum omnium bonorum dolore vidimus ut istis sectariis primas partes obtinentibus et in dies magis ac magis ad summam potentiam contendentibus, nostris catholicis locus sit ullus. Vident enim isti magnam sibi imminere calamitatem et fere interitum ubi semel eorum deprehensae sunt et detectae ac damnatae vel eorum saltem qui extra communem sapiunt sensum, technae. Quod qui faciant, melius nemo est praeter R.mae D.V. patres. Hi enim harum cornicularum, quae in illis par-[323*v*]tibus aliquid sapere sibi et aliis magna errorum et sectarum in tot partes dissectarum caligine involutis videbantur, oculos configebant. Non potuit id ferre scelus quod semper timidum est, cecinit classicum et bonos patres qui rem divinam graviter instaurabant, eiiciendos, exturbandos, finibus pellendos conclamavit. Cessit furori mansuetudo, improbitati pietas.

De Principe, ut cum me proxime sanguine attingat, modeste mihi et sentiendum et scribendum est. Hoc scribo quod sine praetermissione officii reticere non possum: illum in hac teneriore aetate pietatis et religionis apprime studiosum esse; patribus, a quibus rudimenta pietatis et fidei literarumque hausit, mire favere et in certamen descendisse. Sed cum videret in hac digladiatione eo rem perductam esse ut sibi vita simul et regno decedendum fuisset, cedere potius voluisse ut se melioribus temporibus servaret [6]. Nec desperandum est dum iam Gubernatore, architecto harum contentionum, e vivis sublato [7], libere rerum potiatur, cum omnem cogitationem suscepturum ut patres in locum pristinum summo cum honore ponan-[324*r*]tur et ita bonis funda-

---

[6] Stephanus Jósika, cubicularius Principis hoc argumento adduxit Principem ut decretum expulsionis confirmaret; cf. supra, doc. 99 (f. 71*r*).

[7] De morte funesta Ioannis Géczi, gubernatoris, cf. *ib.* f. 80*r-v*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mentis excitatis locentur ne illis unquam insultus et procellae adversariorum nocere possint.

Quod vero circumfertur patres aliquid de proditione provinciae cogitasse [8], id adeo ab omni veritate est alienum ut ne ipsimet infensissimi [c] in Transylvania inimici ista in medium proferant.

Haec habeat D.V. et seipsam ac suos recte facti conscientia consoletur et gaudeat quod digni habiti sint socii pro nomine Iesu contumelias pati. Commendo me amori et benevolentiae D.V.R.mae eamque bene valere cupio [9].

Mechoviae 16 iulii 1589. Dominationis Vestrae Reverendissimae frater [d] amantissimus

Andreas cardinalis Bathoreus mp. [d]

Pergratum mihi et suo erga me amore dignam rem D.V.R.ma faceret si mihi commodo tempore aliquid de Bezoare mitteret.

Inscriptio: [324*v*] Reverendissimo in Christo Patri, Domino Claudio Aquaevivae, Societatis Iesu praeposito generali, fratri charissimo.

---

[a] a filiis ... simulando *in marg. m. Card.* / [b] Haec ... obtrectatorum *m. Card.* / [c] infesissimi *ms.* / [d] frater ... mp. *m. Card.*

143

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. NICOLAO PÁLFFY COMITI [1]

ROMA 18 IULII 1589

TEXTUS: *Austr.* 1 II 500-01; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

---

[8] De proditionis crimine v. relationem M. Micheli, patritii venetiani; supra, doc. 117/Appendix. Iuxta Patrem Campana, praep. prov. Pol., cardinalem Báthory fuisse praecipuum auctorem huius accusationis; cf. infra, doc. 146 § 2.

[9] Responsum Patris Generalis non habetur.

[1] De N. Pálffy cf. supra, doc. 43 adn. 22; MAH II passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Laudat eius pietatem et zelum, necnon gratias agit pro benevolentia in Societatem Iesu.*

P. Ioannes Nicolaus[2] indicavit mihi nuper Ill.mi D.V. zelum ac pietatem pro religione catholica, tum vero caritatem etiam et benevolentiam in Societatem nostram. Itaque gavisus sum dupliciter et pro bono Ecclesiae sanctae quae talem habeat istic propugnatorem, et pro bono huius minimae familiae nostrae quae ipsa quoque[a] tali patrocinio magnas ad Dei gloriam promovendam utilitates consequetur. Quare etsi utriusque huius scio ei paratum esse praemium apud illum Dominum cuius amore hoc operatur, tamen meum quoque officium esse duxi gratias ei quas possum agere, ac vicissim omnia ei[b] obsequia offerre quae vel a me vel ob [501] hac minima Societate nostra in eius gratiam proficisci in Domino poterit. Hanc etiam ob causam nolo ei Societatem nostram et nominatim hungarica negocia[c] amplius commendare cum adeo ei commendata esse sciam, nec dubitem quin ipsa quoque pro sua prudentia videat non tam hic agi de nostris utilitatibus quam de Domini honore[d] cum nobis quidem Hungaria[e] magnos labores et molestias allatura sit. Quas tamen quia pro Dei[f] obsequio libenter toleramus, idque ex nostro instituto est, propterea quicquid in eo genere ab Ill.ma Dominatione Vestra proficiscetur, id nos tamquam nobis datum accipiemus eique nos obligatos sentiemus[g], Dominumque orabimus ut in hac vita et in altera uberem ei[i] mercedem reddat. Romae 18 iulii 1589.

---

[a] quoque *del.* eius, *sup.* tali / [b] ei *del.* in Domino / [c] negocia *del.* ul[terius] / [d] honore *del.* Nam, *sup.* cum / [e] Hungaria *del.* nihil afferet / [f] Dei *del.* hon[ore] / [g] sentiemus *del.* et semper / [h] Dominumque *del.* pro eius incolumitate / [i] ei *del.* gratiam.

144

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IOANNI NICOLAO DONIO S.I. SUP. MISS. S.I. IN HUNGARIA

ROMA 20 IULII 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 500; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

---

[2] I. N. Donius S.I., superior missionis in Hungaria; eius epistolae ad P. Generalem desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *De benevola Imperatoris in Societatem nostram voluntate.* — 2. *Nicolao Pálffy nostra gratitudo referenda est.* — 3. *Diligenter attendat ut in missione hungarica omnia cum aedificatione gerantur.*

1. Valde mihi gratum fuit quod R.a V. indicavit de tam benevola Caesareae Maiestatis in Societatem nostram voluntate[1]. Quod mihi quidem non mirum accidit, quoniam et id iam antea saepe factis ipsis ostenderat, et videtur proprium esse illius domus ut religionis et pietatis patrocinium suum teneant.

2. Porro quod scribit de Ill.mi quoque[a] D. Palphi circa nos caritate et benevolentia, id quoque eo quo debemus animo accepimus, ac primum Deum Patrem precamur ut debita illi premia referat. Deinde[b] ipsius Dominationi aliquid scribendum putavimus ut nostrum hunc in eum animum contestaremur, quem R.a quoque V.a commodius verbis declarare poterit. Idque ut faciat, velim[2].

3. Ceterum de negociis nostris in Ungaria nihil[c] habeo in praesenti quod scribam, cum nihil occurrat novi praeter ea quae ante ad P. Provincialem scripsimus[3]. Tantum hortamur R.am V. ut pro officio suo id diligenter attendat ut omnia cum aedificatione gerantur; et in primis disciplina servetur[d], neque ita se nostri aliorum auxilio impendant ut suam ipsorum perfectionem obliviscantur. Quid enim prodest homini si universum mundum, non modo Hungariam totam[e] lucretur, animae vero suae detrimentum[f] patiatur[4]. Quamquam hoc etiam ipsum proprium detrimentum sine dubio[g] alienum lucrum[h] impedit. Itaque ut dixi, id magnopere R.ae V. commendo ut in hoc invigilet quo magis videt in[i] loco illo hanc vigiliam postulari. Dominus autem sit semper cum R.a V. et eius sociis, et ipse quoque pro me Dominum deprecetur. Romae 20 iulii 1589.

---

[a] quoque *sup.* / [b] Deinde *del.* ad / [c] nihil *del.* est / [d] servetur *del.* et omnem interiorem perfectionem / [e] non modo (*prius* solum) Hungariam totam *sup.* / [f] detrimentum *del.* aliquod / [g] sine dubio *sup.* / [h] lucrum *del.* sine dubio / [i] in *sup.*

---

[1] Litteras P. Donii non invenimus.
[2] Epistolam Patris Generalis ad N. Pálffy datam v. supra, doc. 143.
[3] Cf. supra, doc. 132.
[4] Cf. Mt. 16 26.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

145

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 29 IULII 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 189*r*-90*r*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *P. Martonius, revocatus ex Hungaria, tentatur in vocatione.* — 2. *De PP. Leleszi et Pitačić.* — 3. *P. Szántó scripsit librum de nostrorum expulsione ex Transylvania, et articulos quosdam de collegio in Hungaria et Collegio Germanico.*

... 1. In Hungaria non optime se res habent. P. Nicolaum Martonium communi nostrorum consilio (uno P. Francisco Bellero excepto) avocare sum coactus[1]. Neque enim vel in spiritualibus vel in temporalibus aut sibi aut nobis aut etiam externis multum proderat moribus et parum religiosa vivendi ratione. Hanc avocationem tulit aegerrime et suis quibusdam certam reditus spem facit cum primum novus adfuerit provincialis[2]. Quam ob caussam etiam tertium probationis annum in eius adventum vult differre. Quid in me et literis et sermone comtemptim, parum modeste et contra veritatem passim effundat[3], non attinet dicere. [189*v*] Quamvis doleam quosdam alias inde nonnihil turbari et offendi. Non deerunt forte qui alias minus bene sunt affecti qui vel fidem ei habeant vel certe magis exulcerentur. Illud gravius mihi visum est quod cum magno odio prosequatur novum officialem varias apud me et gravissimas contra ipsum deposuit querelas. Hac ratione effecturus se sperans ne officialis fieret, ipseque in suo officio cum alius non sit vel invitis omnibus manere possit. Has querelas postea examinarunt P. Ioannes Nicolaus et P. Alphonsus quem cum ipso miseram[4], et falsas esse deprehenderunt. Itaque officialis est constitutus et nostri Selliae a cura temporalium sunt liberati. Nunc tantum deest parochus.

---

[1] De qua re cf. supra, doc. 141 § 1.

[2] Bartholomaeus Viller S.I.; cf. *ib.* adn. 3.

[3] Vide epistolam contra Patrem Possevino; supra, doc. 51.

[4] A. Carrillo S.I. qui duas litteras de missione hungarica ad P. Generalem dedit. Responsum v. supra, doc. 129 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Quid de P. Marco aut P. Aratore sit sperandum [5], ex literis P. Lelesii et P. Ludovici [6] quem pro Marco ad Lelesium miseram, intelliget, quas ipsi ad me et P. Ioannem Nicolaum dederunt. Non agnoscunt ullum superiorem praeter R.P.V. et Provincialem Poloniae. Quod mihi est gratissimum.

3. P. Arator ut audio, composuit librum de iniqua nostrorum ex Transylvania eiectione [7], eumque apertum cuidam externo ad R.P.V. mittendum vel perferendum tradidit. Qua ex re non levia incommoda sequi possent. Vereor enim ne paulo acerbior sit [8]. Idem Arator articulos quosdam de utroque collegio, Romano seu Germanico et nostro hungarico composuit [9], eosque praelatis Hungariae tradidit ut in conventu trimestri, mense augusto Viennae futuro una cum aliis Hungariae proceribus de his rebus tractent. Hos articulos audivit P. Alphonsus [10] Tyrnaviae legi, mihique eorum compendium dedit [11]. Quod R.P.V. his inclusum inveniet. Doleo sane vehementer. Si potero, conabor impedire ne proponantur in consilio cum enim multi sint haeretici, pauci autem etiam ex catholicis et praelatis huic nostro negocio faveant, turbas aliquas timeo. Alioqui de bono patre multa bona scribuntur et dicuntur . . .

---

[5] Cf. supra, doc. 141 § 2-3.

[6] L. Lucari S.I.; cf. supra, doc. 31 adn. 6. Litterae Patris Leleszi et Patris Lucari non cognoscuntur. Conservatur autem epistola Patris Leleszi, diei 25 maii 1589, ad P. Generalem; v. supra, doc. 136.

[7] De Patris Szántó libello cf. ea quae ipse tradit; supra, doc. 99 adn. 88 et 111; ubi asserit librum ad P. Bader misisse, ab eodemque Romam perlatum fuisse. Qui tamen liber nobis nondum innotuit.

[8] P. Generalis ut pericula evitantur, in epistola diei 17 aug. statuebat: « Quod scribit de libello P. Aratoris, omnino videbitur ne exeat, in eoque omnem curam ponet; et si opus fuerit, utetur etiam obedientiae praecepto. De [quo] nos quoque scribemus ad eum ne id faciat, et prius eum ad nos videndum mittat. Addemus etiam quod oportebit de illis capitibus pertinentibus ad Collegium Germanicum » *Austr. 1* II 506.

[9] Quos videsis supra; doc. 137.

[10] A. Carrillo S.I.; cf. supra, adn. 4.

[11] Compendium conservatur in cod. *Germ. 168* 188*r*; cf. supra, doc. 137 (Introd.).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

146

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VILNA 31 IULII 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De obiectis contra nostros occasione eiectionis ex Transylvania.* — 2. *Accusationes non a Principe sed a Cardinali provenerunt.* — 3. *P. Ferricelli revocandus Neapolim.*

... 1. De negotio transylvanico deque criminationibus apud Sanctissimum Dominum obiectis [1] sciveram ego rem totam Varsaviae in comitiis [2], sed ita sciveram ut ad altissimum silentium etiam cum R.P.V. obstrictus fuerim servandum. Profuit tamen mihi illa communicata fuisse quia potui suppeditare argumenta et solutiones obiectorum ei cuius intererat [3]. Quod et factum est adeo diligenter et apposite ut bene satisfactum sit ei ad quem istuc delata fuerant, uti ostensum est in litteris istinc postea ad illum datis [4]. Sed illud Dei iudicium miratus sum quod cum technis et falsitatibus traduceremur istic apud Supremum, ille ipse S.P. [a] sic responderit quasi esset protector noster.

2. Accusationes non a Principe illo erant, sed a [b] patruele [5], neque id in litteris expresse, sed per modum credentiae adhibendae equitis Michaeli [6] qui haec commenta in nos confingens Venetiis apud Nun-

---

[1] De crimine proditionis v. relationem M. Micheli cf. supra, doc. 117 App. et doc. 142/B.

[2] H. de Capua, nunt. ap. in Polonia; cui Cardinalis Secretarius misit copiam litterarum Stephani Báthory iun. ad Pontificem datarum; cf. supra, doc. 121.

[3] Vide scriptum «*Calumniae* ...»; infra, in appendice nostri documenti.

[4] De crimine proditionis scribebat P. Provincialis ad P. Generalem etiam in ep. diei 9 aug.: «De calumniis transylvanicis scripsi R.P.V. me et instruxisse D. Legatum Varsaviae, et iam habuisse responsum gratum fuisse eius officium S.mo Domino. Imo misi ad P.V. copiam calumniarum istuc inde scriptarum, et responsum istinc illuc datum, quod pro nobis faciebat» ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98.

[5] Andreas Báthory cardinalis.

[6] Melchior Micheli; relationem eius v. supra, doc. 117/App.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cium Apostolicum, quaerebat fieri cardinalis protector Transylvaniae; quod [c] et petebatur in illis litteris credentialibus [c] cum dicatur haeresim sapere etc. Sed et ista debent esse secretissima, licet iam aliquid mihi plus concessum sit ad consolationem R.P.V. Forsan scribam verba aliqua ex historia ista deprompta [7]. Nunc aliud non videtur fieri posse nisi per D. Cancellarium ... [7] ...

3. Audio P. Ferricellum scripsisse gravia et secreta contra Principem Transylvaniae [8]. Idem scribitur mihi de Aratore [9] qui adhuc non comparet. Provideat rogo R.P.V. illi Patri Ferricello quem audio valde mutatum in aula illa fuisse [10]. Forsan [d] expediret revocare Neapolim [d]; iudicaremque et ipsum et alios qui e Transylvania missi sunt, mandato R.P.V., omnibus rebus quas inde tulerunt, spoliare se debere. Audio enim meram proprietatem in pecuniis et aliis rebus etiam pretiosis induci. Certe magnam summam pecuniae cum sex equis et curru habuerunt qui in Austriam iverunt (P. Emanuel cum aliis) [e] [11]. De quibus reddenda esset ratio aliquando. Sed haec minora sunt ...

---

[a] ipse S.P. *sup.* / [b] a *del.* con / [c] quod ... credentialibus *sup.* / [d] Forsan ... Neapolim *sup.* / [e] P. ... aliis *sup.*

---

[7] Nobis non constat de quali historia agatur.

[8] Nullum huius scripti vestigium.

[9] De libello Patris Szántó cf. supra, doc. 145 adn. 7-8. De historiis a patribus conscriptis sermo recurrit etiam in epistola Patris Provincialis, diei 9 aug., ad P. Generalem datis: «Prohibeat quaeso R.P.V. ne aut P. Ferricellus, aut P. Arator aut P. Emanuel [Vega] vel alius aliquas historias vel apologias edant pro causa nostra transylvanica. Laedunt enim magis talia. Iam monui R.P.V. proximis meis litteris alias satisfactum esse S.mo Domino a suo Nuntio qui hic est, circa obiecta illa transylvanica, et S.mum Dominum rescripsisse sibi probe satisfactum, misique copiam variarum literarum. Utinam ne excidant» ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98.

[10] Idem fuit iudicium Patris Wujek; cf. supra, doc. 103 § 6 adn. 15.

[11] De E. Vega S.I. et aliis cf. supra, doc. 123 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

APPENDIX

CALUMNIAE CONTRA S.I. IN TRANSYLVANIA OBIECTAE

Introductio

Ut iesuitarum ex Transylvania expulsio coram principibus Europae iustificaretur, consiliarii Principis pro causa eius crimen proditionis protulerunt (cf. supra, doc. 146). Eadem causa adducitur etiam in relatione Melchioris Micheli nobilis venetiani (v. supra, doc. 117/App.). Ut huius incriminationis falsitas appareret, socii in Polonia breviter recensentes calumnias contra iesuitas in comitiis recitatas, refutarunt crimen proditionis. Si perpenduntur verba scripti nostri « ego testis sum », certe auctor nostri scripti P. Wujek est habendus, quem Pater Campana, praep. prov. Poloniae ad id redigendum induxit (cf. supra, doc. 146 § 1; et infra, doc. 151 § 1).

TEXTUS: *Austr. 20* 329*r*-30*v*; originale pro P. Generali exaratum.

Calumniae seu potius mendatia quae Societati Iesu in Transylvania ministri haeretici obiecerunt

Primo gelvensis minister qui calvinistarum princeps est, coram toto regno dixit nos esse idololatras[1]. Idque aliquot Scripturae locis, sua tamen expositione depravatis, probare conatus est. Duabus praecipue in rebus affirmavit nos hoc vitio laborare, in sanctis scilicet venerandis et invocandis, et in Eucharistiae sacramento flexis genibus adorando. His calumniis coram toto regno 20 decembris 1588 Pater Viceprovincialis respondit, nec ullus est ausus contradicere. Post gelvensem ministrum, Demetrius arrianae factionis propugnator assurexit. Accusavit in primis Pontificem se facere et velle haberi Deum terrenum et a nobis ita etiam praedicari; deinde doceri a nobis a Pontifice posse uno momento sexcentas animas ex inferno liberari; idque etiam in catholicorum libris exstare[a] contendit; tertio gloriari Pontificem se omnem potestatem[b] in quoscunque reges habere; demum, ita a nobis eius potestatem extolli ut dicamus Pontificem supra, praeter et contra omnia iura humana et divina posse dispensare. Atque his omnibus a nobis coram regno responsum est.

---

[1] De calumniis fuse scribit P. Szántó in *Historia Collegiorum*; v. supra, doc. 99 (f. 44*v* et ss.).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Reliqui passim in regno obiciebant a Societate ita pueros institui ut hostes saevissimi contra suos parentes evadant cum, ut illi falso dicebant, in nostris scholis doceamus non esse peccatum parentes haereticos e medio tollere; imo si id faciant, magnas indulgentias a Pontifice consecuturos. Quod quidem crimen publice et in supplicationibus scriptis promisimus, capite nos luituros si aliquis vel infans inveniatur qui dicat se a nobis hanc doctrinam hausisse.

Paucis diebus ante comitia generalia duo e Societate Gubernatorem adierunt cum quo multis conquesti sunt de regnicolarum calumniis et quod ipse contra suum iuramentum regi Stephano Poloniae praestitum permittat religionem catholicam sine causa vexari [2]. Respondit se invito et inscio ista fieri; tamen, inquit, est aliqua occasio cur regnum vos et catholicos prosequatur. Nam et pueros docetis contra parentes insurgere, et Principem ad vota facienda impulistis. Atque hoc ideo dixit quoniam ante aliquot dies cum vellent haereticam uxorem Principi obtrudere, respondit se Deo vovisse non ducturum nisi catholicam. Atque id[c] a nostris profectum esse arbitrabantur haeretici. Sed duo patres qui apud Principem erant, iuramento si opus fuisset, affirmassent se de hac re nihil antea scivisse. Eadem Dominus Gubernator per [329*v*] Magnificum D. Franciscum Veselinum [3] nobis denuntiavit.

Quare mirum, ubique de administratione [4] silentium, quam nostrae expulsionis causam fuisse, nonnulli in Italia spargunt, praesertim Venetiis. Nec credibile est haec gravissima crimina illum contra nos tacere voluisse, cum laevissima quaeque undequaque corrasa obiecerint Societati. Nam et publice dictum est Regem Lusitaniae nostra causa quindecim annos natum in bello contra mauros suscepto occubuisse. Nostrorum etiam discipulorum facibus sinagogam calvinistarum cracoviensem fuisse combustam; cum tamen nullas scholas aut discipulos Cracoviae habeamus. Praeterea Pragae funus Imperatoris Maximiliani a nostris fuisse perturbatum. Demum nostris persuasionibus Rex Hispaniae impulsus filium iam diu in carcere maceratum vita privavit [5]. Et mirum est eos nostram in republica curiositatem et administrationem praetermisisse; cum si fuissent vera, ob oculos quotidie versa-

---

[2] Vide scriptum sociorum, Gubernatori oblatum, in quo sui officii admonetur; supra, doc. 86.

[3] De F. Wesselényi cf. ea quae a cardinali Báthory referuntur; supra, doc. 142 adn. 4.

[4] Crimen proditionis; cf. supra, doc. 146 adn. 1.

[5] Cf. supra, adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rentur quae opponere possent; nec quaesivissent [d] falsissima quaeque et antiquissima quae nobis obiecissent.

Sunt et a claudiopolitanis nonulla capita contra nos proposita, sed nullius momenti etiamsi vera fuissent. Aiebant in primis se invitis Societati collegio et locum pro seminario fuisse a Rege concessum. Deinde a nobis summa superstitione funus mortuorum in meridie facibus accensis celebrari, quarum, inquiunt, tantus est fumus ut homines excaecentur. Tertio a nostris studiosis custodes portae male fuisse mulctatos. Demum in vigilia Dominicae Palmarum in contemptum civium arborum ramos per civitatem in templum nostrum a studiosis afferri. Varadienses qui non ita mendatiorum locupletes fuerunt, duo tantum [e] excogitarunt quae [f] obiicerent. In die scilicet Paschatis a nostris catholicis flores decerpi. Deinde quendam ministrum haereticum a nostris vapulasse [6].

Haec omnia ut falsa refutavimus, partim refutaturos promisimus si respondendi nobis potestas facta fuisset. Cancellarius qui noster et catholicorum accerrimus hostis est, cum nobiscum in Meghies civitate Transylvaniae in pervigilio die Natalis hora sexta pomeridiana ineunda concordia ageret, dixit a regnicolis articulum tantum Isabellae reginae urgeri quo cavebatur ne bona semel ab ecclesiasticis ablata ad eosdem redire possent. Cui nos hunc articulum non valere nec si valeret ad nos pertinere ostendimus. Addidit ipse vi in Tran-[330*r*]sylvania non rationibus rem agi [7].

De administratione nostra ne verbum quidem, cum nullus esset rerum transylvanicarum illo peritior. Sed esto id contra nos confingere voluissent, qua fronte et conscientia potuissent, cum scirent Illustrissimum Principem quo cum nos versabamur, prorsus liberum a negotiis et regni administratione fuisse. Si ipse Princeps nulla in re se immiscebat, nusquam suum iudicium interponebat, quomodo nos externi et religiosi facere potuimus? Vix bis aut ter est Princeps in concilium [g] et senatum admissus; tunc praesertim cum de rebus levissimis ageretur. Et cum de arce Fogaras Balthasaro Bathorio danda ageretur, palam et iratus Gubernator Principi dixit eius suffragium nihil in senatu valiturum. Cuius tamen verbi Gubernatorem penituit et veniam a Principe deprecatus est. Si itaque in negotiis publicis ita se Principi omnes opponebant, cum etiam de testamento regio ageretur ac de ultima eius

---

[6] De iis quae a claudiopolitanis et varadiensibus obiecta sunt iesuitis, v. supra, doc. 99 (f. 67*v*-70*r*).

[7] De conventu cum Kovacsóczy cancellario cf. *ib.*, f. 71*v*-73*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

voluntate, quid nobis homuntionibus si negotiis nostram industriam [h] interponere voluissemus fecissent? An cum Gubernatore regnabamus? Is quidem zelotypia maxima laboravit et nostros et omnes catholicos odio prosequebatur acerrimo. Quare facile perspici potest eos vix catholicorum nomen mereri qui illa contra nos consectantur quae haereticissimi sua conscientia victi subticuerunt. Fortasse in thesauro Principis aliquid autoritatis habuimus, cuius pecunia animos aliorum corrumperemus? At hoc nullam habet probabilitatem, nam ego testis sum nec mentirer coram Deo cum Princeps aliqua pecuniola bis aut ter in anno ad summum indigeret, libello fere supplici saltem in scriptis a Gubernatore petebat, cui libello subscribens Gubernator, 15 aut 16 florenos a thesaurario Principi dari iubebat. Et cum puderet facti Principem, forficibus suam manum ex libello auferebat, relicta tantum Gubernatoris subscriptione, cuius vi aliquid pecuniolae impetrabat. Quamvis quis prohibuisset si voluissemus et Princeps regnasset illum consilio et exhortatione iuvare. Num ut stipites vel trunci a rege Stephano ad eum missi sumus? An potius ut praeceptores et patres, ut illius dignitati et saluti noctes et dies prospiceremus? Extant litterae regiae ad nos [330*v*] manu scriptae quas habemus et cum voluerint, possumus ostendere, quibus tanta dabatur nostris in Principem potestas quantam nos ut religiosi voluissemus. Extat ipsius testamentum in quo salutem Principis Sigismundi unice nobis commendat [8]. Extant verba ultima Christophori morientis, Sigismundi patri, quibus flens uni ex nostris principem puerum et omnia tanquam tutori commendavit [9]. Extant iterum regiae litterae propria manu scriptae quas egomet vidi quibus Princeps iubetur in omnibus praeceptori obtemperare [10]. Quare igitur audent tam multa effutire contra nos mentiendo cum et libenter eam potestatem deposuerimus quam iure exercere potuissemus; et illa nobis catholici obiiciunt, quae nec haeretici nostri ordinis inimicissimi unquam somniarunt.

---

[a] *prius* constare, *sup.* ex / [b] potestatem *del.* ex, *sup.* in / [c] id *sup.* / [d] nec quaesivissent *sup.* / [e] tantum *del.* quae / [f] quae *sup.* / [g] concilium *del.* est, *sup.* et / [h] industriam *sup.*

---

[8] Textum vide supra, doc. 4 adn. 12.

[9] Vide MAH II 125 § 2.

[10] Vide epistolam Stephani regis ad Patrem Leleszi; qua iubetur in educatione Sigismundi etiam post patris obitum prosequi; MAH II 142 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

147

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 5 AUGUSTI 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 191*r*-92*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Spes restituendae Societatis in Transylvania diminuta est.* — 2. *In congressu procerum hungarorum negocium praeposituraе turociensis vehementer agitabitur.* — 3. *De articulis Patris Szántó circa collegium in Hungaria et Collegium Germanicum.*

... 1. Ex literis et sermonibus cum nostrorum tum externorum hominum in magnam spem Transylvaniae restituendae veneram. Quam hesterno die acceptae literae a P. Lelesio, pene iterum exstinxerunt. Earum exemplum ad V.R.P. cum his mitto. Dubito enim an ad ipsam aliquid scripserit hac de re[1] ...

2. Caeterum proceres Hungariae iam sunt hic congregati ut negocia quaedam regni tractent. Inter quae haud dubie nostra praepositura erit. Episcopi putant saeculares et maxime haereticos suis clamoribus effecturos ut nobis eripiatur. Non quod nolint nos in Hungaria habere collegium, id enim affirmant se cupere, sed quod nolint hanc praeposituram tradi extraneis. Sic enim loquuntur. Saeculares contra totam culpam reiiciunt in ecclesiasticos quorum singuli dicuntur praepositurae inhiare. Et sane ipsimet ecclesiastici de se mutuo idem dicunt. Qui nostris rationibus videntur bene velle, dicunt Caesarem non revocaturum sententiam, nec posse. Adversarius quoque noster[2] per quosdam interpretes urget ut negocium seu controversia de pratis transigatur. Quod omnes nos cupimus. Sed vult simul miscere caussam homicidii et violentiae. Cui boni omnes contradicunt. Quid futurum sit, non video. Nisi Deus singulari gratia hominum animos emolliat, difficilis ... [192*r*]

---

[1] Litterarum exemplar Romam missum non invenimus. Exstant tamen litterae Patris Leleszi, dici 25 maii 1589, ad P. Generalem datae; quas videre est supra, doc. 136.

[2] Stephanus Illésházy; cf. supra, doc. 89 et 91.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Articulos illos de quibus nuper [3], non possum ab Episcopo Quinqueecclesiensi [4] impetrare. Negat enim ad se missos esse. Et tamen non negat se habere. Quid autem episcopi Hungariae dixerint R.mo Barensi [5] de Collegio Germanico, ex ipsomet R.P.V. intelliget [6] . . .

148

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 11 AUGUSTI 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 193*r-v*; autographum.

SUMMARIUM: *Accepit librum a P. Szántó de eiectione nostrorum ex Transylvania scriptum.*

. . . P. Stephanus Arator Varalliam venit ad P. Ioannem Nicolaum [1], qui post unum aut alterum diem eum Scelliam erat missurus ut P. Franciscus Bellerus [2] diuturna molestia sua liberetur et subditi nostri parochum habeant. Conscripsit is tres libros de expulsione nostrorum ex Transylvania eosque [a] externo cuidam ad R.P.V. perferendos tradiderat [3]. Verum is taedio ut puto, affectus, sponte sua eas mihi tradidit. Et ipse P. Stephanus postea ad me scripsit, non fore opus ad R.P.V. mittere. Idque etiam patres hic iudicarunt. Quare cum successore [4]

---

[3] Articulos a P. Szántó praelatis Hungariae oblatos de Collegio Germanico et de collegio in Hungaria erigendo v. supra, doc. 137.

[4] Ioannes Kutassy; cf. supra, doc. 108 adn. 2.

[5] Antonius Puteo, archiepiscopus barensis, nunt. ap. Imp.; cf. supra, doc. 25; qui eo tempore Romam revocatus est; cf. supra, doc. 129 adn. 6.

[6] Nuntius anno 1587 significabat Cardinali Secretario episcopos Hungariae conqueri ob monasterium S. Stephani Rotundi ab hungaris ablatum; v. supra, doc. 25.

[1] I. N. Donius S.I., superior missionis in Hungaria; qui Patrem Szántó Selliam vocari cupiebat; cf. supra, doc. 141 § 2.

[2] F. Beller S.I. e missione revocari et studiis theologicis operam dare voluit; cf. *ib.* § 3.

[3] De libro cf. supra, doc. 145 § 3.

[4] Bartholomaeus Viller S.I., novus prov. Austr. praepositus; cf. supra, doc. 145 § 1 adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

agam ut legi ac deinde sententiam ac iudicium ad R.P.V. mitti curet. Si tamen ipsum volumen ad se mitti malit, poterit id quoque fieri. Literas volumini adiunctas cum his mitto [5] ...

[a] *prius* easque.

149

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LUDOVICO GAGLIARDI V. PRAEP. PROV. VENETAE S.I.

ROMA 12 AUGUSTI 1589 — VENETIAS

Introductio

L. Gagliardi S.I. (1543-1608), italus patavinus (cf. SCADUTO, *Catalogo* ... 61) v. praepositus provinciae Venetae (v. *Synopsis hist. S.I.* 644) certe audivit a Nuntio ap. Venetiis quae in Transylvania circa S.I. evenerunt, quandoquidem Nuntium Venetiis convenit Melchior Micheli nobilis venetus ut nomine Principis ea de re referret. P. Gagliardi notitias a Nuntio auditas Romam perscripsit ad P. Generalem. Habemus solum responsum Patris Generalis, die 6 maii 1589 datum; quod est huiusmodi: « Ringratio V.R. delle nuove che ci da delli nostri di Transilvania; Noi ne sapiamo per altra via delle più certe di quelli che partirono di Transilvania. Parte ne sono andati in Polonia, parte ne sono restati con ordine di S. S.tà in Moldavia per fare una missione in quei paesi, dove si spera molto frutto con la gratia del Signore » *Ven. 3* II 275.

Mense augusto eiusdem anni P. Gagliardi iterum scripsit P. Generali propter res transylvanicas. Hac vice autem ipse petiit notitias pro aliquo historiographo italo circa rumores quod nostri ob crimen proditionis expulsi sint e Transylvania. Etiam haec Patris Gagliardi epistolae desideratur. Nostrum vero documentum exhibet responsum Patris Generalis.

TEXTUS: *Ven. 3* II 291*r*; regestum.

SUMMARIUM: *Iesuitae non propter crimen proditionis expulsi sunt ex Transylvania.*

... Perché V.R. voleva sapere qualche cosa di quel che ci scriveva il P. Negrone [1], le mandiamo questo foglio del particolare della guerra

[5] Quas tamen litteras non invenimus.

[1] Iulius Negroni S.I. (1553-1625) italus ianuensis, annis 1583-85 Patavii docebat rhetoricam et philosophiam, annis vero subsequentibus theologiam (cf. SOMMERVOGEL V 1614-15); eius epistola P. Generali scripta ad nos non pervenit.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

del Re di Portogallo. Ma dell'altro di Transilvania, ci pare che quel historico [2] debba aspettar un poco più per haverne maggiore libertà di poter senza inconvenienti parlar del fatto. Se bene noi sapiamo la verità et la buona mente di quel Principe verso la Compagnia, sapendo intieramente quanto è passato: che non è stato colpa dei nostri, et forse al suo tempo gli potremo mandare [3]; ma per più sua sodisfattione se vuole aspettare maggiore relatione dell'uno o l'altro punto. V.R. faccia intendere questo al P. Negrone.

APPENDIX

IN MATERIA DELL'ESPULSIONE DE PADRI JESUITI DA TRANSILVANIA

[ANNO 1589]

TEXTUS: Mediolani, Bibl. Ambros., *R 100 Sup.* 333*r*-34*r*.

La Compagnia di Giesù fu introdotta nel regno di Transilvania nel pontificato di papa Gregorio XIII dalla fe. me. del re Stefano di Polonia [4]. Il quale anche volle che Sigismondo Battori, figliuolo di suo fratello fusse dalli sudetti padri ammaestrato nelle lettere et ne costumi, malgrado della madre [5] et altri baroni eretici.

Et già vi erano da tre collegii con fioritissime scuole, con l'aiuto de quali molti si erano ridotti et si andavano riducendo nel grembo della santa Sede Apostolica romana.

---

[2] Fortasse Ioannes Vincentius Pinelli (1535-1601), studiosus patavinus qui magno studio collegit manuscripta et libros pretiosos; quos deinde card. Borromeo pro Bibliotheca Ambrosiana acquisivit; cf. G. BASCAPÉ, *Le relazioni* 16 e 54.

[3] Fieri potuit ut hac occasione missa sunt Roma tria documenta de Transylvania, quae hodie in Bibl. Ambros. conservantur; quorum primum est nostrum documentum; alterum et tertium vero videre est supra, doc. 92 et 100.

[4] De historia introductionis et commorationis S.I. in Transylvania ab anno 1579, cf. MAH I-II Introd. gen.

[5] Elisabeth Bocskay «asylum et perfugium omnium haereticorum»; cf. MAH II 256 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Essendo poi morto il re Stefano di Polonia, absente da Transilvania il cardinal Battori, cugino del Principe, che in lingua loro si chiama Vaivoda; et egli assai giovane et in mano de tutori; pensarono li eretici vescovi et ministri esser loro venuta buona occasione di scacciar la Compagnia, sostegno della fede cattolica in quel paese.

Laonde l'anno 1588 facendosi la dieta delli stati, in quelli prevalendo gli eretici, fecero molti capitoli contro la religione catolica, et in particulare che dovessero partirsi li padri della Compagnia [6]. Il Vaivoda come buon cattolico fece molta resistenza a dare il consenso et molti giorni, et finalmente essendoli uscito di bocca queste parole: Vedete quel che fate, furono prese per consenso. Et per esser giovane et in tanta rabbia di eretici, timidetto, non gli bastò l'animo di ricusar la sottoscrittione de capitoli. Si come egli disse poi ad una persona sua confidente, affermando haver molte volte pianto et passato molte notte senza poter dormire per lo dolore conceputo in questo fatto, et protestando anco di non haver havuto intentione nel giuramento di osservare se non quel che sarà giusto.

Fatto il decreto et intimata alli padri la partenza, eglino fecero una supplica [7] alla dieta pregando quei signori che proponessero le cagioni per le quali gli cacciavano; essendo [333*v*] pronti a purgarsi et giustificarsi di qual si voglia oppositione assicurati dalla buona conscientia. Ma qualora non vi fosse altra causa che l'esser cattolici, esser apparechiati più tosto a lasciar la vita che partire et abbandonare tante anime catoliche; tanto più che giuridicamente con consenso de superiori erano venuti nel regno. A questa supplica non fu data altra risposta.

Et fra tanto molti cattolici armati vennero al nostro collegio per defenderci con le armi et non lasciarci partire. Ma temendo i padri che per rispetto loro non si facesse tumulto et sangue, elessero ad imitatione di Christo et de santi di [non] dar luogo all'ira. Et vendendo de mobili tanto quanto bastasse loro per viatico per ridursi in Austria parte, et parte in Polonia, si partirono di Transilvania.

Et perché il Vaivoda sentiva sino al cuore la loro partenza et teneramente gl'amava, fece usar diligenza che non fossero offesi in modo alcuno [8], diede ordine che fosse fatto inventario de beni che restavano, assignando loro un curatore. Fece loro una patente qual sotto si scri-

---

[6] Historiam expulsionis nonnulli ex nostris perscripserunt; quorum scripta vide supra, doc. 96-99 et 115.

[7] Cf. supra, doc. 99 (f. 77*r*).

[8] Vide supra, doc. 93.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

verà de verbo ad verbum [9]; quale in Praga alla corte cesarea è stata mostrata all'Ill.mo Sig.re Vincenzo Gradenigo [10], ambasciatore veneto. Da cui et da altri riscontri accertato non esser stati scacciati per altra causa che per la religione; ne ha fatto ampia fede con lettere publiche [11] al senato veneto. Et ancorché in uno articulo dicano i transilvani eretici scacciarsi i padri « quia hic ordo in patriae nostrae tendit minam et posterorum perditionem » [12], non dimeno non apportando ragione o particolarità o prova alcuna, ben dimostrano esser mera calumnia [13]. Tanto più che se l'havessero havuta solum con li padri, non dovevano decretare di expulsare affatto la religione pontificia, si come hanno fatto. Laonde si vede chiaramente che per odio della religione cattolica l'hanno [334*r*] fatto; admettendo in un altro capitolo solamente tre religioni: augustana, calvinistica et trinitaria [14]. Oltra di ciò se havessero i padri machinato contra lo stato del Vaivoda, non gli haverebbe egli lodati tanto nella patente, nella quale non porta altra ragione che la voluntà delli stati [15].

150

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. STEPHANO SZÁNTÓ S.I.

ROMA 17 AUGUSTI 1589

TEXTUS: *Austr. 1* II 507; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Libellus de eiectione sociorum e Transylvania ab eo scriptus Romam mittendus ut iudicetur.* — 2. *Monitum ut in omnibus obedientiae se submittat.*

---

[9] Litteras patentes Principis patribus datas v. supra, doc. 100.

[10] De familia Gradenigo v. *Diz. Enciclop. It.* V 529.

[11] Quas invenire non potuimus.

[12] Vide supra, doc. 92 § 7.

[13] Calumnia propagata est relatione Melchioris Micheli patritii veneti; cf. supra, doc. 117/App. Vide etiam refutationem calumniae; supra, doc. 146/App.

[14] Vide supra, doc. 92 § 15.

[15] Vide litteras patentes Principis supra, doc. 100.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Cognovi cum mea consolatione fructum quem Dominus Deus pro sua bonitate R.ae V. opera efficere dignatur. Quem ut idem Dominus pro eadem sua bonitate et pietate semper adaugeat, ex animo precor.

Erat tamen quod R.am V. admonerem, audisse me ab ea conscriptum libellum quemdam de nostrorum eiectione ex Transylvania [1]. Quod argumentum quia periculosum est et facile varios offendere posset, omnino iudicavimus non debere edi, nisi [a] a nobis prius videatur [b]. Nam cum semper vitanda esset omnis offensio, praesertim in scriptis quae evulgantur, tum maxime hoc tempore quo dicitur non [c] adhuc esse [d] omnino desperata restitutio. Quae facile impedietur si adversarii [e] aliquam causam vel veram vel suo iudicio probabilem nancisci possint. Quare [f] R.a V. libellum istum ad nos prius mittet [2] ut melius iudicemus [g] an secure exire possit.

2. Praeterea audivi etiam R.am V. proposuisse [h] quibusdam nobilibus nonnulla puncta quae Collegium Germanicum attingunt [3]. Quod si ita esset, sane mihi displiceret, primum ob rem ipsam; deinde quia oportet personas Societatis nostrae nulla eiusmodi negocia suscipere insciis suis superioribus. Nam [i] cum eos loco Dei habere debeant, a quibus dirigantur in Dei beneplacito, si cum ipsis diligenter contulerint, Deus Pater eos suam voluntatem docebit, et omnia bene et prospere procedent. Sin autem nostro consilio niti voluerimus, non erit mirum si in errores incidamus. Quoniam Deus subtrahere solet abundantiam illam sui concursus ac luminis, quam per vicarios suos impertit. Itaque hoc magnopere R.am V. hortor ut in omnibus rebus obedientiae ductum libenter sequatur; quoniam haec, ut novit, est praecipua religiosi virtus et plena magnae consolationis cum ei ex animo studetur. Nec iam aliud restat quod scribam in praesenti nisi quod uberem ei a Domino gratiam et benedictionem precer, et ego me eius precibus sanctisque sacrificiis commendo. Romae 17 augusti 1589.

---

[a] nisi *del.* R.a V. / [b] videatur *del.* Facile / [c] non *sup.* / [d] esse *del.* aliqua spes / [e] adversarii *sup.* / [f] Quare *del.* ut dixi / [g] iudicemus *del.* possimus / [h] proposuisse *del.* quaedam, *sup.* quibusdam ... nonnulla / [i] Nam *del.* si.

---

[1] De historia a P. Szántó conscripta cf. supra, doc. 145 § 3.
[2] Cf. supra, doc. 148.
[3] Memoriale Patris Szántó, praelatis Hungaria oblatum, v. supra, doc. 137.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

151

P. IACOBUS WUJEK RECT. DOM. PROB. CRACOV. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CRACOVIA 19 AUGUSTI 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 194*r*-95*v*; autographum.
EDITIO: SYGAŃSKI, *Korespondencya* ... 76-81.

SUMMARIUM: 1. *Refutat calumniam : Societatem expulsam ex Transylvania quia regnum domo austriacae tradere vellet.* — 2. *Novitii hungari pene omnes ex capite laborant Cracoviae.* — 3. *Cur P. Vega non sit relictus apud D. Stephanum Báthory in Transylvania.* — 4. *Forte expediat ut P. Possevino ad Principem Transylvaniae mittatur.* — 5. *Provincia Austriae recipiat cum charitate patres Szántó et Leleszi.*

... 1. Interea literas R.P.V. accepi, datas 11 maii[1], in quibus scribitur nostros isthic traduci quod ex Transsylvania pulsi essent quoniam comperti essent velle Transsylvaniam tradere in manus dominorum austriacorum[2]. Qua de re accepi etiam hesterno die exemplum literarum R.P.V. ad R.dum P. Provincialem[3] ut aliquod testimonium in contrarium habeamus. Hoc igitur commentum facillime refutari potest[4]. Aut enim ante nostrorum pulsionem id quod aiunt, deprehensum est aut post. Si postea, non fuit causa pulsionis nostrorum quia iam ante pulsi fuerunt. Si ante, cur a nullo nostris praesentibus minimo verbo obiectum unquam fuit, cum tamen saepe urgeremus ut si quid criminis admisissemus, obiiceretur. Cur contrarium potius in literis Principis[5] affirmatur: Nos quamdiu in Transsylvania viximus, probe ac diligenter sicuti vitae, studiorum, religionis, pietatisque nostrae ratio postulavit, munere vocationeque nostra functos esse, nec ob aliam causam quam quod regni status et ordines ferre nos noluerunt, inde discessisse? Deinde sciat R.P.V. P. Rubenum nunc in[6] itinere ea de

---

[1] Litterae Patris Generalis desiderantur.
[2] De calumnia cf. supra, doc. 149 adn. 13.
[3] Quae similiter desunt.
[4] Vide refutationem a P. Provinciali Poloniae Romam missam; supra, doc. 146/App.
[5] Litteras Principis videsis supra, doc. 100.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

re cum Nuncio Apostolico [b] [6] egisse copiose; qui dicit se Summo Pontifici [c] diligenter totam historiam perscripsisse [7] scireque quod ii qui Summo Pontifici ista commenta retulerunt [8], gratiam nullam ab ipso retulerint. In Cardinali Bathoreo parum habemus praesidii [9]. Excurreram ad ipsum Mechoviam ut cum eo de rebus transsylvanicis conferrem, antequam in Transsylvaniam discederet. Sed eum non inveni. Nam ante aliquot horas in aliud suum praesidium discesserat. Scripsi tamen et illi copiose, et Principi Transsylvaniae et aliis nostris [10]. Verum nullum ab eo responsum accepi.

Mihi ratio illa videtur commodissima ut per Nuncium Apostolicum expresse ista calumnia confutetur literis ab ipso datis ad Sanctissimum [11] vel certe per austriacos principes (sicuti iam Maximiliano id significatum est per nostros et Ernesto quoque significabitur). Sed et Cancellarius Poloniae si vellet id testari posset. Sed nescio quomodo parum favet et clero et Societati. Poterit tamen facile ut arbitror, ab ipso testimonium tale obtineri. Qua de re scribam etiam ad R.P. Provincialem.

2. Valemus adhuc Cracoviae omnes tum ad S. Barbaram tum ad S. Stephanum [12], tametsi novitii quidam, praesertim ungari pene omnes laborant ex capitis dolore. Utinam praecipui illorum [194*v*] Romam potius missi fuissent [13] . . .

3. P. Leonardus Rubenus iam it in Austriam. P. Emanuelem audio esse Pragae [14] quem Ill.mus Cardinalis Raziwilus [15] totis viribus reducere voluit in Lituaniam. De eo quare apud D. Stephanum Bathoreum

---

[6] Hannibal di Capua, archiep. neapol., nunt. in Polonia; cf. supra, doc. 30 adn. 9.

[7] Vide epistolam Nuntii, diei 13 apr., ad Cardinalem Secretarium datam; supra, doc. 121.

[8] Vide relationem Melchioris Micheli, veneti de statu religionis in Transylvania; supra, doc. 117/App.

[9] Eiusdem sententiae fuit etiam P. Campana, praep. prov. Poloniae; cf. supra, doc. 128 § 1.

[10] Litteras Patris Wujek non invenimus.

[11] Quod et fecit. Vide eius epistolam qua socios de hoc crimine purgat; supra, doc. 131.

[12] Ad S. Barbaram residentia, ad S. Stephanum domus probationis S.I. Cracoviae.

[13] De novitiis hungaris cf. supra, doc. 79.

[14] De PP. Rubeno et Vega cf. supra, doc. 138 § 3.

[15] De Georgio Radzivill card. cf. supra, doc. 123 adn. 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

relictus non fuerit, puto iam satisfactum esse R.P.V. Scripseram enim et rationes et sententias consultorum meorum, non est id visum nec ipsi P. Emanueli nec Societati nec Transsylvaniae expedire quamquam id ille cuperet[16]. Est tamen ibi interim vel[d] transsylvanis invitis, P. Lelesius cum P. Marco[17] cum Ioanne Pace et Gasparo Kisigkowski qui melius et quietius agent omnia si quid affulserit spei. Est in Moldavia P. Valentinus cum P. Nicolao et aliis[18]. Quamquam et ibi vix diu subsistent si Princeps Moldaviae[19] fugam adornat, uti fertur . . . [195r]

4. Videat R.P.V. num expediret P. Possevinum mittere ad Principem Transsylvaniae[20] qui R.P.V. nomine intelligeret quare nostri sint inde eiecti (quanquam id satis apparet ex decreto comitiorum)[21] et videret num quae spes sit isthic restituendae Societatis. Ego quidem vix aliquid boni sperare audeo. Novi enim et Principis et Bathoreorum animos parum ferventes. Et valde dubito utrum id expediret Societati quae tam multos et tam insignes operarios amisit ob Transsylvaniam, et maximis laboribus et conatibus non multum profecit. Sed haec R.P.V. melius aestimabit pro sua prudentia.

5. Intellexi austriacos nostros nolle recipere P. Stephanum Aratorem eumque in provinciam nostram relegare. Cum tamen pater ille (licet in quibusdam imprudentior et zelo praeditus non secundum Societatem) et sit iam senex et bene meritus de Societate et vino indigeat quod in Polonia et rarum et carum est, R.P. provideat ne pater ille deseri videatur qui in multis utilis esse potest[22].

Sed et P. Lelesium ut audio, non libenter reciperent[23]. Timent enim sumptus. At non est quod timeant. Habet enim secum P. Lelesius tantum pecuniae, argenti et auri ut eis se sustentari possit. Et vero ex pecunia Transsylvaniae si quid in eum expendetur, poterit compensari. Quamobrem cuperem ut R.P.V. commendaret Provinciali Au-

---

[16] Cf. eius epistolam, diei 18 ian 1589; supra, doc. 103 § 6.

[17] PP. Leleszi et Pitačić, necnon duo fratres coadiutores commorarunt in Kövár apud D. Keresztúry; cf. supra, doc. 97 adn. 62 et 63.

[18] De PP. Ladó et N. Kurtić ac tribus aliis sociis in Moldaviam missis cf. supra, doc. 97 adn. 56-60.

[19] Petrus Schiopul; cf. supra, doc. 98 adn. 33.

[20] Vide Patris Possevino iudicium de tragicis eventis transylvanicis; supra, doc. 110.

[21] Decretum v. supra, doc. 92.

[22] Eiusdem sententiae fuit et P. Campana, praep. prov.; cf. supra, doc. 138 § 1.

[23] De P. Leleszi cf. supra, adn. 17.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

striae ut si P. Lelesius Viennam venerit, suscipiant illum et tractent cum charitate. Nec P. Marcum [24], quem ego illi reliqueram pro auxilio spirituali et corporali, ab eo abstrahant. Alioqui timerem ne bonus ille pater ex vi dolorum in desperationem aliquam, a qua non multum interdum abfuit, incideret...

---

[a] in *sup.* / [b] cum Nuntio Apostolico *sup.* / [c] Pontifici *del.* copiose, *sup.* diligenter / [d] vel *del.* illis, *sup.* transsylvanis.

152

SIXTUS PAPA V
SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ROMAE 19 AUGUSTI 1589

TEXTUS: 1. Romae, ASV, *Arm.* 44 v. 29 f. 177*r*-80*v* (*prius* 172*r*-75*v*); regestum. — 2. *Ibid.*, v. 31 f. 126*v*-30*r*; regestum.

EDITIO: VESZELY I 221-23.

SUMMARIUM: *Datur facultas eligendi confessarium qui eum absolvat a censura ecclesiastica ob expulsionem patrum S.I. e Transylvania.*

Dilectio Filio, Nobili Viro Sigismundo Transylvaniae Principi Sixtus papa V.

Dilecte Fili, Nobilis Vir salutem et apostolicam benedictio-[177*v*]nem.

Posteaquam universum Societatis Iesu ordinem a tua ditione procerum istius regni decretis in comitiis Megigies celebratis, approbatione ac iuramento tuo confirmatis, via sibi redeundi ac spe revocandi tibi prorsus interclusa, nominatim depulsum; coeteris vero religiosis catholicis templorum cultum et coenobiorum ac collegiorum communiumque locorum usum et consuetudinem atque bonorum et rerum omnium

---

[24] Etiam P. Campana petiit ne P. Leleszi privetur auxilio Patris Pitačić; cf. supra, doc. 138 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quae ab eis ablata fuerunt, dominium ac possessionem in perpetuum quovis titulo interdictam, atque adeo hoc ipso expulsionis interdictionisque nomine universum orthodoxae fidei dogma a Transilvania eiectum [a] explosumque fuisse accepimus; sane, ut debuimus catholicae religionis causa quam in provinciam per te introduci nedum quae iam recepta erat, teneri et amplificari oportuerat tuaeque ac populi tui incolumitatis studio quod scilicet praeceptis orthodoxis a pueritia imbutus dignos ea institutione fructus quam non ad tuam solum, sed etiam [b] ad omnium qui sub tua potestate futuri erant, salutem tibi a Deo [178r] tributam fuisse, existimandum fuit [c] hoc tempore in primis afferre [d], religiosamque patrui tui memoriam et optima eius testamento prodita [e] consilia quae ad tuas populorumque tuorum perturbationes sedandas maxime pertinebant [1], tueri ac sustinere debueras, praecipuo quodam animi dolore et acerbitate mentis qua nulla gravior nobis accidere potuit, eo tempore perculsi, valde anxii et soliciti fuimus.

Cum vero quae apud te catholicae fidei vel [f] tuendae vel maxime revocandae ratio adhibenda et quae tantae rei efficiendae facultas suscipienda foret, animo maxime versaremus ut scilicet [g] te Principem, cuius [h] subiecti similes tui forent quique tuo praesidio frustrati et a fide tua quodammodo deserti a recta religione tuo [i] exemplo quo ii quicquid agunt, iure se [j] facere arbitrantur et propria consilii imbecillitate recessuri vel quae sacris praeceptis contraria sunt, subdole admissuri videbantur, omnibus viribus [k] nostris pro munere pastorali nobis commisso [l] omnino revocare conaremur; tuus hoc tempore ad poenitentiam divina pietate reditus accessit maxime [178v] optatus valdeque opportunus. Cum enim criminis in Christi cultum eiusque cultores admissi ex animo poenitere te ac pro eo veniam cum gemitu multisque [m] lachrymis humiliter petere ex tuis ad Nos literis [2] et ex verbis per Praepositum Generalem eiusdem [n] ordinis Nobiscum tuo nomine factis [3] intellexerimus, id eam laetitiam atque iucunditatem Nobis attulit quam filii resipiscentis desideratus in patris amplexum recursus afferre solet, et quam in coelo haberi ob [o] peccatoris cuiusque [p] poenitentiam [q] expresso Christi testimonio [4] certo scimus, quamquam ob

---

[1] Testamenti Stephani Báthory regis partem quae respicit Sigismundum, v. supra, doc. 4 adn. 12.

[2] Litteras Principis ad S. Pontificem v. supra, doc. 134.

[3] Eodem tempore eademque causa scripsit Princeps etiam P. Generali; v. supra, doc. 135.

[4] Cf. Lc. 15 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

eius praecipue reditum cuius exemplo boni valde confirmantur, malique convertuntur in coelestibus angelorum et beatorum choris magis sentiri exploratum habemus.

Itaque te more pii patris desiderato complectentes affectu precibus tuis, illis praesertim per quas animae salutem et conscientiae tranquillitatem Deo miserante consequi tantopere desideras, quantum cum Domino[r] possumus, favorabiliter annuentes, tibi ut sacerdotem idoneum sae-[179r]cularem aut regularem in tuum possis eligere confessarium, qui eiusdem Societatis sacerdos omnesque alios religiosos[s] catholicos in provinciam omni tuo studio atque officio denuo introduci, templa, coenobia, collegia et conventus studiosorum catholicorum coli et restaurari cultumque Ecclesiae Romanae publice teneri, catholicorum et ecclesiarum bona restitui, Ecclesiae libertati contraria decreta deleri atque abrogari et nihil contra praemissa in tua provincia in futurum[t] committi aut statui quam primum poteris faciendi et curandi et Ecclesiae mandatis parendi promissione prius iuratoria a te recepta, tum confessione peccatorum tuorum audita te a quibusvis sententiis, censuris et poenis[u] ecclesiasticis et in bulla in die Caenae[v] Domini[5] legi solita contentis, quas praemissorum occasione quomodolibet[x] incurristi, atque ab ipso etiam iuramento quod in praefatis comitiis praestitisti, quatenus opus sit, iniuncta tibi salutari poenitentia quae in septem Psalmis poenitentialibus qualibet feria sexta per te genuflexum legitimo impedimento cessante [179v] recitandis eiusdem confessarii[y] arbitrio finienda, seu tunc in alia pietatis opera commutanda consistet, auctoritate apostolica absolvere valeat, concedimus et indulgemus.

Iam vero cum tibi non solum cum pravis et perfidis hominibus, sed cum spiritualibus nequitiis certandum esse perspicias, et perpetuae catholici nominis hostis artes[z] atque insidiae iam[a] non occultae, sed manifestae sint, et tui consilii aperte etiam ab ipso Deo qui bonorum et maxime principum votis favet, et a quo regnandi initium sumpsisti, diu et bene regnandi adiumenta petere esse debeat, pro paterna nostra[b] in te et tuam familiam benevolentia Nobilitatem Tuam monemus ut[c] communis adversarii conatus et fraudes patenti et constanti in divinum cultum voluntate, assiduaque sacramentorum participatione[d] superare, ipsos vero optimates qui fortasse his piis studiis obsistent[e] tuarum virtutum exemplo vitaeque integritate et gravitate ad pietatem revocare studeas. Id autem facile assequeris si non humanis sensibus [180r] solum te addixeris, sed divino consilio fretus adversan-

---

[5] De bulla « *In Caena Domini* » cf. supra, doc. 134 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tibus primum in tua ac populorum tuorum salute curanda intrepide et sapienter restiteris, cum amicis maiorum tuorum fide atque iuditio comprobatis vitam ac principatum conservare regnando didiceris, iure principis prudenter in omnibus usus fueris, quos necesse erit, poena caute quos vero maxime decebit, praemio liberaliter affeceris, si denique procerum dignitatem quae catholicae religionis studio non minuitur sed augetur, in omnibus actionibus et sermonibus unicuique quantum cum Domino fieri poterit, conservari et amplificari velle re ipsa ostenderis. Iterea quaecunque catholico principi debentur, ut tibi quam primum eveniant, non solum Deum precabimur [g]; sed ut ea [h] omnia quae filii [i] a parentibus adiumenta expectare solent, a te nullo unquam tempore desiderari possint, re ipsa praestabimus, nosterque animus is demum erit in te et in subditos tuos semper quem tu esse cupis et qui esse debet. Datum Romae apud S. Marcum [180*v*] sub annulo piscatoris die decima nona augusti pontificatus nostri anno quinto.

M. Vestrius Barbianus [6],

---

[a] abiectum *t1* / [b] et *t1* / [c] fore *t1* / [d] offerre *t2* / [e] praedita *t2* / [f] vel *om. t2* / [g] saltem *t2* / [h] cui *t1* / [i] tui *t1* / [j] se *om. t1* / [k] opibus *t1* / [l] iniuncto *t1* / [m] multisque *om. t1* / [n] eius *t1* / [o] ob *om. t1* / [p] cuiusquam *t2* / [q] poenitentiam *del. t1* exploratum habemus / [r] Deo *t1* / [s] religiosos *om. t1* / [t] in futurum *om. t1* / [u] ut poenis *om. t1* / [v] in Caena *t1* / [x] quomodolibet *om. t2* / [y] confessoris *t1* / [z] artes *om. t2* ||

[a] iam *sup. t1* / [b] nostra *om. t1* / [c] et *t2* / [d] communione *t1* / [e] resistent *t1* / [f] sensis *t1* / [g] deprecabimus *t1* / [h] ea *om. t2* / [i] liberi *t1*.

153

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.[1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 19 AUGUSTI 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 196*r*-97*v*; autographum.

---

[6] Marcellus Vestrius Barbianus, italus imolensis, scriptor epistolarum seu brevium in curia pontificia; cf. P. BONAMICUS, *De claris pontificiarum epistularum scriptoribus* (Romae 1770) 93 et 262-63.

[1] B. Viller S.I. (1542c-1626) belga, provinciae Austriae praefuit annis 1589-1595; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 4* et 809.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Ut P. Generalis coerceat Patrem Szántó.*

... Res hungaricae magnam, ut video, habent difficultatem. Et eo maximo quod a nobis ipsis turbatio promanet. Intelligo P. Stephanum Aratorem (qui dicitur magna ex parte causa expulsionis nostrorum ex Transylvania)[2] scripsisse literas ad episcopos Hungariae[3] qui hic sunt congregati, non satis prudentes quas P. Georgius Baderus (qui hodie hinc isthuc proficiscitur) V.R.P. transmittit. Eiusmodi literae cum vehementer negocio hungarico officiunt, sine dubio in animis praelatorum et nobilium qui legerent, malam de nobis opinionem generant. Novit V.R.P. P. Aratorem et dudum hic in provincia novimus, ita ut vix existimem illum nobis commodo fore nisi a V.R.P. coerceatur[4]. Dubito an ab aliquo ex nobis suscipere in hoc et simili causa poterit admonitionem.

Hungari iam hoc tempore nihil de negocio collegii acturi sunt. Omnia enim ad futura comitia differuntur. Faxit Deus ut ad suam gloriam bene statuantur ...

154

ANDREAS BÁTHORY CARDINALIS SIXTO PAPAE QUINTO

EX NAGYSAJÓ 23 AUGUSTI 1589 — ROMAM

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 31* 21*r-v* et 30*r-v* (*prius* 29*r-v* et 47*r-v*); originale cum subscriptione autographa.

SUMMARIUM: *Principem Transylvaniae a culpa eiectionis S.I. ex Transylvania vindicat et firmam eiusdem voluntatem sarciendi iacturam declarat.*

Beatissime in Christo Pater.

Quid extorserint anno superiore ab Ill.mo Principe Transylvaniae fratre meo obstinatissimi et seditiosissimi haeretici, sat scio Sanctitatem

---

[2] Cf. supra, doc. 108 § 1 et doc. 112 § 4.

[3] Vide scriptum Patris Szántó supra, doc. 137.

[4] Etiam P. Bader haud semel petiit quominus P. Szántó provinciae Austriae applicaretur; cf. supra, doc. 108 § 1, doc. 112 § 4 et doc. 114 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Vestram cognovisse et doluisse. Sed ea tempora tunc fuerunt ut impiis illorum conatibus sine caede et sanguine aut sine magno vicinorum turcarum commodo resisti non potuerit. Cum tamen eadem sit in religionem catholicam voluntas non ipsius tantum Principis, sed et universae familiae nostrae, fit ut quotidie de sarcienda iactura cogitemus. Cuius etiam ego rei causa[a] ex Polonia in Transylvaniam redii ut communi nostrorum omnium studio et auctoritate libertas christianae fidei profitendae in pristinum statum reponatur. Idque iam per Dei gratiam in privatis nostris arcibus et oppidis successit. Nisi quod sacerdotum penuria laboramus. Caetera Sanctitas Vestra cognoscet ex R.D. Stanislao Rescio[1] Ser.mi Poloniae Regis apud S. V.ram Nuntio quem diligenter rogavi ut beatos S.V. pedes humiliter exoscularetur, atque his meis conatibus apostolicam illius benedictionem impetraret. Quod superest, me S.V. patrocinio diligenter etiam atque etiam commendo.

Datum Nagysaio in Transylvania 23 augusti anno Domini 1589.

Sanctitatis[b] Vestrae servitor humillimus

Andreas Cardinalis Sancti Angeli[b 2].

---

[a] *p.* causa *rep. ms.* ego / [b] Sanctitatis... Angeli *m. Card.*

155

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 26 AUGUSTI 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 198*r*-99*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Praelati ac nobiles hungari in negocio praeposituraе turociensis contra nos sunt.* — 2. *De scholis in Hungaria aperiendis.*

---

[1] De St. Rescio cf. supra, doc. 94 adn. 1; et doc. 126 adn. 5.

[2] S. Pontifex mediante Cardinali Secretario respondit Andreae Báthory; v. infra, doc. 164.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. Res hic hungaricae de collegio tractatae sunt ab episcopis et proceribus regni sed non conclusae. Et ecclesiastici qui bonis inhiant nostris, et proceres haereticis qui vellent nos expulsos, in consilio contra nos fuerunt [1]. Adeo si in illis esset, iam bonis omnibus exuti essemus.

2. His diebus Imperator postulavit a Ser.mo Principe Ernesto, an debeant patres Societatis aperire ludum in Hungaria. Hesterno die actum est in consilio, sed nondum intelligere potui quid conclusum sit. Egi cum praecipuis de consilio qui optime et Societati et religioni catholicae prospectum volunt. Modo inter nos simus hic consentientes, Deus, ut spero, nobis aderit. Hac septimana excurram in Hungariam ut maxime moneam P. Stephanum ut contineat se intra obedientiae limites et nihil agat quod non sit a superioribus approbatum [2] ...

156

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. STEPHANO SZÁNTÓ S.I.

ROMAE 1 SEPTEMBRIS 1589

TEXTUS: *Austr. 1* II 507-08; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Liber eius de eiectione iesuitarum ex Transylvania Viennae vel Romae iudicabitur.* — 2. *De murmurationibus quod collegium in Hungaria tamdiu differatur.* — 3. *Ut Selliae multos fructus spirituales colligat, ominatur.*

1. Cum paulo ante scripsissem R.ae V. [1], accepi deinde eius litteras datas 22 iunii [2]. Ex quibus cognovi quod narrabat de fructu ab se per Dei gratiam effecto. Qui mihi gratissimus fuit, eumque precor ut Dominus semper multiplicet. Gratum etiam fuit quod ipse per se librum suum de nostrorum eiectione ex Transylvaniae ad nos destina-

---

[1] Praelatorum ac procerum assidua resistentia una fuit ex causis cur nonnulli ex S.I. praeposituram Imperatori resignandam esse censuerunt; cf. supra, doc. 43.

[2] Videas monitum Patris Generalis Patri Szántó datum; supra, doc. 150 § 2.

[1] Vide epistolam Patris Generalis supra, doc. 150.

[2] Quas tamen non habemus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vit [3]. Quoniam ex nostris prioribus litteris cognoscere potuerit quam nos quoque id iudicaverimus expediens [4]. Itaque vel [a] eum videri curabit P. Provincialis, vel si [b] Romam perferetur, nos ipsi id curabimus.

2. Quod scribit de querelis quorundam quia non fiat collegium in Hungaria [5], certe nullam in nostris culpam esse putamus, quoniam saepius de eo nobiscum egerunt [c], nosque ipsi id valde cupimus ut si modo habendum sit illud collegium, non detur occasio murmurandi tanta dilatione. Sed tota difficultas erat in loco deligendo, in qua re quoniam [d] variae dubitationes occurrebant quae [e] per nostros non satis explicare poterant, nihil agi voluimus sine consensu et approbatione tum Ser.mi Ernesti, tum etiam Caesaris ipsius [f]. Speramus autem brevi aliquod responsum ab ipsis nos [g] habituros et omnino aliquid celeriter cum Dei gratia confectum iri.

3. Ceterum quod ad R.am V. attinet, ipsa quidem scribebat se cum R.mo Chanadiensi [6] ad aliud oppidum profecturam. Postea vero cognovimus eam venisse Scelliam [7]. Quare non occurrebat de hoc aliud nisi quod Dominum oramus ut gratiam ei concedat eius fructus faciendi qui ad eius gloriam et proximorum salutem optandus est. Atque ego me quoque ipsius precibus et sanctis sacrificiis commendo. Romae Kalendis septembris 1589.

---

[a] vel *del.* id / [b] si *del.* ad nos per / [c] egerunt *del.* [?] / [d] quoniam *del.* ut multae / [e] quae *del.* non / [f] ipsius *del.* Itaque haec deliberatio ita difficile adhuc non retinuit / [g] non *ms.*

---

[3] De libro cf. supra, doc. 145 § 3 et doc. 148.
[4] Vide supra, doc. 150.
[5] De querelis cf. supra, doc. 109 § 2.
[6] Paulus Szegedy; cf. supra, doc. 99 adn. 110.
[7] Vide supra, doc. 141 § 2 et doc. 148.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

157

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. PAULO SZEGEDY EPISC. CHANAD.[1]

ROMA 1 SEPTEMBRIS 1589

TEXTUS: *Austr. 1* II 508; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Gratias agit pro caritate qua socios ex Transylvania eiectos in praepositura de Lelesz excepit.* — 2. *De petitione ut Patris Szántó opera uti possit.* — 3. *De collegio in Hungaria erigendo.*

1. Etsi[a] R.mae Dominationis V. caritas in nostris excipiendis[2] omnique benevolentia fovendis[b] per se nobis grata esse debuit ob ipsum beneficium tali praesertim tempore tam opportuno in nos collatum, gratius tamen id[c] effecit eius pietas ac[d] zelus pro religione catholica quae R.mam D.V. et ad illud beneficium nobis praestandum impulit et ad eam caritatem quam suis ad nos litteris indicavit[3]. Itaque gratias ei de utroque agimus ac Dominum etiam precamur ut ipse pro sua infinita bonitate gratiam ei referat tum in hac vita, tum in futura. Ipse enim dixit quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis[4]. Ex quibus minimus nostra quoque haec minima Societas esse laetatur.

2. Ceterum quod etiam petebat ut P. Stephani[5] opera adhuc uti posset in sua dioecesi, nos quidem una cum his eius litteris litteras etiam accepimus P. Provincialis quibus significabat P. Stephanum iam istinc abiisse et Scelliam venisse uti etiam necessarias quasdam eius occupationes iudicabat[6]. Quare etsi si ita est, aegre[e] in praesenti eum amoveri posse putamus. Scribemus tamen ad P. Provincialem ut si R.ma D.V. adhuc in hac sua voluntate perstiterit, videat diligenter quid facere possit ad eius obsequium[7]. Quid autem possit, R.ma D.V. ab ipso intelliget.

---

[1] De P. Szegedy cf. supra, doc. 99 adn. 110 et doc. 105.
[2] De quo cf. supra, doc. 99 adn. 110-11.
[3] Litteras Episcopi non invenimus.
[4] Mt. 25 40.
[5] St. Szántó S.I.
[6] Cf. supra, doc. 141 § 2 et doc. 148.
[7] Epistolam Patris Generalis v. infra, doc. 158.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Postremo quod scribebat de[f] collegio Cassoviae potissimum instituendo[g 8], gratum nobis fuit eius consilium ac iudicium in hac cognoscere[h]. Sed nos in re tam difficili cum ex omni parte variae occurrerent difficultates, iam dudum nostris mandavimus ut re ad[i] Ser.mum Ernestum et ipsam Caesaream Maiestatem delata, id sequerentur quod ipsi magis sibi placere ostenderint[9]. Spero autem Dominum Deum pro sua bonitate[j] totum negocium ita directurum ut maxime sit ad eius gloriam. Quare non habeo in praesenti quod scribam aliud nisi quod R.mae Dominationi V.[k] uberem remunerationem precar omnis eius in nos caritatis, eidemque caritati et nos et nostra commendamus. Romae Kal. Sept. 1589.

---

[a] Etsi *sup.* (*prius* Quo maior fuit; *sup.* Ea Tanta) / [b] fovendis *del.* eo maiores ei grat[ias] / [c] id *sup.* / [d] ac *del.* religio / [e] aegre *del.* hac / [f] de *sup.* / [g] instituendo *del.* fuit / [h] cognoscere *del.* sed et certe nos / [i] ad *sup.* / [j] bonitate *del.* rem ita / [k] V. *del.* precor.

158

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 2 SEPTEMBRIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 509; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Si poterit, concedat Patrem Szántó Paulo Szegedy episc. chanad.* — 2. *Petitur exacta ratio reddituum et expensarum praeposituraе turociensis.*

... 1. Nunc occurrebat tantum quod R.mus Chanadiensis[1] qui de[a] Societate bene meritus est, excipiendis tam benigne transylvanis

---

[8] Etiam P. Szántó Cassoviam indicabat pro loco collegii in Hungaria eligendo; cf. supra, doc. 137 n. 1.

[9] De loco eligendo v. responsum Patris Generalis Patri Szántó datum; supra, doc. 156 § 2.

[1] Paulus Szegedy; v. epistolam Patris Generalis Episcopo datam; supra, doc. 157.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nostris, magnopere a nobis petiit ut liceret sibi P. Stephanum retinere [2]. Cui respondi audisse me P. Stephanum deinde discessisse et Scelliam venisse, ibique fructuose occupari; sed tamen scripturum R.ae V. ut quicquid poterit, ei commodet. Quamobrem si eius Dominatio R.ma apud R.am V. institerit, videbit quid pro maiori Domini gloria expediat. Ac si nunc non poterit, ut facile credo [b], faciet ei [c] spem in aliquod tempus. Tamen cum ipsum mittet, non mittet solum, sed cum socio idoneo. Quod iuvabit tum ad aedificationem, tum vero ad [d] aliquod eius auxilium et consolationem.

2. Deinde cuperemus etiam scire de prioratu hungarico [3], quinam certi redditus quotannis colligantur, et quae summa in ipso prioratu expendatur, quae vero supersit, et quid de eo factum sit his totis annis quibus eum possidemus; ac denique quanta nunc pecunia ex annuis redditibus collecta habeantur. Haec igitur R.a V. suo nos commodo edocebit [4] . . .

---

[a] de *del.* nostra / [b] credo *del.* poterit / [c] ei *sup.* / [d] ad *del.* eum etiam sublevandum.

159

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 16 SEPTEMBRIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 209*r*-10*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Rationes acceptarum et expensarum praepositura turociensis sine ordine et imperfectae. Res periculis plena.* — 2. *Quamprimum scholae aperiendae Varalliae.* — 3. *PP. Leleszi et Pitačić venerunt ex Transylvania.*

---

[2] St. Szántó S.I.; v. *ib.*

[3] Praepositura thurociensis, de qua supra saepissime sermo recurrit.

[4] Responsum de statu rerum temporalium praepositurae v. infra, doc. 159.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

. . . 1. His diebus assumpto comite P. Alfonso [1] nostros et nostra perlustravi et quae erant corrigenda dirigere sum conatus. Quamquam illud me nonnihil anxium reddidit quod rationes solidas reportare non potuerim. Inveni equidem rationes expensarum et acceptarum, sed sine ordine ut nullus ex iis colligere possit quod V.R.P. suis literis mandat [2]. Dabo autem operam, quemadmodum iam officiales ursi ut quidquid haberi potest, ad voluntatem V.R.P. habeam. Sed et antequam monerer a V.R.P. et verbis plurimis et scriptis sollicitavi. Nam valde necessarium est ut rationes in promptu sint, nisi velimus nobis summum dedecus cum infamia asciscere. Praelati enim et nobilitas iam non obscure dicunt nos regnum expilare, atque ideo P. Provincialis secum Romam pecunias exportasse. Ratio huius rei est quod procuratores nostrorum bonorum dicant se multas pecunias Patri Provinciali numerasse. Nescio certe quid dicam. Putabam multas pecunias esse in promptu, sed nihil propemodum inveni. Duo sunt loca: alterum Thurozium, alterum Seillia. Illic fuerunt credo in paratis 14 fl., hic 200 vel circiter. Ecce totus thesaurus. Reliquarum pecuniarum tum acceptarum quum expensarum per nostros non invenio solidas rationes. Rationes autem officialium sive procuratorum externorum habentur. Et quidem de prioris procuratoris rationibus disceptatur utrum sint bonae. Ipse a nostris postulat 400 fl. Sic plus deberent nostri quam haberent, si 400 numerari deberent. Valde reformido ne a nobis exigantur rationes. Atque ideo in id incumbam ut liquidas habeam Vestraque R.P. videat.

2. Omnes autem praelati fere, aliquibus tamen exceptis, conantur nobis illa bona extorquere. Atque ideo suadent per ambages Caesari et Ernesto ut nobis alia bona attribuantur. Sic fit ut Caesar procrastinet et differat quominus possimus ludum aperire. Praelati nollent inciperemus in nostris bonis quoniam sic omnis occasio habendi nostra bona illis eriperetur. Unde illi urgent ut quamprimum in alio loco doceamus. Prudentiores et nobis faventes politici viri suadent ut quamprimum incipiamus in nostris bonis ut sic et praelatis eripiamus occasi-[209*v*]onem cogitandi amplius de illis bonis, tum etiam ut haeretici malevoli cessent male de nobis loquendi. Quamobrem sollicitavi per amicos magnos ut Caesar faceret potestatem aperiendi scholas [3]. Quod spero facturum. Prima occasione fusius hac de re scribam V.R.P. . . . [210*r*] . . .

---

[1] A. Carrillo S.I.; cf. supra, doc. 75 adn. 36.

[2] Vide epistolam Patris Generalis supra, doc. 158 § 2.

[3] Post praeposituram visitatam ad conclusionem pervenit ut scholae quamprimum ibidem aperiendae; v. supra, doc. 109 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. His diebus venerunt ex Polonia P. Leonardus Rubenus [4] et ex Transylvania P. Lelesius et P. Marcus cum aliis duobus coadiutoribus [5]. Patrem Lelesium cum patre Marco reliqui Thurocii in Hungaria qui his diebus hic aderunt. Paulatim veniunt propter Patrem Ioannem Lelesium infirmum. P. Marcum dabo socium P. Stephano Aratori. Quem sinam excurrere ad Episcopum Zanadiensem [6], sed non longo tempore, quia Seillia indiget hominibus nostris. Sed etiam [a] postulaverat sibi concedi patrem Stephanum Episcopus Nitriensis [7], locum tenens Imperatoris in Ungaria, sed nondum postulavit. Faciemus quod poterimus in gratiam illorum . . .

[a] etiam *del.* Locum tenentem.

160

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 21 SEPTEMBRIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 213*r*-14*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Non invenit rationes praepositurae turociensis. Petendae a P. Bader.* — 2. *De PP. Rubeno et Vega.*

. . . 1. Elaboravi ut haberem rationes dati et accepti praepositurae thurozensis [1], sed frustra. Qui fuerunt officiales et qui administrarunt et

[4] L. Rubenus S.I., rector collegii claudiopolitani; cf. supra, doc. 109 § 4 et passim.

[5] P. Leleszi et P. Pitačić qui post expulsionem in arce Kövár apud D. Keresztúry, arcis praefectum commorabantur; cf. supra, doc. 141 § 2. Duo coadiutores fuerunt Ioannes Pace et Casparus Krzyszkowski, infirmarii Patris Leleszi; cf. supra, doc. 31 adn. 7 et doc. 151 § 3.

[6] Paulus Szegedy episcopus chanadiensis petiit a P. Generali; cf. supra, doc. 158 § 1.

[7] Stephanus Fejérkövy; cf. supra, doc. 99 adn. 113.

[1] Rationes quaerebat P. Generalis; v. supra, doc. 158 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

administrant bona, dant quidem rationes suas, sed illius qui administravit, nondum liquidas dedit. Qui iam administrat, in proptu habet. Nostri autem qui iam administrant, habent suas rationes. Sed qui administrarunt, non habent. P. Georgius Baderus si adhuc isthic est, interrogandus esset, ubinam posuit rationes suas expensi quia illae non inveniuntur. Inveniuntur quidem accepti ut sunt in libris officialis sive procuratoris. Sed non inveniuntur rationes per eumdem patrem expensi, quomodo pecunias expenderit. Forte in aliquo loco oblitus est et non mihi dedit.

2. Qui veniunt ex Polonia sive ex Transylvania, forte erunt nobis molesti. Faxit Deus. P. Emanuel Vega [2] forte melius fuisset si rediisset cum Cardinali Radivillio [3]. Novit R.V.P. quas tricas habuit in Transylvania cum P. Leonardo Rubeno rectore [4]. Qui hic est atque hodie est concionatus in nostro templo. Nescio quid de eo faciemus. Nondum novimus illum . . .

161

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 26 SEPTEMBRIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 509 511; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *De coercendo Patre Szántó.* — 2. *P. Leleszi magna caritate tractetur.*

1. Respondebo nunc R.ae V. litteris datis 19 augusti [1], in quibus quod primum scribit ut nos coerciamus P. Stephanum [2], nos quidem non [a] omisimus facere quod [b] nobis conveniebat, quippe cum eum

---

[2] De E. Vega S.I. cf. supra, doc. 29 adn. 6 et passim.

[3] Georgius Radziwill, episc. vilnensis, cardinalis et gubernator Livoniae; cf. MAH II 842.

[4] De dissidio cf. supra, doc. 79 § 2.

[1] Videas supra, doc. 153.

[2] St. Szántó S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non semel alias et nunc etiam recens admonuerimus [3]. Sed reliqua iam ad R.ae V. officium pertinebunt, maxime cum praesens sit et facilius videri posset in quibus excedat. Quare oportebit, quemadmodum dixi, ut R.a V. auctoritate sua in eum ut in alios utatur, et partim monendo, partim etiam cum opus est, iubendo eum contineat, quoniam ita officium eius requirit. Et cum hoc [c] apparet ex fonte caritatis procedere, non solent exulcerare ... [511] ...

2. Addendum P. Villerio provinciali — P. Lelesius, ut R.am V. nosse credo, mansit in Transylvania ob Societatis et Dei Domini causam [4], eritque quamdiu eadem causa id exigat. Sed tamen si ita res tulerit, ut in provinciam istam veniat [5], cupimus plane et volumus ut cum omni caritate et humanitate suscipiatur, eique ostendantur viscera illa quae esse debent in fratribus erga fratres et eos maxime qui ita bene laborarunt ut ille. Nam si quid expensae faciendae fuerint, nos etiam dabimus operam ne quid damni provincia ista faciat. Praterea, quoniam P. Marco [6] egebit, cuius opera sublevetur et recreetur, nullo modo ab eo avelli ipsum volumus, nisi nos prius moneamur.

Ac ipsum etiam P. Stephanum, etsi ut ante dixi, et monendus et corrigendus erit, id tamen ita faciendum est ut ratio habeatur eius aetatis et laborum praeteritorum, Quem etiam ipsum melius iudicavimus fore in provincia.

---

[a] non *del.* destitimus / [b] quod *del.* ope / [c] hoc *sup.*

162

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 14 OCTOBRIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr.* 1 II 512; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

---

[3] Vide epistolam Patris Generalis ad P. Szántó; supra, doc. 150.

[4] Ob spem redeundi in Transylvaniam; cf. supra, doc. 136 et 141 § 2.

[5] Quod brevi evenit; cf. supra, doc. 159 § 3.

[6] M. Pitačić S.I.; qui Selliam missus est ut Patrem Szántó in cura pastorali fidelium adiuvaret; cf. supra, doc. 159 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Quaerit causam cur P. Leleszi cum sociis Viennam se contulerit.*

... De P. Lelesio quem scribit cum sociis advenisse [1], iam scripseram R.ae V. cum adhuc non crederemus eum venturum, ut excipieretur cum omni caritate. Quod factum gaudemus, eumque denuo R.ae V. caritati commendamus [a]. Quod etiam addit se P. Marcum [2] adiunxisse P. Stephano [b], omnino vellem ut in hoc quoque P. Lelesii consolationi consuleretur, nec ab eo avelleretur ipso invito. Posset enim etiam utilis esse cum proximis in eo collegio ubi manebit P. Lelesius. Cuperemus autem scire quam ob causam ex Transylvania discesserint, et quo loco res illas reliquerint. Non enim hoc bonae spei indicium est quod ipsi [c] emigrarint [4] ...

De rationibus ungaricis scribet R.ae V. P. Badereus [5] ...

---

[a] commendamus *del.* Ad / [b] Stephano *del.* hoc ipsum iam an[tea] / [c] ipsi *del.* eis reb[us].

163

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. STEPHANO SZÁNTÓ S.I.

ROMA 16 OCTOBRIS 1589 — SELLIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 512; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Ut semper a suis superioribus dependenter agat.*

Accepi R.ae V. litteras datas mense septembri [1] in quibus placuit quod scribebat idem etiam fuisse consilium suum cum nostro ut liber

---

[1] Cf. supra, doc. 159 § 3.
[2] Cf. supra, doc. 161 § 2.
[3] M. Pitačić S.I. et St. Szántó S.I.; cf. supra, doc. 159 § 3.
[4] Responsum Patris Viller vide inferius, doc. 166 § 2.
[5] De rationibus dati et accepti praepositurae thuroc., quas P. Viller invanum quaesivit, cf. supra, doc. 160 § 1.
[1] Quas non invenimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ille de Transylvania ad nos perferretur antequam excuderetur [2]. Quod autem addit nihil se scire de illis punctis pertinentibus ad Collegium Germanicum [3], mirati sumus cum nos ipsi viderimus illa puncta quae alii etiam viderunt R.ae V. manu subscripta. Sed quoquo modo hoc haberetur, commendamus ei illam moderationem de qua antea scripsi [4]. Quoniam etiamsi bono zelo ducatur, tamen hic zelus prudentia et ratione dirigendus est, maxime vero obedientia, cuius ductum si religiosus deserat, sine dubio errabit. Quare melius semper erit ut cum aliquid eiusmodi R.ae V. in mentem venit, id suis superioribus potius quam alienis proponat. Cum nihil dubitare possit quia eius superiores [a] Dei obsequium cupiant, et quicquid ei conducat, libenter accepturi sint. Ceterum quod de fructu addebat, fuit nobis gratissimum, nec novum mihi accidit quod R.a V. ita ex animo laboret in vinea Domini, cum ita semper soleat, et Deus eius laboribus cooperari soleat. Commendo . . . Romae 16 octobris 1589.

[a] superiores *del.* libenter.

164

ALEXANDER PERETTI CARD. SECR. ANDREAE BÁTHORY CARDINALI

ROMAE 30 OCTOBRIS 1589

TEXTUS: Romae, *Fondo Borghese* II v. 494/A 46r (*prius* 42); regestum.

SUMMARIUM: *S. Pontifex laetus ob firmam eius voluntatem restituendae religionis catholicae in Transylvania.*

[2] Vide ordinem de libro Patris Szántó a P. Generali datum; supra, doc. 150 et doc. 156 § 1.

[3] Memoriale de Collegio Germanico v. supra, doc. 137 n. 4.

[4] Monitum a P. Generali datum v. supra, doc. 150 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ill.me et R.me Domine observandissime.

Quo vehementiore dolore S.mus D. Noster Sixtus V pont. max. perculsus est tum cum primum accepit sacerdotes iesuitas atque adeo universam religionem catholicam ex Transylvania explosam eiectamque ab haereticis hominibus anno superiore fuisse; eo maiore laetitia afficietur si ea quae Ill.ma D. Tua una cum Principe Transylvaniae fratre suo meditatur et parat[1], eos habuerit eventus quos et nos speramus et virtus pietasque vestra omnibus repromittunt. Et cum hoc familiae vestrae proprium et praecipium decus sit, fortissime pro fide institutisque maiorum pugnare, satis confidit S.tas S. vos omnem operam, studium, consilium, vim adhibituros quo praeclara Stephani Regis patrui vestri, viri fortissimi et religiosissimi pietatis et fidei monumenta non modo ab impuris impiisque hominibus non[a] evertantur, sed in dies magis ac magis elucescant maioraque recipiant incrementa. Confortamini igitur et estote robusti[2] quia Deus et Dominus exercituum pro sua ineffabili misericordia et causam nostram tutabitur et de inimicis suis nostrisque victoriam triumphumque reportare concedet. Opto Ill. mam et R.mam D.T. semper in Domino benevalere nosque amare. Romae die 30 octobris 1589.

Dominationis Tuae Illustrissimae et Reverendissimae humillimus servitor

A. Cardinalis Montaltus.

---

[a] non *sup.*

165

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 3 NOVEMBRIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168 222r-23v*; autographum.

---

[1] Vide epistolam cardinalis Báthory ad S. Pontificem; supra, doc. 154.
[2] Cf. Ios. 10 25.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Imperator nondum permisit aperire scholas in Hungaria.* — 2. *Proceres hungari urgent ut Thurotii conventus restituatur.* — 3. *N. Pálffy offert locum pro novo collegio.*

... 1. Unde paulo securior iudicio consultorum incumbo in negotium hungaricum, quia in periculo non mediocri versatur quod Imperator hucusque non se resolvit etiamsi ab Ernesto et Maximiliano [1], a Regina Galliae [2] magnisque viris urgeatur ut scholas nobis aperire permittat. Imo ab ipso Arach [3] seniori audivi omnes intimos consiliarios fuisse in hac sententia ut inciperemus docere. Imperator habet occultas rationes quare non permittat [4].

Interim urgent et clamant hungari quod non doceamus, non respondeamus donationi Caesaris. Dominus Palfy unus ex praecipuis optimatibus [5], quem novit P. Magius [6], cum aliis plerisque suadent non esse morandum in petitione tantum apertionis scholarum, sed petendum esse omnino locum et per nos aliqua loca pro futuro collegio designanda quae deinde et Caesar et optimates ante futura [a] comitia in iudiciis quae iam sunt ante Nativitatem, comprobabunt. Iudicio quorumdam Caesar nunquam se resolvet de apertione scholarum nisi de loco et per se et per optimates consiliarios Hungariae qui iam sunt simul usque ad Nativitatem Domini, sit constitutum. Video rem in aperto periculo versari. Nam praelati aegre ferunt sibi hanc praeposituram ereptam. Nobilitas quae religioni non favet, cuperet eadem

---

[1] Archiduces Austriae, fratres Rudolfi imperatoris.

[2] Elisabeth de Austria (1554-1592), soror Imperatoris, necnon uxor Caroli IX regis Galliae; cf. *Encicl. Univer.* XXVIII 2027-28.

[3] Leonardus de Harrach (1542-1597), Imperatoris a consiliis; cf. MAH II 704 et 894.

[4] Quae notitia inopinata Romam pervenire debuit quandoquidem P. Provincialis paulo ante contrarium retulit. P. Generalis enim die 10 nov. ita ei rescripsit: « Ceterum gratum mihi fuit quod Imperator consensum suum dederit de aperiendis scholis in Hungaria. Ideoque id iam erit quamprimum faciendum. Insuper etiam R.ae V. commendamus magnopere ut simul cum studiis pietas etiam et religio promoveatur tum propter fructum animarum, tum etiam ob [516] bonum nomen Societatis in illis partibus. Itaque etsi cum aliquo incommodo alterius loci velim omnino loco illi quam optime provideri » *Austr. 1* II 515-16.

[5] Nicolaus Pálffy, assiduus collegii in Hungaria erigendi promotor; cf. supra, doc. 43 adn. 22 et passim etiam in MAH II.

[6] Laurentius Maggio S.I., annis 1566-1578 praepositus provinciae Austriae; cf. MAH I 15*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bona. Unde quidam est ex praecipuis qui offert 20.000 ut habeat ea in pignus ad aliquot annos [7]. Nobis est difficile eiusmodi expugnare.

2. Sed his armis diversorum communia ab omnibus adduntur quod velint in ea praepositura conventum reddi, hoc est vellent esse certos sacerdotes qui nobili-[222*v*]tatis executionibus ut vocant, de more patriae deservirent. Ius enim est Hungariae ut nullus contractus, nulla rerum vel personarum compositio fieri potest nisi vel conventus religiosorum vel capitula canonicorum eiusmodi testificentur [8]; et talium contractuum literae asservantur apud hos tales constitutos sacerdotes. His sacerdotibus qui cum uno notario quatuor esse debent, certa pecunia ex bonis daretur, ut est in similibus praepositurís desertis usitatum. Idem sacerdotes possunt esse parochi in parochiis bonorum praepositurae sine ullo incommodo.

Deinde acceptare debebimus locum unum ex his quae Caesari nominabimus, quem Caesar et optimates designabunt. Haec autem duo si volumus bonis praepositurae potiri et instituto nostro in Hungaria deservire, debemus omnino admittere. Quod omnes nostri amici consiliarii Caesaris suadent et omnes consultores et patres alii adhibiti sentiunt. Nec aliter fieri poterit omnium iudicio. Serenissimus Princeps Ernestus nudiustertius postquam satis in hoc negotio laboravit apud Caesarem, putabat non esse aliam viam ut aperte mihi loquebatur. Ill.mus Arach aperte dicit rem esse in periculo nisi idipsum faciamus. Similiter alii magni viri putant. Unde nobis necessitas incumbit et urget ut acceptemus locum sive sit in nostris bonis sive sit in alienis, quem et Caesar et optimates nobis assignabunt. Sed si non admiserimus conventum, hoc est illos sacerdotes qui parochi in nostris parochiis esse poterunt, frustra conamur bona retinere; quia ut hactenus, etiam antequam haberemus illa bona, per quadraginta annos nobilitas singulis regni comitiis ursit reges [b] ut conventus restitueretur. Dum hoc clamant, non intelligunt monachos quia Rex restituere non potest, sed sacerdotes qui iuvent suas pactiones quasi testes bonae fidei. Et idem urgent tam catholici quam haeretici. Unde rogo V.R.P. dignetur quam primum significare quid agere debeamus. Timeo ne brevitate temporis praeveniam.

---

[7] Haud pauci idem voluerunt, vixdum praepositura Societati donata fuerat; cf. MAH II 910 917.

[8] Quomodo haec institutio iuridica fungeretur, illustrant litterae statutoriae quibus bona temporalia collegio claudiopolitano anno 1581 tradita sunt; v. MAH II 219-25.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. De loco puto quemadmodum plerique, nos non debere multum curare, sive hic sive alibi nobis constituatur, modo sit in ipso regno. Ex omnibus locis quae nobis possunt assignare, nullus est incommodior quam in nostris bonis. Nam Turoz est locus desertus inter montes et inter paucissimas aedes quae indignae sunt studiosis honestis. Seillia autem tempore hyemis est in [223*r*] faucibus turcarum. Nostri socii horrent illum locum. Nam pagi a Seillia distantes uno et medio miliari germanico tributarii sunt et Caesari nostro et turcarum. Tribus milliaribus a Seillia passim turcae excurrunt et insiduunt. Quod ipse vidi non sine timore. Reliqua loca sunt Salcosa [9] partim sub Imperatore sive Rege, partim sub Domino Palfy qui vere est protector noster et promotor. Qui cum cardinali Draskovitio [10] bona procuravit, qui est gratissimus Caesari et piissimus. Hic nostra negotia promovet. Paratus est nobis aedificare collegium suis expensis [11]. Offert suas proprias aedes bene instructas quae iam sufficientes esse possunt ad aperiendas scholas. Duo loca offert: unum in media insula maxima Danubii quae est inter tres fortissimas civitates Comarum, Jaurinum et Possonium. Locus Samaria [12] dicitur, pulcher est et opimus. Locus ille capi non potest a turcis nisi Comarum, Jaurinum et Neivarum [13] tria propugnacula Hungariae maxima capiantur. His[c] tribus captis sequitur Possonium. Locus iste est regius, non potest a Corona alienari. Sed Palfy habet ad vitam. Alter locus quem offert est ad radicem suae arcis [14]. Salubris et opimus etiam et vini ferax. In insula non sunt vites. Ad hunc locum prope suam arcem magis afficitur quod sit suum patrimonium, imo quod suis pecuniis emerit. Ut est pius, totum se traderet ad ornandum et defendendum contra omnes insultus. Si acceptamus suum locum, sumus securi contra omnes adversarios. Et ut boni amici dicunt, habito hoc loco, dabitur occasio ut nos extendamus ad alteram partem Hungariae versus Cassoviam et Transylvaniam. Cuperemus equidem ut haberemus Cassoviam quia est pulchra et bona civitas versus Poloniam et Transsylvaniam, ubi forte possemus communire viam rursus in Transylvaniam. Sed et Cassoviam urgebimus modis omnibus. Sed tandem relinquendum erit iudicio Caesaris et optimatum.

---

[9] Szakolca-Skalica (Slovachia).

[10] Georgius Draskovics cardinalis; cf. MAH II 13* et passim.

[11] Iam antea dispositum se declaravit; cf. MAH II 714-15.

[12] Somorja (Samoryn-Sommerein) in Slovachia; v. supra, doc. 78 (Ad nonum).

[13] Érsekujvár-Nové Zámky (Slovachia).

[14] Vöröskö-Bibersburg (Slovachia); cf. *Révai Lex.* XIX 465.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Haec scribo orans V.R.P. dignetur quam cito poterit statuere quid agere debeamus. Timeo autem ne cogamur [223*v*] aliquid ex necessitate admittere quod V.R.P. non iudicaverit admittendum. Quod vehementer dolerem. Tempore P. Magii excessimus ex Hungaria [15]; tempore P. Blyssemii non successit negotium collegii quod tractabatur [16]. Iam si tertio exturbamur, timeo toti Hungariae omen infaustissimum. Interim fiat Dei voluntas [17] ...

---

[a] futura *del.* iudicia / [b] *prius* urserunt regem / [c] his *del.* duobus.

166

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 4 NOVEMBRIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 224*r*-25*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Negotii collegii hungarici eventum infaustum reformidat nisi conditones, de quibus scripserat, non acceptentur.* — 2. *Cur P. Leleszi Transylvaniam relinquere coactus sit.* — 3. *Cuius diligens cura habetur, ita ut solida spes sit recuperandae salutis.*

... 1. Hesterno die scripsi de negotio hungarico [1], cuius eventum reformido infaustum nisi Deus iuverit et nos insignatum locum a Caesare et proceribus regni pro collegio acceptemus, admittamusque conventum, hoc est sacerdotes quibus demus certam pensionem quotannis, qui excutionem pactorum nobilitatis comitatus faciant.

---

[15] Primum S.I. collegium, anno 1561 inchoatum, anno 1567 suppressum, industria etiam Patris Maggio; cf. MAH I 21*.

[16] Vide conamina Ioannis Fr. Bonomi, nunt. ap. Imp. annis 1582-84 ut collegium S.I. in Hungaria institueretur; MAH II 12*-13* et passim.

[17] Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 165.

[1] Vide supra, doc. 165.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. P. Lelesius dicit se V.R.P. scripsisse rationes quare discesserit [2] et quid spei sit de Transylvania. Duas potissimum rationes insinuat sui discessus; alteram quod reformidabat ne violentae manus afferentur Principi si palam nos versaremur non procul ab aula; vel saltem ne aliqui boni Principis vitae insidiarentur. Alteram quod plane existimaret V.R.P. esse mortuam. Qui rumor in Hungaria et Transylvania percrebuerat. Spes reditus longa videtur. Adest iam hic Martinus Undo qui antea noster fuit [3]. Ille multum sperat et rem apud Principem promovet. Sed durantibus duobus vel tribus [annis] vix aliquid fieri poterit. Bonus Princeps habet magnum animum, sed iam parvae vires quae prudenti viro ali ad maiorem commoditatem deberent. Eiusmodi autem et si non in Transylvania, tamen non procul in alio loco in Hungaria versari posset. Sic per eiusmodi fomes igniculo illi subministraretur.

3. P. Lelesii diligens habetur ratio et non indiget P. Marco [4] quia pro uno plures sibi grates et charos habet qui quotidie illum exhilarant. Melius etiam quotidie habet opera P. nostri Seraphini [5] qui suis medicinis dolorem magna ex parte mitigavit et sustulit. Spero restitutum iri sanitati si non integre, ad minus mediocri . . . [224*v*] . . .

Non invenio P. Baderi rationes de Hungaria [6] . . .

167

CHRISTOPHORUS KERESZTURY CAP. ARCIS DE KÖVÁR [1] P. ANTONIO POSSEVINO S.I.

EX ARCE KÖVÁR 6 NOVEMBRIS 1589 — VENETIAS VEL ROMAM

TEXTUS: *Opp. NN 332* 124*r*-25*v*; originale cum subscriptione autographa.

[2] P. Generalis petiit causam tam repentini discessus (v. supra, doc. 162). Epistolam Patris Leleszi ad P. Generalem invenire non potuimus. Habetur solum Patris Generalis responsum; v. infra, doc. 168.

[3] De dimissione Martini Undó cf. MAH II 912-14 et 1005; necnon supra, doc. 8 adn. 6.

[4] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 162.

[5] S. Bonaventura S.I., hispanus qui annis 1589-91 Viennae theologiam docuit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 633.

[6] De rationibus dati et accepti praepositurae thuroc. cf. supra, doc. 158 § 2 et doc. 160.

[1] De Chr. Keresztúry cf. supra, doc. 96 adn. 7 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Dolorem haud communem exprimit nomine suo et catholicorum ob patrum S.I. iniquam expulsionem e Transylvania.*

Reverende Domine Pater in Christo observandissime.
Salutem et servitiorum meorum commendationem.

Binas litteras R.dae Dominationis Vestrae accepi [2]. Unas Luca, alteras Sena [3] datas. Ex quibus amorem in Deum et paternum in orphanos video. Pater charissime, ago gratias R.dae Dom.i V.rae pro pietate et benevola consolatione erga nos. Video equidem compati R.dam D.m V.ram. Et iuste quidem cum tantos labores R.da Dominatio V.ra sustinuerit pro nobis in propaganda relligione sancta. Ex quibus ad breve tempus et ego vidi. Quam admirabile, quam amarum, quam insperate anxium quid accidit nobis. Tot annis esurientibus omnium dulcedinum saporem gustandum in satietate affluenti dederat Dominus per operarios suos. Quomodo repente sumus ab omnibus spoliati. Nulla digna occasione culpabili in nos et servos Dei sumus ita sententiati, spoliati et servi Dei ita indigne pulsi. Historiam totam scribere multum esset, gemitus catholicorum et planctus non ubique cessant.

Quod ad meliora, certe meo iudicio capere non possum, neque spero unquam per nostros relligionem ipsam reduci. Quicquid boni sperarem, R.dae D. V.rae laetus perscriberem, sed ratione multa comprobare prohibeor. Significo tantum hoc simpliciter, nihil boni, nullum affectum in relligionem a nostris spero. Nisi divina bonitas ex benigna potentia sua operetur. Sit Deus benedictus, hactenus catholici non recesserunt a fide. Servitur tamen Domino in timore et exultatur illi cum tremore [4]. Genus hoc tormenti patimur. Interim reconsideramus futurorum in mundum venientium et modernorum imbecillium passiones, quibus prae amore per gratiam quam hactenus benignitas divina penes nos fovit, multum compatimur. Sed nunc probatio fidei nostrae exercetur.

Nunc reverendi patres Vienna ad me miserunt litteras Suae Sanctitatis, Summi Pontificis ad Principem sonantes, quas his diebus Ill.mo Principi solus praesentabo [5]. Si quid inde tale nactus fuero, et per proprium hominem meum et solus si ea occasio accedent, currerem. [124*v*]

---

[2] Neutram earum invenire potuimus.
[3] Lucca et Siena italice.
[4] Cf. Ps. 2 11.
[5] Litteras S. Pontificis ad Principem Transylvaniae v. **supra, doc. 152.**

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Si R.da Dominatio V.ra ad me scribet, Vienna patres ad me remittent, ubi nunc et Pater Ioannes Lelesius est. Nam diutius cum hic in arce pro iustis causis retinere[a] non potui[6]. Praesertim ut ne umbra ipsius retineat animos catholicorum, quorum auxilium in relligione reducenda ad nos sperabamus; ne illi, visis istis, hic apud nos, spe inani lactentur, et nos ita frustrari videamur. Iam omnia consumata sunt. Me meosque et omnes afflictos catholicos orationibus R.dae Dominationis V.rae commendo. Deus R.dam Dominationem V.ram conservet ad sui nominis gloriam. Datae ex arce Keowar di 6 novembris 1589.

Reverendae Dominationis Vestrae servitor

Christophorus Kereztury
capitaneus arcis Keowár.

Inscriptio: [125*v*] Admodum Reverendo in Christo Domino, Patri Anthonio Possevino etc., Patri observantissimo — Venetiis vel Romae.

---

[a] retinere *sup.*

168

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

ROMA 10 NOVEMBRIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 516; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Cognita causa, probat discessum eius ex Transylvania.* — 2. *Christophoro Kereszturi benefactori conceditur communicatio bonorum operum Societatis.* — 3. *Paratus concedere quicquid ad sanitatem recuperandam et animi consolationem desiderat.*

---

[6] Vide epistolam Patris Viller ad P. Generalem, in qua rationem reddit cur P. Leleszi et eius socii Transylvaniam relinquere coacti sint; supra, doc. 166 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Cognovi ex R.ae V. litteris[1] non solum eius discessum ex[a] Transylvania quem antea etiam cognoveram, sed causas eius discessus, quas sane scire cupiebam. Iis vero cognitis non potui non probare quod fecit, etsi dolui necesse fuisse ut ita faceret. Sed omnia committenda[b] sunt illi incomprehensibili Dei providentiae quae omnia dirigit ad honorem et gloriam suam, quamquam modis quibusdam qui sunt hominibus occulti. Nos quidem aedificavit magnopere illius boni Principis bona voluntas, et miseremur eius quod non maiorem facultatem habeat exequendae et perficiendae eius voluntatis. Sed in hoc etiam sperandum est Deum ei affuturum, quo minus ab hominibus habet auxilii.

2. Porro quod attinet ad D. Christophorum[2], certe vix dicere possum quantum nos delectavit illa eius pietas ac religio et amor in R.am V. et in Societatem nostram. Quare omnia ei deberi putavimus quod a nobis petebat per R.am V. et suis etiam litteris ut ipsi et uxori et filiae concederemus communicationem bonorum operum, qua de re patentes mittimus, et alias etiam litteras quibus ei respondemus[3]. Et postea hoc etiam gratum mihi erit ut R.a V. per se hunc animum nostrum in eum memorem ac gratum ut esse debet, contestetur.

3. Ceterum de ipsa R.a V. hoc unum habeo dicere quod eam hortamur ut quando iam inter nostros est, curet valetudinem suam diligenter, omnemque solicitudinem deponat idque studeat ut sanitatem et vires ad Dei gloriam recuperet. Si quid vero particulare occurret quod vel ad hoc vel omnino ad eius consolationem pertineat, gratum nobis erit si id[c] indicerit, quoniam libenter exequemur. Nunc autem Dominum precamur ut ei et animi et corporis vires concedat et nos vicissim eius precibus et sanctis sacrificiis commendamus. Romae 10 novembris 1589.

---

[a] ex *del.* Hungaria / [b] committenda *del.* [?] / [c] si id *sup.*

---

[1] Quae tamen nos latent.

[2] Chr. Keresztúry, praefectus arcis Kövár, eximius S.I. patronus; cf. supra, doc. 96 adn. 7 et passim.

[3] Responsum Patris Generalis ad D. Christophori litteras v. infra, doc. 169.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

169

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. CHRISTOPHORO KERESZTURI PRAEF. ARCIS KÖVÁR [1]

ROMA 10 NOVEMBRIS 1589 — KÖVÁR

TEXTUS: *Austr. 1* II 516-17; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Ob tanta beneficia nostris ex Transylvania expulsis exhibita conceditur communicatio omnium bonorum operum Societatis eius familiae.*

Etsi iam antea cognoveram de Dominationis Vestrae pietate et religione et amore in hanc minimam Societatem nostram, tamen haec omnia ita expresse in eius litteris [2] videre visus sum, ut etiam quidquid antea audiveram, superarint. Itaque commovit mihi certe miserationem dolor ille et luctus quem se ex nostrorum absentia capere ostendebat. Eoque magis dolui quod vix videbam quo eam consolari possem [517] in tali plaga catholicae fidei inflicta, de[a] qua nos quoque[b] iure ac merito[c] dolemus. Sed tamen si qua est consolatio, illa est quod cum omnia[d] ab infinita illa Dei sapientia gubernentur qui ipsa daemonis malitia utitur ad suum honorem ac gloriam augendam, sperare debemus post hanc tempestatem iterum futurum tranquillam. Quoniam non potest Dominus Deus oblivisci electorum suorum, de quibus scriptum est: Voluntatem timentium se faciet et deprecationem eorum exaudiet [3]. Hac igitur spe D.V. quoque animare se debet, quoniam ne illud quidem[e] dubito quin interea quam Dominus consolationem sive ope spiritualem per suos ministros ei[f] praebebat, eandem per se ipsum praebiturus sit, quia haec est natura et mos illius summae bonitatis.

Quod autem ad nos attinet, certe ea agnoscimus D.is V. et eius optimae uxoris in nostros homines beneficia ut neque gratiis agendis, neque etiam fortasse agnoscendis pares nos[g] esse[h] sentiamus. Ita enim ad nos scripserunt nostri, et in primis P. Lelesius, quanto amoris ac benevolentiae significatione[i] D.V. et eius tota[j] familia eos exceperit, tenuerit ac abeuntes etiam prosequuta sit. Quod[k] quoniam pro[l] fra-

---

[1] De Chr. Keresztúry cf. supra, doc. 168 adn. 2.
[2] Quae non inveniuntur.
[3] Ps. 144 19.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

terno nexu qui inter nos est, ita accipimus ac si nobis ipsis [m] essent praestita, facile existimare potest D.V. quam nos ei devinctos et obligatos intelligamus. Quare cum nihil aliud haberemus quo nostrum hunc in ipsam animum declarare possemus, eo libentius fecimus quod ipsa postulat, ut communicationem omnium bonorum operum quae in Societate fiant, ipsi [n] et uxori et filiae [n] concederemus; idque ita ut quicquid hoc est, ipsius certe devotioni et beneficiis debitum putaremus. De qua re patentes etiam separatas pro eius maiori consolatione mittimus. Rogamus igitur D.em V. ut in hoc affectum nostrum agnoscat et si quid deinceps etiam inciderit, quod pro eius obsequio [o] pro tenuitate nostra possimus, id nobis cum omni fiducia iniungat. Rogamus etiam Dominum ut quod nos non possumus, suppleat ipse pro divitiis misericordiae suae, et D.em V. una cum tota familia ad caelestis patriae gloriam perducat. Romae 10 novembris 1589.

---

[a] de *sup.* / [b] nos quoque *sup.* / [c] merito *del.* dolendum et lugemus, *sup.* dolemus / [d] omnia *del.* Dei, *sup.* ab / [e] illud quidem *sup.* / [f] ei *del.* supp[editabat] / [g] nos *sup.* / [h] esse *del.* possimus / [i] significatione *sup.* / [j] tota *sup.* / [k] *prius* Quae / [l] pro *del.* eo, *sup.* fraterno / [m] ipsis *sup.* / [n] ipsi . . . filiae *sup.* / [o] obsequio *del.* possimus.

170

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 11 NOVEMBRIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 226*r*-27*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Cum ante duos annos non sint apertae scholae in Hungaria, iam est periculum ut retardentur ad multos vel nullos annos.* — 2. *Petit facultatem acceptandi ab Imperatore quemvis locum pro collegio.* — 3. *Descendet Posonium, si erit necesse, ut cum consiliariis agat de negotio hungarico.*

. . . 1. His diebus coactus sum Possonium, ubi erant congregati consiliarii regni Hungariae, descendere [a] ut cum aliquibus agerem praecipuis de negotio collegii. Egi ut potui, sed summam invenio difficultatem quam [b] nos ipsi nobis intrivimus. Sine ulla plane difficultate

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rebus omnibus et collegio potiremur modo, si sine disputatione inter domesticos res inchoata fuisset. Cum non inceptae sunt lectiones ante duos annos, iam retardamur ad multos, vel certe ad nullos annos. Ad hunc nodum res devenit ut vel consiliarii et Imperator nobis statuant locum collegii et eum acceptemus, vel nos ipsi ab Imperatore petamus certum locum quem Imperator et consiliarii nobis approbent. Si neutrum nolimus, actum plane videtur omnium iudicio de toto negotio.

2. Et quum res haeret in puncto et in ipsa mora periculum, ut nuper scripsi V.R.P. [1], versatur, rogo quam primum det mihi potestatem acceptandi quemvis locum, quem vel petere possumus, vel ipsi dare (sive petitus sit sive non) et attribuere poterunt. Insinuant autem ut potius petamus. Nos ex necessitate petimus ex aliquibus haec: Cassoviam, Possonium, Tyrnaviam (hae sunt praecipuae civitates regiae et pulchrae). Samaria [2], Turoz quod est nostrum, Ferekus [3] sive Büberspurg, Eberges [4]. Iudicamus hic patres habendam patientiam in uno ex his locis potius quam amittere omnia. Video difficultates, sed certe puto cedendum esse et haereticorum et ecclesiasticorum importunitati. Iam mitescunt ecclesiastici et nonnihil reformidant. Haeretici, ut sunt in regno variarum sectarum, non sunt coniuncti; quemadmodum nec ecclesiastici. Si habeamus locum a Caesare et consiliariis constitutum, nullas timeo difficultates nisi de conventu [5], de quo invenietur consilium in necessitate. Et princeps Ernestus multum pro nobis est et ipse Imperator. Sed more suo cuperent omnia fieri cum tranquillitate et sine tumultu. Ex quo debemus illis confidere et pacifice cum hungaris agere. Si non Praga me avocaret, sperarem negotium confectum iri . . .

3. Sed credo me illuc satis cito venturum. Cum autem sint simul consiliarii hungarici et habeamus iam aliquos a nostra parte, quos ante tres menses, cum hic esset P. Baderus, non habebamus, iudicassem esse in illorum mentibus immorandum. Atque ideo per octo vel circiter dies hic morabor, expectans quousque omnes sint consiliarii congregati. Quod si fuerit necessitas descendendi Possonium, descendam. Alioquin Pragam me conferam et negotium agam cum Caesare acceptis literis Serenissimi Principis Ernesti commendatitiis . . .

---

[a] descendere *sup.* / [b] *prius* quas.

---

[1] Cf. supra, doc. 166 § 1.

[2] Somorja-Samoryn-Sommerein; cf. supra, doc. 165 adn. 12.

[3] Vöröskö-Bibersburg; cf. *ib.* adn. 14.

[4] Eperjes - Prešov; cf. supra, doc. 78 (Ad nonam).

[5] Conventus sacerdotum ad negotia civilia iuridica agenda; cf. supra, doc. 165 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

171

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 18 NOVEMBRIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 519; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Non placet propositum ut collegium hungaricum in aliquo comitis Pálffy oppido fiat.*

Binas simul accepimus R.ae V. litteras, quarum alteris tantum respondebimus in praesenti propter temporis angustias. Quae tota agebant de Hungaria [1]. Primum igitur quod ad conventum attinet [2], si ita mos est et adeo vetus, non videtur facienda ulla difficultas, praesertim quod illi sacerdotes simul etiam poterunt esse parochi. Itaque hoc quidem [a] admittendum erit.

Ceterum quod ad locum attinet, primum etsi gratiam habere debemus D. Palfi ob eius pietatem et liberalitatem [3], tamen nos ut antea semper [4] abhorremus a locis qui subditi sint baronibus, quia facile est ut aliquando nobis molestiam aliquam afferant; si non ipsi, ut hic dominus qui adeo nos amat, saltem eorum successores et posteri. Quare hoc [b] posito ut in nostris locis esse malimus, nos quidem magis inclinaremus in Varalliam. Nam etsi locus non ita celebris adhuc est, fieri poterit celebrior per scholas et discipulos adventantes. Cassovia vero tum alias habet difficultates, tum illam quod cum bona [c] collegii tam dissita futura sint [d], primum minus nobis valebunt [e], deinde etiam illud erit incommodi quod nostri tribus locis divisi erunt. Hae [f] ergo rationes Imperatori et dominis qui hoc negocium tractabunt proponendae erunt, deinde tota res ipsius arbitrio permittenda, ut ipsi definiant. Quin etiam, licet hoc nobis hic videatur, tamen totius rei moderationem et iudicium R.ae V., postquam cum suis consultarit, relinquimus

---

[1] Vide supra, doc. 165.

[2] Cf. *ib.* § 2.

[3] Cf. *ib.* § 3.

[4] Cf. responsum Patris Generalis de loco pro collegio futuro eligendo; supra, doc. 82 (Ad nonum).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut si quid novi emerserit, nova etiam consilia e re nata capere possit; praesertim cum tempus non patitur ut a [g] nobis responsum expectet. Quare non occurrit mihi aliud in praesentia nisi quod commendem . . . Romae 18 novembris 1589.

---

[a] quidem *del.* facien[dum] / [b] hoc *del.* quidem / [c] bona *del.* tam / [d] sint *del.* tum, *sup.* primum / [e] valebunt *del.* tum, *sup.* deinde / [f] *prius* Has / [g] a *sup.*

172

P. IOANNES LELESZI S.I. CHRISTOPHORO KERESZTURY CAPITANEO ARCIS KÖVÁR [1]

VIENNA 5 DECEMBRIS 1589

TEXTUS: Budapest, MOL (Magyar Országos Levéltár [Archivum Regni]), Kamarai lt., E 150 (Acta eccl. irreg., fasc. 73, p. 90-91; originale.

TEMPUS: Ex documento non constat quo anno epistola data sit. Sed scriptam fuisse anno 1589, clare demonstrat ep. Patris Generalis diei 10 novembris 1589 Patri Leleszi data (v. supra, doc. 169).

SUMMARIUM: 1. *P. Generalis totam eius familiam participem fecit meritorum Societatis.* — 2. *De sua valetudine meliora sperat.*

Generose et nobilis Domine.

Gratia et pax ab eo qui est vera pax et fecit utraque unum.

1. Binas a Generosa Dominatione Vestra accepi literas [2]. Ex quibus clare singularem et suum et coniugis suae matrisque meae charissimae erga me nostramque Societatem amorem cognovi. Cui ego non unis, sed nec pluribus respondere possum literis. Respondebit cum in hac

---

[1] De Chr. Keresztúry cf. supra, doc. 168 et 169

[2] Quae tamen nos fugiunt.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tum futura vita ut plane confido, Dominus Iesus Christus, primus Societatis nostrae pater generalis atque provincialis. Sed et is qui vicem eius gerit in terris R.P.N. Generalis, ut aliquantulam rependeret vicem, honestae piaeque Dominationis Vestrae petitioni gratiose annuit: in suam paternam curam suscepit, suis charissimis in Christo filiis adnumeravit, bonorumque operum omnium Societatis nostrae participes fecit et facit Generosam Dominationem Vestram, coniugem suam, matrem meam charissimam, atque dulcissimam filiam, ut literae eius ad me datae clare testantur[3], ubi in haec verba loquitur: «Porro quod attinet ad Dominum Christophorum, certe vix dicere possum, quantum nos delectavit illa eius pietas ac religio et amor in Societatem et Reverentiam Vestram. Quare omnia ei deberi putavimus quod a nobis petebat per R.am V.am et suis etiam literis, ut ipsi et uxori et filiae concederemus communicationem bonorum operum. Qua de re patentes et alias literas quibus ei responderemus in praesenti mittere non potuimus. Sed mittemus proximo tabellario».

Habetis modo quod in votis habuistis, quod concupivistis, quod vehementer etiam atque etiam rogastis. Illud unicum restat ut tanta gratia digni inveniamini, tanto bono perfruamini, vos in omnibus semper et ubique ita geratis ut tales habeamini et sitis; bonis religionis fruimini, bene, pie, religiose vivatis. Secundum exteriorem quidem hominem seculares coram hominibus apparetis. At secundum interiorem coram Deo totaque coelesti curia religiose et Deo dicati conversabimini. Verum si bene vos novi, ii estis qui nunquam committetis ut reprehensione ulla digni, tanto bono indigni haberi merito possitis. Quod Deus Pater pro sua infinita misericordia et bonitate per Iesu Christi merita vobis largiatur in perpetuum precor. [90*v*]

2. De me autem hic habetote; me inter meos charissimos in Christo fratres vivere meliuscule nonnihil. Ad podagram enim quod attinet, ex qua antea ad mortem usque laboravi, illa exhausta et pene extincta est, nunquam praevalet, licet nonnunquam impulsos quosdam mihi minetur, adeo ut semper meliora sperem, ipsam etiam bonam et integram valetudinem[4].

His generosam Dominationem Vestram, uxorem et filiam una cum omnibus vestris Deo commendo. Iisdem insuper atque aliis amicis omnibus salutem multam impertior.

---

[3] Quas videsis supra, doc. 168.

[4] Idem retulit P. Provincialis P. Generali de salute Patris Leleszi; cf. supra doc. 166 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae quinto decembris. Generosae Dominationis vestrae indignus in Christo servus

Lelesius.

[In margine f. 90*r*] Cum scriberentur hae literae, nondum acceperam a R.P.N. Generali patentes. Sed dum moraretur nonnihil diutius D. Bodonius[5], interim ex Urbe venerunt literae et patentes, quas ego Generosae Dominationi Vestrae transmitto.

Inscriptio: [91*v*] Generoso ac Nobili D. Christophoro Kerezturi capitaneo arcis Keovar etc. amico observandissimo.

173

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 7 DECEMBRIS 1589 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 520; conceptus a P. H. Piatti exaratus.

SUMMARIUM: *Ob multiplices difficultates in negotio collegii hungarici non despondeat animum.*

... Ceterum quod ad collegium hungaricum attinet, non habeo quod aliud dicam nisi quod[a] oportet totum negocium Domino Deo commendare[1]; deinde ab ipsius manu accipere quicquid consilium eius et manus eius decreverat fieri. Tamen R.a V. ut adhuc fecit, non desinat omnem operam adhibere quam poterit et debebit tum per se tum per amicos; ac de reliquo confidat in Domino cuius negocium est, quia si ad eius[b] gloriam ita fuerit, facile vincet omnem difficultatem.

De P. Lelesio[c] gratum est nobis quod non egeat P. Marco[2]; gratius etiam quod addit de spe recuperandae sanitatis integrae. Quod

---

[5] Stephanus Bodoni, Sigismundi principis a secretis; cf. NAGY II 141-42.

[1] P. Provincialis enim exitum infaustum collegii in Hungaria erigendi nuntiavit Patri Generali; cf. supra, doc. 166 § 1.

[2] M. Pitačić S.I.; cf. *ib.* § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si erit, certe multum gaudebimus, et ut ita sit [d], ex animo Dominum oramus . . .

---

[a] quod *sup.* / [b] eius *del.* fuerit / [c] Lelesio *del.* non bene habet quo[d] / [d] sit *del.* mult[um].

174

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

POLOTIA 13 DECEMBRIS 1589 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De hungaris novitiis in Polonia.* — 2. *De rumoribus transylvanicis contra nostros et de transylvanica supellectili.* — 3. *De rerum statu in missione moldavica.*

. . . 1. Hungari illi novitii proficiunt quidem bene, sed omnes fere dolent caput [1]. Itaque non poterunt biennium in domo illa haerere, sed ad collegia illos mittam . . . [2*r*]

2. De transylvanicis rumoribus saepius iam R.P.V. scripsi quid a R.mo D. Nuncio et a nobis in ea re praestitum fuisset [2]. Iam fere annus est cum nec a P. Lelesio nec ab ullo inde litteras habere possum, neque aliquid omnino intelligere. Sum tamen spe bona, verum in solo Domino fundata.

Transylvanica suppellex [3] et alia manebunt in suo statu nisi forte ab austriacis intervertantur. Quod certe fieri non deberet. Non enim minus aegre ferret Transylvania si in Hungariam caesaream venirent quam si in Moldaviam.

---

[1] De novitiis hungaris et transylvanis anno 1588 ex Transylvania Cracoviam ad domum probationis missis cf. supra, doc. 151 § 2.

[2] Vide relationes de rebus transylvanicis supra; doc. 116 123 128 138 146.

[3] De rebus mobilibus a iesuitis ex Transylvania exportatis cf. supra, doc. 103 § 3 et doc. 123 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. A moldavis nostris iam literas accipio. Verebantur tumultus varios contra illum Principem [4] et turcarum incursiones in Poloniam. Sed omnia incerta erant usque ad reditum Bruti [5] Constantinopoli, quo secundo ierat ad Visirum Bassam patruum suum. Ille de nobis bene cogitare dicitur, sed videbimus.

Doleo quod non potuerim aut non possim semel illuc excurrere. Non enim mihi placet modus illorum vivendi. Vivunt enim ut p[arochi] et miseri parochelli ab invicem separati nec habentes unde vivant nisi iura exigant parochialia, nec fructus impensae respondere videtur. Attamen quia intravimus iam et iussu Pontificis intravimus et haec adhuc sunt initia et non adsunt operarii perfecti quoad linguam, et masculum caput non habent adhuc, non censeo ullo modo receptui canendum, sed tentanda prius omnia. Si rediturus huc aliquando sit P. Possevinus [6], putarem illuc ipsum ad lustrandum et visitandum loca illa esse mittendum, ut a Gregorio s.m. fuerat destinatus [7] ... [2*v*] ... Moldavos autem nostros et informavi et informabo quod et ipse semper inculcabam, ne se graecis opponant, sed alios haereticos et catholicos excolant ...

175

LITTERAE ANNUAE PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNI 1589

TEXTUS: Viennae (Wien), Arch. Prov. Austr. S.I., cod. *Annuae Litterae Prov. Austr. 1589-1599* 32-35; originale. Ex his factae sunt Annuae Litterae S.I. anni 1589, anno 1591 Romae typis expressae (cf. p. 173-75). Habentur Litterae annuae Prov. Austr. anni 1589 etiam in Pannonhalma (Hungaria), Bibl. Archiabbat., cod. 118 - G - 13; quae tamen sunt mera transumpta ex Annuis Litteris typis mandatis.

---

[4] Cf. supra, doc. 151 § 3.

[5] Bartholomaeus Brutus, cancellarius Principis Moldaviae; cf. supra, doc. 116 adn. 13.

[6] De reditu Patris Possevino etiam P. W ujek scripsit; cf. supra, doc. 151 § 4.

[7] De proposito Patris Possevino visitare Moldaviam cf. MAH II 499 et 545.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In Hungaria Turozi et Selliae

Etsi varia incommoda socii in Hungaria hoc anno, quod scholis a Caesare locus nondum sit constitutus[1], passi sunt; tamen concionando, tradenda doctrina christiana, visitandis infirmis, erudiendis pueris aliisque laboribus non sunt retardati. Quibus rebus effectum est ut maxima pars subditorum qui ante adventum Societatis in haec loca haeresibus infecti erant, reiectis erroribus ad frequentanda paenitentiae et eucharistiae sacramenta permota sit; plurimique, utrique speciei assueti[2], nunc una contenti sint. Multi ex iis qui nunquam in confessione sua peccata (ut fert mos haereticorum) fassi erant, conscientiae suae labes tota vita contractas rite confessi absterserunt. Adeo ut in uno solum pago 15 familiarum supra triginta fuerint qui totius vitae maculas integra confessione eluerint. In his quidam 40, quidam 50, alii 60, 80 alii, unus 95 annorum vitam paenitentia purgavit. Itaque fere singulis dominicis diebus sunt qui sacris mysteriis quod antea inusitatum erat, reficiantur. Caeteros segniores eventus cuiusdam agrestis hominis, sine communione sacra decedentis ad frequentada sacramenta stimulos addidit. Hic frequenter privatim et publice monitus a sacerdote de mundanda conscientia, parere nolebat. Postremo correptus aegritudine, Dei manum se visitantis agnovit et confessus est quidem magno dolore de peccatis vitae totius, idque tum primum vere, sed sine viatico decessit. Quare caeteri perculsi qui nec a sacerdote nec ab vicinis et amicis induci poterant, ut animi sordes expiarent, primi postea in iis officiis christiani hominis exstiterunt.

Non parvo etiam exemplo fuit puellulae cuiusdam in eodem pago e vita decessus; quae absente sacerdote cum vim morbi ferre non posset, iamque sibi mortem imminere sentiret, orationes ut in doctrina christiana didicerat, magno animo recitavit, invocatoque Christo, B. Virgine et omnibus sanctis nemine monente cum iam ipsa non posset, matrem hortabatur ut sibi praeiret orando; pollicebatur se fore diligentem in frequentandis sacramentis si superesse sibi [33] contingeret. Verum Deus innocentem illius spiritum magnis lachrymis parentum, dubium an dolore amissae, an vero tam pie defunctae filiolae gaudio, abstulit.

In alio pago rustici omnes in maximum odium haereseon concionibus patris cuiusdam excitati mori mallent quam haereticis commu-

---

[1] Cf. supra, doc. 165 § 1.

[2] De turbis ob communionem sub utraque specie Tyrnaviae obortis cf. MAH I 217-19.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nicare. Frequentes in adeundis officiis divinis percipiendisque mysteriis. Quorum templum cum incultum, horridumque esset, tanta rusticorum, inopum licet, extitit liberalitas ut mulieres pepla capitibus detraherent, linteaque quibus palliorum vice utuntur, donarent; alii alia munuscula pro suis opibus offerrent ut alicui nitori sacra aedes restitueretur, quae nunc tabulato et aliis rebus nitidior etiam haereticos vicinos ad sacras conciones allicit. Concurrunt viri mulieresque nobiliores, tum etiam rustici invitis suis lutheranis parochis, quorum maiori odio inardescunt quod ab iis publice in concionibus tanquam desertores religionis reprehenduntur. Modestia vero nostrorum multo magis animantur.

In eodem pago mirum in modum aquam lustralem expetunt eiusque adversus maleficia et morbos vim non mediocrem experiuntur. Quorum exemplo etiam vicini nonnulli cum vasculis aqua benedicenda plenis accurrunt suosque parochos detestantur quod huiusmodi caerimonias veteres reiiciant. Fuit quaedam virgo quae gravem morbum oculorum aqua lustrali se depulisse fassa est.

In oppidulo quoque et adiunctis pagis non minor fructus. Et quanquam parochum catholicum habent, cui crebro confitentur, plurimi tamen iique aetate provectiores viri atque mulieres nostros gratia confessionis accedunt. Hic processiones litaniarum in festo S. Marci, feriis ante Ascensionem, Corporis Christi aliisque festis olim usitatae, sed per haereticos abolitae, nostrorum opera magna catholicorum consolatione, haereticorum vero confusione et fremitu revocatae sunt et celebratae. Videre erat ex vicinis pagis rusticos utriusque sexus et omnis aetatis sublatis signis crucis Christi, magna Laetitia ad designata templa progredi et canticis spiritualibus agros sylvas montesque complere. Lachrymas vel adamentino pectori religio, pietas et ardor agrestium istorum virorum excusisset. Progressi sumus etiam in vias et quacunque patet ditio subiecta Societati, signa crucis Christi in biviis quae ab haereticis deiecta erant, et quorum ne vestigium quidem exstabat ullum, ereximus diabolo et omnibus eius ministris ad supplicium, piis omnibus ad solatium, Deo vero pro nobis crucifixo ad gloriam. Multum laborant haeretici tum concionatores tum domini ut populum a nobis avocent, paenis quoque constitutis in suos animadvertunt; non desunt tamen qui contemptis suis concionatoribus nostrorum concionibus intersint, de quorum conversione plena magna nos spes tenet, si diutius his in locis perstiterimus.

In pagos doctrinae christianae causa sic a nostris excurritur diebus festis et dominicis ut unicus pater cum socio domi remaneat; fitque ut eodem die, interdum etiam in locis conciones aut etiam doctrina christiana habeatur a nostris. Haec cum subditis. Ad alios et si nobis diffi-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cilis est aditus propter obstinatos et a nobis aversos animos, non omnino tamen ii quoque intentati relicti sunt. Concionatores cum quibus interdum agere licuit et si religionem non probarent, eruditioni tamen nostrorum dare palmam coacti sunt.

Accidit in qodam loco res non indigna memoratu. Nobilis quidam paterfamilias haereticus die sanctissimae Eucharistiae sacro nulla habita diei festi ratione suos ad stercorandos agros emisit. Eadem hora summo mane coorta tempestas horreum eius fulmine succendit. Quo incendio et vicinorum trium aedes conflagrarunt. Agnoverunt miseri homines se violati festi paenas luisse.

Ipso die quo haec scribebantur, sacerdos cum suo socio valetudinis gratia ambulatione sese exercebat; qui ne vacuos exercitio charitatis domum rediret, in proximo pago domum quandam male materiatam ingressus, familiam illam de confessione rite facienda cohortatus est et instruxit, obtento ab illis assensu venturos ad confessionem festis Natalis Domini discessit. Ecce tibi vix tribus horis elapsis tabulatum super miseros homines corruit; unum virum omnino oppressit, reliquos quatuor matrem familias, puellulam, pueros duos misere afflixit. Perfertur casus istius domum nostram nuntius. Accurrit sacerdos, hominem mortuum reperit, pro illius anima cum praesentibus preces ad Deum fundit; mulierem et adolescentulum confessione expiat, caeteros ut innocentes Deo commendat. Bona spe sumus oppressum illum, cum [35] paulo ante nutu divino bonam voluntatem habuisset, salute non excidisse.

Plurimi nobiles haeretici qui etsi in principio nostrorum congressum horruerint, tamen ita familiaritate et concionibus ad humanitatem revocati sunt ut aliqui ad fidem catholicam conversi sint, et magno desiderio collegium expectent, utque citius fundamenta iaciantur, apud alios optimates diligenter sollicitant.

176

P. LUDOVICUS LUCARI S.I.[1]
P. ANTONIO POSSEVINO S.I.

VARALLIA INEUNTE ANNO 1590

TEXTUS: *Germ.* *168* 102*r*-03*v* (*prius* 504-05); autographum, lectu difficillimum nonnullis partibus ob chartam olim aqua pluviali madefactam.

[1] De L. Lucari S.I. v. supra, doc. 31 adn. 6 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEMPUS: Cum ea pars epistolae ubi tempus scriptionis ab auctore exaratum fuerat, prorsus sit illegibilis, ex iis quae in epistola continentur, eruenda est solutio. P. Lucari missus est a P. Provinciali Austriae in Kövár mense iunio 1589 ut Patri Leleszi auxilio esset, Paterque Pitačić posset Viennam revocari (cf. supra doc. 145 § 2). Unde tamen ineunte augusto eiusdem anni regressus est (cf. infra, § 2). Idem Pater Lucari asserit se una cum aliis iesuitis Transylvaniam reliquisse «anno passato» (cf. infra, § 1). Quod autem evenit mense ianuario 1589. Quare praesumi licet epistolam scriptam fuisse ineunte anno 1590.

SUMMARIUM: 1. *De litteris datis et acceptis.* — 2. *Missus in Kövár ad P. Leleszi iuvandum, sed reverti coactus.* — 3. *De Principe et de consiliariis haereticis.* — 4. *P. Leleszi non potuit in Monostor commorari.* — 5. *Qua ratione mittendi epistolae ad Principem.* — 6. *Mors L. Sombori. Undó concionator Principis.* — 7. *De Varallia.* — 8. *Societas paucos amicos habet inter hungaros.* — 9. *De crimine proditionis.* — 10. *De administratione bonorum temporalium praepositurae thurociensis.*

Reverendo in Christo Padre. Pax Christi.

1. Doppo la mia partenza da Transylvania, la quale fu l'anno passato [2], non ho recevuto l'altre lettere di V.R. fuor'd'una [3], che hebbi heri con uno libretto; ancora che io habbia a V.R. tre volte, mentre che sono qui [4]. Di che non tanto mi dolevo d'essere privo delle, quanto che mi trovavo senza occasione di rinovare la [a] memoria mia appresso Sua R., et sapere l'essere suo. Il quale dal Signore Iddio gli desidero e prego felice. Molto mi son rallegrato dalla sanità di V.R. perció che molti da lei riportano l'utile, come io hora esperimento havendo il suo libretto, per lo quale infinitamente ringratio a Sua R., quanto alle cose che mi scrive.

2. Le lettere le quali V.R. mandava al Principe di Transylvania [5], non ho visto. Le cose di Transylvania vano come io gli scrivo. Le feste dello Spirito Santo [6] io [feci] il mio primo sacro qui in Ungaria. Il seguente giorno mi viene comadamento dal P. Provinciale che quanto prima me ne andassi in Kivar in Transylvania per certi negocii [7]; i quali credo V.R. haver intessa dal detto Provinciale quando andava

---

[2] Transylvaniam reliquit mense ianuario anni 1589; cf. supra, doc. 97, adn. 67.

[3] Quae tamen non invenitur.

[4] Vide eius epistolam, diei 4 martii, ad P. Possevino datam; supra, doc. 115.

[5] Videtur deperiisse.

[6] 21 maii 1589.

[7] Vide supra, doc. 145 § 2 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in Roma [8]. De li tornai quasi alli principii d'agosto prossimo. Et l'altra settimana viene il P. Giovanni Lelesio con P. Marco et con l'altri compagni [9]. I quali hora si trovano in Vienna.

3. Quanto al santto Principe, si trova sano et afflitissimo come più abasso gli scriverò. Quanto al governo di regno, lo regono veramente ad libitum et, ut ita dicam, ad nutum capitali nemici della fede catholica, et particolarmente nostri, et l'uno Cancieliere [altro] Caifio [10]. Con questi pare che il demonio totalmente si voglie impatroniare di quella patria.

4. Credo che V.R. ha sapiuto come il P. Lelesio, olim benemerito de domo Bathorio, haveva ottenuto che potessi stare in arce kivariensi ad libitum [11]. Non dimeno doi [b] [nemici] laboravano ancora de li amovere nostri. Il detto padre non piacendo gli ivi star, ma al Principe, il medessimo supplicava il Sign. Francesco Veseglini [12], di poter se transferir in qualche l'altro luogo più commodo, come a dire in Monostor, nostro olim pago, o vero in arce di Signor Veseglini. Questi doi sopradetti heretici rescrissero e resposero a queste petitioni, non dando speranza niuna buona. Il padre con gli compagni se parte verso Austria con gran dolore di Principe e delli catholici; et particolarmente di quel santto veramente soldato et capitano di Christo, Signor Christoforo Keresi [13], capitano di Kivar. Il quale hora talmente è perseguitato da quei doi di sopra per rispetto nostro, che se il [Signore] non lo custodirà, male agentur cum illo. Et se V.R. dirà l'altri signori Bathorei potenti e principali di regno, è vero. Ma di loro non dirò l'altro se non quello ch'io [ho] visto in una lettera, la quale il Signor Stefano mandava a P. Lelesio acció la legesse, e quello che uno P. Ungaro scriveva alli Bathori. La somma era questa: il Principe per havere principato, Stefano per il capitanito di Varadino, Baldasaro per havere il suo luogo in regno, consentirono all'espulsione delli gesuiti. Se è vero o non, io non so. So hora che i heretici fano quel che vogliono di loro;

---

[8] P. Bader, officio praepositi provinciae defuncto, Romam vocatus est ut Collegio Germanico praecesset; cf. STEINHUBER I 195.

[9] De Patris Leleszi et sociorum adventu Viennam cf. supra, doc. 159 § 3.

[10] V. Kovacsóczy et Ioannes Gálffy; cf. supra, doc. 7 adn. 6 et doc. 13 adn. 2 et passim.

[11] Cf. supra, doc. 103 § 6.

[12] De F. Wesselényi cf. supra, doc. 116.

[13] C. Keresztúry; cf. supra, doc. 96 adn. 7; v. epistolam Patris Leleszi ad Christophorum; supra, doc. 172.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

e piaccia a Iddio che non sia come in Inclitera. Il Cardinale [14] sta in Transylvania nelli suoi beni. Quid sit facturus Deus scit. Io in tutti questi ho puocha speranza. L'onde V.R. non facilmente creda a questa gente, quia est mirabilis, come credo che anche Lei [sa lo stesso]. [102*v*]

5. Quando V.R. scrive al Principe, le indirizzi a qualche fidele; se bene sono molto pochi ancora che paiono catholici. Nella corte non le mandi perché non le haverà. In Varadino al Signor Stefano [15] le potrà indirizzare; ivi è capitano. E con tutto questo che è signore dell'arce, non po tenere catholico sacerdote, ma va ad uno pago di Principe nel quale sta uno nostro olim studioso. Io credo che farebbeno qualche cosa se havessero l'uno che gli provocasse, perché hanno buona volontà, ma non hanno l'ardimento.

6. Il Signor Stanislao Zambori [16] gran amico di V.R. questi giorni è morto et nel inferno sepolto. Ha doi figlioli di 14 e 13 anni [17], i quali erano come angeli, sono restati sotto la protettione di Cancelario; il quale gli farà diaboli.

Il nostro Martino Ondo [18] è concionatore di Principe. Ma se dice che presto partirà perché è perseguitato. Diceva il P. Lelesio et Signor Christofaro [19] capitano di Principe che dopo la partenza della Compagnia il Principe non se ha raso la testa per mostrare publicamente gran dolore; né gli possono persuadere. Et quando gli dicono, responde: Mi havete levato ogni mia consolatione; et all'hora ho perso il padre et la madre, quando mandasti via i giesuiti. Queste et simil dolce parole dice. Et se teme ch'uno giorno non facino come sogliono fare l'ingrati huomini alli loro boni principi. L'altre cose non gli scrivo perché non ho mezzo securo.

7. Quanto alla persona mia, desideravo per certo una volta retirarme in qualche collegio in Italia. Ma veggio che besogna morire in Ungaria mihi inimica. Me ritrovo in nuovo futuro collegio ungarico [20]; o per dir meglio sclavonico, perché tutto questo comitato è pieno di sclavi; che a pena si trova ungaro.

[14] Andreas Báthory cardinalis; vide epistolam, diei 16 iulii, ad P. Generalem datam; supra, doc. 142.

[15] Stephanus Báthory iun.

[16] Ladislaus Sombory; cf. supra, doc. 33 adn. 10 et passim.

[17] Cf. MAH II 674.

[18] M. Undó, olim S.I., dimissus anno 1587; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 803. Vide eius epistolam, diei 22 maii 1590, ad P. Generalem; infra, doc. 185.

[19] C. Keresztúry; cf. supra, adn. 13.

[20] Varallia-Zniό Váralja-Klástor pod Znievom (Slovachia); cf. *Cat. Prov. Austr.* I 503.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. Quanta speranza tengo di longo stare dei nostri, videant quibus ex officio incumbit. Habiamo pochissimi amici. E che è pegio, tutti quasi vescovi ci dano belle parole, e poi offeriscono suppliche al Imperatore contra di noi. Perciò Iddio ci castiga che il Turcho ogni quasi settimana va pigliando pagi et farse tributarii. Più copiosamente potrà odire da P. Badero nostro olim provinciale [21].

Nostri che stano in Moldavia [22], vano faciendo gran frutto. Li giorni passati 40 millia turchi eran venuti in Moldavia e hano preso il Principe e menato in Constantinopoli. Ma di qual Moldavia quel principe è stato, non so. Perché sono doi Moldavie: l'una nella quale stano i nostri; l'altra appresso. Iddio c'agiuti. Crediami V.R. che più presto e volentieri starei in Turchia che in Ungaria. Dí e notte questi signori tam seculari quam ecclesiastici cercano come potressero levarsi questi beni che habbiamo. I quali hano gran nome in Ungaria, ma puocha biada, come se si dice. Questa invernata di certo s'aspettano le comitie generali in Possonio [23]. Qui si trattarano le cose nostre et pro et contra.

L'esperimento che[c] non [piccolo è il danno che apporterà] alla perfettione nostra il non più visitare V.R. questi luoghi, perciò che habbiamo perso chi ci dice la verità. Ma forsi quod differtur, non aufertur. Utinam [possem] videre V.R.am. [103*r*]

9. Intesi questi giorni ch'uno ungaro cortisano e catholico di Principe di Transylvania [24], il quale da Venetia veniva, ha detto ad alcuni nostri qui in Ungaria che li giorni passati trovando esso in Venetia appresso quel Signore Michael cavaliero amico delli Bathori [25], il quale Signor Michael fu chiamato dal senato per dare la informatione per la quale causa i nostri forno mandati da Transylvania, trovandosse esso all'hora in Transylvania. Egli ha detto fra l'altro perché tradevano il Principe manifestando i suoi consegli etc. Questo ho voluto scrivere

---

[21] De P. Bader cf. supra, adn. 8.

[22] De missione moldavica S.I. cf. supra, doc. 174 § 3.

[23] Intelligendus est conventus iudiciarius nobilium; cf. supra, doc. 165 § 1-2.

[24] Stephanus Bodoni, Sigismundi Báthory principis a secretis (cf. supra, doc. 172 adn. 5); quem Princeps mense maio anni 1590 Romam misit ut suo nomine Summo Pontifici gratias ageret pro absolutione obtenta in causa excommunicationis; cf. infra, doc. 183.

[25] De Melchiore Micheli, nobili veneto multa habentur superius; cf. doc. 117.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a V.R. acciò che patendo i nostri costì qualche cosa, adhibisca remedio. Il quale sarà molto bono l'havere le lettere patente del Principe della nostra partenza [26]. L'uno esemplaro noi portassimo a Vienna et lo dessimo al arciduca Ernesto; et non puocha stima ha generato veggiendo che per mera fede catholica siamo mandati. Credo ancora d'un'esemplare tenga il P. Emanuel Vega in Praga.

Qui se sente che i nostri in Polonia hano patito certi travagli et che alcuni luoghi si sono disfatti; di più che il Cancelario [27] non ci favorisse. Utrum sit verum, nescio.

10. Finisco con pregare V.R. in visceribus Christi che se gli occorrerà trattare con N.P. Generale di questi paesi, non manchi raccomandare questo novo luogho [nostro], acciò Sua R. habbia quasi particular cura, sí per essere periculosissimo [et inconstante], sí ancora per l'occasione che habbiamo di perdere facilmente lo spirito della vocatione; anzitutto a Sua Paternità riccordare il governo che hanno qui i nostri circa i detti [uomini] et città. Il che ho gran paura che con tempo non ci noceno per essere ungari [contrari] che l'altri fuor'che loro hanno beni qui [28]. Mi pare bene solo questo a V.R. [scrivere] acciò megglio intenda quel che pretendo. Questi giorni passati trovandomi per il viaggio per Ungaria con Vescovo Chanadiense [29], il quale, purché sia gran amico della Compagnia in Ungaria, questo vescovo andava in Vienna chiamato da Imperatore, et io tornavo de Transylvania verso questo luogo. Et mentre che [fossimo] per certi pagi, gran numero delli rustici della nostra Compagnia venniero a salutare il Vescovo con certi presenti. Interim gli supplicano che [voglia] in Vienna appresso i nostri defendere li loro privilegi. Contro quali uno procuratore, dico uno nostro padre, gli sforzava ... anno alli loro padroni davano cento fiorini ... vescovo si maravigliò molto et trattò meco di [30] ...

---

[a] la *sup.* || [b] dio *ms.* || [c] che *sup.*

---

[26] Videsis supra, doc. 100.

[27] Ioannes Zamoyski; v. relationem Patris Campana, praep. prov. Poloniae; supra, doc. 128 § 1.

[28] V. supra, doc. 147 § 2; et infra, doc. 192.

[29] Paulus Szegedy; cf. supra, doc. 99 adn. 110. Vide epistolam Patris Generalis ad Episcopum; supra, doc. 157.

[30] Haec pars epistolae prorsus illegibilis evadit ob chartam humiditate pessumdatam.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

177

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

LUBLINO 7 MARTII 1590 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De notitiis circa Principem Transylvaniae a P. Generali missis.* — 2. *De novitiis hungaris qui potius in Austriam quam Romam mittendi.*

... 1. Magnam caepi consolationem ob ea quae scribebat[1] de Principe Transylvaniae et Summ[o Pontifice][a] quae secreta idcirco servo ne propalata noceant causae et Principi in hac [...][a] calamitate. Sic igitur Deus tuetur suos et in tempore opportuno patefacit veritatem uti nunc hic contigit circa rigenses[2] ...

2. Sum sollicitus ego de hungaris novitiis pene omnibus dolentibus caput[3]. Putarem potius in Austriam mittendos quam Romam propter gravia viatica. Sicque evacuabimus cito provinciam hanc. Nam ab ultima congregatione reperio deesse in catalogo provinciae ad 70 personas, morte, saeculo, Austria, Roma illas abripiente. Ac sane senserunt gravamen aliquod posnanienses quod post tam gravia viatica 100 fl. in singulos, statim acceleratis cursibus biennalibus deseratur a professoribus[4]....

---

[a] *charta excisa.*

---

[1] Epistolae patrum generalium ad provinciam Poloniae deperierunt; cf. MAH II 17*.

[2] De turbis rigensibus contra S.I. cf. supra, doc. 33 adn. 4 et doc. 110.

[3] De novitiis hungaris et transylvanis anno 1588 Cracoviam in domum probationis missis cf. supra, doc. 151 § 2.

[4] P. Provincialis etiam in epist., diei 2 apr., agit de novitiis: «Hungari isti novitii, licet caelum mutaverint, adhuc tamen caput dolent. Piget illos Romam mittere. Scripsi P. Provinciali Austriae suadens ut permittat illuc mitti; quod facilius fiet, si intervenerit etiam auctoritas R.P.V.» ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98. P. Generalis non tardavit admonere Patrem Viller, praep. prov. Austriae ut novitios hungaros reciperet. Die enim 15 iunii scribebat: «Sunt in provincia polonica quinque novitii ungari qui iam in secundo anno novitiatus versantur;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

178

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

ROMA 17 MARTII 1590 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1 II* 536-37 (*prius* 121*v*-22*r*); conceptus simul et regestum.
SUMMARIUM: *De negotio matrimonii Principis Transylvaniae.*

Viennae — Patri Lelesio.

P. Rector viennensis[1] R.ae V. nomine indicavit mihi negocium Principis Transylvaniae[2]. In quo visum est nobis optimum factu mandare hoc ipsum P. Rectori monachensi[3] ut ipse Serenitatis mentem exploret, ac deinde quamprimum R.ae V. significet quod[a] in hoc negocio intellexerit. Id enim certius ac securius erit quam si nos coniectura nostra duci[b] voluissemus. Praesertim cum nihil in hac[c] parte habeamus quo coniectura nostra niti possit[d]. Mandavimus etiam ei ut quam citissime R.ae V. respondeat.

De illo autem iuvene Sulock[4] scire debet, non posse eum Romam venire si adhuc haereticus est. Sed melius esse ut in aliquo ex istis se-

---

quos, quia non bene illic valent capite, P. Provincialis cuperet mittere in istam provinciam, quae praesertim magis eget ungaris. Quare etsi respondi ut de eo agat cum R.a V., ego tamen commendare volui ut nisi valde incommodum esset provinciae, si non omnes posset, saltem duos vel tres retinere; nam reliquos scripsi ut in Italiam mittat » *Austr. 1* II 547. Pater Viller paratum se esse declaravit ut novitios acciperet; nam P. Campana die primo oct. P. Generali scribebat: « Iam hungaros novitios scribit ut mittam ad se Provincialis Austriae. At quidem duos peius habentes illuc mitti iussi; sed alioquin insignes: nempe Alexandrum Dobokaium et Andream [!] Pasmanium. Nam unus alius dimitti voluit: Ioannes Varadi; et duo convaluere. Duo autem alii in Moldaviam missi sunt ut caelum illud suo simile experiantur » ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98.

[1] Martinus Bastius S.I., rect. coll. vien. annis 1589-90; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 4* 625-26.

[2] P. Possevino iam anno 1583 proposuit ut filia Regis Svetiae nuptui daretur Sigismundo Báthory; cf. MAH II 547.

[3] Otto Eisenreich S.I.; v. epistolam Patris Generalis ad eum; infra, doc. 179.

[4] Franciscus Sulyok S.I. ingressus est S.I. Romae anno 1584 (cf. *Cat. Prov. Austr.* I 792). Itaque hic agi debet de aliquo eius consanguineo, qui tamen non videtur Romam pervenisse.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

minariis collocetur, donec convertatur. Tunc [e] etiam, si ita videbitur, Romam venire poterit [e].

Nec restat aliud nisi de eo quod scire cupiebat, an ad manus nostras pervenissent quae [537] ad nos miserat. Pervenerunt autem numismata quaedam vetera. Eaque nobis grata fuerant. Horologium autem nondum vidimus. Quare si iam missum est, expediet ut sciamus cui creditum sit. Precamur autem Dominum ut omnem hanc R.ae V. et illius Domini [5] caritatem remuneret, eamque sua gratia cumulet. Cuius ego quoque precibus ac sanctis sacrificiis commendo. Romae 17 martii 1590.

---

[a] quod *del.* ab eius Ser.te, *sup.* in hoc negocio / [b] nostra *del.* niti, *sup.* duci / [c] hac *del.* istic hac parte, *sup.* parte / [d] possit *del.* De / [e] Tunc ... poterit *sup.* / [f] et illius Domini *sup.*

179

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. OTHONI EISENREICH RECT. COLL. MONACH. S.I. [1]

ROMA 17 MARTII 1590 — MONACHIUM

TEXTUS: *Germ. Sup. 2* 39*v* (*prius* 107*v*); conceptus simul et regestum.

SUMMARIUM: *Intelligat mentem Ducis Bavariae de uxore Principi Transylvaniae danda.*

Monachii — P. Othoni rectori.

P. Lelesius qui, ut R.V. noverit, diu fuit in Transylvania et magnam habet cum illo Principe familiaritatem, misit ad me has quas inclusi-

---

[5] Christophorus Keresztúry, cuius P. Leleszi aliquot menses hospes fuit post expulsionem. Vide epist. Patris Leleszi ad D. Christophorum; supra, doc. 172.

[1] De O. Eisenreich S.I. cf. supra, doc. 127 adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mus [2], litteras quaerens sententiam nostram de eo negocio de quo agit. Nobis autem quia nihil certi haberemus quod de Ser.mi Ducis mente respondere possemus, visum est melius ut ab ipsius Ser.te quaereretur. Hanc igitur ob causam utrasque litteras, et Principis ad ipsum et ipsius ad nos, R.ae V.ae mittimus ut iis lectis, eo modo quo R.ae V. videbitur, agat cum Ser.mo eiusque cognita voluntate, eam deinde indicet ipsi P. Lelesio; sed quamprimum, quoniam ut videbitur, oportet ut responsum habeat ante festum diem S. Georgii. Commendo me etc. Romae 17 martii 1590.

Hoc negocium R.V. secretum tenebit ut videt rei qualitatem exigere. Ego omnino putavi non ingratum fore Ser.mo si ei proponeretur, cum in eius potestate sit et admittere et reiicere si velit et quo modo velit. Visum est melius non ipsas litteras sed caput earum litterarum mittere; nam in alteris fere nihil erat [3].

---

[a] R.ae V. *sup.*

180

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRAETIO 30 APRILIS 1590 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 574; autographum, duobus foliis (olim 139-40 et 268-69 signatis) constans.

SUMMARIUM: *De B. Czandó qui tentatur in vocatione.*

---

[2] Quas non invenimus.

[3] Quae P. Eisenreich Patri Leleszi et Patri Generali de negotio rescripserit, nobis non constat. Restant solum pauca verba quae P. Generalis die 5 maii Patri Rectori scripserat: « Neque aliud occurrebat his R.ae V. litteris, ut ne alteris quidem quibus rescribebat de negocio transylvanico; nisi quod visum est mihi responsum illud quod datum est, prudentia ac sapientia plenum » *Germ. Sup. 2* 43*r*.

Etiam S. Pontifici videtur cordi fuisse ut Princeps Transylvaniae uxorem duceret catholicam; cf. infra, doc. 183 adn. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... Caeterum Baltazar Czando [1] hungarus angitur valde quod persuadeat sibi non esse vocatum ad Societatem [2] eo quod quando intravit dicit se incitatum per quemdam ex nostris fratribus. Erat tunc circiter 16 annorum anno 1582, et deinde vota fecit 1584. Novi autem illum Olomucii per duos fere annos, quibus optime vixit et candide. Verum est quando est receptus, videbatur mihi valde iuvenis. Manet in hac persuasione se non habuisse in animo manere in Societate et iam nullum habere animum ad sacerdotium. Audivit cursum philosophiae. Credo fuisse in hac cogitatione seu potius tentatione confirmatum a suo confessore et superiore quod suaserint illi ut iterum [a] iret ad probationis domum ibique de novo probaretur. Atque hoc egit confessarius [b] cum Provinciali antecessore meo, P. Badero qui de ea re informare possit V.R.P.

Ego vero, qui cognovi Baltazarum antequam huc veniret auditum cursum, iudico esse tentationem, a qua conor abducere. Abduxissemus plane, si non fuisset illi iniecta a confessario cogitatio de reditu ad domum probationis. Hic cum illo haereo. Non vult petere dimissionem, ut loquitur, sed patres scire quid agere secum debeant. Homo durae cervicis est et valde periculosus. Reformido ne non possit diu perseverare cum etiam insinuavit se clam abitum meditari. Illud autem timeo ne plane in manus maligni hostis cum iactura animae incidat. Nolim esse in causa sui interitus. Videat V.R.P. quid de eo agere debeamus. Ego bono modo liberarem Societatem ab hoc homine et a similibus. Tantum illud ad memoriam V.R.P. revoco quod in ultimis insinuavi, me nolle habere nomen multos e Societate emisisse. Et certe conabor ne sim aliquorum interitus causa. Si hunc haberem continuo sub me, non timerem de eius casu, ut etiam fatetur. Sed alios patres reformidat [3] ...

---

[a] iterum *del.* irent / [b] confessarius *in marg.*

---

[1] De B. Czandó S.I. cf. MAH II 1024.

[2] De vocatione B. Czandó tentata scribebat P. Provincialis iam die 16 apr.: « Est quidam hic frater Baltazar Czando hungarus qui modo audivit cursum philosophiae. Dubitat de vocatione sua. Foveo quantum possum. Nolim exiret ex Societate. Sed tamen habet valde difficile caput » ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 574.

[3] P. Provincialis die 3 maii scribens de Baltasaro repetit: « Caeterum Baltazar Czando hungarus, de quo nuper scripsi, bis vexatur hac cogitatione, se non esse vocatum, et inde est inquietus et parit scandalum. Nollet quidem petere dimissionem, sed libenter, ut apparet, admittet si ei concedetur. Sed ad hoc accedit quod nolit esse sacerdos, duraeque sit cervicis. Video esse tentationes quas

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

181

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. FRATRI IOANNI PACE S.I. [1]

ROMA 5 MAII 1590 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 541 (*prius* 124*r*); conceptus simul et regestum.

SUMMARIUM: *Omnia remedia adhibenda ut P. Leleszi salutem corporis recuperet.*

Viennae — Giovanni Pace.

La grave infermità del P. Lelesio di che c'[a] havete avisati [2], mi ha dato tanto più dolore quanto che questi mesi passati c'era stato scritto che egli [b] havea fatto notabile miglioramento [3]. Il che c'havea grandamente consolati. Ma bisogna et in questo et in ogni altra cosa rimetterci alla divina providenza, la qual dispone il tutto a maggior gloria sua et maggior bene dei suoi eletti.

Io scrivo al P. Provinciale che non gli manchi né consulte di medici, né con qualunque altro rimedio [4]. Et se il P. Serafino [5] ha qualche

---

aliquo modo sustuli, sed timeo ne ob eius inconstans ingenium eiusmodi tentatio recrudescat. Videat V.R.P. quid de eo agere debeamus» ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 574. — P. Generalis die 14 sept. respondit: «De Czando autem, quem R.V. iudicabat iuvenem parum esse aptum, si oportebit, ut ea ipsa accuratius cogitet, et cum suis consultet; ac deinde, si ita videbitur, nos denuo plenius informet ut decernamus» *Austr. 1* II 554. — B. Czandó demum anno 1591 dimissus est; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 652.

[1] De I. Pace S.I., italo, Patris Leleszi infirmario cf. supra, doc. 31 adn. 7.

[2] Epistolam non potuimus invenire.

[3] De valetudine Patris Leleszi in melius inclinata cf. supra, doc. 166 § 3.

[4] In epistola Patris Generalis, diei 5 maii, ad P. Provincialem data de cura Patris Leleszi leguntur: «Scripsit etiam ad me Ioannes Pax P. Lelesium paulatim deficere, vixque spem esse; et P. Seraphinum sese retrahere ea excusatione quod a nobis prohibitus sit. Nos vero nollemus propter hunc scrupulum impedire quominus si quod habet salutare remedium, id impendat, praesertim non externo, sed nostro. Verum illud videndum ut sit salubre et profuturum speretur. Nam quod ad me scripsit idem Ioannes, ex plurimis rebus calidissimis compositum considerandum videtur quam aptum sit. Quare omnino velim ut adhibeatur adhuc cura quae potest ei patri cum consilio medicorum; et in summa nihil omittatur. Quod etsi R.am V. per se facturam non dubitabam, volui tamen ego quoque officio meo fungi» *Austr. 1* II 541.

[5] De S. Bonaventura S.I. cf. supra, doc. 166 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cosa che si giudichi utile, non lasci per scrupulo della nostra prohibitione di adoperarlo. Et voi ancora non mancate della vostra solita carità, poiché sapete che Dio S.N. vi darà la debita mercede d'ogni fatica che per suo amore impiegate verso un suo servo. Né altro per hora mi resta se non che da mia parte salutiate il P. Lelesio, facendogli buon animo a sopportar ogni travaglio con che piaccia a N.S. di visitarlo; poiché tutto serve per fabricargli maggior corona in celo.

Quanto poi alla vostra peregrinatione di Loreto, ci sarà tempo per risolverci et ne sarete poi avisati. Con che vi prego da N.S.re ogni gratia, et io alle vostre preghiere mi raccomando. Di Roma a 5 di maggio 1590.

---

[a] c' *del.* hai dato / [b] egli *sup.*

182

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CRACOVIA 17 MAII 1590 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 645*, fasc. 98; autographum.

SUMMARIUM: *Refert notitias quas a card. Báthory de rebus transylvanicis et imprimis de Principe acceperat.*

... His peractis cum ipso adivi Ill.mum Cardinalem Battorium sub tentoriis rusticantem. A quo multa de Transylvania intellexi. Inter caetera non esse suam et catholicorum sententiam ut de nostra restitutione agatur priusquam Princeps adolescat et figat bene pedem. Principem zelosissimum esse catholicae religionis. Martinum Undonem [1] bene se gerere, sed urgere a me ut liberetur a carcere isto et redire possit ad nos. Se autem litteras ab illo ad me datas aperuisse Varsaviae,

---

[1] De M. Undó, olim de S.I., cf. supra, doc. 176 adn. 18.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nec mihi ob id reddendas esse visas quod peteret redire ad nos[a]. Se et fratres suos Battoreos in optimo loco esse in regno illo. Se ad 40 milia talelorum pro sua parte annuorum habere reddituum ibi. Se cum fratribus suis omnia moliri ut religio sancta permaneat. Se ibi agere supremum velut episcopum, visitare ecclesias, loco movere concubinarios, alios, si habeat surrogare. Se a Sanctissimo Domino petiisse pro Siculiae comitatu sex vel septem monachos minores de observantia pro monasterio illic insigni eius ordinis[2], quod ad unicum redactum est monachum. Proceres etiam haereticos dolere vicem nostram restitutionemque sperare ac optare. Omnibus, etiam Sanctissimo Domino notissimum esse quanta iniuria facta sit religioni nostrae.

Principem nulli penitus dare velle quidquam quod fuerit Societatis. Discipulum olim nostrum nobilem et doctum catholicum praefecisse bonis nostris[3]. Singulis annis Principi de illis reddere rationem. Ali ibidem perinde ut tempore nostro sacerdotes catholicos in pagis et scholae magistros, omnes educationis olim nostrae ibidem. Quod superest ex redditibus, in tuto deponi pro nobis quando restituemur. Iamque sat bonam summam pecuniae haberi collectam. Principem in pietate non deficere. Optimam capellam excellentibus musicis refertam sustentare. Haereticos divexare. In Galfium marsalcum authorem nostrae pulsionis incensum esse. Nuper mandasse praetorianis aliquibus ut venientem capite truncarent ac e fenestra deiicerent. In obviam malo itum fuisse a Cardinali, sed minatum esse ne interim obeat, se senatoria dignitate exautoraturum. [3*v*] Asciscit ad aulam quotquot potest catholicos italos et hungaros, iamque bonum numerum habere a secretis et in officiis aulae. Patri Lelesio deputasse 200 taleros annuos pro suis necessitatibus dum vivit, iamque bis misisse illum per suos nobiles visitatum Viennam. Varadini redempta esse bona quae non bene venderat P.[b] Arator[4]. Et alia huiusmodi multa mihi narravit ipse Cardinalis, cui ego et restitutionem nostram accelerandam commendavi, dum tot sunt catholici et potentiores caeteris senatores penes Principem; et collegium quoque brunspergense tamquam episcopo varmiensi. In utroque pollicitus est operam suam. Non visum est facere mentionem illius

---

[2] Csiksomlyó-Sumulare.

[3] Videtur esse Stephanus Kakas; de quo cf. MAH II 935 et 969; *Révai Lex.* XI 125.

[4] Cf. supra, doc. 38 adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rei de qua olim R.P.V. scripsi [5], quia non futurum utile videbatur, dum videri adhuc volunt illi nostri esse magni patroni. Ac forte Deus qui nostram protectionem suscepit, illorum etiam corda mutavit...

---

[a] Quod ... nos *sup.* / [b] P. *del.* Lelesius, *sup.* Arator.

183

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE SIXTO PAPAE QUINTO

ALBA IULIA 18 MAII 1590 — ROMAM

TEXTUS: ASV, *Principi* v. 1, f. 374*r-v*; originale.

SUMMARIUM: *Ob solutionem ab excommunicatione gratus promittit restitutionem religionis catholicae in Transylvania.*

Quod in optatis et in votis post acceptam religionis in his partibus iacturam semper habui, divina benignitate et S.tis Vestrae singulari clementia mihi tributum esse [1], ex animo et gavisus sum et spirituali consolatione recreatus. Faxit divina bonitas ut fructus huius indulgentiae quam S.tas Vestra nobis contulit, sint summa in his partibus fidei et religionis incrementa.

Ego quantum in me virium est eritque, in hoc ero ut divinus cultus multo cumulatius restituatur quam fuit diminutus. Quos quidem meos conatus, si meis omnibus rationibus non anteferam libenter, sempiternam divinae vindictae poenam cum omni dedecore et calamitate coniunctam sustineam.

---

[5] Quod scilicet Cardinalis iuvare videtur inimicos S.I.; v. supra, doc. 128 § 1.

[1] Vide epistolam Principis qua absolutionem petiit; et responsum S. Pontificis; supra, doc. 134 et 152.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Certissimo mihi persuadeo S.tem Vestram nostris piis conatibus non defuturam. Plura ex secretario nostro, nobili Stephano Bodonio [2], quem cum hisce literis ad S.tem Vestram expedivimus, cognoscet. Interim me conatusque meos Sanctitati Vestrae commendo, beatosque Sanctitatis Vestrae pedes ea qua par est animi submissione exosculor. Sanctitas Vestra felicissime diutissimeque valeat. Albae Iuliae 18 maii 1590.

Sanctitatis Vestrae humillimus servitor

Sigismundus Bathory
Princeps Transylvaniae.

184

STEPHANUS JÓSIKA PRAEF. CAM. PRINC. TRANSYLV. [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 18 MAII 1590 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 283*r*-84*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Petit auxilium Patris Generalis ut ab excommunicatione liberetur.*

Reverendissime in Christo Pater.

Quantum pro conservanda Societate atque adeo religione catholica in istis partibus laboraverimus, quantumque etiam nunc pro incre-

---

[2] De St. Bodoni cf. supra, doc. 172 adn. 5, et doc. 176 adn. 24. — D. Bodoni Romae egit etiam de matrimonio Principis. Nam post epistolam Sigismundi habetur in codice litterula cardinalis Friderici Borromeo, in qua hoc manifeste asseritur: « Beatissimo Padre, credo che hoggi dal S. Cardinale sarà introdotto il Segretario di Transilvania da V. S.tà per ispedire quei negotii suoi che ella sa. Se le paresse di parlare del desiderio che tiene V. S.tà che quel Principe si mariti catolicamente, crederei che fusse molto utile alla salute di quel regno, come già dissi a V. S.tà. Bascio humilissimamente i piedi alla S.tà V.ra. Di casa, di V. S.tà devotissimo et obligatissimo servo — Federico Card. Borromeo » ASV, *Principi* v. 1, f. 375*r*. — De matrimonio Principis cf. supra, doc. 178 et 179.

[1] De St. Jósika cf. ea quae a P. Szántó traduntur; supra, doc. 99 adn. 75.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mentis eiusdem laboremus, secretarius Serenissimi Principis, Stephanus Bodonius [2] R.mae D.V. referre poterit. Et ego oravi eum ut R.P.V. omnia diligentissime referat. Martinus Undo [3] qui est a confessionibus Serenissimi Principis nostri, hoc Paschatis festo significavit mihi me incurrisse etiam in excommunicationem eo quod in Meggies Principem consolatus fuerim ne post iacturam patrum acceptam tantopere tristetur. Dedi ad Sanctitatem Suam hac in caussa literas quibus absolutionem deprecor [4]. Rogo ut R.D.V. etiam nobis omni ope et auxilio esse velit. Sed de hac etiam re plura per Stephanum Bodonum, ne R.P.V. multis onerem scriptis. R.P.V. felicissime diutissimeque valere cupio. Albae Iuliae 18 maii 1590.

Reverendae Paternitatis Vestrae addictissimus

Stephanus Josica de Sydovar mp.

Inscriptio: [284*v*] Reverendissimo in Christo Patri Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu etc. Patri observandissimo — Romam.

185

MARTINUS UNDÓ CANONICUS AGRIENSIS [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 22 MAII 1590 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 561; autographum duobus foliis (*prius* 119 et 276-77 signatis) constans.

---

[2] De St. Bodoni, a Principe Transylvaniae Romam misso cf. supra, doc. 183 adn. 2.

[3] De M. Undó, olim de S.I., cf. supra, doc. 182 adn. 1.

[4] Litterae Stephani Jósika ad S. Pontificem reperiuntur in ASV, *Principi* v. 1, f. 377*r-v*. Breve autem absolutionis est diei 8 ian. 1591; cuius textus habetur in ASV, *Secr. Brev.* v. 134, f. 137*v*.

[1] De M. Undó, olim de S.I., v. relationem Patris Campana, praep. prov. Poloniae ad P. Generalem; supra, doc. 182 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Non omnino interclusum putat reditum patrum Societatis in Transylvaniam.* — 2. *Princeps iussit celebrari Pascha maxima cum solemnitate.* — 3. *Idem strenue laborat ut religio catholica ibidem restauretur.* — 4. *Difficultates circa conditione a Summo Pontifice Principis absolutioni positas.* — 5. *Petit nonnullas facultates ad munera sacerdotalia obeunda necessarias.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Non multo post posteaquam patres ex hoc transilvanico regno emissi erant, miserat princeps Sigismundus Batori famulum suum cum literis ad me Agriam [2]. Ego etsi iam antea legissem decreto quomodo caverant regnicolae de ecclesiasticis catholicis et ideo etiam non male metuerem mihi, veni tamen pro consolatione catholicorum et pro conservatione Principis in fide. Sed omnium [a] maxime quod sperarem non omnino in perpetuum interclusum esse aditum patribus in Transylvaniam. In qua re certe plurimum laboravi et adhuc in dies solicitus sum ut officio meo in hac parte non desim. Et iam omnino certam habeo spem. Sed ut bono et optimo modo fiat, in hoc laboratur.

2. Princeps conditionibus a Sua Sanctitate praescriptis acquievit [3]. Absolutus est ad Pascha anni 90. Plurimum ea in re laetatus est, et iussit Pascha adeo solemniter celebrari ut nunquam tanta solemnitate hic celebratum est [4]. Totum templum pictis tapetibus fuit venustissime exornatum. Suavissime omni musici instrumentorum genere lusum est. Circum templum ad centum mortaliola disposita simul ac semel tempore elevationis explosa. Suis item locis maiora curulia tormenta omnia exonerata, timpano bellico et tubis insigniter extra templum sonatum est.

3. Laborat omnibus modis Princeps ut religio restauretur. Quae patres bona possidebant, ea omnia intacta manent, conservantur ne terunciolum quidem accipit Princeps ad fiscum, sicut nec hactenus accepit. Quae vel diruta sunt, curat resarciri; vel quae impignorata erant a patribus, ea omnia recuperare laborat; nec sinit ab Ecclesia abalienari aut in profanus usus converti. Ecclesia reviviscere videtur. Magna enim cura fovet catholicos et favet eis Princeps, et variis argumentis hoc ipsum declaravit et in dies omnibus cernentibus commonstrat. Ca-

---

[2] Post dimissionem e S.I., M. Undó factus est canonicus agriensis.

[3] Conditiones a S. Pontifice positas ut Princeps a vinculo excommunicationis absolvatur, videas supra, doc. 152.

[4] Cf. supra, doc. 182.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lendarium [5] etiam proposuit iam in comitiis, sed ad generalia comitia reiecerunt regnicolae.

4. Mihi conditiones a Sua Sanctitate Principi [b] praescriptae difficultatem movebant. Cuperem ut V.R.P. mentem Suae Sanctitatis intelligeret et mihi perscriberet. Ego sic interpretatus sum quod templa, monasteria, bona ecclesiastica etc. quae non [c] tempore huius Principis, sed iam olim erant vel ad fiscum applicata vel alio donata, illa cum tempore, prout poterit, restituat. Sed difficultas est maxima. Nam et ipse Princeps vivit ex illis bonis, uti et sui praedecessores; et forte etiam more suorum praedecessorum aliqua donavit aliis. Quid ergo de his negociis sentiendum est, obsecro perscribat mihi. Possit dici quod quia ad fiscum sunt applicata, et ideo absolute ipse Princeps non habet plenaria sub sua potestate de his quicquam disponendi sine consensu regni. Sed quid si ipse vel fundum vel pagum donat alteri. Praeterea si omnia quae Ecclesiae erant olim, scrupulose restituere velimus, cui restituamus? Quia nec episcopum habemus, nec canonicos, nec monachos. Etsi haberemus, unde viveret, unde tributa turcis persolveret, unde militiam aleret Princeps?

5. Quod autem ad meum officium pertinet, quia solus sum hic ungarus qui in divinis servio Ecclesiae et frequenter contingit ut recurratur ad me, gratissimam rem faceret V.R.P. toti Ecclesiae non solum transylvanicae, sed etiam ungaricae, si dignaretur V.R.P. a Sua Sanctitate mihi aliquas gratias obtinere. Et quidem primo ut possem dispensare cum infirmis et aliis cum quibus necessarium foret dispensandi ieiuniorum tempore in cibis vetitis. Secundo, quia hic praeter unum calicem, unam patinam, unum corporalem, et unum purificatorium non habemus, et cum Principe discedo, illa mecum asporto, fit ut hic tota ecclesia toto eo tempore quo absens sum, careat divinis. Quod tamen non careret si instrumenta ad cultum divinum haberemus. Nam est hic unus italus sacerdos et saltim in missa participes fierent christiani. Ideoque, si possibile esset ut Sua Sanctitas concederet facultatem ea etiam benedicendi, pernecessarium esset. Si autem illa non concedet quae maiora sunt, saltim ut vestes, stolas, cingulum, purificatorium, manipulum etc. concedat Sua Sanctitas ut benedicere possim.

Praeterea hic multos iudico censuram incidisse qui decretum contra patres scripserunt, qui Principi quoquomodo causa fuerunt ut subscriberet, aut hortatione aut favore, hoc est postquam subscripsit, in hoc ei com-

---

[5] De calendario gregoriano in Transylvaniam admittendo cf. MAH II 649 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

placentes etc. Et tamen sunt tales qui inquirere non possunt Suam Sanctitatem. Et sunt etiam tales cum quibus valde delicate et caute mihi est procedendum. Obsecro in bonum talium hominum V.R.P. obtineat mihi potestatem absolvendi eos a censura.

Pater Valentinus [6] ex Moldavia reductus in sua patria est. Sequetur eum P. Nicolaus [7] cum fratre coadiutore forte brevi. Et ego me V.R.P. sacris sacrificiis et orationibus commendo; quam eandem V.R.P. Deus conservet diutissime. Albae Iuliae 22 maii 1590.

Vestrae Reverendae Paternitatis indignus servus

Martinus Undo [8].

Inscriptio: [2*v*] Admodum Reverendo in Christo P. Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] omnium *sup.* / [b] Principi *sup.* / [c] non *sup.*

186

P. VALENTINUS LADÓ S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

EX ARCE FOGARAS 27 MAII 1590 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 648*, fasc. 332; autographum duobus foliis (*prius* 106 330-31 signatis) constans.

EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 140.

SUMMARIUM: *Vocatus a Balthasar Báthory in arce Fogaras sub illius protectione moratur. Si diutius ibi manere debet, petit instructionem.*

---

[6] V. Ladó S.I.; vide eius epistolam, diei 27 maii 1590, ad P. Generalem datam; infra, doc. 186.

[7] N. Kurtić S.I.; qui tamen ex missione moldavica Cracoviam se contulit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 712.

[8] Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 200.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Deus sit benedictus qui exaudivit orationem humilium et non est oblitus clamorem pauperum [1]. In festo sanctorum Philippi et Iacobi [2] egressus sum ex Moldavia in Transilvaniam ad petitionem Illustris ac Magnifici Domini Baltasaris Bathori; qui misit proprios suos famulos pro me usque ad residentiam nostram quae est in Moldavia. Nunc sum hic in Fogaras, castro Mag.ci Domini qui habet sub se civitatem satis magnam et populosam. In ea aedificavit Mag.cus Dominus templum satis amplum [a] denuo in quo singulis diebus sacrum fit, et diebus dominicis et festis diebus contio. Nullum alium habet sacerdotem praeter me. Semper habeo templum plenum populo, qui hactenus fuerunt luterani. Spero tamen in Domino ut brevi convertantur. Non enim abhorrent fidem catholicam.

Incredibile est, Pater admodum Reverende, quanto gaudio fuerunt perfusi miserrimi et afflictissimi chatholici in Transylvania [b] dum audierunt de adventu nostro. Non potui adhuc perambulare illos, nisi unum districtum in Siculia qui vocatur Chyk. Ulterius nunc non progrediar ne videar haereticos irritare. Dominus Magnificus [c] ab omnibus et contra omnes defendet ac tuebitur. Itaque rogo R.P.V. ut orent ac fundant preces multas ad Dominum Iesum Christum. Forte adhuc miserebitur Transylvaniae. Si autem R.P.V. voluntas fuerit ut aliquamdiu hic moram faciam ad consolationem chatholicorum et conversionem civitatis istius, R.P.V. iuvet [d] me omnibus modis detque instructiones pro hoc loco donec Deus opt. max. aliter disponat de hoc regno Transilvaniae de quo omnia bona speret R.P.V. [v]

Princeps Illustrissimus est bene animatus, in fide chatholica constans. Habet sacerdotem Dominum Martinum Undonem [3]. Contendit omnibus modis ut fides chatolica crescat et augeatur in Transilvania [e]. R.dum P. Ioannem Sannovianum [4] superiorem nostrum in Moldavia sanum reliqui cum Patre Nicolao [5] et M. Ioanne Mediomontano [6]. Siccitas ibi maxima et penuria panis et vini. Nisi Deus opt. max. dederit rorem coeli, futura est maxima fames. Iam a tribus hebdomadis hic sum, eumdem habitum Societatis habens, nullo hactenus contradicente.

---

[1] Cf. Ps. 9 13.
[2] Die primo maii.
[3] Vide epistolam Martini Undó ad P. Generalem; supra, doc. 185.
[4] I. Schonovianus S.I. (1540-1624), hollandus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 779.
[5] N. Kurtić S.I.; cf. supra, doc. 185 adn. 7.
[6] De I. Mediomontano S.I. cf. supra, doc. 97 adn. 59.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Videbimus in futurum quomodo res nostrae succedant. Iterum per literas significabo R.P.V. Deus opt. max. conservet R.P.T.; me autem plurimum commendo ss. sacrificiis et orationibus P.T. et totius Societatis. Datum in arce Fogaras 27 maii 1590.

Reverendae Paternitatis Tuae servus in Christo sed indignissimus

Valentinus Lado sacerdos Societatis.

Inscriptio: [f. 2*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu, [Patri in] Christo observandissimo. — Romae.

---

[a] satis amplum *sup.* / [b] in Transylvania *sup.* / [c] Mag.cus *del.* omn / [d] juet *ms.* / [e] in Transilvania *in marg.*

187

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 24 IUNII 1590 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 302*r*-03*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Pater Cassovius petit ut Romam se conferre possit.*

P. Stephanus Cassovius [1] hungarus, de quo nuper scripsi V.R.P. [2], per me vult orari V.R.P. ut possit isthuc ire Romam ad breve tempus

---

[1] De St. Cassovio S.I. cf. supra, doc. 2 adn. 2.

[2] Scribebat die 30 apr. hunc in modum: «Hic sunt duo ex nostris P. Stephanus Cassovius hungarus et Nicolaus Racovius polonus; uterque singularis ingenii. Ille audivit per annum vel circiter theologiam scholasticam. Deinde docuit cum laude cursum philosophiae. Petit obnixe ut possit excurrere Romam sine gravamine Societatis. Haberet enim ex residuo sui patrimonii quod exiguum est, quo possit isthuc excurrere. Velletque parum conferre cum theologis et facere describere aliqua in theologia quae magis commendarentur. Hoc petit sibi

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sine ullo onere. Et quia habet pauculas pecunias in promptu ex patrimonio, vellet cum licentia ex illis pro viatico aliquid accipere; reliquas in manus et voluntatem V.R.P. constituere. Pater hic boni est ingenii. Legit cursum philosophiae Graecii [3] cum laude et fructu. Cum non perfecerit theologiam [4], cuperet ad suam consolationem videre suam matrem Societatis isthic et conferre cum aliquibus doctis patribus facereque describi aliquid ex theologia quae magis iudicabuntur. Haec petit omnia remittens ad voluntatem V.R.P. Si concederetur illi, posset ire cum Procuratore nostro [5] . . .

188

CATALOGI TRIENNALES [1] COLLEGII S.I. IN HUNGARIA

ANNO 1590

TEXTUS: 1. *Austr. 24* 158*r*-60*v*; originale. Titulus exaratus in hoc et altero quoque textu, manu Patris Provincialis. Catalogum secundum, seu secretum scripsit P. Donius superior in Hungaria.

2. *Austr. 25* 57*r*-59*v* (*prius* 1-3); originale. In hoc exemplari omissus est catalogus secundus.

Catalogus triennalis scriptus est anno 1590 mense augusto et per P. Scherer, procuratorem provinciae Austria Romam missus pro P. Generali et P. Hoffaeo, ass. Germ., prout legitur initio catalogi collegii viennensis (v. *Austr. 24* 127*r*; et *Austr. 25* I 22*r*).

---

cum omni resignatione sui concedi. Valet certe ingenio, cuius iam insigne experimentum dedit » ARSI, *Fondo Ges.* ***650/b***, fasc. 574. — P. Generalis die 15 iunii respondebat: « Quod scribit de P. Stephano Cassovio, putamus expedire fore ut veniat propter nationem quam cupimus bene informari et instrui in omnibus. Erit tamen R.ae V. videre ut ea sit natura et moribus et captu ut speretur profectus. Non enim ignorat quosdam esse qui ex peregrinatione romana minus proficiant » *Austr. 1* II 543.

[3] Annis 1589-90 docuit philosophiam; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 643.

[4] Cf. supra, adn. 2.

[5] P. Cassovius Romam non est profectus. Brevi enim renuntiatus est procurator praepositurae thuroc. in Hungaria; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 643.

[1] De catalogis triennalibus cf. *Cat. Prov. Austr.* I 18*-20*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

A

Catalogus primus et secundus eorum qui in Hungaria degunt Turozi a. 1590

1. Ioannes Nicolaus Donnius brabantus antverpiensis, annorum 55, non ita robustus. In Societate ab anno 1556. Studuit in Societate philosophiae tribus annis, theologiae annis 6, verum distracte propter officia. Magister artium. Docuit haebraicam linguam saepe. Fuit minister collegii viennensis ter, studiorum praefectus multis annis, ecclesiae praefectus, confessarius ordinarius diu. Socius P. Provincialis 5 annis. Prorector 17 mensibus, rector collegii a 13 septembris anni 81 usque ad primum ianuarii anni 88, superior in Hungaria a 30 novembris anni 88 usque ad praesens. Professus 4 votorum ab anno 71 24 aprilis.

Ingenii mediocris, iudicii, prudentiae et experientiae bonae, complexionis bonae et facilis, quae nescit irasci. Ad multa aptus, sed iam laboribus fractus et defatigatus est, et bene meritus de hac provincia.

2. Leonhardus Classovitius sclavus sepusiensis, annorum 37, sanus. In Societate a 7 decembris anni 1575. Ante ingressum Societatis audivit philosophiae cursum, et absolvit sua studia apud nostros viennenses. Praeterea audivit uno anno et duobus mensibus theologiam ibidem. In Societate audivit eandem theologiam uno anno et 9 mensibus. Nullum habet gradum. Docuit per 3 annos et medio poesim, rhetoricam duobus annis, cursum philosophiae semel, et pro alio librum *De generatione et cor-*[158*v*]*ruptione*. Modo concionatur sclavonice in Hungaria. Scholasticus approbatus anno 1578.

Boni ingenii, iudicii et prudentiae, alicuius experientiae; bene doctus, bonae complexionis. Habet talentum docendi et concionandi et successu temporis gubernandi.

3. Iacobus Wernier flander aldenadensis, annorum 30, sanus. In Societate a 26 februarii anni 82. In Societate audivit per biennium theologiam. Alia omnia studia externus absolvit. Magister artium. Docuit in infima classe anno et medio. Iam docet syntaxim annis 2 et amplius. Fuit decurio convictorum per annum. Scholasticus approbatus anno 84 8 septembris.

Ingenii, iudicii et prudentiae communis, alicuius experientiae, profectus in litteris bonus, bonae complexionis. Habet donum agendi cum hominibus.

4. Ludovicus Lucari spalatensis dalmata, annorum , sanus. In Societate a 19 aprilis anni 83. Externus humaniora studia absolvit, in Societate partim casibus conscientiae, partim theologiae positivae

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

studuit per 4 annos. Nullum habet gradum. Docuit grammaticam Claudiopoli et modo Varalliae. Fecit vota [159*r*] anno 85 in die S. Mariae Magdalenae.

Ingenii et iudicii taciturni; in humanioribus utcumque versatus, exiguae experientiae; complexionis naturalis non ita robustae. Videtur futurus bonus confessarius.

5. Laurentius Kritander lusatius budisinensis, annorum , sanus. In Societate ab anno 86. Externus studuit grammaticae; in Societate partim controversias, partim casus conscientiae audivit per 9 menses. Nullum habet gradum. Docet in principiis tribus mensibus. Concionatur sclavonice et audit confessiones. Emisit vota in initio anni 88.

Ingenii, iudicii et prudentiae communis, alicuius experientiae; tenuioris in litteris profectus; complexionis bonae; ad agibilia aptus.

6. Thomas de Turre Alba hispanus toletanus, annorum 36, sanus. In Societate ab anno 1574. Externus studuit usque ad syntaxim; in Societate audivit casus conscientiae et controversias per paucos menses. Nullum habet gradum. Egit procuratorem Brunae ad 5 annos. Modo vero eundem agit Turocii anno et medio. Vota fecit anno 74. [159*v*]

Est boni ingenii, iudicii et prudentiae; bonae experientiae in rebus practicis; non multum studuit; est bonae complexionis; aptus ad agibilia.

7. Stephanus Arator hungarus, annorum , robustus. In Societate ab anno 60. Studia sua omnia etiam philosophiae et theologiae Romae absolvit. Magister artium. Docuti Viennae grammaticam, syntaxin et graeca, philosophiae cursum bis. Fuit Romae poenitentiarius apud S. Petrum annis 5. Egit concionatorem in Transylvania multis annis. Fuit superior residentiae varadinensis et modo schelensis.

Est bonae voluntatis; non magnae experientiae. Doctus est et bonae complexionis. Habet donum concionandi, si non omnes conceptus tempore concionis incidentes in medium proferret. Iam se plurimum emendavit.

8. Marcus Scisciensis illiricus scisciensis, annorum 40, robustus. In Societate ab anno 66. Externus gramaticalibus studuit. In Societate absolvit rhetoricam per biennium, philosophiam in triennio; theologiam quoque audivit per 3 annos. Docuit huma-[160*r*]niora amplius anno; rhetoricam medio anno. Fuit decurio convictorum aliquot annis. Praefuit residentiae varadinensi anno uno. Concionatur hungarice. Vota fecit anno 77 in septembri.

Est boni ingenii, iudicii et prudentiae; alicuius experientiae, doctus, bonae complexionis. Concionatur bene. Flagrat desiderio iuvandi animas in Hungaria quae sunt sub potestate turcarum.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. Nicolaus Martonius hungarus iauriensis, annorum 35, fortis. In Societate ab anno 77. In Societate studuit humanioribus ex parte. Absolvit vero rhetoricam, philosophiam et audivit theologiam duobus annis et medio. Nullum habet gradum. Syntaxin docuit anno medio. Decurio convictorum fuit anno et medio. Superior residentiae schellensis fere biennio. Concionatur hungarice. Vota fecit anno 77 in septembri.

Est boni ingenii, iudicii et prudentiae, alicuius experientiae; in humanioribus versatus, bonae complexionis.

10. Gasparus Albanensis transylvanus ab Alba Iulia, annorum 31 vel 32, fortis. In Societate ab anno 84. Non studuit. Exercuit omnia officia coadiutorum temporalium. [160*v*] Arte sua est faber ferrarius. Vota fecit anno 86.

Est boni ingenii, iudicii et prudentiae, alicuius experientiae; bonae complexionis; est coadiutor.

11. Gasparus Scherer suevus a Scher, annorum 35, sanus. In Societate ab anno 74. Non studuit. Exercuit officia coadiutorum. Arte est sartor. Factus coadiutor formatus anno 90 6 maii.

Mediocris ingenii, iudicii et prudentiae; experientiam aliquam habet; debilis complexionis. Est sartor.

12. Antonius Catari italus, annorum 38, fortis. In Societate ab anno 87. Non studuit. Exercet se in officiis coadiutorum. Fecit vota anno 89.

Communis ingenii, iudicii et prudentiae; non ita robustae complexionis. Agit cocum.

B

CATALOGUS RERUM TEMPORALIUM[1] COLLEGII S.I. IN HUNGARIA

TEXTUS: *Austr. 25* I 17*r*-19*v*; originale.

Catalogus collegiorum quae in Austriae provinciae inveniuntur et eorum reddituum anno 1590 . . . [18*v*] . . .

Collegium ungaricum

1. Alit collegium ungaricum duobus in locis personas Societatis 12. Varalliae 9, Selliae vero 3. Ex his sacerdotes 9 utrobique simul,

[1] De catalogis huius generis cf. *Cat. Prov. Austr.* I 20*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

coadiutores temporales 3. Sacerdotes omnes (superiore ac procuratore exceptis) in habendis concionibus diversis in locis, in excipiendis confessionibus occupantur. Tres denique grammaticae praelectores Varalliae sunt ex numero sacerdotum explicato. Aluntur item 20 alumni; ex his Varalliae 12, Viennae 4 et Pragae totidem. Alitur item Varalliae et Selliae familia necessaria.

2. Ad has aliasve similes praelectiones ex tenore fundationis non tenetur expresse, sed solum in genere 1° ut iuventutem in pietate atque honestis litteris erudiat Societas; 2° ut sufficientes fratres et patres in eodem collegio iuxta temporis conditionem continue resideant; 3° ut certus numerus iuvenum, ut commode fieri poterit, ad sacerdotium promovendorum ex collegii proventibus sustentetur; 4° ut alia quae ad rite peragendum cultum divinum et docendum populum spectant, fideliter et diligenter iuxta pium Societatis institutum peragantur.

3. Annuos redditus percipit Societas ex bonis praepositurae B. Mariae Virginis sub arce Znio. Ad hanc praeposituram pertinent bona varalliensia in comitatu turocziensi quae Societati quotannis pendunt 2150 taleros; et bona selliensia, quae pendunt nobis unoquoque anno 2493 taleros. Insuper utroque in loco robotae, ut vocant, circa culturam agrorum omnium fiunt a subditis.

4. Ex utrisque bonis tam turocziensibus quam selliensibus commode ali possunt hoc tempore personae Societatis 45, praeter alumnos quos alit et familiam nostram . . .

---

[a] Catalogus . . . 1590] Primus catalogus eorum qui in Hungaria degunt a. 1590 *t2* || [b] Ingenii . . . provincia *m. Prov.* || [c] poesim *om. t2* || [d] studia *om. t2* || [e] italus *om. t2*.

189

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 27 OCTOBRIS 1590 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 560; conceptus et regestum.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Laetus quod Imperator tandem assensum dedit ut collegium in Hungaria inchoaretur.*

... Accepi R.ae V. litteras datas 12 octobris [1] quibus quod scribit Caesarem [a] tandem assensum esse de Hungaria, optamus ut sit ad Dei gloriam [2]. Quod novo proponit de rectore, nobis magis probatur ut sit P. Carillus [3] quem speramus diligentem fore in disciplina [b] exigenda. Quod nos magni faciendum putamus, praesertim quo remotior est locus et magis expositus ad distractiones. Poterit etiam ei deferri rectoris nomen. Nam quod R.a V. obiicit de translatione collegii si ita deinde videretur melius, ei ita occurri posse putamus ut collegium quidem inchoetur, de loco tamen non omnino statuamus, sed relinquamus suspensum donec experientia ostenderit quid agendum sit. Quoniam hoc modo integrum nobis erit transferre quando videbitur ...

---

[a] Caesarem *del.* tandem iam concessisse, *sup.* tandem / [b] disciplina *del.* servanda.

---

[1] Quae desiderantur.

[2] Quae res in longum protracta est. P. Provincialis iam die 26 febr. 1590 nuntiabat de negotio hungarico: « Heri debebat proponi Imperatori, sed Rumfius non adfuit. Iam, ut scripsi, in consilio intimo caesareo conclusum est pro nobis. Restat ut in eodem cum Caesare concludatur. Spero hac omnino septimana fore » (*Germ. 168* 260*r*). Cui P. Generalis die 31 martii respondebat: « De collegio porro hungarico expectabimus quid Dei providentia per Caesarem decernat. Non enim video quid amplius vel a nobis, vel a vobis istic fieri possit. Cetera vero nos divinae, ut dixi, sapientiae atque ordinationi libenter permittimus » (*Austr. 1* II 537). Sed die 16 apr. P. Provincialis scribere coactus est: « De Hungaria nondum res est conclusa vel saltem adhuc nihil habeo certi. Expecto in dies. Sic expecto P. Ioannem Nicolaum qui est in Hungaria ut constituatur hic rector, et eo possim mittere P. Carillum prout V.R.P. ordinavit. Sed non erit adhuc rector, nisi habeam voluntatem Caesaris de collegio. Interim tamen, si placuerit mittere patentes, asservabo illas fideliter ad tempus suum » ARSI, *Fondo Ges. 650/B*, fasc. 574.

[3] De P. Carrillo S.I. (cf. supra, doc. 75 adn. 35) P. Generalis in epistola diei 11 martii ita disponebat: « Non restat iam aliud nisi de rectore hungarico; qui, omnibus perpensis, visus est nobis eligendus P. Carillus, quem R.a V. proponebat. Quare si res procedet, R.a V. nos moneat, ut patentes mittamus » (*Austr. 1* II 535). Patentes re vera missae sunt, sed Patri Carrillo non datae. Rationem huius dat P. Provincialis in epistola die 23 iun. Patri Generali data scribens: « Accepi etiam pro P. Alfonso Carillo. Sed quia necdum potuimus obtinere pro Hungaria lectiones, et V.R.P. suis literis etiam mutavit ob eam causam consilium, non dabo illi patri patentes literas; et dubito quid debeam facere de literis V.R.P. ad eumdem, timens ne aliquid de ea re sit insinuatum. Ego ad voluntatem V.R.P. et literas patentes et easdem litteras reservabo » *Germ. 168* 300*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

190

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LEONARDO CLASSOVITIO S.I. [1]

ROMA 27 OCTOBRIS 1590 — VARALLIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 560; conceptus simul et regestum.

SUMMARIUM: *Accipiet instructionem de modo agendi in causis iudiciariis subditorum.*

Varalliae — P. Nicolao [2] Classovitio.

Libenter legi quae R.a V. de rerum istarum statu ad nos scripsit mense iulio [3], quas tamen litteras nos non accepimus nisi his diebus. Placuit autem mihi quod R.a V. bene animata esset ad excolendam istam Domini vineam et quod fructus eius animo et desiderio respondere inciperet, isque etiam deinceps maior speraretur.

Quod vero attinet ad difficultates de quibus scribebat, primum quidem non sum miratus, quia vix ullus est locus ubi non aliquae inveniantur; aliae aliis in locis, sed ubique suae. Quae dexteritate et prudentia et patientia sunt superandae.

Deinde de iudiciis quidem et de subditorum defensione, nos ante aliquod tempus scripsimus P. Badero quid iudicaremus faciendum [4]. Et nunc scribimus P. Provinciali ut ex ea instructione R.am quoque V. instruat [a 5]. Et cum ipse [b] nobis [c] ultimis litteris scripserit se in [d]

---

[1] De L. Classovitio cf. supra, doc. 47 adn. 9.

[2] Perperam pro Leonardo.

[3] Quae tamen desiderantur.

[4] Cf. supra, doc. 82.

[5] En epistola Patris Generalis die 27 oct. ad P. Viller data: «P. Nicolaus Classovitius scripsit ad me ex Hungaria difficultates quasdam quae ibi occurrant ex iudiciis et ex defensione subditorum nostrorum. Ex quo ostendit se non habuisse instructionem quo modo in iis negociis se gerere debeat, et quid a nobis alias de hoc utroque capite responsum sit. Quare monere volui R.m V. ut iuxta hoc nostrum responsum alias missum, praescribet ei quid in hoc genere facere et ille et omnes nostri debeant. Est enim eiusmodi res ut facile errari possit, nisi cum prudentia et cautione procedatur» *Austr. 1* II 559.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

procinctu esse ut istuc veniret, spero et isti rei et reliquis quodcunque potuerit remedium attulisse. Quare non habeo in praesenti aliud quod addam nisi quod commendo me R.ae V. precibus et sacrificiis, eique uberem gratiam et lumen precor. Romae 27 octobris 1590.

---

[a] instruat *del.* De / [b] ipse *del.* nuper / [c] nobis *del.* scribat / [d] in *del.* discessu, *sup.* procinctu.

191

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 18 NOVEMBRIS 1590 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 564 (*prius* 2*v*); conceptus simul et regestum.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 141-42.
SUMMARIUM: *In missione transylvanica instituenda non est adeo properandum.*

Viennae — P. Villerio provinciali.

Respondeo subito R.ae V. litteris datis tertio novembris [1] quibus agebat de Transylvania. In quo negocio etsi mihi placuit eius zelus iuvandi provinciam illam ita indigentem ope, tamen noluissem eam deliberare de tali [a] missione instituenda [2] non expectato consensu nostro; multoque magis nollem eam id exequutioni mandasse quo se propendere ostendebat. Cum enim res tam gravis esset et extra eius provinciam, non convenisset ab ea suscipi sine nostra facultate; praesertim [b] in iis quae semel facta, non possunt deinde sine magno incommodo mutari.

---

[1] Quae desiderantur.

[2] Missionem trium patrum de S.I. petiit Princeps Transylvaniae, mediante suo legato ad S. Pontificem. Legatus Viennae egit hac de re cum P. Provinciali et P. Leleszi; qui rem ad P. Generalem deferebant; cf. epistolam Principis ad P. Wujek; infra, doc. 194.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quod autem ad negocium ipsum attinet[c], re bene perpensa, visum est nobis eiusmodi ut non ita properandum sit. Nam cum instent comitia, verendum est ne si plures ex Societate ibi fuerint[d], cum etiam habitu dissimulato, tamen latere non possint, maiores motus concitentur adversariorum, et[e] impediatur nostrorum revocatio quam ipse Princeps adeo desiderare videtur. Quare melius nobis visum differre adhuc aliquantum et videre[f] exitum[g] comitiorum istorum[h], et quem cursum accipiant res quem animum ostendant proceres illi, et in summa non committere nos vado cuius aliquem fundum non videamus. Cum autem hoc aliquo modo constiterit, tum de personis quoque mittendis constitui poterit. Interim R.a V. Deum oret et a suis orare iubeat ut res illas iuxta beneplacitum suum disponat, nosque ita[i] dirigat ut maius erit ipsius obsequium. Atque ego me quoque commendo etc. Romae 18 novembris 1590.

---

[a] de *del.* mittendo / [b] praesertim *del.* in rebus talibus quae / [c] attinet *del.* etsi / [d] fuerint *del.* etsi, *sup.* cum etiam / [e] et *del.* hostium praecludatur / [f] videre *del.* tum / [g] exitum *del.* negociorum / [h] istorum *del.* tum etiam / [i] ita *sup.*

192

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IOANNI LELESZI S.I.

ROMA 18 NOVEMBRIS 1590 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 564-65 (*prius* 2*v*-3*r*); conceptus simul et regestum.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 141.
SUMMARIUM: *Caute procedendum in missione transylvanica instituenda.*

Viennae — P. Ioanni Lelesio.

Non possum negare quin valde me aedificaverit zelus et pietas Principis[1], ac nos quoque quicquid in[a] iuvenis illius auxilium impen-

---

[1] Sigismundus Báthory, princeps, qui missionem nonnullorum sociorum in Transylvaniam petebat; cf. supra, doc. 191.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dere possemus, ita parati sumus ut etiam pro magno Dei beneficio accepturi simus. Sed videndum est ne [b] adhuc melius ille animatus sit quam instructus, maiorque ei voluntas quam vires. Nobis autem convenit nihil in hoc [c] aggredi quod succedere non possit, quia si aliquid acciderit, esset error novissimus peior priore [2], idque nobis perpetuo reditum praecluderet. Quare accuratius quidem loquemur de hoc cum D. Bodono [3] qui adhuc Romae est, expectans pontificis electionem. Sed in praesenti occurrebat nobis [d] melius esse expectare comitia [565] quae iam futura dicuntur, ut ex iis saltem videamus animorum inclinationem, nec causam praebeamus tumultui aut perturbationi. Certum enim est, etiamsi nostri habitum dissimulent, tamen non posse non cognosci. Quod veremur ne acrius irritet adversarios. Quare, ut dixi, rem Domino commendabimus ac consultabimus diligentius, et cum de re constitutum fuerit, tunc etiam videbimus de personis. Nec aliud iam mihi restat nisi quod [e] Dominum precar ut R.ae V. et animi sanitatem confirmet et restituat corporis ad suam maiorem gloriam et honorem. Romae 18 novembris 1590.

---

[a] in *sup.* / [b] ne *del.* ut novi et [?], *sup.* adhuc / [c] hoc *del.* ten[tari] / [d] nobis *del.* ex / [e] quod *del.* R.ae V. omnem gratiam, *sup.* Dominum.

193

P. IOANNES REYNEL S.I. [1]
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 24 NOVEMBRIS 1590 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 338*r*-39*v*; autographum.

SUMMARIUM: *Comitatus thuroc. petit ut iesuitae praepositura thuroc. spolientur et e regno pellantur.*

---

[2] Mt. 27 64.

[3] De Stephano Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis, et eo tempore Romam misso cf. supra, doc. 183 adn. 2.

[1] De I. Reynel S.I. cf. supra, doc. 42 adn. 24 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... Contra nostros in Hungaria nuper gravem accusationem accepi a comitatu turoziensi [2] ad Ernestum et Imperatorem missam; in qua criminantur nostros esse homines sine pace, alienigenas etc., ideoque praepositura spoliandos et regno exterminandos. Interim non venit decretum a Caesare pro initio dando collegio [3] [338*v*] et ita totum negotium necdum omni periculo caret. Faciet tamen, ut spero, divina clementia benigne nobiscum ne et Styria et Hungaria pellamur. Exosi sunt plerisque non tantum haereticis, sed etiam catholicis quibusdam iesuitae, et utinam eo magis studeamus Deo et omnibus bonis grati et accepti esse ...

In collegio, Dei gratia, omnes valent et suis vacant muneribus. P. Lelesius [4] etiam in lecto non omnino otiosus est, sed re et consilio nos iuvat ...

194

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE P. IACOBO WUJEK S.I.

CLAUDIOPOLI 28 NOVEMBRIS 1590

TEXTUS: *Pol. 50* 87*r-v*; apographum coaevum, insertum in litteris annuis provinciae Poloniae pro anno 1590 conscriptis.

SUMMARIUM: 1. *Suis ex S.I. institutoribus multa debere, ultro profitetur.* — 2. *Claudiopoli templum et collegium aperiri iussit.*

Reverende in Christo Pater.

Literae Reverendae P.V. nobis gratissimae acciderunt [1]. Et quo frequentiores ab ea habebimus, eo nobis erunt chariores. Imo desideramus ut occasionem ad nos scribendi frequentissime suscipiat. Hoc enim nobis pergratum est futurum.

---

[2] De difficili negotio praepositurae et collegii in Hungaria inchoandi cf. supra, doc. 165-66 et 170.

[3] Consensus Imperatoris videtur iam obtentum fuisse; cf. supra, doc. 189.

[4] Vide epistolam Patris Leleszi, diei 8 dec. 1590, ad P. Generalem; supra, doc. 194.

[1] Litterae Patris Wujek ad Principem desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Quod ad nos attinet, grata ac memori mente institutorum nostrorum recordamur, eorumque erga nos propensos animos et voluntates amplectimur, multaque nos illis debere ultro profitemur. Sed [87*v*] et occasionem si quae nobis oblata fuerit, nullam praetermittemus restituendae Societatis. Parva haec videantur quae de calendario a nobis impetrato et admisso a regnicolis accepta sunt [2]. Deo auspice maiora animo molimur in his partibus religionis incrementa. Ex regni consuetudine nunc hic iuri dicendo incumbimus.

2. Die dominico proxime elapso [3], non sine magna catholicorum qui hic Claudiopoli sunt spirituali consolatione, mandavimus templum et collegium patrum aperiri et exornari. Sacra et conciones per Patrem Valentinum [4] Societatis, qui hic apud nos est, publice celebrari iussimus. Quibus nos etiam solemniter interfuimus. Tantus concursus omnium ordinum fuit ut existimemus duo et amplius hominum millia adfuisse. Referta et conferta erat tota area templi ad magnum altare usque. Omnes praecipui proceres haeretici affuere. Quos etsi infectus haeresi animus a nostris caerimoniis avocabat, nostrae tamen hac in parte dignitatis maiorem coacti sunt, quam suae ut ipsi putant, religionis habere rationem. Uno verbo maiore religionis affectu et applausu maior hominum concursus ante illum diem Claudiopoli non est visus. In tanta hominum frequentia P. Valentinus concionem habuit plenam religionis, qua multis etiam lachrymas expressit. Finita concione reliquiae studiosorum Societatis ex gimnasio claudiopolitano, quos nostris sumptibus in Monostor alimus, ante magnum altare publice oratione nos eleganti versibusque excepere. Sacrum solemni ritu a nostris musicis quos praestantissimos ex Italia magno sumptu et labore conduximus, variis instrumentorum generibus celebratum est. Nihil ad solemnitatem desideratum est, soli Societatis patres nobis defuere. Scripsimus ad P. Lelesium [5] ut nobis provideat de tribus patribus, duobus nempe ungaris et hispano tertio. Qua de re ad P. Generalem literas dedit [6]. Rem hanc

---

[2] De calendario gregoriano in Transylvania recipiendo cf. supra, doc. 185 adn. 5.

[3] Die 25 nov.

[4] V. Ladó S.I. qui, ex Moldavia revocatus, in Fogaras Transylvaniae, sub protextione Balthasaris Báthory commorabatur; v. eius epistolam, diei 27 maii, ad P. Generalem; supra, doc. 186.

[5] Quae litterae desunt.

[6] Etiam litterae Patris Leleszi desiderantur. Conservatur solum Patris Generalis responsum; quod videas supra, doc. 192.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum R.V. communicare cum P. Provinciali suo poterit et contendere ne et nobis et religioni catholicae desit [7].

Interim valeat nosque suis ardentissimis precibus commendamus. Omnes patres salutet et praesertim eos qui nobiscum hic in Transylvania fuerunt. Datae Claudiopoli 28 novembris A.D. 1590.

195

P. IOANNES LELESZI S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 8 DECEMBRIS 1590 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 168* 345*r-v*; autographum.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 142-43.

SUMMARIUM: *Princeps Transylvaniae ad restaurandam religionem catholicam indiget aliquo patre nostrae Societatis qui ei adsit et consiliis iuvet.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Etsi invitus, propter consolationem tamen Principis Transylvaniae ut aliquid illi plenius respondere possim, adhuc cogor compellare R.P.V. hoc maxime nomine quod P.V. non bene videtur percepisse mentem boni Principis et intentionem [1]. Nullum habet, R. Pater, cuius consiliis niti possit et iuvari in promovenda catholica religione. Batthorei enim nullius sunt consilii. Caeteri omnes infideles, haeretici ut scit Bodonius [2]. Hoc est igitur quod Princeps bonus urget apud P.V.: saltem patrem unum [3] prudentem et discretum qui illi consilia suggerere possit et modos praescribere restaurandae religionis. Absens enim

---

[7] Videre potes etiam litteras Patris Campana, praep. prov. Poloniae de rebus transylvanicis; supra, doc. 182.

[1] Vide responsum Patris Generalis, diei 18 nov., Patri Leleszi datum de petitione Principis; supra, doc. 192.

[2] De Stephano Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis, cf. supra, doc. 183 adn. 2.

[3] Princeps videtur tres patres e Societate desiderasse; vide supra, doc. 194.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

circumstantiis praesentibus ego hinc occurrere non possum. Sit ergo ibi a latere et ad manum qui suggerat Principi omnia et casibus praesentibus occurrat.

Alterum est quod P.V. attendere debet et quod alii etiam catholici nobiles mihi ex Transylvania scribunt, nisi aliquis praecurrat ex patribus et ipsemet dirigat Principem in reducenda Societate et quasi fundamentum ponat, vix aliquid sperari posse in futurum. Et certe nisi antea quoque ego praecucurrissem, nunquam serio animum Batthorei adiecissent ad nostros introducendos [4].

Tertium videtur R.P.V. periculosum mutato habitu aliquot ex nostris ibi nunc versari. At scit Dominus Bodoni, sciunt patres qui fuerant in Transylvania, quantum proceres urserint nostros ut mutato habitu in regno permanerent. Et testis est P. Viceprovincialis [5] si meae sententiae stetissent, duo sacerdotes apud Stephanum Batthoreum et alii duo apud Balthasarem et alii duo mecum permanere poterant. Denique naturae quoque ungaricae R.a P.V. rationem habeat quae ut in petendo verecundior esse solet, ita si repulsam patiatur, non facile iterum impinget.

Haec R.ae P.V. perscripta esse volui priusquam Principi responderem, ut si forte benignius responsum referrem, haberem quo bonum Principem consolari possem. Certe meo iuditio saltem unus aliquis insignis pater adiungi illi in hac aetate deberet. Iam Paternitatis Vestrae iudicio relinquo statuere quod velit ad maiorem Dei gloriam [6]; me Paternitatis V.R. sacrificiis et orationibus plurimum commendans. Datum Viennae Austriae die Conceptionis Beatissimae Virginis anno 1590.

Reverendae Paternitatis Tuae servus in Christo

Ioannes Lelesius.

Inscriptio: [345*v*] Admodum Reverendo Patri in Christo, P. Claudio Aquavivae generali praeposito Societatis Iesu — Romae.

---

[4] De parte Patris Leleszi in inchoanda missione S.I. in Transylvania anno 1579, cf. MAH I 27*-29*. Qui, cum «nullo superiorum permissu» in hoc negotio egisset, indignationem Patris Generalis provocavit.

[5] Iacobus Wujek S.I.

[6] Responsum Patris Generalis vide infra, doc. 196.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

196

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IOANNI LELESZI S.I.

ROMA 22 DECEMBRIS 1590 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 568 (*prius* 4*v*); conceptus simul et regestum.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 143.
SUMMARIUM: *Placet et missio transylvanica et persona P. Carrillo.*

Viennae — P. Ioanni Lelesio.

Non respondi[a] prius R.ae V. litteris[1] de missione transylvanica quoniam volui[b] antea consultare cum D. Bodono[2]. Nunc autem cum alteras acceperim de eodem negocio[3], respondebo simul utrisque, placere nobis et missionem et personam[c] P. Carilli[4] quam proposuit P. Provincialis[5]; quia confidimus eius virtuti et prudentiae qua utraque opus erit in[d] illo negocio. De tempore tamen mittendi respondeo P. Provinciali[6] esse expectandum D. Bodonum qui se obtulit ad eum secum deducendum. Quod nobis quoque visum est commodius et ad multa aptius. Is autem ut speramus, satis brevi hinc discedet. Quare R.a V. poterit[e] spem facere Principi ut iudicabit, et interim etiam

---

[1] Contrarium videtur evenisse; nam habemus Patris Generalis responsum, die 18 nov. Patri Leleszi datum; supra, doc. 192.

[2] De Stephano Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis, cf. supra, doc. 183 adn. 2.

[3] Litteras Patris Leleszi, die 8 dec. datas v. supra, doc. 195.

[4] Alfonsus Carrillo S.I. (cf. supra, doc. 75 adn. 36 et passim); qui paulo ante designatus est rector collegii novi in Hungaria; v. supra, doc. 189.

[5] Litterae Patris Provincialis hac de re desiderantur.

[6] « Respondebo breviter propter temporis angustiam R.ae V. litteris datis 6 novembris; quas paulo ante accepimus. Et primum quod attinet ad P. Carillum in Transylvaniam mittendum, nos quoque probamus. Sed quia de hoc etiam cum D. Bodono loquuti sumus, qui ipsemet se obtulit ad eum deducendum, propterea hoc melius existimamus ut ipse expectetur. Praesertim cum non ita multo post eum speremus discessurum. Nam sine dubio erit multo commodius et tutius nostris ire cum ipso. Cum P. autem Carillo, si R.a V. non videt aptiorem, potuerit mitti P. Stephanus » *Austr. 1* II 567.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ipsum P. Carillum informare de iis rebus quas putaverit opportunas. Itaque non[f] occurrit aliud in praesenti nisi quod aliquanto ante volueram V.am V. monere, tandem ad nos pervenisse horologium illud D. Christophori[g 7], quod quidem nobis gratissimum fuit et ob rei pretium et ob[h] ipsius qui mittit benevolentiam. Cui precor ut Dominus iustam mercedem retribuat. De cetero commendo me R.ae V. precibus et sanctis sacrificiis; egoque ei omnem gratiam et benedictionem precor. Romae 22 decembris 1590.

---

[a] *prius* respondimus / [b] volui *del.* prius, *sup.* antea / [c] personam *del.* quia confidimus, *sup. del.* quam proposuit / [d] in *del.* tan[to] / [e] poterit *del.* res[pondere] / [f] non *del.* habetur, *sup.* occurrit / [g] Christophorus *ms.* / [h] ob *del.* auctoris.

197

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNI 1590

TEXTUS: 1. *Austr. 132* 55-98 (*prius* 1-20); originale. — 2. Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. « *Litt. Ann. Pr. Austr. 1589-1600* » p. 108-12; originale. Auctorem annuarum varalliensium et selliensium Patrem Szántó fuisse, rationabiliter suspicari licet.

SUMMARIUM: 1. *Domesticarum rerum ratio.* — 2. *Conciones, doctrinae christianae instructio, confessiones et conversiones.* — 3. *Persecutiones a parte haereticorum.* — 4. *De Francisci Wesselényi et Nicolai Dersffy pietate.* — 5. *Processiones et aliae christianae devotionis formae instraurantur.*

II. *Selliae.* — 1. *Extrema ignorantia religiosa populi.* — 2. *Excursio pastoralis Patris Szántó in Montem Sanctum Pannoniae* (*Pannonhalma*).

I — Varalliense collegium in Hungaria

Quae hoc anno 1590 ad maiorem Dei gloriam Varalliae[a] gesta sunt et in reliquis locis per Hungariam, brevi complectar oratione, si

---

[7] Christophorus Keresztúry; de cuius dono cf. supra, doc. 178.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

prius domesticarum rerum rationem reddidero. Usque ad exitum septembris novem fuimus Varalliae: sex patres et tres fratres [1]. His sub octobrem adiuncti sunt ex residentia selliensi tres patres, quartus Graecio accessit. Ita in hoc novo collegio 13 modo vivimus [2]. Omnes fere aliquid adversae valetudinis perpessi, duo etiam in periculo vitae versati divina bonitate convaluerunt. Confessionibus audiendis, concionibus, lectionibus scholasticis, operibus charitatis quae in visitandis infirmis et similibus elucent, satis omnibus patribus fuit negotii. Omnes praeterea spiritualibus exercitiis ad novos cum hoste congressus sese more Societatis communicaverunt.

Dataque non parva est nobis occasio referendi voluntates nostras in Deum, cum undique coniurantibus in capita nostra adversariis vel exilium vel mortem in dies prae oculis haberemus [3]. Quo in genere singularis extitit unius [88] sociorum constantia qui centum armatis nobilibus ipsum sociumque ad mortem vel certe ad vincula deposcentibus intrepide inermis, plenus resignati animi occurrit, seque vincula et centenas mortes perferre paratum pro Ecclesia Dei, fide et subditorum defensione disertis verbis ostendit. Qua sua oratione sic animos adversariorum deiecit ut ab incaepto abstinentes innocui discesserint. Haec domi.

2. Quod ad externos attinet, singulis dominicis et festis sacra et conciones ante prandium, post prandium etiam doctrina christiana est habita in oppido varalliensi; atque in aliquot pagis conciones et doctrina christiana [b]. In quorum uno rem iucundam depraehendit pater. Pueri inter sese constituerunt iudicem qui advigilat qui absint aut adsint doctrinae christianae. Quadam itaque die cum eo venisset tradendae doctrinae christianae causa, vidit ab iisdem pueris quosdam coaetaneos in cippum inclusos quia a doctrina christiana abfuissent. Gaudent parentes cum audiunt puerulos quintum aut sextum annum agentes orationem dominicam, salutationem angelicam, symbolum apostolorum et decalogum recitantes; cum interim nonnulli senes reperiantur qui haec ignorent. Iamque ab oppidanis dici solet: Se verbum Dei non desiderare, dedisse Deum satis superque. Vicini quoque nobiles

---

[1] Vide catalogum triennalem personarum Varalliae degentium; supra, doc. 188.

[2] Status personarum collegii varalliensis anni 1591 videre est infra, doc 199.

[3] Vide ea quae P. Reynel refert die 24 nov. 1590 ad P. Generalem; supra, doc. 192.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

libenter tum concionibus interfuere, tum ad doctrinam christianam liberos suos misere. Sed eum fervorem, res quam paulo post attingemus, aliquantum remisit. Sparserant de nostris ministri novi evangelii nostros nescire concionari; fabulas quasdam aniles tantum [c] pro concionibus adferre. Verum nobiles, auditis nostrorum concionibus in eam sunt adducti sententiam ut dicerent suos ministros nescire [d] concionari, nostrisque sacerdotibus facere iniuriam. Confessiones et communiones extitere nostrorum fere subditorum quibus concionamur. Nam caeteros qui adhuc sub ministris diversae religionis sunt, aegerrime ad ea catholico ritu praestanda adducimus. Inter quos ex nostro pago quodam [a] iam duodecim, ex alio septem habuimus.

3. Praecipuus in his est vir senex et ab adolescentia lutheranus qui, ante annum conversus, hoc anno uxorem aeque senem totamque domum suam ad fidem reduxit et cum iudice sui pagi quosdam alios. Hunc ergo optimum virum, quia ab haeresi ad catholicam esset conversus, nobiles, quod iudicaretur nostras partes defendere, in vincula coniecerunt; atque nos armis et minis magnis persecuti sunt quod parochiam quae esset in medio bonorum nostrorum [e], eiecto haeretico ministro, iterum vendicassemus. Armati enim parochiam S. Georgii nobiles cum rusticis plurimis accedunt ut nostros aut occiderent aut vinctos in arcem suam abducerent. At cum vidissent duos patres unico puero comitatos inermes ad divinam rem peragendam advenisse, subiti cuiusdam terroris cogitatione esse perculsos [!]. Existimabant enim milites armatos in vicinis abditos montibus latere, qui a nostris impetum adversariorum cohibituri essent si quid ab eis in patres attentatum fuisset. Verum homines eiusmodi armati per latebras dispositi nulli fuere; fuisse custodiam divinam ut S. Haelisaeo prophetae quondam divinitus oblatam [4], facile inducimur ut credamus. Sic [89] nostris in ea parochia res divinas peragentibus (ut aliis quoque in locis donec idoneos catholicos parochos imponamus) iam ex subditis illius parochiae viginti catholice confessi communicarunt. Confessi porro communionem sub una specie perceperunt cum Varalliae tum in pagis nostris vicinis circa festa Paschalia (ut alias confessiones et communiones extra id tempus non raro factas neque paucas omittamus) septingenti nonaginta tres. Confessionum pleraeque fuere generales quod id omnino expedire videamus subditis, alias raro rite confessis, defectu confessariorum catholicorum et pastorum qui ad id eos serio fuissent cohortati.

4. Extitit etiam non vulgaris exempli pietas Mag.ci D. Francisci Vesseleni, quondam a secretis Serenissimi Regis Poloniae, Stephani Ba-

[4] Cf. 4 Reg. 6 8-23.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

thorei [5]. Hic ex Transilvania cum in has partes amicos visendi causa venisset, Christo quoque, cum ea sese offerret occasio, festis nataliciis apud nos reconciliari et sacra Eucharistia refici voluit, concionibusque et missae sacrificiis magna pietate interfuit, una cum Mag.co D. Gabriele Docii [6], qui nuper ex Italia redierat, catholico iuvene. Hic Franciscus non satis habuit in templo nostro divinis rebus interfuisse. Secunda die ianuarii nostros evocavit in oppidum vicinum ut ibi divinam rem facerent verbumque Dei praedicarent. Factum id in f medio lutheranorum non sine approbatione praecipue illius loci Dominae Christinae [7], Docii viduae, cuius filiam sibi matrimonio iunctam Franciscus habet.

Rudia quidem haec initia, sed talia ex quibus temporis accessione maiora fidei incrementa sperantur. Versantur interdum ex eodem oppidulo in nostris concionibus quidam cives occulte tamen qui ita nostros praedicant ut optent sibi fieri aliquando copiam libere patres audiendi. Mag.cus Dominus Nicolaus Dersffi comes hontensis, liber baro, vir catholicus et pius, evocatis ter aut quater nostris hoc anno patribus, sacramentorum Christi cum aliquot ex sua familia particeps factus est [8].

5. Habitae praeterea aliis in locis conciones non levi Societatis existimatione. Sacramentum extremae unctionis, quod iam ab aliquot annis neglectum erat his in locis, aliquot personis hoc anno ministratum est. Processiones ad S. Georgium ad S. Crucem Walchae, per sata in festo S. Marci, et ante Ascensionem Domini feriis Rogationum, et post in festo Corporis Christi. Litaniae item in Quadragesima feriis secundis, quartis et sextis ante annum reductae, hoc anno maiori celebritate peractae non parum animi catholicis addiderunt, ut etiam adversae parti detraxerunt. His g accedunt benedictiones caereorum, aquae, salis, herbarum, ciborum; quibus excitati senes potissimum viri et mulieres, sublatis in caelum manibus Deo gratias agunt has caeremonias olim usitatissimas, deinde multo tempore neglectas iam a nobis instaurari. Imagines caereas Agni Dei benedictas parturientibus tribus et uni morbo caduco laboranti profuisse sumus experti. Septem personis gravissime decumbentibus iamque mortem expectantibus sacramenta confessionis et Corporis Christi maximo remedio fuere. Quare iam ho-

---

[5] De Fr. Wesselényi cf. doc. 73 adn. 3.
[6] De G. Dóczy cf. NAGY III 335.
[7] Chr. Nyáry; de cuius familia cf. NAGY VIII 183.
[8] De Nicolao Dersffy cf. supra, doc. 75 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mines, cum morbo corripiuntur, proximum est ut sacerdotem confessionis gratia vocent. Aliquot coniuges dissidentes non parvo tempore, magna aliorum aedificatione conciliati sunt.

Scholastici qui nostris scholis versantur, pietatem cum litteris suaviter imbibunt. Adversae partis non modo studiosis, sed etiam concionatoribus audacter congrediuntur et victorias laeti suas apud nostros praedicant.

Quidam vir ex haeretico loco veniens, sedem in nostro oppidulo fixit. Hic more sibi usitato sine praevia confessione ad sanctissimum Corporis Christi sacramentum accesserat. Admonitus eius periculi [h], tantum horrorem et dolorem tota nocte persensit ut summo mane accurrens ad nostros et fidei catholicae et verae poenitentiae sese subiecerit. Itaque ritu catholico expiatus, digne deinceps et cum sua magna consolatione cibi dominici factus est particeps. Haec Varalliae.

II. Selliae —

1. Selliae quoque nostri non sine fructu versati sunt hoc anno usque ad exitum septembris quo tempore inde evocati cum caeteris Varalliae versari iussi sunt, constituto Selliae catholico parocho; sic tamen ut praecipuis anni festivitatibus selliensibus nostri non deessent. Tres vero patres in universum fuere Selliae ut supra notavimus [9]. Hi non solum oppidulum illud et vicinos pagos concionibus, sacrificiis doctrinaque christiana a fecibus lutheranis et peccatorum liberare felici in multis industria conati sunt, sed etiam ad vicinos pagos magna multorum hominum consolatione excurrere. Sacramentum poenitentiae pene iam abolitum non modo ab haereticis verum etiam a malis et rudibus catholicis praesbyteris qui more pravo, exhortatione tantum ad plebem habita et *Confiteor* vulgo recitato, indignis et inconfessis sacram Eucharistiam porrigunt, postliminio revocari caeptum est. Non sine grandi conatu ostiatim lustrando pagos, et tum suavi tum seria cohortatione fere compellendo ad confessionem, qui alias vix unquam ea de re sacerdotem accessissent. Multi homines qui 12 qui 16 qui 20 qui 30 qui 40 et etiam 50 annis confessi non fuerant. Alii vero vel primum 20 aetatis anno, vel 25 vel 30 vel 40 45 vel 50 confiteri inceperunt. Qui omnes ad 100 generali confessione facta peccatorum etiam sacram communionem pene omnes perceperunt.

---

[9] Vide supra, adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quidam sacerdos catholicus cum in sermone familiari uni nostro sacerdoti fassus fuisset se saepe hominibus confiteri legitime nolentibus, praemissa modo oratione quadam, hostiam non consecratam [i] porrexisse, iis tamen ignorantibus; quia religioni duceret sacramentum praebere, admonitus est serio ne deinceps tantum nefas patraret, neve tam mortifere hominibus illuderet in rebus salutis [j].

Complures inventi sunt iam in statu coniugii atque adeo senes extrema doctrinae christianae ignorantia laborare. Et interrogati de fide, nihil aliud scire respondere quam se unum Deum credere, nullam in divinitate [k] personarum distinctionem nosse. De Christo Domino nihil prorsus, ne id quidem scire quid inter fidem christianam et turcarum interesset. Non orationem dominicam, non symbolum fidei [91] aut salutationem angelicam didicisse. Ad interrogationem quisnam esset Christi pater, respondit quidam quod angelus, alius quod S. Ioannes esset. Laboratum etiam est ut crassus ille error de Eucharistia tolleretur quo multis iam annis pastoribus destitutae plebes profanum panem et vinum et nominant et credunt esse corpus et sanguinem Christi.

2. In duabus excursionibus pluribus in locis et apud plures homines nobiles aeque ac ignobiles concionibus et disputationibus nomen Iesu et Societatis illustratum est. Altera, duabus hebdomadibus circa Pascha versatus est pater unus [10] in Monte Sancto Pannoniae, ut vocant. Locus est templo et monasterio D. Martini nomine celebris quod in primis primus rex hungarorum christianus, S. Stephanus extruxit et ornavit, deinde aliorum regum pietas auxit. Qui etsi vicinus sit turcis, frequentatur tamen a christianis ex omnibus partibus. Hic quatuor pene millibus tum ex turcicis partibus, tum ex christianis confluentium concionatus est. Fructum uberiorem turcarum adventantium rumor, irruptionis timor et trepidatio protinus abrupit. Cum enim hominum animi rerum quae dicebantur veritate caperentur, subita coorta est omnium fuga, auditis symbolis tormentorum iactu [l] datis de adventu hostis. Itaque 20 tantum aut non multo plures confessiones maximo luctu patris exceptae sunt.

Altera excursio fuit prope duorum mensium in comitiis eperiesiensibus quas octavas hungari vocant [11]. Hic in magna nobilitatis Hunga-

---

[10] Verisimillime P. Szántó qui a Stephano Fejérkövy OSB, olim monasterii de Pannonhalma abbati, dein episcopo nitriensi intime diligebatur; cf. supra, doc. 99 adn. 11.

[11] De hac excursione Patris Szántó cf. *ib.* Ubi idem pater obtulit regnicolis nobilibus supplicem libellum de Collegio Germanico Romae, et collegio in Hungaria instituendo. Scriptum videsis supra, doc. 137.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

riae frequentia animos omnium in se unum convertit publicis et privatis orationibus in uno patre Societatis reliquos homines contemplantium atque admirantium. Itaque circiter 40 viri primarii apud Caesarem de sollicitando in Hungaria collegio Societatis dicuntur conspirasse. Sacerdos quidam annis consumptus multorum temporum maculas eluit. Vir primarius item hac occasione usus raro sibi alias oblata, similiter saluti suae sacramentorum usu consuluit...

Data in ianuario 1591.

Bartholomeus Villerius.

---

[a] Varalliae *om. t1* || [b] christiana est habita *t1* || [c] tantum *om. t2* || [d] non scire *t1* || [e] nostram *t2* || [f] in *om. t2* || [g] Huc *t2* || [h] piaculi *t2* || [i] consecratam *del. t2* dedisse || [j] sacris *t2* || [k] divinitate *sup. t1* || [l] iacta *t2*.

198

PEREGRINATIO NOVITIORUM PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNO 1590

TEXTUS: *Austr. 132* 43*r*-44*v*; originale.

Annuae litterae earum rerum quae noviciis Societatis Iesu provinciae Austriae in peregrinatione contingerunt anno 1590
Ad R.P. Provincialem Austriae

Iuxta Societatis instituti normam ex sanctae obedientiae praescripto [1] peregrinati sunt viginti, quorum quatuor in Styriam, parque numerus

---

[1] Peregrinatio novitiorum praescribitur in *Exam. gen.* c. IV § 12 (v. MI *Const.* III 20). Iuxta hanc normam oportet ut novitii per mensem sine pecunia peregrinentur. Quae tamen regula in partibus septentrionalibus Europae, haeresibus infectis, generatim non observabatur. Cf. DUHR, *Geschichte* I 536.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in Hungariam et Silesiam est destinatus; reliquos octo cum Crumlovio Paraga sortita est.

Peregrinatio posoniensis in Hungaria.

Posonium Hungariae metropolim regnique sedem iter cum instituissemus, eleemosyna haud mediocres collegimus, multorum benignitatem cum liberalitate exciperemus sumus experti, sed neque paucorum insolentiam pertulimus. Contumelias tamen quae cum caeteris fuere communes libens praeteribo, neque enim pauci nos suspendio haud eleemosyna dignos vociferabant; multi et pro foelici itineris ingressu ut centum millia daemonum iesuitas omnes raperent, nobis imprecabantur. Plurimi vero, inter quos sacerdotes erant nonnulli (licet Societatis exercitia non tam degustassent quam extremis labris attigissent) Societatis tamen tum institutum, tum etiam experimenta quibus novicii probari solent, improbabant. Quod facto ut ostenderent nobis cubiculi loco vix horreum, pro lectis modicum palearum concessere. Alii etiam N.S.M.P. Ignatium impuro ore praedonem non religiosum fuisse improbissime effutiebant. Alios quos in transfretando Danubio casu socios sortiti fueramus, ore polluto ac foetido impuras canciones eructantes ita occupaverat impudentia ut idem a nobis fieri expostularent. Cum vero nos praepotentis Dei cultores in quo spes omnes nostras haberemus repositas, quicquid quo offendi posset proferre negaremus, eorumque insolentiam quod cum christianos vero, opere tamen se ethnicos profiterentur, reprimeremus, adeo excanduerunt ut verbis et significationibus conceptam iram ostendissent, nisi Domino miserante cohibita fuisset. Neque vero Deo sic disponente defuerunt qui suam erga nos beneficentiam haud obscuris indiciis declararent. Ut enim ad aulam Baronissae cuiusdam optimae piissimae foeminae divertissemus, tanta sumus humanitate tractati ut qui paulo ante ostiatim stipem corrogantes plurimis probris et contumeliis ab infimae conditionis hominibus vexabamur assidue, modo inter viros nobilissimos ferculis nimirum lautis magnificorum instar recumbimus. Tanta profecto mutatio ut tum demum paulo ante Iosephum a fratribus in cisternam demissum ismaelitis venditum, a magistro militum in obscurum carcerem detrusum, modo secundum a Pharaone curru deaurato vehi, omne genu coram illo flecti[2] putare merito quis potuisset. Qui enim praecedenti die tribus integris horis ante palacium impii cuiusdam Pi-

[2] Cf. historiam Iosephi, filii Iacobi; Gen. 37-50.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

carditae[3] pro nummo uno aut altero quem magna cum demissione petebamus, probra et omnis generis calumnias, magna tamen cum animorum nostrorum tranquillitate ab aulicis perpessi vix aliquid paleae ad recumbendum impetraramus, modo nudato capite manusque nostras exosculantes viri gravissimi ac reverendi nos invitant, introducunt, hospitesque gratissimos salutant, primo loco recumbere iubent, primas nobis in omnibus tribuunt, multaque alia praeter largissimam ipsius Dominae eleemosynam id generis offitia praestant. Parochos vero si madidi accedebamus, perbenigne habebamus. E quibus unum sermonibus nostris, cum de aliis rebus, tum de commoditatibus quas in religione Deo serviendi reperire est, cum illo habitis aedificatum ita in Domino reliquimus ut ardenti quodam rerum coelestium amore inflammatus mortalibus commodis ac saeculo nuntium se remissurum polliceretur. Alius vero qui olim Viennae S.P. alumnus apud nostros fuerat ac Societatis exercitiis excultus, nostris monitis eadem vel reiterare vel etiam omnino Christi consilia spretis divitiis sequi decrevit. Cum vero vice quadam in Hungaria religionis gratia templum sanctis Cosmae et Damiano sacrum (quorum festivitas tum celebrabatur) adire conaremur, hominum multitudo quae a viginti etiam leucis devotionis causa eo confluxerat, aditu nos exclusit. Sed re divina peracta sacerdotes tam lauta tractatione quam larga eleemosyna suam erga nos benevolentiam testatam esse voluerunt. Quorum tamen omnium humanitatem vicit alterius cuiusdam charitas quae eo usque sese diffudit ut iis quae nobis communicarat, non contentus, populo insuper concione ad illum habita quatenus nobis stipem erogaret, ni obstitissemus, persuasisset. Non defuerunt et viri alii principes et barones qui nobis ad mensam propriam accersitis haud mediocri eleemosyna donatis currum et proprium, equos et famulos quo ad locum destinatum facilius perveniremus, obtulerunt. Quae ideo quod Societatis peregrinis firma valetudine curru vehi non liceat, gratiis ingentibus persolutis recusavimus.

Posonium ubi appulissemus, magnam civitatis istius partem non sine gravi dolore incendio absumptam conspeximus. Quare franciscanorum monasterium quod de hacce clade intactum reman-[43*v*]serat, adimus. In quod intromissi loci prior varios nobiscum de religionibus sermones instituit, multorum casum ac ruinam deplorans, antiquam etiam monachorum in Societatem nostram calumniam obiiciens, Societatem videlicet modo quidem vigere ut et aliae religiones olim vi-

---

[3] Alias fratres bohemi dicti; secta quaedam hussitarum.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

guerant, sed eam quoque temporis diuturnitate collapsuram. Et recte quidem deflebat, multum enim fratres illi de antiquo franciscanorum fervore ac monasticae vitae severitate remiserant. Ordo admodum illis erat exiguus, refectorium stabuli aut sordidae alicuius sutoris officinae instar; puer quidam legendi imperitus vix octo decemve tempore refectionis periodos ebalbutierat, cum cessare iubebatur; a mensa unus ter quaterve avocabatur; laudabilis praeterea et antiqua illa religiosorum consuetudo qua pedes hospitibus ablui solent, erat aboleta, multaque alia a religionum inceptoribus sanctissime instituta absque omni scrupulo violabantur.

Multa canonicorum posoniensium et ex primatibus nonnullorum benevolentia et liberalitas in nos enituit. Verum ex multis charitatis et humanitatis officiis hoc unum commemorasse suffecerit. Aspach[4] oppidum est Austriae in ditionibus Serenissimi Archiducis Ernesti illud quidem nominatum sed tetra lutheranae haereseos lue ita infectum ut unico duntaxat excepto, caeteri omnes immanissimi catholicorum, praesertim vero Societatis nostrae hostes et sint et nominari velint. Illud nocte iam imminente ingressi lassitudine et fame infecti undequaque hospicii quaerendi causa, sed frustra pervagamur; convitia ibidem crapulam et vinum redolentium varia in nos erumpunt; hospicium vero licet humiliter valde quaeritantes, nullum tamen invenimus. Unum tandem miseria et contemptus quo nos repletos videbat, ut suo nos tecto quidem reciperet, minime autem ut necessitatibus subveniret, emollivit. Itaque de haustu nobis ipsi prospicientes in hominum efferorum turbam incidimus qui ira et ebrietate ita furiis in nos quod catholici essemus, agitabantur ut nisi et boni viri cuiusdam admonitio et divina erga suos providentia nos liberasset, ex hoc periculo salvi minime evasissemus. Verum hoc sceleris genus divina Maiestas de repente ita vindicavit ut qui nobis vitae discrimen intentarat, non sine vitae discrimine ipse praevino ex altis gradibus sit praecipitatus; nobisque ita prospexit ut qui unicus erat in eo oppido catholicus, fama quae iam qui totam civitatem percrebuerat, permotus ad nos accurrerit, illi apud quem tectum obtinueramus, tritici modium in rei remunerationem promittit, domum deducit, omnem antea nobis illatam iniuriam et lauta tractatione et singulari qua erga nostros affectus erat, benevolentia compensavit. Sed quietis tempus ubi advenisset, nos licet invitos ac reluctantes (quippe qui mortificari non sensualitati deservire cupiebamus) in lectis serico coopertis collocat. Hic nostra conversatione ita in Domino est aedifi-

[4] Fortasse Aspern pro Aspach, quae prope civitatem Salzburg invenitur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

catus ut tanta ex quo ad rationis usum pervenisset, nunquam se laetitia et gaudio affectum fuisse afirmaret. Nos etiam quod id nostri muneris esse iudicaremus, ubi frigidos excitandi dabatur occasio, eam haud negligebamus. Multi a nobis in fide catholica confirmati sunt. Multis argumenta contra haereticos a quibus molestabantur, suppeditavimus.

Accidit etiam ut cum imbrium densitate quae vestimenta omnia penetrarat, paulisper in cuiusdam idiotae tuguriolo subsisteremus, artifex quidam alemannus lutheranae sectae foetida peste infectus ad nos accesserit, quem (nobis eum itineris comitem adsiscentes) cum ad Ecclesiae gremium adducere conaremur, ille nostris argumentis convictus ad pertinaciam ut haereticorum omnium mos est, sese convertit, asserens, non obstantibus nostris sophisticis rationibus, se in sua simplicitate permansurum. Aperimus nonnullas Lutheri blasphemias et contradictiones, negat esse Lutheri, sed a nostris hominibus id esse confictum. Viennam ad collegium invitamus idipsum demonstraturi, renuit, ne inquit quandoquidem plurimos doctos viros acres Lutheri eiusque doctrinae propugnatores vestris incantationibus ita infascinastis ut relicta veritatis luce, vestras papatus tenebras amplecterentur, sic quoque me simplicem et ignarum facilius vestris retibus unde me extricare non valeam, comprehendatis. Sed quoniam in eius animo mendacia ista et opiniones pravas radices egisse altiores quam ut a nobis evelli posse viderentur, animadvertimus eum per Christum obsecrantes suae ut saluti consuleret, dimisimus . . .

199

CATALOGUS PERSONARUM COLLEGII VARALLIENSIS S.I.

ANNO 1591

Introductio

Catalogus noster partem constituit catalogi provinciae Austriae pro anno 1591 conscripti. Cuius textum videre est in *Cat. Prov. Austr.* I 489-504. Cursum autem vitae sociorum qui in hoc catalogo recensentur, habes supra, doc. 188 et in *Cat. Prov. Austr.* I passim.

TEXTUS: 1. *Austr.* 123 19*r* (*prius* 5); originale Romam missum. — 2. In S. Monte Pannoniae (Pannonhalma - Hungaria), Bibl. Archiabbatiae OSB, ms. 118 *J* 1 p. 131; exemplum coaevum.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: *Cat. Prov. Austr.* I 503.
RATIO EDITIONIS: Elegimus textum secundum quia addidit etiam linguas quas sodales callebant.

[Catalogus] collegii varalliensis in Hungaria.

1. P. Ioannes Nicolaus Donnius superior, brabantus[a]. Loquitur flandrice, germanice, italice.

2. P. Nicolaus Martonius minister, hungarus[b]. Hungarice.

3. P. Stephanus Arator mittitur[c] interdum ad habendas conciones cum postulatur a magnatibus. Est[d] hungarus. Loquitur hungarice, italice et sclavonice ac germanice mediocriter.

4. P. Marcus Pittachich scisciensis[e] sclavus, concionatur sclavonice. Sclavonice, boemice, hungarice, germanice.

5. P. Leonardus Classovitius concionatur sclavonice. Est. sclavus[f]. Germanice et hungarice.

6. P. Stephanus Cassovius procurator. Est hungarus[g]. Germanice mediocriter, hungarice.

7. P. Iacobus Aldenardensis [Werniers] flander[h], concionatur germanice, docet syntaxin. Flandrice, gallice, germanice.

8. P. Thomas Torralba[i] socius procuratoris, hispanus[j]. Italice novit, germanice, boemice.

9. P. Ludovicus Luccari dalmata[k], docet grammaticam. Dalmatice, italice.

10. P. Laurentius Critander lusatius[l], docet principia, concionatur sclavonice. Boemice, vandalice, germanice, hispanice, sclavonice.

11. Gaspar Scherer svevus[m], dispensator, praefectus sartoriae. Germanice, parum sclavonice et latine.

12. Antonius Catana italus[n], cocus. Italice, germanice et parum sclavonice.

13. Gaspar Albensis [Fejérvári] hungarus[o], sacristanus et credentiarius. Hungarice, parum latine et sclavonice.

Ioannes[p] Hammannus ad diversa.

---

[a] brabantus *om. t1* ‖ [b] hungarus *om. t1* ‖ [c] mittitur . . . conciones] concionator *t1* ‖ [d] Est hungarus *om. t1* ‖ [e] scisciensis sclavus *om. t1* ‖ [f] Est sclavus *om. t1* ‖ [g] Est hungarus *om. t1* ‖ [h] flander *om. t1* ‖ [i] *Torralba in t1 praecedit Aldernandensem* ‖ [j] dalmata *om. t1* ‖ [l] lusatius *om. t1* ‖ [m] svevus *om. t1* ‖ [n] italus *om. t1* ‖ [o] hungarus *om. t1* ‖ [p] Ioannes . . . diversa *solum in t1*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

200

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. MARTINO UNDÓ PRINC. TRANSYLV. A CONFESSIONIBUS [1]

ROMA 19 IANUARII 1591 — IN TRANSYLVANIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 572; conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *Laudatur ob operam apostolicam apud Principem Transylvaniae.* — 2. *De rebus ecclesiasticis a Principe possessis S. Pontifex erit interrogandus.*

In Transylvania — D. Martino Undo.

1. Ex litteris D.is V. [2] quae nobis reddidit D. Bodonus [3], atque ex ipso etiam [a] D. Bodono cognovimus studium et zelum D.is V. in [b] promovendo istic [c] honore divino, et praesertim apud Ser.mum Principem. Quod nobis quidem magnae fuit consolationi pro eo desiderio quod nobis Dominus communicat, salutis proximorum, et certe pro peculiari quodam affectu erga Principem istum quem nos ei merito debere intelligimus ob multas causas. Quare hortamur D.em V. ut pergat quemadmodum caepit, seque magis quotidie confirmet ad eiusmodi opus quod videt adeo esse ad Dei gloriam et honorem, atque etiamsi quae sunt, ut semper erunt difficultates, eas vincere conetur [d] prudentia, patientia, aedificatione vitae ac denique oratione ad Deum. Quae arma novit D.V. quam apta sint et quam efficacia ad pugnandum cum inimicis nostris.

2. Ceterum [e] quod D.V. proponebat ut a S. Pontifice impetraretur circa [f] res ecclesiasticas donatas vel possessas a Principe [4], re [g] perpensa iudicavimus negocium eiusmodi esse ut indigeat altiori remedio. Nam de praeteritis quidem facilius fuisset [h] obtinere remissionem, sed difficultas erit de futuro. Quare hoc melius iudicavimus ut ipse Ser. mus Princeps scribat de hoc ad S. Pontificem, tum etiam ad Ill.mum Car-

---

[1] M. Undó, olim de S.I.; cf. supra, doc. 8 adn. 6 et passim.

[2] Litteras Martini U. videsis supra, doc. 185.

[3] Stephanus Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis; qui nomine Principis res transylvanicas agebat Romae; cf. supra, doc. 183.

[4] Qua de re cf. supra, doc. 185 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dinalem Borromeum [5], eique exponat [f] totum statum rerum, et quid se circa restitutionem facere posse confidat. Si vero aliquid se non posse videt, eius etiam causas [j] exponat. Haec enim erit via obtinendi quicquid poterit in hoc genere obtineri. Et in hoc promptissimum habebit Ill.mum Cardinalem [k] ut adhuc fuit in omnibus. Quod melius et ipse et D.V. cognoscere poterit ex Bodono.

Ceterum quod attinet ad dispensandum cum infirmis de cibis prohibitis, agemus cum eius Sanctitate brevi ut speramus, quoniam in dies expectabamus opportunitatem eam adeundi. Quare non occurrit mihi aliud in praesenti nisi quod Dominum oro ut D.i V. omnem gratiam et virtutem tribuat ut se vineae istius inconfusibilem operarium praestet. Romae 19 ianuarii 1591.

---

[a] etiam *sup.* / [b] in *del.* confirmando / [c] istic *sup.* / [d] conetur *del.* diligen[tia] / [e] Ceterum *del.* quod attinet ad id / [f] circa *del.* beneficia / [g] re *del.* bene / [h] fuisset *del.* omnia / [i] exponat *del.* quo loco sint res / [j] causas *del.* reddat / [k] Cardinalem *del.* qui in.

201

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. STEPHANO BODONI PRINC. TRANSYLV. A SECRETIS [1]

ROMAE 19 IANUARII 1591

TEXTUS: *Austr. 1* II 572; conceptus et regestum manu Patris Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *Non expedit ut P. Possevino in Transylvaniam mittatur.* — 2. *De aliis sociis illuc mittendis brevi decernet.*

Generoso D. Stephano Bodono [a].

Visum est mihi his litteris D.V. salutare, eique aliquid de nostrorum missione in Transylvaniam [c] significare.

---

[5] De Friderico Borromeo (1564-1631) cardinali cf. *Encicl. Catt.* II 1927 30.

[1] De St. Bodoni cf. supra, doc. 200 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Primum autem est de P. Possevino [2]. De quo, etsi ita convenieramus ut D.V. Ser.mi Principis mentem exploraret, tamen postea re melius perpensa occurrerunt nobis iustae causae cur hoc tempore minus id opportunum iudicemus. Quare consultius credimus fore ut D.V. nullum ei verbum de hoc faciat.

2. Praeterea quod ad illos attinet qui ex provincia Austriae destinati erant, hoc etiam monere volebamus, nondum nos omnino statuere [d] potuisse [e] quinam mittendi sint [e] ac fortasse etiam [f] mandaturos ut ex Polonia [g] mittantur. Sed hoc quia non potuimus in praesenti [h] decernere, cogitabimus melius, et proxima hebdomada scribemus [i] ad P. Provincialem Austriae quid faciendum putemus [3].

Omnino in hac deliberatione proposita erit nobis maior gloria Dei et consolatio Ser.mi Principis. Ad cuius obsequia semper erimus paratissimi. Neque aliud modo occurrit nisi quod precor D.V. iter prosperum et omnium caelestium gratiarum abundantiam. Romae 19 ianuarii 1591.

---

[a] Bodono *del.* Etsi nondum sciveram nec scire potueram D.V. pervenisse Viennam, tamen quia ita sperabam per Dei bonitatem et clementiam eo pervenisse, primum / [b] nostrorum *del.* illorum [?] / [c] In Transylvaniam *sup.* / [d] *prius* statuisse / [e] potuisse ... sint *sup.* / [f] etiam *del.* ex aliqua alia / [g] Polonia *del.* eos mis[suros] / [h] praesenti *del.* statuere, *sup.* decernere / [i] scribemus *del.* Viennam.

202

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 19 IANUARII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 15*r*-16*v* (*prius* 200-01 et 204-05); autographum.

---

[2] P. Wujek iam mense augusto anni 1589 suggerebat Patri Generali ut P. Possevino mitteretur in Transylvaniam ad Principem; v. supra, doc. 151 § 4; proposito praesertim patres provinciae Austriae opponebantur; cf. infra, doc. 218.

[3] Vide epistolam Patris Generalis, diei 26 ian., ad Provincialem Austriae; infra, doc. 206.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *De P. Carrillo in Transylvaniam mittendo.* — 2. *Transylvania pendebit a provincia Austriae vel Poloniae.* — 3. *Valde necessarius P. Carrillo provinciae Austriae.* — 4. *Rector novi in Hungaria collegii hungarus sit oportet.* — 5. *Constituit procuratorem bonorum praepositurae in Hungaria Patrem Cassovium.* — 6. *Ibidem rector esse posset P. Szántó vel P. Pitačić.* — 7. *Num bona praepositurae ad tempus in arendam locanda.* — 8. *Exspectat decretum Imperatoris de aperiendis scholis in Hungaria.* — 9. *Iuvenes hungari de Societate ex Polonia in Austriam mittendi.*

... 1. Quae scribit V.R.P. 22 decembris [1] de P. Alfonso [2] mittendo in Transylvaniam, intellexi. Expectabo D. Bodonum [3] et P. Scherer [4]. Iam omnem de Transylvania deposueram cogitationem postquam V.R.P. mentem intellexeram [5]. Sed etiam Princeps nihil rescribit. Audimus hominem quem ad P. Lelesium miserat, in reditu esse occisum.

2. Unum autem cupio intelligere a V.R.P.: An Transylvania futura sit huius vel Poloniae provinciae. Anno 1587 in congregatione nostra provinciali postulaveramus a V.R.P. ne Transylvania nostrae huic provinciae coniungeretur ob causas propositas [6]; quae erant: ob itinerum difficultates et principum harum provinciarum et illius quasdam causas.

3. Et quoniam V.R.P. penultimis suis [7] non obscure prohibebat a nobis fieri missionem, quod ad nos non pertineret, putarem non esse nobis amittendum P. Alfonsum qui est huic provinciae valde necessarius ut novit V.R.P. et multo nobis constitit. Unde etiam quando volebam mittere, non cogitabam nisi ad tempus ut nimirum intra unum vel alterum mensem reverteretur ad officium sibi iniunctum. Quia binas habeo patentes a V.R.P. ut sit rector in Hungaria [8]. Pro qua certe nescio quem rectorem habere poterimus in tanta nostra curta suppellectile.

---

[1] Epistolam Patris Generalis videas supra, doc. 196 adn. 6.

[2] A. Carrillo S.I.; de quo cf. *ib.* adn. 4.

[3] Stephanus Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis; qui eo tempore Romae negotia Principis tractabat; cf. *ib.* adn. 2.

[4] Georgius Scherer S.I. (de quo cf. supra, doc. 36 adn. 8) Romae congregationi procuratorum adfuit.

[5] P. Generalis die 18 nov. 1590 scribebat Patri Provinciali non esse properandum in mittendo socios in Transylvaniam; v. supra, doc. 192.

[6] Textus postulati videre est supra, doc. 20 adn. 21.

[7] Vide supra, doc. 192.

[8] De P. Carrillo, novi in Hungaria collegii rectore declarato cf. supra, doc. 189.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Et certe nullo modo potest esse germanus quia hungari tam domestici quam externi germanos execrantur. Hispanos autem, italos et gallos aliquomodo tollerant. Sed meo iudicio necessarium est quaerere unum hungarum. Alioquin timendum est ne bonis omnibus exuamur etiam contra voluntatem Caesaris. Hoc enim ignorare non debet V.R.P., difficile nos evicturos hungaros in possidendis illis bonis qui dicunt nos non esse[a] incorporatos regno, nisi superiores sint ex ipso regno. Et ego existimo contra ventum tamdiu remigabimus, quousque [non] habeamus superiorem sive rectorem hungarum.

5. Iam ex hac necessitate postquam V.R.P. noluit mitterem aliquos in Transylvaniam, P. Stephanum Cassovium [9] constitui procuratorem utpote hungarum qui valde placet optimatibus, quorum aliquos nobis offensos spero illum Societati reconciliaturum. Habet enim dexteritatem qui si non haberet suum iudiciolum, singularis esset. Sed spero illum Societati utilem fore; quem iam non possum mittere in Transylvaniam cum P. Carillio. Intelligo aliquos isthic esse hungaros, si maturi essent, cuperem V.R.P. dignaretur nobis remittere [10].

6. Caeterum qui ex hungaris patribus possent esse in Hungaria[b] superiores, nuper per literas insinuavi [11]; nimirum P. Stephanum Aratorem, P. Marcum Sisiensem, P. Nicolaum Martonium [12], P. Stephanum [15v] Cassovium. Hi duo ultimi nondum videntur maturi ad gubernandum. Atque hic ultimus Stephanus sedatioris est ingenii, sed alti. Nicolaus autem Martonius boni ingenii ad gubernandum, sed indiget adhuc gubernari, utpote qui volubilis et non satis sit constantis animi in iis rebus quae imponuntur. P. Stephanus Arator, ut novit V.R.P., est sui capitis quando est in potestate constitutus; quamvis si haberet aliquem virum bonum apud se qui esset illi admonitor quem auscultare deberet, forte non omnino male ageret. Est enim homo orationi deditus et plenus charitate. Has enim habet virtutes, sed in conversatione subinde non circumspectus, quamquam nihil certe mali de eo audio. Et certe ad consolationem hungarorum ausus essem[c] Deo propitio illum rectorem Hungariae constituere. Qui si non tam cito rector nominaretur, tamen superior vel vicerector haberetur quousque expe-

---

[9] De St. Cassovio S.I. vide supra, doc. 2 adn. 2 et passim.

[10] Romae studiis incumbebant tres hungari socii: Franciscus Sulyok ingressus Societatem anno 1584; Franciscus Körösi et Stephanus Szalay anno 1589; cf. MAH II 1025 et supra, doc. 79 adn. 2.

[11] Quae litterae non habentur.

[12] De tribus sociis vide cat. mense aug. 1590 exaratum; supra, doc. 188.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rientiam illius administrationis haberemus. Haec autem sine sententia ullius consultoris. Expecto P. Scherer quem cum aliis audiam et V.R.P. referam eorum de hac re sententiam.

P. Marcus non omnino est ad id ineptus. Bonus enim vir, magni zeli, bonae conscientiae et cum Domino coniunctus est. Repraesentat P. Nicolaum Lanoium [13] ut P. Magius [14] referre potest. Gravitatem habet loquendi et incessus. Prudentia illi est mediocris. Egeret bonis consultoribus. Omnino putarem ex his duobus unum esse constituendum primo superiorem vel vicerectorem, dein rectorem habita alterutrius experientia. Haec autem scribo ex me ut V.R.P. insinuem quae de hac re consilium capere et determinare possit. Statim atque veniet P. Scherer patres ad consultationem hac de re vocabo et scribam quid in Domino videatur [15].

7. Quod si V.R.P. noluerit hungarum superiorem constituere, necesse erit consultare an bona in Hungaria debeant in arendam locari quia impossibile erit ea retinere quamdiu externae nationis patres gubernationem habuerint. Et proinde ad evitandas varias et infinitas contentiones quae indies ad detrimentum nostrorum exurgunt, quidam boni amici nostri et magni viri consilium dabant antea et iam dant ut bona illa daremus ad tempus in arendam quousque possimus habere homines hungaros qui superiores essent. Sed quia valde reformidamus ne per arendam bonis illis exuamur et privemur, hactenus semper cum difficultate pergimus. Iam tentamus ut scripsi, per procuratorem hungarum P. Stephanum [16] quomodo res succedet. Aliqui autem putant quod [16*r*] [si] vocaretur procurator more gentis administrator, res nostras in tuto haberemus. Sed periculum esset ne administrator superiorem plane everteret et eius tolleret autoritatem.

8. Caeterum quotidie expecto decretum Caesaris de aperiendis scholis [17]. 17 septembris datum est a Caesare et nondum scribae expediverunt. Sollicitantur singulis horis. Spero brevi finem . . .

---

[13] N. Lanoyus S.I., belga, olim collegii viennensis rector, deinde praepositus provinciae Austriae primus ; et demum visitator eiusdem provinciae ; cf. MAH I 14*-15* et *Cat. Prov. Austr.* I 716.

[14] Laurentius Maggio S.I., italus quoque optime de provincia Austriae meritus ; cf. MAH I 15* et *Cat. Prov. Austr.* I 724.

[15] Quod et fecit epistola, diei 16 febr. ; v. infra, doc. 210 § 2.

[16] St. Cassovius S.I. ; cf. supra, adn. 9.

[17] De decreto cf. supra, doc. 189.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. Intelligo in Polonia esse ad 14 vel circiter hungaros iuvenes quidem ex nostris [18]. Si V.R.P. coniunxerit Transilvaniam nostrae provinciae, cuperem nos habere potestatem a V.R.P. repetendi hungaros pro hac provincia quod P. Provincialis pro sua charitate libenter remittet ut iam duos valetudinarios nobis misit [19] ...

---

[a] esse *del.* incorrp / [b] in Hungaria *sup.* / [c] essem *del.* si.

203

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POLONIAE S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VARSOVIA 19 IANUARII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 19*r*-22*v* (*prius* 79-82 et 479-82); autographum.

SUMMARIUM: *Quid sentiat de spe et modo reducendi Societatem in Transylvaniam.*

... Ad P. Valentinum [1] in Transylvania scripsi, instructionemque mittam. Multa de illa provincia scribuntur huc ex Austria: et quod Princeps petat remitti nostros, et P. Leonardum [2] denuo illuc mitti etc. Sed neque haec ita esse credo, neque expedire puto sic currere iterum fugandos et pellendos. Rescindatur prius in [a] generalibus comitiis impium illud decretum contra nos in similibus comitiis factum. Postea petat a P.V. Princeps reductionem nostrorum. Praemittatur aliquis noster, intelligens negotia illa qui et videat et statuat cum Principe

---

[18] De hungaris novitiis in prov. Poloniae degentibus cf. supra, doc. 177.

[19] Alexander Dobokay et Petrus Pázmány; cf. *ib.* adn. 4. — Responsum Patris Generalis v. inferius, doc. 208.

[1] V. Ladó S.I., qui revocatus ex missione moldavica, in Fogaras Transylvaniae, sub protectione Balthasaris Báthory, commorabatur; v. eius epistolam, diei 27 maii 1590, ad P. Generalem; supra, doc. 186.

[2] L. Rubenus S.I., rector collegii claudiopolitani, anno 1591 Olomutii munus regentis convictorum obibat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 769.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quomodo restituendi sint nostri et nostra illis. Tum vero suo aliquo a latere misso ad pulsos, reducat illos cum dignitate ne intrusisse nos videamur. Quamquam per hoc etiam intelligo [b] debere nos dissimulare cum isto P. Valentino ut cum socio (ut ordinavi ad eum mittendum e Moldavia) [3] ita, prout vocatus est, illic maneat et, ut [c] facit, afflictos soletur catholicos [20*r*] excursionibus frangatque glaciem istam ac iter praeparet aliis. Nam si contingeret repugnare regnum, facile sine nota posset redire in Moldaviam, unde illo venit. Sicut et non sentio nimis rigide et pompose nos debere omnia supradicta circa reductionem nostrorum expectare debere. Sed quantum tempora et occasiones ferent; praeter illud quod nullo modo putarem reductionem faciendam, si status refragaturi ex decreto illo impio non prius rescisso putaretur. Sed forsan plura scit R.P.V. quam nos hic qui tantum oblique ab Austria multa audimus. Et illud maxime: iam Transylvaniam non pertinere ad Poloniam. Quod nostri hic non detrectant, sed vereor ut aliquando fieri possit ob rationes statuum ut vocant ...

---

[a] in *sup.* / [b] intelligo *del.* non / [c] ut *sup.*

204

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 26 IANUARII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 34*r*-35*v* (131-32 et 19-20); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Scholae brevi aperientur in Hungaria.* — 2. *Omnes invident bonis praepositurae thuroc.* — 3. *Num bona illa in arendam danda?* — 4. *Rector ibi constituendus hungarus sit oportet.*

... Ultimis meis literis insinuavi de rectore cromloviensi et de hungarico. Iterum iam repetam ... [34*v*] ...

---

[3] Missus est Gregorius Vásárhelyi S.I.; cf. infra, doc. 225 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. De Hungaria nescio quid scribam. Tandem habemus decretum Caesaris [1] quo licet nobis aperire scholas in nostris bonis. Deinde Caesar omnem potestatem facit Ser.mo Principi Ernesto ut agat cum consiliariis quatenus constituant nobis certum locum stabilem pro collegio futuro [2]. Primum quo datur nobis potestas aperiendi scholas, omnino cogitamus facere. Secundum relinquemus Ernesto Ser.mo Principi et eius consiliariis qui vel in nostris bonis relinquent vel alium meliorem locum assignabunt. Quicquid sit, valde timeo ne nihil futurum sit.

2. Agimus in hoc negotio hungarico tamquam omnes essemus caeci. Nihil fere solidi consilii accipere possumus. Omnes enim videntur bonis illis praepositurae inhiare [3]. Et experior quod nullum plane habeamus amicum. Omnes enim tum ecclesiastici quam saeculares exoptant illam praeposituram et parum cogitant de adiutorio Ecclesiae et nihil prorsus de Societate. Res certe est miserabilis. Ipsemet Ser.mus Princeps Ernestus dicit non possumus multum iuvare vos videatis. Ecclesiastici mirum in modum cupiunt illam praeposituram. Saeculares vellent habere partem. Sic nos inter utrumque manemus sine ullo adiutorio.

3. Negotium ad restim venit: vel debemus habere superiorem hungarum qui possit tamquam pars regni obtinere praeposituram et facere ut illa incorporetur regno [4] [35r] vel debemus illa bona dare, velimus nolimus, ad arendam. Et ad hoc volunt nos etiam catholici urgere. Hodie intellexi quod cras me vocabit Princeps Ernestus ut demus illa bona ad arendam. Quod etiam amici boni et magnates in principio suaserunt. Quid iam debeam respondere. Consilium non invenio quia patres omnes quos adhibere possum ad consilium, non conveniunt. Unus sic alter sic consulit. Non invenio aliud quam remittam me ad V.R.P. a qua expecto resolutionem. Si V.R.P. dicat, scribas mihi consilium consultorum, respondeo quod non est consentiens. Si dicat quid tu dicis, respondeo me haerere quia video nostros ista bona non scire gubernare. Deinde si dabuntur ad arendam, periculosum esse ne plane illa amittamus. Quod si non amittemus, timeo ne pecuniae arendae plane non reddantur. Atque haec est consultationis difficultas. In hoc rogo V.R.P. dignetur nobis in genere suam mentem explicare et cito

---

[1] De decreto cf. supra, doc. 202 § 8.

[2] De loco collegii quatuor annos disputatum est; sed praesertim anno 1588; cf. supra, doc. 75-78.

[3] Cf. supra, doc. 155 § 1.

[4] Cf. supra, doc. 176 § 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quia periculum est in mora. Conabor ut potero procrastinare. Sed nescio quamdiu potero.

4. Ceterum de rectore sive de futuro superiore puto esse constituendum hungarum [5] etiam si sit minus [a] idoneus. Quia ut aliquoties scripsi, hungari non possunt videre germanum. Alterius nationis aliquomodo; sed certe sinistro oculo. P. Stephanum Aratorem vel P. Marcum Sisiensem insinuavi V.R.P. [6] . . .

---

[a] nimis *ms.*

205

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 26 IANUARII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 574 (*prius 7v*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 1-2.
SUMMARIUM: *Mittitur in Transylvaniam ut Principem in spiritualibus iuvet.*

Viennae — P. Alphonso Carillo.

Scribimus P. Provinciali nos re bene consultata et perpensa R.am V. elegisse ad missionem transylvanicam [1]. Et certe etsi in provincia ista non una res occurrebat in qua R.V. fructuose occupari posset [2], tamen nihil tanti apud nos fuit atque consolatio et confirmatio illius Principis quem ex corde diligimus; praesertim cum ex eo tanta alia bona pendeant. Itaque eat sane R.V. non solum bono, sed etiam magno

---

[5] De rectore hungaro creando cf. supra, doc. 202 § 3-7.
[6] Responsum Patris Generalis videas infra, doc. 209.
[1] Epistolam Patris Generalis ad P. Provincialem v. infra, doc. 206.
[2] Declaratus rector collegii novi in Hungaria; cf. supra, doc. 202 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

animo ad opus ad quod eam Dominus segregavit [3], et confidat in eo qui [a] dat verbum evangelizantibus virtute multa [4]; quoniam ipse ei aderit eamque in rebus omnibus pro sua gloria diriget. Caeterum quod attinet ad instructionem, eam partim a P. Provinciali, partim a P. Lelesio habebit. Nos ei tantum [b] circumspectionem et maturitatem commendamus, ne nimius zelus ut interdum [c] in aliquibus ferventibus solet, potius impedimento sit melioribus operibus. Sed hoc quoque confido R.am V. non defuturum tum propter suam prudentiam, tum propter Spiritus unctionem qua illam de omnibus docebit [5]. Addetur etiam ei socius, quem P. Provincialis eliget. Atque eum, quicunque fuerit, R.V. nomine nostro salutabit et eadem illi commendabit. Nec aliud occurrit nisi quod R.ae V. lumen et gratiam a Deo precar tali negocio necessariam, et ipse me eius precibus ac sanctis sacrificiis commendo. Romae 26 ianuarii 1591 [6].

---

[a] qui *del.* vocat / [b] tantum *del.* prudentiam et / [c] interdum *del.* solet.

206

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 26 IANUARII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 573 (*prius* 7*r*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 423 (ex parte).

SUMMARIUM: 1. *P. Carrillo mittatur in Transylvaniam cum quodam socio hungaro.* — 2. *De scholis in Hungaria aperiendis et de rectore ibi constituendo.*

---

[3] Cf. Gal. 1 15 et Rom. 1 1.
[4] Ps. 67 12.
[5] Cf. 1 Ioan. 2 27.
[6] Responsum Patris Carrillo v. infra, doc. 211.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae — P. Villerio provinciali.

1. Post multam cogitationem et consultationem de missione transylvanica [1] denique [a] visum est nobis in Domino P. Carillum ad id opus destinare [2]. Quoniam etsi in ista provincia tam utilis ac pene necessarius videbatur [3], omnino tamen posthabenda putavimus illi fructui qui sperari potest ex Transylvania non solum bona directione Principis, sed etiam restitutione Societatis, si Dominus Deus spem nostram et desideria nostra pro sua gloria iuverit. Haec autem omnino fere [b] pendebunt ex prudentia et circumspectione eius qui iam mittendus erat; qui si non ut oportet caute et circumspecte procederet, potius aditum obstrueret Societati quam aperiret. Quare, ut dixi, visum est nobis [c] nusquam melius [d] et utilius collocari posse P. Carillum quam illic. Ei vero R.a V. socium adiunget hungarum aliquem (hoc enim etiam aptius iudicavimus) vel patrem illum de quo antea cogitaverat [4], vel qui videbitur. Utrique autem instructiones dabit quas [e] intelliget convenire, et faciet etiam ut accipiant instructionem de omnibus a P. Lelesio; atque ipse eos commendet Principi, et aliis quibus oportebit. Quod si D. Stephanus Bodonus [5] nondum istinc discesserit, poterunt ire cum ipso; sin iam abierit, ibunt separatim.

2. Quod attinet ad Hungariam, cum ibi aperiendae iam sint scholae, bonum erit ut R.V. ipsa eo excurrat, idque iuvabit ad instruendum rectorem, quicunque fuerit. Eum nos quidem cogitabamus esse posse P. Petrum Ximenez [6], quoniam ex informatione quam R.V. misit, et ex eo quod nos de [f] ipso novimus, visus est nobis [g] fore aptus. Sed tamen R.a V. consultabit melius et [h] exquiret iudicium [i] eorum qui ipsum norunt, et nominatim P. Neukirchii [7]. Quod si hic non iudica-

---

[1] Vide epistolam Patris Generalis, diei 19 ian., ad D. Bodoni; supra, doc. 201.

[2] Vide epistolam Patris Generalis ad P. Carrillo; supra, doc. 205.

[3] De multiplici enim utilitate Patris Carrillo in provincia scribebat P. Provincialis ad P. Generalem; v. supra, doc. 202 § 3.

[4] Videtur propositum fuisse in epistola Patris Provincialis; quae tamen ad nos non pervenit.

[5] De St. Bodoni cf. supra, doc. 202 § 1.

[6] Petrus Ximénez S.I. (1555-1633) hispanus toletanus, professor theologiae Graetii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 823.

[7] Paulus Neukircher S.I. (1548c-1602) silesius, rector collegii pragensis; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 739.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

retur adeo idoneus, R.V. ponet aliquem nomine vicerectoris tantisper dum aliquem nobis proponat . . .

---

[a] denique *sup.* / [b] fere *sup.* / [c] visum est nobis *sup.* / [d] melius *del.* quam / [e] quas *del.* videbit / [f] de *sup.* / [g] nobis *del.* posse / [h] et *del.* petet informationem ab iis / [i] exquiret iudicium *sup.*

207

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. D. STEPHANO BODONI PRINC. TRANSYLV. A SECRETIS

ROMA 26 IANUARII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 573*r* (*prius* 7*r*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 409.

SUMMARIUM: 1. *S. Pontifex concessit indulgentiam iubilarem.* — 2. *Patrem Carrillo elegit ut ad Principem Transylvaniae se conferat.*

Viennae — Generoso D. Stephano Bodono.

1. Scripsi ante octo dies D.i V.[1] Nunc autem occurrebat ei indicare Ill.mum D. Cardinalem Borromeum[2] egisse cum S. Pontifice de eo quod D.V. cupiebat circa consequendum iubileum et impetrasse. Quod cum mihi eius Ill.ma D.V. exposuisset, illud[a] quoque addidit eius Sanctitatem delectatam etiam esse ista D.is V. devotione ac pietate. Quin etiam confirmavit esse ei desiderium non mediocre iuvandi Transylvaniam. Quod mihi quoque fuit consolationi.

2. De caetero nos una cum his litteris alias scribimus ad P. Provincialem Austriae ut ad Ser.mum Principem mittat P. Carillum cum

---

[1] Epistolam Patris Generalis, diei 19 ian., ad D. Bodoni v. supra, doc. 201.
[2] De card. Friderico Borromeo cf. supra, doc. 200 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

socio [3]. Spero autem eius patris prudentiam et doctrinam et virtutem satisfacturam et D.i V. et Principi. Et certe erat ille quidem valde utilis et necessarius [b] provinciae suae, nec poterit eo carere sine magno incommodo. Sed tamen omnia posthabenda, putavimus consolationi eius Principis quem ex animo amamus et a quo omnia bona speramus. Quare commendamus eum magnopere cum suo socio D.i V. eamque oramus ut nostro etiam nomine commendare eos dignetur Ser.mo. Non aliud restat nisi quod D. I V. omnem gratiam et benedictionem a Domino precamur. Romae 26 ianuarii 1591.

---

[a] illud *del.* etiam, *sup.* quoque / [b] necessarius *del.* Austr[iae].

208

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 1 FEBRUARII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 574-75 (*prius* 7*v*-8*r*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *Patrem Carrillo maxime idoneum censet qui ad Principem Transylvaniae mittatur.* — 2. *De rectore in Hungaria constituendo et de permutatione praepositurae thuroc.* — 3. *De sociis hungaris ex Polonia in Austriam transferendis.*

... 1. Ceterum quod attinet ad P. Carillum, iam R.V. cognoverit ex nostris litteris [a] scriptis praeterita hebdomada [1] quod nobis in Domino visum esset, nempe ut ad Principem Transylvaniae se conferat; quoniam, ut tunc scripsi, etsi videbamus provinciam istam eius opera egere, tamen nullum adeo aptum in promptu habebamus quem ad [b] negocium illud destinaremus [c].

---

[3] Epistolam Patris Generalis, diei 26 ian., ad P. Provincialem Austriae, v. supra, doc. 206.

[1] Vide epistolam Patris Generalis, diei 26 ian., ad P. Provincialem; supra doc. 206.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Ac nunc quoque eo magis consilium hoc probavimus quoniam R.V. de rectore collegii hungarici ita disserit ut non disperet posse se invenire hungarum [d] [2]; de quo expectabimus ut R.V., quemadmodum indicat, denuo nobis [e] scribat, postquam cum suis consultoribus egerit.

Quod idem dico de elocandis bonis illis hungaricis [3]. Quae res nobis quoque admodum placeret, etiamsi subeunda esset aliqua iactura temporalis. Haec enim quaecunque sit, tolerabilior est, quam iactura disciplinae et bonae existimationis, cui semper expositi erimus dum nostri ipsi in tali negocio versabuntur. Quare id R.ae V. valde commendamus ut diligenter videat ac deinde nos moneat . . .

3. De hungaris qui sunt in Polonia [4], R.V. agere poterit [f] cum P. Campano provinciali et cum eo convenire. Quamquam non putamus esse illic nisi iuvenes admodum et adhuc immaturos ad [575] negocium. Cuiusmodi sunt etiam qui Romae sunt [5] . . .

---

[a] litteris *del.* ante dies octo / [b] ad *sup.* / [c] destinaremus *del.* De / [d] hungarum *del.* quem ei praeficeret / [e] nobis *sup.* / [f] poterit *del.* suo ipsius nomine.

209

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 9 FEBRUARII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 576 (*prius* 8*v*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *De scholis in Hungaria aperiendis.* — 2. *De bonis praeposituraе thuroc. in arendam locandis.* — 3. *De rectore in Hungaria renuntiando.*

---

[2] Cf. epistolam Patris Provincialis, diei 26 ian., ad P. Generalem; supra, doc. 202 § 4 et 6.

[3] De quo cf. *ib.* § 7.

[4] Cf. *ib.* § 9.

[5] De tribus scholasticis hungaris qui Romae studiis Societatis incumbebant, cf. *ib.* adn. 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae — P. Villerio provinciali.

... 1. Visum est subito respondere R.ae V. litteris datis 26 ianuarii[1]. In quibus praecipuum erat de collegio hungarico. De quo nos[a] quoque probamus ut scholae aperiantur. Quoniam praeter cetera hoc iuvabit ad stabiliendum melius negocium. Quod ad locum attinet, ut R.V. scribebat, consultet cum Ser.mo Ernesto, eique proponat quem maxime aptum iudicarit ad faciendum fructum.

2. De bonis ad arrendam locandis nobis quidem placet quoniam, etsi in hoc quoque sua sunt incommoda, tamen maiora videntur incommoda ut nos ea retineamus, propter pericula et distractiones ut in re non nostrae professionis. Quod autem addit periculum esse, si locentur, ne amittantur, huic credimus occurri posse si amicus aliquis probus et fidelis quaeratur qui ea conducat[b], etsi aliquanto minori pretio concedendo fiat; deinde si non ad longum tempus, praesertim his initiis, locentur, ut ad triennium aut circiter. Etsi[c] non impedimus quin ad plures etiam si aliter omnino fieri non posset[c].

3. Restat de rectore qui nobis e duobus magis probatus est P. Marcus[2], quem, bona instructione data et additis bonis officialibus, speramus bene functurum officio. Saltem experiri poterimus. Et si postea mutandus sit, saltem ad hoc serviet ut suavius, utpote non omnino externus collegium introducat...

---

[a] *prius* nobis / [b] qui ea conducat *sup.* / [c] Etsi... posset *in marg. alia m.*

210

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 16 FEBRUARII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 45*r*-47*v* (*prius* 133-35 et 45-47); autographum.

---

[1] Quas videre est supra, doc. 204.
[2] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 202 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Patrem Carrillo una cum duobus sociis in Transylvaniam mittet.* — 2. *De rectore in Hungaria constituendo.* — 3. *De bonis praeposituraе thuroc. in arendam dandis.*

... Binas V.R.P. accepi literas his diebus 26 ianuarii et 1 februarii datas[1]. In quibus potissimum scribebat de P. Carillio mittendo in Transylvaniam, et de rectoribus cromloviensi et hungarico.

1. P. Carillium statim atque veniet D. Bodonus[2] mittam in nomine Domini. Illique adiungam duos: unum patrem et unum fratrem qui callet hungaricum et germanicum. De patre nondum apud me constitui quia iam nullo modo possum mittere P. Stephanum Cassovium qui hucusque optime se gerit in officio procuratoris[3], datque spem maioris administrationis et gubernationis. Et ideo cupiebam illum ire Romam quemadmodum V.R.P. iam concesserat[4], ut et in spiritu consolidaretur et in scientia prudentiaque augeretur. Sed necessitas coegit hic retinere. Si iam mitteretur in Transylvaniam, insignem rerum nostrarum faceremus iacturam. Et quia melior est semper ratio et conditio possidentis, quam illius qui spe et expectatione contendit, nobis magis est providendum de Hungaria quam de Transylvania. Quam tamen nolim negligi, pro qua etiam forte citius quam par erat et vires nostrae poterant conatus nostros V.R.P. obtulimus. Quod autem P. Carillio et duobus aliis omnino nobis necessariis ob eam privemus, spero Deum et V.R.P. respecturam nostra duo aera minuta quae cum foenore ad nos revertentur. Cuperem autem intelligere a V.R.P. sub cuius erunt potestate cum in Transylvania erunt: an sub hac vel Poloniae provincia?[5] Quod si sub Polonia, rogo ne eos amittamus. Unde etiam cuperem intelligere quamdiu debeat durare haec missio? Putarem terminum certum constituendum. Postquam misero, nomina eorum qui mittentur, perscribam.

2. Quod attinet ad rectorem hungaricum, consultavimus, sed paucos habui in mea sententia[6]. Omnes tamen consultores ferebantur potius ad Stephanum Cassovium quam ad alios duos P. Stephanum

---

[1] Quas videsis supra, doc. 206 et 208.

[2] De Stephano Bodoni cf. supra, doc. 202.

[3] De St. Cassovio S.I. cf. supra, doc. 202 § 5.

[4] De itinere romano Patris Cassovii cf. supra, doc. 187.

[5] Etiam P. Provincialis Poloniae posuit eandem quaestionem; v. infra, doc. 215.

[6] De rectore in Hungaria constituendo cf. supra, doc. 202 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Aratorem [a] et P. Marcum [7]. Sed in Cassovio unum omnes reformidabant aetatem adhuc non satis ad id maturam et aliquid in humilitate naevi. Coniunctus tamen est Deo per orationem. Iam sum intra duos dies iturus in Hungariam ut demus principium lectionis in principio Quadragesimae . . .

3. Res hungaricas acuratius despiciam tam de rectore hunga-[45*v*] rico, quam de ipsis bonis dandis in arendam. Dominus Palfy [8] quem novit P. Magius [9], Dominus Dersfy [10] et alii non pauci magnifici viri tam catholici quam haeretici libenter acciperent in arendam ; et Dominus Palfy obtulit mihi nuper in paratis 4000 talleros. Sed etiam sunt episcopi qui cupiunt habere. Imo puto capitulum strigoniense desiderare. Iamdudum in ea essem sententia, nisi unum reformidarem ne exueremur illis bonis per arendam, vel certe ne qui fruerentur, nobis statis temporibus solverent. Sunt enim hungari in pecuniis tenaces. Primis equidem vicibus solverent, sed secundis dubitarem. Tamen diligenter ut potero omnes rationes inquiram quomodo in quiete sine molestia administrationis eiusmodi bonorum saluti animarum incumbere possimus. Atque certe ipsemet Princeps Ernestus suasit mihi ut daremus ad arendam et magnus ille Arach [11] ante suam mortem [12] . . .

---

[a] Aratorem *sup.*

---

[7] P. Generalis Patrem Pitačić caeteris praeferendum censebat ; v. supra doc. 209 § 3.

[8] De N. Pálffy cf. supra, doc. 43 adn. 22.

[9] De Laurentio Maggio S.I., olim provinciae Austriae praeposito, cf. supra, doc. 202 adn. 14.

[10] De Nicolao Dersffy cf. supra, doc. 197 adn. 8.

[11] Leonardus de Harrach, Imperatoris a consiliis ; cf. MAH II 494.

[12] Responsum Patris Generalis, diei 7 martii datum, est huiusmodi: « Ad litteras R.V. datas 16 febr. haec occurrebant respondendum: primum, de rectore hungarico iam nos antea indicasse magis probari P. Marcum ; nam P. Stephanus interim aetate et usu quotidie magis aptum factum iri speramus. Et R.V. etiam in hunc finem debebit curare ut paulatim formetur adhibendo eum ad negocia et instruendo ac monendo. Sic enim et detegetur talentum quod habet, et quod habet, melius fiet » *Austr. 1* II 576.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

211

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 22 FEBRUARII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 59*r*-60*v* (*prius* 136-37 et 48-49); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 1-6.

SUMMARIUM: 1. *Se imparem iudicat missioni transylvanicae, attamen obtemperans omnia tamquam a manu Dei accipit.* — 2. *Petit nonnullas facultates et personas huic missioni necessarias.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Ante octo dies ex Ungaria, quo a Patre Provinciali missus fueram ut quaedam novi collegii negotia expedirem, rediens literas hic reperi quas V.P. 26 ianuarii ad me dedit [1], ut mihi transylvanicam missionem demandaret. Comparatus sum iam ad iter. Solum praestolor Domini Bodonii reditum [2] qui Venetiis perscripsit se hodie aut crastiana luce huc appulsurum. Quamprimum igitur comparuerit, uti V.P.i visum fuit, obtemperans, sicut decet, ei me adiungam, omniaque accipiam quasi de manu Dei prodierint per V.P.m. Caeterum res ista tanta mihi videtur quae iure alium hominem postularet quam Alfonsum cuius imbecillitatem tam in pietate ac prudentia quam in eruditione huic negotio pernecessaria. Si V.P. coram vidisset, aliter de hac re, ni fallor, statuisset. Ego quidem [a] labores et difficultates non refugio. Sed vehementer timeo ne meis peccatis et imperfectionibus fructus quem V.P. caeterique ex ista missione percupiunt colligere, impediatur; simque subinde optimae matri nostrae Societati videlicet dedecori male me gerendo procul a collegiis positus, cui honori potius esse deberem. Timor hic non paucas lachrymas mihi iam excusit, excutiet decursu temporis forte uberiores. Ista non consilio affligendi V.P. exaravi, sed ut [b] rem ipsam exponerem; atque exponendo ad auxilium maius infirmo filio impertiendum permoverem, et uti cum Deo lo-

---

[1] Quas videre est supra, doc. 205.

[2] De Stephano Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis, cf. supra, doc. 202 adn. 3 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quens S. Leo (serm. 1 de assumptione ad pontificatum) ait: Qui mihi honoris (ego substituam oneris) est autor, ipse mihi fiet administrationis adiutor, ne sub magnitudine gratiae aut doni succumbat infirmus. Mi admodum Reverende Pater, filius minimus Societatis sum et parvi momenti. Iuvet igitur me obsecro precibus suis et aliorum, ne divinam Maiestatem inprimis piscis extra aquam positus offendam; deinde ne gloriam Dei bonaeque Societatis existimationis amplificationem retardem, sed ut potius conatibus meis promoveam. Utinam licuisset in isto genere mihi plura cum V.P. tamquam cum optimo meo patre colloqui. Sed finem faciam.

Convertam me, quandoquidem ita Deo placuit, licet ego ignorem consilium, ad proponenda quaedam missioni transylvanicae necessaria, pro qua ut V.P. praecepit, a Patre Provinciali ex parte, a [c] Patre vero Lelesio plene instructionem iam accepi.

1. Primum quod a V.P. aveo scire est, ad quem tamquam ad provincialem mihi proprium in dubiis debeam recurrere [3]. Interea ac V.P. aliud non perscripserit, non constitui recurrere nisi ad P. Provincialem Austriae [d] qui proximior [!] est et ex Transylvania potest multo consuli facilius.

2. Si alios nostrorum in Transylvania invenero, num ego illis vel e contra, subesse debeam. Audio autem esse apud Magnificum Balthasarum Battori Patrem Valentinum Lado siculum [4].

3. Transylvanis quaedam privilegia peculiaria a Gregorio 13 fuerunt concessa quae mihi possent esse usui [5]. Exemplar tamen illorum cuperem quamprimum recipere, cum instructione V.P. hac de re. Ad P. Possevinum etiam scribo [6] qui, missus a Gregorio, Patri Lelesio vel omnia vel complura contulit cum facultate ut ipse aliis ad tempus delegaret eadem. Iam P. Lelesius quantum in se est mihi sociisque duobus delegavit. Illorum tamen nullum iam invenitur exemplar. Expe-

---

[3] P. Generalis constituit superiorem missionis transylvanicae Patrem Leleszi; v. infra, doc. 213 § 1.

[4] Vide epistolam Patris Ladó, dici 28 martii, ad P. Generalem; infra, doc. 212.

[5] P. Generalis de facultatibus scribebat, die 17 aug., ad P. Possevino: « Si è inteso che V.R. tiene la copia delle facoltà che già furono concesse da papa Gregorio XIII di santa memoria al P. Lelesio quando andò in Transilvania. Haressimo caro haverne copia per servircene per gloria del Signore » *Ven. 3* 406*v*.

[6] Cuius epistolam ad P. Possevino non invenimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

diret forte ut per Pontificem mihi facultas eadem tribuatur quae Patri Lelesio [e].

4. Pater Provincialis Austriae discedens ante tres dies hinc in Ungariam, ut ego Dominum Bodonium expectarem, decrevit (num postea cum venero Varalliam in Ungaria [59*v*] ubi me praestolatur, mutaturus sit consilium, ignoro) mihi duos socios itineris et missionis adiungere. Patrem videlicet Leonardum Clasovitium [7], ex Ungariae quidem corona oriundum, cui in adolescentia ungarica lingua fuit familiaris, sed qui magna ex parte cum eam tradiderit oblivioni, concionari ungarice non valet. Princeps autem concionatorem ungarum percupit. Confessiones ungaricas forte poterit excipere. Nihilominus tamen illius praesentia erit perquam utilis in Ungaria et ut spero Principi ob politiorem literaturam valde gratam. Fratrem praeterea Gabrielem Schemberger [8] qui hoc anno Graecii philosophiae curriculum absolvit, et mox in Ungariam missus fuit. Ita ut iste cum praecedenti patre sit Varalliae. Tametsi autem non sit natione ungarus, ab omnibus ungaris cum quibus ab ineunte fere aetate vixit, de magna elegantia linguae ungaricae commendatur, ita ut in ea gratiam concionandi habeat. Cum autem maioribus ordinibus careat, rogarem V.P. ut mihi faciat potestatem mittendi illum ad proximum episcopum Transylvaniae [9] a quo ordinetur extra tempora [f] subdiaconus saltem et diaconus, et si videatur, etiam sacerdos [g], ut cum auctoritate possit concionem habere catechisticam et baptizare. Quod si aetas ad sacerdotium sufficeret, non esset abs re hunc etiam ordinem addere. Ego enim curabo succisivis horis illum in theologia morali [h] instruere. Praeter hos duos Pater Provincialis non habuit nisi duos alios patres ungaros qui non fuerunt prius in Transylvania: Patrem Stephanum Cassovium et Patrem Nicolaum Marttonium, utrosque ungaros concionatores [10]. Illum Pater Provincialis mihi noluit concedere, eo quod agit in collegio ungarico procuratorem bonorum, neque ullus plane iudicatur aptus qui sustituatur. Hunc vero facile offerebat, sed ab illo mittendo valde fuit alienus, propter suos mores qui videbantur non futuri aedificationi, Pater Ioannes Lelesius;

---

[7] De socio Patri Carrillo dando vide epistolam Patris Provincialis, diei 16 febr.; supra, doc. 210 § 1. De P. Classovitio autem cf. supra, doc. 188 n. 2.

[8] G. Schönberger S.I. (1567c-1592), austriacus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 779.

[9] Qui tamen ab anno 1556 in Transylvania non habebantur; cf. MAH I 5*-6*.

[10] De quibus cf. catalogum personarum collegii selliensis pro anno 1591 exaratum; supra, doc. 199.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a cuius subinde sententia neque ego discesi. Videt ergo V.P. me proficisi absque homine qui ungarice valeat Principi concionari. Ego quidem latine potero, sed pro populo hoc haud erit satis et pro aula.

5. Propter hanc penuriam ungarorum concionatorum Pater Lelesius et ego iudicamus in Domino expedire ut V.P. mihi faciat potestatem quam primum ad me advocandi ex Moldavia ubi creditur agere vel aliunde, fratrem Marcum Mercklerum qui ex Transylvania cooptatus fuit ad Societatem et est saxo transylvanus [11]. Ita ut possim quamprimum curare illum ordinare sacerdotem extra tempora. De hoc enim hanc informationem accepi a Patre Lelesio: absolvisse iam sua studia, bona gratia ungarice concionandi, et cum aedificatione ac maturitate conversandi praeditum; virum humilem et qui ante ingressum magnae fuerit auctoritatis, et una cum caeteris nostris expulsus.

6. Alius item ungarus iudicatur a Patre Lelesio quamprimum vocandus ex Polonia ut cito quoque ordinetur, frater Ioannes Mediomontanus [12] qui nunc agit Iaroslaviae. Dicitur bonus et habere talentum conversandi et negocia tractandi ac concionandi ungarice; utcunque provectae aetatis qui in Transylvania ante ingressum audiebat philosophiam.

7. Si V.ae P. visum fuerit, putarem rem Transylvaniae atque Ungariae utilissimam facturam si, cum penuria ungarorum operariorum laboremus, serio mandaret Patri Provinciali Poloniae atque Austriae ut complures ungaros iuvenes egregios quos habent, ad studia perficienda promoveant, nec illos detineant sine summa necessitate in docendis literis humanioribus, modo in illis sint bene fundati [13]. Et ut Pater Provincialis propter Deum mittat in Austriam vel alio ungaros quibus aer et victus polonicus non favet [14]. Doleo enim plurimum dum audio complures ibi valetudinem et vires omnes perdidisse; qui si tempestive alio fuissent destinati, facile fuissent revocati ad pristinam sanitatem. Uti duo qui inde huc missi fuerunt Viennam: Petrus Pazmani et Alexander Dobokaj afflictae valetudinis [15], iam fere convaluerunt et, uti [60*r*] spero, erunt optimi in Transylvania operarii.

---

[11] De M. Merckler S.I. (1555c-1595), saxone transylvano, cf. MAH II 460 468; *Cat. Prov. Austr.* I 729.

[12] De I. Mediomontano S.I. cf. supra, doc. 97 adn. 59.

[13] P. Generalis prompte admonuit P. Provincialem ne scholasticos hungaros in docendis humanioribus litteris retineret; v. infra, doc. 213 § 3.

[14] Quod iam antea ordinabat P. Generalis; v. supra, doc. 177 § 2.

[15] Cf. *ib.* adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. Ex Patre Lelesio intelligo Magnificum Stephanum Battori qui maxime potest res nostras et catholicorum in Transylvania promovere, plurimum desiderare ut ad ipsum Pater Emanuel Vega Varadinum, ubi residet, mittatur [16]. In cuius quidem etiam gratiam Princeps ipse nominatim uti V.P. novit, hunc patrem efflagitavit. Pater Lelesius propterea mihi serio commendavit ut V.P. obnixe rogarem hoc perfici; quod existimet Patrem Emanuelem plurimum posse apud Mag.cum Stephanum Battori. Itaque Pater Emanuel cum D. Stephano agens, et ego cum Principe, aliquid boni ut dicit, brevi efficiemus. Tantum Pater Lelesius me monuit hunc patrem non esse accommodatum pro Principe. Caeterum pro D. Stephano Batori, pro collegio et studiosis meliorem non posse desiderari. Huc *j* accedit quod novit iam longa experientia cum haereticis Transylvaniae agere *j*. Eo facilius hoc V.P. si ita expedire iudicaverit, poterit perficere, quo videam Patrem Provincialem Austriae, uti saepius mihi serio dixit ac maiori deliberatione ante octo dies, se omnino decrevisse V.P.m rogare velit Patrem Emanuelem ex hac provincia alio amandare [17]; permotum ex pluribus querelis quas R.mus Nuntius Apostolicus [18] de illo nunc recens deposuit apud eundem Patrem Provincialem. Atque de his querelis puto V.P.m certiorem esse factam per proxime praecedentem cursorem a Patre Provinciali [19]. Si ergo hic non est gratus, mitti potest utiliter eo *k* ubi erit tam gratus ut in Transylvania. Si hoc tamen fiat, aliquis esset illi sufficiendus Pragae in concionibus italicis.

Ad octavum proposita: Cuperem quamprimum fieri poterit ordine, si V.P. ita visum fuerit, mihi responderi, cuius iudicio ita subiicio et prudentiae, uti teneor, ut quidquid constituerit, tamquam longe melius iudicaturus sim.

9. Vestes confectae sunt iam pro me ac pro duobus meis sociis instar vestium canonicorum Ungariae [20]. Itaque depositis Societatis ve-

[16] St. Báthory iun. statim post iesuitarum e Transylvania expulsionem petiit ut Patrem Vega apud se habere posset. Quod tamen P. Wujek v. prov. non concessit (cf. supra, doc. 103 § 6). Quid P. Leleszi circa hoc senserit, vide supra, doc. 195.

[17] P. Vega anno 1591 Pragae professorem egit controversiarum, et italorum fuit concionator; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 807.

[18] Alfonsus Visconti, nunt. ap. Imper. usque ad mensem aprilem anni 1591; cf. BIAUDET, *Les nunciatures* ... 166 et 292.

[19] De querelis adversus Patrem Vega motis scribebat P. Provincialis in epistola, diei 16 febr. 1591, ad P. Generalem. Vide *Germ. 169* 45*r*-47*v*.

[20] De veste non iesuitarum, sed sacerdotum saecularium adhibenda in Transylvania a P. Carrillo et sociis, vide iudicium Patris Campana et Patris Leleszi; supra, doc. 195; et infra, doc. 215 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stibus ut has induamus, visum fuit Patri Provinciali et Patri Lelesio cum hoc Serenissimus Princeps postulaverit, consultumque sit nostram religionem tantisper occultare ut interim Princeps absque haereticorum tumultu possit in comitiis proxime futuris de irritando decreto quo Societas fuit inde expulsa, agere. Huc accedit quod indui more sacerdotum regionis, constitutionibus sit nostris omnino consentaneum [21]. Vestes autem sunt interior quidem talaris optimi panni cerulei, exterior vero item talaris, pallium etiam ex optimo panno nigro cum ornatu serico incoloŕi et anteriorum partium suffultura pro more patriae. Reliqua omnia etiam sunt ad usum ungaricum accommodata. Tantum superest ut V.P. cum caeteris sociis nos tamquam omnino pauperes vestibus spiritualium orationum et aliorum subsidiorum induat, iuvat et protegat. Cui vicissim a Deo precor uberrimam gratiam qua indies magis ac magis universam Societatem in omni pietate promoveat. Viennae Austriae 22 februarii 1591 [22].

Vestra Paternitatis indignus et minimus filius in Christo

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [60*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito etc. — Romae.

---

[a] quidem *del.* ad / [b] ut *sup.* / [c] a *del.* parte ve[ro] / [d] Austriae *sup.* / [e] *in marg. rep.* quae P.ri Lelesio / [f] extra tempora *sup.* / [g] et si . . . sacerdos *sup.* / [h] morali *del.* informare / [i] a Patre Lelesio *sup.* / [j] huc . . . agere *in marg.* / [k] eo *del.* quo / [l] omnio *ms.*

212

P. VALENTINUS LADÓ S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 28 MARTII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 78*r*-79*v* (*prius* 115 84 89); autographum.

---

[21] Cf. *Constit.* P. VI c. 2 n. 15; MI *Const.* III 186.
[22] Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 214.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Optima de spe et fructu sui laboris apostolici in Transylvania refert.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Literas R.P.V. 27 octobris datas [1] accepi 24 martii quae ut fuerunt expectatissimae, ita gratissimae et iucundissimae, magnamque mihi animi consolationem attulerunt, cum tanto temporis spatio solus in hac solitudine versor, Deum ipsum et solum [a] Dominum nostrum Iesum Christum cum Beatissima V. Maria et sanctis omnibus habeo consolatorem. Et sperabo in eum ut qui me licet [b] indignum ad hoc vocavit, confortabit et confirmabit.

Literas R.V. ostendi Mag.co Domino Balthasaro [2] qui ita fuit consolatus et gratulatus ut si fuerit voluntas Paternitatis Tuae et concesserit in Fogaras bonis suis [c] statim paratus aedificare unam residentiam nostris patribus, ubi novem aut decem personae ali possunt. Decimas civitatis Fogaras dedit quibus addidit alias etiam decimas proximi pagi, unde iam eiecimus ministrum haereticum. Paratus est omnibus modis introducere patres nostros. Oret P.V. pro illo et pro nobis peccatoribus.

De fructibus autem qui auxiliante Deo optimo maximo hic fiunt, pauca R.P.T. perscribam. Ego iam per menses decem sum hic in Transilvania. In Fogaras templum a Mag.co D. Balthasar aedificatum iam est absolutum, pulcherrimis altaribus et imaginibus ornatum, acceptis ex templis haereticorum. Nunc docemus diebus dominicis a prandio chathechismum hungarica lingua; diebus autem ferialibus germanice Pater, Ave, Credo, decem praecepta per puerum germanum. Semper cum divina gratia habemus frequens auditorium. Multi etiam confitentur, et praesertim infirmi. Fuerunt ariani qui tres quatuor pueros habebant inbaptizatos, quos iam baptizavimus. Sit Deus benedictus. Hactenus omnia feliciter successerunt.

Tribus vicibus fui evocatus ad Principem. Primo dum novum [d] calendarium receptum est in comitiis Albae Iuliae [3]. Coram Principe publice contionatus sacrum feci. Multos etiam in confessione audivi, qui post discessum nostrorum non sunt confessi. Secundo Claudiopolim tempore comitiorum. Tunc aperuimus templum collegii nostri, quod semper fuit clausum [e], ad consolationem maximam catholicorum

---

[1] Responsum Patris Generalis non habetur.
[2] B. Báthory, cuius P. Ladó in Fogaras hospes fuit.
[3] De calendario gregoriano in Transylvania admisso cf. supra, doc. 194.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

desolatorum. Multi confessi et baptizati. Nunc semper sacrum ibi chatholicis celebratur. Habent enim duos sacerdotes saeculares. Fuerunt nostri discipuli in seminario claudiopolitano. Mansi ibi cum Principe uno mense consolando catholicos. [78*v*] Visitavi D. Christophorum Keresturi, maximum patronum et benefactorem nostrum [4]. Eumque cum tota familia sacra communione refeci.

Iam fere totam Sciculiam peragravi contionando, audiendo confessiones et baptizando sine ullo strepitu aut commotione adversariorum. Fui etiam evocatus a quodam nobili chatholico ut exciperem eius confessiones antequam accederet ad[f] sacramentum matrimonii. Adfuerunt fere totius illius districtus nobiles haeretici, et ipsimet rogaverunt ut contionarer illis. Contionatus sum aliquoties. Ostenderunt omnem benevolentiam erga me. Mansi cum illis in itinere fere duabus hebdomadis. Baptizavi pueros multos, audivi etiam confessiones. Sit Deus benedictus in saecula.

Nunc iterum tertio sum hic[g] Albae apud Principem Ill.mum. Maneo in collegio nostro contionibus et audiendis confessionibus vacando. Si quid in hac Quadragesima facere Deo auxiliante poterimus, iterum perscribam R.P.V. Caeterum quantum divina gratia fieri poterit, in omnibus mandatis et scriptis R.P.V. studebo me accomodare. Rogo si fieri poterit, iuvet me R.P.V. uno socio qui sit sacerdos, ut possimus mutuo nos in Domino iuvare et laborare in vinea Domini [5]. Reverendos patres et fratres qui sunt cum R.P.V. saluto meque orationibus et ss. sacrificiis omnium et R.P.T. plurimum commendo. Valere cupio R.P.T. quam felicissime. Datum Albae Iuliae 28 martii 1591.

Reverendae Paternitatis Tuae indignissimus in Christo servus

Valentinus Lado sacerdos Societatis.

Inscriptio: [79*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis, [Patri] in Christo observandissimo — Romae.

---

[a] solum *sup.* / [b] licet *sup.* / [c] bonis suis *sup.* / [d] novum *sup.* / [e] quod ... clausum *sup.* / [f] ad *sup.* / [g] hic *sup.*

---

[4] Vide epistolam Patris Generalis, diei 10 nov., et Patris Leleszi, diei 5 dec. 1589, ad Chr. Keresztúry; supra, doc. 169 et 172.

[5] Missus est Gregorius Vásárhelyi S.I., ex missione moldavica revocatus et sacerdos ordinatus; cf. supra, doc. 203 et infra, doc. 225 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

213

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 28 MARTII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 580 (*prius* 10*v*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *P. Leleszi declaratur superior missionis transylvanicae.* — 2. *Fr. G. Schönberger promoveatur ad diaconatum.* — 3. *Curat ut iuvenes socii hungari quamprimum absolvant studia.*

1. Cum P. Carillus quaesiisset cuinam missio sua subesse debeat[1], num R.ae V., an Provinciali Poloniae, nobis utroque[a] visum est commodius ut P. Lelesio; quoniam R.V. propter visitationem provinciae Vienna[b] abesse saepe cogitur, et ille perspectum habet statum rerum illarum[2].

2. Praeterea proposuit nobis ut liceret saltem ad diaconatum promoveri Gabrielem[3] socium suum propter conciones; idque extra tempora. Quod permittimus et ad id patentes mittimus, si tamen R.V. moribus et spirituali profectu satis maturum[c] iudicet.

3. Quin etiam oportebit R.V. animum applicare ad formandos operarios hungaros; et iam si qui sunt, bonum erit ut non detineantur in scholis humanioribus, sed quamprimum fieri poterit, absolvant studia, ut presto esse possint[4]. Et quoniam in Polonia quosdam male valere audivi, placebit mihi quod R.V. alias proposuit ut si istic eos melius habituros speretur, agat cum P. Campana ut istuc eos mittat[5] . . .

---

[a] utroque *del.* melius || [b] Vienna *sup.* || [c] maturum *del.* videatur, *sup.* iudicet || [d] eos *sup.*

---

[1] Vide epistolam Patris Carrillo, diei 22 febr., ad P. Generalem; supra, doc. 211 § 1.

[2] Epistolam Patris Generalis, diei 30 martii, qua P. Leleszi superior missionis transylvanicae renuntiatur, v. infra, doc. 214.

[3] G. Schönberger S.I.; cf. supra, doc. 211 § 4 et adn. 8.

[4] Cf. *ib.* § 7.

[5] De hungaris sociis ex Polonia in Austriam mittendis cf. supra, doc. 202 § 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

214

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 30 MARTII 1591 — IN TRANSYLVANIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 580 (*prius* 10*v*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 2-3.

SUMMARIUM: 1. *In transylvanica missione positus habeat fiduciam in Domino.* — 2. *P. Leleszi missionis superior constituitur.* — 3. *De privilegiis pro Transylvania obtinendis, de Fr. G. Schönberger, et de sociis in Transylvaniam vocandis.* — 4. *Monebit provinciales ut scholasticos hungaros sine mora ad studia applicent.*

In Transylvania P. Alphonso Carillo.

1. Ex R.ae V. literis datis 22 februarii [1] cognovi quo animo susciperet missionem istam transylvanicam; placuitque mihi eius humilitas, sed ita ut coniunctam etiam habeat [a] fiduciam in Domino et animi magnitudinem quae necessaria est. Spero autem ei non defuturam, quoniam ipsa eam humilitas afferre solet.

2. Ceterum quod quaerit cui missio ista [b] subesse debeat, nobis re perpensa omnium commodissimum visum est ut P. Lelesio [2]. Nam Provincialis Poloniae nimium abest; Austriae autem [c] non semper Viennae residet ut P. Lelesius qui insuper rerum istarum omnium peritissimus est. In Transylvania autem ipsa omnium nostrorum qui ibi fuerint, R.V. superior erit.

3. De privilegiis videbimus commodius quae sint, eorumque exemplum R.ae V. mittemus. De Gabriele Schemberger [3] si cum R.a V. venerit, contenti sumus ut promoveatur extra tempora usque ad diaconatum. Nam ad sacerdotium quantum ex catalogis colligere licuit, nondum aetatem habet. De ceteris autem quos partim ex Moldavia, partim ex Polonia advocare cupiebat, non iudicamus adhuc maturum

---

[1] Quas videre est supra, doc. 211.

[2] Vide epistolam Patris Generalis, diei 28 martii, ad Provincialem Austriae; supra, doc. 213 § 1.

[3] De G. Schönberger S.I.; cf. supra, doc. 211 § 4 et adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

esse, ne maior strepitus excitetur. Sed cum [d] res placatae fuerint et omnino bene disposita, tunc et de his et de aliis cogitabimus.

4. Illud placuit ut hungari qui sunt, ad studia applicentur ut parati esse possint. Idque utrique provinciali mandabimus [4]. De P. Vega omnino probari non potuimus ut in Transylvaniam veniat propter eas ipsas causas quas R.V. non ignorat [5]. Speramus autem Dominum alia via suppleturum. Quare non aliud mihi restat in praesenti nisi quod R.ae V. et eius sociis in missione ista omnem gratiam et benedictionem precamur, ut eos ex alto confirmet Dominus, et ponat brachia eorum ut arcum aeneum [6]. Atque ego me quoque eorum precibus et sanctis sacrificiis commendo. Romae 30 martii 1591.

---

[a] habeat *del.* necessar[iam] / [b] missio ista *sup.* / [c] autem *del.* illam non / [d] dum *del.* multa [?].

215

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CALISSIO 6 APRILIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 85*r*-90*v* (*prius* 53-58 et 137-42); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 410 (ex parte).

SUMMARIUM: 1. *Dedit instructionem et socium Patri Ladó.* — 2. *Socii in Transylvania subsint provinciae Austriae, an Poloniae?* — 3. *Contrarius ut nostri ibi ad modum cleri saecularis vestiantur.* — 4. *Res nostrae ibidem faciliores videntur quam nostri imaginantur.*

... 1. Miseram superioribus diebus P. Valentino in Transylvaniam et literas et libros et instructionem ut mihi mandaverat P.V. [1]

---

[4] Vide epistolam Patris Generalis ad Provincialem Austriae; supra, doc. 213 § 3.

[5] Vide *ib.* § 8.

[6] 2 Reg. 22 35.

[1] Epistolae Patris Generalis ad provinciam Poloniae desiderantur. P. Ladó petiit ut instructionem aliquam reciperet, quomodo se gerere debeat; v. supra, doc. 186.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inter caeteraque monueram de non faciendo strepitu (sed ut video ipsemet Princeps facit) utque non diceret se illuc esse a nobis missum, sed ex Moldavia vocatum ab Ill.mo illo. Quo etiam deberet redire si res minus quiete aut faeliciter illic succedere deprehenderet. Mittebamque ad illum unum fratrem ungarum [2] qui ex itinere sacerdos fieri debebat ut et alter cum illo pro [88r] Moldavia; per quam utrumque ire iusseram et non illuc ire nisi vocatum inde. Idque ea gratia ne directe a nobis quemque illuc mitti viderent, sed potius ex Moldavia vocari. Postea venere huc literae P. Carigliae petentes sibi mitti duos ut fiant sacerdotes: Marcum Merclerum [a] et Ioannem Mediomontanum [3]. Quorum utrumque iussi fieri sacerdotes et iam fient, sed pro Moldavia; alterum vero, qui bonus est concionator [4], quique neque hic neque in Moldavia sanus esse potuit, ad aerem patrium mittebam ut et socius esset P. Valentino et adiutor in concionibus. Et quoniam postquam duos hungaros misi in Austriam [5], P. Provincialis [b] petit etiam plures [6]. Nunc paro tres alios et forsan quatuor quos post festa mittam.

2. Sed necessarium esset scire, an Transylvania debeat esse sub Austria [7] (qua in re nescio an sit timendum aliquid de antiquis [c] suspitionibus cum transylvani sint hostes caesarianorum et contra) quia si hoc sciremus et securi essemus de liberatione a Moldavia, possemus facile omnes hungaros ad Austriam transferre. Alioquin non omnibus esset spolianda Polonia, nisi etiam Moldavia adiungeretur Austriae constituto ibi uno superiore utriusque illius regionis moldavicae et transylvanicae sub provinciali Austriae. Sed haec adhuc remotiora.

3. P. Valentinus [8] ut notus ibi manet in nostro habitu ut iesuita; et utinam hoc scivisset P. Cariglia [9]. Non enim fuisset opus coloratis

---

[2] Socium quoque sacerdotem desiderabat « ut possimus mutuo nos in Domino iuvare »; v. supra, doc. 212.

[3] De quibus cf. supra, doc. 211 § 5-6 et adn. 11-12.

[4] Gregorius Vásárhelyi S.I.; cf. infra, doc. 225 § 2.

[5] Alexandrum Dobokay et Petrum Pázmány scholasticos Societatis; cf. supra, doc. 177 adn. 4.

[6] De sociis hungaris ex Polonia in Austriam transferendis cf. supra, doc. 202 § 9.

[7] Quaestio proposita est etiam a Provinciali Austriae; v. supra, doc. 20 § 2.

[8] V. Ladó S.I.; revocatus e missione moldavica, in civitate Fogaras, sub protectione Balthasaris Báthory, commorabatur; cf. supra, doc. 186.

[9] Qui, Principe Transylvania ita volente, habitu sacerdotum saecularium in Transylvaniam se contulit; cf. supra, doc. 211 § 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

(ut scribit) vestibus illuc ire. Non enim nesciri poterit illum esse iesuitam, et vereor ne quid in eo fuci cati illi senatores Principis ominentur. Unde minus credere Societati incipiant. Sed forsan P. Cariglia perveniens eo et videns rem aliter se habere quam putabant, proprium induet habitum.

4. P. Valentino Princeps dedit claves collegii et seminarii claudiopolitani; et ibi mansit palam concionans duos menses. Postea [88*v*] discedens ad D. Balthassarem Battori, claves et ecclesias commisit duobus sacerdotibus a nobis ex scholis nostris olim promotis [10]. Ut videor intelligere, res sunt faciliores quam imaginamur. Dicitur velle nunc Albae residentiam nostrorum ut postea in comitiis generalibus faciat rescindi decretum illud nefarium . . .

---

[a] Merclerum *sup.* / [b] P. Provincialis *sup.* / [c] antiquis *del.* rumoribus, *sup.* suspicionibus.

216

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRAETIO 8 APRILIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 91*r*-92*v* (*prius* 205-06 et 165-66); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Quae in negotio transylvanico egerit.* — 2. *Scholae in Hungaria apertae.* — 3. *Triginta nobiles petunt ab Imperatore ut collegium fiat Cassoviae.*

. . . 1. Scripsi nuper quae videbantur de Hungaria scribenda [1]. Alia scriberem si a nostris patribus haberem quid iam illic agatur. Scripsi etiam de missis P. Carillo, P. Nicolao Martonio et Gabriele in Transylvaniam [2]. De qua expecto quomodo res habeat. Simulque aveo intelli-

---

[10] Vide epistolam Patris Ladó ad P. Generalem; supra, doc. 212.

[1] Epistola periisse videtur.

[2] De N. Martonio S.I. cf. supra, doc. 211 § 4 adn. 10; de P. G. Schönberger S.I. *ib.* adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gere cui provinciae sit demandata haec missio, prout antea iam V.R.P. scripsi [3].

2. Nondum consiliarii Hungariae responderunt Serenissimo Ernesto de commodiori loco. Ernestus gaudet quod iacta sunt fundamenta scholarum [4]. Iam ad centum studiosi numerabuntur vel circiter. Deus det incrementum.

3. Triginta nobiles qui habitant circa Cassoviam, catholici hungari miserunt duos ex suo numero ad Imperatorem a quo petunt ut fiat collegium Cassoviae [5]. Volunt restaurare unum monasterium dominicanorum desolatum. Ernestus hoc nesciebat, mirabatur et ostendebat sibi placere. Divinae providentiae haec committemus. Interim P. Stephanus Cassovius est superior sine titulo vicerectoris [6]. Quomodo se habebit, V.R.P. monebo [7] ...

217

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 24 APRILIS 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 581-82 (*prius* 11*r-v*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *De scholis in Hungaria apertis et de loco collegii eligendo.* — 2. *De facultatibus spiritualibus a P. Carrillo pro Transylvania petitis.*

... 1. Quod indicabat [a] initium factum [b] collegii hungarici, discipulorum numero ut in initiis non contemnendo [1], valde gratum fuit; et Dominum precamur ut haec principia de coelo benedicere dignetur iisque bonum successum dare.

---

[3] Cf. eius epistolam, dici 19 ian.; supra, doc. 202 § 2.
[4] De scholis in Hungaria apertis cf. supra, doc. 204 § 1.
[5] De negotio multa scribit P. Szántó; v. infra, doc. 261 § 4.
[6] De St. Cassovio S.I.; superiore in Hungaria cf. supra, doc. 210 § 2.
[7] Responsum Patris Generalis v. infra, 217.
[1] Vide epistolam Patris Provincialis, dici 8 apr.; supra, doc. 216.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De loco nihil in praesenti dicemus cum tam saepe iam scripserimus. Sed cum domini illi hungari, ut R.V. scribit, cum Ser.mo Ernesto acturi essent [2], sequendum erit eius iudicium ac voluntas cum bene informatus fuerit de toto statu et de locorum qualitate . . . [582] . . .

2. P. Carillus in discessu petierat a nobis exemplum earum facultatum quas [c], ut aiebat, Gregorius XIII specialiter concesserat pro Transylvania [3]. Sed nos [d] quidem nullas tales facultates hic reperire potuimus. Verum nec necessarius esse putamus cum eae quae communes sunt omnibus transalpinis [4], tam multae et tam magnae sint ut vix credamus restare in quo sit opus novo privilegio. Quare si oportuerit, R.V. poterit ad eum mittere exemplum harum quas dixi facultatum . . .

---

[a] indicabat *del.* nobis / [b] factum *del.* schol[arum] / [c] quas *del.* P. Possevinus habuerat / [d] nos *del.* nullas.

218

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRAETIO 29 APRILIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 121*r-v* (*prius* 212 et 176); autographum.

SUMMARIUM: *Ne P. Possevino iterum in provincias septentrionales mittatur supplicat.*

---

[2] Triginta nobiles hungari petierunt ut collegium Cassoviae fieret; cf. *ib.* § 3.

[3] Cf. epistolam Patris Carrillo, diei 22 febr., ad P. Generalem; supra, doc. 211 § 3.

[4] Gregorius papa XIII anno 1573 concessit nonnullas facultates spirituales pro patribus S.I. septentrionalibus; quae diu in Societate viguerunt. Quas facultates «septentrionales» communiter vocatas, videre apud BRAUNSBERGER VII 674-78.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... Intellexi per P. Lelesium V.R.P. statuisse ut P. Anthonius Possevinus in has provincias revertatur[1]. Ante aliquot menses obnixe rogavi V.R.P.[2] ne id fieret ob certas causas quae V.R.P. ignotae non sunt. Et quoniam eaedem adhuc perdurant cum non minori difficultate, humiliter rogo V.R.P. ne bonum Patrem Anthonium Possevinum huc vel in Poloniam vel in Transylvaniam remittat. Nam cum hic ab austriacis ferri non potest[3] totaque illa aversio transeat in nostrum incommodum et perniciem cum maioribus suspicionibus principes a nobis animum avertent atque fiet ut extrema patiamur. Ante aliquot menses aversionem retuli V.R.P. quam a nobis Caesar habet[4] et certe nondum est extincta, sed in hoc acrius recrudescet. In quo rogo V.R.P. humiliter dignetur habere rationem harum nationum. Atque id ideo non dico quasi male vellem bono patri qui ad maxima natus et idoneus est, sed quod hic a principibus nostris et optimatibus harum provinciarum non ametur.

Sciat autem V.R.P. quod in aulis principum non commendatur[a] quod nostri sunt missi in Transylvaniam quia habemur partiales contra domum austriacam. Quod certe ita non est. Nam quod fuerim cum Rev.mo Olomucensi Episcopo[5] in Polonia[b], multum abstersit illorum suspiciones. Sed Deus ista dirigat. Haec tamen scribo ad informandam V.R.P. quam confido habituram rationem harum partium in non mittendo P. Possevinum qui sua praesentia confirmaret conceptas de nobis opiniones et alienationes plane augeret ita ut exosi plane haberemur[6]...

---

[a] commendatur *del.* id / [b] Poloniam ms.

---

[1] P. Wujek mense augusti anni 1589 proposuit ut P. Possevino ad Principem Transylvaniae mitteretur; sed P. Generalis non consensit; cf. supra, doc. 151 § 4, et doc. 201 § 1.

[2] Haec epistola periisse videtur. P. Bader mense aprili 1589 idem petiit a P. Generali; v. supra, doc. 129 § 1 et adn. 7.

[3] P. Possevino accusabatur ab austriacis quod in controversia familiarum Habsburgorum et Báthoriorum potius horum partem teneret; cf. MAH II 767-70.

[4] Nec has Patris Provincialis litteras reperire potuimus.

[5] Stanislaus Pawlowsky († 1598), ab anno 1578 episcopus olomucensis (cf. GULIK-EUBEL III 279); qui missus est in Poloniam ut nomine Imperatoris causam liberationis Maximiliani archiducis ageret; cf. supra, doc. 4 § 2 et adn. 9; PASTOR, *Geschichte* X 395 adn. 3.

[6] Responsum Patris Generalis videas infra, doc. 219.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

219

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 10 MAII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 582-83 (*prius* 11*v*-12*r*); conceptus et regestum a P. Piatti exaratum.

SUMMARIUM: 1. *De falso rumore quod P. Possevino mitteretur in Transylvaniam.* — 2. *Mirum quod a nonnullis missio Patris Carrillo non probetur.* — 3. *De timore ob dissensionem inter familias habsburgorum et bathoriorum.*

Viennae — P. Villerio provinciali.

... 1. De Patre autem Possevino mirati sumus quod istic fuerit opinio eum missum iri in Transylvaniam [1]. Nam Dominus quidem Stephanus [a] [2] cupiebat, et satis institit ut eum haberet. Sed nos tamen re bene perpensa iudicavimus potius mittendum P. Carillum [3]. Itaque ab eo tempore quo de P. Carillo decrevimus, non est amplius cogitatum de P. Possevino.

2. Illud quidem nobis permirum visum est quod addebat non probari a quibusdam quod in Transylvaniam miserimus. Non enim video quae causa sit vel offensionis vel ullius suspicionis, ac cur non potius omnes aedificari debeant quod iuxta [b] instituti nostri formam [b] etiam provinciae illi opem aliquam afferre conemur; praesertim cum etiam secundum politicas rationes non possit non aliis quoque catholicis [c] utile esse quod ea provincia in fide catholica sit. Sed quicquid dicant isti qui haec dicunt [d], debemus nos non [e] omittere officium nostrum [f] et potius eo magis animari in obsequio Domini, quod erit illi acceptius quo erit purius, et minus habebit ex humana retributione.

3. Ceterum quod R.V. scribebat de nescio qua molestia quae timetur inter illas duas familias, certe displicuit propter Dei gloriam et

---

[1] Vide epistolam Patris Provincialis, diei 29 apr., ad P. Generalem; supra, doc. 218.

[2] St. Bodoni; missus a Principe Transylvaniae Romam.

[3] Vide responsum Patris Generalis D. Bodoni datum; supra, doc. 201 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

illorum bonum. Et si quid occurreret [583] in quo iuvare hic possimus, libenter faciemus . . .

---

[a] Stephanus *del.* eum / [b] *prius* pro instituti nostri ratione / [c] catholicis *sup.* / [d] dicunt *del.* non / [e] non *sup.* / [f] nostrum *del.* sed servire.

220

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 11 MAII - 4 IUNII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 141*r*-42*v* (*prius* 117-18 et 86-87); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 3-16.

SUMMARIUM: 1. *Albae humaniter receptus a Principe.* — 2. *In foro externo ut canonici a Locumtenente Hungariae missi habentur.* — 3. *Collegium albense et necessaria ad vivendum eis assignata.* — 4. *De comitiis partialibus et fervore Principis in promovenda religione catholica.* — 5. *De momento haud communi comitiorum generalium quae mense octobri celebrabuntur.* — 6. *De Christiano Francken denuo converso.* — 7. *Martinus Undó reversus est Agriam.* — 8. *Quibus conditionibus possent adduci haeretici quoque in iesuitarum revocationem.* — 9. *De P. Ladó qui Albae concionatus est et de sociis ad sacerdotium promovendis. Petit facultates amplissimas a Summo Pontifice obtinendas.* — 10. *P. Márton hungarice, ipse autem latine coram Principe concionatus est.* — 11. *De famulis quibus domi utuntur.* — 12. *Simul ac erit possibile, libri et pecuniae e Transylvania a nostris asportatae, restituantur.* — 13. *Rumores sparguntur ab haereticis de infelici statu rerum catholicarum in Gallia.* — 14-15. *In litterarum inscriptione non appareat nomen Societatis.* — 16. *De Gabriele Schönberger ad sacerdotium promovendo.* — 17. *De Marco Merckler in Transylvaniam vocando.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Avide, ut arbitror, V.P. literas Generosi Domini Bodoni[1] et meas expectavit; idque non absque admiratione tantae dilationis. Ex

---

[1] Litteras Stephani Bodoni, Principis a secretis, qui Patrem Carrillo in Transylvaniam deduxerat, v. infra, doc. 223.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

itineris tamen caeterarumque rerum narratione intelliget me citius dare literas haud potuisse. Iter Albam usque Dei auxilio, piorum sociorum precibus et G.D. Bodoni industria [a] foeliciter admodum perfecimus a pluribus periculis liberati. 10 martii discessi Varallia, unde ad V.P. scripsi [2]. Inde vero Claudiopolim 27 martii veni. Die sequenti in Monastor, abbatiam olim claudiopolitani collegii contendi una cum sociis. Ubi, iudicio G.D. Bodoni tantisper haesimus donec Ser.mus Princeps de nostro adventu per eumdem D. Bodoni certior redderetur. Statim ac res Principi innotuit, nobilis unus ad nos destinatus est, per quem honeste Albam deduceremur. Albam igitur tandem pervenimus 6 aprilis die, hoc est sabbato Palmarum. Bonum profecto mihi omen fuit et non parvi solatii ut in die B.V. Mariae, Ungariae Patronae, ac vigiliae ingressi Christi in Hierushalem dicato Albam ingrederemur. Dominica Palmarum divinis officiis peractis ante prandium optimus Princeps nos ad suum conspectum publice atque honorifice coram suis proceribus et aliquot senatoribus admisit. Ego nomine aliorum sociorum duorum qui una aderant, perbrevi oratiuncula latina Principem salutavi, omnium illi obsequia detuli, ostendique nos hoc magna animi alacritate praestare. Hoc illi gratissimum esse abunde curavit mox indicari nobis alia brevi oratiuncula quam iussu et nomine Principis ad nos publici responsi loco Magnificus Cancellarius [3] habuit. Quare tanta humanitate ac comitate pius Princeps nos excepit, quanta desiderare poteramus. Utinam illius expectationi et V.ae P. desiderio respondere divina gratia adiuti valeamus.

2. Consilium G.D. Bodoni, P. Lelesii et meum quod Varallia V.ae indicavi P. mandatum fuit executioni. Fuit consilium hoc adeo necessarium ut nisi Deus nobis illud suggessisset, noster adventus res plena periculo esse potuisset. Consilium fuit ut R.mus Locumtenens in regno Ungariae [4] (is uno mense ante quam D. Bodoni Viennam appulisset, nomine Ser.mi Principis et Ill.mi Stephani Bathori obnixe rogaverat P. Provincialem Austriae ut aliquot e nostris huc destinaret) nos suis literis tamquam sacerdotes, alia personarum conditione non explicata, in Transylvaniam mitteret [b]; meque, qui iam in sua aula Possonii aderam, G.o D. Bodonio commendaret ad Principem tuto deducendum. Quo factum fuit ut in illa salutatione publica Ill.mi R.mique D. Locumtenentis literas Ser.mo Principi obtulerim. His literis quae a non-

---

[2] Quae tamen litterae non reperiuntur.
[3] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.
[4] Stephanus Fejérkövy, episcopus nitriensis; cf. supra, doc. 76 adn. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nullis etiam ex proceribus lectae sunt, et canonicorum honestorumque sacerdotum non regularium vestitu quo utimur, cerulei coloris cum pallio nigro aulo serico pro patriae more ornato, multorum oculi ita perstringuntur ut quamvis ex aliis indiciis coniicere ac suspicari nostram conditionem videantur, non audeant tamen certo iudicare alterius nos conditionis esse quam cuius literis tanti praesulis et nostro vestitu esse declaramur. Ista res absque ullo mendatio nostro transacta est, Deo ita provide disponente.

3. Ser.mus Princeps nobis ut inhabitemus, collegium olim albense una cum templo asignavit. Sustentationi vero nostrae liberaliter voluit statim esse prospectum ita ut in singulos annos praeter vestes et ligna quae ab aula suppeditantur, ex abbatia Monastor 40 cubulos paratae farinae, vini 12 vasa et 400 talleros in parata pecunia accipiamus. Erit pro nobis familiaque universa sufficiens sustentatio.

4. Rebus nostris ita constitutis et tribus festis paschalibus elapsis, Ser.mus Princeps Tordam discessit ad celebrandum comitia partialia, prius quam huc appulissemus indicta. In illis praeter alia duo magni momenti peracta sunt. Imprimis quibusdam quae contra receptum Kalendarium novum et contra templi claudiopolitani in gratiam catholicorum apertionem cum publico catholicae religionis exercitio[5], moliebantur, ita occursum est ut sectarii obloqui non fuerint ausi. Faxit Deus ne inposterum audeant. Deinde vero Ser.mus Princeps ut occasionem habeat serio de rebus catholicae religionis promovendis et in pristinum statum revocandis agendi, generalia comitia ad initium octobris indixit toti regno. Vix possem V.P. explicare quantum fuerit bonus Princeps ad ista animatus et accensus industria et fervore G.D. Bodoni qui magna fidelitate ac industria illi a Pontifice Illustrissimisque cardinalibus in sua legatione commissa perfecit, quare ut hoc per V.P. Sua Sanctitas intelligat, iudicarem esse consultum.

5. Quae cum ita sint, totius rei catholicae eventus ex proximis pendet comitiis. Ideo magna erit [141*v*] indigentia precum V.P. et sociorum omnium, quibus optimus Princeps et boni catholici qui Principi adsunt, in tanto negotio iuventur. Incipit iam sedulo Princeps conquirere omnia quae rem catholicorum tunc poterunt promovere. Huius rei gratia per proprium tabellarium obnixe rogat Ill.mum Cardinalem Bathorium primum huius regni senatorem, populo valde cha-

---

[5] De quibus cf. Principis epistolam, diei 28 nov. 1590, ad P. Wujek; supra, doc. 194.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rum ac subinde maximae post Principem authoritatis, velit posthabitis quibuscumque negotiis Poloniae huc ad comitia se conferre. Non haberet ad hoc parum ponderis si Sua Sanctitas Ill.mo Cardinali hoc omnino mandaret, novisque literis, occasione accepta ex his quas Ser.mus Princeps nunc ad Suam perscribit Sanctitatem, non modo Ill.mum Cardinalem, verum etiam Ser.mum Principem, Ill.mos Balthasarem Bathori ac Stephanum Bathori magis ac magis ad rem in proximis comitiis perficiendam excitaret [6]. Quamvis enim videantur sponte sua satis incitati, non oberit addere illis hoc calcar in re tanti momenti ex qua gloriae divinae amplificatio et tot animarum salus pendet. Nimia cautela, inquiunt iurisperiti, non obest. Si ad illa comitia res non transigatur, quid in posterum sperandum sit, ignoro. Perget Ser.mus Princeps, ut arbitror, hoc tempore ante comitia sibi animos comitum et senatorum regni conciliando. Si namque hoc fundamentum solide non initio ponatur, nihil boni construetur. Ut autem ponatur, non est parva difficultas, cum exceptis Bathoriis omnes fere sint sectarii. Dei tamen auxilio superabitur ista difficultas si Bathorei rem unanimi consensu serio aggrediantur cordique habeant ut video nunc illis cordi esse, cum quibus licuit [c] agere. Tanta enim istius familiae potentia est ut caeteri in regno non sint illi viribus pares; ideoque cedere cogantur. Praeter hos sunt quatuor cubicularii Principis valde catholici atque adeo ad res religionis optime affecti qui non dubito pro ipsorum pietate laboraturi sunt et laborant strenue in promovendis istis rebus, sicut et hactenus laborarunt, ut bonum Principem in religione catholica quam optime imbiberat, conservarent. Quo nomine ego illos iudico bene meritos de religione, modo perrexerint, nec sibi ipsis patiantur a quoquam aemulorum religionis nostrae imponi, uti video illos nunc minime pati. Unde spem concipio fore ut nec in posterum patiantur.

6. Offendi hic praeter meam opinionem Christianum Franken [7], qui industria et diligentia Generosi Domini Josicae [8] Principis admodum chari et a cubiculis (quo in officio socius est G.D. Bodoni) animum adiecerat ut postquam tertio a religione catholica defecerat, ad Ecclesiae gremium rediret. Placuit tamen, quia res ad executionem nondum

---

[6] Litterae a Cardinali Secretario scriptae sunt in hunc sensum ad Principem et ad cardinalem Báthory; vide infra, doc. 241 242.

[7] De Christiano Francken, saxone, olim de S.I.; apostata etiam de fide, cf. MAH II 726 et passim.

[8] De St. Jósika, magistro supremo camerae Principis, cf. supra, doc. 99 adn. 75 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fuerat deducta, tam Ser.mo Principi quam Generoso D. Iosicae aliisque cubiculariis ut ego cum homine agerem curaremque illum comparari ad seriam resipiscentiam. Labor irritus non fuit. Egerrime ferentibus id sectariis, tertio festo die Paschatis [6 apr.] in templo nostro mane coram Ser.mo Principe, curia universa et frequenti populo palinodiam recantavit, libros contra religionem editos quos ad manus habuit, in partes laceravit. Diligenti examine conscientiae praemisso postea prima dominica post Pascha mihi confessus est, et a me in sacro cantato venerabili Eucharistia publice refectus. Res transacta fuit magno catholicorum triumpho. Non transegissem tamen illam sine episcopo, si illius copiam habuisset Transylvania. Homo est qui adhuc non parum poterat nocere. Utinam Deus illi constantiam et perseverantiam largiatur. Aliud enim non timetur. Gerit se tamen bene et plane recognoscit suos errores. Quare speranda est maior iam constantia. Recantationis palinodiae illius exemplar ad verbum (uti habet quod tradidit Principi, cui gratissimum est, si quis convertatur sectariorum) ad V.P. mitto [9] ut quibus iudicaverit esse reddendam, facti possit reddere rationem sive Suae Sanctitati, sive aliis.

7. D. Martinus Undo [10] a Principe, cui iam omnino displicebat, in ipsa hebdomada sancta dimissus fuit. Unde Agriam se contulit.

8. Unus cui negocia religionis valde sunt explorata et cui magna est cum Principe familiaritas, vir catholicus, rediens ex comitiis mihi significavit sectarios quoque posse facile adduci in iesuitarum revocationem tribus conditionibus positis: 1ª ne domicilia habeant nisi in quatuor regni locis: Albae, Claudiopoli, Varadini et Keranscheves [11]. 2ª ne bona stabilia et terrestria possidere valeant praeter abbatiam Monastor; 3ª ne ullus illis quicquam valeat testamento legare. Miratus fui quando ciusmodi conditiones intellexi maxime secundam et tertiam. Nam prima fortassis posset ad tempus tolerari. Harum authores mihi nondum innotuerunt. Vereor tamen ne inter illos aliqui sint catholici [d]. Post [e] aliquot dies idem mihi proposuit aliam conditionem satis ingratam; scilicet ut casu quo a sectariis reditus claudiopolitanus non obtineatur, illud collegium cum bonis antiquis et proventus huc Albam Iuliam transferatur [e].

---

[9] Quod exemplar habes inferius, doc. 222.

[10] Vide epistolam Martini Undó, olim de S.I., ad P. Generalem; supra, doc. 185; et responsum Patris Generalis, doc. 200.

[11] De Karánsebes cf. MAH II 936 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. Reperi cum primum huc appuli, hic Patrem Valentinum Lado [12] qui cum ex Moldavia in oppidum Fogaras vocatus ab Ill.mo [142r] D. Balthasaro Bathori venisset, paulo ante nostrum adventum, cum de illo Ser.mus Princeps nihil certi haberet, ad eiusdem Principis petitionem huc contendit ut ipsius confessionem audiret et per sanctam hebdomadam ungarice concionaretur. Hoc nobis percommode accidit, tum ut ab illo aliquam informationem acciperemus, tum etiam ut P. Nicolaus Martonius [13] meus socius non cogeretur imparatus et molestia itineris defatigatus suggestum statim conscendere. Non licuit Patri tamen Valentino diutius hic haerere, quam usque ad diem Mercurii elapsae hebdomadae propter Ill.mum Balthasarum Bathori qui ut Fogaras reverteretur, urgebat; et ut illi socium ad paucas hebdomadas adiungerem alterum meum socium fratrem Gabrielem [14]. Hoc Ill.mo Domino non potui denegare, praesertim cum accederet Principis voluntas et Patris Valentini solatium, qui hoc etiam a me flagitavit ut ad saxones qui pluri misunt in Fogaras, conciones aliquot habeat germanicas (utriusque enim linguae ungaricae ac germanicae gnarus est) interpretemque in confessionibus audiendis agat. Saxones namque quod sacerdote catholico careant, parati dicuntur per fidum interpretem Patri Valentino confiteri. Ad me frater Gabriel revertet post Pentechosten. Antequam discesisset, illum instruebam in conscientiae casibus et controversiis. Idemque facturus sum postquam revenerit, ne hic tempus absque fructu terat. Frater pius est et modestus, philosophiae curriculum absolvit. Cupio propter non paucas necessitates, sicut binis literis Vienna et Varallia significavi [15], eum quamprimum curare extra tempora ordinari. Hoc ut facerem mihi concessit Varalliae P. Provincialis. Expecto responsum V.P. de duobus aliis quos e Moldavia et Polonia postulavi, Marcum et Ioannem Regiomontanum cum simili facultate promovendi ad ordines [16]. Qua de re egi eisdem literis binis. Scripsique etiam Vienna ad Patrem Visitatorem et P. Provincialem Poloniae. Responsum nullum accepi. De privilegiis simul scripsi ut V.P. mihi a Sua Sanctitate obtineat amplissimam facultatem, qualem habuit a Gre-

---

[12] Cuius epistolam, diei 28 martii 1591, ad Patrem Generalem, vide supra, doc. 212.

[13] De N. Martonio, socio Patris Carrillo, cf. supra, doc. 216 § 1.

[14] G. Schönberger S.I.; cf. supra, doc. 211 § 4 adn. 8.

[15] Habentur litterae die 22 febr. Viennae datae (v. supra, doc. 211); Varalliae autem datae desiderantur.

[16] De M. Merckler et I. Mediomontano cf. supra, doc. 211 § 5 et 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gorio 13 P. Lelesius. Exemplar tamen huius facultatis hic non invenio. Isthic in Archivio et apud Patrem Possevinum erit. Si fructuose laborandum erit, haec facultas et adhuc maior si obtineri potest, erit necessaria [17].

10. P. Nicolaus Martonius conciones coram Principe auspicatus est cum laude praeterita dominica, tertia post Pascha. Bene se gerit hactenus quamvis illius timeam valetudini [f], et debeam industriam adhibere ut illius naturam suaviter flectam ad aliqua. Teneor bona spe futurum ut hic pater fructuose et cum aedificatione laboret. Utinam Alfonsus peccator non diruat quod alii exaedificaverint. Ego quoque volente Principe caepi latine concionari primo die Paschatis. Et rediens ex comitiis, finito prandio ad quod me invitavit, amplius quam per tres aut quatuor horas privatim colloquens Princeps se ad res explicatas religionis mihi ostendit valde animatum.

11. Famulis utimur externis, a quibus dum egredimur, comitamur, accipimusque obsequia honesta quae honesti sacerdotes a famulis consueverunt acceptare. Constat autem familia duobus famulis pro nostris personis. Altero coquo qui emptorem agit [g]; altero item sacristano et campanatore. Cogito addere ianitorem, praesertim cum primum inhabitabitur hic locus a nobis tantum, ut promittunt mihi futurum brevi. Nunc autem [h] cubicula quatuor occupantur ab uno monacho candiota Sancti Francisci conventuali et ab alio sacerdote italo Principis cantore.

12. Novit V.P. quantam librorum copiam, pecuniae aliarumque rerum nostri hinc partim in Poloniam, partim vero in Austriam asportaverint tempore expulsionis [18]. Cum autem iam Deus tantam nobis

---

[17] Vide ea quae P. Generalis P. Provinciali Austriae de facultatibus scripserat; supra, doc. 217 § 2.

[18] De rebus a sociis e Transylvania expulsis in Poloniam vel Austriam deportatis, v. supra, doc. 112 § 2 113 § 5 123 § 2 174 § 2. Post acceptam epistolam Patris Carrillo, P. Generalis monuit Patrem Maselli, visitatorem provinciae Poloniae. Cui P. Maselli respondit: « Pecunia transylvanica est parata et deposita partim Cracoviae, partim Vilnae; quandocumque scribetur ad nos, dabitur una cum suppellectili argentea quae etiam in numerato est » *Germ. 169* 370r. Scripsit P. Generalis (18 aug.) etiam Provinciali Austriae hunc in modum: « Etsi nullas habebam R.V.ae litteras, ad quas non responderim, tamen haec pauca mihi scribenda fuerunt occasione rerum transylvanicarum, de quibus et nostrorum et ipsius Principis litteris certior factus sum, magnam spem esse ut nostri eo brevi revocentur. Quod si eveniet, ut cupimus, danda erit opera R.V.ae ut tum parata

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

faciat revocationis spem, existimarem, nisi aliud V.P. iudicaverit, serio esse monendum utrumque provincialem, ut curent statim omnia similia haberi in promptu ut quamprimum nostri revocati fuerint, omnia, uti conscientia suadet, restituantur. Et cum hic nunc omnium librorum copia careamus, cuperem ut V.P. mandaret utrique provinciali, nobis ut prospiciant de libris quos petemus ex illis qui hinc sunt asportati; vel certe si inter illos non fuerint, ex pecunia in Poloniam asportata coemantur. In Austriam namque pecuniam viatico necessariam tantum attulerunt[t]. In eadem Austriae provincia Pater Stephanus Arator pro suo arbitratu disponere vult de libris ac rebus relictis in Leles civitate Ungariae ad confinia Transylvaniae; adeo ut cum ego coram Patre Provinciali qui mihi assentiebatur, peterem mihi literas dari ad Episcopum et capitulum in Leles, cui omnia in depositum tradita sunt, Pater Arator nulla ratione adduci potuerit ad literas dandas. Curat tamen ipse ad se inde multos libros ferri resque alias, ut a quibusdam intellexi. Maximae futurae sunt expensae si nostri revocentur, in viatica et suppelectilem ac libros. Hac vero in re quam parum fieri potest, onerandus erit Princeps. Ideo maxime necessarium erit omnia in promptu habere hinc asportata. Utinam nihil asportatum fuisset praeter necessitatem meri viatici[19]. Hoc pacto, ut adverto ex diversorum sermonibus, nostri meliorem odorem reliquissent. Hoc ipsum iudico magis esse consonum consuetudini et vocationi nostrae quam cum animas quaeramus, nollem profecto bona ulla temporalia accipere quando expellerer ne lucrifaciam animas, sed omnia relinquerem praeter viaticum necessarium. Et hoc etiam si aliunde habere possem, non accipiendum arbitrarer ut omnibus contestatum fieret nos hominum animas duntaxat non autem ipsorum bona temporalia quaerere. Haec dixi non ut perstringam pios et me multo meliores ac prudentiores patres qui bono consilio id fecerunt quod tunc poterant iudicare magis expedire, sed ut ostendam ad ostendendam Societatis puritatem non quaerendo lucrum temporale, postquam bona illa hinc fuerunt asportata, opus omnino esse omnia in solidum restituere. Atque ut id omnibus factum esse innotescat curandum.

---

inveniantur omnia quae istuc nostri cum e Transylvania discederent, asportarunt. Interim rogarunt me patres qui ibi sunt ut eorum necessitates R.V.ae commendarem, si qua in re operam vestram requirent. Quod scio cordi futurum vobis fuisse quamvis nihil scriberem » *Austr.* *1* II 594.

[19] P. Campana, praep. prov. Poloniae, monuit P. Generalem de necessitate spoliandi socios e Transylvania expulsos omnibus rebus inde asportatis; vide supra, doc. 146 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

13. Quia multa hic studio sectarii spargunt de infoelici statu rerum catholicarum in Gallia et alibi ad Principem deterrendum, rogo ut V.P. mandet mihi ad partem paucis perscribi si quae fuerint explorata ad Principem catholicosque animandos. Sanctis sacrificiis et orationibus V.P. totiusque Societatis Principem optimum, Transylvaniam, socios duos et me plurimum commendo. Albae Iuliae 11 die maii 1591.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

P.G. 14. De superscriptione in literis ad me datis facienda tamquam ad doctorem theologiae, non explicata religione, iam scripsi Vienna et Varallia. [142*v*]

15. Cum literas ita paratas haberem existimans tabellarium 11 maii discessurum, uti Princeps mandaverat, coactus sum expectare usque ad hunc diem 27 maii quo primas literas V.ae P. 30 martii conscriptas cum responso ad eas quas dedi Vienna, accepi [20]. Dolui tamen plurimum quando vidi superscriptionem consuetam ad me tamquam ad hominem Societatis. Iam enim indicaveram binis literis V.P. consilium P. Lelesii, Patris Provincialis Austriae ac Domini Generosi Bodoni fuisse ut ad me tamquam ad doctorem theologum Serenissimi Principis literae perscribantur, alia personae conditione non explicata; et ut ego Societatis sigillo non uterer. Hoc esse omnino necessarium, hic omnes quotquot sunt mecum iudicant, si volumus consulere negotiis religionis quae maiori suavitate sperat Princeps posse transigi si personarum nostrarum conditio non omnino propaletur.

16. Omnibus quae scribit V.P. libenter aquiesco. Illis tamen non existimabo adversari si F. Gabrielem Schemberger [21] curem quamprimum promoveri in sacerdotem; cum V.P. dicat ut promoveatur usque ad diaconatum solum propterea quod ut ait V.P. quantum licuit ex catalogis colligere, ad sacerdotium non habeat aetatem canonibus praescriptam [22]. Ego namque saepius de aetate eum examinavi, examinatus vero semper affirmavit quamvis ad amussim non posset dicere quot in universum natus sit annos, se certo scire ac omnino putare natum ut minimum annos vigintiquinque. Quo fit ut errori catalogorum ascri-

---

[20] Patris Generalis litteras v. supra, doc. 214.

[21] De G. Schönberger ad s. ordines promovendo, cf. supra, doc. 211 § 4 et adn. 8.

[22] Vide epistolam Patris Generalis; supra, doc. 214.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bendum sit, quod isthic repererunt[23]. Et fortassis error natus fuit ex ipsomet fratre qui tunc rem non expendit bene. Hinc igitur colligo V.ae P. mentem esse ut si aetas non desideretur, ad sacerdotium etiam promoveatur. Quare si postquam ex Fogaras revenerit (reveniet autem post decem dies) novo et diligenti examine repetito, rem ita se habere ut retuli, reperero, responso non expectato a V.P., mittam eum etiam pro sacerdocio. Hoc ita faciendum iudicavit meus etiam socius Pater Nicolaus Martonius cui ut de hac re consilium caperem, literas V.ae P. ostendi. Plurimum namque indigemus opera illius in ordine sacerdotali.

17. Addiderim nunc, postquam coactus sum reiicere literarum transmissionem in diem 4 iunii quo die primum literae Principis fuerunt expeditae, non obstante optima V.ae P. ratione, ne ante comitia maior excitetur strepitus; consultum fore ut huc se conferat quamprimum frater Marcus[24], de quo egi bis, ordinatus. Nam cum Principi dedissem literas Patris Campani, in quibus duos illi offerebat, Princeps fuit laetus. Cum autem ego illi proposuissem difficultatem V.ae P., respondit nihil esse periculi si illi venerint. Ego tamen putarem satis esse si veniat Marcus. Hunc etenim darem Patri Valentino[25] socium ne solus sit in arce Fogaras. In ea nullus excitabitur strepitus cum sit arx Ill.mi Balthasaris Bathori liberi baronis qui et hoc nomine et alio etiam nomine, scilicet quod ipse non subscripserit articulis de expulsione sociorum aliisque religioni contrariis, nihil curat regnicolas hac in parte. Unde ipsemet desideraret adventum Marci[26].

---

[a] industria *sup.* / [b] mitteret *del.* ipseque me / [c] lucuit *ms.* / [d] catholici *del.* vel potius omnes / [e] Post aliquot ... transferatur *in marg.* / [f] valetudini *del.* quamvis / [g] agit *sup.* / [h] autem *del.* tria / [i] attulerunt *del.* verum est / [j] *prius* perferri.

---

[23] Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 779.
[24] M. Merckler; cf. supra, doc. 211 § 5-6 et doc. 215 § 1.
[25] V. Ladó S.I.; cf. supra, adn. 12.
[26] Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 236.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

221

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IOANNI PAULO CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I.

ALBA IULIA 17 MAII 1591 — CRACOVIAM

TEXTUS: *Germ. 169* 146*r*-47*v* (*prius* 105-06 et 74-75); autographum. In f. 147*v* adnotationes Patris Campana: « Semirespondi hispanice in litteris P. Valentini Leopoli 10 iulii, reservans illi scripturum Cracoviae fusius. — Respondi iterum plene 5 augusti. Misi per Attonum [?] ad P. Villerium ».

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 17-24.

SUMMARIUM: 1. *Exspectat duos fratres ad sacerdotium promovendos.* — 2. *Quomodo excepti a Principe Albae Iuliae.* — 3. *Superiorum iussu ingressi sunt Transylvaniam vestibus sacerdotum saecularium induti.* — 4. *De futuris comitiis generalibus.* — 5. *Habitant in collegio olim Societatis.* — 6. *De Christiano Francken denuo converso.* — 7. *Nonnullos libros mitti cupit.* — 8. *Etiam oleum sacrum.* — 9. *Martinus Undó remissus est Agriam.* — 10. *Exspectat Marcum Merckler ex Moldavia.*

Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Vienna cum iam iam itineri transylvanico accinctus essem, communes literas dedi ad Patrem Ludovicum Masselli visitatorem [1] mihi ab antiquo charissimum et ad V. R.am, quam etsi facie ignota mihi sit, amavi a pluribus annis, amoque amore non vulgari. Utriusque responsum avide hactenus expectatum nondum accepi. In illis literis exposui V. R.ae P. Generalis deliberationem, quid item mihi ad hanc missionem ineptissimo demandaverit. Praeterea rogabam obnixe ut ad me quamprimum mitterentur frater Marcus Mercklerus et frater Ioannes Mediomontanus ordinati [2]. Quodsi non esset modus illos isthic ordinandi, ad me cum facultate ordines illorum extra tempora procurandi venirent. Ad extremum petebam unum exemplar privilegiorum quae Gregorius 13 per P. Possevinum Patri Lelesio concessit transylvanorum tantum causa et aliorum si quae fuerunt praeter illa impetrata, ut possim ego illis uti si hoc privilegia patientur [3].

[1] L. Maselli S.I. (1539-1604; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . 94), visitator prov. Poloniae annis 1590-91; cf. *Synopsis hist. S.I.* 682.

[2] Vide epistolam Patris Campana, diei 6 apr., ad P. Generalem; supra, doc. 215 § 1.

[3] Privilegia petiit etiam a P. Generali (v. supra, doc. 211 § 3). Cf. etiam epistolam Patris Generalis, diei 24 apr., ad Provincialem Austriae de privilegiis; supra, doc. 217 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Mihi adiuncti fuerunt duo socii: P. Nicolaus Martonius ungarus qui nunc conciones ungaricas ad Principem habet, et frater Gabriel Cassoviensis [4]. Omnes Dei beneficio et industria Generosi D. Bodoni [5] qui ductor fuit itineris, pluribus periculis liberati Albam Iuliam incolumes 6 aprilis die sabbato Palmarum [a], B.V. Mariae, Ungariae Patronae ac vigiliae ingressus Christi in Hierushalem dicato appulimus. Nostro adventu Ser.mus Princeps (hunc ei titulum cardinales per literas detulerunt) mirifice fuit exhilaratus. Ideoque dominica Palmarum divinis officiis peractis ante prandium nos perquam honorifica et publica audientia coram pluribus proceribus et senatoribus regni excepit. In ea Principem perbrevi oratione nomine aliorum sociorum qui una aderant, salutavi, ei omnium obsequia detuli, ostendens nos hoc magna animi alacritate atque in domum bathoream observantia praestare. Mox iussu Principis Cancellarius brevi identidem oratione [b], plena tamen Principis in nos benevolentiae significatione nobis respondit.

3. Sed quonam pacto, petet V.R.a, haec sunt transacta, larvane suscepta, an potius deposita? Suscepta, mi Reverende Pater. Heu me miserum, quando minus cogitabam, factus sum instar carnificis patriae Vestrae Reverentiae, ubi moris est ut cum aliquem nobilem torquere aut supplicio afficere debet, vestes commutet, larvam induat, alteramque personam [c]. Coniiciet V.R. ad quas literas alludam. Legi enim quas V.R. ad P. Valentinum postremo dedit [6], conscriptas tamen, ni fallor, antequam de meo aliorumque adventu quicquam cognovisset. Animo patienti socii omnes capitulum paternum suscepimus. Neque verebimur Christi causa atque sanctae obedientiae (cui ut res ita transigeretur, me nihil minus cogitante placuit) personam carnificis, hominisve multo vilioris conditionis sustinere. P. Generalis et P. Provincialis Austriae, V. R.ae magnus inimicus, Pater Bartholomeus Villerius, cui ego socios [d] datus fui ab inito sui provincialatus et P. Lelesius aliique huius consilii auctores videant quid literis V. R.ae respondendum sit. Iure, ni fallor, illorum authoritate me aliosque socios excusatos habebit. Neque enim mihi persuadeo, in P. meo Campano aut nimiam severi-

---

[4] G. Schönberger S.I., austriacus; nam natus est Salisburgi (cf. *Cat. Prov. Austr.* I 779); hic dicitur cassoviensis quia fortasse Cassoviae cum familia viveret; cf. de eo quae P. Carrillo ad P. Generalem referebat; supra, doc. 211 § 4.

[5] De quo cf. supra, doc. 220 adn. 1.

[6] Litterae Patris Campana ad P. Ladó non inveniuntur. Sed P. Campana, ad vestem larvatam iesuitarum in Transylvania quod spectat, mentem suam contrariam clare manifestavit ad P. Generalem scribens; v. supra, doc. 215 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tatem aut nimiam tenacitatem iudicii esse. Novi pietatem, novi prudentiam qua facile[e] discernere consuevit diversorum temporum, locorum et personarum circumstantias. Hoc unum quod ad hanc rem facit, caeteris omissis adiiciam: In rem hanc nullum nostrum mendacium intercesisse. Ita veritas occultatur a nobis ut mendaciorum fuco minime indigeamus. Induti sumus interiori veste talari celuraei coloris, pallio superiori nigro, accedente ornatu exiguo aliserici incolari. Eo videlicet modo quo sacerdotes et canonici in tota fere Ungaria incedunt. Et tametsi conditionem nostram non fateamur, nunquam tamen denegamus. Istis multo maiora inveniat V.R. factitata fuisse ab apostolis, ut narrat Clemens [146*v*] in recognitione apostolorum. Utinam isto carnificis patriae V.R. dolo animas nobilissimas a daemonis tortura eripiamus, possimusque tandem dicere illis: Dolo vos caepi, dolo, inquam, non perverso, sed pio et sancto. Hoc omnino sperarem futurum nisi conscius essem peccatorum et miseriarum Alfonsi, quem huc esse ablegatum. Propterea maxime doleo quod timeam ne quae alii socii exaedificaverunt, ipse diruat. Iuvet igitur V.R. precibus suis ac totius provinciae filium imbecillem tamquam bonus pater.

4. P. Valentinus nobiscum fuit hebdomada sancta et festis paschalibus. His vero elapsis urgente Ill.mo Balthasaro Bathoreo[f] redeundum illi fuit Fogaras. Bene valet, bene laborat, bene in omnibus, quantum potui observare, se gerit. Eodem tempore Princeps Tordam se contulit celebrandorum comitiorum partialium gratia, quae ante nostrum adventum fuerant indicta. In illis non pauca aemuli moliebantur contra Kalendarii receptionem et contra templum catholicum Claudiopoli[g] olim Societatis apertum cum libero exercitio nostrae religionis. Illorum tamen conatus ita fuerunt repressi ut mutire non sint ausi. Utinam neque in posterum audeant. In eisdem Princeps constituit ut ad initium octobris post Michaelis festum, vel ad festum Sancti Galli[8] totius regni comitia generalia cogantur. Eo consilio[h] factum fuit hoc ut praeter alia, religionis catholicae negocia serio tractentur et promoveantur, resque ad antiquum statum revocentur. De istis aliisque rebus copiose per quatuor fere horas mecum egit pius Princeps prima dominica postquam revenit ex comitiis. In eo tantum affectum ad omnia ista deprehendo ut non desiderem maiorem. Modo illi qui tenentur, fideliter adsint, voti sui pii compos efficietur. Spero illi omnino adfuturos omnes bathoreos. Dominum enim Balthasarum, cum quo iam egi

---

[7] De laboribus apostolicis Patris Ladó cf. supra, doc. 220 § 9.

[8] Festum S. Galli confessoris in Transylvania celebrabatur die 16 oct.; cf. MAH II 342.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

(caeteri enim absunt) video valde animatum. Huius rei causa Princeps literis ac expedito tabellario iam rogavit Ill.mum Cardinalem Bathoreum ut ad tempus comitiis praestitutum velit omnino venire. Praesentia eius tamquam primi senatoris potentis, nobilissimi et regno charissimi, maxime conducet ad rem foeliciter perficiendam. V.R. cum tota provincia, rogo, adsit Principi, domui illustrissimae Bathoreorum caeterisque auxilio precum assiduarum usque ad tempus praesertim comitiorum, ex quibus pendet gloriae divinae amplificatio, multarum animarum salus et sociorum revocatio. Nos interea temporis pergemus magna cum cautela, ne ullum, ne quidem aemulum, offendamus, neve ulla tragaedia fini missionis impedimentum paritura excitetur.

5. Ad inhabitandum nobis asignatum est collegium albense vel residentia. Ad sustentationem vero vestes et ligna ex aula. Ex Monastor vero 40 cubuli paratae farinae, vini vasa 12 et 400 talleri. Familia nostra tota conflatur famulis saecularibus, cum aliud ad tempus larva non patiatur. Conamur tamen nostras regulas et exercitia spiritualia minime negligere.

6. Christianum Franken[9] hic offendi cogitantem iam tertio aut quarto de sua conversione. In qua multum praestitit Generosus D. Josika. Quia tamen res nondum confecta erat, placuit Principi aliisque ut cum homine agerem et ad sinceram resipiscentiam praepararem. Labor irritus non fuit, ut V.R. constabit ex exemplari recantationis illius factae coram Principe ac universa aula tertio die Paschatis in templo ad finem sacri cantati[10]. Hac recantatione facta mihi (quem non recognoscit)[11] confessus fuit et alia dominica in sacro cantato a me refectus publice venerabili Eucharistia. Bene hactenus pergit. Quare iudicant complures illum iam constantiorem futurum. Utinam ita sit. In Paschate quoque fatentur fuisse quadruplo[f] plures communicantes et poenitentes quam fuerint annis proxime elapsis. Puto conciones Patris Martonii utiles et fructuosas futuras. Voluit quoque Princeps ut ego primo die Paschatis latine concionari inciperem. Atque ita factum est. Quatuor Principis cubicularii omnes catholici rem religionis cordi habent. Quare bene sperandum erit.

7. Quae cum ita sint, fortassis non esset abs re ut in omnem eventum V.R. mandaret congregari et impromtu haberi[k] quaecunque hinc

---

[9] De Chr. Francken cf. supra, doc. 220 § 6.

[10] Textum palinodiae habes infra, doc. 222.

[11] Chr. Francken ingressus est Societatem Romae; ibique ac Neapoli studiorum curriculum perfecit. Eodem tempore studiis operam dabat Romae etiam P. Carrillo; Vide *Cat. Prov. Austr.* I 643 et 669.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

isthuc asportata fuerant tam in pecuniis quam in suppelectili, librorum aut aliarum rerum [12]. Omnia erunt pernecessaria cum sint futurae maximae expensae si res succeserit. In quibus tamen expedit [147r] bonum Principem sublevare. Ante illud tamen tempus prima occasione oblata cuperem ut V.R. ad nos mitteret: 1. Concordantiam Bibliorum; 2. Stellam in Lucam [13]; 3. Pererium in Genesim et Danielem [14]; 4. Opera D. Thomae, saltem Summam, opuscula et Catenam, Catechismum Concilii Tridentini, et magnum Canisii; eiusdemque de B. Virgine ac de Ioanne; 5. Castro, De haeresibus [15], et Prateolum de eadem re [16]; 6. Concilium Tridentinum; 7. Nomenclaturam Adriani Iunii [17]; 8. Opera Hieronymi et si qui alii ex patribus commode possint mitti per amicos et sine expensis itineris; 9. Opera Plutarchi; 10. Collectanea Granatensis [18]; 11. et literas Patris Iacobi [19] qui hic agebat viceprovincialem, ad Episcopum et capitulum in Leles [20], ubi relicti sunt multi libri cum aliis rebus ut [f] ex illis mihi concedant quos petivero.

8. Oleum et chrysma reperi hic a duobus annis non renovatum. Obsecro ut quam primum ad me mittatur ut canones ecclesiastici serventur.

9. Princeps (cui iam [m] valde displicebat) discedere hinc ipsa hebdomada sancta iussit D. Martino Undoni [21]; qui idcirco Agriam se contulit.

---

[12] Vide quae hac de re scripserat Patri Generali; supra, doc. 220 § 12.

[13] Didacus STELLA OFM, *Commentarii in Lucam* (Salmanticae 1575); cf. REUSCH, *Index der verbotenen Bücher* I 571.

[14] Benedictus Perera S.I. (1535c-1610), hispanus, professor Collegii Romani; cf. VILLOSLADA, *Storia* 323-31; et SOMMERVOGEL VI 499-507.

[15] Alfonsus de CASTRO OFM, *Adversus omnes haereses libri* 14 (Parisiis 1534); cf. HURTER, *Nomenclator* IV 1184-85.

[16] Gabriel PRATEOLUS (1511-1588), gallus — *De vitis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum* (Coloniae 1581); cf. HURTER, *Nomenclator* I 115.

[17] Hadrianus IUNIUS (1511-1575), hollandus — *Nomenclator omnium rerum propria nomina variis linguis explicata indicans* (Amberes 1567); v. *Enciclop. Univ. Illustr.* XXIV/II (Barcelona 1926) 3162.

[18] Ludovicus Granatensis OP (1504-1588), hispanus; cf. *Dictionnaire de Spiritualité* IX (Paris 1976) 1043-54.

[19] I. Wujek S.I.

[20] Vide documentum protestationis iesuitarum e Transylvania expulsorum, in conventu de Lelesz, coram Paulo Szegedy, praeposito et episcopo chanadiensi factae; supra, doc. 106.

[21] De M. Undó, canonico agriensi, olim de S.I., cf. supra, doc. 220 adn. 10 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

10. Ser.mus Princeps lubenter legit mihique perlegendas tradidit quas V.R. postremo misit [22]. Visae mihi sunt literae nonnihil aculeatae quod attinet ad illum defunctum quem opus non est nominare [23]. Monui propterea Principem ne in aliorum manus venire pateretur. In illis literis promisit V.R. Ser.mo Principi duos quos ore mihi dixit se admittere [24]. Si aliqui sunt meliores quam quos ego peto, mutet V.R. meam petitionem. Quamvis quod attinet ad Marcum, cupio fixam et ratam haberi. Nam cum de hac persona egissem cum Principe, mihi exposuit, sibi futuram gratissimam. Caeterum si mittantur, deberent subsistere alicubi in confinio et me monere ut cum Principe agam. Quamvis haerebam nonnihil utrum usque ad comicia supersedendum potius esset mittendis aliis, uno Marco excepto, cum eventus rerum humanarum incerti sint. Caeterum nonnihil magis in id propendeo ut veniant illi duo, cum de foelici eventu bonam spem habeamus. Omnia tamen V.R.ae iudicio defero uti par est, patrisque mei Ludovici visitatoris [25]. Cui cum voluissem seorsum scribere, me iam non posse video. Quare stilo mutato, omnia cupio ita accipi ac si cum utroque loquerer, ut vere atque ex animo loquor, me commendans precibus utriusque caeterorumque totius provinciae. Iuvenes quos Pater Valentinus mittit [26],

---

[22] Non invenimus epistolam Principis ad P. Campana datam.

[23] Fortasse allusio facta est a P. Campana ad mortem Ioannis Géczi, gubernatoris; de quo cf. supra, doc. 99 (80*r-v*).

[24] Marcus Merckler et Ioannes Mediomontanus; de quibus cf. supra, doc. 220 § 9 et adn. 16.

[25] L. Maselli S.I.; cf. supra, adn. 1.

[26] In Matricula alumnorum seminarii braunsbergensis anno 1591 recensentur sex hungari et transylvania: « 221. Franciscus Cosa [Kozma?], 1 aug. 1591. Siculus. Rediit in patriam, minus ad studia aptus, 4 maii 1593.

222. Michael Siculus, 1 aug. 1591. Siculus. Dimissus cum non haberet animum studendi nec ingenium, 8 febr. 1593.

223. Ambrosius Bodagasomi [Boldogasszonyi?], 16 ian. 1591. Siculus. Dimissus non capax disciplinae, 8 febr. 1593.

225. Martinus Bosnomisa [Bornemissza?], 12 iunii 1591. Ungarus. Missus ad seminarium vilnense 6 nov. 1594 studia prosecuturus.

226. Blasius Lasar, 1 aug. 1591. Siculus. Promotus Vilnam 1 nov. 1594 ad studia altiora prosequenda.

227. Andreas Sensomas [Szenttamás?], 1 aug. 1591. Siculus. 5 apr. 1593 missus in patriam, cum amplius studere nollet ». LÜHR, *Matrikeln von Braunsberg* 46.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non novi. Ego quidem non misissem, cum videam illos in literis vix ullum fecisse progressum, ac subinde longae esse expectationis. Non fuit tamen meum retractare quod iam concluserat me absente P. Valentinus datis literis ad V.R.am. Quare quia eo se conferunt et bonae indolis videntur, eos Vestris Reverentiis quo modo possum commendo. Erunt fortassis aliquando utiles si in seminario possint studere. Albae uliae 17 maii 1591.

Vestrarum Reverentiarum servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

In prioribus literis exposui quo pacto literae ad me superscribendae sint tamquam doctori theologiae (hunc enim gradum vere suscepi. Quare hic mendacium non est) degenti apud Ser.mum Principem, alia personae conditione non explicata. Dabit quoque Deus finem carnificinae tandem aliquando atque torturae.

Inscriptio: [147*v*] Admodum Reverendo Domino Patri Paulo Campano Societatis Iesu per Poloniam provinciali, Patri, Domino et amico plurimum observando etc. — Cracoviae.

Pater Visitator has aperiat in absentia.

---

[a] Palmarum *sup.* / [b] oratione *del.* nobis / [c] personam *del.* induat / [d] socius *del.* assignatus / [e] facile *del.* dist[inguere] / [f] Bathoreo *del.* dis[cessit] / [g] Claudiopoli *sup.* / [h] consilio *del.* prae / [i] agerem *del.* dispone[rem] / [j] quadrupo *ms.* / [k] *prius* ut impromptu habeantur / [l] ut *del.* mihi / [m] iam *del.* sum.

222

[CHRISTIANUS FRANCKEN[1]
ORATIO PUBLICE RECITATA CUM HAERESES TERTIO ABIURARET

ALBAE IULIAE, DIE 6 APRILIS 1591

[TEXTUS: *Germ.* *169* 398*r*-99*v* (*prius* 62-63 et 108-09); apographum a P. Carrillo Romam missum; cf. supra, doc. 220 § 6. In fol. 399*v* manu Patris Car-

---

[1] De Chr. Francken, apostata S.I., cf. supra, doc. 220 a. 7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rillo inscriptio: « Admodum R.do Dno Dno Claudio Aquaviva Societatis Iesu Praeposito Generali dignissimo, Dno suo plurimum observando etc. — Romae ».

Qui ex tenebris diuturnis tandem in lucem prodeunt, ii non statim aspicere possunt solem sine offensione oculorum; ita ego ab obscuris et vulgaribus hominibus in clarissimum hunc conspectum magni Dei, magnaeque matris Ecclesiae nunc veniens hallucinor quodammodo, nec satis prudenter me possum gerere, conscius meae parvitatis, neque ignorans quod, quemadmodum apud Euripidem [2], ethnico errore, rex mundi magna tantum curat, parva relinquens fortunae; sic illustrissimi et magnifici domini non nisi in magnis et arduis negotiis versari, et magnos tantum excellentesque homines publice audire soleant atque fovere.

Veni autem in hunc locum religiosissimum ut et Deo me purgarem et Ecclesiae catholicae romanae. Deus sartam tectamque vult suam gloriam; Ecclesiae solitam debitamque requirit obedientiam. Deus, quia semper et ubique est, procul dubio et catholicus est[a]. Catholicae autem Ecclesiae[b] munus est praescribere, quidnam sit catholice Deum honorare. Dictitat igitur illa, nihil aliud esse catholicum Dei honorem, quam purgatae mentis et fidei sincerae rectam in Deum conversionem. Convertitur autem[c] mens recta in Deum si, expiatis rite peccatis, veluti corporis vinculis soluta, et ab omni materiae concretione libera, a cuncta vanitate recedit, omnique affectuum violentia superata, procul ab humanis rebus abstracta, coelum ipsum quaeque in coelo visuntur, celeri atque arduo volatu transcendat.

A qua Ecclesiae praescriptione ter iuvenili quodam affectu recessi. Sed antehac bis tantum ad eiusdem redii obedientiam. Primum quidem privatim in sancta civitate Austriae quodam oppido ubi lutheranismum et calvinismum, cuius me, editis quibusdam libellis, reddideram suspectum, eiuravi [3]. Simulque vinculis religionis Societatis Iesu, qua invitissime et repugnante discesseram, sum liberatus. Deinde vero publice Cracoviae, in templo divae Barbarae, ubi arianismum, quem in Pollonia et Transilvania susceperam defendendum, sum detestatus [4]. Post quam palinodiam per biennium tantum mansi apud chatholicos: annum unum in Polonia, alterum Pragae in Bohemia. Unde episcopus quidam ungarus me abstractum deduxit in Ungariam; ubi, cum nec

---

[2] Euripides.

[3] De prima eius resipiscentia, anno 1581, cf. SOCHER I 260.

[4] Relationem de abiuratione haeresum Cracoviae, anno 1585 facta, vide MAH II 864-66.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mihi nec aliis prodesse posse apud chatholicos viderem, atque etiam puderet reverti Pragam ad magnificos patronos, quibus recte monentibus et meliora suadentibus non obediveram, malui rogatus claudiopolitanae interim scholae servire, quam alibi ociosam vitam traducere. Claudiopoli vixi duos annos, rursum tempore serviens, hoc est, iterum ingenio periculose lucens in dogmate arianorum de uno, non trino Deo; nam et saepe in schola et semel in templo aspersi nonnulla quae haeresim arianam redolere viderentur.

Ac de his me purgare volens, Ecclesiae nihil afferre possum in excusationem. Sed tantum modo vos omnes, quicunque vere pii et catholici estis, obnixe rogo et obsecro ut eiusmodi meos lapsus pro vestra pietate mihi velitis condonare; et vestris apud Deum sanctissimis precibus pro me intercedere ut, quando ter cum Petro fecerim lapsus, ne posthac amplius mea deficiat fides [5]. Sed reliquum vitae cursum catholice, pie, sancte conficiam, ac defixis in omnem aeternitatem oculis, cuncta haec fluxa, caduca, mortalia, quibus maxime affixi sunt haeretici, pro nihilo putem.

Ut autem omnes aliquid certi concipiant de mea religione, duo adhuc praestabo: primum, confitebor quosnam scripserim contra Ecclesiam libros; deinde edam fidei catholicae confessionem, ut quoniam hactenus extra omnem fui ecclesiam, posthac testatum sit omnibus, me non in lutherana vel calviniana vel ariana, sed in romana esse et divina annuente clementia, mori velle Ecclesia.

Quod autem igitur ad libros attinet meos, conscripsi in principiis *Colloquium Iesuiticum* [6] in ipso meo a patribus Societatis violento discessu contra Societatem; cuius tamen libelli inpugnatoribus nihil unquam volui respondere. Deinde composui quaedam *Paradoxa* de Eucharistia pro calvinistis [7], et *De praedestinatione* [8] contra eosdem et divum Augustinum. [398*v*] Prioribus *Paradoxis* duo opposuit volumina Cornelius Loos callidus vir catholicissimus [9]. Cui etiam nolui resistere, cedens

---

[5] Cf. Lc. 22 32.

[6] *Breve colloquium iesuiticum* (Lipsiae 1580); cf. DUHR I 546; L. SZCZUCKI, *Chr. Francken* 43.

[7] *De bestialissima idololatria quam in adoratione panis et vini renovat Societas Iesu divino sub cognomine latitans, paradoxa sex*; cf. SZCZUCKI 46.

[8] *De praedestinatione mira paradoxa tria*; cf. *ib.*

[9] Cornelius LOOS (Callidius – 1546c-1595), belga: *Urbis et orbis defensio et vindicatio adversus Christianum Franckenium* (Moguntiae 1581); cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* VI (1961) 1139.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

authoritati plurimorum patrum quos ille contra me in aciem produxit. Tum confeci quendam libellum contra Sacram Triadem, cuius inscriptio est talis: *Praecipuarum enumeratio causarum, cur christiani, cum in coeteris fidei articulis sint mobiles et inconstantes, in trinitatis tamen dogmati retinendo sint constantissimi.* Hunc libellum inpugnarunt Iacobus Groscius craccoviensis academiae rector [10], et Gregorius de Valentia [d], clarissimus in Germania Societatis Iesu doctor [11]. Quos similiter de me passus sum triumphari. Postea conflavi alium quendam libellum contra sodalitatem Iesu; cuius inscriptio haec est: *Mirabilium visionum, illustrationum Ignatii Loiolae Societatis Iesu auctoris admiratio magna Christophori* [12]. Hic libellus editus est ante biennium Vitembergae, me existente in Ungaria apud generosissimum Dominum Nicolaum Szokoli [13] in arce Kisvarda. Sed ita incorrecte excussus, et perinde sit ac si nunquam editus fuisset. Eius verum et sincerum exemplar hoc est, idque in conspectum Ecclesiae dilacero. Reliquosque de dogmatibus fidei contra Ecclesiam romanam editos similiter tractari cupio ex animo. Postremo scripsi quandam de certitudine religionis disputationem, quasi inter me et morum saracenum theologiae doctorem habitam [14]. Sed ea tota est a me conficta et divo Petro apostolorum principi dedicata. Est autem ea plusquam haeretica, utpote fundamenta christianae religionis in quaestionem et dubium vocans, certamque responsionem aliquam a divo Petro ex coelis petens; sed nullus mihi contigit nuncius, per quem hoc scriptum in coelum transmitterem; nec spes est fore ut aliquando mittatur. Quare conscindatur. Si quae aliae a me sunt scripta, ea vel sunt philosophica vel eiusmodi quae nihil noceant Ecclesiae catholicae.

Hoc loco malevolos et inimicos meos, qui mobilitatem et inconstantiam meam exagitant, volo rogatos ut meminerint se quoque esse homines obnoxios mobilitati, quae in singulis saltem cernitur aetatibus, ubi affectus affectu, voluptas voluptate veluti clavus clavo subinde pellitur et mutatur. Negligunt pueri infantiae crepundia, rident adolescen-

---

[10] I. Górski (1525-1585) — *Praemunitio adversus insanum dogma Christiani Francken* (Cracoviae 1584); et *Pro tremenda et veneranda Trinitate adversus quendam apostatam Francken* ... (Coloniae 1585); cf. Estreicher XVII 262.

[11] Gr. de Valentia S.I. (1551-1603), hispanus: *Libri quinque de Trinitate* ... (Ingolstadii 1586); cf. Sommervogel VIII 393; MAH II 726.

[12] Opusculum videtur esse ignotum studiosis.

[13] De N. Szokoli cf. supra, doc. 99 adn. 106.

[14] *Disputatio inter theologum et philosophum de incertitudine religionis christianae*; cf. Szczucki 69.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tes pueritiae ludicra, contemnunt iuvenes adolescentiae cum intemperantiam tum praecipitantiam, detestantur viri iuventutis infinitam vanitatem et libidinem. Senes deplorant omnium aetatum vicia; et si ultra senectutem liceret producere vitam, eius quoque mutata consilia cuperemus. Adeo nihil est in rebus humanis solidi ut verissime sensisse videatur astrologus ille qui monumento suo inscribi iusserit haec tria verba: Omnia fabula tandem. In divinis autem rebus constantiores esse possumus et debemus.

Sed fit tamen, nescio quomodo, ut in his potissimum errent et hallucinentur qui plus sapere caeteris videntur. Exemplo nobis potest Augustinus qui multos scripsit libros retractationum [e]; hacque ratione saepius palinodiam publicam cecinit. Sed nolo alienis peccatis mea excusare; sed ea libere potius in conspectu Ecclesiae volo esse detecta; etiamsi maiorem hinc calumniandi mei inimici ansam sint habituri. Ut enim vultures, ait Plutarcus, ad extincta corpora odore feruntur, sana non sentiunt; ita inimicus, si quid deliqueris, statim olfacit et eo confestim accurrit, ad recte facta stupidus [15].

Restat [f] iam ut confessionem chatholicae fidei edam, qui habetur in concilio tridentino ex bulla Pii quarti petita, cuius exordium est: « Iniunctum nobis etc. » [16]. Legam autem confessionem nunc ex ipso libro. Perlectam hanc meam ex concilio tridentino fidei confessionem, tibi uni, Princeps Illustrissime, dicatam, cupio vehementer et suppliciter rogans ut me, quamvis tanta benignitate indignum, in clientelam et patrocinium tuum recipere digneris. Id quod consecuturum me spero ob prolixam benificamque Tuae Celsitudinis naturam; quae nullum genus hominum in quo vel umbra aliqua virtutis eluceat, aspernatur; atque etiam monarcham illum imitatur qui neminem e conspectu principis oportere tristem discedere solitus est familiaribus suis dicere.

Illustrissimae Celsitudinis Tuae servitor

Christianus Franken.

---

[a] et catholicus est *in marg. alia m.* || [b] Ecclesiae *sup. alia m.* || [c] autem *sup. alia m.* || [d] Giorgius de Vallintia *ms.* || [e] retractionum *ms.* || [f] Restat *del.* et; *sup.* iam ut.

---

[15] Plutarchus.

[16] Bulla Pii papae IV est diei 13 nov. 1564; textum v. in *Bullarium Taurin.* VII 327-29. Formulam autem professionis fidei tridentinae v. ap. DENZINGER, *Enchir. symb.* (1973) 425-27 n. 1862-70.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

223

STEPHANUS BODONI CUBIC. PRINC. TRANSYLV. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 30 MAII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Epp. Ext. 29* 85*r-v* (*prius* 119); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Habitis comitiis partialibus indicta sunt a Principe generalia ad initium octobris.* — 2. *Patrem Carrillo una cum sociis salvos et sanos deduxit Albam.*

Reverendissime in Christo Pater, Domine Domine observandissime.

1. Diuturni silentii causam V. R.ma P.tas ne miretur. Difficultatum enim moles quibus hactenus fui inplicatus, me a suscepto negotio retardarunt. Accedit ad hoc status religionis catholicae, de quibus nihil plane certi V.R.mae P.ti scribere potuissem.

Praeterito mense[a] comitia parcialia Tordae Sua Celsitudo habuit[1], in quibus ut melius et comodius rebus fidei providere possit, generalia comitia ad initum mensis octobris instituit totique regno indixit. Multa Tordae sectarii[b] ariani et calvinistae contra calendarium gregorianum in parcialibus comitiis in mea absentia receptum, et ecclesiam Claudiopoli apertam agere et vociferari voluerunt, incitati tum a regnicolis tum ab aliis, quod contra statuta regni publica fuerint facta[2]. Industria tamen ac pietas Principis ita eos compressit ut ne minimum quidem verbum proloqui ausi sunt, sed ad comitia generalia querelas suas distulerunt, ubi omnes de omnibus libere conqueri possunt. Interim tamen Sua Celsitudo rationes et[c] media apta ad consequendum propositum finem conquiret. Speroque divinam bonitatem Suae Celsitudini non defuturam in tam pio et sancto desiderio. Tua tamen R.ma P.tas nos suis orationibus interim iuvet quia certe indigemus.

2. Quod ad nostrum iter laboriosum attinet, laudetur nomen Dei omnes difficultates superavimus et bene sanum D. Doctorem Alfonsum

---

[1] De comitiis partialibus celebratis et de generalibus proxime habendis cf. supra, doc. 220 § 4 et 5; necnon doc. 221 § 4.

[2] Cf. epistolam Principis ad P. Wujek; supra, doc. 194.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum reliquis huc duxi[3]. Qui Ser.mo Principi plusquam gratissimi fuerunt. Et certe nisi eos adduxissem, magnam iacturam passi fuissemus.

Plura R.ma P.V. ex literis D. Doctoris intelliget[4]. Deus pro sua divina bonitate P.V.R.mam nobis et Transilvaniae nostrae diu servet incolumem. Albae, penultima die maii 1591.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae obsequentissimus servitor

S. Bodoni mp.

---

[a] mensae *ms.* / [b] sectari *ms.* / [c] et *sup.*

224

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 5 IUNII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Epp. Ext. 29* 86*r*-87*v* (*prius* 371 et 104); originale cum conclusione autographa.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 410-12.

SUMMARIUM: *Gratus ob auxilia a P. Generali praestita.*

Reverendissime in Christo Pater.

Secretarius noster, Stephanus Bodonius[1] ex Urbe rediens ad nos reddidit nobis literas[2] et munera gratissima R.P.V., multaque nobis retulit de cura, studio, consilio et auxilio quo R.P.V. illi in nostris negociis conficiendis indefesso adfuit animo. Quo nomine maximas ha-

---

[3] De itinere nonnulla relata sunt ad P. Generalem et ad P. Campana etiam a P. Carrillo; cf. supra, doc. 220 § 1 et doc. 221 § 2.

[4] Videri possunt supra, doc. 220.

[1] Vide epistolam St. Bodoni, diei 30 maii, ad P. Generalem; supra, doc. 223.

[2] Patris Generalis litterae ad Principem nobis non innotuerunt.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bemus R.P.V. gratias, maximamque accessionem ad eam observantiam qua semper R.P.V. universamque Societatem non nostri solum, sed multorum iam principum studiosissimam altricem prosecuti sumus factam esse intelligat.

Patrem Alphonsum et Nicolaum [3], annuente R.P.V., iam adiunctos nobis hic Albae Iuliae habemus, gratulamur et secundum Deum R.P.V. acceptum ferimus, saluti nostrae et omnium chatolicorum prospectum esse. Hos nos quo animo acceperimus, quove in statu sint et ipsi et res religionis, illis perscribendum reliquimus [4]. Sed qua in defendenda, propaganda religione, restituendaque Societate voluntate sumus, futurique simus, comicia generalia proxime futura pro festo S. Lucae [5] maxime reparandae religionis causa a nobis omnium ordinum concordibus votis et suffragiis promulgata, satis allatura speramus argumenti. Certe quidquid virium a nobis conferri poterit, ad notam illam Deo et nobis inustam obliterandam pertentabimus. Quod quo minus id nostris tantummodo viribus effici posse confidimus, tanto magis Deum assiduis votis in auxilium implorabimus ut et animos et vires nobis conferat. Horum nos, utut res successerit, comiciorum progressum si nobis Deus vitam prorogarit, cum celebrata fuerint, Sanctissimo Domino, nobisque coniunctissimis ex Ill.mis Cardinalibus, tum vero R.P.V. luculenter perscribemus. R.P.V. felicissime valeat. Albae Iuliae 5 iunii 1591.

Reverendissimae Dominationi Tuae studiosissimus [a]

Sigismundus Bathory
Princeps Transylvaniae mp.

Inscriptio: [87*v*] Reverendissimo Domino Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu praefecto generali etc. nobis observandissimo.

---

[a] studiosissimus ... mp. *m. Principis.*

---

[3] A. Carrillo S.I. et N. Martonius S.I.

[4] Vide litteras Patris Carrillo ad P. Generalem; supra, doc. 220; et infra, doc. 225.

[5] 18 oct.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

225

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 13 IUNII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 170*r-v* (*prius* 126 96); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 24-26.

SUMMARIUM: 1. *Stephanus Báthory petit ut P. E. Vega sibi concedatur.* — 2. *P. Ladó accepit ex Moldavia socium, P. Gregorium Vásárhelyi.*

Admodum Reverende Pater.

1. Postquam literas ad V.P. transmiseram 4 die iunii [1], huc appulit Ill.mus Stephanus Bathori [2] ante quatuor dies. Et illius causa cogor nunc has perbreves dare. Pergit namque rogando, idque obnixe, ut ad illum Pater Emanuel Vega ablegetur [3]. Ego quidem de ista persona constitueram apud me nihil amplius tractare, statim ac responsum a V.P. accepi [4]; nimirum se haud posse multis de causis iudicare esse expediens ut veniat. Quia tamen Ill.mus Stephanus, Princeps item et illius cubicularii efflagitarunt serio a me ut rursus de hac re perscriberem, non perscribere non potui. Omnium istorum votum est ut ante comicia generalia veniat; neque esse, aiunt, cur vereamur maiorem strepitum adventu illius ad D. Stephanum Bathori. Nam cum is liber baro sit, et actis contra religionem non subscripserit, pro suo arbitratu potest quoscumque sacerdotes et religiosos ad se vocare. Hoc autem Princeps et alii catholici cupiunt ante comicia perfici ut per patrem animetur Ill.mus Stephanus et inflammetur. Plurimum enim positum est in isto Domino. Quod si adhuc V.P. nolet hunc patrem Ill.mo concedere, ne alienationem animi et indignationem concipiat, quod maxime vereor, iudicarem alium doctrina et eruditione parem illi mit-

---

[1] Vide supra, doc. 220.

[2] St. Báthory iun.; cuius epistolam ad S. Pontificem, diei 26 ian. 1589, v. supra, doc. 105.

[3] Cf. epistolam Patris Carrillo, diei 22 febr., ad P. Generalem; supra, doc. 211 § 8.

[4] Epistola scilicet diei 30 martii 1591; v. supra, doc. 214.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tendum. Non enim, ut mihi dixit, curat hominem linguae ungaricae gnarum. Habet namque ungarum concionatorem cum quo contentus est. Sed hominem desiderat doctum qui possit haereticorum argumenta bene diluere. Eiusmodi autem quis possit esse, idque [a] vel ex Austriae provincia vel aliunde [a], V.P. melius cognoscet quam ego. In Austria fortassis [b] essent ad hoc apti Pater Christianus Numitius Viennae in academia theologiae professor [5], vel Pater Petrus Ximenez graecensis academiae cancellarius [6]. Responsum autem huius rei omnem requirit celeritatem cum iamiam tempus comitiorum appropinquet. Has literas propterea Princeps mittit per celerem cursorem qui alterum assequatur per quem misi literas 4 iunii.

2. Heri literas accepi ex Fogaras a Patre Valentino Lado, quibus certior fio de adventu ad illud oppidum Patris Gregorii Vasarhilini [7], sacerdotis novi, cuius adventu Princeps et Ill.mi Stephanus et Balthasar Bathori qui simul aderant quando literas accepi, recreati sunt. Quamvis ego ante comicia neque huius neque alterius adventum expectabam [c] propter responsum et rationem V.P.[8] Atque huius rei causa constitui ne huc ad aulam se conferat, sed ut in Fogaras arce Ill.mi Balthasaris cum patre Valentino Lado, cui ita de socio prospectum erit, maneat. Cum eodem missus fuit Ioannes Mediomontanus [9], qui nescio quo consilio in Moldavia mansit. Sacrificiis et precibus V.P. aliorumque sociorum omnia transylvanica socii mei [e] et ego plurimum commendamus. Albae Iuliae 13 iunii 1591.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

---

[a] idque ... aliunde *sup.* / [b] fortassis *del.* non / [c] expectabant *ms.* / [d] proter *ms.* / [e] mei *del.* et, *sed rest.*

---

[5] De Chr. Numicio S.I. cf. supra, doc. 75 adn. 35.
[6] De P. Ximénez S.I. cf. supra, doc. 206 adn. 6.
[7] De Gr. Vásárhelyi S.I. cf. supra, doc. 15 I n. 9 et passim.
[8] Cf. epistolam Patris Generalis, diei 30 martii, ad P. Carrillo; supra, doc. 214 § 3.
[9] De I. Mediomontano S.I. cf. supra, doc. 97 adn. 59 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

226

CHRISTOPHORUS KERESZTURY CAPIT. ARCIS DE KÖVÁR [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

EX ARCE KÖVÁR 16 IUNII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 173*r*-74*v* (*prius* 111 79 93); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 412 (ex parte).
SUMMARIUM: 1. *Gratias agit pro litteris et dono.* — 2. *Gaudet ob adventum Patris Carrillo in Transylvaniam.* — 3. *De comitiis generalibus futuris.*

Admodum Reverende Domine, Domine Pater in Christo observandissime. Salutem et servitiorum meorum commendationem.

1. Rediit ad suos cum omnibus suis dominus Stephanus Bodonius salvus [2]. Ex quo et quae me concernebant, intellexi. Litteras R.mae Dom. Vestrae mihi reddi[di]t [3] et donum sacrum. Ago gratias Deo omnipotenti quod memoriam mei curet apud R.mam Dom. Vestram, quamvis non sim dignus quia meis viribus reipsa facere nihil est permissum. Sit illi gloria qui omnibus abundat. Donum R.mae Dom. Vestrae habeo et honore quo possum teneo, in argenteam thecam includi curo et in templo quod Dei miserentis per gratiam et auxilium ex fundamento fieri curavi, conservare in perpetuum committo. Eius enim imago inest cuius sub titulo dedicatum templum Deo est, videlicet ab ara Sanctae Crucis.

2. R.mae Dom. Vestrae de statu nostro paucis scribere volo. Alias spem in renovandis diebus nostris in melius per nostros vix habebam, et quidem nunc usque haererem. Nam diversi respectus et ingenia alienum quid fieri semper ostendebant. Nunc Deus sit benedictus, adventu R.di Patris Alphonsi [4] plurimum consolati et animati sumus. Indigebamus enim plurimum tali. Nam prophetae patriae huius parum

---

[1] Vide eius epistolam, diei 6 nov. 1589, ad P. Possevino; supra, doc. 167.
[2] Vide epistolam Stephani Bodono, diei 30 maii 1591, ad P. Generalem; supra, doc. 223.
[3] Litterae Patris Generalis desiderantur.
[4] A. Carrillo S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quid vel nihil spei infligi poterant. Nunc nihil deest. Habemus Philippum apostolum qui nobis explicabit agnum, dum modo descendamus et renovari velimus [5]. Demissus est Lazarus, habemus Moysen et prophetas. Ut meo iudicio haec significem, neminem haberemus quem quis deberet formidare. Princeps Ill.mus quod ad ipsummet attinet, optimam spem promittit et prontam ad omnia. Verba et ostenta alienorum non erunt metuenda. Verbis verba reddenda erunt. Nihil deest, omnia media Deus concessit nisi si sententia [173*v*] illa Davidis feriamur: Ne quando irascatur Dominus etc. [6] A quo ut tueatur Deus et in multitudine irae suae, misericordiae suae memor sit, adorandus est dies et noctes. Nam si caecitati priori iterum addatur caecitas, nulla salus oculis nostris per modernos sperari poterit nisi aliunde exquirat voluntatem suam in operibus magnis divina Maiestas, qui potens est etiam de lapidibus laudem suam perficere.

3. Nunc regnicolae comitia generalia fienda impetrarunt a Principe Ill.mo [7] et spero fieri circa festum Omnium Sanctorum. Tunc omnia pondera iniuste nobis illata et sarcimina, omnes offeremus Domino cooperante, nisi viriliter certetur, credo in Deum cuius negotium est, et si nos praeparaverimus ut promptius per nos quid agatur, fient omnia in consolationem Ecclesiae afflictae et honorem et laudem Dei.

Consultum R.mae Dom. Vestrae ut in fide catholica persisti consulit et iuvat, amore amplector, nihilque mihi carius ea esse possit, in qua Deum ad omnia propitium cognosco, cui pro omnibus beneficiis sit honor et gloria. Iuvant me et meos plurimum orationes Reverendissimorum Patrum et eorum omnium quorum precibus dietim participamur. Et ego cum meis mihi creditis, quamvis indigni simus, preces nostras pro statu et salute totius sanctae Societatis Iesu ad Dominum Deum dirigere quottidie non omittimus. Quorum orationibus iterum me cum meis commendo.

Deus R.am Dom. Vestram ad laudem et gloriam sui sanctissimi nominis in propagationem Ecclesiae suae ut conservet, oro. Datae ex arce Keowar, di 16 iunii, anno 1591.

Reverendissimae Dominationis Vestrae servus

Christophorus Kereztury
Capitaneus arcis Keowar mp.

---

[5] Cf. Act. 8 26-40.
[6] Ps. 2 12.
[7] Cf. ea quae a P. Carrillo referuntur; supra, doc. 220 § 4-5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [174*v*] Admodum Reverendo Domino, Domino in Christo Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu praeposito generali etc., Domino Patri observandissimo — Roma.

---

[a] R.mae ... Keowar mp. *m. Christophori.*

227

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE P. IOANNI LELESZI S.I.

ALBA IULIA 25 IUNII 1591 — VIENNAM

TEXTUS: A. *Epp. Ext. 29* 88*r-v* et 91*r-v*; originale in lingua hungarica exaratum. — B. *Ibidem* 89*r-v* et 90*r-v*; versio latina textus hungarici.
RATIO EDITIONIS: Typis exprimitur uterque textus.

A

Reverende in Christo Pater observandissime.

Hogy Kegyelmednek magunk kezével nem irhatunk, ne tulaidonicza Kegyelmed egyébnek, hanem sok kilen-kilen féle óranként való zorgalmatos foglalatosságinknak. Az my az Kegyelmed atiay intésit nézi, my azokat úgy vezzük Kegyelmedtül, az minth zokot igaz fiu ió attiától kedvessen és fogatison venny. Igyekzink is azon, hogy Istenünknek legelizer is, az krestién religionak ugy zolgáliunk, eggiéb dolgokban is magunkat úgy viseliük, hogy az Kegyelmed institutioia mind minekünk, mind pedigh Kegyelmednek minden idöben nagy decussára és becsyletére legyen. Öremest agnoscaliuk az Societasnak eleytül fogva való az my familiánkhoz affectioját és ió akarattyát; de föképpen mi hozzánk való nagy propensioiát mostan is ex evidentissimis argumentis megh tapaztaltuk. Miérth hogy semminemy kivánsagunkban megh nem fogiatkozot, hanem cumulatissime mindenekben satisfacialt. Kiért, si ad illud institucionis et perpetuae in nostram familiam voluntatis beneficium aliquid addi potest, addimus etiam nos ad obligationem et perpetuam observanciam. De miképpen referalhassuk

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mi Kegyelmeteknek ezt az graciát, nem tudgiuk. Az akarat bizoniára nagy volna, valamire az ió Isten igyükzetinket vizirly. Recognoscálni zóval chyak nem elégh. Ha pedigh chyak az lezen hogy az Societast restituáliuk, non videbimur vobis retulisse gratiam, sed nobis honorem et piis manibus patris et patrui restituisse ignominiaeque notam nobis et Deo inustam utcunque delevisse. De az Isten bátor chyak azt engedné mostan véghez vinnink, etiamsi gratiam non cum Societate, sed nobiscum fecero, satis tamen me retulisse videbor, cum hoc exiguum cumulate praestitero, nihil omnino retulisse, si benemereri de Societate amplius progressus non fuero.

Bizony nagy igyekzetink vagion arra, hogy ez ievendö generalis giülésben melyet föképpen chyak az religio restituálásáért engettük megh, hogy helyére álathassuk. El is kezdettük az practicát convenienter az Kegyelmed intéséhez oly emberekkel és oly ió maggiarral kiknek mind existimációiuk, mind ereiük vagion, et nobis multa se debere honorique nostro conceptis verbis profitentur. Nihil intentatum relinquere studebimus, ha az Isten véghez engedi vinnünk, ió lezen; ha pedigh nem, testatum tamen reddemus omnibus nostrum animum optimamque voluntatem.

Sed ne quidpiam inconsulto fecisse videamur, egynehány rendbéli dolgokról akarok az Kegyelmed tanáczát és iudiciomát venni. Kériük is Kegyelmedet hogy mennél hamaréb lehet, minket ezekröl bizoniosan resolválion. [88v] Az my zándékunk és igyekzetünk az, hogy az religio ellen valo meggiesi articulusokat telyességgel revocáltassuk velük és az régy libertasba restitualiuk magunkat és az Societast is azon állapatban állassuk, az minth akkoron volt. Mert ugy itilem hogy totaliter et integre restituetur et nostrum et vestrum nomen. De ha az országh urgeál bennünket, hogy megh mively, sed cum his condicionibus, hogy az úi religiókat is megh confirmáliuk. Ha pedigh az Societást be hozzák, chyak Erdelyben legyeneka, vagy chyak Colosvárat vel Feiérvárat. Quid ultra? Ut nostri bona immobilia neque donatione neque testamentaria dispositione, neque pecuniis acquirere et possidere possint. Consilium et iudicium R.P.V. praestolabimur.

Az mely iffius legény felel Kegyelmed irt minekünk, az generalis után emberünket bochyattiuk oda fel, akkoron információt adunk neky felele, hogy el vigye és provideálion neky az my akaratunk zerént; merth minekink is nagy zükségink vagion magiar virtuosus iffiakra. Èlesse az Isten Kegyelmedet io egésségben. Alba Iulia 25 iunii 1591.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius et discipulus obedientissimus

Sigismundus Báthory mp.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [91*v*] Reverendo in Christo Patri Ioanni Lelesio Societatis Iesu etc. nobis observandissimo.

B

Reverende in Christo Pater.

Quod literas aliena perscriptas manu Tuae Reverentiae miserimus, assiduis duntaxat occupationibus tribuendum puta. Consilia tua et monita eo animi affectu accipimus qui filium parentis observantem decet. In eoque conatus et studia nostra collocamus ut in rebus ad Deum, ad religionem, ad regnum pertinentibus opera nostra ne quaquam desideretur, ut institutio tua qua aetas pueritiae meae formata est, et nobis et tibi ad decus atque ad laudem cedat. Libenter memoria recolimus perpetuam Societatis Iesu in nostram familiam benevolentiam; praesertim vero magnam in nos animi propensionem ex evidentissimis argumentis nunc quoque deprehensam, cum nulla in re nostrae defuerit voluntati, sed cumulatissime satisfecerit. Quare si ad illud institutionis et perpetuae in nostram familiam voluntatis beneficium aliquid addi potest, addimus etiam nos ad obligationem et semper debitam observantiam. Sed quomodo gratiam vobis referamus, nescimus. Voluntas certe non deest, qualemcunque Deus nostris conatibus sit exitum praebiturus. Verbis gratitudinem ostendere non est satis. Si vero Societatem in pristinum locum restituemus, non videbimur vobis retulisse gratiam, sed nobis honorem peperisse, inustamque patri, patruo, Deo ignominiae notam utcunque delevisse. Deus immortalis faxit ut compotes voti nostri efficiamur. Et quamvis ea in re beneficium non Societati, sed mihi factum iri arbitrer, gratiam tamen satis me retulisse videbor, si hoc exiguum munus cumulate praestitero, nihil omnino fecisse me putabo, si bene mereri de Societate progressus amplius non fuero. Magna nobis est spes fore ut in comitiis generalibus proxime instituendis religio pristinum obtineat locum et dignitatem [1]. Et quidem iam huiusce rei nonnulla iecimus fundamenta, [89*v*] talium virorum industria freti qui et existimatione et robore plurimum pollent, et nobis multa se debere honorique nostro conceptis verbis profitentur. Nihil intentatum relinquemus. Si laetum et prosperum successum res habuerit, bene nobiscum actum erit; si secus, testatam omnibus relinquemus optimam animi nostri voluntatem.

---

[1] De futurorum comitiorum regni momento cf. ea quae a P. Carrillo referuntur; supra, doc. 220 § 5 et doc. 221 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sed ne quippiam inconsulto fecisse videamur, quibusdam de rebus iudicium et consilium R.T. expecto. Est mihi in animo articulos Meggiesii contra religionem statutos [2] penitus labefactare et revocare, et nosipsos una cum Societate in libertatem vindicare; simulque illud efficere ut et vestrum et nostrum nomen in integrum restituatur. Quod si forte regni proceres nos urgeant promittentes se id facturos, sed cum hisce conditionibus, ut ipsorum quoque religio confirmetur; ut si revocata in regnum Societas fuerit, tantum in Transylvania sit, vel tantum Claudiopoli, vel tantum Albae Iuliae. Quid ultra? Ut nostri bona immobilia neque donatione, neque testamentaria dispositione, neque pecuniis acquirere et possidere possint [3]. Consilium et iudicium R.ae V.ae praestolabimur [4].

Adolescentem, de quo nobis R.a T. scripsit, commendatum habemus. Vale. Datum Albae Iuliae 25 iunii 1591.

Reverendae Paternitatis Vestrae filius et discipulus obedientissimus

Sigismundus Bathori.

228

STEPHANUS JÓSIKA PRAEF. CAMERAE PRINC. TRANSYLV. [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 25 IUNII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 183*r*-84*v* (*prius* 97 102); autographum.

SUMMARIUM: *Industriam et laborem ad religionem catholicam et Societatem propagandam promittit.*

Reverendissime in Christo Pater.

Redditae sunt mihi literae R.mae P.V. [2] Ex quibus facile perspexi summam eius erga me propensionem cum singulari humanitate coniunc-

---

[2] Statuta vide supra, doc. 92.

[3] De huiusmodi conditionibus scribebat etiam P. Carrillo ad P. Generalem; v. supra, doc. 220 § 8.

[4] Vide responsum Patris Generalis de his conditionibus; infra, doc. 233.

[1] De St. Jósika cf. supra, doc. 99 adn. 75 et passim.

[2] Responsum Patris Generalis non invenimus. Habentur autem litterae Stephani Jósika, diei 18 maii 1590, ad P. Generalem; v. supra, doc. 184.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tam. Quae quo mihi penicius perspecta et cognita est, eo maiore studio efferor eam colendi et observandi. Noster etiam[a] conatus certo sibi R.P.V. persuadeat in eo totus erit, ut quo in statu apud Ser.mum Principem sumus, nostram etiam industriam, laborem et in omni genere pro religione catholica et Societate diligentiam propaganda omnibus patefactam et perspectam relinquamur. Interim me R.P.V. commendo quam felicissime valere cupio. Datum Alba Iulia 25 iunii 1591.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae observantissimus

Stephanus Josica mp.

Inscriptio: [184*v*] Reverendissimo Domino ac in Christo Patri Domino Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu etc., Patri plurimum observandissimo.

---

[a] etiam *sup.*

229

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 26 IUNII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 187*r*-89*v* (*prius* 181-83 200-02); autographum.

SUMMARIUM: *P. Cassovius bene fungitur officio superioris in Hungaria; cui expedit ut habeat nomen administratoris praeposituraе.*

. . . In Hungaria autem, laus Deo, bene res se habet, et P. Stephanus Cassovius optime se gerit, et ab[a] omnibus tam domesticis quam externis laudatur a pietate et prudentia[1]. Solum P. Stephanus Arator quem cognoscit V.R.P., non probat quia non facit ad illius volunta-

---

[1] De St. Cassovio S.I. cf. supra, doc. 216 § 3 et adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tem [2]. Scripsit P. Arator ad P. Ioannem Nicolaum [3] literas contra bonum P. Cassovium, quem alii multum commendant, et probant falsas esse literas quas scripsit P. Arator.

Meo iudicio et aliorum quos regit, optime fungitur suo officio. Tantum desiderat ut haberet nomen rectoris. Scripsi iam antea V.R.P. quod ille locus requirit hominem hungarum plane [4], ut hoc collegium boemum. Et ille qui est superior in Hungaria, deberet habere potestatem et nomen praepositi vel certe administratoris secundum usum et morem hungarorum. Sic nulla amplius esset difficultas de nostris. Rogo V.R.P. dignetur nobis hoc concedere ut ad minus superior collegii possit usurpare nomen administratoris in [b] causis et negotiis iuridicis et aliis rebus. Maxime quod Constitutiones superiores locorum vocent administratores (Parte 4 c. 2 F) [5]. Sed ideo est valde necessarium ut sit rector propter varias causas iuridicas et contractus qui certe varii esse debent in illo collegio. Si V.R.P. miserit mihi pro P. Stephano Cassovio patentes rectoratus, non utar nisi cum bono consilio et etiam meorum consultorum et aliorum patrum [6] . . .

---

[a] ab *del.* nullo / [b] in *del.* rebus.

---

[2] P. Szántó in epistola, diei 27 iulii 1591 conquestus est de P. Cassovio, ad P. Generalem scribens; v. infra, doc. 232 § 3.

[3] I. N. Donius S.I., superior missionis in Hungaria; v. supra, doc. 188.

[4] Die 19 ian. 1591 scribebat de necessitate constituendi rectorem hungarum; cf. supra, doc. 202 § 4.

[5] C. MI *Const.* III 108.

[6] P. Generalis die 12 oct. hunc in modum rescribebat de titulo Patri Cassovio tribuendo: « De P. Cassovio placet quod scribitur illum bene fungi officio. Mittentur, ut spero, brevi patentes rectoratus pro illo. Quod vero ad eius appellationem attinet, commodum iudicavimus ut vocetur rector collegii et administrator praepositurae; non autem praepositus absolute. Id enim satis futurum est necessitati » *Austr. 1* II 599-600.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

230

ANDREAS BÁTHORY CARDINALIS GREGORIO PAPAE XIV

MECHOVIA PRIMO IULII 1591 — ROMAM

TEXTUS: Romae, ASV, *Nunz. di Pol. 31* 31*r*-33*v* (*prius* 49); originale.
EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 149-51.
SUMMARIUM: *De voluntate Principis Transylvaniae restituendi Societatem Iesu in sua ditione.*

Sanctissime ac Beatissime in Christo Pater ac Domine, Domine clementissime. Post oscula beatorum Sanctitatis Vestrae pedum praemissa.

Sanctitatem Vestram tam litteris quam variis nunciis edoctam meminisse existimo quomodo paucis ante annis, dum Ill.mus Princeps Transsylvaniae, frater meus charissimus, adhuc esset minorennis et quasi sub cura consiliariorum suorum, praeter eius voluntatem religiosi patres Societatis Iesu ex universa Transylvania fuerint eiecti[1]; satis certe acerbo religionis catholicae casu, et quadam etiam bathorianae familiae ignominia, quae religionis catholicae semper fuit studiosissima.

Quo facto licet Sua Celsitudo mirum in modum angeretur et quidvis potius adversi aliud sustulisset, cedendum tamen furori hominum perversorum, serviendum tempori tunc illi erat, donec occasio divina aspirante clementia occurreret meliora in rem christianam consulendi et constituendi.

Nunc autem crescente cum annis pietatis fervore, eum quem ab initio cum lacte materno haustum fidei catholicae zelum semper habuit, continere ulterius non potest quin omnem movere lapidem incipiat ut patres Societatis Iesu in eius ditionem revocentur, et cum omnium ordinum consensu restituantur; et sic religio catholica non tantum a se manu teneri, sed apud alios etiam in universa Transsylvania promoveri possit.

---

[1] Vide litteras card. Báthory, dici 23 aug. 1589, ad S. Pontificem de expulsione iesuitarum ex Transylvania; supra, doc. 154.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad quod probe conficiendum et ego tum mea sponte et religionis amore, tum invitatus ab aliis proficiscor ut una cum Ill.mo Principe fratre meo et aliis viris catholicis et eiusmodi rei mediocriter peritis ea in medium consulam quae ad hoc propositum necessaria visa fuerint et oportuna [2]. Atque affulserat iam certis de causis magna spes in hoc negotio, quamvis arduo et non parvis ob haereticorum perversitatem implicitum difficultatibus.

Sed accidit denuo acerba quaedam et multis luctuosa rerum perturbatio hic in Polonia quam etiam in Transsylvaniam pervolasse audio, et proposito nostro [31*v*] vereor obfuturam. Catholici nostri, qui hic haereticis ubique locorum necessario permiscentur, Cracoviae, Vilnae, Posnaniae haereticorum profanas aedes et conventiculorum suorum receptacula, privata, ut puto, authoritate invaserunt, spoliarunt, funditus disiecerunt. Qua re ipsi adversus catholicos vehementer sunt exacerbati, et timendum ne armata manu hanc sibi, ut putant, factam iniuriam ulciscantur. Imo vero sermone fide dignorum hominum ad me iam perfertur, id iam factum esse Vilnae in Lithuania, ubi duo vel tria catholicorum et religiosorum templa feruntur invasisse, sacra profanasse, sacerdotes aliquot vulnerasse, quosdam etiam ex Societate Iesu, ut incerte ferunt, internecioni dedisse. In hos enim prae caeteris ferrum et necem conclamitant, eo quod fama sit multorum his authoribus et principibus Regem Poloniae dictarum haereticorum aedium direptionem vel fieri imperasse vel factam sustinere.

Prout alias etiam saecularibus et alienis a sua vocatione negotiis sese immiscere non tantum feruntur [3], sed re ipsa Regem ipsum pro suo arbitrio regere velle videntur. Quod num ita sit omnino, aliis diiudicandum relinquo [4]. Illud vero asseverare possum: factum et opinionem istam Ill.mo Transsylvaniae Principi et mihi in pio hoc nostro proposito vehementer obfuturam. Iam enim Transsylvaniae proceribus haereticis et, quantum non obscuris argumentis assequi possum, aliis quoque civitatibus et dominis non parva displicentia ac murmur in populo contra iesuitas, ut illi vocant, subortum est. Ne forte tale quid in Transsylvania apud Ill.mum Principem conentur et efficiant adversus

---

[2] Ad hoc ut in Transylvaniam descenderet, ac sua auctoritate in comitiis rem catholicam adiuvaret, rogatus est ab ipso Principe; v. supra, doc. 220 § 5.

[3] De proditionis crimine cf. epistolam Patris Generalis, diei 14 maii 1589, ad P. Forsler; supra, doc. 133.

[4] Cardinalem Báthory animo esse a S.I. aversum asserit P. Campana, die 24 apr. 1589 ad P. Generalem scribens; v. supra, doc. 128 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

suas synagogas quale apud Regem Poloniae per eos effectum credunt et dolent, si eos recipi et restitui contingeret. Quod non tantum proposito nostro adversari, sed (quod Deus avertat) forte maius malum causari posse videtur. [32*r*]

Verum enimvero haec divinae providentiae committens quae meliora pro sua clementia praebere dignabitur, persisto in proposito praemeditatum iter hisce diebus ingrediar ut in causa patrum Societatis Iesu et religionis catholicae tuendae cum Ill.mo Transsylvaniae Principe quamprimum conveniam et pro viribus optima quaeque elaborem. Patres Societatis Iesu omni ratione ac modo revocare et restituere conabor. Hi enim ad ea quae ad haereseon extirpationem, ad cultus divini restaurationem, ad animarum salutem promovendam pertinent, caeteris videntur aptiores. Dummodo paulo essent modestiores et suis se continerent finibus, nec principibus et regibus dominari in negotiis saecularibus praesertim viderentur. Sin autem Transsylvaniae incolis ac terrarum illarum nobilitati persuaderi non poterit ut patres denuo recipiant, illud omnino obtinere ab illis conabimur ut in aliquos alios religiosos, pios et doctos viros recipiendos consentiant qui operam suam rei ecclesiasticae renovandae et restaurandae strenue navare in Transsylvania non intermittant[5]. Caeterum Sanctitatem Vestram pro mea in ea observantia et religionis amore non supplicare non possum ut me paterno amore complecti et apostolica benedictione prosequi atque mihi consulere per literas non dedignetur, quinam religiosi illis proponi debent qui postea Sanctitatis Vestrae consilio et authoritate eo tanquam operarii Christi ad messem copiosam veniant.

Haec sunt, Beatissime Pater, quae Sanctitati Vestrae pro officio meo et catholicae religionis zelo non significare et facere non potui. Eandem (cui me ac ecclesiam meam humillime commendo) optime et foelicissime valere ex animo precor.

Datum Mechoviae die 1 mensis iulii, anno 1591.

Sanctitatis Vestrae servitor humillimus

Andreas Cardinalis Sancti Angeli mp.

Inscriptio: [33*v*] Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri ac Domino, Domino Gregorio divina providentia papae XIV sanctae ac universitati Ecclesiae pontifici maximo, Domino clementissimo.

---

[5] Vide « Memoriale » cardinalis Báthory, anno 1590 S. Pontifici de restauranda religione catholica in Transylvania oblatum: 1. Arch. Secr. Vat., *Fondo Borghese* III 65de, f. 120 123. — 2. Bibl. Ap. Vat., *Ottob. 2419* 125*r*-26*r*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

231

P. IOANNES PAULUS CAMPANA PRAEP. PROV. POL. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

IAROSLAVIA 3 IULII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 190*r*-93*v* (*prius* 70-73 et 152-55); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Tres socii hungari, qui sunt in missione moldavica, sacerdotes ordinati sunt. Patrem Vásárhelyi misit in Fogaras ut socius sit Patris Ladó.* — 2. *P. Carrillo aegre tulit quae de commoratione nostrorum larvata ad P. Ladó scripserat.*

... 1. Ordinati sunt sacerdotes P. Gregorius Vassarellinus, P. Ioannes Mediomontanus, P. Marcus Merclerus[1], omnes transylvani (nam literae R.P.V. post factum receptae erant)[2]. [192*v*] Unum illum primum ad P. Valentinum misimus in Transylvaniam ut esset socius eius[3]. Alii duo sunt in Moldavia necessariissimi donec missio illa dissolvatur. De qua agere non potuimus cum Nuntio Apostolico[4] quoniam discesserat, uti praescribebat P.V.R. ut ipso conscio fieret si dissolvenda iudicaretur.

2. His diebus accepi apologeticum a P. Cariglia[5] contra quasdam litteras meas[a] ad P. Valentinum multo ante[b] scriptas, quibus prohibebam ne larvatus ibi maneret ut[c] ipse petebat manere[c], sed ut verus iesuita, quia nimis notus erat. Aliter apostata videri debuisset, sicut et illum et P. Emmanuelem[6] retinere voluissent, hoc est, si Societatem abnegasse videri vellent. Haec de larva a me scripta[d] accepit pro gravi capitulo sibi et sociis dato P. Cariglia. Sed subdito meo scribebam quod in Domino sentiebam, non illum percellere volebam aut socios.

---

[1] De I. Mediomontano et M. Merckler cf. supra, doc. 220 § 9 et adn. 16.

[2] Epistola Patris Generalis non invenitur.

[3] P. Carrillo iam prius significabat Patrem Vásárhelyi esse socium Patris Ladó in Fogaras; v. supra, doc. 225 § 2.

[4] Nuntius ap. in Polonia ab anno 1586 usque ad mensem maium anni 1591; cf. BIAUDET, *Les nunciatures* ... 142.

[5] Litteras Patris Carrillo, diei 17 maii 1591, ad P. Campana, v. supra, doc. 221.

[6] E. Vega S.I.; cf. iudicium Patris Leleszi de commoratione iesuitarum in Transylvania mutato habitu; supra, doc. 195 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quamquam pro notitia quam habebam[e] eorum locorum et personarum, si me consuluisset ante ingressum in[f] regnum illud, quidquid P. Lelesius sentiret[f], nunquam suasissem ut mutato tam valde habitu ingrederetur, nisi penitus ab omnibus ignoraretur esse iesuita. Adeo autem non ignoratur ut qui inde mihi scribunt, de adventu patrum Societatis gratulentur. Certe si restituendi erimus, ignoro an conveniens erit ut ibi tum primum discooperiatur D. Praepositus talis et talis, uti nostri appellantur, pro iesuitis; an vero oportebit illos redire ad suas praeposituras, venientibus apertis et veris iesuitis. Quamquam factum illud ego non damno, sed dolui factum et antequam scirem factum, [193*r*] illa scripseram P. Valentino ad me tunc pertinenti. Quem iam puto ad me non pertinere; hoc est, nescio an in Moldaviam revocare possem. Bonum esset sciri aliquid certi ab utraqua parte, quoquunque pertinere iudicatum fuerit[7]. Patri tamen Carigliae satisfaciam literis meis amanter ut sit hilari animo et si quid offendi illum, veniam petam. Nam ego cum meis vel cum Principe processi hactenus iuxta mea principia, continuando modum nostrum veterem, ut et ipse Princeps mecum continuat. Nam a lacte fere illum novi. Unde puto me aliter potuisse illi scribere quam posset ipse P. Carriglia qui novus est et novo Ser.mi titulo cum illo, hactenus apud nos et omnes Ill.mo, uti suadet. Quod[g] puto esse contra compactata cum domo austriaca[g][8]. Sed quicquid sit, facile mihi est in alienam descendere sententiam in his et omnibus his indifferentibus rebus . . .

---

[a] meas *sup.* / [b] multo ante *sup.* / [c] ut . . . manere *sup.* / [d] a me scripta (*del.* P. Cariglia) *sup.* / [e] quam habebam *sup.* / [f] in . . . sentiret *sup.* / [g] Quod . . . austriaca *in marg.*

---

[7] P. Generalis epistola diei 28 martii 1591 nuntiabat se Patrem Leleszi superiorem missionis transylvanicae declarasse; v. supra, doc. 213 et 214.

[8] Domus austriaca principem Transylvaniae sibi subditum esse putabat, considerans Transylvaniam partem coronae hungaricae.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

232

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

SELLIA 27 IULII 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 203*r*-04*v* (*prius* 196-97 et 184-85); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Ultimis tribus annis fere totam Hungariam Imperatoris concionando peragravit.* — 2. *Suadet ut praepositura thuroc. in arendam detur.* — 3. *P. Cassovius nimis fastose tamquam praelatus vivit.* — 4. *Supremus Generalis Ord. S. Pauli petit patres a nobis pro seminario sui ordinis instituendo.* — 5. *Sopronii offertur nobis residentia.* — 6. *Vocatur ad synodum Nitriae celebrandum.* — 7. *De Controversiis P. Bellarmini iudicia minus favorabilia refert.* — 8. *Negat se fuisse causam expulsionis nostrorum ex Transylvania.* — 9. *De templo nostri pagi in praepositura thuroc. ab haereticis vi recuperato.*

Admodum Reverendo in Christo Pater. Pax Christi.

1. Tertius iam agitur exilii nostri annus, ex quo raras ad Tuam R. dedi literas et rariores accepi[1]; tum quod certum ab eo tempore officium et diuturnum (quod me obligaret ad scribendum) non habuerim; tum etiam quod certa sede et quiete caruerim, sed veluti exul et profugus varia loca mutaverim. Quae tamen peregrinatio in magnam nostram et Societatis nostrae laudem et Ecclesiae catholicae utilitatem cessit. Totam enim eam fere partem Hungariae quae Serenissimo Regi et Imperatori nostro Rudolpho subest, evangelio implevi. Vix namque est aliqua celebris civitas in qua non fuerim uno mense, duobus, tribus vel etiam in aliquibus medio anno contionatus; praesertim in publicis comiciis et octavis Eperiesini et Posonii[2], praesentibus episcopis, praelatis, canonicis, magnificis nobilibus et proceribus regni

---

[1] P. Szántó post expulsionem e Transylvania (ineunte anno 1589) scripsit ad P. Generalem die 22 iunii 1589, et mense septembri eiusdem anni; quae tamen litterae non inveniuntur; solum responsa a P. Generali data; v. supra, doc. 156 et 163.

[2] Dies seu comitia iudicialia, quae octavialia vocabantur, quandoquidem generatim celebrari incipiebantur die octava post festum Epiphaniae et S. Georgii; cf. *Révai Lex.* XIV 612.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Hungariae, haereticis et catholicis. Quibus omnibus satisfactum esse, illud indicio est quod ab omnibus dominis praelatis et saecularibus video et sentio me plurimum amari, observari et magnifieri. Nam plerique ex praelatis et baronibus olim nostri fuere discipuli. Certe Locumtenens sive Vicerex [3] non erubescit nobis identidem occinere, magnum esse nomen nostrorum in Hungaria. Absit vana gloria. Laudetur Deus, cuius gloriam et Ecclesiae utilitatem in omnibus laboribus nostris quaerimus. Quid autem quolibet anno in singulis missionibus fecerimus, scripsimus ad superiores immediatos, quos putamus ea (quae sane non fuerunt contemnenda) cum Tua R. communicasse [4]; propterea hic illa non repetimus.

2. Duae autem potissimum res me hoc tempore ut hanc ad Tuam R. epistolam scriberem, impulerunt: praepositura turocensis, quam nostri habent in Hungaria, et alia insignis missio, praeclarumque seminarium heremitarum quod offertur. Sex, ni fallor, anni sunt quod nostri patres praeposituram quandam turocensem acceperunt; et nihil adhuc utilitatis videtur regno et Ecclesiae praestitisse [5]. Villas habet praepositura ab invicem distantissimas itineri quasi unius hebdomadae, inter asperimos montes quos miseri sclavi incolunt. Habet et vilem quandam arcem. Partem aliam habet cum uno oppidulo et tribus villis in plana terra Hungariae infra Posonium itinere unius diei.

Queruntur praelati et nobiles quod nostri in Hungaria existentes pecunias tantum colligant et efferant in Germaniam; 2. non posse eas iure regni possessiones hic habere, cum cautum sit legibus Hungariae ne beneficia exteris nationibus conferantur; deinde non esse hanc Societatem publico regni consensu in comiciis receptam; ob id incapacem esse iurium et bonorum regni; 3. non decere professores humilitatis castra possidere; alioquin et ipsi magnificis se aequarent et praelatis; quae vocabula iesuivitis non videntur quadrare; 4. in praepositura illa turocensi olim fuisse conventum, monachos vel sacerdotes quinque aut sex qui omnes lites illius comitatus et aliorum vicinorum

---

[3] Stephanus Fejérkövy, episc. nitrien.; cf. supra, doc. 76 adn. 7 et doc. 99 (f. 85*r*).

[4] Quae superius, in litteris annuis de nostrorum in Hungaria laboribus apostolicis traduntur; maxima ex parte respiciunt Patrem Szántó; quem auctorem huius partis litterarum annuarum putamus; cf. supra, doc. 197.

[5] De praepositura thuroc. et collegio in Hungaria erigendo agit P. Szántó etiam in « Memoriale » anno 1589 in Eperjes proceribus Hungariae oblato; cf. supra, doc. 137.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

deberent dirigere et exequi [6]. Iesuitae autem non eunt ad executiones, nec servant conventum. Ergo praeposituram illam habere non possunt. Nobiles in Ungaria in omni causa sanguinis et possessionaria pendent ab ecclesiasticis personis. Ita ut neminem accusare et citare possint nisi per aliquam ecclesiasticam personam. Cui ergo aliqua fit iniuria in persona vel in bonis, ex capitulo vel conventu adducit aliquam qui videat, scribat et testetur factum. Et tales omnes iurati sunt regno, et fideliter tenentur omnia referre et dare literas etc.

Et primis quidem duobus aut tribus annis satis male res processerunt, sine utilitate regni. Missus est e Vienna nunc unus boemus pater [7], nunc unus germanus [8], quorum neuter scivit contionari hungarice. In scholis frigide docuerunt, decem aut duodecim discipulos habuerunt. Et reditus praepositurae nescitur in hodiernum diem quo prodegerint [9]. [203*v*] Posteriobus duobus annis, ex quo provincialis factus est P. Bartholomeus, caeperunt res melius procedere et melior ratio proventuum haberi. Scholae apertae sunt sub Znio arce in misero oppido sclavonico Varalliae, ubi vix coloni habent ipsi quod comedant, ne dum aliis praebere possint. In piscinam ibi unam 600 florenos expendisse dicuntur, quae nullius est momenti. Fabrica collegii inordinata, dum quilibet superior sine scitu provincialis secundum sui capitis phantasiam novam inducit formam fabricae. Ego aliquamdiu Selliae in Hungaria oppidulo huius nostrae praepositurae sum concionatus, et reddidi populum nobis benevolum. Sed residere ibi diu non possum, quia P. Provincialis donavit me Viceregi [10] ut illi sim a latere et a contionibus quocumque iverit. Qui media parte anni et amplius est in peregrinationibus, ab octavis ad octavas proficiscitur, et festis solemnioribus Nativitatis, Pascatis et Pentecostes resideat vel Nitriae in suo episcopatu, vel in archiabbatia sua in Sancto Martino, in Monte Sancto Pannoniae [11]. Quibus in locis cogor semper adesse illi, et illis in locis contionari publice, cessantibus aliis.

---

[6] De huiusmodi conventu scribebat et P. Provincialis die 3 nov. 1589; v. supra, doc. 165 § 2.

[7] Balthasar Hostovinus S.I.; vide eius relationem de praepositura thuroc.; supra, doc. 49.

[8] Ioannes Nicolaus Donius S.I.; cf. supra, doc. 188 § 1.

[9] P. Generalis die 2 sept. 1589 ad P. Provincialem scribens petiit exactam reddituum et expensarum praepositurae rationem (v. supra, doc. 158). Responsa Patris Provincialis (v. supra, doc. 159 et 160) confirmare videntur quod a P. Szántó asseritur.

[10] Stephano Fejérkövy; cf. supra, adn. 3.

[11] De Patris Szántó excursione pastorali in S. Montem Pannoniae (Pannonhalma), monasterium OSB, cf. supra, doc. 197 II § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quamvis ergo res huius praeposituraе modo sint in meliori statu, quam fuerint olim, spiritualis tamen fructus perexiguus apparet in nostris et in externis; nec sperandus videtur quamdiu res temporales per nostros fuerint administratae. Quare suadeo omnibus modis praeposituram dandam esse in arendam [12]; saltem donec publico regni decreto fuerit Societas admissa. Quod spero nos perfecturos per Locumtenentem et alios amicos in primis generalibus comitiis regno. Primo, quia hactenus pessime nostri patres et fratres administrarunt res temporales. Odium sibi et nobis conciliarunt incarcerando, vinciendo et puniendo colonos deliquentes. Ex quo nomen crudelitatis omnes acquisivimus, et homines a nobis et a verbo Dei alienati sunt. Quicquid contionatores contionibus aedificarunt, hoc procuratores et superiores sua crudelitate destruxerunt et destruent [13]. 2. Quia tunc cessabunt omnes praedictae quatuor nobilium obiectiones. 3. Quia plus nobis redditus dabuntur in arendam quam nos omnibus laboribus nostris possimus colligere. 4. Omnes invident nobis ista bona et undique lites et contentiones contra nos movent; et magna pars census in lites consumitur, et nihil lucramur nisi maiorem invidiam. 5. Per continuas lites, vexationes et contentiones non solum superiores et procuratores, sed caeteri omnes patres et fratres, dum illis narrantur, spiritum omnem, devotionem et quietem animi amittunt. Adde quod saepe citantur omnes patres qui in collegio fuerint, immo etiam viennenses et romani patres qui omnes personaliter in iudicio tenentur comparere. Me iam bis aut ter citarunt quod meo et aliorum patrum consensu quidam ex subditis nostris colonum alterius nobilis percusserit, bovem illi abstulerit etc. (cum ego illo tempore quod id factum dicitur, adhuc in Transylvania fuerim); et alii quos citant patres Viennae, alii Romae. Et tales iniquas vexationes hoc anno ter habuimus, et 50 florenos [a] amisit Superior. In alia sede iterum dicebamur mulctati 1000 florenis per non venit. Has autem omnes contentiones arendator in se susciperet, et nos quieti spiritualibus attenderemus.

3. Modo superior est constitutus P. Stephanus Cassovius hungarus, iuvenis arrogans, nuper e schola graecensi egressus ubi philosophiam docuit [14]. Qui in praepositum turocensem se installari, ut dicitur,

---

[12] Quae opinio paulatim invaluit etiam apud superiores maiores S.I.; cf. supra, doc. 202 § 7, doc. 204 § 3, doc. 208 § 2 et 209 § 2.

[13] Vide ea quae P. Martonius anno 1588 scripserat ad P. Generalem contra P. Bader praep. prov.; supra, doc. 51.

[14] P. Cassovius eodem tempore a P. Provinciali laudatur; cf. supra, doc. 229.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

curavit Tirnaviae. Vehitur ut praelatus sex equis, tecto curru, eques praecedit, bombardarii duo circa currum cursitant et famuli redam tenent. A famulis et ab externis praepositus turocensis appellatur. Quid superest nisi ut episcopus fiat qui simus famuli praepositorum et episcoporum. Utrum haec cum consensu Tuae R. fiant, ignoro [15]. Mihi certe non videtur personam Societatis decere. Expensas satis magnas facit, et iam 1500 florenorum debita contraxit; cum ante ipsum nulla fuerint debita. Et nisi mature provisum fuerit, brevi maiora sequentur debita. Putabat se hoc nomine, si praepositus crearetur et vocaretur, omnes lites posse sedare. Sed multo plures et maiores creavit quam unquam antea habuimus.

4. Est et aliud quod me ad scribendum impulit. Nam cum mense maio essemus profecti ad thermas peostienienses [16] cum R.mo et Ill.mo Locumtenente [17] (qui me non patitur a suo latere abesse [b], soletque dicere se velle omnes dignitates, honores et divitias quas habet, mihi donare si meam posset habere linguam). Aderant in illis calidis aquis praecipui barones et nobiles aliquot cum liberis et uxoribus. Multa praeterea multitudo languentium et infirmorum. Contionatus sum [c] in castris alternis diebus super evangelia occurrentia et sacramenta Ecclesiae. Adfuerunt et ministri calvinistae aliquot qui me audierunt. Sed quamdiu ibi fuimus nec contionari ipsi ausi sunt, nec in certamen nobiscum descendere. Contigit ut eodem [204r] tempore praesens esset et R.mus Syrmiensis, Stephanus Tirnavius, supremus Generalis ordinis Sancti Pauli primi heremitae [18]; quo cum magna nobis intercessit familiaritas. Qui cum magno sui animi dolore retulit mihi se a multis annis in ea fuisse cogitatione ut ordinem suum reformaret et in pristinum nitorem restitueret; et varios tentasse modos quibus id posset perficere, sed nullum successisse; conduxisse magnis stipendiis magistros saeculares qui adolescentes in ordinem assumendos in literis et pietate instituerent. Sed pro pietate impietatem eos docuisse; multos praeterea adultos habitum induisse, sed quod corruptis in saeculo essent moribus, non perseverasse. Quare omnibus circumspectis se alium mo-

---

[15] P. Provincialis proposuit ut Patri Cassovio daretur titulus praepositi; quod autem P. Generalis non concessit; cf. supra, doc. 229.

[16] Piešťany - Pöstyén prope Tyrnaviam (Slovachia); cf. MAH I 336 et alibi.

[17] Stephanus Fejérkövy; cf. supra, adn. 3.

[18] St. de Tyrnavia († 1592), prior gen. O. S. Pauli Er., episc. sirmien. annis 1589-92; GULIK-EUBEL III 320.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dum reformandi suum ordinem invenire non posse, quam si seminarium quoddam monachorum institueret, et curam illius patribus nostris committeret. In seminarium autem illud nullum vult admittere ex adultis monachis ne iuniores corrumpant, sed innocentes tantum pueros aut iuvenes colonorum suorum filios qui statim in tenera aetate habitum assumant et in pietate, bonis moribus et vita religiosa imbuantur. Locum pro seminario elegit caenobium unum in finibus Hungariae et Dalmatiae iuxta castrum Zereni comitis [19], Chaktornia dictum [20], a quo R.mus Syrmiensis in suo castro Lepagliva tribus milliaribus distat, scilicet itinere medii diei. Huic seminario trium caenobiorum reditus decrevit applicare; quod si illi non suffecerint, curaturum modis omnibus ne quicquam desit patribus nostris in victu, vestitu, libris et commoda habitatione. Nunc autem pro principio cuperet tres aut quatuor ex nostris: me, patrem Marcum et P. Ludovicum Lucari dalmatam [21]. Sunt enim ibi mixti hungari et dalmatae. Commisit vicario suo, Fratri Simoni qui prope Posonium habitat in coenobio Tal ut nobis si consensus Tuae R. accesserit, de viatico, libris et aliis rebus necessariis provideat. Nunc ergo et Vicarius et ipse R.mus Tuae R. praestolantur responsum. Habuit hic ordo olim in sola Hungaria 70 coenobia et in hoc regno dicitur ortus et cum alii ordines defecerint, solus iste superest et aliquot franciscani duobus aut tribus locis. Rogo, Tua R. non differat responsum ut sciam quid illis respondere debeam. Quod si Tua R. nollet acceptare seminarium, saltem fiat aliqua missio et ante hyemem, ut patres qui mittuntur, experiantur quid possit fieri et scribant Tuae R. Scripsi ante mensem de hac re ad P. Provincialem [d]. Scripsit et R.mus Syrmiensis et R.mus Locumtenens et rogavit P. Bartholomaeum [22] ut lectis his literis ad Tuam R. transmitteret. Scripsissemus omnes tres seorsim ad Tuam R., sed non vacabat. Satis putavimus ad Provincialem dare literas; quem non dubitavimus qui ad Tuam R. esset transmissurus [23]. Meo iudico ex illo seminario maior sperari potest fructus quam ex tota Transylvania et quam ex hac rixosa praepositura. Ibi nullus nobis molestus esse potest, nullus lites aut contentiones movere, in bonis propriis R.mi Syrmiensis. Inde tota Dalmatia et regnum

---

[19] De familia Zrinyi cf. *Révai Lex.* XIX 708 ss. Cf. etiam MAH I 422.

[20] Csáktornya - Čakovec (Croatia - Jugosl.); cf. *Révai Lex.* IV 738-39.

[21] De M. Pitačić S.I. et L. Lucari S.I. cf. supra, doc. 188 I § 4 et 8.

[22] B. Viller S.I., praep. prov. Austr.

[23] P. Generalis epistola diei 14 sept. 1591 petiit a P. Provinciali accuratam de assumenda cura seminarii Episcopi sirmiensis relationem; cf. supra, doc. 245 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Bosniae usque ad Macedoniam iuvari poterit. Magna praeterea et praecipua atque fertilior pars Hungariae quam tuentur duces strenuiores Hungariae: comes Zerinius, comes Nadasdi et Bathiani [24]. Multa sunt ibi vicina oppida et castra, ex quibus procul dubio filios suos nobiles mittent ad nostras scholas qui ubi viderint fructum, ipsimet instabunt ut in illis locis Societas amplum et stabilem habeat collegium. His accedit ut dum heremitarum ordo per nostros patres reformabitur, et noster ordo in illis provinciis longe lateque propagabitur.

5. Offertur nobis et alia residentia in [e] pulchra et amaena civitate Hungariae Soproni [f] [25] omnium rerum copia affluente. Tres contionatores essent necessarii: hungarus, germanus et dalmata. Hac enim triplici gente civitas et vicina loca incoluntur. Ibi caenobium vacuum offertur franciscanorum. De reditibus non essem magnopere solicitus. Scio enim contionatores si bene suo officio fungantur, fame perire non posse. Populus ipse sollicitus de reditibus esset. Hoc satis Varadini expertus sum, antequam rex pagos donavit, plura populus offerebat quam possem consummare et lautius vivebam. Postquam datae sunt villae, cessavit eleemosyna. Hoc faciunt ministri calvinistae et lutherani. Non habent stabiles possessiones, sed populus paratam pecuniam contribuit, et plus habent et lautius tractantur, quam catholici sacerdotes. Non esset melior modus iuvandi Hungariam quam binos aut ternos dispergi sine reditibus per castra et civitates Hungariae qui attenderent praedicationi verbi Dei et docendi doctrinae christianae. Fame sane non morerentur, nec frigore perirent. Nec alia ratione calvinistae occuparunt arces et civitates Ungariae. Tales residentias sive decem uno anno conficerem, si socios haberem; et ex illis postea collegia bono modo fieri possent [26]. Sed modo absolvamus illud seminarium syrmiense, postea de aliis cogitemus.

6. R.mus noster Locumtenens, Stephanus Feierkeovi, episcopus nitriensis, synodum celebraturus est in sua dioecesi nitriensi ad 10 diem septembris. Invitavit et P. Bartholomeum provincialem. Rex dedit mandatum ad proceres regni ne quisquam impedire audeat, sed mittere

---

[24] De familiis Batthány et Nádasdy cf. NAGY I 236-54 et VIII 14-27.

[25] G. Draskovics, episc. iaurin., cancellarius Hungariae, iam anno 1579 proposuit fundationem collegii Societatis Sopronii; cf. MAH I 815.

[26] Considerationes Patris Szántó de utilitate parvorum domiciliorum, residentiarum praedicatorum, seu missionariorum potuerunt movere P. Generalem ut anno 1593 huiusmodi stationum constitutionem in universa Societate sollicitaret; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 18*-20*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

teneantur suos ministros et compellere observare quae in ea decreta fuerint pro augmento catholicae religionis.

7. De Bellarmini Controversiis[27] ea est doctorum praelatorum opinio hic, plus illas nocuisse Ecclesiae quam profuisse; non haereticis arma erupuisse, sed porrexisse. Nunquam enim pro sua secta tuenda calvinistae et lutherani tot et tam firma argumenta scivissent excogitare, quot in Bellarmino inveniunt. Itaque ab ipsis magis emuntur ipsius volumina quam a catholicis. Argumenta catholicorum enervat et modum solvendi ostendit haereticis, fortissimas rationes de purgatorio, quas habebant catholici, reiicit et futiles quasdam ex libris Regum adfert de funere Saul, Ioab etc. Multa et fortiora adfert haereticorum argumenta et debiliter solvit. Ego pauca in illo legi, sed audita refero. Licet et ex illis paucis possem aliqua adferre, quae correctione indigerent[28]. [204*v*]

8. Ex Bodonio nuncio Principis Transylvaniae[29] qui apud Tuam R. hoc anno fuit, intellexi, me quibusdam falsis criminibus apud Tuam R. esse delatum, quasi nos fuerimus causa eiectionis e Transylvania[30]. Sed si vera mendaces illi delatores dicere voluissent, verius id de seipsis affirmare potuissent. Idem et Bodoni ipse testari potuit, idem et Princeps et praecipui domini transylvani qui mihi plenas benevolentiae scribunt literas usque in hodiernum diem, testari possunt. Idem et Gubernator, si viveret, testaretur qui me unice dilexit, et causas antequam ad comitia in Meggies iremus, aperuit. Quod regnum tot peregrinas nationes iuxta Principem ferre non posset. Nunc poloni, nunc germani, nunc itali, nunc hispani perpetuo lateri Principis adhaererent. Propter illos nulli dominorum accessum patere ad Principem; illos in curru Principis vehi quocumque iret; omnes dominos prae illis contemni a Principe; illis tantum favere Principem; quos illi commendarent, Principem a iesuitis regi prout illi vellent. Imo fuerunt quidam ex illis qui hoc consilium Principi darent ut postquam iuramentum regno deposuisset, celebraret vesperas siculorum[31], occisis haereticis catholicos solos exaltaret. Intellexit hoc nobilitas et dixit: Nos illos e regno exturbemus, priusquam illi arment contra nos Principem. Huc accessit cru-

---

[27] De celeberrimo Patris Bellarmino opere cf. SOMMERVOGEL I 1156-80.

[28] P. Generalis miratus ob iudicium Patris Szántó, petiit ut hic elenchum locorum corrigendorum conscriberet; v. infra, doc. 246 § 4.

[29] De Stephano Bodoni cf. supra, doc. 172 adn. 5 et passim.

[30] Opinio fuit multorum; cf. supra, doc. 108.

[31] De Vesperis Siculis cf. *Encicl. Catt.* XII 1323-24.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

delitas illorum polonorum et germanorum qui regebant collegia, in colonos qui coram regno crudelitatis nos accusabant [32]. Deinde invidia ministrorum omnium sectarum qui videntes felicem progressum nostrarum scholarum et suarum evacuationem, instigarunt nobiles quod nisi nos eiicerent, intra decem annos nullius sectae memoria foret in Transylvania, sed soli papistae regnarent et iesuitae insultarent aliis.

Contra me nescio quid aliud possint obiicere quam quod filios Cancellarii, turbantes perpetuo auditores ne possint audire verbum Dei, semel e templo eiecerim [33]; et quod vehementer in vicia et haereses invectus fuerim. Et hoc ex officio facere debui, ne mihi illud Isaiae obiiceretur: canes muti non valentes latrare [34]. Nec erat dignum ut haereticis quaecunque mendacia de catholicis liceret fingere et impune debacchari, et mihi non liceret ea refellere. Scio praecipuos et doctiores ministros calvinistas ex puro maerore quod mihi nec scriptis nec contionibus respondere possent, misere extinctos esse. Hoc scio unum me quotquot in Transylvania e nostris fuerunt plus laborasse et minus mercedis habuisse. Ego labores, alii honores habuerunt. Et nihilominus ego accusor tamquam malefactor. Sed nihil curo iudicia hominum. Stabimus omnes ante Christi tribunal [35]; ibi apparebit quis cuius rei fuerit causa. Me certe conscientia nullius criminis accusat hac in re. Et puto me quoque spiritum Dei habere qui amplius quam triginta annis in summis laboribus et erumnis in Societate Deo servio. Deinceps non me videbit inconstans Transylvania, etiamsi aureos montes polliceretur. Verum hactenus sit satis querelarum. Spero enim quod Tua R. cognita mea innocentia, si quid erga me habuit simultatis ex falsis delationibus conceptum, deponet et pristino paterno amore me complectetur, nec tam facile posthac falsis accusatoribus aures praebebit. Servet te Deus Ecclesiae suae diutissime incolumem. Datum Selliae 1591 27 iulii.

Tuae Reverentiae servus in Christo

Stephanus Arator.

9. P.S. — Est quaedam ecclesia in praepositura turocensi, Sancti Georgii martyris. Hanc aliquot annis priusquam nostris daretur illa

---

[32] De accusatione agit P. Szántó in *Apologia*; v. supra, doc. 99 (f. 45*r* et adn. 9).

[33] Casum memorat etiam card. Báthory ad P. Generalem scribens; v. supra, doc. 142 adn. 2.

[34] Is. 56 10.

[35] Rom. 14 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

praepositura, haeretici possederunt. Praeterito anno consultarunt nostri an ex illa deberent eiicere haereticum ministrum et templum haereticis auferre. Cum et ego tunc essem Varalliae, suasi ne facerent. Alias comitatus contra nos insurgeret et magni tumultus sequerentur. Sed si quid iuris haberent in ecclesiam, iure agerent. Omnes contra me insurrexerunt, dicentes vi etiam eripiendam esse. Cum haeretici fortiter fores clausissent, per tectum templi nostri homines immiserunt, qui intus fores aperirent. Et ecce in die S. Iacobi totus comitatus concitatus cum tribus millibus armatorum veniens templum recepit, parati et nostros trucidare si opponerent se [36].

Inscriptio: [204*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] flerones *ms.* / [b] abesset *ms.* / [c] sumus *ms.* / [d] provincialem *sup.* / [e] in *sup.* / [f] Sopronii *sup.*

233

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

[ALBA IULIA IULIO-AUGUSTO ANNI 1591 — ROMAM]

TEXTUS: *Germ. 169* 400*r* et 353*v* (*prius* 64 67 109); autographum.

TEMPUS: Scriptionis tempus non apparet in epistola. P. Generalis die 28 oct. 1591 ad P. Carrillo scribens asserit «rescribi nihil possit de matrimonio isto catholici cum haeretica» ob S. Pontificis mortem (v. infra, doc. 249 § 2). Eo itaque tempore iam acceperat epistolam Patris Carrillo. In praecedenti autem Patris Generalis epistola, diei 18 aug. data, nondum fit mentio huius petitionis (cf. infra, doc. 236); verisimillime quia nondum eam acceperit. P. Carrillo die 28 aug. scribens affirmat se ternas e Transylvania dedisse litteras ad P. Generalem. Quarum unae sunt quae die 11 maii, alterae quae die 13 iunii dedit (v. doc. 220

---

[36] Cf. epistolam Patris Provincialis; infra, doc. 238 § 1. — Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 246.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et 225. Scripsit etiam his anteriores, scl. die 22 febr.; sed non ex Transylvania, sed Varallia Hungariae; cf. supra, doc. 220 § 1). Itaque nostrum documentum considerari potest epistola tertia ex Transylvania missa; et quidem exeunte iulio vel ineunte augusti scripta.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 35-36.

SUMMARIUM: *Ut Summus Pontifex de matrimonio catholicorum cum haereticis interrogetur, petit.*

Admodum Reverende Domine Pater,
Domine mihi plurimum observande.

Cum Vestrae P. in me affectum habeam perspectum, ausus sum meis literis Vestram P. plus satis aliis distentam curis interpellare ipsa necessitate adactus. Deo placuit ut in Transylvaniam venirem ad inserviendum Ill.mo Principi. In hac autem provincia haud exiguam reperi difficultatem quod ad matrimonia catholicorum attinet. Catholici namque in universa Transylvania, si magnates sint, uxorem quam ducant catholicam non reperiunt. Quare coguntur vel coelibatum servare, unde maximum dispendium Ecclesiae creatur, interitus videlicet familiarum catholicarum; vel certe haereticam ducere, contra canones de cultus disparitate [1], atque contra Paulum de non ducendo iugo cum infideli [2] ac, ut videtur, contra ius naturae, cum diversitas cultus non videatur pati animorum coniunctionem quam natura in matrimonio exigit. Quae cum ita sint, Vestram P. obsecro et obsecrat Ill.mus Bathoreus cardinalis, ut re cum Sua Sanctitate collata a Pontifice, quanta fieri poterit celeritate inquirat, quo pacto in simili casu gerere nos debeamus. Opus namque est brevi concludere matrimonium catholici praecipui inter omnes magnates regni [3]. Quid iuxta theologiam licet, novi. Sed Sanctitatis mentem et quid possit concedere, intelligere avemus Ill.mus Cardinalis et ego. Qui memores erimus huius beneficii quod V.P. nobis conferet in suscipiendo eiusmodi labore. Bene valeat V.P. quam Deus diu incolumem servet.

Vestrae Paternitatis servitor et amicus

Alfonsus Carrillius

Theologus Doctor Serenissimi Principis Transylvaniae.

---

[1] De disparitate cultus, ut impedimentum relate ad matrimonium catholicorum, cf. *Cod. Iur. Can.* 1060.

[2] Cf. 2 Cor. 6 14.

[3] Agitur imprimis de matrimonio Balthasaris Báthory; cf. infra, doc. 279 § 2 adn. 7 et doc. 299 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

234

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

ROMA 10 AUGUSTI 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 593 (*prius* 17*r*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: *Quid sentiat de tribus capitibus de quibus Princeps Transylvaniae Patrem Leleszi consulebat.*

Viennae — P. Ioanni Lelaesio.

Misit ad nos P. Scherer litteras ab Ill.mo Principe Transylvaniae ad R.V.am scriptas [1]. Ex quibus non mediocriter gavisi sumus pro ea spe quam ostendunt rei catholicae in illis partibus bene constituendae.

Quod vero attinet ad tria illa capita, de quibus R.V.am extremis litteris consulebat, non dubito quin R.V.a de primo responderit, nullo modo committendum esse ut illorum sectas confirmet. Sed hoc potius cum illis agi oportere ut nihil innovetur resque eo loco maneant quo sunt in praesenti ut Princeps ipse et qui ei sunt a consiliis multo melius perspicient, nec quicquam aliud in publicas tabulas referri patiatur ne si quid amplius addetur, id illi se praetendant adsecutos quod volebant.

De nostrorum domiciliis id connitendum esset ut saltem tres illae sedes quas Societas nuper habuit, iterum restituantur. Quod ad ipsius quoque Principis dignitatem maxime pertinet. Quod si obtineri id non poterit, una aut altera erimus contenti.

Quod denique ad bona temporalia, facile fieri posset ut qui Societatem ingredientur, iis fundos seu bona immobilia dare non possint. Si quid ultra requirent, etiam illud admitti posset ne nostri nova emerent, sed ea tantum possiderent quae dono darentur. Aut certe contra quae ipsi emerent, si data capere non liceret. Quod si nec id quidem permitteretur, hoc certe contendendum quod e dignitate Principis futurum est ut ea saltem bona nostris restituantur quae antea possederunt. Sed si nihil horum impetrabitur, subeunda erit quaevis honesta con-

---

[1] Litteras Principis, diei 25 iunii 1591, ad P. Leleszi v. supra, doc. 227.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ditio dummodo nostri pedem in provincia figant ut amantissimi Principis satis fiat voluntati. Cui omnino speramus non defuturum Domini auxilium. Eum precor ex animo ut omnia dirigat ad suum maius obsequium et gloriam. Meque R.V.ae precibus et s. sacrificiis commendo. Roma 10 augusti 1591.

235

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ROMA 18 AUGUSTI 1591 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 784 (*prius* 111*r*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 412-13.

SUMMARIUM: 1. *Gaudet ob eximiam pietatem et zelum Principis.* — 2. *Offert auxilia spiritualia pro felici exitu futurorum comitiorum.*

Albae Iuliae — Serenissimo Principi Transylvaniae.

1. Etsi minime dubitabam quo animo a Celsitudine V. excipiendus esset P. Alphonsus, tamen gavisus sum vehementer id ipsum eiusdem Patris litteris praedicari [1]; simulque eximiam pietatem ac zelum in restituenda et amplificanda religione. Quo utroque nomine gratias Deo libenter agimus et Celsitudini V.ae. Neque enim leve est divini muneris argumentum, cum eiusmodi Princeps imperat [a] qui bonos omnes ad virtutem non solum praesidio adiuvet, verum etiam incitet exemplo. Quae quidem laus quo magis propria est inclytae domus vestrae, eo sane convenit C.V.am fortiori animo pergere ut eam quod serio facit, sartam tectamque tueatur vel difficillimis in [b] rebus.

2. Omnino magna sunt in expectatione futura comitia [2] in quibus cum Dei gratia speramus Celsitudinem V. congruentem suae pietati et

---

[1] Vide litteras Patris Carrillo, diei 11 maii, ad P. Generalem; supra, doc. 220.

[2] De quorum haud communi momento cf. ea quae P. Carrillo scribit ad P. Generalem; supra, *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

constantiae fructum relaturam. Eademque spes[c] et sensus omnium hic cardinalis quibus C.V.a litteras reddendas curavi, ac reddidi ipse nonnullis qui meum de illo ut decuit perhonorifice sunt locuti. Nos certe quanquam tenue est quod possumus, officio tamen non deerimus ut istarum gentium saluti ad quam procurandam C.V. nobis iter praeit, omni opera et studio inserviamus. Quem in finem ut auxilium de caelo impetremus, publicas preces iam indiximus Societati nostrae[3]. Deus in cuius nutu consilia principum, C.V.am semper adiuvet novosque animos et vires sufficiat ad id exequendum quod est adeo placitum in oculis eius. Romae 18 augusti 1591.

---

[a] imperat *del.* cuius / [b] in *sup.* / [c] spes *del.* est.

236

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 18 AUGUSTI 1591 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 784 (*prius* 111*r*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 26-28.

SUMMARIUM: 1. *Laetus ob bonam notitiam receptam.* — 2. *Magna exspectatio ex proximis comitiis generalibus.* — 3. *De falsis rumoribus qui de rebus gallicis sparguntur.* — 4. *De nova Christiani Francken palinodia; de P. Vega in Transylvaniam mittendo et de ordinatione sacerdotali Gabrielis Schönberger.*

Albae Iuliae — P. Alphonso Carrillio.

1. Ex litteris R.V.ae quas de suo adventu deque rebus istis ad nos scripsit[1], magnam cepimus consolationem, tum causa nostra, tum ma-

---

[3] Textus huiusmodi ordinationis Patris Generalis, die 8 sept. 1591, datae, reperitur in cod. *Germ. 169* 250*r*.

[1] Litteras Patris Carrillo, diei 5 maii, ad P. Generalem datas v. supra, doc. 220.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

xime religionis quam speramus, Deo duce, ab hoc Ser.mi Principis zelo et vigilantia magnos progressus habituram. Quam ad rem ut hinc etiam incitamentum accederet, egimus cum Pontifice de litteris ad illum et caeteros scribendis [2]. Quas nisi iam missae sunt, propediem missum iri confidimus.

2. De rebus nostris spero etiam ex proximis comitiis laetiora. Optandum sane curandumque esset ut aequioribus conditionibus admitteremur quam iis de quibus actum est cum R.V.a. Sed tamen si, quae maxime optabiles forent, non impetrabuntur, ferendae tandem erunt quae imponentur, dummodo pedem figere liceat in provincia, ut nuper etiam Patri Lelesio respondimus [3]. De cuius Patris facultatibus ipsi olim a Gregorio XIII concessis, scribimus Patri Possevino ut earum exemplar ad nos mittat [4]. Quo accepto fiet quod in Domino videbitur ad eius obsequium. Scribimus item ad provinciales Poloniae et Austriae ut habeant in promptu res transylvanicas dum repetentur [5]; et vos interim iuverint quibus rebus poterunt ubi erit opus.

3. Quod ad res gallicas attinet, iniuria faciunt qui falsos istic rumores ciunt [6]. Nam bona sunt quae illinc nuntiantur ex omnibus fere provinciis, nec spes dubia rei bene gerendae quamdiu in hac mente constantes sunt catholici ut non parcant haeretico. Magnum quoque momentum addent tum copiae a Sua Sanctitate subsidium missae quae iam Alpes traiecerunt, tum Ill.mus Cardinalis Paravicinus [7] quem a latere legatum hisce diebus in Galliam destinavit [8].

4. Haec fere sunt quae prioribus R.V.ae litteris respondeam; nisi quod addebat de Christiano Franken recantatione [9]. Quam illi gratulor ex animo, precorque ut seria tandem sit ac perpetua. De Patre Vega istuc mittendo quod erat argumentum alterius epistolae [10], videt R.V.a

---

[2] Litteras Cardinalis Secretarii, nomine S. Pontificis ad Principem et card. Báthory datas v. infra, doc. 241 et 242.

[3] Vide epistolam Patris Generalis ad P. Leleszi datam; supra, doc. 234.

[4] Epistolam Patris Generalis ad P. Possevino v. supra, doc. 211.

[5] Vide epistolam Patris Generalis ad Provincialem Austriae; supra, doc. 220 adn. 18.

[6] Cf. supra, doc. 220 § 13.

[7] Octavianus Paravicinus († 1611), episc. alexandrinus, nuntius in Helvetia, cardinalis creatus anno 1591; cf. GULIK-EUBEL III 60.

[8] De partibus quas S. Pontifex in vicissitudinibus gallicis habuerat, cf. PASTOR X 240 ss.

[9] De reconciliatione Christiani Francken cum Ecclesia romana cf. supra doc. 220 § 6 et doc. 222.

[10] Cf. supra, doc. 225.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quid nos revocare possit ab hoc consilio. Tamen cupimus omnino Ill.mi Stephani obsequi voluntati. Quare aut illum mittemus, aut alterum e duobus quem iudicabimus commodum eius consolationi. Nec aliud habeo quod scribam quam ut precibus R.V. etc. Pro Gabriele Schembergero [11] patentes iterum mittimus ut ad sacerdotium promoveatur. Roma 18 augusti 1591.

237

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. D. STEPHANO BODONI PRINC. TRANSYLV. A SECRETIS

ROMA 18 AUGUSTI 1591 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 784 (*prius* 111*r*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: *Gratias agit pro litteris redditis et quod nostros in Transylvaniam deduxerit.*

Albae Iuliae — G.D. Bodono secretario Principis.

Gratissima fuerunt quae D.V.a nos monuit de statu religionis catholicae in partibus istis [1]; praesertim cum tam optabilem cursum teneant omnia studio et auctoritate Ser.mi Principis. Ac certe quod in tordensi conventu tam facile retusi sunt adversantium fidei conatus, magnum est ut spero praeiudicium rei totius in [a] comitiis feliciter conficiendae [2]. Quod ut ita cedat ex animi sententia, Deum pro sua pietate et Principis optimi zelo enixe oro et obtestor. Et quoniam in hoc tanti momenti negotio quantum animi Serenissimo addiderit D.V.a, ex litteris P. Alphonsi cognovi, satisque intelligo quid ultra possit eius studium et industria, illam hortor quam maxime possum ut in hoc communi utrique nostrum desiderio se ipsam pergendo assidue vincat

---

[11] De ordinatione sacerdotali G. Schönberger S.I. cf. supra, doc. 220 § 16.

[1] Epistolam, diei 30 maii, ad P. Generalem datam v. supra, doc. 223.

[2] De comitiorum generalium momento haud communi cf. relationem Patris Carrillo; supra, doc. 220 § 4-5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et praemium ab eo expectet qui sibi cooperantibus repromisit. Caeterum gratias ago pro humanitate et benevolentia quam in nostris deducendis exhibuit. Dominus idem retribuet. Quem iterum precor ut D. V.am in omnibus prosperare atque in suo beneplacito dirigere dignetur. Romae 18 augusti 1591.

---

[a] in *sup.*

238

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 18 AUGUSTI 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 226*r*-27*v* (*prius* 142 46 54-55); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Haeretici armati occuparunt templum pagi nostri in praepositura thuroc.* — 2. *Praepositura in arendam esse dandam, omnes iam sibi persuadent.*

... 1. Motus hungarici huc ex abrupto me ex Moravia et Silesia revocarunt. Partim Turca iam impressionem fecit Hungariae versus Stiriam et caepit minus (ut vocant) Comarum; partim comes Revai [1] qui in comitatu thurocensi residet praeses, tribus millibus aggressus est parochiam S. Georgii quae est nostra, et occupavit armata manu, atque concionatorem haereticum in ea constituit [2]. Cum autem sint isti motus turcici, vix repraesentare Caesari poterimus, qui maioribus rebus occupatus vix his nostris rebus attendere poterit.

2. Ex hac autem turba et similibus edocti omnes patres descendimus ad V.R.P. sententiam [3] ut bona illa nostra demus in arendam Do-

---

[1] De familia Révay cf. NAGY IX 690-721. Agi videtur de Ladislao R. († 1592) qui uxorem duxerat sororem Nicolai Pálffy; cf. *ib.* 694 et 701-02.

[2] De aggressione v. relationem Patris Szántó; supra, doc. 232 § 9.

[3] P. Generalis sententiam de praepositura in arendam locanda communicavit die 9 febr. 1519; v. supra, doc. 209 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mino Palfio [4] qui erit potens noster defensor. Perendie ad illum contendebam, sed quia sine dubio rebus bellicis erit occupatus, expectabo aliquot diebus quousque rescire possim ubinam sit locorum. Hanc arendam suadent Ser.mus Princeps Ernestus et alii magnates homines magni consilii qui arbitrantur hac arendatione fieri posse per D. Palfy nos posse regno incorporari; quod aliter fieri non posse arbitramur omnes. Sed quoniam eiusmodi emphytheosim [5] sive ad libellum [a] bona dari non possunt, nisi ad plures annos, peto a V.R.P. ut in hac concedat nobis necessariam facultatem. Et quandoquidem premimur angustia temporis et iniuria rerum, timeo ne rogamur rem deducere ad astum sub ratihabitione V.R.P. quae sine dubio dignabitur accelerare responsum [6]...

239

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 28 AUGUSTI 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 237*r*-38*v* (*prius* 102-03 et 121-22); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 28-35.

SUMMARIUM: 1. *Responsa ad litteras avidissime exspectat.* — 2. *Cardinalis Báthory inculpat duos patres Societatis polonos quod episcopatum cracoviensem non obtinuerit.* — 3. *Litterae consolatoriae scribendae essent ad illum a Sua Sanctitate et a P. Generali.* — 4. *Influxu Cardinalis multum remittere coeperunt fervorem fratres Báthory.* — 5. *Unica spes Societatis in Transylvania est in Principe.* — 6. *De vita et laboribus patrum in Fogaras.* — 7. *Petit lapidem bezoar mitti contra venenum, quandoquidem «est interdum periculum».*

---

[4] De Nicolao Pálffy, egregio Societatis amico, cf. supra, doc. 43 adn. 22 et passim.

[5] De huiusmodi contractibus cf. S. Alfonsus M. de Ligorio, *Theologia moralis* lib. III § 865-68.

[6] Responsum Patris Generalis v. infra, doc. 245 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Unicas ex quo in Transylvania sum, unde ternas ego dedi [1], V.rae P. literas 30 martii conscriptas [2] accepi. In quibus tamen solum respondebat ad ea quae in itinere Vienna et ex Ungaria scripseram [3]. Et adhuc avidissime expecto privilegia concessa olim Transylvaniae [4], quae tunc in itinere binis aliis literis petivi. Minori vero aviditate non expecto responsum ad ternas quas hinc misi. Praesertim ad conditiones cum quibus mihi propositum fuit Societatem posse facile revocari, et a sectariis, ut hoc fiat, consensum extorqueri [5]. Puto tamen hunc tabellarium quem studio Viennam cum istis mitto, inventurum forte illic V.rae P. ad omnes meas literas responsum. Quod iam erit mihi pernecessarium, cum elapso sesquimensi et forte citius [a] inchoanda sint generalia comitia, ex quibus res tota pendet [6].

2. Et quidem quod ad nostrum negotium attinet, Ser.mus Princeps in hodiernum usque diem valde animatus et affectu propensus est, et modis quibus putat rem promoveri posse, conatur promovere. Adeo ut complures sectariorum qui auctoritate valeant, illi iam in isto negotio polliceantur omnem operam. Et ut hanc promissionem extorqueret, uni, Cancellario [b] [7] qui videtur procerum [c] sectariorum caput, asignaverit contuleritque unam arcem. Utinam isti sectarii sint illi fideles. Timeo enim ne propter religionis diversitatem, aliique timent, bonum Principem dolo circumveniant. Atque haec est una difficultas in nostro negotio ex parte sectariorum nata eaque non parva.

Altera vero difficultas est fortassis maior ex parte catholicorum. 13 die iulii Cracovia literas a Patre Iacobo Vangrovitio accepi [8], in quibus monebar, Ill.mum Cardinalem Bathoreum eo quod episcopatum crocoviensem a Rege obtinere non potuit, nonnihil offensum esse, et existimare id nostros Regi persuasisse. Atque adeo verendum esse ne (quod absit) promotioni Societatis in Transylvania magis impediat

---

[1] Litteras Patris Carrillo ad P. Generalem datas v. supra, doc. 211 220 et 225.

[2] Patris Generalis litteras, diei 30 martii, v. supra, doc. 214.

[3] Responsum ad secundam et tertiam Patris Carrillo epistolam datum est die 18 aug.; v. supra, doc. 236.

[4] Cf. supra, doc. 211 § 2 et doc. 220 § 9.

[5] De conditionibus cf. supra, doc. 220 § 8 et doc. 234.

[6] De momento comitiorum v. doc. 220 § 4-5.

[7] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.

[8] Litterae Patris Wujek ad P. Carrillo non reperiuntur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quam iuvet [9]. Haec P. Iacobus. Quae sane mihi haud exiguum animi moerorem [d] ingenerarunt. Commendavi rem ut potui Deo, Principemque curavi pro Societate informare, exoptans vehementer ut appelens tandem huc Ill.mus Cardinalis, apud me clare deponeret querelas si quas de Societate animo conceperat. Placuit Deo ut voti fierem compos. Pervenit Albam Ill.mus Cardinalis 21 die augusti. Ego eum sequenti die salutavi communi tantum salutatione (publica enim erat). Postea ipso et Ser.mo Principe volentibus in festo sancti Bartholomei latinam in templo coram ipsis ut in solemnioribus festis voluntate ac mandato Principis consuevi, habui. Postea vero accessi privatim Cardinalem qui humanissime me excepit, paulatimque eo venit ut omnes querelas de Societate mihi palam aperuerit. Affirmans se a nostris omnino impeditum quominus illum acceperit episcopatum. Ad quem tamen nominationem Regis, petente hoc Sixto V, se tamen nihil minus cogitante aut procurante prius obtinuerat. A Patre videlicet Scarga [10] et Patre Bernardo [11] Regis concionatore atque confessario. Adeo ut Pater Scarga coram Rege ac ipso Cardinale explicans evangelium « Ego sum bonus pastor », in ipsum Cardinalem fuerit invectus hoc pacto: (referam eadem fere verba quibus rem narravit mihi Cardinalis). Prima, inquit, conditio boni pastoris est ut sit doctus. Tu vero literas tantum humaniores attigisti, et vis ut habeas episcopatum; agere magnum philosophum et theologum. Secunda, ut sit robustus, propriis contentus, aliena non appetens. Tu vero non contentus tuo onere, petis aliud superaddi vel dari maius. Perinde ac si [237*v*] claudus conscendens gradus bene onustus ac oneri pene succumbens, clamaret: imponite, imponite maius [e]. Satis tibi non est episcopatus quem habes et praepositura (hoc in Cardinalem quadrabat) [12]. Tertia conditio ut sit maturus. Tu vero iuvenis es. Quarta ut sit parens omnium. Tu vero nullum adhuc genuisti. Quarta, [!] ut per se ipsum procuret bonum ovium. Tu vero non per te, sed per alium administras (in tota vero Polonia non est ullus alius episcopus non consecratus praeter Bathoreum qui administra-

---

[9] P. Campana iam die 24 apr. 1589 certiorem reddidit P. Generalem, card. Báthory non esse amicum Societatis (v. supra, doc. 128 § 1). Vide etiam epistolam Cardinalis ad S. Pontificem; supra, doc. 230.

[10] De Petro Skarga S.I. (1556c-1612) cf. MAH II 90 et passim; *Cat. Prov. Austr.* I 785.

[11] B. Goliński (1548c-1599); cf. *Pol.* 7 197*r*; *Cat. Prov. Austr.* I 677.

[12] Anno 1583 electus est praepositus miechoviensis (cf. MAH II 399), et anno 1584 factus est coadiutor episcopi warmiensis cum iure successionis; cf. GULIK-EUBEL III 347.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tore utatur). Haec mihi ad verbum fere Cardinalis. Ego quanta potui modestia et observantia (postquam prius officiosissime salutaveram nomine Vrae P.) coepi Societatem modis quibus potui excusare. Tum quod illi qui favorem unius principis habet, omnia facta principis per suspicionem ascribantur, tametsi ille nihil minus cogitaverit. Tum etiam quod esto illi duo fuerint in causa, proinde Vrae P. ac universae Societati non esse tribuendum. Me omnino scire hoc aegerrime laturos Vram P. et omnes Societatis superiores quibus interdum difficile sit ita omnes ad unum omnique tempore in officio continere ut interdum in aliquo non exorbitent. Maiorem rationem habituram Ill.mam D. Suam observantiae quam V.P. et tota Societas habent, quam unius aut alterius imprudentiae, maxime cum admiscetur affectus nationum, uti ibi polonorum qui magis cupiunt suos polonos promoveri quam extraneos. Istis acquievit Ill.mus Cardinalis ut mihi verbis et pollicitationibus persuadere conatus est, se nulla ratione hoc curaturum, sed pro virili promoturum negotium Societatis et religionis.

3. Rogo propterea Deum, V.P. videns impedimenta quae inde creantur, moneat serio et repraehendat illos patres, si res ita habet, et mandet serio quomodo *f* imposterum cum Ill.mo Cardinali debeant se gerere. Profecto qui ita concionantur et agunt, pessime consulunt Societati. Ad haec, affirmavit Cardinalis mihi quod cum Cancellarius Poloniae [13] rumorem concionis sparsum ubique intellexisset, venerit quamprimum Cracoviam ut se cum haereticis contra nostros patres coniungeret [14]; qui tunc erant exacerbati propter combustas synagogas ipsorum Cracoviae, Vilnae atque alibi instinctu eorumdem patrum, qui de nocte ac de die nihil aliud tunc faciebant ac faciunt quam ad Regem currere [15]. Atque hoc fecisset Cancellarius nisi, ut mihi dixit ipsemet Cardinalis, genibus flexis orasset Cancellarium ne aliquid tale aggrederetur. Haec omnia non habeo nisi ex ore Cardinalis. Atque hoc ipsum disseminantur hic inter sectarios de conbustis synagogis opera iesuitarum, ne in revocationem illorum consentiant.

Putarem optimum fore ut quamprimum V.P. literas officiosissimas mittat huc ad Ill.mum Cardinalem cui conetur satisfacere ac pro Societate respondere. Simulque illi mittat lapidem vel lapides bezoar;

---

[13] Ioannes Zamoyski; cf. supra, doc. 4 adn. 16.

[14] Cancellarium Poloniae favere haereticis, referebat P. Generali etiam P. Campana, praep. prov. Poloniae; cf. supra, doc. 128 § 1.

[15] Ob haec facta Cardinalis conquestus est etiam apud S. Pontificem; cf. supra, doc. 230.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

hoc enim rogavit me ut suo nomine a Vra P. peterem [16]. Item adiecit ut V.P. velit a Sua Sanctitate quamprimum obtinere literas ad capitulum suum varmiense, in quibus Sua Sanctitas capitulo significet si nunc Ill.mus abest venitque in Transylvaniam, non abesse nisi Suae Sanctitatis mandato, uti verissimum est, quo hic possit aliquamdiu haerendo res religionis promovere. Ac proinde mandet simul capitulo Sua Sanctitas ne in hac Cardinalis absentia ullas moveat turbas, sed ut omnino quiescat. Rogo ut quamprimum literae istae mittantur huc. Non enim parum hoc officio nostro reconciliabitur nobis Cardinalis Ill.mus.

4. Antequam huc pervenisset Cardinalis, cum ad confinia obviam prodiissent illi fratres et querelas intellexissent, valde coeperunt remittere fervorem fratres illius in negotio Societatis. Maxime Ill.mus Balthasar qui ut retulit unus illi intimus, dixit se nolle cum regno contendere pro iesuitis. Addens ille intimus qui videbatur loqui ex ore illius, iesuitas ubique exosos esse, tragaedias movere [283*r*] ac proinde satis esse Transylvaniae illis carere.

5. Inter omnes has difficultates praeter Deum solatium unicum et magnum habemus in Principe, quem indies profecto magis ac magis miror quod ad affectum Societatis attinet [g]. Nullo enim modo discessit a suo proposito ob querelas Cardinalis. Quas mihi soli Princeps copiosissime narravit. Exposuitque quam acriter et pie saepius Cardinalem propterea obiurgaverit. Adeo ut in istis nullam illi fidem adhibeat, sed mihi dixerit, se scire alias veriores causas propter quas impeditus fuerit. Videlicet quod se noluerit resolvere de sacerdotio suscipiendo, ut propterea tempestive ipsum commonefecerat Princeps per literas. Iam etiam Princeps affirmavit mihi, se nolle ullas conditiones admittere in revocatione Societatis, cum intelligat a Patre Lelesio et a me, Societati non futuras honorificas [17]. Itaque plane in Principe habemus quicquid exportare possumus hac in parte. Modo Deus det illi gratiam superandi illam duplicem difficultatem. Caeterum si (quod Deus avertat) bonus Princeps deseratur a suis Bathoreis, eaque ratione non possit rem ad finem deducere in proximis comiciis, non puto, propterea bonum Principem deserendum a Societate, cuius opera maxime nunc indiget. Praetendunt quaedam Bathorei contra regnum et contra Principem

---

[16] Epistolam Patris Generalis ad Cardinalem v. infra, doc. 250. — Bezoar est petra orientalis, qua — credebatur — expelli ex corpo venenum. Petra reperitur in ventre caprae cuiusdam persicae; cf. S. R. DALGADO, *Glossário Luso-Asiático* I-II (Coimbra 1919-21).

[17] De conditionibus cf. supra, adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

civilia quae parient summas difficultates et turbas in comitiis, et [h] nisi prius componantur, in rebus religionis promovendis erit implicatissimus bonus Princeps, qui subinde conferens omnia valde confidenter mecum, conatur omnia [i] citissime componere. V.P. oret obsecro et faciat diligenter orari pro bono Principe [18]. Meretur enim ille hoc sine dubio. Oblitus eram: Dixit mihi Princeps quod cum diceret illi Cardinalis, fore brevi ut sicut hinc fuimus expulsi, ex Polonia etiam eiiceremur, respondit illi, esto, hoc fieret; quod tamen non credo. Ego complectar Societàtem et accipiam etiam omnes quos poloni expulerint. Quare adiecit Princeps, quamvis ego affirmassem (propter [j] illa quae cum Cardinali tractaveram) me putare illum non a tota Societate, sed ab illis tantum duobus esse alienum, se potius existimare illum esse a tota Societate alienum. Quare hoc profecto nomine Princeps est etiam ab illo non parum alienus. Ego tamen puto Deum iam coepisse Cardinalis cor emollere, accepta occasione ex animo, quem in Principe deprehendit omnino obfirmatum quod ad Societatem attinet [k]. Quare non dubito, flectetur tandem. V.P. in bono vincat malum [19], dando ut dixi, literas ad illum et caetera quae postulat, perficiendo quam citissime.

6. Pater Valentinus Lado ut significavi per alias literas [20] et Pater Gregorius Vasarhelinus ex Polonia missus manent Fogarasini. Quo excurri ut illos resque illorum visitarem. Laborant ibi fructuose. Asignavit illis Ill.mus Balthasar Bathorius decimas duarum parochiarum, quarum curam gerunt: fogarasiensis et bethlehemensis, quae fogarasiensi est continua, et conversa a fratre Gabriele meo socio [21], quem propterea illuc ad tempus bis iam misi, expulso prius inde ministro lutherano. Curavi habere rationes expensarum praeteriti anni, quo Pater Valentinus accepit decimas fogarasienses, inde quoque expulso ministro haeretico, necdum tamen habere possum, ut video, quia superior alius non erat, res non fuit curata. Ad sequentem annum ego facio curari diligenter per Patrem Gregorium Vasarhelinum, quem constitui procuratorem et Patrem Lado ibidem superiorem. Sanctis sacrificiis et orationibus ego cum caeteris meis sociis qui hic et Fogarasini sunt, me plurimum commendo. Albae Iuliae 28 augusti 1591.

Vestrae Paternitatis filius

Alfonsus Carrillius theologiae doctor Ill.mi Principis.

---

[18] Quod et fecit P. Generalis die 8 sept. ordinans ut in universa Societate fiant preces pro re gravi et magni momenti; cf. supra, doc. 235 adn. 3.

[19] Cf. Rom. 12 21.

[20] Cf. supra, doc. 225 § 2.

[21] G. Schönberger S.I.; cf. supra, doc. 220 § 16.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. Obsecro quoque ut si ad nos possit V.R. mittere lapidem bezoar et aliqua alia remedia contra venenum, cum illorum usu, mittat. Hic enim nullum est praesiduum et est interdum periculum. [238*v*]

Has literas scripsi Patri Ioanni[22] ut aperiret et lectas iterum clauderet.

Inscriptio: [238*v*] Admodum Reverendo Domino, Domino Patri Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo etc. — Romae. — Aperiantur a Patre Lelesio.

---

[a] cicitius *ms.* / [b] Cancellario *sup.* / [c] procerum *del.* cap[ut] / [d] moerorem *del.* causavit / [e] maius *del.* in / [f] quomodo *del.* se / [g] attinet *in marg.* / [h] et *del.* quae / [i] omnio *ms.* / [j] propter *ms.* / [k] attinet *sup.*

240

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 31 AUGUSTI 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 241*r*–42*v* (*prius* 143 et 57-58); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Praepositura thuroc. inevitabiliter in arendam est danda.* — 2. *Petit ut P. Szántó tandem ad professionem admittatur.*

... 1. In Hungaria res fluunt nostrae ut tempora. Iam revertor ex Ungaria et confecissem negotium arendae si tumultus turcicus non impedivisset[1]. Dominus Palfy acceptat arendam et offert 4000 talleros. Credo quod plura adiiciet. Omnes iudicant esse necessarium ut demus illa bona ad arendam si illis frui velimus. Collegi hodie ut potui

---

[22] I. Leleszi, sicut inferius, ex inscriptione patet.

[1] De praepositura thuroc. in arendam danda cf. supra, doc. 238 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

conditiones secundum consilium [a]. Boni nos ad id iuvabunt. Et Dominus Palfy credo quod non decipiet nos. Tentanda res est, alioquin perdimus totum. Video quod nec hungari patres sciunt [242r] vel possunt iuvare quia armis res geritur et vi. Quis resistet. Sed omnes ita iter [b] faciunt. Qui fortior est, ille locupletior et plura potest invadere. Imo etiam ipsi nobiles. Subditi nostri etiam vim in nos tentare sunt ausi. Quid homo religiosus potest. P. Stephanus Cassovius alioquin facit quod potest [2]. Quod miror quod tanta possit. Quamquam non placere potest P. Stephano Aratori [3]. Aliis probatur, sed soli P. Stephano non probatur. Verum est, habuit in principio de iuvenili corde, sed iam videt deponendum esse. Spero illum futurum bonum cum maiore aetate.

2. Quod V.R.P. putat nondum P. Stephanum Aratorem assumendum ad professionem 4 votorum [4], repugnare non possum. Sed tamen dicendum puto hominem esse optimum et coniunctum esse cum Deo per orationem. Illum quidem habere rusticum intellectum et duriorem. Sed certe, Reverende Admodum Pater, valde est facilis [c] ut regatur. Statim enim atque monetur, etiam in ipsa vehementia conticescit. Eius natura talis est quae facile non mutabitur. Liberior est quidem quam par est, sed non scandalizat. Omnes illum amant externi et maximos fructus edit. Multos convertit nobiles. Ego rogo V.R.P. dignetur habere rationem illius aetatis et laboris, quia impetus et rusticus modus naturae non tollit in animo perfectionem. Rogo dignetur illum assumere ad 4 votorum professionem. Et certe nescio quomodo a multis interpretari possit quod assumeretur P. Marcus [5], negligeretur P. Arator; qui habetur optimus vir et non scandalizantur ex eius libertate . . .

---

[a] consilium *del.* bonorum / [b] inter *ms.* / [c] facilis *del.* ad.

---

[2] De St. Cassovio S.I. cf. iudicium Patris Provincialis; supra, doc. 229.

[3] Cf. epistolam Patris Szántó ad P. Generalem, in qua conqueritur ob modum procedendi Patris Cassovii; supra, doc. 232 § 3.

[4] P. Generalis in epistola diei 15 iulii 1591 agit de promovendis ad ultima vota. In ea de P. Szántó haec habentur: « Quod attinet ad P. Stephanum Aratorem, is quidem semper haud parva notatus est iudicii tenuitate et naturae vehementia et zeli indiscretione, atque imprudentia in concionando. Quod si nondum satis emendatus videatur, hoc ipsum ei indicetur, quid in eo desideretur, ut se vincat et possit ad statum aliquem promoveri. Si vero se emendarit, R.V. nos moneat, ut eius ratio habeatur » *Austr.* 1 II 591-92.

[5] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 188 n. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

241

PAULUS CAMILLUS SFONDRATO CARD. SECR.[1] ANDREAE BÁTHORY CARDINALI

ROMAE 1 SEPTEMBRIS 1591

TEXTUS: ASV, *Fondo Borghese* II v. 494 f. 107*v*-08*r*; regestum.

SUMMARIUM: *Ut in restaurationem religionis catholicae in Transylvania viriliter incumbat, adhortatur.*

Scripsi ad Ill.mam D. Vestram antequam e Polonia in Transilvaniam proficisceretur, cracoviensis ecclesiae rem eo adductam esse ut omnino is pro quo Regis Poloniae preces intercessissent, episcopus designari imponique deberet, nec ullus omnino alius, neque D.V. Ill.ma eam rationem haberi posse quam et ipsa postulabat et nos maxime cupiebamus[2]. Quod cum ita non multo post evenerit, erit prudentiae Ill.mae D.V. omnia haec aequi bonique facere, neque propterea de pristino Sanctitatis Suae in illam amorem quicquam detractum [108*r*] aut imminutum esse existimare. Quando vero D.V. Ill.ma eo pervenit ubi labanti catholicae religioni magno praesidio esse possit; quin imo illam diu iam haereticorum hominum perversitate a Transylvania exulantem in locum dignitatemque pristinam vindicare, rogo D.V. Ill.mam tum S.mi Domini nostri, romani pontificis nomine, tum meo ut in eam curam una cum Sigismundo Transilvaniae Principe consanguineo suo totis viribus incumbat, itaque enitatur ut quae Stephani regis patrui vestri pietate religio catholica quandoque in Transilvania floruerit, eadem inimici hominis fraude insidiisque eliminata, nunc tandem Ill.mae D.V. ope, consilio, auctoritate ac pietate adiuta in pristinum statum restituatur, patresque iesuitae in primis in eam possessionem et locum reponantur, unde per vim scelusque deiecti sunt. Hoc facere Ill.mam

---

[1] P. C. Sfondrato († 1618), nepos Nicolai Sfondrato (Gregorii papae XIV), cardinalis ab anno 1590, episcopus cremonensis; cf. GULIK-EUBEL III 60.

[2] Cardinalis Báthory graviter offensus Societati qui duos patres polonos auctores praecipuos fuisse putabat quod episcopatum cracoviensem non obtinuit. P. Carrillo suggerebat ut S. Pontifex et P. Generalis litteras consolatorias ad Cardinalem darent; cf. supra, doc. 239 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

D.V. et Stephanus ipse rex mortuus maxime vult, et boni omnes expectant; idque ante omnia Summus Pontifex expetit, qui ab Ill.mae D.V. virtute, religioneque longe maiora veteris atque insitae Bathoriae familiae pietati specimina sibi certissima repromittit. Ill.mae D.V. omnia fausta et felicia ab immortali Deo precor, ac me meaque studia et officia in illius gratiam humiliter commendo. Datum Romae die prima septembris 1591.

242

PAULUS CAMILLUS SFONDRATO CARD. SECR.[1] SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ROMAE PRIMO DIE SEPTEMBRIS 1591

TEXTUS: ASV, *Fondo Borghese* II v. 494 f. 107*r-v*; regestum.

SUMMARIUM: *Ut religionem catholicam et S.I. in pristinum statum restituat, exhortatur.*

Egregia Stephani regis Poloniae, patrui tui in Ecclesiam Dei atque adeo in universam religionem catholicam promerita, tuaque item excellens cum ad pietatem, tum ad ceteras virtutes indoles facile nos permoverunt ut Stephanum Bondonium quem internuncium ad hanc Sanctam Sedem Ill.ma D.T. superioribus diebus allegaverat[2], Gregorio XIV pontifici maximo, patruo nostro quam diligentissime commendaremus, studioque nostro perficeremus ut postulata negotiaque quae istinc afferebat, ex illius sententia maxime conficerentur. Qua in re cum quae officii nostri partes erant, non contempserimus, illud nobis ab Ill.ma D.T. gratiae apponi non oportuit quod omnino praetermitti non debuit. Gratissima mihi tamen fuit Ill.mae D.T. propensae in nos voluntatis benevolentiaeque declaratio [107*v*] quam quidem mutui amoris copulationem quantum in me erit et diligenter in omni vita colam et plurimi per omne tempus aestimabo.

---

[1] De Cardinali Secretario cf. supra, doc. 241 adn. 1.

[2] De Stephani Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis, legatione Romam v. epistolam ipsius Principis ad S. Pontificem; supra, doc. 183.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ceterum uberrimos tum ex hac animorum coniunctione fructus colligemus praeclarissimumque tuae in hanc Sanctam Sedem Sanctissimumque Rom. Pontificem observantiae ad omnem posteritatis recordationem documentum statues, si religio catholica patresque inprimis iesuitae qui haud ita pridem a regno isto haereticorum hominum perversitate exulant, primo quoque tempore in locum statumque suum beneficio tuo restituantur[8]. Hoc enim ut Bathoreae familiae proprium et praecipuum munus esse omnes fatentur, sic ab Ill.ma D.T., cuius minor aetas ab iniquissimis haereticis per summam perfidiam in exterminanda eadem religione catholica nuper captata elusaque est, ad perpetuum Bathorei nominis decus, propulsataeque iniuriae memoriam expectant. Quo quidem sacrificii genere cum Regis patrui parentisque optimi, si viverent, votis nihil aeque respondere posse perspicuum sit, Ill.mae D.T. partes erunt una in re primum Summo Pontifici, deinde patruo praeterea et parenti quam cumulatissime satisfacere. Opto Ill.mam D.T. in Domino semper bene valere. Datum Romae die prima septembris 1591.

243

P. BARTOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 7 SEPTEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 246*r*-47*v* (*prius* 145-46 et 23-24); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Negotium arendae praeposituraе thuroc. brevi expediri sperat.* — 2. *De comitiis generalibus Transylvaniae.*

... 1. Scripsi etiam nuper res hungaricas futuras in meliori loco postquam confectum fuerit negotium de arenda[1]. Quod iam esset

---

[8] Movebat S. Pontificem ut negotium iesuitarum e Transylvania expulsorum commendaret, quia Princeps in comitiis generalibus brevi celebrandis eorundem restitutionem a regno decretari statuisset. De comitiorum momento cf. supra, doc. 220 § 4-5.

[1] Vide supra, doc. 240 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

perfectum nisi excursiones turcarum impedivissent. Nam Dominus Palfy cui committitur arenda, fuit hucusque in armis. Atque[a] adeo etiam praeterita septimana non mediocrem de turcis reportavit victoriam. Sed[b] Banus Sclavoniae[2] catholicus etiam insignem reportavit. His turbis sedatis, negotium arendae expedietur spero pro pace nostrorum et tranquilitate.

2. Hesterno die caepta sunt comitia in Transylvania[3], pro quibus modo oramus ut ea ad gloriam Dei et animarum salutem cedant. Valde necessarium erit ut V.R.P. decernat quis illius collegii curam habere debeat. P. Lelesius sensim deficit[4]. Et quoniam Polonia hactenus illam provinciam curavit, nosque in una congregatione rogavimus V.R.P. ut[c] nobis haec provinciae gubernatio non imponeretur[5], spero V.R.P. habituram huius provinciae rationem. Et ideo cito esset monendus hac de re P. Provincialis Poloniae ut subveniat Transylvaniae tempori. Nam omnino ea spe sum nostros revocatum iri . . .

[a] atque *rep. sed del.* / [b] Sed *del.* etiam / [c] ut *del.* a.

244

CHRISTOPHORUS KERESZTÚRY CAPIT. ARCIS DE KÖVÁR[1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

EX SZINÉRVÁRALJA 13 SEPTEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 259*r*-60*v* (*prius* 80 92 112); originale cum subscriptione autographa.

SUMMARIUM: *Mittit litteras Patris Carrillo.*

[2] Thomas Erdödy (1558-1624; cf. *Révai Lex.* VI 618; NAGY IV 61 et 64-65); de victoria reportata cf. ISTHVANFI, *Historia* 364.

[3] De comitiorum momento (quod religionem catholicam et iesuitarum revocationem respicit) v. supra, doc. 220 § 4-5.

[4] P. enim Generalis paulo antea solvit dubium assignans superintendentiam missionis transylvanicae Patri Leleszi; cf. supra, doc. 213 § 1.

[5] Postulatum provinciae Austriae scriptum est anno 1587; vide supra, doc. 20 adn. 21.

[1] Vide eius epistolam, diei 16 iunii 1591, ad P. Generalem; supra, doc. 226.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende Domine, Pater in Christo observandissime,
Salutem cum devoti officii mei perpetua commendatione.

Quantae curae mihi semper fuerit sitque salus et incolumitas Dom. Vrae R.dae, quantopereque cupiam de ipsius valetudine optata quaeque audire, minime dubito quin pro mea erga ipsam singulari affectione satis superque sibi persuasum sit. Quod cum, ut spero, ita etiam esse firma constantique valetudine D. Vram R.mam arbitrer, eo nomine Deo opt. max. ingentes ago gratias.

De rebus patriae nostrae haec fere D. Vrae R.ae scribere possum. Extitisse quasdam differentias superioribus diebus inter subditos Sacrae Imperatoriae Maiestatis et Ill.mi Principis nostri in confinibus patriae nostrae. Quae quidem bono commodoque reipublicae christianae opera prudentum hominum componentur. Cui negotio dum inter caeteros intentus essem, allatae sunt literae R.di D. Patris Alphonsi [2] sacerdotis theologiae doctoris Ill.mi Principis; quae quia meae fidei commissae fuerunt ut mea opera et diligentia Viennam usque inde Romam commodius transferri quam rectissime possent, negligendum non putavi quin praecipuam meam curam Viennam transmittendi adhiberem. Volui igitur et has meas adiungere quo et mei amoris perpetuaeque voluntatis documentum ostenderem et singularem observantiam declararem. Precor D. Vram R.am ut quo semper erga me fuit animo et benevolentiae studio, in posterum quoque de me suam voluntatem retinere et conservare dignetur. Cuius orationibus me commendatum esse cupio. Deus D. R.am D. Vram conservet ad laudem sui sanctissimi nominis et propagationem Ecclesiae suae. Datae ex oppido Zinir Varallia [3] die 13 mensis septembris anno 1591.

Reverendae Dominationis Vestrae servitor

Christophorus Kereztury
capitaneus arcis Keovar.

Inscriptio: [260*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu praeposito generali etc. domino patri observandissimo.

---

[2] A. Carrillo S.I. – Epistola, de qua hic agitur, est diei 28 aug.; v. supra, doc. 239.

[3] Szinérváralja-Sein (Transylvania - Romania).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

245

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 14 SEPTEMBRIS 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 596-97 (19*r-v*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: 1. *Contristatus ob nova de Hungaria non bona.* — 2. *Mittuntur litterae patentes de praepositura thurociensi in arendam danda.* — 3. *De suscipienda cura seminarii Ordinis S. Pauli primi eremitae.* — 4. *P. Cassovius monendus ob niniam pompam.* — 5. *De admissione Patris Szántó ad ultima vota.*

Viennam — P. Villerio provinciali.

1. Nunc ut respondeam binis illis quas mihi nuper a R.V.a [a] redditas significabam, simulque [b] tertiis quas hodie accepi [b] [1], contristavit nos sane non solum erepta nobis haec parochia turocensis, sed non minus etiam impressio ista turcica in Hungariam. Quae nisi obsistitur, verendum est ne maius damnum inferat rei catholicae. Sed nos huic malo precibus tantum occurrere possumus et suffragiis divinam opem invocando.

2. De praepositura vero nostra non video quid melius consuli possit in futurum quam si in arendam detur ut nunc R.V.a desiderat, et nos iam olim saepe suasimus P. Badero provinciam administrante [2]. Quare patentes hac de re mittimus ad eiusmodi contractum necessarias ... [597] ...

3. Significavit nobis per litteras P. Arator R.mum Sirmiensem meditari quoddam seminarium ad reformationem ordinis sui, si eius curam suscipere nostri vellent [3]. De quo etiam scriptum ait ad R.V.am ut ad nos referretur. Velim ut nos de tota re informet accurate, perscribatque quid fieri posse putet ad Dei obsequium [c], quid [d] inde fructus sperandum et quas vires provincia ad id habeat; omnia ex suo [e] et consultorum iudicio ...

---

[1] Ternas Patris Provincialis literas vide supra, doc. 238 240 et 243.

[2] De Patris Generalis proposito cf. supra, doc. 16 adn. 4.

[3] Vide epistolam Patris Szántó supra, doc. 232 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Non defuerunt quoque qui in P. Stephano [f] Cassovio qui praepositurae turocensi praefectus est, nimiam pompam notarint et cultum homini Societatis minime congruentem [4]. Videndum erit R.V.ae ut res habeat et quomodo dirigi possit ad aedificationem [g]; praesertim ut abstineat specioso illo titulo praepositi quo dicitur insignitus . . . [598]

. . . 5. Addendum P. Villerio provinciali . . . De P. Aratoris professione, quum ita se gerit ut R.V.a scribit, considerabimus iterum diligentius, scribemusque alias [5] . . .

---

[a] a R.V.a *sup.* / [b] simulque . . . accepi *in marg.* / [c] obsequium *del.* tum, *sup.* ex / [d] quid . . . quid . . . omnia *in marg.* / [e] suo *del.* tum, *sup.* ex / [f] Stephano *sup.* / [g] aedificationem *del.* etsi praecidentur imposterum causae hac nova emphyteosi quam spero magnam vobis quietem et commodum allaturam.

246

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. STEPHANO SZÁNTÓ S.I.

ROMA 14 SEPTEMBRIS 1591 — SELLIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 597 (*prius* 19*r*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: 1. *Gratulatur ob fructus spirituales collectos.* — 2. *Probat consilium tradendi praeposituram thurociensem in arendam.* — 3. *De assumenda cura seminarii ordinis S. Pauli primi eremitae.* — 4. *Miratur ob iudicium de Controversiis Patris Bellarmini.* — 5. *Quid sentiat de causis nostrorum expulsionis ex Transylvania.*

Selliae — P. Stephano Aratori.

1. Libenter accepi quae R.V.a commemorabat de suis horum aliquot annorum missionibus [1], eas non sine [a] lucro et spirituali fructu cessisse.

---

[4] Defectus Patris Cassovii delatus est a P. Szántó; cf. *ib.* § 3.

[5] P. Generalis tandem die 21 dec. 1591 permisit ut P. Szántó ad professionem promoveretur; cf. infra, doc. 253 adn. 3.

[1] Epistolam Patris Szántó, diei 27 iulii 1591, vide supra, doc. 232.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quem ipsi certe gratulor augerique cupio ac respondere laboribus et zelo quem habet divinae gloriae [b] et salutis istarum gentium.

2. Probavi etiam quod suggerebat de arenda turocensis praeposituraе. Idque eo magis quod eodem tempore litterae advenerant a P. Villerio quibus idem optabat [2]. Et nos ipsi saepe alias huius consilii auctores fueramus P. Badero provinciali [3]. Nunc vero cum ad caeteras difficultates et molestias haec nuper accesserit occupatio parochiae S. Georgii, eo res redactae videntur ut eiusmodi praesidium sit plane necessarium.

3. Quod vero attinet ad seminarium quod meditatur R.mus Sirmiensis [4], non dubito quin opus esset magnae caritatis in eius ordinis reformationem incumbere. Eamque curam pro parte nostra libenter amplexuri sumus si dabitur facultas. Sed vereor ne difficilis futuro sit ratio seminarii in loco tam remoto, et ubi nullum sit nostrorum collegium. Expectabo tamen informationem P. Villerii, a quo nihil adhuc acceperam de hoc negotio [5].

Cum eodem egendum erit R.V.ae de altera illa missione soproniensi, in qua etiam videt quam sit apud nos penuria hungarorum et dalmatarum qui mitti possint.

4. De controversiis P. Bellarmini valde mirati sumus quod scribebat [6], cum ubique longe aliud de illis iudicium esse constet. Sed gratum erit si ad nos mittat R.V.a quae correctione digna iudicarit [7]; quibus remedium aliquod adhiberi posset in altera editione.

5. De Transylvania quod extremis litteris addebat, non existimo sane diversitatem nationum causam fuisse cur nostri eiicerentur [8], cum et nunc exteros patres habeant et plures etiam petant. Sed illum potius quem simul attigit, haereticorum furorem qui magnatos contra nos instigarit, arrepta etiam occasione ex aliqua nostrorum imprudentia atque inter caetera ex illo R.V.ae facto quod narrat. Neque est quod

---

[2] Litteras Patris Provincialis, in quibus de praepositura in arendam locanda agitur, vide supra, doc. 238 § 2.

[3] Cf. supra, doc. 16 adn. 4.

[4] De cura seminarii instituendi cf. supra, doc. 232 § 4.

[5] P. Generalis die 14 sept. scripsit ea de re ad P. Provincialem; cf. supra, doc. 245 § 3.

[6] Cf. supra, doc. 232 § 7.

[7] P. Szántó, post acceptam a P. Generali epistolam, collegit et misit Romam notata in primum volumen *Controversiarum*; cf. infra, doc. 261 § 2.

[8] Cf. supra, doc. 232 § 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sibi persuadeat aut laboret, quasi aliud hac de re aut senserim aut crediderim, in[c] quo culpandam putem R.V.am[e]. Spero tamen fore cum Dei gratia ut quicquid acceptum est incommodi vel iniuriae, brevi abunde resarciatur. Quare nihil addam ultra nisi quod R.V.ae precibus etc.; eique vicissim multam de caelo gratiam precor. Romae ipso exaltationis S. Crucis die 1591.

---

[a] sine *del.* fructus, *sup.* lucro / [b] gloriae *del.* animarum / [c] in ... V.am *in marg.*

247

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 5 OCTOBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 280*r*-81*v* (*prius* 39 42 151); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Ob praeposituram thuroc. iterum Hungariam visitare cogitur.* — 2. *De PP. Szántó et Cassovio.*

... 1. Iterum iam vocor in Hungariam quod facta arendatio[1] statim in limine haereat et fluctuet. Dominus Deus det nobis patientiam. Videbo quid erit et significabo V.R.P. ...

2. P. Stephanus Arator sola simplicitate et indiscretione peccat. Alioquin vir est religiosus et Deo coniunctus [280*v*] quem ideo puto in gradibus Societatis promovendum. Quod ut V.R.P. faciat, oro[2]. P. Stephanus Cassovius reliquit illam omnino pompam[3] et laudatur ab aliis patribus. De quo postea scribam cum ex Hungaria reversus fuero[4] ...

---

[1] P. Provincialis die 15 sept. de praepositura scribebat ad P. Generalem: «Iam data sunt bona in Hungaria in arendam. Speramus meliora. Dat Dominus Palphy in paratis 3800 talleros sine lignis, piscibus et aliis rebus quae sunt ultra 400 talleri. Nondum omnia sunt conscripta; quae deinde mittam et conditiones V.R.P.» *Germ. 169* 265*v*.

[2] De promotione Patris Szántó ad professionem votorum solemnium agebatur iam prius; cf. supra, doc. 240 § 2 et doc. 245 § 5.

[3] Defectus denuntiatus est a P. Szántó; cf. supra, doc. 232 § 3.

[4] Quod et fecit epistola diei 19 oct.; vide infra, doc. 248 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

248

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 19 OCTOBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 296*r*-97*v* (*prius* 149 153); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Bona praeposituraе thuroc. in arendam data ex magno periculo erepta sunt.* — 2. *P. Cassovius superior, qui rector erit declarandus, laudatur.* — 3. *In Hungaria convictores teneri oportet.*

... 1. Heri reversus ex Hungaria paulo laetior quam cum illuc profectus eram [1]. Bona nostra in magno periculo fuerunt ne ex arenda illa nobis perderentur. Nam D. Mag.cus Palfy qui acceperat ad bonum nostrum et ad nostram protectionem [2], dederat suo affini Domino Illezasio [3] homini versato et haeretico, qui iam introducebat haereticos concionatores et abducebat nostros subditos ad concionatores haereticos. Deus benignus qui nos ubique protegit, fecit ut bona illa eriperentur ex manibus illius. Et iam bona ex parte illi erepta sunt, quamquam de aliqua parte adhuc conamur. Quod speramus brevi nos superaturos. Spero tandem ex[a] tam multis laqueis nos evasuros. Accepi V.R.P. facultatem de arendandis illis bonis [4] quod ut spero bonum et commodum erit nobis. Nam alioquin perimus.

2. Certe egregie laborat P. Stephanus Cassovius superior [5] qui pro sua aetate senilem maturitatem ostentat et gerit. Hucusque semper iudicavi illum esse dignum ut rector nominaretur. Et certe ipsa tandem necessitas compellet nos. Nam propediem expectantur comitia sive ut vocant dieta regni, quando necesse est ut sit rector nominatus. Hungari non intelligunt quid sit superior. Sed intelligunt vel rector vel praepo-

---

[1] De causa profectionis cf. supra, doc. 247 § 1.

[2] Cf. *ib.* adn. 1.

[3] Stephanus Illésházy (cf. supra, doc. 19 adn. 1), qui uxorem sibi duxerat Catharinam Pálffy (1542-1616), sororem Nicolai Pálffy; cf. NAGY IX 76.

[4] Cf. epistolam Patris Generalis; supra, doc. 245 § 2.

[5] P. Provincialis promisit post visitationem in Hungaria factam referre ad P. Generalem de P. Cassovio; vide supra, doc. 247 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

situs. Nihil plane in bono patre obstare aliud videtur quam quod sit iuvenis, nimirum 30 annorum. Sed alioquin est religiosus, deditus orationi et lectioni Constitutionum. Prudentiam illam habet quam vix requiri posset in homine 50 vel 60 annorum. Ego plane miror. Omnes domestici amant et reverentur. Externi magni faciunt. Solus P. Stephanus Arator nihili facit [6]. Novit V.R.P. quis sit P. Stephanus in sua prudentia. Iam hic agit Viennae ad tempus; quem cuperem etiam a V.R.P. promoveri ad gradus 4 votorum [7]; quia etsi illi deest prudentia, tamen homo est in collegiis religiosus.

3. In Hunga-[296*v*]ria necesse est recipere convictores si studiosos habere volumus [8]. Maxime quod gens illa velit suos filios teneri in disciplina. Sed obligamur etiam ratione fundationis tenere aliquot alumnos cum quibus possunt esse commode convictores; quos peto licentia V.R.P. posse teneri [9] ...

---

[a] ex *del.* tand[em].

249

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 26 OCTOBRIS 1591 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 785 (*prius* 111*v*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

---

[6] Legas iudicium Patris Szántó de P. Cassovio; supra, doc. 232 § 3.

[7] Idem petiit iam iteratis vicibus; vide supra, doc. 247 § 2 et adn. 2.

[8] P. Provincialis Austriae petiit idem iam anno 1590 his verbis: «Cum iam propediem speremus collegium chomotoviense et hungaricum, et nunc sit cromlovicense, dominique fundatores alant pauperes, prout hungaricum habet suos alumnos, velimus habeamus convictores prout in aliis collegiis concessum est, et ratio harum nationum requirit». Cui P. Generalis respondit: «Cum collegia illa fuerint constituta, poterit res nobis iterum proponi ut videamus quae sit necessitas aut utilitas. Nunc enim nondum videtur tempus» *Congr. 44* 141*r* et 143*r*.

[9] Responsum Patris Generalis videsis infra, doc. 251.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 36-37.

SUMMARIUM: 1. *De conditionibus quibus admitti iterum posse dicuntur nostri in Transylvaniam.* — 2. *De privilegiis obtinendis et de matrimoniis mixtis.* — 3. *Laudatur Princeps de zelo et constantia in religione catholica.* — 4. *Dolet offensum esse nostris Cardinalem Báthory.* — 5. *Cui mittit lapidem Bezoar.*

Albae Iuliae — P. Alphonso Carillio.

Iampridem responderamus de conditionibus quibus admittendi nostri dicebantur [1] cum alteras R.V.rae litteras accepimus [2], quibus responsum idem expetebat. Responderamus autem 18 augusti, optandum quidem est ac curandum ut aequiores impetrarentur. Quod ipsum etiam cupere videmus Ser.mum Principem. Sed tamen si quae maxime optabiles essent, obtineri non possint, ferendas tandem videri quaecunque imponentur, dummodo pedem nostris figere liceat in provincia. Qua de re iam, opinor, litteras nostras acceperit R.V.a; et plura fortasse a Patre Lelesio cui fusius de iisdem scribebamus [3].

2. Promiseramus etiam [a] iisdem literis nos acturos de facultatibus quas olim concesserat Patri Possevino Gregorius XIII. Verum hoc tempore iacet consilium nostrum mortuo nuper Pontifice [4]. Eademque causa cur rescribi nihil possit de matrimonio isto catholici cum haeretica. Meminerimus tamen utriusque simulatque nobis alium Deus dederit, quod brevi futurum confidimus [5].

3. Ser.mi Principis constantia et fides qua utitur in causa religionis omnes plurimum aedificat, nec dubito quin divinae maiestati vehementer placeant tam pii conatus eosque secundo ac felici exitu provectura sit. Nos certe multum illi debere agnoscimus, totamque Societatem, in qua publicas preces decrevimus [6], ut Deus sanctos eius labores ac consilia dirigat et prosperet.

4. Ill.mum Cardinalem [7] nostris offensum esse doleo, ac mihi omnino displicet si quid tali animo dixissent nostri. Sed de concione illa

---

[1] Vide epistolam Patris Generalis, diei 18 aug. 1591; supra, doc. 236 § 2.

[2] Sunt diei 28 aug.; vide supra, doc. 239.

[3] Epistolam Patris Generalis, diei 10 aug., ad P. Leleszi v. supra, doc. 234.

[4] Gregorius papa XIV diem supremum obiit die 16 oct. 1591; v. GULIK-EUBEL III 59.

[5] Innocentius papa IX electus die 29 oct. 1591, die 30 dec. eiusdem anni vita functus est; cf. *ib.* 60.

[6] De publicis precibus in unaversa Societate ordinatis cf. supra, doc. 235.

[7] Cardinalis Báthory; de offensione videas supra, doc. 239 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

moniti sumus a Patre Campano qui res illas probe novit, nunquam hactenus auditum fuisse illam habitam esse contra Dominum Cardinalem. Tantum abest ut id spectarit qui concionabatur. Non omittam tamen monere nostros qui sunt in Polonia ut cautiores sint videantque quomodo se gerant ne locum dent reprehensioni. Spero autem R.V.am cum Ill.mo Cardinali effecturam ut reconcilietur nostris, deponatque quam suscepit animi offensionem.

5. Adiungam hisce litteris alteras ad Illustrissimum [8] et lapidem quem petit [9], prima occasione transmittam. Reliqua vero quae agi cupiebat cum Pontifice, nunc curari non possunt sede vacante. Caeterum gaudemus et gratulamur in Domino de fructu qui iam in istis locis percipitur opera nostrorum. Faxit Deus ut pluribus admissis operariis uberiorem messem videamus, consilio et ductu R. Vestrae. Cuius precibus et sacris sacrificiis me commendo. Gratia Domini nostri etc. Romae 26 octobris 1591.

---

[a] etiam *sup.*

250

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. ANDREAE BÁTHORY CARDINALI

ROMA 26 OCTOBRIS 1591 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 785 (*prius* 111*v*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: *Mittet lapidem Bezoar et sperat eius praesentia auxilio fore Principi in comitiis generalibus.*

Albae Iuliae — Ill.mo Cardinali Battorio.

Pater Carillius scripsit ad me Ill.mam D.V.am cupere sibi mitti aliquod lapidis Bezoari [1]. Id quod nobis valde gratum fuit, libenterque,

---

[8] Litteras Patris Generalis videsis infra, doc. 250.
[9] De petra Bezoar v. supra, doc. 239 adn. 16.
[1] Vide supra, doc. 239 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Deo dante, missuri sumus prima quaque occasione. Addebat de literis a Sua Sanctitate postulandis ad canonicos warmienses. Verum hoc consilium nobis ereptum fuit morte Pontificis[a 2]. D.V.ae adventum ad haec comitia generalia[b 3] sperare debemus[c] ut plurimum potest, non parum adiumenti allaturam Ser.mo ad hanc religionis tutelam et defensionem quam serio suscepit. In quo certe opus Deo gratissimum praestabit Ill.ma D.V.a suaeque existimationi ac dignitati congruentissimum. Nec dubitandum quin, ut Summi Pontificis suasu hoc iter instituit, ita quae in eo pro sua pietate ac zelo in Dei gloriam peregerit, vehementer probaturus sit quicunque in demortui locum subrogabitur[d]. Ill.ma D.V.a[e] omnem sibi[f], ut par est, observantiam et obsequium nostrum[g] in Domino[h] polliceatur. Dominus Iesus eam nobis et Ecclesiae suae diu servet incolumem. Romae 26 octobris 1591.

---

[a] Pontificis *del.* paratis alioquin Ill.mae D.V.ae quibus volet in rebus assidue et ex animo inservire. Eius, *sup.* D.V.ae / [b] generalia *del.* laetis animis omnes accepimus / [c] *prius* Speramus enim / [d] subrogabitur *del.* Societatis etiam nostrae negotium quod nunc istic quoque agitur, maiorem in modum commendamus / [e] V.ae *del.* cui nos vicissim / [f] sibi *sup.* / [g] nostrum *sup.* / [h] Domino *del.* praestituri sumus, *sup.* polliceatur.

251

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 9 NOVEMBRIS 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 601 (*prius* 21*r*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: 1. *De hungaricis bonis periculo ereptis.* — 2. *Mittuntur patentes pro P. Cassovio rectore.* — 3. *Probat ut convictores admittantur in novo collegio in Hungaria.*

---

[2] Cf. supra, doc. 249 adn. 4.

[3] Comitia generalia proxime in Transylvania celebranda. Voluntatem proficiendi in Transylvaniam ad comitia manifestavit Cardinalis ad S. Pontificem scribens; v. supra, doc. 230.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae — P. Villerio provinciali.

1. Hungarica bona tam praesenti periculo erepta plurimum gaudemus [1]; non tam causa nostra, quam [a] illius gentis [b] cuius salus in discrimen vocabatur. Ideo caute agendum et lente quia dies mali sunt.

2. P. Cassovio patentes mittimus. In quibus quia quaedam sunt quae deflectere possunt ad aliquam dignitatem, monendus erit per R. V.am. quod nos ipsi facimus per litteras [2] ut memor sit paupertatis et modestiae religiosae; praesertim in exteriore cultu et in admittendis obsequiis quae minus forte decerent hominem Societatis. Multum mihi de illius virtute polliceor ex iis quae R.V.a de illo saepe scribit.

3. Quod attinet ad convictores, nobis quoque non displicet ut eorum cura suscipiatur [3], quandoquidem iam ibi sunt alumni. Sed videat R.V.a ut probatissimos seligat quos praeficiat, quia res haec ut magnae est utilitatis, si recte curetur, ita magni detrimenti, nisi cum dignitate praestetur . . .

---

[a] quam *del.* salutis / [b] gentis *del.* quae, *sup.* cuius salus.

252

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. STEPHANO CASSOVIO RECT. COLL. IN HUNG.

ROMA 9 NOVEMBRIS 1591 — VARALLIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 602 (*prius* 21*v*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: *In novo munere memor sit religiosae paupertatis et modestiae.*

---

[1] Vide epistolam Patris Provincialis die 19 oct. datam ad P. Generalem; supra, doc. 248.

[2] Epistolam Patris Generalis ad P. Cassovium vide infra, doc. 252.

[3] Cf. supra, doc. 248 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Varalliae — P. Stephano Cassovio R.

Multa nobis a P. Provinciali scripta sunt de R.V.ae virtute ac prudentia quae magnam spem faciunt fore ut utiliter ac fructuose versetur in hoc munere ad Dei obsequium et proximi aedificationem [1]. Quod ipsum oportebit a Domino Deo multis precibus exposcere operamque dare cum divina illius gratia ut animum semper habeat cum illo coniunctum pietate ac zelo. Ex quo ea facile consequentur in alios officia domi forisque quae istius personis ratio postulat, promovendo nostrorum spiritu ac studio vocationis, curandaque exterorum omnium salute. Illud etiam monendum plane duximus ut quoniam in huius muneris exercitio quaedam erunt quae speciem habent splendoris et dignitatis, in his ita se gerere meminerit R.V.a ut hominem decet studiosum paupertatis et humilitatis nostrae [2]. Quod cum in caeteris omnibus providendum erit, tum maxime ne admittantur obsequia quae institutum nostrum minime deceant et caeteris offendiculo esse possint. Quod quia non dubito curae futurum R.V.ae, non utar longiori cohortatione. Patentes rectoratus his litteris adiunctas mittimus [3]. Nec plura nunc addam nisi quod eius precibus ac sacris sacrificiis me commendo, Deumque precor ut multam R.V.ae gratiam impertiat et caelestem benedictionem. Gratia Domini nostri etc.

253

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

OLOMUTIO 24 NOVEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 339*r*-40*v* (*prius* 183 186 195); autographum.
SUMMARIUM: *P. Szántó tandem ad professionem 4 votorum promoveatur.*

---

[1] Vide epistolam Patris Provincialis, diei 19 oct., ad P. Generalem; supra, doc. 248.

[2] Vide querimonia Patris Szántó contra P. Cassovium; supra, doc. 232 § 3.

[3] De patentibus rectoratus cf. epistolam Patris Provincialis; supra, doc. 248 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... Ut nuper scripsi V.R.P. de P. Stephano Aratore ut inter professos quatuor votorum assumeretur [1], sic iam iterum ad memoriam V.R.P. revoco ut dignetur eundem patrem referre inter professos quatuor votorum. Maxime quod illi non desit doctrina et certe religiosus sit vir [a] qui cum Domino Deo coniunctus in oratione vivat. Iam agit Viennae et quiete docet casus conscientiae et audit hungarorum confessiones [2] qui ex defectu confessarii hungarici debebant confiteri per interpretem. Quod attinet ad eius mores et conditionem, ea nec domesticos nec externos offendunt; quin plurimi externi, imo et aliqui domestici ad candorem animi referunt [3] ...

[a] vir *sup.*

254

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 26 NOVEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Epp. Ext. 29* 100*r*-01*v* (*prius* 109); originale cum conclusione autographa.

SUMMARIUM: *Ut fidem habeat Stephano Jósika, suo cubiculi praefecto.*

[1] Vide eius epistolam, diei 5 oct.; supra, doc. 247 § 2.

[2] Vide *Cat. Prov. Austr.* I 505.

[3] Ad insistentes Patris Provincialis petitiones P. Generalis tandem permisit ut P. Szántó vota professorum emitteret; die enim 21 dec. hunc in modum scribebat ad P. Provincialem: «De P. Aratoris professione scripseram is 13 iulii ut cum emendasset imperfectiones illas quae in eo notabantur, id ipsum nobis significaretur. In quo nunc cum satisfecisse videatur iudicio R. V.ae, permittimus ut promoveatur ad professionem quatuor votorum in nomine Domini» *Austr.* 1 II 604.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Reverendissime Domine.

Illustrem Stephanum Josikam [1], cubiculi nostri praefectum in Urbem ad salutandam Sanctitatem Suam misimus [2]. Qui, ubi D. Tuam Rev.dam ex mandato nostro inviserit, fidem his quae nostro nomine retulerit, adhibere poterit. Interim bene valere D.T.R.m diutissime optamus. Albae Iuliae 26 novembris 1591.

Reverendissimae Dominationis Tuae filius amantissimus

Sigismundus Princeps Transilvaniae.

Inscriptio: [101*v*] [Reverendissimo] in Christo Patri Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu etc. Patri charissimo atque observandissimo.

255

STEPHANUS BODONI PRINC. TRANSYLV. A SECRETIS [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 30 NOVEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Epp. Ext. 29* 102*r*-03*v* (*prius* 122); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Relatio de comitiis generalibus in Transylvania.* — 2. *Stephanum Jósika legatum Principis Transylvaniae commendat.*

Reverendissime Domine Domine mihi plurimum observandissime etc.

1. Libentius multo hasce literas meas ad V. Rev.mam P. dedissem si pii conatus optimi mei Principis, cui et ego meos qualescunque omni cum fidelitate adiunxi, bona ex parte non irriti fuissent. Qua ex re

---

[1] De St. Jósika cf. ea quae a P. Szántó traduntur; supra, doc. 99 adn. 75; et iudicium etiam Patris Leleszi; infra, doc. 266 § 1.

[2] De legatione Stephani Jósika cf. epistolam Patris Carrillo ad P. Generalem et P. Leleszi; infra, doc. 256 § 6 et 257 § 2.

[1] Vide eius epistolam, diei 30 maii 1591, ad P. Generalem; supra, doc. 223.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quantum animi moerorem Ser.mus et nos omnes concepimus, uti res tanta postulat, Tuae P. cogitandum relinquam. Hoc neque nostri Principis, cuius studium tam ardens fuit in negocio religionis catholicae promovendae [2] ut nihil in eo potuerit desiderari, neque piorum catholicorum culpa contigit, qui ut Deus novit in eorum partibus exequendis segnes non fuerunt; sed aemulorum nostrae religionis et quorumdam aliorum culpa qui usque ad ingressum comitiorum fidem iteratis vicibus splendidis promissis Principi datam et corroboratam ut promotioni nostrae religionis faverent, in ipsis comitiis callidissime fefellerunt. Ita namque bonum Principem circumvenerunt ut solum propemodum reliquerint. Quo fit ut Ser.mus P. aliud ab illis in comitiis istis extorquere non potuerit quam ut Albae Iuliae in residentia Principis omnimoda libertas catholicae religionis, non restricto numero neque restricta condicione sacerdotum; in Monostor item ad muros fere claudiopolitanos; in universa Siculae parte Chyk, et in aliquot locis ad varadiensem districtum pertinentibus par fere libertas religionis catholicae concedatur. Atque haec omnia peculiari articulo comitiorum tocius regni constabilita et confirmata sunt [3]. Quantumvis ex omnibus recensitis locis religionem nostram prorsus exterminare moliebantur. [102*v*] In reliquis tamen quae in votis maxime habebamus, furori adversariorum ad tempus saltem cedendum fuit. Non erit tamen alia vice quae faelicius sperat Ser.mus P. rem se aggressurum, similis comitiorum exitus. Tantum enim experientiae Ser.mo ex istis comitiis et luminis accessit ut modum iam in promptu habeat efficatius ad scopum collineandi ut Deo adiuvante futurum tandem omnino spero.

2. Caeterum ista omnia plurimaque alia quae ut scripto committantur, unius epistolae brevitas haud patitur, a Perillustri Domino Stephano Josica V.R.ma P. melius cognoscet quem cum a Ser.mo legatus ad Suam Sanctitatem ablegetur, V.R.mae P. nomine non solum meo, sed nomine quoque Ser.mi [4] unice commendo, quicquid iis favoris, auxilii et consilii a V.R.ma P. experietur, ita suam personam collatam suscipiet Ser.mus meus ac si ipse in propria persona et non in legati persona isthuc se contulisset. Rogarem autem obnixe ad extremum ut quae his literis continentur, meo nomine Sanctissimo Domino nostro Innocentio 9 [5] cui de apice huius dignitatis cum omni observan-

[2] Cf. ea quae P. Carrillo die 28 aug. ad P. Generalem scribens de Principe referebat; supra, doc. 239 § 5.

[3] De articulo peculiari circa religionem vide infra, doc. 256 § 2 et 4.

[4] Vide etiam litteras commendatitias Principis; supra, doc. 254.

[5] De Innocentii papae IX electione et post brevissimum pontificatum obitu cf. supra, doc. 249 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tia congratulor meaque humillima cum osculo pedum defero obsequia, referantur. Similiter Ill.mo et Rev.mo D.D. Cardinali Borromeo [6] mea obsequia defero. Deus P.V. Rev.mam diu salvam et sanam conservet. Datum Albae Iuliae 30 novembris 1591.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae obedientissimus servitor

Stephanus Bodoni mp.

Inscriptio: [103*v*] Reverendissimo in Christo P. Domino, Domino Claudio Aquaviva praeposito generali S. Iesu etc. Domino observandissimo. — Romae — Al Gesù.

---

[a] et *sup.* / [b] sperat *sup.*

256

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 30 NOVEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 351*r*-52*v* (*prius* 99-100 et 123-24); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 38-42.

SUMMARIUM: 1. *Litteras Patris Generalis et privilegia pro Transylvania avidissime exspectat.* — 2. *Comitia non tam bonum finem quam Princeps desiderabat, habuerunt.* — 3. *Princeps non deseratur a Societate.* — 4. *Princeps cupit Albae scholas, convictus et seminarium sub cura nostrorum instituere.* — 5. *Quos socios vellet pro Transylvania mitti.* — 6. *St. Jósika legatus Principis ad S. Pontificem de rebus transylvanicis plura referet.* — 7. *Domino Jósika et aulae eius hospitium Romae esset praeparanda.* — 8. *Pro convictu Albae constituendo impetretur a S. Pontifice pensio quae olim seminario claudiopolitano data fuerat.*

Admodum Reverende Domine, Domine mihi plurimum observande.

1. Ex quo curam quae Deo placuit, gero, unicas a V.P. accepi literas conscriptas 30 die martii [1]. Ego vero nunc nona vice ut minimum

---

[6] De cardinali Borromeo cf. supra, doc. 200 adn. 3.
[1] Litteras Patris Generalis vide supra, doc. 214.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

iam scribo [2]. Non dubito tamen quin plures ad me dederit quae ubi locorum haereant, prorsus ignoro. Avide non minus quam necessario exemplar privilegiorum peculiarium quibus potero hic uti, expecto [3]. Quale est privilegium consecrandi calices, altaria portatilia et erigendi altaria. Cum enim nullus in hoc regno sit episcopus, nisi mihi concedantur ista et similia, de quibus saepius perscripsi, non poterimus catholicis hic prospicere.

2. Abhinc octo diebus generalibus comitiis Albae fuit impositus finis, quamvis non tam bonus quam bonus Princeps ardenter desiderabat [4], modisque quibus potuit omnibus diligenter procurabat. Itaque [a], mi admodum R.de Pater, quod non plene fuerit religio catholica in pristinum statum asservata, non Principis profecto culpa, sed aliorum fuit; qui omnes fere, non obstantibus amplissimis promissionibus Principi factis, bonum Principem in comitiis ita deseruerunt, circumvenerunt, fidem fallentes ut aliud extorquere articulo peculiari haud potuerit quam religionis catholicae libertatem publicumque exertitium Albae Iuliae ubi Princeps residet; in Monostro quae erat praepositura collegii claudiopolitani prope Claudiopolim; in universa Siculia quae est una provincia tametsi parva huius regni; et in aliquot locis in districtu varadinensi. Ex omnibus tamen dictis locis conabantur etiam religionem catholicam prorsus exterminare. In reliquis vero modus non fuit non cedendi, saltem ad tempus, aemulis religionis catholicae. In hoc negotio Principem consanguinei quoque deseruerunt et ipsemet Cardinalis [5]. Quod dictu mirum est. Nihil tamen neque ipsi qui non promoverunt cum tenerentur promovere, neque alii alienae religionis qui palam impediverunt, lucrati sunt. Hoc enim nomine maximam iam experiuntur Principis indignationem, experturi inposterum, ni resipuerint serio, longe maiorem. Mirum est tamen quamvis non omni ex parte Princeps obtinuerit, quantum luminis acquisiverit ex istis comitiis. Sunt enim ipsius oculi aperti ut iam melius videat quibus et quantum fidendum sit. Incipitque serio, meo etiam accedente consilio, promovere dominos catholicos, ut Mag.cum Vesselinum in senatorem consi-

---

[2] De litteris Patris Carrillo ad P. Generalem cf. supra, doc. 239 adn. 1.

[3] De facultatibus tam instanter petitis cf. *ib.* adn. 4.

[4] Princeps et catholici omnimodam libertatem religionis catholicae ac S.I. restitutionem exspectabant ab his comitiis; cf. supra, doc. 220 § 4-5 et passim.

[5] Cardinalis id promiserat (cf. supra, doc. 239 § 2), et a Cardinali Secretario, nomine Summi Pontificis, ut hoc faciat, exhoratus fuerat; cf. supra, doc. 241.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

liariumque [6], Dominum Chrystophorum Keretztury in comitem [7], ut secunda vice uti in animo habet, causam religionis foelicius aggrediatur.

3. Cum autem Principis culpa non sit quod omnino non simus voti compotes effecti, non iudicarem a nostris bonum Principem deserendum. Esset enim hoc cum magno Principis dispendio ac subinde regni, cui magnum bonum accedit, dum conservatur et fovetur hic bonus animus Principis. Imo potius iudicarem consultum [351*v*] fore si V.P. illius piis petitionibus acquiescat quanta fieri poterit celeritate.

4. Cum hic Albae concessa sit omnimoda (hoc verbum ungaricum habetur in comitiorum articulo) [8] libertas catholicae religionis, cupit Ser.mus Princeps quam primum hic Albae a nobis institui scholas ad modum Societatis quamvis tacito nomine Societatis ad tempus, seminarium item et convictum. Ad hanc autem rem perficiendam cupit inter alios unum insignem rhetorem et poetam iam sacerdotem; cui adiungantur duo fratres absoluto ut minimum philosophiae cursu, in linguarum cognitione ac politiori literatura bene versati et, si possit fieri, ungari sint; alium item sacerdotem ungarum concionatorem in locum Patris Nicolai Martonii ungari [9], qui mecum ex Austria venit et a me nunc voluntate etiam Ser.mi Principis in Austriam remittitur ut tam corpori quam animae illius melius sit prospectum. Non enim bene se gerebat in obedientia, humilitate, mortificatione, devotione ac prudentia, uti ego semper timui, unde et quando mihi assignabatur socius, quantum potui Patri Provinciali, consilio etiam Patris Lelesii, contrarium persuadebam. Ita tamen me gessi cum illo semper, etiam in hac remissione in Austriam, ut omne scandalum externorum evitaverim, Deo laus. Patri Provinciali pleniorem dedi de hac re informationem [10], a quo V.P. accipere poterit.

5. Hos quatuor nomine Principis petivi etiam a Patre Provinciali Austriae [11] et ostendi aptos futuros Patrem Leonardum Clasovitium [12] insignem plane rhetorem, poetam et bonum religiosum; Patrem Ste-

---

[6] De Francisco Wesselényi cf. supra, doc. 73 adn. 3.

[7] De Chr. Keresztúry cf. supra, doc. 96 adn. 7 et passim.

[8] « Mindenképen » hungarice; v. SZILÁGYI III 384.

[9] De N. Martonio S.I. cf. supra, doc. 188 n. 9.

[10] Vide epistolam Patris Carrillo ad P. Provincialem Austriae; supra, doc. 259 § 6-7.

[11] Cf. *ib.* § 4-5.

[12] De quo cf. supra, doc. 188 n. 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

phanum Casovium [13] qui in collegio ungarico Varaliae nunc agit superiorem, non est tamen ibi iam ita necessarius postquam bona in arendam tradiderunt; fratrem item Kadi ungarum [14] et aliquem alium illo doctiorem; quibus rogavi adiungi unum bonum coadiutorem et sartorem qui praesit rebus domesticis; qualis mihi, ut scripsi in Austriam, videbatur Vencislaus qui Pragae iamdiu agit sacristanum [15]. Isti omnes si cupimus messem demettere [!], non minus nobis hic necessarii sunt quam panis. Et mittendi sunt per R.mum Locumtenentem Ungariae [b] sicut ego missus fui [16]. Ad quem etiam hac de re Ser.mus Princeps scribit literas. Quare V.P. rogo propter Deum ut Principem bonum et me quam citissime consoletur hac in parte. Expensas itineris, sunt iam mercatores Viennae, qui nomine Principis dabunt.

6. Ampliora de istis aliisque rebus V.P. accipiet informationem a Perillustri ac Generoso Domino Stephano Josika [17] praecipuo Principis cubiculario qui adeo est illi charus ut omnia illius consilio administrentur. Nunc autem mittitur legatus ad Sanctissimum Innocentium 9 [18], quem optime fecerit V.P. si convenerit dederitque Suae Sanctitati informationem quam hic scribo de comitiorum eventu et optimo animo optimi Principis; quem profecto magno labore vix possum consolari, tantum moerorem concepit cum videret se non posse statim tantum quantum cupiebat, religionem catholicam promovere. De conditione denique istius [352*r*] legati, cui optime fecerit Sua Sanctitas si omnem benevolentiam et paternum affectum exhibuerit. Ipse namque plurimum hic valet auctoritate ob summum favorem Principis, et in comitiis generalibus praesentis mensis candide ac ferventer cum omnium aemulorum nostrae religionis invidia, omnia tentavit quae ad promovendam religionem faciebat. Haec ut constent Suae Sanctitati et aliis cardinalibus, simulque eisdem constet maxima quoque fidelitate in comitiis et ante illam perillustrem Dominum Stephanum Bodoni [19] egisse agereque etiam nunc pro religione catholica. Dominus Josika omnia sua cum V.P. conferet iussu etiam Ser.mi. Quare obsecro ut V.P. illi

---

[13] Cf. Cat. person. S.I. in Hungaria a. 1592; infra, doc. 271 n. 1.

[14] De Martino Káldi S.I. cf. supra, doc. 47 adn. 8.

[15] V. Gelinek (Hirsch) S.I. (1562c-1619), bohemus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 508 et 672.

[16] Stephanus Fejérkövy, episc. nitrien., locumtenens regis Hungariae; cf. supra, doc. 220 § 2 adn. 4.

[17] Cf. supra, doc. 254 et 255.

[18] De Innocentio papa IX cf. supra, doc. 255 adn. 5.

[19] Epistolam, dici 30 nov. datam, invenies supra, doc. 255.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

adsit omni consilio et opera et in negotio matrimonii[c] [20] et quod attinet ad audientiam, in qua Suae Sanctitati deferet obedientiam nomine Ser.mi nostri. Iustis de causis non expedire fuisse hic iudicatum aliter fieri quae Dominus Josika proponet.

7. Cupit etiam Ser.mus Princeps et Dominus Josika ut V.P. per aliquos curet illi honestum et decens hospitium [21], idque tempestive. Ducit secum hinc aulam 40 vel 50 nobilium. Quare hoc etiam rogo ut V.P. cordi sit, uti non dubito futurum. Quare oporteret ut ante illius adventum in Urbem, omnia essent parata.

8. Cum autem debeamus, si Deo, Suae Sanctitati Vestraeque Paternitati placuerit, hic Albae seminarium instituere [22], operae pretium esset omnino, si V.P. proponeret Suae Sanctitati, aequum omnino esse ut asignet in hunc finem penssionem quae asignata erat seminario claudiopolitano cum eisdem conditionibus. Hoc enim pacto numerosam habebimus nobilium filiorum iuventutem qui hoc pacto ad religionem catholicam adducentur, uti fiebat Claudiopoli [23]. Iterum obsecro, quamvis non sit opus, ut V.P. rem hanc sedulo apud Suam Sanctitatem promoveat, mihique amplissima privilegia in dispensationibus graduum matrimonialium, aliorumque similium negotiorum obtineat [24]. Precibus et sanctis sacrificiis V.P. me et hanc missionem plurimum commendo. Albae Iuliae 30 novembris 1591 [25].

Vestrae Paternitatis servus

Alfonsus Carrillius

Theologiae Doctor Serenissimi Principis Transylvaniae.

Inscriptio: [352*v*] Admodum Reverendo Domino, Domino Patri Aquaviva iesuitarum generali praeposito vigilantissimo [patri] et amico plurimum observandissimo etc. — Romae.

---

[a] itque *ms.* / [b] Ungariae *sup.* / [c] et in negotio matrimonii *sup.*

---

[20] Agitur de negotio matrimonii ipsius Jósika (cf. infra, doc. 257 § 2).

[21] Ipse quoque Jósika scripsit die 28 dec. 1591 ad P. Generalem de digna sibi habitatione Romae praeparanda; vide infra, doc. 267.

[22] De proposito Principis seminarium instituendi cf. supra, § 4.

[23] De assignatione pensionis agebatur subito post iesuitarum e Transylvania expulsionem; cf. supra, doc. 111 112 § 3 et 116 § 6.

[24] De facultatibus a S. Pontifice obtinendis vide supra, § 1 adn. 3.

[25] Responsum Patris Generalis vide infra, doc. 271.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

257

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

ALBA IULIA 30 NOVEMBRIS 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 169* 349*r*-50*v* (*prius* 65-66 et 126-27); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 43-48.

SUMMARIUM: 1. *Princeps in comitiis circumventus et desertus fuit in negotio religionis.* — 2. *Commendat St. Jósika legatum Principis ad Summum Pontificem.* — 3. *Princeps a Societate non deseratur.* — 4. *P. Marton et Fr. Schönberger Albae decumbunt.* — 5. *Princeps cupit Albae scholas institui sub cura nostrorum.* — 6. *Albae possint nostri recipi; ibi enim Princeps gaudet «omnimoda religionis libertate».* — 7. *Pro convictu Albae constituendo petenda esset pensio pontificia olim pro seminario claudiopol. soluta.* — 8. *Quomodo deducendi socii in Transylvaniam.* — 9. *De litteris Patris Generalis et suis interceptis.* — 10. *Petit calices et lapides consecratos pro altaribus.* — 11. *P. Marton Viennam remitti oportet.*

Admodum Reverende Pater mihi plurimum observande.

1. Octo dies elapsi sunt ex quo Albae generalia comitia finita sunt [1] Quid boni nobis aut mali attulerint, a Generoso Domino Josika V.R.D planius et plenius intelliget, quam ut ego unius epistolae brevitate possim explicare. Ser.mus Princeps in negotio religionis strenue profecto se gessit. Neque video quid in illo potuerit amplius desiderari. Sed quod dolendum omnino est, viri prudentes adhibitis aptis mediis nonnumquam fine suo frustrantur. Circumventus et desertus in hoc negotio fuit bonus Princeps non modo ab aemulis nostrae religionis, verum etiam a proprio sanguine, neque cardo portae purpuraque suo loco fuerunt [2]. Utinam nunquam ex Polonia venisset. Praeter Mag.cum Vesselinum, Generosos D. Iosikam, Dominum Bodoni et Dominum Keretztury qui pro virili laborarunt, non obstante magna invidia quam substinuerunt, vix ullus estitit [!] magnificis promissis factis Ill.mo Principi. Mirum tamen est quantum luminis acceserit bono Principi

---

[1] De comitiis peractis vide ea quae P. Carrillo ad P. Generalem referebat: supra, doc. 256 § 2.

[2] Allusio ad cardinalem Báthory est clara.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ex his comitiis. Aperti enim sunt multo magis quam antea illius oculi, ut cui fidendum inposterum sit, videat, meliusque alia vice rem dirigat, uti habet in animo. Ego quidem gemo quod meum incolatum cum larva videam prolongari [3]. Dabit tamen Deus his quoque finem. Nunc incipit serio promovere [a] catholicos, meo etiam hortatu, ut Mag.cum Vesselinum in consiliarium, Generosum Koeretztury in comitem [4]. Alii etiam promovebuntur. Et qui fuerunt impedimento religioni, ducuntur, licet tarde, poenitudine quia huius rei causa maximam iam experiuntur indignationem Principis, experturi, ni fallor, postea maiorem.

2. Vrae R.ae Patrique Rectori [5] unite commendo G. Dominum Josikam [6] qui sinceritate qua versatus est in causa religionis, omnem laudem et benevolentiam meretur, proximusque [b] iam Principi fere est auctoritate [b]. Exponet Vrae R. cogitationes Ser.mi Principis tam de religione quam de matrimonio suo [7], aliisque rebus. Rogo ut V.R. iuvet consilio.

3. Cum videam culpam non fuisse Ser.mi Principis quominus voti compotes fieremus, videamque illius animus esse iterum tentare fortassis foelicius, videamque posse tandem rem ad finem optatum deduci, non possum, si mea petatur sententia, non consulere ut bonus Princeps a nostris non deseratur [8]. Esset namqua a nostris desertus in maiori periculo. Profecto adeo moestus est propter impeditum religionis negotium ut vix possim illum consolari. Neque dubito quin si V.R. vidisset, fuissent super illum commota viscera. Adfui illi de nocte ac de die toto fere tempore comitiorum; [349*v*] aliisque catholicis dando consilium, animando etc. Mea tamen peccata, quod semper timui, proventum impediverunt.

4. Sesquimensis est iam ex quo correpti colica et febri (unde nata sit, ignoro) mei duo commilitones decumbunt [9]. Iam tamen plene convalescunt. Interea ego concionor latine. Hac hebdomada iussu Principis mittam utrumque Lelesium ut hac aeris mutatione, quam medicus suadet, illorum sanitas confirmetur, simulque D. Gabriel in sacerdotem promoveatur.

---

[3] Cf. Ps. 119 5.
[4] Cf. supra, doc. 256 adn. 6-7.
[5] Georgius Scherer S.I., rect. coll. vien.; cf. supra, doc. 36 adn. 8 et passim,
[6] De legatione cf. supra, doc. 256 § 6.
[7] Cf. supra, doc. 233.
[8] Idem consilium dedit et Patri Generali; cf. supra, doc. 256 § 3.
[9] Nicolaus Martonius et Gabriel Schönberger.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5. Cupit Ser.mus Princeps quo fructus augeatur, ut scholae serio Albae instituantur ad modum Societatis, tametsi alio nomine[10]. In hunc finem omnes proventus monostorienses mihi concedit. Vehementer tamen desiderat ut quamprimum ex ista provincia huc mittatur unus sacerdos ut minimum, rhetor et poeta insignis. Cum autem a me intellexisset quando primum veni, mihi fuisse asignatum socium huius conditionis, crevit in eo eiusdem socii, id est Patris Leonardi Classovitii[11] desiderium. Ideoque serio mihi mandavit ut rem istam diligenter promoverem. Obnixe igitur rogo R. Patrem Provincialem, Patrem Rectorem et Vestram R. ut velint hac in re bono Principi gratificari. Novi iam conditionem transylvanorum, Principis, aulicorum istorum, et iudico Patrem Leonardum utilissimum futurum. Nunquam ut spero poenitebit illum misisse. Peto item ut eidem adiungatur unus et alter[c] studiosus qui absolverint cursum philosophiae et sint in linguis quoque eruditi, ungari[d] si fieri potest; unus item coadiutor qui praesit rebus domesticis et dirigat famulos nostros. Omnibus istis personis indigemus, et non esset abs re mittere coadiutorem sartorem, bonum et pium, qualis est[e] Vencislaus[12] qui Pragae agit sacristanum, vel Michael parvus[13]. Si V.R. hos obtinuerit, mittendi essent non expectato reditu Domini[f] Josika, cum literis R.mi Locumtenentis[14], cum quo aget hac de re Dominus Josika; qui etiam faciet ut Pestilotius[15] suppeditet sumptus ad iter et ad mutandas vestes. Ego et mei socii avidissime hos novos socios praestolabimur, quibus mirifice consolabimur et iuvabimur.

Post hebdomadam unam mittam alias literas cum proprio tabellario ut referat responsum. Tunc plura scribam. Interea bene valeat V.R. animo saltem, nostri memor qui versamur in hoc exilio, et ut eandem memoriam retineant in orationibus peto a meis Reverendis Patribus et Charissimis Fratribus. Albae 30 novembris.

Vestrae Reverentiae servitor et amicus

Alfonsus Carrillius

Doctor theologiae Ser.mi Principis. [350r]

---

[10] Cf. supra, doc. 256 § 4.

[11] Cf. *ib.* adn. 12.

[12] Cf. *ib.* adn. 15.

[13] M. Treuer S.I., austriacus, ingressus S.I. die 2 martii 1591, dimissus anno 1612; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 801.

[14] Stephanus Fejérkövy, episc. nitrien., locumtenens regis Hungariae; cf. supra, doc. 256 adn. 16.

[15] De fratribus Pestaluzzi, mercatoribus Viennae, cf. *Mon. Pol. Vat.* VI/2 351 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. Quo facilius mittantur personae quas peto, V.R. proponat patribus reverendis, Principi "omnimodam religionis libertatem" (ita habetur in articulo comitiorum)[16] concessam fuisse Albae. Unde tamen aemuli voluerant etiam et ex universa Siculia et Monostor et quibusdam locis prope Varadinum prorsus exterminare. In omnibus tamen istis locis confirmata fuit potius nostra religio praeter intentionem aemulorum religionis.

7. Vult Princeps Ill.mus ut convictum Albae instituamus[17]. Ad quam rem peto a Patre Generali ut obtineat a Summo Pontifice Innocentio 9 penssionem antiquam seminarii claudiopolitani[18]. Hoc enim pacto magnam habebimus messem. V.R. hoc ipsum, rogo, sedulo commendet Patri Generali.

8. Si R. Pater Provincialis aberit, ita ad illum literae mittantur, etiam si opus fuerit instituere tabellarium, ut referatur responsum quamprimum, quod possit reportare tabellarius quem mittam paulo post per Dominum Keretztury[19]. Quod si mittendae fuerint personae quas petivi, tabellarius posset praestolari ut comitetur patres deducatque rectam ad Dominum Koeretztury. Meminerint autem patres ut secum omnia scripta et si quos libros utiles poterunt conquirere, portent. Et literas Patris Aratoris[20] ad capitulum in Leles ut mihi vel cui meas habuerit literas, tradantur libri et res aliae relictae ibi. Ex Leles vero praemittant unum qui de suo adventu moneat Dominum Keretztury, ut is mittat Lelesium homines per quos introducantur.

9. Per famulos Pestilotii nullas prorsus Patris Generalis neque alterius literas accepi. Neque etiam ad meas manus venerunt literae traditae famulo Ill.mi Cardinalis[21]. Deus novit, a quibus fuerint interceptae[22]. Neque accepi exemplar privilegiorum quibus uti potero. Unde calices non consecro, et unicum tantum hic habeo. Unicum item lapidem consecratum. Quo fit ut si eundum aliquo fuerit cum Ill.mo Principe (futurum autem hoc forte erit brevi) non habeatur calix ullus

---

[16] Cf. supra, doc. 256 § 4.

[17] Cf. *ib.*

[18] Cf. *ib.* § 8.

[19] Qui hoc ministerium praestitit; cf. supra, doc. 244.

[20] Causam ob quam necesse fuit ut P. Szántó epistolam daret de libris ex Lelesz in Transylvaniam reportandis, vide supra, doc. 220 § 12.

[21] Cardinalis Báthory.

[22] De difficili commercio epistolari cum Transylvania cf. supra, doc. 256 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pro itinere neque altare portatile. Quare hic rogo efficiat ut Dominus Josika mandet Pestilotiis quamprimum emi unum vel duos potius calices et lapides qui consecrentur.

10. Cuperem etiam ut Pater Rector [23] mittat mihi reliquias sanctorum ad consecranda aliquot altaria.

11. Postquam ista omnia conscripseram, visum est Ser.mo Principi et mihi ut Pater Nicolaus [24] isthuc omnino remittatur, tum ut animae, tum etiam ut corpori illius consulatur. Causas tamen novae deliberationis percipiet ex literis quas do ad Patrem Provincialem [25]. Eas tamen, si aberit, V.R. cum P. Rectore aperiat et legat, lectasque ad Patrem Provincialem mox transmitti curat. Intra paucos dies subsequetur Pater Nicolaus cum quo agat dissimulando omne consilium [350*v*] quousque plenam det omnibus informationem et alii discesserint isthunc, qui huc ablegabuntur. Has quoque literas V.R. tradat rogo legendas Patri Provinciali et Patri Rectori. Quibus uno verbo possum dicere Patrem Nicolaum se gesisse, sicut V.R. cogitabat, neque exiguam diligentiam me hactenus adhibuisse ut evitaretur externorum scandalum. Cum quibus tamen nihilominus coram nostro Gabriele [26] imprudenter admodum et periculose locutus est non semel tantum. Propter hanc novam deliberationem praeter illos quos mitti petivi, peto quoque in locum Patris Nicolai Patrem Stephanum Cassovium [27], qui bonis iam datis in arendam, Varalliae non est amplius ita necessarius. Patientiae V.R. et orationibus caeterorum me cum sociis plurimum commendo. Albae Iuliae ultimo die novembris 1591.

Vestrae Reverentiae servus

Alfonsus Carrillius Doctor Theologiae.

Multa intelliget V.R. etiam particularia ex Domino Josika et Patre Nicolao quae taediosum esset scribere in literis quas dabo Patri Nicolao. Nihil de consilio suae personae perscribam.

Inscriptio: [350*v*] Admodum Reverendo Domino, Patri Ioanni Lelesio Domino et Amico suo plurimum observando etc. — Viennam.

---

[a] promore *ms* / [b] proximusque ... auctoritate *in marg. et inter lin.* / [c] et alter *in marg.* / [d] ungari ... potest *sup.* / [e] est *del.* qui / [f] Domini *del.* Bodoni, *in marg.* Iosicae.

---

[23] G. Scherer S.I., rector coll. vien.; cf. supra, adn. 5.
[24] N. Martonius S.I.; cf. supra, adn. 9.
[25] Quas videre est infra, doc. 259 § 6-7.
[26] G. Schönberger S.I.; cf. supra, adn. 9.
[27] De St. Cassovio cf. supra, doc. 256 adn. 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

258

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

ALBA IULIA 1 DECEMBRIS 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 169* 358*r-v* (*prius* 70 et 129); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 48-50.

SUMMARIUM: 1. *Mittitur Viennam P. Marton.* — 2. *Princeps petit socios pro scholis Albae instituendis.* — 3. *De negotio pecuniario et litterarum tabellario.*

Admodum Reverende Pater, Domine mihi plurimum observande.

1. Heri scripsi per Generosum Dominum Iosicam[1]. Nunc vero scribo V.R. per optimum et mihi charissimum tabellarium, nimirum per Dominum Nicolaum Martonium[2], quem Ser.mus noster Princeps ut ad Rev.mum Locumtenentem[3] excurreret duplici de causa constituit. Inprimis ut hac aeris mutatione, itinerisque agitatione medicorum etiam consilio suscepta valetudini boni Domini plus satis in Transylvania ex colico morbo per duos fere menses afflictae consuleretur. Deinde vero ut a Rev.mo Locumtenente aliisque amicis subsidium personarum ecclesiasticarum et magistrorum pro albensi schola sedulo procuraret. Quo in negotio ut V.D. admodum R. illi consilio et auxilio sit, obnixe rogo.

2. Ill.mus Princeps cuperet unum sacerdotem insignem rhetorem et poetam, cui adiungantur duo iuvenes absoluto philosophiae curriculo in politiori literatura et linguis bene versati; alterum deinde sacerdotem concionatorem ungarum[4]. Esset autem e re nostra si etiam inveniretur unus laicus fidelis et dexter qui familiae nostrae praeesset rebusque do-

---

[1] Epistolam videsis supra, doc. 257.

[2] Vera causa missionis N. Martonii S.I. in Austriam revelatur a P. Carrillo in epistola ad Provincialem Austriae data; v. infra, doc. 259 § 6-7.

[3] Stephanus Fejérkövy, episc. nitrien. et locumtenens regis Hungariae; cf. supra, doc. 256 adn. 16.

[4] De personis pro Transylvania necessariis cf. supra, doc. 256 § 4-5; et infra, doc. 259 § 6-7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mesticis, artemque sartoriam teneret. Non est tamen cur pluribus verbis nunc Vestram D.R. onerem, cum in prioribus literis rem fusius explicaverim [5], eiusque conditionis sit tabellarius praesens ut omnium conscius relaturus sit ordine ac copiose omnia et quae ad statum religionis catholicae faciunt, V.R.D. uti ego ipsi commendavi. Quare nunc tantum occurrit ut moneam, casu quo istae literae prius ad manus V.R.D. veniant quam priores per Dominum Iosikam legatum Principis nostri, V.R.D. accipiat quidem omnem informationem a Domino R. Nicolao Martonio, et si potest aliquid fieri in personarum subsidio fiat. Praestoletur tamen tantisper donec priores literae pervenerint. Pervenient autem, ut spero, citius.

3. Si Pestilotius [6] V.R.D. non numeravit iam illos 200 aureos de quibus scripsi, Dominus Iosika in mandatis habet ut curet per Pestilotium quamprimum numerari. Literas omnes V.R.D. cum conditionibus per tabellarium Domini Koeretztury accepi, factumque fuit, me praesente, quod cupiebat in literis Principis. Ad extremum meminerit V.R.D. tabellarium quem scripsi prioribus literis me misurum, qui referret responsum, eum esse hominem qui ex arce Kövár [a] Dominum R. Nicolaum isthuc deduxit. Qui [b] proinde totius negotii resolutionem praestolari poterit [b]. Vestrae R.D. patientiae et caeterorum precibus (optima precatio est patientia) me plurimum commendo. Albae Iuliae 1 [c] decembris.

Vestrae Reverendae Dominationis servitor et amicus

Alfonsus Carrillius

Theologiae Doctor Serenissimi Principis.

Catalogum rerum emendarum dedi Patri Nicolao; a quo V.R. accipiet [7].

---

[5] Vide supra, doc. 257 § 5.

[6] De quo vide supra, *ib.* adn. 15.

[7] Postridie, die 2 dec., P. Carrillo in alia, brevi epistola particulatim recenset res desideratas: « Rogo ut inprimis memor sit accipere a Patre Nicolao memoriale rerum comparandarum, quod illi tradidi. Deinde rationem expensarum itineris ut si quid supererit, pro rebus nostris servetur; et ut mihi constet, quantum exposuerit. Ad extremum ut vestes, pelliceum et alia quae hinc portat, neque usui possunt nostris isthic, illis tradantur qui huc venturi sunt ». *Germ. 169* 363*r-v*; ed. VERESS, *Carrillo* II 56.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Obsecro [d] ut V.R. memor sit petere a G. Domino Iosika literas meas ad P. Generalem [8] cui scribo [e] de rebus Domini Iosicae [9] atque hospitio honorifico tempestive procurando et de nostris.

Inscriptio: [358*v*] Admodum Reverendo Domino Patri Ioanni Lelesio Domino et amico suo plurimum observando etc. — Viennae.

---

[a] Kovivar *ms.* / [b] qui ... poterit *sup.* / [c] 1 *del.* novemb[ris] / [d] obsecro ... nostris *in marg.* / [e] scribi *ms.*

259

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ALBA IULIA 1 DECEMBRIS 1591 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 169* 359*r*-60*v* (*prius* 71-72 et 130); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 50-55.

SUMMARIUM: 1. *De exitu haud felici comitiorum.* — 2. *Pro nonnullis tamen locis concessa est libertas cultus catholicis.* — 3. *Princeps cupit Albae scholas instituere.* — 4-5. *Pro illis petit socios in Transylvaniam mitti.* — 6-7. *Cur P. Marton Viennam remissus fuerit.*

Admodum Reverende Domine Pater, Domine
mihi plurimum observande.

Sexto vel septimo iam ad V.R.D. scribo. A quo tamen non nisi unicas easque perbreves literas gallice conscriptas accepi [1]. Magna tamen animi voluptate eas semel iterum atque iterum perlegi quod illius essent, tametsi breves, quem ego tantopere amavi, observavi, amo et

---

[8] Quae habentur supra, doc. 256.
[9] De negotio matrimonii huius cf. *ib.* adn. 20.
[1] Quae tamen omnes desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

observo. Sed haec tamquam minus necessaria homini cui meum cor exploratum et apertum est, missa facio. Ad rem venio.

1. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est[2]. Me larvam[3] brevi depositurum sperabam. Meorum tamen peccatorum causa, larva sustinenda diutius mihi est. Dei fiat voluntas. Omnia lubenter perferam modo tandem fiat V.R.D. sui voti compos. Dies octo sunt elapsi ex quo generalibus regni comitiis Albae finis impositus fuit[4]. In eis Princeps Ser.mus in negotio promovendo[a] religionis catholicae fideliter, candide et admodum ferventer diu noctuque pro religione laboravit, meo semper adhibito consilio. Qua in re adeo fui ego aedificatus ut iudicem optimum Principem coram Deo et coram omnibus hominibus piis dignum esse maxima laude. Nihilominus tamen (scio quantum moerorem Vestrae R. hoc ingenerabit, quantum nobis qui adfuimus ingeneravit) pii Principis conatus maxima ex parte irriti fuerunt, non solum culpa aemulorum religionis catholicae, verum etiam culpa aliorum. Omnes namque, qui ad unum fere usque ad exordium comitiorum bonum Principem bonis verbis et amplissimis promissionibus et iuramentis lactaverant, in ipsis comitiis solum fere, ablactatum reliquerunt, tribus vel quatuor catholicis exceptis qui fidelissime et constanter admodum Principi adhaeserunt. Inter quos praeter Mag.cum Vesselinum, Generosum Dominum Keretztury et Generosum Dominum Bodoni, praecipuus fuit perillustris Dominus Josika qui nunc legatus Florentiam et Romam ablegatur, quo nomine omnem a V.R. caeterisque humanitatem meretur, praesertim cum adeo charus, tametsi iuvenis, Principi sit ut alter princeps videatur, nihil enim sine ipsius consilio et voluntate transigitur. In comitiis maximam propterea sustinuit invidiam. Quare V.R. obsecro ut illum peramanter et honorifice tractet, et illius petitionibus nomine Principis propositis acquiescat[5].

2. Dixi maxima ex parte conatus pii Principis irritos fuisse quia aliquid in causa religionis obtinuit, licet minus quam cupiebat. Cum namque aemuli religionis velent religionem catholicam Alba Iulia, ex Monastor et universa Siculia et ex aliquot locis in varadinensi districtu

---

[2] Ps. 119 5.

[3] Hoc est, vestem sacerdotalem saecularium presbyterum, et non Societatis communem; cf. epistolam Patris Carrillo hac de re ad Provincialem Poloniae; supra, doc. 221.

[4] Cf. ea quae de comitiis ad P. Generalem retulit; supra, doc. 256 § 2.

[5] Quem et Patri Generali et Patri Leleszi enixe commendabat; cf. supra, doc. 256 § 6 et doc. 257 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

prorsus exterminare, in omnibus tamen istis locis peculiari edito in comitiis articulo religio catholica confirmata est et cum de Alba Iulia fit mentio, dicitur in articulo ut Ser.mus Princeps aliique catholici Albae omnimodam (hoc verbo [359*v*] res exponitur in articulo) [6] libertatem religionis catholicae obtineat. Neque in articulo fit ulla restrictio numeri vel conditionis sacerdotum.

3. Quae cum ita sint, cupit Ser.mus Princeps ut Albae quamprimum scholas ad normam Societatis, tametsi adhuc suppresso nomine Societatis, et convictum cum seminario instituamus, quo fructus maior sit et tempus non omnino teratur frustra. Suo vero tempore vult tentare secundo et, ut spero, foelicius plenam religionis catholicae promotionem et restitutionem in suum priorem statum.

4. Hanc ob causam Ser.mus Princeps, cui ego meas adiungo preces, Vestram D.R. obnixe rogat, ut ex ista provincia quamprimum velit mittere unum saltem sacerdotem insignem rhetorem et poetam qui profecto in hac regione non minus nobis necessarius quam panis. Atque utinam ut salubriter V.R. cogitaverat, mecum venisset. Cupit autem ut sit ille idem qui [b] ut mecum [c] veniret, in deliberatione fuit. Cum enim eius conditionem a Domino Bodonio ut a me nescio quo casu intellexisset, indoluit bonus Princeps plurimum quod ab initio non venerit. Consolor tamen illum illa sententia: Sat cito, si sat bene. Veniat obsecro nunc sine ulla mora Pater Leonardus Classovitius [7]. Tempore veniet sane peroportuno. Habebit ni fallor V.R. rationem etiam precum sui Achatis [8], tametsi indigni, qui tanto desiderio huius rei flagrat ut nimis longa videatur mora temporis ad veniendum conficiendamque viam necessarii. Novi iam conditionem huius gentis et Patris Leonardi, et video certo futurum ut nunquam poeniteat Vestram R. illum misisse. Expensas ad iter et vestes mutandos stabit quamprimum Pestilotius [9] iussu Domini Josicae; mittendusque erit ad Locumtenentem cum sociis ut eis literas ad Principem comendatitias tradat quales mihi dedit.

5. Cum sociis, inquam, nam ad rem tantam unus non sufficiet. Quare obsecro nomine etiam Principis, ut V.R. adiungat illi unum et [d] alterum fratrem absoluto philosophiae cursu ut minimum qui, pe-

---

[6] Cf. supra, *ib.* adn. 8.

[7] Cf. *ib.* adn. 12.

[8] Achates fidissimus Aeneae comes. P. Carrillo annis 1590-91 fuit socius Patris Viller praepositi provinciae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 476 et 490.

[9] Cf. supra, doc. 257 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ritiam non vulgarem linguarum habeant, et si potest fieri etiam ungaricae. Habet V.R. Kadi [10] et alios. Praeterea ut adiungat eidem unum fratrem coadiutorem et sartorem [e] qui possit praeesse famulis nostris et rebus domesticis; qualis esset optimus Vencislaus qui Pragae agebat sacristanum, vel Michael parvus quem V.R. acceperat cum ego isthinc discessi [f] [11]; priorem tamen malem.

6. Ad haec perficienda non est cur expectetur resolutio Patris Generalis, cui gratissimum est ut hic numerus crescat. Maxime cum [360r] res non tantam moram patiatur, non solum propter rationes expositas, verum etiam propter aliam quam invitus hic attexam. V.R. mihi isthinc discedenti [g], cum contra voluntatem Patris Lelesii et magno meo timore adiunxisset Patrem Nicolaum [12], mandavit serio ut casu quo minus bene se gereret ille vel quicunque alius, quamprimum isthuc remitterem. Nunc vere ut satisfaciam Vestrae R. mandato, accedente ad hoc etiam Principis voluntate, magno meo dolore cogor illum remittere ut tam animae quam corpori melius consulatur. Si quae passus sum et his mensibus paucis devoravi, dissimulavi, narrarem, plures literae necessariae essent. Paucis tantum dixerim coram Deo et coram meo superiore, nihilomelius se hic quam isthic gessisse, sed longe peius. Aliud in mea conscientia non possum testari quam eum hic fuisse et esse in omnibus fere omnino inobedientem, male mortificatum, parum humilem et valde tenacis pertinacisque iudicii. Quare ut colerem pacem, saltem usque ad comitia quo tempore videbam posse institui melius mutationem, omnia debui dissimulare vel leviter admodum commonefacere. Nunquam tamen profeci. In spiritualibus rebus magna negligentia, in corporalibus non exigua sensualitas. Patienter tamen tuli omnia et constitueram ulterius ferre nisi timuissem iam vehementius animi et corporis dispendium. Medici mihi seorsum saepius dixerunt, futurum brevi si hic manserit, itaque inordinate in potu et cibo reliquisque perrexerit, ut plane fiat contractus. Itaque nunc, cum a colico morbo duorum fere mensium convaluerit, illum Vestrae R. remitto. Nolui istas miserias antea indicare, tum ne Vestram R. nimis cito affligerem, tum etiam ut expectarem si aliqua emendationis spes affulgeret.

Quare videt V.R. opus esse ut praeter personas quas supra petivi, omnino esse necessarium ut V.R. mittat quoque alium sacerdotem un-

---

[10] Martinus Káldi S.I.; cf. supra, doc. 256 adn. 14.
[11] De quibus cf. supra, doc. 256 adn. 15 et doc. 257 adn. 13.
[12] N. Martonius S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

garum, uti mihi V.R. dixit, se facturum casu quo Pater Nicolaus remitteretur. Optimus esset Pater Stephanus Cassovius [13] qui iam non est ita necessarius Varalliae postquam bona in arendam sunt data.

7. Advertat tamen Vestra R.a me hoc consilium nullo pacto indicasse Patri Nicolao, sed absque mendatio una cum Principe quaesivisse colorem quo illius honori consuleremus et paci, resque suaviter et sponte susciperetur a Patre qui vix discessisset aliter hinc, quantumvis milies ei hoc mandassem, ut ipse non semel verbis apertis indicavit Gabrieli nostro [14]. Color autem est quod mittatur ad Vestram R.am et ad R.mum Locumtenentem [15] ad procurandum comilitonum subsidium, sanitate etiam ipsius postulante [360*v*] hanc itineris agitationem. V. ergo R. bene faceret si Patri Nicolao consilium Principis et meum non aperuerit ne amplius perturbetur. Sed quousque sint caeteri ad iter parati, relinquatur omnia procurare. Et hoc facto, dicatur illi ut maneat quod timeant illius sanitati ne hic fiat paraliticus. Malimque illum isthic habere. Has literas, rogo, legat V.R. Patri Lelesio, quod si aberit, illi scribo ut has aperiat, quia non vacat ita utrique haec omnia scribere. Orationibus et sanctis sacrificiis V.R. reliquorumque me cum sociis commendo.

Vestrae Reverentiae servus

Alfonsus Carrillius

Theologiae Doctor Serenissimi Principis Transylvaniae.

Inscriptio: [260*v*] Admodum Reverendo Domino Patri Domino Bartholomeo Villerio iesuitarum per Austriam provinciali, Domino et amico meo plurimum observando. — Viennae.

---

[a] *prius* provendae / [b] qui *del.* huc, *sup.* ut / [c] mecum *del.* debuisset / [d] et *del.* vel / [e] et sartorem *in marg.* / [f] discessi *del.* quem / [g] discedenti *del.* et, *sup.* cum / [h] qui *ms.*

---

[13] De St. Cassovio S.I. cf. supra, doc. 256 adn. 13.

[14] G. Schönberger S.I.

[15] Stephanus Fejérkövy, episc. nitrien. et regis Hungariae locumtenens; cf. supra, doc. 220 adn. 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

260

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 2 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 361*r*-62*v* (*prius* 68 73 128); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 55-56.

SUMMARIUM: *Nomine Principis Transylvaniae commendat Dominum Contarini, procuratorem Venetiis S. Marci.*

Admodum Reverende Pater !

Ante duos dies literas copiosas ad V.P. dedi [1]. Nunc unicum scribendum occurrit quod dum priores literas scripseram, nescio quomodo mihi excidit ex memoria. Ser.mus Princeps valde serio mihi iniunxit ut V.P. suo nomine commendarem sedulo apud Suam Sanctitatem commendari clarissimum Dominum Contarenum [2] qui Venetiis procuratorem agit Sancti Marci. Est enim nostro Principi addictissimus, quo nomine omnem illius promotionem atque honorem cuperet. Aget etiam mandato Ser.mi Principis cum V.P. hac de re ac de aliis perillustris Dominus Josika [3]. Quem iterum quanto possum affectu nomine boni Principis charitati et me precibus V.P. totiusque Societatis commendo. Albae Iuliae 2 die decembris 1591.

Vestrae Paternitatis servus

Alfonsus Carrillius

Doctor Theologus Serenissimi Principis.

Utinam Deus concedat ut tandem illi quos V.P. novit, mecum deponant aliquando larvam [4].

---

[1] Quas videre est supra, doc. 256.
[2] Thomas Contarini; cf. *Biographie Générale* XI (Paris 1866) 647; et VERESS, *Carrillo* I 83 et passim.
[3] Quem iam prius commendavit; v. supra, doc. 256 § 6.
[4] De « larva » cf. supra, doc. 259 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [362*v*] Admodum Reverendo Domino, Patri Claudio Aquaviva iesuitarum generali praeposito, Domino et amico plurimum observando. — Romae.

261

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 4 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 652* 158*r*-59*v*; autographum.

SUMMARIUM: 1. *Grates ob litteras P. Generalis. De expulsione filiorum Cancellarii Transylv. e templo. Ultio divina in matrem et Cancellarium ipsum.* — 2. *Viennae commoratur. Mittit notata in* Controversias *Patris Bellarmino.* — 3. *Arendatio praepositurae thuroc. male successit.* — 4. *Pro loco collegii S.I. in Hungaria proponit Cassoviam.* — 5. *De cura seminarii Episcopi Sirmiensis.* — 6. *Desiderat Viennae parumper consistere ad* Postillas *conscribendas.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Quinta octobris anni 1591 redditae mihi fuerunt litterae Tuae Rev.ae [1], plenae charitatis et benevolentiae; quas non minori voluptate legi, quam si e caelo allatae fuissent; in quibus evidenter Christi Domini spiritum agnovi. Nam sicut ille Martham in multis obsequiis distractam et sui causa laborantem non prius repraehendit, quam ipsa conquerendo contra sororem occasionem dedisset [2], sic et Tua R. ex meis verbis occasionem sumere voluit arguendi factum illud meum quo eieci filios Cancellarii e templo [3]. Sed me ea in re nihil peccasse novit Dominus, cuius honorem zelatus sum, testantur catholici qui interfuerunt, qui videbant per illorum puerorum petulantiam singulis fere festis diebus magnam templo et verbo Dei fieri contumeliam et irreverentiam, et homines impediri ne contioni possint attendere. Te-

[1] Litterae Patris Generalis, dici 14 sept., ad P. Szántó; v. supra, doc. 246.
[2] Cf. Luc. 10 41.
[3] De quo facto v. supra, doc. 232 § 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

status est hoc ipsum hoc anno signo evidenti Deus ipse, cuius verbo facta fuit iniuria. Nam mater puerorum illorum, uxor Cancellarii [4] (quae studio subornabat et mittebat filios ad templum illa hora, qua noverat fieri contionem ad turbandos et distrahendos auditores) in adulterio est depraehensa et infamis exulat in frigidis montibus Saeculiae [5]. Cancellarius quoque magnas gerit simultates cum Balthasare Bathori, qui ei colaphum infregit coram Principe; et nisi Princeps se interposuisset, in ipsa aula interfecisset illum. Sed nec deinceps iustam Dei ultionem poterit evitare.

2. Tertius iam agitur mensis, ex quo e Sellia ascendi Viennam, propter quaedam negocia illius residentiae. Et ab eo tempore hic me Pater Provincialis retinuit; qui necdum plane se resolvit, an debeat hic mihi tradere unam lectionem theologicam [6], vel ad aliquam novam residentiam extrudere; vel [a] denique secum pro socio itineris retinere. Interim, ne ociosus essem, composui orationem unam satis prolixam de sacerdocio [7]; et perlegi totum primum tomum *Controversiarum* P. Bellarmini, in compendium redegi et, iuxta consilium T.R. [8], quae correctione indigere videbantur, seorsim in charta notavi, et T.R. cum his litteris misi [9].

3. Nostra arendatio non habet bonum successum. Nam licet P. Provincialis bona praepositurae arendasset viro catholico et potenti, Nicolao Palfi, ille tamen administrationem pagorum commisit cuidam affini suo, non minus potenti et magnifico, sed haeretico [10]; qui statim

---

[4] Catharina Farkas de Harinna.

[5] Casum huius mulieris enarrat P. Szántó etiam in *Historia Collegiorum*; vide supra, doc. 99 adn. 2.

[6] Cf. epistolam Patris Provincialis, diei 24 nov., ad P. Generalem; supra, doc. 253 adn. 2.

[7] Quae oratio de sacerdotio non cognoscitur.

[8] Vide epistolam Patris Generalis, diei 14 sept., ad P. Szántó; supra, doc. 246 § 4.

[9] Censuram primi tomi *Controversiarum* Patris Bellarmino a P. Szántó conscriptam, vide in ARSI, *Fondo Ges. 652* 153*r*-57*r*. — Responsio autem autographa auctoris habetur *ib.* 141*r*-46*r*; et 147*r*-49*r* eiusdem apographum. Le Bachelet S.I., *Bellarmin avant son cardinalat* 1542-1598 (Paris 1911) typis mandavit epistolam Patris Bellarmini, diei 27 dec. 1591 (p. 317-21) ad P. Generalem de censura. Responsum Patris Generalis, diei 4 ian. 1592, ad P. Bellarmino (p. 323-24); et alias Patris Bellarmino epistolas, diei 9 et 28 ian. 1592 (324-27).

[10] Stephanus Illésházy; cf. epistolam Patris Provincialis, die 19 oct., ad P. Generalem de hoc negotio; supra, doc. 248 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut oppidum Selliae nostrum cum tribus pagis in suam accepit potestatem, officialem constituit calvinistam, qui populum totum a nobis avertit, et in proximum pagum haereticum duxit ad contiones, ieiuniorum diebus carnes praecepit vendere, festa praeter dominicum diem servare non patitur. Populus gaudet quod a iugo nostrorum liberatus esset. Erant enim quidam ex nostris qui curam temporalium gerebant nimis crudeles. Itaque cum nostris colonis Selliae et adiacentibus tribus villis nullus fructus per contiones et scholas nostras fieri potest. Nam ad contionem vix aliquando veniunt duo aut tres senes; festis sanctorum nullus venit. In scholis quoque quatuor aut quinque parvi pueri sunt. Et proinde durante ista arendatione frustra ex nostris patribus et fratribus tres aut quatuor delitescunt ibi.

Superior totius praepositurae est quidam P. Stephanus Cassoviensis, iuvenis satis arrogans; qui se praepositum vocari iubet ab externis et famulis, quorum bonam catervam habet, et sex equis vehitur cum magna pompa stipatus famulis ut praelatus[11]. Multa contraxit [158v] debita quae vix multis annis exsolvere poterit; immo nunquam, si tantam catervam famulorum pergeret alere. Hoc anno sexcentorum florenorum damnum intulisse dicitur vendendis vili praecio vino et pecoribus praediorum, quae multis annis erant congregata. Postquam bona omnia mobilia vendidisset et immobilia tradidisset in manus Illeshazi, cui erant arendata, profectus est in Turocz ut arcem Znio[b] cum suis villis ei resignaret. Quod ubi rescivi (eram enim Posonii cum Locumtenente[12] ubi hac aestate contionatus sum) scripsi ad illum ne ullo modo traderet arcem in manus hominis haeretici. Acceptis meis litteris, continuit se et non tradidit. Itaque arcem cum suis villis possident nostri sicut antea. Quod si arcem tradidisset, actum erat de tota praepositura. Iam enim ego praemonitus eram ab episcopis: quaecunque bona ecclesiastica in Hungaria arendata fuissent nobilibus saecularibus, nunquam recuperari potuissent. Et ego videbam multa talia exempla; nec mea mens erat ut saecularibus fieret arendatio, sed ecclesiasticis, ut si forte relinquenda esset praepositura nobis, maneret apud ecclesiam, cuius et antea erat. Quod si arx venisset in manus Domini illius haeretici, certo certius hoc secutum fuisset: non solvisset patribus quicquam pecuniae

[11] P. Cassovium iam prius gravibus defectibus notavit P. Szántó ad P. Generalem scribens; cf. supra, doc. 232 § 3. Quem tamen P. Provincialis constanter laudavit; cf. supra, doc. 248 § 2.

[12] Stephanus Fejérkövy, episc. nitrien., regis Hungariae locumtenens; cf. supra, doc. 232 adn. 14 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dicens se non habere; et ita fame compulsi coacti fuissent patres discedere, et ipse pacifice praeposituram possedisset. Ex quo videmus quam sit difficile religiosis bona in Ungaria possidere, hoc praesertim tempore, quo aperto ore omnes haeretici inhiant in bona ecclesiasticorum. Administrare nostri nesciunt, nec possunt propter continuas lites, quas studio contra nos ipsimet nobiles movent, et iudices omnes sunt haeretici, et arendatio non succedit, et est periculosa. Superest ergo ut qui volunt fructum in Ungaria facere, eant more apostolico bini et bini, de castello in castellum, ut faciunt modo haeretici pervertendo miseras animas, et non peribunt fame [13].

4. Mense novembri vocaverat ad se princeps Ernestus R.P. Provincialem, et proposuit ei nomine Imperatoris ut locum collegio in Ungaria alium eligerent, quod non probarentur loca [c] ungaris, ubi consedissent patres. Nam Selliae vile oppidum est et apertum et prope turcas; a quibus vix itinere unius diei abest, solus fluviolus conservat ne saepe depraedaretur a turcis, et aestate ita exsiccatur ut facile transvadari possit. Hyeme autem congelatur et maxime onera sustinet, liberum ubique praestans transitum. Adde quod incoli sunt obstinatissimi haeretici, ex quibus a tempore quo nostri possident sex aut septem annis, non sunt tres conversi. Alter locus ubi nostri resident, Varallia sub arce Znio [d] est inter sylvas et montes veluti eremitorium, ab omni conversatione hominum semotus. Incolitur a schlavis, gente misera qui spelta et leguminibus misere victitant. Non crescit ibi vinum, utuntur cervisia. Aedes fumosas habent. Studiosi itaque ibi nec hospicia aperta, nec victum possent habere. Suadebat ergo Princeps ut iret P. Provincialis Cassoviam, et videret an locus ille aptus esset, et ibi faceret collegium [14]. Proposuit de hac re in consultatione P. Provincialis quaestionem, an deberet acceptare collegium Cassoviae, et ex duabus residentiis eo migrare. Dissuaserunt omnes praeter me et Lelesium, qui vidimus civitatem, caeterorum autem nullus. Et P. Provincialis non ob aliud videtur ab illo loco abhorrere quam propter prolixitatem itineris. Distat enim a Vienna 50 magnis milliaribus ungaricis, quae faciunt prope 500 italica; iter montosum, et per quinque comitatus transeundum:

---

[13] Iam epistola altera proposuit P. Szántó hunc modum apostolatus. Quod movere potuit P. Generalem ut institutionem residentiarum missionariorum peregrinantium universo Societati commendaret; cf. *ib.* adn. 26.

[14] De loco collegii annis praeteritis, praesertim autem anno 1588, plurimum deliberatum fuerat; et inter alia etiam Cassovia proposita; cf. relationem Patris Provincialis, diei 12 martii 1588, ad P. Generalem de praepositura; supra, doc. 43 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

posoniensem, nitriensem, turociensem, liptoviensem, sepusiensem; et in sexto: sasvariensi est Cassovia; quae [159r] etiam inter montes, sed itinere unius diei post Cassoviam aperitur summa planicies in Ungaria. Longitudo Ungariae iuxta montes adhuc est tanta, quanta olim fuit. Nam a septentrioni terminatur ad Podoliam, Rusciam, Poloniam, Sylesiam, Bohemiam, Moraviam, Austriam, et pergit usque ad Dalmatiam. Cassovia igitur est post montes carpaticos in loco amaeno, triplici muro cincta, est tam pulchra ut Vienna, sed non tam magna. Sunt aliquot in ea caenobia vacua quae offert Princeps nobis. Cives sunt germani et sclavi, pauci ungari in civitate, sed in oppidis et villis proximis multi nobiles habitant. Locus aptissimus pro collegio tum quod in illis montanis civitatibus nulli inveniuntur catholici sacerdotes, tum quod ex multis vicinis provinciis, etiam ex Transylvania eo confluerent diversarum nationum studiosi. Prope est alia civitas murata itinere medii diei, ubi celebrantur comitia et iudicia regni singulis annis, mense maio et iunio. Vocatur civitas Eperies ungarice [15]. Ibi ego contionatus sum in publico conventu procerum, episcoporum, praelatorum et nobilium annis singulis ex quo e Transylvania egressus sum [16]. Nam me semper secum eo duxit Locumtenens sive Vicerex [17]. Si placet ergo T.R., scribat P. Provinciali ut veniat mecum, videat illas montanas civitates, et iudicet an sint idoneae pro collegio nec ne. Certe populus ibi longe melior, humanior et tractabilior est, quam in ulla alia parte Ungariae. Ego illum securissime ducam et reducam. Lautissime tractabo, in eodem curru cum Locumtenente sedebimus, una prandebimus et caenabimus. Ipse nihil laboris et molestiae in toto itinere habebit. Ego in itinere et in comitiis sacra celebrabo et contionabor. Eritque nostra praesentia gratissima Locumtenenti, qui aliquoties Tuae Rev.ae scribere voluit ut me secum habitare permitteret. In magnam enim suam laudem cedere existimat habere in mensa sua aliquem theologum; et me amat sicut fratrem, et facit libenter quaecunque ei facienda suggessero. Sed ego non libenter aulam sequor propter perpetua convivia, etiamsi sint honesta. Quia parum temporis possum habere ad orandum, meditandum et lucubrandum. Interim P. Provincialis posset hic relinquere aliquem viceprovincialem. Sed et alii episcopi certatim me ad se invitant. Chanadiensis in Lelez [18], apud quem composui historiam

[15] Eandem civitatem proposuit etiam P. Hostovinus; cf. supra, doc. 49 adn. 13.

[16] De excursionibus v. epistolam Patris Szántó, diei 27 iulii 1591; supra, doc. 232 § 1.

[17] Stephanus Fejérkövy; cf. supra, adn. 12.

[18] Paulus Szegedy; cf. supra, doc. 99 adn. 110.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

de persecutione transylvanica, cum illinc egrederemur [19]. Pari pietate rogavit et Varadiensis [20], qui prope Cassoviam habitat, ut in suis oppidis contionarer. Idem fecit et Besprimiensis, pius adolescens in nostris scholis eruditus [21]. Syrmiensis [22] rogavit ut secum ad visitanda sua caenobia et reformanda in Dalmatiam, Ungariam et Poloniam proficiscerer. Sed negavi omnibus me posse facere quod petebant, propter iustas rationes. Promittebant se obtenturos a T.R. licentiam. Dixi non esse necesse.

5. Ad litteras Sirmiensis respondit P. Provincialis nos non posse curam seminarii suscipere, ubi collegium non haberemus [23]. Ad quas nondum ille rescripsit. Fuerunt enim hoc anno dalmati in magno periculo propter turcas qui Cyzicum [24] oppidum canonicorum zagrabiensium, undique aquis munitum obsederant. Sed pulsi sunt mense septembri a Bano Sclavoniae [25]. Periclitabatur tunc Zagrabia et Lepaglava [26] arx Sirmiensis, et tota Styria et Carintia, si in oppido illo turcae sedes figere potuissent. Disiecerunt tamen et exusserunt tria castella turcae, et multos homines peremerunt et in captivitatem abduxerunt. Banus quoque unum oppidum ademit turcis et succendit. Non est dubium quin magnus possit fieri fructus in aulis singulorum episcoporum qui nostra opera expetunt, si multos doctos et perfectos haberemus homines, qui deliciis aulicis non corrumperentur; sed scirent moderate uti et corruptos aulicorum mores reformarent.

6. En duodecimus ingreditur annus postquam a vobis ex Urbe in Transylvaniam fui profectus [27]; et ab eo tempore nullam caro nostra habuit quietem. Sed maximos semper labores in diversis residentiis sustinuimus, scriptis et contionibus haereticos ac disputationibus

---

[19] Cf. *ib.* adn. 88.

[20] Martinus Pethe de Hetes, episc. varad. 1589-1600 (GULIK-EUBEL III 347); cf. etiam supra, doc. 75 adn. 18.

[21] Franciscus Forgách, episc. vespr. 1587-1596 (GULIK-EUBEL III 352). Vide epistolam Francisci F., diei 15 nov. 1587, ad P. Generalem qua absolutionem petiit a voto ingrediendi S.I.; supra, doc. 34.

[22] Stephanus Tyrnaviensis; de quo cf. supra, doc. 232 adn. 18.

[23] De cura seminarii Episcopi Sirmiensis a S.I. assumenda cf. *ib.* § 4.

[24] De Cysico in Mysia cf. FORCELLINI-PERIN, *Onomasticon totius latinitatis* I (Patavii 1913) 451. — Hic autem agitur de Sisaco seu Siscia, croatice Sisak, hungarice Sziszek vocato; cf. *Révay Lex.* XVII 650.

[25] Thomas Erdödy; cf. supra, doc. 243 adn. 2.

[26] De Lepoglava (Croatiae) cf. supra, doc. 232 § 4.

[27] Discessit Roma die 7 decembris anni 1579; cf. MAH II 32 et 181.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

exagitando, et parochialia omnia officia administrando. Id enim necesse est catholicum contionatorem facere inter haereticos, nisi velit auditores suos sacramenta ab haereticis percipere. Taceo multas alias tentationes, tribulationes et persecutiones quas sustinui ab haereticis qui saepissime Varadini in necem meam conspirarunt, et angelus Domini custodivit me[28]. Venenum in vino missum ignarus in copia hausi. [159*v*] Quod per duos menses ita me debilitavit ut vix pellibus et ossibus haererem[29]. Medicus deerat, ipsemet prout sciebam, medicabar me ipsum. Tandem ad preces piorum catholicorum ex hoc quoque morbo liberavit me Dominus. Postquam autem e Transylvania tanquam e mediis fluctibus egressus sum in Ungariam, omnes fluctus visi sunt conquievisse. Et in hoc meo exilio longe maiorem inveni quietem et consolationem, quam unquam habueram in Transylvania. Nam omnes episcopi, praelati et domini nobiles, non tantum catholici, sed etiam haeretici, magna charitate me exceperunt, libenter contiones audierunt, modeste disputarunt, plurimi fecerunt et faciunt. Sed hoc tantum mihi defuit in hoc triennio exilii mei, quod nullam fixam sedem habuerim, ubi continuo residerem. Sed nunc Selliae aliquot mensibus, nunc Varalliae, maiori autem parte anni cum Locumtenente[30] peregrinarer, et nunc in octavis comitiis iudicialibus Posonii, nunc Eperiesini, nunc Agriae, nunc Nitriae, nunc in Sancto Martino contionarer[31]. Itaque cuperem in hoc viennensi collegio aliquamdiu conquiescere ad triennium vel quadriennium. Primo propter maiorem animi et corporis quietem. Nam et fessus pugnando miles deponit ad tempus arma et conquiescit ut, resumptis viribus, fortius pugnet; 2° ut nova arma et contiones praepararem. Non enim decet coram hominibus magnae autoritatis et viris doctis eadem semper repetere; 3° quia incerta est vita nostra, et paucorum annorum contionibus paucis possemus prodesse; libris autem editis latine et ungarice magis Christi gloria illustraretur, ignari parochi iuvarentur, catholici in fide conservarentur et plures haeretici converterentur. Cuperem ergo primo *Postillas*[32] latine conscribere ut plures iudicium ferre de illis possent, et si quidem iudicarentur dignae, ederentur latine, et ex latino ego postea verterem un-

---

[28] Cf. Judith 13 20.

[29] Cf. supra, doc. 32 § 3.

[30] Stephanus Fejérkövy; cf. supra, adn. 12.

[31] De peregrinationibus continuis cf. supra, doc. 232 § 1.

[32] « Postillae » intelliguntur adnotationes seu commenta in textus Scripturae Sacrae. De « Postillis » a P. Wujek conscriptis cf. MAH II 159-60 172 et 360.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

garice. Quod si non probarentur, mihi nihilominus servirent et verti possent in vulgarem linguam. Ne autem intra hoc tempus viderer nihil agere in collegio, offero me ad audiendas confessiones italorum, latinorum et ungarorum. Deinde ad contionandum omnibus festis latine vel italice vel ungarice. Et plurimi sunt hic ungari, et ad trimestre consilium consiliarii ascendunt. Et plus fructus speratur hic ex contionibus ungaricis, quam ex illis residentiis quae sunt Selliae et Varalliae. Si hac mea petitio digna videtur T.R., scribat de hac re ad P. Provincialem vel rectorem [33]. Vale faeliciter. Viennae 1591 4 decembris.

Tuae Reverentiae indignus in Christo servus

Stephanus Arator.

Inscriptio: « Admodum R.do in Christo Patri, Claudio Aquaevivae generali praeposito Societatis Iesu etc. — Romae ».

---

[a] vel *sup.* || [b] Iznio *ms.* || [c] loca *sup.* || [d] Iznio *ms.*

262

CHRISTOPHORUS KERESZTÚRY CAPIT. ARCIS DE KÖVÁR [1] P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Ex Kövár 9 decembris 1591 — Romam

Textus: *Germ. 169* 368*r*-69*v* (*prius* 81 91 113); originale cum subscriptione autographa.

Summarium: *De exitu haud felici comitiorum Transylvaniae refert.*

---

[1] Vide eius litteras anteriores ad P. Generalem; supra, doc. 244.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende Domine, Pater in Christo observandissime, salutem et servitiorum meorum commendationem.

Cum literas R.di Patris Doctoris Alfonsi ad R.am Dom. Vram dirigendas a sua R.da Dom. intellexissem [2], ita negligere non potui quin etiam meis R.am Dom. Vram visitarem. Utinam interim boni quid scribere possim. Accidit nobis in partibus hisce nostris id quod verebamur, quamvis modicum spei nobis promittere videbamur. Advenerunt tempora comitiorum a Principe Ill.mo edictorum in festo Omnium Sanctorum. Ubi nostra onera nobis catholicis in comitiis meggiessiensibus inique imposita, primum auxilio divino, deinde cura, industria et promptitudine Principis Ill.mi nos posse deponere sperabamus; uti etiam omni occasione adhibita quicquid potuimus tentavimus. Neque in Ill.mo Principe potuit quicquam desiderari, adeo religionis negocium promovendum cordi acceperat. Sed parum quid impetravimus. Ita iterum saeviendo in catholicos sua malitia regnicolae usi sunt. Scio R.dum Patrem Alfonsum omnia acta suis literis R.mae Dom. Vrae significare [3]. Iterum sumus et destituti et afflicti. Dominus Deus propter peccata nostra divino suo honore et servitio nos indignos reputavit. Speramus tamen suam divinam bonitatem solita erga nos misericordia usuram. Deus R.am D. Vram ad laudem et gloriam sui sanctissimi nominis Ecclesiae suae ut conservet precor. Datae ex arce Keöwar die 9 decembris anno 1591.

Reverendissimae Dominationis Vestrae servitor

Christophorus Kereztury

Capitaneus arcis Keowar mp.

Inscriptio: [369*v*] Admodum Reverendo in Christo Domino, Patri Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu etc. Domino et Patri observandissimo.

---

[2] Patris Carrillo litteras v. supra, doc. 256.

[3] Relationem Patris Carrillo de exitu comitiorum v. *ibidem* § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

263

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 14 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 329*r*-30*v* (*prius* 5-6 161-62); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De nova haereticorum machinatione contra praeposituram thuroc.* — 2. *De permutatione eiusdem cum aliis bonis archiepiscopatus strigon.* — 3. *Pervenerunt pro P. Cassovio litterae patentes.*

... 1. Nescio quando tandem pacate tenebimus in Hungaria praepositurам [1]. Putavimus omnes per arendationem res nostras in tuto loco constitutum iri, sed rimam maiorem fecimus ad illa bona invadenda. Eripuimus tamen ea [a] Deo adiutore ex magno periculo. Iam postquam illud evasimus, ecce qui repulsi sunt, alios cuniculos adinvenerunt. Scripserunt enim Caesari ut quandoquidem Societas nollet gubernare bona praepositurae, nec vellet habere Dominus Palfius ad arendam, iuberet S. Maiestas Camerae suae acciperet illa bona ad arendam et daret pecunias Societati. Atque huic etiam arieti ut potuimus, restitimus, sed nondum perfecte. Confido tamen nos hanc machinam elusuros. Caeterum valde reformido ne nos ultra modum molestent usque ad dietam regni, in qua omnia sursum deorsumque movebunt. Hic omnino tuti non sumus. Videmur iactari in hoc pelago quousque praecipites agamur. Nescio quid sperare debeam. Bonus P. Stephanus [2] pro sua aetate superat omnem meam expectationem in omnibus prudenter agendo, cui vix consolationem sufficientem adhibeo.

2. His diebus Dominus Palfy qui certe nos ut potest protegit, proposuit eidem P. Stephano bonorum praepositurae in alia bona quietiora commutationem. Bona autem illa sunt pars bonorum [b] archiepiscopatus strigoniensis; quibus, dum vacat sedes, Caesar pro finibus tuendis utitur. Bona autem illa sunt circa civitatem Sagolsa [3] in finibus

---

[1] Die 19 oct. nuntiabat P. Provincialis bona praepositurae e gravi periculo erepta fuisse; cf. supra, doc. 248 § 1.

[2] St. Cassovius S.I.; qui etiam in superiore Patris Provincialis epistola laudatur; v. *ib.* § 2.

[3] Szakolcza-Skalica (Slovachia).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Hungariae versus Moraviam, ubi [329*v*] sunt multi nobiles hungari. Ea civitas distat ab Olomucio 12 magnis miliaribus hungaricis, a Vienna 12, a Possonio 10, a Tirnavia 6. Si Turca impressionem faceret Hungariae, quod Deus avertat, esset ultima civitas quam posset invadere. Circa hanc civitatem habet archiepiscopatus decimas quae aestimantur aliquot millibus talleris. Has decimas D. Palfy vellet curare. Haberemus cum quiete et pace ex decreto S. Maiestatis et consensu omnium consiliariorum. Quod esset nos in regnum plane inhaerere. Ille more suo urget et valde timeo ne non nimis cito faciat; quia si iam non fecerit quando sunt simul consiliarii Possonii, vix amplius fiet hoc toto anno. Illis vix resistere non poterimus, quamvis urgemus et maxime P. Stephanus ut habeamus responsum a V.R.P. Proposui hanc rem nostris patribus praecipuis qui hic sunt et meis consultoribus, qui praeter unum iudicarent hanc faciendam esse versuram. Nos conabimur suspendere negotium quousque respondeat V.R.P. In ea civitate possit esse optime collegium. Et cives sunt quasi catholici qui libenter dabunt templum quasi iam desertum et derelictum a sacerdotibus. Duarum linguarum requirit sacerdotes concionatores, boemicae et hungaricae. Nostra praepositura hoc tempore requirit ad octo vel novem concionatores partim hungaros, partim sclavos, partim germanos. Et certe non poterit Societas in posterum haec onera sustinere, cum periculo nostrorum qui debent esse quasi continui parochi. Si illae decimae valerent ad quinque milia vel etiam quatuor, certe non esset mala commutatio, quia etiam si dicuntur nostra bona valere ad quinque vel sex milia, nunquam potui tantum ex rationibus colligere. Imo vix quatuor milia quia in procuratione illorum valde multa insumuntur. Decimae [330*r*] autem illae non habent annexam curam et laborem quia vel collocantur pro certa pecunia singulis annis vel a nobis colligi possunt si locantur diversis, ut in diversis locis sunt nulla est sollicitudo nisi exigendo pecunias suis temporibus. Si vero a nobis colligantur per nos vel nostros officiales, tunc labor est eo tempore quo est et messis et vindemia. Atque haec nimis forte fusa ad taedium V.R.P.[4] . . .

3. Ecce dum haec scribo, mihi redduntur literae V.R.P. 9 novembris[5] datae una cum patentibus pro P. Cassovio[6]; quem, ut antea etiam modo in iis admonebo quae scribit V.R.P. . . .

---

[a] ea *sup.* / [b] pars bonorum *in marg.*

---

[4] Responsum Patris Generalis, diei 18 ian. 1592, videas supra, doc. 274 § 1.
[5] Quas videsis supra, doc. 251.
[6] De litteris patentibus rectoratus Patris Cassovii cf. supra, doc. 248 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

264

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 21 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 381*r*-82*v* (10 11 164-65); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De permutatione praepositurae thuroc.* — 2. *Rumores pessimi perferuntur ex Transylvania circa rem catholicam.*

... 1. De Hungaria nescio quid dicam. Iam intelligo ab ipso Ser.mo Principe cameraticos debere me vocare ut agant mecum de mutatione praepositurae in illas decimas, de quibus nuper scripsi V.R.P. [1] Audio Palfy [2] esse hic Viennae. Puto illum venisse propter eandem rem et causam. Valde reformido ne nos exuant illa praepositura. Audio futuram dietam in Hungaria. Videbimus quid erit.

2. Omnino intellexi actum esse de nostris in Transylvania, et puto brevi P. Carillium nobis affuturum. Refertur enim tres fratres Batorios, inter quos est Cardinalis, venisse armata manu et satis valida ad comitia [3], ita ut exclamarint optimates caeteri [a] suffragia non esse libera ob oppressionem armatorum quos reformidant. Princeps vix tutus fuit. Fratres illi imposuerunt modum gubernandi, contra fas iusque. Omnes externae nationes debent ex provintia secedere. Princeps uno tantum sacerdote debet esse contentus. Haec refert quidam qui dicit se interfuisse. Ego vero contra audivi a quodam capitaneo cassoviensi haeretico nostros debere reverti. Sic cuinam credam, ignoro. Brevi veritatem intelligemus, quia comitia sunt finita [4] ...

---

[a] caeteros *ms.*

---

[1] Vide supra, doc. 263 § 2.

[2] Nicolaus Pálffy commutationem praepositurae enixe commendabat nostris; cf. *ib.*

[3] De comitiis, mense octobri celebratis cf. relationem Patris Carrillo ad P. Generalem; supra, doc. 256 § 2.

[4] P. Carrillo misit relationem de comitiis etiam ad Provincialem Austriae; v. supra doc. 259 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

265

P. IOANNES LELESZI S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 27 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 390*r*-91*v* (*prius* 12-13 166); originale manu nobis ignota exarata.

EDITIO: SZILAS, *Carrillo* 151-53.

SUMMARIUM: 1. *Quid de St. Jósika, legato Principis Transylvaniae sentiat.* — 2. *Utrum missio transylvanica a Societate deserenda, an retinenda.* — 3. *Ut ab omnimoda huius missionis cura liberetur.* — 4. *Cum has putet esse ultimas litteras, gratias agens valedicit.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Licet toto decembri morbus mihi caput et pectus depascebatur, tamen cogor ipsemet ad Paternitatem Vestram dictare litteras. Propterea dabit veniam si non singula bene cohaereant. Tria autem significare cupio.

1. Primum, ut habeat Paternitas Vestra informationem de persona oratoris qui mittitur a Principe Transylvaniae. Personam quidem Paternitas Vestra novit. Est enim Stephanus Josica [1]. Sed conditiones personae sunt hae: Primum, iste est qui persuasit Principi puero ut consentiret ad expulsionem nostrorum ea spe ut post aliquot annos reduceret [2]. Secundo, occupavit penitus animum Principis adeo ut totus ex ore illius pendeat, omnibus reiectis etiam fratribus et cognatis, cum maxima regni aversione a Principe. Tertio, fieri potest quod modo incumbat ad reducendam Societatem, sed timeo ne hoc tantum faciat vel propter Principem cui cordi est Societatis in regno praesentia; vel propter inanem gloriam quam inde captare vellet. Hoc inde colligo quod a Societate sit aversus, neque nostris confitetur, sed unum apostatam monachum introduxit quem etiam confessarium Principis constituere vult; et quia nostros arcet etiam a colloquio Principis, et ubicun-

---

[1] Vide informationem Patris Carrillo de Stephano Jósika; supra, doc. 256 § 6.

[2] Idem scripto tradidit et P. Szántó; vide supra, doc. 99 (f. 71*r*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

que et quacunque in re potest, nocet. Quarto, non est ita candidae conscientiae sicut praecedens fuit [3]. Proinde V.R. Paternitas neque tantum fidei illi adhibere potest, nec ita libere cum illo tractare; et omnino de progressu Societatis et aliis rebus nihil illi confidendum est, quia ad illas quoque superiores conditiones quas Princeps proposuerat Paternitati Vestrae resolvendas [4], ipse induxerat Principem, Principe nihil tale cogitante.

2. De missione Transylvanica. — Ego iudico nostros ibi vix amplius retinendos [5]. Primo, quia regnicolae confirmarunt articulos illos superiores et Princeps restituit aliqua bona iam ibi nostris contra articulos illos. Et nihil refert vestitus, quia omnes sciunt illos esse de Societate. Secundo, quia Bathorei cognati Principis et potissimum Cardinalis, sunt hostes Societatis, et Cardinalis acerrimus [6]. Probatur hoc: 1. quia cum per famulum Cardinalis misissem meas literas ad P. Alphonsum, adiunctis Paternitatis Vestrae litteris, ille retinuit omnes et refixit. Et praeterea praecipuos quosque nobiles inflammavit contra nos clam. Quos, inquit, putatis istos esse? Canonici videntur, sed non sunt. Iesuitae sunt. In comitiis sollicitetis nobilitatem et Principem, et pro probatione ad me appelletis. Ego, inquit, habeo litteras quibus illos convincam. Secundo, quia toti nobilitati denunciavit occulta dicens: Fortassis propter Principem nos cogemur aliquid dicere pro reductione iesuitarum. Sed quidquid dixerimus, vos nihil curetis verba nostra, cum sciatis de animo. Tertio, quia apud omnes acerrime persequitur Societatem, calumniis, mendatiis onerans. Denique quod ex aliis etiam regnis vicinis pellenda sit. Et coram nobilitate aperte iactet se capellum Pontifici remissurum. Quarto, quia expresse dixerunt in comitiis, etiam Balthasar qui hactenus P. Valentinum [7] in Fogaras habuit, habeo, inquit, unum sacerdotem. Si regno non placet, illum etiam dimittam. Et ita, cum Cardinalis etiam haberet in suo pago quodam delirum quendam sacerdotem, statim articulum fecerunt ut nullus amplius teneat in suis bonis sacerdotes catholicos. Denique tota ipsius consuetudo et conver-

---

[3] Stephanus Bodoni; cuius epistolam, diei 30 nov., ad P. Generalem v. supra, doc. 255.

[4] Conditiones P. Leleszi ad P. Generalem pervenire curavit; cf. epistolam Principis, diei 10 aug. 1591, ad P. Leleszi; supra, doc. 234.

[5] Vide sententiam Patris Carrillo; supra, doc. 256 § 3.

[6] De cardinalis Báthory adverso animo cf. supra, doc. 128 § 1 et doc. 239 § 2.

[7] V. Ladó S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

satio cum haereticis est, et catholicos extreme fugit etiam saeculares, nedum sacerdotes et religiosos.

Sed retinenda est ibi Societas propter Principem. Primo, Princeps per istum oratorem penitus mutavit omnes bonos mores. Sacrum vix diebus dominicis, festis nunquam audit, nec concionem. Iste enim dicit Principem non esse monachum. Secundo, quia Princeps cum nostris non potest conversari, cum iste ita vehementer arceat nostros. Tertio, quia neque confitetur nostris. Quarto, quia magistrum equitum habet haereticum et capitaneum cohortis praetorianae similiter et praefectum albensem qui et milites et pauculos cives catholicos gravissime persequuntur; ita ut nullus fructus sperari possit. Iam omnes catholici Cardinale concedente, cum Principe coguntur ad carnes comedendas omnibus ieiuniis et vigiliis etiam Quadragesimae. Primus author fuit ipse orator, sicut et omnium destructionum, imo fundus calamitatis nostrae.

3. Tertium quod a Paternitate Vestra flexis genibus et supplex impetrare cupio, est ut ego ab hac missione penitus liber sim [8]. Ad id me impellit primum vis morbi et imbecillitas extrema. Vere enim coram Deo et Paternitate Vestra impatiens sum etiam auditionis et locutionis, quanto magis curarum et sollicitudinis quae contingunt in litteris scribendi etc. Deinde nollem cuiquem esse molestus, maxime autem superioribus meis praesentibus, quorum paterna cura et sollicitudine vehementer indigeo. Sed neque per suspicionem quidem vellem ut illi a me aliquam aversionem conciperent, sine quibus in hac miserrima aegritudine mea, vita mea peior est omni morte.

4. Has, puto, ad V. Paternitatem ultimas do, gratias agens primum Deo omnipotenti gloriosaeque Virgini Mariae quod me ad hanc Societatem indignum vocaverit; tum vero superioribus meis omnibus quod me vile et abiectum vermiculum paterna [391*r*] plane et benignissima sollicitudine susceperint, foverint, educaverint et omnibus ornamentis quibus potuerunt, ornaverint indefesso labore ac studio imperfectiones meas tollerando. Denique Paternitati Vestrae pro omni gratia sua mihi indigno praestita, pro quibus omnibus Deus remunerator maximus et Paternitati Vestrae et toti Societati benedicat ac cumulatissimam mercedem refundat hic et in futuro saeculo. Quaeso, Paternitas Vestra omnibus erratis meis et importunitatibus quibus molestavi, ignoscat et dum supremos clausero oculos, curam mei non deponat. Ut

[8] P. Leleszi declaratus est a P. Generali superior missionis transylvanicae epistola diei 28 martii 1591; v. supra, doc. 213 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Paternitas Vestra mei memor sit in suis sanctis sacrificiis et orationibus vehementer desidero, et R. Patrem Campanum [9] cum R.P. Magio [10] per Paternitatem Vestram salutari cupio. Datae Viennae 27 decembris anno Domini 1591 [11].

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Ioannes Lelesius.

Inscriptio: [391*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu. — Romae.

266

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 28 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 392*r*-93*v* (*prius* 15-16 168-69); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Non potest mittere socios quos petit P. Carrillo pro Transylvania.* — 2. *De permutatione praeposituraе thurociensis.*

... 1. Accepimus his diebus per nobilem quemdam [1] qui mittitur, ut audio, ad Magnum Ducem Hetruriae [2] a Principe Transylvaniae, literas P. Carilli [3] qui remittit suum socium, P. Martonium quod non expediat illic diutius manere, ac petit alios qui in scholis poesim et rhetoricam legere possint et nominatim postulat P. Leonardum Sepu-

---

[9] Ioannes Paulus Campana S.I., liberatus munere praepositi provinciae Poloniae, anno 1591 reversus in Italiam, Romae factus est assistens Germaniae; cf. *Synopsis hist. S.I.* 634.

[10] De Laurentio Maggio S.I., ass. Italiae, cf. supra, doc. 202 adn. 14.

[11] Responsum Patris Generalis, diei 18 ian. 1592, v. inferius, doc. 275.

[1] Stephanus Jósika; cf. eius epistolam ad P. Generalem; infra, doc. 267.

[2] Ferdinandus I de Medici, magnus dux Etruriae (1587-1609); *Diz Encicl Ital.* VII 550.

[3] Epistolam Patris Carrillo ad Provincialem Austriae videas supra, doc. 259.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

siensem [4] quem non mitto ob duas causas ex consilio consultorum. Altera quod nollem nec possem [a] aliquid facere in ea re quod non esset a V.P.R. approbatum; maxime cum illa missio ad me non pertineat, adeo ut ignorem an debeam ascribere catalogo provinciae P. Carillium et P. Gabrielem [5]. Quia de caeteris qui in Transylvania sunt, non cogito, quod hinc non sint missi, sed aliunde. Altera, quod ego et consultores non iudicamus P. Leonardum Sepusiensem ob eius inconditos, leves et rusticanos mores [b] qui non mediocriter tam domesticos quam externos offendunt. Et ideo ex duobus qui in necessitate petebantur, magis firmum et morigeratum misi cum P. Carillio, P. Nicolaum Martonium. Qui cum non satisfecit, non existimo Leonardum satisfacturum, quia eiusmodi est, qui sine disciplina collegii esse non potest. Quod autem P. Carillius petat P. Stephanum Cassovium, V.R.P. novit iam illum esse constitutum rectorem [6] (quamvis nondum illi significavi expectans maiorem commoditatem, et ut negotia quaedam expediantur primo) eumque talem sine quo nostra Hungaria pessumiret ex parte nostra. Caeterum summa est penuria rhetorum et maxime insignium quales petit P. Carillius. Aliunde erunt quaerendi, quia vix nostrae provinciae facere satis possumus. Scio quam debiles habemus. Reliqua de statu Transylvaniae et de rebus agendis, credo, P. Lelesius V.R.P. informaturum [7].

2. Quod attinet ad nostram Hungariam quae mihi quaedam Erynnis [8] videtur, eripuimus ex arenda tanquam ex manifesto periculo iacturae bonorum nostrum collegium, Deo sit laus. Iam aliud tentant boni Societatis amici; ut nimirum illa bona commutemus in decimas de quibus nuper V.R.P. scripsi [9], quae sunt archiepiscopatus strigoniensis. Voluerunt [392*v*] nuper in iudiciis possoniensibus nos adigere ut statim consentiremus, et multum urgebant ut cito fieret. Nos tergiversati sumus ut potuimus et evasimus. Undescri[be]bam V.R.P. nos urgeri.

---

[4] L. Classovitius S.I.; cf. supra, doc. 188 n. 2 et doc. 270 n. 4.

[5] G. Schönberger S.I., socius Patris Carrillo in Transylvania. Socios in Transylvaniae degentes P. Provincialis demum catalogo personarum provinciae Austriae adscribi curavit; v. *Cat. Prov. Austr.* I 516.

[6] In catalogo personarum collegii varalliensis anni 1592 P. Cassovius dicitur esse superior et non rector collegii; v. infra, doc. 270.

[7] Litteras Patris Leleszi, diei 27 dec. 1591, ad P. Generalem datas v. supra, doc. 265.

[8] Erynnis est vindicta seu poena animi occisi; cf. *Der kleine Pauly* II (Stuttgart 1967) 358-59.

[9] Vide eius epistolam, diei 14 dec., ad P. Generalem; supra, doc. 263 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Iam mihi Princeps Ernestus dixit cameraticos mecum acturos de ea re. Hucusque nihil actum est, forte finitis festis agent. Videbimus quid proponent. Patres consultores maiori ex parte consulunt hanc mutationem, P. Scherer [10] omnino dissuadet. Ego valde reformido nobilium hungarorum capita si habeant aliquas vineas in quibus deberemus accipere decimas, quia si illis placeret, parent; sin minus, armata manu custodient suas vineas et suum vinum cum decimis auferent. Summa enim rei in Hungaria vivitur ex rapto. Qui fortior est, bona sua retinet. Quicquid tamen illud sit, oportet nos audire quid nobis proponent. Habebimus ut spero tempus respondendi et V.R.P. scribendi, nisi ita agant cum principe et Caesare ut nobis imponatur ex mandatis Caesaris et Principis ut faciamus hanc versuram et mutationem. Et ideo aliqualem cuperem habere informationem et inclinationem V.R.P. [11] ne faceremus aliquid quod possit displicere. Apud me quasi certum est quod nunquam habebimus celebrem imo nec mediocrem scholam sive collegium Varalliae, quia locus est remotus ab omni hominum frequentia et procul dissitus ab hungarica nobilitate; tum etiam hungari qui sunt in aliis locis, ad hunc non mittent suos filios sive alumnos. Addo quod Imperator non faciet alibi collegium nisi mutatis bonis. Ita plane videor augurari. Sakolsa [12] autem civitas est in finibus Moraviae, in qua et circum quam [c] magna est nobilitas hungarica, et ex ea civitate tum Viennae tum Olomucii habemus studiosos. Doleo quod debeam toties de Hungaria molestare V.R.P. Occurrebat mihi quid si Summus Pontifex commendaret Imperatori hoc negotium suaviter ut illud regnum iuvari possit. Sed unum attendat V.R.P. quod hic non admittuntur facile huiusmodi commendationes (quae subinde obsunt) nisi vel occasione vel ea prudentia quae sine dubio est in capite Summi Capitis [393*r*] qua offendi non possit qui recipit commendationes. Habent suas causas proculdubio . . .

---

[a] nec possem *sup.* / [b] mores *del.*, *sed rest.* / [c] quam *del.* mul[ta].

---

[10] Georgius Scherer S.I., rector collegii viennensis.

[11] Responsum vide infra, doc. 274 § 1.

[12] De collegio hungarico in civitatem Szakolcza transferendo cf. supra, doc. 263 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

267

STEPHANUS JÓSIKA LEGATUS PRINC. TRANSYLV. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 28 DECEMBRIS 1591 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 169* 394*r*-95*v* (*prius* 14 17 167); autographum.
SUMMARIUM: *Petit ut Romae sibi conducatur hospitium.*

Reverendissime in Christo Pater.

Serenissimus Transylvaniae Princeps expedivit me cum certis mandatis ad Suam Sanctitatem [1] et iam per Dei gratiam cum tota comitiva mea salvus Viennam perveni. Volui R.mam P.V. de meo in Urbem accessu cerciorem reddere eamque rogare ut mihi prospiceret de comodo hospicio ubi honorifice pro Principis nostri dignitate commorari per duas septimanas possim cum tota familia. Item duos currus conducere, unum pro mea persona, alterum pro familia. Rogo ut quamdiu ego Florenciae moram traxero apud Magnum Hetruriae Ducem [2], ad quem etiam mandata habeo a Ser.mo Principe, R.P.V. me cerciorem reddat de modo quo in Urbem ingredi debeam. Multa habeo quae cum R.P. praesens conferam, quae, ut spero, erunt illi quam gratissima. Haec nunc satis. Cetera coram luculenter. Oro tantum R.P.V. ut hospicium et currus nobis provideat, modum etiam praescribat qua racione pro dignitate Principis nostri nobis in Urbem ingredi expediat. Quod si R.P.V., ut spero, mihi consilio suo et auxilio adfuerit, [394*v*] faciet Ser.mo Principi nostro rem gratissimam et omni officiorum genere prosequendam. Interim me R.P.V. commendo; quam feliciter valere cupio. Vienna 28 decembris 1591 [3].

Reverendissimae Paternitatis Vestrae servitor et filius

Stephanus Josica mp.

---

[1] De legatione Stephani Jósika romana cf. ea quae P. Carrillo ad P. Generalem retulerat; supra, doc. 256 § 6.
[2] Ferdinandus I de Medici; cf. supra, doc. 266 adn. 2.
[3] Responsum Patris Generalis est diei 16 ian. 1592; vide infra, doc. 273.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [395*v*] Reverendissimo in Christo Patri, Domino Claudio Aquaviva praeposito generali Societatis Iesu etc., Domino Patri observandissimo. — Romae.

268

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNI 1591

TEXTUS: Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. « *Litt. Ann. Prov. Austr.* 1589-1600 » 161-64; originale.

SUMMARIUM: 1. *Templum S. Georgii comes Illésházy violenta manu occupat.* — 2. *Praecipuos tamen auctores Deus punivit.* — 3. *Nonnulla divinae gratiae manifesta signa.* — 4. *Exempla virtutum, praesertim constantiae in fide orthodoxa.* — 5. *Varia pietatis exercitia.* — 6. *De scholis et Societatis ministeriis.* — 7. *Res Selliae peracta.*

Collegium varalliense [1]

In Hungaria duobus potissimum in locis: Varalliae et Selliae 16 aut 17 socii versati sunt hoc anno, 11 patres, reliqui fratres [2]. Et licet quidam levioribus morbis tentati fuerint, omnes tamen incolumes vineae suae bonitas divina servavit.

1. Varalliae nostris neque labores defuerunt, neque aliquid pro Christo patiendi occasio, neque laborum fructus. Sex enim pagi qui a parocho haeretico administrabantur, maiori pro parte fidem catholicam amplexi, confessionibus generalibus Deo reconciliati et catholice Christi corpore hoc anno primum refecti sunt. Factum id est exacto ex illa parochia lutherano ministro. Sed eam felicitatem diabolus invidens nobis et hominum agrestium animis comitem [3] et comitatum thurociensem contra nos totum armavit. Qui quatuor hominum millibus

---

[1] Litteras annuas anni 1590 collegii varalliensis et residentiae selliensis in Hungaria, vide supra, doc. 197.

[2] Catalogum sociorum exeunte anno 1591 collegii varalliensis vide inferius doc. 270.

[3] Stephanus Illésházy; cf. supra, doc. 19 adn. 1 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

armatorum parochiale templum S. Georgii invasit, nostris inermibus violenter ablatum occupavit; et ibidem ministris haereticis vicinarum parochiarum (nostris exclusis) suas prophanationes peragendi fecit potestatem [4]. Ne in hoc tumultu vita nostrorum aliquibus eriperetur, Dei beneficio tribuimus et circumspectioni superiorum. Certe voluntas adversariis audacter aliquid agendi non defuit, cum nobilem virum quemdam audiremus quodam die iurantem: aut ipsum aut sacerdotem aliquem iesuitarum eo die caput amissurum. Quamvis autem parochiale illud templum nostris sit ereptum, plerique tamen subditorum, quorum Deus corda tetigit, nostros verbi divini et sacramentorum causa libenter accedunt. Caeteri etiam metu continentur in officio.

2. Accidit autem res animadversione digna, quia praecipui autores tumultus illius contra templum S. Georgii divina quadam ultione tangantur. Ipso enim die S. Iacobi apostoli quo tragaedia illa contra nos agebatur per comitem, uxor eius antea aegra, tunc acriori morbo correpta est suaque putida tabe et ipsum maritum et filium et nurum afflavit adeo ut et sibi et domesticis gravis nec sana vivere possit nec mori. Comitis quoque frater, qui in eo praeclaro bello dux erat exercitus, non multo post gravissimo languore correptus in discrimen amittendi pedis incidit. Alius non infirmus inter concitatores huius procellae equo delapsus in conspectu nostri patris hoc retulit beneficium quia ex tanto periculo vivus evaserit, monente Deo proculdubio ut meliora consilia deinceps meditari inciperet. Alius propriis in aedibus est a latronibus inter prandendum multis rebus, auro, veste praeciosa spoliatus, vitam pene amiserat; ministrum enim mensae e medio sustulere. Est porro non infima nobilitate baro, comiti sanguine iunctus religionis hostis acerrimus. Quae omnia, gravissima per se, divinae gratiae singularibus argumentis cumulata sunt quatuor personis post percepta sacramenta paenitentiae, Eucharistiae et extremae unctionis ab extremo pene vitae spiritu incolumitati restitutis.

3. Nec minor in agros post ecclesiasticas preces eadem benignitas divina proflusit, quandoquidem in non remotis locis pleraeque segetes lutheranorum grandine sunt conquassatae, nostrorum subditorum etsi pluvias passae multas, tamen nocumento graviore caruerunt, et copia frugum tanta extitit quantam iam pluribus annis desiderarunt. Quod eo confirmatius videri debet quandoquidem eandem, ut multi putant,

---

[4] Relationem Patris Szántó de occupatione templi vide supra, doc. 232 § 9; et Patris Provincialis; supra, doc. 238 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ob causam etiam anno praeterito siccitas illa et calores inusitati detrimenti minus iis in locis segetibus attulerunt. [162]

Agni quoque caerei consecrati usus duabus personis partu periclitantibus auxilio fuit. Faemina quaedam loco haeretico graviter diuturno morbo conflictans multis remediis adhibitis cum nihil proficeret, nocte monita in somnis a venerando canitie sene peteret sibi in remedium morbi aquam et herbas benedictas, mane cum fidelem in hoc negocio hominem inter lutheranos non inveniret, quendam ex nostris subditis accersit, eumque hac de causa ad nos transmittit. Accipit a nobis cum aqua benedictas herbas, utitur, sanatur. Quae iam aliis est author compluribus ut huiusmodi res sacris precibus consecratas minus aspernentur; aliis etiam ut non sine fructu utantur. Quidam vino benedicto in festo S. Ioannis evangelistae gravissimos dolores capitis depulit. Haec miraculis vicina. Quae sequuntur, partim mores, partim fidei catholicae constantiam etiam in morte confirmant.

4. Adolescenti cuidam studioso nostrarum scholarum fur quasdam res abstulerat. Captus est et in carcerem coniectus. Hominem studiosus ea conditione liberum dimittit ut peccata quamprimum confessione purget. Quidam triginta et amplius milliaribus ex haereticorum locis ad nos Varalliam confessionis et communionis causa venit. Haeretici quoque vicini non pauci ad conciones patrum in pagos advolant. Nostros libentius quam suos audiunt, laudantque tamquam rebus sacris attentius incumbentes. Eleemosynas quoque sacellis pagorum erogant, eorumque ornatum et conservationem promovent. Testantur id duae campanae in sacello S. Crucis Valchae[5] collocatae, diversorum hominum liberalitate conflatae. Subinde etiam apud nos occulte confitentur et communicant quia intelligant suos ministros veros sacramentorum dispensatores non esse. Iidem illi nos nostramque doctrinam apud suos constanter defendunt, licet ob id iniurias insignes ab improbis patiantur. Liberi quoque parentum haereticorum, virgines potissimum, si forte ad subditos nostros famulatus causa veniunt, ita fidei catholicae veritate capiuntur ut ad parentes haereticos reverti recusent. Nobile quoque fuit exemplum constantiae in fide catholica senis cuiusdam qui iam duos annos religionem susceptam serio tuetur. Huius gratia totius comitatus odium contraxit; carcerem quoque et vincula in arce comitis tribus mensibus pertulit. Quo tempore diversis criminationibus et vanissimis vitam hominis impetentes adversarii, non solum fidem ex eius animo delere, sed etiam spiritum eripere frustra conati sunt. Libe-

---

[5] De pago Valča cf. MAH II 951.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ratus is tandem est diligentia superiorum ex carcere, nec tamen ab adversariorum infestatione omnino liber evasit. Nam messis tempore sex aut septem plaustra avenae ex agro quem sibi locatum senex hoc anno conseverat, per summam iniuriam nobilis quidam vir avexit. Quam ille iniuriam propter Deum et fidem se aequo animo ferre nobis saepe testatus est.

5. Oppidanorum porro varalliensium et trium pagorum adiunctorum pietatem in sacris frequentandis, concione et missae sacrificio ad finem usque diebus dominicis et festis audiendo constantiam, ieiuniis inter medios haereticos servandis et defendendis libertatem spectare iucundius est quam audire. Videas homines simplices aetate summa, hyeme etiam summa, adolescentes quoque et puellas omnes fere tenuissime vestitos, pertinaci constantia cum saevissimis frigoribus contendere et rebus sacris atque caerimoniis plus delectari quam iniuriis aeris labefactari. In festo Paschae nemo non confitetur et [163] communicat; diebus aliis quoque tum festis tum prophanis non raro sacramenta frequentant. Nostris certe fuit non iniocundus labor sacris Paschae feriis cum partitis ordinibus certo tempore adolescentes et virgines, certo viri, certo coniugatae faeminae ad sacramenta percipienda ventitarent; raroque aliquando pesona pluribus aliis incomitata divinam mensam accederet.

Processiones solitas et Sanctissimi Corporis Christi potissimum circumgestionem per oppidum maiori quam unquam hactenus frequentia celebraverunt. Qua quidem supplicatione senis cuiusdam centum annos nati ita captus est animus ut a tribus milliaribus advenerit eius comitandae gratia, et pago haeretico deinde omnino relicto, in nostrum pagum concesserit, totius vitae confessionem fecerit, eandem saepius repetierit: denique vitam finiens catholice sepultus sit. Quod vehementer optabat. Et quoniam adhuc senem tam faelici morte beatum delapsi sumus, libet et alia huiusmodi exempla recensere. Senex 108 annorum, semper inter haereticos versatus, quarto ante mortem mense a nostris sacramenta suscepit. Anus senio confecta ex locis itidem haereticis Varalliam venit ut inter catholicos catholice vitam finiret. Vota non despexit Deus. Eamque anhelantem ad aeternam faelicitatem, nocte ipsa qua Christus captus est, abstulit, rebus sacris ad tantum iter rite comparatam. Huius anima caelesti vultu ipsa hora mortis cuidam orientem versus ferri visa est. Fuit et alius senex 90 annorum qui totius vitae confessione purgatus et sacra synaxi refectus vitam finivit. Hic quoque cathedram pestilentem fugiens ut bene moreretur, Varalliam venerat hoc anno. Amisimus quoque vel potius in caelum praemisimus duos senes: alterum pro nonagenarium, filium huius alterum non multo

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

patre iuniorem. Agrestes quidem, sed qui testes catholicae religionis his in locis singulari pietate sese vicinis suis probaverant, et mortem naturae debitam sanctissimis religionis nostrae mysteriis iucundiorem sibi effecerant. Venit in horum locum iam alius itidem senex centum et aliquot annis maior qui et haereses, in quibus vixerat, reliquit et in catholica religione finire vitam desiderat. Hic animum more catholico totius vitae labe purgatum sacramento Eucharistiae reficit, non sine multorum in fide confirmatione. Haec de senibus. Redeamus ad iuvenes.

6. In scholis quatuor classium adolescentes docemus: suprema humanitas, quam hoc anno auspicati sumus, 15 discipulos continet; reliquae reliquos inferiores. Instruuntur rebus divinis et litteris pro viribus nostris. Non pauci bonam spem sui profectus exhibent. Haec de scholis. Veniamus ad forum. Die dedicationi nostri templi sacro magnus populus in oppidulo versabatur utriusque sexus, et post epulas festivas choreas exercebat. Contigit nostrum sacerdotem praeterire, qui ut populum ad templum invitaret, persuasit cytharaedis ut se sequerentur et carmina quaedam pia personarent. Obtemperant illi, sequuntur sacerdotem cytharaedos relictis choraeis et potomnibus sequitur populus omnis aetatis et sexus. Templum hominibus impletur.

Ex collegio varalliensi hoc anno facta est missio non inutilis ad quemdam locum distantem itinere diei. Tres sunt pagi eiusdem nominis [6] et parochiae non multum a se invicem distantes ubi primum illud divinitus accidisse videtur ut eo sacerdote nostro ex obedientia profecto, paucis post diebus parochus lutheranus phrenesi correptus extingueretur. Cuius morte facta est liberior sacerdoti nostro suo fungendi [164] officio potestas. Hic tum doctrina tum singulari pietate et modestia parochianorum animos admodum sibi devincit, habetque confitentes et communicantes catholice non paucos. Adeoque illic res catholica bene geritur ut vicini catholicam fidem slechensem appellare consueverint.

7. Selliae iustas ob causas non toto anno morati sunt nostri [7]. Id tamen tempus quo eos ibi esse contigit, non omnino sine fructu exactum est. A mense itaque martio usque ad finem anni conciones omnibus diebus festis et dominicis ad populum habitae in oppidulo, pagisque vicinis. Frequenter quoque in vicina quadam parochia eiusque pagis doctrina christiana est tradita. Aegrotis et animam degentibus sacramenta frequenter exhibita. Ob inopiam sacerdotum catholicorum saepe

---

[6] De pago Tri Sliače cf. *ib.*

[7] Cf. supra, doc. 197 II § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sacramentum baptismi. Martio confessiones generales auditae totius vitae ad 30 personarum adultarum quae antea ritu catholico nunquam, sed apud haereticos confiteri solitae erant, et in fide eruditae sunt, et ad concionem catholicam adductae. Aprili confessiones auditae 29 personarum quarum aliquae a multis annis, aliae nunquam prius erant confessae, et tum ad fidem reductae tum in ea confirmatae. Item una persona quae confessionem distulerat, ad annum octavum, aliae duae ad 20, aliae ad 25, aliae ad 35, aliae ad 40, facta confessione generali totius vitae communicarunt. Mense decembri septem personae catholicae factae et totius vitae maculis abstersis caelestis panis effectae participes. In his aliisque similibus Societatis exercitiis non defuit saepe patientiae exercendae occasio, dum ab haereticis et malevolis subinde flagitia falso in nos iactarentur quae temporis progressu vana fuisse apparuerunt. In pagis vicinis singulare est puerorum studium in doctrina Christi perdiscenda. Ad quam libentissime cum per tempus licet, accurrunt. Fuerunt qui in pascuis relicto pecore accederent, et cum aliud non esset ad manum, campanula quae boum collo appendi solet, convocati libenter convenerunt. Ubi nonnullis iniecta iam est dubitatio de fide lutheranorum quos propediem, spes est, ad Ecclesiam redituros. Sepeliebatur quidam, quo non parva hominum multitudo confluxerat. Hic noster sacerdos verba faciens de ratione mortis evitandae et vitae aeternae consequendae, primum a quibusdam aegre auditus, postea etiam libenter, publice flexis genibus pro fidelibus defunctis multis sequentibus oravit. Quod in eo loco iam multis annis factum non est.

269

PEREGRINATIO NOVITIORUM PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNO 1591

TEXTUS: *Austr. 132* 105*r*-08*v*; originale.

Praecipua puncta rerum quae in peregrinationibus novitiorum Societatis Iesu in provincia Austriae anno 1591 contigerunt[1].
Ad R.P. Bartholomaeum Villerium Societatis Iesu in Austria praepositum provincialem ... [105] ...
Peregrinatio turocensis

Mihi hanc peregrinationem acurate intuenti occurrunt quidem plurima, sed duo prae caeteris potissimum sibi locum dicerem vendicare.

[1] Historiam peregrinationis novitiorum anno 1590 factae vide supra, doc. 198.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Tribulatio videlicet et prosperitas. Quorum utrum alteri praeponam, sum dubius. Tanta siquidem fuit corporum vexatio ut si verbera considerem, ea non defuerunt, si morbos, membrorumque afflictionem, ab illa, uno duntaxat excepto, nullus penitus fuit immunis. Imo dum haec scriberem, e quatuor sociis unus non sine gravi periculo adhuc decumbebat; si vitae pericula, ea fuerunt maxima, si victus penuriam, vix panem atrum ad famem depellendam habuimus, si lecti rationem, magni beneficii loco habuimus stabulum aut paleas impetrare. Contra vero si in tantis angustiis animi respicias aequitatem, maxima; si eleemosynas, copiosas, si nonnullorum erga nos amorem, summus; si cum hostibus fidei disputationem, acerrima, si denique nostram cum iudaeis, lutheranis, calvinianis, reliquisque huius farinae conversationem [106] fructus, Deo laus, ex illa haud contemnendus extiterit. Quae omnia dignissima videntur de quibus particularius aliquid referatur.

Cum itaque fessi (ut a primo incipiam) non minus quam famelici per Sclavoniam oberraremus, Ilaviam [2] civitatem a longe arce magnifica conspicuam videmus. Eo pleni spe hospitium illic aut certe eleemosynam corrogaturi festinamus. Addebat vero animum quod diceretur dominum arcis [3] haereticum licet, a nobis tamen, nisi ingratitudinis notam vellet incurrere, haud fore alienum. Eius siquidem filium ab ineunte aetate nostri tum in doctrina tum in moribus praeclare instituissent. Quin igitur eum adiremus? Sed nobis quod eum in arce non offendissemus dolentibus, suadent famuli tantisper praestolemur, affuturum eum ilico. Praestolamur, redit, itineris causam aperimus, audit humaniter quoad Societatis Iesu mentio facta est. Hoc enim nomen, ubi ad aures eius pervenisset, in tantam subito rabiem convertitur ut scilicet qui aderant, insania correptum, neque enim latini idiomatis ignari aliam repentini furoris causam norant, arbitrarentur. Et ut quod conceperat adversus Societatem odium illis demonstraret, arrepto utraque manu baculo quem Dei permissu dum manibus tractabat, eum qui sibi loquebatur fratrem vi maxima non sine gravissimo oculi alterius periculo per summum scelus ferit in faciem. Quam hominis immanitatem barbaramque feritatem livores et signa quae ad multos dies in facie videre erat praeter copiosum qui e naribus effluxit ilico sanguinem, luculenter declararunt. Et hae sunt gratiae quas pro laboribus a nostri ordinis hominibus in excolenda eius filii barbara indole adhibitis ingra-

---

[2] Il'ava - Illava (Slovachia).

[3] Verosimiliter Ioannes Ostrosith; cf. *Révai Lex.* X 505-06; NAGY VIII 301.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tissimus iste homo retulit. Nec mirum, quandoquidem adolescens praeter scientiam insignesque mores quos apud nostros imbiberat, Deum etiam in recta veraque fide catholica ac romana, a qua nec crudeles parentis minae nec atrocia verba, nec dura verbera avellere unquam potuerunt, colere didicisset. Et hoc per hominem malevolum Deus alto sapientique suo iudicio famulis suis inferri permisit. Quod vero sequitur, eum ad maiorem sui nominis glorificationem gloriosioremque coronandi occasionem non tam permisisse quam immisisse crediderim.

Robusti omnes integrisque viribus vix plene iter eramus ingressi, cum ecce omnium pene fortissimus quique humano loquendi modo maioribus ad iter peragendum pollebat viribus, in gravem adeo cadit infirmitatem ut de eo in praedio domus nostrae in quo tunc unus de iis fratribus qui res domesticas curant, morabatur [4], et ad quod eo die deflexuri eramus, relinquendo, omnes serio cogitarent. Et hoc futurarum in hac peregrinatione tragaediarum molestiarumque quoddam esse praesagium non obscure colligebamus. Sed hoc prima nocte, Dei in primis beneficio eiusque quem diximus fratris charitate ac industria, viribus restituto inceptum iter prosequimur, omnesque sani Turocium [5] tendimus ac pervenimus. [107]

Hic ergo, dum nos aliquamdiu patres quiescere viresque itineris difficultatibus debilitatas resumere ac refocillare iubent, duo alii, praeter omnium expectationem, ut praedicti praesagii veritas ipsius completione demonstraretur, non sine aliquo vitae periculo incipiunt decumbere. In quo casu quid agerent patres nostrae sanitatis cupidissimi ubi nec medicorum nec medicinarum erat copia, aer etiam non omnino nobis faveret? Utriusque ergo partis momentis ac rationibus acurate ponderatis, satius fore ut nos curru commodo conducto Scheliam, quae nostrorum in Hungaria residentia est, mittant concludunt, existimantes aut aeris mutationem nostrae valetudini profuturam aut certe illic Brunae si nos curru remittere necessitas cogeret, fore viciniores.

Scheliae cum unus statim convalesceret, alterius morbo ingravescente, illum quem itineri conficiendo idoneum iudicabant, adiuncto illi uno de robustioribus socio domum remisere; hunc vero in omnem eventum una cum quarto qui ei esset et consolationi et auxilio, ad tempus apud se retinere statuerunt. Cum vero dolor de vehementia nil remitteret, quin potius de die in diem morbus intendi magis ac magis videretur, conducunt aurigam et currum qui ambos domum deferat.

---

[4] Fortasse Gaspar Albensis S.I.; cf. supra, doc. 199 et inferius, doc. 270.
[5] Ad collegium varalliense S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In hac vero currus per montes agitatione minime convaluit, sed hodie adhuc, ut supra memini, pugnat cum infirmitate. Nec tamen hic morborum finis. Qui enim pedites Viennam versus prius dimissi fuerant, eo quidem post alias plurimas miserias superatas pervenere, sed uno egregie debili qui vix post multos dies pristinam illic valetudinem recuperavit. Tot tantisque angustiis circumdati, quo nos verteremus, ad quem confugeremus, nisi ad eum cuius amore sic probari, si non iucundum (ut est hominum natura fragilis) utile certe erat ac proficuum. At vero si pericula cum corporis tum animae quibus famuli Dei circumventi fuerunt, vellem recensere, certe brevitatis limites excederem. Et sane quam periculosum hoc iter hungaricum est, partim ob odium insatiabile quo nostros prosequuntur, partim ob frequentia latrocinia quae illic committuntur, ut praeclare cum illis agi qui illac transeunt existimetur, si rebus amissis vivi aut sani latronum manus evadant. Quocirca nobis saepe venit in mentem, vereri ne (post tot illius loci hominum dissuasiones qui nos sylvas illas densissimas montesque periculosissimos quos nemo etiam bene armatus aut multa militum caterva stipatus tutus petransit, salvos praeterituros negabant) temerarium negotium aggredi Deumque tentare quodammodo tam apertis adeundis periculis videremur. Qua tamen suspicione nos liberavit, quod sciremus nos obedientiae virtutis cui Domini spiritus praesidet, niti certitudini. Illud etiam occurrebat saepe numero quod se P. Xavier a P.N.S.M. Ignatio audisse quodam in loco refert: Omnibus iis qui in Societate nostra versantur, summo studio conatuque elaborandum esse ut inanes ab se timores et caetera cuncta depellant quae homini quo minus totam in uno Deo spem collecet, impedimento esse consuevere. Licet igitur diebus praeteritis multos in iis locis spoliatos, multos e medio sublatos incolae dictitarent, Deo tamen ductore, in quo spes nostras habebamus repositas, incolumes (res sane miraculo haud absimilis) semel ac iterum transivimus. Sed alia his maiora longe nec iam corporis, sed animae pericula non sine singulari Dei auxilio effugimus.

Neque enim reticendum puto quod noctem unam insomnem (ob timorem impudicarum quarum aliquot insciis nobis in hospitio esse serius quam voluissemus, deprehendimus quasque nobis insidias moliri non obscuris inditiis coniecimus) preces cum timore et tremore ad Deum fundendo duxerimus. Quibus omnibus consideratis, prudens rerum aestimator non difficile coniiciet, minimam nostram curam de cibo et potu quae nonnulli e nostris ultro oblata respuissent, extitisse. Coniectare quoque licet quibus oculis fratres nostros charissimos in tanta cubandi incommoditate, stabulis videlicet aliisque locis sordidioribus, aegro corpore, vacuo stomacho, viribusque destitutos iacere aspice-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

remus, quo compassionis genere eos prosequeremur, quam parum de nobis ipsis essemus solliciti, dum praesertim ita affectos vociferantium puerorum turbam, clamoribus lapidibusque insequerentur, dum a viris gravibus, catholicis, imo, quod pungebat acerbius, ecclesiasticis atque adeo religiosis a quibus nos eleemosynam accepturos sperabamus, aut cachinnis aut dicteriis acerbisque iocis nec non contumeliis (dum nos ut alias saepe ad opes quibus iesuitas abundare dicebant, mordaci ioco remitterent, pallacia obiicerent, altas structuras, quadrigas) aut etiam asperioribus verbis exciperemur.

In his tamen omnibus, Dei beneficio nunquam mentis nostrae tranquillitas, quippe solide in Christi vestigiis fundata aut commota est aut ullo modo perturbata. Nam si multi nomen nostrum blasphemabant, multi tamen ultro invitabant, nosque habebant comiter. Si multi nostri instituti sequacibus maledicebant, multi benedicebant; si multi nos Dei amore hospitium quaerentes cum furore et indignatione a suis aedibus arcebant, non defuerunt tamen qui nos ultro citroque accerserent, tribusque integris diebus foverent. In quo quidem genere primum locum sibi facile vendicat Admodum R.D. abbas Vellehradensis [6] qui post tridui quietem nobis currum Turocium usque obtulit quidem, sed cum gratiarum actione recusantes ad tres germanicas leucas suscipere coegit. Non defuerunt viri nobiles qui solo Societatis Iesu nomine audito, quod alii tantopere execrantur, ad nostrum hospitium fercula lautissima transmitterent, plura missuri si consensum praebuissemus. Non defuerunt et hoc in urbibus haeretici viri clarissimi qui nos tale quid nihil opinantes, incitato cursu insequerentur, infimis nos precibus ad suas aedes invitarent, exciperent honorifice, nostrum alloquium beneficii loco haberent. Quod certe eo fuit admirabilius eoque magis divinam providentiam praedicant quod [108] eodem die, nisi nos retinuisset, in latronum manus incidissemus. Non defuerunt qui Societatem nostram nostrumque institutum summis extollentes encomiis nos largo donarent viatico. Sed quid mirum cum et ipsimet ministri haeretici seu ut se vocant, reformatae ecclesiae lumina ac rectores, non inviti qui essemus licet probe agnoscerent, manus dederint auxiliatrices. Sed nos ne tot acceptis beneficiis (tribulationes enim ac persecutiones ex aequo cum prosperitatibus beneficia censebamus) coram Summo benefactore ingrati reperiremur, haud omisimus suo loco rudes christianae legis rudimentis instruere. Et certe in tanta haereseon diversitate dum videtur

[6] Eckhardus de Šwoben (Schwaben) abbas monasterii de Velehrad ab anno 1587; cf. G. WOLNY, *Kirchliche Topographie von Mähren* I Abt./II B. 260.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

unus Germaniae evangelistam seu prophetam Lutherum in caelum eveheret, alius ei praeferret Philippum, alii utrique idolum genevense, alius denique monstrum thubingense supra omnes collocaret. In hac, inquam, sectarum varietate disputandi aut docendi nunquam nobis defuit materies. Quapropter nonnullos qui nos importune futilibus argumentationibus fatigabant, solidis ita confudimus ut non parum lepide, ilico suis condiscipulis facti fabula et opprobrium ab iisdem cachinnis exsibilarentur. Qui vero animo erant quietiori, quique magis doceri quam sua ostentare velle viderentur, non contemnendo cum fructu a nobis sunt eruditi. Quendam etiam qui prius romanae Ecclesiae paruerat, sed ob vitae libertatem novis evangelii preconibus perfidus iam adhaereret, eo deduximus ut non sine doloris indiciis hocce consilium tanquam temerarium caeperit detestari, mentemque saniori ad primam fidem primaque castra redire polliceretur. Multos alios qui vacillabant, confirmavimus. Sed praecipue foeminam quandam quam partim blandimentis, partim minis et verberibus maritus a fide catholica ad Lutheri insanias iam diu studuerat avocare . . .

270

CATALOGUS PERSONARUM COLLEGII VARALLIENSIS [1]

Anno 1592

Textus: 1. *Austr. 123* 13*r*; originale Romam missum. — 2. In S. Monte Pannoniae (Pannonhalma in Hungaria), Bibl. Archiabbatiae OSB, ms. 118 - J - 1.

Editio: *Cat. Prov. Austr.* I 515.

Collegii varalliensis [catalogus]

1. R.P. Stephanus Cassovius superior.

---

[1] Catalogus noster excerptus est ex totius provinciae Austriae catalogo, pro anno 1592 conscriptio; quem videre est typis expressum in *Cat. Prov. Austr.* I 505-16.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. P. Martinus Ignatius minister et concionator in nostro templo et parochia, consultor.

3. P. Marcus [Pitačić] sisiensis, concionator Selliae, consultor et admonitor.

4. P. Leonardus [Classovitius] sepusiensis, adiutor P. Marci et consultor.

5. P. Thomas Thoralba procurator.

6. P. Cosmas Nicolai balensis, praefectus scholarum et professor humanitatis.

7. P. Florentius Morus confessarius collegii et magister grammaticae.

8. P. Iacobus Verniers praeceptor syntaxeos, alumnorum collegii praefectus et concionator in parochia.

9. P. Ludovicus Lucari dalmata in parochiis concionator.

10. P. Laurentius Critander infimae classis praeceptor et in parochiis concionator.

11. Gasparus Albanensis [Fejérvári].

12. Ioannes Hammannus procuratoris adiutor.

13. Casparus Scherer Selliae in omnibus coadiutor.

14. Antonius Calari [Catani] italus, cocus.

15. Michael Hocholczer sacristanus.

16. Gallus Picker tyrolensis, ad omnia.

17. Theodorus Busaeus cum haereticis agens.

271

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 4 IANUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 7*r*-9*v* (*prius* 8-10 et 9-11); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De praepositura thuroc. Camerae Regiae in arendam danda; et de proposito ut collegium fiat in Szakolcza.* — 2. *Ut missio transylvanica non attribuatur provinciae Austriae.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

... 1. Scripsi quaedam praeterita septimana de Hungaria nostra [1]. Iam vero aliquid apertius ad maiorem informationem. Iussu Ser.mi Principis Ernesti ex Camera Hungarica missi sunt ad me duo viri qui agerent de illa praepositura. Quique haec tractarunt: Primum, Suam Ser.tem nomine S. Maiestatis cupere ut bona praepositurae sibi (Camerae Regiae) [a] traderentur ad arendam potius quam alteri quandoquidem aliis volumus tradere. Vellent nobis assignare certas pecunias liberas et securas certo in loco Possonii, nimirum quae non essent in Camera nec ullo modo a Camera retinerentur. Nos autem haberemus regressum, ut vocant, ad praeposituram et ad bona eius si casu non numerarentur statis et fixis terminis pecuniae. Insuper haberemus monasterium franciscanorum quod est in civitate Sakolsa (de qua nuper scripsi) [2] in qua et circa eam numerosi sunt nobiles hungari ad habendam studiosorum frequentiam.

Alterum proposuerunt, sed minus urserunt, quod reformidarent ex mente Principis quod non acceptaremus, nimirum ut loco praepositurae haberemus decimas circa ipsam civitatem Sakolsam, de quibus nuper satis multa [b] scripsi V.R.P. [3]. Has propositiones illorum proposui consultoribus meis, quibus adhibui P. Lelesium, P. Stephanum Aratorem, P. Nicolaum Martonium et P. Christianum [4] et P. Nicolaum Limburgum [5]. Nullus ex omnibus fuit qui iudicaret mutationem faciendam esse in bonis ut nimirum pro praepositura acciperemus decimas. Maxime quod decimae in Hungaria essent in maiori periculo quam bona. Quod nobiles communiter habeant et accipiant tum a rege tum ab ecclesiasticis in arendam, et raro est concordia nisi sit dominus potentior qui dat illas decimas ad arendam. Et quoniam non essemus potentiores illis dominis qui iure regni solent habere eiusmodi arendas, saepe non possemus extorquere pecunias arendae. Quod si alteri dare vellemus, ille qui antea habuit, non pateretur. Sic res armis gereretur et nos decimis privaremur. Unde patres non consulunt. Ut autem accipia-[7*v*]mus pecunias pro arenda potius consulunt. Modo illae assignentur firmiter et cum regressu ad bona. Volunt autem cameratici ut hoc probemus ad duos vel tres annos.

In hoc modo arendae habeo difficultatem. Nimirum quod nostri patres aliqui debebunt esse et Varalliae et Selliae ut habeant curam ani-

---

[1] Litterae sunt diei 28 dec.; quas vide supra, doc. 266.
[2] Vide supra, doc. 266 § 2.
[3] Vide supra, doc. 263 § 2.
[4] Chr. Numitius S.I.; cf. supra, doc. 75 adn. 35.
[5] N. Limburgius S.I. (1542c-1599), belga; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 721.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

marum et concionentur. Quod dum facient, non assequentur fructum quem alioquin haberent si bona haberent in manibus, quia rustici non curabunt illos, sed dominos officiales qui tractabunt bona; qui fortassis erunt haeretici. Patres nunc nodum non solverunt, sed varie senserunt. Et certe magna est difficultas. Si invenirentur sacerdotes catholici qui quidem suo tempore inveniri poterunt, difficultas haec facile tolleretur. Voluimus probare Selliae cum aliquo parocho. Sed illo in vita nihil fuit foedius. Unde adhuc in carceribus iacet captus ab ordinario qui forte poenas acriores de illo sumet. In his vero V.R.P. dignetur cito significare suam voluntatem. Conabor tergiversari in responsione quousque V.R.P. respondeat. Intra quindecim dies volunt ut respondeam. Conabor ut potero rem deducere longius nisi me compellat Ser.mus Princeps. Si pecuniae illae assecurarentur et ius haberemus in praeposituram, forte cum tempore inveniremus modum nos extricandi ex parochiis; quia sperarem suo tempore nos habituros tot studiosos ex quibus facile ad ordines sacros assumerentur idonei. Hactenus autem non habuimus solidas scholas, nec studiosi sunt expectandi Varalliae alicuius momenti. Imperator autem vix dabit nobis aliquem locum si iudicare possum. Civitatem autem Sakolsam omnium iudicio puto esse ad scholas idoneam in multorum hominum frequentia et uberrimo solo. Plerique sunt catholici qui nos amant et cupiunt.

Nondum egi cum Principe et cum amicis qui possunt nobis pro utilitate nostrae Societatis consulere. Scribit mihi P. Stephanus superior [6] aliquot magnates catholicos amicos nostros consulere circa equidem decimas. Iam veniet his diebus huc et conferemus inter nos et audiemus cameraticos ... [8v] ...

2. De Transylvania non est quod ulterius scribam. V.R.P. habebit brevi Josika [7] legatum qui hinc discessit. Libenter fecissem de toto negotio aliquam consultationem ad informationem V.R.P. cum consultoribus. Sed non debui cum ad me non spectaret. Et iam intelligo V.R.P. non habere informationem. Nolim deesse Societati. Interim V.R.P. non obliviscatur inter suas magnas occupationes hanc provinciam non petere sibi adiungi Transylvaniam, quin potius a se removere. Nec timet de iniuria sibi irroganda sive attribuatur, sive auferatur. Congregatio enim haec [c] provincialis petivit anno 1587 ut V.R.P. non adiungeret Transylvaniam austriacae provinciae [8]. Quid est quod iam

[6] St. Cassovius S.I.

[7] Vide epistolam Stephani Jósika ad P. Generalem; supra, doc. 267.

[8] Textum postulati congregationis provinciae Austriae anni 1587 videas supra, doc. 20 adn. 21.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ego aut aliqui patres iam peteremus aut novos labores quaereremus. Certe, R. admodum Pater, habemus plus quam satis, quibus, ut postea scribam, satisfacere non possum. Rogo itaque propter Christum ut V.R.P. constituat aliquem qui et consiliis et personis possit illi provinciae Transylvaniae consulere. Quia certe non potest P. Ioannes Lelesius solus sine ullo consilio prodesse. Intelligo quod patres poloni desiderent illam provinciam. Quod hactenus ignoravi. Rogo assignetur illis. Quia nos hic vix, imo ne vix nostris negotiis satisfacere possumus. Mitto etiam P. Alfonsi literas ad V.R.P. ut intelligat quomodo se etiam se gesserit P. Nicolaus Martonius [9] qui certe indiget ut reformetur. Non enim bonus vir satis religiose alios aedificat . . .

---

[a] Camera Regia *in marg.* / [b] multis *ms.* / [c] haec *sup.*

272

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 10 IANUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 12*r*-13*v* (*prius* 6-7 et 62-63); autographum.

SUMMARIUM: 1. *P. Martonius reformatione spiritus indiget. Legato Jósika non est fidendum.* — 2. *De Cardinali, Balthasaro et Stephano Báthory minus bona referuntur.*

. . . 1. Mitto iam literas P. Carilli de rebus transylvanicis quas scribebam praeterita septimana mittere [1] et oblitus fui. Ex quibus forte intelliget V.R.P. quae per alias non posset. Retineo adhuc P. Nicolaum Martonium, qui certe indiget disciplina [1*]. Audio quod etiam contra

---

[9] Epistolam Patris Carrillo ad Provincialem Austriae de N. Martonio S.I. e Transylvania in Austriam remisso vide supra, doc. 259 § 2.

[10] Responsum Patris Generalis videsis infra, doc. 274.

[1] Vide supra, doc. 271 § 9 adn. 9.

[1*] Vide epistolam Patris Carrillo, diei 1 dec 1591, ad P. Generalem, de causa cur P. Martonius e Transylvania in Austriam remitti debuerit; supra, doc. 259 § 6-7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

meam voluntatem voluerit reverti in Transylvaniam. Id enim mihi dixit P. Lelesius qui illum ab hac inobedientia deterruit.

De legato illo Josika narrat mihi P. Lelesius non esse illi credendum [2]. Non novi hominem. Dixi P. Martonio ut perscriberet quae de illo sciret et informaret V.R.P. de Transylvania. Sed quia reprehendi illum in quibusdam rebus, noluit facere. Videbo ut ad officium reducam et ut scribat, efficiam [3]. Audio tamen hunc Josikam esse in causa quare nostri primo sint expulsi. Deinde semper hactenus impedivisse quare nostri non habuerint saepe accessum ad Principem.

2. Audio Cardinalem nostris esse infensum [4] et impedire cum suis fratribus Bathoriis successum religionis. Haec referuntur mihi. Nescio an sint vera. Sed etiam intelligo Cardinalem et [a] duos fratres alios esse privatos multis redditibus annuis; Cardinalem 10 vel circiter, Baltazarum 17, Stephanum 30 millibus talleris quotannis ab ipso Principe. Quae res, timeo ne sit seges belli et tumultus in Transylvania. Sed illud male a quibusdam accipitur quod Cardinalis coniunxerit se haereticis et quatuor comitibus quibusdam contra principem. Audio etiam Bathorios liberatos esse a regno, ut vocant, quia ante paucos annos adegerant optimates ut sibi iurarent. Iam sunt optimates iuramento liberati, quia Princeps ipse exegit novum iuramentum a singulis optimatibus et nobilibus. Insuper audio quod bonus Princeps vellet firmare suas res societate bona et foedere cum domo austriaca. Sed cum cupiam, quis est qui me faceret voti et desiderii compotem. Ad me haec non pertinent. De nostra Societate videbit V.R.P. quomodo ea Principi fiat satis . . .

[a] et *del.* tres, *sup.* duos.

273

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. D. STEPHANO JÓSIKA ORATORI PRINC. TRANSYLV.

ROMA 16 IANUARII 1592

TEXTUS: *Austr. 1* II 785 (*prius* 111*r*); conceptus a P. Sirmond in libro regestorum exaratum.

[2] Cf. ea quae P. Leleszi P. Generali de Stephano Jósika referebat; supra, doc. 265 § 1.

[3] Et non fecit; non enim habemus eius ad P. Generalem ea de re litteras.

[4] De cardinali Báthory cf. ea quae Provincialis Poloniae et P. Carrillo referebant ad P. Generalem; supra, doc. 128 § 1, doc. 146 § 2 et doc. 239 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *De hospitio Romae praeparando pro oratore et eis qui illum sequuntur.*

Perillustri D. Stephano Josica Ser.mi Principis Oratori.

Libenter cognovi quod mihi D.V.a suis literis significavit de sua in Urbem legatione [1]. Quam quidem sperabam ad Dei honorem cessuram, ut et caetera consilia Ser.mi, cuius in religionem catholicam zelo ac vigilantia non possumus certe non vehementer aedificari.

Quod vero attinet a hospitium quod sibi et familiae parari cupiebat, novit D.V.a quo studio id suscepturi fuerimus pro ea benevolentia qua illam in Domino complectimur. Sed quoniam minime dubitabam quin audita mors Pontificis [2] aliquid morae allatura esset huic profectioni, properandum nihil putavi donec plenius intelligerem quid consilii tum ceperit D.V.a, et quo loco interim commoratura sit dum novus Pontifex renuntietur [3]. Quo creato, ut speramus brevi, perspectaque D.V.ae voluntate, de eius etiam in Urbem ingressu Deo dante monebimur. Nunc Christum Dominum precor ut D.V.am dirigat pro suo beneplacito, eique prosperum iter ac felicem istius legationis exitum largiatur. Romae 16 ianuarii 1592.

274

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 18 IANUARII 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 608-09 (*prius* 24*v*-25*r*); conceptus simul et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: 1. *Praepositura thurociensis omnino retinenda.* — 2. *Cura missionis transylvanicae data est Patri Wujek.* — 3. *Petrus Pázmány ad studia peragenda Romam mittatur.*

[1] Litteras Stephani Jósika ad P. Generalem datas vide supra, doc. 267.

[2] Innocentius papa IX, post brevissimum pontificatum (29 oct. - 30 dec. 1591) munere et vita functus est; cf. supra, doc. 249 adn. 4-5.

[3] Die 30 ian. 1592 electus est cardinalis Hippolytus Aldobrandini (Clemens papa VIII); cf. GULIK-EUBEL III 61.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae — P. Villerio provinciali.

1. Post longam et accuratam consultationem de praepositura nostra hungarica [1], tandem in Domino iudicavimus magis expedire ut illam retineamus quacunque ratione possumus, conemurque omnes potius difficultates tolerare, quam ut illam vel abalienemus vel in arendam iterum demus, cum praesenti et prope certo periculo animarum quas in fidem et curam nostram suscepimus. Nam etsi video quas passi sumus molestias, et quae futurae sint in posterum, tamen hae leviores nobis esse debent quam ut sinamus miserae illius gentis salutem in discrimen adduci. Quare hoc agendum erit apud Caesaream Maiestatem quae, ut spero, bona iam nostris priori decreto [a] tradita [2] non revocabit. Atque ut fructuosius in posterum [b] in ea versari liceat, impetrandum si fieri possit, Salkosae [3] domicilium ut ibi collegium constituatur, quandoquidem is locus adeo commodus videtur ad iuvandam hungaricam nobilitatem. [609]

2. De transylvanica vero missione, quoniam bonus P. Lelesius vehementer expetit ab ea liberari [4], illiusque valetudo atque aetas hoc iure postulant; et R.V.a hoc onus quoque deprecatur [5], statuimus, re quoque deliberata, totam hanc curam reiicere ad provincialem Poloniae ut eam administret per P. Vangrovecium [6], cui et Principis notitia et loci propinquitas aliquid, ut spero, dabit in hoc munere solatii. Ceterum meminisse oportebat R.V.am cum aliquot transylvanos operarios e Polonia obtinuerit cum iure regressus, nunc quoque vicissim ab ista provincia iuvari debere illam missionem. Itaque videbit quos possit eo mittere, nosque monebit. Non erunt tamen mittendi antequam audito D. Josica certius aliquid statuamus. Quod et R.V.ae significabitur . . .

3. Accepimus Pasmany, fratrem nostrum transylvanum non bene istic posse proficere [7]. Quod si verum est et fieri sine incommodo et

---

[1] P. Provincialis petiit responsum Patris Generalis de praepositura thuroc.; cf. supra, doc. 271 § 1.

[2] Diploma Imperatoris, diei 19 maii 1586, quo bona praepositurae Societati donata sunt, vide in MAH II 918-20.

[3] De quo proposito cf. litteras Patris Provincialis; supra, doc. 263 § 2 et doc. 266 § 2.

[4] Vide eius petitionem supra, doc. 265 § 3.

[5] Cf. supra, doc. 271 § 2.

[6] Iacobus Wujek S.I., v. prov. iesuitarum in Transylvania ante expulsionem.

[7] A quo P. Generalis haec acceperat, nobis non constat.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

perturbatione inchoati cursus philosophici posset, cupimus ut ad nos mittatur cum P. Tolmainer [8] quem nuper evocavimus...

---

[a] priori decreto *sup.* / [b] posterum *del.* eam.

275

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. IOANNI LELESZI S.I.

ROMA 18 IANUARII 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 608 (*prius* 24*v*); conceptus et regestum a P. Sirmond exaratum.

SUMMARIUM: *Cura missionis transylvanicae commissa est P. Iacobo Wujek.*

Viennae — P. Ioanni Lelesio.

Legi cum dolore litteras R.V.ae [1] tum ob ipsius aegritudinem adeo gravem, tum ob reliquum argumentum de missione transylvanica. Et quod ad R.am quidem V.am attinet, nec aetas neque vis morbi permittunt ut illam negligere videamur; praesertim cum hoc idem [a] desiderium deponendi huius oneris exposuerit etiam [b] P. Campanus, ex iis quae ipsi R.V.a [c] nobis referenda commiserat [d] [2]. Quare ut cognoscet ex Provinciali, re diligenter considerata, curam istius missionis transtulimus in Poloniam ad P. Vangrovocium [3] qui et notus Principi, et

---

[8] Michael Tolmainer S.I. (1540c-1596); qui annis 1592-96 Romae poenitentiarii basilicae S. Petri et confessarii Collegii Germanici munus obibat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 799.

[1] Litteras Patris Leleszi vide supra, doc. 265.

[2] I. P. Campana S.I., qui ex Polonia Romam rediens (v. supra, doc. 265 adn. 9) Viennae cum P. Leleszi convenire potuit.

[3] Vide epistolam Patris Generalis ad Provincialem Austriae datam; supra, doc. 274 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

loco vicinior minore negotio poterit in eam incumbere. Non enim putamus[e] deserendum hoc opus quandiu aliqua spes erit promovendi in illa gente obsequii divini. Quae etsi tenuis nunc apparet[f], non est tamen penitus deplorata. Sed maiorem ut spero lucem adferet adventus Josicae legati[4], quo audito Deum precabimur ut nobis aperiat quod maiorem ipsius gloriam futurum est. Nunc R.V.ae precibus et ss. me commendo, eique etc. 18 ianuarii.

[a] idem *del.* R.a V.a / [b] etiam *sup.* / [c] ipsi R.V.a *sup.* / [d] commiserat *del.* R.V.a / [e] putamus *del.* negligendum, *sup.* deserendum / [f] apparet *del.* speramus tamen.

276

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 18 IANUARII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 786-87 (*prius* 112*r-v*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 57-58.

SUMMARIUM: 1. *Displicet exitus haud bonus comitiorum.* — 2. *Principi insinuandum ut scribat si nostros pro schola albensi mittendos desiderat.* — 3. *In ratione vestitus redeundum ad modum Societatis.* — 4. *Facultates pro Transylvania petitae a novo pontifice obtinendae.* — 5. *Cura missionis transylvanicae commissa est Patri Wujek.*

Albae Iuliae — P. Alphonso Carrillio.

1. Et si permolestum accidit quod ex R.Vae litteris cognovimus[1], comitia non eum habuisse exitum qui fuerat optandus ad religionis incrementum et conservationem. Tamen neque hoc parvi ducimus

[4] Vide epistolam Patris Generalis ad Stephanum Jósika; supra, doc. 273.

[1] Nostrum documentum est responsum Patris Generalis ad litteras Patris Carrillo, die 30 nov. 1591 datas; quas vide supra, doc. 256.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quod rebus adeo perturbatis effectum est. Ex quo speramus optimi Principis vigilantia Deum Dominum plenam tandem laetitiam cumulaturum. Quare nec nos plane desiderari patiemur operam nostram quacunque Serenissimo inservire licuerit, et catholicorum consolationi.

2. Ideoque avide exspectamus adventum Domini Josicae [2], quo plenius de toto statu rerum informaremur, ac forte etiam litteras a Principe accepturi sumus [3], quibus nostros nominatim petat. Quod quidem necessarium esse iudicavimus antequam plures mittantur. Quia cum publico edicto pulsi fuerint, non decet eo redire nisi constet evocatos fuisse. Quod si resciret R.V.a nihil adhuc scriptum esse a Serenissimo et in eo tamen pergat ut habeat scholas nostrorum, poterit hoc ei suggerere ut cum maiori luce procedamus. Cupimus etiam ad nos mittat R.V.a exemplar decreti quod in comitiis factum est de religione catholica [4], ut hinc [a] ipsi etiam videamus quid tuto aggredi liceat sine offensione.

3. Porro quod ad vestitum attinet quo hactenus usi estis, bonum esset ut is quam proxime concordet ad nostrum sine coloris varietate [5]. Praesertim cum [b] audiamus ab omnibus fere nosci pro iesuitis. Nisi forte nondum [c] sine gravi nota vel incommodo mutari vestes posset. De iis tamen qui posthac venient, videatur expedire ne alienum induant. Quod eo facilius erit observare quod istic iam duo alii sunt in habitu Societatis [6].

4. De facultatibus R.V.ae impetrandis [7] curaturi sumus apud novum pontificem ubi fuerit renuntiatus [d]. Ereptus enim nobis est Innocentius [8], a [e] quo non difficile fuisset obtinere. Sed non deerimus officio quemcunque nobis Dominus dederit [9], simulque ut Dominum Conta-

---

[2] Vide epistolam Patris Generalis ad Stephanum Jósika; supra, doc. 273.

[3] Non cognoscuntur litterae Principis ad P. Generalem, quibus iesuitas « nominatim » petierat.

[4] Textus decreti (ex lingua hungarica in latinam translatus) Romam missus est. Reperitur in cod. *Germ.* *169* 138*r-v* et 140*r-v*; aliud exemplum invenies Romae, Bibl. Ap. Vat., *Ottob.* *2419* 189*r*-90*r* (*prius* 212-15); et *ib.* 192*r-v* (*prius* 215*r-v*) reperitur etiam textus hungaricus. Textum hungaricum edidit SZILÁGYI III 384-86; latinum VERESS, *Carrillo* II 16-17; Id., *Annuae Litterae* 233-34.

[5] De convenientia vestitus mutatae multum disputatum est ab initio. Cf. responsum Patris Carrillo Patri Campana, praep. prov. Poloniae datum; supra, doc. 221 § 3.

[6] Solum V. Ladó S.I.; cf. infra, doc. 296 § 9.

[7] Facultates quas pro Transylvania obtinere petiit; cf. supra, doc. 211 § 2.

[8] Innocentius papa IX obiit die 30 dec. 1591; cf. supra, doc. 273 adn. 2.

[9] Die 30 ian. 1591 electus est Clemens papa VIII; cf. GULIK-EUBEL III 61.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

renum si quid possumus, ope nostra iuvamus [10]. Quae omnia commodius ut spero, et promptius cum D. Josica quem exspectamus.

Nunc aliud non addam nisi quod R.V.ae precibus et ss. me plurimum commendo; eique vicissim omnem in Domino consolationem et gratiam precor. Romae 18 ianuarii 1592. [787]

Addenda P. Alphonso. —

P. Lelesius instanter a nobis petiit ut liberaretur[f] cura istius missionis quam sine gravi incommodo sustinere amplius non possit propter gravem aegritudinem [11]. Quod etiam ipsi concedendum putavimus, eamque provinciam transtulimus in Poloniam ad P. Iacobum Vangrovecium [12] superiorem domus S. Barbarae cracoviensis, notum Ser.mo Principi, et rerum gnaro. Itaque cum illo in posterum communicare oportebit R.V.am.

---

[a] hinc *del.* etiam / [b] cum *del.* intelligamus, *sup.* audiamus / [c] nondum *sup.* / [d] renuntiatus *del.* amisimus / [e] a *sup.* / [f] liberaretur *del.* a.

277

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. D. STEPHANO BODONI PRINCIPIS TRANSYLVANIAE A SECRETIS

ROMA 18 IANUARII 1592

TEXTUS: *Austr. 1* II 786 (*prius* 112*r*); conceptus a P. Sirmond in libro regestorum exaratus.

SUMMARIUM: *Magno animi maerore accepit notitiam de infelici comitiorum eventu.*

---

[10] Thomas Contarini, qui a P. Carrillo commendabatur; cf. supra, doc. 260.

[11] Vide epistolam Patris Leleszi, diei 27 dec. 1591; supra, doc. 265 § 3.

[12] De Patris Wujek nominatione cf. epistolas Patris Generalis ad Provincialem Austriae et Patrem Leleszi datas; supra, doc. 274 § 2 et doc. 275.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generoso D.[a] Bodono Ser.mi Principis Secretario[b].

Nec facile ipse[c] dixerim quo animi maerore accepi quae[d] a D.V.a scripta sunt[d] de eventu comitiorum[1]; quem certe pro eximia optimi Principis religione piisque vestrum omnium conatibus laetiorem sperabamus. Attamen et hoc ipsum aequo animo ferendum est, velut argumentum virtutis et patientiae de manu Domini, qui sine dubio non deerit divinae suae prudentiae ut tam sanctos in sua causa labores[e] irritos esse non sinat. Quare nihil interim omittendum pristini officii; quin et maiori studio res persequenda quo iam difficilior cernitur. Ita fiet, Deo duce, ut quamvis lente ac sero, feliciter tamen conficiatur, maiorem certe gloriam et praemium habitura.

Perillustrem D. Josicam, ubi venerit[2], libenter complectemur omnique ope ac officio[f] Ser.mi causa prosequemur. Ill.um vero[g] Borromaeum[3] D.V.ae nomine salutare nondum licuit propterea quod cum caeteris cardinalibus erat in electione novi pontificis, mortuo Innocentio quem nuper amisimus, vere optimum et vigilantissimum Ecclesiae pastorem. Sed brevi expectamus dignum illo successorem[4]. Interim D.V.ae omnem e caelo consolationem et gratiam precor; oroque vicissim ut Ser.mo Principi salutem meis verbis et obsequium impertiat. Romae 18 ianuarii 1592.

---

[a] D. *del.* Josicae / [b] Secretario *del.* Non, *sup.* Nec / [c] ipse *sup.* / [d] quae ... sunt *sup.* / [e] labores *del.* benigno favore prosequatur, *sup.* irritos esse non sinat / [f] ac officio *sup.* / [g] vero *sup.*

---

[1] Epistolam Stephani Bodoni ad P. Generalem vide supra, doc. 255.

[2] Vide epistolam Patris Generalis ad St. Jósika; supra doc. 273.

[3] De cardinali Borromeo cf. supra, doc. 200 adn. 3.

[4] Innocentius papa IX defunctus est die 30 dec. 1591; cui successit Clemens VIII (30 ian. 1592); cf. GULIK-EUBEL III 60 61.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

278

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. D. CHRISTOPHORO KERESZTÚRY CAPIT. IN ARCE KÖVÁR

ROMA 18 IANUARII 1592

TEXTUS: *Austr. 1* II 786 (*prius* 112*r*); conceptus a P. Sirmond in libro regestorum exaratus.

SUMMARIUM: *Ob rei catholicae insuccessum in comitiis eum consolatur.*

Generoso D. Christophoro Kereztury capitaneo in arce Kervár.

Non dicam D.V.ae, quod satis ipsa intelligit, quam graviter indoluerim non successisse rem in comitiis[1] ut Serenissimus Princeps instituerat et nos omnes caelestibus votis optabamus. Caeterum in eo quoque laudandus Dominus cui ita visum est, ad meritum patientiae ut speramus, acuendaque bonorum studia et desideria. Nec vero diffidendum quantaelibet se obiiciant difficultates, quin causam suam tueatur Dominus; neque abiiciendi animi diuturnitate morae cum videamus sanctos viros divinas promissiones diutissime aliquando expectasse. Mihi certe spem adfert non parvam optimi[a] Principis constantia, quam video ac spero invictam fore. Gavisus autem sum vehementer de honoribus[b] quibus[c] affecit benemeritos de religione, inprimisque[c] D.V.am[d 2], cui[e] propterea iure gratulor publicae utilitatis causa. Nec enim dubito quin eo gradu usura sit ad maius divini cultus obsequium, cuius semper fuit studiosissima. Atque ut ita esse pergat, hortor ex animo, Deum orans ut vires ad hoc ipsum et vitam incolumi largiatur. Romae 18 ianuarii 1592.

---

[a] optimi *sup.* / [b] honoribus *del.* quem tribuit / [c] quibus . . . inprimisque *in marg.* / [d] V.am *del.* cui quem / [e] cui *del.* sane, *sup.* propterea.

---

[1] Est responsum Patris Generalis ad epistolam D. Keresztúry, die 9 dec. 1591 datam; quam vide supra, doc. 262.

[2] Chr. Keresztúry recenter a Principe comes factus est; cf. supra, doc. 256 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

279

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 23 IANUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 21*r*-22*v* (*prius* 283 et 299 305); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 7-10.

SUMMARIUM: 1. *Moerore afficitur quod nullas Patris Generalis litteras receperit.* — 2. *Breviter recenset quae prioribus litteris retulerat.* — 3. *Visitavit Principem Moldaviae.* — 4. *Libri etc. quae a nostris e Transylvania asportata erant, restituantur.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Ne unas quidem literas in quibus V.P. responderet ad complures quas hinc scripsi literas, accepi [1]. Qua ex re non parvo afficior moerore. Careo enim magno solatio dum per tot menses, imo fere per annum literis V.P. careo. Unde neque habeo privilegia transylvanica quae in omnibus meis literis petivi [2]. Credat mihi V.P. in eo loco sum in quo si aliquid boni volo praestare, habiturus sum amplissimam potestatem, plus quam etiam episcopalem in multis. Nullus hic est qui consecret calices, sacros liquores, qui dispenset in gradibus quibusdam pro matrimonio, in tempore quoque prohibito ad celebrandas nuptias, et ut ordinentur etiam seculares sine titulo et extra tempora, sicut fit pro Anglia, in omni irregularitate, inhabilitate atque censuris, et in aliis similibus quae quidem omnia valde hic sunt necessaria. Ad matrimonium contrahendum vix catholici inveniunt nisi haereticas uxores [3]. Volunt nihilominus per nos copulari. Necessaria item est facultas dispensandi in esu carnis et ieiunio tempore Quadragesimae cum Principe Serenissimo [a], multis aulicis et compluribus aliis.

---

[1] Litterae a P. Carrillo ad P. Generalem datae ab eo tempore quo se in Transylvaniam contulit, sunt octo; quae videri possunt supra, doc. 211 220 225 233 239 256 257 260. Responsa vero Patris Generalis sunt quatuor; v. supra, doc. 214 236 249 276.

[2] Vide supra, doc. 256 § 1.

[3] De matrimoniis mixtis scripsit epistolam peculiarem ad P. Generalem; vide supra, doc. 233.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. In binis literis quas dedi ad V.P. per Generosum Dominum Jósikam, Ser.mi Principis nostri legatum, et per Patrem Nicolaum Martonium, quem coactus fui in Austriam remittere, amplam informationem dedi V.rae P. de rebus peractis in comitiis [4]. Quo etiam pacto irriti fuerint conatus pii Principis in revocanda palam Societate. Utrasque literas quas scio certo iam Vestram P. accepisse, nihil illorum repetam. Solum hoc dicam, Ser.mum Principem et me avidissime expectare subsidium quod tunc petivimus Sua Serenitas et ego personarum ad instituendam Albae scholam ad formam Societatis, tametsi pergendum sit in suscepta vestium et conditionis larva. Praesertim cum concionatorem illum hungarum [5] in Austriam remiserim, cuius loco advocavi Fogarasino Patrem Gregorium Vasharelinum, virum quidem bonum, sed valde valetudinarium et cuius doctrina maior hic exigeretur. Fogarasini coactus sum, cum alios non habeam, Patrem Valentinum Lado solum relinquere quod male profecto me habet. Vae enim soli etc. Fratrem illum Gabrielem [6] quem mecum ex Austria adduxi, miseram ante duos menses in Hungariam ut omnes sacros ordines susciperet. Sed in itinere solus etiam haeret detentus secundo cholico morbo quo prius hic laboraverat una cum Patre Nicolao Martonio. Ego etiam per duos menses istos solus debui esse lustrando fere totum regnum cum Ill.mo Principe. Qui profecto constans est in suo bono desiderio promovendae religionis. Sed vereor ne nimis tarde fiat voti compos in nostris negotiis, propter multa impedimenta quae nascuntur, invito bono Principe, tum propter paucitatem nobilium catholicorum quorum opera utatur; tum propter discordes consanguineos suos. E quorum numero Ill.mus Balthasar 9 februarii celebraturus est nuptias cum quadam calvinista, filia praecipui senatoris regni [7].

3. In lustratione ista regni cum Principe ad confinia veni Moldaviae. Unde uno vel altero die poteram ire ad aulam illius provinciae Principis qui de novo nunc [21*v*] creatus est, quidam Aron nomine [8], filius Alexandri, qui olim eundem administraverat principatum. Est ille satis amicitia coniunctus cum nostro Principe. Vixit enim aliquam-

---

[4] Binas litteras vide supra, doc. 256 et 257.

[5] Nicolaus Martonius S.I.

[6] G. Schönberger S.I.; cf. supra, doc. 257 § 4.

[7] Susanna Kendy (v. VERESS, *Carrillo* I 9), filia Alexandri; de quo cf. supra, doc. 83 adn. 6 et passim.

[8] Aaron Tiranul († 1597), princeps Moldaviae 1592-94; B. SPULER, *Regenten* II/3 (Würzburg 1962) 346; *Istoria Rominiei* II (Bucuresti 1962) 861 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

diu in Transylvania. Non potui tamen intelligere, quomodo haberent in Moldavia nostri patres.

4. Si schola hic instituenda sit, opus erit restituere omnes libros cum suppelectili hinc in Poloniam, in Moldaviam, in Hungariam et Austriam asportatos ut aliquoties scripsi [9]. Nihil enim restitutum est. Item ut Sua Sanctitas concedat pro Alba pensionem seminarii claudiopolitani. De qua re plenius scripsi antea [10]. Precibus et sacrificiis V.P. et totius Societatis me et meos plurimum commendo. Valde etenim indigemus isto spirituali subsidio. Ex Annalibus quas nunc mitto [11], reliqua magis minuta intelliget V.P. et quid Deus fuerit dignatus per nos istis mensibus hic agere. Utinam maiores fructus in posterum colligamus. Albae Iuliae 23 ianuarii 1592.

Vestrae Paternitatis admodum Reverendae filius in Christo

Alfonsus Carrillius.

Theologus Doctor Ser.mi Principis Transylvaniae.

Inscriptio: [22*v*] Admodum Reverendo Patri, Domino Claudio Aquaviva iesuitarum generali praeposito, Domino et amico suo plurimum observando etc. — Romae.

---

[a] Serenissimo *del.* cum.

280

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 24 IANUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 23*r*-24*v* (*prius* 284 300 304); autographum. Inter ff. 23 et 24 inserta est schedula parva (numero 23/a signata) qua exhibentur eiusdem patris « Post scripta », die 28 ianuarii exarata.

---

[9] Cf. supra, doc. 220 § 12.

[10] Vide supra, doc. 256 § 8.

[11] Agitur de litteris annuis missionis transylvanicae anni 1591. Manuscriptum Patris Carrillo non cognoscimus. Habetur solum textus qui ope scripti Patris Carrillo ab auctore *Annuarum Litterarum S.I.* 1590-1591 Romae certe adhibitus fuit. Hunc textum ex *Annuis Litteris* iterum edidit VERESS, *Ann. Litt.* 29-32; et *id.*, *Carrillo* . . . I 10-14.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 14-15.

SUMMARIUM: *Quamdiu manet articulus proscriptionis Societatis in Transylvania, plures de Societate non esse mittendos censet. Quam autem sententiam in schedula adiuncta revocat.*

Admodum Reverende Pater, Domine mihi plurimum observande.

Nullas a V.P. litteras accepi. Ante duos dies pleniores dedi literas [1]. Nunc dabo breviores ut indicem libere Vestrae P. quid sentiam de subsidio aliarum personarum petito [2]. Videlicet ut quamdiu hic rerum fuerit status, manente articulo proscriptionis sociorum [3], non concedatur. Non enim tutum est plures mittere et construere aedificium fundamento neglecto. Difficulter latemus cum larva, cum multi huc se conferant qui alibi me et alios norunt. Homines sunt eius generis de quibus verendum sit ne si viderint nos moliri magna sine fundamento, nos evertant secundo facilius quam primo everterunt cum privilegiis et aliis quibus iam destituimur, videbamur satis fundati. Itaque quia Principis optimi culpa non est quod res non obtinuerit optatum finem, satis erit si illi ad suum solatium duo vel tres concedantur uti nunc sunt, quousque sua industria melior reddatur rerum facies.

Haec sententia contra meum quidem solatium est, cui maximo fuisset solatio plurium sociorum subsidium. Malo tamen solus pati quam ut pro meo solatio corpus totum patiatur. Luam hoc pacto forte poenam meorum peccatorum quibus plane adscribo quod huc fuerim ablegatus. Fiat Dei voluntas. Non deiiciar nihilominus. Duodecim horae sunt diei. Fortassis eriget Deus nostram spem quando minus cogitabimus.

Hanc informationem [a] a me datam non intelligat Dominus Josika. Neque enim hoc expediret. Hanc eandem sententiam a multis mensibus concepi, diu expendi, commendavi Deo. Cicius tamen non scripsi hac de re, quia timui ne errarem contra charitatem. Nunc tamen quia in hanc sententiam ad me literas dederunt quas ante duas horas accepi, P. Provincialis Austriae et P. Lelesius [4], audacior sum factus. Omnia

---

[1] Vide supra, doc. 279.

[2] De sociis ad scholas aperiendas et ad curam seminarii assumendam cf. supra, doc. 256 § 4-5.

[3] Articulum comitiorum anni 1588 de expulsione S.I. e Transylvania, vide supra, doc. 92.

[4] Quae litterae desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tamen subiicio meliori iudicio V.P.; cuius preces caeterorumque sociorum efflagito. Datum Albae Iuliae 24 ianuarii 1592.

Vestrae Reverendae Paternitatis servus

Alfonsus Carrillius

Theologus doctor Serenissimi Principis Transylvaniae.

Post scripta.

Tribus diebus vel quatuor postquam istum fasciculum isthuc perferendum tradideram, existimans statim perferendum, intellexi postam nondum discessisse. Quare fasciculo aperto hanc scedam constitui literis includere. Qua significarem me cum Ser.mo Principe de nostris rebus copiose tractasse, magisque de illis cogitando, oratione etiam ad Deum adhibita, hoc occurrisse quod utinam sicut posterius, ita quoque sit salubrius consilium. Nimirum non obstante defectu fundamenti de quo in literis egi, consultum videri ut personarum illud subsidium mittatur; tum quod videam Ser.mum adhuc istius subsidii desiderio flagrare [b]; tum etiam quod, tametsi fundamentum iactum non sufficiat ad revocationem manifestam Societatis, sufficiat tamen ad hoc subsidium quo suaviter adiuti, plura poterimus praestare ut melius via sternatur revocationi manifestae. Quamvis hanc video non posse tentari tam cito.

Pater Provincialis Austriae putat Patrem Leonardum Classovitium optimum rhetorem, poetam et bonum philosophum ac theologum quem Princeps nominatim a me petit, non esse pro nobis [5]. Ego tamen maxime puto esse. Novi enim eius mores. Iste posset etiam hic fieri magnus concionator hungaricus. Omnia tamen subicio iudicio sanctae obedientiae. Albae 28 ianuarii 1592.

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [24*v*] Admodum Reverendo Patri, Domino Claudio Aquaviva Societatis Iesu praeposito generali, Domino et amico suo plurimum observando — Romae.

---

[a] infirmationem *ms.* / [b] flagare *ms.*

---

[5] Vide iudicium Patris Provincialis de P. Classovitio in Transylvaniam mittendo; supra, doc. 266 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

281

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

POSONIO 25 IANUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 36*r*-37*v* (*prius* 68-69 et 166-67); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De commutatione praeposituraе thuroc. cum decimis in Szakolcza.* — 2. *De P. Busaeo egregie laboranti in Hungaria.*

... 1. His diebus debui huc venire Possonium et agere iussu Ser.mi Principis Ernesti cum cameraticis dominis de nostra praepositura thurocensi, quam volebant habere ad arendam [1]. Egimus ut potuimus, atque ita quidem ut omnino arendam noluerimus admittere propter periculum quod in pecuniis cameraticis reformidatur. Eiusmodi enim arendam cum Camera tum omnes patres adhibiti in consilio Viennae, tum externi amici, etiam iurati Caesari, dissuaserunt. Sic illa est reiecta. Cameratici animum hoc videntes, obtulerunt nobis decimas tam vini quam frumenti Sakolsae quae pertinent ad archiepiscopatum strigoniensem, quo iam utitur Imperator ad defensionem Hungariae. De his etiam consultavimus cum patribus qui omnes praeter unum aut alterum iudicarunt esse admittendas. P. Scherer et P. Martonius non putarunt nobis securas, quamquam [a] putant faciendam esse commutationem si decimae sunt securiores. Quod omnes externi putant [a]. Sed etiam praepositura non est nisi in periculo ut eam plene amittamus secundum omnium iudicium, quia tum ecclesiastici quum politici et cameratici ambiunt et desiderant illam. Optima pars bonorum praepositurae est prope Ujvar [b 2], arcem munitam contra turcas, quam partem Selliam valde desiderant [36*v*] pro militum annona. Atque ideo suadent cameratici Caesari ut nobis det alia bona. Et credo fuisse hactenus unicam hanc rationem quare non potuerimus habere successum in scholis aperiendis in his bonis.

Iam vero vellent dare et attribuere monasterium franciscanorum qui duo aut tres sunt, collegio. Protestatus sum in actione me non

---

[1] De praepositurae negotio cf. supra, doc. 271 § 1.

[2] Érsekujvár-Nové Zámky (Slovachia).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cupere monasterium alicuius ordinis; in quo fuerunt valde aedificati. Nihilominus dixerunt se acturos cum Caesare et Ser.mo Principe ut sint franciscani contenti.

Res itaque se sic habent: dabunt nobis annue decimas quae valent 4000 talleros pro collegio, et 300 vel 400 pro alumnis. Sicque fiet mutatio praeposituraе in decimas archiepiscopatus strigoniensis. Praepositura autem assignabitur archiepiscopatui, decimae collegio, quod erit Sakolsae in medio suarum decimarum. Sakolsa est 10 miliaribus a Vienna, 10 miliaribus a Possonio, 10 vel 11 ab Olomucio pulchro et fertili loco. Videat iam V.R.P. quid agendum sit. Si non fiet haec mutatio statim, periculum est ne unquam habeamus amplius talem occasionem. Non habemus locum pro collegio; nec unquam habituri sumus studiosos in illo angulo thurozensi quia nullus mittit suos filios. Sakolsenses autem multi sunt studiosi tam [37*r*] Olomucii quam Viennae. Quod attinet ad Summum Pontificem ut confirmet hanc mutationem, dicunt hungari quod rex ex suis decretis habet authoritatem super bona ecclesiastica quae confert cui vult et ideo nunquam confirmatio expectatur Summi Pontificis; quod rex Stephanus fuerit apostolus et rex Hungariae, cuique summi pontifices dederunt hanc potestatem [3].

Rogo R.V.P. ut cito nobis respondere dignetur. Iam antea scripsi [4], sed nihil habui. Credo vel occupationes V.R.P. impediunt, vel literae non redduntur quod iam aliquoties deprehendi.

2. Caeterum quod scribit V.R.P. ut accipiam pro socio meo P. Theodorum Buseum [5], libenter obsequar V.R.P.; sed quoniam tam egregie laborat hic in Hungaria [6] et tam multos convertit, omnes mei consultores iudicarunt illum relinquendum esse in sancto opere suo et accipiendum loco illius P. Ioannem Gerottum [7], virum optimum et religiosum . . .

---

[3] Iuris patronatus regis Hungariae in rebus ecclesiasticis mentio fit etiam in litteris donationis Imperatoris quibus praepositura anno 1586 Societati data fuerat; v. MAH II 920 § 2 et adn. 3.

[4] Vide supra, doc. 271.

[5] De Th. Busaeo S.I. cf. supra, doc. 91 adn. 8.

[6] P. Busaeus annis 1589-91 munere socii provincialis fungebatur (cf. *Cat. Prov. Austr.* I 639). In catalogo provinciae Austriae pro anno 1592 conscripto invenitur in collegio varalliensi, et officio fungitur ut cum haereticis convertendis agat; cf. supra, doc. 270 n. 17.

[7] I. Gerrotus S.I. (1558c-1611c), hibernus, professor philosophiae et theologiae Viennae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 674.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non promulgavi P. Stephanum Cassovium rectorem [8] propter haec quae agimus. Mutandum esset nomen Varalliae in Sakolsam ...

---

[a] quamquam ... putant *in marg.* / [b] Juar *ms.*

282

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

VIENNA 1 FEBRUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 43*r*-44*v* (*prius* 5-6 et 12); autographum.

SUMMARIUM: *Iterum de commutatione praeposituraе thuroc. cum decimis civitatis Szakolcza.*

... Scripsi nuper Possonio de rebus nostris hungaricis [1] quid egerim cum dominis cameraticis. Et quoniam non potuerunt habere responsum a Ser.mo Principe Ernesto ob mortem Ser.mae Reginae Galliae [2], coactus sum re infecta redire Viennam, ubi agam cum Ser.mo Principe, prout egimus cum cameraticis. Inter quos est Locumtenens, episcopus nitriensis, nostri amantissimus [3], quem novit P. Magius [4]. Ego et duo patres hungari, inter quos fuit P. Superior collegii hungarici [5], visitavimus Sakolsam civitatem et locum pro collegio. Locus omnino nobis omnibus placuit quem etiam omnes hungari domini [a] lau-

---

[8] Renuntiandus erat rector collegii varalliensis; cf. supra, doc. 266 § 1 et adn. 6.

[1] Vide supra, doc. 281.

[2] Elisabeth, archiducissa Austriae, filia Maximiliani II imperatoris, uxor Caroli IX regis Galliae; cf. *Révai Lex.* IX 268 III.

[3] Stephanus Fejérkövy; cf. supra, doc. 76 adn. 7 et passim.

[4] Laurentius Maggio S.I., praep. prov. Austr. annis 1566-78; cf. supra, doc. 265 adn. 10.

[5] Stephanus Cassovius S.I.; v. supra, doc. 270.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dant tanquam idoneum pro collegio. Civitas est amoena quamvis aliquomodo desolata per incendium, sed restaurabitur et restauratur in dies.

Cameratici post varias actiones vellent nobis dare decimas certas pro valore 4000 tallerorum in diversis locis prope ipsam civitatem; et has decimas per modum pignoris arendae pro praepositura. Nam volunt ut haberemus ius in praeposituram si non essent certae nobis decimae. Nollent fieri simplex cambium, sed cambium per modum arendae, ut haberemus decimas et iis uteremur quamdiu nobis placeret et Caesari. [43*v*] Quando autem nobis non placeret, haberemus [b] regressum ad praeposituram. Plura iam non possum quia iam revertor et posta discedit. Hunc modum putant amici securiorem. V.R.P. dignetur tum ad has, tum ad alias respondere [6]. Hucusque ad plerasque meas literas non habeo responsum. Ex quo plurimum angor. Nescio quid de nostris literis fiat . . .

---

[a] hungari domini *in marg.* / [b] haberemus *del.* regressum, *sed. rest.*

283

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 15 FEBRUARII 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 609 (*prius* 25*r*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

SUMMARIUM: *De praepositura thurociensi in Hungaria retinenda.*

---

[6] Responsa Patris Generalis ad primam Provincialis Austriae epistolam de praepositura thuroc. data sunt die 18 ian.; vide supra, doc. 274 § 1; responsum autem ad hanc epistolam datum invenies inferius, doc. 283.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae — P. Bartholomaeo Villerio provinciali.

De praepositura turocensi scribebam nuper [1] R.V.ae iudicatum nobis esse in Domino post maturam consultationem ut eam omni ratione retineamus. Idque ob eam maxime causam qua permoti primum sumus ut eandem susciperemus, hoc est ut animas illas qua possumus ope iuvemus. Quas sine dubio iterum coniicimus in discrimen si praeposituram permutamus aut in arendam iterum committimus. Atque hoc certe videndum esset et considerandum ne qui id agunt ut nobis eripiatur, parum soliciti sint de incolarum salute. Caeterum si eo tandem res adducitur ut secus omnino iubeat Caesar, ferendum erit imperium. Sed hoc sciat R.V.a et decimas istas parum firmas et collegium hac ratione non diuturnum fore, regressus vero spem aut nullam aut perincertam [2]. 15 februarii.

284

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CRUMLOVIA 27 FEBRUARII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 55*r*-57*v* (*prius* 65-67 et 160-62); autographum.

SUMMARIUM: *Urget ut P. Generalis in commutationem praeposituraе thuroc. consentiat.*

... Quod attinet ad mutationem praeposituraе thurocensis in Hungaria cum decimis sakolcensibus, ultimo Vienna scripsi [1] atque iam ite-

---

[1] Videsis supra, doc. 274.

[2] In epistola die 22 febr. P. Generalis iterum respondit se iam rescripsisse quae ei in negotio thuroc. videbantur: «Ex litteris R. V.ae quas Viennae scripserat octavo huius mensis, cognovi nondum ei tum redditas fuisse quas de praepositura turocensi dederam 18 ianuarii. Sed quoniam ante octo dies iterum repetii quod nobis in Domino videbantur; nec dubito quin alterae saltem ad R. V.am pervenerint, nihil addam in praesenti, nisi quod Deum precor ut rem eo exitu concludat qui ipsi futurus est acceptissimus» *Austr. 1* II 610 (*prius* 25*v*).

[1] Vide epistolam Patris Provincialis die 1 febr. datam; supra, doc. 282.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rum scribo; et puto, ut semper antea, necessitatem nobis impositurum ut omnino velimus nolimus faciamus hanc mutationem quae omnino est nobis tutior et ad pacem nostram accommodatior. Octo patres quos assumpsi ad consultationem, omnino putant faciendam esse hanc mutationem ob praesentes causas quas longum esset recensere. Quarum hae sunt praecipuae: quod omnino ecclesiastici praelati non relinquent nos in pace; quod cameratici et militares viri etiam huic praepositurae inhient, et quod sit valde illis utilis pro horreo frumentario quarumdam munitionum; quod sit in medio bonorum archiepiscopatus strigoniensis quo iam pro militibus utitur Caesar ad defensionem Ujvár [a] [2] arcis novae ubi est D. Palfy [3] coronellus; quae distat a nostris bonis quatuor miliaria. Si fuerit unus capitaneus haereticus post Palfy, continuo nostra bona per milites excurrentes penitus destruentur. D. Palfy adhuc propter nos suos continet. Eius affinis Mag.cus Dominus Illéshazy [b] [4] nobis abstulit unum pratum longitudine unius miliaris. In aliis bonis prope Thuroz Dominus Revai abstulit parochiam praecipuam nostram S. Georgii [5]. Sed [c] ad secundam etiam procedet. Alii nobis sylvas abripiunt. Amittemus brevi aliquot pagos sub turcis. Amittemus etiam brevi quaedam telonia et alia quotidie [c]. Habemus principes nobis faventes, sed aperte Ser.mus Ernestus mihi dixit se non posse tueri et ideo eandem mutationem suadet cum aliis multis dominis catholicis qui rem probe norunt.

Quod attinet ad nostros subditos quos habemus, verum est illorum non habebimus curam. Sed iam etiam nos contemnunt nec volunt converti eo quod videant nos non posse illos defendere contra magnatum potentiam. Sed V.R.P. non patietur sine dubio ut nostri [57*r*] sint perpetuo parochi in villis quae non habent in parochiis pro parocho alendo sufficientem sustentationem. Sic parochi omnino non invenientur nisi miseri iique coniugati sine vera fide.

Ego certe hactenus etiam putavi omnino esse retinendam praeposituram, et ideo laboravi his annis ut potui, quamvis difficulter, quod P. Baderus laboraverat ut omnino resignaretur Caesari et Principi. Cuius certe rationes non fuerunt inanes. Iam vero datur commoda et solida commutatio, decimae certae, civitas bona pro collegio, quam aliter non dabit [d] Imperator. Haec addere volui ad praecedentes meas literas ut dignetur V.R.P. altius considerare.

---

[2] Érsekujvár - Nové Zámky (Slovachia); cf. supra, doc. 281 § 1.
[3] De Nicolao Pálffy cf. supra, doc. 43 adn. 22 et passim.
[4] De Stephano Illésházy cf. supra, doc. 19 adn. 1.
[5] Vide supra, doc. 238 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Timeo autem ne consiliarii Imperatoris et Hungariae omnino nos cogant mutare. Quod si non fecerimus et Imperator resciverit (suadebunt enim Imperatori rem esse valde nobis utilem) valde reformido Caesaris offensionem. Vias omnino tentabo quibus facere possim V.R.P. voluntatem. Nam omnino desiderarem ut possimus retinere praepositurarn. Sed si omnino non possimus sic rebus malis urgentibus, rogo V.R.P. dignetur nobis facere potestatem commutandi, si omnino consiliarii voluerint et boni amici suaserint [6] ...

[a] Juar *ms.* / [b] Elezazius *ms.* / [c] Sed ... quotidie *in marg.* / [d] dabitur *ms.*

285

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. D. STEPHANO BODONI PRINCIPIS TRANSYLV. A SECRETIS

ROMA 1 MARTII 1592

TEXTUS: *Austr. 1* II 787 (*prius* 112*v*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

SUMMARIUM: *Litteris occasionalibus illum peramanter salutat.*

Generoso Domino Stephano Bodono secretario.

Pervenit huc tandem Ill.ris D. Josika, et nunc etiam peracta legatione revertitur ad Serenissimum. Vidimus eum perlibenter, ac Suae Celsitudinis causa, ipsiusque merito facere conati sumus quod fuit in

[6] Responsum Patris Generalis est diei 21 martii, et est huiusmodi: «De P. Sobolio et de Thoma Barthossovicz habet R. V.a quid nobis decretum sit. Nihil opus est nos repetere. Neque de hungarica permutatione. Iam enim diserte scripsimus, si coget auctoritas Caesaris, neque movebunt propositae rationes et periculum animarum, quo maxime uno revocabamur ab hoc consilio; ferendum esse quod imponetur. Neque id poterit displicere Caesari, cum post modestam et humilem deprecationem libenter fueritis obsecuti» *Austr. 1* II 612.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tenui facultate nostra. Non enim certe defuit animus quin nobis alio qui futurum erat cordi, etsi nulla accessisset Principis vel Dominationis V.ae commendatio [1]. Redeuntem autem istuc nolui sine meis litteris proficisci; non tam ut hoc officium nostrum testaretur, quod ipse melius commemoraturus est, quam ut satisfacerem amori nostro et perpetuae voluntati qua D.V.am in Domino complectimur.

Et quoniam de rebus aliis scribere nihil possum quod non multo uberius acceptura sit per D. Josika, longior non ero; Deumque precabor ut D.V.am ad suum et Ecclesiae [a] obsequium [b] cum Serenissimo diu servet incolumem, repleatque caelestibus donis. Romae 1 martii 1592.

---

[a] et Ecclesiae *sup.* / [b] obsequium *del.* et Ecclesiae, *sup.* cum Serenissimo.

286

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ROMA 1 MARTII 1592

TEXTUS: *Austr. 1* II 787 (*prius* 113*v*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 58-59.

SUMMARIUM: *Occasione reditus oratoris, peramanter illum salutat et laudat.*

Ser.mo Principi Transylvaniae.

Redit ad Celsitudinem V. illustris eius orator D. Stephanus Josika [1]. Cuius adventu et praesentia ut plurimum recreati sumus, ita ex sermone magnam cepimus consolationem cum exponeret zelum et

---

[1] Commendationes Principis et Stephani Bodoni videsis supra, doc. 254 et 255.

[1] Vide litteras Principis, quibus oratorem ad S. Pontificem missum commendaverat P. Generali; supra, 254.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

constantiam C.nis V.ae qua tueri pergit ac promovere causam catholicae religionis. In quo certe facere non possumus quin Dominum laudemus; ac de caetero fausta omnia speremus ipsius ductu et C.nis V.ae prudenti consilio. Quamlibet adversetur Sathan ut hominum salutem impediat; cuius quidem conatus quo apertiores sunt, ita eo illustrior ac laudabilior C.nis V.ae virtus et victoria futura est.

Erga D. Josikam quomodo nos gesserimus et quo studio iis quae in mandatis ad nos habebat, obsecuti sumus, melius ipse referet[a]. Voluntas certe non defuit et animus inserviendi C.ni Vae; quem semper eumdem habituri sumus; Deum insuper orantes ut eam assidue protegat prosperetque omni felicitate. Romae 1 martii 1592.

---

[a] referet *del.* non defuit.

287

CLEMENS PAPA VIII SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

ROMAE 2 MARTII 1592

TEXTUS: Romae, ASV, *Arm.* 44 v. 36 f. 241*r-v* (*prius* 237*r-v*); regestum.

SUMMARIUM: *Laetus ob Principis voluntatem restituendi religionem catholicam et Societatem Iesu in Transylvania.*

Dilecte Fili nobilis vir salutem etc.

Venit ad nos dilectus filius Stephanus Josica a Tua Nobilitate ad Innocentium sanctae memoriae pontificem missus; quem ille cum reperisset ex huius vitae umbra ad veram et sempiternam vitam migrasse[1], reddidit nobis eas litteras quas ad illum scripseras[2]; fecitque apud

---

[1] Innocentius papa IX, electus die 29 oct. 1591, diem supremum obiit die 30 dec. eiusdem anni; cf. GULIK-EUBEL III 60.

[2] Litteras Principis ad S. Pontificem datas non invenimus in Arch. S. Vat.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nos quod apud illum fieri volueras ut Sanctae huius Sedis et Romani Pontificis potestatem coram[a] tuis verbis veneraretur, teque optimum perpetuoque obedientem Romanae catholicae Ecclesiae filium fore polliceretur.

Incredibile est quantopere illius[b] adventu ac tuis literis laetati simus. Nam et ille de[c] Te multa honorificentissima narravit et tuae literae erant pietatis plenissimae. Nihil est quod tam optemus quam catholicam religionem in Transsilvaniam restitui, quo etiam studio arderi te accepimus. Cupimus enim totam[d] illam provinciam versari in summa tranquillitate et bonorum omnium copia, cui re multum potest catholicae religionis cultu et animorum in fide et pietate contentione[e] certius aut maius praesidium adhiberi.

Illa quoque fuerunt nobis iucundissima quae a te ipso composita et conscripta, voluisti superioribus comitiis recitari de cultu divino deque sacerdotibus Societatis Iesu. Nihil aliud a te expectandum fuit erga eum ordinem, unde ipse puer habuisti virtutum ac literarum magistros. Quem etiam quod restat, speramus tua opera in Transsilvaniam reductum iri. Nam neque te latent illorum erga provinciam merita, neque regni decreta, neque Stephani Regis voluntas, neque Sedis Apostolicae officia, neque seminaria magno istic sumptu constituta. Quorum[f] omnium nulla ratio est habita ab illis quibus illa debuerunt esse commendatissima et propter rerum ipsarum gravitatem, et propter battoreae familiae dignitatem.

Quae ut tibi sunt perspectissima, sic ubi cum nobilitate illa erit agendum, his ipsis capitibus[g] et totius causae firmamentis uti poteris; tum vero maiore cum alacritate ea exsequemur quo magnopere cupimus de Transsilvaniae rebus tuendis deque nobilium dignitate amplificanda. Speramus illos tandem respecturos ad[h] maiorum fidem et gloriam in fidei[i] coniunctione[j] cum hac Sancta Sede [241*v*] catholicisque principibus retinenda; ac cogitaturos quam se dignius sit, quam omnino salutare veterem et catholicam fidem quae una est[k], ea scilicet quam Romana Ecclesia agnoscit et colit, extra quam salus nulla esse potest[3], amplecti et retinere; quam quod miserrimum est, novis semper errorum fluctibus iactari atque abripi[l].

Quamobrem etiam te fili hortamur atque obsecramus ne unquam in animum inducas mulierem aliquam in matrimonium ducere quae non catholicae et fidei sinceritate[m] sit tecum coniuncta[4]. Haec est

---

[3] De vero sensu huius dicti cf. DENZINGER, *Enchiridion* ... (1973[35]) 770-72 n. 3866-73.

[4] De uxore catholica a Principe ducenda cf. supra, doc. 178 et 179.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

enim summa animorum coniunctio de qua illud dictum est: Erat credentium cor unum et anima una [5]. Interea dum de sacerdotibus Societatis Iesu admittendis agetur, ne quid nobilium filii in moribus ac disciplinis detrimenti accipiant, mandavimus ut recipiantur in ipsorum collegiis Pannoniae proximis. Admissis sacerdotibus curabimus restitui seminaria a Gregorio XIII sanctae memoriae pontifice instituta [6]; caetera etiam perfici quae intelligemus pertinere [n] ad tuam dignitatem nationumque quibus [o] praees salutem [a]. Quibus omnibus perpetuum divinae gratiae praesidium bonorumque omnium cumulum precamur. Haec ad te scribenda hoc tempore iudicavimus. Caetera ex Josica cognosces. Datum Romae apud Sanctum Petrum in die secunda martii 1592, anno primo [7].

---

[a] coram *del.* ven[eraretur] / [b] illius *del.* lit[eris] / [c] de *del.* tua / [d] totam *del.* ist[am] / [e] *prius* contentationem / [f] quorum *del.* ratio / [g] capitibus *del.* uti p[oterit] / [h] ad *del.* maiorem / [i] fidei *sup.* / [j] coniunctione *del.* fidei / [k] est *del.* ea, *sed sup. rest.* / [l] abripi *del.* Iamvero / [m] sinceritate *del.* quae est summa animorum coniunctio / [n] intelligemus pertinere *in marg.* / [o] quibus *del.* praees, *sed sup. rest.* / [p] salutem *del.* pertinere intellegemus.

288

CLEMENS PAPA VIII ANDREAE BÁTHORY CARDINALI

ROMAE 2 MARTII 1592

TEXTUS: Romae, ASV, *Arm.* 44 v. 36 f. 242*r* (*prius* 238*r*); regestum.

SUMMARIUM: *In comitiis adiumento sit Principi Transylvaniae.*

---

[5] Cf. Act. Ap. 4 32.

[6] Ut seminarium pontificium et regium (de quo cf. MAH II 10*) restitueretur, petierat Princeps ipse; cf. epistolam Patris Carrillo, diei 30 nov. 1591, ad P. Generalem datam; supra, doc. 256.

[7] Responsum Principis, die 4 iulii 1592 S. Pontifici datum, invenitur in ASV, *Fondo Borghese* III v. 124/b, f. 3*r*-4*v*; ed. apud VERESS, *Mon. Vat. Hung.* II/III 379-80.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Dilecte Fili noster salutem etc.

Redditae sunt nobis in pontificatu tuae literae quas ante ad nos dederas [1]. Ex iis facile cognovimus quanti iam tum nos faceres. Nos certe semper amavimus virtutes tuas, nec unquam malevolorum sermonibus fiet ut quod vereri te scribis, secus de te existimemus quam re ipsa perspeximus, nec ut quidquam de nostra erga te caritate detrahatur. Si forte ad nos venies (quod quidem magnopere cuperemus, sed nihil non tuo commodo fieri volumus) perspicies quanta ex pontificatu amoris accessio sit facta.

Accepimus comitiorum ut vocant, partialium tempus appropinquare. Cupimus incredibiliter ut praestanti virtute et prudentia tua [a] Principi Transsilvaniae [b] adiumento sis duabus in rebus gravissimis maximeque pertinentibus ad Dei gloriam, ad batoreorum amplitudinem, ad totius Transilvaniae salutem. Quarum altera est ut sacerdotes Societatis Iesu in eam provinciam reducantur; altera ut Princeps nullam nisi catholicam mulierem in matrimonium ducat. Quantum utraque in re situm sit ad ea quae diximus, et ipse pro tua prudentia vides, et nos fusius ad Principem scripsimus [2].

Haec tibi summopere cordi fore non dubitamus. Hic enim et rei magnitudo postulat et eximia pietas tua atque amplissimus quem apud nos possides, locus pollicetur.

Datum Romae apud Sanctum Petrum in die secunda martii 1592, anno primo.

---

[a] tua *del.* pr / [b] Transsilvaniae *sup.*

289

CLEMENS PAPA VIII STEPHANO ET BALTHASARI BÁTHORY

ROMAE 2 MARTII 1592

TEXTUS: Romae, ASV, *Arm. 44* v. 36 f. 243*r* (*prius* 239*r*); regestum.

---

[1] Epistolam cardinalis Báthory ad cardinalem Aldobrandini non reperi in Arch. S. Vat.

[2] Vide litteras S. Pontificis ad Principem Transylvaniae; supra, 287.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Curent in proximis comitiis ut Societas Iesu in Transylvaniam iterum admittatur.*

Dilecti Filii nobiles viri salutem etc.

Cum ad vos rediturus esset dilectus filius Stephanus Josica [a] quem Princeps Transsilvaniae frater vester miserat cum literis et mandatis Romani Pontificis et Sanctae Sedis Apostolicae auctoritatis coram venerandae causa, non putavimus omittendam esse hanc oportunitatem ad vos scribendi nostramque paternam erga vos caritatem et per literas et per [b] Josicam significandi.

Cur autem vos filiorum in Christo carissimorum loco habeamus, multae sunt causae; duae in primis, clarissima Stephani Poloniae regis patrui vestri memoria, et vestra insignis pietas [c]. Vestrum enim [d] alter magna virtute obstitit [e] machinis ad enervendos sacerdotes Societatis Iesu fraudi satanae admotis, alter nonnullos etiam ex illis apud se habere voluit. Quibus de causis non dubitamus vos pari virtute proximis comitiis curaturos ut possit illos Princeps in Transsilvaniam reducere [1]. Illud praeterea quo et Principis et vestra gloria et provinciae istius salus et Dei causa continetur, ne Princeps haereticam ullam mulierem in matrimonium ducat. Dici non potest quantum in hoc situm sit ad illa omnia quae brevissime indicavimus. Et quanquam putamus illum a tali consilio abhorreri, tamen non potuimus pro nostro munere, pro vestra gloria, pro totius provinciae salutis studio, non hoc vobis significare [f] et ad [g] illum scribere [2]. Caetera ex Josica cognoscetis. Deus benedictus complectatur vos ac foveat semper sua gratia cumuletque omni felicitate. Datum Romae apud Sanctum Petrum in die secundo martii 1592, anno primo [3].

---

[a] Josias *ms.* / [b] per *del.* Josiam / [c] pietas *del.* quorum / [d] vestrum enim *sup.* / [e] obstitit *del.* adversariorum / [f] significare *del.* fusius etiam ad / [g] et ad *sup.*

---

[1] Bathoreorum fervor in defendenda causa Societatis in Transylvania, influxu imprimis cardinalis Báthory, coepit valde remitti; cf. relationem Patris Carrillo, supra, doc. 239 § 4-5.

[2] Vide litteras S. Pontificis ad Principem Transylvaniae supra, doc. 287.

[3] Responsum Stephani Báthory S. Pontifici datum (10 iul. 1592) reperitur in ASV, *Fondo Borghese* III v. 124/B 15*r*-16*v*; Balthasaris autem (18 iul.) *ib.* 17*r*-18*v*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

290

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. ANDREAE BÁTHORY CARDINALI

ROMA 3 MARTII 1592

TEXTUS: *Austr. 1* II 787 (*prius* 112*v*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

SUMMARIUM: *Obsequiose salutat Cardinalem eique lapidem Bezoar mittit.*

Ill.mo Cardinali Battorio.

Non putavi esse officii mei et observantiae quam debeo Ill.mae D.V.ae cum istuc rediret illustris D. Josika, eum sine literis meis dimittere. Quibus etsi nihil aliud scribendum occurreret, tamen [a] debita cum salutatione meum et Societatis nostrae obsequium ipsi offerrem [1]. Quod quidem paratum in Domino [b] sibi polliceri potest D.V.a [c] quicunque usus incidet quo ei pro exiguis viribus inservire possimus.

Nunc vero quoniam meminimus nos proximis litteris promisisse aliquid lapidis Bezoar missuros cum se daret occasio [2], hanc adeo commodam nacti litteris munusculum adiunximus, tenue illud quidem [d] nec suo pretio aestimandum, sed [e] D.V.a potius spectabit animum et voluntatem gratificandi.

De caetero Deum precor ut Ill.mam D.V.am conservet ad multos annos, eamque ad Ecclesiae suae ornamentum augeat suis donis et copiosa gratia. 3 martii 1592.

---

[a] tamen *del.* humili ac ‖ [b] Domino *del.* semper habitura, *in marg.* sibi polliceri potest ‖ [c] V.a *del.* Ill.ma ‖ [d] quidem *del.* sed quod non tam suo merito quam animo et voluntate mittentis ‖ [e] sed *del.* Ill.ma.

---

[1] Cardinalis Báthory non parum offensus fuit Societati ob episcopatum cracoviensem non obtentum; cf. supra, doc. 239 § 2-3.

[2] Vide epistolam Patris Generalis, diei 26 oct. 1591, ad card. Báthory; supra, doc. 250.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

291

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 3 MARTII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 787-88 (*prius* 112*v*-13*r*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 59-60.

SUMMARIUM: 1. *De legatione romana D. Jósika.* — 2. *De facultatibus a S. Pontifice obtentis.* — 3. *Seminarium pont. in Transylvania iterum excitabitur.* — 4. *De novis sociis eo mittendis paulum exspectandum est.*

Albae Iuliae — P. Alphonso Carrillio.

1. Valde nos recreavit sua praesentia Illustris Dominus Josika qui[a] huc tandem appulit ante paucos dies. Vidimus enim illum qualem R.V.a descripserat: amantem religionis catholicae, eiusque tuendae ac propagandae percupidum. Neque ille vicissim, ut mihi persuadeo, parvam[b] referet consolationem ex humanitate et benevolentia quam in Urbe[c] percepit; praesertim apud Suam Sanctitatem, a qua et amanter et honorifice exceptus atque habitus est.

2. Statim igitur post illius adventum coepimus illa tractare de quibus in ultimis litteris R.V.ae[1]. Ac de facultatibus quidem impetratum est quod cupiebamus, ut cognoscet R.V.a ex Breve suo adiuncto[2]. Faxit Deus ut[d] earum usus isti cedat ad consolationem fructumque animarum.

3. De seminario etiam audiet ex Domino Josika, quam libenter annuerit Pontifex[3]. Ita enim prolixe se gessit ut non dubitem Serenissimum vicissim excitatum iri ad rem pro sua parte promovendam atque in integrum restituendam.

---

[1] Ultimae Patris Carrillo ad P. Generalem litterae sunt diei 24 ian. 1592; vide supra, doc. 280.

[2] Breve pontificium, diei 21 martii 1592, quo facultates a P. Carrillo petitae, concessae sunt, vide infra, doc. 298.

[3] Vide litteras S. Pontificis ad Principem; supra, doc. 287.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Tertium quod supererat, de nostris aliquot istuc mittendis[4], sperabam etiam confectum iri sub adventum Domini Josika. [788] Verum is adeo brevi tempore fuit nobiscum, et nunc etiam tanta festinatione redibat ob futura comitia, ut deligere nondum licuerit quos potissimum mitteremus; maxime cum a superioribus provinciae[e] iudicatum sit eos mitti non posse quos R.V.a diserte nominabat[5]. Caeterum hoc sic habeat, nobis rem esse cordi neque praetermissuros primam quandam occasionem. Interim Dominus, ut speramus, omnia melius disponet et in hac aliqua mora nihil erit incommodi[f].

Quare plura non addam nisi quod R.V.ae precibus et ss. me plurimum commendo, eique vicissim ac reliquis nostris omnem precor de coelo beatitudinem. Romae 3 martii 1592.

---

[a] qui *del.* nunc, *sup.* huc / [b] parvam *del.* caepit, *sup.* referet / [c] Urbe *del.* expertus est, *sup.* percepit / [d] ut *del.* emanant [?] ad Ecclesiae Christi, *sup.* earum ... ad / [e] a superioribus provinciae *sup.* / [f] incommodi *del.* Neque, *sup.* Quare.

292

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 9 MARTII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 788 (*prius* 113*r*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 60-61.

SUMMARIUM: *Commendat Attilium Amalteo nunt. ap. in Transylvaniam.*

---

[4] De opportunitate novorum sociorum in Transylvaniam mittendorum cf. considerationes Patris Carrillo; supra, doc. 280.

[5] Vide epistolam Provincialis Austriae, diei 28 dec. 1591, ad P. Generalem; supra, doc. 266 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Albam Iuliam — P. Alphonso Carrillio.

Non erat admodum necessarium ut R.V.ae commendarem Illustrem ac Reverendum Dominum Amaltheum [1] qui istuc a Sua Sanctitate mittitur ad Serenissimum. Eius enim adventum per se gratum atque optatum fore sentio. Praesertim cum, ut R.V.a intelliget, ob eas causas proficiscatur [2] quae si, ut speramus, bene cesserint, non modo caetera in commune quae ad religionis statum pertinent, verum etiam istius quoque missionis res facile promovebunt; ut proinde R.V.a illum in Domino complecti omnique studio et officio prosequi debeat; idque sua sponte factura fuerit sine nostra commendatione. Nolui tamen eidem abeunti deesse meas litteras quibus hoc ipsum insinuarem, tum pro desiderio quo teneor ut haec negotia feliciter conficiantur; tum quia id officii Domini Amalthei praelati nobis cognitum, eiusque in Societatem nostram amori merita debetur. Quae ipsa etiam R.V.am provocabunt ut ei quacunque in re adesse poterit, suam operam libenter impertiat. Neque aliud erat in praesens nisi quod R.V.ae precibus etc. Romae 9[a] martii 1592.

---

[a] 9 *del.* februarii, *sup.* martii.

293

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. GEORGIO SCHERER RECTORI COLL. VIEN. S.I. [1]

ROMA 9 MARTII 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 610 (*prius* 25*v*); conceptus a P. Sirmond in regestorum libro exaratus.

---

[1] Athilius Amalteo (1550c-1633) italus, praelatus curiae pontificiae; cf. *Dizion. Biogr. Ital.* II (Roma 1960) 628-29.

[2] Causae missionis recensentur in instructione Romae data; vide ap. VERESS, *Pápai nunciusok Erdélyben* (Relationes nunciorum apostolicorum in Transsilvaniam missorum. 1592-1600 = Monumenta Vaticana Hungariae VIII) 1-7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Commendat Attilium Amalteo nunt. ap. in Transylvaniam proficiscentem.*

Viennae — P. Georgio Scherer rectori.

Qui has litteras reddet, Illustris ac Reverendus D. Amaltheus[2], vir est iam dudum nobis carus, tum suae ipsius pietate ac virtute, tum praecipua in Societatem nostram benevolentia. Mittitur autem a Sanctissimo D.N. in Transylvaniam cum mandatis quae si, ut speramus, successerint, non parum conferent ad rem catholicam honoremque divinum in illis partibus promovendam; ac simul etiam iuvabunt ad reditum nostrorum, quem scio alioqui satis cordi esse D. Amaltheo. Quam etsi hoc unum quod mittatur a S. S.te, sat ponderis habiturum erat apud R.V.am ut eum Viennae transeuntem omni officio prosequeretur, tamen haec adiunxi ut intelligat R.V.a[a] tanto id promptius esse faciendum quicunque usus incidet gratificandi, sive deducendus erit ad Ser.mum Ernestum, sive sacerdos aliquis e seminario illi adiungendus, sive quaerendus itinerum ductor, aliave praestanda quae ipsi grata et commoda esse cognoscet. Et quoniam non dubito quin haec pro sua fide diligenter curatura sit R.V.a, plura non addam nisi quod eius precibus etc. Gratia etc. 9[b] martii 1592.

---

[a] V.a *del.* multo, *sup.* tanto / [b] 9 *del.* februarii, *sup.* martii.

294

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. EMERICO FORSLER RECTORI COLL. GRAEC. S.I.[1]

ROMA 14 MARTII 1592 — GRAETIUM

TEXTUS: *Austr. 1* II 610-11 (*prius* 25*v*-26*r*); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

---

[1] De G. Scherer S.I. cf. supra, doc. 36 adn. 8 et passim.

[2] De A. Amalteo, legato pontificio in Transylvaniam, cf. supra, doc. 292 adn. 1.

[1] De E. Forsler S.I. cf. supra, doc. 20 adn. 20 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: *Attilium Amalteo nunt. ap. in Transylvaniam proficiscentem commendat.*

Graecii — P. Emerico Forslero rectori.

Sanctissimus D.N. mittit in Transylvaniam Illustrem ac Reverendum D. Amaltheum[2] qui hasce litteras reddet R.V.ae. Is autem vir est non solum sua virtute ac zelo commendandus, verum etiam praecipua in ordinem nostrum benevolentia dignus cui mutuam caritatem et officium exhibeamus. Quod breviter significatum volui R.V.ae ut quum in hac sua profectione iter habiturus est Graecio [611] hinc, animetur ad eum humaniter tractandum omniaque prolixe praestanda in quibus ei gratificari poterit. Et si alioqui satis ei commendationis offeret ipsum munus quo fungitur, quod speramus catholicae religioni non parum opis allaturum in illis partibus.

Neque aliud in praesenti nisi quod R.V.ae etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 14 martii 1592.

295

P. VALENTININUS LADÓ S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

EX ARCE FOGARAS 14 MARTII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Germ. 170* 68*r-v* (*prius* 287); autographum. In versa folii facie sub inscriptionem P. Carrillo haec propria manu exaravit: «Postquam has legerit R. P. Lelesius, mitti poterunt admodum R.do Patri Generali».

SUMMARIUM: *De gravi morbo P. Gabrielis Schönberger.*

Eccellentissime Domine in Christo observandissime. Pax Christi.

Accepi literas E.V.[1] in quibus merito arguit meam negligentiam quod non scripserim de novo morbo Patris Gabrielis[2]. Causa autem

---

[2] De A. Amalteo et eius missione in Transylvaniam vide supra, doc. 292 adn. 1.

[1] Quae tamen litterae desiderantur.

[2] De G. Schönberger S.I. aegroto cf. supra, doc. 257 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fuit non alia quam quod egomet volebam cum D. Gabriele Albam venire, sed brevitas temporis me cohibuit; secundo, quod si iterum non recurrit morbus, nolui per literas contristare T.E., sed oretenus narrare si quando habetur occasio loquendi cum E.V. Quamdiu ibi fui, morbus non recurrit. Post meum discessum nescio quid factum est. Morbus enim erat talis: Dum fuimus in via[3] et confabularemur, de repente cepit D.G. sursum respicere caelum versus et clamare: ha, ha, ha; quasi aliquid minaretur casurum super eum. Et item Dominus Christophorus[4] amplexatus cepit illum, ille autem cepit dentibus linguam rodere et sanguinem spumare. Accepimus frustrum ligni et imposuimus ori ne roderet linguam. Fuit etiam simul mutatus in facie adeo ut quasi videretur animam exhallare. Nos autem dum loquemur illi, excitatus est quasi ex somno. Et iterum obdormivit postea. Duravit hoc quasi ad unum Miserere vel paulo plus. Si iudicium meum requirit E.D.V., dico quod sit inicium morbi caduci. Vidi eciam alios ita vexari morbo caduco post aliam infirmitatem, sed sani facti, nunc quoque sani vivunt. Quod antea non scripserim, dico meam culpam et peto veniam; non volebam contristare E.D.V. ante tempus. Milium, hordeum et pecuniam cum literis misi E.D.V. per quemdam libertinum et studiosum monostoriensem, qui iterum rediturus est huc. Hodie accepi literas ex Moldavia. Mitto ad T.E. Mittat quam primum pro r[ectori]-bus[a 5] uti intelliget, et mittat per Fogaras. R.D. Gregorium[6] saluto meque orationibus Dominationis et Eccellentiae Tuae commendo. Datum Fogarasini 14 martii 1592.

Excellentiae Vestrae servus in Christo indignus

Valentinus Lado contionator mp.

Inscriptio: [68*v*] Excellentissimo Domino, Domino Alphonso sacrae theologiae doctori apud Ill.mum Principem Transylvaniae, Domino in Christo observandissimo.

---

[a] r[ectori]bus *lectio dubia*.

---

[3] G. Schönberger missus est a P. Carrillo extra Transylvaniam ut sacros ordines susciperet. Rediens, aliquantum haeserat in Kövár apud Christophorum Keresztúry, Societatis benefactorem et protectorem; cf. infra, doc. 296 § 1.

[4] Chr. Keresztúry, praefectus arcis Kövár.

[5] Intelligendi videntur superiores maiores S.I.; hoc est, P. Generalis et P. Provincialis.

[6] G. Vásárhelyi S.I.; cuius epistolam, diei 25 martii 1592, ad P. Generalem, videas infra, doc. 299.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

296

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 16 ET 25 MARTII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 69*r*-70*v* (*prius* 285-86 et 301-02); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 16-20.

SUMMARIUM: 1-2. *De morbo caduco Patris Schönberger.* — 3. *Dissidia Bathoreorum durant. P. Vásárhelyi est valetudinarius.* — 4. *Princeps dedit nostris pagum Tótfalu.* — 5. *De privilegiis pro Transylvania petendis.* — 6-7. *Principi non placet quod superintendentia missionis transylvanicae data fuerit Patri Wujek in Polonia residenti.* — 8. *De petitione Principis ut nonnulli ex nostris mittantur ad scholas Albae Iuliae inchoandas.* — 9. *De habitu nostrorum mutato quid sentiat Princeps.* — 10. *Proventus olim seminario claudiopolitano dati, nunc fortasse dandi essent seminario albensi.* — 11. *Nova de morbo Patris Schönberger.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

1. Ultimis literis, quas 26 et 28 februarii accepi a V.P., respondi 3 die martii[1]. Ab eo tempore nihil novi scribendum occurrit, praeter unum casum qui accidit ante duas hebdomadas Patri Gabrieli[2] in arce Kwvariensi tunc primum ex Ungaria redeunti, ordine sacerdotali suscepto. Is pater, ut mihi ante quinque dies Dominus Keretztury eiusdem arcis capitaneus scripsit[3], sedens in curru una cum eodem domino Capitaneo passus est deliquium ad[a] breve tempus absque tremore. Veretur autem Dominus Capitaneus ne sit morbus caducus. Imo esse putat, quamvis ab eo tempore[b] nullum morbi vestigium in eo deprehendatur. Res ista mihi profecto valde fuit molesta propter irregularitatem quam contrahunt simili morbo laborantes, tempore praesertim quo tanta hic est sacerdotum penuria et indigentia. V.[c] P. quanta fieri possit celeritate, rogo ut mittat dispensationem[4] ad meae conscien-

---

[1] Litteras Patris Carrillo, die 3 martii ad P. Generalem datas, non habemus.
[2] G. Schönberger S.I.; de eius morbo cf. supra, doc. 295.
[3] Neque litterae Christophori Keresztúry exstant.
[4] Qui post ordines receptos epileptici evaserunt et si iam liberos eos esse certo constet, ordinarius potest ordinum exercitium rursus eis permittere. Cf. *Cod. Iur. Can.* c. 984 n. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tiae illiusque cautelam, qua non obstante morbo vel morbi timore tuto exercere valeat quae sunt ordinis sacerdotalis.

2. Verum est, me fere decrevisse, postquam ad me venerit, si sanus omnino videatur, sine scrupulo facere illi potestatem celebrandi, responso [d] Vrae P. non expectato. Nescio enim quando perveniet [e]; tum quod doctorum communis sit sententia morbo comitiali non arceri sacerdotem a missae celebratione quando primum fuit sacerdos correptus post sacerdotalem ordinem eiusmodi morbo, idque non crebro sed raro aut semel tantum, ita ut spumas ore non evomat [e]. Non est autem is nisi semel correptus absque spumarum difformitate; tum etiam quod mihi Pater Austriae Provincialis [f] detulerit omnes facultates provincialis erga nostros. Inter quas, ut habetur in *Compendio* v. Dispensatio § 2 5 et 6 [5], est facultas dispensandi cum nostris ab omni fere irregularitate. Ubi non excipitur irregularitas ex morbo nata.

3. Discordia consanguineorum [6], Vrae P. nota, qua multum retardatur religio, nondum est sublata, neque videtur tam cito posse tolli, nisi Deus manum suae misericordiae huic malo adhibuerit. Quo fit ut Ser.mus Princeps (ut scripsi etiam 3 martii) ad finem februarii mihi diserte dixerit se haud sperare intra tres aut quatuor annos posse nostra negotia promovere. Ego quoque maiorem spem non habeo. Nisi forte praeter hominum operam Deus aliquam bonam occasionem offerret promovendae religionis. Ita enim video bonum Principem animatum ut iudicem ne minimam quidem occasionem rei bene gerendae neglecturum. Interea vero aliud doni a nobis hic non potest praestari quam ut boni Principis pietatem foveamus catholicosque, quantum patientur iniqua tempora, defendamus. A V. tamen P. expectabo in istis rebus et in personarum subsidio resolutionem.

Pater Gregorius Vasharelinus qui ungarice hic concionatur, totus est valetudinarius [7], quamvis dicit se hic melius habere quam in Polonia aut Moldavia. Populo, quantum adverto, hactenus placet, Principi vero et aulicis non item, qui doctiorem se desiderare haud obscure mihi indicant. [69*v*]

4. Pagum Tottfalu [8] qui olim collegii erat albensis, cuiusque usum liberum mihi ob domesticas necessitates Ser.mus Princeps concessit,

---

[5] Vide *Compendium facultatum et gratiarum S.I.* (Venetiis 1577) 29-31.

[6] Discordia inter consanguineos familiae Báthory. De qua cf. supra, doc. 272 § 2.

[7] Cf. supra, doc. 279 § 2.

[8] Tótfalud-Taut (Transylvania-Romania).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cuidam civi catholico et diviti pro medietate omnium fructuum absque ullis meis expensis, cum nostrorum consilio locavi ad duos annos, ne nos curis externis distrahamur. Orationibus et sacrificiis Vrae P. totiusque Societatis missionem hanc commendatam maxime cupio. Albae Iuliae 16 martii 1592.

Vestrae Paternitatis servus

Alfonsus Carrilius.

5. Privilegia pro Transylvania nondum accepi [9].

6. Cum iamiam vellem has literas obsignare, literas mihi reddiderunt Patris Ioannis Lelesii conscriptas 22 februarii [10], absque ullis tamen Vrae P.; ex quibus intellexi per Vram P. Patrem Lelesium, diuturna infirmitate confractum liberatum fuisse a cura rerum transylvanicarum; curamque huius residentiae commisisse Vram P. Patri Iacobo Vengrovicio [11]. Longe commodius fore putassem si alicui fuisse commissa cura qui Viennae degeret, ut rectori, cum quo facilius est hinc negotia conferre.

7. Sequenti vero die nondum obseratis literis istis, literas mihi reddidit Dominus Bodoni [12] quas ad me V.P. dedit 18 ianuarii 1592 [13]. In quibus quidem illud ipsum mihi renunciabat, Patrem scilicet Lelesium cura transylvanica liberatum, curamque totam commissam Patri Iacobo Vangrovitio. Ego cum hac ipsa die qua literas accepi, inter alia indicassem Ser.mo Principi neque illi minimo verbo neque signo indicarem mihi displicere, mihi, quod ego fui miratus, demandavit ut quamprimum Vrae P. suo nomine significarem sibi hoc valde displicere, nisi Pater Vangrovitius Cracovia Viennam commigraret. Se iustis de causis malle ut qui curam huius missionis habiturus sit, non in Polonia, sed in Austria maneat [14]. Adiecit quoque sibi adhuc videri con-

---

[9] Concessae sunt a novo pontifice, Clemente VIII, die 21 martii 1592; vide infra, doc. 298.

[10] Quas tamen non invenimus.

[11] Vide epistolam Patris Generalis, diei 18 ian. 1592, ad P. Carrillo; supra, doc. 276.

[12] De Stephano Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis, cf. supra, doc. 172 adn. 5 et passim.

[13] Vide supra, doc. 276.

[14] Princeps enim hoc tempore moliebatur iam confoederationem aliquam cum domo austriaca; cf. supra, doc. 272 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sultius si hac mutatione loci Patris Vangrovitii relicta, rectori vel cuicumque alteri Viennae existenti res tota demandaretur. Nam Pater, aiebat Princeps (utor eisdem plane verbis) Vangrovitius tametsi hic fuerit olim, status tamen praesentis adeo est ignarus ut in eo sit plane infans. Putaret enim rerum statum eundem esse qui olim, cum tamen totus plane sit sursum deorsumque mutatus.

His auditis a Ser.mo Principe, domum reversus contuli cum Patre Gregorio Vasarhelino (neque enim alium nunc hic habeo) quid faciendum videretur. Constitueram enim hac ipsa die ad Patrem Vangrovitium tamquam ad superiorem scribere, ei significans quid a V.P. mihi esset demandatum. Consuluit tamen mihi, id quod ego etiam probavi, ut nunc supersederem quousque aliud a V.P. responsum acciperem. Quare Vrae P. erit mihi iterum mandare quid facto sit opus hac in parte. [70*r*]

8. Quod attinet vero ad literas quibus Ser.mus nominatim nostros a V.P. petat, scripsit quidem Vrae P. per Dominum Josikam, cui et literas credentiales ad petendum subsidium personalium aliaque tractandum cum V.P. dedit[15]. V.P. iam illas haud dubio vidit; et ab eodem accepit[h] exemplar decreti quod attinet ad religionem in comitiis editi[16]. Secum enim tulit exemplar ut Vrae P. monstraret. Ad cautelam tamen includam his literis aliud exemplar eiusdem decreti ungarici[17] ut melius constet quid contineat per ungaros interpretes qui isthic manent.

9. Quid tandem Vra. P. de vestibus mutandis mihi scripsisset[18], hodie significavi etiam Suae Serenitati. Cui ut mihi longo prolixoque colloquio exposuit, videtur nos qui iam incedimus habitu mutato qui tamen ecclesiasticus est pro more patriae et honestus sine gravi nota et incommodo tam Suae Serenitatis quam Societatis, fieri non posse ut antiquas vestes vel alterius formae repetamus. Eo enim ipso Sua Serenitas et nos palam a toto regno accusaremur de impostura et fuco facto. Quod et mihi advertenti loci conditionem et praesentem statum personarum identidem videtur. Verum est ut fatetur etiam Ser.mus

---

[15] Habentur solum litterae brevissimae Principis, diei 26 nov. 1591, ad P. Generalem, quibus Stephanum Jósika legatum ad S. Pontificem commendat; v. supra, doc. 254.

[16] Exemplum exstat in cod. *Germ. 169* 138*r-v* et 140*r-v*.

[17] Exemplum hungaricae linguae reperitur in Bibl. Ap. Vat., *Ottob. 2419* 192*r-v*; cf. supra, doc. 276 adn. 4.

[18] Vide supra, doc. 276 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Princeps nos ab aliquibus cognosci et forte non paucis. Caeterum maior pars quales simus ignorat vel rumore aliorum tantum accepit. Unde non sibi certo persuadent ita esse quin dubium iudicium habeant. Ex quo id emolumenti habetur ut Principi nullus palam audeat vitio hoc vertere. Boni tamen nunquam vertent, cum constet hanc larvam sine mendacio, Dei causa susceptam esse. Neque duo sunt nunc in habitu Societatis, sed tantum Pater Valentinus[19], cuius opera proinde Albae non vult uti Ser.mus Princeps in illo vestitu. Quare aliis quoque pro scholis quos adhuc cupit, Patrem Leonardum Classovitium cum reliquis scriptis antea, iudicat Sua Serenitas vestes esse mutandas, non quidem propter notam dictam quam non possent incurrere, si reserata facie intrarent. Sed propter aliam urgentiorem multo causam, quod eo pacto multum impediretur Sua Serenitas in promovenda religione. Insurgerent enim, ut ait, idque non sine causa cogitat, omnes contra illum tamquam contra Principem fidem non servantem. Non enim adhuc sunt iacta ea fundamenta quibus possit Princeps libere pergere in hoc negotio religionis. Sperat tamen se sensim non irritando nunc adversarios palam posse iacere fundamentum quod desideratur. Non dubito de vestibus scripsisse Vram P., informatione accepta a Patre Nicolao Martonio, qui inter alia hic moliebatur contra[f] Principis meamque voluntatem, antiquas vestes repetere. Quod non accidisset absque magno scandalo. Propter quam causam compluresque alias ego illum in Austriam ablegavi ut prius significavi Vrae P.[f][20].

10. Forte non esset abs re agere de proventu qui olim dabatur seminario claudiopolitano, attribuendo seminario albensi[21], cum Clemente 8[f] cui fui satis familiaris Viennae quamdiu ibi Sua Sanctitas mansit. Neque difido res transylvanicae Suae Sanctitati cordi maxime futuras. [71a*r*]

[Postscriptum] Non discessit tabellarius tam cito quam fuerat constitutum. Quare per plures dies debui literas obsignatas servare. Atque his ipsis diebus literas novas accepi a Patre Valentino, ex quibus melius percipiet V.P. quali morbo fuerit correptus Pater Gabriel Schemberger. Erat enim tunc cum illo Pater Valentinus. Cuius literaes ad Vram P. transmitto[22]. Hodie quoque novas literas accepi a Domino

[19] V. Ladó S.I.

[20] De N. Martonio S.I. e Transylvania in Austriam remisso cf. supra, doc. 257 § 11 et doc. 259 § 6-7.

[21] S. Pontifex novus, die 2 martii 1592 ad Principem Transylvaniae scribens, promisit se restituturum seminarium pontificium, postquam patres S.I. in Transylvaniam iterum admissi fuerint; cf. supra, doc. 287.

[22] Epistolam Patris Ladó ad P. Carrillo videas supra, doc. 295.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Keretztury capitaneo [23], apud quem manet, quibus me facit certiorem, Patrem Gabrielem rursus infirmari, non tamen scripsit quo morbo, colichone an comiciali. Albae Iuliae 25 martii 1592 [24].

Alfonsus Carrillius

Inscrip tio: [70*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquaviva Societatis Iesu praeposito generali, Domino plurimum observando — Romae.

---

[a] ad . . . tremore *sup.* / [b] tempore *del.* nihi[l] / [c] V. *del.* igitur / [d] responso . . . veniet *sup.* / [e] evomat *del.* tum etiam / [f] *p.* Provincialis *rep.* mihi / [g] Lelesium *del.* nova, *sup.* diuturna / [h] accepit *del.* qui / [i] contra . . . V.rae P. *in marg.* / [j] 9 *ms.*

297

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

ALBA IULIA 16 ET 25 MARTII 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 170* 71*r*-72*v* et 71b*r* (*prius* 289-90 et 328-29); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 61-65.

SUMMARIUM: 1-2. *De morbo Patris Schönberger.* — 3. *Nondum recepit privilegia pro Transylvania.* — 4. *Discordia Bathoreorum viget.* — 5-6. *De parva spe brevi restituendae Societatis in Transylvania.* — 7. *P. Vásárhelyi valetudinarius.* — 8. *Princeps concessit nostris pagum Tótfalu.* — 9-10 *De F. Wesselényi, C. Keresztury et P. Márton.* — 11. *De superintendentia missionis transylvanicae Patri Wujek assignata* — 12. *De mutatis nostrorum vestibus in Transylvania.* — 13. *Iterum de morbo Patris Schönberger.*

---

[23] Quas tamen non reperimus.
[24] Responsum Patris Generalis vide infra, doc. 303.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Postremis literis, quas 28 februarii a V.R. accepi, respondi 3 martii [1] per quemdam adolescentem croatam qui mihi hic confitebatur. Non dubito quin ad Vrae R. manus meum responsum pervenerit.

2. Nunc vero per factorem Domini Castelli mercatoris hinc discedentem vix quicquam novi quod perscribam occurrit, praeter novum morbum quo Pater Gabriel [2] rediens ex Ungaria creatus sacerdos, ut ex literis Domini Keretztury intellexi, nunc primum in Arce Kwvar correptus est. Is etenim cum Domino Keretztury curru ad arcis piscinam spectaturus piscationem tunc animi gratia institutam exiverat. In eodem tamen curru prope piscinam existens ad breve tempus absque ullo membrorum tremore, ullaque concusione passus est deliquium. Veretur tamen Dominus Capitaneus ne sit morbus comitialis et caducus. Imo [a] esse putat. Scribo Patri Generali ad maiorem meam cautelam ut pro illo dispensationem ad celebrandum mittat, non obstante morbo comitiali. Quamvis ego putem ut eidem P.N. significo, me virtute nostrorum privilegiorum (v. Dispensatio) [3], posse cum illo dispensare. Imo forte nullam esse irregularitatem ut communis tenet doctorum sententia, quando post ordines susceptos non saepe, sed raro ac sine spumis ore emissis morbus caducus advenit. Certior autem fio a Domino Capitaneo, nullum amplius in eo apparere morbi vestigium. Quare cogito non expectato P.N. responso (Deus enim novit quando tandem perferetur), si sanum eum esse videro, absque scrupulo ei facere potestatem celebrandi. Cuperem tamen quam citissime mihi a V.R. responderi, quid facto opus esse videatur hac in parte patribus viennensibus.

3. Nondum recepi privilegia pro Transylvania [4].

4. Consanguineorum discordia [5] viget.

5. Ser.mus Princeps vix sperare se mihi dixit [b] spatio trium aut quatuor annorum posse negotium nostrum promovere. Ita tamen est animatus ut ne minimam occasionem rei bene gerendae, si Deus citius

---

[1] Ambae litterae desiderantur.
[2] De gravi morbo Gabrielis Schönberger S.I. cf. supra, doc. 296 § 1-2 et 11.
[3] Vide *ib.* adn. 5.
[4] Vide *ib.* adn. 9.
[5] Discordia Báthoreorum; cf. *ib.* adn. 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

illam obtulerit, sit pius Princeps neglecturus. Ego quoque propter temporum, locorumque etc. iniquitatem maiorem non habeo spem. Quare interea temporis solum hoc poterunt nostri praestare boni ut Principis pium animum foveant et promoveant, alios vero catholicos defendant et nonnihil consolentur.

6. Quid tamen nobis hac in parte faciendum sit et num suppeditabitur personarum subsidium, a V.R. expectabo.

7. Pater Gregorius [6] valetudinarius est. Fatetur tamen se melius multo habere quam in Polonia aut Moldavia. Illius conciones quantum hactenus licuit advertere, populo quidem placent, Principi vero et aulicis quibusdam non item. Qui doctiorem se cupere concionatorem ungarum haud obscure mihi indicant.

8. Pagum Tottfalu [7], cuius usum ob domesticas necessitates nobis concessit Ser.mus Princeps, uni civi catholico et diviti pro medietate fructuum sine nostris expensis ad duos annos locavi, ne nos externis curis distraheremur. [71*v*]

9. De Mag.co Vesselino [8], iam declarato consiliario, scripsi 3 martii. Domino Keretztury nunc quaedam bona donantur a Ser.mo Principe. Qua in re ego quantum potui pro bono viro laboravi.

10. Patri Nicolao [9] non scribo neque scripta hic relicta remitto, cum nihil de illo sciam. Precibus V.R., sociorum suorum, F. Alexandri et F. Petri [d 10] totiusque collegii me plurimum commendo. Albae Iuliae 16 martii 1592.

Vestrae Reverentiae servus

Alfonsus Carrillius.

11. Cum iam-iam vellem has literas obserare, David Vienna advenit qui mihi reddidit literas Vrae R. conscriptas 22 februarii [11]. Doleo sane quod Vra R. ita sit diuturno morbo confracta ut curam nostrae

---

[6] Gr. Vásárhely S.I.; cf. *ib.* § 3.

[7] Vide *ib.* adn. 8.

[8] Franciscus Wesselényi; cf. supra, doc. 73 adn. 3 et passim.

[9] N. Martonius S.I., e Transylvania in Austriam remissus; cf. supra, doc. 296 adn. 20.

[10] Alexander Dobokay S.I., transylvanus, et Petrus Pázmány S.I., hungarus; quorum prior Viennae theologiae, alter vero philosophiae operam navabat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 506.

[11] Quas invenire non potuimus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

residentiae deponere opus fuerit. Fiat tamen Dei voluntas. Doleo praeterea non potius curam commissam alicui existenti Viennae, ut Patri Rectori [12], cum quo facilius mihi fuisset negotia conferre.

11. Sequenti vero die nondum literis obseratis mihi reddidit literas Patris N.G. [13] in quibus mihi significabat liberationem Vrae R. Quam quidem rem eadem hac die cum indicarem, inter alia, Ser.mo Principi, nulla a me huius improbationis facta ne verbulo nec ullo signo, maxime improbavit. Ideoque mihi mandavit ut suo nomine significarem Patri G. hoc sibi omnino displicere, nisi forte Pater Vangrovitius Cracovia Viennam commigraret [14]. Se iustis de causis nolle ut transylvanicae residentiae superior sit in Polonia, sed ut sit Viennae Austriae. Addens adhuc sibi videri consultius ut relicto Patre Vangrovitio Cracoviae, Patri Rectori viennensi vel alteri eiusdem collegii cura demandetur. Patrem Vangrovitium in statu praesenti Transylvaniae utpote longe diverso ab illo antiquo, plane infantem esse (verbo eodem Ser.mi Principis utor). Quare quousque aliud mihi non indicaverit N.P., non scribam Patri Vangrovitio tamquam superiori.

12. P.N.G. addebat in literis de nostris vestibus haec verba: « Porro quod ad vestitum attinet quo hactenus usi estis, bonum esset ut is quam proxime accederet ad nostrum sine coloris varietate. Praesertim cum audiamus ab omnibus fere nosci pro iesuitis ; nisi forte nondum sine gravi nota vel incommodo mutari posset. De iis tamen qui posthac venient, videretur expedire ne alienum induant » [15]. Haec Pater G. Cui tamen, ut mihi mandavit Ser.mus Princeps, respondi [16], nos sine gravi nota et incommodo haud posse antiquas vestes repetere, vel formam hanc mutare. Tunc enim omnes palam auderent Principem et Societatem de impostura et fuco accusare. Boni tamen nunquam accusabunt, cum Dei causa sciant larvam sine mendacio [72*r*] susceptam esse ; neque habitum esse alienum ab honesto habitu ecclesiasticorum pro more patriae. Nos quidem cognosci a pluribus, a compluribus vero non item. Alios tantum de nostra conditione rumore aliquid accepisse. Nihilominus tamen proter vestes et alia dubio iudicio haerere ut non audeant Principem palam accusare. Non puto ^e informationem qua ad hoc scribendum motus fuit N.P. ab alio habuisse quam a Patre Martonio

[12] Georgius Scherer S.I., rector coll. vien. ; cf. supra, doc. 293.
[13] Agitur de epistola Patris Generalis, diei 18 ian. 1592 ; v. supra, doc. 276.
[14] Cf. supra, doc. 296 § 7.
[15] Vide supra, doc. 276 § 3.
[16] Vide supra, doc. 296 § 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qui inter alia, hoc etiam hic contra meam Principisque voluntatem moliebatur, ut mihi palam aliquoties dixit[f], vestes repetere antiquas.

Eodem modo videtur Ser.mo Principi, aliis qui in subsidium mittentur (cupit autem adhuc ardenter mitti) mutandas esse quoque vestes, non quidem propter illam notam, sed propter aliam rationem quae magis urget. Res enim religionis nondum ita sunt propter temporum iniquitatem constabilitae ut tuto Princeps possit inducere homines in habitu Societatis. Si namque hoc attentaret, insurgerent omnes adversarii, plurimaque impedimenta struerent[g] Principis conatibus ad promovendam religionem. Has literas vel istarum exemplar rogo ut ad R. Patrem Provincialem transmittat, casu quo aberit. [71b*r*]

[Postscriptum] [13] Non discessit tabellarius quando fuerat constitutum. Quare per plures dies debui literas obsignatas servare. Atque hoc tempore literas novas accepi a Patre Valentino. Ex quibus melius percipiet V.R. quali morbo fuerit correptus Pater Gabriel Schemberger. Erat enim tunc cum illo Pater Valentinus. Cuius literas postquam legerit, cum meis rogo transmittat ad Patrem Generalem[17]. Hodie quoque novas literas accepi a Domino Keretztury, in quibus me [71b*v*] certiorem facit, Patrem Gabrielem rursus apud ipsum infirmari. Non exponit tamen quo morbo, colichone an comiciali. Albae Iuliae 25 martii 1592.

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [72*v*] Admodum Reverendo Domino, Patri Ioanni Lelesio Societatis Iesu Domino amico plurimum observando — Viennae.

---

[a] Imo *del.* ita / [b] dixit *del.* an / [c] lucuit *ms.* / [d] Petri *del.* ali[isque] // [e] puto *del.* hanc / [f] dixit *del.* has / [g] struerent *del.* suis, *sup.* Principis.

298

CLEMENS PAPA VIII
FACULTATES CONCESSAE SOCIETATI IESU IN TRANSYLVANIA

ROMAE 21 MARTII 1592

TEXTUS: 1. ASV, *Secr. Brev.* v. 189 380*r*-82*v*; regestum. — 2. *Instit. 226* (Bullarium S.I. 1540-1673) 231-35; apographum. — 3. *Austr. 225* I 193*r*-94*v*;

---

[17] Litteras Patris Ladó, diei 14 martii 1592, ad P. Carrillo de morbo Patris Schönberger, vide supra, doc. 295.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

apographum 1*. — 4. ARSI, *Fondo Ges.* 447 744*r*-47*r*; apographum 1*. — 5. Budapest, Bibl. Naz. Széchenyi; cf. MILLER, *Catalogus Manuscriptorum* 549.

Clementis PP. VIII facultates concessae iis, qui de Societate in Transylvania agunt ad quinquennium Praeposito Generali Societati Iesu [1]

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Sicut de catholica religione propaganda, et omnium salute procuranda, pro nostri pastoralis muneris debito, assidue cogitamus, sic in remotioribus orbis terrarum partibus, quarum statum praesentes inspicere non valemus, fidelium operariorum ministerio libenter utimur. Proinde cum diu nobis exploratum fuerit, quanta charitate zelo et solicitudine dilecti filii Praepositi praesbyteri istius Societatis ad remotissima quaeque loca nullis parcentes laboribus, nulla formidantes vitae discrimina pro christiana religione propaganda, et pro catholica fide conservanda, et ubi etiam opus est, restituenda, ac demum pro animarum salute procuranda exire curaverint et adhuc curent, quantoque item studio ac vigilantia dominicum agrum ubique piis officiis ac studiis, quibus assidue vacant, colere non destiterint, et hoc maxime tempore non desinant.

Nos, sperantes ex eorum fideli ac diligenti opera maiores in dies fructus Ecclesiam Dei percepturam esse, quo magis ipsi fuerint apostolica auctoritate suffulti; de tua item pietate, prudentia, constantique de catholica fide et Apostolica Sede benemerendi voluntate plurimum in Domino confidentes, tibi ut in Transylvania et per omnes illos tractus et vicinas regiones hungaricas, et alias circumadiacentes turcarum tyrannidi subiectas, ubi catholici non sunt episcopi, vel quia sub turcarum, ut praefertur, sunt ditione, liberam in dioecesibus suis iurisdictionem exercere non valent, uni vel pluribus ex praesbyteris dictae tuae Societatis Iesu infrascriptas facultates vel eorum partem, prout pro tua pru-

---

1* Post textum tertium et quartum adiuncta sunt verba quae sequuntur: « Die nona mensis iulii anno 1599 in audientia quam S.D.N. dedit P. Alphonso Carrilli S.I., Sua Sanctitas concessit ut patres eiusdem Societatis qui fuerint in ditione Transilvaniae superiores, absente episcopo, possint calices et altaria portatilia consecrare. — Cinthius cardinalis S. Georgii ».

1 Facultates inferius recensitae conferri possunt cum iis quae anno 1573 a Gregorio papa XIII tributae fuerant nonnullis de S.I. pro partibus septentrionalibus, haeresibus infectis (quas videre est ap. BRAUNSBERGER VII 674-78). Similiter videri possunt facultates spirituales missionariis ultramarinis concessae; quae habentur in « *Compendium Indicum* »; cf. infra, doc. 301 adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dentia illas communicandas [232] vel limitandas censueris, auctoritate concedere possis et valeas, quibus facultatibus iidem praesbyteri, quibus concessae abs te fuerint ad tuae voluntatis praescriptum et in praedictis locis dumtaxat uti possint, plenam et amplam auctoritate apostolica tenore praesentium facultatem concedimus et indulgemus, ut scilicet plenam et amplam in illis partibus potestatem et facultatem habeant, auctoritate apostolica.

[1] Cum illegitimis, non tamen ex incestu aut sacrilegio (quorum scilicet parentes consanguinitate, vel affinitate intra tertium gradum coniuncti fuerint) procreatis, si paternae incontinentiae imitatores non fuerint, ac eorum virtus et caeterae dotes natalium defectum compensent, ut ad omnes etiam sacros et praesbyteratus ordines (ubi ministrorum Ecclesiae necessitas extiterit, promoveri possint, dispensandi.

[2] Item cum iam promotis sive per saltum. sive extra tempora, sive sine literis dimissoriis, aut etiam legitimam aetatem, eos a quibusvis censuris et poenis ecclesiasticis per eos propterea incursis, iniuncta inde eis poenitentia salutari, ac aliis iniungendis absolvendi, ac super irregularitate exinde, et quia censuris huiusmodi sic ligati missas et alia divina officia, non tamen in contemptum clavium celebrarunt, contracta, et super quocumque alio impedimento canonico, non tamen occasione homicidii voluntarii, bigamiae et simoniae realis, ita ut valeant in susceptis ordinibus ministrare, et beneficia per eos obtenta retinere, si Ecclesiae utiles esse iudicentur, et sine scandalo aut damno nationum illarum ea dimittere non possint. Atque cum quibusvis personis, quae tertio et quarto simplicibus, vel tertio et quarto mixtis consanguinitatis seu affinitatis gradibus coniuncti vel se attinentes, matrimonia scienter vel ignoranter hactenus contraxerunt, si citra scandalum aut incontinentiae periculum separari nequeant, illos ab incestus reatu et censuris et poenis ecclesiasticis per eos incursis, iniuncta eis pro modo culpae poenitentia salutari absolvendo, ut in [233] huiusmodi matrimoniis remanere, seu illa de novo contrahere, et in facie Ecclesiae solemnizare, ac in eis postmodum remanere possint, pariter dispensandi, quo ad occulta in foro conscientiae tantum, quo vero ad manifesta in utroque foro, prolesque susceptas et suscipiendas exinde legitimas decernendi.

Matrimonia non iuxta Concilii Tridentini decreta, quae ibidem fortasse publicata non sunt, sed iuxta morem patriae, vel clandestine, vel non servatis sacrorum canonum requisitis, sive inter catholicos coniuges, sive inter haereticos, sive schismaticos, sed postea conversos seu reconciliatos, sive inter unum catholicum et unum haereticum sint contracta, dummodo alio iure prohibita non sint, rehabilitandi, ita ut in huiusmodi matrimoniis remanere vel ea in facie Ecclesiae solemnizare

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

possent, prolesque inde susceptas et suscipiendas legitimas pariter nunciandi.

[4] Sacris oleis antiquis cum facta diligentiae eius anni haberi non poterunt, utendi.

[5] Sacramenta ecclesiastica (praeterquam confirmationis et ordinis) etiam omissis pro necessitate et opportunitate coeremoniis, non tamen his quae sunt de essentia sacramenti, et quo ad sacramenta baptismi, matrimonii et extremae unctionis, ubi non est copia proprii sacerdotis, vel de eius licentia ministrandi.

[6] Eos, qui abortus commiserint, procuraverint, vel ad id cooperati fuerint, imposita salutari poenitentia pro commissis, et recepto ab eis iuramento, quod a talibus in posterum abstinebunt, non obstante Constitutione fel. rec. Sixti papae quinti praedecessoris nostri super hoc edita [2], absolvendi, citra tamen illam dispensationem.

[7] Literas dimissorias et commendatitias ad sacros ordines promoveri volentibus, qui proprium episcopum seu administratorem vel vicarium episcopalem catholicum non habuerint, dummodo alias habiles et idonei existant, concedendi et supplendi, ita ut a quocunque catholico antistite gratiam et communionem apostolicae Sedis habente; et in propria dioecesi residente, vel in aliena de dioecesani loci [234] pontificalia exercente, promoveri possint etiam absque titulo, si ita necessitas locorum ac animarum illarum postulabit.

[8] Apostatas a regularibus ordinibus, si poenitentes sint, imposita illis salutari poenitentia ab excommunicationis, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis absolvendi, iisdemque ut reassumpto habitu sui ordinis extra monasteria per certum decentem terminum, donec ad Sedem Apostolicam pro dispensatione obtinenda recurrere, vel ad sua monasteria redire potuerint, manere possint, concedendi; et cum eis, si sint sacerdotes, super irregularitate praemissorum occasione, et etiam quia sit censuris ecclesiasticis innodati, non tamen in contemptum clavium, celebrarunt, ut praefertur, dispensandi, ita ut missas et alia divina officia celebrare et ecclesiastica sacramenta ministrare, dummodo scandalum non adsit, et ecclesiarum necessitas suaserit, id illis esse concedendum.

[9] Haereticos etiam et schismaticos, ac a fide christiana apostatas, sid ad poenitentiam redierint, facta publice vel privatim per eos detesta-

---

[2] Constitutio «Effrenatam perditissimorum hominum audaciam» Sixti V, die 29 oct. 1588 data, vide in *Bullarium Romanum* IX 39-42.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione et abiuratione suorum errorum, prout personarum ac locorum ratio postulaverit, ac iniunctis eis poenitentiis salutaribus ac aliis iniungendis ab excommunicationis aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis (dummodo haeresiarchae non sint, neque relapsi; de quibus tamen Sancta Sedes Apostolica consulatur) pariter absolvendi, et reconciliandi.

[10] In locis ecclesiastico interdicto suppositis atque etiam in oratoriis et Ecclesiis non consecratis, excommunicatis tamen et interdictis prorsus exclusis, et dummodo ipsi causam non dederint huiusmodi interdicto, celebrandi. Atque etiam super altari portatili in quovis loco decenti tamen et honesto in casu necessitatis celebrandi, aliisque catholicis sacerdotibus eandem facultatem in simili casu ad tempus communicandi.

[11] Sacerdotes in illis partibus degentes vitae ac morum honestate probatos ac sufficienti literarum scientia praeditos ad curam animarum exercendam approbandi [235] ubi non est proprius episcopus, vicarius aut administrator.

[12] Libros haereticos et alios prohibitos ad effectum confutandi dumtaxat, tenendi et legendi[3].

Volumus autem ut praemissa omnia, et singula ab illis, quibus tu facultates huiusmodi concesseris, gratis omnino fiant; quod si secus fecerint, excommunicationis latae sententiae poenam, a qua nisi a nobis et successoribus nostris romanis pontificibus, praeterquam in mortis articulo, absolvi nequeant, eo ipso incurrant.

Non obstantibus quibuscumque apostolicis ac in generalibus provincialibusque et synodalibus conciliis editis, generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus ac statutis et consuetudinibus tam dictae Societatis, quam quarumcumque ecclesiarum, civitatum et locorum, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alias roboratis, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus etiam praesentes nostras literas post quinquennium a data praesentium numerandum tibi et aliis minime suffragari, sed eo transacto penitus expirare. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 21 martii 1592. Pontificatus nostri anno primo.

Ex libro facultatum pag. 78.

M. Vestrius Barbianus.

---

[3] Ad has facultates quod attinet, cf. doc. 17 apud SZILAS, *Carrillo* (p. 148-49). Iuxta dictum documentum S. Pontifex die 28 aug. 1604 facultates in nostro documento recensitas confirmavit, exceptis duabus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

299

P. GREGORIUS VÁSÁRHELYI S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 25 MARTII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 88*r-v* (*prius* 291 et 330); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 414-16.

SUMMARIUM: 1. *Valde afflictus quod habitum mutare coactus est.* — 2. *Scholae catholicorum difficulter tolerabuntur Albae ab adversariis.* — 3. *Card. Báthory publicas arianorum balneas frequentat.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Res nostrae transylvanicae quam sint miserabilem sortitae statum, non dubito quin ex literis R.P. Alfonsi acceperit[1]. Tamen cum et ego peccatis id meis exigentibus aliquid tum e re mea tum Societatis subintelligam fore periculosum, non potui non significatum esse R.P.V. Missus fui ex Polonia ad instantiam Ill.mi Principis et domini Balthasaris[2], apud quem ad comitia usque Fogarasini mansi communem Societatis retinens habitum. Inde necessitate tum valetudinis tum ecclesiae albensis avocatus mutare coegit habitum P. Alfonsus propter pacis communis periculum et quod Ill.mus ipse Princeps ita statuisset[3]. Quae mutatio quantum[a] doloris attulerit mihi[b], Dominum Iesum testem produco, cum antea septem mensibus in oculis omnium versatus sim, pulsus ex Transylvania in eodem habitu. Claudiopoli ante eiectionem contionatus fuerim, in scholis nostris anno cum dimidio ibidem docuerim, uno quadrante cum his omnibus debuerim mutari. Quid in ista infelix ego mutatione dubius facere deberem, ut et meae consulerem existimationi et scandala plurima vitarem, nescirem, solius obedientiae partes acceptavi. Nescio quibus non modis cur hoc fecerim excusare me cogor. Dixi frequenter P. Alfonso quod utinam Dominus calamitatis et afflictionis memor quas in dies propter hoc ipsum patior, tollat

---

[1] Litteras Patris Carrillo, diebus 16 et 25 martii ad P. Generalem datas, vide supra, doc. 296.
[2] B. Báthory.
[3] Cf. supra, doc. 296 § 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

animam meam, quandoquidem taedeat me vitae meae. Quid mihi proderit ingemino frequenter, si universum mundum Christo lucrarer cum animae meae detrimento[4]. Addo quod exiguum admodum fructum facio cum me a conspectu multorum subducam. Quare obsecro per misericordiam Domini R.P.V. ut meae afflictae conditioni et saluti nutanti succurrat.

2. Alterum, quod articuli modo contra religionem conscripti[5], longe quam antea periculosiores. Scholae catholicorum publicae omnino interdictae sunt. Si quid hic Albae Principi catholicisque conceditur, id ratione divini fit officii; scholarum ne mentio quidem. Ad haec Princeps Ill.mus qui praesentem contuitur statum, vix quicquam tali cogitari potest ad plures annos. Habitum communem nostrorum nec ipse Ill.mus Princeps absque aliqua nota ferre potest, nec regnicolarum furor redaccensus patietur.

3. Noster R. Card.[6] multorum scandalo balneas publicas arrianorum frequentat. Quod ne vel mediocris fortunae quidem nobiles hactenus tentarunt existimationi consulentes. Modo nuptias celebrant Fogarasini cum M.D. Balthasare[7], sine ullo ciborum delectu. Modo si unquam adversarii habuerunt causam vitam clericorum calumniandi, invenerunt. Pestis initia non obscrura habemus. Dominus forte hac occasione miserebitur mei. Notabiliter defectum tum memoriae tum intellectus patior. R.P.V. in Domino bene valere cupio. Datae Albae Iuliae 25 martii anno Domini 1592[8].

Servus in Chr sto Reverendae Paternitatis Vestrae

Gregorius Vasarhelinus

contionator Ill.mi Principis Transylvaniae.

Inscriptio: [88*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo — Romae.

---

[a] quantum *sup.* / [b] mihi *sup.*

---

[4] Cf. Mc. 8 36.

[5] De articulis comitiorum cf. supra, doc. 276 adn. 4.

[6] Andreas Báthory cardinalis.

[7] B. Báthory in uxorem duxit Susannam Kendy, innovatae religionis; cf. supra, doc. 279 § 2 adn. 7.

[8] Responsum Patris Generalis, diei 31 maii, videas infra, doc. 304.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

300

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 15 APRILIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 106*r*-07*v* (*prius* 303 309 317); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 20-24.

SUMMARIUM: 1. *Princeps non vult ut cura missionis transylvanicae Patri Wujek committatur.* — 2. *P. Wujek dissuadet ut Albae seminarium instituatur.* — 3-4. *Cuius tamen rationes refutantur.* — 5. *Exspectat privilegia petita pro Transylvania.* — 6-7. *PP. Schönberger et Vásárhelyi aegroti.* — 8. *Princeps ipsi, et non monacho cuidam confitetur.* — 9. *Discordia Bathoreorum non cessat.* — 10. *Mittitur pecunia Romam Fratri Fr. Sulyok ut pectori parcat scribendo.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

1. Elapso mense binas ad Vram P. dedi literas[a 1] quibus quidem significavi Ser.mo Principi Transylvaniae mirum in modum displicuisse quod in Patrem Iacobum Vangrovicium Cracoviae commorantem translata esset cura huius missionis[2]; atque adeo se cupere ut vel Pater Iacobus Cracovia Viennam Austriae commigret ubi hanc curam sustineat, vel ut, quod satius fore dicebat Ser.mus[b], relicto Patre Iacobo Cracoviae, alteri cura istius missionis committeretur ex illis qui Viennae resident, videlicet P. Rectori[3] aut cuicumque alteri. Haec fusius prioribus literis exposui, meque inito consilio cum unico Patre Gregorio Vasharelino, quem tunc solum praesentem habebam, iudicasse non esse scribendum ad Patrem Vangrovitium tamquam ad superiorem missionis quousque mentem Vrae P. intelligerem, audita Principis sententia. Heri tamen accepi literas a Patre Vagrovicio[4], in quibus scribit, sibi per literas esse a V.P. indicatam hanc translationem curae missionis nostrae; petitque proinde ut imposterum cum Sua R.a literis agam tamquam cum superiore missionis.

---

[1] Die 3 martii (quae non inveniuntur), et die 16 et 25 martii (quas videre est supra, doc. 296).
[2] Cf. *ib.* § 6-7.
[3] Georgius Scherer S.I., rector coll. vien.; cf. supra, doc. 297 § 11 adn. 12.
[4] Quae desiderantur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Proponit etiam mihi suam sententiam et voluntatem de rebus transylvanicis istis verbis quae hic volui attexere: « Quod ad seminarium, ait, albense instituendum [5] attinet, scripsi ad R.P.N. praesens consilium quid sit faciendum. Nam licet ex una parte sit aliqua spes fructus; multo tamen plura sunt in contrarium. Primo, ne hoc pacto viam seminario claudiopolitano restituendo praecludamus. Secundo, cum per nostros id fieri debeat, et tamen suppresso nomine nostrorum, hoc quomodo fieri possit, non video. Cum enim ii quos petit Vra R. Pater Marcus [6] et Pater Mediomontanus [7], ut et Pater Vasarhelinus [8] sint isthic notissimi, etiamsi larvam assumpserint, non latebunt. Tertio, valde inconveniens videtur et Societati nostrae indecorum larvis istis uti, cum haeretici ipsi sciant quinam simus, et nos ut hypocritas traducant; et dicant nos adeo cupidos esse possessionum ut nos in omnem partem vertamus, modo id quod amisimus, recuperemus. Quarto, quid faciet Pater Valentinus qui hactenus simpliciter et aperte se pro iesuita gessit [9] et multum profecit per Dei gratiam, num et ipse habitum mutare debebit? Propter has et similes difficultates mihi videretur (nisi aliter iudicet R.P.N.) cum seminario tantisper esse expectandum, donec restituamur et decretum illud iniquissimum contra nos rescindatur ». Haec Pater Iacobus Vagrovitius.

3. Istis rationibus ego [c], propter experientiam praesentem praesentis status rerum transylvanicarum, non discedo a consilio quod in prioribus literis Vrae P. proposui [10]. Credat mihi Vra P. qui res praesens videt, cogitur de illis longe aliter quam absens iudicare. Primo igitur ut eodem ordine [d] quid sentiam, ostendam de pondere rationum, tantum abest ut per albense seminarium viam seminario claudiopolitano restituendo praecludamus, ut potius paremus. Eo enim facilius restituetur quo plures fuerint in regno catholici. Constat autem futurum ut per seminarium non parum possit catholicorum numerus augeri. Quamdiu igitur seminarium Claudiopoli non potest erigi, non video cur alibi non erigatur. Maxime cum Vra P. mihi significaverit se velle nostros huc remittere quantumvis non omnia loca quae prius posside-

---

[5] De seminario pontificio Albae instituendo cf. supra, doc. 296 § 10.

[6] M. Pitačić S.I.; cf. supra, doc. 15 III n. 2.

[7] De Ioanne Mediomontano S.I.; transylvano cf. supra, doc. 97 adn. 59.

[8] Vide epistolam Patris Vásárhelyi, diei 25 martii 1592, ad P. Generalem; supra, doc. 299.

[9] De P. V. Ladó qui vestem S.I. non deposuerat, cf. epistolam Patris Carrillo, diei 25 martii 1592; supra, doc. 296 § 9 et adn. 19.

[10] Vide *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bamus, restituantur [11]. — 2° Fateor rem commodius posse perfici per homines ignotos. Hominum tamen penuria facit ut noti etiam requirantur quique non ita latere poterunt quasi nunquam fuerint Societatis. Sed isto sancto dolo fit ut haeretici dubitent num nunc etiam sint Societatis. Idque fieri potest absque nostrorum mendacio. — 3° Si Societati indecorum est larvis istis uti, magis profecto erit indecorum maioribus larvis uti usque ad vestes saeculares in Anglia ubi maior est catholicorum numerus quam hic. Ubique etiam locorum ab haereticis et malis traducimur, neque propterea in Anglia et alibi desistimus. Boni vero et catholici non vitio, sed laudi vertunt Societati quod in omnes formas se commutet ad lucrifaciendas animas. Paulus dolo sancto non paucos convertit. Memini etiam in libris *Recognitionum Apostolicarum* apud Clementem Romanum [12] me [e] legisse [106*v*] longe maiorem larvam Sancti Petri consilio susceptam qua iudaeus iam ad Christum conversus cum illis ad tempus versabatur quasi nondum conversus, non quidem mentiendo, sed veritatem occultando charitatis causa. Itaque larva a nostris iussu Vrae P. suscepta charitatis haud vulgaris est. — 4° Patris Valentini opera Princeps non utitur, neque velle uti, mihi aliquoties iam dixit, nisi vestes mutaverit [13]; quamvis ad paucos dies ante nostrum adventum, cum alios idoneos non haberet, usus fuerit illius opera. Tunc tamen retulit mihi Ser.mus complures Suae Serenitati in faciem obiecisse, cur penes se iesuitam retinere. Hoc autem nunc de nobis nemo audet neque ausus est obiicere, quod videant Principem vel non habere iesuitas, vel si habet et non palam, sed occulte. Quod ipsi non tanti faciunt. Pater [f] Vasarhelinus vocatus Fogarasino ad Principem, antequam literas Vrae P. de vestium mutatione non amplius facienda accepissem, vestes quoque debuit mutare [g] [14]. Suis autem antiquis notis dicit se huc ita venisse ex Polonia quod in ea sanitatem prorsus amisisset. Quod verissimum est.

4. Num autem nihilominus cum albensi seminario tantisper sit expectandum ut videtur Patri Iacobo nec ne, Vra P. melius poterit quam nos omnes iudicare. Quare Vrae P. rem expendendam ad Dei maiorem gloriam relinquo, non repetendo quae de hac re saepius iam

---

[11] Vide epistolam Patris Generalis, diei 18 aug. 1591, ad P. Carrillo; supra, doc. 236 § 2.

[12] De Clemente Romano, papa (92-101) et de opere apocripho « *Recognitiones* » cf. *Bibliotheca Sanctorum* IV (Romae 1964) 38-48.

[13] De quo cf. supra, doc. 296 § 9 adn. 19.

[14] Vide eius ob hanc causam litteras querimoniis plenas; supra, doc. 299.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scripsi [15], eo excepto quod ut Ser.mus etiam fatetur, intra duos aut tres annos non videatur posse maturari negotium de restituenda palam Societate [16]. Quamvis eius sit animi bonus Princeps ut si citius fuerit oblata illi occasio rei perficiendae, non sit illam ullo pacto neglecturus.

5. Exemplar privilegiorum transylvanicorum nondum habeo [17] maximo meo totiusque missionis incommodo. Non dubito Suam Sanctitatem aliquam mei memoriam retinuisse, cuius gratia etiam forte liberalior erit. Ego omni cautela illis utar, curaboque ut et alii utantur.

6. Pater Gabriel Schemberger de quo scripsi qua ratione fuerit semel post sacerdocium susceptum morbo, ut videbatur, epilepsiae aut comitiali correptus [18]. Nunquam amplius in eum incidit. Medicus etiam fatetur nihili faciendum, quod fuerit morbus syntomaticus seu accidentalis; natus nimirum ex colicho morbo quo nunc etiam vexatur, usu fere manuum ideo iam privatus. A quo proinde, ait, si liberetur, ut sperat fore, ut brevi liberetur, non erit amplius morbus ille accidentarius timendus. Si restituatur sanitati, forte remittam illum in Austriam, ne iterum colicho morbo cui obnoxius iam videtur, vexetur cum maiori diuturnae paralisis periculo. Sequar hac in re medicorum consilium. Nondum potuit celebrare primitias suas. Cum tamen primum convaluerit, cogito sine scrupulo irregularitatis, ut ante fusius scripsi, permittere eum celebrare.

7. Hic praeter Patrem Gabrielem ita infirmum non habeo nisi Patrem Gregorium Vasarhelinum semper valetudinarium [19], quamvis Dei beneficio potest pergere uti pergit in suis ungaricis concionibus.

8. Pater Iacobus non habebat spem fructus, ut mihi in eisdem literis scripsit, quod audivisset Ser.mum Principem non confiteri nostris, sed cuidam simplici monacho [20]; collegium item claudiopolitanum monachis, ad quos olim pertinuit, restitutum iri [21]. Utrumque tamen non ita habet. Ser.mus enim mihi confitetur, neque unquam monachis confessus est quamdiu nostros habuit. De illa vero restitutione collegii

---

[15] Vide supra, doc. 256 § 4 et passim.

[16] Cf. supra, doc. 296 § 3.

[17] Sed iam concessae a Clemente VIII, novo pontifice, die 21 martii 1592; vide supra, doc. 291 § 2.

[18] Vide supra, doc. 296 § 1-2 et 11.

[19] De quo cf. supra, adn. 8.

[20] Hoc retulit etiam P. Leleszi ad P. Generalem scribens; vide supra, doc. 265 § 2.

[21] Fuit olim monasterium franciscanorum; cf. MAH II 3 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ne per somnium quidem neque a Serenissimo neque ab alio cogitatur, quantum ego scio. Puto autem me certo certius hoc scire.

9. Discordia illorum consanguineorum qua plurimum impeditur bonus Princeps et religionis negotium retardatur, in eodem est quo prius, statu [22]. Omnia ista et nos ipsos orationibus et sacrificiis Vrae P. totiusque Societatis plurimum commendamus. Albae Iuliae 15 aprilis 1592.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

[P.S.] Dominus Bodoni [23] mittit trecentos aureos fratri Schuliok [24] ut pectori parcat scribendo, commodeque possit huc reddire [25]. [209*r*] Trecenti illi talleri non aurei mittuntur fratri Suliok per cambium Pestilotiorum [26] qui sunt Viennae.

Inscriptio: [107*v*] Admodum Reverendo Domino, Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu praeposito generali, Domino suo observandissimo etc. — Romae.

---

[a] literas *del.* in / [b] Ser.mus *del.* ut / [c] ego *del.* qui / [d] ordine *del.* resp[ondeam] / [e] me *sup.* / [f] Pater *del.* Vashare[linus] / [g] mutare *del.* et.

---

[22] De discordia fusius supra, doc. 296 § 3.

[23] Stephanus Bodoni, Principis Transylvaniae a secretis. Vide epistolam Patris Generalis, diei 1 martii 1592, ad illum; supra, doc. 285.

[24] De Francisco Sulyok S.I., qui Romae studiis theologicis operam dabat; cf. supra, doc. 202 adn. 10; et *Cat. Prov. Austr.* I 792.

[25] Verba quae sequuntur exarata sunt a P. Carrillo in parvula schedula, quae invenitur in cod. *Germ. 170* 209*r*.

[26] De fratribus Pestalozzi, mercatoribus italis Viennae, vide supra, doc. 257 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

301

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Ex Kolozsmonostor 17 maii 1592 — Romam

Textus: *Germ. 170* 143*r*-44*v* (*prius* 304 310 316); autographum.
Editio: Veress, *Carrillo* I 24-26.

Summarium: 1. *De adventu in Transylvaniam A. Amalteo nuntii apost.* — 2. *Breve pont. de facultatibus nondum accepit.* — 3. *Princeps insistit ut seminarium, si non possit Albae, instituatur Viennae.* — 4. *Superior missionis fiat quidam ex patribus viennensibus.* — 5. *De morbo Patris Schönberger.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Ad initium maii binas mihi literas V.P. reddiderunt Illustris Dominus Josika et R.mus Amaltheus [1], quem eius plane invenio magno meo solatio esse conditionis et pietatis, cuius V.P. descripsit esse. Huius adventu in Transylvaniam intellecto, Ser.mus Princeps Illustrem Dominum Chrystophorum Keretztury, capitaneum kuvariensem [2] et me Alba ad regni confinia ablegavit ut ei obviam procederemus honesteque deduceremus eum. Coacti tamen sumus una cum R.mo Monostorini per quindecim iam dies haerere propter legatos Imperatoris turcarum qui Constantinopoli Albam post meum discessum appulerunt. Expedientur intra paucos dies. Moxque illis abeuntibus R.mus Albam ut cum Ser.mo agat, proficiscetur. Neque enim fuit consultum ut illis turcis praesentibus R.mus compareret. Porro quoad attinet ad fructum qui ex adventu R.mi desideratur, is non poterit tam cito haberi ut saepius iam literis significavi [3]. Nihilominus tamen ea, ut spero, R.mus iaciet semina ex quibus suo tempore colligatur fructus perquam salutaris, nisi peccata nostra fuerint impedimento. Pervenit R.mus absolutis comitiis partialibus, in quibus de religione nihil fuit tractatum, neque erat tempus tractandi. Dabit Deus forte tandem suo tempore benedic-

---

[1] Patris Generalis litteras videsis supra, doc. 291 et 292.
[2] De Christophoro Keresztúry saepius iam sermo recurrebat. Vide epistolam Patris Generalis, diei 25 ian. 1592, ad illum datam; supra, doc. 281.
[3] Cf. supra, doc. 280 et doc. 296 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tionem. Praesertim si R.mus componat et redigat ad concordiam, uti cupit et constituit, redigere fratres B. cum Ser.mo. Ista enim discordia mirum in modum negotium retardat [4].

2. In suis literis fecit mentionem V.P. brevis apostolici privilegiorum pro hac missione [5]. Ad meas tamen manus nondum pervenit. Utinam cito perveniat. Quod si illo Brevi non continetur facultas ut uno eodemque die valeam ego saepius celebrare [6], aliisque etiam secularibus sacerdotibus eandem potestatem facere, oporteret eam a Sua Sanctitate obtinere, cum sit hic non raro necessaria propter sacerdotum penuriam. Hoc ipsum fuerat Patri Lelesio concessum a Gregorio 13. Item forte esset quoque cogitandum de administranda confirmatione, quam ut fatentur iam omnes theologi, potest sacerdos ex delegatione Summi Pontificis administrare [7], uti legimus factum tempore Gregorii I [8]. Hic etenim nullus episcopus est quo fit ut omnes catholici hoc careant sacramento maxime necessario hominibus qui cum versentur inter hostes fidei, indigent omnibus praesidiis ad robur obtinendum et constantiam.

3. Postquam venero Albam et R.mo egerit cum Ser.mo, plenius scribam de omnibus. Tantum ut tempestive possit cogitare V.P. adiiciam Ser.mo non posse probari ut seminarium Transylvaniae alibi quam Viennae erigatur, quamdiu Albae non instituetur [9]. Quamvis enim pauciores possint Viennae quam Iaroslaviae sustentari, praestat habere pauciores in loco commodiori et celebriori, ubi magis studia vigent et ad quem magis afficientur nobiles transylvani. Huc accedit auram et victum polonicum minus favere transylvanis quam viennensem. Unde fere omnes iuvenes transylvani Societatem in Polonia ingressi sanitatem ita perdiderunt ut aegre possint eam recuperare.

---

[4] De discordia inter Principem et fratres Báthoreos cf. supra, doc. 296 § 3.

[5] Vide supra, doc. 291 § 2.

[6] Re vera facultas non reperitur in documento pontificio (cuius textum vide supra, doc. 298). Eam obtinuit P. Carrillo anno 1593 nova S. Pontificis concessione. Vide apud SZILAS, *Carrillo* 147 doc. 15.

[7] Doctrinam Ecclesiae de ministro ordinario et extraordinario sacramenti confirmationis v. *Dictionnaire de Theol. Catol.* III/1 (Paris 1911) 975-1103.

[8] In ecclesia primaeva data est etiam sacerdotibus simplicibus facultas conferendi sacramentum confirmationis. Postea vero solum rarissime. Paulus papa III anno 1546 concessit missionariis nonnullorum regionum Indiae. Cf. *Epp. Xav.* I 142 adn. 10.

[9] De seminario pontificio iterum instituendo cf. litteras S. Pontificis ad Principem; supra, doc. 287; et infra, doc. 308.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Responsum nondum accepi ad literas quas scripsi de superiori, ad quem recurrat haec missio. Quem nullo modo vult ut haereat in Polonia, sed Viennae. Qua de re plenius scripsi[10]. Videat nunc V.P. non posset hoc demandari rectori viennensi aut cuicumque alteri, ita ut is utatur in [143*v*] omnibus consilio Patris Lelesii.

5. Pater Gabriel Schemberg ita a morbo colico iam convaluit[11] ut manuum imbecillitas illi remaneat tamquam reliquiae morbi. Utinam tandem abscedat. Adhuc cogito satius esse ut ego hunc patrem remittam in Austriam, ne tertio hic simili morbo corripiatur. Tunc enim fere certo incurreret in paralysim incurabilem. Deus Vrae P. ad regendam cum fructu universam Societatem tribuat suum Sanctum Spiritum quem hac ipsa die apostolis tribuit. Monostorini 17 maii 1592.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [144*v*] Admodum Reverendo D.P. Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo plurimum observando. — Romae.

302

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. IOANNI LELESZI S.I.

PRAGA 23 MAII 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 170* 147*r-v* (*prius* 14 et 71); autographum. In facie versa folii solum haec alia manu exarata habentur: « P. Villerii ad P. Lelesium ».

SUMMARIUM: 1. *Compatitur Patri Carrillo in difficili missione transylvanica laboranti.* — 2. *De salute Patris Leleszi et de suis aerumnis quas ob negotii commutationis praeposituraе thuroc. patitur.*

---

[10] Vide supra, doc. 300 § 1.
[11] De cuius aegritudine vide supra, doc. 300 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Legi P. Carillii et ad V.R. et ad me datas literas [1]. Quibus quid respondeam, modo non habeo. Bono viro ex animo compatior, cui Deus erit magna merces nimis. Et quia illi succurrere non possum consilio, quod a me non petitur; nec si peteretur, in promptu haberem, conabor [a] illi suppetias ferre orationibus et quocumque modo potero. Video angustias illius boni pectoris quod credo Dominum Amaltheum non parum consolaturum. Forte si adiutoria divina asciscerentur, depulsis nescio quibus nugarum inventoribus qui circa personam Principis versantur, proculdubio res et nostrae et religionis Deo duce in vado essent. Orandus erit Dominus ut suam gratiam largiatur et propugnaculum Ecclesiae catholicae illic statuat, ubi sentina haereseon invenitur.

2. Utinam V.R. possit illuc saltare et ruinas antiquas reparare. Sed quomodo valet V.R. et quid operatum est aurum illud potabile? Vivat, vivat et vivet et brevi me sepeliet. Videor totus terrae incumbere. Hic manentem et agentem Hungaria me contrucidat. Ago, reago, nihil ago. Omnes hic magnates et consiliarii intimi suadent omnino ne descendamus ad concambium [2]. Interim patres in Hungaria me urgent, me sollicitant quod non possint consistere eo quod citationibus iniustis perurgeantur et litibus conficiantur. Nescio quid agam. Videbar antea me negotia intelligere. Iam vero nihil video. Oret pro me V.R.P. quia indigeo. Legam pro me meum officium et iam de Trinitate vesperas. Pragae 23 maii anno 1592. Salutet meos hungaros meo nomine.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Bartholomaeus Villerius

---

[a] conabo *ms.*

---

[1] Litterae Patris Carrillo, diei 16 martii 1592, ad P. Leleszi, habentur supra, doc. 297; quas autem ad P. Provincialem dedit, desiderantur.

[2] Permutatio praepositurae thuroc. cum decimis archidioecesis strigoniensis; cf. supra, doc. 282 et 284.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

303

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 31 MAII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 788–89 (*prius* 113*r-v*); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 65–67.

SUMMARIUM: 1. *De Brevi facultatum a S. Pontifice pro Transylvania obtentarum.* — 2. *De novis sociis in Transylvaniam mittendis.* — 3. *De cura missionis committenda alicui qui Viennae commoretur.* — 4. *Pergant portare habitum cleri saecularis.* — 5. *De P. G. Schönberger aegroto.*

Albae Iuliae — P. Alphonso Carrillio.

Brevius mihi respondendum erit ad litteras R.V.ae[1] quod ex iis animadverterim nondum istuc cum scriptae sunt, pervenisse Dominum Josikam[2], per quem magna ex parte ad eadem respondi[3]. Datum etiam illi fuerat Breve facultatum quas a S.mo D. Nostro impetravimus[4]; cuius nunc mittimus exemplum, ut si forte authenticum illud non acceperit, hinc videat quid fuerit concessum. Quod si posthac intellexerimus Breve interiisse, quod[a] accidisse non credimus, curabimus pro eo vobis mitti transumptum, quo fidem facere liceat externis ubi opus esset.

2. Audiverit etiam ab eodem quid actum fuerit circa seminarium[5]. Antequam autem plures operarios istuc mittamus, statuimus exspectare

---

[1] Litterae diebus 16 et 25 martii 1592 ad P. Generalem datae; quas vide supra, doc. 296.

[2] Stephanus Jósika, legatus Principis ad S. Pontificem. Vide epistolam P. Generalis ad illum; supra, doc. 277.

[3] Vide epistolam Patris Generalis, dici 3 martii 1592; supra, doc. 291.

[4] Textum Brevis pontificii videas supra, doc. 298.

[5] S. Pontifex ad Principem scribens suggerebat ut interim, dum seminarium pont. Albae Iuliae iterum institui posset, mittantur iuvenes in seminaria proxima (vide supra, doc. 287). Princeps Viennae eos collocari desiderabat; vide supra, doc. 301.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

reditum Domini Amalthei, per quam speramus nos melius aliquid audituros; et quia, ut nuper scribebam, nondum constitutum est qui eligi possint. Neque fortasse adeo utilis esset illorum opera rebus adhuc in eo statu positis.

3. Quod porro addidit R.V.a Ser.mi Principis nomine, gratius ipsi futurum si istius missionis cura demandetur alteri cuipiam qui in Austria commoretur, cupio sane ut aequum est, eius Serenitati satisfieri; verum ne hoc quidem in praesentia omnibus diligenter [789] consideratis [b] statuere licuit, cui eam committere possimus, cum utique non leves sunt difficultates. Exquiremus tamen amplius, eumque, ut spero, tandem nanciscemur qui Principi gratus sit et ad id munus quam fieri poterit idoneus [6].

4. Perget etiam R.V.a quamdiu necesse iudicabitur, in isto habitu, praecipue cum ita quoque placeat Serenissimo. Quod [c] tamen scripseramus, sciat R.V.a, non a [d] P. Martonio nobis suggestum [7], sed multorum patrum fuisse sententiam qui nobiscum longe melius id fore sentiebant, nisi quid aliud obstitisset.

5. Patris Gabrielis [8] morbus valde nos contristavit, etsi ex unico casu coniicere non possumus id [e] futurum quod timetur. Quicquid illud sit, quod Deum oramus ut bene vertat, concedimus in nomine Domini quamcunque habemus dispensandi facultatem qua R.V.a pro sua prudentia utetur quatenus expedire iudicaverit.

Atque hic finem faciam, Deum ita orans ut R.V.am et socios cum sua gratia [f] tueatur incolumes, egoque vicissim omnium precibus et ss. me plurimum commendo. Romae 31 maii 1592.

Dum subscribimus, dubitare coeptum est, an Breve quod impetratum et, cum Dominus Josika hic esset, per eundem missum fuerat. Quare tutius duximus transumptum mittere. Interim quaeretur hic Breve diligenter, quod hoc tempore non reperiebatur.

---

[a] quod *del.* factum, *sup.* accidisse / [b] consideratis *del.* et / [c] Quod *del.* enim, *sup.* tamen / [d] a *sup.* / [e] id *del.* fore esse, *sup.* futurum / [f] cum sua gratia *sup.*

---

[6] Cura missionis transylvanicae commissa fuit Patri Viller, praep. prov. Austriae; vide infra, doc. 306 et 307.

[7] Vide epistolam Patris Carrillo; supra, doc. 296 § 9 adn. 20.

[8] G. Schönberger S.I.; cf. *ib.* § 1-2 et 11.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

304

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GREGORIO VÁSÁRHELYI S.I.

ROMA 31 MAII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 788 (*prius* 113*r*); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

SUMMARIUM: *Ob dissimulationem habitus non despondeat animum.*

Albae Iuliae — P. Gregorio Vasarhelino.

Litterae R.V.ae [1] ut mihi post diuturnum silentium pergratum acciderant, ita certe nonnihil commoverunt postquam intellexi eam afflicto animi esse et fuisse per hos menses. Quamquam in ista dissimulatione habitus [2] quae R.V.ae adeo gravis extitit, ut optabilius plane fuisset usitatum [a] posse retinere; non deest tamen quo seipsam consolari debeat, non modo, ut ipsa scribet, obedientiae fructu qui quidem non levis est, verum etiam quod cum aliis qui istic praesentes sunt, ita visum sit hoc tempore, persuadere sibi potest iustas [b] fuisse causas, simulque meminisse [b] nec Deo ingratum nec ab instituto alienum esse ut in eiusmodi aliquid interdum feramus hominum salutis causa. Dominus autem cuius unius gloria spectata est, rem bene vertat. Et R.V.a, ut confido, verum religiosum in alieno cultu ita moribus et zelo se probabit ut facile intelligant qui eum agnoscent quo consilio haec mutatio suscepta sit.

Nec minus item in Deum erigenda est fiducia de felici [c] rerum istarum progressu quem sane dolemus non eum adhuc esse qui fuerat optandus. Eoque excitamur magis ut caelestem opem ac providentiam precibus imploremus. Caeterum speramus illum in cuius oculis facile est honestare pauperem [3], auditurum tandem piorum vota et boni

---

[1] Litteras Patris Vásárhely videsis supra, doc. 299.

[2] P. Generalis in epistola die 18 ian. 1592 ad P. Carrillo data, ordinavit ut ad habitum S.I. portandum nostri in Transylvania redirent (v. supra, doc. 276 § 3); sed ad instantiam Principis et Patris Carrillo ordinem revocavit; v. supra. 303 § 4.

[3] Eccli. 11 23.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Principis conabitus adfuturum. Cuius haec certe pietas et constantia digna est ut non desimus ipsi quoad eam fovere ac iuvare opera nostra possumus. Quare non dubito quin haec etiam cogitans R.V.a forti et alacri animo in hac sua statione perstitura sit, laborumque fructus [d] praestolatura; qui eo suaviores erunt et iucundiores [e] quo maiore patientia et longanimitate expectantur. Christus Iesus assidue R.V.am dirigat cumuletque sua gratia. Atque ego vicissim eius precibus et SS. me commendo. 31 maii.

---

[a] usitatum *del.* et proprium / [b] iustas ... meminisse *sup.* / [c] felici *del.* missionis vestrae, *sup.* rerum istarum / [d] fructus *del.* expectatura, *sup.* praestolatura / [e] et iucundiores *sup.*

305

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 26 IUNII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 178*r*-79*v* (*prius* 305 311 315); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 27-28.

SUMMARIUM: 1. *A. Amalteo nunt. apost. cras recipietur a Principe solemniter.* — 2. *Patrem Schönberger remisit in Austriam ob morbum colicum.* — 3. *Ita solus manet cum P. Vásárhelyi.* — 4. *Nondum accepit responsum de vestibus et de superiore missionis.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Elapso mense postremas ad V.P. dedi [1]; respondique ad eas quas R.mus Nuncius [2] et Illustris D. Josika mihi reddiderunt. Alias non accepi ab eo tempore, neque Breve privilegiorum Suae Sanctitatis ad meas manus venit. Utinam tandem perveniat [3]. Ego sesquimense

---

[1] Quas videsis supra, doc. 301.
[2] Athilius Amalteo, legatus pont. in Transylvaniam; cf. *ib.* § 1.
[3] Haud multum postea accepit; cf. infra, doc. 137 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

comitatus sum [a] R.mum Athilium nuncium Suae Sanctitatis. Quo quidem tempore bonam partem Transylvaniae lustrans sua functus est legatione coram Ill.mo Cardinali Bathoreo et coram Ill.mo Stephano Bathoreo [4]. Heri ad versperum [b] demum R.mum deduxi Albam. Quo introductus est perquam honorifice. Crastina die mane audientiam publicam habebit. Vir est profecto nostri amantissimus, prudens ac pius qui subinde magna aedificatione atque dexteritate hic versatur. Quare non dubito eiusmodi legationem fructuosam futuram. Ill.mi Bathorei, fratres Ser.mi adeo iam sunt animati ad restituendam Societatem et omnia promovenda quae facient ad religionem catholicam ut omnia bona mihi pollicear iam de illis, nisi daemon suis dolis bonum hoc impediverit. In hac re plurimum laboravit R.mus Nuncius cui ego mea tenuitate cooperatus sum. Ser.mus vero Princeps is est qui ante fuit. Hoc est, qui non indigeat calcari hac in parte.

2. Nunc iam remitto in Austriam Patrem Gabrielem Schembergerum propter afflictam plus satis colicho morbo valetudinem [5]. Qua etiam de causa inter alias prius remiseram Patrem Nicolaum Martonium [6]. Quamvis autem ambo una eodemque morbo infirmari coeperunt, hunc solum remisi prius quia tunc medici huic valde timebant; illi vero non item. Iam tamen postquam vidi eundem morbum, maiori etiam periculo saepius atque hoc ipso mense bis recurrisse [c], cogor ad hoc etiam addactus a medicis illum quoque remittere. Cuius salus nunquam in Transylvania putatur firma futura. In Austria vero firmanda facillime. De colico eiusdem morbo scripsi bis, sed iam vidi nihil fuisse. Nunquam enim amplius ullum fuit morbi indicium. Quare potest meo sane iudicio celebrare absque ulla dispensatione.

3. Vrae P. cogitandum relinquo quam sit difficile ita manere sine sociis. Duos quos mecum duxi iam remisi. Quare solus maneo cum Patre Gregorio [d] Vasarhelino ungaro concionatore [7], qui ex Polonia venit amissa omnino valetudine; quam adhuc non recuperavit solide. Omnia tamen Deo et meis superioribus relinquo. Plura de statu rerum nostrarum perscribet Vienna Pater Gabriel.

---

[4] Relatio Nuntii ad S. Pontificem de visitationibus est diei 1 aug. 1592, et habetur in Bibl. Ap. Vat., cod. *Ottob. 2419* 72-78, ed. ap. Veress, *Mon. Vat. Hung.* II/III 31.

[5] De morbo Patris Schönberger saepe debuit scribere P. Carrillo; cf. supra, doc. 301 § 5 et passim.

[6] De remissione Patris Matonii in Austriam cf. supra, doc. 258 et 259.

[7] Epistolam Patris Vásárhelyi, diei 25 martii 1592, ad P. Generalem v. supra, doc. 299.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Nondum accepi responsum ad literas de vestium nostrorum forma; de superiore item missionis huius [8]. Sacrificiis et orationibus Vrae P. plurimum me meosque commendo. Albae Iuliae 26 iunii 1592 [9].

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [179*v*] Admodum Reverendo Patri in Christo, P. Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo. — Romae.

---

[a] suum *ms.* / [b] ad vesperum *sup.* / [c] recurrisse *del.* non / [d] Gabriele *ms.*

306

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 27 IUNII 1592 — PRAGAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 620-21 (*prius* 30-31); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

SUMMARIUM: 1. *Patentes litteras pro rectori collegii varalliensis mittuntur.* — 2. *Cura missionis transylvanicae ei imponitur.*

Pragae — P. Bartholomaeo Villerio provinciali.

1. Ternae simul allatae sunt litterae R.V.ae; unae quibus petebatur alterum exemplar patentium pro rectore varalliensi; [1] quod nos his litteris addi curabimus . . . [621]

---

[8] Responsum Patris Generalis ad quaestiones propositus vide supra, doc. 303.

[9] Responsum Patris Generalis, diei 27 iun. 1592, vide infra, doc. 307.

[1] De munere rectoris collegii selliensis Patri Carrillo imposito cf. supra, 266 § 1 adn. 6 et doc. 281 § 2 adn. 8. Pro cuius rectoratu P. Generalis mense novembri 1591 misit patentes litteras; v. supra, 251 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Nunc quoniam ut R.V. cognoverit, mutatio illa quam instituramus circa superiorem missionis transylvanicae, Principi non fuit accepta [2], qui sibi gratius fore significavit, si ea cura maneret in provincia Austriae, coacti fuimus denuo aliud consilium inire, eamque administrationem istuc revocare ut Principi gratificaremus. Cogitantibus autem diligenter, nemo aptior occurrit R.V.a cui hoc munus demandari posset, praesertim quod id necessarium videbatur ad expeditiorem rerum tractationem ut quicunque istic [a] praeficeretur, aliquam haberet auctoritatem et facultatem disponendi de personis, ubi res postulabit. Quod iam sine incommodo praestabit R.V.a. Et opus hoc de caetero etsi aliquid oneris secum adferet [b], ea ut spero caritate complectetur quam [c] requirunt afflictae illius provinciae rationes. Qua in re accipiet etiam, ut spero, nonnihil solatii a P. Lelesio, si quando eius consilio uti volet, uti rerum illarum probe gnarus est et in hac cura iam pridem versatus [3].

---

[a] istic *sup.* / [b] adferet *del.* ita / [c] quam *del.* postulant, *sup.* requirant.

307

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 27 IUNII 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 789 (*prius* 113*v*); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 67-68.

SUMMARIUM: *Cura missionis transylvanicae commissa est praeposito provinciae Austriae.*

---

[2] Curam missionis P. Generalis commisit Patri Wujek (v. supra, doc. 276 § 5); sed P. Carrillo petiit ut immutaretur haec nominatio; cf. supra, doc. 296 § 6-7.

[3] Anno 1591 P. Leleszi fuit superior missionis transylvanicae; cf. supra, doc. 213 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Albae Iuliae — P. Alphonso Carrillio.

Quod postremis litteris pollicebamur de revocanda in Austriam cura istius missionis[1], excogitavimus tandem rationem qua id fieri possit, prout speramus, commodius futurum R.V.ae gratiusque Serenissimo; cuius certe voluntati studuimus in hac re satisfacere. Non enim ignoramus quid oneris inde accessurum sit Patri Villerio provinciali Austriae, quem ad id munus delegimus[2]. Sed obsequendum fuit optimi Principis desiderio.

Caeterum nullum iudicavimus vobis opportuniorem eo cuius R.V.a novit caritatem, et qui cum penes se habeat quos subinde istuc[a] mittat, cum tempus videbitur, omnem, ut confido, consolationem libenter impertiet. Quare[b] ad illum poterit in posterum R.V.a confidenter de rebus suis referre omnemque ab illo diligentiam et auxilium in Domino sibi polliceri[b].

Et quoniam in litteris R.V.ae nihil aliud erat cui non ante responderim et[c] privilegiorum transumptum nuperrime missum est[c 3], neque mihi quicquam praeterea scribendum occurrit, plura non addam nisi quod eius precibus et ss.me commendo etc. Gratia Domini Iesu Christi etc. Romae 27 iunii 1592.

[a] istuc *sup.* / [b] Quare ... polliceri *ad calcem epistolae adiuncta* / [c] et ... est *in marg.*

308
308/A

ATHILIUS AMALTEO LEGATUS PONT. IN TRANSYLV. SIGISMUNDO BÁTHORY PRINC. TRANSYLV.

Introductio

ALBAE IULIAE INEUNTE MENSE IULIO 1592

Sigismundus Báthory princeps Transylvaniae, post comitia generalia, mense novembri 1591 celebrata (in quibus omnimodam catholicae religionis libertatem

[1] Patris Generalis litteras, diei 31 maii 1592 datas, vide supra, doc. 303.

[2] Vide epistolam Patris Generalis ad Provincialem Austriae; supra, doc. 306 § 2.

[3] De facultatibus a S. Pontifice pro Transylvania obtentis cf. supra, doc. 303 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et S.I. revocationem sperabat, sed non obtinuit; cf. supra, doc. 256 § 2) exeunte anno 1591 misit Stephanum Jósika praefectum cubiculi Romam ut nomine suo cum Innocentio IX negotia tractaret. Dum Legatus iter Romam versus faceret, Innocentius papa e vita cessit. Quare eius successorem, Clementem VIII convenit. Communi consensu visum est expedire ut et Pontifex quemdam praelatum nomine suo ad Principem amandaret. Electus est Athilius Amalteo (de quo cf. supra, doc. 292 adn. 1), qui initio mensis maii in Transylvaniam pervenit (cf. supra, doc. 301 § 1). Ubi die 27 iunii in publica audientia solemniter exceptus fuit et cum Principe quoque de rebus magni momenti religionis catholicae, imprimis de revocatione S.I. collocutus est. Quibus de rebus Memoriale tradidit Principi, qui scripto ad eas respondit. Utrumque documentum edendum duximus, quia pro historia S.I. in Transylvania magni sint momenti.

TEXTUS: 1. Romae, Bibl. Ap. Vat., cod. *Ottob. 2419* 99-100; conceptus autographus. — 2. Romae, Bibl. Vallicelliana, cod. 33 231-32; apographum coaevum.

TEMPUS: Cum Amalteo die 8 iulii 1592 Alba Iulia, die autem 13 iulii Claudiopoli versus Poloniam profectus sit (cf. VERESS, *Mon. Vat. Hung.* II/III 29), documentum nostrum ineunte mense iulio conscriptum fuisse censemus.

EDITIO: VERESS, *Mon. Vat. Hung.* II/III 23-24.

SUMMARIUM: *Proposita Nuntii Principi Transylvaniae facta.*

Serenissime Princeps

Eorum negotiorum capita de[a] quibus S.mi Domini Nostri mandato[1] cum Celsitudine Vestra fusius egi, breviter hic attingam ut C.V. dignetur et possit facilius ad unumquodque in scriptis dare responsum.

Primum fuit de restituenda religione catholica in[b] hoc regnum. Et cum satis constet nulla magis accomodata ratione eam posse restitui quam revocatione patrum Societatis Iesu, S.tas S. propterea enixe C.m V. hortatur et rogat ut omnem diligentiam et conatum adhibere velit ut quamprimum fieri poterit eadem Societas revocetur, eiusque collegia et seminaria denuo fundentur.

Verum quia ut optime novit C.V. et experientia compertum est, haud facile absque Ill.rum Fratrum suorum auxilio id consequi possit C.V., propterea S.tis S. nomine etiam atque etiam rogo V.m C.em ut

[1] De negotiis cum Principe tractandis A. Amalteo accepit Romae scriptum: «Istruttione a Monsignor Attilio Amalteo per Transilvania, di marzo 1592»; quod edidit VERESS, *Mon. Vat. Hung.* II/III 1-6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

praeteritarum dissensionum oblita[2], S.ti S. condonare velit omnia quae tam pium et sanctum opus impedire aut retardare possent; placeatque C.ni V. eosdem Ill.mos Fratres suos honorifice excipere cum in aulam venerint, eosque sincero et fraterno amore complecti, cum ipsi quoque parati sint V.C.ni tanquam eorum principi amanter et reverenter[c] inservire et obedire, suoque consilio et opera in republica administranda C.nem V.[d] iuvare. Sic enim et Dei honor et [99*v*] fides catholica in dies magis promoveri poterit. Proceres, nobilitas et reliqui C.ni V. subiecti erunt ei obedientiores eamque magis verebuntur; principatusque Transilvaniae non solum in persona C.isV., verum etiam in sua posteritate solidius confirmabitur.

Secundo loco dixi S.tem S. cupere ut villae, possessiones, domus et reliqua omnia bona quae a maioribus C.nis V.[e] fuerunt donata dictae Societati, integre conserventur, proptereaque a C.ne V. petere ne ullo modo ea divendi aut aliqua alia ratione distrahi patiatur.

Tertium quod significavi S.tem S. optare, est ut C.V. mandet restitui pensionem quae super cathedratico cibiniensi fuerat pro seminario fundata[3], cum illa pecunia, semel ad tam pium usum destinata[f], aequum et iustum non sit in alium converti.

Quartum fuit quod cum S.tas S. nunc decreverit Giaroslaviae restituere seminarium quod Gregorius XIII sanctae memoriae praedecessor suus[g] in Transilvania fundaverat[4], cupit S. S.tas ut hortatu et opera C.nis V. iuvenes nobilium transilvanorum qui fuerint propensi ad studia apud catholicos prosequenda, Giaroslaviam se conferant. [100*r*]

Quinto et postremo loco dixi, S. S.tem[h] summopere cupere non solum catholicam religionem in Transylvania restitui et propagari, verum etiam principatum Transylvaniae in inclyta C.nis V. familia et posteritate firmari et perpetuo conservari; et propterea hortari C.nem V. ut non differat amplius uxorem ducere; verum in animo suo firmiter proponat palamque profiteatur se nulla conditione, quaecumque sibi proponeretur, haereticam uxorem nunquam ducturam, sed om-

---

[2] Una cum instructione superiore aliud etiam scriptum Nuntio traditum est: « Le cause delle male satisfattioni fra il Principe et li tre Signori fratelli Bathori sono state le seguenti »; *ib.* 7-8.

[3] De pensione cf. litteras Stephani Báthory regis, diei 13 febr. 1583, quibus seminarium claudiopolitanum fundaverat; MAH II 393-95.

[4] Hanc voluntatem manifestavit S. Pontifex etiam ad Principem scribens; vide supra, doc. 287.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nino catholicam [5]. Quae quidem si itala esset, videretur S.ti S.[t] ob frequens commertium quod[f] inter Transylvaniam et Italiam intercederet, facilius posse iuvari catholicam religionem in hoc regno. Id tamen S.tas S. liberae voluntati C.ni V. relinquit.

Deus C.nem V. incolumen florentemque diu conservet, uberrimoque gratiae suae dono magis in dies cumulet.

---

[a] de *sup.* ‖ [b] in *del.* totam ‖ [c] et reverenter *in marg.* ‖ [d] V. *del.* suo consilio ‖ [e] a maioribus Cels.is V.rae *sup.* ‖ [f] destinata *del.* non posset salva conscientia; *sup.* aequum et iustum non sit ‖ [g] praedecessor suus *sup.* ‖ [h] Sanc.tem *del.* non solum ‖ [i] Suae *del.* multo facilius ‖ [j] quod *del.* possit.

308/B

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE ATHILIO AMALTEO LEGATO PONT. IN TRANSYLVANIAM

ALBAE IULIAE INEUNTE MENSE IULIO 1592

Ad historiam documenti quod spectat, cf. introductionem documenti 308/A.

TEXTUS: 1. Romae, Bibl. Ap. Vat., cod. *Ottob. lat 2416* 674*r*-75*r*; apographum coaevum. — 2. Romae, Bibl. Vallicelliana, vol. 33 233-44; apographum.

EDITIO: VERESS, *Mon. Vat. Hung.* II/III 24-26.

SUMMARIUM: *Responsa Principis ad quaestiones a Nuntio propositas.*

Reverendissime Domine

Eodem quo nobis proponit ordine quinque suae legationis capita [1], responsum nostrum accipiat.

Cum ex quo Dei munere ad hanc principis dignitatem provecti fuimus, nihil nobis magis fuerit cordi, sicque in hodiernum usque diem,

---

[5] De uxore catholica Principi invenienda agebatur iam anno 1590; cf. supra, doc. 178 et 179.

[1] Proposita Legati videsis supra, doc. 308/A.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quam avitae atquae catholicae religionis in nostro regno in integrum et florentem statum, profligatis erroribus omnibus, restitutio, Suae Sanctitati, cuius in nos plusquam paternum affectum admiramur et observamus, omni cum animi alacritate atque promptitudine pollicemur, nos catholicae religionis propagationem, amplificationem et splendorem quamdiu Deus vitam nobis concesserit, sedulo procuraturos [2]. Ad hunc finem nobis exoptatissimum perquam accommodata esse cognoscimus duo media nobis proposita. Quare utrumque libenter amplectimur.

Et quidem quod attinet de Societate Iesu in hoc regnum revocanda, Deus novit, novit item regnum universum, quanta diligentia et industria in generalibus anni praeteriti comitiis hoc ipsum feliciter perficere procuraverimus. Quod autem conatus hi pii fuerint irriti, non nostra culpa, sed complurium inconstantia et infidelitate accidit [3]. Neque tamen ideo animum deiecimus, sed potius firma sententia statuimus, quantum in nobis erit, primo quoque tempore Societatem Iesu, a qua magno emolumento nostro educati et instituti fuimus [4], in Transylvaniam reducere iuxta pia vota Sanctitatis Suae et nostra. Utinam conatus nostri non amplius fiant irriti.

Posterius quoque medium nobis est gratissimum. Etenim licet aliqua iustae indignationis semina nobis invitis intercesserint, Suae Sanctitati testabimur ingenue nunquam nos erga nostros Ill.mos Fratres fraternum amoris affectum deposuisse [5]; atque ita nos paratos esse illos uti decet omni benevolentia et honore complecti, praeterita perpetuae oblivioni tradere, modo ipsi (ut ego de ipsorum prudentia omnia mihi polliceor) ea nobis, legibus regni quae ratio et aequitas postulat, detulerint, nec quicquam arbitrentur bene esse aut fore factum quod Sanctae Sedi Apostolicae, legibus et consuetudinibus regni, paci publicae, obedientiae erga principem contrarietur; hoc nobis futurum honori et commodo, cum sint noster sanguis, non ignoramus.

Nobis nunquam fuit animus vendendi, donandi, aliove modo distrahendi bona Societatis Iesu [6], quamvis ut hoc faceremus non defue-

---

[2] Quam animi sinceram propensionem manifestavit anno 1589, ad S. Pontificem scribens; cf. supra, doc. 134.

[3] De insuccessu videas relationem Patris Carrillo; supra, doc. 256 § 2 et 257 § 1.

[4] Quomodo de S.I. senserit, videre est eius epistola, die 15 maii 1589 ad Patrem Leleszi scripta; supra, doc. 134.

[5] De dissensionis causis cf. supra, doc. 308/a adn. 2.

[6] De bonis quae olim fuerant Societatis, conservandis cf. epistolam Martini Undó, diei 22 maii 1590 ad P. Generalem datam; supra, doc. 185 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rint suasores. Hic autem animus integre conservandi bona ipsius Societatis, multo iam constantior in nobis erit, postquam haec paterna Suae Sanctitatis admonitio accessit. Haec namqua magnum in nobis tanquam in filio licet indigno, tamen fidelissimo et obedientissimo, pondus perpetuo est habitura.

Quicquid proventum maiores nostri fel. record. magna pietate ad alendum seminarium assignarunt, nos parati sumus subministrare.

Est sane cur Sanctitati Suae maximas gratias agamus pro hac cura paterna singularique benevolentia cum maxima liberalitate in transylvanicam iuventutem coniecta. Hac in re Sua Sanctitas universo mundo ostendit se nostrum esse patrem. Quare pro Suae Sanctitatis pio desiderio daturi sumus operam ne in immemores beneficiorum et in ingratos Sua Sanctitas tantum hoc beneficium contulisse videatur. Caeterum quod ad locum attinet, nobis diligentius re examinata videbatur si Viennae transilvanicum seminarium institueretur, commodius fore transylvanicae iuventuti [7]. Tamen omnia piae et clementissimae Suae Sanctitati voluntati submittimus.

Omnibus Suae Sanctitatis monitis cum ea videamus nobis esse maxime salutaria, ita Deo dante obtemperabimus ut Sua Sanctitas nihil in nobis sit desideratura. De his autem et aliis quando tempus erit, Suam Sanctitatem, cuius quidem benedictione cupimus omnia perficere, faciemus certiorem etc.

Dominationis Vestrae Reverendissimae studiosissimus

Sigismundus Transylvaniae Princeps.

309

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
MEMORIALE
DE PRIVILEGIIS PRO TRANSYLVANIA PETENDIS

ALBAE IULIAE INEUNTE MENSE IULII 1592

TEXTUS: *Austr. 224* 26*r*-27*v*; autographum. Fol. 25*v* manu Patris Carrillo: « Memoriale Doctoris Alfonsi Carriglio ».

---

[7] De Principis desiderio scripsit P. Carrillo ad P. Generalem; vide supra, doc. 301 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEMPUS: Ex epistola Patris Carrillo die 22 aug. 1592 data apparet Memoriale fuisse datum Amalteo nuntio ex Transylvania discedenti, mense iulio anni 1592.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 68-71.

Memoriale Doctoris Alfonsi Carrillii [1]

1. Si Breve privilegiorum [2] non fuerit expeditum [a], cum Romam appulerit V.R.ma D., rogo ut illi grave non sit urgere Suam etiam Sanctitatem ut quamprimum ad me transmittatur. Novit quantopere hoc indigeam subsidio.

2. Inter alia privilegia opus esset mihi concedere: 1° Ut cum Ser.mo Principe atque cum quibusdam aliis valeam dispensare in esu carnium diebus vetitis atque in ieiunio quando iudicabo hoc expedire. — 2° Ut possim calices consecrare, altaria portatilia et altaria fixa etiam erigere atque benedicere et templa, item eadem atque similia [b] reconciliare sine alia aqua quam a me aut ab alio sacerdote benedicta. — 3° Ut possim ipse aliisque sacerdotibus concedere plura sacra uno eodemque die facere. Magna enim hic est sacerdotum penuria. Quo fit ut unus uno eodemque die cogatur plura templa lustrare diversis in locis sita. — 4° Ut sine ullius irregularitatis timore possim Principi aut aliis dare consilium etc. — 5° Non tam peto quam propono num expediat quod legimus factum tempore sancti Gregorii ut scilicet sacerdos administret confirmationis sacramentum, hoc tempore hic alicui sacerdoti demandare, cum nullus prorsus haberi possit episcopus; maximeque catholici indigeant istius sacramenti praesidio cum [c] inter hostes fidei versentur. — 6° Amplissima irregularitate rehabilitandi etc. Item in irregularitate nata ex haeresi parentum aut propria cum illis qui utiliter possunt ad ordines promoveri. — 7° Ut possim quibuscumque aliis qui cupient promoveri ad ordines gratia iuvandae Transylvaniae dare facultatem ut extra tempora a quocumque episcopo et absque ullo titulo beneficii aut patrimonii promoveantur; cum hic non sit ordo ecclesiasticus ita constitutus atque alibi, sed omnia sint eversa non minus fere quam in Anglia. — 7° [!] Ut possimus benedicere nuptiis

---

[1] Memoriale datum est Athilio Amalteo, legato pont. ad Principem Transylvaniae; qui mense martio 1592 Romam missus, usque ad ineuntem mensem iulii in Transylvania commoratus est; de eius missione cf. supra, doc. 308/A.

[2] Breve pontificium datus est a Clemente VIII die 21 martii 1592 (textum vide supra, doc. 298); quod P. Carrillo die 22 aug. 1592 accepit; cf. infra, doc. 317 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

altero coniuge haeretico existente, modo aliqua spes sit conversionis. Hic enim ob paucitatem catholicorum vix fieri potest ut catholici cum haereticis connubia non ineant nisi voluerint perpetuum coelibatum servare. — 8° Ego iamdudum facultatem obtinui libros haereticorum legendi. Opus tamen esset ut aliis possem eosdem legendi potestatem facere.

3. Si Breve iam fuerit transmissum, videndum esset, num supra-scriptae facultates in illo contineantur [3]; ut si forte aliquae desiderantur in illo, nunc de novo concedantur. Omnia tamen ista cupio ut V. R.ma D. cum admodum R.do P.N.G. prius significet et reliqua etiam quae hic subiiciam.

4. Advertere opus est ad seminarium transylvanicum admittendos esse iuvenes absque ullo pacto de ordinibus sacris suscipiendis, ut etiam admittebantur quando Claudiopoli erat seminarium [4]. Non enim minus hic indigemus nobilibus secularibus quam sacerdotibus. Admittendi sunt quoque meo sane iudicio, haeretici. Hoc enim factitatum fuit Claudiopoli magno cum fructu [5]. Ubi experientia didicerunt patres eiusmodi iuvenes fieri catholicos magna facilitate in seminario. Huc accedit quod non invenirentur semper, imo raro, catholici iuvenes pro seminario.

5. Monendus esset Sanctissimus D.N. et Pater Generalis si [d] hinc petantur literae Suae Sanctitatis ad Ser.mum et alios pro causa religionis, opus esse ut sine mora mittantur [6]. Alioquin huc perferentur, uti accidit anno elapso, elapsa opportunitate iuvandi. Nunc vero abs re catholica non esset novas literas dare ad Serenissimum et ad Ill.mos Bathoreos.

6. Una cum hoc Memoriali mitto duo exemplaria festorum et ieiuniorum Transylvaniae [7] [26*v*] quorum unum quidem tradi cupio

---

[3] Continentur eae quae a P. Carrillo in nostro Memoriali numeris 6 7 et 8 signantur; vide supra, doc. 298.

[4] Vide « Leges seminariorum pontificiorum » P. Possevino anno 1583 pro claudiopolitano et vilnensi seminario conscriptas; MAH II 433 § 2 et p. 436: *Formula promissionis alumnorum.*

[5] Mens Patris Possevino fuit ut in seminaria pont. admittantur imprimis haereticorum et schismaticorum filii; cf. MAH II 716.

[6] Vide litteras S. Pontificis, diei 2 martii 1592, ad Principem, card. Báthory, ad Balthasarem et Stephanum Báthory datas (supra, doc. 287-89).

[7] Ubi lateat hoc scriptum, nescimus. Notus est autem quidam « Catalogus festorum et ieiuniorum transylvanicorum » auctoritate superiorum S.I. anno 1582 concinnatus et nostris in Transylvania datus; vide MAH II 338-44.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

R.P.N.G., alterum vero Suae Sanctitati ostendi, ut dignetur declarare atque concedere ne[e] in Ser.mi Principis ditione[f] teneantur catholici ulla festa alia neque ieiunia servare quam quae praecepto generali Ecclesiae praecipiuntur. Populus enim iste postquam infectus fuit haeresi, vix ad haec servanda potest adduci. Cur ergo volumus ad alia cogere. Quod si quae olim fuit consuetudo inducens praeceptum, abolita est plane a tempore quo haereses coeperunt. Item rogo declarari ut non iniiciamus fidelibus laqueos diebus Veneris per annum non teneri catholicos ad observandum ullum aliud ieiunium quam ad abstinentiam a carnibus, quaecunque tandem fuerit olim consuetudo, quam puto servatam solum fuisse animo spontaneo atque ex devotione, non autem ita ut homines crederent se teneri sub poena peccati. Hodie vero non video servari nisi a paucissimis hominibus ex devotione.

7. Reliquiis sanctorum indigeremus hic ad erigenda altaria.

8. Cum hic nullum episcopum habeamus, non est ullus a quo sacerdotes iurisdictionem accipiant. Opus ergo esset ut aliquis nostrorum hac in parte obtineret plenam potestatem episcopalem ad instituendum parochos[8] vel ad tempus vel in perpetuum prout magis expedire iudicabitur. Item ad amovendum eosdem parochos, dandumque facultatem aliis sacerdotibus, licet parochi non sint, potestatem administrandi sacramenta confessionis, Eucharistiae etc.

9.[g] Indigent patres facultate concedendi aliis quoque praesbyteris extra Societatem potestatem celebrandi super altare portatili[g 9].

---

[a] expeditum *sup.* ‖ [b] eadem atque similia *sup.* ‖ [c] cum *del.* sint ‖ [d] si *del.* quando ‖ [e] ne *del.* hic [?] ‖ [f] ditione *del.* non ‖ [g] 9. ... portatili *alia m.*

---

[8] In facultatibus, die 21 martii 1592 a S. Pontifice datis, habetur etiam facultas approbandi sacerdotes ad curam animarum; vide supra, doc. 298 § 11.

[9] Etiam haec facultas data est; vide *ib.* § 10. Vide praeterea facultates quae anno 1593 concessae sunt a Clemente VIII pro Transylvania; SZILAS, *Carrillo* 147-48 (doc. 15-16).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

310

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINC. TRANSYLV. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 9 IULII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Epp. Ext. 29* 106*r*-07*v* (*prius* 282); originale cum subscriptione autographa.

SUMMARIUM: *Gratus ob servitia Stephano Jósika suo legato Romae exhibita.*

Reverendissime in Christo Pater.

Redditae sunt nobis literae R.P.V.[1] quas ad nos misit per Stephanum Josicam cubiculi nostri praefectum. Ex quo intelleximus et etiam ex Rev.mo Domino Atilio Amaltheo[2] Sanctitatis Suae nuncio, qua observantia et amore nos prosequatur, eique in omnibus suis negociis adfuerit. Quo nomine nos multo magis ad se amandam et observandam R.P.V. obstrinxit; hortamurque ut in posterum quoque nostri memoriam apud se conservatam velit. Qua observantia simus erga Sanctitatem Suam, erga religionem, erga Societatem et erga R.P.V., ne longiores simus, abunde ex Rev.mo Domino Nuncio intelligere poterit. Bene valeat. Albae Iuliae 9 die iulii 1592.

Reverendissimae Dominationis Vestrae studiosissimus

Sigismundus Bathory

Princeps Transilvaniae mp.

Inscriptio: [107*v*] Claudio Aquavivae Generali Societatis Iesu etc. — Romae.

---

[1] Patris Generalis litteras ad Principem vide supra, doc. 286.
[2] De A. Amalteo cf. supra, doc. 292 adn. 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

311

P. GREGORIUS VÁSÁRHELYI S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 10 IULII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 193*r-v* (*prius* 306 et 312); autographum.

SUMMARIUM: *Petit ut ad spiritum colligendum in aliquod Germaniae vel Italiae collegium revocetur.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Ante duos menses dedi ad R.P.V. litteras [1], in quibus tum de statu huius provinciae, tum de rebus meis R.P.V. certiorem reddidi. Num portatae sint, cum nihil responsi acceperim [2], ignoro. Causas complures R.P.V. cur tantopere discessum ex hac cum molestia urgeam provincia addidi. Dominus novit laborem nullum fugio. Sed quod sine ullo fructu, maxima valetudinis iactura fructus quod alter cum omnium utilitate comportare posset, negligatur, condoleo. Eo accedit quod sim transylvanus, non sum acceptus. Accedunt infinita pene quae me non tantum non distrahunt, sed et deiciunt, et multa cogitare cogunt non sine iactura salutis. Cuius non exigua causa est quod a quo nomen religioni consignavi, in nullo collegio licuit mihi per annum cohabitare [3]. Partim in seminariis, partim in convictibus et in missionibus spiritum et valetudinem [a] amiserim omnem. Quare rogo et obsecro R.P.V. ut tam miserae atque afflictae misereatur et succurrat conditioni [b] ut in aliquod collegium Germaniae vel Italiae saltem ad annum liceat transire. Non desunt plurimi in Austria qui onus istud cum maiori fructu et conscientiae suae quiete habeant. In Domino bene valere cupio R.P.V. Datae Albae Iuliae anno Domini 1592 10 iulii [4].

Servus in Christo Reverendae Paternitatis Vestrae

Gregorius Vasarhelinus.

---

[1] Litteras Patris Vásárhelyi ad P. Generalem vide supra, doc. 299.
[2] Responsum Patris Generalis, diei 31 maii 1592, vide supra, doc. 304.
[3] Vide cursum vitae Patris Vásárhelyi in *Cat. Prov. Austr.* I 807.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [193*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, P. Claudio Aquavivae praeposito generali Societatis Iesu — Romae.

---

[a] valetudinem *sup.* / [b] conditioni *sup.*

312

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 13 IULII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 194*r-v* (*prius* 295 et 334); excerptum coaevum, Romae ex litteris (quae desiderantur) autographis exaratum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 71-72.

SUMMARIUM: *De morte subitanea Demetrii Hunyadi, arianorum in Transylvania pseudo-episcopi.*

Ex litteris R.P. Alfonsi Carrilii datis Claudiopoli 13 iulii 1592

Quinta die iulii hora septima Claudiopoli concionabatur Demetrius quidam Hunniadinus arrianorum et samosatenorum totius regni pseudoepiscopus [1]. Exponebat is ex capt. 8 Amos famem et sitim spiritualem Verbi Dei maximam futuram nostra aetate. Cum autem populo explicare voluisset, quodnam esset verum genuinumque Dei Verbum, hemiplexia totius lateris sinistri ex tempore corripitur, tantoque phlegmate os occupatur atque spumis, ut volens ne unum quidem verbum amplius formare potuerit. Quare ab arrianis auditoribus e suggestu domum deducitur, ubi mutus persistens postridie moritur miser. Is est qui plurimum in eiicienda Societate laboravit [2]; qui Christo plus quam antiqui arriani detrahebat; qui huic regno plurimum intulit nocumenti propter magnum doctrinae nomen de illo sine iusta causa con-

---

[1] De D. Hunyadi cf. supra, doc. 50 adn. 17 et passim.
[2] Cf. supra, doc. 99 adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ceptum a plebicula. Omnes sibi persuadent nunc futuram magnam religionis mutationem Claudiopoli, cum nullus ministrorum inveniatur qui illius doctrinae per omnia consentiat. Forte fient aut calvinistae aut puri arriani. Utinam tandem ad aspiciendum lumen catholicae religionis perveniant.

313

D. CHRISTOPHORUS KERESZTURY CAPIT. ARCIS DE KÖVÁR P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

EX SAMSON 20 IULII 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 198*r*-99*v* (*prius* 3 et 365-66); originale cum subscriptione autographa.

SUMMARIUM: *Agit gratias de litteris et congratulatione.*

Admodum Reverende Domine, Pater in Christo observandissime.

Post servitiorum meorum commendationem. Literae Vestrae Reverendae Dominationis per Rev.dum Dominum Atilium Amaltheum mihi redditae sunt[1]. In quibus R.da Dom. Vra gratulatur mihi et consilio sancto suo me hortatur ut ulterius Deo omnium bonorum summo patrono serviendo (quae ad eius honorem et Ecclesiae suae incrementum spectent) pergere non recusem. Itaque R.dae Dom. Vrae ago tantas gratias quantas ex animo concipere possum quod me in illis literis consoletur et hortetur. Quorum ut quid minimum praestare si possim, auxilium divinum ad haec deprecaturus quotidie sum. Nam insufficientiam meam re ipsa comperio, sed promissis suis nitor. Eumque oro ut prae amore suo in genus humanum exhibito in Filio suo dilectissimo, Domino nostro Iesu Christo intueatur misericordia sua et ex amore suo et pro amore suo creatura sua inutilis, qualis sum, vel saltem in minimo servire vel aliquid minimum aggredi ad honorem sui sanctissimi nominis possit. Et in hunc finem R.dam Dom. Vram precor ut

[1] Quas Patris Generalis litteras non habemus. Exstant eae quas prius, die 18 ian. 1592 ad D. Keresztúry dedit; supra, doc. 278.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pro me et meorum peccatorum remissione orationibus me iuvet. Illis enim orationibus adiutus me ipsum et mea omnia ad serviendum ex animo offero.

De statu nostro nolo scribere, nam R.mus Dom. Atilius Amaltheus ea uberrime R.dae Dom. Vrae referet. Hoc unicum solum significabo, plurimum necessarium fuisse ut praesens fuerit Suae Sanctitatis talis nuncius qui revera multum et effecit. Adest R.dus Doctor Alphonsus Carillius qui nos omnes in Domino fovet, irrigat et plantat, incrementum divinum expectantes.

Deus R.dam Dom. Vram ut cum tota Societate sancta ad laudem et honorem sui sanctissimi nominis conservet, oro. Datae ex possessione Samsom die 20 iulii 1592.

Admodum Reverendae Dominationis Vestrae servitor

Christophorus Kereztury

capitaneus arcis Keowar.

Inscriptio: [199*v*] Admodum Reverendo in Christo Patri, Patri Claudio Aquaviva sanctae Societatis Iesu praeposito generali etc. Domino Patri observandissimo.

314

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 1 AUGUSTI 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 623; epistola scripta a P. Ximénez, secretario in folio separato et in forma ut mittatur, at non est subscripta, sed in libro regestorum inserta.

SUMMARIUM: *Dolet quod P. Marton dimittendus sit.*

... Circa ea quae 7 iulii ad nos scripserat R.V.[1] dolemus sane quod P. Nicolaus Martonius sit dimittendus[2], propter illius nationis

[1] Quas non invenimus.

[2] De gravibus Patris Martonii defectibus cf. supra, doc. 272 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

operariorum penuriam qua laboramus; ac propterea etiam quod diu fuerit in Societate[3]. Nihilominus tamen rem totam R. Vrae conscientiae et prudentiae remittimus. Monere tamen debeo R.V. non esse tutum significare quod de eo non possit loqui. Nam hoc ipsum est insinuare quod aliquid noverit de illo in foro tantum[a] conscientiae[4]. Alioquin enim quicquid de eo sciret, etiam sub secreto naturali, posset et deberet[b] nobis significare. Nam quaecunque[c] R.V. gerit ac novit in ista sua gubernatione[d], ea nomine nostro[e] gerit ac cognoscit...

[a] tantum *sup.* / [b] et deberet *sup.* / [c] *prius* quidquid / [d] gubernatione *del.* nostro, *sup.* ea / [e] nostro *sup.*

315

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 3 AUGUSTI 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 207*r*-08*v* (*prius* 307 313-14); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 28-29.

SUMMARIUM: 1. *Exspectat Breve pont. indulgentiarum pro Transylvania et responsa ad suas litteras.* — 2. *Detecta adversariorum calumnia, concordia inter Bathoreos confirmata est.* — 3. *Principis iussu nobilis quidam siculus haereticus capite plectitur ob horrendam in Christi crucem offensam perpetratam.* — 4. *Conqueritur quod sit solus cum P. Vásárhelyi valetudinario.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Ante quindecim dies per R.mum Athilium ex finibus Transylvaniae, ad quos illum deduxeram, omnia acta perscripsi[1]. A V.P.

[3] Ingressus est S.I. anno 1577; cf. MAH II 1023 n. 44.
[4] Quae solum in foro conscientiae audita sunt, nemini, ne P. Generali quidem, revelari aut innui licet, nisi subdito expresse consentiente; cf. *Institutum S.I.* II 391 (Congr. gen. 12 decr. 15).
[1] Vide litteras Patris Carrillo supra, doc. 305.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nullas literas accepi, neque Breve apostolicum ad meas manus venit [2]. Nullum etiam accepi responsum ad petitionem Ser.mi Principis, de qua ter scripsi; videlicet, ne missionis huius superior alibi resideat quam Viennae [3].

2. Concordia inter Ser.mum et Ill.mos suos fratres [4] hac ipsa hebdomada mirum in modum firmata est figmento quodam quod aemuli excogitaverant, Ill.mum videlicet Balthasarum Bathory cum aliquot millibus Albam contendere ut absente Principe (is excurrerat recreationis gratia ad diversa loca) Principis hanc sedem, Albam scilicet, occuparet. Revocatur igitur Ser.mus literis propter hanc causam a Domino Cancellario [5], praecipuo nostrorum expulsore et aemulo concordiae Bathoreorum. Ser.mus qui una nocte celerrime per postam revenit, revocatur. Vocantur et alii proceres cum milite. Mandat idem Cancellarius civitati corripere arma. Advenit Ser.mus perculsus timore. Paucis post horis subsequitur Ill.mus Balthasar sine armis, sine milite, nihil minus cogitans quam dictum facinus, una cum uxore ac paucis aulicis, cum quibus convenerat Somlini R.mum Athilium, me praesente. A quibus et consilium accepit Albam propere, uti venit, veniendi. Deprehensa insigni impostura Serenissimus et aula universa maximo honore excepit Ill.mum Balthasarum. Authores vero figmenti, qui alioquin mirum in modum se in gratiam Principis insinuaverant, plurimum authoritatis et gratiae apud Suam Celsitudinem et alios perdiderunt. Quare indies maiorem concipio spem de re religionis faeliciter tandem transigendam. Modo serio commendetur Deo.

3. Magnus quidam nobilis in Siculia [6] ausus fuit sclopetum suum exonerare in crucis vexillum quod catholici in quadam supplicatione praeferebant. Hic statim captus a Domino Mintzenti [7], optimo catholico, iussu Ser.mi statim fuit capite plexus et bona fisco adiudicata. Aegre licet hoc tulerint consiliarii et senatores alienae religionis.

---

[2] Breve pontificium de facultatibus pro Transylvania datum est die 21 martii 1592 (textum vide supra, doc. 298); quod ad manus Patris Carrillo haud multo post perlatum fuit; cf. infra, doc. 317 § 1.

[3] Cura missionis data est Patri Viller, praep. prov. Austriae; vide supra, doc. 306 et 307.

[4] De discordia inter Principem et fratres suos cf. supra, doc. 296 § 3.

[5] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 13 adn. 2 et passim.

[6] Petrus Pribék nobilis de Székelyudvarhely; cf. VERESS, *Carrillo* I 29.

[7] Benedictus Mindszenti, capitaneus de Székelyudvarhely; v. *ib.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Eodem modo quo saepius exposui, maneo cum Patre Gregorio [8] valde valetudinario. Sacrificiis V.P. me plurimum commendo. Albae 3 augusti 1592 [9].

Vestrae Paternitatis servus

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [208*v*] Admodum Reverendo Domino, P. Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino observandissimo. — [Romae].

---

[a] consiliari *ms.*

316

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 4 AUGUSTI 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 210*r*-11*v* (*prius* 308 et 318); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 29-30.
SUMMARIUM: 1. *De concordia inter Bathoreos confirmata.* — 2. *P. Vásárhelyi valetudinarius alio mittendus.* — 3. *Exspectat responsa de superiore missionis, de Brevi pontificio facultatum pro Transylvania, de vestium mutatione.*

Admodum Reverende in Christo Pater.

Heri ad V.P. literas de omnibus quae tunc occurrerunt, dedi [1]. Nunc quamvis nihil fere novi habeam, nactus scribendi occasionem, has adiungo.

1. Heri exposui inprimis [a] quodam figmento aemulorum religionis quod palam deprehensum fuit, fuisse mirum in modum confirmatam

---

[8] G. Vásárhelyi S.I.; cf. supra, doc. 305 § 3.
[9] Responsum vide infra, doc. 325.
[1] Vide supra, doc. 315.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

concordiam. Pro qua satis laboratum fuit a R.mo Internuncio [2] et a me. Hodie mane egi cum Ser.mo et reperi eum optime affectum, et omnino constituisse hanc amicitiam cum Ill.mis Bathoreis consanguineis suis colere, utpote ex qua videat pendere religionis progressum.

2. In hoc eodem colloquio matutino Ser.mus a me petivit ut alium loco Patris Gregorii Vasarhelini constituerem hic Albae [3], italice addens mihi pro ratione: « Ho paura che non faccia qualche scapata ». Me enim absente voluit Principis ianitorem excommunicare publice eo quod filium suum in coemiterio haereticorum sepelivisset. Ut ut tamen res sit, cum Princeps minime sit erga illum affectus, et ille sit plane valetudinarius et invitissimus hic maneat, non iudico diutius esse detinendum, sed alium bonum concionatorem mittendum. Quod si ita faciendum iudicaverit V.P., significet quoque rogo quam citissime, quo debeam bonum Patrem Gregorium Vasarhelinum mittere. Is enim a Polonia, in qua sanitatem prorsus amisit, maxime alienus est, non absque iusta causa. Ad hanc rem avidissime praestolabor responsum. Atque utinam sit absque mora [b].

3. Vix ad ullam rem ex illis quas pluribus meis literis proposui [4], habeo responsum. Num scilicet V.P. concedat Ser.mo id quod ipse omnino cupit, ne superior huius missionis alibi resideat quam Viennae. Item cur non mittatur Breve apostolicum privilegiorum quod iam a sesqui anno et eo amplius omnibus meis literis efflagito. Denique de vestium mutatione pro qua serio urget Serenissimus quid sit faciendum. Pater quidem Iacobus Vangrovicius ad me scripsit, se auditis efficacibus rationibus meis, acquiescere ut mutentur [5]; sed ego in hoc genere nihil facturus sum quousque videam literas Vrae P.

4. Aliud nunc scribendum non occurrit nisi ut me et hanc missionem in qua maior fructus iam habetur spes, sacrificiis V.P. et orationibus totius Societatis commendem. Albae Iuliae 4 augusti 1592 [6].

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

---

[2] Athilius Amalteo, nunt. pont. ad Principem Transylvaniae; cf. supra, doc. 308/A.

[3] Doctior quidam concionator desiderabatur pro aula Principis; cf. supra, doc. 296 § 3.

[4] De quibus vide supra, doc. 315 § 1.

[5] Quid P. Wujek de mutatis vestibus iesuitarum in Transylvania senserit, vide supra, doc. 300 § 2 n. 3.

[6] Responsum vide infra, doc. 325.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [211*v*] Admodum Reverendo D. Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo — Romae.

[a] inprimis *del.* quonam / [b] mora *del.* vix.

317

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 22 AUGUSTI 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 223*r*-24*v* (*prius* 309 319 326); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 31-32.

SUMMARIUM: 1. *Accepit privilegia pontificia pro Transylvania. Desiderantur tamen etiam alia.* — 2. *Ex concordia Bathoreorum omnia bona sperari possunt.* — 3. *In oppidum Fenes nomine Card. Báthory introduxit Patrem Ladó tamquam parochum.* — 4. *P. Vásárhelyi ob valetudinem missus in patriam.* — 5. *Ob eandem rationem P. Schönberger in Austriam.* — 6. *Princeps non contentus Patre Vásárhelyi, alium concionatorem desiderat.* — 7-8. *De superiore missionis et vestium mutatione.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Ante paucas horas mihi una cum exemplo Brevis apostolici[1] literae Vrae P. 30 maii conscriptae[a] redditae fuerunt[2]. Gaudeo sane quod tandem aliquando ad me, si non ipsum Breve, quod esset tamen necessarium ad ostendendum aliis, saltem exemplum privilegiorum fuerit perlatum. Dabo operam ut alii et ego non nisi ad aedificationem Ecclesiae uti aequum est, utamur eiusmodi privilegiis. Inter haec tamen non pauca desiderantur omnino necessaria. Idque V.P. percipiet ex

[1] Breve apostolicum de facultatibus pro Transylvania concessis videas supra, doc. 298.
[2] Quas videre est supra, doc. 303.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Memoriali quod R.mo Internuncio brevi istic adfuturo tradidi [3]. Quare non est cur hic illa percenseam.

2. Concordia inter Ser.mum et Ill.mos Bathoreos [4], quam R.mus Amaltheus et ego promovimus, utpote ex qua sola tota religionis catholicae promotio pendet, Dei munere indies magis ac magis firmatur. Hac durante omnia bona sunt speranda. Omnia tamen fusius ex R.mo Athilio intelliget.

3. Oppidum est vulgo Fenes [b] vocatum prope Claudiopolim [5], ubi suam fixerat sedem pseudo-episcopus calvinistarum [5*]. Hoc tamen magna Dei providentia inde partim sponte partim vero coacte abscedente, ego nomine Ill.mi Cardinalis Bathorei, cuius est oppidum, Patrem Valentinum Lado tamquam parochum introduxi magno consensu omnium, etiam haereticorum. Spero autem opera boni patris totum oppidum brevi catholicum futurum.

4. Pater Gregorius Vasarhelinus concionator ungaricus, ad quem V.P. dedit etiam nunc literas [6], adeo fuit valetudinis afflictae ut coactus fuerim Principis bona venia ante duas hebdomadas in patriam mittere.

5. Patrem Gabrielem Schemberg, pro quo dispensabat V.P. [7], consilio medicorum iam manu usu hic privatum in Austriam remisi. Quo fit ut in tam difficili missione solus maneam. Deus novit quantum hac solitudine patiar, et quidem pro Deo et Societate libenter patior. Sed cupio pernecessarium auxilium ad animarum salutem.

6. Patrem Gregorium Vasarhelinum vix contentavit V.P. si reliquerit illum in Transylvania. Detinetur hic invitissimus. Serenissimus etiam Princeps ante quatuor hebdomadas obnixe me rogavit ut alium in illius locum darem. Bonus enim Pater, ut pluribus literis dixi [8], Principi non adeo placuit ab initio, nunc vero valde displicet. Ego quoque iudico aptiorem esse pro collegio quam pro hac missione. Ita tamen est fractae valetudinis ut illi ex animo compatiar.

---

[3] Memoriale Patris Carrillo A. Amalteo, legato pont. in Transylv. datum vide supra, doc. 309.

[4] De concordia inter Báthoreos restituta cf. supra, doc. 315 § 2.

[5] De oppido Fenes cf. MAH II 381 § 3.

[5*] Matthaeus Toronyai; cf. VERESS, *Carrillo* I 31; ZOVÁNYI, *A magyarországi protestantizmus 1565-töl 1600-ig* 86-89.

[6] Litteras Patris Generalis ad P. Vásárhelyi vide supra, doc. 304.

[7] Vide epistolam Patris Generalis; supra, doc. 303 § 5.

[8] Vide supra, doc. 316 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. De superiore missionis qui Viennae resideat pro Ser.mi Principis voto, resolutionem, quam[c] literis ultimis indicat[9], praestolabor.

8. Iam scripsi aliquoties, Principi Ser.mo non probari ut qui venerint, aliter nunc quam mutatis vestibus veniant[10]. Sanctis sacrificiis et orationibus V.P. ac totius Societatis me et hanc missionem commendo. Albae Iuliae 22 augusti 1592[11].

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [224*v*] Admodum Reverendo D. Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo — Romae.

---

[a] conscriptae *del.* sunt / [b] Fenes *del.* dictum / [c] quam *del.* istis.

318

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 1 SEPTEMBRIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 233*r*-35*v* (*prius* 12-14 et 24-26); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Ut S. Pontifex scribat Caesari de loco nostris in Hungaria dando pro collegio.* — 2. *De Ioanne Jegenyei hungaro qui petit dimitti.*

... 1. Valde desiderarem ut Summus Pontifex urgeret S.C. Maiestatem quatenus attribueret locum commodum nobis in Hungaria pro

---

[9] Vide epistolam Patris Generalis; supra, doc. 303 § 3.
[10] Vide eius epistolam, diei 25 martii 1592; supra, doc. 296 § 9.
[11] Responsum vide infra, doc. 325.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

collegio; vel Cassoviae vel Eperjes vel Leschovii [1] vel Possonii [2]. Iam sine dubio cum S. Sanctitas confert Imperatori pro Hungaria suppetias [3], facile id bono modo posset impetrare. Quod si S. Sanctitas scripserit Imperatori et Ill.mo Nuncio [4], non dubito quin tandem S.C.M. sit factura. Nam in eo loco ubi sumus, nullus potest fieri fructus vel tenuis admodum quia omnino est extra conversationem hominum [5]. Agam etiam de re cum Ill.mo Nuncio. [235r]

2. Caeterum Ioannes Jengenius [6] hungarus a me instanter petit dimissionem ex Societate. Hucusque ego ut potui, et quaesivi media illum ab hac voluntate revocandi, sed frustra video. Occasiones hae fuerunt. Positus fuit ut audiret cursum Olomucii cum aliis [a] novem fratribus. Absoluta logica, secundum ordinationem V.R.P. [7], fuit iudicatus cum aliis tribus non esse aptum ad reliquum cursum et theologiam scholasticam. Alii socii remoti patienter tulerunt et ferunt modo. Ipse vero laceravit omnia sua scripta, et iam nullas lectiones omnino vult audire, addens quod cum non sit idoneus futurus ad sacerdotium (putat enim quod audiendo casus tantum [b], non [c] erit idoneus) non vult amplius studere. Et dicit se non posse submittere iudicium Superiori si diceret illi auditis casibus concionare, non concionaretur et sic in aliis similibus rebus. Egi, feci quod potui. Manet obstinatus quod velit discedere. Si dico, non esse causam discessus sufficientem, non curat. Sed in omnibus his non confitetur, non accipit sacramentum cum scandalo. Tum etiam videtur habere principium phtisis. Iudicet V.R.P. quid debet de eo agi. Si offendiculo [d] erit aliis, timeo ne illum debeam

---

[1] Leutschovium-Levoča-Löcse (Slovachia).

[2] Civitates a P. Provinciali recensitae iam propositae fuerant anno 1588 pro sede collegii in Hungaria instituendi; cf. supra, doc. 49.

[3] Ad bellum contra turcas gerendum; cf. infra, doc. 319 § 2.

[4] Caesar Speciano (1539-1607), episc. cremon., nunt. ap. Imperatorem (14 maii 1592-oct. 1597); cf. BIAUDET, *Nunciatures*... 166; *Encicl. Catt.* XI 1097.

[5] Ita iudicavit etiam P. Szántó; cf. supra, doc. 261 § 4.

[6] Ioannes Jegenyei S.I. anno scholastico 1591-92 Olomutii studio logicae operam dedit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 509.

[7] Ordinatio data est a P. Generali praepositis provinciarum anno 1589 mense iunio; in qua statuitur: nostri scholastici, absoluta logica, examinandi sunt, et solum iis permittatur progredi in studiis superioribus qui «ultra mediocritatem» profecturi videbuntur. De praevia scholasticorum S.I. selectione ad studia superiora cf. nostrum commentarium: *De graduum diversitate inter sacerdotes in S.I.* AHSI 37 (1968) 266-73.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dimittere non expectato responso. Quamquam conabor illum reducere. Sed valde timeo quod nihil efficiam [8] ...

---

[a] aliis *del.* octo, *sup.* novem / [b] tantum *sup.* / [c] non *del.* est / [d] offendicolo *del.* est.

319

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

PRAGA 8 SEPTEMBRIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 242*r*-43*v* (*prius* 3-4 et 27-28); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De Ioanne Jegenyei qui pergit in tentatione.* — 2. *De futuro bello in Hungaria contra turcas.*

... 1. Ioannes Jegenius hungarus manet in sua obstinacia [1]. Postquam amotus est a cursu secundum ordinationem V.R.P., et laceravit sua scripta cum scandalo per despectum, animum habet obstinatum relinquendi Societatem [a]. Varia remedia quae per duos menses adhibui, non profuerunt, atque ultimo exercitia Societatis recusavit peragere. Adhibui minis preces et precibus minas. Lachrymas multas vidi oculorum, nullas cordis, quia dicit se non [242*v*] posse in omnibus obedire. Vult quidem manere in Societate, sed in omnibus non potest obedire. Iudicant patres esse dimittendum si non vult converti. Iam mitto hinc Viennam. Videbo cum illuc per Cromloviam venero quid acturus sit. Fortassis interim habebo V.R.P. literas [2] ... [243*r*] ...

2. In Hungaria, si Deus voluerit, tres erunt exercitus contra turcas. Deus nos iuvet et dirigat. Imperator magnum animum rei bene geren-

---

[8] Responsum Patris Generalis videsis infra, doc. 320.

[1] De Jegenyei dimissione cf. supra, doc. 318 § 2.

[2] Responsum Patris Generalis videas infra, doc. 320.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dae declarat. Quaero V.R.P. dignetur hanc rem et Caesarem orationibus et sacrificiis nostrorum commendare...

---

[a] Societatem *del.* ad.

320

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 19 SEPTEMBRIS 1592 — PRAGAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 625-26 (*prius* 32*v*-33*r*); conceptus in libro regestorum a P. Sirmond exaratus.

SUMMARIUM: 1. *De litteris a Pontifice pro collegio in Hungaria scribendis.* — 2. *De iuvando in spiritu Ioanne Jegenyei in vocatione tentato.* — 3. *P. Gr. Vásárhelyi e Transylvania revocandus et alius quidam in eius locum mittendus.* — 4. *Mittitur exemplar authenticum facultatum pro Transylvania a Pontifice obtentarum.*

Pragae — P. Bartholomaeo Villerio provinciali.

... 1. Videbimus porro[a] quid tentari possit de litteris Pontificis pro collegio hungarico[1]; curabimusque saltem ut ad Nuncium scribat eique imponat hanc provinciam.

2. De Ioanne Jengenio bene facit R.V.a quod eum conatur ad sanam mentem reducere[2]. Quod sane optandum est ob communem caritatem quam fratribus nostris eorumque saluti debemus; tum etiam[b] maxime ob penuriam istius nationis hominum cuius experimur angu-

---

[1] Vide epistolam Patris Provincialis, diei 1 sept.; supra, doc. 318 § 1. Die 24 oct. P. Jiménez ex commissione Patris Generalis ita rescribebat Patri Provinciali: « De litteris a Pontifice ad Caesarem pro collegio hungarico, non iudicabat Pater Noster operae pretium eas peti. Satis futurum si R. V. hoc ipsum conetur per Ser.m Ernestum et D. Nuntium; qui ut libenter id recepturi sunt pro sua pietate et Societatis studio, ita non difficile impetraturi videntur » *Austr. 1* II 629.

[2] Vide supra, doc. 318 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stias. Caeterum quoniam non potest scandalo vacare quod abstinet a sacris, si quidem id patet aliis, videretur potius tantisper [c] includendus removendusque ab aliorum consortio, dum in eo iuvando laboratur. Quod si tandem nihil profici poterit, utetur R.V.a circa illum suo et consultorum iudicio ... [626] Addenda P. Provinciali.

3. Scripseramus [d] 27 iulii de missione transylvanica eius curam in posterum futuram R.V.ae [3]. Quas litteras [e] nondum scimus an acceperit. Ideo nunc breviter repeti placuit. Etsi autem distulimus hactenus plures quaerere qui eo mittantur, donec ex D. Nuncio [4] cognoverimus de toto statu rerum. Neque adhuc agere licuit cum eodem D. Nuncio qui Venetiis dicitur substitisse; tamen quoniam ex litteris P. Alphonsi [f] animadvertimus [5] P. Gregorium qui cum eo nunc agit, non posse ibi diutius esse propter incommodam valetudinem et animi maerorem quo angitur, idque ipsemet P. Gregorius nobis aperte significavit [6]; operae pretium fore duximus si quem eo quamprimum mitteret R.V.a qui P. Gregorii vices obire possit ne bonus pater diuturniore taedio conficiatur aut P. Alphonsum cogatur solum relinquere. Bonum etiam erit ut primo quoque tempore scribat ad P. Alphonsum ut certior sit de superiore missionis. Veremur enim ne litteras nostras quibus id significabamus [7], non acceperit.

4. Miseramus ad illum iampridem transumptum facultatum quas a Sede Apostolica impetravimus [8], sed ne hoc quidem accepisse videtur. Nunc ergo mittimus ad R.V.am Breve ipsum authenticum. Sed curandum erit ut non nisi fido et tuto alicui [g] perferendum committatur.

---

[a] porro *sup.* / [b] etiam *sup.* / [c] tantisper *sup.* / [d] Scripseramus *del.* R.V.ae / [e] litteras *sup.* / [f] Alphonsi *del.* cogno[scimus] / [g] alicui *sup.*

---

[3] Epistola Patris Generalis est diei 27 iunii; vide supra, doc. 307.

[4] Athilius Amalteo legatus pont. ad Principem Transylvaniae; cf. supra, doc. 309.

[5] Epistolam Patris Carrillo videas supra, doc. 316.

[6] Videsis epistolam Patris Vásárhelyi, diei 10 iulii; supra, doc. 311.

[7] Vide supra, doc. 307.

[8] Cf. supra, doc. 303 § 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

321

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 27 SEPTEMBRIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 248*r*-49*v* (*prius* 310 320 325); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 32-33.

SUMMARIUM: 1. *De reconciliata gratia inter Bathoreos et periculo evitato, ipsius maxime opera.* — 2. *Opus habet duobus concionatoribus hungaris.* — 3. *Nihil acceperat de superiore missionis.* — 4. *Seminarium ne in Polonia instituatur.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Respondi postremis literis quas a V.P. accepi una cum uno exemplari privilegiorum[1]. Breve nondum ad meas manus pervenit[2]. Nunc habita fuerunt partialia, ut vocant, comitia[3], in quibus quidem de religione consulto actum est nihil, cum negotium hoc exigat generalia comitia, pro quibus tempus et rerum status nondum est omni ex parte accommodatus. Indies tamen Dei munere omnia melius ad hoc negotium perficiendum disponuntur, postquam ad concordiam adducti sunt Ill.mi Bathorei cum Ser.mo Principe[4], atque nunc etiam cum Cancellario regni[5]. Qua quidem ratione haud parvum obstaculum sublatum est. Ita autem iam est concordia confirmata ut iam non verear amplius illam non futuram solidam et diuturnam. Est iam omnino deprehensa innocentia et fidelitas Bathoreorum in omnibus in quibus traducebantur et in capitis discrimen adducebantur; deprehensus item

---

[1] Epistola Patris Generalis est diei 31 maii (vide supra, doc. 303); Patris Carrillo autem diei 22 aug. (v. supra, doc. 317). Breve pontificium vide supra, doc. 298.

[2] Breve authenticum missum est Roma die 19 sept.; cf. supra, doc. 320 § 4.

[3] Comitia partialia celebrata sunt Albae Iuliae diebus 20-25 sept. 1592; cf. VERESS, *Carrillo* II 417.

[4] De concordia restituta cf. eiusdem Patris Carrillo litteras anteriores; supra, doc. 315 317 et 321.

[5] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 315 § 2 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

impostor et autor omnium tragaediarum [6], vir quidem alienus a nostra religione et dignitate magnus, cum quo subinde male agitur. Aperuit [a] autem Serenissimus Ill.mis B[athoreis] cum omnes habuissent adversarios, me unicum habuisse defensorem [b]; idque verissimum est. Unde hoc nomine et Serenissimus et Illustrissimi saepius nostris magnas agunt gratias, suntque adeo omnes ad unum nobis devincti ut nequeam iam meliorem erga nos animum exoptare. Fatentur etiam complures de quorum bonis et pelle quoque agebatur, nostros illis fuisse angelos custodes ac tutelares. Deo sit laus et illi ascribatur tota gloria qui me miserum in re [c] plena periculo ita direxit. Ipse novit quanta cum animi anxietate vivebam quamdiu rei eventus fuerat anceps [d].

2. Aliquoties scripsi Ser.mum male esse contentum cum concionatore P. Gregorio Vasarhelino, adeo ut me rogaverit alium in illius locum sufficere [7]. Neminem tamen habeo. Hic tamen necessarii omnino essent duo concionatores ungari mecum. Pater Valentinus Lado Fenesini, ut scripsi [8], pastorem agit. Est bonum oppidum quod hactenus habuerat pastorem calvinistam qui pseudo-episcopus omnium calvinistarum erat. Miro tamen modo inde abscessit et Pater Valentinus suffectus fuit, a quo brevi, ut spero, fient omnes catholici.

3. De superiori missionis iuxta Principis votum nullum accepi responsum [9].

4. De seminario pro transylvanis mea quidem sententia in Polonia non instituendo scripsi plenius [10]. Nunc ideo supersedeo longiori informatione.

In Moldavia bellum geritur inter duos qui pro principatu pugnant. Hinc missa sunt aliquot millia in subsidium Aaroni [11] qui a cosacis fuerat expulsus. Sacrificiis et orationibus V.P. me plurimum commendo. Albae Iuliae 27 septembris 1592.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

---

[6] Ioannes Gálffy; cf. infra, doc. 322 et 326.
[7] Vide e.gr. eius epistolam, diei 4 aug.; supra, doc. 316 § 2.
[8] Vide eius epistolam, diei 22 aug.; supra, doc. 317 § 3.
[9] Responsum a P. Generali datus est die 27 iunii 1592; cf. supra, doc. 307.
[10] Vide eius epistolam, diei 17 maii; supra, doc. 301 § 3.
[11] De Aaron Tiranul, principe Moldaviae cf. supra, doc. 279 adn. 8.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Inscriptio: [249*v*] Admodum Reverendo Domino, P. Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, et Domino suo observandissimo — Romae.

---

[a] apperuit *ms.* / [b] defensorem *del.* uti / [c] re *del.* longe / [d] anceps *del.* Iam.

322

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
[P. IOANNI LELESZI S.I.][1]

[ALBA IULIA, EXEUNTE MENSE SEPT. 1592]

TEXTUS: 1. *Epp. Ext. 29* 127*r* (*prius* 45 et 314); exemplum Viennae exaratum et Romam missum. — 2. *Germ. 170* 265*r-v* (*prius* 296 et 335); apographum Viennae exaratum et a Provinciali Austriae Romam missum; cf. infra, doc. 329

TEMPUS: Si considerantur ea quae a P. Carrillo in epistola diei 27 sept. (v. supra, doc. 321) scripta sunt, deinde quae in doc. 326 enarrantur, nostrum documentum exeunte mense septembri datum fuisse putamus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 72-74.

Litterae R.P. Alphonsi Carilli

Reverende admodum Pater, Domine plurimum mihi observande.

Puto V.R. accepisse iam literas quas elapso mense, atque ad istius initium dedi de statu rerum Transilvaniae[2]. Nunc vero pauca perscribenda[a] occurrunt. Concordiam initam inter consanguineos illos V.ae R.ae notos non timeo iam non futuram stabilem[3]. Mirum enim dictu

---

[1] Litterae Patris Carrillo datae sunt aut Provinciali Austriae, aut Patri Leleszi. Cum autem notitias contineat de personis quae Patri Provinciali difficulter, Patri vero Leleszi optime notae esse potuerunt, potius ad hunc patrem protendimus.

[2] Litteras Patris Carrillo ad P. Leleszi non invenimus.

[3] De concordia inter fratres Báthoreos restaurata cf. epistolam Patris Carrillo; supra, doc. 321 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

est quantum fuerit confirmata. Degit semper hic apud Ser.mum Principem Ill.mus Stephanus. Quo etiam crebro venit Ill.mus Balthasar, cuius uxor iam est [b] fere catholica [4]. Ser.mus animi causa excurrit Fogarasinum [c] prius et postea ad bona Ill.mi Stephani. Sunt iam omnia secreta et arcana revelata, Batoreorum innocentia declarata toti regno. Cognitus etiam impostor et auctor totius mali; cum quo subinde male agitur; scilicet cum Gal[ffy] non solum agebatur de Bathoreorum vita, verum etiam de vita aliorum. Deus [d] tamen bonum Principem servavit ne deceptione abriperetur. Ista vero [d] omnia nostris accepta referunt, adeo ut homines alienae quoque religionis affirment, nos fuisse illorum angelos [e] custodes et tutelares unicos. Hoc nomine saepe Ser.mus nostris egit [f] gratias. Quibus eodem nomine B[athorei] ad unum [g] sunt iam devincti.

Nunc absoluta sunt comitia partialia sine ulla religionis mentione [5]. Tempus enim nondum fuit ad hoc accommodatum. Erit tamen forte citius iam quam sperabamus. Neque dubitandum est omnes B[athoreos] futuros iam sinceros patronos et promotores.

Brutus historicus [6] et Marcellus Squarcialupus medicus [7] e vivis excesserunt.

Aliquot millia missa sunt in subsidium Aaroni principi Moldaviae ut in principatum restituatur contra cosakos qui alium principem induxerant [8]. Dux nostrorum militum est Dominus Stephanus Toldy [9].

---

[a] perstringenda *t2* || [b] iam est *om. t1* || [c] *t1* Fugarasinum] Figeratinum *t2* || [d] Deus ... vero *om. t2* || [e] *prius* angelorum *t1* || [f] agit *t2* || [g] admodum *t2* || [h] principis *t2*.

---

[4] Balthasar Báthory in uxorem duxerat Susannam Kendy; cf. supra, doc. 279 § 2.

[5] De quibus cf. supra, doc. 321 adn. 3.

[6] De Michael Bruto, italo cf. supra, doc. 61 adn. 3.

[7] Vide supra, doc. 42 adn. 26.

[8] Cf. supra, doc. 321 § 4.

[9] De familia Toldy cf. NAGY XI 154-60; VERESS, *Ann. Litt.* 200.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

323

P. IACOBUS JIMÉNEZ SECR. S.I. EX COMM. P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

ROMA 12 OCTOBRIS 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 626 (*prius* 33*r*); conceptus in libro regestorum a P. Sirmond exaratus.

SUMMARIUM: *Mittit responsum Patris Bellarmino ad censuram a P. Szántó in primum Controversiarum volumen factam.*

Viennae — P. Villerio provinciali.

Iam multi sunt menses cum P. Stephanus Arator capita quaedam miserat ad Patrem Nostrum quibus censuram suam exponebat in primum tomum P. Bellarmini[1]. Ea cum accepisset P. Bellarminus, respondit e vestigio[2]. Traditum est a Patre Nostro responsum P. Campano[3] b. m. ut ad R.V.am mitteret communicandum cum P. Stephano. Verum boni patris morbo primum ac obitu postea factum est ut hactenus non mitteretur. Quod cum in manus meas nuper venisset, non putavi differendum diutius Patris Nostri mandatum. Curabit igitur R.V.a ut scriptum hoc legat P. Arator, perpendatque diligenter; praesertim illa quae ad marginem peculiari signo distincta sunt. Quae non modo hic non certiora iudicata sunt aut probabiliora iis quae ab auctore scripta sunt, sed ne tuta quidem satis ut doceri ac defendi possint.

Cumque aliud his litteris scribendum nihil habeam, R.V.ae precibus et ss. me commendo. Romae 12 octobris 1592.

---

[1] P. Szántó censuram in primum Patris Bellarmino *Controversiarum* tomum misit una cum epistola die 4 dec. 1591 ad P. Generalem data; vide supra, doc. 261 § 2.

[2] Responsum Patris Bellarmino habes editum apud BACHELET; cf. *ib.* adn. 9.

[3] Ioannes Paulus Campana S.I., annis 1581-91 praep. prov. Poloniae, deinde Romae assistens Germaniae; ubi die 27 apr. 1592 diem supremum obiit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 641.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

324

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. GREGORIO VÁSÁRHELYI S.I.

ROMA 12 OCTOBRIS 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 790 (*prius* 114*r*); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

SUMMARIUM: *Ob valetudinem revocabitur e Transylvania prout ipse petierat.*

Albae Iuliae — P. Gregorio Warsarhelino.

Acceptis litteris R.V.ae 10 iulii datis[1] quibus significabat se isthic diutius esse non posse sine incommodo valetudinis, scripsi statim ad P. Provincialem Austriae, cui iam ante curam commiseram istius missionis, ut cum primum nactus fuerit quem substituat, revocet ex hoc loco R.V.am[2]. Cupio enim consultum ipsius saluti et consolationi; eoque impensius quod spero ipsam, ut hactenus fecit, semper laboraturam ut strenuum operarium se praebeat in vinea Domini. Quare bono animo esse debebit interim. Non enim dubito quin diligenter curaturus sit P. Villerius ut[a] eam primo quoque tempore liberet[b]. Ipsa interim cum hac spe alacriter pergat; sic tamen ut ne gravius offendat valetudinem.

Neque aliud est quod addam, nisi quod scribit se responsum non accepisse ad superiores suas litteras[c 3], id mirum esse visum. Rescripseram enim eo ipso tempore quo eas acceperam[4]. Sed commune hoc malum est huius temporis, et video P. Alphonsum eadem de re conqueri. Dominus Deus R.V.am animo et corpore consoletur ad ipsius obsequium; atque ego vicissim eius precibus et ss. etc. Romae 12 octobris 1592.

---

[a] ut *del.* ne diutius ipsius, *sup.* eam / [b] liberet *del.* R.V.am / [c] litteras *del.* ea res.

---

[1] Litteras Patris Vásárhelyi videsis supra, doc. 311.

[2] Vide epistolam Patris Generalis ad Provincialem Austriae; supra, doc. 320 § 3.

[3] Datae sunt die 25 martii 1593; vide supra, doc. 299.

[4] Responsum Patris Generalis est diei 31 maii; vide supra, doc. 304.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

325

P. IACOBUS JIMÉNEZ SECR. S.I. EX COMM. P. ALFONSO CARRILLO S.I.

ROMA 12 OCTOBRIS 1592 — ALBAM IULIAM

TEXTUS: *Austr. 1* II 789-90 (*prius* 113*v*-14*r*); conceptus in regestorum libro a P. Sirmond exaratus.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 34-35; II 406-07.

SUMMARIUM: 1. *De difficili commercio epistolari cum Transylvania.* — 2. *De superiore missionis.* — 3. *De habitu cleri saecularis a nostris portando.* — 4. *De facultatibus pro Transylvania a Pontifice obtentis ac obtinendis.* — 5. *De alio concionatore in locum Patris Vásárhelyi mittendo.*

Albae Iuliae — P. Alphonso Carrillio.

1. Non dubito quin grave sit R.V.ae quod ex aliquot eius epistolis cognovimus, Patris nostri responsa rarius ad eam et serius perferri [1]. Et sane ad omnia ferme iam dudum rescriptum [a] erat, de quibus nunc denuo interrogat R.V.a in iis quas misit per D. Amaltheum [2].

2. De superiore quidem missionis, quoniam ita placebat Serenissimo ut is Viennae potius sit quam in Polonia, scriptum fuerat sub finem iunii designatum ad id munus [b] esse provincialem Austriae [3]. Qui idem iam [c] semel atque iterum monitus fuit [4]; libenterque, ut speramus, eam curam suscepit, uti semper se ostendit erga istam missionem optime affectum.

3. De habitu permittebat Pater Noster suis litteris, quas ultimo maii dedit [d] [5] ad R.V.am, ut eo pergat uti cum suis quem iudicat adhuc necessarium ad vitanda incommoda suspicionum. In quo etiam scribebat se [e] cupere in primis pareri iudicio et voluntati Principis.

---

[1] In omnibus fere epistolis P. Carrillo conquestus est; cf. supra, doc. 315 et 316.

[2] Litteras Patris Carrillo per Amalteo Romam missum, vide supra, doc. 305.

[3] Die 27 iunii; v. supra, doc. 307.

[4] Vide supra, doc. 306 § 2.

[5] Vide supra, doc. 303 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Quod ad Breve attinet, mittebatur eodem tempore eius[f] transumptum [6]. Nuper vero missum est authenticum ipsum ad P. Villerium Viennam ut inde ad vos perferri curet [7]. Nunc quoque addemus hisce litteris eius exemplum ut ex eo videat R.V.a quas adhuc facultates desideret. De iisque scribat singillatim ad Patrem Nostrum, quem brevi reversurum speramus ex legatione pontificia, quam per hos menses obiit ad varios principes Italiae [8]. Ex quo etiam factum est ut cum D. Amaltheo agere nondum potuerit, nec Memoriale inspicere quod ei commissum est a R.V.a [9]. Quare ne ad ea quidem respondere potest in praesentia quae a Patre Nostro proponi et peti debent a Pontifice. Fiet tamen ut spero, brevi post eius reditum.

Hoc tantum indicabo, Suam Sanctitatem cum discedenti Patri Nostro concessisset facultatem [790] quam R.V.a postularat, plura sacra uno die celebrandi, eandemque potestatem aliis quinque impertiri se velle dixisset, postea tamen cum ventum est ad expediendum Breve, visam esse retractare, ac saltem in aliud tempus differri voluisse [10]. De confirmandi facultate non iudicavit Pater Noster operae pretium eam petere, cum res adeo sit controversa et insolens [11]; neque adeo necessaria ut eiusmodi privilegio uti necesse sit.

5. Addem ad extremum monitum fuisse nuper P. Villerium ut aliquem mittat R.V.ae in locum P. Gregorii ne bonus pater diutius isthic periclitetur de valetudine [12]. Quare spero brevi venturum ad vos alterum, si modo salvae litterae pervenerint.

Neque aliud in praesens occurrit nisi quod R.V.ae precibus et ss. me commendo etc. Romae 12 octobris 1592.

---

[a] rescriptum *del.* est, *sup.* erat / [b] ad id munus *sup.* / [c] idem iam *sup.* / [d] *prius* dederat / [e] se *del.* velle ac / [f] eius *del.* rescrip[tum].

---

[6] Textus Brevis pont. vide supra, doc. 298.

[7] Vide epistolam Patris Generalis, diei 19 sept., ad Provincialem; supra, doc. 320 § 4.

[8] De missione Patris Acquaviva cf. JUVENCIUS, *Historia* P. V lib. XI n. 43 p. 13-14.

[9] Memoriale Patris Carrillo datum Athilio Amalteo, legato pont. ad Principem Transylvaniae, vide supra, doc. 309.

[10] Quae facultas non recensetur in Brevi pont. (cf. supra, doc. 298); sed anno 1593 concessa est cum Brevi quodam particulari; vide apud SZILAS, *Carrillo* 147 doc. 15.

[11] Cf. supra, doc. 301 § 2 et adn. 7; et doc. 309 § 2 n. 5.

[12] Vide epistolam Patris Generalis, diei 19 sept., ad Provincialem Austriae; supra, doc. 320 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

326

D. VOLFGANGUS KABOS [1]
F. STEPHANO KABOS S.I. [2]

EX TRANSYLVANIA 28 OCTOBRIS 1592 — VIENNAM

TEXTUS: 1. *Epp. Ext. 29* 126*r-v* (*prius* 44 313); apographum coaevum. — 2. *Germ. 170* 265*r-v* (*prius* 296 335); apographum coaevum. Harum litterarum mentio fit in epistola Patris Viller, praep. prov. Austr., diei 8 decembris 1592; cf. infra, mon. 329.

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 416-18.

SUMMARIUM: *Relatio de coniuratione nobilium contra Principem Transylvaniae, et de conatibus Patris Carrillo ut concordiam inter Bathoreos restauret.*

Litterae Magnifici N ex Transilvania ad fratrem suum quem in Societate habet Viennae (Stephanum Kabos) [a]

Nova forsitan aliqua a me scire desideras. Nulla apud nos nova nisi forte haec domestica quae passi sumus et in quibus versati malis nova appellem. Princeps Ser.mus inductus fuit ad facinus horrendum patrandum a quibusdam consiliariis qui totum regnum suae libidini subiicere anhelabant. Verum dum vivis proceribus regni se assequi minime posse viderent quod optabant, eos e [b] medio tollere deliberant. Cuius coniurationis capita hi fuere: Magnus Marscalcus regni Ioannes Galfi [3] et aliquot senatores; Paulus videlicet Giulay [4], Ioannes Gerendy [5], Ioannes Forro [6], pluresque alii eorum asseclae; sed et Cancellarium regni [7] sibi attraxerant. Modum igitur eos tollendi talem excogitant: rebellionis apud Principem Batoreos clam accusant; caput factionis qui regni principatum anhelaret, Balthazarem Batoreum, Ser.mi Principis patruelem; eius fautores fratres duos, Andream videlicet [c] cardinalem

---

[1] De nobili familia Kabos cf. NAGY VI 3-10.

[2] De St. Kabos S.I., qui anno 1592 Viennae philosophiae studebat, vide *Cat. Prov. Austr.* I 702.

[3] De I. Gálffy vide supra, doc. 7 adn. 6 et passim.

[4] De P. Gyulay vide supra, doc. 13 adn. 4.

[5] De I. Gerendi cf. supra, doc. 96 adn. 25.

[6] De I. Forró cf. supra, doc. 96 adn. 26.

[7] Volfgangus Kovacsóczy; cf. supra, doc. 321 adn. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et Stephanum Batoreum familiamque Kendiorum [8] comminiscuntur; maximamque partem nobilitatis [d] his adhaesisse una cum Magn.co comite Ioanne Ifiu [9], Ser.mi Principis affine [e] affirmant. His nisi Princeps occurrat, brevi eum tam principatum quam vitam amissurum dicunt. Vita itaque hos omnes esse privandos Principi persuadent, iurare ad mortem eis inferendam et simul silentium quoad eos tollat e medio cogunt. Hocque ut Princeps exequatur dum proxima comitia celebrabuntur [10], hortantur et urgent, tum enim una eos adfuturos in comitiis affirmant.

At dum Ill.mus Balthasar Batoreus Principem a se aversum animadverteret, una cum fratribus aulam Principis nullo modo adire voluit. Vocatus aliquoties respondit se nunquam una cum fratribus Principem visitaturum; se vero ubi fratres discesserint, illico [f] accessurum [b].

Adfuere dies comitiorum. Eunt ad comitia morti destinati [g] Balthasar Batory, Stephanus et Andreas cardinalis, Ioannes Ifiu, Alexander Kendy, Franciscus et Gabriel, reliquaque nobilitas quae semper Batoream est amplexata domum, inscii quid illis mali immineret. At Deus tum quoque eam inspiravit mentem Ill.mo Balthazaro quod ne tum quidem simul [h] accedere cum fratribus locum comitiorum vellet. Qui si venisset, actum profecto de omnium vita fuerat. [126v] Verum haec clades ingens eius absentia est dilata. Non ita vero [i] multo post ubi ad notitiam D. Alphonsi [11] Ser.mi Principis confessarii devenit, is Principem ab incepto illico deterret et quantum scelus admittat si in incaepto persistat, edocet; sicque Principem ad ingenium reducens cladem hanc ingentem a domo Batorea nec non et aliis proceribus totoque regno avertit, detegens fraudem ac seditionem [j]. Cui soli tanquam salutis nostrae et libertatis regni publicaeque tranquillitatis post Deum autori ingentes referimus gratias. Consultores vero illi sceleris [k] ut ad eos redeamus conscientia tacti, ubi scelus suum et fraudem apertam esse cognoverunt, illico regno excesserunt. Ubi nunc latitent, ignoramus. Haec de rebus transilvanicis breviter. Ubi maior dabitur occasio, fusius et in particulari de omnibus scribam.

Datum Albae Iuliae Anno Domini [l] 1592 28 octobris.

---

[a] Stephanus Kabos *alia m.* ‖ [b] de *t2* ‖ [c] scilicet *t2* ‖ [d] nobilitatum *t2* ‖ [e] affine *om. t2* ‖ [f] illico *del. t1-2* visitaturum ‖ [g] destinati *del. t2* Balthasar ‖ [h] simul *om. t1* ‖ [i] vero *om. t1* ‖ [j] proditionem *t2* ‖ [k] vero illi sceleris *om. t2* ‖ [l] Domini *om. t1.*

---

[8] De A. Kendy cf. supra, doc. 83 adn. 6.

[9] De Ioanne Iffjú cf. NAGY V 218.

[10] Comitia celebrabantur Albae Iuliae diebus 20-25 sept.; cf. supra, doc. 321 adn. 3.

[11] A. Carrillo S.I.; cf. supra, doc. 321 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

327

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

ALBA IULIA 4 NOVEMBRIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 278*r*-79*v* (*prius* 311 321 324); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 35-37.

SUMMARIUM: 1. *Princeps gaudet quod cura missionis praeposito provinciae Austriae commissa fuerit.* — 2. *Alterum petit pro P. Vásárhelyi concionatorem.* — 3. *Quid facere debeat si bellum gerendum sit Principi contra christianos.* — 4. *Divulgatum est ipsum publicam caedem impedivisse in Transylvania; ex quo timet adversariorum invidiam.* — 5. *Ioannes Gálffy marshalcus fuit auctor proditionis.* — 6-7. *Res valde suspensae, ideo haeret de futuro nostrorum in Transylvania.* — 8. *Exspectat responsum ad Memoriale D. Amalteo datum.* — 9. *Victoria militum Principis in Moldavia.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Quas ad me 27 iunii V.P. dedit[1], 10 octobris primum accepi. Maxime placuit Serenissimo intelligere, in Austriam fuisse pro suo voto revocatam huius missionis curam. Quare in posterum ad illum de rebus omnibus referam quem V.P. delegit.

2. Serenissimus, uti significo quoque P. Villerio[2], adhuc me urget ut alius hic Albae concionator sustituatur in locum Patris Gregorii Vasarhelini, qui tametsi populo in concionibus omnino probetur, Serenissimo tamen minime placet. Valetudinarius quoque hic est, quare illo infirmo quo me vertam, ignoro. Praeter illum etenim non est alius quam Pater Valentinus Lado qui ad instantiam Ill.morum Bathoreorum parochum magno cum fructu agit Fenesini[3]. Unde paulo ante abire coactus fuit pseudo-episcopus calvinistarum. Huius igitur sedem occupat bonus pater et omnes fere iam ad fidem convertit. Neque possum illum inde subducere nisi velim Ill.mos Bathoreos et alios catholicos graviter offendere. Manet tamen ibi solus absque con-

---

[1] Quas videsis supra, doc. 307.
[2] Vide eius epistolam, diei 7 nov., ad P. Provincialem; infra, doc. 328 § 3-4.
[3] Cf. supra, doc. 317 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fessario et teste vitae qui posset esse ei auxilio et solatio. P. Villerio omnia perscripsi quae indicant absque personarum subsidio me non posse stationem istam diu tenere.

3. Caeterum simul perscripsi difficultates in contrarium ut iudicet melius quid opus sit facto. Hae autem sunt: inconstantia singularis cui obnoxiae sunt res huius provinciae. Incertitudo eventus[a]. Larvam qua vivere difficultate non caret[4]. Sed alio modo non possumus manere. Ad extremum bellum quod dicitur Caesari futurum contra Turcam. A quo vereor et veretur Serenissimus ne cogatur identidem contra christianos bellum movere. Quod tamen tuta conscientia et salva religione fieri non posse significavi, consuluique ut Suam Sanctitatem hac de re consulere[t]. Undique namque angustiae sunt. Si namque detrectaverit, prodetur facile ab hominibus alienae religionis, et principatus periclitabitur una cum Principe. V. ergo P. ad me rogo diserte perscribat quid mihi faciendum sit in omnem eventum, et advertat res posse ita implicari ut opus sit me hic ad unam vel ad aliam partem resolvere si periculum fuerit in mora qua expectarem responsum. Si contra christianos cogeretur bellum movere, non iudicarem dignum ut ullus nostrum amplius hic maneret. Scio tamen Principem bonum optimae mentis esse uti et in nostro negotio est, una cum Ill.mis Bathoreis. Sed timor maxime in iuvenibus multa operatur praeter ius et aequitatem.

4. Concordia illorum heroum est adhuc firma[5]. Et me invito propalatum est omnino, meo solum consilio ipsos cum multis aliis servatos[6]. Qua ex re tametsi bene audiam in toto regno, lauder ac pluris fiam, verendum tamen est omnino ne inde plurimum impediar cum sim futurus sudes in multorum adversariorum oculis. Mihi res ista non parvam apud istos conflat invidiam. Nihil tamen est quod coram [287*v*] Deo ullus possit carpere.

5. Marsalchus habetur nunc auctor illarum proditionum et discordiarum[7] qui propterea officiis omnibus, aula et stipendio Principis privatus est.

---

[4] Vocabulo «larva» significare vult vestem sacerdotum saecularium qua indui debent iesuitae in Transylvania pro veste Societatis propria.

[5] De concordia inter Báthoreos restaurata cf. epistolam Patris Carrillo; supra, doc. 315 § 2.

[6] Vide de hoc Volfgangi Kabos epistolam; supra, doc. 326.

[7] Ioannes Gálffy; cf. *ib.* adn. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. Cogito brevi urgere Principem ut praescribat aliquid certi de tempore quo tractandum erit nostrum negotium; explicando illi quam nobis difficile sit ita diu haerere. Optime quidem affectus est ad hoc negotium bonus Princeps. Optime identidem affecti omnes Ill.mi Bathorei qui admodum sunt iam mihi omnes ad unum devincti. Sed timeo rerum transylvanicarum mutabilitatem. Quae hodie videtur optimam spem polliceri, cras omnino mutantur non raro. Utinam possem coram pleniorem informationem dare. Omnia literis committenda non sunt. Omnia fuerunt hic hactenus valde suspensa propter expectationem rerum polonicarum. Imposterum forte magis suspendentur belli novi rumoribus. Deus omnium sit protector, et V.P. uti facit, non desinat suis suorumque orationibus hanc difficillimam missionem iuvare.

7. Non peto ullum nominatim, sed totum relinquo prudentiae V.P. et Patris Villerii, qui norunt quales homines haec missio requirat.

8. Expecto avide responsum ad illa quae scripsi in literis et Memoriali traditis R.mo Athilio internuncio [8]. Albae Iuliae 4 novembris 1592.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

9. Serenissimus ad finem veris hinc in Moldaviam contra Kosakos exercitum ad turcarum requisitionem destinavit; qui insignem ad finem elapsi mensis victoriam reportavit[c] contra Kosakos; capto Principe quem in Moldaviam induxerant, expulso priore nomine Aaron, cui iam est restitutus principatus [9].

Inscriptio: [279*v*] Admodum Reverendeo Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo — Romae.

---

[a] eventus *del.* denique / [b] de *del.* nostrum / [c] reportavit *del.* de.

---

[8] Epistolam, diei 26 iunii, v. supra, doc. 305; et Memoriale Amalteo legato pont. datum, supra, doc. 309.

[9] De expeditione militari cf. supra, doc. 321 § 4, et doc. 322.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

328

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

CLAUDIOPOLI - SANCTO BENEDICTO, 7 NOV. - 25 DEC. 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 170* 285*r*-86*v* (*prius* 153-54 315-16 349-50); autographum. In f. 286a*v* ad calcem epistolae P. Viller propria manu adscripsit: « Provinciali Austriae ».

EDITIO: VERESS, *Carrillo* II 74-80.

SUMMARIUM: 1. *Amicitia inter Bathoreos confirmata. Auctores conspirationis puniti.* — 2. *Una cum Principe vehementer desiderat Patris Viller visitationem.* — 3-4. *Deducat secum P Classovitium qui locum Patris Vásárhelyi occupet* — 5. *De seminario pontificio restituendo.* — 6. *Comitabitur Principem ad unum mensem ad diversa loca.* — 7-8. *Petit nonnullos libros qui valde necessarii.* — 9-10. *De curru quodam commodo et equis emendis.* — 11. *Hae litterae mittantur ad P. Generalem.* — 12. *Ex Moldavia advenit P. Mediomontanus.* — 13. *De R.mo Amalteo nullam notitiam habet.* — 14. *Litteras praeparatas nondum mittere potuit.* — 15. *D. Gálffy in finibus Transylvaniae captus est.* — 16. *De quibusdam pecuniis solvendis.* — 17. *Quam citissime veniat P. Viller in Transylvaniam.*

Reverende admodum Pater, mihi plurimum observande.

Gasparus[1] mihi reddidit 7 die novembris literas Vrae R. Gratissimae fuerunt literae, gratissimus quoque tabellarius. Tempore namque maxime opportuno illum huc ablegavit. Tempore, inquam, in quo non obstantibus literis quas dedi per Dominum Lucianum factorem Domini Castelli[2], fere certa iam mihi est spes ut intra paucos menses[a] amici revocentur. Quam ob causam perpetuo dixi hic aliis, nobis in spem contra spem pugnandum. Res igitur ita habet. Amicitia inter

---

[1] G. Albensis (Fejérvári-Dósa) S.I., transylvanus (v. supra, doc. 31 adn. 15); qui anno 1592 inter socios collegii varalliensis recensetur; cf. supra, doc. 270 n. 11.

[2] Hoc nomine verisimiliter significari voluit Christophorum Keresztúry, praefectum arcis Kövár; qui alias quoque curabat litteras Patris Carrillo ad destinatarios pervenire; cf. supra, doc. 262.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

illos heroes [3] pro qua tantopere R.mus Nuncius [4] et ego laboravimus, adeo fuit Dei beneficio confirmata ut nihil sit amplius timendum ne dirimatur. Scripsi enim antea [5], illius discordiae qua in vitae discrimen illi heroes adducebantur, auctores repertos. Isti autem hac ipsa hebdomada poenas debitas luerunt. Mag.cus Galfius qui regni erat et Ser.mi Principis marsalchus [6], et Mag.cus Paulus Iulanus qui senator et Principis consiliarius erat [7], ambo praecipui auctores et cooperatores, expulsionis luctuosae amicorum [8] qui etiam praecipua opponebant impedimenta ne revocarentur. Cum haec autem essent omnino explorata, destinati fuerunt milites a quibus in propriis aedibus capite plecterentur. Galfius decretum olfaciens, fuga sibi consuluit, arce sua in praedam et bonis amplissimis relictis. Insequuntur quidem illum, sed verisimile est illum non interceptum iri. Atque adeo fore ut vel in Ungariam quae Imperatori paret, vel ad turcas se conferat. Iulanus vero deprehensus in sua villa, nomine Leta, die Veneris elapsae hebdomadae capite plexus fuit. Hoc facto mirum in modum vires adversariorum debilitatae sunt. Et eiusdem causa intra paucos menses erunt generalia comitia, in quibus quidem Ser.mus et Ill.mi Bathorei serio constituunt rem secundo tentare [9]. Neque video quis tantis viris et adeo animatis possit se, nunc maxime, cum nullus audet [b] mutire, opponere.

2. Has literas praemitto per expressum tabellarium qui praecedat Gasparum [10] ut citius Vra R. de omnibus certior fiat possitque se commodius ad iter comparare. Maxime placet Serenissimo ut V.a R. Kuvarinum veniat; quae est prima arx Serenissimi in finibus Ungariae, quam regit Dominus Keretztury [11] praecipuus inter catholicos et totius consilii conscius. Qui expectabit Vram R. ad diem 23 ianuarii qui Sancto Ildefonso sacer est, vel certe ad finem eiusdem mensis. Ego statim ac de incolumi adventu certior factus fuero, ad Vram R. advolabo deducamque ad Ser.mum Principem qui cupit Vae R. congressum.

---

[3] Fratres Báthorei.

[4] Athilius Amalteo, legatus pont. ad Principem Transylvaniae; cf. supra, doc. 308/A.

[5] Vide epistolam Patris Carrillo ad P. Leleszi datam; supra, doc. 322.

[6] Cf. supra, doc. 321 adn. 6.

[7] De quo cf. supra, doc. 326 adn. 4.

[8] Causa expulsionis S.I. ex Transylvania.

[9] Restaurationem religionis catholicae et revocationem S.I.; quas in comitiis generalibus anni 1591 Princeps obtinere non potuit; cf. supra, doc. 256 § 2.

[10] G. Albensis S.I.; vide supra, adn. 1.

[11] De Christophoro Keresztúry cf. supra, doc. 96 adn. 7 et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Deducam vero non tamquam mihi superiorem, sed tamquam amicum dignitate mihi inferiorem qui hic contenderit [285*v*] ut me invisat. Vindicabo me tunc. Imperabo cum omni libertate. Et hoc patienter ferendum erit V.R. Propterea opus erit ut veniat indutus quidem nigris, sed ad instar sacerdotum secularium[c]. Non parcat mi Pater labori et expensis hoc tempore quo maxime est Vae R. adventus necessarius. Refundam ego lubenter et liberaliter expensas omnes, labores vero Deus.

3. Rogat obnixe Vram R. Serenissimus ut secum deducat Patrem Leonardum Clasovitium[d] [12] quem hic relinquat. Est enim valde hic necessarius, et sicut Serenissimus constanter eum desideravit et aliquoties postulavit, ita ego constanter iudicavi hominem esse aptum pro isto loco, non obstante sua hilaritate [13]. Ego precibus Serenissimi qui vere fert aegerrime quando similia denegantur, meas quoque adiungo preces, si quid valent apud charissimum patrem meum, spero fore ut non ducatur poenitentia. Posset etiam tamquam famulum secum accipere, non solum Gasparum, qui cum sit valde notus [14], manere debebit Kuvarini quousque negotia perficiantur, verum Kadi etiam Gladiatum [15] quem[e] reducet tamen secum nisi aliud hic iudicaverit, vel alium ungarum hic ignotum.

4. Puto tamen futurum omnino necessarium ut secum V.R. hinc abducat Patrem Gregorium Vasarhelinum concionatorem Serenissimi cum illum, ut aliquoties perscripsi [16], non libenter audiat nec videat Serenissimus petiveritque saepius Sua Serenitas etiam nudius quartus ut Alba alio mittatur. Ipse quoque aegerrime fert manssionem suam in Transylvania [17]. Est tamen bonus concionator, bonus oeconomus et qui in multis poterit bene laborare. Male tamen est hic sanus.

---

[12] De cuius missione in Transylvaniam agebatur iam ineunte anno 1591; cf. supra, doc. 211 adn. 7.

[13] Cuius mores P. Provincialis iudicabat tales ut externos offendere possint; cf. supra, doc. 266 § 1.

[14] G. Albensis S.I., transylvanus Albae Iuliae ortum habuit.

[15] Martinus Káldi S.I. qui annis 1590-92 Graetii philosophiae studio operam dedit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 703; et supra, doc. 47 adn. 8.

[16] Quae Patris Carrillo litterae ad P. Provincialem desiderantur. Etiam Patri Generali haud semel significabat necessitatem revocandi Patrem Vásárhelyi e Transylvania; vide supra, doc. 327 § 2.

[17] Vide epistolam Patris Vásárhelyi, diei 10 iulii 1592, ad P. Generalem; supra, doc. 311.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5. Serenissimo visum non est de seminarii loco[18] nunc literas dare ad Suam Sanctitatem quod ab illa in singulos dies expectet ad suas literas et sententiam de loco viennensi responsum. Facile tamen omnia poterunt cum huc venerit pro voto V.R. accommodari. Verum est ut iam affulget spes vix dari locum consultationi cum tam cito speremus posse in ipsa Transylvania collocari seminarium. Quam etiam ob causam ego etiam supersedeo literis dandis ad N. Patrem hac de re.

6. Nunc dego Claudiopoli cum Serenissimo quem comitabor ad unum mensem lustrando varias regni partes. Rogo tamen ut quamprimum remittat V.R. hunc tabellarium, non expectato adventum Gaspari[19], et ut per illum indicet Serenissimo et mihi suam voluntatem.

7. Rogatam velim V.R. ut pro sua charitate mihi in curru portet librum super primam secundae[20] quem reliqui Patri Ludovico[21]. Omnes item libros (hic enim summam illorum patimur penuriam) quos sine causa iusta et facultate superiorum Pater Arator asportavit hinc, et ex Leles ubi in deposito habebantur. Isti sunt omnes fere in Turoz et aliqua ex parte Viennae. Idem rogo fieri de calicibus et alia suppelectili huc spectanti[22].

8. Rogo etiam ut ad meam rationem emantur et portentur PERERIUS, *in Genesim* [286ar] *in Danielem* etc.[23], *Flores philosophorum et doctorum antiquorum*, STELLAM, *in Lucam*[24], duo diurnalia *f*, quatuor paria crepidarum. Hic enim quia nullus illarum est usus, non parantur. Duo aut tria cingula cerulea, unum bonum cellarium lagenarum ad iter.

9. Haec commode portarentur si duobus curribus veniret V.R. proprio quidem quatuor equorum et alio duorum equorum. Reddire vero posset unico curru sex equorum, mihi relicto uno curru, quem mihi V.R. curaret Olomucii parari ad formam currus quo utebatur

---

[18] De seminario claudiopolitano interim alibi constituendo cf. supra, doc. 308/A § 4 et doc. 308/B.

[19] G. Albensis S.I.; vide supra, adn. 1 et 14.

[20] *Summa Theologiae* S. Thomae.

[21] L. Hantsamus S.I. (1557c-1595), belga; qui annis 1591-92 Viennae theologiam scholasticam profitebatur; v. *Cat. Prov. Austr.* I 685.

[22] Qua de re cf. epistolam eiusdem Patris Carrillo, diei 11 maii 1591, ad P. Generalem; supra, doc. 220 § 12.

[23] De B. Perera S.I. operibus cf. SOMMERVOGEL VI 500-03.

[24] Didacus STELLA OFM, lusitanus, episc.: *Enarrationes in S. Lucam*; cf. POSSEVINO, *Apparatus Sacer* (Coloniae 1608).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

V.R. vel ad meliorem; modestam tamen, ita ut utrinque possit tegmen demitti a parte anteriori et posteriori, cum suis cistis et aliis necessariis; ita ut sit bene fortis, sed non admodum gravis. Hic enim carissimo pretio pararetur. Ego [g] expensas in omnia ista persolvam. Nec miretur quod eiusmodi currum petam. Sunt enim hic crebra et molesta itinera.

10. Gasparum [25] expecto intra tres aut quatuor dies. Misi etenim statim ac venit, illum ad emendos equos pro V.R. et pro collegio turociensi. Utinam coemantur boni pro meo desiderio. Sed cum illis lente progredietur. Ad illos coemendos et alia quae turozienses petiverunt, dedi ducentos florenos quos mutuo accepi cum promissione celeris solutionis.

11. Ne retardem tabellarium, non possum seorsum scribere ad N. P. et ad P. Lelesium. Quare cupio ut huic perlegantur literae tamquam propriae, et perlectas remittat V.R. ad P.N. A quibus etiam expecto responsum. Et rogo ut omnes ungari sint ad labores messis comparati si quidem Dei beneficio praeter multorum opinionem iam albescunt ad messem fruges [26]. Pro hac re ut orent summo affectu, R.dos omnes patres et fratres oro [h]. Claudiopoli 7 die novembris anni 1592.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Alfonsus qui avidissime praestolatur adventum V.R.

12. Ex Moldavia nunc ad nos venit Pater Ioannes Medio Montanus [27], qui in arce Udvaralia [28] voluntate Serenissimi nunc laborat.

13. A R.mo Attilio Roma nihil accepi [29].

14. Cum putarem me habere tabellarium paratum quem praemitterem, perscriptis iam ita literis, vidi me spe mea frustratum. Quo fit ut fuerim coactus tradere literas Gasparo qui tamen necdum revenit. Et forte cum ego sequar Serenissimum qui iam vult hinc alio discedere, non videbo amplius Gasparum. Relinquo tamen res omnes illius bene constitutas et literas has cum aliis Patri Valentino qui remanet prope hanc civitatem [30]. [286a*v*]

---

[25] G. Albensis S.I.; cf. supra, adn. 1.

[26] Cf. Ioan. 4 35.

[27] De I. Mediomontano S.I. cf. supra, doc. 97 adn. 59.

[28] Székelyudvarhely-Odorheiu (Transylv.-Romania).

[29] De A. Amalteo, legato pont. ad Principem Transylvaniae, et de Memoriali a P. Carrillo legato dato cf. supra, doc. 325 § 4.

[30] V. Ladó S.I., qui parochi officium obibat in civitate Fenes; cf. supra, doc. 317 § 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

15. Istis diebus quibus expectavi Gasparum, interceptus fuit Dominus Galfius marsalchus [31] plane in finibus regni. Ita ut inde spacio duarum horarum potuisse[t] pervenire ad turcarum ditionem. Nunc servatur captus in arce varadinensi. Deus omnia dirigat ad suam maiorem gloriam.

16. Rogo ut V.R. faciat solvi quamprimum illam pecuniam quam mutuo accepi pro P. Cassovio [32]. Equos non potui videre. Unde quales sint, ignoro. Iterum precibus V.R. me commendo. Claudiopoli 13 decembris 1592.

Cogitavi melius futurum ne V.R. coemat mihi currum. Annales misissem si Alba mihi attulissent quae ab illo patre [33] qui ibi residet, sunt notata. Sed quamvis haec literis petivi et proprio tabellario, nondum recepi. Cum iam scripserim P.N. et Patri Lelesio [34], non erit opus has Romam transmittere. [286*r*]

17. Post scripta. — Reverende admodum Pater. Praeter omnem meam opinionem, sed non sine magno meo dolore, tardissime revenit Gasparus cum 12 equis emptis qui mihi profecto non multum placent. Si V.ae R. placuerint, seligat ex illis meliores. Revenit, inquam, Gasparus uno integro mense postquam Alba illum miseram, ad vesperum vigiliae Nativitatis. Remitto illum ex pago Sancti Benedicti [35] quo me a Ser.mo Principe ut Gasparum expectarem, subduxeram. Rogo V.R. ut rumpat moras et quam citissime possit, huc advolet pro voto boni Principis erit, sat scio, labor perquam utilis. Rogo iterum atque iterum ut secum ducat P. Leonardum Clasovitium [36] quem hic relinquat et hinc secum abducat P. Gregorium Vasarhelinum quem nullo pacto multis de causis hic convenit diutius relinquere. Deus V.R. [286*v*] huc ad nos deducat pro sua bonitate incolumem. Datum in pago Sancti Benedicti 25 die decembris anni 1592.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Alfonsus.

---

[a] menses *del.* patres / [b] audet *del.* fere / [c] secularium *del.* cum sac[erdos?] / [d] Clasovitium *sup.* / [e] quem *del.* ab / [f] diurnalia *del.* sex / [g] ego *del.* pro / [h] oro *del.* Albae.

---

[31] De I. Gálffy fuga cf. supra, doc. 326.
[32] Superior collegii varalliensis in Hungaria; cf. supra, doc. 270.
[33] G. Vásárhelyi S.I.; vide supra, adn. 16 et 17.
[34] Vide infra, doc. 330 et 331.
[35] Szent Benedek-Benediug (Transylv.-Romania).
[36] De L. Classovitio cf. supra, adn. 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

329

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

GRAECIO 8 DECEMBRIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 305*r*-07*v* (*prius* 42 et 53-55); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Nova valde bona de Transylvania mittit.* — 2. *Resignatus quod missio transylvanica subiecta sit provinciae Austriae.* — 3. *P. Cassovius pene interfectus est in Hungaria.*

... 1. Caeterum mitto etiam nova valde bona ex Transylvania quae multum V.R.P. et Summum Pontificem exhilarabunt [1]. Dedi eadem R.mo Nuncio apostolico comiti Portia [2] qui est hic rediens a Salisburgo et Duce Bavariae [3].

2. Scripsi P. Carillio de voluntate V.R.P. ut [a] Transylvania sit subiecta huic provinciae. Reluctatus fuissem si non viderem apertam voluntatem V.R.P. [4]. Misi unum fratrem ad illum [5] ut secure possemus convenire et res nostras tractare securius. In dies illum expecto.

3. Rector noster in Hungaria [6] fuit fere interfectus a quodam nebulone sicario qui aduncato malleo et acuminato ut hungari utuntur in bello, retro patrem in [b] capite toto nisu vibravit. Cuspis illius mallei acuta capiti infixa fuisset si in illo momento, Deo sic volente, pater non nutasset in suis crepidis. Sic casso vulnere in capite, cuspis mallei

---

[1] Agitur de litteris Patris Carrillo ad P. Leleszi, et Volfgangi Kabos ad fratrem datis; quas videsis supra, doc. 322 et 326.

[2] Hieronymus Porzia nunt. ap. Graetii annis 1592-1606; v. BIAUDET, *Nuntiatures* 167 et 182.

[3] Gulielmus V dux Bavariae (1579-1597); cf. MAH II 456.

[4] Vide epistolam Patris Generalis, diei 27 iunii 1592, ad P. Provincialem; supra, doc. 306 § 2.

[5] Gasparum Albensem S.I.; cf. supra, doc. 328 adn. 1.

[6] Stephanus Cassovius S.I.; cf. supra, doc. 270.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

perlata est per frontem ad nasum. Caeperunt maleficum et valde timeo ne morti adiaceant [7]; quod utinam non fiat...

---

[a] ut *del.* illa / [b] in *del.* capite, *sed rest.*

330

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

CLAUDIOPOLI 13 DECEMBRIS 1592 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 170* 312*r*-13*v* (*prius* 312 322-23); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 37-39.

SUMMARIUM: 1. *Sperat nostros revocatum iri et religionem in pristinum statum proximis comitiis.* — 2. *P. Viller praep. prov. Austr. invitatus a Principe ut Transylvaniam visitet.* — 3. *Petit P. Classovitium nomine Principis.* — 4. *Ex Moldavia venit P. Mediomontanus.*

---

[7] In proximis litteris P. Provincialis videtur petiisse facultatem dispensandi P. Cassovium ab irregularitate canonica quod mortem malefici non impediverit. Nam in epistola diei 27 dec. 1592 haec leguntur: « Parcat mihi, quaeso, V.R.P. quod eam in negotio P. Stephani Cassovii rectoris thurocensis in Hungaria turbaverim, cum non esset necessarium. Et certe est mea mera culpa. Nam cum aegre factum Patris quod mandaverit maleficum illum capi et in sententia mortis non impediverit, statim non bene rem ponderando scripsi ad V.R.P. secundum commoditatem postae. In privilegiis nostris dum lego attentius § 3 verbo Dispensatio [vide *Compendiu facultatum et gratiarum S.I.* (Venetiis 1577) p. 31 § 6; et (Romae 1606) p. 66 § 3], non attendi ad praecedentis paragraphi appendicem de levitate. Sic perturbatus in facto, male animadverti provinciali esse concessam facultatem absolvendi a hac irregularitate. In quo rogo V.R.P. mihi parcat quia certe eram turbatus quod non secutus fuerat bonus pater benignitatem et lenitatem Salvatoris. In simili enim et ipsum et alios in Hungaria monueram ne duriores quam par est, se subditis nostris praeberent » *Germ. 170* 331*r*-32*v*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Ad literas et ad Memoriale quod R.mo internuncio Attilio dedi [1], nullum adhuc responsum accepi. Ab eo tamen tempore Deus sua bonitate atque providentia ita res omnes disposuit ut praeter aliorum meamque opinionem iam sit fere certa omnino spes futurum ut intra paucos menses quo tempore celebranda erunt generalia comitia, patres revocentur. Perscripsi prius qua ratione auctores discordiarum inter Bathoreos et Serenissimum, quibus omnes Bathorei cum pluribus aliis in capitis evidens periculum adducti fuerant, innotuerunt ab aulaque propterea eos fuisse remotos [2]. Isti autem erant D. Galfius marsalchus Ser.mi Principis ac regni et D. Paulus Iulanus consiliarius Ser.mi et senator, ambo praecipui religionis hostes, praecipui patrum expulsores qui subinde revocationi maxime adversabantur [3]. Hebdomada vero elapsa Serenissimus milites ablegavit ad illorum arces et curias ut capite plecterentur [4]. Iulanus domi inventus mox fuit capite plexus. Galfius vero decretum olfaciens fuga sibi consuluit ad tempus, relictis interea arce atque amplissimis bonis in praedam. Deus tamen qui neminem permittit impune abire, fecit ut cum iamiam ex finibus regni in Turciam perveniret, vix enim duo miliaria erant reliqua, a capitaneo quodam Serenissimi fuerit interceptus, atque ita reductus, nunc in carcere sub bona custodia detinetur. Hoc facto adeo cristas deposuerunt religionis aemuli, ut possit iam libere quidvis constituere. Cogentur comitia generalia post aliquot menses, nondum tamen dies certa est constituta. In illis Serenissimus et Ill.mi Bathorei constituunt rem secundo tentare [4], adeoque sunt ad hoc animati et concordes ut non videam quis possit illis contradicere. Vrae P. erit preces indicere aliis pro faelici rei eventu.

2. P. Provincialis Austriae ante aliquot dies ad me ablagavit unum tabellarium ex nostris [5], significavitque se cupere ut aliquo in loco extra Transylvaniam convenirem Suam R. Serenissimus vero noluit mihi potestatem facere excurrendi, sed ut potius R.dus Pater Provincialis huc se conferret, Suam Serenitatem libenter tractaturum de omnibus cum Sua R. Hoc ipsum eo scribo nunc Patri Provinciali [6] et

---

[1] Repetit quod iam in epistola diei 4 nov. 1592 significabat P. Generali; cf. supra, doc. 327 § 8.

[2] Vide supra, doc. 315 § 2.

[3] De quibus cf. supra, doc. 326.

[4] Cf. supra, doc. 327 adn. 9.

[5] Gasparus Albensis S.I.; cf. supra, doc. 328 adn. 1.

[6] Vide eius epistolam ad P. Provincialem; supra, doc. 328 § 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

obnixe rogo ut quamprimum huc veniat votisque Serenissimi respondeat. Hoc etenim tempore maximam poterit afferre utilitatem adventus Patris Provincialis.

3. Peto quoque nomine Serenissimi Patrem Leonardum Clasovitium quem aliquoties Serenissimus cupivit et ego putavi semper huic loco futurum perutilem et accommodatum non obstante aliqua eius hilaritate. Maxime cum non possim amplius retinere Patrem Gregorium Vasarhelinum ut saepius scripsi [7].

4. Ex Moldavia venit ad nos Pater Ioannes Mediomontanus [8] cum non posset amplius tuto manere. Sacrificiis et precibus V.P. aliorumque me totamque missionem plurimum commendo. Claudiopoli (sum etenim nunc hic cum Serenissimo quem comitor hac hyeme dum lustrat diversa regni loca) 13 decembris anni 1592.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [313*v*] Admodum Reverendo Patri Claudio Aquaviva Societatis Iesu generali praeposito, Domino suo observandissimo — Romae.

---

[a] plecterentur *del.* et qui.

331

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IOANNI LELESZI S.I.

CLAUDIOPOLI 13 DECEMBRIS 1592 — VIENNAM

TEXTUS: *Germ. 170* 314*r-v* (*prius* 155 317); autographum.
EDITIO: VERESS, *Carrillo* I 39-40.

---

[7] Vide *ib.* § 3-4.
[8] Cf. *ib.* § 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SUMMARIUM: 1. *Ioannes Gálffy et Paulus Gyulay propter conspirationem capite truncati sunt.* — 2. *Placet Principi ut P. Viller Transylvaniam visitet.* — 3. *Pecunia mittitur pro Ioanne Bodoni et Michaeli Dobokai qui Viennae student.* — 4. *De morte subitanea Ioannis Jó ministri haereticorum Albae.*

Reverende Pater in Christo, Domine mihi plurimum observande.

1. Oportune profecto huc fuit ablegatus ad me Gasparus [1]. Eo [a] videlicet tempore quo non obstantibus literis quas scripsi ante mensem, maxima spes affulget futurum ut post aliquot menses amici revocentur. Futura enim sunt brevi comitia generalia propter casum qui praeter omnium opinionem ante hebdomadam accidit. Perscripseram prius Ser. mum Principem ab aula et officiis removisse Dominum Galfium et D. Paulum Iulanum qui fuerat ante ad senatorium ordinem cooptatus; quod inventi fuissent auctores illarum discordiarum quibus et Ill.mi Bathorei et nonnulli alii in evidens capitis discrimen adducebantur [2]. Visum autem fuit Serenissimo de utroque [b] graviorem adhuc poenam quae aliis exemplo esset sumere. Quare hebdomada elapsa destinati fuerunt milites qui utrumque in propriis domibus capite plecterent [3]. Voti facti fuerunt compotes in capite D. Pauli Iulani. Sed D. Galfius tamquam magis nasutus decretum olfaciens nocte una ante quam milites pervenirent, fuga sibi consuluit, arce Uyvar [4] cum aliis bonis suis in praedam relictis. Tanta tamen fuit Dei providentia ut cum iam pervenisset ad regni confinia in Belines [5], unde medio die venire poterat ad primam arcem turcarum Jenö [6], mutato nomine (vocabatur enim Ördög Janos; nomen persona dignum [7]) in ipso confinio captus fuerit ab officiali fodinarum illarum. Unde Varadinum deductus, in arce servatur. Abducetur tamen inde in arcem Huzt. Procurant nunc complures illius liberationem. Posset V.R. cito Principi scribere suum hac de re iudicium. Novit me non posse propter irregularitatem libere loqui [8]. Foelix

[1] G. Albensis S.I., transylvanus; cf. supra, doc. 328 adn. 1.
[2] Vide extractum epistolae Patris Carrillo ad P. Leleszi; supra, doc. 322.
[3] Cf. supra, doc. 328 § 1 et 15.
[4] Marosujvár-Uioara (Transylv.-Romania).
[5] Belényes-Beius (Transylv.-Romania).
[6] Cf. SZILAS, *Carrillo* 162.
[7] Ördög hungarice idem ac diabolus.
[8] P. Carrillo in Memoriali A. Amalteo legato pont. dato inter alia petiit: ut sine ullius irregularitatis timore possit Principi aut aliis dare consilium. Quare petitio Romae ita fuit S. Pontifici proposita: «Religiosis de Societate ut liceat sine metu irregularitatis dare consilium Principi et aliis, dum id in bonum catholicae religionis cedere iudicabunt, in causa sanguinis»; et in margine adno-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

profecto lectus qui tantam V.ae R. immunitatem contulit ut irregularitatem non vereatur.

2. Placet Serenissimo ut R. Pater Provincialis huc se conferat quamprimum [9] quo possit omnia melius intelligere ac dirigere. Rogo suadeat V.R. ut non recuset laborem. Perscripsi R.o P. quonam pacto possit venire. Petit etiam Serenissimus P. Leonardum Clasovitium [10]. Pater Ioannes Mediomontanus Udvaraliae concionatur [11].

3. Serenissimus meo consilio suscepit in suos alumnos et clientes Ioannem Bodonium et Michaelem Dobokai [12]. Quare unicuique Serenissimus nunc per Gasparum [13] mittit centum florenos. Rogo ut illos a Patre Casovio [14] quamprimum accipiat, et curet ut non exponantur nisi pro utriusque indigentia. Hac de re certiores facio ipsos iuvenes. Hoc ipsum V.R. significet F. Alexandro Dobokai quem cum caeteris saluto rogoque ut in suis orationibus missionis huius sint memores. Claudiopoli (comitor enim nunc Serenissimum qui lustrat aliqua regni loca) 13 decembris 1592.

Ioannes Jo, praecipuus minister albensis [15] hac hebdomada eadem nocte mortuus inventus est cum antea nullo morbo laborasset, qua ex foemina quam tamquam sororem habuerat, filium quem susceperat, occidi ne resciretur, curaverat. Unde factum est ut sequenti die pater et filius sepulti sint mortui. Paulo vero post mater sepulta fuit viva iuxta leges patriae lata sententia.

Rogo sint cauti ne evulgent spem revocationis, nec casum illorum. Satis est ut per alios sciantur, maxime inter ungaros.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

Inscriptio: [314*v*] Reverendo Patri Ioanni Lelesio Societatis Iesus, Domino suo plurimum observando — Viennae.

---

[a] Eo *del.* etenim / [b] utroque *del.* ulte[riorem].

---

tatio: « Contra haereticos et secreto et praesertim quando est defectus aliorum consiliorum » Vide SZILAS, *Carrillo* 146.

[9] Vide epistolam Patris Carrillo ad P. Provincialem; supra, doc. 328 § 2.

[10] Cf. *ib.* § 3.

[11] Cf. *ib.* § 12.

[12] Consanguinei Stephani Bodoni, a secretis Principis Transylv. (cf. supra, doc. 172 adn. 5 et passim); et Alexandri Dobokay S.I., qui anno 1592 Viennae theologicis studiis operam navabat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 655.

[13] G. Albensis S.I.; vide supra, adn. 1.

[14] St. Cassovius S.I. rector collegii varalliensis in Hungaria; cf. supra, doc. 270.

[15] I. Jó, minister lutheranus; cf. MAH II 744.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

332

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAE S.I.

ANNI 1592 [1]

TEXTUS: 1. *Austr. 132* 119-57 (*prius* 1-39); exemplum Romam missum, a P. Provinciali subscriptum. — 2. Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. « *Litt. Ann. Prov. Austr. 1589-1600* 189 220-30; exemplum provinciae Austriae.

SUMMARIUM: I. Vienna: 1. *De excursionibus apostolicis Patris Szántó.* — 2. *De constantia haud communi Nicolai Biky, nostri collegii discipuli.*

II. Hungaria: 1. *Varalliae domus nostrorum et scholarum aedificium aucta.* — 2. *Fructus spirituales non contemnendi ex laboribus nostrorum.* — 3. *Opera apostolica Selliae peracta.* — 4. *Missio apostolica Jaurini apud F. Forgách episcopum.* — 5. *Item in comitatu liptoviensi.*

III. Transylvania: 1. *Alba Iulia.* — 2. *Fogaras.* — 3. *Fenes.* — 4. *Székelyudvarhely.*

Annuae literae provinciae Austriae Societatis Iesu anni 1592 [1] . . .

I — Collegium viennense . . . [122*v*] . . .

Hoc anno quatuor aut circiter mensium spatio ad R.mi qui Regis in Hungaria vices gerit [2], petitionem quidam e nostris patribus [3] magno cum fructu excurrit. Hic varia Societatis ministeria insigni cum multorum emolumento exercuit. Confirmavit catholicos, eosque verbi divini pavit alimento. Sacramenta tum baptismi, tum paenitentiae in primis et Eucharistiae administravit. Conciones habuit in praecipuis Hungariae civitatibus atque adeo in ipso comitiorum loco [4] per duos integros menses tanta cum hominum frequentia, applausu et multorum, praecipue bonorum congratulatione et laetitia ut non solum episcopi, praepositi variarum ecclesiarum et praelati qui ad comitia con-

---

[1] Litteras annuas anni 1591, Hungariam spectantes, vide supra, doc. 268.

[2] Stephanus Fejérkövy OSB, episc. nitrien., regis Hungariae locumtenens; de quo cf. supra, doc. 99 adn. 113.

[3] Stephanus Szántó S.I., cui anno 1592 in collegio viennensi munus professoris casuum conscientiae assignatum est; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 506.

[4] De comitiis cf. supra, doc. 176 adn. 23, et doc. 232 § 1.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

venerant, barones, regis consiliarii, regni iudices, plurimi nobiles viri et foeminae eum libenter audierint et avide, sed etiam tum lutherani tum calviniani verbi buccinatores, veritatis lumine victi ea quae ab ipso dicebantur, non ausi sint improbare. Sex principes viros ut haeresim detestati catholicae fidei subscriberent adduxit. Alios quos ob temporis angustias tam cito Ecclesiae reconciliare non licuit, ita disposuit, ut se primo quoque tempore haeresim abiuraturos quam iam in animo execrabantur, facta peccatorum exomologesi, reciperent. Tantum sui apud omnes grato conversationis odore excitarat desiderium ut absolutis iudiciis inter se magnates de patre secum ad arces suas abducendo quasi contenderent. Alii quandoquidem ipse illic diutius mansurus non erat, eum ut sibi de concionatoribus catholicis provideret, rogabant. Ipsi reverendissimi certatim ipsum ad suas dioeceses ut in eis concionaretur, invitabant. Concionatus est et Posonii quae Hungariae est metropolis. Quamvis enim Posonium excellentissimum habeat concionatorem, ad nostri tamen patris adventum suggestum se conscensurum negavit, quod non deceret ut aiebat, silente magistro, discipulum loqui ad populum. Denique ut omnia paucis complectar, tantam apud omnes Societatis reliquit opinionem, ut quem gaudio venientem exceperant, gemitibus recedentem prosequerentur, optantes ex animo ut accedente regis voluntate in aliqua istarum civitatum collegium Societati erigeretur . . .

Quidam scholarium nostrorum quam altas pietatis radices ex iis quae a magistris audierunt, posuerint aut peccandi aut a fide ad haeresim deficiendi occasione data praeclare ostenderunt. Nam ut e multis hoc unum [123*r*] commemorem: adolescens quidam nobilis, natione hungarus[5], ne ab amicis revocaretur (eum enim haeretici cum ipsi essent, rectae fidei adhaerere intellexerant) veritus nostros accedit, refertque si nostri eius consilium probent, in Italiam se cogitare. Ad quod noster qui cum eo agebat: ecquis isthic tibi vitae necessaria suppeditabit. Tum ille: Deus providebit, proter quem amicos et commoditates contemno. At te privabunt haereditate ! Privent illi me licet terrena, ait, at me Christus aeterna haereditate non privabit. Huic me consecrabo, eique si me vocare dignabitur, in religione servire malo quam cum salutis periculo apud parentes affluere delitiis. Cognita adolescentis constantia et spiritu, eum haud putavimus retardandum. Quam ob rem

---

[5] Nicolaus Biky (1575c-1594), ungarus soproniensis, nobilis, anno 1592 discipulus rhetoricae nostri collegii, Romam se contulit; receptus in Collegium Germanicum, die 21 sept. 1594 obiit; cf. VERESS, *Matricula Collegii Germanici* 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sese ut cum Transylvaniae Legato qui tum Romam proficiscebatur [6], adiungeret, permissum est. Hunc Romae Pontifex Maximus ad animi fortitudinem hortatus est; deinde ad germanorum collegium misit, ut ex ipso Legato redeunte intellectum est. Reliquerat discedens Viennae literas ad parentes post discessum mittendas, quibus suum animum eis aperiebat: nosse se quae ipsum et quantae ab eis ob fidem romanam susceptam, in qua sola salus consisteret, manerent vexationes. Proinde valeant ipsi, sanioraque in posterum sequantur consilia; se interim Romam ut romanam fidem melius ac melius imbibat, contendere. Quo audito adolescentis parens statim nescio quot famulos qui filium ut putabat, profugum insequantur, comprehensumque reducant, mittit. At Dei beneficio evasit manus eorum; neque enim, haeretici cum essent, Italiam quam iam adolescens contigerat, ingredi sunt ausi...

II — Collegium thurociense in Hungaria [a]

1. Collegium hoc thurociense in dies apud exteros famae et nominis sui capit maiora incrementa, iamque meliori et augustiori quam prius forma conspicitur. Nova aliquot cubicula et hypocausta patrum fratrumque habitationi percommoda sunt hoc anno exaedificata. Tres scholae quasi a fundamentis in scholasticorum nostrorum usum recens excitatae, quarum amplitudo et ornatus si cum aliis haereticorum scholis conferatur, nullam profecto in toto hoc comitatu aut superiorem aut etiam parem [150] reperiemus. Scholasticorum nostrorum numerus, licet adhuc sit exiguus, pro loci tamen difficultate et tanta haereticorum quibus undique circumsepti sumus, multitudine, satis est frequens, maioremque in dies fore eorum accessione [b] speramus. Plurimi ex vicinis et adiacentibus haereticorum scholis ac oppidis adolescentes studiorum causa ad nos advolarent si facultates et pecuniarum sumptus ad vitam sustentandam suppeterent. Quos non sine magno animi dolore, quoties ad nos ventitant, omni spe ac solatio vacuos variisque erroribus implicitos a nobis dimittere cogimur. Elapsis mensibus collegium et alumnorum domus ad meliorem quam sperare poteramus, ordinem sunt redacta. Alumni enim multo quam antea commodius habitant.

2. Nunc quantum ad spiritualem externorum ex nostrorum laboribus fructum attinet, non fuit is hoc anno [c] contemnendus. Plurimi ab erroribus quos a prima aetate quasi cum lacte nutricis suxerant, ad veritatis viam sunt reducti. Dissensiones animorum et discordiae, ex quibus

---

[6] Stephanus Jósika; de quo cf. supra, doc. 267.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non mediocris tum nostrorum tum aliorum ruina impendebat [d], compositae. Nefariae quorundam factiosorum hominum et haereticorum machinationes falsique hinc inde contra nos sparsi rumores [e] suppressi et e medio sublati. Generales quam plurimae de totius vitae peccatis confessiones auditae. Et licet concionatores haeretici in toto hoc comitatu contra iesuitas debacchentur et apud rudem plebeculam mendaciorum tubas inflent, frequentes tamen ad conciones in templo nostro habitas ad poenitentiae et Eucharistiae sacramenta undique confluunt; tantaque animi cupiditate ut aliqui severissimis dominorum suorum minis et verberibus vix a templi nostri ingressu arceri posse videantur. Unus patrum nostrorum in hoc oppido paucorum mensium spatio ultra 700 confitentes audivit. Excurritur quoque a nostris in vicinos pagos ut tam concionibus quam christianae doctrinae rudimentis rudes et ignaros rusticorum animos imbuant. Singulis dominicis et festis diebus longo satis et difficili itinere duo ex patribus ad duos [f] pagos nobis subiectos concionandi causa proficiscuntur. In quorum altero germani sunt ea animi pietate et morum simplicitate ut saepius patri nostro peccata sua detegant et publica voce in templo offensas et errores commissos sibi ab omnibus ignosci et condonari postulent.

3. In scelliensi subditorum nostrorum oppido, thurociensis collegii colonia, versatur pater unus cum socio [7]. Certis et statis dominicis festisque diebus hungaricas ad populum conciones habet quibus catholicorum animi in christianae fidei disciplina confirmati et haereticorum impii conatus repressi atque debilitati fuerunt. Plurimos totius vitae peccata confitentes audivit. Alios adversa valetudine laborantes et de salute sua periclitantes per confessionis medicinam ab omni periculo liberavit. Iuvenem quendam ab inimico suo de commisso scelere accusatum et capitis paena [151] damnatum post salutaria animae praesidia in pristinam hostis sui benevolentiam restituit et carnificis manibus eripuit. Confessiones diversis temporibus exceptae in tanta catholicorum paucitate plures centum fuerunt; quas aliqui ad decimum, aliqui vero [g] ad duodecimum, nonnulli [h] ad vigesimum annum distulerant. Haeretici aliquot desertis erroribus, in quibus vixerant, ad Ecclesiae gremium redierunt. Ex quibus aliqui aetate iam adulti tam rudes et stupidi rerumque divinarum expertes fuerunt ut et orationem dominicam et apostolorum symbolum et crucifixi imaginem imo et Deum ipsum quem hunc solem esse credebant, plane ignorarent.

---

[7] Marcus Pitačić S.I. una cum Gasparo Scherer S.I.; cf. supra, doc. 270.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sub finem exeuntis anni praecedentis ad hungaricam vineam excolendam Vienna quidam pater venit Scelliam, ubi menses paucos commoratus, rogatu Mag.ci cuiusdam domini generalis in Hungariae regno capitanei missus est in oppidum turcarum finibus proximum, ubi Mag.ci coniugis et aliquarum virginum atque faeminarum nec non virorum confessiones excepit [8].

Quaedam persona cum facinus a se commissum ad patrem detulisset, id eius consilio mox [i] tectum atque celatum fuit. Quod si in apertam hominum lucem erupisset et ad quorundam aures pervenisset, non solum illius personae vita in extremum discrimen adducta, verum etiam perpetuum inter nobilissimos praecipuarum familiarum homines odiorum incendium nunquam restringuendum excitatum fuisset.

Quidam ex Mag.ci Domini aulicis et militibus nobilis ab oppidi illius calvinista concionatore saepe de rebus fidei oppugnatus et tomus unus [j] Lutheri, quo facilius perverteretur, ei accommodatus fuit. Hic patri, absoluta prius peccatorum suorum exomologesi, quicquid librorum haereticorum habuit, sponte et libenter obtulit. Tomum vero Lutheri aliquot in margine notatis erroribus concionatori reddidit, una cum scripto [k] quodam de utraque specie quo lutheranorum et calvinistarum errores refellebantur, huic ut responderet ab eo nobilis obnixe efflagitabat; sed nihil praeter scriptum obtinuit; quin nunquam fuit ausus cum patre congredi. Quod catholicorum animos multum confirmavit.

Fuit in eodem oppido cuiusdam catholici arhytecti uxor quae a pueritia ad senilem usque ac pene decrepitam aetatem in lutheranis erroribus perseverarat, nec ab haereticorum templis et concionibus avelli poterat. Patiebatur illa varias diaboli illusiones et conscientiae scrupulos adeo ut salutem se aliquando consequi [l] posse quasi desperaret; quare [m] melancholica et terroribus acta defectionem crebro animi experiebatur [m]. Pater haereticam illam catholici mariti uxorem [n] accessit, de diaboli tentationibus et praecipuis fidei articulis percontatur. Illa cum animi sui sententiam candide et syncere aperuisset, pater catholicorum de singulis articulis doctrinam falsamque haereticorum de nostra fide opinionem declaravit. Quam ubi probe [o] perspexit et cognovit, laudare atque probare, suorum vero concionatorum mendacia et imposturas execrari et detestari caepit. Paucis itaque post diebus praeter omnem mariti spem et opinionem [p] mulier illa animum non solum [152] ad catholicam fidem adiecit, verum etiam una cum marito, filiis et filiabus

[8] Cf. supra, doc. 197 § 4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ac tota familia in parochiali templo, expiata prius conscientia sanctissimum Eucharistiae sacramentum catholico ritu sub una tantum specie accepit.

Catholica in eodem oppido haeretici cuiusdam uxor cum ex casu quo eam maritus ex gradibus praecipitem egerat, graviter infirmaretur lectoque decumberet, pater eam consolaturus accessit et paenitentiae atque sanctissimae Eucharistiae sacramentis communivit. Maritum quoque advocans, post fidei instructionem et facti sui reprehensionem, uxori datis dextris reconciliavit.

4. Pater quidam [9] Iaurinum, quae est munitissima contra turcarum impetum civitas, missus est ad R.mum Dominum D. Franciscum Forgach [10] vesprimiensem episcopum, qui tanto pietatis et divini amoris affectu flagrat, tantoque animi desiderio erga totam Societatem nostram eiusque socios propendet ut illorum familiari consuetudine se carere non posse fateatur [11]. Domus eius non tam saecularis aulae quam collegii nostri speciem repraesentare videtur. Ipse vero tam purae integraeque conscientiae amans et studiosus est ut vix diem ullum sine confessione et missae sacrificio elabi patiatur. Ad suorum domesticorum pietatem excitandam in suo conclavi altare pulchris pannis exornatum erigit, cereas candelas accendit, catholicos cantores advocat, Beatissimae Virginis lytanias figurate cum iis decantat. Quibus peractis patrem ut ad suos aliosque praesentes externos brevem aliquam adhortationem habeat humiliter rogat.

In Quadragesima parentes Rev.mi [12] cum quamdam in Hungaria arcem suam inviserent, eo filium suum per literas evocarunt. Nec mora, parentum petitioni acquiescens, illuc se patre nostru comitatus e vestigio contulit. Multa ibidem cum Mag.co parente calvinianae haeresis tenacissimo [13], de fidei nostrae negotiis acta fuerunt. Qui cum patri haereticos suos libros, pater vicissim catholicos illi [g] legendos obtulisset, post multam disputationem et librorum lectionem, nihil aliud effectum est quam quod de falsa nostrae fidei persuasione et de pristina suae haeresis pertinacia nonnihil remiserit, atque catholicorum [c] sententiam in multis approbaverit.

---

[9] Verisimiliter P. Szántó.

[10] De F. Forgách cf. MAH II 656 et passim.

[11] Vide eius epistolam, diei 15 nov. 1587, ad P. Generalem, qua absolutionem voti ingrediendi S.I. petiit; supra, doc. 34.

[12] Simon Forgách et Ursula Pemflinger; cf. MAH II 656.

[13] De eius cum P. Possevino necessitudine cf. MAH II 702.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Mater Rev.mi, licet apud catholicos educata et nostras potius quam mariti partes tueretur, et tam lutheranam quam calvinisticam haeresim detestaretur, nihilominus tamen per viginti annos propemodum non nisi a lutheranis vel calvinistis ministris vel periuris apostatis Ecclesiae [s] sacramenta percepit. Verum a patre nostro nonnihil in rebus ad salutem pertinentibus informata et catholicam fidem melius edocta, totius vitae peccata ad patris pedes deposuit et catholicorum more patre sacris operante sub una specie communicari se libenter permisit. Cui pater pios aliquot libellos, quorum lectione magis in fide et pietate confirmaretur, donavit. Illa pro gratiarum actione munus auri non leve tum per curiae praefectum, tum per filium patri recusanti frustra saepius [t] obtrudere conata fuit.

Hic parens Mag.cus [153] habebat inter aulicos quendam nepotem suum insigniter lutheranum qui, ut specimen doctrinae suae quam Wittembergae studiosus una cum literis hauserat [14], coram Mag.co aliisque praesentibus ederet, multa vanissima contra catholicorum dogma a effutire caeperat. Cui cum a patre responderetur ut tam diu cibis abstineret donec dictorum veritatem ex nostris libris probaret, repente confusus obmutuit graviterque post mensam patri conquestus est quod ita se praesente Mag.co confuderit. A quo veniam postulans pater, donato ei [u] libello catholico facile impetravit. Qui postea amore patris adeo captus est ut ab eius latere vix se divelli pateretur et de dubiis controversisque fidei rebus patrem loquentem perlubenter auscultaret. Postquam vero cum R.mo Iaurinum rediit pater [v], elapsis paucis diebus secutus est nos [w] nepos ille nobilis [x] Mag.ci Domini, nobiscum [y] in eadem domo commoratur. Rursus super religionis antiquae incudem ferrum adhuc impolitum cudere et recudere incipit pater, donec tandem aliquam perfectionis formam consequatur. Nec longo post tempore mentis oculis catholicae veritatis lucem [z] clarissime intuetur; haereseos tenebras, in quibus totius vitae cursum peregerat, plane horret, haereticorum suorum pugnantes inter se sententias quas Wittembergae se audire meminerat, ad memoriam revocat, antiquorum patrum et Ecclesiae doctorum concordem in omnibus fidei articulis consensionem secum diligenter perpendit. Quare pater coram Rev.mo extremum catholicae fidei consensum ab eo extorquens non se diutius continere potuit quin in hanc vocem prorumperet: Iam video quibus in tenebris et errorum caligine hactenus fuerim. Et stipulata manu testor me catholicam doctrinam quam hactenus oppugnavi, nunc amplecti. Inter-

---

[14] Michael Forgách († 1603); cf. NAGY IV 203 et 206.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rogatus, num ea quoque quae boni catholici sunt officia paratus esset exequi, ultro ad poenitentiae sacramentum se obtulit. Quare paucis post diebus patri totius vitae peccata confessus est et fidei catholicae professione facta ss. Eucharistiam sub una specie participavit summa Rev.mi et catholicorum omnium gratulatione.

Famulus huius nobilis quo domino longe erat pertinacior in haeresi, ubi praeter spem et opinionem suam dominum relicta lutherana haeresi vidit ad catholicorum castra confugisse, patrem de dubiis fidei suae rebus consuluit. Singula diligenter secum expendit. Cognita tandem catholicorum dogmatum veritate post peccatorum expiationem non gravate patrias haereses pravasque opiniones cum vera et orthodoxa catholicorum disciplina commutavit.

Praeter hos aliquot alii in haeresi tota vita versati falsorum errorum nexibus ac vinculis sacramentorum salutari subsidio soluti et liberati fuerunt. Alius quidam iuvenis cum ex ebrietate in lethalem morbum incidisset, eum pater [154] ad animae et salutis suae curam crebro fuit exhortatus. Cumque salutarem paenitentiae medicinam de die in diem differret nec odium quo contra inimicum flagrabat, deponere vellet, Deus ut pater illi praedixerat hac paena obstinatum iuvenem mulctavit ut una cum sanguine ex ore et naribus erumpente animam quoque pertinacem evomeret.

Miles quidam in ebrietate de inimici sui iniuria se cupiens ulcisci, has in Christum et contumeliosas et blasphemas voces congesserat: Nisi Christe tantas mihi vires suffeceris quibus hostem meum possim evertere et e medio tollere, non eris dignus qui Dei nomine compelleris vel qui in caelo mansionem habeas divisque caelestibus praesideas. Postero die ab aemulis suis apud militum capitaneum hanc ob causam accusatus, habito publice in foro iudicio hac mortis sententia fuit damnatus, ut praecisa lingua ei caput amputaretur. Cumque iam dies adesset supplicii et concionator lutheranus ad peccata eius excipienda adductus fuisset, negavit se ab ullo praeterquam catholico sacerdote poenitentiae et corporis Christi sacramenta percepturum. Qua in re cum eius voluntati satisfactum fuisset, magna animi alacritate et fidei constantia impositam mortis paenam subivit. Circa festa paschalia 100 circiter confessiones auditae fuerunt partim germanicae, partim latinae, partim italicae.

5. De missione in comitatu liptoviensi anno praecedente ad R.V. P.tem scripsimus[15] ubi cum profligatissimae vitae homo[a] haereticus

---

[15] Vide litteras annuas collegii varalliensis anni 1591; supra, doc. 268 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

trium pagorum nostrorum pastorem aut lupum potius rapacem ageret, nec subditi ad unum pene omnes haeresibus infecti catholicum parochum admitterent, superioris nostri cura effectum est ut unus ex patribus nostris, nec parocho nec subditis haereticis [b] sentientibus, hoc modo in parochiam irrepserit: Curavit R.dus Pater Rector ad se parochum haereticum vocari, cui plane persuasit ob varias negotiorum occupationes et distractiones quae in dies ipsi incumberent, quod parochi officio solus [a] non posset satisfacere, sed alicuius capellani opera et [c] auxilio indigeret. Quare, inquit, eius sum animi ut tibi capellanum propriis meis sumptibus alendum adiungam qui in omnibus ad parochi officium pertinentibus se tibi subiiciat, nunquam uxorem tuam, filios, familiam interpellet, tantum in concionibus et sacramentis administrandis cum tibi non vacaverit, vices tuas obeat. Consensit plane pastor haereticus, variis saepe familiae et externorum negotiorum occupationibus distractus, raro concionum tempore ob crebra itinera domi existens aut sacramenta administrans. Multiplices enim contractus, emptiones et venditiones tum rei frumentariae tum pecuniariae (quod ex bobus quaestum faceret) exercebat. His itaque [155] iactis fundamentis R.P. Rector in mora periculum existimans prima quoque temporis [d] occasione eo patrem nostrum adducit qui suis concionibus vitae modestia et suavissimis in quotidiana conversatione moribus ita sibi subditorum animos devinxit ut veterem parochum ob turpem et prophanam vitae morumque eius [e] consuetudinem nec videre nec audire diutius voluerint. Ille autem paucis post diebus obstinatus in haeresi mortuus est. Post cuius obitum pater totius parochiae curam sibi vendicavit. E cuius laboribus maximi fructus secuti sunt. Ubi primum parochiae possessionem subditorum consensu obtinuit [f], dominam parocham cum liberis [g] domo exegit, templum haereticorum sordibus pollutum diligenter expurgavit, altaria suis ornamentis vestivit, vexilla crucis erexit, parietes dealbavit, aquam lustralem, cuius nullus fuerat usus, consecravit, pulsum campanae ad angelicam salutationem restituit, sanctum quoquə oleum et s. chrisma, iam sordibus obducta et contemptui habita, in pristinam dignitatem vindicavit.

Verum quid ad haec diabolus cum suis evangelicis administris? Non passus est hos tam faelices et prosperos patris nostri conatus. Mox rumor per totum comitatum liptoviensem per Verbi Dei ministros [h] spargitur de iesuita qui nisi quantocius inde expellatur, actum et conclamatum putant de toto [i] suo evangelio. Comes haereticorum omnium patronus et pater, ubi hunc rumorem percepit, patrem nostrum ad se accersiri iubet. Ac primo quidem quomodo hunc comitatum ingressus fuerit, percontatur. Respondet ille: Mag.ce Domine, curru vec-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tus intravi. Cui comes: A quonam missus et quamdiu mansurus? Pater inquit: A superiore meo, pro cuius arbitrio mihi manendum aut abeundum erit. Rursus haereticorum concionatorum instinctu quaerit comes: Num uxorem habeat? Habeo, ait pater. Frementibus vero et id pernegantibus ministris, iterum se[j] uxorem habere, eamque Mariam Dei matrem appellari affirmavit. Mag.cus Comes patris nostri constantia et sermonis suavitate permotus eum lauto epulo excepit, ac postea re infecta non sine evangelicorum dolore domum remisit. Verum concionatores[k] illi suis dolis et fraudibus evertendi patrem rationes excogitarunt suo evangelio maxime convenientes. Nam puellas aliquot subornant quae patrem invisant et salutatum saepius veniant, illum blandis sermonibus demulceant, donis atque munusculis animum eius irretiant, sibique devinciant. Verum pater, Dei praesidio munitus, hisce blanditiis verborumque lenociniis nihil permotus, ea vultus et sermonis severitate venientes a se repulit ut nisi Societatis[l] et parentum rationem habuisset, eas baculis pulsatas[m] in paternam domum remisisset. His itaque primis difficultatibus fortiter superatis, pater acrius insistere et in populi salutem incumbere, nec non[n] ad catholicam fidem amplectendam publicis concionibus frequentius populum urgere caepit. Nec eum laboris fructus fefellit. In fine namque exeuntis anni plures 500 per paenitentiae et Eucharistiae sacramenta ex diaboli servitute, re-[156]pudiatis erroribus, in pristinam filiorum Dei libertatem vindicavit.

Concionator quidam haereticus cum in patrem nostrum pro concione populi multa mendacia et maledicta congessisset, pater re intellecta ad proximam concionem eius templum ingreditur, concionatorem multa imprudenter effutientem et contra Christi in sacramento praesentiam avomentem diligenter observat. Peracta concione a praesentibus nobilibus et templi patronis facultatem cum parocho disputandi postulat. Quam facile impetrat. Parochus advocatur. Eum pater ex auditis in concione examinat. Duo enim maxime inter se pugnantia docuerat. Alterum, quod Christus terris relictis caelos conscenderit; alterum quod Christi corpus esset ubique. Quaerit ergo pater: Num Christi corpus ante ascensum in caelo fuerit? Item: Num post ascensum[o] Christus in terris remanserit? Illo pernegante remansisse vel prius in caelo extitisse, mox pater subintulit: Ergo Christi corpus non fuit ubique ut tu pro concione falso populum docuisti. Hic cum pauper parochus omnibus pene cachinnum tollentibus praeter nobilium dominorum et totius populi spem obmutuerit. Magister scholae haereticus hac concionatoris sui inscitia et patris nostri doctrina ita permotus fuit ut, post aliquot cum patre de fide colloquia habita, ad saniorem mentem redire et desertis haereticis ad catholicos confugere secum statuerit.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quidam sacerdos periurus et a fide catholica apostata familiari patris nostri consuetudine et institutione fidem quam prius ex animi levitate deseruerat, rursus amplexus est. Quem deinde pater catholico domino commendavit. Cui ille iuramento se in orthodoxa Ecclesiae doctrina perseveraturum obstrinxit et obligavit.

Quidam Mag.cus Dominus inter alios heroes dominosque haereticos et artis militaris scientia et Calvini erroribus tuendis doctrina nec non industria facile princeps, ita truculentis et inhumanis fuit moribus, ita in omnes ferox et terribilis ut velut alterum Saulum tam catholici quam haeretici eum reformidarent. Hic quodam tempore Cracoviam, quae Poloniae regia civitas est, profectus, cum inter arianos et calvinistas disputatio esset instituenda, ipse vero suorum consiliis atque consultationibus interesset, a suis plurimum offensus fuit. Inter caeteros namque erat quidam qui disputationem ineundam hisce nixus rationibus dissuadere conabatur: vel ex Scripturis, inquit, vel ex patribus erit disceptandum. Si primum, ariani (ait) ^{p} nobis plures allegabunt Scripturas quibus respondere non poterimus. Sin ex patribus agendum, omnes nos papistas esse clamabunt; atque sic cum pudore omnium cachinnis nos irridendos exponemus. Quare concordi sententia omnes praesenti disputationi supersedendum esse consuluerunt. Quae res Mag. cum Dominum ita commovit ut de calvinistica haeresi deserenda et catholicae fidei disciplina suscipienda salutares ex eo tempore cogitationes susceperit. Quare in comitatum liptoviensem reversus ut maius fidei et veritatis catholicae periculum faceret, curavit ad se patrem nostrum una cum suis buccina-[157]toribus, quos in oppidis suis habebat, in arcem evocari. Introducuntur in secretius Mag.ci Domini conclave ubi praeside et auscultatore Mag.co de sanctorum invocatione et bonorum operum meritis per duas horas utrimque acriter disputatum est. Tandem victoriae sententiam pronunciaturus utrique parti silentium indicit. Iudicium itaque de victis victoribusque decernit eiusmodi: Apud iesuitas, inquit, est vera fides, propria et germana de sanctorum invocatione doctrina in sacris literis fundata. Ad suos deinde conversus: Apud vos, ait, fides nova, nuper primum excogitata, nulla solida doctrina vel ratio qua sanctorum invocatio infringi aut labefactari possit. Quare nisi hanc catholicam de sanctis invocandis veritatem amplectamini et mentem istam haereticam mutaveritis, non vos diutius in meis oppidis patiar. Moxque ministris evangelicis imperat ut quicquid in ornamentis templi habeant, e vestigio ad patrem deferant. Illi Mag.ci iussa facessunt, calices et casulas apportant. Ex quibus calicem unum et quinque casulas Mag.cus patri nostro offerebat. Sed quas ille quod de superioris voluntate et facultate sibi nondum constaret, pro sua mode-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stia recusavit. Nunc tantus est illius Domini in catholica religione tuenda fervor ut nulli et fidei constantia et religionis studio cedere videatur; totus in hoc unice incumbit ut catholicos concionatores obtineat. Quorum copiam ubi habuerit, omnes concionatores ex suis oppidis se profligaturum pollicetur.

Laus q Deo Beataeque Virgini Mariae.

Reverendae admodum Paternitati Vestrae servus in Christo

Bartholomaeus Villerius mp. q

III — Transylvania [15*]

1 — Residentia albensis

Fuerunt hoc anno quatuor e nostris sacerdotes; prioribus quidem mensibus in duabus residentiis Transylvaniae, posterioribus vero in tribus, non absque fructu distributi.

Albae Juliae, ubi sedes est Ser.mi principis Transylvaniae, Deus sua bonitate, duorum Patrum nostrorum [16] opera effecit ut 64 haeresi relicta, catholicam fidem magna animi alacritate susceperint. Et quidem ex illis duo, cum gravissimo morbo essent lecto affixi, divina quadam visione commonentur serio, ut patrem nostrum, qui illos inviset, audiant. Accessit mox illos Pater nihil minus cogitans, cuius monitis obtemperantes, non solum animabus, verum etiam corporibus sanitas fuit quamprimum restituta. Alii duo a multis annis officio fungebantur concionatoris et ministri calvinistae, unus illorum Albae Juliae per quatuordecim annos, alter in oppido Orbó. Istorum conversionem aegre admodum tulerunt caeteri ministri calvinistae. Oppidum vero Orbó intelligens ministrum factum catholicum, eandem fidem ultro suscepit. Quo fit ut ab eodem ministro, a quo prius Calvini errores avide audiebat, nunc fidei catholicae veritatem avidius multo audiat. Alii demum ex eodem conversorum numero nobilitate ac familiae claritate insignes fuerunt, et quidem unus ex prima totius regni familia.

[15*] Pars tertia, quae sequitur, non invenitur nisi in textu secundo. D. Veress invenit huius partis autographum (cuius primum folium etiam luce depictum exhibet in *Annuis Litteris* p. 33), sed non indicat, ubinam reperierit. Nos typis mandamus textum codicis viennensis.

[16] Alfonsus Carrillo S.I. et Gregorius Vásárhelyi S.I.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Duodecim inter se dissidentes reconciliati. Anno eodem calliditate daemonis inter Ser. mum Principem et praecipuos aliquot regni proceres, eosque catholicos non minus periculosa discordia, quam gravis enata fuit, adeoque brevi tempore crevit ut universa religio catholica in interitum extremum adduceretur [17]. Quod cum probe nostri adverterent, omnem industriam, ut sopiretur, adhibuerunt. Neque irritus fuit labor. Tempore namque quo malum hoc maxime indigebat remedio, non absque singulari Dei providentia huc a Summo Pontifice ablegatus fuit nuncius R.mus Athilius Amalteus, vir nostri amantissimus, non minus prudens et eruditus, quam pius. Is coniunctis viribus [228] nobiscum felicissime laboravit, unde non prius hinc Romam discessit, quam pacem optatam inter hos dissidentes compositam reliquerit [18]. Post ipsius vero in Urbem abitum, Deus in dies magis ac magis pacem ita compositam constabilivit, effecitque cum omnium admiratione, ut duo impostores e numero procerum alienae religionis a catholica deprehensi fuerint auctores discordiarum [19], in quorum capita Dei arcano iudicio faba, quam ipsi in proceres catholicos et in aliquot etiam proceres haereticos videre moliebantur, cussa fuit, bonis amplissimis ipsorum fisco traditis, uno etiam statim extremo supplicio affecto, altero vero, qui dum olfecit, se quoque plectendum, fuga sibi consuluerat, intercepto, cum iam iam prope turcarum ditionem pervenisset, in carcerem reducto, in quo tandem capite identidem plexus fuit [20]. Isti duo fuerant praecipui auctores proscriptionis Patrum. Erant etiam nunc, qui maxime adversabantur eorundem revocationi, et religionis catholicae promotioni. Eodem autem, quod mirum est, tempore, hoc est, de illis sumptum supplicium, quo tempore, ante paucos annos ipsi moliebantur patrum proscriptionem; videlicet paulo ante festum Nativitatis Christi. Hoc igitur maximo impedimento sublato, maximam spem catholici omnes et nos quoque concepimus, futurum ut brevi nullo negotio patres a Ser.mo Principe et ab Ill.mis Bathoreis, qui hoc ardentissime cupiunt, in Transylvaniam revocentur. Opus tamen erit auxilio precum totius Societatis.

Unus adolescens 20 annorum Albae baptisatus fuit, sex quoque alii, utrumque adultae aetatis, a patre nostro, dum excurrisset ad oppi-

---

[17] De discordia cf. supra, doc. 272 § 2.

[18] Vide scriptum Athilii Amalteo Principi Transylvaniae oblatum, et responsa huius; supra, doc. 308/A-B.

[19] Ioannes Gálffy et Paulus Gyulay; cf. supra, doc. 326.

[20] Cf. supra, doc. 328 § 1 adn. 15.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dum unum arianorum, qui baptismum etiam adultorum negligunt. Ex illis unus, qui dum baptisaretur, iam iam animam agebat, absoluto baptismo ac patre praesente animam Deo reddidit. Confessiones generales totius vitae, haud paucae sunt exceptae.

Albenses catholici adeo exiguum et abiectum, sepibus male septum, porcis et iumentis expositum coemiterium habebant, ut in eo sepeliri iam erubescerent [21]; nec defuerint, qui idcirco anno eodem in coemiterio haeretico paulo honestiori suos filios sepeliverint. Nostri ergo, ut etiam in hoc honestati et solatio catholicorum consulerent, expensis partim propriis, partim ex eleemosynis corrogatis, emptis etiam ad id aliquot hortis, amplum et honestum coemiterium, magna cum laude tam haereticorum, quam catholicorum, lapidem exaedificarunt, totum arcubus distinctum, qui aedificio haud exiguam pulchritudinem et sepulturis commoditatem afferunt. Fatentur omnes, in toto regno tam elegans coemiterium non inveniri, miranturque se videre duorum mensium spatio absolutum opus, cuius prima fundamenta cum poni vidissent, crediderant, ante triennium se perfectum non visuros.

Eodem anno, ut catholicorum devotio divinusque cultus augeretur, Serenissimus Princeps in nostro templo sumptibus aliquot millium aureorum, opere perquam magnifico et tanto Principe digno, erexit organum praestantissimum. [229]

Ad extremum, laborum nostrorum quantus sit Dei beneficio fructus, vel inde maxime licet aestimare quod, relictis ministris suis, plurimi haeretici nostrum templum nostrorumque conciones frequentaverint isto anno.

2 — Residentia fogarasiensis

Fogarasini unius patris opera [22], qui istius residentiae curam gessit, centum et septem partim calvinistae, partim vero lutherani ad Ecclesiam catholicam accesserunt. Aliquot etiam morbo detenti conversi. Sacerdos unus senio confectus, quem in Moldavia loco episcopi habebant, uxorem seu concubinam potius a triginta annis habebat, monitus Fogarasini a nostro patre, serio resipuit concubinae valedicens. Nunc vero curam gerit cum aedificatione parochiae cuiusdam, quam ei tradidit,

---

[21] Stephanus Báthory rex Poloniae anno 1583 ordinavit ut magistratus claudiopolitanus aream pro sepultura catholicorum designaret; cf. MAH II 381 § 2.

[22] Valentinus Ladó S.I.; vide relationem P. Carrillo de laboribus in residentia; supra, doc. 239 § 6.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

noster pater. Hoc ipsum effectum cum alio sacerdote, a 12 annis concubinario, qui optime se gerit in administratione cuiusdam parochiae sibi a nostro patre traditae, quae tametsi antea fuerit haeretica, iam tamen Dei beneficio catholica est.

Fogarasini plurimi baptizati sunt infantes ab eodem patre, qui dum excurrisset ad oppidum cuiusdam domini ariani, 22 baptizavit; quidam illorum erant 20 annorum, quidam 16 et 14 annorum.

Cum autem nostri adverterent hanc civitatem fogarasiensem, quae ante nostrorum adventum fuerat prorsus haeretica, Dei benignitate catholicam iam esse, adeoque bene in catholica religione institutam, ut eius cura aliis posset concredi, advocarunt nostri tres sacerdotes non regulares, quorum pietatem habuerant exploratam, ut illis curam demandarent, uti demandarunt, plantulas novellas fovendi, quo nostri possent alio se convertere, ubi magis esset ipsorum opera necessaria.

3 — Residentia fenesiensis

Fenesinum oppidum est Ill.mi Cardinalis Bathorei prope Claudiopolim situm, in quo sedem suam ab aliquot annis fixerat superintendens ministrorum calvinistarum totius Transylvaniae[23], quem ipsi episcopum vocitant. [230] Is Ill.mi Cardinalis auctoritate atque industria coactus est, suam sedem antiquam relinquere. Eam Ill.mus Cardinalis aliis quam nostris noluit tradere. Igitur pater, qui prius fogarasienses converterat, Fenesinum se contulit[24]. Templum et sacrarium, quod sordibus erat oppletum, cum in eo pulveres tormentarios asservare iam consuevissent, et omnino deformatum, destructis fenestris et pavimento, expurgari curavit, fenestras complures paravit, templum interius exteriusque dealbavit, pavimentum lateribus stravit. Altaria duo erexit imaginibus et picturis pulcherrimis ornata, tabernaculum item elegans pro venerabili sacramento et pretiosa aliquot paramenta ab Ill.mo Cardinali accepit. Istis ita bene compositis, adeo feliciter in festo Nativitatis B. Virginis conciones aggressus est et sacri celebrationem, ut cum oppidum prius fuerit calvinistis et lutheranis refertum, vix unus sit iam aut alter, qui ad patris conciones non accedat sacrumque missae officium non reverenter audiat.

Ad festum Nativitatis Christi 74 confessi fuerunt et communicarunt; ex quibus 42 haeresim tunc reliquerunt. Tres denique pueri quatuor annorum baptizati sunt Claudiopoli a nostro patre.

---

[23] Matthaeus Toronyai; cf. supra, doc. 317 adn. 5*.

[24] Valentinus Ladó S.I.; v. supra, adn. 22.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4 — Residentia udvarheliensis [25]

Ad finem istius anni Deo placuit novum campum in quo laborando spaciaremur, aperire. Die enim 26 decembris unus nostrorum patrum, quem in subsidium nostrum ex Moldavia advocaveramus, missus fuit Udvaraliam [26], quae est una ex praecipuis Siculiae civitatibus, iamque a 40 annis a catholica religione defecerat, opera Ioannis regis ariani. In ea a capitaneo arcis [27], optimo catholico, exceptus humanissime fuit pater. Eiusdem voluntate arcis templum, quod a quadraginta annis fuerat per arianos clausum, profanatum ac fere dirutum, in armamentariumque commutatum, curavit pater sordibus expurgari, restaurari, pulchrisque imaginibus et altari erecto exornari. Hoc iacto fundamento, relicto etiam concionatore haeretico in templo parochiali, tantus populus ad audiendam concionem et missam patris nostri se in arcis templum contulit, ut templum in festis natalitiis tam frequenti populo non fuerit satis capax. Quo fit ut pater coactus fuerit extra templum sub dio concionari. Quinque fuerunt illis primis diebus haeresi abiurata confessi et quatuor baptizati. Non dubitamus in posterum uberiorem fructum collectum iri, si V.P., uti facit cum omnibus sociis, non desiterit precibus et sacrificiis iuvare. Datum Albae Iuliae 23 ianuarii anno 1593.

---

[a] in Hungaria *om. t2* ‖ [b] accessionem *t2* ‖ [c] hoc anno *om. t1* ‖ [d] dependebat *t1* ‖ [e] rumores *del. t1* dispersi ‖ [f] duos *om. t2, t1 sup.* ‖ [g] vero *om. t1* ‖ [h] aliqui *t1* ‖ [i] mox *om. t1* ‖ [j] unus *om. t2* ‖ [k] scripto *del. t1* ‖ [l] consequi *t2 sup.* ‖ [m] Quare . . . experiebatur *om. t1* ‖ [n] uxorem *t2 sup.* ‖ [o] probe *om. t1* ‖ [p] cogitationem *t2* ‖ [q] illi *om. t2* ‖ [r] catholicam *t1* ‖ [s] Ecclesiae *om. t1* ‖ [t] saepius *om. t1* ‖ [u] ei *om. t2* ‖ [v] pater *om. t2* ‖ [w] nos *om. t1* ‖ [x] nobilis *om. t1* ‖ [y] nobiscum *om. t1* ‖ [z] lumen *t1.*

[a] homo *om. t1* ‖ [b] haereticis *om. t1* ‖ [c] opera et *om. t1* ‖ [d] quoque temporis *om. t1* ‖ [e] eius *om. t1* ‖ [f] obtinuisset *t1* ‖ [g] filiis *t2* ‖ [h] a ministris Verbi *t1* ‖ [i] toto *om. t2* ‖ [j] se *om. t2* ‖ [k] concionatores *om. t2* ‖ [l] honestatis *t2* ‖ [m] pulsatis *t2* ‖ [n] non *om. t2* ‖ [o] assensum *t1* ‖ [p] ait *om. t1* ‖ [q] Laus . . . mp. *om. t2.*

---

[25] Székelyudvarhely-Odorheiu (Transylv.-Romania).
[26] Ioannes Mediomontanus S.I.; cf. supra, doc. 328 § 12.
[27] Benedictus Mindszenty; cf. ZOVÁNYI, *Magyarországi protestantizmus* 92.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Supplementum

P. GEORGIUS BADER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I. INFORMATIO DE PRAEPOSITURA THUROCZIENSI

Mense novembri anno 1586

Textus: ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 9; originale manu nobis ignota exaratum. Constat duobus foliis (320 × 210 mm.). In f. 2*v* alia manu adnotatio: « Informatio super praeposituram turotziensem in Hungaria — 1586 vel 87 ». In angulo superiore sinistro folii 1*r* alia manu legitur adnotatio: « Hanc praeposituram dedit Societati Rudolphus secundus imperator circa annum 1586, ut in Hungaria institueretur unum collegium Societatis, et alerentur aliquot studiosi pauperes nationis hungaricae ».

Auctor et Tempus: Nec auctoris nomen, nec scriptionis tempus apparet in textu. Contextus autem, modus deinde scribendi satis insinuant auctorem fuisse Patrem Bader praep. prov. Austriae. Ad tempus scriptionis quod spectat, teste documento, cardinalis Draskovics tempore scriptionis adhuc inter vivos est; qui vero die 11 ian. 1587 e vivis cessit (cf. supra, doc. 2). P. Donius, rect. coll. vien., qui nomine Societatis praeposituram acceptaverat, in relatione P. Generali missa asserit: Praepositurae « acceptationem brevissimis verbis V.R. P.ti aperiam, quia copiosiorem postea informationem de ipsis bonis a R.P.N. Provinciali accipiet, cum illa bona (quod brevi, ut spero, fiet) visitaverit » (MAH II 945). Ipse quoque P. Provincialis die 16 iulii 1586 ad P. Generalem scribens idem nuntiat (cf. MAH II 944). Deinde ex eiusdem epistola, diei 9 oct. 1586, intelligimus, illum cras in Hungariam profecturum praeposituram visitandi causa (*ib.* 996). Quod et fecit. Nam die 15 nov. eiusdem anni scribit ad P. Generalem: « Inter alia quae octavo hinc die scripsi, feci etiam mentionem rerum hungaricarum; quas tunc expeditas nondum habebam; nunc vero mitto separatim descriptas » (*ib.* 1000). Quare nostrum documentum prima mensis novembris parte exaratum fuisse, satis constare videtur.

Brevis praepositurae turotziensis informatio quinque capitibus explicata. In quarum primo agitur de oppidis et pagis subiectis; in 2⁰ de iurisdictione spirituali; in 3⁰ de iurisdictione temporali; 4⁰ de bonis et annuis proventibus; in 5⁰ ponuntur quaedam dubia atque difficultates cum aliquali resolutione adiuncta [1]

Caput I — De oppidis et pagis praepositurae

Praepositurae turotziensis, ut nunc est, duo sunt praecipua oppida seu parvae civitates: altera Varallia [Kláštor pod Znievom] dicta ubi

[1] Vide relationem de praepositura Patris Donius, qui anno 1586 Societatis nomine in praepositurae possessionem ingressus est; MAH II 945-51.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

olim erat monasterium cuius hodie fundamenta tantum cum integro templo et una atque altera habitatione supersunt; in comitatu turotziensi sita, distans a Tirnavia itinere fere trium dierum, tantumdem a Cassovia. Altera Scelie [Sal'a nad Váhom] in comitatu nitriensi, distans a Tirnavia tribus vel quatuor miliaribus, itinere duorum fere dierum a priori; estque haec multo vicinior Turcae quam illa, quae satis tuta est. His annexi sunt pagi 18[2]. Priori quidem 15. In comitatu turotzensi 9: Slowen, Lezakow, Walcha, Zocowcz, Moskowcz, Andrasfalwa, Polaretka, Laszan, Wrychckapde. In comitatu liptoviensi 4, eodem nomine tres, Treskczi dicti et Liptho. In zoliensi comitatu unus, Zelnycze. In comitatu nitriensi unus, Zalka: Posteriori vero 3. In comitatu quidem nitriensi duo, Kyralffalwa et Hozzuffalwa. In posoniensi unus, Pered. Sub quo vero quodque oppidum aut pagus sit episcopo, ut nunc res Hungariae valde sunt permixtae, et quot in singulis subditi, nondum potui habere exploratum.

Caput 2 — De iurisdictione spirituali

In praedictis oppidis et pagis habet Societas ius patronatus in parochias ut minimum septem, quibus de parochis prospicere tenetur. Octava iam pridem alteri fuit annexa, templo a praeterfluente aqua diruto. Reliqui pagi partim nostris parochiis, partim alienis et quidem aliqui etiam haereticis annexi sunt. Quamvis defunctus Locumtenens[3], ultimus praepositurae possessor pro sua auctoritate omnes subditos ab alienis abstractos parochiis, etiam catholicis, coniunxerit cum nostris; uno excepto pago qui cum a reliquis nostris sit remotior et vicinus catholicus nullus sit, relictus est in sua parochia haeretica. Caeterum in praedictis parochiis longo tempore fuerunt hodieque sunt vix tres parochi, omnes quidem uxorati, nullus syncere catholicus; unus etiam manifeste haereticus. Quos subditi maiori ex parte sequuntur, quamvis fere simplices sint et rudiores qui cum nostrorum tum bonorum parochorum, si essent, opera facile reduci possent. Parochiarum paupertas summa, reditus exigui, altaria dotata et beneficia simplicia nulla. Sunt etiam in duobus oppidis singulae scholae, a nobis dependentes, sed exiguae. Ludimagistri aluntur partim a parochis, partim ab oppidanis, partim denique a discipulis, sed ita tenuiter ut vix qui eas conditiones suscipere velint, inveniri possint.

---

[2] De pagis qui sequuntur, cf. MAH II 950-51.

[3] Stephanus Radéczi, episc. agriensis; cf. MAH II 13* et passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Caput 3 — De iurisdictione temporali

Omnis iurisdictio temporalis usque ad patibulum inclusive penes Societatem est. Quae per nostros subordinatos officiales et iudices hoc modo exercetur. In duobus oppidis singuli sunt praefecti seu officiales nobiles a nobis constituti et ad nutum amovibiles qui bona stabilia administrant, reditus procurant, subditos continent in officio et quae illis mandantur, exequuntur. Est praeterea in quovis oppido imo vero in singulis pagis iudex unus et aliquot iurati qui quotannis a communitate eliguntur; ita tamen ut a nobis amoveri possint si quid admittant. Hi ergo iudicant de omnibus tam civilibus quam criminalibus iuxta leges et consuetudines patriae. Quod si quis in causa capitis ab immediato iudice ad nos appellet (ad alium enim non licet) tunc officialis ex nostra commissione, assumptis aliquot nobilibus non subditis, causam more patrio cognoscit et dirimit. Idem officialis iudiciis provincialibus quae aliquoties habentur, nostro nomine debet interesse, in quibus secundum locum habet turotziensis, eamque ob causam nobilis esse debet. Quod si subditis nostris cum alieno nobili sit negotium, non potest ipse subditus qui ignobilis est, causam suam agere, sed eius nomine officialis noster coram tribunali provinciae. [1*v*]

Caput 4 — De bonis temporalibus

Bona temporalia et reditus sunt agri, prata, sylvae, nemora. Quae omnia subditorum laboribus curantur et coluntur gratis, excepta triturationem, pro cuius labore decima pars illis cedit. Sunt etiam piscinae, fluviorum et rivorum piscationes, ius venandi, pascua ampla, horti, molendina, decimae unius tantum pagi, telonia duo, et fluminis traiectus, domus aliquot, praedium, arx una in monte sita, pene inaccessa, in qua praesidium octo vel novem hominum perpetuo est alendum, parvo tamen sumptu quod Caesari et nobis iuramento est obstrictum. Certa etiam pecunia a singulis subditis numeratur annue. Sunt et mulctae ob delicta illis irrogatae, servitia pene quotidiana, gallinae, porci etc. Denique inter praecipuos fere reditus est ius vendendi vini et cervisiae quam ipsi educillationem[4] vini et cervisiae vocant. Quod ita fit: Officialis nostris pecuniis emit vina ubicunque velit. Subditi coguntur gratis ea advehere vel pecunia redimere vec-

[4] De educillatione v. MAH II 135 adn. 9.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

turam. Officialis varalliensis demum per aliquem famulum toto anni tempore per metretas pretio quo ipsi iussum fuerit, vendit more cauponarum. Nec quisquam alius potest vinum educillare seu vendere. Scellie vero non in ipso tantum oppido ita vinum educillatur, sed ab officiali coguntur pagani subditi certam vini mensuram accipere et suo labore ac periculo, lucro vero domini in suis pagis educillare. Cuius tamen loco Varalliae in pagis Varalliae annexis cervisia domi nostrae partim in hunc ipsum usum, partim in praesidii arcis sustentationem cocta, distribuitur educillanda. Quam nolint velint ex ordine acceptare et vendere coguntur. Ex qua vini et cervisiae educillatione praecipui reditus colliguntur. Denique exceptis ordinariis oneribus et expensis, reditus et emolumenta annua aestimantur 5000 dalerorum. Extraordinaria vero onera sunt: alere milites, plures vel pauciores, quando Turca urget, prout maior vel minor fuerit necessitas; hoc tempore duos pedites, equitem unum nos, subditi plures alunt.

Caput 5 — Dubia et difficultates quasdam continens

Prima difficultas occurrit de loco collegii erigendo. R.mus Nuntius apostolicus[5] ab initio semper suasit ut si possit, fiat in proprio fundo propter securitatem, commoditatem, tranquillitatem et libertatem maiorem; si minus, Tirnaviae vel certe Posonii propter studiorum et aliarum rerum commoditatem. Tres episcopi cum quibus in itinere egi: wesprimiensi[6], nitriensi[7] et scopiensi[8] (in eadem sententia dicitur esse totum capitulum tirnaviense) omnino dissuadent Tirnaviam, veriti ne templum parochiale et cathedrale ac scholae deserantur. Suadent vero alii Cassoviam, quia ibi sit praecipua Hungariae nobilitas; alii Varalliam quod templum sit integrum, fundamenta pro reliquis aedificiis iacta, et alia multa commoda. Ill.mus Cardinalis Drascovitius[9] (cui adstipulatur Dominus Balphi[10] ex praecipuis collegii promoto-

---

[5] Philippus Sega, episc. placentinus, nunt. ap. Imperatorem (1586-87); BIAUDET, *Nonciatures* 159.

[6] Stephanus Fejérkövy, episc. vesprim. (1573-1587); GULIK-EUBEL III 352.

[7] Zacharias Mossóczy, episc. nitrien. (1583-1588); *ib.* 277.

[8] Franciscus de Andreis, episc. scop. ab anno 1571; *ib.* 313; MAH II 272 553 658-59.

[9] G. Draskovics card., cuius rogatu praepositura ab Imperatore Societati donata est; cf. MAH II 891.

[10] De Nicolao Pálffy cf. *ib.* 705 713-15 892 et supra, passim.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ribus unus) caeteris locis Tirnaviam praefert quod et nobilitas magna sit, et alia studiorum commoda. Quia vero periculum est in mora et hoc tempore nullum monasterium omnino vacuum a religiosis personis est, et a fundamento omnia aedificare et longioris est temporis et sumptuum maiorum quam praesens necessitas ferat, omnino suadet ut Varalliae fiat aliquod initium. Quod si deinde res non habeat successum, paulatim posse aliquid melius fieri Tirnaviae, sperans interim aliquod monasterium evacuandum. Aliis quibusdam externis cum P. Rectore magis placet Cassovia propter vicinas civitates, magnam nobilitatem, germanos plurimos, non paucos italos, hungaros denique aliquos. Verum mihi et aliis consultoribus Cassovia omnino non probatur. Nam et remota nimis est a reliquis collegiis et molestam admodum sit redditura provinciam et difficilis ac valde periculosus ad eam sit accessus propter montium asperitatem latronumque multitudinem et quod Marti cum Musis male conveniat, et quod continuum militum praesidium idque satis magnum argumento sit locum esse periculis expositum; propter quod fere non facile aliunde advenient studiosi; et denique quod fini huius collegii videatur adversari, cum potius germani et itali ibi quam hungari iuvari possint. Quare nobis Tirnavia magis placebat (in quam et sententiam Ser.mus Ernestus inclinat) sed ita ut ad declinandam invidiam cleri Caesar quasi proprio motu hunc nobis locum praescribat; quo dein nos excusare possimus apud alios. Sin minus probatur Varallia. Et in hanc sententiam nuper respondimus Ser.mi Ernesti decreto [11] quo urgebat ut sententiam nostram aperiremus. Adiecimus nos ipsius et Caesaris inclinationem scire cupere ut ad R.V.P. referre [2*r*] possimus quae haud dubie ipsam libenter sit amplexura. Addo nunc omnibus consideratis, mihi valde probari sententiam R.mi Nuntii Apostolici et Ill.mi Cardinalis ut hoc tempore aliquid fiat Varalliae quod brevi et exiguo sumptu fructu vero non parvo fieri poterit. Nam et templum est integrum et fundamenta summa sunt iacta, et superaedificandi commoda plurima propter ligna et lapides quae in copia habentur et propria; et propter servitia subditorum etc. Et quamvis locus absolute loquendi obscurus et vilis videatur et non admodum magnus, tamen hac ipsa ratione magno subditorum temporali et spirituali emolumento illustrior, amplior et ditior evadet. Quod si res optatos successus scholarum non sit habitura, et alibi maior offeratur oportunitas, non carebunt suo usu facta aedificia, cum verisimile sit,

---

[11] Decretum Ernesti archiducis Austriae accepit P. Provincialis die 9 oct. 1586; vide MAH II 996-97.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

atque adeo res postulare videatur ut semper aliqui cum propter bona temporalia, tum pro honore et reverentia fundationis ne malevolis sermones dentur, ex nostris ibidem sint habitaturi. Adde quod si aliquod vel pestis vel belli periculum sive in Hungaria, sive in Moravia ingrueret, commodius asylum nostris optari non possit. Sed haec et simili V.R.P. videbit longe melius. Haec obiter in insipientia insinuare volui.

2. Ubi et unde missio instituenda. Nam R.mus Nitriensis Episcopus [12] optimo ut apparet et consilio et animo urget ut quamprimum aliqui ex nostris sint Varalliae; et quidem ante proxima regni comitia; affirmans multos futuros qui nos denuo e possessione eiicere conabuntur; et forte inter praecipua comitiorum capita hoc tractatum iri etiam invito Caesare; firmum vero praesidium nobis futurum si prius aliqui ibi e nostris sint. Nobis vero homines non sunt nisi P. Aschermannus [13] successorem accipiat; vigent enim ibi non pura hungarica, sed praecipue sclavonica et moravica linguae permixtae.

3. Grave onus videtur tot parochiarum provisio quibus unde prospici possit, vix video cum ne uxorati quidem et semicatholici parochi inveniantur, praesertim cum reditus sint admodum exigui. Idem fere de scholis dici posset. Hinc occurrebat viciniores aliquot parochias, cum consensu episcopi uniri posse, sive in perpetuum sive tantum ad tempus, donec maior sit copia sacerdotum; sive in uno aliquo certo pago commodiore constitueretur parochia, ad quam reliqui omnes missae et concionis audiendae gratia convenire cogantur; sive parochus per vices in orbem eat, sequentibus eum ovibus quocunque ierit. In reliquis vero templis semel quavis hebdomada celebretur. Quod si ne sic quidem reditus sufficiant ad aliciendos honestos parochos, posset forte illis de nostro aliqua fieri accessio (quod tamen aliqui e nostris non probant) ad placitum tamen revocanda. Idque fieri posset ludimagistris. Omnibus facile fieret satis 100^{a} daleris annuis. Nec nobis id grave esset cum Caesar conditionem addat in praepositurae traditione ut aliquot studiosos alamus; quorum sustentationem si non totam, saltem eius aliquam partem in parochos et ludirectores transferri permitteret informatus Caesar.

4. Magnificentia ista saecularis iurisdictionis, arcis, praesidii etc. difficilis, periculosa, maior denique quam pro Societatis simplicitate videtur. In qua etiam a nostris facile errari vel ad saecularitatem quandam

---

[12] Z. Mossóczy; vide supra, adn. 6.
[13] I. Aschermann S.I.; cf. MAH II 945.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

facile declinari vel alio quovis modo excedi possit. Sed nostri nihil hic putant periculi timendum si superiores diligenter advigilent.

5. Ipsa quoque tam iurisdictionis temporalis quam bonorum per duos nobiles officiales administratio magnificentiam quandam prae se fert et sumptus facit maiores et periculis excedendi etc. non videtur carere. Emendatio vero difficilior est quam si essent ignobiles. Denique et ab ipsis erga subditos et a nostris quoque in alterutram partem excedi facile potest, cum non semper inveniantur qui haec omnia tuto sustinere possint. Verum neque hic periculum aliquod aut nimiam magnificentiam nostri agnoscunt. Estque necessarium ut cum propter iudicia provincialia tum ad tuendos cum authoritate fines (ut dicitur) necessarium ut saltem unus officialis sit nobilis. Possent tamen sumptus minui si unus (quod alter eorum per multos annos fecit) utrique loco praesit. Deinde si bona temporalia per alium sive ex nostris ubi erit residentia vel collegium, sive per externum non nobilem ubi nostri praesentes non sunt, curentur. Et omnino alter officialis amovendus quamprimum videtur qui et haereticus et negligens ac simplex, qui totus a suo genero, homine haeretico regitur.

6. Vini et cervisiae educillatio non tam habere videtur saecularis speciem negociationis quam esse ipsissima negociatio nobis prohibita. Qua in re quidam cum P. Rectore[14] nec negociationem nec ullum incommodum agnoscunt quod in Hungaria et Austria etiam ecclesiasticis et religiosis in praecipuis reditibus esse soleat eiusmodi educillatio et multi inde se suosque sustentent; nec quisquam offendatur. Quae [2*v*] ratio an nos excuset, iudicetur. Certe hoc modo vix erit ullus in mundo negociator cum plerique omnes ex emptione et venditione sibi suisque victum quaerant. Mihi sane et alteri cuidam ex patribus ex genere suo videtur res sordida et quae si retinenda sit, dispensatione opus habeat. Ius omnino amittere rei familiari damnum afferet; alienare sive per venditionem sive per elocationem, difficile. Imo hoc putatur, saltem Varalliae, impossibile.

---

[a] 100 *in marg. alia m.*

---

[14] I. N. Donius S.I., rector collegii viennensis; v. supra, adn. 1 et *Cat. Prov. Austr.* I 656-57.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

APPENDIX

Elenchus sociorum qui, ex regnis olim corona hungarica unitis oriundi, annis 1587-1592 in Societatem Iesu ingressi sunt

Sicut in primo et secundo volumine MAH fecimus (v. I 1011-19 et II 1021-27), ad calcem huius quoque voluminis exhibemus elenchum eorum qui, e regnis olim corona hungarica unitis oriundi, annis 1587-1592 (anni quos volumen nostrum complectitur) Societati Iesu nomen dederunt. Attamen, cum interim in lucem prodierit volumen quod *Catalogi Provinciae Austriae S.I.* I (1551-1600) inscribitur, in quo absolutus, licet concisus cursus vitae horum sociorum, paucis tantum exceptis, reperiantur, hic eos breviter solum recensere sufficiat. Ceterum cf. introd. in MAH I 1011 et II 1021.

1. Dobokay, Alexander, P., transylvanus; natus c. 1567 in Transylvania (Romania); ingressus Societatem mense martio 1587 Cracoviae; prof. 4 vot. Selliae die 2 febr. 1603; obiit die 13 oct. 1621 Zagrabiae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 655.

2. Mediomontanus, Ioannes, P., transylvanus; natus c. 1562 in Transylvania (Romania); ingressus die 23 martii 1587 Cracoviae; dimissus a. 1594. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 728.

3. Alard, Michael, P., transylvanus; natus a. 1573 in Kolozsvár-Cluj (Transylv.-Romania); ingressus die 24 martii 1587 Cracoviae; obiit die 22 apr. 1604 in Transylv. ab haereticis occisus. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 617.

4. Puscarius, Ladislaus, P., transylvanus; natus c. 1570 in Nagyvárad-Oradea (Transylv.-Romania); ingressus die 24 mart. 1587 Cracoviae; obiit die 23 ian. 1598 Thurotii. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 759.

5. Rivulinus, Ioannes, P., transylvanus; natus a. 1568 in Nagybánya (Rivulus Dominorum)-Baia Mare (Transylv.-Romania); ingressus die 24 mart. 1587 Cracoviae; coadi. spir. die 2 febr. 1603 Selliae; obiit die 2 iul. 1628 Tyrnaviae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 765-66.

6. Koppány, Matthias, S., transylvanus; natus a. 1569 in Nagyenyed-Aiud (Transylv.-Romania); ingressus die 5 aug. 1587 Cracoviae [*Pol.* 7 II, f. 110*r*]; dimissus a. 1595 [*Pol. 43*, f. 15*v*].

1590 Iaroslaviae stud. rhet. - 1591 Polotii praec. gram. — 1593-94 Braunsbergae stud. phil. [*Pol.* 7 II, f. 110*r* 150*r*; *Pol. 43*, f. 6*v* 8*r*].

7. Gyulai, Martinus, N. — Anno 1587 Cracoviae novitius [*Pol. 6*, f. 142*r*; *Pol.* 7 II, f. 79*r*].

8. Vásárhelyi, Stephanus, N. — Anno 1587 Cracoviae novitius [*Pol. 6*, f. 98*v* 140*v*; *Pol.* 7 II, f. 78*r*].

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. GOMBAY, Balthasar, P., hungarus; natus c. 1568 in Debrecen (Hungaria); ingressus a. 1587 Brunae; obiit die 5 apr. 1598 Selliae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 677.

10. LIEBHARDT, Ioannes, C., hungarus; natus a. 1570 in Pozsony-Bratislava (Slovachia); ingressus a. 1587 in Landsberg (Bavaria); obiit die 7 iul. 1596 Ingolstadii (GERL, *Cat. Gen.* 246).

1587 Landsberg nov. [*Germ. Sup. 20*, f. 15*v*] - 89-95 Ingolstadii sutor, soc. coqui, ianitor [*Germ. Sup. 44*, f. 75*v* 79*v* 87*v* 93*v* 102*r*].

11. MERCKLER, Marcus, P., saxo transylvanus; natus c. 1555 in Nagydemeter-Dumitrea Mare (Transylv.-Romania); ingressus 1588 Vilna; obiit mense martio 1595 in Transylvania. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 729.

12. NAGY, Ioannes, P., transylvanus; natus die 27 dec. 1571 in Fogaras (Transylv.-Romania); ingressus die 31 oct. 1588 Cracoviae; dimissus anno 1593; iterum admissus die 23 febr. 1594 Romae; prof. 4 vot. die 31 iul. 1611 Viennae; obiit die 9 aug. 1615 Tyrnaviae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* II.

13. KABOS, Stephanus, P., hungarus; natus c. 1596 in Transylvania (Romania); ingressus die 1 nov. 1588 Cracoviae; obiit die 11 aug. 1603 in Szárhegy-Lazarca peste. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 702.

14. FORRO, Georgius, P., transylvanus; natus mense apr. 1571 in Transylvania (Romania); ingressus die 4 nov. 1588 Cracoviae; prof. 4 vot. die 21 aug. 1605 Graetii; obiit 1641 X 18 Tyrnaviae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 668.

15. PÁZMÁNY, Petrus, P., hungarus; natus die 4 oct. 1570 in Nagyvárad-Oradea (Transylv.-Romania); ingressus die 8 nov. 1588 Cracoviae; prof. 4 vot. die 29 aug. 1607 Graetii; obiit die 19 mart. 1637 Posonii. Cf. *Ca t.Prov. Austr.* I 747.

16. VRAGOVITIUS, Petrus, P., croata; natus a. 1572 in Križevci (Croatia-Jugosl.); ingressus die 17 dec. 1588 Viennae; obiit die 3 iun. 1617 Zagrabiae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 821.

17. KÖRÖSY, Franciscus, P., hungarus; natus 1569 in Transylvania (Romania); ingressus die 13 febr. 1589 Romae; obiit die 28 febr. 1603 Claudiopoli. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 709.

18. SZALAY, Stephanus, P., transylvanus; natus c. 1569 in Tordas (Transylv.-Romania); ingressus die 13 febr. 1589 Romae; obiit die 24 febr. 1611 Cassoviae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 794.

19. DOMBRINUS, Christophorus, P., croata; natus c. 1572 in Zagreb (Croatia-Jugosl.); ingressus die 17 iun. 1589 Viennae; prof. 4 vot. die 1 nov. 1607 Olomutii; obiit die 2 iul. 1631 Eberndorfi. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 655.

20. AUCEPS (Vogler), Ioannes, P., saxo transylvanus; natus c. 1568 in Szászsáros-Saros (Transylv.-Romania); ingressus die 3 oct. 1589 Viennae; obiit die 21 sept. 1609 Viennae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 622.

21. VISESGAI, Thomas, N. — Anno 1590 Viennae novitius [*Austr. 123*, f. 4*r*].

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

22. MARCELLUS, Gasparus, S., hungarus; natus c. 1566 in Szentmiklós (Hungaria); ingressus die 4 apr. 1590 Viennae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 726.

23. BEICZY, Thomas, S., hungarus; natus c. 1570 in Szombathely (Hungaria); ingressus die 4 apr. 1590 Viennae; obiit die 21 sept. 1593 Thurotii. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 628.

24. JOSEPH, Georgius, C., slovacus; natus c. 1570 in Znió-Váralja-Kláštor pod Znievom (Slovachia); ingressus a. 1591 Brunae; obiit die 10 oct. 1600 Graetii. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 701.

25. ZANITIUS, Ioannes, P., croata; natus c. 1561 in Kladanj (Croatia-Jugosl.); ingressus die 2 iul. 1591 Brunae; coadi. spir. die 6 ian. 1602 Thurotii; obiit die 26 aug. 1607 Zagrabiae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 824.

26. TERIANUS (Liptai), Daniel, S., slovacus; natus c. 1573 in Rózsahegy-Ružomberok (Slovachia); ingressus die 15 aug. 1591 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 796.

27. MYSIUS, Georgius, P., transylvanus; natus mense nov. 1572 in Nagyszeben-Sibiu (Transylv.-Romania); ingressus die 12 ian. 1592 in Polonia; coadi. spir. die 25 febr. 1613 Laureti; obiit die 25 dec. 1616 Alexandriae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 737.

28. DORMANNUS, Thomas, P., transylvanus; natus c. 1569 in Weidenbach-Ghimbav (Transylv.-Romania); ingressus die 12 ian. 1592 in Polonia; coadi. spir. die 2 febr. 1608 Crumloviae; obiit die 24 mart. 1611 Crumloviae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 657.

29. PÁPAY, Ioannes, P., hungarus; natus c. 1573 in Pápa (Hungaria); ingressus die 12 iun. 1592 Viennae; dimissus a. 1610. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 746.

30. RUMER, Gregorius, P., hungarus; natus mense martio 1570 in Bakony (Hungaria); ingressus die 7 aug. 1592 Olomutii; prof. 4 vot. die 13 dec. 1609 Graetii; obiit die 29 sept. 1627 Brunae. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 770.

31. URBANI, Ioannes, P., slovacus; natus c. 1572 in Poroszka-Pruské (Slovachia); ingressus die 29 sept. 1592 Olomutii; coadi. spir. die 25 martii 1607 Olomutii; obiit die 23 oct. 1634 in Czechowice. Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 803.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

INDEX PERSONARUM, RERUM, LOCORUM

A

AARON TIRANUL, princ. Moldaviae 751; expulsus a cosacis pugnat pro principatu 83 835; auxilio Principis Transylv. recuperat princ. 844.

ACQUAVIVA, Claudius, S.I., it., praep. gen. 1 et passim; parum propensus ad acceptanda nova collegia 109; mitti curat socios ex Hispania pro Transylv. 21; deprecatur prohibitionem inquis. hisp. 21; in periculo expulsionis monet socios in Transylv. ut potius martyrium subeant quam ut princ. et cath. deserant 72 97; ep. de aggregatione congr. mar. Albae erectae 178–81; praep. thuroc. in Hung. commutandam aut deserendam declarat 123; tandem decernit: non esse deserendam, non obstantibus tot difficultatibus administrationis 238–41; defendet P. Lauretanum, rect. qui accusatur quod alumnos hungaros Coll. Germ. non bene tractet 10–11; respondet de nobili hungaro haeretico in convictu vienn. tolerando, qui insolenter loquitur de rel. cath. 108–9.

ALARD, Michael, S.I.; vita 880.

Alba Iulia (*Gyulafehérvár, Karlsburg*) in Transylvania, sedes principis 4 et passim; catal. person. residentiae S.I. a. 1587 33–37; historia eiusdem a. 1587 exarata 60–61; aggregatio congr. mar. — erectae 178–81; hortus quidam donatur nostris 61; permittitur venditio domunculae cuiusdam 147; constructiones factae et faciendae 114; agitur de fundatione collegii 152; a P. Gen. acceptatur, sed ob mortem Stephani regis non est absolutum 61-1; opera apost. a. 1592 a nostris peracta 868–70; organum praestantissimum erigitur sumptibus Princ. in templo cath. 870; paratur coemiterium novum cath. 870.

ALBENSIS, Casparus, S.I., v. DÓSA.

ALDOBRANDINI, Hippolytus, card., leg. pont. in Pol. 71 254 417; promovet ut socii ex Transylv. expulsi eo reverti possint 387–8.

AMALTEO, Athilius, it., prael. cur. rom.; mittitur in Transylv. et commendatur a P. Gen. nostris 771–3; pervenit et solemniter recipitur a Princ. 796 803; optime meritus ob concordiam inter Báthoreos fratres restauratam 823–4.

Andaháza possessio coll. varad.; controversiae de eius venditione 96 103–4.

ARATOR, Stephanus, S.I., v. SZÁNTÓ.

ARDULPHUS, Ioannes, S.I., tyrol.; Claudiopoli 1586 peste obiit 11.

ARIOSTO, Hippolytus, S.I., it. 148.

ASCHERMAN, Ioannes, S.I., moravus; sup. miss. in Hung. 143; substitui ei oportet P. Hostovinus 93–4.

ASTRAIN, A., S.I., scriptor 21 et passim.

AUCEPS (VOGLER), Ioannes, S.I. vita 881.

Austria — Praepositi prov. S.I. v. BADER, VILLER; v. *Vienna*; DONIUS, REYNEL, SCHERER; peregrinatio novitiorum in com. poson. 565–9 731–6; rumor de dissensione inter domum austr. et fam. Báthoreorum 48.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

B

BADER, Georgius, S.I.; praep. prov. Austr. 1 et passim; eius de praep. thuroc. relatio (1586) 873-9; rationes enumerat quae potius suadent ut praep. relinquatur ob difficultates administrationis; una cum responsis nonnullorum patrum 196-214; nimis severus in exigendis mulctis a subditis praepos. thuroc. 143-5 157; quomodo se purgat 171 181-2; alienus a collegio in Hung. instituendo 142; «a peculiari quodam daemone contra Hungariam impelli videtur» 229; officio defunctus Romam proficiscitur 489 524.

BÁTHORY, Andreas, cardinalis; ut S.I. in Transylv. protegat contra adversarios» rogatur 71 152; quod promittit 254; frustra conatur adesse in tempore comitiorum, in quibus causa S.I. agitur 254 309; post sociorum expulsionem exspectatur a Princ. 377; dolorem exprimit ob expulsionem Nuntio ap. in Pol. 429-30; litteras dat P.i Gen. de expulsione 460-4; Principem a culpa hac in re vindicat 489-90; profitetur se et fratres omnia tentaturi ut rel. cath. in Transylv. conservetur 535; promittit S.o Pont. se descensurum in Transylv. ut comitiis adsit, in quibus de restitutione S.I. quoque agetur 640-2; non stetit promissioni: «utinam nunquam ex Pol. venisset» 694; Societati est infensus 741; P. Wujek: «parum habemus praesidii» in eo 483; Princeps: esse a Soc.te alienum; P. Leleszi: esse acerbissimum Soc.tis hostem 720; accusat Soc.tem quod negotiis saecularibus nimis se immisceat 641-2; inculpat duos patres polonos quod episcopatum cracov. obtinere non potuerit 663-5; P. Gen. dolet quod offensus et non sit Soc.tis amicus 681-2; nostrorum litteras interceptat 697 720; auctor gravissimae accusationis: socios expulsos fuisse ob crimen proditionis 469-70; iuvare dicitur haereticos in Pol. 435; publicas arianorum balneas frequentat 790; rumor Viennae quod se coniunxit haereticis et quatuor comitibus contra Principem Transylv. 741; aperte iactat se velle capellum card. restituere S.o Pont. 720.

BÁTHORY, Balthasar, de Somlyó, frater Andreae; dono accipit in Pol. civ.tem et arces in Lithuan. ac Transylv. 111 116 293; promittit se nunquam permissurum ut S.I. ex Transylv. expellatur 243; sed fit remissior quia iesuitas ubique exosos et tragaedias movere comperitur 666; adversariorum promissionibus deceptus consentit decreto expulsionis 354; sed non subscripsisse dicitur 615; calumniatur quod magno exercitu Albam versus procedat ut rerum potiatur; ea tamen calumnia detecta, maximo honore excipitur a Princ. 822; non ingreditur locum comitiorum simul cum fratribus, ne dolo ab adversariis capiatur 841; vocat ex Moldavia P.m Ladó in Fogaras ut curam agat spiritualem subditorum 542; ubi residentiam S.I. vult instituere 595; de eius matrimonio cum haeretica, interrogandus S. Pont. 655.

BÁTHORY, Sigismundus, de Somlyó, princeps Transylv. 4 et passim; petit a P. Possevino chartas quasdam ad ludendum 112; a quo accipit imagines sericas 113; gratus ob munuscula 110; eius litterae ad S. Pont. et P. Gen. propria manu scriptae 104 762-3; scribit lingua hung. ad P. Leleszi 634-5; aspirat ut rex Pol. eligatur 293.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

— et S.I.: unica spes S.I. post obitum Stephani regis 15; gratus ob novos socios in loco peste defunctorum missos 91-2; nostri pergunt in eius institutione 77; audit rhetoricam, logicam et compendium controversiarum, sed non admodum diligens 111 115 174; offertur ei candela et excipitur prandio a nostris in Monostor 114; gratum animum erga suos de Societate institutores ostendit 555; sincere et intime diligit Soc.tem; nostri unice possunt illum in officio tenere 307; quare proceres anxii post discessum patrum 451; constantem in fide cath. se exhibet 24 542; P. Ferricelli: videtur esse novitius S.I. 111; confitetur fere singulis dominicis 115; falsum quod confiteatur monacho cuidam; P. Carrillo est eius confessor 794; P. Campana non absque metu est de illo, ubi adoleverit 152; proceres haeretici conantur, iesuitis amotis, M. Brutum haereticum instructorem constituere 115 174; quem tamen Princ. non acceptat 161 169 293.

— et expulsio S.I.: a S. Pont. incitatur ut S.I. in sua ditione defendat 56-7 104-5 114; se fidelem cath. et S.I. defensorem profitetur 91-2 255; in comitiis satis se constantem et animatum ostendit in tuenda S.I. 25-6 243 247 285-6 295 299; quaerit componere haereticorum petitionem et S.I. causam 265; P. Rubenus: ne decreto expulsionis consensire videatur, assurgit et abit 290; non potuit impedire expulsionem, quia nondum haberet ullam potestatem 358 384 449 474; se invitum et coactum consensisse profitetur 300 302 449; cedit rationibus Jósika: consentiendum ad tempus 288 354-5.

Non conceditur ab auctoribus expulsionis ut sacerdos ex Soc. apud illum maneat ad missam celebrandam 358; remittit vestes liturgicas nostris 302; dat litt. testim. de probitate vitae nostrorum, unice propter religionem expulsorum 360 373-4; instructio eius de expediendis sociis ex Transylv. 274-5; quibus dat 500 fl. pro viatico 275 304 380; desiderat ut P. Leleszi maneat in Somlyó 377; cui dat 200 talleros pro necessitatibus 535; nihil eorum quae patres possidebant, dono dat aliis, exspectans eorum reditum 362.

Desperatus petit absolutionem ab excommunicatione, quam incurrisse dicitur consentiens expulsioni 439-41 447-8 448-50; quam a S. Pont. obtinet 485-8; cui gratias agit 536-7; difficultas absolutionis ob conditiones positas 540 571-2.

— et tentamina ut S.I. revocetur: gratias agit P.i Gen. pro P. Carrillo in Transylv. misso 628-9; mittit Romam St. Jósika, quem commendat P. Gen. 687 816; optime animatus ut in proximis comitiis S.I. revocatur 636 663; quod tamen non evenit quia traditus etiam a consanguineis 690 692 702; P. Carrillo: Principem non esse a S.I. deserendum 695; qui solemniter promittit S.o Pont. rei catholicae defensionem et propagationem 811; sed non sperare se posse S.I. intra 3 aut 4 annos revocare 776; petit nonnullos socios pro scholis Albae aperiendis 778.

— et eius matrimonium: proceribus declarat se Deo vovisse non ducturum uxorem nisi catholicam 472; ad quod etiam a S. Pont. incitatur 809-10; de proposito matrimonii rect. coll. monac. explorat mentem Ducis Bavariae 529 530-1; de eodem etiam Jósika agit Romae et Viennae 693 695.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Viennae spargitur rumor: Principem velle firmare foedus cum domo austriaca 741.

BÁTHORY, Stephanus, de Somlyó, rex Poloniae, vocat et introducit Societatem in Transylvaniam a. 1579 59 306; non vult ut Fr. Forgács ingrediatur S.I. 90; rex moritur 12; relatio P.is Laterna de morbo et morte — 6-8; singuli prov. Pol. socii pro anima regis 25 sacra offerunt; ceteri Soc.tis sacerdotes sex 8; ex Transylv. exspectatur delegatio ad condolendum 17.

BÁTHORY, Stephanus, de Somlyó, iun., capit. varad. 525; promittit se S.I. viriliter defensurum in comitiis 243; deceptus tamen promissionibus regnicolarum in comitiis consentit expulsioni sociorum ex Transylv. 354; sed non subscripsisse decreto dicitur 630; post expulsionem scribit litt. ad S. Pont. de statu rel. in Transylv. 383-4; mittit in Italiam Melchiorem Micheli 412; vult habere P.m Vega pro se, sed P. Wujek non permittit 381 593 630.

BEBEK de Pelsöcz, Susanna, uxor Steph. Báthory iun. 410.

BÉKES, Casparus, arianus 140.

BÉL, M., scriptor 121.

BELLARMINO, Robertus, S.I., eius Controversiae severe iudicantur a P. Szántó 652; qui mittit Romam notata et corrigenda 708; P. Gen. miratur ob hoc iudicium 677; et mittit responsa auctoris 836.

BELLER, Franciscus, S.I., belga, in miss. hung. non convenit cum socio 44; vult casibus conscientiae studere 456 457; qui tamen potius scrupulis quam insufficientia doctrinae laborat 459-60.

BEREGSZÁSZI, Petrus, superintendens calvin., de cuius obitu refert P. Szántó 84.

BIAUDET, H., scriptor 57 et passim.

BIKY, Nicolaus, alumnus Viennae nostrorum, qui dat exemplum non communis constantiae in fide 858-9.

BLANDRATA (BIANDRATA), Georgius, italus, medicus Princ., haeresiarca; humanissime curat fratrem coll. claud. peste decumbentem 12; obiit die 16 maii 1588 Albae 140.

BODONI, Ioannes studet Viennae, recipit pecunias a Principe Transylv. pro sustentatione 856.

BODONI, Stephanus, Princ. Transylv. a secretis 517 et passim; mittitur a Princ. Romam 526 571; ubi agit cum P. Gen. de missione patrum in Transylv. 553; tractat etiam matrimonium Princ. 537; a S. Pont. obtinet indulgentiam iubil. 583; Vienna secum ducit P. Carrillo in Transylv. 582 587 627-8 660-1; certiorem reddit P. Gen. de non felici successu comitiorum 687-8; cui commendat St. Jósika, legatum Princ. ad S. Pont. 688.

BONAVENTURA, Seraphinus, S.I., artis medic. peritus, iuvat P.m Leleszi aegrotum 507 533.

BONOMI, Ioan. Franc., it., nunt. ap. Imp.; eius sollicitudo ut coll. in Hung. instituatur 119.

BORNEMISSZA, Ioannes, nobilis hung., Princ. Transylv. a consiliis, innovatae relig. 24; in comitiis contra S.I. incessanter clamitat 406.

BORROMEO, Fridericus, card., archiep. mediol. 572 583.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

BOXA, Paulus, S.I., roxolanus, soc. praep. prov. Pol.; proponitur ut fiat rect. coll. claudiop. 4.
BRANTMAIER, Albertus, S.I., prutenus; a. 1586 Claudiopoli peste obiit 11.
BRUTUS, Bartholomaeus, cancell. Princ. Moldaviae 417.
BRUTUS, Ioannes Michael, ital., historiogr., innovatae relig.; proceres haeretici Transylv. conantur ut — fiat instructor Princ.; qui tamen resistit 161 174 293; e vita cessit 835.
BRZOZOVIENSIS, Ioannes, S.I., polonus; Claudiopoli novitius 31.
BURMAN, Ioannes, S.I., prutenus; a. 1586 Claudiopoli peste obiit 11.
BUSAEUS, Theodorus, S.I., flander; soc. praep. prov. Austr. 268; multos haereticos convertit Varalliae 737 756.
BUSAEUS, Thomas, S.I., flander, rect. coll. derpat. 5.
BUSAU, Andreas, S.I., prutenus; Claudiopoli praef. stud. et concionator 30.

C

CACCAMO, D., scriptor 3.
Calendarium Gregorianum a. 1591 in comitiis admittitur in Transylv. 608 618.
CAMPANA, Ioannes Paulus, S.I., it., praep. prov. Pol. 3 et passim; quid sentiat de revocatione P.is Possevino in Italiam 69; vocatur in Transylv. ob comitia; at ob pestem in Pol. non potest descendere 182-3; mittit Romam: Historia expulsionis S.I. ex Transylv. 305-15; Romam revocatus, ibi moritur 836.
CAPECE, Ferdinandus, S.I., it., rect. coll. claudiop.; a. 1586 peste obiit 11; laudatur 47 137.
CAPUA, Hannibal de-, archiep. neapol., nunt. ap. in Pol., intercedat ne socii expellantur in Transylv. 71.
Caransebes in Transylv., catholici desiderant missionarios Societatis 86.
CAROLUS archidux Austriae, gratias ei agitur a P. Gen. quod tam fortiter apud S. Pont. S.I. defenderit 446.
CARRILLO, Alfonsus, S.I., hisp., prof. theol. et cons. rect. coll. vienn. 120; consulitur in negotio praeposit. thuroc. 196; ob idem negot. mittitur in Hung. 437; declaratur rect. novi coll. in Hung. 549; a P. Gen. designatur ut in Transylv. proficiscatur 558-9 580-1 583-4; ne mittatur quia valde necessarius in Austr. 574; licet sit ineptus, acceptat missionem; petit socios ac facultates spir. necessarias 589-94.
— in Transylvania: veste canonicorum indutus descendit in Transylv. 593-4; quod a prov. Pol. non approbatur 601 643-4; — explicat cur larvate commorentur 617-8; relatio de itinere et quomodo recepti 607-8; incepit concionari latine coram Princ. 612 619; eius Memoriale de facultatibus spir. pro Transylv. a S. Pont. petendis 812-5; conqueritur quod litterae Roma non perveniant 750 822; persuadet Princ. ne fratres suos et alios nobiles qui coniurationis crimine accusantur, horrenda caede e vivis tollat 841; Princ. declarat: Carrillo unicus eius defensor; omnes alii adversarii 833.
Cassovia (*Košice*, *Kassa*) in Slovachia, num coll. hung. — instituendum 48 121 123 710-2 828 876-7.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CASSOVIUS (TODT), Stephanus, S.I., hung., recenter sac. factus 2; brevi mittetur in Hung. ut missionem aliquam inchoet 3; ubi strenue laborat 23; sed non convenit cum socio 44; Graecii docet philosophiam 128; petit et obtinet ut Romae possit aliquantum studiis incumbere 543–4; designatur ut cum P. Carrillo in Transylv. proficiscatur 587; fit procurator Varalliae 570 575; petitur pro Transylv. 591 692 698 705 723; fit superior Varalliae, deinde rector coll. hung. renuntiatur 587–8 602 679–80 684 736 850; a P. Prov. Austr. laudatur 638–9 716; a P. Szántó autem nihili fit et accusatur ob nimiam pompam 648–9 676 678 680 685 709.

CATANI, Antonius, S.I., it., coadi. temp. Varalliae; vita 547 570 737.

CHAVES, Didacus de-, O.P., hisp., Philippi II regis Hisp. a confessionibus 330.

CLASSOVITIUS, Leonardus, S.I., slovachus 128; vita 545; Varalliae conc. 570; operarius Selliae 737; de irruptione facta a subditis Illésházy refert 257; petitur a P. Carrillo pro Transylv. 591 691 696 754 847; sed non iudicatur aptus 723.

Claudiopolis (*Cluj, Kolozsvár, Klausenburg*) in Transylv. 4 et passim; iudex civ. benevolus nostrorum 88; nonnulli catholici maxima charitate iuvant nostros peste decumbentes 13; post cladem pestis multi convertuntur 4; ex 30 sociis 20 peste exstincti 11; ante exitum iesuitarum 45 haeretici convertuntur et fere omnes catholici confessi sunt 314; haeretici volunt aedificia iesuitarum destruere, sed impediuntur 410–1; a. 1591 templum cath. aperitur et continuo celebrantur sacra 595–6; status personarum coll. a. 1587 13 29–33; historia coll. a P. Wujek exarata 59–60.

P. Leleszi fit superior superstitum in Transylv. post pestem et consolatur socios 13 16; rector aliquis eximius petitur pro — 5 43 46–7; promittitur a P. Gen. quidam italus 105 152; sed Roma non potest mittere rectorem 47 67 74; P. Rubenus interim fit v. rect. 46 67 102 137; sed alius insignis desideratur 138 169; P. Vega non convenit cum P. Rectore 227 249; de turbis sociorum hispanorum contra rect. 126–7 151–2.

Anno 1579 interim in Monostor aperiuntur scholae 59; a. 1581 migrant socii in civitatem, ubi constituuntur quinque scholae 60; a. 1585 fit academia coll. et inchoatur cursus philosophiae 60; post pestem, die 26 ian. 87 scholae apertae; 40 discipuli, sed numerus crescit 13; renovatio studiorum tempore comitiorum a. 1587 113–4; ea occasione exhibetur ludus scaenicus: De Sancto Stephano primo Hungariae rege 98; et offertur Principi candela, qui et excipitur prandio in Monostor 114.

Seminarium: a. 1583 a P. Possevino fundatum 60; ob pestem per sex menses dispersum 101; ineunte anno 1588 iam 50 alumni in sem. et 30 in convictu 114; exeunte anno 88 iam 100 alumni 228; catalogus alumn. missus est Romam 105 114; a. 87 Gubernator solvit pro — 1000 tall. 76; procur. sem. pont. sit diligentior in solvendis pensionibus 248; in — inchoata congregatio corporis Christi 248; nonnulli alumni iam ad sacerdotium promoveri possunt 102; 9 alumni mittuntur in dom. prob. S.I. 226–7; D. Hunyadi superintend. arian. asserit: sem. erectum ad exstirpandas haereses 283; 10

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

alumni secuti sunt patres expulsos in Pol. 417; proponitur ut sem. transferatur interim Lublinum 417.
CLEMENS papa VIII concedit patribus S.I. in Transylv. nonnullas facultates spir. 784–8.
COCHLAEUS, Ioannes, scriptor 327.
Collegium in Hungaria v. *Hungaria*.
CONTARINI, Thomas, proc. S. Marci Venetiis; commendatur P.i Gen. a P. Carrillo 706.
CORONENSIS, Paulus, transylv. medicus assumptus a Princ. 115.
Cremnicium (*Kremnica*, *Körmöcbánya*) in Slovachia; posset fieri ibi coll. hung. 134.
CRITANDER, Laurentius, S.I., germ.; vita 546; Varalliae praec. gram. et concionator 570 737.
Csiksomlyó in Transylv., sanctuarium B.M.V.: unus solum franciscanus ibi vivit; card. Báthory petit ut S. Pont. Roma mittat nonnullos 535.
CZANDÓ, Balthasar, S.I., hung., studet philosophiae 128; tentatur in vocatione 532.

D

DÁVID, Franciscus, transylvanus, haeresiarcha, condemnatur 59 140.
DEÇA, Alfonsus, S.I., hispanus 21.
DELATTRE, P., S.I., scriptor 194.
DERSFFY, Nicolaus, nobilis hung., amicus S.I. 189 212; vocat patres ut in possessione sua curam habeant subditorum 562; paratus ut praep. thuroc. in arendam habeat 588.
DIETRICHSTEIN, A. von, maiordomus Imperatoris; benevolus erga S.I. 40 187.
DINOVIENSIS, Simon et Valentinus, poloni, candidati S.I.; a. 1586 Claudiopoli peste extincti 12.
DOBOKAY, Alexander, S.I., transylvanus; vita 880; ingreditur S.I. 372; ex Pol. mittendus in Austr. quia doleat capite 529 592.
DOBOKAY, Michael, studet Viennae; accipit pecunias a Princ. Transylv. pro sustentatione 856.
DOCODINUS, Henricus, S.I., svecus; brevi iturus in Transylv. 151; post expulsionem Viennam proficiscitur 304 381; turbatur in vocatione 402.
DÓCZI, Gabriel, nobilis hung. cath.; reversus ex Italia, Varalliae apud nostros sistit 562.
DOMBRINUS, Christophorus, S.I. vita 881.
DOMOSLAWSKI, Simon, S.I., polonus; vita 31.
DONIUS, Ioannes Nicolaus, S.I., flander, rect. coll. vienn. 9 et passim; consulitur in causa praeposit. thuroc. 196; contrarius ut praepos Imperatori resignetur 169–70; sup. in Hung. 456 545 570.
DÓSA (ALBENSIS, FEJÉRVÁRI), Casparus, S.I., transylv.; vita 37; post expulsionem manet cum PP. Szántó et Thomány in Kisvárda 304; Varalliae sacrist., credent. 547 570 737; a P. Prov. mittitur in Transylv. ad P. Carrillo 845 851; ubi emit equos pro P. Prov. et coll. varall. 849.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DORMANNUS, Thomas, S.I. vita 881.
DRASKOVICS, Georgius, archiep. coloc., card., princeps promotor ut coll. S.I. fiat in Hung.; eius mors nuntiatur P.i Gen. 3 119.
DRENOCZI, Stephanus, croata, olim de S.I., peste obiit Agraie 18 65.

E

EISENREICH, Otto, S.I., rect. coll. monac. 433; P. Gen. desiderat ut exploret mentem Ducis Bavariae de proposito matrimonii Principis Transylv. 530-1.
ELBINGUS, Ioannes, S.I., prutenus, a. 1586 Claudiopoli peste obiit 11.
ELISABETH de Austria, soror Rudolphi II imp., necnon uxor Caroli IX regis Galliae 503 757.
Eperjes (*Prešov*) in Slovachia 828.
ERDÖDY, Thomas, banus Slavoniae; insignem de turcis victoriam reportat a. 1591 673.
ERNESTUS archidux Austriae, gubernator Hung. 23; favet ut praep. thuroc. detur S.I. ad coll. in Hung. fundandum 119.
ERNHOFFER, Sigismundus, S.I., concionator vienn., consulitur in causa praepos. thuroc. 196.
EUBEL, C., scriptor 3 et passim.

F

FANFONIO, Hieronymus, S.I., it., a. 1586 Claudiopoli peste sublatus 12.
FARNESE, Octavius, dux parmensis, candidatus ut rex eligatur Poloniae 7.
FAZIO, Iulius, S.I., it., praep. prov. ven. 149.
FEJÉRKÖVY, Stephanus, OSB, episc. nitr., regis Hung. locumtenens 198 209; nostri amantissimus 757; libenter utitur opera ap. P.is Szántó 371-2 497 651 857; primus qui post nostrorum expulsionem promovet ut nonnulli iterum in Transylv. mittantur 607.
Fenes v. *Szászfenes*.
FERRICELLI, Hieronymus, S.I., it., Roma missus pro Transylv. 38 68 72 74 77 88; eius cum P. Possevino necessitudo 110; Albae iuvat P. Wujek in Princ. instituendo 102 113; nonnunquam concionatur latine coram Princ. 111; nostri accusantur quod nimis iuvenem instructorem dederint Principi 314; post expulsionem mittitur Viennam 304; vult redire in Italiam 381; mittatur Monachium 420; gravia et secreta dicitur scripsisse contra Principem Transylv. 470.
Fogaras in Transylv., labor ap. P.is Ladó in — 870-1; propositum B. Báthory construendi in — residentiam S.I. 595; minister luther. expulsus, nostri accipiunt decimas 667; saxones per interpretem confitentur peccata P.i Ladó 611.
FORGÁCH, Franciscus, nob. hung., conversus, factus sac.; petit a P. Gen. absolutionem a voto ingrediendi S.I. 89-90; ep. vespr. creatus vult apud se habere P.m Szántó 712; relatio huius de miss. ap. Jaurini; praecipue de eximia pietate et zelo — 862-4.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

FORGÁCH, Michael, nob. hung., insignis luther., Wittembergae studiis operam dederat; Jaurini animose disputat cum P. Szántó et demum convertitur 863-4.
FORGÁCH, Simon, nob. hung., pater Franc., innovatae relig.; omnino contrarius ut filius S.I. ingrediatur 90.
Formula scribendi S.I. (1579) 29.
FORRÓ, Georgius, P., S.I., transylv.; vita 881; ingreditur S.I. 372; mittitur in dom. prob. in Pol. 226.
FORRÓ, Ioannes, nobilis transylv.; in comitiis invehitur contra S.I. 286; unus eorum qui a. 1592 contra Princ. coniurarunt 840.
FORSLER, Emericus, S.I., germ.; in congr. prov. Austr. procurator electus 49.
FOUQUERAY, H., S.I., scriptor 194.
FRAKNÓI, V., scriptor 22.
Franciscani: Posonii eorum disciplina in statu valde delapso invenitur 567-8.
FRANCKEN, Christianus, germ., desertor S.I.; a. 1591 Albae publice retractat errores et convertitur 609-10 619; oratio publice recitata hac occasione 622-6; in ea enumerat etiam omnes contra Ecclesiam scriptos libros 624; P. Gen. laetus accepit nuntium de eius reditu in gremium Eccl. 659; commoratur in Kisvárda apud N. Szokoly 625.

G

GAGLIARDI, Ludovicus, S.I., it., v. praep. prov. ven. 148 477.
GÁLFFY, Ioannes, nobilis hung., mag. curiae princ. Transylv., innovatae relig.; post Stephani regis obitum benevolum se ostendit erga S.I. 15; nostros a Princ. amovere conatur 115; et M. Brutum haereticum vult constituere instructorem Princ. 161; visitat proceres quos contra S.I. instigat 404; post nostrorum expulsionem vult officium gubernatoris obtinere, sed non concedit regnum 302 363; auctor praecipuus expulsionis iudicatur 535; auctor etiam conspirationis contra Princ. 833 835 840 843; fugiens in finibus Transylv. intercipitur 850; et capite truncatur 855.
GÉCZI (GHICZY), Ioannes, hung., innov. rel., praef. arcis varad. 82; condemnat haereticos varad. ob ferocem aggressionem contra catholicos 28-8; a Stephano rege elevatur ad officium gubernatoris, commendatus a P. Leleszi 362; post obitum regis Stephani benevolus erga S.I. 15; abhorret a celebratione missae 111; eius tentamina ut amotis nostris, M. Brutus sit instructor Principis 161; laborat ex ictericia et morbo gallico 115 176 361-2.

Rogatur a S.I. ut in comitiis contra haereticorum petulantiam defendat nostros 252-3 264 285 295 307; praecipuus expulsionis auctor declaratur a Principe 449; St. Báthory: Si ille contra S.I., ea non potest salvari, si cum ea, salva est 406; accusatur periurii et proditionis ob expulsionem 276; declarat P.i Szántó: regnicolas non posse ferre S.I. quod curam Princ. non ungaris, sed exteris nationibus commiserit 232-3; valde aversus a P. Wujek quia Principem moribus polonicis imbuerit; et a polonis in genere quia non elegerint Principem in regem Pol. 318-9; ante comitia vocat duces

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

militum et iurare eos facit submissionem sibi in omni eventu 404-5; promissionibus amplissimis corrumpitur et consentit expulsioni 354; demum cogit et Princ. ut consentiat 310-1; ob gravem infirmitatem liberatur ab officio gubernatoris 270 290 302-313 361-2 411; brevi post comitia, die 6 ian. 1589 misere moritur 291 363-4 379.

GENGA, Fabius, it., maiordomus Princ. Transylv. 304 414.

GENGA, Simon, it., architectus, amicus Princ. 414.

GERENDI, Ioannes, nobilis transylv., arianus 140; sub iuramento asserit: si S.I. non expellatur, post 10 annos nec memoria haereticorum remanet 346; in comitiis contra S.I. invehitur 286; unus eorum qui a. 1592 contra Princ. coniurarunt 840.

GEROCKE, Balthasar, S.I., silesius; vita 30.

GESZTY, Franciscus, nobilis transylv., premittit se S.I. defensurum in comitiis 243.

GOMBAY, Balthasar, S.I. vita 880; novitius 128.

GONZÁLES, Ioannes, S.I., hisp., vita 38; missus in Transylv. 67 74; Claudiopoli philosophiam profitetur 102; causa perturbationis contra rectorem 126; post expulsionem mittitur Viennam 304 381 420-1.

GRADENIGO, Vincentius, leg. venet. ap. Imp.; de expulsione S.I. e Transylv. refert 480.

GRANADA, Ludovicus de, OPr; cuius opusculum P. Szántó vult in hung. transferre 86.

GRODITIUS, Stanislaus, S.I., polonus 42.

GULIK, G., scriptor 3 et passim.

Gyula in Hungaria, catholici, a 60 annis Turcae subiecti, petunt missionarium a Soc.te 137; Varadino excurrit P. Pitačić et mittit relationem 162-5; postea obtinent P.m Lucari 405; demum a S. Pont. franciscanum, Roma missum 406.

GYULAI, Martinus, S.I., novitius; vita 880.

GYULAY, Paulus, transylv., Princ. Transylv. praef. cam. 24 et passim; unus eorum qui a. 1592 contra Princ. coniurarunt 840; captus, capite truncatur 855.

H

HAGYMÁSI, Christophorus, transylv., arianus 140.

HAMANN, Georgius, S.I., prutenus, a. 1586 Claudiopoli peste extinctus 11.

HAMANN, Ioannes, S.I. Varalliae coadiutor temp. 570 737.

HANTSAM, Ludovicus, S.I., belga, Viennae docet theol. schol. 848.

HARRACH, Leonardus de, Imp.is a consiliis 503.

HAVASELI, Blasius, a Princ. datur ut socios ex Transylv. expulsos comitetur 275 305; quos humanissime recipit in Tasnád 370.

HERESINCIUS, Petrus, episc. zagr., cancellarius Hung. 150; urget ut Varalliae tandem missio aliqua a nostris instituatur 22; inhiat praep. thuroc. 160.

HERMANN, E., scriptor 191.

HIMMELREICH, Tiburtius, Imp. a secretis 150.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

HOCHOLZER, Michael, S.I., Varalliae sacristanus 737.

HOFFAEUS, Paulus, S.I., germ., ass. Germ., colligit rationes reliquendae praepositurae thuroc. 158-9.

HORSOCHOW, Laurentius, S.I., a. 1586 Claudiopoli peste defunctus 12 20.

HOSTOVINUS, Balthasar, S.I., bohemus, fit superior missionis in Hung. 93-4; eius relatio de praepos. thuroc. nullo pacto deserenda 130-5; responsum P.is Gen. 153-4; P.is Prov. Austr. de — iudicium 230.

HOULETUS, Ioannes, S.I., anglus, Roma mittitur pro Transylv. 38; sed datur collegio viln. 74.

HUET, Albertus, transylv., causarum magister Claudiopoli 88.

Hungaria: de futuro bello contra turcas 829-30; P. Szántó proponit P.i Gen. institutionem residentiarum quibus — optime in fide iuvari possit 651; offertur residentia in Sopron 651; excursio apost. P.is Pitačić in regionem Gyula et Makó, turcis subiectam 162-5; Rudolphus imp. defendit S.I. contra comitatum nitriensem 187.

— et coll. S.I. instituendum: P. Gen. brevi mittet deliberationem de — 1; missio aliqua quam primum instituenda ob adversarios 3 22 878; P. Cassovius strenue laborat ibi 23; P. Ascherman ob valetudinem substituendus fuit cum P. Hostovino 93-4; Varalliae habitatio pro nostris et scholis aedificanda 106; properandum in negotio — propter varias causas 225; litt. ann. missionis Varalliae et Selliae 277-80 519-22 559-65 726-31 858-72; P. Busaeus egregie laborat et multos convertit 756.

Catal. person. — 544-7 736-7; P. Donius superior declaratur 456; rector hung. constituendus 575-6 580 585 586 587-8; designatur P. Carrillo 549; P. Cassovius fit procurator 575; deinde idem ibidem superior 602; bene fungitur officio 638-9 669; sed accusatur a P. Szántó quod tamquam praelatus nimis fastose victitet 648-9 709; P. Cassovius rector declarandus 679; mittuntur litt. patentes pro Cassovio 684 805.

Decretum Imp.is de loco eligendo pro coll. hung. 2; interrogetur etiam Maximilianus archidux 3; in quanam urbe erigendum 3; difficultates inveniendi locum aptum 876-8; recensentur nonnullae civitates 121; quid sentiat P. Gen. 40 55 123; item P. Hostovinus 134; necnon consultores vienn. 194; P. Victoria 219; P. Martonius 225; Nunt. ap. suadet ut fiat in proprio fundo 876; episcopi Hung. dissuadent ut fiat Tyrnaviae 876; proponitur ut S. Pont. scribat Imp.i de loco dando 827-8 830; P. Maggio quoque posset intercedere apud imperiales 170; responsum P.is Gen. 240; fiat Cassoviae 70 231 453 494 602 710-2; Szakolcza satis apta putatur pro coll. 757; N. Pálffy offert pro coll. Somorja et Vöröskö 505 514; de loco ab 4 annis disputatur 579; locum quemcunque ab Imp. oblatum accipiendum censet P. Prov. 513.

Res coll. lentissime procedunt 402; P. Prov. accusatur quod sit alienus a collegio instituendo 142; consultores vienn.: « P. Bader a peculiari quodam daemone contra Hungariam impelli videtur » 229.

Scholae aperiendae: Imperator dicitur firmus in hoc proposito 150; differt tamen resolutionem 431 437 503; clamores adversiorum quod scholae

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nondum apertae 160; P. Viller prov.: tempore P.is Maggio excessit S.I. ex Hung., tempore P.is Blyssemii non successit negotium collegii; si tertio exturbetur, timendum toti Hungariae omen infaustissimum 506; cum tamdiu non fuerint apertae scholae, periculum ut retardentur ad multos vel nullos annos 512-3; P. Prov. confortatur a P. Gen. ne ob multiplices difficultates despondeat animum in negotio hung. 517; responsum eiusdem P.is Gen. de murmurationibus hungarorum quod tamdiu differatur coll. 492; Imp. interrogat consiliarios de scholis aperiendis 491; brevi aperientur 579 586; P. Gen. laetus ob facultatem obtebtam 549; num Selliae, an Varalliae 391-2 392-3 400; in principio Quadragesimae (1591) initium datur lectionibus 588; cc. 100 discipuli 602; classis hum. litt. habet 15 disc. 730; numquam potest haberi schola nec mediocris Varalliae 724; necesse est recipere convictores 680; quod permittit P. Gen. 684.

Praepositura thuroc.: ex reditibus nonnulli iuvenes hungari alendi in coll. vienn. 2 3 19 51; quomodo hi instituendi 134 241 393 400; P. Gen. proponit ut ex reditibus praepos.ae seminarium hung. instituatur Viennae 123.

Praep.a praemonstratensium fundata a. 1252 ab Adalberto rege IV 214; relatio de possessionibus, de populo, de lingua etc. 131-2 873-6; de statu rerum temporalium 547-8; visitatur a P. Prov. 44-5 95 268 678 873-9; a P. Reynel, rect. coll. vienn. 150; a St. Szuhai, can. strig. 259-60; a P. Victoria, proc. prov. Austr. 160 215-9; est opulentissima 117-8; quare multi praelati et proceres eam inhiant 3 160 579; unde magna invidia 117 197-9; qui accusant S.I. in comitiis ob nimiam dilationem collegii et scholarum 22 196 225 475 491 526; et urgent ut restituatur hungaris 107 127; Societas vero expellatur 280 554; cur non conveniat sec. St. Szuhai ut nostri eam teneant 260; accusant S.I. quod percunias ex reditibus exportet 40 225 259 646; P. Gen. petit exactam rationem redituum 495; quae tamen imperfectae et sine ordine iveniuntur 496 497-8 500 507.

Discussiones de sorte praepositurae: P. Prov. declarat: administrationem bonorum esse impossibilem ob diversas rationes 118 142; P. Gen.: fiant consultationes 153 154 156-7 172; P. Prov. proponit consultoribus: utrum retinenda, dimittenda, an permutanda 117-22 145-6 171 196-214; rationes P.is Prov. ob quas deserenda (cum responsis patrum interrogatorum): 1. nimis celebris 199-200 216 221-2; - 2. solum invidiam et odium procerum generat 220-1; - 3. litt. fund. obtineri non possunt 118 191 202-3 217 222 430-1; - 4. administratio difficilis, imo impossibilis 215-6; - 5. possessiones nimis inter se distantes 218; - 6. lites cum saecularibus 223 550 875; - 7. legum severitas cum summa iniquitate coniuncta 192 203-5 218; - 8. cura animarum onerosa 45 55 94 118 129 190-1 201 222 239 388-9 399 874 878; - 9. infidelitas officialis rerum temp. 141-2 150 195-6 210-1; - 10. subditorum fraudes 206-8 218 224; - 11. negotiatio ob venditionem vini et cerevisiae 118 193 205-6 218 223 240 875; - 12. multi hospites 222; - 13. difficultas inveniendi locum aptum pro coll. 208-10 219 876-8; rationes a P. Hoffaeo, ass. Germ. collectae 158-9; sententiae - non deserenda: P. Ho-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stovinus 130-5; P. Donius 169-70; P. Martonius 146; P. Pérez 183-5; deserenda: P. Reynel 230; P. Ignatius 176-8; P. Prov.: Sellia retinenda, Varallia permutanda 120; P. Gen. propendet ut Imp.i resignetur ob multiplices difficultates 109 443; deinde decernit ut non deseratur 238-41 743 759; fortasse permutanda vel locanda 40 55 576 579 586 588 716 738-9 861 799; Pálffy et Dersffy, nob. cath. libenter accipiunt in arendam 504 588; quod P. Gen. permittit 675 677; et datur Nicolao Pálffy 661-2 668-9 672; quod male successit 679 708-9; propositum commutandi cum bonis in Szakolcza 716-7 723-4 755-61.

De conventu sacerdotum ad negotia civilia iuridica agenda in praep.a reintegrando 504 513.

Vicissitudines controversiae cum St. Illésházy 45 257-8 260 261-2 267-8 383 391 397 431 653-4 661 726-7; — cum Révay nobili 661.

V. Bader, Cassovius, Ernestus archidux, Hostovinus, Martonius, Maximilianus archidux, Rudolphus imp., Viller etc.

Hunyadi, Demetrius, transylv., superintendens arianorum; concitat populum contra S.I. 228; in comitiis perorat ut S.I. expellatur 250; de eius morte subitanea datur notitia 818.

I

Ifju, Ioannes, comes 841.

Ignatius, Martinus, S.I., praepositurum thuroc. deserendam esse censet 176; a P. Prov. iudicatur 231; minister coll. Varalliae 737.

Illésházy, Stephanus, comes hung., innovatae rel.; lites eius cum nostris in praeposit. thuroc. 44 207 215 267-8 475; subditi eius irrumpunt in possessionem praep. 257-8; vi occupat templum 726-7; et pratum praep. 760; praep.am accepit in arendam a N. Pálffy; sed eripitur e manibus eius 679 709.

Ilzensis, Ioannes, S.I., pol.; Albae praeceptor grammaticae 35.

J

Jegenyei, Ioannes, S.I. instanter petit dimitti 828-9; iuvandus in spiritu 830-1.

Jiménez, Iacobus, S.I., secr. S.I. 58 et passim.

Jó, Ioannes, minister luther., de eius infelici morte nuntius 856.

Joseph, Georgius, S.I., vita 881.

Jósika, Stephanus, rumenus, praef. cam. Princ. Transylv.; olim discipulus Coll. Rom., sodalis congr. mar., publice defendit theses phil. 411; petit intercessionem P.is Gen. ut ab excommunicatione ob expulsionem S.I. liberetur 537-8; promittit industriam in rel. cath. et S.I. propaganda 637-8; mittitur legatus a Princ. Romam 687 692 695 702; petit ut a nostris Romae honestum hospicium praeparetur 693 701 725 741-2 748 769; iudicio P.is Leleszi: non est ei fidendum 719 721 741.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

K

KABOS, Stephanus, S.I.; vita 880; ingreditur S.I. 372; mittitur in dom. prob. 226; Viennae studet philosophiae 840.

KABOS, Wolfgangus, transylv. refert de coniuratione nobilium contra Princ. Transylv. 840-1.

KAKAS, Stephanus, Principis auctoritate administrat bona temp. quae fuerunt S.I. in Transylv. 535.

KÁLDI, Martinus, S.I. 128; petitur a P. Carrillo pro Transylv. 692 704; Graecii studet philosophiae 847.

KARK, Georgius, S.I., prutenus, Albae infirmarius 35.

KECINENSIS, Stanislaus, candidatus S.I.; a. 1586 Claudiopoli peste obiit 12.

KENDY, Alexander, nobilis transylv., promittit se S.I. defensurum ne expellatur 243.

KENDY, Susanna, innovatae relig., uxor Balthasaris Báthory; iam fere est cath. 835.

KERESZTURY, Christophorus, hung., praef. arcis Kövár; insignis defensor S.I. in comitiis 283 296 412-3; propterea duras persecutiones patitur ab haereticis 524; Principi offert supplicem libellum nomine catholicorum, ne S.I. expellatur 299 309; a Princ. comes creatur 691 695; eius commercium epist. cum P. Gen. 508-9 511-2 632-3 715 749 819; qui concedit ei communicationem bonorum operum S.I. 510 511-2 515-7; donat P.i Gen. numismata antiqua et horologium 559; visitatur et consolatur a P. Ladó 596.

KÉRI, Michael, administrator bonorum temp. Selliae 258.

KINISKOWICZ, Paulus, S.I., lituanus; a. 1586 Claudiopoli peste defunctus 11.

KIRÁLY, Albertus, dux calvin. Varadini, qui catholicos ferociter aggressi sunt 28.

KIRÁLY, Georgius, capit. arcis varad. 27; controversia cum — ob venditionem possessionis Andaháza 95-6 103-4.

KOPPÁNY, Matthias, S.I.; vita 880.

KOPPÁNYI, Urbanus, min. calv. qui ebrius obdormivit in suggestu 283.

KÖRÖSY, Franciscus, S.I. 412; vita 881; fit S.I. 372; mittitur in dom. prob. 226.

KORITOWSKI, Iacobus, S.I., polonus; vita 34-5; Albae praeceptor Princ. 16; ob phtysim remissus in Pol. 102 113.

KOSÁRY, D., scriptor 161.

KOVACSÓCZY, Wolfgangus, dalmata, cancell. Transylv., innovatae relig. 24 et passim; mittitur in Pol. ut Sigismundi princ. electionem in regem praeparet 24; declarat: non esse timendum S.I. expulsionem e Transylv. 71; conatur nostros ab aula amovere et instructorem Principis haereticum constituere 115 161; eius argumenta et obiectiones contra S.I. in comitiis prolatae 287 343; ob expulsionem nostrorum 40.000 fl. aur. fertur ab haereticis accepisse 355; promulgando decr. nostros summis laudibus afficit et eiectos esse, quia Princ. clamoribus regni resistere non posset 288.

Kövár in Transylvania; Chr. Keresztury in templo a se aedificato conservare curat particulam s. crucis, quam a P. Gen. accepit 632.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

KRAKOWIENSKI, Ioannes, S.I., polonus, Claudiopoli praec. rhetoricae et praef. seminarii 30.
KREDICK, Ionas, S.I., prutenus a. 1586 Claudiopoli peste moritur 11.
KROESS, A., S.I., scriptor 40 et passim.
KRONBERG, Harmuth von 327.
KURTIĆ, Nicolaus, S.I., croata Albae operarius 35; missus est Varadinum 75 114; ubi plus satis occupatus 137; post expulsionem ex Transylv. mittitur in Moldaviam 304 542.
KUTASSY, Ioannes, episc. quinqueeccl. 476; conqueritur ob epist. a P. Szántó post expulsionem acceptam 388.

L

LADÓ, Valentinus, S.I., siculus Claudiopoli concionator et missionarius 30; Varadini egregie laborat 79; solus sac. hung. Claudiopoli 137; post expulsionem se contulit in Moldaviam 304 484; unde revocatur et fit concionator Princ. Albae 377 555 595 611 618; monitur a P. Prov. ne faciat strepitum in Transylv. 600; in habitu religioso versatur quia notus ut iesuita 600 779; fere totam Siculiam peragrat concionando 596; a B. Báthory vocatus in Fogaras curam agit animarum 542 590 871; a card. Báthory constituitur parochus in Szászfenes 826 842 849 871; ubi spes est ut opera sua omnes fiant cath. 833.
LAMPE, A. F., scriptor 233.
LASKAY, Petrus, min. calvin., insurgit contra P. Szántó 85.
LATERNA, Martinus, S.I., polonus, St. Báthory regis a concionibus, mortem Regis nuntiat 6; non expedit ut in Transylv. mittatur 126.
LAURETANO, Michael, S.I., it., rect. Coll. Germ.; accusatur quod non tractet bene hungaros 11 51.
LELESZI, Ioannes, S.I., hungarus, praecept. et concion. Princ. Transylv. 4 et passim; a. 1579 descendit in Transylv. 59; visitat et consolatur socios superstites post cladem pestis 13; propter eius auctoritatem adversarii non audent quidquam machinari contra S.I. 13; gravi podagra laborat perpetuo lecto defixus 13 16 34 88; attamen eius praesentia utilissima 76; petitur a P. Gen. infirmarius pro — 175; desiderat in Italiam proficisci ut salutem recuperet 43 76 103 139 152 175; a Princ. accipit 370 fl. aur. pro viatico 76; sed iam non est capax itineris molestias ferre 227-8; post expulsionem non potest manere Albae et vehitur in Kövár, ubi est hospes Chr. Keresztury 275 312 358 377 379 414 450-1 457 484; una cum sociis pervenit Viennam 497; cur relinquere cogitur Transylvaniam 500 507 510 516; a Princ. recipit 200 tall. annuos pro suis necessitatibus 535; magna charitate tractatur Viennae 499 507 533; ubi decumbit, sed re et consilio iuvat socios 554; a P. Gen. renuntiatur superior missionis transylv. 597 598; proponit ut quidam socius discretus et prudens mittatur qui Princ. Transylv. in restauratione cath. consilio sit 556-7; sensim deficit, quare liberandus a cura miss. transylv. 673 721; liberatur a P. Gen. 743-5 782-3; gratias agit et valedicit P.i Gen. quia ultimas litt. se dedisse putat 721.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Leutschovia (*Levoča, Löcse*) posset ibi fieri coll. hung. 134 828.
Liebhardt, Ioannes, S.I., vita 880.
Lippay, Ioannes, Fejérkövy locumtenentis a secretis; una cum St. Szuhai visitat praeposituram thuroc. 259 261.
Literatus, Gregorius, transylv., causarum director; caput legationis quae S.I. expulsionem petit a Princ. in comitiis 285.
Literatus, Martinus, notarius claudiopol. 96; viriliter defendit S.I. in comitiis 247.
Loviciensis, Casimirus, S.I., polonus; a. 1586 Claudiopoli peste periit 12.
Lucari, Ludovicus, S.I., dalmata; vita 31; missus in Transylv. 74; subminister Claudiopoli 102; missus Varadinum ut visitaret christianos in regionibus turcis subiectis 405; eius relatio de expulsione nostrorum 403-15; post expulsionem mittitur in Austr. 304 381; retinetur Varalliae ut curam habeat subditorum slavorum 414; ibidem praec. gramm. 545-6 570; concionator in pagis 737; desiderat in Italiam reverti 526; mittitur in Kövár ut iuvat P.m Leleszi aegrotum 459 523-4.
Ludi scaenici: Claudiopoli a. 1587 occasione renov. stud. exhibetur, praesente Princ., — de S. Stephano, primo Hungariae rege 98.
Lugos (*Lugoj*) in Transylvania, catholici desiderant missionarium S.I. 86.
Lukács, L., S.I., scriptor 51 et passim.

M

Maggio, Laurentius, S.I., praep. prov. Austr.; nil praetermisit ut missio transylv. non fieret 47; intercedere posset in causa praepositurae thuroc. 170.
Makó in Hungaria, excursio apost. P.is Pitačić in regionem — Turcae subiectam 162-5.
Marcellus, Casparus, S.I., vita 881.
Maria B. V., ab hungaris sub titulo: Patrona Hungariae colitur 337.
Martonius, Nicolaus, S.I., hungarus, Selliae missionarius 128; eius informatio de praepositura thuroc. retinenda 219-25; afflictus quod P. Prov. alienus sit a collegio in Hung. instituendo 142; cuius rationes contra praepos. refutat 145-6 155-6 181-2; Viennam proficiscitur 257; graviter tentatur in vocatione 456 458-9 467; concionator Selliae 547; minister Varalliae 570; socius P.is Carrillo in Transylv. missi 591 601 617; concionator hung. Albae 612 619; colica decumbit 695; remitti debet in Austr. quia non bene se gerat 691 695 698 699 704 779; indiget ut reformetur 740-1; P. Gen. dolet quod dimittendus sit 820-1.
Maselli, Ludovicus, S.I., visit. prov. Pol. 616.
Massaeus, Chr., scriptor 327.
Matteucci, Hieronymus, nunt. ap. venet., eius relatio de colloquio cum M. Micheli habito de statu rel. in Transylv. post S.I. expulsionem 418-9.
Maximilianus, archidux Austriae, interpellandus iudicatur de loco pro coll. hung. designando 3; captus a polonis 111 116; favet ut praepositura thuroc. S.I. detur ad coll. fundandum 119.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MEDIOMONTANUS, Ioannes, S.I., vita 880; sacerdos ordinatus 643; petitur pro Transylv. 592 600 613; missionarius in Moldavia 631; sed in Transylv. venit, quia non potest amplius tuto manere 849 854; concionatur in Székelyudvarhely 849 856 872.

MENABENI, Apollonius, it., medicus Princ. Transylv. 115.

MERCKLER, Marcus, S.I., vita 880; revocatus ex Moldavia et factus sac., posset concionari in Transylv. 592; petitur pro Transylv. 600 615 616 621; sac. ordinatus 643.

MICHELI, Melchior, nobilis venetus, prior ord. S. Maur. et Laz. 442; a Steph. Báthory mittitur ut S. Pont. et P. Gen. referat de expulsione nostrorum e Transylv. 384 412; Venetiis habet colloquium cum nunt. ap. 418–9; cui revelat: socios expulsos ob crimen proditionis 469–70; quod etiam in publico, in senatu ven. repetit 526.

MILANESI, Maximus, S.I., it., Albae infirmarius 35 68; Claudiopoli moritur 140; laudatur a P. Wujek 175.

MINDSZENTI, Benedictus, capit. de Székelyudvarhely, cath. 822.

MINUCCI, Minutius, secr. rom.; S. Pont. parum benevolum esse erga S.I. nuntiat 431–4.

MOLDAVIA: missio S.I. in — 86; de initiis 227; P. Prov. Pol. commendat: ne graecis se opponant, sed haereticos et catholicos excolant 519; idem proponit ut in sem. pont. admittantur etiam moldavi 417; status person. miss. a. 1590 380; petuntur socii hung. 455; sed Gub. Transylv. prohibet, quia Princ. Mold. expulerit ministros haereticos 406; post expulsionem nostrorum e Transylv. 5 socii mittuntur in — 308 313 370 380–1 416 455 484; PP. Schönovianus et Rabb in — 243–4; fructus apost. modesti 519 526; maxima siccitas, periculum famis 542; status publicus incertus 519; P. Ladó revocatur e — 542; P. Mediomontanus etiam, quia non potuerit amplius tuto manere 854; utrum miss. dissolvenda 643; P. Carrillo visitat Princ. Mold. 751–2; bellum inter duos qui pro principatu pugnant 833; Aaron auxilio exercitus Princ. Transylv. iterum obtinet — 835 844.

MONOSZLAY, Andreas, praepos. poson. 187 222; impedit quominus litterae fund. praepos. thuroc. obtineantur a S.I. 203.

MORUS, Florentinus, S.I., Varalliae praec. gramm. 737.

MOSÓCZY, Zacharias, episc. nitr. 209.

MOSTOWSKI, Iacobus, S.I., Claudiopoli praec. graecae l. et dial. 31.

MYSIUS, Georgius, S.I., vita 881.

N

NAGY, Ioannes, S.I., vita 880.

NAGY, Marcellus, transylv., Florentiae addiscit artem medic. 115.

NEGRONI, Iulius, S.I., it. 477.

Neosolium (*Banská Bistrica*, *Besztercebánya*) in Slovachia, ibi posset fieri coll. hung. 134.

NEUKIRCHER, Paulus, S.I., rect. coll. prag. 582.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Nicolai, Cosmas, S.I., Varalliae praef. schol. 737.
Nogarola, Rud. Ferdinandus, supr. capit. in Hung. sup. 277 414.
Numicius, Christianus, S.I., prof. univ. vienn., consulitur in causa praepos. thur. 196; proponitur ut fiat consiliarius Steph. Báthory iun. 631.
Nyáry, Christina 562.

O

Odescalchi, Ludovicus, S.I., it., in Transylv. 59.
Olaus, Ioannes, S.I., svecus, Albae coadi. temp. 35.
Ortiz, Iacobus, S.I., hisp. missus in Transylv. 72 88; Albae praec. gram. 102.
Ortiz, Michael, S.I., hisp., missus in Transylv. 72 88; Claudiopoli praec. rhet. 102.
Ostiensis, Martinus, S.I. Claudiopoli praec. inf. class. 31.
Ostrogski, Constantinus Wassil, palat. kyoviens.; pecuniam offert regno Pol. in subsidium contra turcas 8-9.
Ostrosith, Ioannes, arcis Illavae dom., atrocissime tractat novitios S.I. peregrinantes 732.

P

Pace, Ioannes, S.I., it., Claudiopoli infirmarius 32; mittitur in Transylv. 74; Albae infirmarius P.is Leleszi 102 116; manet cum eo etiam in Kövár 381; incitatur a P. Gen. ut magna charitate curet P. Leleszi 533-4.
Paczot, Nicolaus, nob. hung., conqueritur quod P. Lauretano in Coll. Germ. non tractet bene alumnos hungaros 10-11.
Pálffy, Nicolaus, comes hung., eximius coll. hung. promotor 121 503; P. Gen. gratias agit ei 465-6; pro futuro coll. offert sua oppida Somorja et Vöröskö 505; libenter accipit in arendam praeposituram thuroc. a nostris 588 662; de eius celebri victoria quam reportavit de turcis (1591) 673.
Pannonhalma, abbatia OSB; excursio apost. P.is Szántó in —, turbata a turcis 564 647.
Pápay, Ioannes, S.I., hung., vita 881.
Paris, de actione universitatis contra S.I. 188.
Paulistae, monachi S. Pauli primi eremitae: St. de Tyrnavia, prior gen., ep. smyrn., petit socios ad regendum semin. sui ordinis instituendum 645-51; sed non conceditur a P. Gen. 675 677 712.
Pázmány, Petrus, S.I., vita 881; ingreditur S.I. 372; mittitur in Pol. 226; sed valetudinis causa transferri debet in Austr. 529; ubi convaluit 592; ad studia peragenda Romam vocatur a P. Gen. 743-4.
Pemflinger, Ursula, mater Francisci Forgách 90; Jaurini iuvatur in spiritu a P. Szántó 863.
Peretti de Montalto, Alexander, card. secr. 57 387 418.
Pérez, Hurtadus, S.I., hisp., praeposituram thuroc. minime esse resignandam ob difficultates administrationis censet 183-5.
Pestalozzi fratres itali, mercatores Viennae 115.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PETHE, Martinus de Hetes, episc. varad., hospes S.I. Varalliae 189 200; desiderat P.m Szántó apud se habere 712.

PETROSA, Franciscus, S.I., it., Roma mittitur pro Transylv. 39; sed conceditur coll. braunsb. 74.

PIATTI, Hieronymus, S.I., it., Romae adiutor P. Gen. in litt. conscribendis 2 et passim.

PICKER, Gallus, S.I., Varalliae coadi. temp. 737.

PINELLI, Ioannes Vincentius, it., studiosus patav., petit notitias de expulsione S.I. e Transylv. 478.

PITAČIĆ Marcus, S.I., croata 16 et passim; vita 37; de statu rerum publicarum in Transylv. refert 25-8; Varadini concionator et missionarius 37 75 84 85 114 137; ibidem procurator possessionum 96; excurrit in regiones Gyula et Makó turcis subiectis concionando 162-5 344-5 405; post expulsionem commoratur in Kövár una cum P. Leleszi 304 381 402; instanter petitur a P. Prov. Austr. pro Hung. 394 402 421 455 459; Selliae et Varalliae concionator 546 570 737 860; proponitur ut rect. coll. hung. creetur 576.

POKOLY, J., scriptor 250.

Polonia: de electione novi regis a. 1587 6-7 8-9 24 116; delegatio ex Transylvania missa 24; delegatus Turcae movet Princ. Transylv. ut coronam — acquirat 24; C.W. Ostrogski, palat. kyov. pecuniam offert — contra turcas 8-9; catholicorum impetus in haereticorum aedes 641; a. 1588 pestis grassatur 243; v. CAMPANA praep. prov. — .

POLOSTICZAY, Andreas, hung., dimissus a S.I., petit iterum admitti; sed non expedire iudicatur 1.

POPLATEK, J., S.I., polonus, scriptor 283.

PORRES, Franciscus de, S.I., hisp., v. praep. prov. Tolet. 21.

PORZIA, Hieronymus, it., nunt. ap. Graecii 851.

Posonium (*Bratislava*, *Pozsony*, *Pressburg*) in Slovachia; de coll. hung. S.I. ibi construendo 828.

POSSEVINO, Antonius, S.I., it. 17-8 et passim; quid sentiat Prov. Pol. de revocatione — in Italiam 69; Prov. Austr. petit ne mittatur iterum in provincias septentr. 438 445 573 603-5; observationes — de expulsione S.I. ex Transylv. 394-5; librum — de Transylvania P. Gen. putat non expedire ut edatur 41; librum aliquem molitur de Instituto S.I. conscribendum 69; rationem relinquendi sua scripta posteritati explicat 53; nonnullae observationes — de rebus Coll. Germ. 50-3.

Pressovia (*Prešov*, *Eperjes*) in Slovachia; posset in — construi coll. hung. 134.

PRIBÉK, Petrus, nob. siculus, haeret., ob horrendam in Christi crucem offensam capite truncatur 822.

PSARSKI, Ioannes, S.I., pol., a. 1586 Claudiopoli peste periit 11.

PÜCHLER, Leonardus, S.I., oeconomus praepos. thuroc. in Hung. 214 259.

PUSCARIUS, Ladislaus, S.I., vita 880.

PUTEO, Antonius de-, it., archiep. baren., nunt. ap. Imp. 57 392; proponit ut sem. pont. claudiopol. ad tempus transferatur post expulsionem S.I. in coll. hung. erigend. 396.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Q

QUADRIO, Petrus M., it., medicus; amisit usum manuum 115.

R

RABB, Justus, S.I., pol., in missione moldavica 243-4.
RADÉCZY, Stephanus, episc. agrien., regis Hung. locumtenens 202 209 222 874.
RADZINSKI, Stanislaus, S.I., pol., Albae praec. gramm. 35.
RASCH, Simon, S.I., prutenus, Claudiopoli coadi. temp. 31.
RESZKA (RESCIUS), Stanislaus, pol., abbas, Romae 276 395 490.
RÉVAY, Petrus et Franciscus, innovatae relig. 202; incommodant nostris in praep. thuroc. 202 215; vi occupant templum S. Georgii 760.
REYNEL, Ioannes, S.I., rect. coll. vienn. 115 117 257 553; visitat praep. thuroc. in Hung.; quam deserendam esse putat 230.
RICCIO, Ioannes Bapt., S.I., it.; se offert pro Transylv.; eius scriptum linguae hung. 149.
Riga in Lettonia, vicissitudines ab haereticis passae a S.I. 87.
RIPINENSIS, Michael, S.I., pol., a. 1586 Claudiopoli peste obiit 12.
RIVULINUS, Ioannes, S.I., hung., vita 880; ingreditur S.I. 372.
Roma — Collegium Germ.-Hung.: De Bulla Gregorii XIII de — 51; ep. P.is Possevino de — variis rebus 50-3; difficultas mittendi alumnos hungaros pro — 64; memoriale P.is Szántó ad proceres Hung. de alumnis hung. in — 453-4 468; episcopi Hung. conqueruntur ob monasterium S. Steph. Rotundi ablatum 476; P. Szántó inculpat P.m Lauretano, rect. ob unionem coll. hung. cum germanico 10; N. Paczot accusat P. Lauretano quod non tractet bene alumnos hung. in — 10-11; P. Possevino iudicat indolem alumnorum hung. admodum difficilem 53; episcopi Hung. putant hungaros alumnos minime posse cum germanis concorditer vivere 58.
RUBENUS, Leonardus, S.I., germ., rect. coll. rig. 5 et passim; constituitur v. rect. Claudiopoli 43 46 74 102 114; dein rect. 137; sec. P. Possevino fuit error quod factus est rect. 395; turbae excitatae contra — a sociis hispanis 151-2; eius relatio de eiectione S.I. e Transylv. 276-7 281-91; post discessum e Transylv., missus Vilnam 417; aegrotus, desiderat reverti in Germ. 455; pervenit in Austriam 483 497; Viennae concionator 498; rumor de missione — in Transylvaniam 577.
RUDOLPHUS II imp., benevolum se exhibet erga S.I. 466; mittit nostris decr. de loco pro coll. in Hung. instituendo 2; firmus in proposito instituendi coll. hung. 150; scribit in favorem S.I. comitatui nitriensi 187 280.
RUMER, Gregorius, S.I., hung., vita 881.
RUMPFF, Wolfgangus Sigismundus, maiordomus et Imp. a consiliis 170.
RUPP, J., scriptor 118.

S

SADECUS, Sebastianus, S.I., polonus, vita 30; missus in Transylv. 74; Claudiopoli praec. gramm. 30 102.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SALPA, Michael, S.I., it., vita 39; in Transylv. mittitur 68 74; Varadini praec. scholae 75 96 102.

SANTANDER, Ludovicus, S.I., hispanus 21.

SARDENSIS, Valentinus, S.I., Varadini peste defunctus 80.

SARMASÁGI, Sigismundus, nobilis transylv., arianus, in comitiis viriliter defendit causam S.I. 285 342 353.

SARTORIUS, Franciscus, S.I., nov., Varadini praeest infimae classi 68 75.

SAWICKI, Casparus, S.I., vilnensis 68.

SCADUTO, M., S.I., scriptor 148 et passim.

SCHERER, Casparus, S.I., Varalliae coadi. temp. 547 570; idem Selliae 737 860.

SCHERER, Georgius, S.I., conc. Viennae et cons. rect. 117 120; mittitur Posonium ut in comitiis regni causam praepositurae thuroc. tueatur 95; consulitur in negotio praepositurae 154-5 196.

SCHIPPER, Urbanus, S.I., prutenus, arcular., a. 1586 Claudiopoli peste obiit 11.

SCHOLTZ, Thomas, S.I. 128.

SCHÖNBERGER, Gabriel, S.I., germ., socius P.is Carrillo in Transylv. 591 601 617; de eius promotione ad sacerdotium 597 598 614 660; morbo caduco laborat 695 774 775 779-80 781 784 794 798 801; remissus in Austr. 803 826.

SCHÖNOVIANUS, Ioannes, S.I., sup. miss. moldavicae 243 542.

SEGA, Philippus, nunt. ap. Imp., suadet ut coll. hung. fiat in proprio fundo 876.

Sellia (*Sal'a nad Váhom*, *Vágsellye*) in Slovachia, oppidum praepos. thuroc.; ex reditibus dabitur aliqua eleemosyna pauperis scholasticis 2; plerique — sunt haeretici 3; extrema populi ignorantia religiosa 563-4; ann. litt. miss. 279-80 563-5 860-2.

SENNYEY, Pancratius, nobilis transylv., ductor sociorum ex Transylv. electorum 275 304 369 382.

SIGISMUNDUS princ. Transylvaniae v. BÁTHORY.

SIGISMUNDUS III rex Poloniae, coniectura de eius electione 6.

SISCIENSIS, Marcus, S.I. v. PITAČIĆ.

SIXTUS papa V, incitat Princ. Transylv. ut religiosos S.I. in sua ditione defendat 56-7 114; Duci Bavariae insinuat ne Societati Iesu tantum tribuat 433-4; concedit facultatem confessario Princ. Transylv. ut hunc ab excommunicatione ob expulsionem S.I. absolvat 485-8.

SKARGA, Petrus, S.I., polonus 126.

SOCHER, A., S.I., scriptor 97 et alibi.

Societas Iesu: de actione univ. paris. contra S.I. 188; accusatur quod ubique se immisceat in negotia et aulas principum 444 642; P. Lucari: in parvis residentiis socii facile perdunt spiritum et tentantur in vocatione 527; de gratuitate ministeriorum in — 322; P. Szántó: de magna residentiarum utilitate, quibus Hung. optime iuvari posset in fide 651; de discipulis haereticis in scholis — tolerandis 107-9 124 127; v. ACQUAVIVA, BADER, CAMPANA, VILLER; *Hungaria*, *Transylvania*, *Alba Iulia*, *Claudiopolis*, *Moldavia*, *Sellia*, *Varadinum*, *Varallia*.

SOLIKOWSKI, Ioannes Demetrius, archiep. leopol. 71.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SOMBORI, Ladislaus, nobilis transylv., innovatae rel., thesaur. Princ.; in comitiis defendit S.I. 243 285 300 310; de eius obitu 525.

Somorja (*Šamorýn*) in Slovachia 121; de coll. hung. in — instituendo 121.

Sopron in Hung., offertur residentia S.I. in — 651.

SPECIANO, Caesar, nunt. ap. Imp. 828.

SPINELLI, Petrus A., S.I., it., rect. Coll. Germ., eius epist. ad P. Possevino de variis Coll. Germ. rebus 50; optimus esset rect. Claudiopoli 152.

SQUARCIALUPI, Marcellus, it., medicus, innovatae rel., Albae in curia Princ. 115; nuntius de obitu — 835.

STANGANELLA, Franciscus, S.I., praes. congr. B.V. Neapoli 112.

STEINHUBER, A., S.I., scriptor 51 et passim.

STEPHANUS DE TYRNAVIA, prior gen. O.S. Pauli Erem., episc. syrm., petit socios ad dirigendum seminarium quod in Čakovec instituere sibi proposuit 645-51 675 677 712.

STOSNAK, Christophorus, S.I., saxo, Romam revertitur in Pol. 72.

STRUSIUS, Matthaeus, S.I., vita 29; minister et procurator coll. Claudiop. 10; eius relatio de sociis peste exstinctis 11-2.

SULYOK, Franciscus, S.I., studet Romae; St. Bodoni mittit 300 flor. aureos — ut pectori parcat scribendo 795; P. Gen.: consanguineus — non veniat Romam, sed in quodam sem. pont. septentr. commoretur et praeparetur ad conversionem 529.

SUNYER, Franciscus, S.I., hisp., praep. prov. Pol.; a. 1579 primos in Transylv. socios deduxit 59.

SURIUS, L., O. Carth., scriptor 120 323.

ŠWOBEN, Eckhardus, abbas monast. de Velehrad, humanissime recipit novitios S.I. peregrinantes 735.

SYLVANUS (ERDÖSI), Petrus, S.I., transylv., a. 1586 Claudiopoli peste defunctus 12.

SZALAY, Stephanus, S.I., vita 881; ingreditur S.I. 372; mittitur in Pol. 226.

SZÁNTÓ (ARATOR), Stephanus, S.I., hung., vita 34; aspirat missionem moldavicam 86; Varadini in gravi periculo vitae ob furiam haereticorum 27 62 75 80 82-5 713; quare migrare cogitur Albam 43; ibi concionator Princ. 34 75 85 137; graviter offendit nobiles haereticos 68-9 126 175 227 250 324-6; expellit filios Cancellarii e templo quia turbant conciones 461-2 707-8; concionibus haud parum contulit ut S.I. expulsa e Transylv. 436.

Post expulsionem in Kisvárda commoratur 304; dein 4 fere menses in Lelesz 371; Prov. Austr.: nullo pacto maneat in prov. Austr. 398 402 421 430 499; Prov. Pol.: ne mittatur in Pol. 455; petitur a P. Szegedy, episc. chanad. 493 494-5 497; etiam a St. Fejérkövy, episc. nitr. 497 711; cuius fit comes itinerum ap. 371-2; vocatur ad synod. nitrien. 651; nobiles hung. desiderant ut iuvat subditos in fide 438; fructus spir. Varadini collecti 79-80; fere totam Hung. sub Imp. concionando peragrat 645-6 857-8; adest in Eperjes comitiis 564-5; excursio ap. in Pannonhalma sub turcis 564 647; Jaurini apud Fr. Forgács episc. vesprim. 862.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Selliae et Varalliae operarius excurrens 371 476 570; Selliae sup. resid. 546; proponitur ut fiat rect. coll. hung. Varalliae 575.

Eius relatio de comitiis a. 1587, ubi iam de expulsione S.I. agitur 98-100; eius Historia expulsionis 315-73; scribit «libros tres de duplici persecutione transylvanica», quos tradit cuidam externo ut Romam perferat 371 476-7 481 491-2; scribit confutationem decreti expulsionis 359; eius tractatus de idololatria 332-9; a nonnullis Hung. episcopis declaratur causa praecipua quod nostri e Transylv. expulsi sint 388; quomodo se defendat 652-3; eius Memoriale ad proceres de coll. hung. Cassoviae erigendo; et de alumnis hungaris in Coll. Germ. 452-4 468 489 501; eius epist. post expulsionem ad I. Kutassy episc. quinqueeccl. 388-90 399; recenset «haereses» in operibus N. Telegdi, episc. quinqueeccl. 390; inculpat P.m Lauretano rect. Coll. Germ. ob unionem Coll. Hung. cum Germanico 10; severe iudicat opus Controversiarum Bellarmini 652; stupor Romae ob hoc iudicium 677; mittit Romam corrigenda in Controversiis 708; responsum Bellarmini 836; denuntiat P.m Cassovium, sup. Varalliae 638-9 680; monetur — a P. Gen. ut semper a superioribus dependenter agat 481 498-9 500.

Petit ut libros in linguam hung. vertere possit 85-6 245; desiderat paulisper Viennae consistere ad Postillas conscribendas 712-4; Viennae composuit prolixam orationem de sacerdotio 708.

P. Gen. tandem permittit, ut ad professionem 4 votorum promoveatur 669 676 678 686; commendat P.i Gen. institutionem residentiarum quibus Hung. optime iuvari possit in fide 651.

SZAPOLYAI, Ioannes Sigismundus, princ. Transylv.; defecit a rel. cath. 308.

Szászfenes: P. Ladó parochus factus in — a card. Báthory 826; quare Matthaeus Toronyai ep. calvin. alio se conferre cogitur 833; P. Ladó fructuose laborat 871.

SZCZUCKI, L., scriptor 624.

SZEGEDY, Paulus, episc. chanad. 527; P. Gen. gratias agit — quod nostros e Transylv. expulsos in Lelesz magna cum charitate suscepit 493; P. Szántó fere 4 menses manet apud — in Lelesz 304 371; petit apud se habere P. Szántó 74.

Székelyudvarhely (*Odorheiu*) in Transylv.; P. Mediomontanus, ex Moldavia reversus, ex voluntate Princ. residet in — 849 872.

Széplak (*Krásna nad Horndádom*) in Slovachia 66.

SZILÁGYI, S., scriptor 269.

SZOKOLY, Nicolaus 65 625; in Kisvárda humaniter excipit socios e Transylvania eiectos 370.

SZOLDAY, Ioannes, S.I., nov.: vita 35.

SZUHAI, Stephanus, can. strigon.; visitat praepos. thuroc. 118 259-60 261-2; urget ut S.I. agat contra D. Illésházy propter violentiam illatam 260 261-2.

SZYDLOWSKI, Petrus, S.I., polonus, Varadini peste obiit 80.

T

TACCHI VENTURI, P., S.I., scriptor 278.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TELEGDI, Nicolaus, episc. quinqueeccl.; de haeresibus quas P. Szántó invenisse putat in operibus a — editis 390.

TENSIER, Adamus, S.I., prutenus, a. 1586 Claudiopoli peste mortuus 11.

TERIANUS (LIPTAI), Daniel, S.I., vita 881.

TEUTSCH, F., scriptor 88.

THOMÁNY, Matthias, S.I., hung., sup. res. Albae 14 et passim; relatio eius de rerum statu S.I. in Transylv. post pestem et obitum regis Stephani 14-6; degit in Fogaras cum Princ. 16; Varadini sup. 37 75 84; Claudiopoli praef. rer. spir. 136; missus in Siculiam, optime valet et laborat 251; de controversia circa possessionem Andaháza 95-6 103-4; post expulsionem S.I., manet in Kisvárda 304; ubi pie moritur et sepelitur in Lelesz 371.

Thurocz v. *Hungaria* — Praepositura thurcc.

TODT, Stephanus, S.I. v. CASSOVIUS.

TOLDY, Stephanus, dux mil.; a Princ. Transylv. mittitur in auxilium Princ. Moldaviae 835.

TORONYAI, Matthaeus, superint. calvin. in Transylv.; in comitiis perorat vehementer eiectionem S.I. e Transylv. 250 282 296; post adventum P.is Ladó in Szászfenes alio migrare cogitur 842 871.

TÖRÖS, Georgius, S.I., hung., a. 1586 Claudiopoli moritur 5 12.

TORRALBA, Thomas de-, S.I., Varalliae procurator 546 570 737.

Transylvania — Status rerum publicarum: status maestissimus post pestem et obitum regis Stephani 14-5; pestis Claudiopoli et Albae 4; grassatur in Siculia 77; Romam mittitur elenchus festorum et ieiuniorum in Transylv.; de difficili commercio epist. cum — 838; legatus Turcae movet Sigismundum princ. ut coronam regni Pol. sibi acquirat 24; Princ. interrogat, quid facere debeat si a Turca cogetur ut bellum contra christianos gerat (1592) 843; Calendarium novum acceptatur in comitiis (1591) 28 540 608 618.

Haeretici in — in dies obstinatiores fiunt 111; Varadini ferociter aggrediuntur catholicos Christi crucem circumferentes 85; rumores spargunt de infelici rerum statu in Gallia 614.

— et Societates Iesu: Stephanus rex in testamento prospici iussit collegiis a se erectis 7-8; post pestis cladem et regis Stephani obitum spes S.I. in Principe 15; res satis bene habentur post mortem regis Stephani 4 9 68; Sigismundus princ. promittit S.I. protectionem 13 91-2 811; congr. prov. Pol. petit ut fiat v. prov. in Transylv. 42 46; domicilia in — adscribenda prov. Pol. an Austr. 47-70; quid P. Campana hac de re sentiat 73; et P. Wujek 77; si separetur, sociis aliunde missis iuvanda 88-9; P. Gen.: socii hungari mittantur in — 124; Prov. Austr.: non possunt mitti 128 150; magna sociorum hung. inopia 74; 7 novi socii mittuntur in — 67; relatio P.is Wujek de his 78; et P.is Rubeni 88; P. Gen. ex Hispania petit socios pro — 21; designati ab Inquisitione prohibentur 20; catal. eorum qui a. 1587 Roma in — missi sunt 38-9; cat. pers. a. 1587 29-39 101-2; P. Carrillo petit socios quia nimis solus 823 826; loco P.is Vásárhelyi alius concionator petitur 826 831 842 847 850 854; historia domiciliorum in — 58-63; litt. ann. a. 1592

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

868-72; P. Wujek v. prov. — declaratur 17; qui mittit 9 alumnos sem. claudiop. in dom. prob. S.I.

Expulsio S.I. e — Solum auctoritas regis Stephani impedit haereticos ut S.I. expellant 307; post obitum Regis proceres benevoli erga S.I. videntur 20; P. Leleszi in aula Princ. impedit adversariorum machinationes contra S.I. 13; adversariorum propositum ut nostros ab aula Princ. amoveant et illum ad suam religionem pertrahant 308; tentamina ut Princ. a magistro haeretico instruatur 161 169; conatus adversariorum in comitiis ut S.I. expellatur 12-3 16 20; Gubernator non permittit ut negotium expulsionis tractetur ne noceat ut Princ. rex Pol. eligatur 293 307; de periculo expulsionis agitur in congr. prov. Pol. 48; S. Pont. incitat Princ. ne socios e — expelli patiatur 56-7 104-5 114; P. Gen.: si res ferat, potius martyrium subeant nostri in — quam ut Princ. et catholicos deserant 72 97; P. Prov. scribit ad diversos magnae auctoritatis viros ob periculum expulsionis 71; dat instructionem P.i Wujek quid agat in periculo expulsionis 71; apologia conscribenda, cur S.I. in — retinenda 101.

Tentamina adversariorum in comitiis a. 1587 ut S.I. eiiciatur 69 89 98-9 113; sed nil obtinent 24 25-6 139; in comitiis a. 1588 (8 maii) praesentes PP. Wujek, Rubenus, Szántó, Vega 138; relatio P.is Szántó 138-9; petitur, sed non conceditur expulsio 139; sed sperant adversarii ut in comitiis proximis nostros eiectum iri 76-7; status florentissimus domiciliorum nostrarum ante comitia: semin. plenum, item et scholae 404; Géczy gubernator graviter aegrotat, quare Princ. brevi gubernaculum regni obtenturum speratur 176; de momento haud levi comitiorum a. 1588 in causa S.I. 127 404; relatio P.is Wujek de comitiis nov. 1588 242-4; P.is Szántó de iisdem 232-3; tumultuosissima propter causam S.I. 242; praecipui promotores ut S.I. expellatur: Kovacsóczy, Gálffy, Gyulay, Géczy 232; in comitiis lutherani tacuerunt, non superint. calvin. et arian. 250; Hunyadi, arian. superint., concitat populum contra S.I. 228; furor haeretic. in comitiis contra S.I. 246-7; capita accusationis 294 308; protestatio P.is Wujek 232-7 294 308; Princ. satis constantem et animatum se ostendit in tuenda S.I. 243 295 404; regnicoli negant tributum Principi solvendum donec expulsioni S.I. non consentiat 232 295 308 404; Princ. statuit: de negotio S.I. expellendae agetur in comitiis gen. (dec. 1588) 243 247.

Post comitia (nov. 1588) excusae theses de vera et falsa idololatria ut refutentur accusationes contra S.I. 295-6 308 407; de disputatione cum arianis de idololatria 250; P. Prov. scribit ad Princ. et proceres de periculo expulsionis 255-6; suppl. lib. oblatus Gubernatori ut libertatem religionis catholicae in comitiis defendat 252-3 264 295; P. Rubenus rect. claud. visitat proceres ut defendant S.I. in comitiis 244 247-8 295 300 404; catholici publicas supplicationes instituunt in templis S.I. 247 308; P. Prov. Pol. instanter vocatur in — ut adsit comitiis 182-3 243 247 295 378; fratres Báthorei et nonnulli proceres promittunt defendere S.I. in comitiis 243 254.

Comitia gen. convocantur statim post com. part., ne S.I. tempus habeat se defendendi 309; si in comitiis gen. S.I. obtinebit causam, confirma-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bitur in — in perpetuum 152 228; propositum adversariorum: supprimere coll. claud., liberare aulam a iesuitis 251; nobiles declarant: qui non est contra iesuitas, inimicus est patriae 406; St. Báthory declarat P.i Vega: si Gubernator cum vobis in comitiis, S.I. salva; si contra, nemo potest eam salvare 406; Gubernator ante comitia vocat ductores militum ut omnimodam sibi submissionem iurant 404-5; 3 capita coniurationis contra nostros: Gubernator, Kovacsóczy cancell. et Gálffy 404; com. gen. inchoata 20 dect 1588 296 309 316; ex S.I. praesentes; PP. Wujek, Rubenus, Vega, Ferricelli, Szántó, Thomány, Ladó 296 316; summa vi oppugnant haeretici ut S.I. eiiciatur 255; a calvin. et arianis accusatur S.I. de idololatria 282 296 316-7; quod P. Szántó multis argumentis refutat 332-9; nobiles haeretici eligun. I. Bornemissza ut contra S.I. indesinenter clamitet in comitiis 406; idem faciunt I. Gerendi et I. Forró 286; adversarii offerunt suppl. lib. quo expulsionem iesuitarum postulant 284 310 353; varia capita accusationum contra S.I. 249-52 286 300 317-8 320-52 407-8 471-3; timor haereticorum ut in — introducatur inquisitio hispanica 245 247-8 266 331; protestationes factae in comitiis a S.I. 262-6 283-5 296-9 309 318 357; P. Szántó prolixam Apologiam scripsit in defensionem S.I.; quam P. Wujek non permittit ut publice recitetur 318-9 342; suppl. lib. catholicorum ut S.I. manere possit in — 299 309; Chr. Keresztury nomine catholicorum defendit publice S.I. 283 299 412-3; conatus Principis ut causam iesuitarum componat cum petitione adversariorum 265 284-5 287 311; Princ. respondit haereticis: se non posse consentire expulsioni S.I. 285-6 299 310 353; Princ. certiorem reddit Prov. Pol. se rel. cath. et S.I. etiam cum dispendio regni et vitae defensurum 255; idem promittunt Balth. et Steph. Báthory 299 406.

Adversarii promissionibus amplissimis corrumpunt Gubernatorem et Balth. et Steph. Báthory ut consentiant expulsioni 354; Kovacsóczy cancell. fertur 40.000 flor. aur. accepisse ob expulsionem S.I. 355; Gubernator, expugnatis omnibus resistentiis, demum cogit etiam Princ. ut decreto expulsionis consentiat 310-1; qui principalis auctor expulsionis declaratur a Princ. 449; Princ. certiores reddit nostros se coacte egisse 312; et solum ad tempus se dissimulare velle 288; haeretici obtinent plenam et omnimodam expulsionem iesuitarum 288 301 311 356-8; textus articulorum de expulsione 269-74 408; P. Szántó scripsit confutationem articulorum et misit Romam 359.

Cur Princ. consenserit expulsioni: P. Wujek: Cum videret fratres Báthorei fraudibus adversariorum cessisse, timens ipse et senatores Gubernatorem, apud quem aerarium, exercitus et summa rerum, consensit ut potius iesuitae regno excederent, quam illorum retinendorum causa ipse regnum et vitam perderet 300; Princ. consilio alicuius motus ut ad tempus consentiat, expectans occasionem revocandi 289 354-5; card. Báthory: eo res deducta est ut Princ. vel consentiret expulsioni, aut vita simul et regno sibi cedendum fuisset 463; card. Báthory a culpa vindicat apud S.I. 489-90; Princ. ipse ad P. Gen. scribens: «nobis adhuc pueris neque regni gubernacula tenentibus, praeter mentem, sententiam et expectationem nostram, consilia-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

riorum nostrorum haereticorum dolo in nos et fraude id accidisse » 449; P. Wujek: tota nobilitas haeretica miratur quod praeter expectationem tam multa illis concessa sint; permulti impossibile reputabant quod S.I. tota ex Transylv. tam cito et tam facile exturbetur 302; nonnullos auctorum expulsionis piget facti et reductionem iesuitarum optant 315; vident damna huius facti in educatione filiorum quos ad exteros mittere coguntur 313; Princ. nil donat eorum quae patres habebant, quia exspectat occasionem revocandi eos 362.

P. Rubenus, rect. claudiop.: eius relatio et historia expulsionis S.I. e — 276-7 281-91; P. Wujek v. prov.: hist. expuls. 292-305; P. Prov. iudicat historiam a P. Wujek conscriptam non cuique ostendendam 416; P. Prov. Pol.: eius historia expulsionis 305-15 435-6; relatio P.is Lucari de expuls. 403-15; P. Szántó: hist expuls. 315-73.

Post decretum expulsionis S.I. Gubernator et Gálffy monent socios ne amplius ad aulam se conferant nisi vocati 289 301 312; non permittitur ut Princ. habeat sacerdotem apud se qui missam celebret 358; Princ. remittit nostris paramenta sacra 302; missae celebratio excluditur ex aula ne nostri velenum Principi porrigant 302.

Nostri petunt ne cogantur hieme exire 302; litterae pat. Princ. quibus testatur nostros solum ob rel. cath. expulsos fuisse 303 312 360 365 373-4; valedictio iesuitarum coram Principe 303 374-7 379-80 413; instructio Princ. de expediendis iesuitis e — 274-5; dat nostris 500 flor. pro viatico 275 304 380; profectio nostrorum 292 304 369-70 382 414; timor multorum quod nostri in finibus — spolientur 305; cum patribus etiam nonnulli iuvenes profecti in Pol. ut S.I. ingrederentur 372; protestatio nostrorum in Lelesz facta 385-7; Princ. desiderat ut P. Leleszi cum socio maneat in Somlyó 377; Chr. Keresztury desiderat socios in Kövár 413; quomodo distribuendi socii e — eiecti 420-1 426; nonnulli socii spoliandi sunt rebus e — asportatis 470; quid fiat de rebus asportatis 397-9 401 426-7 518 659 752.

Catholici expulsionem S.I. maestissimi deplorant 288 365-9; praecipui artifices coniurationis contra S.I. aspirant officium gubernatoris post obitum Géczy, sed non obtinent 302 313 362-3; P. Szántó de mala sorte auctorum expulsionis 372-3.

Causae expulsionis: timor haereticorum ne Báthorei uniti et iesuitae in aula rel. cath. confirmetur eorumque rel. opprimatur 244 293 307 314 346 360 403; Gubernatoris et aliorum cupido occupandi sedes et bona iesuitarum 314; furor et timor haereticorum (P. Gen.) 677; P. Prov. Pol.: nil inopinatum, deberi peccatis a nostris commissis 416-7; card. Báthory: auctoritas nostrorum apud Princ. fuit semen invidiae et timoris pro haereticis 461 462; Gubernator: regnicolas ferre non potuisse S.I. quod curam Princ. non hungaris sed exteris nationibus commiserit 232-3; P. Szántó declaratur ab episc. Hung. praecipua causa expulsionis 388; quomodo se excusat 652-3; P. Wujek quoque vocatur in causam 251; P. Possevino: error quod Rubenus factus rect. claudiop. et P. Vega missus in — 395.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Conatus ut damna expulsionis reparentur — Epist. Nunt. ap. ad Princ.: expulsio cedet in dedecus familiae Báthoreorum 429; in eundem sensum scribit ad Princ. Rex Pol. 429; Princ. conservat bona temp. quae fuerunt S.I. 535 539; se excusat ap. S. Pont. 447-8; eiusdem disperata epist. ob excommunicationem 439-41; memoriale card. Báthory ad Pont. de restauratione rel. cath. in — 642; Card. Secr. Legato ap. in Pol.: omnia tentanda ut S.I. possit reverti in — 387-8; card. Báthory Nuntio in Pol. promittit suum offitium ad reparanda damna expulsionis 429-30; Nunt. ap. Venet. relatio de colloquio cum Micheli nobili habito de statu rel. in — 418-9; epist. Steph. Báthory ad S. Pont. de statu rel. 383-4 424-5; Princ. proponit S.o Pont. ut mittatur legatus pont. in — 420 425.

Calumnia proditionis — M. Micheli, missus a St. Báthory, Venetiis declarat: S.I. expulsa, quia socii proditores regni inventi 419 446 526; quod et S. Pont. acceptat et profitetur 432 433; Prov. Pol.; auctor calumniae est card. Báthory 469-70; sed calumnia infundata 464 480; P. Wujek refutat eam 482; P. Szántó quoque 331-2; haeretici ex crimine proditionis argumentum princeps construxissent in comitiis 472; Nunt. ap. in Pol.: expulsi solum religionis causa, non proditionis 442; idem asserit P. Gen. 477-8; quod et a Kovácsoczy canc. publice declaratum est 288.

Tentamina ut S.I. in — revocetur: Princ. strenue laborat ut rel. cath. in — restauretur 539; Claudiopoli aperiri iubet templum 555 601 618; suis sumptibus alit nonnullos iuvenes in Monostor 555; P. Leleszi moratur in Kövár exspectans rerum publicarum eventus 450-1; qua ratione restitutio S.I. promoveri possit 427-8; non omnino interclusus videtur reditus 539; sed caute procedendum 534; num per Turcam tentanda sit reductio 436; prius rescindendum erit impium decretum 577; Prov. Austr.: spes reditus longa videtur 475 507; Princ. petit tres patres mittendos in — 551 555; Fejérkövy, locumtenens regis Hung. primus qui nomine Princ. rogavit ut socii mittantur 607; P. Leleszi Princ. indiget consilio alicuius ex nostris, qui mutato habitu in — agat 556-7; P. Gen.: non expedit ut P. Possevino mittatur 573; et non esse properandum 551 552-3; designatur P. Carrillo 558-9; in aula Imperatoris non approbatur haec missio 604 605; Prov. Austr. de P. Carrillo in — mittendo 574; P. Leleszi nominatur superior missionis 597-8; P. Carrillo mittitur cum socio et instructione 580-1; missus a Locumtenente rogatu Princ. et veste canonicorum indutus 593-4 607; quod Prov. Pol. non approbat 601 617-8 643-4 746; de sociis P.is Carrillo 591 601; Princ. gratias agit pro sociis missis 628-9; discussio: a quo dependeat missio, a Pol. aut Austria 574 587 590 600 602; scholastici hungari quam primum absolvant studia ut possint adhiberi in cura animarum 592 597 599; de adventu P.is Carrillo in Transylv. 607-8 617 627-8; opera apost. P.is Ladó Albae 611 618; P. Mediomontanus revertitur ex Moldavia in — 854; Princ. vult residentiam S.I. constituere Albae 601; dat honestam sustentationem sociis 608; qui opera famulorum externorum utuntur 612; Princ. donat nostris Tótfalu 776-7 782; res e — a nostris exportatae quamprimum restituendae

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

612-3 619-20; P. Carrillo petit sibi mitti nonnullos libros necessarios 620 848.

P. Carrillo urget ut renoventur facultates spir. quas olim Gregorius XIII pro — concesserat 590 603 611-2 681 690 777 781 794 822 824; quae promittuntur 598; sed retardantur propter S. Pont. obitum 746-7; P. Gen. eas impetrat a S. Pont. 769 784-8 839; breve pont. de fac. 800 825; memoriale de novis facultatibus petendis 812-5.

Principis desiderium ut socii continuent in vestibus cleri saec. versari 778-9 824 827; P. Carrillo defendit nostros qui more sacerdotum saec. induuntur 783-4 793; P. Gen. concedit ut pergant portare habitum cleri saec. 801 838.

P. Leleszi desiderat ut ab omnimoda miss. transylv. cura liberetur 721; Prov. Austr.: missio transylv. non attribuatur prov. Austr. 722 739-40; cura miss. datur P.i Wujek 347 743-5; sed Principi non placet 777-7 783 791; superior miss. Viennae et non in Pol. resideat oportet 798; exspectatur responsum de superiore miss. 824 827 833; curam missionis P. Gen. committit P.i Viller, prov. Austr. 806 807 838; Princ. contentus 842; P. Viller vult cum P. Carrillo in aliquo loco adapto convenire et de rebus miss. agere 853; P. Carrillo proponit ut P. Viller visitet prov. Transylv. 846-7; etiam Princ. invitat P. Viller 853 856.

Scholae et seminarium — Princ. vult Albae scholas, seminarium et convictum sub cura S.I. constituere 691 693 696 703 746; petit a P. Gen. socios ad hoc opus 778; personae necessariae 691-2; veniant cum epist. Locumtenentis 697; num ab haereticis tolerabuntur scholae 790; seminarium pont. claudiopol. interim transferendum in coll. hung. 396 398; sex iuvenes hungari in sem. pont. braunsb. admissi post expulsionem S.I. ex — 621; pro sem. Albae instituendo obtineatur a S. pont. pensio quae olim data est sem. claud. 693 697 752 779; P. Wujek contrarius ut sem. fiat Albae 792 793; S. Pont. paratus restaurare sem. pont. in — 769; interdum autem iuvenes in aliis sem. pont. collocandi 765 800 809; Princ. potius Viennae vult interim sem. pont. 797 812; etiam P. Carrillo non vult ut fiat in Pol. 833 848; qua conditione admittendi iuvenes in sem. Albae constituendum 814; S. Pont. petit ut etiam Princ. contribuat, ut olim, ad sem. sustentandum 809.

Comitia a. 1591 — indicta ad init. oct. in quibus etiam de restitutione S.I. 627; eorum magnum momentum 618 629; Princ. conatur animos procerum sibi conciliare pro hac occasione 609; Princ. laudatur a P. Gen. propter optimam voluntatem reducendi S.I. 681; Princ. nominat consiliarios et senatores catholicos 690-1 695; invocat card. Báthory ut descendat in — 608-9 619; exprimit suam firmissimam voluntatem de restituenda S.I. 629 636; ad quod incitatur ipse et fratres eius a S. Pont. 608-9 670-2; etiam a P. Gen. 657-9 683; qui respondit de tribus conditionibus, sub quibus posset tentari restitutio 610 637 656 681; et publicas preces indicit ut feliciter succedat res in comitiis 658; fratres Princ. videntur remissiores effecti 666; S. Pont. sollicitat Báthoreos ut rem cath. viriliter promoveant in comitiis 763-4 766-7; rumor Viennae: comitia fuisse tumultuosa 718; infeliciter

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

conclusa quia Princ. derelictus etiam a fratribus 694 702; paucae concessiones obtentae 688 690 702-3 715; P.i Gen. displicet insuccessus 745-6 748; Princ. putat vix sperandum ut S.I. possit brevi spatio revocari in — 781-2; idem mittit Romam St. Jósika, quem commendat P.i Gen. 687; rumor Viennae: Princ. vellet foedus cum domo austriaca firmare 741; P. Carrillo: Princ. non esse deserendum a nostris 691; P. Leleszi de revocandis aut retinendis nostris in — 720-1; quid sentiat P. Carrillo 753.

Discordia inter Báthoreos — retardat negotium rel. cath. et S.I. in — 776 781 795; voluntas S. Pont. ut dissidium quamprimum componatur 809; quapropter mittit Amalteo legatum in - 771; de cuius adventu P. Carrillo refert 796-7; et quem comitatur 804; Nunt. manifestat S.i Pont. desiderium ut S.I. restituatur 808.

Coniuratio procerum haereticorum contra Báthoreos — Calumnia eorum quod B. Báthory contra Princ. conspiret ut rerum potiretur 822; sed calumnia detegitur et concordia restauratur inter Báthoreos 824; P.i Carrillo attribuitur ab omnibus meritum praecipuum huius 833; concordia videtur esse stabilis 834-5; P. Carrillo detegit novam coniurationem contra Princ., et impedit ut hic fratres suos occidi iubet 841 843; relatio de hoc Wolfgangi Kabos 840-1; capita coniurationis: Gálffy, Gyulay, Gerendi, Forró, Kovacsóczy canc. 840; praecipuus et princeps eorum Gálffy 832-3 835 843; qui una cum Gyulay captus et capite plexus 850 853 855; amicitia inter Báthoreos iterum confirmata 845; ex ea optima sperari possunt 824 826; spes revocandi S.I. in — in proximis comitiis 853 855.

V. *Alba Iulia*, *Claudiopolis*, *Varadinum*; BÁTHORY, CAMPANA, CARRILLO, LELESZI, SZÁNTÓ, VILLER, WUJEK.

TUCCI, Stephanus, S.I., cuius oratio funebris in obitu Gregorii papae XIII ab haereticis in comitiis Transylv. abutitur contra S.I. 284.

TYBUR, Bartholomaeus, S.I., polonus, Claudiopoli nov., sartor et sacrist. 32.

Tyrnavia (*Trnava*, *Nagyszombat*) in Slovachia — num possit ibi construi coll. hung. 876-7.

U

Udvarhely v. *Székelyudvarhely*.

UNDO, Martinus, hung., dimissus a S.I., posset fieri canonicus Agriae 18; petit instanter ut iterum admittatur 64-5 166-8 534; P. Gen. resp.: non expedit 54 56 124 169; se retinet tamquam unus ex nostris 122; post expulsionem iesuitarum ex Transylv. fit concionator et confessor Princ. 376 507 525 534 539 542; quo officio bene fungitur 534 571; petit nonnullas facultates spir. necessarias in Transylv. 540-1; notum reddit Princ.i excommunicationem ob expulsionem S.I. 439-41; revertitur Agriam 610 620.

URBANI, Ioannes, S.I., vita 881.

V

Vágsellye v. *Sellia*.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

VÁRADI, Ioannes, S.I., hung., nov. in Pol., petit dimissionem 529.

Varadinum (*Oradea-Mare*, *Nagyvárad*) in Transylv., a. 1585 Stephanus Báthory rex fundat coll. — et petit ut a S.I. admittatur 62; ob pestem et obitum Regis erectio differtur 63; hist. res. — a. 1587 exarata 61-3; multi catholici 61; a. 1583 mittitur P. Törös 62; qui fructuose laborat 63; paulo post mittitur P. Szántó 62; qui a. 1587 Albam missus, P. Thomány fit sup. res. — 75; fructus spir. a P. Szántó per 4 annos — collecti 79-80; acris huius disputatio cum haereticis 82-5; P.i Thomány non permittitur ut disputet cum adversariis 84; haeretici ferociter aggrediuntur catholicos, Christi crucem circumferentes 26 85; quomodo accepta est notitia expulsionis iesuitarum — 408-10; de expulsione sociorum — 290 303 409; quomodo P. Szántó res temp. auxit 80-2; vicissitudines controversiae de possessione Andaháza 95-6 103-4 125 175; relationes sociorum de excursionibus ad regiones turcis subiectas (Gyula et Makó) 28 344-5 405.

Varallia (*Kláštor pod Znievom*, *Znióváralja*) in Slovachia — Catal. person. res. a. 1587 37-8, a. 1591 569-70, a. 1592 736-7; litt. ann. 1588 278-9, a. 1590 559-63, 1591 726-31; fructus spir. 278-9 859-60; monentur nostri — ne duriores quam par est se subditis praebeant 852; P. Cassovius rect. pene interfectus a quodam sicario 851-2; nunquam ibi coll. alicuius momenti fieri posse iudicatur 828; incursio haereticorum in paroeciam S. Georgii 561.

VARSEVITIUS, Stanislaus, S.I., pol. 42.

VAS, Georgius, arianus 140.

VÁSÁRHELYI, Gregorius, S.I., transylv., Claudiopoli praec. inf. cl. 31 137; post expulsionem mittitur in Moldaviam 304; unde revocatus iuvet P.m Ladó in Transylv. 578 596 600 631 643; Albae fit concionator Princ., sed non satisfacit 824 833; valetudinarius 776 782 794 804; valde afflictus ob habitum cleri saec. 789-90 802; desiderat in aliquod coll. mitti ut se spiritualiter colligat 817; missus in Hung. 824 826 837 847.

VÁSÁRHELYI, Stephanus, S.I., vita 31 880.

VEGA, Emanuel, S.I., lusitanus, mittitur in Transylv. 68 71 74 88 113; Claudiopoli docet controversiam, praefectus novitiorum et praeses congregationis 102; multos iuvenes acquirit pro S.I. 70 395; causat perturbationes contra rectorem 126-7 151 227 245 249 381; de eius revocatione e Transylv. 138 168-9; missus in Poloniam cum novitiis 245 248 256; disputat cum D. Hunyadi arian. Enyedini 138 140; eius responsabilitas in expulsione S.I. 436; vult manere in Transylv. post eiectionem iesuitarum 381 412; mittitur Viennam 304 420 483 498; sed alio mittendus 498 593; petitur instanter a Stephano Báthory 593 599 630 643 659-60; P. Possevino: error fuit quod — missus in Transylv. 395; non iudicatur aptus a P. Leleszi ut sit in aula Princ. Transylv. 593.

VERA, Ferdinandus de-, S.I., hispanus, mittitur in Pol. 72.

VERESS, A., scriptor 24 et passim.

VESZELY, K., scriptor 56.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

VICTORIA, Ioannes, S.I., procurator prov. Austr. 2 201; visitat praeposit. thuroc. 160; eius relatio de praeposit. 215-9.
Vienna (Wien) in coll. S.I. crescit numerus discipulorum hungarorum et nonnulli aspirant S.I. 195; de nobili hungaro haeretico in convictu — tolerando qui petulantur loquitur de rel. cath. 107-9 124 195; consultores de praeposit. thuroc. quam nullo pacto deserendam a S.I. censent 185-96.
VILLALBA, Petrus, S.I., hisp., praep. prov. castell., de prohibitione inquisitionis hisp. ut socii pro Transylv. designati, mittantur 20.
VILLER, Bartholomaeus, S.I., praep. prov. Austr. 488 et passim; constituitur superior missionis transylv. 806 838 851.
VISCONTI, Lazarus, it., procurator sem. pont. septentr., desiderium ut — in solvendis pensionibus diligentior sit 248 394.
VISESGAI, Thomas, S.I., nov., vita 881.
VRAGOVITIUS, Petrus, S.I., vita 881.

W

WAPOWSKA, Catharina, vidua Andreae castell. premisliens., fundatrix coll. lublin. 72.
WARSZAWSKI, I., S.I., scriptor 42 et passim.
WERBÖCZY, St., scriptor, iurisperitus hung. 204 268.
WERNIERS, Iacobus, S.I., flander, Varalliae praec. gram. 545 570 737.
WESSELÉNYI, Franciscus, nobilis hung., praef. cam. Steph. Báthory regis, catholicus — petit sacerdotem a S.I. pro se et subditis 183 358 416; eius eximiae pietatis testimonium 561-2; a Princ. Transylv. nominatur senator et consiliarius 462 690-1 695 782.
WILLER, Michael, S.I., prutenus, a. 1586 Claudiopoli peste defunctus 11.
WOLUCKI, Albertus, S.I., polonus, a. 1586 Claudiopoli peste moritur 11.
WUJEK, Iacobus, S.I., polonus, vita 33-4; v. prov. in Transylv. declaratur 17 59; institutor Sigismundi princ. 42; petitur ut in Pol. revertatur 46; tot officiis sibi impositis se imparem declarat 75 77 102; anhelat in Pol. redire 73; sed paratus ferre onus munerum 136; pusillanimis 88; « non videtur habere illam experientiam et perfricatam frontem, qua vere opus est » in Transylv. (Rubenus) 251; in comitiis legit protestationem contra voluntatem adversariorum expellendi S.I. 296-9; eius Historia de expulsione scripta 292-305 416; cura missionis iterum committitur ei 743-5; sed Princ. contrarius 777-8.

X

XIMÉNEZ, Petrus, S.I., hisp., posset fieri rector collegii in Hung. 582; vel consiliarius Stephani Báthory iun. 631.

Z

ZABIELSKI, Stanislaus, S.I., pol., Albae minister 16 34.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ZALESKI, Matthias, S.I., pol., a. 1586 Claudiopoli peste obiit 12.
ZALESKI, St., S.I., scriptor 72 et passim.
ZAMOYSKI, Ioannes, cancellarius regis Pol. 8 et passim.; rogatur ut intercedat ne S.I. ex Transylv. eiiciatur 71; non favere S.I. fertur 527; periculum ne haereticis contra S.I. se coniungat 665.
ZANITIUS, Ioannes, S.I., vita 881.
ZOVÁNYI, J., scriptor 85.

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

Stampato nell'aprile 1981
con i tipi della "a.c. grafiche,,
06012 Città di Castello - Cerbara (Pg)

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 04902 9187

DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

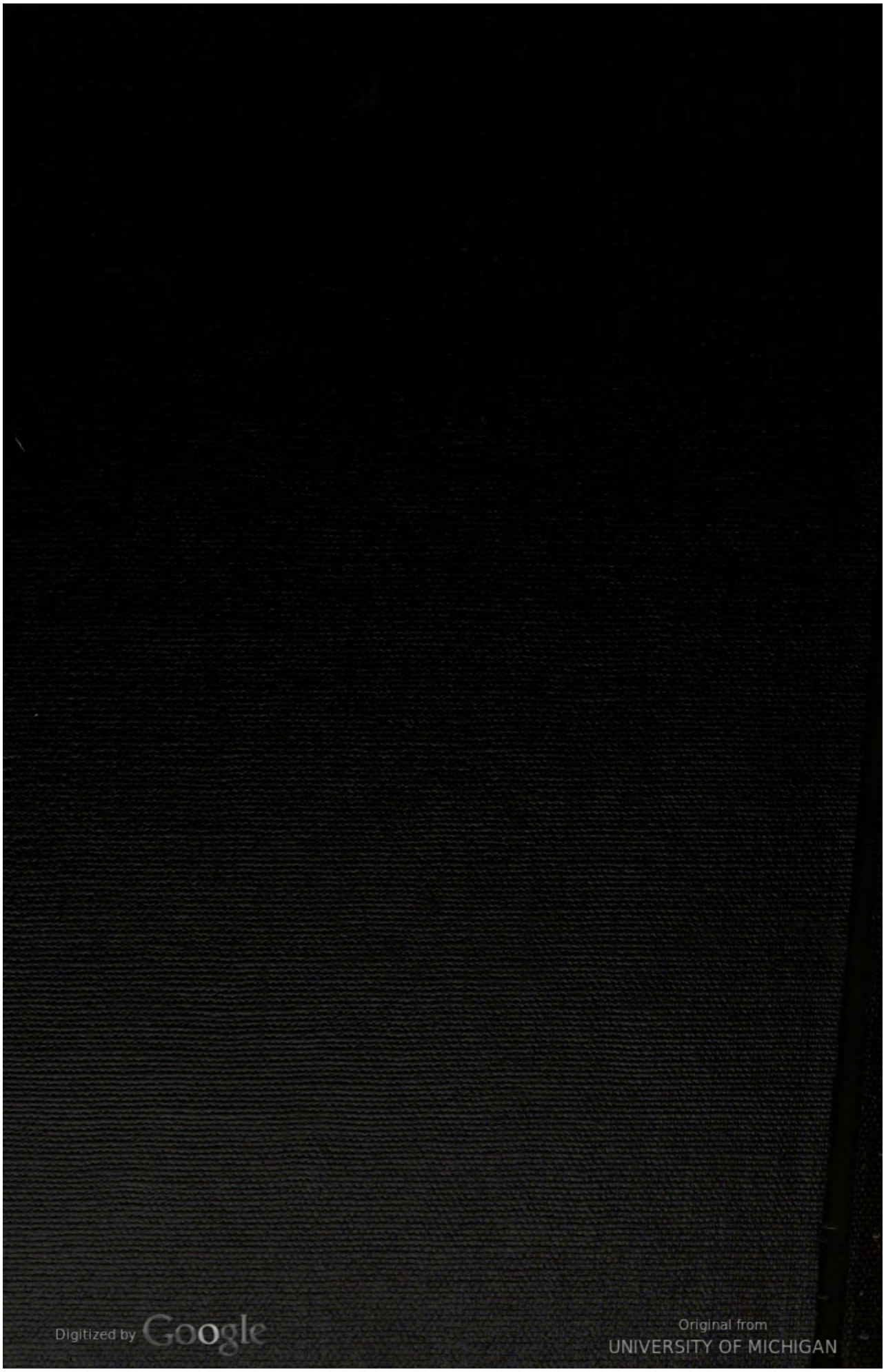
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN
Generated on 2017-10-20 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015049029187
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0